T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ ve SANATLARI ANABİLİM DALI
TÜRK İSLAM SANATLARI BİLİM DALI

ANADOLU SELÇUKLU DÖNEMİ VAKFİYELERİ
ve
VAKFİYESİ BULUNAN MİMARİ ESERLER
(1. Cilt)

Osman ÖZTÜRK

Doktora Tezi

Danışman
Prof. Dr. Ahmet ÇAYCI

KONYA-2024

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	Osman ÖZTÜRK		
	Numarası	158110033002		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	İslam Tarihi ve Sanatları / Türk İslam Sanatları		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans		
		Doktora	X	
	Tezin Adı	Anadolu Selçuklu Dönemi Vakfiyeleri ve Vakfiyesi Bulunan Mimari Eserler		

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Osman ÖZTÜRK
İmzası

ÖNSÖZ

İslam Medeniyetinde görülen en yaygın ve en önemli müesseselerden biri "vakıf" müessesesi olup din hizmetleri, eğitim-öğretim, sosyal yardımlaşma ve dayanışma gibi farklı alanlarda topluma hizmet sunmak amacıyla tesis edilmişlerdir. Vakıf kurumunun ve kültürünün altında yatan temel düşünce Allah rızasını kazanmak amacıyla sadaka-i câriye kabilinden bir hayır ve iyilik yapıp sevabına nail olmaktır. Bu sevabın kıyamete kadar devam etmesi için de tesis edilen vakıfların korunmasına önem verilmiştir. Bu minvalde "vakfiye" veya "vakıf senedi" denilen kadı/hâkim gözetiminde tescil edilen resmî-hukûkî belgeler tanzim edilmiştir. Bu belgelerde vakfı kuran kişi, vakfedilen mallar, vakıftan faydalanacak kişiler veya tesisler, vakfın şartları, idari esasları gibi bilgilerin yanı sıra vakfın tesis edildiği dönemle ilgili sosyal, siyasi, ilmî, ekonomik, coğrafi, antaropolojik, topoğrafik, kültürel, sanatsal vb. pek çok satır arası bilgi yer almaktadır.

Vakıflar sadece hayır hizmetleri ile sınırlı kalmamış kültür, medeniyet, estetik, sanat, mimarlık, bayındırlık, şehircilik vb. pek çok farklı alanda da kamuya katkı sağlamıştır. Sağladığı finansman ile cami, mescid, tekke, zaviye, medrese, hastane, kervansaray, köprü, imâret vb. çok sayıda mimari eserin inşası, ihyası ve muhafazasında önemli rol üstlenmiştir. Bu bağlamda vakıfların kuruluş belgesi olan vakfiyeler Türk-İslam Mimarisi ile vakıf müessesesi arasındaki münasebeti ve bağı ortaya koyma noktasında öncelikli olarak başvurulması gereken belgelerdir. Çünkü Müslüman coğrafyalarda inşa edilmiş eserlerin birçoğu hatta tamamına yakını bir vakıf vasıtasıyla inşa edilmiş veya vakıf vasıtasıyla korunmuş ve devamlılığı sağlanmaya çalışılmıştır.

Türk-İslam Medeniyeti'nin önemli devletlerinden biri olan Anadolu Selçuklu Devleti XI. yüzyılın sonlarında başlayıp XIV. yüzyılın sonlarına kadar Anadolu' da hüküm sürmüş ve kendisinden önce kurulan Türk-İslam devletlerinden tevarüs ettiği birçok müessese gibi vakıf müessesesini de geliştirerek uygulamıştır. Anadolu Selçuklu döneminde de genel olarak Türk-İslam kültüründe olduğu gibi birçok eser vakıflar aracılığıyla inşa ve ihya edilmiş olup döneme ait vakfiyeler Anadolu Selçuklu dönemi mimari eserlerinin tarihi, inşası, mimarisi ve idamesi ile ilgili başvurulabilecek temel kaynaklar arasındadır. Döneme ait bazı vakfiyeler farklı araştırmacılar tarafından spesifik olarak ele alınmış fakat bu çalışmalar daha çok vakıf kültürü ve genel tarih

perspektifli olup dönemin sosyal, siyasi, ilmî, ekonomik, coğrafi, antaropolojik, topoğrafik, kültürel, sanatsal vb. yönleriyle ilgili bilgilere pek değinilmemiştir.

Yurt içindeki ve yurt dışındaki arşivlerde, müzelerde, kütüphanelerde, özel koleksiyonlarda ve şahıslarda bilinen veya bilinmeyen birçok vakfiye belgesinin bulunması mümkündür ve bulunmaktadır. Fakat bu çerçevede bir çalışma kapsam açısından oldukça geniş olacağından vakfiye belgeleri ile ilgili kaynak Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi ile sınırlandırılmıştır. Ayrıca Anadolu Selçuklu Devleti'nin resmî olarak hüküm sürdüğü 1075 ve 1308 tarihleri arasında Anadolu coğrafyasında farklı tarihlerde ve farklı bölgelerde birçok beyliğin/devletin kurulduğu bilinmektedir. Bu beyliklerin/devletlerin hüküm sürdüğü tarihlerde ve hüküm sürdüğü şehirlerde tesis edilen vakıflar çalışmaya dahil edilmemiştir.

Çalışmada girizgâh olarak Anadolu Selçuklu Devleti, mimarisi ve vakıf kültürü ile ilgili genel bir bilgi verilmiş, sık kullanılan temel bazı ıstılahlar izah edilmiştir. Daha sonra mevkufun aleyh mimari eserlerin bulunduğu illere göre bir sınıflandırma yapılarak vakfiyeler dört alt başlık altında incelenmiştir. Bu başlıklardan birincisinde mevkufun aleyh olan mimari eserin günümüzdeki durumu ve özellikleri ile ilgili bilgilere, ikincisinde sadece çalışmanın ana hedefi bağlamında değil de multidisipliner açıdan da fayda sağlayacağı düşüncesiyle vakfiye metninin tercümesine, üçüncüsünde vakfiyelerin el yazısı olması dolayısıyla ibarelerin okunması ve tercüme edilmesi noktasında bir başvuru kaynağı olması düşüncesiyle vakfiye metninin tarnskribine ve dördüncüsünde de vakfiye öncelikle mevkufun aleyh mimari eser açısından daha sonra Anadolu Selçuklu dönemi mimari tarihi açısından ve son olarak da çalışmanın genel çerçevesini aşmayacak şekilde ön plana çıkan diğer bazı önemli hususlar açısından değerlendirilmiştir.

Başta konunun belirlenmesi olmak üzere çalışmamızın bidayetinden nihayetine kadar her aşamasında bize destek veren ve yol gösteren danışman hocam Prof. Dr. Ahmet ÇAYCI'ya şükranlarımı arz ederim. Ayrıca çalışmamızda emeği geçen Prof. Dr. Mustafa YILDIRIM, Prof. Dr. Bayram ÜREKLİ hocalarıma da teşekkür ederim.

Konya – 2024
Osman ÖZTÜRK

ÖZET

Öğrencinin	Adı Soyadı	Osman ÖZTÜRK		
	Numarası	158110033002		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	İslam Tarihi ve Sanatları / Türk İslam Sanatları		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans		
		Doktora	X	
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Ahmet ÇAYCI		
	Tezin Adı	Anadolu Selçuklu Dönemi Vakfiyeleri ve Vakfiyesi Bulunan Mimari Eserler		

İslam Medeniyetinde inşa edilen mimari eserlerin birçoğu vakıflar aracılığıyla inşa edilmiş, tamiri ve onarımı da vakıf gelirleri ile sağlanarak muhafaza edilmeye ve sonraki dönemlere ulaştırılmaya çalışılmıştır. Bu minvalde vakıfların kuruluş senedi olan vakfiyeler mimari tarih açısından temel başvuru kaynaklarındandır. Resmi olarak 1075 ile 1308 tarihleri arasında Anadolu coğrafyasında hüküm süren Anadolu Selçuklu Devleti'ne ait cami, mescid, medrese, imaret, tekke, kervansaray, köprü, çeşme vb. mimari yapılan birçoğu da birer vakıf eseridir. Bu dönemin tarihi ve mimarisi ile ilgili günümüze ulaşan kaynaklar oldukça sınırlı olup bu sınırlı kaynaklar arasında başvurulabilecek en öncelikli belgeler vakıf eserlerine ait vakfiyelerdir. Bu nedenle çalışmamızda hem genel olarak Anadolu Selçuklu Devleti mimarisindeki vakıf-vakfiye-mimari ilişkisini hem de özel olarak vakfiyesi günümüze ulaşan mimari eserlerin vakfiyelerinde o mimari eser ile ilgili geçen bilgileri değerlendirdik.

Çalışmamız beş bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm giriş bölümü olup burada çalışmamızın amacı, önemi ve kapsamı ile ilgili bilgiler verilmişti. İkinci bölümde, Anadolu Selçuklu Devleti'nin tarihi, mimarisi ve vakıf kültürü ile ilgili özet bilgiler verilmiştir. Üçüncü bölümde, vakıf kültürüne ait ve çalışmamızda çok sık kullanıldığı için bilinmesi elzem olan bazı temel kavramlarla ilgili kısa bilgiler

verilmiştir. Dördüncü bölüm çalışmamızın asıl temasını oluşturmaktadır. Bu bölümde öncelikle mimari eserle ilgili genel bilgi verilmiş, vakfiye metni ve transkribi eklenmiş, son olarak da vakfiyenin içerisindeki bilgiler öncelikli olarak mevkufun aleyh mimari eser bağlamında ve gerekli görülen yerlerde de çalışmamızın genel sınırını aşmayacak şekilde kısa değerlendirmeler yapılmıştır. Beşinci bölümde ise genel bir değerlendirmesi yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Vakıf, Vakfiye, Anadolu Selçuklu Mimarisi

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

ABSTRACT

Author's	Name and Surname	Osman ÖZTÜRK		
	Student Number	158110033002		
	Department	Islamic History and Arts/Turkısh İslamics Arts		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)		
		Doctoral Degree (Ph.D.)	X	
	Supervisor	Prof. Dr. Ahmet ÇAYCI		
	Title of the Thesis/Dissertation	Anatolian Seljuk Period Foundation Documents (Waqfiyyes) and Architectural Structures having Foundation Documents (Waqfiyyes)		

Many of the architectural built in the Islamic Civilization were built through foundations (waqfs), and efforts were made to preserve and deliver them to later periods by providing their repair and maintenance with (waqf) income. Foundation agreements which are the foundation documents (waqfiyyes) of foundation (waqfs), are the main reference sources in terms of architectural history. Many of the architectural structures that is mosques, masjids, madrasas, soup kitchens, dervish lodges, caravanserais, bridges, fountains, etc., belonging to the Anatolian Seljuk State, which ruled in the Anatolian geography between 1075 and 1308, are structures of foundations (waqfs). The sources that have survived to the present day regarding the history and architecture of this period are quite limited, and among these limited sources, the most important documents that can be consulted are the foundation documents (waqfiyyes) of foundation (waqfs) structures. For this reason, in our study, we evaluated both the foundation (waqf) – Foundation document (waqfiyye) - architecture relationship in the architecture of the Anatolian Seljuk State in general, and specifically the information about that architectural structures in the foundation documents (waqfiyyes) of

architectural works whose foundation documents (waqfiyyes) have survived to the present day.

Our study consists of five parts. The first part is the introduction and information about the purpose, importance and scope of our study is given. In the second part, brief information about the history, architecture and foundation (waqf) culture of the Anatolian Seljuk State is given. In the third section, brief information is given about some basic concepts that belong to the foundation (waqf) culture and are essential to know because they are used very frequently in our work. The fourth chapter constitutes the basic theme of our study. In this section, first of all, general information is given about each foundation (waqf) structure that has a foundation document (waqfiyye), text transcript and translation of the foundation document (waqfiyye) added, finally, he information in the foundation document (waqfiyye) was primarily evaluated in the context of the architectural structure and, where deemed necessary, brief evaluations were made without exceeding the general limits of our study. In the fifth section, a general evaluation was made.

Key Words: Foundation (Waqf), Foundation Document (Waqfiyye), Anatolian Seljuk Architecture

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı Geçen Eser
a.g.m.	: Adı Geçen Makale
a.g.t.	: Adı geçen Tez
bkz.	: Bakınız
CBDA	: Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi
C.	: Cilt
çev.	: Çeviren
dn.	: Dipnot
Edit.	: Editör
Foto.	: Fotoğraf
H.	: Hicri
Haz.	: Hazırlayan
Hz.	: Hazreti
KBYEK	: Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi
M.	: Miladi
M.E.B.	: Mille Eğitim Bakanlığı
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
ss.	: Sayfa Sayısı
terc.	: Tercüme Eden
TDVİA	: Türkiye Diyanet Vakfı
TİEMA	: Türk İslam Eserleri Müzesi Arşivi
vb.	: ve benzeri
vd.	: ve diğerleri
VGMA	: Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi
Yay.	: Yayın
yy.	: Yüzyıl

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ ..... **i**

ÖZET ..... **iii**

ABSTRACT ..... **v**

KISALTMALAR ..... **vii**

İÇİNDEKİLER ..... **viii**

I. BÖLÜM: GİRİŞ **1**

1.1. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ 1
1.2. ARAŞTIRMANIN KAPSAMI 3
1.2.1. Belgelerin Mahiyeti İtibariyle Kapsamı: *4*
1.2.2. Belgelerin Kaynağı İtibariyle Kapsamı: *4*
1.2.3. Belgelerin Kronolojisi / Tarihi İtibariyle Kapsamı: *7*
1.3. ARAŞTIRMADA İZLENEN YÖNTEM 9
1.4. ARAŞTIRMA İLE İLGİLİ YAPILAN ÇALIŞMALAR 11
1.4.1. Tüm Vakfiyelerin Genel Hatlarıyla İncelendiği Çalışmalar: *11*
1.4.2. Bir veya Birkaç Vakfiyenin Müstakil Olarak İncelendiği Çalışmalar: *12*
1.4.3. Mimari Eser ve Vakfiyesinin İncelendiği Çalışmalar: *13*

2. BÖLÜM: ANADOLU SELÇUKLU DEVLETİ TARİHİ, MİMARİSİ VE VAKIF GELENEĞİ **15**

2.1. ANADOLU SELÇUKLU DEVLETİ TARİHİ 15
2.2. ANADOLU SELÇUKLU SANATI VE MİMARİSİ: 19
2.3. ANADOLU SELÇUKLU DÖNEMİ VAKIF GELENEĞİ 24

3. BÖLÜM: VAKIF KÜLTÜRÜ İLE İLGİLİ BAZI TEMEL KAVRAMLAR **33**

3.1. VAKIF: 33
3.2. VAKFİYE: 38
3.3. VÂKIF: 43
3.4. MEVKUF: 44
3.5. MEVKUFUN ALEYH: 46
3.6. TEVLİYE VE MÜTEVELLİ: 47
3.7. NEZARET VE NÂZIR: 49

4. BÖLÜM: ANADOLU SELÇUKLU DÖNEMİNE AİT VAKFİYESİ BULUNUN MİMARİ ESERLER VE VAKFİYELERİ **53**

4.1. AMASYA 53
4.1.1. Amasya Kaya Paşa Camii: *53*
4.1.1.1. Mimari: 53
4.1.1.2. Vakfiye Tercümesi: 53
4.1.1.3. Vakfiye Metni: 57
4.1.1.4. Vakfiye Değerlendirme: 60
4.1.2. Amasya Halifet Gazi Medresesi: *65*
4.1.2.1. Mimari: 65
4.1.2.2. Vakfiye Tercümesi: 74
4.1.2.3. Vakfiye Metni: 85
4.1.3.4. Vakfiye Değerlendirme: 92
4.1.3. Amasya Gök Medrese Camii (Torumtay Camii) (Torumtay Medresesi) (Torumtay Dârü'z-Ziyafesi): *104*
4.1.3.1. Mimari: 104
4.1.3.2. Vakfiye Tercümesi: 118
4.1.3.3. Vakfiye Metni: 126

4.1.3.4. Vakfiye Değerlendirme: 130
4.1.4. Amasya Taşova Alparslan Beldesi Şeyh Seyyid Nureddin Alparslan Zaviyesi 139
4.4.4.1. Mimari: 139
4.1.4.2. Vakfiye Tercümesi: 143
2.1.4.3. Vakfiye Metni: 155
4.1.4.4. Vakfiye Değerlendirme: 163
4.1.5. Amasya Burmalı Minare (Pervane) Camii 171
4.1.5.1. Mimari: 171
4.1.5.3. Vakfiye Tercümesi: 190
4.1.5.3. Vakfiye Metni: 203
4.1.5.4. Vakfiye Değerlendirme: 210
4.2. ANKARA 223
4.2.1. Ankara Saraç Sinan Mescidi, Türbesi ve Medresesi: 223
4.2.1.1. Mimari: 223
4.2.1.2. Vakfiye Tercümesi: 234
4.2.1.3. Vakfiye Metni: 236
4.2.1.4. Vakfiye Değerlendirme: 238
4.3. ÇANKIRI 243
4.3.1. Çankırı Şeyh Mehdi Zaviyesi ve Türbesi 243
4.3.1.1. Mimari: 243
4.3.1.2. Vakfiye Tercümesi: 247
4.3.1.3. Vakfiye Metni: 252
4.3.1.4. Vakfiye Değerlendirme: 255
4.4. ÇORUM 261
4.4.1. Çorum Hüsamiye Medresesi 261
4.4.1.1. Mimari: 261
4.4.1.2. Vakfiye Tercümesi: 267
4.4.1.3. Vakfiye Metni: 271
4.4.1.4. Vakfiye Değerlendirme: 273
4.5. KASTAMONU 277
4.5.1. Kastamonu Gölköy Şeyh Ahmed Zaviyesi (Şeyh Ahmed Camii): 277
4.5.1.1. Mimari: 277
4.5.1.2. Vakfiye Tercümesi: 280
4.5.1.3. Vakfiye Metni: 285
4.5.1.4. Vakfiye Değerlendirme: 287
4.6. KAYSERİ 290
4.6.1. Kayseri Şeyh Turesan (Türesan) Zaviyesi: 290
4.6.1.1. Mimari: 290
4.6.1.2. Vakfiye Tercümesi: 303
4.6.1.3. Vakfiye Metni: 305
4.6.1.4. Vakfiye Değerlendirme: 307
4.7. KIRŞEHİR 316
4.7.1. Kırşehir Ahi Evran Camii ve Zaviyesi (Türbesi) 316
4.7.1.1. Mimari: 316
4.7.1.2. Vakfiyei Tercümesi: 323
4.7.1. 3. Vakfiye Metni: 329
4.7.1.4. Vakfiye Değerlendirme: 334
4.7.2. Şeyh Süleyman Türkmânî (Şeyh Süleyman b. Şeyh Hüseyin b. Şeyh Şemseddin) Zaviyesi (Türbesi): 343
4.7.2.1. Mimari: 343
4.7.2.2. Vakfiye Tercümesi: 349
4.7.2.3. Vakfiye Metni: 355
4.7.2.4. Vakfiye Değerlendirme: 359
4.8. KONYA 363
4.8.1. Konya Şemseddin Altun Aba (İplikçi) Medresesi ve Kervansarayı: 363
4.8.1.1. Mimari: 363

4.8.1.1.a. Konya Şemseddin Altun Aba (İplikçi) Medresesi Mimarisi: 363
4.8.1.1.b. Konya Şemseddin Altun Aba Hanı (Kervansarayı) Mimarisi: 368
4.8.1.2. Vakfiye Tercümesi: 371
4.8.1.3. Vakfiye Metni: 393
4.8.1.4. Vakfiyesi Değerlendirme: 408
4.8.2. Konya Akıncı (Akıncı Sultan, Arslan Taşı) Mescidi 433
4.8.2.1. Mimari: 433
4.8.2.2. Vakfiye Tercümesi: 435
4.8.2.3. Vakfiye Tercümesi: 440
4.8.2.4. Vakfiye Değerlendirme: 443
4.8.3. Konya Hatuniye (Raziye Devlet Hatun, Kütük/Güdük Minare) Mescidi ve Raziye Devlet Hatun Kervansarayı (Kadın Hanı, Taş Han) 448
4.8.3.1. Mimari: 448
4.8.3.1.a. Konya Hatuniye (Raziye Devlet Hatun, Kütük/Güdük Minare) Mescidi Mimarisi: 448
4.8.3.1.b. Raziye Devlet Hatun Kervansarayı (Kadın Hanı, Taş Han) Mimarisi: 454
4.8.3.2.a. Vakfiyelerinin Tercümeleri: 460
4.8.3.2.a. H. 610 (M. 1213) Tarihli Vakfiye Tercümesi: 460
4.8.3.2.b. H. 621 (M. 1224) Tarihli Vakfiye Tercümesi: 462
4.8.3.3. Vakfiyelerinin Metileri: 465
4.8.3.3.a. H. 610 (M. 1213) Tarihli Vakfiye Metni: 465
4.8.3.3.b. H. 621 (M. 1224) Tarihli Vakfiye Metni: 467
4.8.3.4. H. 610 (M. 1213) Tarihli ve H. 621 (M. 1224) Tarihli Vakfiyeleri Değerlendirme: 470
4.8.4. Konya Hızır İlyas(lık) Zaviyesi: 484
4.8.4.1. Mimari: 484
4.8.4.2. Vakfiye Tercümesi: 486
4.8.4.3. Vakfiye Metni: 491
4.8.4.4. Vakfiye Değerlendirme: 494
4.8.5. Konya Kadı İzzeddin Mâristân- Atîki ve Kadı İzzedin Camii 502
4.8.5.1. Mimari: 502
4.8.5.2. Vakfiye Tercümesi: 504
4.8.5.3. Vakfiye Metni: 509
4.8.5.4. Vakfiye Değerlendirme: 513
4.8.6. Konya İnce Minareli Medresesi ve Mescidi (Sahibata Dâru'l-Hadisi Ve Mescidi): 526
4.8.6.1. Mimari: 526
4.8.6.2. Vakfiye Tercümesi: 558
4.8.6.3. Vakfiye Metni: 570
4.8.6.4. Vakfiye Değerlendirme: 579
4.8.7. Konya Ferhuniye (Süt Tekkesi) Mescidi ve Türbesi (Keykavus Kızı Türbesi) 595
4.8.7.1. Mimari: 595
4.8.7.3. Vakfiyesi Metni: 606
4.8.7.4. Vakfiye Değerlendirme: 610
4.9. SAMSUN 616
4.9.1. Samsun Havza Dereköy Emir El-Hac Veliyyüddin (Zeyneddin) b. Berekât Şah Camii/Mescidi (Ak Mescid) (Ak Camii) ve Türbesi 616
4.9.1.1. Mimari: 616
4.9.1.1. Vakfiye Tercümesi: 621
4.9.1.3. Vakfiye Metni: 624
4.9.1.4. Vakfiye Değerlendirme: 627
4.10. SİVAS 631
4.10.1. Sivas Kesik Köprü (Arslan b. Sinbat b. Gürcü Köprüsü, Ribatı ve Türbesi) 631
4.10.1.1. Mimari: 631
4.10.1.2. Vakfiye Tercümesi: 633
4.10.1.3. Vakfiye Metni: 644
4.10.1.4. Vakfiye Değerlendirme: 651
4.10.2. Sivas I. İzzeddin Keykavus Dâraü'ş-Şifası (Şifaiye Medresesi) 657
4.10.2.1. Mimari: 657
4.10.2.2. Vakfiye Tercümesi: 669

4.10.2.3. Vakfiye Metni: 690
4.10.2.4. Vakfiye Değerlendirme: 701
4.10.3. Sivas Gölova Şeyh Behlül Dana Zaviyesi ve Türbesi 714
4.10.3.1. Mimari: 714
4.10.3.2. Vakfiye Tercümesi: 716
4.10.3.3. Vakfiye Metni: 721
4.10.3.4. Vakfiye Değerlendirme: 725
4.10.4. Sivas Zara Şeyh Merzuban Zaviyesi ve Türbesi 729
4.10.4.1. Mimari: 729
4.10.4.2. Vakfiye Tercümesi: 733
4.10.4.2. Vakfiye Tercümesi: 739
4.10.4.4. Vakfiye Değerlendirme: 744
4.10.5. Sivas Gök Medrese (Sahibiye Medresesi) ve Sahib Ata Dârü'z-Ziyâfesi 748
4.10.5.1. Mimari: 748
4.10.5.1.a. Sivas Gök Medrese (Sahibiye Medresesi) Mimarisi: 748
4.10.5.1.b. Sahib Ata Dârü'z-Ziyâfesi Mimarisi: 771
4.10.5.2. Vakfiye Tercümesi: 771
4.10.5.3. Vakfiye Metni: 806
4.10.5.4. Vakfiye Değerlendirme: 829
4.11. TOKAT 848
4.11.1. Tokat Zile Bayezid Zaviyesi: 848
4.11.1.1. Mimari: 848
4.11.1.2. Vakfiye Tercümesi: 852
4.11.1.2.a. H. 655 (M. 1257) Tarihli Vakfiye Tercümesi: 852
4.11.1.2.b. H. 701 (M. 1301) Tarihli Vakfiye Tercümesi: 857
4.11.1.2.c. H. 707 (M. 1307/1308) Tarihli Vakfiye Tercümesi: 858
4.11.1.3. Vakfiye Metni: 860
4.11.1.3.a. H. 655 (M. 1257) Tarihli Vakfiye Metni: 860
4.11.1.3.b. H. 701 (M. 1301) Tarihli Vakfiye Metni: 864
4.11.1.3.c. H. 707 (M. 1307/1308) Tarihli Vakfiye Metni: 865
4.11.1.4. Vakfiye Değerlendirme: 866
4.11.1.4.a. H. 655 (M. 1257) Taihli Vakfiye Değerlendirme: 867
4.11.1.4.b. H. 701 (M. 1301) Tarihli Vakfiye Değerlendirme: 870
4.11.1.4.c. H. 707 (M. 1307/1308) Tarihli Vakfiye Değerlendirme: 872
4.11.2. Tokat Erbaa Fidi Köyü (Akça Köy) Ahi Ahmed Nahcivânî Zaviyesi ve Tokat Niksar Ahi Ahmed Nahcivânî Zaviyesi 874
4.11.2.1. Mimari: 874
4.11.2.1.a. Tokat Erbaa Fidi Köyü (Akça Köy) Ahi Ahmed Nahcivânî Zaviyesi: 874
4.11.2.1.b. Tokat Niksar Ahi Ahmed Nahcivânî Zaviyesi: 874
4.11.2.2. Vakfiye Tercümesi: 877
4.11.2.3. Vakfiye Metni: 880
4.11.2.4. Vakfiye Değerlendirme: 882
4.11.3. Tokat Sulusaray Malum Seyyid Zaviyesi (Cami ve Türbe) 884
4.11.3.1. Mimari: 884
4.11.3.2. Vakfiye Tercümesi: 891
4.11.3.3. Vakfiye Metni: 894
4.11.3.4. Vakfiyesi Değerlendirme: 896
5. BÖLÜM: GENEL DEĞERLENDİRME 900
SONUÇ 979
KAYNAKÇA 981

I. BÖLÜM: GİRİŞ

1.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Farklı coğrafyalarda ve farklı zamanlarda yaşamış, farklı milliyet, dil, kültür ve geleneğe sahip Müslüman cemiyetlerde ve ülkelerde görülen önemli müesseselerden birisi vakıf müessesesidir. Vakıf anlayışının ve kurumunun başlangıç noktası ile ilgili İslam öncesi dönemlere atıf yapan farklı görüşler ileri sürülmektedir. İslam Medeniyetinde ise en erken vakfın Hz. Peygamber'in Medine'deki yedi parça arazisini vakfetmesi olduğu yönünde genel bir kanaat bulunmaktadır. Bir Müslüman için vakıf kurumunun ve kültürünün altında yatan temel düşünce Allah rızasını kazanmak amacıyla yardım ve iyilik yapıp sevabına nail olunmak ve bu hayrın kıyamete kadar devam etmesini dilemektir. Müslümanlar bu yolda birbirleri ile adeta yarış içerisinde birçok vakıf kurmuşlardır. Farklı alanlarda, farklı hizmet anlayışıyla faaliyet gösteren vakıflar İslam Medeniyetin önemli bir parçası haline gelmiş, hem devleti hem de toplumu ekonomik ve sosyal açıdan rahatlatmış ve vazgeçilmez bir unsur olmuştur. Vakıflar sadece fakirlere ve yoksullara yardım etmekle sınırlı kalmamış aynı zamanda din, fikir, kültür, medeniyet, estetik, sanat, eğitim-öğretim, mimarlık, bayındırlık, şehircilik anlayışı üzerinde de derin izler bırakmıştır. Sağladığı finansman ile ibadet, eğitim, sağlık, bayındırlık ve ulaşım gibi birçok alanda inşa edilen; cami, mescit, tekke, medrese, hastane, su yolu, sulama kanalı, kervansaray, köprü, imâret vb. çok sayıda mimari eserin inşa, ihya ve muhafazasını gerçekleştirerek süregiden bir şekilde toplumun ihtiyacını karşılayan birçok esere imza atmış, sağlıklı bir iskân ve şehirleşmeye vesile olmuştur. Vakıf müesseseleri mimari ile mücessem vaziyet almış, ortaya koydukları mimari yapılar ile Türk-İslam Medeniyetinin somut boyutunu teşkil etmiş, vakıflar aracılığıyla mimari eserler inşa edildiği gibi ayakta kalıp güümüze kadar ulaşmaları da vakıfların bu eserlerin bakım ve onarımı için gelir tahsis etmelerinin etkisi çok büyüktür[1]. Bunun yanı sıra özellikle dini yapılardaki her biri güzel sanatların bir kolunu meydana getiren, oymacılık, kakmacılık, çinicilik, tezhip, vitray ve hat sanatı gibi kültür eserlerinden en seçkin örnekler vakıf serleri üzerinde gerçekleştirilmiştir. Bu noktada Türk İslam sanatı ve mimarisinin vakıf müessesesi ile olan etkileşimini ve bağını incelememek büyük eksiklik olacaktır.

[1] Ahmet Çaycı, *Türk-İslam Kültüründe Vakıf ve Sanat*, Palet Yayınları, Konya 2018, s.66-68.

Arşivlerdeki ve kütüphanelerdeki belgeler tarihsel süreç içerisinde yaşanmış olaylar ve insanlar arasındaki ilişkilere ışık tutmakta, bir toplumun yaşamış olduğu siyasi, sosyal, ekonomik, kültürel vb. pek çok olayla ilgili bilgiyi ya doğrudan ya da dolaylı olarak bizlere aksettirmektedir. Vakıf kurumunun kuruluş senedi diyebileceğimiz vakfiyeler de önemli tarihi belgelerdir. Üstelik dinî ve hukukî nedenlerden ötürü vakıfların korumasına ve devamlılığına gösterilen hassasiyetin vakfiyelerine de gösterileceği aşikardır. Buradan hareketle vakfiyelerin pek çok tarihi belgeden daha güvenilir olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Elbette ki bu durum tüm vakfiyelere teşmil edilemez ve elde olmayan veya mücbir sebeplerle hatta art niyetle tahrif edilmiş vakfiyelerin olabileceği de yadsınamaz. Fakat Müslümanların vakıf kültürüne ve geleneğine bakış açısından yola çıkarak birçok belgeye nazaran vakfiyelerin hem bizzat kendisinin hem de içeriğinin diğer belgelere nazaran daha dikkatli korunduğunu en azından korunmaya çalışıldığını, ayrıca vakfiyelerin şahitlerin huzurunda ve kadı/hakim tarafından tescil edildiğini ve nesilden nesile intikal ettirildiğini de düşünecek olursak vakfiyelerin güvenilirlik açısından önemli belgeler olduğunu söyleyebiliriz. Bu hususlar da vakfiyelerin geçmiş tarih ile ilgili başvurulması gereken değerli belgeler olduğunu göstermektedir.

Vakfiyeler öncelikle vakfın ne zaman, nerede, kim tarafından, hangi amaçla kurulduğu vb. pek çok bilgiyi kayıt altına alan belgeler olsa da satır aralarında ve dolaylı olarak vakfın tesis edildiği dönemin sosyal, siyasi, ilmî, ekonomik, coğrafi, antaropolojik, topoğrafik, kültürel, sanatsal vb. pek çok özelliği ile ilgili bilgiyi de barındırmaktadır. Bu minvalde vakfiyeler mimari tarih açısından da en başta gelen başvuru kaynaklarındandır. Çünkü Müslüman coğrafyalarda inşa edilmiş eserlerin birçoğu hatta tamamına yakını bir vakıf vasıtasıyla inşa edilmiş veya vakıf vasıtasıyla korunmuş ve devamlılığı sağlanmaya çalışılmıştır. İşte bu parametreler birlikte değerlendirildiğinde mimari tarih ve mimari eserlerle ilgili en önemli kaynakların başında vakfiyeler gelmektedir.

Anadolu Selçuklu Döneminde Anadolu'da kendilerine has bir sosyo-ekonomik yapı oluştururken İslam devletlerinden aldıkları vakıf anlayışını geliştirerek uyguladıklarını görmekteyiz. Vakfiyeler, Anadolu Selçuklu devri için de başta gelen arşiv malzemelerinden olup bu belgeler genel anlamda Anadolu Selçuklu döneminin siyasi, sosyal, kültürel, ekonomik hayatı hakkında olduğu gibi Anadolu Selçuklu mimarisi ile ilgili de başvurulacak önemli kaynaklardandır. Yukarıda da belirttiğimiz

üzere genel olarak Müslümanların yaşadığı coğrafyalarda özelde de Anadolu coğrafyasında ve bu coğrafyada kurulmuş önemli bir Müslüman Türk devleti olan Anadolu Selçuklu dönemine ait cami, mescid, medrese, mektep, imâret, hastane, çeşme, han, hamam, kervansaray gibi önemli mimari eserlerin çoğu vakıflar aracılığıyla inşa ve ihya edilmiştir. Bu nedenle Anadolu Selçuklu mimarisi ile ilgili en başta başvurulacak başat kaynaklar arasında vakfiyeler gelmektedir. Bu düşünceden hareketle bazı araştırmacılar bu döneme ait vakfiyelerin bazılarını spesifik olarak incelenmişler fakat tüm vakfiyeler bütüncül ve şümullü bir inceleme ve değerlendirmeye tabi tutulmamıştır. Ayrıca spesifik olarak incelenen bu vakfiyeler de daha çok vakıf kültürü ve genel tarihi bilgi perspektifiyle incelenmiştir.

Buraya kadar izah etmeye çalıştığımız üzere vakfiyelerin önemli tarihi birer belge olduğu, vakfiyelere atfedilen dini ve hukuki ehemmiyet vesilesiyle hem belgenin bizzat kendisinin hem de içeriğinin korunmasına büyük önem verildiği, genel manada İslam kültüründe özel olarak da Anadolu coğrafyasında inşa edilen mimari eserlerin çoğunun bir vakıf eseri olduğu veya vakıf yoluyla ihya ve muhafaza edildiği görülmekte ve buradan hareketle Anadolu Selçuklu dönemi vakfiyelerinin Anadolu Selçuklu Dönemi mimarisi açısından değerlendirilmenin gerekliliğini ortaya çıkmaktadır. Kimi müellifler tarafından bazı vakfiyeler müstakil olarak incelenmiş, mimari eser ve mimari tarih ile ilgili değerlendirmeler yapılmış olmakla birlikte bunlar çoğunlukla vakıf kültürü ve genel tarihi açısından değerlendirilip bizim üzerinde durmak istediğimiz noktadan yani mimari tarih ve mimari eser açısından pek değerlendirilmemiştir. Sonuç olarak Anadolu Selçuklu dönemi vakfiyelerinin tamamının bütüncül bir bakış açısıyla Anadolu Selçuklu mimari tarihi açısından değerlendirilmesinin önemi âşikar olup bu minvalde bir çalışma yapılmıştır.

1.2. Araştırmanın Kapsamı

Vakfiyelerin önemli tarihi birer belge olması, vakfiyelerin hem bizzat kendisinin hem de içeriğinin korunmasına büyük önem verilmesi, genel manada İslam kültüründe özel olarak da Anadolu coğrafyasında inşa edilen mimari eserlerin çoğunun bir vakıf eseri olması ve Anadolu Selçuklu dönemi vakfiyelerinin Anadolu Selçuklu Dönemi mimarisi açısından değerlendirilmesinin gerekliliğinden hareketle bu çalışmanın yapılması elzem görülmüştür. Bununla birlikte böyle bir çalışmanın çok geniş bir kapsama alanı olacağı ve tek bir çalışma içerisine sığdırılamayacağı malumdur. Bu nedenle çalışmamızın, birincisi hangi belgeleri; ikincisi, hangi

kaynakları; üçüncüsü de hangi kronolojiyi yani hangi tarih aralığını kapsayacağı ile ilgili kapsamının tespit edilmesi önemlidir. Bu itibarla üç (3) yönlü bir kapsam çerçevesi belirlenmiştir:

1.2.1. Belgelerin Mahiyeti İtibariyle Kapsamı:

Vakıflar mahiyeti itibariyle, hayrî, zürrî ve yarı hayrî-yarı zürrî şeklinde üç kategoride sınıflandırılmaktadır. Hayrî vakıf, doğrudan hayır amacı ile kurulup vakıf gelirlerinin sadece ihtiyaç sahiplerinin faydalanması için veya zaviye, medrese, mescit, cami, köprü ve bunun gibi topluma hizmet veren mimari yapılar için tahsis edilen vakıflardır. Zürrî vakıf, vakıftan yararlanacak olanların vâkıfın kendisi, evlatları ve/veya akrabaları olarak belirlendiği ve vâkıfın ailesinin geleceğinin garanti altına alındığı vakıflardır. Yarı hayrî-yarı zürrî vakıf ise vâkıfın hem kendi evlatlarına ve ailesine gelir sağlamak hem de zaviye, medrese, mescit, cami vb. yapı inşa ettirerek vakıf müessesesinin asıl amacı olan hayır cihetini yerine getirmek üzere tesis ettiği vakıflardır. Çalışmamızın çerçevesini mimari eser vakıflarının vakfiyeleri oluşturmakta olup sadece hayrî ve yarı hayrî-yarı zürrî vakıfların vakfiyeleri dahil edilmiş, bir mimari esere matuf olmayan zürrî vakıfların vakfiyeleri dahil edilmemiştir.

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde vakfiyelerin dışında vakıflarla ilgili, vakıfların âşâr, mukâtaa, giderleri, işletme usulleri, vakıf akâr ve hayrâtın tamir ve bakımları, vakıfların yönetiminde yapılan yenilikler ve hukukî düzenlemeler gibi kayırların bulunduğu "Ahkâm Defterleri"; vakıf hayrat birimlerinde görev yapan şahısların adları, göreve atanma ile görevden ayrılma nedenleri ve bunların usül/esaslarını ihtiva eden "Hazîne (Atîk) Defterleri"; vakıflara ait akârların yerleri, sınırları, işletim şekli, kira bedellerine dair kayıtların yer aldığı "Musakkafât Defterleri"; vakıf kurum ve kuruluşlarında görev yapan başta idari görevliler olan mütevelli, nâzır, kâtip, câbi olmak üzere diğer vakıf görevlilerinin tayin, terfi ve azillerine dair kayıtların özetlerinin tutulduğu "Hulâsa Defterleri" gibi bir birçok belge bulunmaktadır. Bu belgeler de kapsam dışında tutularak sadece "vakfiye belgeleri" esas alınmıştır.

1.2.2. Belgelerin Kaynağı İtibariyle Kapsamı:

Yurt içindeki ve yurt dışındaki arşivlerde, müzelerde, kütüphanelerde, özel koleksiyonlarda ve şahıslarda bilinen veya bilinmeyen birçok vakfiye belgesinin

bulunması mümkündür ve bulunmaktadır. Çalışmamızın kapsamı da Anadolu Selçuklu Vakfiyeleri çerçevesinde olduğuna göre bu döneme ait belgelere ulaşmak adına belirttiğimiz tüm kaynakların taranması gerekir. Fakat bu çerçeve bir çalışmanın kapsamı açısından oldukça geniş hatta neredeyse imkansız bir durumdur. Bu nedenle vakfiye belgeleri ile ilgili kaynağımızı, misyonu ve çalışmaları isminden de anlaşılacağı üzere vakıflar olan Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi ile sınırladık.

Vakıflar Genel Müdürlüğü 2 Mayıs 1920'de, "Şer'iyye ve Evkaf Vekaleti" olarak kurulan, 3 Mart 1924'te şimdiki adını alan, Türkiye'deki tüm vakıf müesseselerini ve vakıf mallarını gayelerine göre çalıştırmak, yaşatmak, vakfiye, vakıf senedi vb. yerine geçen belgelerde yazılı hayri, sosyal, kültürel ve ekonomik şart ve hizmetleri yerine getirmek, mimari veya tarihi değeri olup yönetimi bir vakfa ait olan eski eserleri muhafaza ve imar etmek, vakıfların gayeleri doğrultusunda usulüne uygun olarak faaliyet gösterip göstermediğini denetlemek gibi vakıflara ait hemen her türlü faaliyeti yürütmekle yükümlü bir kurumdur. Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün önemli bir diğer faaliyeti ise vakıflarla ilgili kayıtların tutulduğu bir arşiv oluşturması ve buradaki belgeleri muhafaza edip ilmî, hukûkî vb. hususlar için araştırmacıların istifadesine sunmasıdır.

Vakıflar Genel Müdürlüğü bünyesinde bulundurduğu vakfiye, hurufat, hazine (atik), şahsiyet, ahkam, mukataa, muhasebe, berat, hüccet, hülasa vb. binlerce defter ve yüz binlerce evrak ile Türkiye'deki en önemli arşivlerden birisidir. Özellikle vakfiyeler dikkate alındığında ise Türkiye'de ve hatta dünyada en büyük vakfiye arşivi konumundadır. Bu arşivde vakıfların ana belgesi konumunda olan vakfiyelerin kayıtlı olduğu vakfiye defterleri, vakıflarla ilgili farklı işlev ve özellikteki hazine (atik) defterleri, hurufat defterleri, şahsiyet defterleri, muhasebe, berat, hüccet, hülasa, tescil defterleri gibi arşiv malzemesi bulunmaktadır. Defterler haricinde de çok sayıda müstakil belge bulunmaktadır. Vakıflar Genel Müdürlüğü tarihi değere ve öneme sahip vakıfların vakfiyelerini kendi arşivinde muhafaza etmeye gayret etmekle birlikte kendi arşivinde bulunduramasa da farklı kurumların arşivlerinde veya müzelerde yer alan vakfiyelerle ilgili de atıf yapmaya çalıştığı görülmektedir. Bu minvalde biz de çalışmamızın kapsamına girip Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde yer alan belgelerin kopyası veya mükerreri olup İstanbul Türk İslam Eserleri Müzesi, Ankara Etnoğrafya Müzesi gibi farklı kurumlarda yer alan nüshaları da çalışmamızın kapsamına dahil ettik. Örneğin bu nedenle Anadolu Selçuklu döneminin önemli devlet

adamlarından Mübarizüddin Ertokuş'a ait Isparta Atabey Ertokuş Medresesi, Isparta Gelendost Ertokuş Hanı ve Antalya Ertokuş Camii için tanzim ettiği vakfiye VGMA'da değil de İBB Atatürk Kitaplığı Nadir Eserler bölümünde yer aldığı için bu belgeyi çalışmamıza dahil etmedik.

Bununla birlikte çalışmamızın kapsamına girip Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde yer almayan, atıf yapılmayan belgeler de bulunmaktadır. Örneğin Anadolu Selçuklu döneminin ünlü devlet adamlarından Celaleddin Karatay b. Abdullah'a ait olan fakat Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde değil de Ankara Etnoğrafya Müzesi'nde müstakil bir belge olarak bulunan Kayseri Karatay Kervansarayı Vakfiyesi'ni ve Karatay ahfadından olduğu belirtilen Namdar Rahmi Karatay'ın uhdesinde[2] olan Karatay Mescidi ve Zaviyesi Vakfiyesi'ni de çalışmaya dahil etmedik. Belgesinin kaynağı, tarihi ve mahiyeti itibariyle çalışmamız dahilinde olmakla birlikte yine Celaleddin Karatay b. Abdullah'a ait olan Konya Karatay Medresesi Vakfiyesini de Celaleddin Karatay b. Abdullah'ın tüm eserlerinin vakfiyelerinin birlikte ve karşılaştırmalı olarak değerlendirilmesinin daha münasip olacağını düşündüğümüz için bu eserin vakfiyesini de çalışmamıza dahil etmedik.

Bunları dışında Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde Anadolu Selçuklu dönemi yapısı olan Kırşehir Cacabey Medresesi'ne ait iki farklı defterde birbirinin mükerreri iki vakfiye nüshası bulunmaktadır. Aynı esere ait Türk İslam Eserleri Müzesi'nde de bir vakfiye nüshası daha bulunmaktadır. Bu eser ve vakfiyeleri hem tarih hem de belge kaynağı itibariyle araştırmamızın kapsamına girmektedir. Fakat vakfiyelerde Moğolca ilaveler bulunmakta olup Moğolca bilen birileri tarafından incelenmesi daha faydalı olacaktır. Ayrıca bu vakfiyeler Ahmet Temir[3] tarafından incelenmiş ve yaklaşık üç yüz sayfalık bir kitap halinde basılmıştır. Bununla birlikte yapılan çalışmayı genel hatlarıyla incelediğimizde bazı tercüme eksikliklerinin olduğu ve tekrar değerlendirilmesi gereken hususların olduğu gözlemlenmiş olup vakfiye nüshalarının da epey hacimli ve geniş çaplı olmasından dolayı vakfiyelerin müstakil olarak yeniden incelenmesi ve değerlendirilmesi gerektiği kanaatindeyiz.

[2] Osman Turan, "Selçuklu devri Vakfiyeleri III – Celâleddin Karatay Vakıfları ve Vakfiyeleri", *Belleten Dergisi*, C. 13, S. 45, Ankara 1948, s.89.
[3] Ahmet Temir, *Kırşehir Emiri Caca OğluNur El-Din'in 1272 Tarihli Arapça-Moğolca Vakfiyesi*, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 1989.

1.2.3. Belgelerin Kronolojisi / Tarihi İtibariyle Kapsamı:

Anadolu Selçuklu Devleti kurulmadan önce Türkler Anadolu'ya akınlar düzenlemekle birlikte 26 Ağustos 1071 tarihinde Büyük Selçuklu Sultanı Sultan Alparslan'ın Bizans ordusunu Malazgirt'te yenmesi ile Türkler kesin olarak Anadolu'ya yerleşmişlerdir. Sultan Alparslan'ın vefatından sonra Sultan Melikşah döneminde Büyük Selçuklu Devleti zayıflamaya başlamasıyla bazı Türkmen Beyleri Anadolu'ya seferler düzenleyerek fetihler yapmışlar ve bunun neticesinde Anadolu'da günümüz tarihçileri tarafından erken dönem Türk beylikleri olarak adlandırılan Çaka, Saltuklu, Danişmentli, Mengücekli, Artuklu gibi beylikler ve Anadolu Selçuklu Devleti kurulmuştur. Anadolu Selçuklu Devleti'nin kurucusu Kutalmışoğlu Süleyman Şah, 1075 senesinde İznik'i fethederek başkent yapmak suretiyle Anadolu Selçuklu Devleti'ni kurmuştur. Sultan I. Kılıç Arslan döneminde meydana gelen I. Haçlı Seferi'nde Haçlı ordusu İznik'i Anadolu Selçukluları'nın elinden alması nedeniyle Sultan I. Kılıç Arslan (1092-1107) devletin başkentini Konya'ya taşmıştır. II. Gıyassedin Keyhüsrev (1237-1246) döneminde Baba İshak Ayaklanması ve Moğol İstilası gibi problemlerle baş edilemeyince devlet gerilemeye başlamış, 1243 yılında Moğollarla yapılan Kösedağ Savaşı'nda yenilgiye uğrayınca otorite kaybolmuş ve Moğollar devletin ve sultanın tasarruflarında söz sahibi olmuştur. Bu durumun etkisiyle XIII. yüzyılın son dönemlerinde Anadolu'da bulunan Türkmen Beylikleri teker teker bağımsız devletler kurmaya yönelmişlerdir. II. Mesud'un ölümünden (708/1308) sonra tahta çıkarılan Kılıcarslan b. III. Keyhusrev, hem Moğollar hem Selçuklu hânedanı ve halk tarafından tanınmadığı için II. Mesud son hükümdar kabul edilmiş ve dolayısıyla Anadolu Selçuklu Devleti 1308 tarihinde fiilen sona ermiştir. Bu tarihi verilerden hareketle çalışmamızın çerçevesini Anadolu Selçuklu Devleti'nin resmi olarak hüküm sürdüğü 1075 ve 1308 tarihleri arasında Anadolu coğrafyasında tanzim edilen vakfiyeler olarak belirledik.

Bununla birlikte 1075 ve 1308 tarihleri arasında Anadolu coğrafyasında zaman zaman farklı bölgelerde farklı beylikler/devletler de kurulmuştur. Büyük Selçuklu Devleti zayıflamaya başlamasıyla Anadolu Selçuklu Devleti'nin kurulduğu dönemlerde İzmir ve civarında Çaka Beyliği; Erzurum, Kars, Bayburt ve Artvin civarında Saltuklu; Sivas, Malatya, Kayseri, Tokat, Niksar ve Amasya civarında Danişmentli; Erzincan, Kemah, Divriği ve Şebinkarahisar civarında Mengücekli; Mardin, Hasankeyf ve Harput civarında Artuklu beylikleri/devletleri kurulmuştur.

Anadolu Selçuklu Devleti'nin otoritesinin zayıfladığı XIII. yüzyılın son dönemlerinde ise İzmir ve Aydın civarında Aydınoğulları, Kostamonu ve civarında Candaroğulları ve Çobanoğulları, Kahramanmaraş civarında Dülkadiroğulları, Kütahya civarında Germiyanoğulları, Isparta ve Eğirdir civarında Hamitoğulları, Konya ve Karaman civarında Karamanoğulları, Manisa civarında Saruhanoğulları, Muğla civarında Menteşeoğulları, Bilecik civarında Osmanoğulları gibi yaklaşık 20 beylik kurulmuştur.

Bu beyliklerin/devletlerin hüküm sürdüğü tarihlerde ve hüküm sürdüğü şehirlerde tesis edilen vakıflar bu devletler/beylikler döneminde kurulan vakıflar sınıfına dahil edilmiştir. Bu minvalde öncelikli çerçeve Anadolu coğrafyasında 1075 ve 1308 tarihleri arası tesis edilmiş vakıflar/vakfiyeler şeklinde bir çerçeve çizilmiş, daha sonra da bu çerçeve daha da daraltılarak vakıfların/vakfiyelerin tesis edildiği tarihte o şehirde veya bölgede Anadolu Selçuklu Devleti hüküm sürmekte ise dahil edilmiş fakat yukarıda belirttiğimiz üzere kurulan beyliklerden/devletlerden biri hüküm sürmekteyse dahil edilmemiştir.

Ancak herhangi bir beylik hüküm sürmüyorsa o bölgede veya şehirde Moğol etkisi olduğu bilinse de yani fiili bir Moğol hakimiyeti olsa da resmi olarak Anadolu Selçuklu dönemi olarak kabul edip o bölgede veya şehirde kurulmuş vakıfların vakfiyeleri çalışmaya dahil edilmiştir. Örneğin, vakfın vakfiyesi kronolojik olarak çalışmanın kapsamına girmekle birlikte H. 15.03.0705 - M. 05.10.1305 tarihlerinde Kastamonu şehrinde kurulan fakat o tarihlerde Çobanoğulları Beyliği/Devleti hüküm sürdüğü anlaşılan ve bununu gibi vakıfların vakfiyelerini çalışmaya dahil etmedik. Ya da Sivas'ın Divriği ilçesinde inşa edilen Divriği Ulu Camii gibi vakfiyesinde ve Batı Kapısı'ndaki kitabesinde Mengücek beylerinden Ahmed Şah b. Süleyman Şah tarafından yaptırıldığı, ve Cennet Kapısı (Cümle Kapısı, Giriş Kapısı) olarak bilinen kapısının zirve noktasındaki kitabede de "Sultanu'l-muazzama, halifenin yardımcısı Alâeddin Keykubat zamanında" yazılı olan Divriği Ulu Camii gibi Anadolu Selçuklu Devleti'ne bağlı ama tarihi anlamda müstakil bir beylik olarak bilinen beyliklerin inşa ettikleri eserlerin vakfiyelerini çalışmaya dahil etmedik.

Bu beyliklerin/devletlerin tamamı olmasa da bazılarının fiilen Anadolu Selçuklu Devleti'ne bağlı oldukları veya genel tarihi perspektif itibariyle Anadolu Selçuklu Devleti'nden veya Anadolu Selçuklu medeniyetinden ayrı değerlendirilemeyeceğini düşünenler ve bu düşünceye bağlı olarak da bu

beylikler/devletler döneminde inşa edilen eserlerin Anadolu Selçuklu sanatı ve mimarisi içerisine dahil edilmesi gerektiğini düşünenler bulunmaktadır. Nitekim istisnaları olmakla birlikte genel kanaatin bu yönde olduğu görülmektedir. Bu kanaatin doğruluğu veya yanlışlığı ile ilgili bir hükmümüz olmayıp sadece bir çerçeve çizme noktasında bu beyliklerin/devletlerin hüküm sürdüğü tarihlerde ve hüküm sürdüğü şehirlerde tanzim edildiği anlaşılan vakfiyeler çalışmaya dahil edilmemiştir.

1.3. Araştırmada İzlenen Yöntem

Çalışmanın kapsamı Anadolu Selçuklu Devleti'nin 1075-1308 tarihleri arasında resmi olarak hüküm sürdüğü Anadolu coğrafyasında tesis edilen vakıfların vakfiyeleri olarak belirlenmiştir. Vakfiyeler Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nden temin edilmiş olup arşivdeki belgenin bir kopyası veya mükerreri başka bir arşiv, müze veya kütüphanede yer alıyorsa o belgeyi (belgeleri) de tahkik adına karşılaştırmalı olarak incelendik. Ayrı ayrı her bir vakfiyeyi satır satır ve titizlikle okuyup inceledik fakat belgelerin geneli hem kötü yazılmış hem de imla hatları ile dolu olduğu için bu durum bizi de yanıltış olabilir. Ayrıca bunlardan vareste bizim de eksik veya hatalı okuduğumuz, tercüme ettiğimiz veya değerlendirdiğimiz hususlar da olabilir.

Vakıflar/vakfiyeler tesis edildiği dönemde bağlı bulunduğu şehirlere göre değil de günümüzde bağlı bulunduğu şehirlere göre tasnif edilmiş ve şehirler alfabetik sıralamaya göre sıralandıktan sonra aynı şehirde kurulan vakıfların vakfiyelerinde kayıtlı olan tarihlerine göre önce en eski tarihli daha sonra günümüze daha yakın tarihli olanı olacak şekilde kronolojik olarak sıralanmıştır. Her bir vakfiye dört alt başlık altında inceledik.

Bu başlıklardan birincisinde mevkufun aleyh olan eser veya eserlerin günümüzdeki mimari yapıları ile ilgili bilgiler verilmiş ve eserin vakfiyesinde mimarisini ilgilendiren hususlarla ile ilgili bilgiler varsa bunlarla birlikte değerlendirdik.

İkinci alt başlıkta vakfiyenin tercümesine yer verdik. Tercümeleri yaparken farklı anlamlara gelebilecek kelime ve cümlelere dikkat çekmek için kimi zaman parantez içerisinde kimi zaman da dipnotlarda bu hususlar belirttik. Ayrıca Arapçanın ve Türkçenin yapısı gereği genel bir anlam vermenin yeterli olduğu yerlerde akışı ve ahengi bozduğunu düşünsek bile metnin aslına sadık kalarak tercüme ettik. Arapça metnin ve tercümenin daha kolay karşılaştırılabilmesi için de metin transkriptini ve

tercümesini paragraf paragraf karşılıklı olarak numaralandırdık. Osmanlı Türkçesi ile yazılmış olanların da Arapça harflerle yapılan metin transkribi ve günümüz Türkçesine çevrimi ayrı ayrı başlıklar halinde verdik. Ayrıca Anadolu Selçuklu Dönemi ile ilgili herhangi bir konuda bu dönem vakfiyelerine başvuracak, inceleyecek ve araştırma yapacak ilim adamlarına yol gösterici olması ve multidisipliner yönden de fayda sağlamasını ümit ederek vakfiyeleri tercüme ederken en ince ayrıntısına varıncaya kadar, olabildiğince doğru olması adına istişareli bir şekilde ve izaha muhtaç hemen her hususu izah etmeye çalıştık.

Üçüncü alt başlıkta ise; Anadolu Selçuklu vakfiyelerini incelememizdeki ana gaye mimari eserlerle ilgili bilgilere ulaşmak olmakla birlikte sadece ana gayemize matuf bilgileri vermek yerine farklı disiplinler ve bilim dalları için de faydası olacağını düşündüğümüz için belgelerin/vakfiyelerin metinlerine de yer verdik. Anadolu Selçuklu dönemi vakfiyeleri Arapça olmasından, Arapçanın da kelime ve mana zenginliği, gramer yapısı gibi kendine has özelliklerinden; vakfiyelerin mahtut yani el yazısı olduğu için her birinin farklı kâtipler tarafından, farklı stillerle yazılması metin çözüm ve tahlillerinde bazı handikaplara neden olmaktadır. Çünkü öncelikle el yazısı olması ibarelerin doğru okunması noktasında her ne kadar çok titiz bir çözümleme, anlama ve anlamlandırma çabasında olsak hatta farklı farklı kişilerle istişare etmiş olsak da yine de bazı eksikliklerin, yanlış okuma ve yanlış anlamaların mümkün olabileceği bir hakikattir. Belgelerdeki silinme, yıpranma, katibin yazısından veya bizim tam olarak okuyamamamızdan kaynaklı her bir kelimenin yerine "……." şeklinde bir işaret, okunduğu halde tam olarak anlaşılamayan kelimelerin sonuna (?) işareti koyduk. Çok sık rastlanan ve bir ara cümle şeklinde geçen dua cümlelerini de iki kısa çizgi (- .. -) arasında gösterdik. Arapça gramerine, vakfiyenin geneline ve siyak-sibaka uygun olmadığını düşünülen hususlar ise uygun görüldüğü şekliyle yazılıp tercüme edilmiş ve bu durum dipnotta izah ettik.

Dördüncü ve son alt başlıkta da vakfiyeyi değerlendirdik. Değerlendirmede, mevkufun aleyh olan mimari eserin tarihi, dönemi, bânîsi, konumu ve mimari özellikleri gibi direkt olarak mimari eserle ilgili konulara öncelik verdik. Bunun yanı sıra varsa ismi geçen diğer mimari eserlerle ilgili değerlendirilmelere yer verdik. Vakfiyelere dayanılarak Anadolu Selçuklu Dönemi ile ilgili olarak yer ve şahıs isimleri, sosyal ve siyası hayat, coğrafi ve topoğrafik çevre, vakıf kültürü ve hukuku gibi birçok konuda daha ayrıntılı değerlendirme yapılabileceği ve bu konularla ilgili dönemsel

birçok bilgi ve ipucu elde edilebileceği aşikardır. Ancak tezimizin genel çerçevesi daha çok mimari alanla ile ilgili olduğu için sadece bu konuyla direkt veya dolaylı ilgisi olan hususları derinlemesine izah edip diğer hususlarla ilgili genel bilgiler verdik. Yani tezimizin ana konusu olmayan hususlarla ilgili ayrıntılı değerlendirmelere yer vermek hem çalışmanın ana temasının dışında olduğu hem de bu hususlarla ilgili her bir vakfiyenin özel olarak incelenmesi gerektiğini düşündüğümüz için bu konulara detaylı olarak değinmedik sadece çok dikkat çekici hususlar var ise onlarla ilgili kısa ve genel değerlendirmeler yaptık.

1.4. Araştırma İle İlgili Yapılan Çalışmalar

Anadolu Selçuklu dönemine ait mimari bir eserle veya bu dönemin mimarisi ile ilgili yapılan hemen her çalışmada döneme ait vakfiyeler başvurulan ilk kaynaklar arasında yer almaktadır. Bununla birlikte özel olarak Anadolu Selçuklu dönemine ait vakfiyeler üzerinde yoğunlaşan çalışmalar da söz konusudur. Bu çalışmalar genel hatlarıyla üç ana başlık halinde sınıflandırılabilir:

1.4.1. Tüm Vakfiyelerin Genel Hatlarıyla İncelendiği Çalışmalar:

Bu çalışmalar döneme ait tüm vakfiyelerin veya belli bir bölge ya da şehre ait vakfiyelerin genel hatlarıyla vakfın tarihi, kurucusu, kurulduğu yer, mevkufun aleyh mimari eser vb. ile ilgili kataloglama mahiyetinde özet olarak bilgilendirme ve değerlendirme şeklinde yapılan çalışmalardır. Bu tarz çalışmalardan bazıları:

Hasan Yüksel, Hasan, "Anadolu Selçukluları'nda Vakıflar", *Anadolu Selçukluları ve Beylikleri Dönemi Uygarlığı I.* (Editör A Yaşar.), T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2006, ss. 309-328.

DEMİR, Mustafa, "Türkye Selçuklu Vakıfları", *Türkler Ansiklopedisi*, C. 7, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, ss. 272-280.

Konya Kitabı XVIII – Konya Vakıfları, Edt. C. Arabacı, N. Yazıcı, İ. Kıvrım, A. Akman, M. Akkuş, Konya Ticaret Odası Yayınları, Konya 2021.

Refet Yinanç, "Sivas Abideleri ve Vakıfları", *Vakıflar Dergisi*, S. 22, Ankara 1991, ss. 15-44.

Refet Yinanç, "Sivas Abideleri ve Vakıfları 2," *Vakıflar Dergisi,* S. 23, Ankara 1994, ss. 5-18.

S. Sadi Kucur, *Sivas, Tokat ve Amasya'da Selçuklu ve Beylikler Devri Vakıfları –Vakfiyelere Göre–*, (Basılmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 1993.

1.4.2. Bir veya Birkaç Vakfiyenin Müstakil Olarak İncelendiği Çalışmalar:

Müstakil olarak bir veya birkaç vakfiye üzerine yapılan çalışmaların bazılarında vakfiyenin hem metnine hem de tercümesine yer verilip değerlendirilmesi şeklinde yapılırken bazılarında ise vakfiye metinine ve tercümesine yer verilmeden sadece vakfiyenin içindeki bilgilerin değerlendirilmesi şeklinde olmuştur. Bu tarz çalışmalar genellikle vakfiyelerin içerisindeki bilgilerin siyasi, sosyal ve kültürel tarih ile antropolojik ve topoğrafik değerlendirmeler şeklinde olmuş olup mimari eser ve mimari tarih yönüyle kısıtlı değerlendirmeler yapılmıştır. Bu tarz çalışmalardan bazıları:

Abdülkadir Erdoğan, "Konya İle İlgili En Eski Bir Selçuk Vakfiyesi", *Konya Dergisi*, S. 6, Konya 1937, ss. 370-375.

Ahmet Temir, *Kırşehir Emiri Cacaoğlu Nur el-Din'in 1272 Tarihli Arapça-Moğolca Vakfiyesi,* Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1989.

Alattin Aköz, "Türk dünyasının ortak değeri olarak Hızırilyas ve 1248 (h. 646) tarihli bir Hızır İlyas Vakfiyesi", *CIÉPO Interim Symposium : The Central Asiatic Roots of Ottoman Culture,* August 24-29, 2009, ss. 521-544.

İbrahim Hakkı Konyalı, "Bir Huccet İki Vakfiye", *Vakıflar Dergisi*, S. 7, Ankara 1968, ss. 97-110.

İsmet Kayaoğlu, "Torumtay Vakfiyesi", *Vakıflar Dergisi,* S. 12, Ankara 1978, ss. 91-112.

İsmet Kayaoğlu, "Rahatoğlu Vakfiyesi", *Vakıflar Dergisi,* S. 13, Ankara 1981, ss. 1-29.

Mehmet Zeki Oral, "Selçuklu Devri Vesikaları Ahi Ahmed Nahcivanî Vakfiyesi", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* C. 3, S. 3-4, Ankara 1954, ss. 57-65.

Mikail Bayram, "Selçuklu Veziri Kadı İzzeddin Tarafından Düzenlenen Bir Vakıf-nâme", *Ata Dergisi*, S. 7, Konya 1997, ss. 47-53.

Osman Turan, "Selçuk Devri Vakfiyeleri I - Şemseddin Altun-Aba, Vakfiyesi ve Hayatı", *Belleten Dergisi,* 1947, C. 11, S. 42, ss. 197 – 236.

Osman Turan, Selçuk Devri Vakfiyeleri II - Mübarizeddin Er-Tokuş ve Vakfiyesi, *Belleten Dergisi,* C. 11, S. 43, Ankara 1947, ss. 415-430.

Osman Turan, "Selçuklu Devri Vakfiyeleri III – Celâleddin Karatay Vakıfları ve Vakfiyeleri", *Belleten Dergisi,* C. 13, S. 45, Ankara 1948, ss. 17-171.

Sadi Bayram, "Amasya-Taşova-Alparslan Beldesi Seyyid Nureddin Alparslan Er-Rufai'nin 655 H. / 1257 M. Tarihli Arapça Vakfiyesi Tercümesi ile 996 H. / 1588 M. Tarihli Seyyid Fettah Veli Silsile-Namesi", *Vakıflar Dergisi*, S. 23 Ankara 1994, ss. 31-74.

Zehra Odabaşı, *Selçuklu'nun Son Veziri Sahib Ata Fahreddin Ali ve Vakıfları,* Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2019.

1.4.3. Mimari Eser ve Vakfiyesinin İncelendiği Çalışmalar:

Bu tarz çalışmalarda ise mevkufun aleyh yapı ile ilgili bilgilere ve değerlendirmelere yer verilmiştir. Fakat bu çalışmalar münferid bir veya birkaç eser çerçevesinde olmuştur. Bu tarz çalışmalardan bazıları:

Hayri Önol, "Konya'da Kadı İzzeddin Camii Vakfiyesi", *Konya Mecmuası,* S. 7, Konya (1)937, ss. 447-448.

Sadi Bayram – Ahmet Hamdi Karabacak, "Sivas Gök Medrese 'Sahibiye Medresesi' Vakfiyesi", *Anadolu Selçuklu Şehirleri ve Uygarlığı Sempozyumu*, (ed.t Âdem Esen, Haşim Karpuz, Osman Eravşar), İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Atatürk Kültür Merkezi, Selçuklu Belediyesi Basın Yayın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü, Konya, 2009, ss. 337-349.

Sadi Bayram – A. Hamdi Karabacak, "Sahib Ata Fahrü'd Din Ali'nin Konya, İmaret ve Sivas Gökmedrese Vakfiyeleri", *Vakıflar Dergisi*, S. 13, Ankara 1981, ss. 31-69.

Refet Yinanç, "Selçuklu Medreselerinden Amasya Halifet Gazi Medresesi ve Vakıfları", *Vakıflar Dergisi,* S. 15, Ankara 1982, ss. 5-22.

Bu çalışmaların tamamı bir yönüyle Anadolu Selçuklu dönemine ait vakfiyelerle ve mimari eserlerin vakfiyeleriyle ilgilidir. Fakat bunların tamamı müstakil birer çalışma olup bütüncül ve şümullü bir çalışma değildir. Ayrıca daha çok genel olarak siyasi, sosyal, kültürel, ekonomik, antrapolojik ve topoğrafik olarak değerlendirilmiş mimari eser ve mimari tarih bağlamında değerlendirilmemişlerdir. Bu

nedenle biz çalışmamızı Anadolu Selçuklu Devleti dönemine ait vakfiyesi bulunan tüm mimari eserlerin vakfiyelerini hem mevkufun aleyh mimari eser bağlamında hem o vakfiyedeki satır arası bilgileri değerlendirerek mimari tarih bağlamın da hem de genel olarak Anadolu Selçuklu dönemi vakıf-vakfiye-mimari ilişkisini değerlendirme bağlamında şümullü ve bütüncül bir çerçeveyi esas alarak yaptık.

2. BÖLÜM: ANADOLU SELÇUKLU DEVLETİ TARİHİ, MİMARİSİ ve VAKIF GELENEĞİ

2.1. Anadolu Selçuklu Devleti Tarihi

Anadolu toprakları tarih boyunca çeşitli kavimler ve devletler tarafından yurt edinilmiştir. İslâm dininin zuhuru ile beraber Müslümanlar da birçok kez Anadolu'yu fethetmeye ve ele geçirmeye çalışmışlar ancak bu gayretler kısmî başarılarla sınırlı kalmıştır. Anadolu'yu büyük ölçüde fethedip bir Türk yurdu kılmak Selçuklulara nasip olmuştur. Bu bağlamda Anadolu'ya Büyük Selçuklu Devleti tarafından yapılan ilk akınlar Tuğrul ve Çağrı Beyler döneminde yapılmıştır. Anadolu'ya giren Selçuklu kuvvetleri 1049 Pasinler Savaşı'nda büyük bir başarı elde etmiştir. Bu dönemde Malazgirt civarına kadar geldikleri halde tam anlamıyla bir başarı sağlayamamışlardır[4]. Büyük Selçuklu Devleti'nin kuruluşu (1037) ve Sultan Alp Arslan'ın Malazgirt Savaşı'nı kazanması arasında geçen yaklaşık 30 senelik zaman zarfında Türkler, Anadolu'ya sürekli olarak akınlar düzenleyip göç ettiklerinden dolayı Malazgirt Zaferi'ne kadar Anadolu'nun bir kısmı zaten Selçuklu Türklerinin eline geçmiştir.[5] Bizans İmparatorluğu ise mirasçısı olduğu Roma İmparatorluğu ile bağlarını koparmış ve eski gücünü yitirmiş bir vaziyette ve bir nevi İstanbul'a sıkıştığı dönemde 26 Ağustos 1071 tarihinde Sultan Alparslan'ın Bizans ordusunu Malazgirt'te yenmesi ile birlikte Türkler kesin olarak Anadolu'ya yerleşmişlerdir.[6]

Alparslan'ın ölümü ve Melikşah'ın sultan olmasıyla Büyük Selçuklu Devleti zayıflamaya başlamış ve Melikşah'ın ölümünden bir süre sonra da parçalanmıştır. Bizans İmparatorluğu da yenilgiden sonra kendini toparlayamamış; Kilikya-Batı Toroslarda Ermeni ve Rum valiler bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir.[7] Bu ortamda iyi bir fırsat yakalayan Türkmen Beyleri Anadolu'ya seferler düzenleyerek fetihler yapmışlar[8] ve bunun neticesinde Anadolu'da günümüz tarihçileri tarafından erken

[4] Mehmet Şeker, *Fetihlerle Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşması*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1997, s.8.
[5] Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s.37; Ali Sevim ve Erdoğan Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi: Siyaset, Teşkilat ve Kültür,* Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1995, s.51; Osman Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2009, s.150.
[6] Jean-Pierre Bodmer, "Selçuklular Anadolu'da", (Çev.: Ali Osman Öztürk), *Cogito,* S. 29, İstanbul 2004, s.33-36.
[7] Claude Cahen, *Osmanlıdan Önce Anadolu*, s.8-9.
[8] Abdullah Kaya, "Başlangıçtan 1071'e Kadar Türklerin Anadolu'ya Akınları Hakkında Genel Bir Değerlendirme", *EKEV Akademi Dergisi*, Yıl 18, S. 59, 2014, s.211-232.

dönem Türk beylikleri olarak adlandırılan birçok Türk devleti kurulmuştur.[9] Bu beyler arasında Çaka Bey, Saltuk Bey, Danişment Gazi, Mengücek Bey, Artuk Bey ve Anadolu Selçukluların kurucusu Kutalmışoğlu Süleyman Şah bulunmaktadır[10].

Fetih hareketlerine katılan Kutalmışoğlu Süleyman Şah, 1075 senesinde İznik'i fethederek başkent yapmak suretiyle Anadolu Selçuklu Devleti'ni kurdu[11]. Anadolu'nun her yerine yayılma imkânı bulan Türkler, Boğazlara kadar ulaşarak Bizans için tehlike oluşturmaya başladı. Boğazları korumaya çalışan Alexios Komnenos 1081 yılında Süleyman Şah ile bir anlaşma yaptı ve bu anlaşma ile iki devlet arasındaki sınır Drakos Çayı olarak belirlendi. Bu anlaşma ile Türkiye Selçuklu Devleti ilk defa resmi olarak tanınmış olup aynı zamanda Bizans'ın Anadolu topraklarının tamamını Türkiye Selçuklu Devleti'ne bıraktığını göstermektedir.[12]

I. Kılıç Arslan'ın (1092-1107) Türkiye Selçuklu Sultanı olduğu sıralarda Anadolu'da hüküm süren çeşitli Türkmen beylikleri mevcuttu. İzmir ve çevresinde Çaka Bey, Sivas, Amasya, Tokat bölgesinde Danişmendliler, Erzincan ve civarında Mengücekler, Erzurum ve çevresinde Saltuklular, Mardin ve civarında Artuklular hüküm sürüyordu.[13] I. Kılıç Arslan döneminin en önemli olayı, Haçlıların muazzam büyüklükte kuvvetlerle 1096 yılında Anadolu'nun kapılarına dayanmasıdır. Hristiyanlarca kutsal yerleri geri alma gayesiyle yapılan ve tarihe I. Haçlı Seferi olarak geçen bu hareket Anadolu'ya ve burada yaşayan Selçuklulara büyük etkileri olmuştur. Başta başkent İznik olmak üzere, Batı Anadolu ve Karadeniz kıyıları Bizans'a bırakılmak zorunda ve Orta Anadolu'ya çekilmek zorunda kalınmıştır. I. Kılıç Arslan bu şehri Selçukluların yeni başkenti yapmıştır.[14] Bu vesileyle Konya'ya yerleşen Sultan I. Kılıç Arslan Devletin başkentini Konya'ya taşmıştır.[15] I. Kılıçarslan'dan sonra

[9] Ali Sevim - Erdoğan Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi: Siyaset, Teşkilat ve Kültür*, s.71-72.
[10] Claude Cahen, *Osmanlıdan Önce Anadolu*, s.24.
[11] Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye,* s.55; Ali Sevim - Erdoğan Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi: Siyaset, Teşkilat ve Kültür,* s.90; Osman Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti*, s.281.
[12] Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s.90-91.
[13] Muharrem Kesik, *Türkiye Selçuklu Devleti Tarihi Sultan I. Mesud Dönemi (1116- 1115),* Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2003, s.5; İlhan Erdem, "İlk Dönem Türkiye Selçuklu-Moğol İlişkilerinin İktisadi Boyutu (1243-1258)", *AÜ Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 24, S. 38, 2005, s 3.
[14] Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s.133; Işın Demirkent, "Kılıçarslan I", *TDVİA*, C. 25, Ankara 2022, s.397; Muharrem Kesik, *Türkiye Selçuklu Devleti Tarihi Sultan I. Mesud Dönemi (1116-1115),* s.5-6; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s.127-130. Ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz. Mehmet Ali Hacıgökmen, "Türkiye Selçukluları Zamanında Konya'nın Devlet Merkezi Oluşu", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 29, 2011, s.231-260.
[15] Sayime Durmaz, *"Haçlılar, Bizans ve Selçuklular", Anadolu Selçukluları ve Beylikler Dönemi Uygarlığı I,* Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2015, s. 37-55; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında*

devletin başına oğlu I. Mesut geçmiştir. Sultan I. Mesud döneminin en önemli gelişmeleri ise Türkiye Selçuklu Devleti parasının ilk olarak bu dönemde bastırılması ve tarihi kaynaklarda Romania olarak adlandırılan Anadolu topraklarının Sultan I. Mesud dönemi ile "Diyar-ı Rum" veya "Turkia" olarak adlandırılmaya başlanmasıdır.[16]

Sultan I. Mesut'tan sonra da devletin başına oğlu II. Kılıçarslan (1155-1192) geçmiş ve 1176 senesinde Denizli Çivril Düzbel Geçidi yakınlarındaki Miryokefalon (Myriokephalon)'da Bizans bir kez daha yenilgiye uğratılmış ve Anadolu'nun Türk yurdu olduğu pekiştirilmiştir.[17] II. Kılıçarslan'ın eski Türk geleneklerine göre devleti 11 oğlu arasında paylaştırması kardeşler arasındaki mücadelelere neden olmuştur. I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in ikinci kez (1205-1211) tahta çıktığında ise devlet istikrara kavuşmuş ve yeni topraklar elde etmiştir.[18] Bu dönemin önemli özelliklerinden biri fetihler artık sadece toprak birliğini oluşturmak için değil aynı zamanda uluslararası ticaret yollarına hâkim olup ticaret faaliyetlerini arttırmak için de yapılmıştır.[19] I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in vefatıyla da iki oğlu arasında taht mücadelesi başlamış ve mücadeleyi I. İzzettin Keykavus (1211-1220) kazanmıştır. Bu dönemde de önemli ticaret şehirleri fethedilmiş ve ticari hayat canlandırılmıştır. I. İzzettin Keykavus'tan sonra kardeşi I. Alâaddin Keykubat (1220-1237) tahta çıkmış ve Anadolu Selçuklu Devleti en parlak dönemini yaşamıştır.[20] Ayrıca sultan Moğol istilâsının komşu ülkelere vermiş olduğu zararı gören Sultan I. Alâeddin Keykubad Kayseri, Sivas ve Konya gibi önemli şehirleri surlarla çevirmiştir.[21]

I. Alâaddin Keykubat'ın ölümü sonrasında tahta çıkan II. Gıyassedin Keyhüsrev (1237-1246) döneminde ortaya çıkan karmaşa (Baba İshak Ayaklanması) ve Moğol İstilası ile baş edemeyince devlet gerilemeye başlamıştır. 1243 Kösedağ yenilgisiyle de devlet Moğollara teslim olmuş ve yönetim etkinliği kaybolmuştur.[22] II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in ölümü ile yine taht mücadeleleri başlamış ama bu defa Vezir Celâlettin Karatay'ın akıllı kriz yönetimi ile üç kardeş beraber devleti yönetmiştir. II. İzzettin

---

Türkiye, s.127-130. Ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz. Mehmet Ali Hacıgökmen, "Türkiye Selçukluları Zamanında Konya'nın Devlet Merkezi Oluşu", s.231-260.

[16] Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s.217-221.

[17] Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye,* s.175-216; Ali Sevim - Erdoğan Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi: Siyaset, Teşkilat ve Kültür,* s.444.

[18] Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye,* s.223-300.

[19] Ali Sevim – Erdoğan Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi: Siyaset, Teşkilat ve Kültür*, s.560.

[20] Emine Uyumaz, *Sultan I. Alâeddîn Keykubad Devri Türkiye Selçuklu Devleti Siyasi Tarihi (1220-1237)*, Türk Tatih Kurumu Yayınları, Ankara 2003, s.18-70.

[21] Faruk Sümer, "Keykubad I", *TDVİA*, C. 25, Ankara 2022, s.358.

[22] Claude Cahen, *Osmanlıdan Önce Anadolu*, s.235-266.

Keykavus, II. Alâaddin Keykubat ve IV. Kılıçarslan zaman zaman çıkan anlaşmazlıklara rağmen devletin başında kalmışlardır. Bu sükûnet 1256'da Moğolların tekrar Anadolu'ya hareket etmesi ile bozulmuştur. Moğol ordusuna yine yenilen Anadolu Selçuklular bu sefer toparlanamamıştır. Bu olaydan sonra IV. Ruknettin Kılıçarslan (1262-1266) tek başına tahta çıkmıştır.[23] IV. Kılıcarslan'ın ölümü üzerine tahta onun küçük yaştaki oğlu III. Gıyâseddîn Keyhusrev'i çıkaran Mûinüddîn Süleyman Keyhusrev'in yaşının küçüklüğünden istifade ederek Moğollarla ve farklı güçlerle da iş birliği yaparak devleti istediği gibi yönetme imkanı bulmuştur. Bu dönemde tıpkı Osmanlı İmparatorluğunun son döneminde olduğu gibi sultanlar değil devlet adamları ön plana çıkmıştır.[24]

Mûinüddîn Süleyman Pervâne'nin ölümünden (1277) sonra ise Moğollar Türkiye/Anadolu Selçukluları'nı Tebriz'den gönderdikleri memurlarla idare etmeye başlamışlardır[25]. Bu dönemde Sultanlar kukla gibi sadece Moğolların sözü ile tahta çıkıp tahttan indirilmeye başlanmış fiilen biten devlet sadece ismen yaşamaya devam etmiştir. Devlet Orta Anadolu'ya sıkışmış vaziyette Kayseri, Tokat, Konya, Amasya, Sivas, Niğde ve Doğu Anadolu'da Erzurum gibi şehirler Anadolu Selçuklu'ya bağlı olsalar da aslında Moğolların atadığı İlhanlı valileri tarafından yönetilmişlerdir.[26] Bu durumun etkisiyle ve Anadolu Selçuklu Devleti'nin otoritesinin zayıflaması ile XIII. yüzyılın son dönemlerinde Anadolu'da bulunan Türkmen Beylikleri teker teker bağımsız devletler kurmaya yönelmişlerdir.[27]

İkinci defa tahta çıkarılan (702/1302) II. Mesud'un ölümünden (708/1308) sonra tahta çıkarılan Kılıcarslan b. III. Keyhusrev, hem Moğollar hem Selçuklu hânedanı ve halk tarafından tanınmadığı için II. Mesud son hükümdar kabul edilmiş yani Anadolu Selçuklu Devleti'nin fiilen sona erdiği tarih olarak kabul edilmektedir. Ayrıca Anadolu Selçuklu Devleti'nin sona erdiği tarih olarak 718 (1318) yılının

[23] İbrahim Kafesoğlu, *Selçuklu Tarihi*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1972, s.89.
[24] Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s 477-566.
[25] İbn Bîbî, *El Evamirü'l-Ala'iye Fi'l-Umuri'l-Ala'iye (Selçukname)* s.628-634, 637-643; Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, s.96- 98, 101-104.
[26] Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s.623-665.
[27] Mehmet Ersan - Mustafa Alican, *Osmanlı'dan Önce Onlar Vardı - Türkiye Selçukluları Sorularla Selçuklular Tarihi,* Timaş Yayınları, İstanbul 2020, s.65-70; Claude Cahen, *Osmanlıdan Önce Anadolu'da Türkler*, E Yayın Dizisi, İstanbul 1979, s.161-166.

gösterilmesi son Selçuklu şehzadelerini bu tarihte öldürülmesiyle ilgili yanlış bir değerlendirmeden kaynaklı olabileceği belirtilmektedir.[28]

2.2. Anadolu Selçuklu Sanatı ve Mimarisi:

Anadolu'nun fethinde yardımcı olan Türkmen komutanlar, kısa sürede aldıkları bölgelerde ilk beylikleri kurarak bu topraklara damgalarını vurmak için imar faaliyetine girişmişlerdir. Amasya, Tokat, Sivas, Kayseri ve Malatya yöresine Danişment (1071-1174); Hasan Keyf, Mardin, Diyarbakır'da Artuklu (1101-1302); Erzurum'da Saltuklu (1081-1202); Erzincan, Kemah, Şebinkarahisar ve Divriği'de Mengücek (1171-1252) Beylikleri ile önce İznik'de Kutalmışoğlu Süleymanşah sonra Konya'da I. Kılıçarslan Konya'da Anadolu Selçuklu mimarisinin temellerini atmışlardır.[29]

Anadolu Selçuklu sanatına Türk ve Müslüman sanatçıların yanı sıra İran, Bizans, Ermeni, Gürcü ve Arap gibi etnik kökene sahip, Hıristiyan ve Yahudi sanatçılar da katkıda bulunmuştur. Bu eserlerin üzerinde hangi etnik kökenin ya da dinin nasıl etki ettiğini söylemek çok zor olsa da elbette baskın kimlik İslamiyet'tir.[30] Türkler beraber batıya göç eden İranlı sanatçıların, güneyden (Suriye) ve doğudan (İran-Irak) gelen sanatçıların, Anadolu'da zaten var olan Ermeni ve Rum sanatçılarının da katkılarıyla özellikle XIII. yüzyılda yoğunlaşan inşa faaliyetleri Anadolu Selçuklu Mimarisini ortaya çıkarmıştır.[31]

Selçuklular Anadolu'ya geldiklerinde, bir yapı faaliyeti alanı ile karşılaşmamışlar Haçlı seferlerinin de sebep olduğu bir gecikme ile ancak XII. yüzyıl sonunda bir mimari çevre oluşturmaya başlayabilmişlerdir[32]. Türklerin Anadolu'yu fethetmelerinin hemen sonrasından günümüze kalan mimari eser pek yoktur. En eski eserler XII. yüzyılın ikinci çeyreğinden kalmadır. On üçüncü yüzyılın başlarından sonra sanat daha da hızla gelişmiştir[33]. XII. yüzyıl sonunda II. Kılıç Arslan döneminde Anadolu'da mimari bir atılım XIII. yüzyıldaki ekonomik kalkınma ile refah hızlanmış

---

[28] Faruk Sümer, "Selçuklular - III. Anadolu Selçukluları (1075-1308)", *TDVİA*, C. 36, İstanbul 2009, s.380-384.
[29] Gönül Öney, "Anadolu Selçuklu Sanatı", *Türkler Ansiklopedisi,* C. 7, Ankara 2002, s.807.
[30] Doğan Kuban vd., *Selçuklu Çağında Anadolu Sanatı,* Yapı Kredi Yayınları, s.32-33.
[31] Başak Burcu Tekin, "Anadolu Selçuklu Kültürünü Anlamak: Sanat Tarihi Açısından Bir Değerlendirme", *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* S. 32, Kayseri 2012, s.21.
[32] Semra Ögel, *Anadolu Selçuklu Sanatı Üzerine Görüşler*, Matbaa Teknisyenleri Basımevi, İstanbul 1986, s.41-42.
[33] Claude Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler*, s.257-258.

ve Selçuklu sultanları, vezirleri ve devlet adamları birçok eser inşa ettirmişler, Anadolu Selçuklularının altın devri sayılan I. Alâeddin Keykubad (1220-1237) döneminde de zirveye ulaşmıştır. Bu devrin ardından gelen Moğol istilası Selçuklu devletinin siyasi gerilemesine ve çöküşüne neden olup sanatı ve mimariyi olumsuz yönde etkilese de sanat ortamının gücü sayesinde Anadolu'daki mimar faaliyetler tamamen kesintiye uğramamış hatta yoğun yapı faaliyeti Anadolu'da bulunan ve komşu bölgelerden gelen sanatçılar arasında bir seferberlik havası yaratarak Selçuklu ülkesine bir akına yol açmıştır. Bu sanatçıların birçoğunun ismi kitabeler ve yazılı belgeler vasıtasıyla günümüze kadar gelebilmiştir.[34] Kısaca ifade etmek gerekirse Anadolu Selçuklu sanatı XI. yüzyıl başlarından XIII. yüzyıl sonlarına kadar Asya'dan Anadolu'ya göç ederek, burada kendilerine özgü yeni bir sanat oluşum sürecini kapsamaktadır.

Anadolu Selçuklu mimarisi muhteşem üslubunu XIII. yüzyılda oluşturmuştur. Bu dönem mimarisinin belirgin özellikleri kesme taş malzeme kullanımı, taş işçiliğine dayanan mükemmel süsleme, bazen cephe yüksekliğini aşabilen abidevi taç kapılardır. Bunlara ilaveten kalın masif duvar ve ayaklar, bazı yapılarda özellikle de medreselerde, girişin iki yanına ya da giriş cephesinin iki ucuna yerleştirilmiş kalın, küt minareler, örtüyü delen aydınlatma sistemleri ve basık, az ışıklı mekân düzenlemesi diğer özellikler olarak karşımıza çıkmaktadır. Başkent Konya'nın yanı sıra, özellikle ülkelerarası yoğun ticaret ilişkileriyle gelişen başta Kayseri, Sivas, Malatya ve Diyarbakır olmak üzere birçok şehirde kalabalık bir nüfusun barınmaya başladığı ve gelişmiş şehir yaşamının gereği olan hemen her tür yapının inşa edildiği anlaşılmaktadır. Yapım etkinliğini yapı türleri olarak on ana gruba ayırmak mümkündür:

1) İdari yapılar: Saraylar ve köşkler;

2) Askeri yapılar: Surlar, kaleler ve şehir kapıları;

3) Dini yapılar: Camiler, mescitler ve namazgahlar;

4) Eğitim yapıları: Mektepler, medreseler, kütüphane;

5) Sağlık yapıları: Darüşşifa;

6) Dini ve sosyal yardım kurumları: Darülacezeler, hankah, tekke ve zaviye türünden tarikat yapıları;

[34] Semra Ögel, *Anadolu Selçuklu Sanatı Üzerine Görüşler,* s.1-2.

7) Ticaret yapıları: Şehir içi ve dışı hanları (kervansaraylar), bedesten ve çarşılar;

8) Mezar yapıları: Türbeler

9) Su yapıları: Hamamlar ve çeşmeler;

10) Diğer bayındırlık yapıları: Köprüler.[35]

Anadolu Selçuklu mimarisinde, kitle ve hacimden önce süs göze çarpmaktadır. İster cami olsun, ister medrese ya da kervansaray olsun, süslemenin kendini gösterme olanağı vermek için yapılmış gibidir[36]. Prestij ve pratik amaç birleşimine önem verilmiştir. Toplumun ihtiyaçları gözetilerek günümüzde de kullanılabilen anıtsal mimari yapılar oluşturulmuştur. Cami, bir prestij yapısı olarak değil yalnızca ibadet mekanı olarak görülmüştür. Yolcuların ve ticaret için kullanılan dinlenme mekanları olan hanların yapımını Kılıç Arslan'ın başlattığı saray ve köşk yapılarının da I. Alâeddin zamanında yapı stoğuna katıldığı kabul edilmektedir.[37] Anadolu Selçuklu kervansaraylarında en yaygın plan tipi, Sultan Hanı tipi dediğimiz avlulu ön kısım, yazlık ve kapalı bir kısım, kışlıktan oluşan düzende, kapalı kısmı genellikle tonozla örtülü geniş ve yüksek bir orta sahın ile ona dik tonozlu, daha alçak ve dar yan sahınlardan oluşur.[38] Anadolu Selçuklu mimarisinin anıtsal mimarisinin şehirlerdeki temel taşları olan ünlü medreseler ise mülkleri ve kişisel gelirleri artan, kimi zaman sultanları aşan güce sahip olan emirlerin ve vezirlerin eserleridir.[39] Diğer emirler de cami, mescit, kervansaray ve medreseler inşa ettirmişlerdir fakat Anadolu Selçuklu mimarisinin baş yapıtlarının çoğu da onların eserleridir. Ayrıca Medreselerin artışına karşın şifahanelerin azlığı, hastanen yapımını hükümdarların üstlenmiş olduğu düşünülmektedir.[40] Ayrıca, Orta Asya ve Kuzey İran etkisiyle çok köşeli ya da yuvarlak planlı konik üst örtüye sahip yapı türleri gelişmekteydi[41]. Tüm bu yapıların koruma ve bakım işleri vakıflar aracılığı ile yapılmaya çalışılmış ve bugün aynı işlevlerini devam ettirmeleri belki de vakıfların bu fonksiyonunun bir yansımasıdır.

---

[35] Aynur DURUKAN, "Selçuklu Dönemi Kültür Ortamından Bir Kesit: XII. Yüzyıl", Türkler Ansiklopedisi, C.7, Ankara 2002, s.725
[36] Suut Kemal Yetkin, *İslam Ülkelerinde Sanat*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1984, s.154-157.
[37] Semra Ögel, *Anadolu Selçuklu Sanatı Üzerine Görüşler*, s.16-28.
[38] Semra Ögel, *Anadolu Selçuklu Sanatı Üzerine Görüşler,* s.60-84.
[39] Semra Ögel, *Anadolu Selçuklu Sanatı Üzerine Görüşler,* s.16-28.
[40] Semra Ögel, *Anadolu Selçuklu Sanatı Üzerine Görüşler*, s.16-28.
[41] Claude Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler*, s.259.

Anadolu Selçuklu sanatının önemli karakter yapılarından birisi olan, yerel malzeme ve yapı tekniklerine bağımlı kalarak oluşturdukları mimari yapılardır. İnşaatlarda kullanılan malzeme çoğunlukla Anadolu'daki taş ve mermer ocaklarından elde edilen taş ve mermerdir[42]. Anadolu eserlerinde çalışan ustaların alıştıkları ve becerilerinin gelişmiş olduğu alanda, mekan yaratımında, fonksiyon ve anlatımda uyum sağladıkları taş örüler kullanılmış olması Anadolu Selçuklu sanatının özelliklerindendir.[43] Taş bezeme, Erken dönem Anadolu Türk sanatının mimarlık dışında en iyi belgelenmiş sanat dalıdır. Taş bezeme sanatının örnekleri özellikle taç kapılarda ve mihraplarda görülür. Anadolu, İran'ın tuğlaya uyguladığını büyük oranda taşa geçirerek gerçekleştirmiştir. Tuğla kullanımı Anadolu'da ne bezeme yönünden ne de konstrüktif yönden İran'daki kadar yoğun olmuştur. Tüm kullanım alanlarında teknik hep İran'a bağımlı kalmış, bu alanda özgün bir Anadolu birleşimine varılamamıştır.[44] Anadolu Selçuklu yapılarının cephelerindeki biçim zenginliği, tüm anlatımın cepheye yüklenmesi, başlıca ifade aracı taş işçiliği olan Anadolu Selçuklu sanatının buralarda taşa işlenmiş bir dünya yaratması, gösterişten çok bir gösteri niteliğindedir. Cephelerde taşa işlenmiş yazı, geometrik örnekler, bitkisel örnekler, hayvan figürlü anlam yükleri ile herkese bir şey anlatabilmektedir[45].

Sivil mimari ile ilgili ise pek az şey bilinmektedir. O çağlardan günümüze tam olarak ulaşmış hiçbir kamusal yapı bulunmamaktadır. Sivil amaçlarla kullanılan kervansaraylar, hamamlar, hastaneler ve benzeri yapılar da bir dereceye kadar dinsel yapıların kapsamına girmektedir ve bunlar daha iyi bilinmektedir. Tam anlamıyla dinsel yapılar camiler, medreseler ve türbelerdir. Bu yapılar genellikle orta büyüklükteki kentlerde yapıldıklarından, öncelikle ulaşılmak istenen ve her zaman da ulaşılmış olan sonuç, heybetten çok zarafettir. Yapıtların başlıca özellikleri bunlarda bolca ta kullanılmış olması ve antik sütunların yeniden ortaya çıkmasıdır. Oysa kuzey hudutlarının dışında bütün Arap ve İran dünyasındaki yapılarda tuğla kullanılmaktaydı. Düz çatılarda ağaç kullanılmış ve kubbelere daha az yer verilmiştir. Ayrıca iklim koşulları yönünden camiler genellikle kapalı ve avlusuz yapılmaktaydı. XII. yüzyılda bütün minareler, İran tipi olan ince ve yuvarlak biçimde yapılmaktaydılar. Dıştaki donanım, genellikle ana giriş kapısının çevresini süslemekte kullanılmakta ve okunması

[42] Semra Ögel, *Anadolu Selçuklu Sanatı Üzerine Görüşler,* s.33-36.
[43] Semra Ögel, *Anadolu Selçuklu Sanatı Üzerine Görüşler,* s.43-45.
[44] Uğur Tanyeli, "Anadolu Selçuklu Mimarlığı ve Sanatı", *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*, C. 1, İstanbul 1997, s.92,93.
[45] Semra Ögel, *Anadolu Selçuklu Sanatı Üzerine Görüşler,* s.88-89.

çok güç, iç içe geçmiş yazılardan meydana gelmekteydi. Kapıların üstü ve aynı zamanda kubbelerin altı, o dönemde bütün Müslüman dünyasında yaygın olan mukarnas biçimindeydi.[46]

Ağacın kökü üzerine büyüdüğü ve geliştiği gibi, Selçuklu Sanatı da öncü sanat çevrelerinden Orta Asya, Karahanlı, Gazneli, Büyük Selçuklu ve diğer İslam sanatlarından etkilenmiştir. Büyük Selçukluların İran'daki mimari eserlerinin süslemesinde kullanılan bazı unsurların Anadolu'daki Türk mimari süslemelerinde de görülmesinden hareketle Büyük Selçukluları ile Anadolu Selçuklu eserlerinin köklü bağlantısına işaret ettiği düşünülmektedir[47]. Anadolu Selçuklu mimarlığına Anadolu'da yaşayan eski uygarlıkların mimarlık ürünlerinin de etkisi olmuştur. Bununla birlikte Büyük Selçuklu ve Anadolu Selçuklu mimarlığı XI. yüzyıldan itibaren diğer İslâm ülkelerinden farklı, kendine has özelliklere sahip bir gelişme göstermiş, gerek Horasan-İran'da gerekse Anadolu'da ortaya konan mimari eserler, kendi sanatçılarımızın ürünleridir. Bu bağlamda Anadolu Selçuklu mimarlığı, Büyük Selçuklu Mimarisine göre yapı malzemesi, yapı türü, tasarım ve süsleme bakımlarından kendine özgü bir karaktere sahiptir.[48]

Anadolu Selçuklu mimarisinde kitle ve hacimden önce tezyinat fark edilir. Tuğla, sırlı tuğla, çini, mozaik çini ve bazen de alçı tezyinatta kullanılan yaygın malzemeler olmuşlardır. Kapı, pencere, mihrap, minber ve friz gibi unsurlar süslemenin en yoğun olduğu yerlerdir. Rumi motifiyle oluşturulmuş kompozisyonlar, geometrik ve bitkisel terkip ile yazı ve hayvan figürleri süslemeyi oluşturan yaygın unsurlardır.[49] Sık sık karşılaşılan geometrik motifler, ana çizgiler ile geometrik şeritlerin zeminde birbirinden ayırdığı kapalı bölümler kompozisyonun ayrılmaz parçalan halinde belirir. Böyle bir bakışla, gerek bütün İslam dünyası gerekse Selçuklu eserlerinde görülen bu kompozisyonlar, çokgenler, yıldızlar ve haçlardan oluşan karmaşık görsel etkiye sahiptirler. Bu tür düzenlemelerde, alt öğeler bünyeleşmiş bütünün entegre parçaları olduğundan ilk bakışta, görülemez ama çözümleme yapıldıkça ortaya çıkar. Bu işlem yapılırken ortaya çıkan parçalar önce çoğalır sonra giderek azalır ve en sonunda bir ya

[46] Claude Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler,* s. 58-259.
[47] Selçuk Mülayim, *Anadolu Türk Mimarisinde Geometrik Süslemeler*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1982, s.52.
[48] Haşim Karpuz, *Anadolu Selçuklu Mimarisi*), Selçuk Üniversitesi Yaşatma ve Geliştirme Vakfı Yayını, Konya 2004, s.3.
[49] Yılmaz Can - Recep Gün, *Ana Hatlarıyla Türk İslam Sanatları ve Estetiği*, Kayıhan Yayınları, İstanbul 2006, s.194.

da birkaç temel yapı elemanına kadar iner.[50] Tarihin hemen her döneminde kullanılmış olan geometrik süslemeler, İslam sanatında Emevi, Abbasi, Karahanlı, Gazneli ve Selçuklu dönemlerinde geliştirildi. İran çevresinde özellikle tuğla malzemeyle uygulanan kompozisyon türleri, Anadolu'da daha çok taş malzemeyle uygulanmış, bu arada çini ve ahşapta da önemli örneklerle zenginleşerek devam etmiştir. Anadolu Selçuklu döneminde de hemen her malzemeyle ve bezemenin her alanında uygulamasını gördüğümüz geometrik kompozisyonlar, bitkisel ve figürlü kompozisyonlar ile yazının yanında kullanılmaya devam etmiştir.[51] Bitkisel süsleme, geometrik bordürler ve rozetlerle birlikte kullanılan stilize bitki motiflerinin, Rumi ve palmetlerin oluşturduğu bir programa sahiptir. Her dönemde uygulanmasına rağmen bazı yapılarda görülmez[52]. Erken devirde ince, basit şeritler halinde görülen bitkisel süsleme, XIII. yy. ikinci yarısından itibaren giriftleşmeye başladığı, geç devir bitkisel süslemelerinde ise gölge ışık etkisinin arttığı, alışılmadık yerlerde iri palmet ve rumilerin yüksek kabartma şeklinde işlendiği görülür.[53] Tüm bu örneklerin yanında yazı da mimariye işlenmiş en önemli unsurlardandır. Anadolu Selçukluları kufiden çok nesih yazıyı tercih etmişlerdir. Portallerin kemerlerini ve pencereleri çerçeveleyen kitabelerde yer alırlar.[54]

2.3. Anadolu Selçuklu Dönemi Vakıf Geleneği

Türkler Anadolu'nun imara ve müesseseleşmeye müsait durumu nedeni ile uygun şartlar ve ortamı bulmuşlar ve Anadolu'nun fethi tamamlandıktan sonra yerleşme, müesseseleşme ve imar faaliyetleri hızla sürdürmüşlerdir. Bu minvalde vakıflar da her zaman önemli bir yere sahip müesseselerden biri olmuştur. Genel olarak vâkıfların, şahsi servetleri sosyalleştirip, kamu hizmetine sunduğu, sırf ahlaki ve insani vazife anlayışıyla topluma katkı yaptığı, bu anlayışın bir sonucu olarak, Türk-İslam toplumlarında içtimai adaleti sağladığı söylenebilir. Türk İslam kültürünün, hayattaki her türlü olumsuzluğa karşı halkı koruma, asayişi sağlama rolü ve hayırların en hayırlısı vakıf kurmaktır anlayışı nedeni ile vakıf kurma teşvik edilmiştir. Binlerce vakıf eserini ortaya çıkaran hukuki yapı da günün şartlarına uygun olarak geliştirilmiştir.[55]

---

[50] Doğan Kuban, *Sanat Tarihimizin Sorunları*, Çağdaş Yayınları, İstanbul 1975, s.44.
[51] Selçuk Mülayim, *Anadolu Türk Mimarisinde Geometrik Süslemeler,* s.52.
[52] Haşim Karpuz, *Anadolu Selçuklu Mimarisi,* s.17.
[53] Rahmi Hüseyin Ünal, *Osmanlı Öncesi Anadolu-Türk Mimarisinde Taç Kapılar*, Ticaret Matbaacılık, İzmir 1982, s.94.
[54] Suut Kemal Yetkin, *İslam Ülkelerinde Sanat,* Cem Yayınevi, İstanbul, 1984, s.154-157.
[55] M. Fuad Köprülü, *İslam ve Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları ve Vakıf Müessesesi,* Ötüken Neşriyat, İstanbul 1983, s.360.

Anadolu Selçuklu vakıflarının, temel anlamda Bizans tesirine dayandığı veya Bizans hukukundan etkilendiği yönünde görüşler bulunmaktadır. İslam hukukunda vakıfların devletin kamu mallarına ait bazı kurallardan istifade etmeleri Bizans usulü ile benzerlik gösterse de, bu benzerliği Bizans usulünün devamı olarak kabul etmek mümkün değildir. Bizans'ta manastır için tüzel kişilere benzer bir durum kabul edilmiştir ancak mal edinme hakkı sınırlandırılmıştır. Ne manastır ne de içinde yaşayan rahipler araziyi mülk edinerek vakıf yapması söz konusu değildir. Buradaki temel konu kilise ve manastırlarda bulunanların içindeki malların nasıl kullanılacağı değil, gelirleri ile birlikte vakıf yapılmış ayni varlıkların isteyerek vakıf yapılmasıdır. Bizans hukukunda ise buna örnek yoktur. Anadolu Selçukluları vakıf kurumunu Bizans vakıflarının ötesinde, şehirleşme için kullanmışlardır. Selçuklu irad vakıflarının da kira sistemine dayandığı görülmekte ise de icare sistemi Bizans hukukundan değil Abbasi hukukundan yararlanılarak geliştirilmiştir.[56]

Anadolu Selçukluları sosyo-ekonomik yapılarını oluştururken İslam devletlerinden aldıkları vakıf anlayışını geliştirerek daha iyi bir vakıf sistemi oluşturmuşlardır. İslam medeniyetinin yoğurduğu Anadolu Selçukluları sosyal ve kültürel yönü ile vakıf anlayışını ele almış, ahlaki ve sosyal ilkeler gereği vakıfların gelişimini daha ileriye götürmüştür. Bu minvalde hayır ve yardım amacı güden vakıfların geniş bir alanda yayılmasında İslam dinin etkisi büyük olmuş ve Anadolu topraklarda birçok vakıf kurulmuştur[57]. XI. ve XII. yy.'larda tasavvufun ve tarikatların düzenli bir içtimai teşkilat haline gelmesi ile tekke ve zaviyeler giderek çoğalmış ve bu durum vakıfların her tarafta yayılmasını sağlamıştır.[58]

1243 Kösedağ Savaşı'ndan sonra Anadolu Selçuklularında irad ve zürri/aile vakıflarında artışlar olmuş kervansaray, han, medrese gibi sosyo-kültürel amaçlara yönelik vakıflarda azalmalar görülmüştür. Bu devirde Moğollar'ın, Türkiye Selçuklu şehirlerinden topladıkları vergilerin ağırlığı, ticari güvenliğin azalması gibi nedenlerle şehirleşmeye ve ekonomik hayata yönelik vakıfların sayıları azalmıştır. Zürri/aile vakıflarının artmasının nedeni ise mal varlıklarının yağmalardan ve ağır vergilerden korumaya matuf olup XIII. yy.'ın ikinci yarısında Moğol hakimiyetinin yerleşmesi

[56] Mustafa Demir, "Türkye Selçuklu Vakıfları", *Türkler Ansiklopedisi*, C. 7, Ankara 2002, s.273.
[57] Bülent Köprülü, "Tarihte Vakıflar", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası,* C. 8, Ankara 1951, s.505–506.
[58] M. Fuad Köprülü, *İslam ve Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları ve Vakıf Müessesesi*, s.375.

vakıf yapılarının ve vakıf sahalarının değişmesine sebep olmuştur. [59] Bu devirde Anadolu Selçuklu vakıflarının gerilemiş, bakımsız kalmış ve vakıf kurma işi daha çok politik çıkarlara yönelmeye başlamış, daha önce kurulan dini ve hayri kurumlar vakıf gelirlerinden mahrum kalarak bakımsız bir hal almışlardır.[60]

Moğollar Anadolu Selçuklu vakıflarını mütevellilerden alıp başka amaçlar için kullanmaya başlamışlar ve bu nedenle Selçuklu vakıfları büyük zarar görmüştür. XIV. yy. başlarında ise tahrip olmuş Selçuklu vakıfları Müslüman ve Moğol hükümdarları tarafından tekrar korumaya alınmıştır. Bu dönemde İlhanlı Devleti de Anadolu'da vakıf kurma yoluna gitmiştir. Bu hususta İslam'a giren İlhanlı hükümdarı Ahmet Teküdar'ın, elçi Bahaheddin Rudegerdi ile Şam'a gönderdiği mektupta "Biz İslam dinini seçtik, beldelerin imarı ve Müslümanların korunması için çaba sarf ediyoruz. Bütün ülkede vakıf ürünlerinin vakfedilenlere verilmesi ve vakıf gelirlerinin vakfedenlerin şartlarına uygun olarak hak sahiplerine ulaştırılmasını buyurduk." şeklinde ifadeler geçmektedir. Böylece Anadolu Selçuklu vakıfları XIII. yy. sonunda İlhanlı himayesine girerek yok olmaktan kurtulmuşlardır. Gazan Han Selçuklu şehirlerindeki vakıfları tespit ettirerek, imaret vakıflarının gelirlerinden tamga ve divane vergilerini kaldırmıştır. Bu durum Gazan Han devrinden itibaren Anadolu vakıflarının artmasına sebep olmuştur.[61]

Şehirlerdeki meskenler, iş yerleri gibi mülkler daha önceki hukuk uygulamalarından beri özel mülkiyet sayılmıştır. Şehirlerdeki imaretlere konu olan ve yine irad bırakmak için ortaya konulan vakıfların devlet tarafından yaptırılması söz konusu olmamıştır. Devlet, han, hamam, cami gibi imaretleri kendisi yaptırmamıştır. Bunları varlıklı emirler ve devlet adamları kendi mülkleri üzerlerinde yaptırıp vakfetmişlerdir. Bu vakıflara iradı söz konusu olan memleket arazilerinin I. Alâeddin Keykubat devrinde örneğine rastlandığı gibi kişilerin özel mülkiyetine, devlet malına aktarma (temlik yolu ile aktarılması) Moğol valileri devrinde yaygınlaştırılmıştır. Bu olayın ne kadar önemli bir gelişme olduğunu 1243 Kösedağ Savaşı sonucu hızla artan Anadolu Selçuklu vakıflarına bakarak anlayabiliriz. Moğol istilası sadece kişilere toprak dağıtmak ve şahıs vakıflarını artırmakla kalmamıştır. Bu dönemde Anadolu Selçuklu Devleti'ne ağır vergiler konduğu için devlet hazinesi boşalmış ve hayır

[59] Aydın Yalçın, *Türkiye İktisat Tarihi,* Ayyıldız Yayınevi, Ankara 1979, s.184.
[60] Ali Haydar Bayat, "Anadolu Selçuklu Sağlık Müesseselerinden Sivas Darü'ş-Şifası ve Vakfıyesi", I. Uluslararası Türk-İslam Bilim ve Teknoloji Tarihi Kongresi, İstanbul 1981, C. 2, s.23-35.
[61] M. Fuad Köprülü, *İslam ve Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları ve Vakıf Müessesesi*, s.383.

kurumlarına aktarılan ödemeler kesilmiştir. Hatta hayır kurumlarından devlet hazinesine geri ödemelerin yapılması söz konusu dahi olmuştur. Bu kurumlar için devlet bütçesinden ayrılmış paraların, devlet bütçesinin tehlikede olması sebebiyle vakıf mülkü yönetimi altına girmelerinin daha uygun olacağı düşünülmüştür.[62]

Anadolu Selçuklularında vakıflar, şer'i usullere uygun olarak devletin temsilcisi durumundaki kadılar tarafından vakfiyelerle belgelenir ve kişi mülkiyetindeki vakıflar devlet kontrolüyle kamu mülkiyetine aktarılmış olurdu. Vakıfların satılması, bağışlanması, rehin verilmesi, mülk edinilmesi, mahiyetinin değiştirilmesi ya da başka bir amaçla kiraya verilmesi mevzu bahis olmamakla beraber, miras olarak da bırakılamazdı. Buna karşılık zürri (aile) vakıfların iradlarından elde edilen gelirin, vakıf giderlerinden arta kalan fazlası vakfedenin ailesine ve çocuğuna maaş olarak dağıtılabilirdi. Bu durum ekonomik değerleri Moğol işgali ve yağmalardan korunmak için de bir çıkış yolu olmuştur.[63]

Vakıf kurumu, Anadolu şehirlerinde Anadolu Selçuklularından itibaren belediye hizmetleri başta olmak üzere yerel yönetimlerin bütün idaresini üstlenmiştir. Bu gelişme içinde şehirlerdeki yerel idare yetkileri, vakıflar tarafından gerçekleştirilerek birçok kamu hizmeti sürdürülmüştür. Bu nedenle vakıfların şehirleşmede, şehirlerin imarında ve şehir yerleşimlerinin düzenli bir şekilde gelişmesinde önemi büyüktü. Ayrıca şehirlerde kamu hizmeti gören vakıf mütevelli heyetleri güçlenmiş, sivil toplum cemiyetlerine benzer örgütlenmeler gerçekleşmiştir.[64]

Anadolu Selçuklu Devleti'nin gücünün tek temsilcisi olan Selçuklu Sultanları, vakıf kurucuları arasında yer almışlardır. Gelirlerinin çok yüksek olmasından ve daha geniş sahaları temlik etme imkânı bulduklarından, sultan vakıfları da büyük olmuştur. Bu konuda en çok şöhret bulmuş olan sultan I. İzzeddin Keykavus olmuştur ve en çok bilinen vakıf da onun kurduğu 1218 tarihli Sivas Darü'ş-Şifası Vakfı'dır.[65] Bu vakfiyeye göre; I. İzzeddin Keykavus ilk kez bu vakıf ile Anadolu Selçuklu vakıflarına bir statü kazandırmak istemiştir ve vakıflar bu çerçeve içinde Üstadüddar emrinde evkaf

[62] Claude Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu* (çev. Erol Üyepazarcı), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1991, s.192.
[63] Claude Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, s.194.
[64] Mustafa Demir, "Anadolu'da İlk Türk Şehirleşmesinde Vakıfların Rolü", I. Türk Tarihi ve Edebiyatı Kongresi Bildirileri, *Celal Bayar Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Manisa 1997, s.63-68.
[65] Mustafa Demir, "Türkiye Selçuklu Vakıfları", s.275.

nezareti haline getirilmiş oluyordu. Selçuklu vakıf işletmelerinin denetiminin Selçuklu sultanınca kâdü'l-kudata değil de saray hazinedarına bırakılması, Selçuklu vakıflarının dini yönünden ziyade sosyo-ekonomik yönünü ön plana çıkarmaktadır.[66]

Anadolu Selçuklularında vakıf tesis eden diğer bir zümre ise idareci durumdaki emirlerdir. Emirler üzerinde vakıf kurdukları temellük arazileri kahramanlıklarına binaen elde etmişlerdir. Anadolu'da Amid'in fethi sırasında Abbasi halifesi tarafından uygulanan bu usul büyük yerlerin fethinde başarılı sonuçlara ulaşmayı sağlamıştır. Emir vakıfları başlangıçta daha çok imaret kurumlarına yapılırken sonraları sadece irad için vakıf uygulamasına gidildiği ortaya çıkmaktadır.[67] Selçuklu emirleri şehirlerde önemli gayrimenkullere sahip zengin kimseler idi. Bu yüzden uygun yerlerde imaret vakıfları kurmaları daha kolay oluyordu. Emirler kendilerine tahsis edilen ikta arazilerini, imaret vakıflarına gelir arazisi olarak bağlıyorlardı. Selçuklu emirleri arasında; devlet adına miri toprak durumundaki ikta arazisini, temellük etmeden vakıf haline getirilmesi de görülmüştür. Aslında bu uygulama ile devlet arazisinin statü farklılığı söz konusu olamaz. Devlet arazisi, miri arazi olduğundan kamu malı niteliğindedir.[68] Vakıf yapılmasıyla da yine kamu malı olarak kalmıştır. Vakıfların bazıları da kendi soyuna bağlamak suretiyle evlatlık vakfı özelliği kazanmış oluyordu. Aynı zamanda da zenginleşen emirlere daha sonraki zamanlara gelebilecek devlet müsaderesine karşı mal güvencesi sağlanmış oluyordu.[69] Anadolu Selçuklularında vakıfların çoğu emirler tarafından yaptırılmıştır denilebilir. Bir araştırmadan anlaşıldığına göre; geliri yüksek idareci emirler dışında sivil halkın kalıcı vakıf eserlerin inşası için maddi imkânların yeterli değildir, şehir zenginlerine göre emirlerin gelirleri daha yüksektir.[70]

Horasan'dan Anadolu'ya gelen kolonizatör Türk derviş ve şeyhleri, Anadolu'da aileleri ve boyları ile birlikte ulaşabildikleri en uç bölgelere gelmişler ve bu bölgelerde iskanı sağladıklarından devrin sultanları tarafından vergiden muaf tutulmuşlar ve kendilerine araziler temlik edilmiştir. Bu araziler üzerinde kurulan zaviyeler, yeni Türk yerleşim merkezlerini oluşturmuş, şyhe verilen vakıf imtiyazlarından sağlanan bütün

[66] Ahmet Yaşar Ocak, "Emirci Sultan Zaviyesi", *Tarih Enstitüsü Dergisi,* S. 9, 1979, s.129.
[67] Ramazan Şeşen, "İmadeddin Katip el- İsfehani'nin Eserlerindeki Anadolu'nun Tarihi ile İlgili Bahisler", *Selçuklu Araştırmaları Dergisi,* Ankara 1971, s.304.
[68] Mustafa Demir, "Türkiye Selçuklu Vakıfları", s.276.
[69] İsmet Kayaoğlu, "Torumtay Vakfiyesi", *Vakıflar Dergisi,* S. 12, Ankara 1978, s.102.
[70] Mustafa Demir, "Türkiye Selçuklu Vakıfları", s.276.

gelirler, bu yerleşim yerlerinin masraflarını finanse etmek için kullanılmıştır.[71] Dervişlerin oturdukları bu zaviyeler, vakfedilen temlik arazilerden elde edilen gelirin bir miktarıyla ayakta durmaktaydı. Bu gelirin bir miktarı zaviyelerin kendi masraflarına ayrılmakta, geri kalanı ise zaviyeleri yöneten şeyhlerin aile üyeleri ve mütevellileri tarafından tasarruf edilmekteydi. Bir şeyh öldükten sonra bu vakfın tasarruf hakkı mütevelli heyetinin büyük çoğunluğunu oluşturan ailesine intikal etmekte, aile içinde en yaşlı ve en ehliyetli olan erkek çocuk şeyhlik makamına oturup vakfı yönetmekteydi.[72]

Anadolu Selçuklu şehirlerinde vakıf binaları yapan kişiler, imaret adıyla topluma hizmet vermek amacıyla hayır kurumları tesis etmişler ve bu imaretlerinin sürekli ayakta kalabilmesi için varlıklarından bir kısmını imaret vakfı haline getirmişlerdi. Ayrıca şehir dışında da imaretlere benzer hayrat hizmeti veren vakıf binaları bulunmaktaydı ve bu vakıf binaları etrafında bir yerleşimin temel taşı durumundaydı.[73] Darü'ş-şifa, hamam, darü'z-ziyafe, cami, medrese ve benzeri imaret kurumların hizmet verebilmesi için iyi bir işletmeciliğe sahip olmaları gerekliydi. İmaret binalarını inşa ettiren vâkıflar bu imaretlerin işletilebilmesi için taşınır ve taşınmaz malvarlıklarını da bu vakıflar içine irad kaynağı olarak koymaktaydılar.[74] XIII.yy'da Türkiye'de iktisadi yükselişin devam ettiği ve şehir kurumlarının gelişimini sürdürdüğü bir dönemde, imaret kurumlarını irad kaynağı olarak şehirlerde iktisadi hayata yönelik gelir getirici kurumlar olarak işyerleri ve hanlar kiraya verilirken; daha sonraki dönemlerde vakıflarda gelir getirici kaynaklar şehir dışındaki tuzla gelirleri, arazinin işletmesi ile elde edilen gelirler kaynak olarak vakfedilmiştir. İmaret vakıfları şehir imaret kurumlarının görevlerini ücretsiz olarak yerine getirebilmesi için her yıl vakıf irad ve akaratına sahip oluyorlardı ve belediyeciliğin temel fonksiyonlarını bu kaynaklardan sağlıyorlardı. Bu açıdan imaret vakıflarının, Anadolu Selçuklu şehirlerinde yerel yönetimin bütün idaresini tamamıyla üstlendiği söylenebilir.[75]

İmaret vakıfları genellikle yarı zürri vakıf statüsünde görülmektedir. Bu vakıfların asıl amacı imaret binasının bakımı, görevlilerin maaşlarının verilmesi, sosyal

[71] Mustafa Demir, "Anadolu'da İlk Türk Şehirleşmesinde Vakıfların Rolü", s.64.
[72] Mustafa Demir, "Türkiye Selçuklu Vakıfları", s.277.
[73] Refet Yinanç, "Sivas Abideleri ve Vakıfları", *Vakıflar Dergisi,* S. 22, Ankara 1991, s.43–44.
[74] Mustafa Demir, "Anadolu'da İlk Türk Şehirleşmesinde Vakıfların Rolü", s.65.
[75] İsmet Kayaoğlu, "Rahatoğlu Vakfiyesi", *Vakıflar Dergisi*, S. 13, Ankara 1981, s.6.

hizmetlerin masraflarının ve imaretin giderlerinin karşılanmasıdır. Ancak vakıflardan iki yolla ailelerine gelir sağlamışlardır. Bunlar vakıf gelirlerinin bir kısmını evladına, ailelerine ayırmaları ve aile üyelerini mütevelli üyesi yaparak vakıf gelirlerinden onlara maaş bağlamalarıdır. İmaret vakıflarının gelirlerinde XIII. yy.ın ikinci yarısında Moğol istilasının iktisadi etkisi ile azalmalar görülürken Gazan Han'ın yeni düzenlemesi ile şehir imaret vakıflarının gelirlerinden tamga ve divani vergilerin alınmaması sonucu imaret vakıflarının Anadolu Selçuklu Devleti'nin yıkılış döneminde bile ayakta kalması mümkün olmuştur[76]. İlhanlılar, Selçuklu şehirlerinde imaret vakıflarının durumunun düzeltmekle kalmamış aynı zamanda kendileri de imaret vakıfları kurmuşlardır.

Anadolu Selçuklularında kurulan bir diğer vakıf türü de irad vakıfları olup sadece gelirleri için kurulmuştur. Bu vakıfların gelirleri fakirlere, vâkfın ailesine, imaret eserlerin bakımına, mütevelliye ve memurlara sarf edilmemektedir. İmaret vakıflarının masrafları için arazilerin vakfedildiği görülmüş olsa da irad vakıfları sadece gelirleri için zürri yapıda tesis edilen vakıflardandır.[77] XIII. yy'da yapılan irad vakıflarına bakıldığında Anadolu Selçuklu şehirlerinde iktisadi hayata yönelik olarak kar getiren yatırımların irad vakfı olarak kurulduğu görülmektedir. Şehirde işyeri olarak kullanılan yerlerin gelirleri, irad vakfı olarak işletildiği gibi bu devirlerde şehir yerleşim mekânı içinde seyrek olarak yer alan evlerin arasındaki arazilerde irad vakfı olarak kiraya verilebilmektedir.[78] Bunun yanında şehirlerin iktisadi hayatına hizmet veren şehir kurumları da irad vakfı olarak kullanılmıştır. Şehir kurumları bütünü ile özel şahıslar tarafından işletildiği için bu tesislerin vakıf olarak kullanılmasında bir sakınca görülmemektedir Bunlar arasında çarşılardaki dükkânlar, mescitler, hanlar bulunmaktadır. Bu konu XIII. yy'ın sonunda şehir kurumlarının istismar edilerek, gelirleri için vakıf işletmesine açıldığını da göstermektedir.[79] İrad vakıfları, XIII. yy'da iktisadi hayata yönelik işletmelerden oluşuyorken, Anadolu Selçuklu Devleti'nin yıkılıp Anadolu'da düzenin bozulduğu XIV. yy'ın başından itibaren tarım işletmeciliğine kaymıştır.[80] Anadolu Selçuklu Devleti'nde sosyo-iktisadi amaçla

[76] Mustafa Demir, "Türkiye Selçuklu Vakıfları", s.277.
[77] Mustafa Demir, "Türkiye Selçuklu Vakıfları", s.277.
[78] Sadi Bayram - Ahmet Hamdi Karabacak, "Sahib Ata Fahrü'd-din Ali'nin Konya, İmaret ve Sivas Gökmedrese Vakfiyeleri", *Vakıflar Dergisi,* S. 13, Ankara 1981, s.54.
[79] Sadi Bayram - Ahmet Hamdi Karabacak, "Sahib Ata Fahrü'd-din Ali'nin Konya, İmaret ve Sivas Gökmedrese Vakfiyeleri", s.54.
[80] Ali Haydar Bayat, "Anadolu Selçuklu Sağlık Müesseselerinden Sivas Darü'ş-Şifası ve Vakfiyesi", s.56–58.

kurulan vakıflar; XIII. yy'da iyi bir gelişme devresi geçirmiştir. Moğol istilası ile dağılma sürecine giren Anadolu Selçuklu Devleti'nde kurulan vakıflar, İlhanlı hükümdarları döneminin iyileştirme çabaları ve yeni vakıfların ortaya çıkardığı arazi işletmeciliği ile ayakta kalmayı başarmıştır.[81]

Genel olarak Anadolu Selçuklu vakıfları, özel mülkiyete konu olan arazi ve mallar üzerinde, bir emire temlik edilmiş arazilerde ve bir emirin idaresindeki ikta arazileri gibi tasarruf hakkı elde edilen arazilerde yapılabiliyordu. Moğol hâkimiyeti öncesinde de özel mülkiyet biçimini görülse de Moğol istilasının ikta uygulamasını yıkarak, Anadolu topraklarındaki devlet arazilerini genelde özel mülk haline getirdikleri görülmektedir. Anadolu'da vakıf yapılabilecek özel mülkiyet arazilerine bakıldığında; kırsal kesimde emirlerin mülkiyetine aktarılmış arazi bölümlerinin yanında, köy ve kasabaların kenarlarında özel mülkiyet arazisi olan bahçeler ve bağlar ile şehirlerde özel mülkiyete açık olan bütün alanlar, evler, dükkânlar, araziler irad olarak kiraya verilmiş mülkler serbest irade ile vakfedilebilmektedir. Söz konusu araziler vakıf malı olması sebebiyle kamu mülkiyeti haline dönüşmektedir. Anadolu topraklarının bütünüyle Bizans'tan alınıp yerleşim yerleri dışında miri arazi halinde kamu mülkiyeti haline getirilmesi yüzünden bu topraklarda vakıf kurulamıyordu. Buna karşılık XIII. yy. da ortaya çıkan vakıflar ve bunlara tahsis edilen arazilerin tamamı özel mülktür[82]. Bu tür özel mülkler genellikle şehir merkezlerinde bulunur, kırsal alanlarda ise özel mülk olan araziler ve mallar çoğunlukla Konya ve iç Anadolu yöresindeki köylerin yakınlarında bulunurlardı. Kırsal bölgelerdeki miri arazileri ise temlik şeklinde kişilerin mülkiyetine geçebilmiştir.[83]

Bilindiği üzere vakıf sisteminin hukuki belgesi de vakfiyeler olup bu belgelerde tesis edilen vakfın mahiyeti, gelirleri, görevlileri ve ücretleri hususunda bizlere bilgi sağlar. Bu nedenle birinci derecede kaynak mahiyetindedirler. Anadolu Selçuklu dönemi vakıf belgeleri yani vakfiyeleri, Osmanlı döneminde istinsah edilirken Osmanlı Türkçesi ile kopya edilen birkaç istisna dışında Arapçadır. Kadı huzurunda düzenlenen vakfiyelerin Arapça ve farklı katipler tarafından el yazısı ile yazılması ilk aşamada bir zorluk oluşturmakla birlikte genel hatlarıyla anlaşılmaktadır. Ama yer ve şahis adlarının ekseri Türkçe olmakla birlikte Rumca veya Ermenice olanların olması

[81] Mustafa Demir, "Türkiye Selçuklu Vakıfları", s.278.
[82] Mustafa Demir, "Anadolu'da İlk Türk Şehirleşmesinde Vakıfların Rolü", s.274.
[83] Claude Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu,* s.190.

hasebiyle doğru olarak tespit etmek tarihî ve topografik bilgileri gerektirir. Meselenin belki bu yanı şimdiye kadar bu alandaki ilerlemeyi geciktirmiştir. Bir de bu alanda orijinal belge azdır. Selçuklu vakfiyelerinin çoğu Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde bulunan defterlere kaydedilmiştir. Bunların orijinallerinden mi, yoksa ikinci elden belgelerden mi yazıldıklarını tespit etmek de güçtür. Ayrıca bu döneme ait orijinal olduğu düşünülen birkaç belge Etnografya Müzesi, İstanbul Türk-İslâm Eserleri Müzesi'nde yer almakta ve özel şahıslarda bulunan vakfiyeler de bulunmaktadır. Anadolu Selçuklularının siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel tarihî, bu vakfiyeler taranıp yayınlanmadıkça tam olarak ortaya çıkmaz. Bu doğrultuda bu döneme ait vakfiyelerle ilgili kimi araştırmacılar tarafından zaman zaman farklı saik ve yöntemlerle, farklı alanlara matuf müstakil bazı çalışmalar yapılmıştır.

3. BÖLÜM: VAKIF KÜLTÜRÜ İLE İLGİLİ BAZI TEMEL KAVRAMLAR

3.1. Vakıf:

"Vakıf" kelimesi Arapça kökenlidir. (و ق ف) kökünden türetilmiştir. "Durma, durdurma, ayakta dikilme, tasarruftan alıkoyma, hapsetme, susma" gibi anlamları ihtiva eder. Çoğulu "evkâf" veya "vukûf" şeklinde gelir.[84] Kaynaklarda umumiyetle "vakf / وقف" ile aynı anlamı karşılamak üzere; "yakalama, tutma, bırakmama" manalarına gelen "habs / حبس" ile "Allah için fakirlere verilen şey" anlamındaki "sadaka / صدقة"kelimelerinin de kullanıldığı görülür. Farklı kelimelerle ifade edilişi devam etse de zamanla "vakıf" kavramı yaygınlaşmıştır. "Vakıf" kelimesinin iki anlamda kullanılır. Birincisi mastar haliyle, vakfetmek; diğeri de ism-i mefûl haliyle "mevkuf" yani vakfedilmiş şey demektir. Vakfeden kişiye "vâkıf", vakfedilen mala "mevkûf" veya "mahall-i vakf", vakfedilen şeye ait menfaatin tahsis edildiği yere veya kişiye de "mevkûfün aleyh", "meşrûtun leh", "murtezika" veya "vakıf lehtarı" gibi isimler verilir.

"Vakıf" kelimesi ıstılâhî olarak da tamamı birbirine benzeyen ve hemen hemen aynı manaya gelen "Bir malın veya mülkün gelirinin tamamen insanların yararına olarak, kişilerin sahip çıkmalarına imkân bırakmaksızın hayır işine tahsis ve terkine vakıf denmektedir."[85] "Bir şeyin mülkiyetinin ya da intifa hakkının kamu yararına tahsis edilerek, devamlı olarak başkalarının intifa ve temellükünü engellemek, durdurmaktır."[86] "İslam'da vakıf, faydası Allah'ın kullarına ait olacak ve Allah'ın mülkü hükmünde sayılacak surette bir bina, arsa ve aletleri ferdî mülk olmadan çıkarmaktır."[87] "Bir mülkün menfaatini halka tahsis edip, aynını Allah'ın mülkü hükmü olarak temlik ve temellükten müebbeden men etmektir."[88] "Bir mülkü kamu yararına ebedi olarak tahsis etmek."[89] ve "Menafii insanlara ait olur vechi ile bir aynı Allah'ın

[84] İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab,* C. 9, Beyrut (baskı tarihi yok), s. 359; Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsu'l-Muhît,* (baskı yeri yok) (baskı tarihi yok) s.1112.
[85] Mehmet Şeker, *İslâm'da Sosyal Dayanışma Müesseseleri*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2007, s.187.
[86] Ahmet Akgündüz, *İslam Hukukunda Ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi*, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 1988, s.29.
[87] Hilmi Ziya Ülken, "Vakıf Sistemi Ve Türk Şehirciliği", *Vakıflar Dergisi,* S. 9, Ankara 1970, s. 16.
[88] Ali Himmet Berki, *Vakıflar,* Cihan Kitaphanesi (Yayınevi), İstanbul 1940, s.40.
[89] Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü,* C. 3, Milli Eğitim Bakanlığı Yayını, İstanbul, 1993, s.577.

mülkü hükmünde olmak üzere temlik ve temellük etmektir."[90] gibi farklı şekillerde tanımlanır.

Kur'an-ı Kerim'de vakıf kelimesi geçmemekle birlikte bu anlama gelebilecek pek çok kelime vardır. İnfak (Allah yolunda mal harcamak), sadaka vermek, karz-ı hasen (gönül hoşnutluğuyla ödünç verme), ihsan, yararlı iş, hayrat yapmakta yarışmak, it'am (fakiri beslemek), in'am (nimet verme), misafire ikram edilmesi, yoksul-düşkün ve yetimin gözetilmesi gibi başkalarına yardım etmeyi teşvik eden pek çok ayet mevcuttur.[91] Ancak "Sevdiğiniz şeylerden Allah yolunda harcamadıkça iyiliğe asla erişemezsiniz. Her ne harcarsanız Allah onu bilir"[92], "Mallarınızı Allah yolunda harcayın kendi kendinizi tehlikeye atmayın. İyilik edin. Şüphesiz Allah iyilik edenleri sever"[93] ayetleri ve "İnsanların en hayırlısı insanlara faydalı olandır."[94], "İnsanlar öldükleri zaman amelleri kesilir; bunun üç istisnası vardır: Birincisi devamlı sadaka meydana getiren kimsedir. İkincisi, kendisinden sonra yararlı olan ilim; üçüncüsü, kendisine hayır dua eden sâlih evlattır."[95] hadisi gibi argümanlara dayanılarak maddi bir karşılık beklemeden başkalarına yardım etme düşüncesinin bir sonucu olarak Müslümanlar arasında yaygın bir şekilde tezahür eden vakıf müessesesi, yüzyıllardan beri İslam ülkelerinde sosyal ve ekonomik olarak önemli rol üstlenen dini ve hukuki bir kurumdur.

Vakfın Tarihçesi:

Vakıfların ilk olarak ne zaman kurulduğuna dair kesin bir bilgi olmasa da uzun bir geçmişe sahip olduğu, İslam'dan önce fiîlî yani uygulama olarak vakıf fikrinin olduğu fakat hukukî bir müessese olarak mevcut olmadığı kabul edilmekte, kadim mabetlerin ve diğer bir çok eserin kamunun kullanımına sunulmuş olmasının gelip geçen ümmetlerde de vakıf fiilinin mevcut olduğuna bir kanıt olarak gösterilmektedir[96]. Tarihi rivayetlere ve günümüze kadar gelen eserlere dayanılarak dünyadaki ilk vakfın dini amaçlarla ortaya çıktığı ve zamanla insani, medeni ve içtimai olarak belli

[90] Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukuk-i İslamiye ve Istılahat-ı Fıkhıye Kamusu*, Bilmen Yayınevi, İstanbul-1965, C. 4, s.284.
[91] Al-i İmran Suresi 3/92; Nisa Suresi, 4/2; Nisa Suresi 4/114; Bakara Suresi 2/148; Mü'minun Suresi 23/61.
[92] Âli İmrân Sûresi, 3/92.
[93] Bakara Sûresi, 1/195.
[94] Buhârî, Mağâzî, 35.
[95] Müslim, Vasiyyet 14. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Vasâya 14; Tirmizi, Ahkâm 36; Nesâî, Vasâyâ 8.
[96] Ali Himmet Berki, "Vakıfların Tarihi Mahiyeti, İnkişafı ve Tekâmülü Cemiyet ve Fertlere Sağladığı Faideler", *Vakıflar Dergisi,* S. 6, İstanbul 1965, s.9.

bölümlere ayrıldığı görülmektedir[97]. Farklı görüşler olmakla birlikte İslam tarihindeki ilk vakfın da Hz. Peygamber'in Medine'deki yedi parça arazisini vakfetmesi olduğu yönünde genel bir kanaat bulunmaktadır. İkinci bir görüş ise ilk vakfın Hz. Peygamber'in Hz. Ömer'e "Aslını elinde tut, ürününü dağıt" diyerek "semg" adındaki arazisini vakfetmesini tavsiye etmesi olarak kabul edilir.[98]

Emeviler ve Abbasiler, Bizans, İran ve Orta Asya üzerine yaptıkları seferlerde vakıflara rastladılar ve bu vakıfları inceleme fırsatı bularak İslam'da bu kurumun gelişmesine katkıda bulundular[99]. Abbasiler döneminde vakıfların idaresi için "Vakıflar Nezareti" adında bütün vakıfları kontrol eden ve onların bir nizama bağlanmasını sağlayan bir teşkilat kurulmuştur.[100] İslamiyet'i kabul etmelerinden sonra Türklerin ekonomik ve sosyal hayatlarında yüzyıllar boyu etkili rol oynamış bulunan vakıf kurumu, sadece fakir ve yoksullara yardım etmek gibi bir çerçevede kalmamış, aynı zamanda fikir, kültür, uygarlık, estetik, sanat ve eğitim-öğretim boyutunun yanı sıra mimarlık, bayındırlık, şehircilik anlayışı üzerinde de derin izler bırakmıştır.[101] Türk-İslam tarihinde ilk defa vakıf müessesesi Karahanlılar döneminde ve Karahanlı Emiri Ebu İshak İbrahim b. Nasr Tamgaç Buğra Han tarafından kurulan eserle başlamıştır. Tamgaç Buğra Han bir vakıf medrese tesis etmiştir.[102] Büyük bir mali güce sahip olan Büyük Selçuklu sultanları, şehzadeleri, devlet adamları ile ülkenin ileri gelen zenginleri çok sayıda vâkıf tesis etmeye başlamışlardır. Bu vesileyle de vakıf müesseseleri büyümüştür.[103] Selçuklulardan sonra Harzemşahlar, Atabeyler, Eyyubiler, Mısır ve Suriye Memlukûleri ile Anadolu Selçuklu sülaleleri, hakim oldukları yerlerde mali güçlerinin yettiği kadarıyla vakıf müesseselerinin kurulmasına ve devamlılığına önem

[97] Ramazan Şeşen, "Vakıflar", *İslam Ansiklopedisi*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayını, İstanbul 1993, s.156.
[98] Neşet Çağatay, *"Vakıf ve Tarihi Gelişimi", Güncel Konular Üzerine Makaleler*, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 1994, s.9; Ahmet Akgündüz, *İslam Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi,* s.59-60; Ekrem Buğra Ekinci, *İslâm Hukuku Umûmî ve Hususî Hükümler,* Arı Sanat Yayınevi, İstanbul 2016, s.371.
[99] Fuad Köprülü, "Vakıf Müessesesinin Hukûkî Mahiyeti ve Tarihi Tekâmülü", *Vakıflar Dergisi,* S. 2, Ankara 1942, s.11; Bahaeddin Yediyıldız, *XVIII. Yüzyılda Türkiye"de Vakıf Müessesesi (Bir Sosyal Tarih İncelemesi),* Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2003.
[100] Ziya Kazıcı, *İslami ve Sosyal Açıdan Vakıflar***,** Marifet Yayınları, İstanbul 1985, s.54.
[101] Mehmet Bayyiğit, "Sosyal Yardımlaşma ve Dayanıma Kurumu Olarak Vakıflar", *Necmeddin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 11 S. 11, Konya 2001, s.61.
[102] Ali Himmet Berki, Vakıflar, s.43.
[103] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devlet Teşkilatına Medhal*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1988, s.10.

vermişlerdir[104]. Anadolu Selçuklu Devleti"nin devamı olarak Osmanlılar da vakıf teşkilatlanmalarını sürdürmüşlerdir[105].

Vakıfları, verdikleri başlıca hizmetlere göre dinî, sosyal, siyasal, ekonomik, kültürel ve askerî olarak; vakfedilen malzemenin cinsine göre menkul ve gayrimenkul olarak; geliri veya mülkiyeti bakımından sahih, irsadi veya yarı sahih-yarı irsadi olarak; yönetimi bakımından mazbut, mülhak ve müstesna olarak; mahiyeti bakımından; hayrî, zürrî, yarı hayrı yarı zürri ve avarız olarak; kiraya verilmesi bakımından mukaatalı, icareteynli, icare-i vahideli, icare-i tavileli veya icare-i vahide-i kadimeli vakıflar olarak çok çeşitli biçimlerde sınıflandırmak mümkündür.[106] Hem hukuksal hem de işlevsel olarak birçok isimlendirme ve sınıflandırması yapılan vakıf çeşitleri ile ilgili olarak araştırmamızın genel çerçevesi dikkate alınarak sadece mahiyeti itibariyle vakıf çeşitleri ile ilgili genel bazı bilgiler vereceğiz. Mahiyeti itibariyle vakıflar, hayrî, zürrî/ailevî ve yarı hayrî/yarı zürrî vakıflar şeklinde tasnif edilmektedir.

Mahiyeti İtibariyle Vakıf Çeşitleri:

Hayrî / Şerî Vakıf: Hayrî vakıflar doğrudan doğruya hayır amacı ile kurulan vakıflardır. Aslında vakıf müessesesinin temel gayesine hizmet eden vakıf sınıfıdır. Kişinin, malını Allah rızası için, O'nun yolunda bütün canlılara yardım ve hizmet etmek için harcamasıdır. Bir kimse malını sadece sevap kazanmak, ibadet etmek, fakirlere ve ihtiyaç sahiplerine yardım etmek gibi gayeler ile vakf ediyorsa ve bu vakfın gelirlerinden kendisi ve evlatları değil de yine ihtiyaç sahiplerinin faydalanmasını şart koşuyorsa veya zaviye, medrese, mescit, cami, köprü ve bunun gibi topluma hizmet veren yapılar için tahsis ediyorsa bu tür vakıf hayrî vakıf sınıfına girmektedir.[107] Halihazırda cami mescit gibi ibadet yerleri, mektepler, medreseler, hastaneler, kütüphaneler vb. kamu kurumları ile halka hizmet veren vakıfların tamamı hayri vakıf statüsündedir[108]. Hayri vakfın kurucusu, mülklerinden birini veya bir kaçını vakıf haline getirdikten sonra onlardan elde edilen gelirin tamamı, ya bizzat vâkıfın kendisi tarafından kurulan müesseselere veya başkaları tarafından tesis edilmiş kamu

[104] Z iya Kazıcı, *İslami ve Sosyal Açıdan Vakıflar*, s.55.
[105] Ziya Kazıcı - Mehmet Şeker, *İslam-Türk Medeniyeti Tarihi*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1981, s.49.
[106] Hasan Yüksel, *Osmanlı Siyasi ve Ekonomik Hayatında Vakıfların Rolü (1585-1683),* Ankara 1998, Türk Tarih Kurumu Yayınları, s.95; Ufuk Gülsoy vd., *Bir Medeniyetin İzdüşümü Vakıflar*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, İstanbul 2012, s.27.
[107] Bahaeddin Yediyıldız, *XVIII. Yüzyılda Türkiye'de Vakıf Müessesesi,* s.15-16.
[108] Bahaeddin Yediyıldız, "Vakıf (Tarih)", *TDVİA,* C. 42, İstanbul 2012, s.479; Ufuk Gülsoy vd., *Bir Medeniyetin İzdüşümü Vakıflar*, s.27.

kuruluşlarına tahsis ettiği vakıftır. Bu vakıftan çoğunlukla fakirler, yolcular, öğrenciler gibi ihtiyaç sahipleri yararlanmaktadır. Vâkıf ise, ilahi lütuf ve bazen de şöhret ve sosyal nüfuz dışında hiçbir maddi menfaat beklememektedir. Vakfın kurulması kadı tarafından tescil edildikten sonra, vâkıf ile vakıf kuruluşları ve bunların yine vakıf haline getirilmiş gelir kaynakları arasında hiçbir bağ kalmamaktadır.[109]

Zürrî Vakıf: Vâkıf, vakıf tesis ederken vakıftan yaralanacak olanları kendisi, evlatları ve/veya akrabaları olarak belirlerse/şart koşarsa bu şekilde kurulan vakfa da zürrî vakıf, evlatlık vakıf ya da ehlî vakıf denilmektedir.[110] Kişiler kendi mirasını korumak, ailesinin geleceğini garanti altına almak için kendisine, vefatından sonra evlatlarına, ve eş, dost veya akrabalarına düzenli gelir sağlamak maksadıyla zürrî vakıflar kurmuşlardır. Vakıf tesis edildikten sonra mevkuf yani vakfedilen mal kişinin kendi mülkünden çıkmakta ve o mala kimse müdahale edememekteydi. Bu şekilde kişi varlığının büyük bir kısmını vakfederek vefatından sonra mirasın bölünmesini engelleyip bu mirasın asırlarca devam etmesini sağlayabilmekteydi. Meşrutun lehler (mevkufun aleyhler) bu malın sadece gelirinden faydalanabilmekte, satmak, hibe etmek ya da borç karşılığında teminat olarak gösteremezlerdi.[111] Bu tür vakıflar, vakıf ruhuna aykırı olduğu için pek makbul değildir. Çünkü Vakıflar belli bir ailenin yararına değil aksine ya herkesin yararına ya da en azından ihtiyaç sahiplerinin faydasına olması gerekmektedir.

Yarı Hayrî / Yarı Zürrî / Yarı Ailevî Vakıf: Bazı vâkıflarda da doğrudan kendi neslini korumanın yanı sıra kamuya hizmet yani hayır ciheti de yerine getirilmektedir ve bu tür vakıflara yarı ailevi vakıf da denilmektedir.[112] Yarı ailevi vakıflarda vâkıf kendi ailesine önemli derecede gelir sağlamasının yanı sıra zaviye, medrese, mescit, cami, hamam, aşevi, çeşme, hastane, güçsüzler yurdu, yol, köprü ve bunun gibi topluma hizmet veren birçok yapı inşa ettirerek vakıf müessesesinin asıl amacı olan hayır cihetini de yerine getirmişlerdir.[113] Hem hayrî hem de âile vakıflarının

[109] Bahaeddin Yediyıldız, *XVIII. Yüzyılda Türkiye'de Vakıf Müessesesi,* s.14-15; Bahaeddin Yediyıldız, "Vakıf (Tarih)" s.479.
[110] Ahmet Akgündüz, *İslam Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi*, s.274; Bahaeddin Yediyıldız, *XVIII. Yüzyılda Türkiye'de Vakıf Müessesesi,* s.15-16.
[111] M. Uygur Tazebay, "Osmanlıların Kuruluş Dönemindeki Vakıf Türlerinden Ailevi ve Yarı Ailevi Vakıflar", *IV. Vakıf Haftası Dergisi,* Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, 1-7 Aralık 1986, s.26; Bahaeddin Yediyıldız, *XVIII. Yüzyılda Türkiye'de Vakıf Müessesesi,* s.252.
[112] Bahaeddin Yediyıldız, *XVIII. Yüzyılda Türkiye'de Vakıf Müessesesi,* s.17.
[113] M. Uygur Tazebay, "Osmanlıların Kuruluş Dönemindeki Vakıf Türlerinden Ailevi ve Yarı Ailevi Vakıflar", s.27.

unsurlarını ihtiva eden bu tür özellikle XIII. yüzyılda görülmeye başlanmıştır.[114] Bu tip bir vakıflar, vakfın kurucusuna ve ailesine ait oluyordu. Ayrıca hizmet yerine getirildikten sonra artan para genellikle vâkıfın aile fertleri arasında paylaşılıyordu. Bazı durumlarda bizzat vakıf kurucusu vakfın mütevelliliği dışında, kurmuş olduğu müesseselerdeki diğer bazı görevleri de üstleniyor veya bu görevleri ya çocuklarına ya da yakın akrabalarına veriyordu. Böylece aile fertleri, gelecekteki en son ferdinin yok oluşuna kadar belki asırlar boyunca iş imkânına sahip oluyorlardı.[115] Böylece kişi hem halka hizmette bulunarak hayır işini gerçekleştirmiş olmakta hem de malları vakfetmek yoluyla ailesine sürekli ve sağlam bir gelir sağlamış olmaktadır.

3.2. Vakfiye:

Bir vakfın kuruluşu esnasında vakfı kuran şahsiyet yazılı bir belge ile vakfın ne şartlarda yönetileceğini, kimler tarafından idare edileceği, vakfedilen malların neler olduğu, vakfedilen malların nasıl idare edileceği, vakıftan kimlerin faydalanacağı, vakıf gelirlerinin nerelere ve/veya kimlere sarf edileceği, vakfedilen müessesede kaç kişinin çalışacağı, çalışanlara ne kadar ücret ödeneceği, bu ücretlerin hangi gelirlerden ödeneceği vs. gibi konular hakkında ayrıntılı bir belge düzenlenir ve bu belgeye de "vakfiye" ya da "vakıfnâme" denir.[116] Vakfiye, "Bir vakfın kurucusu tarafından düzenlenen vakfın işleyişiyle ilgili resmî belge."[117], "Vâkıfın resmen bir yazıyla müracaatı üzerine hâkimin de yüzleştirerek (mürâfaa) hükmünü verdiğini belirten sened."[118] veya "Vakıf akdinin, daha doğru bir tabirle vakıf tasarrufunun senet ve hüccetidir ki, vücut bulan vakıf hükmî şahsiyetinin nizamnamesi mesabesindedir."[119] gibi farklı şekillerde tarif edilir. Vakfiye, gerekli şartlar sağlandıktan sonra kurulan vakfın vâkıfı tarafından hazırlanır[120].

---

[114] Bahaeddin Yediyıldız, *XVIII. Yüzyılda Türkiye'de Vakıf Müessesesi*, s.18.
[115] Bahaeddin Yediyıldız, *XVIII. Yüzyılda Türkiye'de Vakıf Müessesesi*, s.17; Ufuk Gülsoy vd., *Bir Medeniyetin İzdüşümü Vakıflar,* s.28.
[116] Osman Gazi Özgüdenli, "Vakfiye"', *TDVİA,* C. 42, İstanbul 2012, s.465-466; Ziya Kazıcı, *İslam Medeniyeti ve Müesseseleri Tarihi,* Marmara İlahiyat Vakfı Yayınları, İstanbul, 2006, s.274; Ziya Kazıcı, *İslami ve Sosyal Açıdan Vakıflar,* s.58; Ali Himmet Berki, *Vakıflara Dair Yazılan Eserlerle Vakfiye ve Benzeri Vesikalarda Geçen Istılah ve Tabirler*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1966, s.57.
[117] Osman Gazi Özgüdenli, "Vakfiye", s.465.
[118] Mehmet Şeker, *İslam'da Sosyal Dayanışma Müesseseleri,* s.191.
[119] Ali Himmet Berki, "Vakıfların Hukuk ve Tarih Bakımından Kıymeti", *Vakıflar Dergisi,* S. 6, İstanbul 1965, s.5;
[120] Ziya Kazıcı, *İslam Medeniyeti ve Müesseseleri Tarihi,* s.275.

Vakfiyeler, kurucusunun kültür seviyesi ve mevkîine, tahakkuk ettirmeyi planladığı amacın genişliğine ve bırakılan mal varlığının azlığı veya çokluğuna göre hacim itibariyle değişmektedir. Bazen bir vakfiye tek sayfaya yazılabildiği gibi, bazen de birkaç yüz sayfalık defterler halinde hazırlanmaktadır.[121] Vakfiye, vakıf tescilinden sonra kurucu dahil herkesi bağlayan ve hâkimin/kadının kararıyla hüküm ifade eden yazılı, hukukî bir belgedir.[122] Her vakfın bir vakfiyesi olup vakfiyedeki şartlar, "nass" gibi kabul edilir[123]. Tarih boyunca vakfiyeler taş, deri ve kağıt gibi yazı için elverişli olan malzemelerin üzerine yazılarak günümüze kadar gelmiştir. Vakfiyeler; kâğıtlara, parşömen tomarlara, derilere, taş üzerine ya da hacmi bir ile dört yüz sayfa arasında değişen defterlere yazılır, kadı sicillerine işlendikten sonra kesinleşirdi.[124] Vakfın konusu bir bina ise, bazen vakfiyenin özeti bu binanın duvarlarından birine kazınırdı. Örneğin Türkçe ilk vakfiye olan Germiyanoğlu II. Yakup Bey vakfiyesinin taş üzerine yazıldığı bilinmektedir.[125]

"İslam tarihinde ilk vakfiyenin Hz. Ömer tarafından yazdırıldığı bilinmektedir. Ancak bunun Hz. Peygamber'in sağlığında mı yoksa Hz. Ömer'in halifeliği sırasında mı yazıldığı konusunda tam bir bilgi yoktur."[126] Vakfiyeler Arapça olarak yazılmaya başlanmıştır. Selçuklular gibi Arap olmayan Müslüman milletler de genellikle Arapça olarak yazılmışlardır. İlk Türkçe vakfiye Germiyanoğlu Yakup Bey II (V. 1428) 'e ait olan taş üzerine yazılan bir metindir. Daha sonraki devirlerde Arapça veya Türkçe vakfiye yazıldığı gibi bazen de aynı vakfiye hem Arapça hem de Türkçe olarak yazılanlara rastlanmaktadır.[127] Ortaçağ İslâm devletlerine ait vakfiyeler farklı şekillerde günümüze ulaşmıştır: Orijinal vakfiyeler, vâkıf tarafından düzenlenen orijinal metni bugüne kadar gelen vakfiyelerdir. Vakıf kitâbeleri, orijinal vakfiye metinlerinin özetlerini içeren, genellikle vakfın tesisinden kısa süre sonra düzenlenen ve ait oldukları binalar üzerine konan vakfiyelerdir. Vakfiye suretleri ise vakfiyelerin zamanla eskiyip yıpranması yüzünden sonraki dönemlerde vakfiye sûretlerinin (sevâd) hazırlanmasına ihtiyaç duyulmuştur. Yine bu dönemlerde denetim ve kontrol amacıyla defterlere

[121] Nazif Öztürk, *Türk Yenileşme Tarihi Çerçevesinde Vakıf Müessesesi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1995 s.22.
[122] Nazif Öztürk, *Türk Yenileşme Tarihi Çerçevesinde Vakıf Müessesesi*, s.21
[123] Ziya Kazıcı, *İslami ve Sosyal Açıdan Vakıflar*, s.69–71.
[124] Ziya Kazıcı, *İslami ve Sosyal Açıdan Vakıflar*, s.55.
[125] Faruk Sümer, *Yüzyıllar Boyunca Türk Sanatı,* Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara 1977, s.15.
[126] Mehmet Şeker, *İslam'da Sosyal Dayanışma Müesseseleri*, s.192.
[127] Mehmet Şeker, "Vakfiyelerin Türk Kültürü Bakımından Özellikleri", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, S. 8, 1993, s.3.

kaydedilen bazı vakfiye sûretleri de günümüze ulaşmıştır. Ankara'da Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde Selçuklu ve Beylikler ve Osmanlı devrine ait vakfiye sûretlerinin kaydedildiği defterlerin büyük kısmı saklanıp korunmaktadır.

Vakfiye Bölümleri:

Tarih boyunca tüm vakfiyeler aynı şablonda ve aynı şekilde hazırlanmamıştır. Fakat vakıf kültürünün mantığı düşünüldüğünde genel hatlarıyla bir vakfiyenin sırasıyla 10 ana bölümden oluştuğu söylenebilir. Bunlar:

1- Tescil, Tevkii, Tasdik veya Diğer Bir İfadeyle Onay: Vakfın kuruluşuna hüküm veren Kazasker, Kadı veya Kadı'nın yetkilendirdiği kişinin onayı yer alır.

2- Hamdele - Salvele: Bu bölüm vakfiyelerin en edebi ve beliğ ifadelerinin yer aldığı bölüm olup söz sanatları icra edilir. Allah'a hamd ü senâ ve resulüne salât ü selâm, daha sonra ayet, hadis, kelam-ı kibarlar ve özlü sözlerle dünyanın fâni ve ahiretin bâki olduğu, sadaka ve hayır yapmanın fazileti, vakıf kurmanın önemi, ölümün hakikati vb. hususlar edebî bir üslûpla anlatılır. Fakat bu bölümün hukukî bir statüsü yoktur.

3- Vakfın Kurucusu: Bu bölümde toplum içerisinde saygınlığına ve konumuna göre vakıf kurucusunun adı, baba adı, mesleği ve ikamet yeri gibi kişisel bilgiler ile övgü ve dua ifadeleri yazılıdır.

4- Mevkufun Tarifi ve Tasviri: Bu bölümde vakfedilen han, hamam, dükkan, arsa, tarla vb. mal ve mülkün miktarı, bulunduğu yer ve sınırları, iktisap şekli, inşa veya ihya edilen hayratın cinsi ve türü ayrıntılarıyla belirtilir.

5- Vakıf Şartları: Vakfedilen mal ve mülkün kiralama, işletme biçimi ve süresi, elde edilen vakıf gelirinin hangi alanlarda nasıl kullanılacağı, vakıf görevlilerine ve mensuplarına ödenecek ücret ve tahsisatı belirten şartlar ile vakıf hayrat eserlerde ne şekilde ve kimlere hangi hizmetlerin verileceği belirtilir.

6- Mütevelli İle İlgili Bilgiler: Vakfiyelerde iki tür mütevelli bulunur. Birincisi tescil mütevellisidir, vakfın Kadı huzurunda tescil işleminin tamamlanmasıyla görevi sona erer. İkincisi vâkıfın vakfının yönetimini bıraktığı ve niteliklerini açıkladığı kimselerdir. Bu bölümde mütevelli başta olmak üzere vakfın katibi/muhasebecisi,

cabii/tahsildarı, nazırı/denetçisi gibi görevlilerinde bulunması gereken özellikler detaylı bir şekilde belirtilir. Hatta vakfiyelerin birçoğunda herhangi bir vakıf hayrat eserde görev yapacak imam, hatip, zaviyedar, müderris, asistan, su yolcu, tamirci vs. gibi görevlilerle vakıftan hizmet alan öğrenci, fakir, kadın, çocuk gibi mürtezikaların özellikleri de yazılır.

7- Vakfın Kuruluşuna Dair Hüküm: Bu bölümde önce vakfın kuruluş gayesi ve mucip sebepleri, hayrat ve akar olarak vakfedilen mülkler, müessesât-ı hayriyede yürütülecek hizmetler, akarın işletme esasları, vakıf hizmetlerinde çalıştırılacak personelin nitelikleri, çalışma esasları, verilecek ücretin cinsi ve miktarı, vakıf binaların bakım ve onarımı, vakıf hizmet ve işlemlerinin vakfiyede öngörülen çerçevede yürütülmesinden birinci derecede sorumlu olan mütevelli ve idari faaliyetlerin vâkıfın belirlediği esaslara göre yürütülüp yürütülmediğini denetleyecek olan nâzırın kim olacağı ve gelecekte kimlerin nasıl seçileceği gibi hususlar çok detaylı bir şekilde belirtilir.

8- Dua/Beddua: Bu bölümde, vakfın şartlarına sonsuza kadar aynen uygulayacaklara dua, aksine davrananlara da beddua ifadeleri yer alır.

9- Tarih: Vakfiyenin bitiminde belgenin tanziminin hicri tarihi gün, ay, yıl şeklinde Arapça olarak yazılır.

10- Şuhûdü'l-Hâl: Vakıf tesisinde aleniyet şarttır, ayrıca İslâm hukukunda bir belgenin değeri zeylinde yer verilen şahitlere bağlıdır. Bunun için vakfiyenin tanziminde hazır bulunanların yani şahitlerin tamamının veya bir kısmının isimleri ve meslekleri yazılır.

Böylece fikri tasarımından itibaren bir program dahilinde bitirilmiş olan vakfiyenin yazılması tamamlanmış olur ve vâkıfın vakfın teşekkülü ve işleyişi hususunda düzenlenen hükmü ile şart ve kaideleri ihtiva eden vakfiye, hukukî bir vesika olarak, hakimler tarafından mahkeme siciline kaydedilir.

Genel olarak hiçbir vakfiye metni sadece vakıf senedi değildir. Hukuki birer belge olmalarının yanı sıra ait oldukları cemiyetlerin ve dönemleri siyasi, sosyal, tarihi, ekonomik ve kültürel bilgiler de içeren değerli vesikalardır. Çünkü direkt veya en direkt olarak satır aralarında yer alan bilgilerden vakıf kurumlarını kimlerin idare ettiği,

kendisinden istifâde edenlerin kimler olduğu, o dönem toplumun geçim kaynağı, yaşam şekli, devrinin siyasi olayları, kuruldukları bölgenin günlük yaşam ve sosyal yapısı vs. durumlarla hatta vakfiye metninden yazıldığı devirde o bölgede kullanılan dillerin ne olduğu, var olan yerel lehçeler, kullanılan ana dil ve üslup özellikleri gibi pek çok konuyla ilgili de ipuçları elde etmek mümkündür. Özellikle de cami, mescid, medrese, dâr'ü-şşifâ, hankah ve kervansaraylara ait vakfiyeler eğitim, tıp, sanat ve mimari tarihi araştırmaları için diğer kaynaklarda neredeyse hiç rastlanmayan bilgiler içerebilmektedir. Vakfiye ve vakıf belgelerinin önemini, vakıflarla ilgili önemli çalışmaları bulunan merhum Fuat Köprülü şöyle ifade eder: *"Vakıf müessesesi, orta ve yeniçağlar Türk ve İslam dünyasını tetkik için birinci derecede mühim bir kaynaktır. İlim dünyasının kolayca erişebileceği vakıf vesikaları, yalnız vakıf müessesesini hukuki ve tarihi bakımlardan aydınlatmakla kalmayacak; tarihimizin her şubesini aydınlatabilecek yeni vesikalar elde edilmiş olacaktır. Bu vesikalar birinci derecede mühim tarihi kaynaklar olarak yalnız milli tarihimize değil, bütün dünya tarihine büyük bir hizmette bulunmuş olacaktır. İktisidî Tarih, İçtimaî Tarih, Şehir Tarihî, İskân Tarihi, Tarihî Topografya, İdarî ve Mâlî Tarih, Dinî Tarih hülâsa eski Türk cemiyetinin dahilî bünyesini, muhtelif içtimaî tabakaların hayat şartlarına, hukukî, içtimaî münasebetlerini bize gösterecek bütün tarih şubeleri bundan en büyük istifadeyi temin edecektir. Şehirlere nasıl iskân edildiğini, yeni mahallelerin nasıl teşekkül ettiğini, muhtelif sanat mensuplarının nerelerde temerküz ettiğini, muhtelif ticarî faaliyetlerinin inkişâf derecesini, muhtelif halk tabakalarının hayat seviyelerini, eşya ve para kıymetlerini, muhtelif vergilerin mahiyetini, ilmî ve dinî müesseselerle içtimaî yardım müesseselerin inkişafını bize vesikalar anlatacaktır. Daha ziyade askerî ve siyasî vakaları, hükümdarların ve büyük ricalin hayat ve sergüzeştlerini anlatmakla iktifa eden kroniklerin arada bir tesadüf kabilinden bahsettikleri umumî hayatı yani cemiyetin hakiki bünyesini asıl bu vesikalar sayesinde öğrenebileceğiz. Bu vesikalar birinci derecede mühim tarihî kaynaklar olarak yalnız millî tarihimize değil, bütün dünya tarihine büyük bir hizmette bulunmuş olacaktır."*[128] Bu bakımdan vakfiyelerin tahlili, vakıf hukuku açısından olduğu kadar; siyasî, sosyal, iktisadî, kültürel ve sanatsal konularda araştırma yapacak sosyal bilimciler için de ayrı bir değer taşımaktadır[129]. Ayrıca vakfiyeler vakıf kurumuna atfedilen dini değerden dolayı uhrevi sorumluluk

[128] Fuad Köprülü, "Vakıf Müessesesi ve Vakıf Vesikalarının Tarihi Ehemmiyeti", *Vakıflar Dergisi*, S. 1, Ankara 1938, s.1-6.
[129] Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukuk-i İslamiye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu*, C. 4, s.284.

gerektirdiği ve mahkemelerde hakimlerin ve şahitlerin huzurunda tanzim edildikleri için hem bizzat belgenin kendisi hem de içeriğinin korunmasına ve intikal ettirilmesine azami titizlik gösterildiğinden dolayı güvenilirlik bakımından da tarihî kıymete haiz belgelerdir.

3.3. Vâkıf:

"Vakıf" kelimesi Arapça kökenlidir. (و ق ف) kökünden türetilmiştir. Vâkıf (واقف) kelimesi de vakıf (وقف) kelimesinin bir işi yapan, bir eylemi gerçekleştiren manasında ism-i fâili olup vakfı kuran, bu hayrı, tasadduku, tahsisi yapan kişi manasına gelmektedir. Sözlük manası "durma, durdurma, ayakta dikilme, tasarruftan alıkoyma, hapsetme, susma" gibi anlamları ihtiva etmekte olup ıstılâhî olarak ise vâkıf, "Sahibi bulunduğu bir mülkü, âmmenin menfaatine hayır ve sevap kazanmak gayesiyle ebedi olarak tahsis eden, yani vakfı yapan kimse"[130] veya "mülkü toplum yararı için bağışlayana vakfeden kişi"[131] manasında kullanılmaktadır. Vâkıf, kurmuş olduğu vakfı istediği gibi tanzim etmeye tam yetkili olup bu düzenlemeleriyle ilk idareciyi (mütevellîyi) ve ona halef olacak kişileri de tayin edebilir[132]. Kısacası vakfı kuran kişi yani vâkıf, vakıf senedine (vakfiyede) dilediği şartı koyabilir ve bunlar başkaları tarafından kesinlikle değiştirilemez[133].

Vakıf kurucuları, kendi mal ve mülkleriyle kurdukları vakıfların vesilesiyle asırlar boyunca kullanılacak ve insanların toplumsal, dinî, kültürel ve zarurî ihtiyaçlarını karşılayacak eserleri ve yapıları sadece Allah rızası için ve asıl yurt olan ahirette kendilerine sevap kazandıracak bir hayır olduğuna inandıkları için vakıf kurarlar. Kimi zaman da sırf dinî ve uhrevi bir gaye dışında dünyada ve ahirette mutluluğa ve refaha sahip olma, mallarını arttırma ve onları dokunulmaz kılıp, ebedîleştirme, manevî olduğu kadar sosyal statüsünü yüksek seviyede tutma, vefat ettikten sonra ismini ölümsüz kılma ve kendisinden övgüyle söz ettirme gibi dünyevî nedenlerle de kişileri vakıf kurmaya ve toplum için hayırlı işler yapmaya yöneltmiştir.

Vakıf hem dînî hem de hukûkî bir kurum olması münasebetiyle vakfın sahih ve gerçekleşmiş olabilmesi için, vakfı kuran kişinin de yani vâkıfın da bazı şartları taşıması gerekmektedir: Bunlar:

---

[130] M. Zeki Pekalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. 3, s.577.
[131] Mehmet Sait Doğan, "Vakıf Medeniyetimize Sosyal Siyaset Ve Sosyoloji Açısından Bir Yaklaşım", *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Konferansları Dergisi*, S. 34, İstanbul, 2006, s.9-28.
[132] Bahaeddin Yediyıldız, *XVIII. Yüzyılda Türkiye'de Vakıf Müessesesi*, s.177.
[133] Neşet Çağatay, *"Vakıf ve Tarihi Gelişimi", Güncel Konular Üzerine Makaleler,* s.11-12.

1- Vakıf sahibi akil baliğ, temyiz kudretine sahip, reşit ve hür olmalıdır.

2- Vâkıf, borçtan dolayı kısıtlı olmaması, malını kullanmaktan men edilmiş olmaması yani hacr gerektiren bir sebebin olmaması gerekir. Yani mallarında tasarruf etme yetkisi olmalıdır.

3- Vâkıfın, vakfa rızası bulunmalıdır. Yani vakfı herhangi zorlama ile tesis etmemelidir.

4- Vâkıf vakfettiği şeyi hayır ve sevap kazanmak amacıyla vakfetmelidir. Buradaki amaç Allah rızası ve toplum yararıdır.[134]

Tüm bu vasıflara sahip olan kişiler vakıf kurma konusunda ehliyetli sayılmışlardır. Bu ehliyete sahip olan her statüden kişi vakıf kurabilmiştir. Fakat Allah rızası ve toplum yararı gözetilmeden yapılan vakıf hukuki açıdan geçerli olabilir ancak sevap ummak kişi ile Rabb'i arasındadır. Ayrıca Allah rızasının aranması Müslüman bir kişi için geçerlidir ve vâkıfın Müslüman olup olmaması İslam Hukuk alimleri tarafından tartışma konusudur.

3.4. Mevkuf:

Vakıf muamelesi ile hedeflenen amacın gerçekleşmesinde en önemli araç, "mevkûf" yani vakfedilen şeydir ve vakıf muamelesinin ana unsurlarından bir tanesidir. Buna "mahall-i vakıf" da denilmektedir. Mevkufun "Vakf olunan mal."[135] "Genelin menfaati için vakfedilen her çeşit mülk."[136] gibi ıstılâhî tarifleri vardır. Vakfedilenin kıymet taşıyan (mûtekavvim) mal olması yani insanın zilyetliğinde bulunan ve Şeran kendisinden yararlanılması mubah olan,[137] mahiyeti icabı vakıf olabilecek nitelikte bulunması, özellikle "tebid" şartı açısından geliri veya menfaati devamlılık vasfı taşıyan bir mal olması gerektiği ve bundan dolayı Hanefi hukukçulara göre vakıf konusu malın, bazı istisnalar hariç, akar olması şartı vardır.[138] Bu bağlamda mevkuf yani vakfedilen mallarda bazı şartlar aranmaktadır. Bunlar:

1- Vakfedilen mal vakıf anında vâkıfın mülkü olmalıdır. Vâkıf kendi mülkü olmayan bir şeyi vakfedemez.

---

[134] Ali Himmet Berki, *Vakıflar,* s.46-66.
[135] Ali Himmet Berki, *Vakfa Dair Yazılan Eserlerle Vakfiye ve Benzeri Eserlerde Geçen Istılah ve Tabirler,* s.37.
[136] M. Zeki Pekalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü,* C. 2, s.497.
[137] Ahmed Akgündüz, *İslâm Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesi,* s.17-18.
[138] Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukuk-i İslâmiyye ve İstilahat-ı Fıkhiyye Kamusu,* C. 4, s.313.

2- Vakfedilen malın borcu olmamalıdır.

3- Vakf olunacak mal ev, dükkân, tarla gibi gelir getiren mülk olmalıdır.

4- Vakıfta muhayyerlik şartı bulunmamalıdır.

5- Vakfedilecek bina, ağaçlar ve arazi kullanılabilir durumda olmalıdır.

6- Vakfa fayda sağlayacak yer ve istifade edecek olanlar malum (bilinir, belli) olmalıdır.[139] Çünkü meçhulün vakfı sahih değildir. Bu nedenle vakıf konusunu teşkil edecek olan malın, sonradan meydana gelebilecek anlaşmazlıkları önleyecek kadar bilinmesi ve belirli olması gerekir.[140]

Vakıfların sahip oldukları taşınmaz mülklerine akar ya da akarât-ı mevkûfe denilmektedir. Akarât-ı mevkûfe iki ayrı açıdan değerlendirilir. Vakfın sahip olduğu ve hayrî bir amaç için yapılmış cami, mescit, mektep, medrese, zaviye vb. binalar, müessesât-ı hayriyye akarlarıdır. Diğer akarât-ı mevkûfe ise, müessesât-ı hayriyyenin bakımı ve yaşaması için vakıflar tarafından inşa ettirilen veya satın alınıp, gelir getirmeye başlayan bina, bağ, bahçe ve arazi gibi gayrimenkullerdir.[141] İlk kısımda yer alan mallar işletilerek bunlardan belli bir gelir elde edilmekte ve bu gelir vakfın gayesine yönelik hizmetler için kullanılmaktadır. Bu nedenle, vakıflar vasıtasıyla bir yandan ticarî faaliyetlerin altyapısı olan çarşı, han, dükkan gibi mekanlar oluşturulurken diğer taraftan da buralardan elde edilen gelirler ile eğitim, sağlık ve sosyal güvenlik hizmetleri ile bayındırlık faaliyetlerinin finanse edildiği, dinî ve kültürel faaliyetlerin yürütülmesine yönelik imkanların hazırlandığı görülmektedir.

Vakıf tamamlandıktan sonra, vakfedilen mal satılamaz, bağışlanamaz, rehin olarak verilemez, iâre (ödünç verme) akdine konu olamaz ve miras yolu ile de intikal ettirilemez. Fakat vakfa konu olan malların ebedi olarak dokunulmaz hale gelmesinden ötürü hayatın olağan akışının doğurduğu koşulların ve ihtiyaçların sebep olduğu yeni durumlar ortaya çıkmıştır. Bu yeni durumlar vakfın ana ilkesine aykırı olmayacak şekilde zorunluluklar (zaruretler) yasak olan şeyleri meşru (mübah) kılar ilkesi uyarınca bazı istisnalarının olduğunu kabul edilerek hukuka uygun hale getirilmeye çalışılmıştır.

---

[139] Ziya Kazıcı, *İslami ve Sosyal Açıdan Vakıflar*, s.50.
[140] Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukuk-i İslâmiyye ve İstilahat-ı Fıkhiyye Kamusu*, C. 4, s.314.
[141] Ali Himmet Berki, *Vakfa Dair Yazılan Eserlerle Vakfiye ve Benzeri Vesikalarda Geçen Istılah ve Tâbirler,* s.2.

Tabi bu durumda vâkıfın koyduğu koşullara âzamî uyularak, hâkim kararı ve sultan izni gibi belli şartlar ve belli müsadeler çerçevesinde uygulanmıştır.

3.5. Mevkufun Aleyh:

Bir vakfı oluşturan üç temel husus bulunmaktadır: "Vâkıf", vakfı kuran, tesis eden kişi; "mevkuf", vakfedilen şey ve "mevkufun aleyh" veya "meşrutun leh" olarak isimlendirilen vakfın menfaatleri kendilerine tahsis olunanlar.[142] Bir vakfın olmazsa olmaz şartlarından biri mevkufun aleyh olup mevkufun aleyhin kesinlikle belli olması gerekir ki aksi durumda vakıf sahih olmaz. Mevkufun aleyh, ıstılahî olarak "Vâkıf tarafından, vakfın gelir ve menfaati kendisine tahsis edilen şahıs veya müessesedir."[143] "Kendisine vakıf yapılan, vakfeden tarafından kendilerine vakıf malının tahsis edildiği cihettir." gibi şekillerde tarif edilir.

Mahiyeti itibariyle vakıflar, hayrî, zürrî/ailevî ve yarı hayrî/yarı zürrî vakıflar şeklinde tasnif edilmektedir. Hayrî bir vakıfta, vâkıf malını sadece sevap kazanmak, ibadet etmek, fakirlere ve ihtiyaç sahiplerine yardım etmek gibi gayeler ile vakfeder ve bu vakfın gelirlerinden kendisi ve evlatları değil de yine ihtiyaç sahiplerinin faydalanmasını şart koşar veya zaviye, medrese, mescit, cami, köprü ve bunun gibi topluma hizmet veren yapı için tahsis eder. Bu tür vakıfta mevkufun aleyh ihtiyaç sahipleri veya zaviye, medrese, mescit, cami, köprü ve bunun gibi topluma hizmet veren yapılardır. Zürrî/ailevî vakıfta vâkıf, vakıftan yaralanacak olanları kendisi, evlatları ve/veya akrabaları olarak belirler ve bu tür vakıfta mevkufun aleyh vâkıfın kendisi, evlatları ve akrabaları olur. Yarı hayrî/yarı zürrî vakıfta ise vâkıf kendi ailesine gelir sağlamasının yanı sıra zaviye, medrese, mescit, cami, hamam, hastane, yol, köprü vb. gibi topluma hizmet veren birçok yapı inşa ettirerek vakıf müessesesinin asıl amacı olan hayır cihetini de yerine getirir. Bu tür vakıfta da mevkufun aleyhin hem vâkıfın kendisi, evlatları ve akrabaları hem de ihtiyaç sahipleri veya zaviye, medrese, mescit, cami, köprü ve bunun gibi topluma hizmet veren yapılardır.

Genel ilke olarak vakfın tesisi tamamlandıktan sonra genel olarak vakfın özel olarak da mevkufun aleyh olarak belirlenen cami, medrese, zaviye gibi tesislerin değiştirilmesi, dönüştürülmesi, asıl işlevinin dışında kullanılması kesinlikle yasaklamış hatta beddua cümleleriyle korkutulmuştur. Vakıf anlayışında "te'bid" (ebedileştirme-sonsuzlaştırma) koşulu (esası) bulunduğundan, bu tesislerin ebedi olarak dokunulmaz

[142] Adnan Ertem, "Osmanlıdan Günümüze Vakıflar", *Vakıflar Dergisi,* S. 36, Aralık 2011, s.27.
[143] M. Zeki Pekalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü,* C. 2, s.497.

hale getirildiğini söylemek mümkündür. Fakat hayatın olağan akışının doğurduğu koşullar ve ihtiyaç bu ana ilkeyi zorladığı için ana ilkeyi bozmamaya çalışarak "dokunulmazlık" kuralının esnetildiği ve zorunlulukların ve ihtiyaçların neden olduğu hususların hukuka uygun hale getirilmeye çalışıldığı görülmektedir.

3.6. Tevliye ve Mütevelli:

Bir müessesenin devamlılık arz etmesi için sürekli bir yönetim ve denetim mekânizmasına sahip olması gerekliliği vakıf müessesesi için de geçerli olup vakıf müessesini idare etme yetkisine velâyet (vilâyet), bir idareci görevlendirilmesine tevliyet denilmektedir[144]. Belirlenen şartlara göre vakıf işlerini yürütmekle görevli olan kimselere de mütevelli adı verilmektedir[145]. Mütevelli, sözlükte "başkasının işini gören, dostluk gösteren, bakımını üstlenen" gibi anlamlar taşımaktadır. Terim olarak ise vakfiye şartları, şer'î hükümler ve mer'î mevzuat çerçevesinde vakfın işlerini idare etmek üzere görevlendirilen kimseyi ifâde eder."[146] Mütevelli, vakfiye şartlarına göre vakıf üzerinde her türlü tasarruf hakkına sahip olan tek kişidir[147]. İslam hukukuna göre vakıf hükmi bir şahsiyet olup vakfı temsil eden ve vakıf namına hukuksal muamelelerde bulunabilecek yetkiye sahip olan kişi mütevellidir[148].

Genel ve temel anlamda bir mütevelli akıllı, erişkin, vakıf işlerini yönetme gücü ve becerisine sahip olmalı, çocuksa, ergenliğe kadar bir vekil tayin edilmelidir. Mütevellinin erkek olması şart değildir fakat genel olarak erkekler tayin edilmiştir. Bir vâkıf, arzu ettiği kişi veya kişileri mütevelli olarak tayin edebileceği gibi genel ve temel şartlara ek olarak mütevelli olacak kişilerde birtakım özelliklerin bulunmasını da isteyebilir. Bir vakfa ait vakfiyede kimin mütevelli olacağı zikredilmemişse bu durumda vakfa mütevelli olarak vâkıf hayattaysa kendisi atanır. Eğer vâkıf vefat etmiş ve vakfa kimin atanacağı hakkında bir karar da yoksa vâkıfın çocukları ya da aile efrâdından mütevellilik şartlarını taşıyan birisi hayatta ise mütevellilik kendisine kadı tarafından verilir. Eğer yabancı biri kadı tarafından atanmışsa bu karar iptal edilir.[149]

---

[144] Nazif Öztürk, "Mütevelli", *TDVİA*, C. 32, İstanbul 2006, s.217; Ahmet Akgündüz, *İslam Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi*, s.304-305.
[145] Mehmet Sait Doğan, Vakıf Medeniyetimize Sosyal Siyaset Ve Sosyoloji Açısından Bir Yaklaşım", s.9-28
[146] Nazif Öztürk, "Mütevelli", s.217.
[147] Mütevellinin vakıflar üzerindeki görev ve yetkileri hakkında daha fazla bilgi için bkz: Ali Himmet Berki, *Vakıflar,* s.211-229; Ahmed Akgündüz, *İslam Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi,* s.371-408; Bahaeddin Yediyıldız, *XVIII. Yüzyılda Türkiye'de Vakıf Müessesesi*, s.181.
[148] Ahmet Akgündüz, *İslam Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi*, s.9.
[149] Ömer Hilmi Efendi, *İthâfu'l-Ahlâf fî Ahkâmi'l-Evkâf,* Matbaa-i Amire, İstanbul 1890, Mesele 293.

Çoğu vakfın mütevellisi yine o vakfın kurucusunun kendisi olduğu ve birçok vakıf sahibi, kendilerinden sonra mütevelli olarak çocuklarını ya da yakın aile bireylerini mütevelli olarak tayin ettiği görülmektedir[150].

Usulüne uygun olarak belirlenmiş mütevelli, hıyaneti ortaya çıkmadıkça ömür boyu görevini devam ettirebilir. Hâkim dahi onu sebepsiz olarak azledemez.[151] Yani bir mütevelli her ne kadar kayd-ı hayat şartıyla atanmış olsa da görevi yapma ehliyetini kaybetmesi ya da vakfa bir zararı dokunduğu kadı tarafından yapılan tahkikat sonucunda ispatlanması halinde görevine son verilebilir[152]. Vakıflarda birden fazla mütevelli olabilmekle birlikte her vakıfta mütevelli olması zorunluluk arz etmektedir[153]. Nispeten daha küçük vakıflarda bir mütevelli tek başına vakfın bütün işleri ile ilgilenebildiği fakat orta ve büyük çaplı vakıflarda vakfın durumuna göre mütevellinin bir ya da daha fazla yardımcısı olduğu görülmektedir. Sultan gibi bazı önemli mütevelliler vakfın idaresinden kendilerini sorumlu olarak tanımlasalar da genellikle idare ile ilgilenme işini mütevelli muavinlerine bırakmaktadırlar.[154]

Mütevellinin görevleri arasında vakfın korunması, vakıf akarlarının işletilmesi, personelin atanması ve maaşlarının ödenmesi, hayrât ve akarların imarı ile bunlara yenilerinin satın alınarak eklenmesi sayılabilir[155]. Her mütevelli, masrafları yönettiği vakıf tarafından karşılanan kuruluşlarda çalışan görevlileri, mesela bir cami söz konusu olduğu zaman imam ve vazileri, bir tekke söz konusu olduğu zaman şeyh ve dervişleri, medresenin müderrisini veya mektebin muallimini denetlemek ve onların ücretlerini ödemek; kısaca vakfın akarlarıyla olduğu kadar, vakıf personeliyle de alâkalı bütün meselelerle meşgul olmak, vâkıfın şartlarının tatbikini ve vakfın vakfiyenin muhtevasına uygun olarak yürütülmesini temin etmektir. Vakıf mütevellileri hizmetleri karşılığında ücret alırlar ve bu ücretler çoğunlukla bizzat vâkıflar tarafından tesbit edilir. Vâkıfın sessiz kaldığı veya herhangi bir ücretin belirtilmediği durumlarda kadı alınacak ücrete karar verir.[156] Gönüllü ve meccanen yapılan mütevelliliğin dışında ücret karşılığında yapılan mütevelliliğe binaen ya nakdi ücret ya ayni yani ücret (yani vakfın

[150] Ahmet Akgündüz, *İslam Hukukunda Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesi,* s.358.
[151] İbn Kudâme, *el-Kâfî,* (thk. Abdullah b. Abdülmuhsin Türkî), Cize 1417/1997, C. 3, s.591.
[152] Mehmet Sait Doğan, *Vakıf Medeniyetimize Sosyal Siyaset Ve Sosyoloji Açısından Bir Yaklaşım,* s.9-28.
[153] Ali Himmet Berki, "Vakıf Nasıl Yapılır", *Vakıflar Dergisi*, S. 10, Ankara 2006, s.68.
[154] Ahmet Akgündüz, *İslam Hukukunda Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesi*, s. 358.
[155] Nazif Öztürk, *Elmalılı M. Hamdi Yazır Gözüyle Vakıflar,* Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara: 1995, s.169-170.
[156] Bahaeddin Yediyıldız, *XVIII.Yüzyılda Türkiye"de Vakıf Müessesesi,* s.181-182.

buğday, arpa ve zeytin gibi ayni gelirinden ödenen ücret) ya da hem nakdi hem de aynî ücret alınabilmektedir ve bunun çeşidi ve miktarı vakfiyeye kaydedilmektedir.

Hükmî şahsiyet özelliğine sahip olan vakıf adına söz söyleme ve onu temsil yetkisi, özelde yetkili kılınmış mütevelli ile umumi temsil yetkisini elinde bulunduran hâkime aittir. Kural olarak vakıf mallarının yönetimi, vakfın kuruluşu sırasında vâkıf tarafından belirlenen ölçü ve sınırlar dâhilinde, mütevelli tarafından gerçekleştirilir. Mütevellinin yetkili olduğu alandaki tüm tasarrufları hâkimin denetimine tabidir. Zira İslâm vakıf hukukunda denetleme ve teftiş, hâkimin yetki ve sorumluluğundadır. Özellikle istibdâl ve satış gibi vakıf aleyhine olma potansiyeline sahip muamelelerde hâkim kararı gerekli görülmüştür.[157] Bu minvalde mütevelli sınırsız yetkiye sahip olmadığını yeri geldiğinde mütevellinin icraatlarına müdahale edildiği gibi mütevellide mutasarrıfı olduğu vakfın çalışanlarının işlerine müdahale edebildiğini söyleyebiliriz.

Emeviler döneminde vakıflar, "vâkıf" tarafından tayin edilen mütevellilerce yönetiliyordu. Abbasiler döneminde ise kadi'l-kudat, emri altındaki teşkilat vasıtasıyla bütün vakıfları idare ve teftiş edebiliyor ve bunun içinde "nakib, âmil, mütevelli, müşrif ve muhasib" gibi yardımcılar kullanılıyordu. Bu durum, Karahanlılar, Gazneliler ve Selçuklularda dönemlerinde de aynı şekilde devam etmiştir. Anadolu Selçukluları, Beylikler ve Osmanlıların ilk dönemlerinde de vakıf sistemi, eski dönemlerden pek farklı değildi.[158] Ancak ilerleyen süreçte Osmanlı Devleti'nde 1826 yılında Evkaf Nezareti kurularak üzerinde herhangi bir merkezi yönetim bulunmayan, vakfiyelerindeki şartlara göre mütevellileri tarafından yönetilen vakıflar neredeyse her alanda olduğu gibi vakıf konusunda da merkezi otoritenin kontrolü altına girmiştir. Bu çerçevede Osmanlılarda vakıfların istisnai bir konuma sahip oldukları söylenebilir.[159]

3.7. Nezaret ve Nâzır:

Kurulan bir müessesenin devamlılık arz etmesi için sürekli işleyen bir yönetim ve denetim mekânizmasına sahip olması gereklidir. Vâkıf, vakfın işleyişini ve düzenini bizâtihi kendisi denetleyebileceği gibi tayin ettiği bir kişi ya da kişiler vasıtasıyla da teftiş edilmesini sağlayabilir. Vakfı denetlemek için tayin olunan kişiye "nâzır"

[157] Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istılâhât-ı Fıkhıyye Kamusu,* C. 4, s.287, 353.
[158] Ziya Kazıcı, *İslâm Medeniyeti ve Müesseseleri Tarihi*, s.198-199.
[159] Mütevellî; şurût-ı vakfiye mûcibince umûr ve mesâlih-i vakfı idâre ve ru'yet etmek içün ta'yîn olunmuş olan kimsedir. Mütevellî iki kısımdır. Evvelkisi meşrûtiyet üzere mütevellîdir ki ânın mütevellî olması şurût-ı vakfiye muktezâsından ola. İkincisi kendisinin mütevellî olması hakkında vâkıf tarafından bir şart dermeyân olunmayup mücerred tevcîh-i hâkimle nasb olmuş olan mütevellîdir. (Ömer Hilmi Efendi, *İthâfu'l-Ahlâf fî Ahkâmi'l-Evkâf,* Mesele 8.)

denilmektedir. “Nâzır”, sözlükte “bakmak, görmek; düşünmek, incelemek; hüküm vermek” anlamlarındaki nazar kökünden türemiştir ve özellikle divanlar ve vakıflar gibi malî kurumları yöneten veya denetleyen kimseler için kullanılır.[160] “Nâzır-ı vakf” (vakıf nazırı) şeklinde de ifade edilen tabir zaman zaman mütevelli manasında da kullanılmıştır. Nâzır mütevellinin tasarruf ve yetkilerine doğrudan müdahale etmeyip faaliyetlerinin vâkıfın şartlarına ve vakfın menfaatine uygun olup olmadığını tetkik eder ve gerektiğinde görüşünü bildirir ve yolsuzluk durumunda gerekli mercilere haber verir.[161] Nazırlık görevine ise “nezaret” denilmekte ve nezaret kelimesi de "bir şeye basiretle bakıp tetkik etmek ve düşünmek" anlamına gelmektedir.[162] Hukuksal olarak da “nezaret” kavramı, vakfın teftişi ve kontrolü manasında kullanılmakta olup bu kontrol sistemine de “vakıf nezareti” denir.[163]

Vâkıf hem mütevelli hem de nâzır tayin edebilir. Vakıfta hem mütevelli hem nâzır var ise mütevelli, tasarruflarında nâzırın onayını almadan hareket edemez yani mütevelli nâzıra karşı sorumludur.[164] Nâzır, vakıfların yönetimi hususunda kadının tüm yetkilerine sahiptir, vakfın denetim işini kadı yerine nâzır yapar[165]. Vâkıflar bu uygulamayla bir nevi hususi nezâret oluşturmuşlardır. Bu, kadının, dolayısıyla devletin denetiminden kaçmak için bir yol olarak düşünülebilir. Fakat kadı gerekli görürse vakfın muhasebesini isteyip teftiş edebildiği için bu tür vakıfların denetimden yoksun kalması mevzubahis dahi olmamıştır. Vakıfların nezâretinde uygulanan ikinci usul ise devletin kendi eliyle yaptığı teftiş ve denetlemedir. Devlet bu görevini bölgede bulunan kadılar ve hususi olarak bu göreve tayin ettiği memurlar vasıtası ile gerçekleştirir. Kadı kazâ yetkisinin bulunduğu mahaldeki bütün konulardan mesul olduğu gibi vakıfların işleyişi ve düzeninden de mesuldür. Bir vakfın hususi olarak nâzırı bulunsa dahi vakıf ile ilgili tüm tasarruflarında bağımsız değildir, bazı konularda kadının reyini almak mecburiyetindedir.[166]

Vakıf kurucularının belirlediği nazırlar nakdî, aynî, hem nakdî hem aynî ya da ücret alırken bazı nazırlar ise gönüllü olarak görev yapmaktadırlar. Gönüllü nazırların

[160] Cengiz Tomar, “Nâzır”, *TDVİA*, C. 32, İstanbul 2006, s.449; Ahmet Akgündüz, *İslam Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi*, s.355.
[161] Ali Himmet Berki, *Vakfa Dair Yazılan Eserlerle Vakfiye ve Benzeri Vesikalarda Geçen Istılah ve Tabirler*, s.44.
[162] Mütercim Asım, *Burhan-ı Kat-ı,* Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2000.
[163] Ahmet Akgündüz*, İslam Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi*, s.355.
[164] Ahmet Akgündüz, *İslam Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi,* s.330-331.
[165]Bahaeddin Yediyıldız, *XVIII. Yüzyılda Türkiye'de Vakıf Müessesesi,* s.187.
[166] Ahmet Akgündüz, *İslam Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi*, s.359-360.

çok az bir kısmı mahalle ahalisinden oluşmaktadır. Bu gönüllü nazırların belli bir kısmı ise vakıf gelirlerinden geçinen insanlardan oluşmaktadır. Nezaret görevinin toplumsal olarak önemli bir itibar kaynağı olması ve saygınlık uyandırması nedeniyle birçok kişi gönüllü nazırlığı kabul etmektedir.[167]

İslam hukukunda, "mütevelli-i vakf" denilen vakıf nazırlarının ilki, Hz. Muhammed'in vakfettiği Fedek arazisine nezaret eden Hz. Ebu Bekir'dir. kendi vakfına ilk olarak nezaret eden kişinin ise Hz. Ömer olduğu kabul edilir. Emeviler döneminde, vakıflar, vakıf kurucusunun atadığı mütevelli tarafından yönetilir, bu mütevelli ise "nazır" tarafından kontrol edilirdi. Bunların genel murakabesi ise "emirül-mü'minin" olan halifeye aitti.[168] Vakıf kurumunda kontrol birkaç kademede olur memurlar yukardan aşağıya birbirlerini kontrol ederlerdi. Hakim ve Hükümet Nâzırı, Nâzır mütevelliyi, mütevelli de diğer görevlileri kontrol ederdi. Bunun dışında toplum yararına kurulduğu için toplumun da denetleme yetkisi vardı. Diğer bir denetim biçimi ise yargı erkine sahip kadıların velayet-i ammeden gelen denetim yetkisidir. Bazı durumlarda vakıf mütevellileri, kendi nazırları olsa bile icraatta bulunabilmek için bu kadıların onayını almak zorundadırlar. Bu teftiş usulü de nezaret olarak adlandırılırdı. Nitekim diğer usulün aksine bu denetim biçiminde, devletin iradesi daha fazla söz sahibiydi. Zaten kadılara tanınan bu yetki zamanla evkaf teşkilatı tarafından kullanılmaya başlanarak devletin nezaret işlevinin güçlenmesi sağlanmıştır.[169]

Abbasiler devrinde vakıflara nezaret (gözetim) hakkı kadılara verilmiştir[170]. Selçuklu hükümetleri zamanında vakıfların teftiş ve denetlemesini kadı-asker (kazasker) olan kişiler yapmıştır[171]. Osmanlı döneminde vakıfların denetimi kadılar tarafından yapılırdı. Fakat 1826'da II. Mahmut tarafından Evkaf Nezareti'nin kurulması ve sonrasında yapılan birtakım düzenlemelerle vakıf denetiminde merkezileşmeye gidilmiş, vakıf görevlileri maaşlarını nezaret bünyesinden alan birer devlet memuru haline gelmişlerdir. Evkâf-ı Hümâyun Nezâreti, Rûmî 1337 (1921) tarihli Teşkîlât-ı Esâsiyye kanununa göre Ankara'da Türkiye Büyük Millet Meclisi hükümeti içinde Şer'iyye ve Evkaf Vekâleti olarak kurulmuş, bu vekâlet de 3 Mart

[167] Bahaeddin Yediyıldız, *XVIII. Yüzyılda Türkiye'de Vakıf Müessesesi,* s.188.
[168] Ziya Kazıcı, *Osmanlı Vakıf Medeniyeti,* Bilge Yayınları, İstanbul 2003, s.103.
[169] Ahmet Akgündüz, *İslam Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi*, s.356.
[170] İsmet Kayaoğlu, "Vakıfların Yönetim Tarihi", *Diyanet Dergisi*, C. 16, S. 2, Ankara 1977, s.125.
[171] İbnü'l-Emin Mahmut Kemal ve Hüseyin Hüsamettin, Evkaf-ı Hümayun Nezaretinin Kuruluş Tarihi ve Nazırlarının Hal Tercümeleri, (Sadeleştiren: Nazif Öztürk), *Vakıflar Dergisi,* S. 15, Ankara 1982, s.91.

1924’te kaldırılarak Vakıflar Genel Müdürlüğü kurulmuş başbakanlığa bağlı bir genel müdürlük haline getirilmiştir.

4. BÖLÜM: ANADOLU SELÇUKLU DÖNEMİNE AİT VAKFİYESİ BULUNUN MİMARİ ESERLER ve VAKFİYELERİ

4.1. Amasya

4.1.1. Amasya Kaya Paşa Camii:

4.1.1.1. Mimari:

Vakfiyesinde mevkufun aley eserden "beldedeki küçük cami" şeklinde bahsedilmekte olup caminin hangi şehirde olduğu, konumu, ismi vb. ile ilgili açık olarak herhangi bir bilgi verilmemektedir. Genel olarak tarihi vesikalar çerçevesinde de bu yapının hangisi olduğu veya yıkılmış ise nerede olduğu ile ilgili kesin bir bilgiye ulaşamadık. Bu konuyla ilgili geniş izahat ve değerlendirme için vakfiyeyi değerlendirdiğimiz bölüme bakılabilir.

4.1.1.2. Vakfiye[172] Tercümesi:

(1) Adı geçen vakfın daha önce geçen muhasebesinde vakfiye olarak açıklandı (izah edildi).

(2) (Vakfiyenin aslına uygundur.) ihtilaf, anlaşmazlık üzerine tayin edilen hâkim şânı yüce olan (Allah'a) muhtaç Seyyid Mustafa Enîs –(Allah) onu bağışlasın.- yazdı.

(3) Huzurumda kaydedilen vakıf ve tamamlanan habs (vakıf), Muhammedî şeriatin gereğince (uygun olarak) vaki oldu. Ben de özel ve genel (konularda) önceki ümmetlerin ihtilafını (görüş farklılıklarını) bilerek ve vakıflar ile ilgili hükümlerde riayet edilmesi gereken hususları gözeterek doğruluğuna ve gerekliliğine karar verdim. Ben el-Fakir eş-Şeyh Muhammed İbn el-Hâc (Hacı) Ali el-Kâdî… Amasya şehri… Allah onu affetsin.

(4) Emsalsiz çeşitleri (mahlûkâtı) yaratan, incelikli sanatları (güzel olan her iş ve fiili) (yeryüzüne) yayan (yaratan), tüm tevbekâr itaatkâra nimetlerine şükretmeyi ilham eden, hikmetinin nurunu (Allah'tan) korkan akıl sahibi kalbe ilham eden Allah'a hamd olsun. Birbiri ardınca gelen iyilikleri ve bol lütufları için Allah'a şükrederim. O'ndan (Allah'tan) başka ilah olmadığına, O'nun tek ve ortağının olmadığına

[172] Vakfiyenin biri VGMA'da "Defter No: 582-2 / Sayfa No: 307 / Sıra No: 211" envanter numarası ile diğeri de yine VGMA'da "Defter No: 587 / Sayfa No: 139 / Sıra No: 169" envanter numarası ile kayıtlı iki nüshası bulunmaktadır.

felaketlerin indiğinde (zamanda) (kendime siper) edineceğim (felaketlere karşı kendimi onunla koruyacağım) bir şehâdetle şehâdet ederim. Efendimiz Hz. Muhammed'in – onun (Hz. Muhammed'in), âlinin (ailesinin) ve yüksekteki (yukarılardaki) parlak yıldızlar (mesâbesinde olan) ashâbının üzerine, bol bol bereket ihsan eden, yağmur yağdıran bulutların en bereketlisi (mesabesinde olan) bir salât ile selam olsun- Allah'ın kulu ve kati bir doğruluk, göz kamaştırıcı bir yücelik ile gönderdiği rasûlü olduğuna şahitlik ederim.

(5) Asıl meseleye gelince… Bu kesin bir delille doğru ve uygun olana işaret eden yasal (şeriata uygun), sahih bir kitaptır/belgedir. Yüce emirlerin (yöneticilerin) ve azameti büyük şahsiyetlerin övüncü, nimet (mal-mülk) ve hürmet sahibi, ziyadesiyle hoş iyilikler bahşedilen, üstün bilgi sahibi Kaya Paşa b. Kaya Çelebi b. Muhammed Çelebi –(Allah) saygınlığını ve ikbalini devam ettirsin, zamanından vazgeçip (elini yağını dünyadan çekip) insanlara ihsanda bulunmayı lütfetsin.- iyilik sahibi ve iyilik temellerini (yollarını, binalarını) hazırlayan (bir kişidir). Dünyanın bâki olmadığını ve geçiciliğini anladığında, (yaşadığı) vakitleri (zamanı) yaratan zâta (Allah'a) itaat etmeye, râzıkına (kendine rızık veren Allah'a) ibâdet etmeye, azmini (gayretini) sadaka-i cariyeler (yapmak) için kullanmaya adadı ve ebediyete kadar devam eden sadakalar olmasını arzu etti. Gönül gözüyle "Bizim uğrumuzda elinden gelen çabayı sarf edenlere gelince; onları, bize ulaşan yollara mutlaka yöneltiriz. Kuşkusuz Allah iyilik yapanların yanındadır."[173] âyetine dikkat kesildi (kendini adadı). Allah'ın "Sizde bulunanlar tükenip gider, ama Allah'ın katındakiler kalıcıdır."[174] âyet-i kerimesindeki ve buna benzer âyet-i kerimelerdeki va'dini arzu etti ve yeryüzündeki tüm mahlûkâtın efendisi, her şeyi en iyi bilen hükümdarın (Allah'ın) rasulü (Hz. Peygamber'in) "Ademoğlu (insanoğlu) öldüğü zaman, üç şey müstesna ameli (sevabı) sona erer: Allah yolunda (verilen) sadaka-i câriye, istifade edilen ilim, kendisine dua eden hayırlı bir evlat."[175] sözü (hadis-i şerifi) fehvasınca nâil oldu. Sâlih amel yapmak için gayret gösterdiğinde, en güzel idrak ve bilinçle anladığında, tertemiz bir kalple ve sevinçle niyet etti. Ameli kesilmeyenler topluluğuna girmeyi istedi. Ahireti için dünyada rızık temin etti (ibadet, hayır hasenat yaptı) ve vakıf yapan (vâkıf) da hayır hasenat yapmayı tercih etti. Çünkü o (hayır hasenat yapmak) hayırlı işlerin en büyüğüdür (en zarifidir).

[173] Ankebut Suresi 29/69.
[174] Nahl Suresi 16/96
[175] Müslim, Vasiyyet 14. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Vasâya 14; Tirmizi, Ahkâm 36; Nesâî, Vasâyâ 8.

(6) Riya karışmamış hâlis bir niyetle, mevcut tasarrufu (davranışı) sahih (eksiksiz, tam, geçerli) bir söz ve makbul (hoş) bir fiil (eylem) ile yürürlüğe girdiğinde bu vakfın gerçekleştiği zamana kadar kendisine ait olan, mülkü olan, hakkı olan, elinde ve avcunda bulunan, tasarrufu ve mülkiyeti altında olan (aşağıda ismi geçecek olan mülkleri) vakfetti, habs etti ve ebedi kıldı. Bu (vakfettiği şeyler de şunlardır):

(7) Geldeklân (Geledgelân) Nâhiyesi'nde bulunan, (iyi) bilindiğinden dolayı sınırlandırmaya (sınırlarını belirtmeye) ve tarif etmeye gerek olmayan ve orada (Geldeklân (Geledgelân) Nâhiyesi'nde) adaşı (aynı adı taşıyan başka bir köy) olmayan Çavuş adındaki köyün tamamı.

(8) E(A)rğoma Nâhiyesi'nde bulunan, (iyi) bilindiğinden dolayı sınırlandırmaya (sınırlarını belirtmeye) ve tarif etmeye gerek olmayan Yüng(k)erti adındaki köyün tamamı.

(9) Samsun'a bağlı olan, (iyi) bilindiğinden dolayı ve orada (Samsun'da) adaşı (aynı adı taşıyan başka bir köy) olmayan Ermen (Armen) adındaki köyün tamamı.

(10) Engiz'e (Engin, Ankız) bağlı Lado(u)rslar Köyü'nün tamamı.

(11) Aynı şekilde Kı(a)zğânî Mahallesi'nde inşa edilmiş erkeklerin de bayanların yıkanabileceği bir hamamı da tüm sınırları, müştemilâtı (mutfak vb. eklentileri), hakları ve Çakıllılular diye bilinen yerden kaynayıp Kuba (Guya) Hankâhı'ndan ve Kurşunlu Camii'nden ve Akpınardan (Kurşunlu ve Akpınar Camilerinden) akan, Belde (Şehir) Çarşısı'nda son bulan, 20 gasb[176] (boru) genişliğindeki suyu ile (birlikte) vakfetti.

(12) Allah'ın rızık olarak verdiği gelir ve ürünlerin tamamı koruma altına alınır. Evladının mütevellilik (hakkından) önce rakabenin (elde olan, sahip olunan mevkufun) onarımına, sonra da beldedeki küçük caminin maslahatına (faydalı işlerine) harcanır. (Vâkıf), her sene, iki müd[177] buğday[178] imama; bir müd buğday[179] müezzine; iki müd buğday[180] ışıklandırma (kandil yakma) işiyle uğraşana; iki müd buğday[181] nâzıra; iki

[176] Bir uzunluk birimidir.
[177] Bir tahıl ölçü birimidir.
[178] Buradaki buğday (برّ) kelimesiyle ifade edilmiş.
[179] Buradaki buğday (برّ) kelimesiyle ifade edilmiş.
[180] Buradaki buğday (حنطة) kelimesiyle ifade edilmiş.
[181] Buradaki buğday (حنطة) kelimesiyle ifade edilmiş.

müd buğday[182] kapıcıya; iki müd buğday[183] temizlik görevlisine; iki müd buğday[184] Rasulullah (S.A.V.)'in ruhuna, adı geçen vâkıfın ruhuna, (vâkıfın) ebeveyninin (anne babasının), akrabalarının ve diğer Müslümanların ruhuna Kur'ân-ı Azîm ve Furkân-ı Kerîm (Kur'ân-ı Kerim) okumaları için hafızlara tahsis etti. Artanın (artan gelirin) tamamı, belirlenen şekilde adı geçen vâkıfın belirlediği hak sahiplerine/görevlilere/maaşlılara ve belirlenen görevlere tüm payları (verildikten) verildikten ve beşte bir tevliye alındıktan sonra (vâkıfın) vakıflarına mütevelli olan kişilere sarf edilir (verilir).

(13) (Vâkıf) yaşadığı sürece adı geçen vakıfların tüm işlerinin ve görevlerinin tasarruf yetkisine ve mütevellilik görevine yüce zâtını ve değerli şahsını atadı. (Vâkıf) öldüğü zaman tevliye işleri, babasının mevcut (yaşayan), emir (reis, yönetici), makbul (sevilen), reşid (olgun, akıl sahibi), dindar, mübarek oğluna (yani kardeşine) ve (kendi) çocuğuna tevdi (teslim) edilir. Sonra kızları hariç çocuklarının en takvalısına, en olgununa (akıllısına), en dindarına ve en mübareğine (tevdi, teslim edilir). Erkek çocuklarının nesli tamamen kesilir ve erkek evlatlarından hiçbir kimse kalmazsa (yukarıda) zikredilen şartlar doğrultusunda behemehal çocuklarından ve torunlarından kız olanlarına sonra yine açıklanan usuller (çerçevesinde) azatlı kölelerine (tevdi, teslim edilir). Sonra eğer oğulları, kızları ve azatlı kölelerin çocukları da yok olursa (nesli kesilirse) tevliye işleri (yukarıda) yazılı korunmuş Amasya şehrindeki şer'-i şerif işlerini üstlenen kişiye tevdi edilir. "Onu işittikten sonra kim değiştirirse günahı, yalnızca onu değiştirene ait olur. Allah her şeyi işitir, her şeyi bilir.[185]"

(14) Vâkıfın (vakıf yapan kişinin) mükafatını Hay (ölümsüz) ve Kerim (karşılıksız ikramda bulunan, cömert olan) olan (Allah) verir. Her kim ki sultan, vezir, vâli, emir, hâkim, nâib (hâkimin veya herhangi bir yöneticinin vekili), müfettiş veya zorba onu (vakfı, vakfiyeyi) değiştirmeye uğraşır ve değişiklik yapılmasını emrederse "Allah'ın, meleklerin ve bütün insanların lâneti onların üstünedir."[186] Kim de bu vakfı sağlamlaştırmak/güçlendirmek/takviye etmek için çaba gösterirse (Allah) onu Cehennem azabından korusun, cennet odaları (bahçeleri) ile şereflendirsin (mükafatlandırsın), hûri ve ğılman ile karşılaştırsın. Allah'ım bu ihsanlar gibi ihsanlarla

[182] Buradaki buğday (برّ) kelimesiyle ifade edilmiş.
[183] Buradaki buğday (حنطة) kelimesiyle ifade edilmiş.
[184] Buradaki buğday (حنطة) kelimesiyle ifade edilmiş.
[185] Bakara Suresi 2/181.
[186] Bakara Suresi 2/161; Al-i İmran Suresi 3/87.

bizi rızıklandır. Ey Rahmân (merhametli), Ey Muî'n (yardım eden), Ey Müsteân (kendisinden yardım beklenen) bizleri bağışla.

(15) Bu (şartlar) üzerine şahitlik ve tevatür, (Hicret-i nebeviden) Hicri beş yüz seksen beş senedinde aylardan Şaban Ayı'nda vaki oldu (gerçekleşti, meydana geldi).

(16) Bu mecliste verilen karara (belgede yazılan hükme) şâhitlik eden şâhitler:

Abdullah b. Muhammed, Kâsım b. Musallâ(î), Halil b. Muhammed, Hüseyin b. Abdullah, Ali b. Muhammed, Abdülcelil b. Yahya, Hasan b. Salih, Muhammed b. Mahmud, Abdürrezzak b. Osman, Nâsır b. Gıyaseddin, Ömer b. Abdurrahman, …… b. ……, Ali b. Veli, Salih b. Abdullah, Hasan b. Hüseyin, Hamdi Çelebi, Abdülkerim b. Ahmed, Yahya b. Nasr, Abdürrezzak, Hacı Yahya b. Muhammed, (Mecliste) hazır bulunanların dışındaki diğerleri…

4.1.1.3. Vakfiye[187] Metni:

(1) وقف مزبورك مقدم اولارق محاسبه سنده وقفي اولمقلى شرح ويريلدي[188]

(2) (مطابق لأصل الوقفية) السيد مصطفى أنس المولّ الخلاف باماسيه نمّقه الفقير إليه غزّ شانه غفر لهما

(3) جرى ما قد[189] عندي على مقتضى الشرع المحمدي من الوقف المسجّل و الحبس المكمل فحكمت بصحته و لزومه في خصوسه و عمومه عالمًا بالخلاف بين الأئمة الأسلاف و مراعيًا لما يجب رعايته في الحكم بالأوقاف انا الفقير الشيخ محمد ابن[190] الحاج على القاضي بمدينة اماسيه عفى عنه.

(4) الحمد لله مبدع أصناف البدائع[191] و موسع الطاف الصنائع[192] الذي أوزع شكر نعمه كل منيب طايع (طائع) و أوضع نور حكمته قلب اللبين الخاشع أحمده على احسانه المتتابع و أفضاله[193] الشايع[194] و أشهد أن لا إله إلا هو وحده لا شريك له شهادة اتخذها لنزول الفجايع و أشهد أنّ سيدنا محمدًا عبده و رسوله أرسله بحقّ قاطع

---

[187] Vakfiyenin biri VGMA'da "Defter No: 582-2 / Sayfa No: 307 / Sıra No: 211" envanter numarası ile diğeri de yine VGMA'da "Defter No: 587 / Sayfa No: 139 / Sıra No: 169" envanter numarası ile kayıtlı iki nüshası bulunmaktadır.

[188] Tam olarak okuyamayıp boş bıraktığımız kelime parantez içine aldığımız şekilde okunabilir.

[189] (قد) edatı fiilin başına kullanılır. Burada bu kurala aykırı olarak kullanılmıştır.

[190] Arapça yazım kuralı olarak burada (ابن) kelimesi yerine (بن) kelimesi yazılması daha uygun olur. Bu nedenle (بن) kelimesini yazmayı tercih ettik.

[191] Belgede kelime şeklinde (بدايع) yazılmış. Ancak bu Arapça yazım kuralları açısından (بدائع) şeklinde olması daha uygun olacağını düşündüğümüz için bu şekilde yazdık.

[192]Belgede kelime şeklinde (صنايع) yazılmış. Ancak bu Arapça yazım kuralları açısında (صنائع) şeklinde olması daha uygun olacağını düşündüğümüz için bu şekilde yazdık.

[193] (افضال) şeklinde bir kullanım Arapça'da pek yaygın olmamakla birlikte kelimenin kökü itibariyle "iyilik" manasında kullanıldığı siyak sibaktan anlaşılmaktadır.

[194] Belgede kelime şeklinde (شايع) yazılmış. Ancak bu Arapça yazım kuralları açısından (شائع) şeklinde olması daha uygun olacağını düşündüğümüz için bu şekilde yazdık.

و سناء ساطع صلى الله عليه وعلى آله و أصحابه الأنجم الزواهى الطوالع صلاة تجود عليهم بركاتها أجود الغيوث الهوامع

(5) أمّا بعد... فهذا كتاب صحيح شرعي[195] دلّ على الصدق و سداده أدلّة أنّ فخر الأمراء العظام و زخر الكبراء الفخام صاحب القدر و الإنعام المختص بمزيد لطائف عواطف الملك العلام قيه پاشا بن قيا چلبي بن محمد چلبي دام إجلاله و إقباله و منّ على طوائف الإنسان بتخليها زمانه صاحب المبرات و ممهد مبان (مباني) الحسنات لما علم عدم بقاء الدنيا و فتورها حصر أوقاته إلى طاعة خالقه و عبادة رازقه و جعل همته مصروفًا بالصدقات الجاديات (الباقيات) و أراد أن يكون معروفًا باصدقات الباقيات و أمعن النظر ببصيرة الفؤاد في قوله تعالى " وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَاۚ وَإِنَّ اللهَ لَمَعَ الْمُحْسِنِينَ"[196] طمع بوعد الله " مَا عِندَكُمْ يَنفَدُ وَمَا عِندَ اللهِ بَاقٍ"[197] و أمثال هذه الآية الكريمة و تبرك بقول سيد الأنام و رسول الملك العلام "إذا مات ابن آدم انقطع عمله إلا عن ثلاث ولد صالح يدعو له و علم ينتفع به و صدقة جارية في سبيل الله"[198] و لمّا جاهد في اكتساب العمل الصالح و علم بأحسن الوقوف و الشعور فهم بصفاء القلوب و الحبور و أراده أن يندرج في زمرة من لا ينقطع عمله و تزوّد من دنياه لعقبائه و إختار الواقف من وجوه المبرات إذ هوأرفع الخيرات

(6) فوقف و خلّد و حبس بنية الخلوص عن الرياء حال نفاذ تصرفه الجاري بقول الصحيح و فعله المليح ما هو له و ملكه و حقه و في يده و قبضته و تحت تصرفه وحوزته إلى حين صدور هذه الوقف و ذلك:

(7) جميع القرية المدعوة بچاوش المستغنية عن التحديد و التعريف لشهرتها و عدم سيمتها هناك بناحية كلد كلان

(8) و جميع القرية المدعوة بنكرتي المستغنية عن التعريف و التجديد بناحية ارغوما

(9) و جميع القرية المدعوة ارمن المستغنية عن التعريف لشهرتها و عدم سميتها هناك من توابع صامسون

(10) و جميع قرية لدورسلر من توابع انكيز (انكين).

(11) و وقف أيضًا حمام المبني بمحلة قزغاني المشتمل على اغتسال الرجال و النساء بجملة حدوده و مرافقه وكافة حقوقه و مائه الذي منبعها من المكان المعروف بجاقللولر الجاري من خانقاه قوبا (قويا) و جامع قورشنلي (قورشونلي) و اق پكار المنتهي إلى سوق البلدة الذي يسع عشرين قصبًا.

(12) و يحفظ جميع ما رزقه الله من دخلها و ريعها يصرف اوّلًا ببدل المتولي من أولاده إلى ترميم الرقبات ثم لمصالح جامع الصغير في البلدة و عين لجهة الإمام في كل سنة مدّين من البر و لجهة المؤذن في كل سنة مدّا واحدًا من البر و لجهة السراج مدّين من الحنطة و لجهة الناظر مدّين من الحنطة و لجهة البوّاب مدّين من

[195] Metinde (شرعية) yazılmış. Ancak (شرعي) şeklinde olması dilbilgisi kuralına daha uygundur. Bunun sehven olduğunu düşünerek (شرعي) şeklinde yazdık.
[196] Ankebut Suresi 29/69.
[197] Nahl Suresi 16/96.
[198] Müslim, Vasiyyet 14. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Vasâya 14; Tirmizi, Ahkâm 36; Nesâî, Vasâyâ 8.

البرّ و لجهة الفراش مدّين من الحنطة و عين لنفرين من الحفاظ[199] مدّين من الحنطة ليقرؤ بالقرآن العظيم و الفرقان الكريم لروح رسول الله صلى الله عليه و سلم و لروح الواقف المذكور و لأرواح والديه و اقربائه و لسائر المسلمين و يصرف جميع ما فضل بعد حصص قاطبة المستحقين على ما عينه الواقف المذكور جهة معيّنة و وظيفة مبيّنة لمن يكون متولّيًا على أوقافه بعد أخذ خمس التولية

(13) و جعل التولية و الولاية في كافّة أمور الأوقاف المذكورة و مهماتها لزاته الشريفة و لنفسه النفيسة ما دام روحه في قالب الوجود و إذا قضى نحبه يفوض أمور التولية إلى ابن ابيه و ولده الحاضر[200] الأمير و المقبول الرشيد المدين السعيد ثم لأصلح أولاده و أرشده و أملحه و أسعده من ابنائه دون بناته و إذا انقرض الابناء كلهم و لم يبق[201] من اولاده الذكور واحدًا[202] نفس واحدة فمباشرة الإناث من أولاده و أحفاده بمراعة بمراعات الشروط المذكورة ثم لعتقائه على النمط المسفور ثم انعدمت الابناء و البنات و أولاد العتقاء يفوض أمور التولية لمن تقلد أمور الشرع الشريف بمدينة المزبورة هي اماسيه المحروسة " فَمَنْ بَدَّلَهُ بَعْدَ مَا سَمِعَهُ فَإِنَّمَا إِثْمُهُ عَلَى الَّذِينَ يُبَدِّلُونَهُۚ إِنَّ اللهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌۚ "[203]

(14) و أجر الواقف على الحي الكريم و من قصد في تبديله و أمر بتغييره من سلطان أو وزير أو والٍ أو أمير أو حاكم أو نائب أو مفتش أو متغلب " عَلَيْهِمْ[204] لَعْنَةُ اللهِ وَالْمَلَٰئِكَةِ وَالنَّاسِ اَجْمَعِينَۙ "[205] و من سعي في تمتينه اعتقه من عذاب النيران و شرفه بغرف الجنان و لقائه بالحور و الغلمان اللهم أرزقنا بمثل هذا الإحسان و اعف عنّا يا رحمن يا معين يا مستعان

(15) و على هذا وقّع الاشهاد و التواتر في شعبان من شهور سنة خمس و ثمانين خمسمائة من هجرة النبوية

(16) شهود الحال، شهد بما فيه عبد الله بن محمد، شهد بما فيه قاسم بن مصلى، شهد بما فيه خليل بن محمد، شهد بما فيه حسين بن عبد الله، شهد بما فيه علي بن محمد، شهد بما فيه عبد الجليل بن يحيى، شهد بما فيه حسن بن صالح، شهد بما فيه محمد بن محمود، شهد بما فيه عبد الرزاق بن عثمان، شهد بما فيه ناصر بن غياث الدين، شهد بما فيه عمر بن عبد الرحمن، شهد بما فيه ..... بن .....، شهد بما فيه علي بن ولي، شهد بما فيه

---

[199] Bu kelime (الحفظ) şeklinde yazılmış. Ancak (الحفاظ) şeklinde olmasının daha uygun olacağını düşünerek bu şeklinde yazdık.

[200] Belgede bu kelime (الحطير) (الخطير) şeklinde okunmaya daha uygundur. Ancak siyak-sibak ve mana açısından (الحاضر) şeklinde olmasının daha uygun olacağını düşündüğümüz için bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.

[201] Metinde bu kelime (لمن يبق) şeklinde yazılmış. Ancak mana olarak buraya (لميبق) şeklinde yazılması daha uygundur bu nedenle bu şekilde yazdık.

[202] Metinde kelime (واحاد) şeklinde geçmektedir. Ancak bu kelime mana olarak uygun olmadığından sehven bu şekilde yazıldığını ve doğrusunun (واحدا) şeklinde olduğunu düşündüğümüz için bu şekilde yazdık.

[203] Bakara Suresi 2/181.

[204] Bu kelime metinde (فعليه) şeklinde geçmektedir. Ancak ayet-ı kerime de (عليهم) şeklinde olduğu için ayet-i kerimenin metnindeki kelimeyi yazdık.

[205] Bakara Suresi 2/161; Al-i İmran Suresi 3/87.

صالح بن عبد الله، شهد بما فيه حسن بن حسين، شهد بما فيه حمدي چلبي، شهد بما فيه عبد الكريم بن أحمد، شهد بما فيه يحيى بن نصر، شهد بما فيه عبد الرزاق، شهد بما فيه حاج يحيى بن محمد، و غيرهم من الحاضرون[206].

4.1.1.4. Vakfiye Değerlendirme:

Mimari esere/vakfa ait biri VGMA'da "Defter No: 582-2 / Sayfa No: 307 / Sıra No: 211" envanter numarası ile diğeri de yine VGMA'da "Defter No: 587 / Sayfa No: 139 / Sıra No: 169" envanter numarası ile kayıtlı iki vakfiye nüshası bulunmaktadır. Bu belgelerin genel içeriği şahit isimlerine varıncaya kadar her şeyi ile mükerrerdir. Sadece her iki vakfiyenin de üst kısımlarında vakfiye metnine başlanmadan önce siyakat ile yazılmış farklı muhasebe kaydı olduğu anlaşılan notlar bulunmaktadır. Bunlardan "582-2/307/211" numaralı vakfiyedeki not H. 1281 tarihli, "587/139/169" numaralı vakfiyedeki ise H. 1294 tarihlidir. Ayrıca "582-2/307/211" numaralı vakfiyenin başında Osmanlı Türkçesi ile "Adı geçen vakfın daha önce geçen muhasebesinde vakfiye olarak açıklandı (izah edildi)." şeklinde bir kayıt bulunmaktadır. Bunun dışında vakfiyenin genel içeriği ile ilgili olmayan ehemmiyetsiz bazı yazım farklılıkları bulunmaktadır.

Vakfiyeye Allah'a hamd, Hz. Muhammed'e (SAV) salat-ü selam ile Allah'a ve Rasulüne imanı ifade eden sözlerle bir girizgâh yapılmış; sultan, vezir, vâli, emir, hâkim, nâib, müfettiş veya bir zorba her kim olursa olsun vakfı/vakfiyeyi değiştirmeye çalışana tazir, devam ettirmeye ve korumaya çalışana da takdir ve dua cümleleri ile bitirilmiştir. Ayrıca belgenin doğru ve güvenilir olduğu ifade edilmiştir. Amasya şehrinde Şeyh Muhammed İbn el-Hâc (Hacı) Ali el-Kâdî isimli bir zat tarafından "Vakıflar ile ilgili hükümlerde riayet edilmesi gereken hususları gözeterek doğruluğuna ve gerekliliğine karar verdim." denilerek onaylanmıştır.

Vakfiyenin tanzim tarihi "Hicri 585 senesinin Şaban Ayı" olarak belirtilmiş fakat hangi gün olduğu belirtilmemiştir. Buna göre vakfiyenin (H.) 01.08.585 ile 30.08.585 (M. 14.09.1189 – 12.10.1189) tarihleri arasında tanzim edildiğini söyleyebiliriz. Vâkıf, emir olduğu belirtilen Kaya Paşa b. Kaya Çelebi b. Muhammed Çelebi'dir. A. Hüsyin Hüsameddin, "Amasya emirlerinden Torumtâyzâde Kaya Paşa" diye bir kişiden bahseder ve bu kişinin Anadolu Selçuklu Veziri Torumtay'ın torunu olup kendisine veraset yoluyla intikal eden "Torumtay Suyu" diye bilinen suyun

[206] Metinde (حاضرون) şeklinde geçmektedir. Ancak (حاضرين) şeklinde olması Arapça dilbilgisi kurallarına daha uygun olduğu için bu şekilde yazdık.

kaynağını ve akış güzergahını temizletip tamir ettirdiğinden, Amasya'da hamam, mekteb ve çeşmeler yaptırarak suyu (H.) 805 (M. 1402/1403) tarihinde vakfedip evlere su akıttığını ve buradan alınan Osmanlı dirhemi cinsinden ücretin öncelikle su yolunun ve kaynağının tamiri ve temizlenmesi için artanının da Kazancı Mahallesi'nde bulunan mektebine sarf edilmesini şart koştuğunu ve bundan dolayı da bu suya "Kaya Paşa Suyu" denildiğini ifade eder[207]. A. Hüseyin Hüsameddin'in bahsettiği Kaya Paşa'nın Osmanlı döneminde yaşamış bir şahıs olduğu anlaşılmaktadır. Bizim incelediğimiz vakfiye ise (H.) 01.08.585 ile 30.08.585 (M. 14.09.1189 – 12.10.1189) tarihleri arasına tekabül etmekte ve Anadolu Selçuklu Dönemi'ne aittir. Torumtay'ın vakfiyede belirtilen 1189 tarihinde bir torununun olması veya olsa bile A. Hüseyin Hüsameddin'in işaret ettiği faaliyetleri yapmış olması tarihsel olarak çok zor hatta imkansız gözükmektedir. A. Hüseyi Hüsameddin'in verdiği tarihle vakfiye tarihinin arasında yaklaşık 2 yüzyıl fark olduğunu dikkate alırsak ya A. Hüseyin Hüsameddin'in verdiği bilgilerde veya vakfiyedeki tarih konusunda bir yanlışlık olduğu veya iki farklı Kaya Paşa'nın olduğu sonucu çıkmaktadır. Ancak Anadolu Selçuklu dönemindeki Kaya Paşa'nın farklı bir kişi olduğunu düşünürsek o zaman da Anadolu Selçuklu döneminde "Kaya" diye bir isim, "Paşa" ve "Çelebi" gibi unvanların kullanımı ile ilgili istifhamlar ortaya çıkmaktadır.

Vakfiyenin tarihinin yanlış olduğunu ve Osmanlı dönemine ait olan bir vakfiye olduğu düşünüldüğünde ise hangi esere/camiye ait olduğu bilinirse vakfiye ile ve tarihi ile ilgili bir sonuca ulaşılmış olur ve oluşan soru işaretlerinin çözülme ihtimali olabilir. Ancak vakfiyede mevkufun aleyhten "beldedeki küçük cami" şeklinde bahsedilmekte caminin hangi şehirde olduğu, konumu, ismi vb. ile ilgili herhangi bir bilgi verilmemektedir. Metnin siyak-sibakına baktığımızda beldeden kastın kuvvetle muhtemel Amasya olduğu anlaşılmaktadır. "Küçük" ifadesi ise Anadolu Selçuklu dönemi mahalle mescidlerini hatırlatan evsafta bir yapıyı akla getirmektedir. Fakat vakfiyede ayrıntılı olarak izah edilen cami görevlerine ve sayılarına baktığımızda hem fiziki hem de işlevsel olarak daha büyük bir cami olduğu izlenimi vermektedir. Cami için verilmiş özel bir isim bulunmasa da bazı istisnalar dışında genellikle mimari eserlerin bâni ismi ile anıldığından hareketle bu caminin Kaya Paşa Camii şeklinde isimlendirilmiş olması kuvvetle muhtemeldir. Ancak günümüzde Amasya'da bu şekilde isimlendirilen bir cami bulunmamakta olup ya bu caminin günümüze

[207] Abdizade Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi,* Hikmet Matbaası, C.1, İstanbul 1327-1330, s.29.

ulaşamadığını ya da Kaya Paşa'nın yaptırdığı değil daha önce yapılmış bir cami olma olasılığını göstermektedir. Kaya Paşa'nın Torumtay'ın ahfadından olduğunu düşünürsek bu caminin Torumtay tarafından yaptırılan Amasya Gök Medrese Camii olma ihtimali vardır. Son tahlilde vakfiyenin tarihinin doğru olup olmadığını ve mevkufun aleyhin hangi cami olduğu ile ilgili şimdilik kesin bir şey söylemek zor gözükmekte olup bu konuda daha net ve kesin bilgilere ancak döneme ait farklı kaynaklardan ve belgelerden ya da eserlerden hareketle elde edilecek bilgiler sonucunda ulaşılabilir. Bu husus çalışmamızın çerçevesini aşacağı için bu kadarıyla iktifa ediyoruz.

Vâkıfın dünyanın geçici olduğunu anladığından, vaktini Allah'a itaat ve ibâdet etmeye, sadaka-i cariyeler yapmaya adadığından, sadaka-i câriye vesilesiyle ameli/sevabı kesilmeyenler topluluğuna girmeyi istediğinden hareketle hayır-hasenat yapmayı tercih ettiği ve buna binaen de vakfın gerçekleştiği zamana kadar kendisine ait olan, tasarrufu ve mülkiyeti altında bulunan Geldeklân (Geledgelân) Nâhiyesi'ndeki Çavuş Köyü'nün tamamını, E(A)rğoma Nâhiyesi'ndeki Yüng(k)erti Köyü'nün tamamını, Samsun'a bağlı Ermen (Armen) Köyü'nün tamamını, Engiz'e (Ankız'a) bağlı Lado(u)rslar Köyü'nün tamamını ve bir de bir hamamı vakfettiği belirtilmiştir.

Hamamın "tüm sınırları, müştemilâtı, hakları ve 20 gasb[208] (boru) genişliğindeki suyu ile birlikte vakfedildiği, Kı(a)zğânî Mahallesi'nde inşa edilen erkeklerin ve kadınların kullanabileceği" ifade edilmektedir. A. Hüseyin Hüsameddin, Amasya Tarihi adlı eserinde Kazancı Mahallesi diye bir mahalleden bahseder ve mahallede Kaya Paşa'nın (H.) 805'de (M. 1402/1403) inşa ettiği bir hamamı ve mektebi olup mahallenin eski isminin Kaya Paşa Mahallesi olduğunu belirtir. Yani Kaya Paşa'nın bir hamam yaptırdığından bahseder ve bu hamamın da Kazancı Mahallesi'nde olduğunu söyler[209]. Vakfiyede belirtilen hamamın da Kı(a)zğânî Mahallesi'nde olduğu belirtilir ki bu isim A. Hüseyin Hüsameddin'in ifade ettiği "Kazancı" ifadesine benzerliği dikkat çekicidir. Vakfiyede hamamla birlikte vakfedilen su kaynağı ile ilgili olarak "Çakıllılular diye bilinen yerden kaynadığı ifade edilir. A. Hüseyin Hüsameddin, Kaya Paşa Suyu diye ifade ettiği su ile ilgili "Çakallar'ın üç kilometre kadar ilerisinde bulunan İrmiş Köyü yaylasından çıkarak Çakallar'a akan"[210] diye bahseder ki bu da

[208] Bir uzunluk birimidir.
[209] Abdizade Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi,* C.1, s.158.
[210] Abdizade Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C.1, s.28.

vakfiyede belirtilen suyun çıktığı yerin ismi ile benzerlik göstermektedir. Bu bilgiler Kaya Paşa Vakfı'nın Osmanlı dönemine ait olma ihtimalini kuvvetlendirmektedir fakat vakfiye belgesinde yazan tarihi dikkate alarak her ihtimale karşı çalışmamıza dahil ettik.

Vakfiyede suyun güzergahı anlatılırken "Kuba Hankâhı'ndan, Kurşunlu Camii'nden ve Akpınar'dan akıp, Belde (Şehir) Çarşısı'nda son bulduğu" ifade edilir. Amasya'da Fergana Eyaleti'nde bulunan Kubâ kasabası ahalisinden olup Amasya'da "Kubâlu Şeyh" diye meşhur olan Cemâleddin Hüseyin bin Mehmed el-Fergânî el-Kubâvî'nin (H.) 810 (M. 1407/1408) tarihine kadar burada kalmasından dolayı Kubâlu Mahallesi denilmiş ve daha sonra da bu mahalle Kubâ Mahallesi olarak isimlendirilmiştir. Mahalleye Kubâlu Şeyh'in torunu Şeyh Hüsâmeddin Hüseyin el-Halvetî, (H.) 857 (M.1453) tarihinde medrese, cami, çeşme ve kendisine ait bir türbe inşa ettirip vakıf tanzim ettirmiştir.[211] Belirtilen bu yapıların vakfiyede Kuba Hankâhı olarak ifade edilen hankahın yerine yapılmış olması kuvvetle muhtemeldir. Günümüzde de Fethiye Mahallesi'nde içinde bir mezarın bulunduğu yakın tarihte yapıldığı gözlemlenen Kuba Camii isminde bir cami bulunmaktadır ve bu caminin de hankahın yerine yapıldığını düşündüğümüz caminin yerine yapılmış olması kuvvetle muhtemeldir. Ancak bu mimari eserin tarihi ile vakfiyede belirtilen tarih yine uyuşmamakta ve Osmanlı dönemine tekabül etmektedir.

Suyun güzergahı ifade edilirken ismi geçen diğer mimari eserler Kurşunlu Camii ve Belde (Şehir) Çarşısı'dır. Günümüzde Kurşunlu Mahallesi diye bir mahalle ve bu mahellede de Kurşunlu Camii olarak isimlendirilen bir cami bulunmaktadır. Kurşunlu Camii'nin bir kitabesi bulunmadığı ve hangi tarihte yapıldığı kesin olarak bilinmemektedir. Çarşı ile ilgili de hangi çarşı olduğu vakfiyeden tam anlaşılmamaktadır. Bu bilgiler de vakfiyenin tarihi ve mekufun aleyh olan caminin neresi olduğu ile ilgili kesin bilgiler vermemektedir.

Genel olarak vakfiyedeki bilgilerden hareketle vâkıf, mevkufun aleyh cami ve vakfiyenin tarihi ile ilgili kesin bir sonuca ulaşamasak da vakfiyede geçen bazı tarihi verileri ele aldığımızda vakfiyenin tarihinin yanlış kaydedilmiş olup vakfiyenin Osmanlı dönemine ait bir vakfiye olduğunu kuvvetlendirmekte ve satır arası bilgiler de bunu desteklemektedir. Ya da Anadolu Selçuklu dönemine ait bir caminin

[211] Abdizade Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C.1, s.157.

vakfına/vakfiyesine Osmanlı döneminde bir ilave yapılması veya yeniden değerlendirilip tanzim edilmesi ve Anadolu Selçuklu döneminde yazılan vakfiyenin değil de yazıldığı dönem dikkate alınarak kaleme alınması nedeniyle böyle bir sonucun ortaya çıkmış olduğu düşünülebilir fakat bu zorlama bir çıkarım olur. Sonuç olarak bu vakıf ve mimari eser için şeriyye sicilleri, tarihi kaynaklar ve alan çalışması yapılarak yeniden değerlendirilip daha kesin bir kanaate varmak mümkündür. Tezimizin çerçevesini aşacağı için bu bilgilerle iktifa ettik.

Genel olarak vakfiyelerde görüldüğü üzere bu vakfiyede de gelirler öncelik rakabenin (elde olan, sahip olunan mevkufun) onarımı ve sonra da camide görev yapan imamın, müezzinin, ışıklandırma (kandil yapma) görevlisinin, kapıcının, temizlik görevlisinin ücretleri ile Rasulullah (S.A.V.)'in, vâkıfın, vâkıfın anne-babasının, akrabalarının ve diğer Müslümanların ruhuna Kur'ân-ı Kerim okuyan iki hafızın ücretleri için ayrılmıştır. Beşte bir tevliye ve belirlenen görevlilerin payları verildikten sonra arta kalanın tamamı da vakfın mütevellisine verilmesi şart koşulmuştur.

Vâkıf yaşadığı sürece adı geçen vakıfların tüm işlerini, tasarruf yetkisini ve mütevellilik görevini önce kendisinin üstleneceğini, öldüğü zaman tevliye işlerinin, babasının mevcut (yaşayan) reşid (olgun, akıl sahibi) ve dindar oğluna yani kardeşine ve kendi çocuğuna tevdi (teslim) edilmesini, sonra kızları hariç çocuklarının en takvalısının, en olgununa (akıllısının) ve dindarının üstlenmesini, erkek çocuklarının nesli kesilirse zikredilen şartlar doğrultusunda behemehal kız çocuklarının ve torunlarının, onlardan sonra yine açıklanan usuller (çerçevesinde) azatlı kölelerinin, eğer oğullarının, kızlarının ve azatlı kölelerinin nesli kesilirse Amasya şehrindeki şer'-i şerif işlerini üstlenen kişiye tevdi edilmesini şart koşmuştur.

4.1.2. Amasya Halifet Gazi Medresesi:

4.1.2.1. Mimari:

Vakfiyesinde "Amasya şehrinde vâkıfın inşa ettirdiği medrese" şeklinde bahsedilmekte fakat Amasya şehrinde nereye inşa edildiği açık olarak ifade edilmemektedir. Yapı Amasya'da inşa edilen ikinci büyük medreseolarak kabul edilmektedir[212]. Yapı günümüzde tamamen yıkılmış olup kalıntılarından ve kaynaklardan Halifet Gazi Türbesi'nin batısında, türbeyle bitişik olduğu (Çizim 1) yani Amasya merkezde Şamice Mahallesinde Kadılar Türbesi ve Şadgeldi Paşa Türbesinin karşısında olduğu bilinmektedir. Medreseye ait olduğu düşünülen kitabe günümüzde Amasya Arkeoloji Müzesi'nin bahçesinde Sultan I. Mesud Türübesi'nin batısında sergilenmektedir. Oldukça girift ve kötü yazılmış olduğu için epey zor okunan kitabenin tamamını çözmekte zorlandık. Vakfiyesi (H.) 622 (M. 1225) tarihli olan yapı ile ilgili A. Hüseyin Hüsameddin Medresenin kapısının üzerinde olduğunu işaret ettiği kitabede (Foto. 2) medresenin yapımının Emir Mücahid Gazi Mübariz'ü-devle ve'd-ddin Halîfe b. Tûlî tarafından altı yüz otuz iki (632) (M. 1234/1235) yılında emredildiğini[213], İsmail Hakkı Uzunçarşılı da kitabede (Foto. 3) medresenin yapımının Emir Mücahid Gazi Mübarizüddin Halîfet Alp b. Sûlî tarafından altı yüz altı (606) (M. 1209/1210) yılında emredildiğinin yazılı olduğunu kaydeder[214]. Bu bilgiler ile ilgili geniş izahat ve değerlendirme için vakfiyeyi değerlendirdiğimiz bölüme bakılabilir.

Medresenin ayakta kalan güney cephesini gören ve bu cephenin fotoğrafını (Foto. 1) yayımlayan A. Gabriel bu cephe ile ilgili olarak taş ve tuğla malzeme kullanıldığını, iki sütunlu bir kemer serisini ihtiva ettiğini, sütunların taş kaide üzerine tuğladan yapılmış kemer ayaklarına dayandığını, duvar-ayakları ve giriş kapısının silmeli kirişlerinde antik devrinden kalma taşlar kullanıldığını, mimari üslup ve ön cephe tezyinatının arkaik karakter yansıttığını, Bizans devrinden kalma bir abidenin kalıntılarının kullanıldığı veya böyle bir yapının medreseye dönüştürüldüğü izlenimi verdiğini ifade eder[215]. Tanju Cantay, bazı kalıntılara dayanılarak kümbete bitişik olan geniş ve yüksek bir beşik tonozlu mekandan bir kapı aracılığı ile kümbete

[212] Abdizade Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C. 1, s.283.
[213] Abdizade Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C. 1, s.284.
[214] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Tokat Niksar Zile Turhal Pazar Amasya Vilayet Kaza ve Nahiye Merkezlerindeki Kitabeler,* s.94.
[215] Albert Louis Gabriel, *Monuments Turcs d'Anatolie II Amasya-Tokat-Sivas,* (çev. Nuri Fudayl KICIROĞLU), Türk Arkeoloji ve Kültür Mirası Enstitüsü Yayınları, İstanbul 2022, s.58.

geçilebildiğini, bu tonozlu mekanın diğer bir tonozlu mekanın üzerine inşa olunduğunu gösteren bir yapıda olduğunu, yapının genelinde muntazam sıralı iri taşların kullanıldığını, pencerelerin düz atkılı olarak kesme taşlarla inşa edildiğini, A. Gabriel'in çektiği fotoğrafa (Foto. 1) dayanarak da medresenin girişinin güney cephede yer aldığının söylenebileceğini ifade eder[216].

A. Hüseyin Hüsameddin medresenin zaman içerisinde depremlerden dolayı zarar gördüğünü ve bu nedenle vakıf mütevvellileri tarafından tamir ettirildiğini, 1602/1603 yılında meydana gelen bir yangın ve 1647/1648 tarihinde meydana gelen deprem sonucu zarar görmesi neticesinde Müderris Hasan Efendi tarafından ahşaptan yaptırıldığını, 1887/1888'de de Amasya müftüsü Hacı Osman Hilmi Efendi tarafından yeniden inşa ettirildiğini kaydetmektedir[217].

Kalıntılardan ve kaynaklardan medrese ile bitişik olduğu anlaşılan türbeden vakfiyede bahsedilmemektedir. Türbede bir kitabe olmadığından dolayı da ne zaman yapıldığına dair kesin bir bilgi yoktur. Fakat türbenin tarihlendirilmesi konusunda iki farklı görüş bulunmaktadır. Birinci görüş türbenin 1209/1210 tarihinde medrese ile birlikte Halifet Gazi tarafından yaptırıldığıdır[218]. İkinci görüş ise türbenin Halifet Gazinin ölüm tarihi olan 1225 yılına yani medreseden 15-16 yıl sonraya yaptırıldığıdır[219]. Yapım tarihi ile ilgili kesin bilgi bulunmayan türbenin plan ve süsleme özelliklerine bakılarak vakfiyesindeki (H.) 622 (M. 1225) tarihine ve kitabesini A. Hüseyin Hüsameddin'in (H.) 632 (M. 1234/1235), İ. Hakkı Uzunçrşılı'nın da (H.) 606 (M. 1209/1210) şeklinde okuması ile örtüşecek şekilde XIII. yy. örneklerinden olduğunu söylemek mümkündür.

Türbe, kare kaide üzerine, sekizgen planda yapılmıştır (Çizim 2). Üst örtüsü dıştan sekizgen konik/piramidal külah (Foto. 8, 9) içten ise kubbedir. Günümüzde cenazelik bölümüne girişi sağlayan bir kapı veya bu işlevi görecek bir yer bulunmakla birlikte plan özellikleri ve tarihi göz önüne alındığında bir cenazelik bölümünün olduğunu kabul eden araştırmacılar bulunmaktadır. Örneğin O. Cezmi Tuncer, M. Oluş

[216] Tanju Cantay, "Bir Kuzey-Doğu Anadolu Gezisinden Notlar (Amasya Halifet Gazi Medresesi; Amasya Halifet Gazi Kümbeti'ndeki Roma Lahdi; Tokat Garipler Camii; Niksar Hacı ÇIkrık Medresesi)", *Sanat Tarihi Yıllığı*, İstanbul 1997, S. 7, s.23-24.
[217] Abdizade Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C. 1, s.284-285.
[218] Orhan Cezmi Tuncer, *Anadolu Kümbetleri I (Selçuklu Dönemi),* Güven Matbaası, Ankara 1986, s. 67, 140; Hakkı Önkal, *Anadolu Selçuklu Türbeleri*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 1996, s. 63; Metin Sözen, *Anadolu Medreseleri (Selçuklu ve Beylikler Devri),* İTÜ Mimarlık Fakültesi Yayını, İstanbul 1972, s108.
[219] Albert Louis Gabriel, *Monuments Turcs D'Anatolie II Amasya-Tokat-Sivas*, s.58-59.

Arık, ve C. Esat Arseven merdivenler ile inilen tonoz örtülü bir cenazelik katı olduğu bildirmektedir[220].

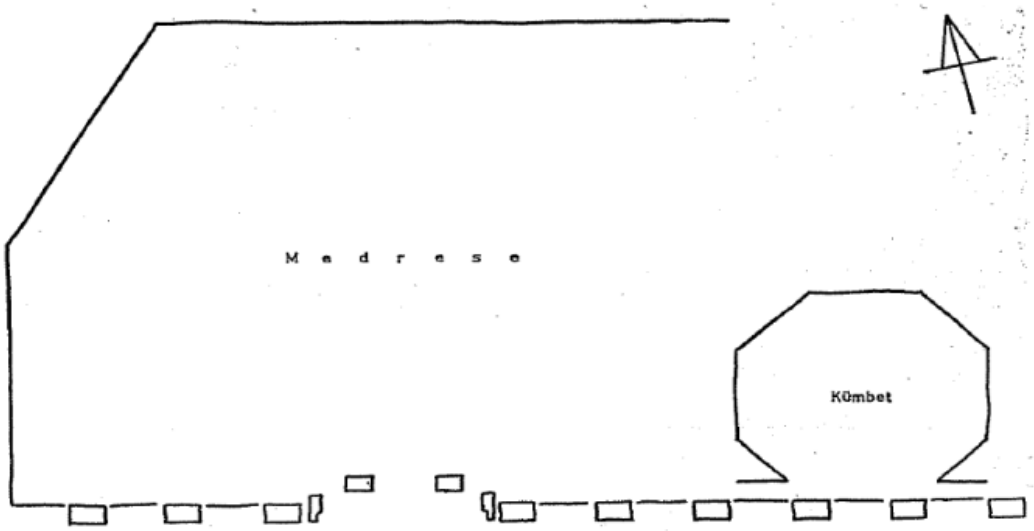
İnşa malzemesi olarak, kare kaide bölümünde moloz taş, sekizgen gövde bölümünde ve üst örtünün dış kısmında kesme taş malzeme kullanılmıştır. İç kısmının tamamı kubbe dahil sıvalı olduğu için iç kısımda kullanılan malzeme ile ilgili net bir değerlendirme yapmak mümkün değildir fakat beden duvarlarında moloz taş kubbede de tuğla kullanılmış olma ihtimali kuvvetlidir. Türbenin içinde bulunan sandukada (Foto. 11) devşirme malzeme kullanılmıştır. Ayrıca türbenin giriş cephesi ve doğu cephesinde bulunan üst pencere açıklıklarını ikiye ayıran sütunlar ve doğuya bakan cephelerden birinde bulunan alt pencere kafesi de devşirme malzeme olup muhtemelen Bizans dönemine aittir.

Girişi, güney cephe yer almakta olup güney cephe diğer cephelere göre hem daha geniş hem de oldukça süslüdür (Foto. 4). Cephenin ortasına yüzeysel sivri kemerli bir niş içerisine alınmış basık kemerli bir kapı açıklığı bulunmaktadır. Kapı açıklığının üstünde ise kısa bir sütun ile ikiye ayrılan iki açıklıklı bir pencere yer alır. Daha önce medrese ile bitişik olan batı cephesinde, medrese ve türbe arasındaki geçişi sağlayan düz lentolu bir kapı açıklığı yer almaktadır (Foto. 5). Günümüzde yıkılmış olan medreseden geriye sadece türbeye bitişik olan duvarı kalmıştır. Kuzey cephesi sade olup sadece cephenin üst kısmında dikdörtgen küçük bir pencere açıklığı vardır (Foto. 6). Doğu cephesinde (Foto. 7) dikdörtgen sivri kemerli niş içerisine yerleştirilmiş pencere açıklığı bulunmaktadır. Nişin üzeri üç sıra mukarnas dizisinden oluşan kavsara ile tamamlanmıştır. Bu pencerenin üzerinde dikdörtgen bir pencere açıklığı daha vardır. Bu üst pencereyi ters "U" şeklinde üçgen biçimde yarım yıldızlardan oluşan girintili çıkıntılı bir bordür çevrelemektedir. Güneydoğu cephesinde üst bölümde dikdörtgen ikiz açıklıklı küçük bir pencere açıklığı vardır (Foto. 7). Kuzey batı, kuzey doğu ve güney batı cepheleri ise sade bırakılmıştır. Türbe, dışta olduğu gibi içtende de sekizgen planlı olup Türk üçgenleri ile geçilen kubbe ile örtülüdür.

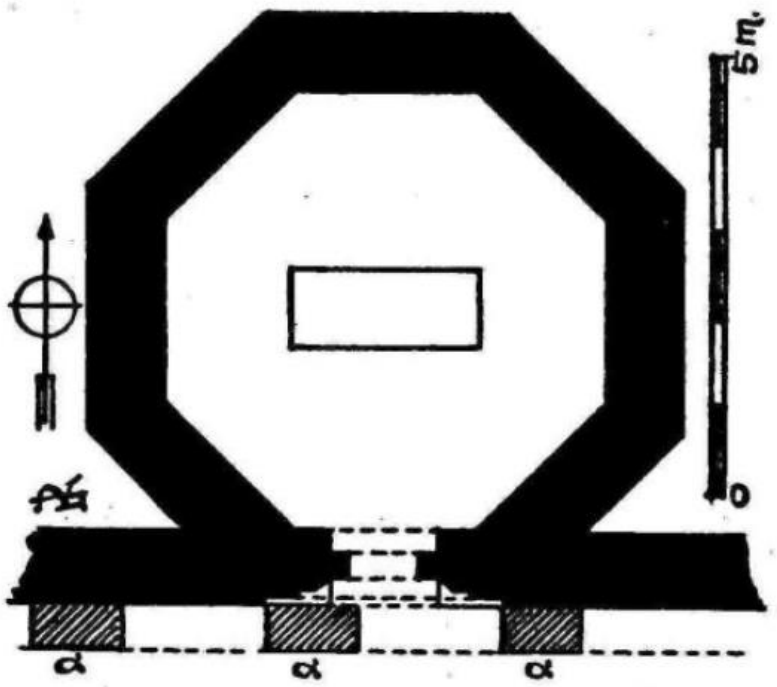
İçinde ve tam ortasında mermer bir sanduka yer almaktadır. Sanduka antik döneme ait bir lahittir. Lahdin güneye bakan kısmında köşelerde kıvrık boynuzlu birer koç kafası vardır. Bunların ortasında iki kanatlı eros ve medusa kabartmaları

[220] Mehmet Oluş Arık, "Erken Devir Anadolu Türk Mimarisinde Türbe Biçimleri", *Ankara Üniversitesi Dergisi*, S. 11, 1969, s.69; Celal Esad Arseven, *Türk Sanatı Tarihi*, MEB Yayınları, Ankara 1956, s.140; Orhan Cezmi Tuncer, *Anadolu Kümbetleri* I, s. 67.

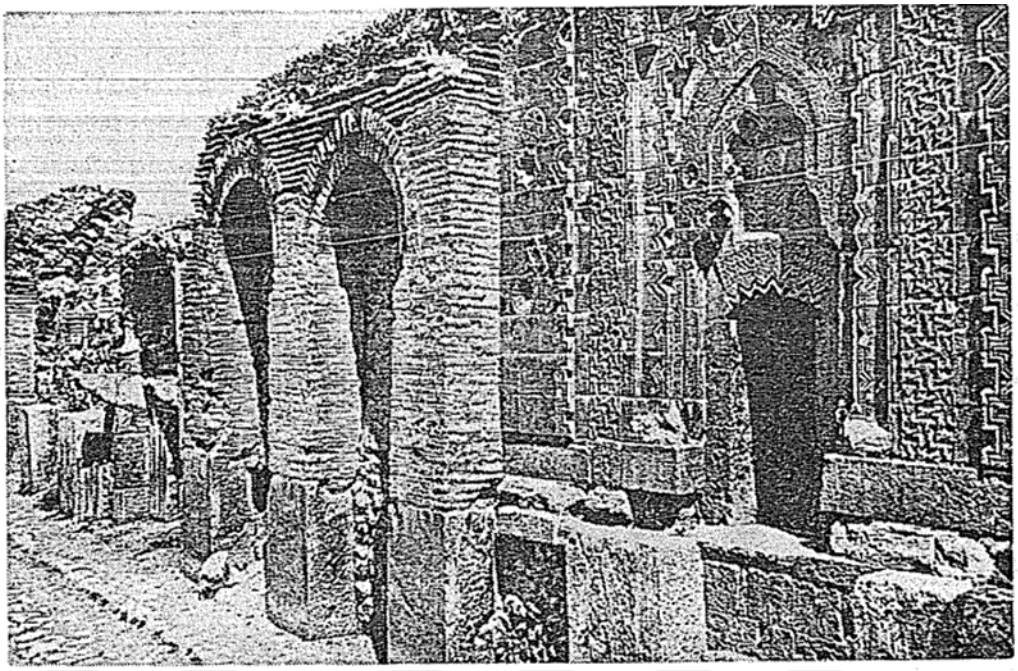
görülmektedir. Diğer yüzü sade ve süsleme yoktur. Sandukanın kapak bölümünde ise bir sıra kengel yaprağı dizisi vardır. (Foto. 11)

Çizim 1: Amasya Halifet Gazi Medresesi ve Halifet Gazi Türbesi'nin Krokisi (Tanju Cantay'dan)

Çizim 2: Halifet Gazi Türbesi Planı (A. L. Gabriel'den)

Fotoğraf 1: Amasya Halifet Gazi Medresesi ve Halifet Gazi Türbesi'nin Güney Cephesi (Albert L. Gabriel'den)

امر بعمارة هذه المدرسة المباركت
الامير الكبير المجاهد
مبارز الدولة و الدين خليفه بن تولي
في تاريخ سنة اثنين و ثلاثين و ستمأية

Bu mübarek medresenin yapımını yüce emir mücâhid Mübarizü'd-Devle ve'd-Din Halife b. Tûlî altı yüz otuz iki (632) senesinde emretti.

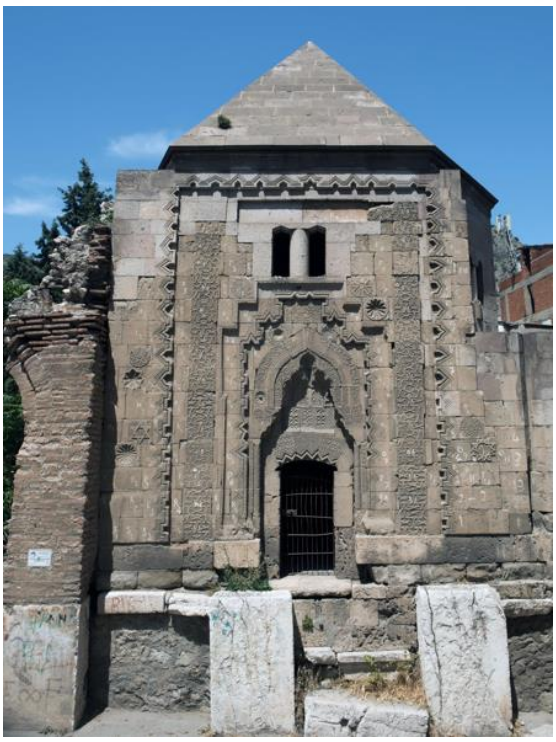
Fotoğraf 2: Amasya Halifet Gazi Medresesine Ait Olduğu İfade Edilen Kitabenin A. Hüseyin Hüsameddin Tarafından yapılan Çözümlemesi ve Tercümesi

بسم الله الرحمن الرحيم
امر بعمارة هذه المدرسة
المباركت العبد الضعيف
الامير المجاهد الغازي
مبارز الدين خليفت ألب
بن سولي رحمهما الله
في تاريخ سنة ستة و ستمأية

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla
Bu mübarek medresenin yapımını aciz kul
Emir Mücahid Gazi Mübarizüddin Halifet
Alp b. Sûlî -Allah ikisini de bağışlasın.-
altı yüz altı (606) senesinde emretti.

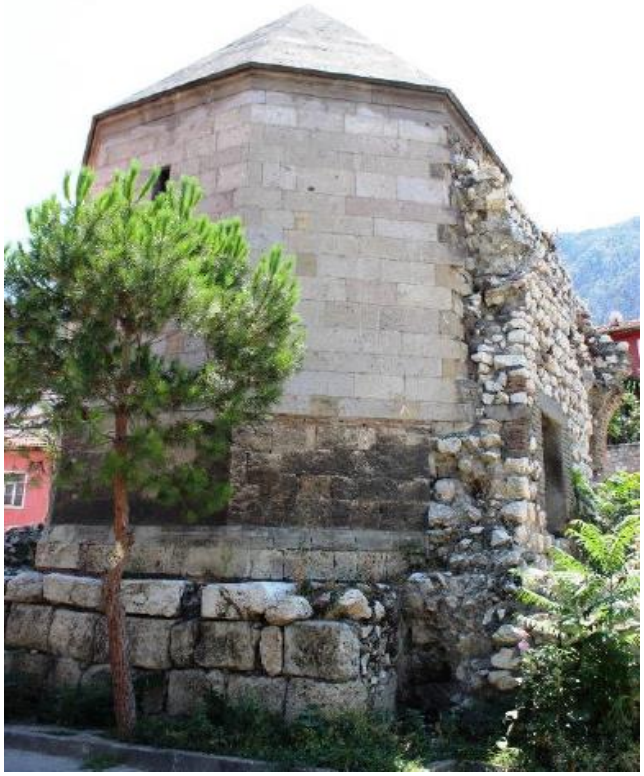
Fotoğraf 3: Amasya Halifet Gazi Medresesine Ait Olduğu İfade Edilen Kitabenin İsmail Hakkı Uzunçarşılı Tarafından yapılan Çözümlemesi ve Tercümesi

Fotoğraf 4: Halifet Gazi Türbesi (Güney Cephe)

Fotoğraf 5: Halifet Gazi Türbesi (Batı Cephe)

Fotoğraf 6: Halifet Gazi Türbesi (Kuzey Cephe)

Fotoğraf 7: Haifet Gazi Türbesi (Doğu Cephe)

Fotoğraf 8: Haifet Gazi Türbesi Üst Örtüsü Dıştan Görünüm
(https://discoveramasya.com/icerik/237)

Fotoğraf 9: Haifet Gazi Türbesi Üst Örtüsü Dıştan Görünüm (https://discoveramasya.com/icerik/237)

Fotoğraf 10: Haifet Gazi Türbesinin İçinden Bir Görünüm

Fotoğraf 11: Haifet Gazi Türbesinin İçindeki Sanduka

4.1.2.2. Vakfiye[221] Tercümesi:

(1) Yeni yirmi beşinci Anadolu Vakfiyesi 46 [222]/ Vakfiye Özeti 2847 (4847)[223] – Vakfiye Kayıt Numarası 32/2877 (32/2877)[224] / / Esas 2/1-4320[225].

(2) Amasya'da bulunan Halîfet Gazi Vakfının bu vakfiye sureti/kopyası Şûrây-ı Evkaf'ın 12 Haziran (1)332 tarihli kararına uygun olarak 30 Şevval (1)334 tarihinde ortaya çıkan yüce irade (padişah emri) gereğince kaydolunmuştur.[226]

[221] Vakfiyeye ait mükerrer iki nüsha bulunmakta olup her ikisi de VGMA'da yer almaktadır. Bunlardan biri rulo halinde müstakil bir belge olup "Dolap Kutusu: (10/-) / Dosya No: (1/-) / Gömlek No: (0/0) Sayfa: 5" envanter numarası ile kayıtlıdır ve bu bölümde bu nüshadan "Dolap 10/1/0/5" şeklinde bahsedilecektir. Diğer nüsha da "Defter No: 610 / Sayfa No: 37 / Sıra No: 46" envanter numarası ile kayıtlıdır ve bu bölümde bu nüshadan "Defter 610/37/46" şeklinde bahsedilecektir.

[222] Bu bölüm sadece "VGMA Dolap Kutusu: (10/-) / Dosya No: (1/-) / Gömlek No: (0/0) Sayfa: 5" envanter numaralı rulo halindeki müstakil nüshada belgenin sonunda şahitlerin isimlerinden sonra yer almaktadır. Bu bölümde bundan sonra bu nüshadan "Dolap 10/1/0/5" şeklinde bahsedilecektir.

[223] Bu numara "Dolap 10/1/0/5" envanter numaralı nüshada belgenin sonunda şahitlerin isimlerinden sonra bu şekilde kaydedilmiştir.

[224] Bu numara "Dolap 10/1/0/5" envanter numaralı nüshada belgenin sonunda şahitlerin isimlerinden sonra bu şekilde kaydedilmiştir.

[225] Bu bölüm sadece "Dolap 10/1/0/5" envanter numaralı nüshada belgenin sonunda şahitlerin isimlerinden sonra yer almaktadır.

[226] Bu paragraf "Defter 610/37/46" envanter numaralı nüshanın baş kısmında, "Dolap 10/1/0/5" envanter numaralı nüshanın da sonunda şahitlerin isminden sonra yer almaktadır.

(3) Bu vakfiye herhangi bir eksiklik ve fazlalık olmaksızın aslından nakledilmiştir. Bunu, şânı yüce olan Allah'a muhtaç Amasya kadısı Hacı İbrahim yazmıştır. Allah onu bağışlasın.

(4) O uygundur… Bu ……. nakledilene (orijinaline) uygundur. Amasya kadısı müvallâ[227], merhum, mağfur (rahmetli) Mevlânâ Abdurrahman b. Muhammed el-Muslihî -Kabri nur olsun.- nakletti. (Allah'a) muhtaç Muhammed Muslih …….. -Yüce (Allah) her ikisini de bağışlasın.- adı geçen Amasya kadısından naklederek yazdı.

(5) O uygundur… Herhangi bir eksiklik ve fazlalık olmaksızın bu ……. nakledilene (orijinaline) uygundur. Amasya kadısı Abdurrahman b. Muhammed el-Muslihî -Yüce (Allah) ikisini de bağışlasın- hicri tarihe (göre) sekiz yüz elli iki senesinin mübarek/haram Muharrem ayının sonlarında (son on gününde) (H. 21-30.01.852) yazdı.

(6) Benim kanaatime göre bu kitapta/belgede adı geçen şâhitlerin şehâdeti ile adı geçen vâkıfın kendisine nisbet edilenlerin hepsini ikrâr ettiği sahih (doğru, geçerli) ve şer'i (dine, kanuna uygun) bir sabitlik/gerçekleşme ile sabit oldu/gerçekleşti. Bu (vakfın) ait olduğu kişiye (vakfı yapan kişiye) başvurduktan, sorduktan sonra ve Allah'a istihare ettikten (Allah'ın yol göstermesini istedikten) sonra vakfın yerlerinin, masraflarının ve şartlarının sıhhatine (doğruluğuna, geçerliliğine) hükmettim. Böylece şahitlerden ve âdil kimselerden yanımda hazır bulunanları hükmüme şâhit kıldım. Rabb'inin rahmetine muhtaç kulu olan Ahmed bin Serasfâd(r) b. Ahmed er-Râzi yüce Allah'a hamd ve Peygamber'e selâm ederek yazdı.

(7) Noksan/kusurlu sıfatlardan münezzeh, sonradan yaratılmışlara (mahlukata) benzemeyen Hayy (Bütün varlıkların hayat kaynağı), Kayyum (her şey kendisine muhtaç olduğu halde kendisi hiçbir şeye ihtiyaç duymayan, kainatı idare eden), Kâim (her şeyi var eden ve varlığı ile ayakta tutan), Bâki (ebedî olan), Vâris (her şeyin vârisi), Bâis (her şeye can veren), yaptığı ve bilgi sahibi olduğu (her konuda) hikmetinde herhangi bir kusur ve eksiklik olmayan Hakîm (hüküm ve hikmet sahibi), hareket edenin hareketlerini duranın duruşunu bilen Alîm (ilmi her şeyi kuşatan, eksiksiz her şeyi bilen), suç işlemeye devam eden suçlunun ve kötülük yapanın tövbesini kabul etmeye sürekli devam eden, doğru, günahkar dürüst ve yeminini bozanların günahlarını

[227] Bir davada mahallî bir hâkimin yerine yalnız o davayı halletmesi için tayin edilen hâkim.

bağışlayan, çiftçinin tomurcuk/tohum tanelerini çoğalttığı gibi çoğaltmak için sadakaları alan/kabul eden, salih/iyi ameller yapan Mü'minleri onlara güzel mükâfatlar vardır ve onlar orada (cennette) ebedi olarak kalacaklar diye müjdeleyen Allah'a hamd olsun. İlk yedi âyet (fatiha suresi) veya ……. …… okundukça O'na (Allah'a) devamlı olarak hamd ederim. Bir alimin/araştırmacının şeriat kaideleri araştırdığı/tetkik ettiği devamlı nimetlerine şükrederim. O'nu (Allah'ı) ikinci ve üçüncü bir ortağı olmayan yaratıcılık ve ilahlık hususunda tek kabul ederim. Rabb'inin yardımıyla büyücülerin şerrinden korunan ümmi peygamber Hz. Muhammed'e salat ederim (hürmette bulunurum). Allah, ona (Hz. Peygambere) ve ashabına Sâm, Hâm ve Yâsef neslinden gelenler devam ettikçe, salât (rahmet, dua) ve selam etsin. Asıl meseleye gelince…

(8) Akıllı ve anlayışlı/zeki (kişinin) en büyük amacı, faziletli ve olgun kimsenin bağlı olduğu en değerli hedefi, insanın kendisi için elde edebileceği en hayırlı şey dünya ve ahiret mutluluğudur. O da ölümden sonra da yapanın (sevabının) kesilmediği sâlih amel ile (olur). (O salih ameller de) cahile yol göstererek faydalı olan ilim; ona hayır dua eden ve babası için en şerefli yurdu (cenneti) arzu eden sâlih evlat veya ihtiyaç sahipleri için yapılan bilinen/önemli ve bilinmeyen/küçük sadaka-i câriyedir. Bu da, yaratılmışların en hayırlısı geçmiş ve geleceğin efendisinin (Hz. Peygamber'in) "İnsanoğlu öldüğü zaman, üç şey hâriç bütün amellerinin (sevabı) sona erer."[228] hadisinin manasıdır. Kendisi için bu faziletleri/erdemleri toplayana, bu vesileleri Allah-u Teala'nın rahmetine ve rızasına vesile kılana, dünyada ona yakın olan (elinin altındaki) nimetlerinin gölgesinin geçici olduğunu, gökyüzünde bulunun yıldızın batacağını bilene, dünyada ahiret için hazırlık yapan ve ölüm gelmeden önce kendisi için azık tedarik edene (hayırlı ameller yapana), pişmanlık ve keder günü için (hayır-hasenata) öncelik verene, günahlarının ve suçlarının kirini pişmanlık ile yıkayana müjdeler olsun. Allah'ın salâtı (rahmeti, duası) ve selâmı peygamberlerin sonuncusu Hz. Muhammed'e, onun ailesine ve ashabının üzerine olsun.

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla…

(9) Bu, Allah'ın rahmetine ve rızasına muhtaç kul, Kayseri'nin ve oraya bağlı olan yerlerin hâkimi Ahmed b. Seresfâd(r) b. Ahmed er-Râzî'nin huzurunda özgür/hür, Müslüman, adaletli, iyiliği, dindarlığı, doğruluğu, güvenilirliği, yalandan, arsızlıktan,

[228] Müslim, Vasiyyet 14. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Vasâya 14; Tirmizi, Ahkâm 36; Nesâî, Vasâyâ 8.

ahlaksızlıktan ve hıyanetten kaçınması/sakınması ile bilinen adamların şahitlikleri ile benim huzurumda sabit oldu/gerçekleşti. Bu şahitler de: Sinaneddin Savcı b. Barger (Bargir, Badgir) b. Abdullah, Bedreddin İbrahim b. Tûlî (Sûlî) b. Türkanşah, Zahîreddin Hurşid b. İbrahim b. Mûsa, Necmeddin Ebu'l-Feth ibn Emir Han, Bedreddin Salih ibn Hacı Çar(ı)k b. İlyas ve Hürremşah ibn Ömer b. Ali'dir. Bu şahitler yukarıda adı geçen hâkimin huzurunda, karar/hüküm meclisinde ve vilayet/devlet/görev mahallinde, şer'i (dine, kanuna uygun), sahih (doğru, geçerli), yazılı dava ve şeran (kânûnî olarak) mütecaviz olanın inkarı sonunda, şahitlik esnasında hayırlı/faydalı bir şekilde şahitlik etti. (Hakim de) adalet ve masumiyet ehlini topladı. Onların şahitliğinden sonra Allah'ın rahmetini ve rızasını hak eden büyük emir Mübarizüddin Halîfet Alp ibn Sûlî b. Türkânşah onların huzurunda karar verdi ve onları, akıl ve beden sağlığı yerinde, emri uygun, tasarrufları, bağışları ve sadakaları geçerli iken altı yüz yirmi iki senesinde (622) ikrarına/onayına şahit kıldı.

(10) O (vâkıf), ifade edilen ve sınırları belirtilen müşterek/ortak ve ayrılmış (ortak olmayan), şartları ve giderleri belirtilen, mütevellisi ve bu belgede ayrıntılı ve açıklamalı olarak mevkufu aleyhin her birine sarf edilen miktarının belli olduğu yerlerin, mekanların hepsini vakfetti, habsetti, ebedi ve sonsöz kıldı, tasadduk etti. (Vâkıf), mevkufu Allah'ın rızasını kazanmak amacıyla, bol sevap kazanmayı, dönüş ve varış yurduna (ahirete) güzel bir dönüşü (güzel bir ahiret hayatını), yeniden yaratılıp hesaba çekilme gününde başarı ve kurtuluşu, acı azabından ve şiddetli azabından kurtulmayı arzulayarak, Allah'ın "Nice yüzlerin ağaracağı ve nice yüzlerin de kararacağı gün"[229] "İnsanın önceden yapıp ettiklerini karşısında göreceği gün"[230], "hiç kimsenin başkası için bir şey yapamayacağı ve hükmün yalnız Allah'ın olduğu gün"[231] "Ruh ve meleklerin saf saf olup durduğu, ancak Rahmân'ın izin verdikleri konuştuğu ve konuşanın da doğruyu söylediği gün."[232] "İnkârcının/kâfirin, -Keşke toprak olaydım!- diyeceği" gün Allah'ın yüzünü beyazlatması (temizlemesi, günahlarının affetmesi) için ve Allah'ın sadaka verenleri mükafatlandırdığı ve iyilik yapanların ecrini/sevabını boşa çıkarmayacağı gün sadakasının gölgesinde olmak içi vakfetti.

(11) Vakfiyeyi reddeden tarafın karşı çıkmasından, dört (şahit) ve (vakıf hükmünü) zedeleyecek (vakıf hükmünü iptal edecek) bir şey getirememesinden ve bu

[229] Al-i İmran Suresi 3/106.
[230] Nebe Suresi 78/40.
[231] İnfitar Suresi 82/19.
[232] Nebe Suresi 78/38.

konudaki eksikliğini kabul etmesinden sonra (şâhitler) bu şekilde şahitliklerini yerine getirdiğinde ve adı geçen hakimin nezdinde adaletli oldukları da ortaya çıktığında, hâkim şahitliklerini kabul etti. Sonra şer'i (dine, kanuna uygun) olarak sorunun sahibi hâkimin şâhit olunan vakfiyenin sıhhatine (doğruluğuna, geçerliliğine) ve bağlayıcılığına (karar vermesi) istendi. (Hâkim) Allah'dan en iyisini (en iyi kararı vermesi) istedi ve (bu istihareyi) (kendisini) doğruya götüren ve yardım eden (bir husus) olarak kabul etti. Bu konuda bakışını her yöne çevirdi (çok çeşitli araştırma yaptı) ve düşüncesini belirtti. (Hâkimin) içtihadı (kararı) ve görüşü, bazı müçtehitlere -Allah onların hepsinden razı olsun.- uyarak bu ebedi vakfiyenin sıhhati (doğruluğu, geçerliliği) ve şahid olunan ebedî sadakanın bağlayıcılığı hükmüne götürdü/sebep oldu. (Böylece hâkim), vakfın şartları, harcama kalemleri ve bundan sonra detayları gelecek olanların tamamının sıhhatine (doğruluğuna, geçerliliğine) ve bağlayıcılığına hükmetti. Hükmüne ve kararına, önderimiz, efendimiz Hz. Muhammed'in -Salât (rahmet, dua), selâm, övgü ve lütuf onun üzerine olsun.- hicretinin altı yüz yirmi ikinci (622) senesinin cemâziye'l-evvelin ilk on gününde adaletli olan şahitlerden hazır bulunanları şâhit kıldı.

(12) Adı geçen vâkıf Mübarizüddin Halîfet Alp ibn Sûlî b. Türkenşâh'ın ebedî vakfedilmiş bir sadaka, doğru (geçerli) bir niyetle daimî bir habs ve mevcut bir arzu olarak (şu an) vakfettiği, habsettiği, ebedî kıldığı ve tasadduk ettiği şeyler şunlardır:

(13) Amasya köylerinden bir olan K(g)öcmid Köyü'nün tamamı… Dört sınırından birincisi Tendros tarafına ulaşır ve tamamı çayırda/otlakta (son bulur). İkinci (sınırı), Andikos diye bilinen köyün arazisinin sınırına ulaşır. Üçüncü (sınırı) Bedenos Köyü'nün arazisine ulaşır. Dördüncü (sınırı), Aştakol diye bilinen büyük nehre ulaşır.

(14) Amasya'ya bağlı Koru (Kuru) (yani Uzunoba) diye bilinen mezranın tamamının yirmi altı (26) hissesinin on altı (16) ortak hissesi bunlardandır (vakfedilenlerdendir): (Bu mezranın) tamamını dört sınır çevirir. Birinci (sınırı) E(a)rcü(u)k Köprüsü yolundan ve Ha(ı)fad (yani Hal(i)fet) Köyü nehrinden şeçeretü'l-ğubeyrâya[233] (yani kara ağaça), Ha(ı)fad (yani Hal(i)fet) ve Hakle (Haf(i)le) Köyü nehrine ve Bayram Ağılı'na; ikinci (sınırı), Bayram Ağılı'ndan Müsürsâ (yani Yüzbeyi) Köyü yolu üzerindeki su kuyusuna; üçüncü (sınırı) oradan (ikinci sınırdan) Alişir Ağılı

[233] İğde Ağacı

diye bilinen büyük vadiye; dördüncü (sınırı), Merumîl Köyü arazisine ve E(a)rcü(u)k Köprüsü'ne ulaşır.

(15) Candâr (yani (H)öyük Candâr) diye bilinen mezranın tamamının yirmi altı (26) hissesinin on altı (16) ortak hissesi bunlardandır (vakfedilenlerdendir): (Bu mezranın) tamamını dört sınır çevirir. Birinci (sınırı), Karğ(g)ılar Köyü arazisinin sınırından Buda (Yuda) Köyü sınırı ve Bâsânî (Bâsâlî)[234] Köyü sınırına, Âb-ı Bezrek (Bezrek suyu) diye bilinen suya; ikinci (sınırı), Ağar Köyü sınırına ulaşır; üçüncü (sınırı), Ğalbeyân (Ğalîbân) Köyü sınırına ulaşır; dördüncü (sınırı), Bâcûl Köyü sınırına ulaşır; buradan da Kılavuz (Kalavez) Köyü sınırına (ulaşır).

(16) Amasya köylerinden biri olan Ğanu Köyü arazisi ile bitişik arazinin tamamı bunlardandır (vakfedilenlerdendir): Sınırlarından birincisi, Kürd (Kerd) Bağı'na, (sınırlarından) ikincisi, Gö(ü)ç (Kö(ü)ç) Arslan Bağı'na; (sınırlarından) üçüncüsü adı geçen köyün arazisi ile birleşir; (sınırlarından) dördüncüsü yola ulaşır.

(17) Amasya'nın dışındaki Subaşı Köprüsü'nün yanı(ndaki arazi) ile bitişik arazi ve bağın tamamı bunlardandır (vakfedilenlerdendir): Bu ikisini dört sınır çevirir. Birinci sınır, Gö(ü)ç'ün (Kö(ü)ç'ün) çocuklarının mülküne ulaşır. İkinci sınırı; Mahmud el-Hubbâz'ın (Ekmekçi Mahmud'un) mülküne ulaşır. Üçüncü sınırı; Ömer mülküne ulaşır. Dördüncü sınır yola ulaşır.

(18) Korunmuş Amasya (şehrinde) vâkıfın inşa ettirdiği medrese olarak bilinen medreseye bitişik bostan bunlardandır (vakfedilenlerdendir): Birinci sınırı; medreseye ulaşır[235]. İkinci (sınırı), Gü(e)dül'ün çocuklarının mülküne ulaşır. Üçüncü (sınırı); hangah/tekke (hankah) vakfına ulaşır. Dördüncü (sınırı), Emir Şücâüddîn Tekvur Sinan mülküne ulaşır.

(19) Korunmuş Amasya (şehrinde) Kartos Mahallesi'nde bulunan birbirine bitişik evin ve ahırın tamamı bunlardandır (vakfedilenlerdendir): Bu ikisini dört sınır çevirir. Birinci (sınır), imam, âlim, müderris Bedreddin İbrahim Halil mülküne, ve Şücâuddîn Göçbe mülküne ulaşır. İkinci (sınırı), Hüseyin mülküne ulaşır. Üçüncü ve dördüncü (sınırı) yola ulaşır.

[234] Bu köyün ismi belgede (B) harfi yerine (Y) harfi konularak da okunmaya müsait bir şekilde yazılmıştır.
[235] Bu kelime sadece "Dolap 10/1/0/5" envanter numarası ile kayıtlı rulo vakfiyede vardır.

(20) Korunmuş Amasya (şehrinde) sur içinde Meydan Kapısı (yolu) üzerinde hamamın tamamı beş hisseden oluşan ortak bir hissesi bunlardandır (vakfedilenlerdendir): Hamamın tamamını dört sınır çevirir. (Sınırlardan) birincisi; şehrin suruna ulaşır. (Sınırlardan) ikincisi, Sinanüddin Musa mülküne ulaşır.

(21) Korunmuş Amasya (şehri) Çarşısı'nda bulunan hanın yarısı bunlardandır (vakfedilenlerdendir): Tamamını dört sınır çevirir. Bunlardan üç (sınırı) üç yola, dördüncüsü de Oruç mülküne ulaşır.

(22) Adı geçen şehirde Bez (Kumaş) Çarşısı'ndaki bir dükkan bunlardandır (vakfedilenlerdendir): Sınırlarından birincisi, Hammalzâde mülküne; (sınırlarından) ikincisi, Lala Mescidi Vakfı'na ulaşır. Üçüncü sınırı, Melik Yağıbasan Hanı'na ulaşır. Dördüncü sınırı yola ulaşır.

(23) Ayakkabıcılar Çarşısı'nda bulunan bir dükkan (Saraç Dükkanı) bunlardandır (vakfedilenlerdendir): Sınırlarından birincisi, Emir Şücâüddin Sinan Tekvur mülküne ulaşır. (Sınırlarından) ikincisi; Emir Âhûr diye bilinen Rıd(z)van Hamamı'na ulaşır. (Sınırlarından) üçüncüsü; Hasan Mescidi Vakfı'na ulaşır. (Sınırlarından) dördüncüsü; yola ulaşır.

(24) Turhal'daki hamam da bunlardandır (vakfedilenlerdendir): Sınırlarından birincisi; Şehinşâh mülküne ulaşır. Geri kalan üç sınırı da yola ulaşır.

(25) Vâkıf büyük emir Mübârizüddîn Halîfet Alp ibn Sûlî ibn Türkanşâh adı geçen bu mekanları ve mevkileri (oralara) bitişik ve ayrı olanları yukarıda açıklandığı şekilde sahih (doğru, geçerli), şerî' (dine, kanuna uygun), katî, kesin, Allah'ın haram kılması (koruması) ile haram kılınmış (korunmuş) ve sürekli bir vakıf olarak vakfetti. Ne çağların peş peşe gelmesi, asırların geçip gitmesi değiştiremediği daimi bir habs olarak habsetti. Her ne zaman üzerinden bir zaman geçse onu yeniler ve tasdik eder (kuvvetlendirir). Üzerinden bir vakit geçse de onu ebedileştirir ve ebedi kılar.

(26) Adı geçen vâkıf -Allah onu bağışlasın-, vakfedilenlerin gelir, ürün, kazanç ve icarlarının öncelikle (mavkufun, vakfedilenlerin) îmârina, biçiminin/şeklinin muhafaza edilmesine, binalarının onarımına, toprağının sürülmesine, tekrar yapılmasına, buraların tamamında dağılan/bozulan yerlerin, yıkılan binaların yeniden yapılmasına, adı geçen vâkıfın -Allah onu bağışlasın- korunmuş Amasya (şehrinde) inşa ettirdiği medrese olarak bilinen (meşhur olan) medresenin yapımına/imarına, onarımına ve gerekli olan hususlara harcanmasını şart koştu.

(27) (Vakfın gelirlerinden) beşte birini tevliye (mütevellilik görevi) için, bu medresede, usul (itikat) ve furu' (ahkam) konularında Ebu Hanife Numan b. Sabit el-Kûfî'nin mezhebini benimseyerek eğitim, öğretim, irşad ve anlatma (görevlerine) sürekli olarak devam eden, fıkıh dersleri Ebu Hanife'nin -Allah ondan razı olsun.- fıkhı üzere olan müderris için her sene (senelik), yarısı altı yüz dirhem olan bin iki yüz hâlis gümüş dirhem ve korunmuş Amasya (şehrinde) bilinen (geçerli olan) üç yüz müd buğday tahsis etti. Bu medresedeki müderris kim olursa olsun, şeri' (dînî) eğitim için usul (itikad) ve furu' (ahkam) konularında ders anlatmaya ve talebeleri Hanefi Mezhebine yönelik irşad etmeye devam ettikten sonra gönül rahatlığı ile (afiyetle) bir senede (senelik) belirtilen/belirlenen buğday ve dirhemi alır/alabilir. Allah'ın yarattığı hiç kimse müderris için belirlenen meblağı az veya çok eksiltemez. Vâkıf -Allah onu bağışlasın.- medreselerde alışıla geldiği gibi iade (ders tekrarı) ve ifade (anlatımı) görevini yerine getiren Hanefi (olan) muîd (müderris yardımcısı) için her sene (senelik) yarısı yüz yirmi dirhem olan iki yüz kırk halis gümüş dirhem tahsis etti. On iki fakih (fıkıh talebesi) için de Hanefi olmaları şartıyla her sene (senelik), yarısı kırk beş dirhem olan doksan dirhem tahsis etti. Aynı şekilde fakihlerden altısına her birine 10 dirhem olmak üzere altmış dirhem (tahsis etti).

(28) (Vâkıf), tüm vakıflardaki tevliye ve nezaret (mütevellilik e nâzırlık), imar faaliyetlerini yerine getirme, ziraat (ekip dikme), icar (kiralama), muamele (alım satım işlemleri), miktarları belirleme, vakıflardan elde edilen gelirleri belirtilen masraflara harcama (gibi) diğer kullanma/faydalanma şekilleri/yöntemleri ile kullanma/faydalanma (görevlerine) oğlu Emir Şücaüddin Tekvur Sinan'ı sahih (doğru, geçerli) ve şeri' (dine, kanuna uygun) bir görevlendirme ile görevlendirdi. (Vakıf), tevliyeyi, Şücaüddin Tekvur Sinan'ın hayattayken değil vefatından sonra kızlar hariç olmak üzere erkek evlatlarından istediği en uygun kişiye verme görevini ona (Şücaüddin Tekvur Sinan'a) verdi. Şücaüddin Tekvur Sinan hayatta olduğu sürece tevliye ve nezaret görevleri kendisinindir. Vakıflarda ve diğerlerinde bizzat kendisi (veya) her kim olursa olsun itimat ettiği ve güvendiği bir kişi tasarrufta bulunur. Adı geçen Şücaüddin Tekvur Sinan Allah-u Teala'nın rahmetine kavuşursa (ölürse) vakıfları idare etme hususunda tevliye ve nezaret görevi Şücaüddin Tekvur Sinan'ın hayattayken belirlediği erkek evlatlarından en uygun olan kişinin olur. Bu sadaka/hayır, kendi yolunda devam eden (yürürlükte olan, geçerli olan), şartları korunmuş, harcanması gereken kalemlere harcanmış, Allah'ın haram kılmasıyla (yasaklamasıyla)

haram kılınmış (yasaklanmış), ebedi, sonsuz, vârislerin en hayırlısı olan Allah beldelere/şehirlere ve kullara vâris oluncaya kadar devam eder/edecektir.

(29) Allah'ın yarattığı, adaletsiz sultan, haksız, zâlim vali, kadı veya fakih hiç kimseye bu vakfiyenin/vakfın bozuk/yanlış bir yorumla, süslenmiş boş/abes şeylerle, güzel sözlerle iptal olması için çalışamaz. Her kim bunu yaparsa, zarar vermeyi planlarsa veya değiştirmek isterse "Dünyada iken haktan sapmış kişinin (zâlimin) ellerini ısırdığı gün…"[236] " Allah'a temiz bir kalple gelenler dışında malın da çocukların da fayda vermeyeceği gün…"[237] "Suçluların simalarından tanınıp perçemlerinden ve ayaklarından yakalanacağı…"[238] ölçünün konulduğu ve divanın kurulduğu (hesap defterlerinin açıldığı) gün, "Kişinin kardeşinden, annesinden, babasından, eşinden ve çocuklarından kaçacağı, her birinin işinin başından aşkın olduğu gün…"[239] "İnsanların sağa sola dağılmış kelebekler gibi olduğu ve dağların da atılmış renkli yüne dönüştüğü gün…"[240] Allah'ın en küçük hurma çekirdeği kadar bile olsa her şeyi cezalandıracağı, zalimin de (yaptığı) az çok (her şeyin) cezasını çekeceği gün Allah ona yeter, yaptığı kötü şeye binaen karşılığını verir. Söyleyenlerin en doğrusu olan Allah-u Teala "Kim zerre miktarı hayır yapmışsa onu (karşılığını) görür. Kim de zerre miktarı şer işlemişse onu (karşılığını) görür."[241] dedi.

(30) Değiştirerek, dönüştürerek, tahrif ederek ve bozarak bu vakıflara yüz çeviren ölümün ürkütücülüğünü ve şiddetini/sarhoşluğunu, kabri ve karanlığını, mezarı ve ıssızlığını, Münker'i ve heybetini/büyüklüğünü, Nekir'i ve kuvvetini, o ikisinin (sorgu meleklerinin, Münker ve Nekir'in) sorgularının dehşetini, o ikisi (sorgu melekleri, Münker ve Nekir) ile karşılıklı konuşmanın zorluğunu, "İnsanların âlemlerin rabbinin huzuruna çıkacakları (diriltilecekleri) gün"[242] perdelerin/örtülerin yırtılacağı "Gizlenenlerin oraya çıkarılacağı gün."[243] "Günahkâr kişi, o günün azabı karşısında ister ki oğullarını, karısını, kardeşini, kendisini koruyup barındıran bütün ailesini ve yeryüzünde kim varsa herkesi fidye olarak versin de kendisini kurtarsın! Allah'ın huzurunda duracaklarını, hatırlasın. Fakat ne mümkün! Bilinmeli ki o (cehennem) alev

[236] Furkan Suresi 25/27.
[237] Şuara Suresi 26/89.
[238] Rahman Suresi 41
[239] Abese Suresi 80/34-37
[240] Karia Suresi 101/4-5.
[241] Zilzal Suresi 99/7-8.
[242] Mutaffifin Suresi 83/6.
[243] Tarık Suresi 86/9.

alev yanan, derileri kavurup soyan bir ateş"[244] (olacağı gün) Allah'ın huzurunda duracağını hatırlasın.

(31) Bu vakfın mütevellisi büyük emir Şücaüddin Tekvur Sinan ibn Halîfet Alp, bu vakfın tevliye, nezaret, vakıfları imar etme, onarma, şeklini muhafaza etme, harab olduktan ve yıkıldıktan sonra şu anki durumuna geri getirme, vakfın gelirinden/hasılatından imar etmek için harcanandan geri kalanını belirtilen masraflara harcanma ve tüm bu konudaki vakfın şartlarına yerine getirme görevlerinde ciğerparesi oğlu, erkek evlatlarından en uygunu Celaleddin ibn Emir Şücaüddin Tekvur Sinan'ı sahih (doğru, geçerli) bir görevlendirme ve şeri' bir yetkilendirme ile görevlendirdi. Emir Şücaüddin Tekvur Sinan ölür ve Allah katına intikal ederse bu vakıfların mütevellisi, nâzırı, sorumlusu Celaleddin Muhamed b. Tekvur Sinan olur. Bizzat kendisi ve vekillerinden ve güvenilir kişilerden güvendiği, bu konuda çaba sarf etmekten geri durmayan, hiçbir hak sahibinin hakkını zayi etmeyen, tüm bu konularda herhangi bir şekilde ve herhangi bir sebeple Şücaüddin'in çocuklarından herhangi birine karşı çıkmayan kişi mütevelli olur. Celaleddin Muhammed'den sonra mütevelli baba bir kardeşlerinden en uygunu olur ve vefatından sonra tevliye görevinde onu yetkili kılar. Vakıflardaki tevliye ve nezaret görevi, belirlenen sıraya/düzenlemeye göre adı geçen Şücaüddin Tekvur Sinan'ın kızlar hariç çocuklarında devam eder. Mütevelli olarak onlardan ilki/birincisi Celaleddin Muhammed sonra kardeşlerinden en uygunu olacak şekilde onun görevlendirdiği kişi, ikincinin vefatından sonra mütevelli ikincinin görevlendirdiği ve böylece onlardan kimse kalmayıncaya kadar bu şekilde devam eder. Onların nesilleri kesildiği zaman da adı geçen vakıfların mütevelli ve nâzır kızlar hariç Şücaüddin Tekvur Sinan'ın daha uygun olanı tercih edilerek erkek çocuklar olur. Aynı şekilde onların da nesilleri kesilirse ve hiçbir erkek evladı kalmazsa bu vakıfların nâzır ve mütevellisi o zaman korunmuş Amasya (şehrindeki) Müslümanlar arasından hakimin belirlediği kişi olur. Şücaüddin Tekvur Sinan'ın çocuklarından, çocuklarının çocuklarından (torunlarından), soyundan ve neslinden mütevelli olan herkes, tevliye ve nezaret hakkının verilmesini, korunması ve maslahatını (faydasını) dikkate alarak, artma ve çoğalma vesilelerini/vasıtalarını gözeterek, korunması ve muhafazası için çaba ve gayret göstererek vakıflara harcanmasını, imkan dahilinde vekillerin, babalarının ve seleflerinin (kendilerinden öncekilerin) adeti üzere vakıflara teveccüh etmesi şartıyla vakfın mahsulünden, kiralarından ve gelirinden (vakfın) imarı ve

[244] Mearic Suresi 70/11-16.

yukarıda belirtilen masraflar (için kullanılandan) artanını kendi maslahatına (kendisi için) harcayabilir ve herhangi bir sakınca, kısıtlama ve engelleme olmaksızın alabilir hatta aksine bu durumda ne dünyada ne de ahirette kınanmaz

(32) -Allah korusun- medrese yıkılır ve herhangi bir engel nedeniyle imar etmek ve eski haline geri getirmek zorlaşırsa imarından ve onarımından sonra bu vakıflardan elde edilen gelir Hz. Muhammed -Allah'ın salatı (rahmeti, duası) ve selamı onun üzerine olsun- ümmetinden fakirlere ve miskinlere, -ki bu da vakfedilen sadakanın sonuncusudur.- eğer medreseyi şimdiki duruma geri getirmek mümkün olursa, vakfın mahsul, kâr ve kiralarından elde edilen gelir buraya sarf edilir. Sonra, imardan arta kalan zikri geçen yerlere harcanır. Bu hususlarda vâkıfın -Allah onu bağışlasın.- şartlarına uyulur.

(33) Bu vakfiyenin sıhhati (doruluğu, geçerliliği) ve bağlayıcılığı ile hükmü meşru ve kararı geçerli olan Müslümanların hakimlerinden bir hakimin hükmü ile birleşti/uyuştu. Şeri' (dine, kanuna uygun) olarak sorusu meşru/geçerli olan hakim, yukarıda belirtilen tarihte bunu bana sorduktan sonra hazır bulunan adil şahitler hükmüne ve kararına şahit kıldı. Tek olan Allah'a hamd, O'nun en güzel şekilde yaratığı Hz. Muhammed'e ailesine ve ashabına salat (dua, rahmet) olsun.

(34) (Şahitler:) Bu yazının, görünüş ve içerik olarak aslına uygun olduğuna Mahmud b. Abdurrahman el-Muslihî - Allah her ikisini de bağışlasın.- şahitlik etti. / Bu yazının, görünüş ve içerik olarak aslına uygun olduğuna Bayezid b. Şeyh İmâdü'l-Kasevî Mahmud b. Abdurrahman el-Muslihî - Hâlik (yoktan var eden), Alîm (her şeyi bilen) Allah her ikisini de bağışlasın.- şahitlik etti. / Görünüş ve muhteva olarak sabit olduğuna (kesin olarak gerçekleştiğine) Kemal b. Hacı İbrahim el-Mütefakkih (fıkıh alimi) şahitlik eder. / (Vakfiyenin) görünüş ve muhteva olarak sabit olduğuna (kesin olarak gerçekleştiğine) Muhammed Çelebi ibn Haydar Bey el-Cündî şahitlik eder. / (Vakfiyenin) görünüş ve muhteva olarak sabit olduğuna (kesin olarak gerçekleştiğine) Seyyid b. Ahmed b. Bahşâyiş Fakîh el-Kasavî şahitlik eder. / (Vakfiyenin) görünüş ve muhteva olarak içindekilere Muhammed Cüneyd şahitlik eder. / (Vakfiyenin) görünüş ve muhteva olarak sabit olduğuna (kesin olarak gerçekleştiğine) Amasyalı Hatib Mahmud Hacı Ali şahitlik eder. / (Vakfiyenin) görünüş ve muhteva olarak sabit olduğuna (kesin olarak gerçekleştiğine) Ebu Yusuf ibn Emir Ahmed el-Hâfız şahitlik eder. / (Vakfiyenin) görünüş ve muhteva olarak sabit olduğuna (kesin olarak gerçekleştiğine) Tâhir b. Muhammed el-Hâfız şahitlik eder. / (Vakfiyenin) görünüş ve

muhteva olarak içindekilere İlyas b. Yakub el-Mütefakkih (fıkıh alimi) şahitlik eder. / (Vakfiyeye) görünüş ve muhteva olarak İlyas b. Yakub el-Mütefakkih (fıkıh alimi) şahitlik eder. / (Vakfiyeye) görünüş ve muhteva olarak Şeyh Paşa b. Sâlih el-Kasavî şahitlik eder. /

(35) …….. çizgilerle altındaki tefsirler/açıklamalar doğrudur. "Hüsameddin"[245]

(36) Yenilenen yirmi beşinci (25.) Anadolu Vakfiyesi 46 / Vakfiye Özeti 4847 / Vakfiye Kayıt Numarası 2877-32 / Esas ½-4320.[246]

(37) İşbu vakfiye Şura-i Evkaf'ın 12 Haziran 1332 tarihli kararına uygun olarak 30 Şubat 1334 terihinde ortaya çıkan yüce (padişah) irade gereğince kaydolunmuştur.[247]

4.1.2.3. Vakfiye[248] Metni:

(1) مجدد يكرمي بشنجي اناطولي وقفيه سي ٤٦ [249]/ خلاصة وقفيه ٢٨٤٧ (٤٨٤٧)[250] - قيود وقفيه نومروسي ٢٨٧٧/٣٢[251] (٤٨٧٧/٣٢) / اساس ١/٢ ـ٤٣٢٠[252]

(2) اماسيه ده كائن خليفت غازي وقفنك اشبو صورت وقفيه سي شوراي اوقافه ١٢ حزيران ٣٣٢ تاريخلي قرارينه توفيقًا ٢٠ شوال ٣٣٤ تاريخنده صدور ايدن ارادء عليه موجبنجه قيد اولنمشدر.[253]

(3) هذه الوقفية منقولة عن اصلها بلا زيادة و لا نقصان حرره الفقيير إليه عز شأنه الحاج ابراهيم القاضي بمدينة اماسية عفى عنه.

---

[245] Bu paragraf sadece VGMA 610/37/46 numaralı belgede bulunmaktadır ve Osmanlı Türkçesi ile yazılmıştır.
[246] Bu paragraf sadece "VGMA Dolap 10/1/0/5" envanter numarası ile kayıtlı rulo vakfiyede vardır ve Osmanlı Türkçesi ile yazılmıştır.
[247] Bu paragraf sadece "VGMA Dolap 10/1/0/5" envanter numarası ile kayıtlı rulo vakfiyede vardır ve Osmanlı Türkçesi ile yazılmıştır.
[248] Vakfiyeye ait mükerrer iki nüsha bulunmakta olup her ikisi de VGMA'da yer almaktadır. Bunlardan biri rulo halinde müstakil bir belge olup "Dolap Kutusu: (10/-) / Dosya No: (1/-) / Gömlek No: (0/0) Sayfa: 5" envanter numarası ile kayıtlıdır ve bu bölümde bu nüshadan "Dolap 10/1/0/5" şeklinde bahsedilecektir. Diğer nüsha da "Defter No: 610 / Sayfa No: 37 / Sıra No: 46" envanter numarası ile kayıtlıdır ve bu bölümde bu nüshadan "Defter 610/37/46" şeklinde bahsedilecektir.
[249] Bu bölüm sadece "Dolap 10/1/0/5" envanter numaralı nüshanın sonunda şahitlerin isimlerinden sonra yer almaktadır.
[250] Bu numara "Dolap 10/1/0/5" envanter numaralı nüshada belgenin sonunda şahitlerin isimlerinden sonra bu şekilde kaydedilmiştir.
[251] Bu numara "Dolap 10/1/0/5" envanter numaralı nüshada belgenin sonunda şahitlerin isimlerinden sonra bu şekilde kaydedilmiştir.
[252] Bu bölüm sadece "Dolap 10/1/0/5" envanter numaralı nüshada belgenin sonunda şahitlerin isimlerinden sonra yer almaktadır.
[253] Bu paragraf "Defter 610/37/46" envanter numaralı nüshanın baş kısmında, "Dolap 10/1/0/5" envanter numaralı nüshanın da sonunda şahitlerin isminden sonra yer almaktadır.

(4) هو الموفق... هذا السواد مقابل اصله المنقول عنه نقله المولى العالم المرحوم المغفور له مولانا عبد الرحمن بن محمد المصلحي القاضي باماسيه طاب ثراه حرره الفقير محمد المصلح ..... الناقل المذكور القاضي باماسيه عفى عنهم العلي.

(5) هو الموافق... هذا السواد مقابل باصله المنقول عنه بلا زيادة و لا نقصان حرره عبد الرحمن بن محمد المصلحي القاضي باماسيه غفر لهما العلي في التاريخ الهجري و اواخر محرم الحرام لسنة اسنين و و خمسين و ثمانمائة.

(6) ثبت عندي بشهادة الشهود المذكورين في هذا الكتاب اقرار الواقف المذكور فيه بجميع ما ينسب إليه فيه ثبوتًا صحيحًا شرعيًا و حكمت بصحته الوقفيته اماكنها و مصارفها و شرائطها بعد الطلب و السؤال ممن له ذلك بعد أن استخرت الله تعالى في و اشهدت على حكمي بذلك من حضر لي من الشهود و العدول كتبه العبد المفتقر إلى رحمة ربه احمد بن ثراسفاد(ر) احمد الرازي حامدًا لله و مسلمًا على نبيه (حامدًا لله على نبيه و مسلمًا)[254].

(7) الحمد لله المنزه عن صفات النقص و مشابهة الحوادث الحي القيوم القائم الباقي الوارث الباعث الحكيم فلا يتطرق إلى حكمته في صنعه معارفته النواقص و النواكث العليم بحركات المتحرك و سكنات الساكن اللابث الذي يقبل التوبة عن الجاني في ارتكاب المعاصي و العابث يغفر عن سيئات البر و الفاجر و البار و الحانث و يأخذ الصدقات ليضاعفها كما يضاعف حب البادز الحارث و يبشر المؤمنين الذين يعملون الصالحات انّ لهم اجرًا حسنًا هم فيها ابدًا مواكث. احمده حمدًا دائمًا ما تلي السبع المثاني او ضرب بالمثالث و اشكر سوابغ نعمه ما بحث عن قوائد الشريعة باحث و اوحده في الالوهية و الخالقية عن شريك الثاني و الثالث و اصلي على محمد النبي الامي المتعوذ بربه من شرّ النوافث صلى الله عليه و على اصحابه ما بقي نسل سام او حام او يافث و سلم تسليمًا و بعد...

(8) فإنّ اعظم مقاصد الفطن العاقل و اكرم ما يتعلق به اغراص الكامل الفاضل و خير ما يكتسب المرء لنفسه السعادة في العجل و الآجل و هي بعمل صالح لا ينقطع بعد الموة عن العامل فمنه علم ينتفع به المرشد الجاهل أو ولد صالح يدعو له بالخير و يطلب من ابيه اشرف المنازل أو صدقد جارية على ذوي الحاجات المشهور منهم و الخامل. هذا معنى قول خير البشرو سيد الاواخر و الاوائل إذا مات ابن آدم انقطع عمله إلا عن ثلث الحديث. فطوبى لمن جمع لنفسه هذه الفضائل و توسل إلى رحمة الله تعالى و رضوانه بهذه الوسائل و علم أنّ ظل نعيمه في الدنيا عن قريب عنه زائل و كوكب و جوده عن سماء سعود آفل فأخذ من دنياه لآخرته و تزوّد لنفسه قبل هجوم منيته و قدّم ليوم ندامته و حسرته و غسل بندمه درن ذنوبه و حوبته. و صلوات الله و سلامه على خاتم الانبياء محمد آله و صحبته.

بسم الله الرحمن الرحيم

(9) هذا ذكر ما ثبت عند العبد المفتقر إلى رحمة الله و رضوانه أحمد بن ثراسفاد(ر) بن أحمد الرازي الحاكم بقيصرية و اعمالها و مضافاتها بشهادة رجال احرار مسلم عدول عرفوا بالصلاح و الديانة و الصدق و الامانة و التجنب عن الكذب و المجانة و التحرز عن الفسق و الحيانة و هم سنان الدين ساوجي بن باد(ر)كر بن

[254] Belgede bu şekilde yazılmış ancak ifade açısından (حامدًا لله و مسلمًا على نبيه) şeklinde olmasının daha doğru olacağını düşünerek bu şekilde yazdık.

عبد الله و بدر الدين ابراهيم بن ثولي (تولي) بن تركانشاه و ظهير الدين خرشيد بن ابراهيم بن موسى و نجم الدين ابو الفتح ابن امير خان و بدر الدين صالح ابن الحاج چارق بن الياس و خورمشاه ابن عمر بن علي. شهد هؤلاء الشهود عند الحاكم المذكور اعلاه في مجلس حكمه و محل ولايته عقيب دعوى محررة صحيحة شرعية و انكار معتد به شرعًا و اثنى على الشهود خيرًا. جمع من أهل التعديل و التزكية بعد شهادتهم إنّ الامير الكبير الدارج إلى رحمة الله و رضوانه و هو مبارز الدين خليفت الب ابن سولي بن تركانشاه أقرّ عندهم و اشهدهم على اقراره في صحة عقله و بدنه و جواز امره و نفاز تصرفاته و تبرعاته و صدقاته في سنة اثنى عشرين و ستمائة.

(10) إنه وقف و حبس و خلّد و ابّد و تصدق بجميع ما يأتي ذكره و تحديده من الموضع و الاماكن المشاع منها و منفرز و ذكر شرائطه و مصارفه و تعيين المتولي و مقدار ما يصرف إلى كل واحد من الموقوف عليهم في هذا الكتاب مفصلًا مشروحًا وقفها ابتغاء لمرضاة الله و طلبًا لجزيل ثوابه و حسن المنقلب في معاده و مآبه و الفوز و النجاة يوم بعثه و حسابه و الخلاص عن اليم عذابه و شديد عقابه و ليبيض الله "يَوْمَ تَبْيَضُّ وُجُوهٌ وَتَسْوَدُّ وُجُوهٌ"[255] "يَوْمَ يَنْظُرُ الْمَرْءُ مَا قَدَّمَتْ يَدَاهُ"[256] و "يَوْمَ لَا تَمْلِكُ نَفْسٌ لِنَفْسٍ شَيْئًا وَالْأَمْرُ يَوْمَئِذٍ لِلهِ"[257] "يَوْمَ يَقُومُ الرُّوحُ وَالْمَلٰئِكَةُ صَفًّا لَا يَتَكَلَّمُونَ اِلَّا مَنْ اَذِنَ لَهُ الرَّحْمٰنُ وَقَالَ صَوَابًا"[258] يوم "يَقُولُ الْكَافِرُ يَا لَيْتَنِي كُنْتُ تُرَابًا"[259] و ليكون في ظلّ صدقته يوم يجزي الله المتصدقين و لا يضيع أجر المحسنين.

(11) فلما ادّوا هذه الشهادة على وجهها و ظهرت عدالتهم عند الحاكم المذكور بعد طعن الخصم المنكر للوقفية و لم يأت المنكر باربع و لا مجرّح و اعترف بالعجز عن ذلك قبل الحاكم شهادتهم ثم سأل من حاز سؤاله شرعًا الحاكم بصحته الوقفية المشهود بها و بلزومها. فاستخار الله كثيرًا و اتخذها هاديًا و نصيرًا و اجال في ذلك نظره و روى فيه فكره. فاداه اجتهاده و رأيه إلى الحكم بصحته هذه الوقفية المؤبدة و لزوم الصدقة المشهود بها المخلدة اتباعًا لبعض المجتهدين رضوان الله تعالى عليهم اجمعين فحكم بصحة الوقف و لزومه بشرائطه و مصارفه و حسبما يأتي تفصيل ذلك كله من بعد و قد اشهد على حكمه و قضائه من حضر من الشهود العدول في العشر الاول من جمازي الاول سنة اثنين و عشرين و ستمائة من هجرة سيدنا و مولانا محمد عليه الصلوة و السلام و التحية و الرضوان.

(12) فمن جملة ما وقفه الواقف المذكور و هو مبارز الدين خليفت الب ابن سولي بن تركانشاه و حبسه و ابده و تصدق به صدقةً موقوفة مؤبدة و حبسًا دائمًا بنية صادقة و رغبة حاضرة.

(13) جميع ضيعة كوجميد أحد من ضياع محروسة اماسيه التي احد حدودها الاربعة ينتهي إلى جهة تاندراس فتمامه إلى مرج و ثانيها ينتهي إلى تخوم اراضي قرية تعرف باندیکدوس و ثالثها ينتهي إلى اراضي ضيقة بدانوس و رابعها ينتهي إلى النهر الكبير المعروف باشتاقول.

(14) و من ذلك ستة عشر سهمًا مشاعة من اصل ستة و عشرين سهمًا (درهمًا) من جميع مزرعة معروفة بقورو (اي اوزون اوبه) من اعمال مدينة اماسيه التي يحيط بجميعها حدود اربعة فاحدها من طريق قنطرة

[255] Al-i İmran Suresi 3/106.
[256] Nebe Suresi 78/40.
[257] İnfitar Suresi 82/19.
[258] Nebe Suresi 78/38.
[259] Nebe Suresi 78/40.

ارجوك و نهر قرية خفاد (اي خلفت) الى شجرة الغبيراء (اي قره اغج) و نهر قرية خفاد (اي خلفت) و حاقلة (حافله) الجاري إلى مربض (اغل) بيرام و ثانيها من مربض بيرام إلى بئر الماء التي على طريق ضيعة موسورثا (اي يوزبكي) و ثالثها منه إلى الوادي الكبير المعروف بمربص علي شير و رابعها ينتهي إلى اراضي ضيعة مر و ميل و إلى قنطرة ارجوكه.

(15) و من ذلك ستة عشر سهمًا مشاعة من اصل ستة و عشرين سهمًا من جميع مزرعة تعرف بجاندار (اي ايوك جاندار) التي يحيط بجميعها حدود اربعة فاولها من تخوم اراضي ضيعة قارغلر إلى حدود ضيعة بودا (يود) و حدود ضيعة باساني (باسالي)[260] إلى الماء المعروف بآب بزرك و ثانيها ينتهي إلى اراضي ضيعة اغار و ثالثها ينتهي إلى تخوم قرية غلبيان (غليبان) و الحد الرابع ينتهي إلى تخوم ضيعة باجول و هذا من حدود ضيعة قلاوز.

(16) و من ذلك جميع ارض متصلة باراضي قرية غانو احدى قرى اماسيه التي احد حدودها ينتهي إلى كرم كرد و ثانيها ينتهي إلى كرم كوج ارسلان و ثاليها يتصل بارض الضيعة المذكورة و رابعها ينتهي إلى طريق.

(17) و من ذلك جميع كرم و ارض متصلين بقرب قنطرة سوباشي بظاهر اماسيه و قد احاط بهما حدود اربعة فالحد الاول ينتي إلى ملك اولاد كوج و الحد الثاني ينتهي إلى ملك محمد الخباز و الحد الثالث ينتهي إلى ملك عمر و الحد الرابع ينتهي إلى طريق.

(18) و من ذلك جنينة متصلة بالمدرسة المعروفة بانشاء الواقف في محروسة اماسيه حدها الاول (ينتهي)[261] إلى المدرسة و الثاني ينتهي إلى ملك اولاد كدول و الثالث ينتهي إلى وقف خانقاه و الرابع ينتهي إلى ملك الامير شجاع الدين تكور سينان.

(19) و من ذلك جميع الدار و الاصطبل المتصلة الكائنين في محلة كرتوس بمحروسة اماسيه المحيط بهما حدود اربعة الاول ينتهي إلى ملك الامام العالم بدر الدين ابراهيم خليل المدرس و ملك شجاع الدين كوجبه و الثاني ينتهي إلى ملك حسين و الثالث و الرابع ينتهيان إلى الطريق.

(20) و من ذلك سهم واحد مشاع من أصل خمسة اسهم هنّ جميع الحمام الكائن بمحروسة اماسيه داخل السور على باب الميدان و احاط بجميع الحمام حدود اربعة احدها ينتهي إلى سور المدينة و ثانيها إلى ملك سنان الدين موسى.

(21) و من ذلك نصف الخان الكائن في السوق بمحروسة اماسيه المحيط بجميعه حدود اربعة ثلثه منها إلى طرق ثلثه و الحد الرابع ينتهي إلى ملك اوروج.

(22) و من ذلك دكان واحد في سوق البز بالمدينة المذكورة الذي ينتهي حد من حدوده إلى ملك حمال زاده و الحد الثاني ينتهي إلى وقف مسجد لالا و الحد الثالث ينتهي إلى خان الملك يغبسان و الحد الرابع ينتهي إلى طريق.

[260] Bu köyün ismi belgede (ب) harfi yerine (ي) harfi konularak da okunmaya müsait bir şekilde yazılmıştır.
[261] Bu kelime sadece "Dolap 10/1/0/5" envanter numarası ile kayıtlı rulo vakfiyede vardır.

(23) و من ذلك حانوت واحد كائن في سوق الحذائين (سراج دكان) الذي احد حدوده ينتهي إلى ملك الامير شجاع الدين تكور سينان الثاني ينتهي إلى حمام رضوان المعروف بامير آخور و الثالث ينتهي إلى وقف مسجد الحسن و الحد الرابع ينتهي إلى الطريق.

(24) و من ذلك حمام في ترخال حد واحد من حدوده ينتهي إلى ملك شاهنشاه و الحدود الثلثة الباقية ينتهي إلى الطرق.

(25) و وقف الواقف و هو الامير الكبير مبارز الدين خليفت الب ابن سولي ابن تركانشاه هذه الاماكن و المواضع المذكور على وجه المشروح اعلاه منفرزها(؟) و مشاعهما(؟) وقفًا صحيحًا شرعيًا قاطعًا للملك باتًّا بتلًا محرماً بمحارم الله مؤبدًا مخلدًا و حبسها حبسًا دائمًا لا يغيرها كرور دهر و لا مرور عصر فكل ما اتى عليها زمان جدّدها و اكّدها و إن مضى عليها اوان ابّدها و خلّدها.

(26) و شرط الواقف المذكور رحمه الله ان ما يحصل من هذه الموقوف من الريع و الغلة و النماء و الاجور يصرف اولا إلى عمارتها و ابقاء صورتها و اصلاح ابنيتها بكراب الارض و تثنينها و ترميم ما تشعث من ذلك كله و بناء ما انهدم منها و إلى عمارة المدرسة المشهورة بإنشاء الواقف المذكور رحمه الله بمحروسة اماسيه و اصلاحها و ما لا بدّ منها.

(27) عين لتوليته الخمس و للمدرس بهذه المدرسة المواظب على الدرس و التعليم و الارشاد و التفهيم الحنفي الآخذ بمذهب ابي حنيفة النعمان بن ثابت الكوفي في الفروع و الاصول و يكون دروسه الفقهية من فقه ابي حنيفة رضي الله عنه في كل سنة الف درهم و مايتا (مائتا) درهم من الدرهم الفضية الخالصة النصفه ستمائة درهم و من الخنطة ثلثمائة مد بالمتعارف في محروسة اماسيه. يتناول المدرس بهذه المدرسة كائنًا من كان في السنة الواحدة ما تقدم ذكره من الدراهم و الخنطة بعد ان يكون مواظبًا على القاء الدروس و ارشاد الطلبة للتعليم الشرعي المنتهين إلى المذهب الحنفي اصلًا و فرعًا هنيئًا مرئيًا ليس لاحد من خلق الله ان ينقص من المبلغ المذكور للمدرس قليلًا و لا كثيرًا. و عين الواقف رحمه الله للمعيد الحنفي القائم بالاعادة و الافادة كما هو المعهود من معيدي المدارس في كل سنة مأتي و اربعين درهمًا من الدراهم الفضة الخالصة النصفه مأة و عشرون درهمًا. و عين لاثنى عشر فقيهًا بشرط أن يكونوا حنفيين في كل سنة تسعين درهمًا النصفه خمسة و اربعون درهمًا من ذلك ستون درهمًا ستة من الفقهاء لكل واحد عشرة.

(28) و قد فوض التولية و النظرة في جميع الاوقاف و القيام بعمارتها و استغلالها بسائر وجوه الاستغلال من الزراعة و الاجارة و المعاملة و في تعيين المقادر و صرف ما يحصل من الاوقاف إلى مصارف المذكورة إلى ابنه الامير شجاع الدين تكور سنان تفويضًا صحيحًا شرعيًا. و جعل له اسناد التولية إلى من شاء شجاع الدين تكور سينان من ذكور اولاده الاصلح فالاصلح منهم دون الاناث بعد وفاته لا في حال حيوته. فما دام الامير شجاع الدين تكور سينان في حال الحيوة فالولاية و النظر له. يتصرف بنفسه في الاوقاف و غيرها فمن يعتمد عليها و يثق به كائنًا ما كان. فإذا درج شجاع الدين تكور سينان المذكور إلى رحمة الله تعالى يكون الولاية و النظرة في حامل الاوقاف إلى من عينه شجاع الدين حال حيوته من اولاده الذكور الاصلح فالاصلح منهم. لا تزال هذه الصدقة الجارية في سبيلها محفوظة بشرائطها مصروفة إلى مصارفها محرمة بمحارم الله تعالى مؤبدة مخلدة محتبسة إلى ان يرث الله البلاد و العباد و هو خير الوارثين.

(29) ليس لاحد من خلق الله من سلطان جائر أو وال ظالم غاشم أو قاض أو فقيه ان يسعى لابطال هذه الوقفية بتأويل فاسد و اباطيل مزخرقة و اقاويل موهة. فمن فعل ذلك أو صمّم الغرم عليه و اراده في خلتر فالله حسيبه و مجازيه على سوء صنيعه "يَوْمَ يَعَضُّ الظَّالِمُ عَلٰى يَدَيْهِ"[262] "يَوْمَ لَا يَنْفَعُ مَالٌ وَلَا بَنُونٌ * اِلَّا مَنْ اَتَى اللهَ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ"[263] يوم "يُعْرَفُ الْمُجْرِمُونَ بِسِيمٰيهُمْ فَيُؤْخَذُ بِالنَّوَاصِي وَالْاَقْدَامِ"[264] يوم يوضع الميزان يوم ينشر الديوان "يَوْمَ يَفِرُّ الْمَرْءُ مِنْ اَخِيهِ * وَاُمِّهِ وَاَبِيهِ * وَصَاحِبَتِهِ وَبَنِيهِ * لِكُلِّ امْرِئٍ مِنْهُمْ يَوْمَئِذٍ شَاْنٌ يُغْنِيهِ "[265] "يَوْمَ يَكُونُ النَّاسُ كَالْفَرَاشِ الْمَبْثُوثِ * وَتَكُونُ الْجِبَالُ كَالْعِهْنِ الْمَنْفُوشِ"[266] يوم يجازي الله على النقير القطمير يؤاخذ الظالم بالقليل و الكثير قال الله تعالى و هو اصدق القائلين " فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ * وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ"[267]

(30) فليذكر المعرض لهذه الاوقاف بالتغيير و الابدال و التحريف و الابطال مهابة الموت و سكرته و القبر و ظلمته و اللحد و وحشته و منكرًا و هيبته و نكيرًا و شدته و هول مسئلتهما و خشونة محاورتهما و الوقوف بين يدي الله "يَوْمَ يَقُومُ النَّاسُ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ"[268] "يَوْمَ تُبْلَى السَّرَائِرُ"[269] تهتك الستائر "يَوَدُّ الْمُجْرِمُ لَوْ يَفْتَدِي مِنْ عَذَابِ يَوْمِئِذٍ بِبَنِيهِ * وَصَاحِبَتِه وَاَخِيهِ * وَفَصِيلَتِهِ الَّتِي تُئْوِيهِ * وَمَنْ فِي الْاَرْضِ جَمِيعًا ثُمَّ يُنْجِيهِ * كَلَّا اِنَّهَا لَظٰى * نَزَّاعَةً لِلشَّوٰى"[270].

(31) و قد اسند متولي هذه الاوقاف و هو الامير الكبير شجاع الدين تكور سنان إبن خليفت الب التوليت و النظر في هذه الاوقاف و القيام بعمارتها و السعى في اصلاحها و حفظ صورتها و اعادتها إلى ما هي عليه الآن بعد الخراب و الانهدام و صرف ما يفضل من العمارة من حاصل الوقف إلى المصارف المذكورة و اتباع شرائط الوقف في ذلك كله إلى ولده فلذة كبده و الاصلح من اولاده الذكور و هو جلال الدين محمد ابن الامير شجاع الدين تكور سينان اسنادًا صحيحًا و تفويضًا شرعيًا. على أنه إذا نزل بالامير شجاع الدين تكور سينان نازلة الموت و انتقل إلى جوار الله كان المتولي لهذه الاوقاف و الناظر فيها و القائم عليها و مستقل لها جلال الدين محمد بن تكور سينان. يتولى ذلك بنفسه و لمن يعتمد عليه من نوّابه و امنائه لا يألو في ذلك جهدًا و لا يخسر لذي حق حقًا و لا يعارض احد من اولاد شجاع الدين في ذلك كله بوجه من الوجوه و لا سبب من الاسباب. و يكون المتولي بعد جلال الدين محمد من عيّنه هو من اخوته لابيه الاصلح فالاصلح منهم و فوض إليه التولية بعد وفاته. لا تزال التولية و النظر في الاوقاف لاولاد شجاع الدين تكور سينان المذكور منهم دون الاناث على الترتيب المذكور فاوّلهم متوليًا جلال الدين محمد ثم من يسنده هو إليه من اخوته الاصلح فالاصلح ثم بعد وفات الثاني يكون المتولي من يعينه الثاني هكذا إلى انه لا يبقى احد منهم. فإذا انقرضوا كان المتولي و الناظر في الاوقاف المذكور اولاد شجاع الدين تكور سينان الذكور منهم دون الاناث يقدم الاصلح فالاصلح منهم. فإذا انقرضوا ايضًا و لم يكن لهم اولاد ذكور كان الناظر و المتولي لهذه الاوقاف من عينه الحاكم بين المسلمين بمحروسة اماسيه يومئذ. و كل من كان متوليًا

[262] Furkan Suresi 25/27.
[263] Şuara Suresi 26/89.
[264] Rahman Suresi 55/41.
[265] Abese Suresi 80/34-37.
[266] Karia Suresi 101/4-5.
[267] Zilzal Suresi 99/7-8.
[268] Mutaffifin Suresi 83/6.
[269] Tarık Suresi 86/9.
[270] Mearic Suresi 70/11-16.

من اولاد شجاع الدين تكور سينان و اولاد اولاده و عقبه و نسله كان له ان يصرف الفاضل من غلة الاوقاف و اجورها و ريعها عن العمارة و المصارف المذكورة اعلاه إلى مصلحة نفسه يتناول من غير خطر و لا حجر و لا منع بل يكون هو في كل من ذلك ليس عليه لائمة في الدنيا و لا في الآخرة بشرط أن يعطي التولية و النظر حقهما و يتصرف في الاوقاف مراعيًا للحفيظته و المصلحته محافضًا على اسباب التثمير و التمنيد مثمرًا عن ساق الجد و الاجتهاد في الحفظ و الدفع لهما عسى يتوجه إليها من النوائب كما هو داب آبائبه و اسلافه.

(32) فإن خربت المدرسة و العياذ بالله و تعذر عمارتها و اعادتها إلى حالتها لمانع من الموانع فما تحصل من هذه الاوقاف بعد عمارتها و اصلاحها تكون مصروفًا إلى الفقراء و المساكين في أمّة محمد صلوات الله و سلامه عليه. و هذا هو اخر المصارف لهذه الصدقة الموقوفة. فإن اماكن اعادة المدرسة من حاصل الوقف و ريعه و غلته و اجوره إلى ان يعود إلى مثل حالتها التي هي عليها الآن ثم يصرف ما فضل من العمارة إلى المصارف التي تقدم ذكرها و يتبع في جميع ذلك شرط الواقف رحمه الله

(33) و قد اتصل بصحته هذه الوقفية و لزومها حكم حاكم من حكام المسلمين جائز الحكم نافذ القضية. واشهد على حكمه و قضائه من حضر من الشهود و العدول بعد انه سألني ذلك من جازت مسألته شرعًا و ذلك في التاريخ المذكور اعلاه و الحمد لله وحده و صلواته على خير خلقه محمد و آله و صحب.

(34) شهد بان السواد مقابل باصله ظهرًا و بطنًا محمود بن عبد الرحمن المحلحي غفر لهما. / شهد بان السواد مقابل باصله ظهرًا و بطنًا بايزيد بن شيخ عماد القصوي غفر لهما خالق العليم. / يشهد بثبوته كمال بن الحاج ابراهيم المتفقه ظاهرًا و باطنًا. / يشهد بثبوته محمد چلبي ابن حيدر بك الجندي ظاهرًا و باطنًا. / يشهد ثبوته سيد بن احمد بن بخشايش فقيه القصوي ظاهرًا و باطنًا. / يشهد بما فيه محمد جنيد ظاهرًا و باطنًا. / يشهد بثبوته محمود الحاج علي الخطيب الاماسي ظاهرًا و باطنًا. / يشهد بثبوته ابو يوسف ابن امير احمد الحافظ ظاهرًا و باذنًا. / يشهد بثبوته طاهر بن محمد الحافظ ظاهرًا و باطنًا. / يشهد بما فيه الياس بن يعقوب المتفقه ظاهرًا و باطنًا. / يشهد به ظاهرًا و باطنًا شيخ پاشا بن صالح القصوي.

(35) ..... چيزكيلرله التنده كي تفسيرلر صحيح در. "حسام الدين"

(36) مجدد يكرمي بشنجي اناطولي وقفيه سي ٤٦ / خلاصه ء وقفيه ٤٨٤٧ / قيود وقفيه نومرو سي ٣٢–٢٨٧٧ / اساس ١/٢ – ٤٣٢٠.[271]

(37) ايشبو وقفيه شوراي اوقافن ١٢ خزيران سنة ٣٣٢(١) تاريخلي قرارنه توفيقًا ٣٠ شباط ٣٣٤ (١) تاريخنده صدور ايدن اراده ء عليه موجبنجه قيد اولنمشدر.[272]

[271] Bu paragraf sadece “Dolap 10/1/0/5” envanter numarası ile kayıtlı rulo vakfiyede vardır ve Osmanlı Türkçesi ile yazılmıştır.
[272] Bu paragraf sadece “Dolap 10/1/0/5” envanter numarası ile kayıtlı rulo vakfiyede vardır ve Osmanlı Türkçesi ile yazılmıştır.

4.1.3.4. Vakfiye Değerlendirme:

Vakfiyenin biri "VGMA Defter No: 610 / Sayfa No: 37 / Sıra No: 46" envanter numarası ile diğeri ise rulo halinde ve müstakil bir belge olarak "VGMA Dolap Kutusu: (10/-) / Dosya No: (1/-) / Gömlek No: (0/0) / Sayfa: 5" envanter numarası ile kayıtlı iki nüshası vardır. Nüshaların her ikisinin de baş tarafında Amasya'da bulunan Halîfet Gazi Vakfının vakfiye sureti/kopyası olduğu ve Şûrây-ı Evkaf'ın (R.) 12 Haziran (1)332 (M. 25.06.1916) tarihli kararına uygun olarak (H.) 30 Şevval (1)334 (M. 30.08.1916) tarihinde ortaya çıkan yüce irade (padişah emri) gereğince kaydolunduğu not düşülmüştür. Bu ifadeden iki nüshanın ya aynı belgeden ya da birinin diğerinden kopya edildiği anlaşılmaktadır. Biri diğerinden kopya edildiyse vakıf defterine kaydedilen nüshanın rulo halindeki nüshadan kopya edilmiş olması daha kuvvetli bir ihtimaldir.

Tarih kaydı, genel olarak tüm vakfiyelerde özel olarak da Anadolu Selçuklu vakfiyelerinde belgenin en sonunda yer alır. Bu vakfiyenin tarihi ise sonunda değil giriş bölümünde yer almakta olup Hicrî 1-10 Cemaziye'l-Ahir 622'dir (H. 1-10.05.622 - M. 11-20.05.1225). Ayrıca vakfiyenin metnine başlamadan önce bir dava konusu sonucunda Amasya Kadısı Abdurrahman b. Muhammed el-Muslihî'nin (H.) 20-30.01.852 (M. 26.03.1448-05.04.1448) senesinde yazdığı ve yürürlüğe koyduğu kaydedilmiştir. Bu da 1448 yılında asıl vakfiyeden bir kopya çıkartıldığını göstermektedir. Bu da elimizdeki nüshaların da kopyanın kopyası olduğunu göstermektedir. Fakat vakfiyede kopya sebebi ile ilgili bir bilgi yoktur. Ayrıca "VGMA Defter No: 610 / Sayfa No: 40 / Sıra No: 47" envanter numarası ile kayıtlı (H.) 1-10.05.768 (M. 03-13.01.1367) tarihli bir başka vakfiyede de Halifet Gazi'nin soyundan gelen Alaaddin Emir Ali b. Merhum Şücaüddin Süleyman Bey b. Emir Ali isminde bir kişi tarafından Mübarizüddin Halifet Alb Medresesi Vakfı'na bir ekleme yapıldığı anlaşılmaktadır.

Vakfiyenin giriş bölümünde vakfın Kayseri'nin ve oraya bağlı olan yerlerin hâkimi Ahmed b. Seresfâd(r) b. Ahmed er-Râzî'nin huzurunda, hür, Müslüman, adaletli, dindar, güvenilir, ahlaksızlıktan ve hıyanetten kaçınan şahitlerin şahitlikler ile gerçekleştiği ifade edilmiş ve şahitlerin isimleri yazılmıştır. Bu da vakfiyelerde pek karşılaşılmayan bir durumdur. Vakfiyenin sonunda da "yazının/belgenin, görünüş ve içerik olarak aslına uygun olduğu" şeklinde ifadeleri ile şahitlik eden bazı şahitlerin isimleri yazılıdır. Bu durumda vakfiyenin girişindeki şahitler ile sonundaki şahitlerin farklı belgelere şahitlik ettikleri anlaşılmaktadır. Kuvvetle muhtemel belgenin

girişindekiler orijinal vakfa/vakfiyeye şahitlik edenler sonundakiler ise 1448 tarihli kopyasına şahitlik edenlerdir.

Vakfiyeye Allah'a medh-ü sena ve hamd, Hz. Muhammed'e (SAV) de salat ve selam ile başlamış, insanın kendisi için elde edebileceği en hayırlı şeyin dünya ve ahiret mutluluğu olduğu, bunun da ölümden sonra sevabı kesilmeyen sâlih amel ile olacağı, dünya nimetlerinin geçici olduğu ve dünyada ahiret için hazırlık yapanın mutlu olacağı gibi sadaka ve hayır yapmayı teşvik eden ifadeler kullanılmıştır. Vâkıfın, sınırları belirtilen, şartları ve giderleri belirtilen yerlerin, mekanların hepsini, Allah'ın rızasını kazanmak ve Kur'an-ı Kerim'deki bazı ayet-i kerimelerle tasvir edilen hesap gününde sadakasının gölgesinde olmak amacıyla vakfettiği ifade edilmektedir.

Belgede vakıf kararına/hükmüne itiraz edildiği, bunun üzerine hâkimin adalet ve masumiyet sahibi kişileri topladığı, Emir Mübarizüddin Halîfet Gazi b. Türkânşah'ın da şahitlerin huzurunda, akıl ve beden sağlığı yerindeyken, emri/işi, tasarrufları, bağışları ve sadakaları geçerli iken vakfa karar verdiği ve şahitleri şahit kıldığı, vakfiyeyi/vakfı reddeden tarafın dört (şahit) ve vakıf hükmünü iptal edecek bir delil getiremeyip eksikliğini kabul etmesinden ve şâhitlerin hâkimin nezdinde adaletli oldukları da ortaya çıktıktan sonra hâkimin onların şahitliklerini kabul edip vakfiyenin sıhhatine (doğruluğuna, geçerliliğine) ve bağlayıcılığına karar verdiği ifade edilmektedir. Adaletsiz sultan, haksız, zâlim vali, kadı veya fakih hiç kimseye bu vakfiyenin/vakfın bozuk/yanlış bir yorumla, süslenmiş boş/abes şeylerle, güzel sözlerle iptal olması için çalışamaz. Her kim bunu yaparsa, zarar vermeyi planlarsa veya değiştirmek isterse Kur'an-ı Kerimdeki bazı ayetlerle tasvir edilen Ahiret günü yaptığı kötü şeye binaen karşılığını görür. Sultan, vâli, kadı veya fakih hiç kimsenin bu vakfiyeyi/vakfı bozuk/yanlış bir yorumla ve boş/abes şeylerle iptal etmeye çalışmaması konusunda uyarı yapılmış ve her kim bunu yaparsa Ahiret günü yaptığı kötü şeye binaen karşılığını göreceği ifade edilmiş ve bu minvaldeki ayeti kerimelerden örnekler verilmiştir.

Vakfiyenin giriş bölümünde "Hz. Peygambere ve ashabına Sâm, Hâm ve Yâsef neslinden gelenler devam ettikçe salât (rahmet, dua) ve selam ederim." şeklinde bir ifade yer almakta olup bu ifadeden yukarıda özet olarak bahsettiğimiz kaynaklardaki bilgilere bir atıf yapıldığı anlaşılmaktadır. Genel olarak İslam, Yahudilik ve Hristiyanlık kaynaklarında Sâm, Hâm ve Yâsef'den Hz. Nuh'un oğulları olarak bahsedilir. Tevratta Nûh'un Sâm, Hâm ve Yâfes (Yâfet) adındaki üç oğlu olduğu ve

yeryüzündeki bütün insanların Nûh'un bu üç oğlunun soyundan geldiği ifade edilir. Kur'an-ı Kerim'de ise Hz. Nuh'un oğullarının ismi geçmemekle birlikte bazı tefsirlerde "Nûh'un soyunu yeryüzünde kalıcı yaptık"[273] âyetindeki Nûh'un soyunun Hâm, Sâm, Yâfes ile onların soyundan gelenler olduğu söylenmektedir. [274] Diğer Anadolu Selçuklu vakfiyelerinde bu şekilde bir atfa rastlamadık ve bu vakfiyede de hangi saikle yapıldığını gösterecek pek bir ipucu yoktur.

Vâkıfın ismi vakfiyede Müberizüddin Halîfet Alp b. Sûlî b. Türkenşâh şeklinde geçmekte, vakfiyenin üstündeki notta notta ise "Halîfet Gazi" şeklinde geçmekte ve "gazi" unvanı ile birlikte zikredilmektedir. Bu durumda lakabının "Mübarizüddin", isminin "Halîfet", unvanının "Alp" ve "Gâzî", babasının isminin "Sûlî" dedesinin isminin de "Türkenşah" olduğu anlaşılmaktadır. Kaynaklarda "Mübarizü'd-din Halife Alp"[275], "Halifet Gazi"[276], "Halifet Alp Gazi"[277], "Mübarizü'd-din Halifet Gazi"[278] yaygın olarak ise "Halifet Gazi" şeklinde isimlendirilmektedir. Bazı kaynaklarda "Alp" bazı kaynaklarda "Gazi" şeklinde bir unvan verilmesinin sebebi ise Türklerin Müslüman olmadan önce kullandıkları "Alp" unvanını Müslüman olduktan sonra genellikle "Gazi" unvanı ile değiştirilmesinden kaynaklı olabilir[279].

Danişmendnâme'de babasının ismi Artûhî, annesinin ismi de Harşene Beyi Şettat'ın kızı Efrûmiye olan Hilfet adında bir kişiden bahsedilir[280]. Bu kişinin vâkıf Halîfet Gazi ile aynı kişi olabileceği kabul edilmekle birlikte tarihi gerçeklerle bağdaşmadığı ifade edilir[281]. A. Hüseyin Hüsameddin ise Amasya Tarihi adlı eserinde Halifet Gazi'nin Kanık veya Kınık boyuna mensup olduğu[282], I. Kılıç Arslan'ın damadı olan Güdül Bey'in torunlarından olduğu, babasının adının Şücaü'd-din Tûlî Bey,

---

[273] Sâffât Sûresi 37/77.
[274] Ömer Faruk Harman, "Nûh", *TDVİA,* C. 33, İstanbul 2007, s.224-227; İsmail Taşpınar, "Sâm", *TDVİA,* C. 36, İstanbul 2009, s.60-61; Şaban Kuzgun, "Hâm", *TDVİA,* C. 15, İstanbul 1997, s.395-396; Ömer Faruk Harman, "Yâfes", *TDVİA,* C. 43, İstanbul 2013, s.174-175.
[275] Abdizade Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi,* C. 1, s.196, 256, 283; Abdizade Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C. 2, Necmi İstikbal Matbaası, İstanbul 1332-1329,s.354.
[276] Abdizade Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C.1, s.196, 283: İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Tokat Niksar Zile Turhal Pazar Amasya Vilayet Kaza ve Nahiye Merkezlerindeki Kitabeler,* s.94.
[277] Mehmed Cenab Şehabeddin Tekindağ, "İzzet Koyunoğlu Kütüphanesinde Bulunan Türkçe Yazmalar Üzerinde Çalışmalar I", *Türkiyat Mecmuası*, C. 16, s. 134.
[278] Mikail Bayram, "Selçuklular Zamanında Tokat ve Malatya Yöresinin Fikri ve Kültürel Yapısı ve Siyasi Boyutlan", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi,* S. 72, Haziran 1991, s.89.
[279] Mikail Bayram, *Ahi Evran Teşkilatının Kuruluşu*, Damla Matbaacılık, Konya 1991, s.132.
[280] Arif Ali, *Hikayet-i Melik Gazi (Danişmend Tarihi, Dânişmendnâme),* İstanbul Belediye Atatürk Kitaplığı, MC-Yz-K.000441, vr. 1b-262b, s.14a-258a.
[281] Refet Yinanç, "Selçuklu Medreselerinden Amasya Halifet Gazi Medresesi ve Vakıfları", *Vakıflar Dergisi*, C. 15, Ankara 1982, s.6.
[282] Abdizade Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi,* C.1, s.197.

dedesinin adının ise Türkanşah olduğu ifade edilmektedir[283]. İncelediğimiz vakfiyenin her iki nüshasında da babasının ismi Sûlî (سولي) şeklinde yazılmışken A. Hüseyin Hüsameddin (Tûlî) (تولي) şeklinde yazmıştır. Refet Yinanç da Sûlî (سولي) ve (Tûlî) (تولي) şeklinde okuyanların olduğundan bahseder fakat tarihi metin ve vesikalarda Tûlî adıyla karşılaşılmamasına karşın Sûlî kelimesini şahıs adı olarak pek çok yerde görüldüğünü ifade eder ve bu minvaldeki kaynaklara atıfta bulunur[284]. Ayrıca Refet Yinanç, "Halifet Gazi" adına, medrese kitabesi ve vakfiyesinden başka Selçuklu devrine ait hiçbir kaynakta rastlanmadığını belirtir[285]. Dedesinin isminin yazılışında ise kaynaklar arasında herhangi bir fark yoktur. Halifet Gazi'nin kaç tarihinde ve nerede doğduğu belli olmamakla birlikte A. Hüseyin Hüsameddin'in "Amasyalı Halifet Gazi"[286] ifadesini kullanmasından hareketle Amasya'da doğmuş olabileceği düşünülmektedir[287]. Nerede vefat ettiği de kesin olarak bilinmemekle birlikte (H.) 627 (M. 1229/1230) tarihinden sonra kendisi ile ilgili bir bilgi verilmemesinden hareketle bu tarihte vefat ettiği düşünülmektedir[288]. Bununla birlikte A. Hüseyin Hüsameddin'in de kaynak vermeden verdiği bazı bilgilerin de tarihi gerçekliklere bağdaşmadığı için temkinli yaklaşılması gerektiği ifade edilmektedir[289].

Vâkıf, tevliye, nezaret (mütevellilik, nâzırlık), imar faaliyetlerini yerine getirme, ziraat (ekip dikme), icar (kiralama), muamele (alım satım işlemleri), vakıflardan elde edilen gelirleri belirtilen masraflara harcama ve diğer görevlere oğlu Emir Şücaüddin Tekvur Sinan'ı atamaktadır. Mütevelli Emir Şücaüddin Tekvur Sinan ibn Halîfet Alp, vakfın tevliye, nezaret, vakıfları imar etme, onarma, şeklini muhafaza etme, harab olduktan ve yıkıldıktan sonra şuanki durumuna geri getirme, vakfın gelirinden/hasılatından imar etme, belirtilen masraflara harcanma ve tüm bu konudaki vakfın şartlarına yerine getirme görevlerine, erkek evlatlarından en uygunu Celaleddin ibn Emir Şücaüddin Tekvur Sinan'ı atamaktadır.

---

[283] Abdizade Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi,* C. 2, s.354.
[284] Refet Yinanç, "Selçuklu Medreselerinden Amasya Halifet Gazi Medresesi ve Vakıfları", s.5-6 (dip not 8).
[285] Refet Yinanç, "Selçuklu Medreselerinden Amasya Halifet Gazi Medresesi ve Vakıfları", s.6.
[286] Abdizade Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi,* C. 2, s.353.
[287] Sefer Solmaz, "Türkiye Selçukluları Devrinin Ünlü Gazisi Mübarizü'd-Din Halîfet Gazi", *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi,* S. 16, Konya 2016, s.242.
[288] Mehmed Cenab Şehabeddin Tekindağ, "İzzet Koyunoğlu Kütüphanesinde Bulunan Türkçe Yazmalar Üzerinde Çalışmalar I", s.138; Refet Yinanç, "Selçuklu Medreselerinden Amasya Halifet Gazi Medresesi ve Vakıfları", s.7.
[289] Refet Yinanç, "Selçuklu Medreselerinden Amasya Halifet Gazi Medresesi ve Vakıfları", s.6.

Celaleddin Muhammed'den sonra baba bir kardeşlerinden en uygununun mütevelli olması, daha sonra adı geçen Şücaüddin Tekvur Sinan'ın kızlar hariç çocuklarının kıyamet kadar devam ettirmesi, çocuklarının nesilleri kesilirse ve hiçbir erkek evladı kalmazsa nâzırın ve mütevellinin Amasya'daki Müslümanlar arasından zamanın hakiminin belirlediği bir kişinin olması, mütevelli olan herkesin de tevliye ve nezaret hakkını yerine getirmesi, vakıfların maslahatını (faydasını) dikkate alması, artırma ve çoğaltma vesilelerini/vasıtalarını gözetmesi şart koşulmaktadır. Genelde vakıf kültüründe ve özel olarak Anadolu Selçuklu Vakıflarında vâkıf ilk mütevelli olarak öncelikle kendisini tayin eder, kendisi vefat edince evlatlarına özellikle de erkek evlatlarına intikal etmesini şart koşar. Bu vakıfta ise vâkıf ilk mütevellilik ve nâzırlık görevini kendi uhdesine değil isim vererek oğlu Emir Şücaüddin Tekvur Sinan'ın uhdesine, Emir Şücaüddin Tekvur Sinan da oğlu Celaleddin Muhammed'in uhdesine tevdi etmekte ve bu şekilde kız evlatlar hariç erkek evlatlarının uhdesinde devam etmesi şartı koşulmaktadır. Yani vâkıfın belirlediği mütevelli yeni bir mütevelli belirlemektedir ve her mütevellinin vâkıfın şartını dikkate alarak kendisinden sonra gelecek mütevelliyi belirlemesi istenmektedir. Böyle bir yaklaşımın Anadolu Selçuklu vakfiyeleri arasındaki tek örnek olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca bu durum sanki vâkıftan sonra elde olmayan veya teammüden gerçekleşmiş bir değişikliğin olduğu intibaı vermektedir. İncelediğimiz metnin bir davaya binaen tanzim edilmesi ve vakfın asıl tanzim tarihinden sonra yaklaşık iki asır sonra yeniden tanzim, yenileme veya düzeltme gibi bir olayın da kayıt altına alındığını gösteren ifadeler olması bu durumu kuvvetlendirmektedir. Bir diğer husus ise mütevellilik hakkı beşte bir olarak belirlenmekte, vakfın imarı, tamiri ve bakımı gibi masraflar ile müderris, muid (müderris yardımcısı) ve talebeler için takdir edilen ücretlerin verilmesinden sonra arta kalan gelirin gönül rahatlığı ile mütevelli tarafından kullanılabileceğini belirtilmektedir. Böyle bir yaklaşımın da Anadolu Selçuklu vakfiyeleri arasındaki tek örnek olduğunu söylemek mümkündür.

Amasya'da bulunan mevkuf, K(g)öcmid Köyü'nün tamamı; Uzunoba diye bilien Koru (Kuru) Mezrası'nın 16/26 ortak hissesi, (H)öyük Candâr diye de bilinen Candâr Mezrası'nın 16/26 ortak hissesi; Ğanu Köyü arazisi ile bitişik arazinin tamamı; vâkıfın inşa ettirdiği medreseye bitişik bostan; Kartos Mahallesi'nde bulunan birbirine bitişik evin ve ahırın tamamı; sur içinde meydan kapısı (yolu) üzerinde bulunan hamamın 1/5 ortak hissesi; Şehir Çarşısı'nda (Amasya Çarşısı'nda) bulunan hanın

yarısı; Bez (Kumaş) Çarşısı'nda bir dükkan; Ayakkabıcılar Çarşısı'nda bir dükkan (Saraç Dükkanı) ve Amasya'nın dışında Subaşı Köprüsü'nün yanındaki arazi ile bitişik bir arazi ve bağın tamamıdır. Amasya dışındaki tek mevkuf ise Turhal'da bulunan hamamdır.

Gelirinin öncelikle vakfedilen mekan ve arazilerin imarına harcandıktan sonra vâkıfın Amasya'da inşa ettirdiği medresenin imarına ve onarımına harcanması şart koşulmaktadır. Vakfiyede açık bir şekilde mevkufun aleyh belirtilmemekle birlikte bu ifadelerden mevkufun aleyh eserin Amasya Halifet Gazi Medresesi olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca vakfın iptaline yönelik her türlü eylemin de cezalandırılacağının ifade edilmesi vakfın, vakıf mülklerinin yanı sıra mevkufun aleyh olan medresenin de muhafaza edilmesi için önemli bir ayrıntıdır. Ayrıca medrese yıkılır ve herhangi bir engel nedeniyle yeniden imar etmek ve eski haline geri getirmek zorlaşırsa gelirin Hz. Muhammed (SAV) ümmetinden fakirlere ve miskinlere, eğer medreseyi tekrar imar etmek mümkün olursa, bunun için harcanması, imardan arta kalanın da zikri geçen yerlere harcanması şart koşulmaktadır. Yani medrese yıkıldıktan sonra yeniden yapılması zor olursa gelirin Müslüman fakirlere dağıtılması fakat daha sonra yeniden medreseyi inşa etmek mümkün olursa yine yeniden yapılması şart koşulmaktadır. Bu da bize genel manada vakıf hizmetinin devamı ile birlikte medresenin mimarisine ve eğitim hizmetinin sürekliliğine de önem verildiğini göstermektedir. Fakat medreseden günümüze çok az bazı kalıntılar dışında bir şey ulaşamamıştır.

Vakfiyede nerede inşa edildiği ifade edilmeyen mevkufun aleyh yapı günümüzde tamamen yıkılmış olup kalıntılarından ve kaynaklardan Halifet Gazi Türbesi'nin batısında türbeyle bitişik olduğu (Çizim 1) yani Amasya merkezde Şamice Mahallesinde Kadılar Türbesi ve Şadgeldi Paşa Türbesinin karşısında olduğu bilinmektedir. Medreseye ait olduğu düşünülen kitabe günümüzde Amasya Arkeoloji Müzesi'nin bahçesinde Sultan I. Mesud Türübesi'nin batısında sergilenmektedir. Oldukça girift ve kötü yazılmış olup epey zor okunan kitabenin tamamını çözmekte zorlandık. Ancak "Amasya Tarihi" adlı eserin müellifi A. Hüseyin Hüsameddin Medresenin kapısının üzerinde olduğunu işaret ettiği ve girift ve kötü bir şekilde yazılan ve zor okunan bir kitabe (Foto. 2) olduğunu belirtir ve kitabede "Medresenin yapımının Emir Mücahid Gazi Mübariz'ü-devle ve'd-ddin Halîfe b. Tûlî tarafından altı yüz otuz

iki (632) (M. 1234/1235) yılında emredildi" ifadesinin yazılı olduğunu kaydeder[290]. İsmail Hakkı Uzunçarşılı da medreseye ait olduğunu belirttiği kitabenin yerinden düştüğünü, eşraftan bazı ilgililerce muhafaza altına alındığını, oldukça girift ve kötü bir yazıya sahip olduğunu ve yedi satırlık olduğunu belirttiği kitabede (Foto. 3) "Medresenin yapımının Emir Mücahid Gazi Mübarizüddin Halîfet Alp b. Sûlî tarafından altı yüz altı (606) (M. 1209/1210) yılında emredildi ifadelerinin yazılı olduğunu kaydeder[291].

A. Hüseyin Hüsameddin, kitabesinin (H.) 632 (M. 1234/1235) tarihli ve vakfiyesinin (H.) 622 (M. 1225) tarihli olduğunu, kitabenin sonradan konulduğunun anlaşıldığını belirtir[292]. İsmail Hakkı Uzunçarşılı ise vakfiyesinin (H.) 722 tarihli olduğunu ve bu tarihte tanzim edildiğini ya da kopya edildiğini ifade eder[293]. Ancak kuvvetle muhtemel maddi bir hata sonucu vakfiyesinin (H.) 722 tarihli olduğu yazılmıştır. Fakat kitabenin tarihinin de onun dediği gibi (H.) 606 kabul edilmesi de genel olarak vakıf ve mevkufun aleyh arasındaki ilişki açısından pek rastlanılmayan bir durumdur. Mevkufun aleyhin inşasından 15-16 yıl geçtikten sonra vakıf tanzim edilmesi teoride ve görünüşte herhangi bir sorun teşkil etmese de vakıf geleneğinde bir eser yapıldıktan hemen sonra vakıf düzenlenmesi pratiğine aykırı bir durum olup medresenin inşa tarihi ile vakıf tanzim tarihi arasında yaklaşık 16 sene olması bazı şüphelere neden olmaktadır. Bu durumda yıpranmış ve çok iyi yazılmamış olmasından dolayı bizim de tam olarak okuyamadığımız Amasya Arkeoloji Müzesi'nin bahçesinde Sultan I. Mesud Türübesi'nin batısında sergilenmekte olan ve Halifet Gazi Medresesi'ne ait olduğu ifade edilen kitabenin (Foto. 2, 3) bu alanda uzman kişiler tarafından daha iyi bir tetkikle okunması bu karışıklığın önüne geçmek için önemli bir adım olacaktır.

Medresede, sürekli olarak Ebu Hanife Numan b. Sabit el-Kûfî'nin mezhebini benimseyerek eğitim, öğretim ve irşad faaliyetinde bulunacak müderris için senelik 1200 hâlis gümüş dirhem ve Amasya'da geçerli olan ölçek cinsinden 300 müd buğday tahsis edilmiş ve hiç kimsenin müderris için belirlenen bu meblağı az veya çok eksiltemeyeceği belirtilmiştir. Medresede müderrisin yanı sıra bir de Hanefi mezhebine

[290] Abdizade Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi,* C. 1, s.284.
[291] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Tokat Niksar Zile Turhal Pazar Amasya Vilayet Kaza ve Nahiye Merkezlerindeki Kitabeler,* s.94.
[292] Abdizade Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi,* C. 1, s.284.
[293] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Tokat Niksar Zile Turhal Pazar Amasya Vilayet Kaza ve Nahiye Merkezlerindeki Kitabeler,* s.94.

mensup "muid" yani müderris yardımcısı görevlendirilmiş, alışıla gelen şekilde ders tekrarı ve anlatımı görevlerini yerine getirmesi istenmiş ve senelik iki yüz kırk halis gümüş dirhem tahsis edilmiştir. Medresede bir müderris ve bir müderris yardımcısı görevlendirilirken on iki tane de fakihin (fıkıh talebesinin) eğitim görmesi için tahsisat ayrıldığı anlaşılmaktadır. Ayrıca bu fakihlerden (fıkıh talebelerinden) altısının her birine 10 dirhem olmak üzere altmış dirhem daha tahsis edildiği ifade edilmektedir ki muhtemelen bunlar ileri seviye talebeler oldukları için ek tahsisat yapılmıştır. Bu bilgilerden öğrencilerin tamamının burslu bir eğitim gördüğü ve hepsinin fıkıh ve özellikle de Hanefi Mezhebi çerçevesinde eğitim gördükleri anlaşılmaktadır.

Gelirin, vakfedilen mekan ve arazilerin îmârina, biçiminin/şeklinin muhafaza edilmesine, binalarının onarımına, yıkılan binaların yeniden yapılmasına harcanması şart koşulduktan sonra vâkıfın Amasya'da inşa ettirdiği medresenin imarına ve onarımına harcanmasının şart koşulması, mütevellinin vakıfları imar etme, onarma, şeklini muhafaza etme, harab olduktan ve yıkıldıktan sonra şu anki durumuna geri getirme, vakfın gelirinden/hasılatından imar etmek için harcandıktan sonra diğer harcama kalemlerine harcamasının şart koşulması, vakıf geleneğinin hem şehir imarı ve muhafazası için hem de sanatsal ve tarihi değere haiz mimari eserlerin muhafazası ne denli önemli bir rol oynadığını göstermektedir.

Vakfiyede vakıf kültürü açısından önemli bilgiler olduğu gibi coğrafi, siyasi, sosyal, ekonomik, antropolojik, kültürel ve sanatsal yönüyle yazıldığı döneme ışık tutan doğrudan veya dolaylı bilgileri de barındırmaktadır. Fakat vakfiyenin, vakfın tanzim edildiği ve kayda alındığı tarihten sonra istinsah edildiğinden hareketle istinsah edildiği dönemi yansıtabilecek gayr-i ihtiyari veya ihtiyârî bazı değişikliklerin yapılmış olabileceği aşikardır. Bu hususun göz ardı edilmemesi gerekmekle birlikte vakfiyenin satır aralarında önemli bilgiler bulunmaktadır.

Belgede bazı yer isimlerinin hemen yanına "Koru (Kuru) (yani Uzunoba) Mezrası, Ha(ı)fad (yani Hal(i)fet) Köyü, Müsürsâ (yani Yüzbeyi) Köyü" gibi farklı şekillerde de isimlendirildiği not edilmiştir. Bu durum da vakfiye istinsah edilirken, yer isimlerinin istinsah edildiği dönemde bilinen isimlerinin not edildiğini göstermektedir. Diğer yer isimlerinde ise kuvvetle muhtemel böyle bir durum söz konusu olmadığı için herhangi bir not düşülmemiştir. Ayrıca Tendros Köyü, Andikos Köyü, Bedenos Köyü Aştakol Nehri gibi Türkçe olmayan isimlerin kullanılması gayr-i Müslüm Rum, Ermeni veya başka etnik gruba mensup kişilerin yaşadığına ve

köylerinin hatta nehir gibi coğrafi isimlerin de değiştirilmediğini gösterir ki bu da bu da farklı ırk ve din mensuplarının bir arada yaşama kültürünün ve Anadolu coğrafyasındaki hoşgörü ikliminin bir tezahürüdür.

Amasya şehri ile ilgili ayrıntılı olmasa da genel bir fikir verecek satır arası bilgiler mevcuttur. Bu bilgilerin en önemlileri şehirdeki mimari yapılarla ilgilidir. Bazı yapıların sadece isimleri zikredilirken bazılarının da konumunu net olarak saptamaya yarayacak bilgiler mevcuttur. Bu mimari eserlerin hangileri olduğu, tarihi, konumu ve benzeri bilgiler için daha spesifik ve derinlemesine araştırma yapmak tezimizin çerçevesini aşacağı için burada ismi geçen yapılarla ilgili sadece vakfiyedeki bilgiler çerçevesinde kısa bilgiler vereceğiz.

Öncelikle vakfiye Amasya surlarından/kalesinden bahsedilmekte ve sadece kapılarından birinin Meydan Kapısı'nın ismi geçmektedir. Kale M.Ö. dönemlerde, Pontus Krallığı, Roma İmparatorluğu ve Bizans İmparatorluğu dönemlerinde de yerleşim merkezi olan şehirdeki/Amasya'daki Harşene Dağı'nın üzerine kurulmuştur. Herşene Kalesi veya günümüzdeki ifadesiyle Amasya Kalesi, Yukarı Kale (Harşene Kalesi, Kale-i Bâlâ) ve Aşağı Kale (İç Kale, Enderun) olarak iki bölüme ayrılmaktadır. Harşene Dağının zirve noktasına kurulan bölüm Yukarı Kale, kalenin nehre daha yakın olan alt bölümleri ise Aşağı Kale ya da İç Kale olarak bilinmektedir. Aşağı Kale olarak bilinen bölümün dört kapısı vardır. Bunlar, Nerkis'e bakan kapı olan Helkis Kapısı, Alçakköprü önündeki Saray Kapısı, İmaret Köprüsü önündeki Midenos Kapısı ve İstasyon Köprüsü yakınındaki Meydan Kapısı'dır ki A. Hüseyin Hüsameddin, Aşağı ve Yukarı Kale'yi detaylı şekilde tarif etmiş: Enderun Kalesi olarak bilindiğini söylediği Aşağı Kale'nin iki burcu ve dört kapısı olduğunu, batıdaki Meydan Kapısı'nın Meydan Köprüsü tarafına, doğudaki kapının ise Helkıs Köprüsü tarafına açıldığını, Alçak Köprü'nün önündeki kapıya Saray Kapısı dendiğini, Mağdenus Kapısı'nın ise Bayezid Camii tarafına baktığını, Aşağı/İç Kale'nin arkasında oldukça eski saray harabeleri göründüğünden bu alana Kızlar Sarayı denildiğini ve sarayı iki kapılı, iç ve dış bölümleri ile bahçeli ve iki hamamlı bir yapı olduğunu, Yukarı Kale'nin de iki kapısı, olduğunu ve bu kapılardan birinin batıda diğerinin kuzeydoğuda olduğunu, batıdaki kapıdan girilince Selçuklular döneminde inşa edilen bir saray harabesi olduğunu, sarayın yanı sıra bir medresesi, zâviyesi, imâreti ve iki hamamı olduğunu, diğer kapıdan girilince düz bir alanda minaresinin ve mihrabının temelleri görülen bir cami harabesi

olduğunu ve kalenin ortasında da Cilanbolu denilen su kuyusunun bulunduğunu dile getirmiştir.[294]

Vâkıfın inşa ettirdiği medreseye bitişik bir bostanın/bahçenin sınırları tarif edilirken bir tarafının ismi zikredilmeyen bir hangah/tekke vakfına ulaştığı belirtilmektedir. Bu hankahın Osmanlı döneminde Şeyh Kırık Mahallesi olarak bilinen mahallede bulunduğu ve özgün kaynaklara dayanılarak Amasya'da ismi verilebilecek il tekke/zaviye olduğu ve H. 1257 (M. 1841) tarihinde yok olduğu belirtilmektedir[295]. Bez (Kumaş) Çarşısı'nda yer alan mevkuf bir dükkânın sınırları tarif edilirken de "Lala Mescidi Vakfı" diye bir vakıftan ve dolayısıyla Lala Mescidi'nden bahsedilmektedir. Adı geçen bir diğer mimari eser de Hasan Mescidi olup yapıya ait vakıftan bahsedilmektedir.

Mevkuflardan Amasya'ya bağlı Koru (Kuru) (yani Uzunoba) diye bilinen mezranın sınırı tarif edilirken "E(a)rcü(u)k Köprüsü" denilen bir köprüden bahsedilmektedir. Bu köprünün de bir nehir üzerinde olduğunu varsayarsak günümüzde adı geçen köye/mezraya en yakın nehir Tersakan Irmağı olup köprü de bu ırmağın üzerinde olmalıdır. Ancak sadece vakfiyeden hareketle tam olarak nerede olduğu veya hangi köprü olduğu ile ilgili kesin bir kanaate varamak zordur. Ayrıca Amasya'nın dışında olduğu belirtilen ancak tariften şehrin dış çevresinde olduğu anlaşılan ve "Subaşı Köprüsü" şeklinde isimlendirilen bir köprüden daha bahsedilmektedir fakat bu köprünün de nerede olduğu ile ilgili kesin bir kanaate varamadık.

Şehrin hem mimarisine hem de ticari ve ekonomik hayatına ışık tutan Amasya (şehir) Çarşısı, Ayakkabıcılar Çarşısı ve Bez (Kumaş) Çarşısı gibi mekanların ismi de geçmektedir. Ayrı ayrı iş kolları için ayrı ayrı çarşıların olması ve Amasya (şehir) Çarşısı'nın içinde ismi belirtilmeyen bir handan bahsedilmesi hem çarşıların fiziki kapasiteleri hem de ticari işlem ve imalat kapasitelerinin büyüklüğü ile ilgili bir fikir vermektedir. Ayrıca "Mahmud el-Hubbâz (Ekmekçi Mahmud)" ve Hammalzâde olarak tarif edilen şahısların isimleri geçmekte olup dönemin meslekleri, meslek erbabı ve ticari hayatla ilgili ipucu vermektedir.

Bez (Kumaş) Çarşısı'nda yer alan mevkuf dükkânın sınırları tarif edilirken Melik Yağıbasan Hanı olarak isimlendirilen bir handan bahsedilmektedir. Amasya'nın

[294] Abdizade Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C. 1, s.56-58.
[295] Kâni Kuzucular, *Amasya Kenti'nin Fiziksel Yapısının Gelişimi,* Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul 1994, s.38.

Anadolu Selçuklu'dan önce bir dönem Danişmendli hakimiyetinde olduğunu ve Melik Yağıbasan'ın da Danişmendliler'in Sivas-Amasya meliki olduğunu dikkate aldığımızda[296] vakfiyede "Melik Yağıbasan" olarak ifade edilen şahsın, Tokat ve Niksar'da birer medrese ve cami, Sivas'ta bir medrese ve bir hangâh yaptırmış olan Danişmendli hükümdarı Nizameddin Yağıbasan olma ihtimali kuvvetlidir.

Sur içinde Meydan Kapısı yolu üzerinde yer alan bir hamamdan bahsedilmektedir. Hamamın ismi veya kim tarafından yaptırıldığı ile ilgili herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak Halifet Gazi bu hamamı vakfettiğine göre ya bir vesile ile kendisine intikal etmiş olduğu ya da kendisinin inşa ettirmiş olduğu anlaşılmaktadır. Refet Yinanç[297] kendisinin yaptırmış olduğunu ifade etse de vakfiyede kendisinin inşa ettirdiği açık olarak ifade edilmemektedir. Buradan hareketle eğer hamam da kendisi inşa ettirseydi bu da açık olarak ifade edilirdi şeklinde bir çıkarım yapılarak bu hamamı kendisinin yaptırmadığı da söylenebilir. Sonuç olarak bu konuda kesin bir kanıya varmak zor olmakla birlikte yapı hakkında diğer tarihi vesikalarda bir bilgi varsa daha detaylı incelenerek kesin bir sonuca varılabilir.

"Temizlik imanın yarısıdır."[298] prensibi gereği Müslümanlar, ibadetlerin ön şartı olarak hem mânevî kirlerden hem de maddî (görünür) kirlerden temizliğe büyük önem verirler. Vakfiyede de satır aralarında bazı hamamlardan bahsedilmektedir. Bu durum şehirdeki hamam sayısının daha fazla olduğunu göstermektedir. Bu da şehirde hem suyun bolluğunu hem de temizliğin yaygınlığını göstermesi açısından önemlidir. Bu hamamlardan birincisi; bir tarafı Amasya şehir surları ile bitişik olduğu ifade edilen ancak ismi zikredilmeyen bir hamamdır. İkincisi ise; Emir-i Âhûr diye bilinen Rıd(z)van Hamamı diye bilinen bir hamamdır. Âhûr (آخور) kelimesi Farsça "ahır" anlamına gelmekte emîr-i âhur ise sultanın ve dolayısıyla saray atlarının yetiştirildiği bakımlarının yapıldığı ahırların yönetimiyle görevli kimsedir. Emîr-i âhurun da devlet kademesindeki konumunu dikkate aldığımızda bu kişinin bir hamam inşa ettirecek maddi imkana sahip olması genel olarak devlet ricalinin geliri ile ilgili bir gösterge olması açısından önemli bir ayrıntıdır. Vakfiyede bahsedilen bir diğer hamamın ise Turhal'da olduğu belirtilmekte fakat ismi zikredilmemektedir. Bu husus Turhal'ın o

[296] Abdülkerim Özaydın, "Dânişmendliler", *TDVİA,* C. 8, İstanbul 1993, s. 471.
[297] Refet Yinanç, "Selçuklu Medreselerinden Amasya Halifet Gazi Medresesi ve Vakıfları", s.9.
[298] Müslim, Tahâret 1. Ayrıca bk. Tirmizî, Daavât 86.

dönemde Amasya'ya bağlı olduğunu ve umumun kullandığını düşündüğümüz bir hamamın olması şehrin o dönemki nüfusu ile ilgili ipucu vermektedir.

Vakfiyede Rumca veya Ermenice kökene sahip Kartos denilen bir mahalleden bahsedilmektedir. İsmine binaen bu mahallede Rumlar veya Ermeniler yaşadığı için bu ismin verildiği akla gelmektedir. Ancak bu mahallede olduğu belirtilen mevkuf bir ev ve ahırın sınırları tarif edilirken sınırının birinin imam, âlim, müderris Bedreddin İbrahim Halil mülkü ve Şücâuddîn Göçbe mülkü diğer bir sınırının da Abdizade Hüseyin isimli bir şahsın mülküne sınır olduğunu gördüğümüzde mahallede Müslümanların da yaşadığı anlaşılmaktadır. Bu hem müslim ve gayr-i müslim tebanın bir arada yaşadığını hem de mahallenin ismine bile dokunulmayıp karşılıklı saygının hâkim olduğunu göstermesi açısından önemli bir ayrıntıdır.

4.1.3. Amasya Gök Medrese Camii (Torumtay Camii) (Torumtay Medresesi) (Torumtay Dârü'z-Ziyafesi):

4.1.3.1. Mimari:

Günümüzde Amasya il merkezinde, Yeşilırmak Nehri'nin güney yakasında Mustafa Kemal Paşa Caddesi üzerindeki Torumtay Sokak'ta bulunan yapının/yapıların vakfiyesinde yeri veya konumu ile ilgili açık bir bilgi verilmemektedir. Vakfiyesinde "Gök Medrese" diye meşhur olduğu belirtilmekte olup günümüzde de "Gök Medrese", medrese işleviyle de kullanılan bir cami olduğu için "Gök Medrese Camii" ve bânisine izafeten de "Torumtay Medresesi" veya "Torumtay Camii" olarak da bilinmektedir. Gök Medrese denilmesinin sebebi de doğu duvarına bitişik türbenin firuze renkli çinilerine dayandırılır. Eserin kitabesi bulunmadığı için tam olarak hangi tarihte yapıldığı bilinmemektedir. Vakfiyesi (H.) 655 senesinin Recep ayına (M. 15 Temmuz-13 Ağustos 1257) tarihlenmekte birlikte Amasya Tarihi yazarı A. Hüseyin Hüsameddin Amasya valisi Emir Seyfeddin Turumtay'ın H. 665/M. 1266 yılında medrese ve cami inşa etiği ve isminin de Gök Medrese diye meşhur olduğu bilgisini verir[299]. Claude Cahen de 1240 tarihini vermektedir[300]. Bu husus vakfiyeyi değerlendirdiğimiz bölümde daha geniş izaha edilmiş olup oraya bakılabilir.

Vakfiyede biri "imaret/dârü'z-ziyafe" diğeri de "medrese" olan iki farklı eserden söz edildiği görülmektedir fakat mimarileri ile ilgili herhangi bir bilgi yoktur. Ancak günümüzde Amasya Müzesin'de sergilenen cami kapısının iki kanadını ayıran bingi üzerinde yer alan kitabe eserden günümüze ulaşan tek kitabe olup burada (عمل ابو السليم النجار) "Marangoz Ebu's-Selim işi (yaptı)." (Foto. 17) yazmaktadır. Bu kişinin caminin ustası[301] olduğu ve caminin kapısını ve dolayısıyla ahşap işlerini yapan sanatkâr olduğunu belirtenler olmuştur[302]. Haddizatında (النحار) "Neccar" ifadesi de Arapçada marangoz manasına gelmektedir ve caminin kapısını veya ahşap işlerini yapan kişi olması kuvvetle muhtemeldir.

Vâkıf, bazı mevkufun gelirini imaretine tahsis etiği bu geliriyle çorba ve ekmek pişirilip fakirlere dağıtılmasını istediği, aşçı, ekmekçi (fırıncı), tamirci ve

[299] Abdîzâde Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C.1, s.163.
[300] Calude Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu,* (çev. Erol Üyepazarcı), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2012, s. 231.
[301] Selda Ertuğrul, "Gökmedrese Camii", *TDVİA*, C.14, İstanbul 1996, s.140.
[302] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Anadolu Türk Tarihi Vesikalarından: Tokat, Niksar, Zile, Turhal, Pazar, Amasya Vilayet, Kaza ve Nahiye Merkezlerindeki Kitabeler*, s.98; Hakkı Önkal, "Selçuklular Devri Amasya Türbeleri", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 4, Ankara 1980, s. 197.

yönetici (nâzır) gibi görevliler tayin ettiği; diğer bazı mevkufun gelirinin dörtte birini (1/4) mevkufun tamiratına ve geriye kalan dörtte üçünü (3/4) de Gök Medrese'ye tahsis etmiş, imam ve müezzin gibi cami işlevinin yürütüldüğüne; müderris, muid gibi medrese işlevinin yürütüldüğüne delalet eden bazı görevliler tayin etmiş ve ücretlerini tek tek belirlemiştir.

Vakfiyesine bakıldığında açık açık belirtilmese de "imaret/dârü'z-ziyafe", "medrese" ve "cami" fonksiyonunda kullanılan bir yapılar topluluğundan bahsediliği izlenimi vermektedir. Buradan hereketle günümüzde var olan Amasya Gök Medrese Camii ve Torumtay Medresesi/Camii olarak da anılan yapıya ilaveten bir de Torumtay İmareti/Dârüz'-ziyafesi ve Torumtay Camii olduğu söylenebilir. Ancak yine de bu konuda kesin bir hüküm vermekte temkinli davranmak gerekmekte olup bu durum vakfiyenin değerlendirme kısmında daha geniş izah edilmiştir.

Yapı kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen bir plana sahip olup taç kapısı kuzey duvarının ortasında yer alır. Kapının sağında ve solunda birbirine simetrik olan iki pencere bulunur. Ayrıca küzey cephenin köşelerinde dışa taşkın silindirik köşe kuleleri dikkat çekicidir. Diğer cephelerine göre en hareketli cephesi kuzey cephesidir (Foto.: 12, 13). Kuzey duvarında yer alan pencerelerin dışında doğu ve batı duvarının üst kısımlarında altı adet küçük pencere bulunmaktadır ve bu durum genel olarak Anadolu Selçuklu yapılarında görülen pencere sayılarının az ve küçük olduğu yapı tipolojisini yansıtmaktadır. Doğu cephesinde yapıya bitişik inşa edilen türbe dışında batı ve doğu cepheleri simetrik bir görünüme sahiptirler. Batı cephesinin kuzeyine doğru kare kesitli bir payanda vardır. Doğu cephesinde de sol köşe kulesinin arkasına yerleştirilmiş olan dar bir merdivenle de türbeye ulaşılmaktadır. Kuzey yani taç kapının olduğu cephede oldukça kaliteli düzgün kesme taş malzeme kullanılırken diğer cephelerde moloz taş, payelerde/ayaklarda ve pencerelerde tuğla malzeme kullanılmıştır. Yapının üstü orta eksendekiler daha geniş ve yüksek olmak kaydıyla 11 kubbe ile örtülü olup bazı kısımları da içeriden tonoz dışarıdan düz çatılıdır. Kubbelerinin kasnakları yoktur. Yapı her ne kadar cami fonksiyonuyla da bilinse minaresi bulunmamaktadır. (Foto. 14)

Yapının taç kapısı kuzey duvarının ortasında yer alan oldukça derin ve sivri tonozla örtülü bir eyvan içerisindedir ve bu eyvan şeklindeki bölüme 7 basamaklı bir merdivenle çıkılır (Foto. 15). Eyvanı üzeri yarım yıldız (üç kollu yıldız) motifleri ile

süslü dikdörtgen bir bordür çevreler. Eyvan kemerini dört adet, taç kapı kemerini de üç adet, içleri farklı geometrik ve bitkisel motiflerle süslenmiş bordürler çerçeveler. Sivri kemer içerisinde yer alan kapının üzerinde hafif basık kemerli bir lento vardır. Kapının iki yanında, sivri kemerin üzerlerine oturduğu, örgülerle süslenmiş yuvarlak formda iki sütünce vardır. Günümüzdeki taç kapı ahşap olup yeni yapılmıştır. Ancak orijinal kapı kanatları Amasya Müzesi'nde sergilenmektedir.

Giriş kapısının bulunduğu eyvan şeklindeki mekanın iki yanında üzerleri tonoz örtülü dikdörtgen iki mekân yer alır. Bu mekanların pencereleri taç kapının yer aldığı kuzey duvarındadır. Birbirlerine simetrik olarak yapılmış olan bu pencereler iki bordürlü dikdörtgen bir çerçeve içerisinde yer alır bu çerçevenin dışında ise çok sayıda rozet bulunur. Mukarnas kavsaralı pencerelerin kemer köşeliklerine ise birer kabara yerleştirilmiştir. Kabaraların üzerinde dikdörtgen çerçeve içerisine alınmış ve içleri boş kitabelik bulunur. Ayrıca pencerelerin iki yanında sütunceler yer alır. Simetrik olan pencerelerin bordürlerinde, rozetlerinde ve diğer bölümlerinde farklı motifler kullanılmıştır. Ortasında giriş kapısı ve kapının iki yanında pencerelerin olduğu kuzey duvarı dışarı taşkın olarak yapılmış silindirik köşe kuleleri ile tamamlanır.

Eyvan şeklindeki mekanda bulunan taç kapıdan içeriye girildiğinde üzeri üç kubbe ile örtülü ve türbe girişinin de bulunduğu bir mekân bulunur. Birkaç merdivenle çıkılan seki görünümündeki ana ibadet mekanı kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen şekilde güneye yani mihraba dikey olarak dörderli iki sıra halinde dizilen ve tuğla ile örülen payelerle/ayaklarla üç sahına ayrılmış bir plan tipine sahiptir (Çizim 3) (Foto. 16). Orta sahın, yan sahınlara göre daha geniştir. Birbirlerine sivri kemerlerle bağlanan payeler/ayaklar ile taşınan sahınların üzeri on iki kubbe ile geri kalan kısımlar ise farklı formlardaki tonozlar ile örtülüdür. Kubbelerin bir kısmı pandantif, bir kısmı tromp geçişlere sahiptir. Orta sahının ortasındaki kubbenin fener açıklığına sahip olduğunu ifade edilir[303] ancak bu açıklık günümüzde mevcut değildir. Günümüzde orta sahında yer alan kubbelerde pencereler yer almaktadır. İç mekan oldukça sade olup süsleme yoktur. Mihrap ve mihrab nişindeki süslemeler ile minberi orijinal değildir.

[303] Albert Louis Gabriel, *Monuments Turcs d'Anatolie II Amasya-Tokat-Sivas*, s.20; Fazilet Koçyiğit, "Amasya Gökmedrese Camii Üzerine Bir Değerlendirme", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 7, S. 35, 2014, s.429.

Caminin doğu duvarının kuzeye yakın kısmında bitişik olarak inşa edilen türbenin ziyaretgahına/içerisine caminin içinde yer alan girişten/kapıdan ulaşılmaktadır (Foto. 12). Bu girişi eyvan şeklinde derin bir kemere ve yüksekçe bir eşiğe sahiptir ve kapıdan ziyade bir aralığa/açıklığa benzemektedir (Foto. 20, 21). Bu giriş de muhtemelen XX. yüzyılda açılmıştır çünkü 1934 yılında Albert Gabriel tarafından yapılan plan çizimlerinde (Çizim 3) böyle bir kapı bulunmamaktadır ki zaten kapının mimari kurgusu da caminin orijinal dokusuyla uyuşmamaktadır. Ayrıca bu giriş bölümünde aşağıya doğru birkaç merdivenle girilen cenazelik/mumyalık kısmının girişi bulunmaktadır. Girişin hemen sağında ve solunda üç adet içerisinde de yedi adet olmak üzere toplam on sanduka bulunmaktadır. Türbe içerisindeki sandukaların üzerleri altıgen ve üçgen çini levhalarla kaplıdır. Ayrıca türbenin camiye açıldığı kemerin içi de firuze ve mor renkli baklava dilimli tuğla dizileri ve etrafını çevreleyen yeşil çinilerle süslenmiştir. Kemerin alınlığı ise turkuaz ve mavi renkte düz kare çini levhalarla kaplanmıştır.

Türbe taş malzemenin kullanıldığı kare bir kaide üzerine inşa edilmiştir. Bu kaidenin üzerinde yükselen duvarlar da kesme taştan yapılmıştır. Türbenin camiye bitişik cephesi hariç diğer cephelerinde iki yandan sütunçelere oturan süslü sivri kemerlerin çevrelediği derin birer niş içine yerleştirilen üç pencere yer almaktadır. Pencereleri dıştan yine geniş bir dikdörtgen bordür ve çerçeve silmeleri çerçevelemektedir. Taş duvarlar üzerinde ise ikinci bir kat intibaını veren tuğla ile örülmüş sekizgen bir kasnak ve kasnağın üzerinde de on altı köşeli yıldız kesitli külah bulunmaktadır (Foto. 18, 19). Ayrıca kubbe kasnağının her bir yüzü dıştan dikdörtgen çerçeve içine alınan sivri kemerli yüzeysel nişlerle hareketlendirilmiştir. Yoğun bir şekilde farklı renk ve motiflerle oluşturulan sırlı tuğlalarla ve çinilerle bezenmiş olan kasnakta, külahın hemen altında firuze renkli sırtı tuğla örgülü kûfî bir yazı kuşağı vardır. (Foto. 19)

Amasya Gök Medrese Camii'nin kuzeyinde, camiden bağımsız ve caminin taç kapısının hemen karşısında, içerisinde Seyfeddin Torumtay'ın ve ahfadının medfun olduğu bir türbe (Foto. 14, 23, 24, 26) daha bulunmaktadır. Türbe, köşelerde ve yanlarda istinad kuleleri ile desteklenmiş dikdörtgen planlı (Çizim 4) taş bir yapıdır. Güney cephesinin iki köşesindeki istinad kuleleri çok kenarlı diğerleri ise kare kesitlidir. Güney cephesi, taç kapı hüviyetinde geniş, yüksek ve diğer cephelere nazaran daha müzeyyen ve daha hareketli bir görünüme sahiptir. Ancak bu cephede kapı değil

diğer pencerelerine nazaran daha geniş bir pencere bulunmaktadır. Asıl kapısı doğu taraftadır. Hâkim malzeme kesme taş olmakla birlikte iç duvar örgüsünde moloz taş, tonoz örtüde tuğla ve güney cephesinin ortasındaki pencere nişinde ve bu nişi çerçeveleyen alan içerisinde kalan yüzeyde de mermer kullanılmıştır. İçeriden tonoz örtü sistemi görülmekle birlikte dışarıdan düz çatı ile örtülüdür. Çatı kuzeye doğru meyillidir ve duvarları yaklaşık 2 m. kalınlığa sahiptir. (Foto. 14)

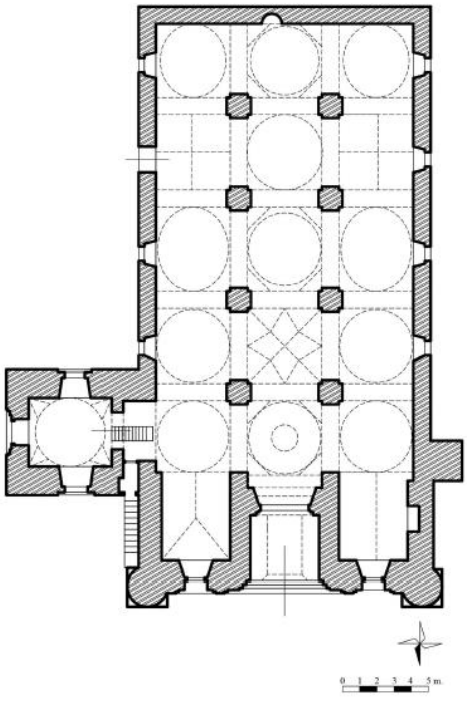
Türbenin güney cephesinin ortasında sivri kemerli niş içine yerleştirilmiş bir pencere ve bu pencerenin üzerinde de dört satırlık inşa kitabesi (Foto.: 24) bulunur. Kitabenin üzerinde yuvarlak bir gülbezek vardır. Nişin kemer yüzünde ise Selçuklu sülüsü ile yazılmış ayet kuşağı vardır. Sivri kemerli nişin üstünde mazgal penceresi hüviyetinde küçük bir pencere daha vardır ve bu pencerenin üstünde de tek satırlık bir başka kitabe daha vardır. Nişin sivri kemeri pencere eşiğinin biraz üstüne kadar devam eder ve burada sütuncelere dayandırılmıştır. Pencere nişi, inşa kitabesi, nişin üstündeki mazgal pencere ve onun üstündeki kitabe silmelerle ile çerçeve içine alınmıştır. Köşelerdeki istinad kuleleri birer kaval silme ile belirtilmiş olup silmelerin üst kısımları kabartma tekniği ile yapılmış palmet motifleri ile süslenmiştir. Ayrıca köşelerdeki bu istinat kuleleri ile pencere nişini çevreleyen dikdörtgen çerçevenin arasında kalan duvar satıhlarının üst kısımlarında da kabartma tekniği ve bitkisel motiflerle tezyin edilmiş pano mevcuttur. Her iki tarafta da panoların üst kısımları zarar görmüştür. (Foto. 24)

Türbenin doğu ve batı kenarlarının ortasındaki istinat kulelerinin ikişer köşesine; kuzeydekilerin de birer köşesine sütunceler konulmuştur. Bu sütunceler çift katlı tertip edilmiş olup alttakilerin başlıkları üsttekilere kaidelik etmekte ve sütuncelerin başlıkları palmet motifleri ile süslüdür. Ön cephedeki istinad kulelerinin dışındaki istinat kuleleri üç yönlü piramitle son bulurlar. Güney cephesinin köşelerindeki istinad kuleleri ile ortadakilerin arasında kalan duvar satıhlarına ve kuzey duvarına birer pencere açılmıştır. Basık birer kemere sahip bulunan bu pencerelerin her biri bir niş içine yerleştirilmişlerdir.

Türbenin giriş kapısı kuzey doğu köşesindeki istinat kulesi ile doğu duvarının ortasındaki istinat kulesinin arasında yer alır ve kapıya birkaç basamaklı merdivenle çıkılır. Kapı basık kemerli bir açıklık olup sivri kemerli yüksek bir niş içine yerleştirilmiştir. Nişin köşelerinde de birer sütunce mevcuttur. Kapıdan geçilince derin bir dikdörtgen salona girilir. Bu salonun üzeri sivri beşik tonozla örtülü olup dokuz adet muhtelif boyda sanduka bulunmaktadır. Seyfeddin Torumtay'a ait sanduka (Foto.: 27),

diğerleri arasında hemen dikkati çeker. Güney duvarına göre üçüncü sırada bulunan bu sanduka, dikdörtgen prizma şeklindeki bir kaide ile onun üzerinde üçgen kesitli bir üst kısımdan mürekkeptir.

Özet olarak anlattığımız Torumtay Türbesi planı, formu ve tezyinatı ile nevi şahsına münhasır bir eser olup Anadolu Selçuklu türbe mimarisinin ünik örneklerinden biridir. İlk bakışta bir türbe izlenimi vermeyen eser acaba farklı bir amaç için yapılıp daha sonra mı türbeye çevrildi sorusunu akla getirmektedir. Bu bağlamda vakfiyesinde Gök Medrese'den ayrı olarak "imaret" kavramı ile belirtilen ve dârü'z-ziyafe yani aşevi fonksiyonu için düzenlendiği izlenimi veren yapının bu yapı olup daha sonra türbeye çevrilmiş olabileceği akla gelmektedir. Ancak her ne kadar günümüzde bulunmasa da önceden yapının bir cenazeliğinin (mumyalığının, kriptasının) olduğu yönünde rivayetlerin, emarelerin ve izlerin olduğu ifade edilmesi ayrıca güney duvarındaki inşa kitabesinden de (H.) 677 (M.1278/1279) tarihinde yani Gök Medrese'nin inşasından sonra yapıldığının anlaşılması bu düşüncenin geçerli olmadığına delalet etmektedir.

Çizim 3: Amasya Gök Medrese Camii (Albert Gabriel'den Yeniden Çizen Muhammet Arslan)

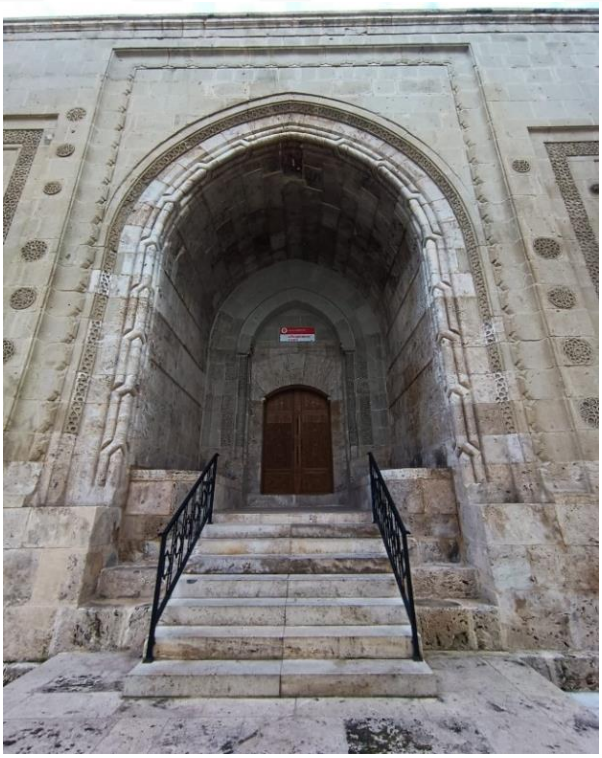
Fotoğraf 12: Amasya Gök Medrese Camii Kuzey-Doğu Cephesinden Görünüm

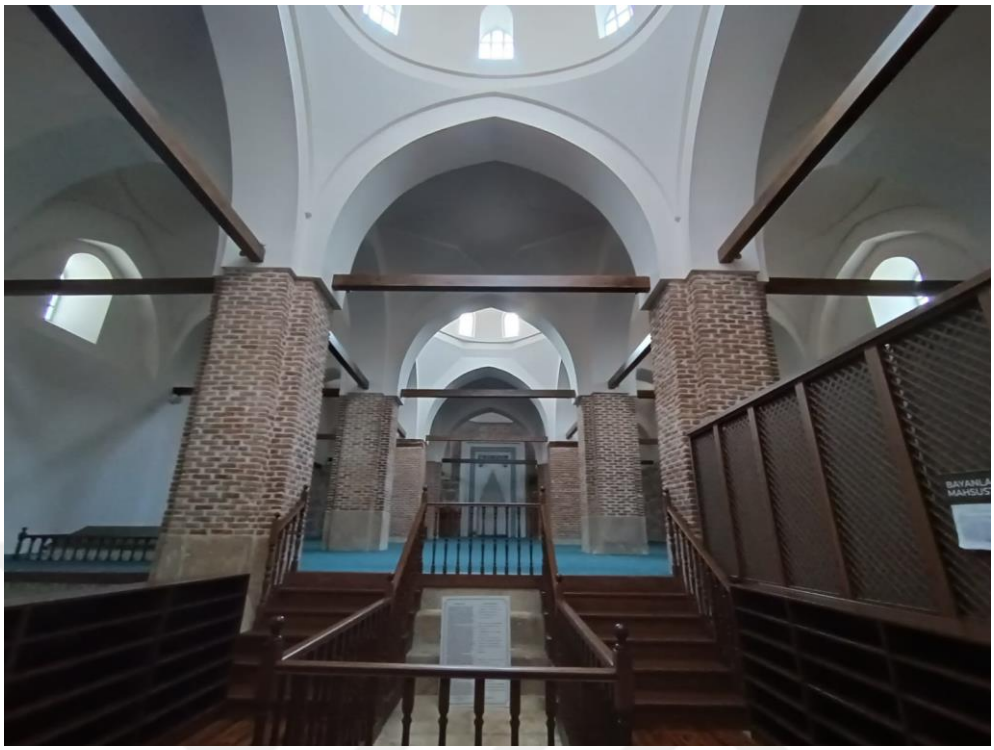
Fotoğraf 13: Amasya Gök Medrese Camii Kuzey-Batı Cephesinden Görünüm

Fotoğraf 14: Amasya Gök Medrese Camii ve Torumtay Türbesinin Genel Görünümü (https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/amasya/gezilecekyer/gok-medrese)

Fotoğraf 15: Amasya Gök Medrese Camii Giriş Eyvanı ve Taç Kapısı

Fotoğraf 16: Amasya Gök Medrese Camii'nin İçerisinden Genel Görünüş

(عمل ابو السليم النجار)

(Marangoz Ebu's-Selim İşi)

(Marangoz Ebu's-Selim Yaptı)

Fotoğraf 17: Amasya Gök Mesrese Camii'nin Amasya Müzesi'ndeki Taç Kapı Kanatları

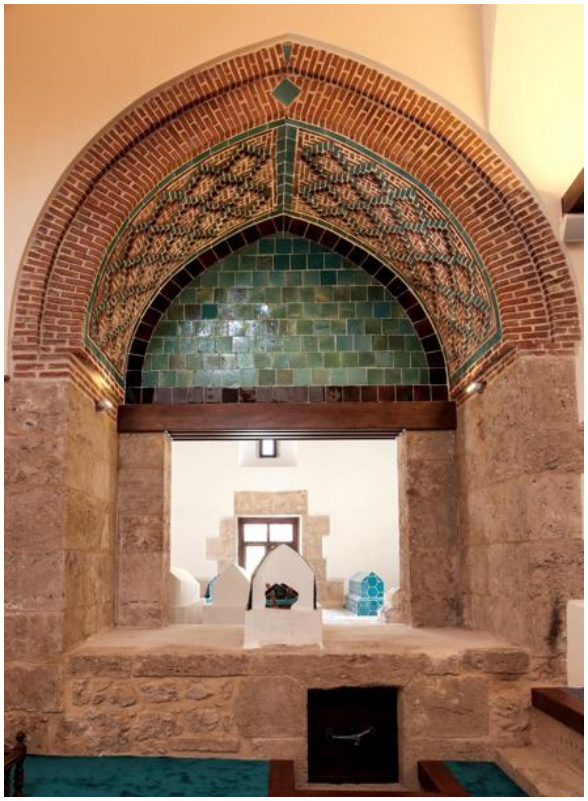
Fotoğraf 18: Amasya Gök Medrese Camii'nin ve Bitişiğindeki Türbenin Kuzey Doğudan Görünümü https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/amasya/gezilecekyer/gok-medrese)

Fotoğraf 19: Amasya Gök Medrese Camii'ne Bitişik Türbenin Türbe Kasnağı ve Külahı (https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/amasya/gezilecekyer/gok-medrese)

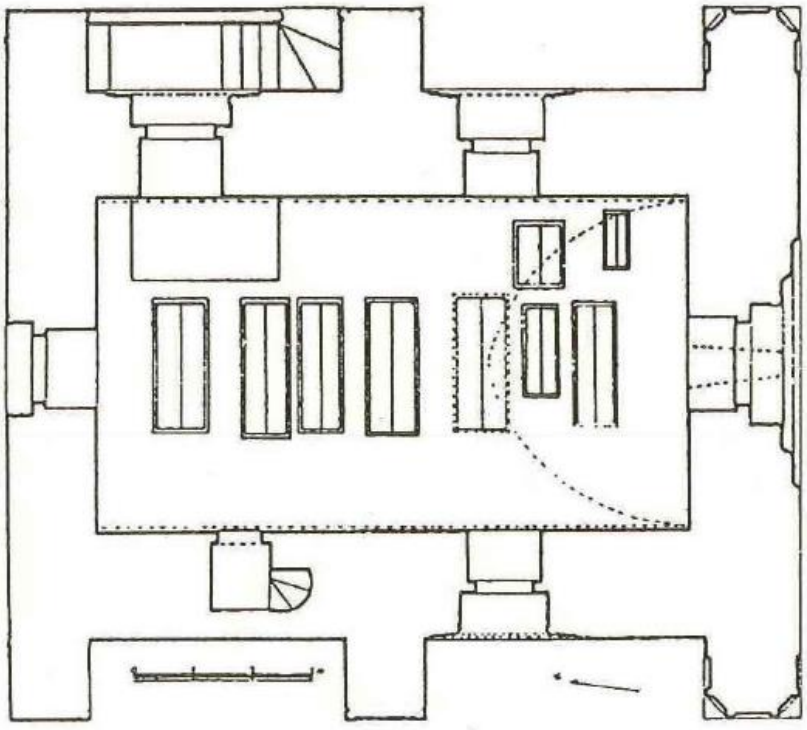
Fotoğraf 20: Amasya Gök Medrese Camii'ne bitişik Türbe'nin Cami İçerisindeki Girişi

Fotoğraf 21: Amasya Gök Medrese Camii'ne Bitişik Türbenin Cami İçerisindeki Girişi

Fotoğraf 22: Amasya Gök Medrese Camii'ne Bitişik Türbenin İçerisinden Bir Görünüm

Çizim 4: Amasya Seyfeddin Torumtay Türbesinin Planı (Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi)

Fotoğraf 23: Amasya Seyfeddin Torumtay Türbesinin Doğu Tarafından Görünüşü

Fotoğraf 24: Amasya Seyfeddin Torumtay Türbesinin Güney Tarafından Görünüşü

عمر في ايام دولة سلطان الاعظم غياث الدين ابو الفتح كيخسرو بن قليج ارسلان خلد الله سلطانه السعيد الضعيف المحتاج إلى رحمة الله طرمطاي بن عبد الله غفر الله له في سنة سبع و سبعين و ستماية
Büyük sultan, fethin babası (fethin sahibi) Gıyaseddin Keyhüsrev b. Kılıç Arslan'ın -Allah saltanatını daim kılsın.- devleti (hükümdarlığı) zamanında Allah'ın rahmetine muntac, zayıf, mübarek Torumtay b. Abdullah -Allah onu bağışlasın.- (H.) 677 (M.1278/1279) senesinde yaptırdı.

Fotoğraf 25: Amasya Seyfeddin Torumtay Türbesinin Güney Duvarındaki Kitabesi

Fotoğraf 26: Amasya Seyfeddin Torumtay Türbesinin İçinden Bir Görünüm

Fotoğraf 27: Amasya Seyfeddin Torumtay'ın Türbesinde Yer Alan Sandukası

4.1.3.2. Vakfiye[304] Tercümesi:

(1) Çeşit çeşit harikaları (şaheserleri, güzellikleri) yaratan, güzel lütufları genişleten (bol bol veren), parlak (aydın) itaatkar (kişiye) nimetlerine şükrü (nimetlerine şükredebilmeyi) bahşeden, huşu sahibi, akıllı (kişinin) kalbine hikmetin nurunu yerleştiren Allah'a hamd olsun. Peş peşe gelen nimetleri, geniş faziletleri (iyilikleri, lütufları) sebebiyle hamd ederim. Felâketlerin gelişine (karşı) bir hazırlık ve kıyamet günü için bir rızık olarak kabul ettiğim şehadet ile O'nun (Allah'ın) tek ve ortağı olmayan bir ilah olduğuna şâhitlik ederim. Kesin (nihâî, kat'i) bir hak, kesin (nihâî, kat'i) bir övgü, parlak bir ışık, cevâmiu'l-kelim (az sözle çok mâna ifade etme özelliğine sahip) olarak gönderdiği (Hz.) Muhammed'in, O'nun (Allah'n) kulu ve elçisi olduğuna şahadet ederim. Allah'ın, bereketli (bol yağmurlu) bulutların sağanak yağmuru (gibi) bol bol salâtı (duası, rahmeti) onun (Hz. Peygamber'in), ailesinin, doğan parlak yıldızlar (gibi olan) ashabının üzerine olsun. Asıl meseleye gelince…

(2) Bu, sahih (geçerli), şerî, (dine, kanuna uygun), doğruluğu yüksek güvenilirliği tam bir kitap/belge, anlaşılır, hükmü geçerli, gerekliliği ve uzun süre

[304] VGMA "Defter No: 490-0 / Sayfa No: 100 / Sıra No:2"

devam etmesi arzulanan, ehlinin içeriğini (kapsamını) bildiği, manasını beyan ettiği, gizli noktalarını anladığı, ne olduğundan (ne ile ilgili olduğundan) bahsedildiğinde manasını idrak ettiği bir hitaptır (yazıdır). Yüce emirlerin övüncü, haşmetli büyüklerin süsü, ileri gelenlerin ve asil kişilerin en karası (önde geleni), asaletin direği, övgüleri toplayan, kıymet (mertebe), fazilet (üstünlük) ve güzel duyguların ziyadeleşmesi ile ilgi nimetlerin sahibi Melik (hüküm sahibi), Aziz (yüce), Allame (bilgin), Beylerbeyi, Torumtay …….. b. Abdüsselam -Ululuğu ve yüce mevkii daim olsun, Allah-u Teâlâ, gücünün (kudretinin) eserlerini yaratılmışlara (yüzüne) ihsan etsin, devletinin iplerini sonsuzluk ve süreklilik kazıkları ile bağlasın (devletinin ömrünü uzun eylesin), iyiliklerinin eserlerini konumu (mevkii) ile süslesin, insanlara zamanını (süresini) sonsuzlaştırarak ihsanda bulunsun, onun yardımcılarına yardım etsin, şerefini ve iktidarını (gücünü, kudretini) arttırsın, Allah (yaptığı) iyiliklerin kökünü (sonunu) ve (yaptığı) hayır-hasenat binalarının başlangıcını (temelini) ebedi kılsın.- kesin ve kati bir şekilde dünyanın baki olmadığını ve geçici olduğunu bildiğinde, derhal ve kesin olarak Ahiretin mutluluğunu ve sürurunu anladığında; tüm vaktini yaratıcısına (Allah'a) taat ve kendisine rızık verene (Allah'a) ibadete hasretti, himmetini (niyetini, gayretini) sadaka-i cariyeye sarf etti, Mü'minlerin arasına kalıcı hayır-hasenatla tanınmayı (bilinmeyi) istedi, Allah-u Teâlâ'nın " bizim uğrumuzda cihad edenleri (gayret sarfedenleri) elbette kendi yollarımıza eriştireceğiz. Hiç şüphe yok ki Allah iyi davrananlarla beraberdir."[305] sözüne kesin/emin bir şekilde dikkat kesildi ve kalp gözüyle gözünü dikti, Melik (her şeyin sahibi), Aziz (yüce), Hallâk (yaratıcı) olan Allah'ın "Sizin yanınızdaki (dünya malı) tükenir, Allah katındakiler ise bâkidir."[306] sözündeki vaadini umut etti, Kelâm-ı Kadîm'de (Kur'an-ı Kerim'de) Allah-u Teâlâ'nın "Erkek olsun kadın olsun, kim inanmış bir insan olarak dünya ve âhirete yararlı işler yaparsa kesinlikle ona güzel bir hayat yaşatacağız ve böylelerinin ecirlerini de muhakkak surette yapmış olduklarının daha güzeliyle vereceğiz."[307] sözünde zikredilen, gizli büyük mükafatı ve çok sevabı arzu etti, yaratılmışların efendisi, milletin resulü (peygamberi), allâme (her şeyden haberdar olan, bilgin) Hz. Muhammed'in -Allah'ın toplanma ve yeniden dirilme (kıyamet) gününe kadar daimi salâtı (rahmeti) onun, ailesinin ve ashabının üzerine olsun.- **"**İnsanoğlu öldüğü zaman, bütün amelleri (amellerinin sevabı) sona erer. Şu üç şey bundan müstesnadır: kendisine

[305] Ankebut Suresi 29/69.
[306] Nahl Suresi 16/96.
[307] Nahl Suresi 16/97.

dua eden hayırlı evlat, istifade edilen ilim, Allah yolunda (sarf edilen) sadaka-i câriyedir."[308] sözünün bereketini istedi ve Peygamberlerin önderi (Hz. Muhammed'in) dediği "Yiyip tükettiğinden, giyip eskittiğinden ve sadaka verip (âhirette karşılığını almak üzere) ebedileştirdiğinden (önden gönderdiğinden) başkası senin malın değildir"[309] sözünü düşündü.

(3) Sâlih amel kazanmaya gayret ettiğinde, kötü amelden kaçınmanın güzelliğine şahit olduğunda, en güzel hissi ve idraki bildiğinde, vesilelerin (vasıtaların) en güçlüsünün ve en üstününün, faydaların en gereklisinin ve en parlağının (muazzamının) günahkarların perçemlerinden ve ayaklarından yakalandığı günde, günahlar ve yasaklar (haramlar) için fidye olan sadaka olduğunu temiz bir kalp ve sevinçle anladığında, ameli (amelinin sevabı) kesilmeyen zümreye dahil olmayı, dünyada ahiret için erzak (sevap) elde etmeyi, önceden (dünyada) sonu (ahiret) için amel etmeyi istedi ve arzu etti ve hayır (iyilik) çeşitlerinden vakfı tercih etti. Çünkü o (vakfı), günler ve geceler geçtikçe yeni yeni faydalarının hasıl olması, aylar ve yıllar geçtikçe de gelirlerinin kuvvetlenmesi (artması), hayır konusunda semeresinin (sevabının, kazancının) kesilmemesi gibi özellikle de Kur'an'ın anlamına vâkıf olmaya bir vesile ve faydalı ilim ferasetini (anlayışını) tekmil etme noktasında bir netice (vesile) olması noktasında her durum ve zamanda izinin (etkisinin) kesilmemesi hasebiyle, ihtiyaçları giderenin (Allah'ın) katında hayırların (iyiliklerin) en yücesidir.

(4) Bu tesis edilen vakfın ve yazılmış habsin (vakıf) ortaya çıktığı zamana kadar kendine ait, mülkü ve hakkı olan, elinde ve avcunda bulunan, tasarrufu ve mülkiyeti altında bulunan şeyleri, sahih (geçerli, doğru) bir söz ve sevimli/güzel bir fiil ile meydana gelen tasarruflarının gerçekleştiği bir durumda iken riyadan bariz bir şekilde ayrılmış samimi bir niyet ile vakfetti, ebedi kıldı, habs etti, Allah yoluna hayır olarak verdi. Bunlar da şunlardır:

(5) Amasya'ya bağlı Erğoma Nahiyesi'nde bulunan Alan diye isimlendirilen köyün tamamı… Şöhretine binaen ve aynı adı taşıyan başka bir yer olmadığı için sınırlarını belirtmeye ve tarif etmeye gerek yoktur. (Vâkıf yani vakfı yapan kişi) burayı imareti[310] için tahsis etti. Her gün bir (1) ölçeği (kafîz)[311] çorba (içecek) iki (2) ölçeği

[308] Müslim, Vasiyyet 14; Ebû Dâvûd, Vasâya 14; Tirmizi, Ahkâm 36; Nesâî, Vasâyâ 8.
[309] Müslim, Zühd, 3.
[310] Kuvvetle muhtemel bu imaret/külliye vâkıfın (vakfı yapan kişinin) ismi ile bilinmektedir.
[311] Belgede, "kafiz" (قفيز -ج- اقفزة) şeklinde geçmektedir. Bir tahıl ölçü birimidir.

de ekmek için (toplam) üç (3) ölçek (kafiz) buğdayın pişirilmesini ve fakirlere verilmesini şart koştu. Her sene aşçı için adı geçen köyden dört (4) müd[312] buğday[313], ekmekçi (fırıncı) için her yıl (aynı köyden) dört (4) müd buğday[314], tamir yapan kişi için her sene (aynı köyden) dört (4) müd buğday[315] ve imaretin nâzırı (yöneticisi)[316] için her sene (aynı köyden) dört (4) müd buğday[317] tahsis etti (belirledi). Nezâret makamını (görevini) de evlatlarına ve evlatlarının evlatlarına şart koştu.

(6) Ilıca diye isimlendirilen köyün tamamı, İlgâzî diye isimlendirilen köyün tamamı, Köyceyiz diye isimlendirilen köyün tamamı, Ahu(ı)rcık diye isimlendirilen köyün tamamı, Reze diye isimlendirilen köyün tamamıdır. Tamamı Amasya'ya -Her türlü âfet ve beladan muhafaza olunsun.- bağlı Geldiklan Nahiyesi'ndedir. Sınırları Karalar Köyü sınırında bulunan Bıldırcınlık mahalline, Yordenek yolunda bulunan Çayıryeri diye isimlendirilen yere, Kep(b)ez diye meşhur yere bitişik olup oradan Dereçatı ve Kumartaş diye isimlendirilen yere ve Kepezkaşı diye bilinen Sakızlık Ağaç makamına (mahalline, yerine, türbesine), oradan Velü(i)ler Köyü'ne, oradan Delü(i)kli kaya ile belirlenen mekana, Kurubağ (diye bilinen) üzüm bağının altındaki Dereçatı diye meşhur yere, diye bilinen çatışma (dövüş, kavga) yerine, Tekke diye bilinen mahal yolundaki (geçidindeki) patikanın (yolun) bitişiğindeki Kürdler mezarlığı diye meşhur olan (bilinen) Müslüman kabirlerine (Müslüman Mezarlığına) ve oradan Çavuş diye bilinen yerin üstünde bulunan Süleyman Köyü'ne inen İnardıcu(ı) diye meşhur yerdeki tepede bulunan İnceyol diye bilinen yere, oradan vadiye inen yolda bulunan Çalıtayburnu (Çaltyayburnu) diye isimlendirilen yere, oradan Menderan diye bilinen yere, oradan Kengelan Türbesi diye isimlendirilen köyde bulunan Koçtaşı'na, oradan Ahu(ı)cık Köyüne ulaşan ve bitişen Yo(a)ğunark diye bilinen mekâna, oradan Bağlu(ı)ca sınırındaki yanında ve yakınında ahalisi tarafından Küçük Tepe şeklinde ifade edilen Yesira Tepesi ve üstünde de Öyük (Höyük) (diye) belirtilen (yer bulunan), ana yoldaki Müslüman kabirlerine (Müslüman Mezarlığına), oradan da açıkladığımız ve belirlediğimiz üzere birinden diğerine dönüp dolaşıp mekanları ve mevkileri geçerek

[312] Bir tahıl ölçü birimidir.
[313] Buradaki buğday (بُرّ) kelimesi ile ifade edilmiş.
[314] Buradaki buğday (الحنطة) kelimesi ile ifade edilmiş.
[315] Buradaki buğday (بُرّ) kelimesi ile ifade edilmiş.
[316] Belgede bu kelime (لناظرة) şeklinde yani müennes bir kelime olarak gelmiş ki bu da Arapça dil bilgisi kuralı açısından bu vakfın nâzırının (yöneticisinin) hanım olduğu sonucu çıkmaktadır.
[317] Buradaki buğday (الحنطة) kelimesi ile ifade edilmiş.

Karlı(ı)sınırı diye zikredilen yere ulaşır ki o da adı geçen köylerin sınırının uzandığı en son yerdir.

(7) (Vâkıf) -Allah hayırlarını kabul etsin ve mükâfatını (sevabını) kat kat arttırsın- tüm sınırları ve hakları ile Allah-u Teala'nın bahşettiği gelirin dörtte birinin tamamını, öncelikle, (vâkıfın) evladından olan mütevellinin eliyle, ihtiyaç hasıl olduğunda ve bir eksiklik ortaya çıktığında, şer-i kadimin gereğince vakfın tamiratı için sarf edilmesini; sonra gelirlerden (mahsullerden) geriye kalanı (yani dörtte üçü (¾)) için temel alınacak yöntem ve müracaat edilecek kanun belirledi. Şöyle ki; Gök Medrese diye meşhur medresenin yararına tahsis etti. Eğitime her sene kırk (40) müd[318] (ölçek) buğday, iâreye (ödünç vermeye) her yıl on (10) müd (ölçek) buğday, hatipliğe (hatibe) her sene on (10) müd (ölçek) buğday, imamlığa (imama) her sene ……[319] müd (ölçek) buğday, müezzine her sene üç (3) müd (ölçek) buğday tahsis etti. Çok şükredici olan Allah Rasulü'nün (Hz. Muhammed'in), adı geçen vâkıfın anne-babasının, akrabalarının, ve diğer işiten Müslümanların ruhlarına Kur'an-ı Kerim okuyan on kişiye her sene buğdaydan otuz (30) müd (ölçek) buğday, nakipliğe (yöneticiliğe, yöneticiye) her yıl iki (2) müd (ölçek) buğday[320], Allah Rasulü, enbiyanın ve resullerin önderi (Hz. Muhammed'in) na'tını/hayatını (siyer) anlatana her sene dört (4) müd (ölçek) buğday, salâhân (sala okuyan kişi) olarak bilinen müezzine her sene dört (4) müd (ölçek) buğday[321], caminin kandiline/aydınlatmasına (kandil yakan görevliye) her yıl dört (4) müd (ölçek) buğday, ferraşa (halı, kilim döşeyen veya temizlik işleri ile uğraşan kişiye) her sene dört (4) müd (ölçek) buğday[322], kapıcıya her yıl dört (4) müd (ölçek) buğday tahsis etti. Dört kişiye de Cuma Namazından sonra secde edip (namaz) kılıp, yaratılmışların efendisi, her şeyi bilen ve her şeyin sahibi (olan Allah'ın) resulü Hz. Muhammed'e -Allah'ın salâtı (rahmeti) onun, ailesinin ve muhterem ashabının üzerine olsun- salavat getirmeleri için her sene 12 (on iki) müd (ölçek) buğday, tahsildarlığa (gelirleri toplama görevine, gelirleri toplama görevi yapan tahsildara) her yıl dört müd (ölçek) buğday, kâtipliğe (kâtibe) her sene dört (4) müd (ölçek) buğday tahsis etti. Adı geçen vâkıfın (vakfı yapan kişinin) -Allah yaptığı hayırları kabul etsin.- tahsis ettiği şekilde tüm hak sahiplerinin hisseleri verildikten

[318] Değeri kullanıldığı yere göre değişen eski bir tahıl ölçeği ve bu ölçek miktârı tahıl
[319] Belgede kaç "müd" olduğu yazılmamıştır.
[320] Diğer ibarelerde buğday için (حنطة) kelimesi kullanılırken burada (برّ) kelimesi kullanılmıştır.
[321] Diğer ibarelerde buğday için (حنطة) kelimesi kullanılırken burada (برّ) kelimesi kullanılmıştır.
[322] Diğer ibarelerde buğday için (حنطة) kelimesi kullanılırken burada (برّ) kelimesi kullanılmıştır.

sonra geri kalanların tamamını belirli yön ve açık bir vazife teşekkür (karşılığı) olarak vakıflara mütevelli olan kişiye verilir.

(8) Adı geçen vakıfların tüm işlerinin tevliyesini ve veliliğini (yönetimini), ruhu bedeninde, hayatta ve ganimet içerisinde oldukça, önemli ve özel işlerini değerli, kıymetli ve kerem sahibi (cömert) şahsına tevdi etti (devretti, emanet etti). Öldüğünde ve Rabb'ine kavuştuğunda tevliye işlerini oğlunun oğluna, çocuğunun çocuğuna önemli/değerli emir, yöneticilik, feraset ve düşünce sahibi Said (mübarek, mesut) Muhammed (Mehmed) Bey b. Merhum Emir Sinânüddîn Musa'ya sonra (nesilleri) ard arda geldiği, devam ettiği, bağlandığı, çoğaldığı müddetçe göbekten göbeğe, nesilden nesile evlatlarından kızlar hariç oğullarının en sâlihine (takvalısına), en olgununa, en güzel ve en mutlusuna (mübareğine) tevdi etti (bıraktı, emanet etti). Veya tüm hepsinin oğullarının soyu erir (yok olup gider), kesilir ve erkek evlatlarından koruyup kollayacak, ihya edip ortak olacak hiçbir kimse kalmazsa derhal/direk olarak çocuklarından ve torunlarından kadınlara (bıraktı, devretti). Tevliye işleri/görevi onun idaresine devredilir. Tüm halleri (konumları, işleri) çocuklardan ve nesilden en sâlihi (takvalısı, uygunu, iyi olanı) olacak şekilde kızlara (bıraktı, devretti).

(9) Tüm soyu ve ocakları yok olursa, günlerin, yılların geçmesiyle alt tabakadan veya üs tabakadan kimse kalmazsa, ölüm şerbetini içmeleri hasebiyle akrabalarının ve bağlantılılarının da nesillerinin kesildiği ortaya çıkarsa, hayatta olan herhangi biri de kalmazsa tevliye işini (görevini) ve istiklalini (bağımsızlığını) (korunmuş) Amasya şehrinde şer-i şerif (şer'i, kanuni) işleri üstlenen kimseye bıraktı. Yani, adı geçen şehirde kadı ve (veya) vali olan herkes vakıfların tevliyetindeki (yönetimindeki) kararlaştırılmış, kabul görmüş ve hoş karşılanan tüm şartlar ve razı olunan, geçerli ve yazılı tüm tahsisler noktasında tasarruf hakkına sahiptir.

(10) Her ne zaman (vâkıfın) evlatlarından ve torunlarından bir müderris olursa ve onların içinden eğitim hizmetlerini yerine getirmeye layık, sâlih bir kişi bulunursa kesinlikle başka bir yabancı onu önüne geçirilemez. Yüksek ilimlerle iştigal eden evlatlarından koruma ve gözetim mevkiinde ve meşguliyet noktasında bulunan her kim varsa mükemmel bir şekilde layık olduğu hak ettiği sürece eğitim hizmetinin kendisine verilmesi bir gün hatta bir saat ve bir an geciktirilemez. Şeri (dine, kanuna uygun) bir yönü olması sebebiyle ileri sürülür/teklif edilir. Şerefli ve güzel, faydalı ilim şerefi ile şereflenmiş bir evladı bulunmazsa belirtilen makbul/mübarek hizmet için yabancı başka bir kimse tayin edilir ve hürmet sahibi alimler ve şehadet ehli arasında nezâketi,

firâseti ve karakteri ve ahlakı vâkî (tam) ehil, faziletli, âlim, kâmil (olgun), söz konusu iştigal günlerinde eğitim vermeye muktedir bir kimseye yöneltilir. Zorunlu olarak bu şekildedir. Gerekli ve yürürlükte olan şartlardan biri de ücretle çalışanların tamamının görevden alınması ve müderris dışındaki tüm ücretlilerin atanması, mütevellinin uhdesi altındadır. Şöyle ki o da (mütevellinin) keskin/parlak görüşü ve değişmez fikri her zaman muteber ve makbuldür ve (her şey) onun bilgisi ve rızası ile olur. Hatta yardımcı, (muid, müderris yardımcısı), adı yukarda geçen medresede onun kabul etmesi, yetkili kılması, talimatı ve tayini ile tasarrufta bulunur. Belirtilen, düzenlenen, geçerli, şeri (dine, kanuna uygun) bir vakıf ve açık, yürürlükte ve kesin bir habs (vakıf) olarak zikri geçen vakıflardaki vazifeyi hak eden (lâyık olan) kişiler de aynı şekildedir.

(11) Bunların hepsi bağlayıcı, karara bağlanmış (sabit), uygulanan, muteber (güvenilir), sonsuz, kaydedildiği şekli ve yazıldığı hal üzere geçerliliğine ve bağlayıcılığına hükmedilmiş bir vakıf oldu. Tafsilatlı bir şekilde belirlenmiş aslı dönüştürülemez, açık bir şekilde tamamlanmış füruu (dalları, bölümleri) değiştirilemez; bilakis gölgesi (bile) ebedi ve daimi olarak tesis edilmiş bir vakıftır. "Onu işittikten sonra kim değiştirirse günahı, yalnızca onu değiştirene ait olur. Allah her şeyi işitir, her şeyi bilir."[323] Sultan, vezir, vali, emir, hakim, vekil (kadı), müfettiş veya yöneten (haksız şekilde ele geçirip yöneten) olsun her kim onu (vakfı) değiştirmeyi amaçlarsa ve dönüştürmeyi emrederse Allah'ın, meleklerin ve tüm insanların lâneti onun üzerine olsun. Her kim de onu (vakfı) devam ettirmeye gayret ederse (Allah) Cehennem azabından onu kurtarsın (kurtarır), Cennet ziyafeti ile şereflendirsin (şereflendirir), huri ve ğılman ile buluştursun (buluşturur). Ey Rabbim! Bize bunun gibi iyiliklerle rızıklandır, Ey Rahman (tüm kullarına şefkat gösteren), Rahim (Mü'min kullarını bağışlayan), Muî'n (nimet veren, muhtaçlara yardım eden), Müstean (yardımın kaynağı, yardım eden) bizi bağışla.

(12) Bu olayın tanıklığı, tahriri (kaydedilmesi), açıklanması, takriri (tebliğ edilmesi) Yüce Hz. Mustafa'nın hicretinin altı yüz elli beşinci (H. 665) senesinde, senenin aylarından mübarek Recep ayında gerçekleşti.

(13) Bu olaya (vakfa) şahitlik edenler: Abdullah b. Muhammed (bu belgenin, vakfiyenin) içindekilere şâhit oldu. / Kasım Bey b. Fazlı Bey (bu belgenin, vakfiyenin) içindekilere şâhit oldu. / Halil b. Mahmud (bu belgenin, vakfiyenin) içindekilere şâhit

[323] Bakara Suresi 2/181.

oldu. / Hüseyin b. Abdullah (bu belgenin, vakfiyenin) içindekilere şâhit oldu. / Mahmud b. Mustafa (bu belgenin, vakfiyenin) içindekilere şâhit oldu. / Ali b. Muhammed (bu belgenin, vakfiyenin) içindekilere şâhit oldu. / Abdülcelil b. Yahya (bu belgenin, vakfiyenin) içindekilere şâhit oldu. / Hasan b. Salih (bu belgenin, vakfiyenin) içindekilere şâhit oldu. / Muhammed b. Mahmud (bu belgenin, vakfiyenin) içindekilere şâhit oldu. / Abdürrezzak b. Osman (bu belgenin, vakfiyenin) içindekilere şâhit oldu. / Nasr b. Ğıyas (bu belgenin, vakfiyenin) içindekilere şâhit oldu. / Ömer b. Abdurrahman (bu belgenin, vakfiyenin) içindekilere şâhit oldu. / İbrahim b. Ali(bu belgenin, vakfiyenin) içindekilere şâhit oldu. / Halil Bey b. İbrahim (bu belgenin, vakfiyenin) içindekilere şâhit oldu. / ……. b. Hamid (bu belgenin, vakfiyenin) içindekilere şâhit oldu. / Ğıyas b. Ğıyas (bu belgenin, vakfiyenin) içindekilere şâhit oldu. / Muhamme b. Ahmed (bu belgenin, vakfiyenin) içindekilere şâhit oldu. / Ali b. Veli (bu belgenin, vakfiyenin) içindekilere şâhit oldu. / Salih b. Abdullah (bu belgenin, vakfiyenin) içindekilere şâhit oldu. / Hasan b. Hüseyin (bu belgenin, vakfiyenin) içindekilere şâhit oldu. / Hamdi Çelebi b. Mahmud (bu belgenin, vakfiyenin) içindekilere şâhit oldu. / Abdülkerim b. Abdürrahim (bu belgenin, vakfiyenin) içindekilere şâhit oldu. / Muhammed b. Ali (bu belgenin, vakfiyenin) içindekilere şâhit oldu. /Ve diğer hazır bulunanlar…

(14) Merhum Torumtay Vakfı'nın mütevellileri, vâkıfın çocuklarından Hâfız Muhammed/Mehmed ve Ahmed birlikte/müşterek dilekçe sundular. Merhum vâkıfın (vakfı yapan kişinin) vakıf gelirlerinden maaş verdiği (kişiler) ve hizmetliler Anadolu Muhasebesi'nde kayıtlıdır. Yukarıda adı geçen muhasebeye kayıt olunarak vakfı korumak için kendisiyle amel olunan vakfiyenin yeniden Anadolu Muhasebesi'ne kaydedilip ve kendilerine bir kopyasını verilmesi hususunda yardımcı olarak izzetli faziletli efendi hazretleri Sadr-ı Rûm'un (Anadolu/Rumeli Sadrazamı'nın) elindeki vakfiyeye bakarak ve içeriğinin şeraite uygunluğunu kayıt ve delil gösterilme yetkisinin tasdik edilmesi için oluşturulan yüce fermana uyarak Amasya Kazası'nda Torumtay isminde bir hayır sahibinin vakıflarını içeren altı yüz altmış beş (665) senesine tarihli, belirtilen tarihte Amasya Kadısı eş-Şeyh es-Seyyid Muhammed/Mehmed b. Ali'nin imzasını ve mührünü, ondan sonra Amasya Müftüsü Ömer Efendi'nin adı geçen vakfiyedeki takdim yazısı ile birlikte imzasını ve çok sayıdaki şahitlerin şehadet etmesiyle içindekilerin sabit olduğu açık olup halen Amasya Kadısı Osman Efendi'nin imza ve mührünü içeren sağlam üsluplu vakfiyenin ve içeriğinin şer-i şerife uygun

olarak kayıt ve delil gösterilmeye uygun olduğuna dair Sadr-ı Rum (Rumeli Sadrazamı) faziletli efendi hazretlerinin şeri (hükmü) gereği Ahmed Efendi'ye bildirilen belgeye istinaden mahalline kayıt ve suret …….. hususunda 3 Şevval 1170 tarihinde meydana gelen yüce ferman gereğince mahalline kayıt olunmuştur.[324]

4.1.3.3. Vakfiye[325] Metni:

(1) الحمد لله مبدع أصناف البدايع[326] (البدائع) و موسع ألطاف الصنايع[327] (الصنائع) الذي أوزع شكر نعمه كل منير طايع[328] (طائع) و أودع نور حكمه قلب اللبيب الخاشع. أحمده على إحسانه المتتابع و افضاله الشايع[329] (شائع). و أشهد أن لا إله إلاّ الله وحده لا شريك له شهادة اتخذها عدة لنزول الفجايع و زخرًا لليوم القارع. و أشهد أنّ سيدنا محمد عبده و رسوله أرسله لحق قاطع و سناء قاطع و ضياء لامع و كلام جامع. صلّى الله عليه و على آله و اصحابه الأنجم الزواهر الطوالع صلوة تجود عليهم بركاته جود الغيو ث المراتع. اما بعد...

(2) فهذا كتاب صحيح شرعي و أعلى الصدق و سداد ادلته و خطاب فصيح مرعي حب على اللزوم و الامتداد أهليته يعلم مضمونه و يظهر فحوائه و يفهم مكنونه و يشعر معناه عن ذكر ما هو له. فخر الأمراء العظام و زخر(ف)[330] الكبراء الفخام اسود الأكارم و الأماجد عمدة المكارم و مجمع المحامد صاحب القدر و الفضل و الأنعام المختص بمزيد لطايف[331] (لطائف) عواطف الملك العزيز العلام طوروم طاي ..... بن عبدالسلام بكلر بكي دام اجلاله و اقباله و أجرى الله تعالى آثار عزته على صفحات الأنام و ربط اطناب دولته باوتاد الخلود و الدوام و زين معالم الإحسان بمكانه و منّ على طوائف الانسان بتخليد زمانه و أعان انصاره و ضاعف عزه و اقتداره و أبقاه الله على تشهيد أصول الحسنات و تمهيد مباني المبرات لمّا علم عدم بقاء الدنيا و فتورها حرمًا و قطعًا و فهم صفاء العقب و سروره عزما و سمعًا حصر أوقاته إلى الطاعات خالقه و عبادات رازقه و جعل همته مصروفَةً[332] بالصدقات الجاريات و أراد أن يكون معروفًا بين المؤمنين بالمبرات الباقيات و أمعن النظر ببصيرة الفؤاد و عين اليقين في قوله تعالى "وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَاۚ وَإِنَّ اللهَ لَمَعَ الْمُحْسِنِينَ"[333] و طمع بوعد قول الله الملك العزيز الخلاق " مَا عِنْدَكُمْ يَنْفَدُ وَمَا عِنْدَ اللهِ بَاقٍۗ "[334] و ابتغى بالثواب العظيم و الأجر الجسيم الذي هو في الكلام القديم مذكور مكنون و هو قوله تعالى " مَنْ عَمِلَ صَالِحاً مِنْ ذَكَرٍ اَوْ اُنْثٰى وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَنُحْيِيَنَّهُ حَيٰوةً طَيِّبَةًۚ وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ اَجْرَهُمْ بِاَحْسَنِ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ"[335] و تبرك بقول سيد الأنام و رسول الملك العلام محمد

---

[324] Bu paragraf vakfiye metninin ve şahitlerin isimlerinden sonra bir not şeklinde Osmanlı Türkçesi ile yazılmıştır.
[325] VGMA "Defter No: 490-0 / Sayfa No: 100 / Sıra No:2"
[326] Belgede bu şekilde yazmaktadır.
[327] Belgede bu şekilde yazmaktadır.
[328] Belgede bu şekilde yazmaktadır.
[329] Belgede bu şekilde yazmaktadır.
[330] Kelime belgede (زخر) şeklinde yazılmış ancak siyak-sibak ve mana açısından (زخرف) şeklinde olmasının daha doğru olacağını düşünerek bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.
[331] Belgede bu şekilde yazmaktadır.
[332] Belgede (مصروف) şeklinde yazmaktadır ancak Arapça dilbilgisi kuralı açısından (مصروفة) şeklinde olmasının daha doğru olacağını düşündüğümüz için bu şekilde yazdık.
[333] Ankebut Suresi 29/69.
[334] Nahl Suresi 16/96.
[335] Nahl Suresi 16/97.

صلى الله عليه و على آله و صحبه صلواة دائمة إلى يوم الحشر و القيام "إذا مات ابن آدم انقطع عمله إلا عن ثلاث ولد صالح يدعوا له و علم ينتفع به و صدقة جارية في سبيل الله"[336] و تأمل فيما قال سيد المرسلين "ليس لك من مالك إلا ما أكلته فافنيته أو لبسته فابليته أو تصدقته فابقيته"[337].

(3) و لما جاهد في اكتساب العمل الصالح و شاهد الحسنى في اجتناب أمل الطالح و علم بأحسن الوقوف و الشعور و فهم بصفاء القلوب و الحبور أن أقوى الذرايع (الذرائع) و اعليها و أوفي المنافع و اسناها صدقة تكون فدية للمناهي و المعاصي يوم يؤخذ المجرمون بالنواصي و الاقدام أحب و أراد أن يندرج في زمرة من لا ينقطع عمله و تزود من دنياه لعقباه و يعمل في اولاه لاخره و اختار الوقف[338] من وجوه المبرات. إذ هو ارفع الخيرات عند قاضي الحاجات بتجدد فوائده على مرور الياني و الايام و يتأيّد عوايده (عوائده)[339] على كرور الشهور و الاعوام لا ينقطع بالممات أثره كما لا ينقضى في الخير ثمره لاسيما ما كانت وسيلة لاطلاع معاني القرآن و داعية لتكميل فراسة العلوم النافعة في كل أحيان و أزمان.

(4) و وقف و خلد و أبد و حبس و سبل بنية تبينت الخلوص عن الرياء حال نفاذ تصرفه الجاري بقوله الصحيح و فعله المليح ما هو له و ملكه و حقه و في يده و قبضته و تحت تصرفه و حوزته إلى حين سدور هذا الوقف المقرر و الحبس المحرر. و ذلك:

(5) جميع القرية المدعوة بالان المستغنية عن التحديد و التعريف لشهرتها و عدم سميها بناحية ارغوما من توابع اماسية عينها لعمارة الواقف. و شرط ان يطبخ فيها كل يوم ثلاثة اقفزة من الحنطة و قفيز منها للشوربة[340] و قفيزان للخير و يعطي للفقراء. و عين للطباخ في كل سنة اربعة أمداد من البر من القرية المزبورة و للخباز كل عام اربعة امداد من الحنطة منها و للمرمم في كل سنة اربعة أمداد من البر منها و لناظرة[341] العمارة في كل سنة اربعة امداد من الحنطة منها و شرط الجهة النظارة لاولاد و اولاد اولاده

(6) و جميع القرية المدعوة بايلجة و جميع القرية المدعوة بالغازي و جميع القرية المدعوة بكوي اجوكز و جميع القرية المدعوة باخورجق و جميع القرية المدعوة برزه كلهن بناحية كلدكلان من توابع اماسية حميت عن الآفات و البلية حدودهن متصلة بالموضع الموضع بيلدرجنلق الواقع في حد قرية قرلر و بالموضع المسمى بچايريري الواقع في طريق يوردنك و بالمو ضع المشهور بكبز و منه إلى محل مسمى بدره جاتي و قومارطاش و إلى مقام معروف بكيز قاشي الذي هو شجر صاقزلق و منه إلى قرية ولولر و منه إلى مكان معين بدلكلوقيا و منه إلى موضع مشتهر بدره جاتي تحت كرم قوروباغي و منه إلى معترك معروف برنكوك و إلى قبور المسلمين التي هي مشهور بمشهد كورد لر يعني في اتصال الطريق في سبيل المحل المعروف بتكية و منه إلى الموضع[342]

---

[336] Müslim, Vasiyyet 14; Ebû Dâvûd, Vasâya 14; Tirmizi, Ahkâm 36; Nesâî, Vasâyâ 8.
[337] Müslim, Zühd, 3.
[338] Belgede, ibare (الواقف) şeklinde okunmaya daha müsait olsa da (الوقف) şeklinde olmasının siyak-sibak ve mana açısından daha doğru olacağını düşünerek bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.
[339] Belgede bu şekilde yazmaktadır.
[340] Belgede bu kelime (للشيوربان) şeklinde yazılmıştır. Ancak bu kelimeyle ne kastedildiğini tam olarak anlayamadık ve siyak sibak ve mana açısından (للشوربة) şeklinde olmasının daha doğru olacağını düşünerek bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.
[341] Belgede bu kelime (لناظرة) şeklinde yani müennes bir kelime olarak gelmiş ki bu da Arapça dil bilgisi kuralı açısından bu vakfın nâzırının (yöneticisinin) hanım olduğu sonucu çıkmaktadır.
[342] Belgede bu kelime (موضع) şeklinde yazılmış ancak Arapça dil bilgisi kuralı açısından (الموضع) şeklinde olmasının daha doğru olacağını için bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.

المعلوم بانجه يول الذي هو كائن في قلة محل مشهور بان اردوجي الذي هو تنزل إلى قرية سليمان التي هي كائنة فوق الموضع المعروف بجاووش و منه إلى محل مسمى بچاليتاي (بچالتياي) بورنى الذي هو واقع في طريق الذي ينزل إلى الوادي و منه ينتهي إلى محل معلوم بمندران و منه إلى قوچ طاشي الذي هو واقع في قرية مسمات بكك كلان توربه سي و منه إلى المكان المعين بيغون ارق الذي هو ينتهي و يتصل إلى قرية اخورجق و منه إلى قبور المسلمين الكائنة في طريق العامة و في جنبها و قربها قلة يسيرة يذكر عند أهاليها بتليل صغير الذي هو من حدود بغلوجة و فوقها موضع معين و مبين بايوك و منه يصل قطع المنازل و الامكنة الدائرة من موضع إلى موضع آخر على ما شرحناه و قررناه إلى محل مذكور بقرلو صنوري و هو آخر ممتد من حدود القرى المزبورة. تقبل الله خيراته و ضاعف بالأجر المثوباته بجملة حدودها و كافة حقوقها اي جميع ما رزقه الله تعالى.

(7) من دخلها و ربعها فيصرف اولا بيد المتولي من اولاده إلى ترميم الرقبات و رق الثقبات عند ظهور الخلل و الاحتياج إليها كما هو موجب شرع القديم ثم جعل لما بقي من المحصولات اسلوبًا يعتمد عليه و قانونًا يرجع إليه. حيث أنّه قد عين لمصالح المدرسة الشهيرة بكوك مدرسة. و عين لجهة التدريس في كل سنة اربعين مدًا من الحنطة و لجهة الاعارة في كل عام عشرة امداد من الحنطة و لجهة الخطابة في كل سنة عشرة امداد من الحنطة و لجهة الإمامة في كل سنة امداد[343] من الحنطة و للمؤذن في كل سنة ثلاثة امداد من الحنطة و عين لعشرة نفر من الحنطة في كل سنة ثلاثين مدًا من الحنطة ليقرؤا بالقرآن العظيم و القرآن الكريم لروح رسول الله الشكور و لروح و اقف المذكور و لأرواح والديه و اقربائه و لسائر المسلمين المستمعين و لجهة النقابة في كل عام مدين من البر منها و لجهة المعرف بنعت رسول الله سيد الأبياء و المرسلين في كل سنة اربعة امداد من الحنطة و لجهة المؤذن المعروف بصلاخون (صلاحان)[344] في كل سنة ثلاثة امداد من البر منها و لجهة سراج الجامع في كل عام اربعة امداد من الحنطة و لجهة الفراش في كل سنة اربعة امداد من البر منها و للبواب في كل عام اربعة امداد من الحنطة و عين لاربعة نفر اثنى عشر مدًا في كل سنة من الحنطة ليسبحوا و يصلوا عقيب صلوة الجمعة على سيد الانام و رسول الملك العلام محمد صلى الله عليه و على آله و اصحابه الكرام و لجهة الجباية في كل عام اربعة امداد من الحنطة و لجهة الكتابة في كل سنة اربعة امداد من الحنطة. و يصرف جميع ما فضل بعد اعطاء حصص القاطبة المستحقين على ما عينه الواقف المذكور تقبل الله خيراته الشكور جهة معينة و وظيفة مبينة لمن يكون متوليًا على اوقافه.

(8) و جعل التولية و الولاية في كافة امور الاوقاف المذكور و عامة مهماتها و خصوصياتها لذاته الشريفة و لنفسه النفيسة الكريمة ما دامت روحه في قالبة ابنيته و كان في العيش و الغنيمة و الا قضى نحبه و لاق ربه يفوض امور التولية إلى ابن ابنه و ولد ولده الخطير الامير و المقبل الرشيد و المدبّر و المفكر السعيد محمد بك بن المرحوم امير سنان الدين موسى ثم لاصلح اولاده و ارشده و املحه و اسعده من ابنائه دون بناته بطنًا بعد بطن و نسلًا اثر نسل على ما تعاقبوا و تناسلوا ..... و تكاثروا أو انحل و انقرض الابناء كلهم و لم يبق من

[343] Belgede kaç "müd" olduğu yazılmamıştır.
[344][344] (صلاخون)kelimesinin tam olarak karşılığını bulamadık ancak "sala" okuyan kişi kastedildiğini düşünerek (صلاحان) şeklinde yazdık ve tercüme ettik.

اولاده الذكور (و أحدها)[345] نفس واحدة يمتع و يتراحم و يرفع و يساهم فيمباشرة الاناث من اولاده و احفاده. و امور التولية تفوض مصلحتها و جميع احوالها إلى البنات أي من الاولاد الذريات الأصلح فالأصلح.

(9) و إن انعدمت عامة الذرارين و الاصناف و لم يوجد منهم الوضيع و الاشراف بمرور الايام و عبور الاعوام و تعيين انقراض الاقارب و التعلقات بشربهم من كأس الممات و لم يبق فرد يتصف بالحيوة يفوض امور التولية و استقلالها لمن تقلد امور الشرع الشريف بمدينة اماسية المحروسة. أي يتصرف تولية اوقافه كل من يكون واليًا و قاضيًا في المدينة المزبورة من جملة شرائطها المستحسنة المقررة المقبولة بكافتها و تعينات المحررة المرضية المعولة بعامتها.

(10) إن يكون المدرس في كل زمان من اولاده و احفاده إذا وجد منهم من يصلح و يليق اقامة خدمات التدريس و لم يقدم عليه اجنبي من الآخرين جدًا. أو كل من يكون في مادة الملازمة و محل الرعاية و الحماية من اولاده المشغولين بالعلوم الجلية لا يؤخر إعطاء التدريس إليه ما دامت تبينت لياقته الجملية و استحقاقه يومًا واحدًا بل ساعة و آنًا. ويساق إليه بسبب كون جهة الشرعي. و لو لم يوجد أحد من أولاده الذي هو مشرف و مغتنم بشرف العلوم النافعة البهية يعين للخدامة المبرورة المذكورة غير من الأجانب و يوجه إلى من يكون أهلًا و فاضلًا و عالمًا و كاملًا قادرًا بالدراسة في ايام الإشتغال المعهود بين العلماء الكرام و ارباب الشهود بسبب الكياسة و الفراسة و الواقعة في جبلية و خلقته. لإ يجاب الضرورة فبهذا الباب. و من عامة شرائط المرعية اللازمة أن يكون عزل جميع المرتزقة و نصب قاطبة المستأكلة سوى المدرس في يد الوتولي بحيث أنه يصير رأيه الثاقب و فكره الراتب معتبرًا مقبولًا في كل زمان و يكون بمعرفته و رضاه حتى أن المعيد لا ينصر في المدرسة المسفورة إلا بحسن قبوله و تقليده و توجيهه و تعيينه و كذا سائر من يستحق الوظيفة من أوقافه المعينة المرتبة المار ذكرها وقفًا صحيحًا شرعيًا و جبسًا صريحًا مرعيًا بتلًا تبلًا.

(11) فصار كل ذلك وقفًا لازمًا مقرًا و معمولًا و معتبرًا مخلدًا و محكومًا بصحته و لزومه على الوجه المزبور و النمط المسطور. لا يبدل اصوله المعينة المفصلة و لا يغير فروعه المبين المكملة بل يكون ظلّها وقفًا مؤسّسًا دائمًا سرمدًا "فَمَنْ بَدَّلَهُ بَعْدَ مَا سَمِعَهُ فَإِنَّمَا إِثْمُهُ عَلَى الَّذِينَ يُبَدِّلُونَهُ إِنَّ اللهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ"[346] فمن قصد في تبديله و أمر في تغييره من سلطان أو وزير أو وال أو أمير أو حاكم أو نائب أو مفتش أو متغلب فعليه لعنة الله و الملائكة و الناس اجمعين. و من سعى في تمشيته اعتقه من عذاب النيران و شرفه بضيافة الجنان و لقاه بالحور و الغلمان. اللهم ارزقنا بمثل الاحسان و اعف عنا يا رحيم يا رحمان يا معين يا مستعان.

(12) و على هذا وقع الإشهاد و التحرير و البيان و التقرير في شهر رجب المرجب من شهور سنة خمس و ستين و ستماية هجرية جلالية المصطفوية.

(13) شهود الحال: شهد بما فيه عبد الله بن محمد / شهد بما فيه قاسم بك بن فضلي بك / شهد بما فيه خليل بن محمود / شهد بما فيه حسين بن عبد الله / شهد بما فيه محمود بن مصطفى / شهد بما فيه علي بن محمد / شهد بما فيه عبد الجلي بن يحيى / شهد بما فيه حسن بن صالح / شهد بما فيه محمد بن محمود / شهد بما فيه عبد الرزاق بن عثمان / شهد بما فيه نصر بن غياث / شهد بما فيه عمر بن عبد الرحمن / شهد بما فيه إبراهيم بن علي

[345] Belgedeki bu ibarenin ne ifade ettiği tam olarak anlaşılamamıştır.
[346] Bakara Suresi 2/181.

/ شهد بما فيه خليل بك بن إبراهيم / شهد بما فيه ..... بن حامد/ شهد بما فيه غياث بن غياث / شهد بما فيه محمد بن أحمد / شهد بما فيه علي بن ولي / شهد بما فيه صالح بن عبد الله / شهد بما فيه حسن بن حسين / شهد بما فيه حمدي چلبي بن محمود / شهد بما فيه عبد الكريم بن عبد الرحيم / شهد بما فيه محمد بن علي / و غيرهم الحضرين.

(14) مرحوم طورمطاي وقفنك بر وجه اشتراك متوليلري حافظ محمد و أحمد عن اولاد واقف عرض حال صونوب واقف مرحومك مرتزق و خدامي اناطولي محاسبه سنده مقيد اولوب وقفيه سي هنوز محاسبه ء مرقومه يه قيد اولنمغله صيانةً للوقف وقفيه ء معمول بها سي مجددًا اناطولي محاسبه سينه قيد و يدلرينه صورت ..... بابنده استدعاي عنايت ايتماكين صدر روم عزتلو و فضيلتلو افندي خزرتلري يدنده اولان وقفيه يه نظار و مضمون موافق شرعي ايسه قيد و احتجاجه صلاحيتني اعلام ايله سز ديو صادر اولان فرمان عاليلرينه امتثالًا اماسيه قضاسنده طورمطاي نام صاحب الخيرك اوقافني حاويه التيوز التمش بش سنه سي تاريخلي مورح و تاريخ مزبورده اماسيه قاضيسي الشيخ السيد محمد بن علينك امضا و ختمني حاويه و بعده اماسيه مفتيسي عمر افندينك وقفيه ء مذكوره يي تقريضني مشتمل امضاسي ايلا مضموننك دخي حتم غفير و جمع كثير شهادتلريله ثبوتني مبين حالًا اماسيه قاضيسي عثمان افندينك امضا و ختملريني محتويه اولوب اسلوب رسوخ (م) وقفيه يه مطابق مضمون شرع شريف موافق اولمغله قيد و احتجاجه صادق (صالح) اولديغني صدر روم فضيلتلو افندي خضرتلرينك شرع ايجابي احمد افندي اعلام ايتمكله اعلامي موجبنجه محلينه قيد و صورت ..... بابنده في ٣ شوال سنه ١١٧٠ تاريخنده صادر اولان فرمان علي موجبنجه محلنه قيد اولنمشدر.[347]

4.1.3.4. Vakfiye Değerlendirme:

Vakfiye, Allah'ı ta'zim, nimetlerine hamd ve Hz. Muhammed'e (SAV) salat-ü selam ile başlamaktadır. Belgenin sahih (geçerli), şerî, (dine, kanuna uygun), hükmü geçerli, uzun süre devam etmesi arzulanan bir hitapt (yazı) olduğu belirtilmektedir. Vâkıfın dünyanın baki olmadığını ve geçici olduğunu bildiğinden, himmetini (niyetini, gayretini) sadaka-i cariyeye sarf ettiğinden, Mü'minlerin arasında kalıcı hayır-hasenatla tanınmayı istediğinden bahisle bazı ayet-i kerime ve hadis-i şerifleri refarans alarak hareket ettiği, sevabı kesilmeyen zümreye dahil olmayı, dünyada ahiret için sevap elde etmeyi isteyerek ahirette sevabının kesilmemesi özelliğini de düşünerek hayır çeşitlerinden vakfı tercih ettiği belirtilmektedir. Vakfı ve dolayısıyla vakıf eserlerini korumak için de sultan, vezir, vali, emir, hâkim vb. her kim olursa olsun vakfı dönüştürmeyi ve değiştirmeyi amaçlarsa veya emrederse "Allah'ın, meleklerin ve tüm insanların lâneti onun üzerine olsun" gibi ifadelerle bedduada ve her kim de vakfı

[347] Bu paragraf vakfiye metninin ve şahitlerin isimlerinden sonra bir not şeklinde Osmanlı Türkçesi ile yazılmıştır.

devam ettirmeye gayret ederse "(Allah) Cehennem azabından onu kurtarsın" gibi ifadelerle duada bulunmuştur.

Vakfiyenin hicretinin altı yüz elli beş senesinde, mübarek Recep ayında (H. Recep 655 / M. 15 Temmuz-13 Ağustos 1257) vaki olduğu belirtilmekte ancak tam olarak hangi günde gerçekleştiği belirtilmemektedir. Vakfiyenin sonunda Osmanlı Türkçesi ile kaydedilmiş nottan da H. 3 Şevval 1170 (M. 27 Haziran 1757) tarihinde vakıf defterine kaydedildiği anlaşılmaktadır. Mevkufun aleyh olarak "Gök Medrese" açık açık zikredilirken bir de varlığı ile ilgili kesin ifadelerin yer almadığı "imaret" denilen ve devam eden paragraflarda daha ayrıntılı olarak izah edeceğimiz bir yapıdan bahsedilmektedir. Mimari eserin veya eserlerin tam yeri/konumu ile ilgili bir bilgi verilmemektedir.

Vakfiyenin hangi sultan döneminde düzenlendiği ile ilgili bir kayıt da bulunmamaktadır. Türkiye Selçuklu Devleti, 1243 Kösedağ Savaşı yenilgi ile birlikte 1243-1308'de yılları arasında Moğol tahakkümü altına girmiştir[348]. Bu evre, siyasi bakımdan buhranlı, küçük yaşlardaki sultanlar etrafında hizipleşen muhteris devlet yöneticilerinin iktidar mücadelelerine kalkıştıkları "Müşterek Saltanat Dönem"dir (1246-1266)[349]. Vakıf dolayısıyla vakfiye devlet otoritesinin zayıfladığı sultan kardeşler arasında iktidar mücadelelerin olduğu bir dönemde gerçekleştiği için sultanın ismi kaydedilmemiş olması muhtemeldir.

Vâkıf, çeşitli övgü sözleriyle övülmekte ve ismi "Melik, Aziz (yüce), Allame (bilgin), Beylerbeyi Torumtay …….. b. Abdüsselam" şeklinde geçmektedir. Vakfiyede Torumtay (طوروم طاي) şeklinde geçen ismi Amasya Gök Medrese Camii karşısındaki türbesinin kitabesinde ve türbenin içindeki sandukasında (طرمطاي) (Foto. 27) şeklinde yazılmıştır. Babasının ismi vakfiyesinde "Abdüsselam" şeklinde geçerken türbesinin kitabesinde "Abdullah" (Foto. 24, 25) olarak geçmektedir. Kökeni ile ilgili olarak, türbesinin kitabesinde baba adı olarak Abdullah yazılmasından yola çıkılarak Alaeddin Keykubad'ın Türk kökenli olmayan yetiştirmelerinden ve çocuk yaşta

[348] Salim Koca, "Alâeddin Keykubâd'dan Sonra Türkiye Selçuklu Devleti İdaresinde Ortaya Çıkan Otorite Zafiyeti ve Emîr Sadeddîn Köpek'in Selçuklu Saltanatını Ele Geçirme Teşebbüsü", *Gazi Türkiyat Türkoloji Araştırmaları Dergisi,* C. 1, S. 7, s.68-69.
[349] Aykut Özbayraktar, "Seyfeddin Torumtay'ın Siyasî Hayatı Ve Amasya'daki Faaliyetleri", *4-7 Ekim Uluslararası Amasya Sempozyumu,* Amasya-2017, s.443-444.

devşirilmiş bir gulam olduğu[350]; Türk kökenli ve hatta Amasyalı olduğu[351], yine türbesinin kitabesinde baba adının Abdullah olarak yazılmasından hareketle sonradan Müslüman olmuş bir mühtedi olduğu[352] yönünda farklı düşünceler söz konusudur. Ayrıca vakfiyedeki "Beylerbeyi" ifadesinden de vakfiyenin düzenlendiği H.655/M.1257 tarihinde beylerbeyi görevinde olduğu anlaşılmaktadır. Kösedağ Savaşı'ndan sonra her ne kadar siyasi düzen sıkıntılı ve çalkantılı olsa da Anadolu'nun ilmî, iktisadi, sanatsal ve kültürel gelişiminin sürdürüldüğü ve azametli eserlerinin meydana getirildiği bir dönemdir[353]. Söz konusu gelişimin Amasya'daki yansımalarını Seyfeddin Torumtay'ın Amasya'yı yönettiği dönemde (1249-1280) görmek mümkündür[354]. (H) 679 (M.1280) yılında vefat ettiği[355] kaydedilmekle birlikte türbesinin kitabesi (H.) 677 (M.1278/1279) tarihlidir (Foto. 24, 25).

Vâkıf, mevkuflardan "Amasya'ya bağlı Erğoma Nahiyesi'ndeki Alan Köyü'nün gelirini"

- İmareti için tahsis edilmesini,

- Her gün bir (1) ölçek (kafîz)[356] çorba için, iki (2) ölçek de ekmek için (toplam) üç (3) ölçek (kafiz) buğdayın pişirilip fakirlere dağıtılmasını,

- Aşçıya senelik dört (4) müd[357] buğday[358] verilmesini,

- Ekmekçiye (fırıncıya) senelik dört (4) müd buğday[359] verilmesini,

- Tamirat işiyle uğraşan kişiye senelik dört (4) müd buğday[360] verilmesini,

- İmaretin nâzırına (üst düzey yöneticisine)[361] senelik dört (4) müd buğday[362] verilmesini,

---

[350] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Tokat, Niksar, Zile, Turhal, Pazar, Amasya Vilayet, Kaza ve Nahiye Merkezlerindeki Kitabeler*, s.96.
[351] Abdîzâde Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C. 2, s.332.
[352] Sadi S. Kucur, *Sivas, Tokat ve Amasya'da Selçuklu ve Beylikler Devri Vakıfları – Vakfiyelere Göre* - , (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul 1993, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, s.10.
[353] Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye,* Ötüken Neşriyat, İstanbul 2014, s.467.
[354] Abdîzâde Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C. 2, s.400.
[355] Abdîzâde Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C. 2, .418.
[356] Belgede, "kafiz" (قفيز -ج- اقفزة) şeklinde geçmektedir. Bir tahıl ölçü birimidir.
[357] Bir tahıl ölçü birimidir.
[358] Buradaki buğday (بُرّ) kelimesi ile ifade edilmiş.
[359] Buradaki buğday (الحنطة) kelimesi ile ifade edilmiş.
[360] Buradaki buğday (بُرّ) kelimesi ile ifade edilmiş.
[361] Belgede bu kelime (لناظرة) şeklinde yani müennes bir kelime olarak gelmiş ki bu da Arapça dil bilgisi kuralı açısından bu vakfın nâzırının (yöneticisinin) hanım olduğu sonucu çıkmaktadır.
[362] Buradaki buğday (الحنطة) kelimesi ile ifade edilmiş.

- Nezâret makamının (görevinin) de (vâkıfın) evlatlarına ve evlatlarının evlatlarına tevdi edilmesini" şart koşmaktadır.

Vâkıf, Amasya'ya bağlı Geldiklan Nahiyesi'nde bulunan Ilıca, İlgâzî, Köyceyiz, Ahu(ı)rcık ve Reze diye isimlendirilen köylerin tamamının gelirini de ihtiyaç hasıl olduğunda mütevellinin eliyle;

- "Dörtte birinin (1/4) mevkufun tamiratı için ve geriye kalanın (dörtte üçünün (3/4)) da mevkufun aleyh olan Gök Medrese diye meşhur medresenin yararı için tahsis edilmesini,

- Eğitim (لجهة التدريس) için senelik kırk (40) müd buğday verilmesini,

- İâre (ödünç verme) için senelik on (10) müd buğday verilmesini,

- Hatiplik (hatib) için senelik on (10) müd buğday verilmesini,

- İmama senelik ……[363] müd buğday verilmesini,

- Müezzine senelik üç (3) müd buğday verilmesini,

- Allah Rasulü'nün (Hz. Muhammed'in), vâkıfın anne-babasının, akrabalarının, ve diğer Müslümanların ruhlarına Kur'an-ı Kerim okuyan on kişiye senelik otuz (30) müd buğday verilmesini,

- Nakibe (yöneticiye) senelik iki (2) müd buğday[364] verilmesini,

- Allah Rasulü'nün (Hz. Muhammed'in) na'tını/hayatını (siyer) anlatan kişiye senelik dört (4) müd buğday verilmesini,

- Salâhân olan (sala okuyan) müezzine senelik dört (4) müd buğday[365] verilmesini,

- Caminin kandillerini yakan (caminin aydınlatılmasını sağlayan) görevliye senelik dört (4) müd buğday verilmesini,

- Ferraşa (halı, kilim döşeyen veya temizlik işleri ile uğraşan kişiye) senelik dört (4) müd buğday[366] verilmesini,

[363]Belgede kaç "müd" olduğu yazılmamıştır. Kuvvetle muhtemel istinsah esnasında sehven unutulmuştur.
[364] Burada buğday için (برّ) kelimesi kullanılmıştır.
[365] Burada buğday için (برّ) kelimesi kullanılmıştır.
[366] Burada buğday için (برّ) kelimesi kullanılmıştır.

- Kapıcıya senelik dört (4) müd buğday verilmesini,

- Cuma Namazından sonra secde edip (namaz kılıp), Allah Resulü Hz. Muhammed'e salavat getiren dört kişiye senelik 12 (on iki) müd buğday verilmesini,

- Tahsildara (gelirleri toplayan görevliye) senelik dört (4) müd buğday verilmesini,

- Kâtibe senelik dört (4) müd buğday verilmesini,

- Vâkıfın belirlediği şekilde tüm hak sahiplerinin hisseleri verildikten sonra geriye kalan gelirin tamamının da vazifesinin karşılığı olarak mütevelliye tahsis edilmesini" şart koşmaktadır.

Vakıf görevlilerine özellikle medresede görevli olanlara vakfın gelirlerinden hem para hem de aynî tahsisat yapılmayıp yalnız buğday cinsinden ücret verildiği ve para verilmediği anlaşılmaktadır. Vakfiyede görevlilere ücret olarak yalnız buğday verilmesi, vakfın gelirlerinin yetersiz olmasıyla izah edilebileceği gibi mevkufun yalnız köy ve arazilerden oluşması yani nakdi gelir getirecek ticaret mekanlarının olmamasıyla da izah etmek mümkündür.

Genel olarak vakfiyelerde görülen önce tüm mevkufun belirtilip sonra da buralardan elde edilen gelirlerin nerelere sarf edileceği şeklinde bir sıralama bulunur. Bu vakfiyede ise durum bu şekilde olmadığı ve biri "imaret" diğeri de "medrese" olan iki farklı eser ve bu eserlere ayrı ayrı ve farklı iki mevkufun tahsis edildiği görülmektedir. İmaret için görevlendirilen görevlilere baktığımızda aşevi işlevi gören bir kurum olduğu medrese için görevlendirilen görevlilere ve tahsis edilen kalemlere baktığımızda ise eğitim maksatlı olduğu ve ibadet mekanı (mescidi) olan bir kurum olduğu anlaşılmaktadır. Bu husus da farklı iki mimari eserin varlığına delalet etmektedir. İki mevkuf için birisinde nâzır diğerinde nakîb şeklinde ifade edilen ayrı ayrı iki yönetici görevlendirilmesi de iki farklı kurum ve mimari eserin olabileceği savını kuvvetlendirmektedir. Ayrıca bir camiden bahsedilip imam ve müezzin görevlndirilmesi imaret ve medrese yapılarının dışında bir de cami/mescid yapısının olduğu izlenimi vermektedir. Kısaca günümüzde var olan Amasya Gök Medrese Camii veya Torumtay Medresesi/Camii olarak da anılan yapıya ilaveten bir de Torumtay İmareti/Dârüz'-Ziyafesi ve Torumtay Camii olduğu sonucu çıkmaktadır. Ancak günümüzde Anadolu Selçuklu dönemi medreselerinin klasik plan tipinde bir medrese binasının ve imaret/dârü'z-ziyafe/aşevi işlevinde kullanılan bir yapının olmaması,

sadece cami fonksiyonu icra eden halihazırda ismi Amasya Gök Medrese Camii olan binanın ayakta olması ve vakfiyedeki ifadelerin de tam olarak anlaşılamaması nedeniyle vakfiyede belirtilen imaret ve medrese yapısı geri planda kalmıştır. Buradan hareketle cami hariç diğer yapıların yıkılıp günümüze ulaşamadığı söylenebilir. buna karşın yapının planına ve fiziki özelliklerine de bakarak asıl fonksiyonunun cami olduğunu ama medrese ve aşevi gibi fonksiyonlar için de kullanılmış olduğunu da söyleyebiliriz ki A. Hüseyin Hüsameddin[367] ve A. Gabriel[368] gibi kimi yazarlar caminin medreseyi de içerdiğini yani hem cami hem de medrese olarak kullanıldığını belirtmekte ve Evliyâ Çelebi[369] de Gök Medrese'den cami, medrese, tabhane ve zaviye başlıkları altında bahsetmektedir. Son tahlilde bu meseleye sonraki dönemlerde vakfiye istinsah edilirken bir yanlışlık yapılmış veya bir ekleme yapılmış olabileceği, iki farklı eser için düzenlenen iki vakfiyenin birleştirilmiş olabileceği gibi hususları da göz ardı etmeden bakmak, farklı belge ve kaynaklardan da istifade edilerek kesin bir hüküm vermek daha sağlıklı olacaktır.

Vakfiyede dikkat çeken diğer bir husus da aşevi olarak ifade edebileceğimiz kurumun/mimari eser için Anadolu Selçuklu Döneminde bu gibi yapılara verilen "dârü'ziyaife" tabirinin kullanılmayıp "imaret" tabirinin kullanılmasıdır. İmaret, lügatte mamuriyet, umran, bayındırlık manasında veya fakirlere yemek dağıtılan aşevi manasında kullanılmaktadır[370]. İmaretin Osmanlı Devleti'nde kullanıldığı mana ile Anadolu Selçukluları ve ondan önceki devirlerde kullanıldığı mana arasında farklılık vardır. Osmanlılara kadar İslâm ve Türk şehirlerinde cami, medrese, darüşşifa, darüzziyafe, zaviye ve türbe gibi binalara imaret denildiği[371] ancak Osmanlı Devrinden bugüne kadar devam eden süreçte ise imaret kavramının aşevi manasında[372] kullanıldığı bilinmektedir. Anadolu Selçuklu döneminde Osmanlı Devrindeki aşevi fonksiyonunu üstlenen, şehirdeki fakirlere, öğrencilere, misafirlere ve ne kadar muhtaç insan varsa bütün bu insanlara içinde yemek dağıtılan kurumlar daha çok medrese ve zaviyelerin

[367] Abdîzâde Hüseyin Hüsameddin, Amasya Tarihi, C.1, Hikmet Matbaası, İstanbul 132-1330, s.163.
[368] Albert Lois Gabriel, Monuments Turcs d'Anatolie II Amasya-Tokat-Sivas (çev. Nuri Fudayl Kııroğlu), Türk Arkeoloji ve Kültür Mirası Enstitüsü Yayınları, İstanbul 2022, s. 20.
[369] Evliyâ Çelebi, Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi, II, (Yay. Haz. Zekeriya Kurşun-Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1998, s. 95.
[370] Şemsüddin Sami, *Kâmus-ı Türkî,* Çağrı Yayınları, İstanbul, H.1317, s. 950; Mehmet Zeki Pakalın, "İmaret", *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. 2, İstanbul 1983, s. 61.
[371] Osman Ergin, *Fatih İmareti ve Vakfiyesi*, İstanbul Belediyesi Matbaası, İstanbul 1945, s. 12.
[372] Ömer Lütfi Barkan, *Süleymaniye Camii ve İmareti İnşaatı,* C. 2, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1979, s.192.

yanında yapılmakta ve "dârüz'-ziyafe" şeklinde isimlendirilmektedir[373]. Yine Anadolu Selçuklu döneminde şehirlerde/kasabalarda genel olarak kamu hizmeti için yapılıp kullanılan cami, darüşşifa, türbe, zaviye, mescid, darüzziyafe, maristan gibi mimarî eserlerin kitabelerinde bu yapılara[374], şehirleri çevreleyen surlara[375], çeşme hayırlarına da imaret denilmektedir[376]. Bu bilgiler ışığında iki farklı sonuca ulaşabiliriz. Birincisi; Anadolu Selçuklu Döneminde "imaret" kavramı "dârü'ziyaife" kavramının yerine kullanılmıştır. İkincisi ise: Vakfiyenin sonunda Osmanlı Türkçesi ile kaydedilen notta da belirtildiği üzere vakfiyenin Osmanlı döneminde istinsah edilmiş olduğundan yani orijinalinin günümüze ulaşmamasından hareketle istinsah esnasında "dârü'ziyaife" tabiri yerine o dönemde kullanılan ve aynı fonksiyonu yani aşevi fonksiyonunu icra eden kurumlar/mimari eserler için kullanılan "imaret" tabirinin kullanıldığını yani vakfiyeye bu şekilde yazıldığını söylemek mümkündür. Bunu destekleyen bir diğer husus da Anadolu Selçuklu döneminde ve hatta Osmanlı döneminde mimari eserlere bir isim verilmez ve genellikle yaptıranının ismiyle anılır. Ancak vakfiyede medresenin ismi "Gök Medrese" olarak kaydedilmiştir. Bu isimlendirmenin vakfın düzenlendiği döneme ait olmadığı, sonraki dönemlerde bu isimle anıldığı ve vakfiyenin istinsah edildiği dönemde de böyle isimlendirildiği için bu şekilde kaydedilmiş olabileceğini göstermektedir ki aynı durumun "imaret" kavramı için de söz konusu olabileceğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Vakfın tevliyesini (yönetimini), ölünceye kadar şahsına, kendisi öldükten sonra oğlunun oğlu Muhammed (Mehmed) Bey b. Merhum Emir Sinânüddîn Musa'ya, ondan sonra nesilden nesile kızlar hariç oğullarından en sâlihine (takvalısına) ve en olgununa, tüm hepsinin (tüm oğullarının) nesli kesilir ve erkek evlatlarından vakfı ihya edecek kimse kalmazsa da en sâlihi (takvalısı, uygunu, iyi olanı) olmak kaydıyla kızlarının çocuklarına ve torunlarına, tüm soyu yok olursa Amasya şehrinde şer-i şerif (şer'i, kanuni) işleri üstlenen kimseye tevdi etmektedir. Müderris dışındaki müderris yardımcısı da dahil ücretle çalışanların tamamının atanması ve görevden alınması,

[373] Selçuklu devrinde aşevlerinin zaviyelerin içinde mi yoksa ayrı bir bölüm halinde yanında mı yer aldığı hususu, kesin belli değildir. Sivas Gökmedrese İmareti'nde aşevi olarak kullanılan darüzziyafe, medresenin dışındadır. Ahî Emir Ahmed Zaviyesi'nde de durum bu şekildedir. (Merih Baran, *Ahî Emir Ahmed,* Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1991, s. 39-40.

[374] Osman Ergin, *Türk Şehirlerinde İmaret Sistemi*, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul 1939, s.43.

[375] Max Van Berchem- Halil Edhem Eldem, *Materiaux Pour un Corpus İnscriptionum Arabicarum - Asie Mineure / Sivas-Divriği,* C. 1, Kahire 1917, s.15.

[376] Mehmet Zeki Oral, "Anadolu'da İlhanî Devri Vesikaları, Temirtaş Noyin Zamanında Yapılmış Eserler ve Kitabeleri", *V. Türk Tarih Kongresi Tebliğleri*, Ankara 1960, s. 210.

mütevellinin uhdesi altında olduğu, mütevellinin fikrinin her zaman muteber olduğu ve her şeyin onun bilgisi ve rızası dahilinde olması gerektiği de kayıt altına alınmaktadır.

Vakfiyede Seyfeddin Torumtay'dan sonra mütevelli olarak atanan "Muhammed (Mehmed) Bey b. Merhum Emir Sinânüddîn Musa"nın ismi yazılırken merhum sıfatıyla yazılan Sinaneddin Musa'nın 1276-1277 tarihinde çıkan Hatiroğlu İsyanına katıldığı[377] ve 1279 tarihinde öldüğü[378] kısacası vakfiyenin düzenlendiği 1257 tarihte hayatta olduğuna dair bilgiler bulunmaktadır. Bu bilgilere göre Emir Sinânüddîn Musa'dan sonra onun oğlu Muhammed (Mehmed) Bey döneminde vakfiyenin yeniden düzenlendiği intibaı uyandırmaktadır.

Genel olarak Anadolu Selçuklu vakıflarında tevliye görevinin nesilden nesile vâkıfın çocuklarına tevdi edildiği görilmektedir ancak bu vakfiyede müderrislik görevinin de nesilden nesile vâkıfın çocuklarına tevdi edildiği görülmektedir. Bununla birlikte bu kişinin eğitim hizmetinde bulunabilecek ve bu göreve lâyık, sâlih bir kişi olması gerektiği, böyle bir kişi yoksa ancak o zaman tedris görevinin başka birine verilebileceği şart koşulmaktadır. Müderrislik görevini vâkıfın çocukları üstleneceği için veya bu konudaki inisiyatif mütevelliye bırakıldığı için olsa gerek müderrislik ve müderris yardımcılığı (muid) görevlerini üstlenen kişiler için bir pay/ücret tahsis edilmemiş ve kaç müderris ve muid görevlendirileceği de yazılmamıştır. Ancak sayı belirtilmediği için bir müderris ve bir muid görevlendirildiği sonucunu çıkarabiliriz. Ayrıca medrese denince öğrenci/talebe akla gelir ve genellikle öğrenciler için de burs olarak tabir edebileceğimiz bir pay ayrılır ancak burada bu konuyla ilgili de bir kayıt bulunmamaktadır. Bu konudaki inisiyatif de mütevelliye bırakıldığı için olabilir. Ancak "eğitim (لجهة التدريس) için" denilerek ayrılan pay hem müderris hem muid hem de öğrenciler için ayrılmış da olabilir. Tabi bir eksiklik veya yanlışlık sonucu yazılmamış da olabilir.

Vakfiyenin birkaç yerinde "Müslüman Kabirleri (Müslüman Mezarlığı)" tabiri geçmektedir ki gayr-i müslimlere ait mezarlıkların da olduğu anlaşılmaktadır. Çoğu yer isminin Türkçe olmasının yanı sıra A(e)rğoma, Geldiklan, Renku(ü,o,ö)k, Kengelan, gibi bazı yer isimlerinin de değiştirilmediği yani önceki döneme ait isimleriyle kullanıldığı görülmektedir. Bu durum gayr-i müslimlere veya diğer milletlere yönelik

[377] İbn-i Şeddâd, *Târihu el-Meliki'z Zâhir*, (yay. Ahmed Hatit), İntişârâtü'l-İslamiyye Yayınları. Beyrut 1983, s.157.
[378] Abdîzâde Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi,* C. 2, s.417-418.

hoşgörünün ve birlikte yaşama kültürünün gelişmişliğini göstermesi açısından önemlidir.

Vakfiyenin satır aralarında Yesira Tepesi ve üstünde de “Öyük (Höyük)” diye belirtilen bir yerden, “Kengelan Türbesi” diye isimlendirilen bir köyden, “Tekke” diye bilinen bir mahalden, (معترك) şeklinde yazılan ve dövüş, kavga veya çatışma sahası gibi bir manaya gelen yerden ve bu yerin de Renku(ü,o,ö)k diye bilindiğinden bahsedilmektedir. Bu bilgilerin topoğrafik, arkeolojik, tarih ve mimarlık tarihi açılarından ayrı ayrı tetkik edilmesiyle farklı bilgilerin elde edileceği aşikardır. Fakat çalışmamızın genel çerçevesini aşacağı için bu bilgilerle iktifa ediyoruz.

4.1.4. Amasya Taşova Alparslan Beldesi Şeyh Seyyid Nureddin Alparslan Zaviyesi

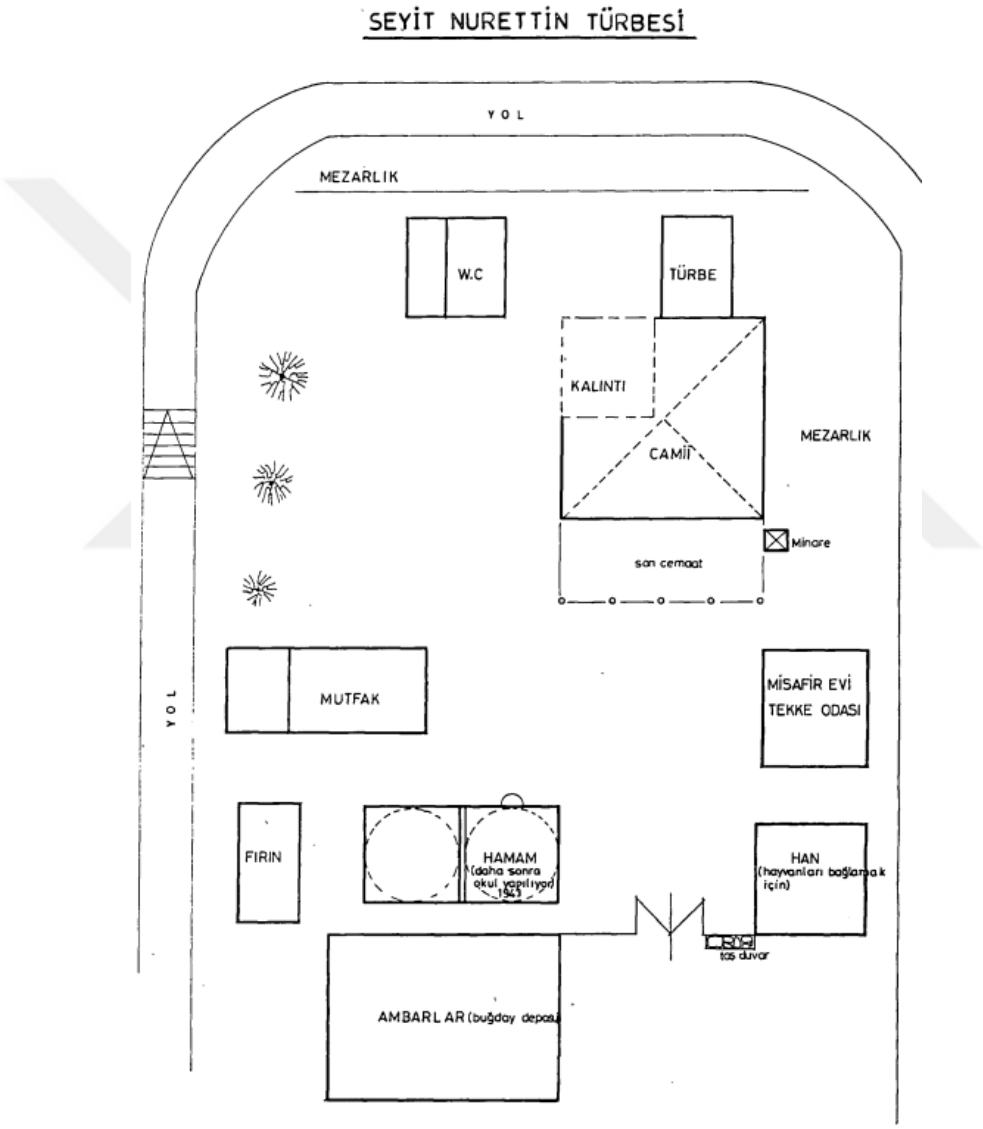
4.4.4.1. Mimari:

Vakfiyesinde, eserin "Niksar'a bağlı Zedevi Köyü'nün dışında, bitişiğindeki evler ve köprü[379] ile beraber korunmuş[380] Felanbi(e)l Kalesi yakınında" yer aldığı ifade edilmektedir. Zedevi Köyü zaman içerisinde Zeytuva, Zitay, Zuday, Yolbaşı ve günümüzde de Alparslan Beldesi olarak isimlendirilmektedir. Felaanbi(e)l Kalesi denilen yer de geçmişte "Havalan Kale ve Hüvelan Kale" şeklinde isimlendirilmiş olup günümüzde Çalkaya olarak bilinmektedir. Her ikisi de Amasya'nın Taşova ilçesine bağlıdır[381]. Vakfiyesinin tarihi "altı yüz elli beş (655) senesinin Ramazan ayının ortası (11. ve 20. günler arası)" (H. 15.09.655 / M. 26.09.1257) olup zaviyenin de bu tarihten biraz önce yapılmış olduğu söylenebilir. Baninin ismi ise vakfiyesinde "Şeyh, Seyyidî (Seyyid) Nureddin Alparslan b. Sârîmeddîn Muhammed b. Ebu Bekir el-Kemâhî er-Rufâî" olarak geçmektedir.

Vakfiyesinde zaviyenin mimari yapısı ile ilgili açık bilgiler verilmemekle birlikte satır arası bilgilerden bir külliye hüviyetinde olduğu anlaşılmaktadır. Fakat yapıdan günümüze sadece ayakta kalmış birkaç duvarı ve etrafa dağılmış taşlar dışında bir şey kalmamıştır (Foto. 30, 31). Sadi Bayram kalıntılardan hareketle bir plan çizmiş (Çizim 5) ve yapı ile ilgili olarak "Türbe, cami, küçük bir hamam, fırın, han, imâret, zaviye ve anbarlardan müteşekkildir. Caminin güney duvarının bir bölümü ayaktadır. Kuzeyde bulunan minare kaidesinin yeri bellidir. Minarenin kuzey doğusunda hamam ve fırın bulunmaktadır. Hamamın beden duvarları sağlam olup, duvar içinde bulunan pişmiş toprak borular ısıtma sistemini göstermekte olup, cehennemliği de fazla tahrip olmamıştır. Görünür yerlerde çini yoktur, duvar iç yüzeyleri sıvalıdır. Halvet nişleri bellidir. İmaretin doğuda, han ve misafirhanenin de batı tarafta olduğu, yöre halkı tarafından ifade edilmiştir. Külliyenin batı ve güneyi ise haziredir. Külliyenin suyu da

[379] Belgede bu kelime (الحسر) şekline benzer bir şekilde yazılmış ancak (الجسر) şeklinde olmasının daha doğru olacağını düşünerek bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.
[380] Mahruse (محروسة) korunmuş belde anlamına gelen "belde-i mahrûse"nin kısaltılmış şekli olup "büyük şehir" anlamında kullanılır.
[381] Sadi Bayram, bu ibareyi "Sonihsa (Sonusa-Uluköy)" şeklinde okumuştur. (Sadi Bayram, "Amasya-Taşova-Alparslan Beldesi Seyyid Nureddin Alparslan Er-Rufai'nin 655 H. / 1257 M. Tarihli Arapça Vakfiyesi Tercümesi ile 996 H. / 1588 M. Tarihli Seyyid Fettah Veli Silsile-Namesi", *Vakıflar Dergisi*, S. 23, Ankara 1994, s.35.

bulunmakta olup, halen külliye temeline sızmaktadır."[382] demiştir. Günümüzde ise yıkık olan yapıların ayakta kalan kısımları tamamen yıkılmayacak kadar onarılmış ve hangi bölüme tekabül ettikleri levhalarla belirtilmiştir. İçerisinde iki sanduka bulunan ve ahşaptan yapılmış bir odanın/bölümün girişinde "Seyyid Nureddin Alparslan Zaviyesi Türbesi" yazmaktadır. Caminin kapısı, türbenin sandukası, vakfiye ve bazı mezar taşları Alpaslan Beldesi'nde bulunan Alpaslan Müzesi'nde sergilenmektedir.

Çizim (5): Seyyid Nureddin Alparslan Zaviyesi Planı (Sadi Bayram)

[382] Sadi Bayram, "Anadolu'da XII. Yüzyıl Bir Rufai Zaviyesi", *IX. Pre-Ottoman And Ottoman Symposium Bildirisi*, Ankara 1992. (https://www.sadibayram.com)

Fotoğraf 28: Seyyid Nureddin Alparslan Zaviyesi Türbe ve Cami Kalıntısı

Fotoğraf 29: Şeyyid Nureddin Alparslan Zaviyesi Türbe İçi

Fotoğraf 30: Şeyyid Nureddin Alparslan Zaviyesi Hamam Kalıntıları

Fotoğraf 31: Şeyyid Nureddin Alparslan Zaviyesi Minare Kalıntıları

4.1.4.2. Vakfiye[383] Tercümesi:

(1) Anlamını (maksadını) şerî (yasaya uygun, dini) bulduğumda (olduğunu anladığımda), kabul kalemini (bölümünü) beğendim/kabul ettim. (Ben) O'na (Allah'a) muhtaç Rum (Anadolu) memleketlerinin vakıflarının …….. memuru kadı/hâkim …….. b. Hayreddin –Allah o ikisini bağışlasın-.

(2) Bu, başarılı ve uygun bir şekilde, doğru olan aslı üzerine nakledilen (naklettiğim) şerî (dine, kanuna uygun) vakfiye suretidir. Ben, Melik (görünen görünmeyen her şeyin yegane sahibi), Kuddüs (her türlü noksanlıktan münezzeh) olana (Allah'a) muhtaç …….. Susa (Sunsa) Kadısı Şeyh Muhammed b. Abdullah (tamamlandı/bitti) –Allah o ikisini bağışlasın-.

(3) İmza şahitleri Mevlâ Susa (Sunsa) Kadısı Fahreddin …….. …… Nureddin – Allah ikisine de merhamet etsin-.

(4) (Vakfiyenin) içindekini (içinde yazılı olanları) hak olan (doğru olan) şeraite (dine) ve dosdoğru yola uygun olduğunu anladıktan sonra kabul ettim ve imzaladım. Ben (Allah'a) muhtaç ve aciz, Seyyid ……. -Allah Zi(e)tuva Zaviyesi diye meşhur kabrini nurlandırsın- emir sahibinin -nusreti (yardımı) aziz olsun- emriyle vakıflarını teftiş etmekle memur (görevli) Su(o)niha Kadısı Hacı Behram Ahmed…

(5) Şeran (dine, kanuna uygun olarak) sabit (kesin) bir yol ile içindekiler açıklığa kavuştuğunda imzaladım, yürürlüğe koydum ve faydalı/yararlı olması hasebiyle kabul ettim. Ben Ğanî (hiçbir şeye muhtaç olmayan) olan Allah'a muhtaç, emir sahibinin emriyle –(Allah) başarısını yüceltsin- Rum (Anadolu) diyarının vakıflarının müfettişi Hacı Kemal b. Musa…

(6) (Vakfiyenin/belgenin) içerisine ilave edilenlerin tamamı ile (Vakfiyenin/belgenin) içeriği, vâkıfın ikrarı (kabulü, tasdiki) ile banim katımda (huzurumda) sabit (kesin) ve doğru (geçerli) oldu. Vakfiyenin sıhhatine (geçerliliğine, doğruluğuna) hükmettim, yürürlüğe koydum ve imzaladım. (Vakfiyenin/belgenin) satırını (yazılarını) izzet ve ikbal yurdu (Dâru'l-Izz ve'l-ikbâl) Niksar hâkimi Muhammed b. Sernâk (Serbâk) el-Merâğî el-Hanefî yazdı. …….[384]

[383] VGMA "Dolap Kutusu: (10/-) / Dosya No: (1/-) / Gömlek No: (0/0) / Sayfa No: 1"
[384] Belgede okuyamadığımız bu kelimenin kuvvetle muhtemel imza olduğunu düşünmekteyiz.

(7) Aslından (kopya edilen) bu suret (kopya, nüsha) hiçbir eksiği ve fazlası olmayan bir murattır/hedeftir/sonuçtur. Melik (görünen görünmeyen her şeyin yegane sahibi), Kuddüs (her türlü noksanlıktan münezzeh) olan Allah'a muhtaç Niksar Kazası'nın Kadısı Muhammed b. Erham –(Allah) ikisine de mağfiret esin- yazdı.[385]

(8) Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla… (Allah alemlerin rabbi ve yardım edenlerin en hayırlısıdır.)[386]

(9) Bulutun ağlamasıyla yeryüzünü güldüren, keramet (onur, şeref, saygınlık) süsleri ile İslâm ehlinin (toplumunun, milletinin) mallarının hudutlarını (etrafını) süsleyen, kullarından ileri gelenleri yolların (sünnetlerin) yollarına ve doğruluk (dürüstlük) makamına erdiren, hayrât (hayırlı işler, vakıf) erbabına (sahiplerine) makamlar (mevkiler) yurdunda (cennette) çok çeşitli sevaplar vadeden Allah'a hamd olsun. Melâmet/kınanma çarşılarında sıkıntılara tahammül eden Nefs-i Emmâre'nin şehâdeti olan bir şehadet ile hiçbir ortağı olmayan Allah'tan başka bir ilah olmadığına şehâdet ederiz. Ve tüm yaratılmışlara gönderilen, kıyamette şefâati makbul bir şefâatçi olan Hz. Muhammed'in (Allah'ın) kulu ve resulü/peygamberi olduğuna şehâdet ederim. Allah, ona (Hz. Muhammed'e), ailesine, önderliği başaran ve önderlik payını/hissesini elde eden ashabına salât (rahmet, dua) etsin.

(10) Allah-u Teâlâ, eş-Şeyh, er-Rabbânî (ibadet eden), Samed olan Allah'ın ilhâmı, nefs-i emmâreyi kahreden (boyun eğdiren), aldatıcı dünyadan el etek çeken, nübüvvet (peygamberlik) sahibinin yolunda giden, güçlü olan Allah'ın ipine sarılan (sımsıkı tutan), müşahedeye (her şeyde Allah'ı görmeye) gayretle (titizlikle) sükunetle devam eden, inatçıların yolunu terk eden, keşf (anlama) ve tahkik (yapma) yardım ve destek ile Allah tarafından (verilen) bir koruma (olup) bunun sahibi, efendilerin (ulların) efendisi, Seyyidî (Seyyid) Nureddin Alparslan b. Sârîmeddîn Muhammed b. Ebu Bekir el-Kemâhî er-Rufâî -Allah onun nefesinin bereketini arttırsın (ömrünü uzun eylesin), işlerine dikkatli bir şekilde bakarak çevresindekilerin tamamını hizmetiyle mutlu etsin, seçim/tercih meydanlarında (bir konuda bir tercih yaptığında) onun düşüncesini (görüşünü) yüceltsin.- Allah'ın -Sübhânehü ve Teâlâ- sık sık (peş peşe) gelen nimetlerini ve ihsan (nimet) yağmurlarını (bol nimetlerini) gördü ve (hemen, peşi

[385] Buraya kadar olan kısım vakfiyenin/belgenin asıl kısmına başlanmadan önce üst kısmında not olarak kaydedilmiş bilgilerdir.
[386] Parantez içerisinde eklediğimiz bu bölüm Sadi Bayram'ın makalesindeki nüshada var. (Sadi Bayram, "Amasya-Taşova-Alparslan Beldesi Seyyid Nureddin Alparslan Er-Rufai'nin 655 H. / 1257 M. Tarihli Arapça Vakfiyesi Tercümesi ile 996 H. / 1588 M. Tarihli Seyyid Fettah Veli Silsile-Namesi", s.32).

sıra) hayrât (hayırlı işler, vakıf) ve iyilik erbâbına (sahiplerine) uymayı, zaman sayfalarında iyiliklerinin eserlerinin (izlerinin) ebedi olarak kalmasını istedi. Çünkü kişi öldüğü zaman sahih haberin (hadisin) vârid olduğu hususlar haricinde ameli kesilir. Bu (haber, hadis) de, imamların müsnedlerinde Hz. Nebi'den (Hz. Peygamber'den) –Allah ona selam ve salât (dua, merhamet) etsin- rivayet edilir ki: O (Hz. Peygamber) şöyle dedi: "Âdemoğlu öldüğünde şu üç şey hariç ameli kesilir; sadaka-i câriye, kendisine dua eden sâlih bir evlat veya kendisinden istifade edilen ilim."[387]

(11) Bunun gereği olarak riya şüphesinden (uzak) temiz bir niyet ve parlak, aydınlık temiz bir vicdanla hayır olarak (Allah için) verdi, tasadduk etti, vakfetti. Allah-u Teâlâ'nın ona lütfettiği tam bir güç, din, takva, yakîn (kesin inanç), kuvvet, yiğitlik, dünyada ve ukbâda (ahirette) bol kısmet (talih), başta (dünyada) ve sonda (ahirette) çok nasip gibi nimetleri düşündüğünde (andığında, hatırladığında) şükür ve zenginlik (mala mülke karşı iltifatsızlık) ile kaydetmek (yazmak), hayır işleri ve dua ile desteklemek istedi. Hemen arkasında Allah'a hamd (şükür) ve senâ (övgü) etti. Allah-u Teâlâ'nın kendisine verdiği bazı şeyleri, iyilik (hayır) kapılarının en etkili olanına sarf etti (harcadı). Geçip giden bir sadaka, ebedi kalacak bir iyilik (hayır), bâkî (ebedi) olan gün (ahiret) günü için azık yaptı. Kıyamet gerçekleştiğinde, Peygamberlerin efendisine, râşid halifelere, hak (adalet) ile hükmedip adil davranarak hidayet üzere olan (kendilerine doğru yol gösterilmiş) imamlara ittiba', Azim (büyüklük sahibi) olan Allah'ın lütfunu umut, Allah'ın rızasını talep, elim (üzücü) cezadan ve zarar verici azaptan kaçınma, bununla (bu hayırla) "Sadaka veren erkekler, sadaka veren kadınlar ve Allah'a güzel bir borç verenlere kat kat (iki kat) (mükafat, sevap) verilir ve onlar için kıymetli (bol) sevap vardır."[388] sözü (ayet-i kerimesi) üzere Allah-u Teâlâ'nın günahlarını silip hasenâtını (hayırlarını, iyiliklerini) kat kat arttırması, bunun (bu hayırların) haşir ve neşir (ölülerin diriltilip toplandığı kıyamet) gününde, yokluk ve fakirlik gününde, "Herkesin yaptığı iyiliği de işlediği kötülüğü de önüne konmuş olarak bulacağı günde…"[389] "Şüphesiz, Allah'ın kitabını okuyanlar, namazı kılanlar ve kendilerine rızık olarak verdiğimiz şeylerden, gizlice ve açıktan Allah yolunda harcayanlar, asla zarar etmeyecek bir ticaret umabilenler…"[390] için rızık (azık) olması, sadakasının gölgesinde gölgelenmesi, Hz. Nebi'den (Peygamber'den) –selam onun

[387] Müslim, Vasiyyet 14. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Vasâyâ 14; Tirmizî, Ahkâm 36; Nesâî, Vasâyâ 8.
[388] Hadid Suresi 57/18.
[389] Al-i İmran Suresi 3/30.
[390] Fâtır Suresi 35/29.

üzerine olsun- rivayet olunan "Yiyip tükettiğin, giyip eskittiğin veya tasadduk edip ebedileştirdiğin hariç malın senin değildir (sana faydası olmaz)."[391] dediği hadisteki gibi ve bunu pekiştiren Allah-u Teâlâ'nın "Sizin yanınızdaki (dünya malı) tükenir, Allah katındakiler ise bâkidir…"[392] sözü ve buna benzer haberlerden (rivayetlerden), ayetlerden, eserlerden ve delillerdeki gibi büyük mükafata nail olması için O'nun (Allah'ın) bağışlama sümbüllerinin (başaklarının, tohumlarının) üzerine akıtılmasını istek/arzu/talep ve "Kişinin kardeşinden, annesinden, babasından, eşinden ve çocuklarından kaçtığı gün"ün[393], "Allah'a temiz bir kalple gelenler dışında malın da çocukların da fayda vermeyeceği gün"ün[394] ızdırap veren azabından, kesin cezasından ve hızlı hesabından korku/korunma olarak kabul etti.

(12) Adı geçen vâkıfın -bereketi daim olsun- hâlis (temiz) malı ile Dâru'l-Iz (İzzet, şeref yurdu) ve'l-İkbâl (talih, saadet) Niksar -yok olmaktan, hezimete ve bozguna uğramaktan muhafaza olunsun- a'malinden (bağlı) Zedevi Köyü'nün dışında (kendisine) bitişik evler ve köprü[395] ile beraber korunmuş[396] Kalanbil (Felaanbil) Kalesi'nin (şehrinin) yakınındaki zaviyenin çeşitli eklentilerden oraya bağlı olduğu kabul edilen, orayla birlikte olan, oraya izafe edilen (ilave edilen), oraya nispet edilen (bağlı) ve onunla ilgili olan şeylerle beraber tamamını vakfetti. Bu zaviyeyi, genel olarak Mü'min erkekler ve Mü'min kadınların, Müslüman erkekler ve Müslüman kadınların (tüm Müslümanların); özel olarak da (zaviyeye) gelen gidenlerin yararlanması için vakfetti. Tüm Müslüman erkeklerin ve kadınların namazlarını kılmak, inzivayı/halveti[397] gözetmek (inzivaya çekilmek), ibadet ve taat vazifeleri ile meşgul olmak, istirahat etmek/dinlenmek üzere yatmak/uyumak, hâcet gidermek ve temizlik (istitâbe, istinca) için tuvalet/lavabo gibi, su içmek ve susuzluğu gidermek için sikâye (su kabı, su yeri, çeşme) gibi, geçmek için dehlizler/koridorlar gibi, oturmak için sofa/çaradak/seki gibi, ayakkabıları çıkarmak, yürümek ve gelip geçmek için avlu gibi,

---

[391] Hadis-i şerif farklı kaynaklarda farklı lafızlarla geçmektedir. Bu ibareye en yakın lafızlarla İbn-i Ebi Şeybe'nin Musannef'inde geçmektedir. (İbn-i Ebi Şeybe, *Musannef*, C. 7, s.80, Mektebetü'r-Rüşd, H.1409).

[392] Nahl Suresi 16/96.

[393] Abese Suresi 38/34-36.

[394] Şuara Suresi 26/88-89.

[395] Belgede bu kelime (الحسر) şekline benzer bir şekilde yazılmış ancak (الجسر) şeklinde olmasının daha doğru olacağını düşünerek bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.

[396] Mahruse (محلاوسة) korunmuş belde anlamına gelen "belde-i mahrûse"nin kısaltılmış şekli olup "büyük şehir" anlamında kullanılır.

[397] Dervişler için şeyhinden emir veya izin alarak ibâdet, zikir, murâkabe, riyâzet ve gönlünü her türlü istek ve arzudan, mâsivâdan temizleyip benliğinden sıyrılma ve Hakk'a erişme amacıyla tek başına bir hücreye kapanma…

hayvanlarını bağlamak (zaviyenin) yanına inşa edilen ahır gibi ve (zaviyenin) önüne inşa edilen hamama girmek gibi uygun olan yerlerin tamamından istifade etmek için oraya (zaviyeye) girmelerine izin verdi. Böylece bu (zaviye) zikredilen/bahsedilen şekilde ebedi bir vakıf oldu. Vârislerin en hayırlısı olan Allah yeryüzüne ve onun üzerindekilere varis oluncaya (yani kıyamet kopuncaya) kadar herhangi bir sebeple mülk edinilemez, varis olunamaz, hibe dilemez ve satılamaz.

(13) Böylece adı geçen vâkıf, bu vakıf kendisinden sâdır oluncaya (ortaya çıkıncaya) kadar kendisinin, hakkı ve mülkü olan, elinde ve tasarrufu altında bulunan ve zilyetliğinde bulunduğu belirtilen şeyleri, herhangi bir engel ve karşıt olmaksızın (Allah yolunda) hayır olsun diye verdi ve vakfetti. Bunlar:

(14) Kendisine bağlı olan mezralarla beraber Zedevi Köyü'nün tamamı. Sınırları, Haddâdî (Demirci) arazisi sınırına, büyük nehre, Melik Köyü arazisi sınırına, (Melik Köyü arazisi sınırına),[398] Sonihsa Köyü,[399] Karakaya'ya ve Catalan arazisi sınırına, Menâğri arazisi sınırına, Kaz(e)rî'ye [Kar(a)zî'ye], Saru(ı)alan Köyü arazisi sınırına, Kaşkaya'ya, Sevri'ye ve Kalanbil (Felanbil) Köyü arazisi sınırına kadar uzanır.

(15) Kalanbil (Felanbil) Köyü ve Tekaloza'nın tamamı. İkisinin sınırı bitişik ve nitelenmiş olmakla birlikte, adı geçen Zedevî Köyü arazisinin sınırına, Mermük Nehri'ne, İspatlu(ı) Köyü arazisi sınırına ve K(G)ökdere'ye kadar uzanır.

(16) Karaseb(p)etli(ü) Köyü'nün tamamı. Sınırları Kalanbil (Felenbîl) Köyü arazisi sınırına, Boraboy Köyü arazisi sınırına Hadâdî Köyü arazisi sınırına ve K(G)ökdere'ye kadar uzanır.

(17) Boraboy Köyü'nün tamamı. Sınırları, Hadâdî Köyü arazisi, Akdağ, Ce(ı)ve(ı)ntı, Seb(p)etlü(1) (Köyü) arazisi sınırı ile bitişiktir.

(18) Meli(e)k Köyü'nün tamamı. Sınırları, büyük nehre, Sonihsa Köyü arazisi sınırına, Zedevî Köyü arazisi sınırına kadar uzanır.

(19) Ona bağlı olan Bahsîlu(i) [Bahseblu(i)], Halaclu(ı), Nûreddinlü(i) ve Alaca Kilise ile beraber Başbaraklu(ı) Köyünün tamamı. Bağlantılı ve bitişil sınırları,

[398] Kuvvetle muhtemel bu ibare belgede iki defa yazılmakla birlikte hem metne hem de tercümeye iki defa yazdık.
[399] Sadi Bayram, bu ibareyi "Sonihsa (Sonusa-Uluköy)" şeklinde okumuştur. (Sadi Bayram, "Amasya-Taşova-Alparslan Beldesi Seyyid Nureddin Alparslan Er-Rufai'nin 655 H. / 1257 M. Tarihli Arapça Vakfiyesi Tercümesi ile 996 H. / 1588 M. Tarihli Seyyid Fettah Veli Silsile-Namesi", s.32).

G(K)ündüs(z) Köyü arazisi sınırına, Ko(u)z Kilise'ye, büyük nehre, Çamurcuk Köyü arazisi sınırına Tasni Köyü arazisi sınırına kadar uzanır. Ve onun (Tasni Köyü'nün) sınırları da Baraklu(k) Köyü'ne, büyük nehre ve Be(i)lâkî Köyü arazisi sınırına kadar uzanır.

(20) Be(i)lâkî Köyü'nün tamamı. Sınırları, Beğâlu (Bağlı) Dağ'a, Tartma Köyü arazisi sınırına, Kâlîkale (Kâlî Kale) arazisi sınırına ve İlcük (İlcuk) Mezrası sınırına kadar uzanır.

(21) Eyuyab(p)a Köyü'nün tamamı. Sınırları, Besbâdî Köyü arazisi sınırına, Çandır (Cender) Köyü arazisi sınırına, Ahu(ı)rcı(a)k Köyü arazisi sınırına, Eyrek [İ(ı)rak] Köyü arazisi sınırına ve Efeksal Köyü arazisi sınırına kadar uzanır.

(22) Frenk Hisarı Köyü'nün tamamı. Sınırları, Gölcüg(k)ez'e, Efeksal Köyü arazisi sınırına, Serç(c)elü(i) (Sırçalı) Köyü arazisi sınırına, Ç(c)ardeğin arazisi sınırına, Fakih (Fakir) Köyü arazisi sınırına ve B(p)otaş Köyü arazisi sınırına kadar uzanır.

(23) Kı(a)şlak Alaeddin Köyü'nün tamamı. Sınırları, Eyrak [İ(ı)rak] Köyü arazisi sınırına, Kuri(u) C(ç)ay Köyü arazisi sınırına, Odahta (Orahta) Mezrası arazisi sınırına ve büyük nehre kadar uzanır.

(24) Serho(u)r Köyü'nün tamamı. Sınırları, Yebe(i) Köyü arazisi sınırına, E(a)mâr(d)î Köyü arazisi sınırına, büyük nehre ve Ğavsan (Ğusan) Köyü arazisi sınırına kadar uzanır.

(25) Ğavsan (Ğusan) Köyü'ün tamamı. Sınırları, İfk(g)ebe Köyü arazisinin sınırına, Serho(u)r Köyü arazisi sınırına ve E(a)mâr(d)î Köyü arazisi sınırına kadar uzanır.

(26) G(K)enûsî Köyü'nün tamamı. Sınırları, büyük nehre, E(a)mâr(d)î Köyü arazisi sınırına, G(K)ine (Keyne) Köyü arazisi sınırına, Kösre Köyü arazisi sınırına, A(e)yang(k)elî arazisi sınırına ve A(U)ry(b)ân Köyü arazisi sınırına kadar uzanır.

(27) Kendisine bağlı olan yerlerle beraber Be(i)ledân Köyü'nün tamamı, Sınırları, Beğâlû Dağı'na, Bedyâfî Köyü arazisinin sınırına, Me(a)ğârîz Dağı'na, büyük nehre, Kâlî Kale (Kâlîkale) Köyü arazisi sınırına, Tarim(e)ne Köyü arazisi sınırına ve Yornus Köyü arazisi sınırına kadar uzanır.

(28) Yavtaş Köyü'nün tamamı. Sınırları, Frenk Hisarı Köyü arazisi sınırına, Serkis Köyü arazisi sınırına ve E(A)zanîs Köyü arazisi sınırına kadar uzanır.

(29) Panbûk Nahyesi Köyü'nün[400] ve Karabük'ün tamamı. Bitişik ve yapışık olmak üzere tamamının sınırı, Sonmanlık Köyü arazisi sınırına, büyük nehre, Taylu Köyü arazisi sınırına, Kanlu(ı) Kaya'ya, Akdağ'a (Ak Dağ'a) ve Kar(a)nek'e kadar uzanır.

(30) Tamamı Niksar'ın -yok olmaktan, hezimete ve bozguna uğramaktan muhafaza olunsun- a'malinden (bağlı) olup bazıları Yenişehir Kalesi'ne, bazıları Felenbil Kalesi'ne ve bazıları da Karakuş Kalesi'ne bağlıdır.

(31) Adı geçen vâkıf, -Allah tevfikini (yardımını) yoldaşı kılsın, hayır yollarını kolaylaştırsın- zikredilen ve belirlenen köylerde, mezralarda ve bölgelerde (arazi parçalarında) vâki olan (ortaya çıkan), oralara ilave edilen ve nispet edilen, oralardan sayılan ve kabul edilen şeylerle beraber tamamını, arazileri, bostanları, çevrili yerleri, değirmenleri, geçitleri, meskenleri, arazi parçalarını, mekanları, burçları (kalelerde savunma kulesi), kaleleri, kanalları (su boruları), pınarları (çeşmeleri), ağaçları, nehirleri, kuyuları, harman yerlerini (harmanları), kemerli köprüleri, bahçeleri, (sık ağaçlıklı) orman yerlerini, gölleri (küçük gölcükleri, su birikintilerini), havuzları, meraları (otlakları), çölleri, mamur yerleri, harabe yerleri, tepeleri, dağları, binaları, boşlukları, koyun ağıllarını, hamam (ılıca, kaplıca) yerlerini, çöp (dışkı) atılan yerleri, adamların toplanma yerlerini, ineklerin ve boğaların alışkın oldukları (genellikle otladıkları) yerleri, çocukların oyun alanlarını, kadınların dinlendikleri (mola verdikleri) yerleri, diğer müştemilatını, ilavelerini, tabilerini (eklerini), alt yapı tesislerini (ister) yakın (ister) uzak olsun, (ister) eski (ister) yeni olsun, dâhilî ve hâricî tüm haklarıyla, sonsuza kadar/son raddeye kadar, tümüyle ve topluca zikri geçen zaviyenin maslahatlarına (yararına) vakfetti.

(32) Vâkıf (vakıf yapan kişi) mütevellinin, her zaman güzel çabanın sonuçlarını açık olarak ortaya konmasını; mevkûfâtı (vakfedilen malları) işletmesini (kar getirecek şekilde kullanılmasını (istifade edilmesini); kar elde edilebilecek yollarla kar elde edilmesini; gelirlerinin ve menfaatlerinin toplanmasını (elde edilmesini); istenirse herhangi bir hile, zarar-ziyan, fiyat/değer düşürme ve eksiltme olmaksızın ecr-i misil ile kiraya verilip icârede/kiralamada maslahat ve mutluluk (rıza) şartlarının gözetilmesini, kiraya verileceği zaman üç seneyi aşmayacak bir zaman belirlenmesini

[400] Hem "nahiye" hem de "köy" ifadesi kullanılmış. Bu durum; ikisinden birinin sehven yazılmış olmasından, bir eksiklik olmasından veya köyün isminin "Panbûk Nahiyesi" olmasından kaynaklanabilir.

ve bir kiralamadan (icâreden) sonra önceki kiralamanın (icârenin) süresi bitmedikçe yeniden icâreye (kiraya) verilmemesini; her sene gelirlerinden (senelik gelirlerinden) ihtiyaç olduğu kadarıyla aslının (vakfedilen malların, yerlerin) imarı hususuna öncelik verilmesini (harcanmasını); (bunlardan sonra) geriye kalan (gelirin) mevkufün aleyh zaviyenin imareti (imarı, binaları), (tamirat) seviyelerinin sebeplerinin düzenlenmesi, çatlaklarının/yarıklarının/noksanlarının/eksiklerinin düzeltilmesi, dökülen/bozulan yerlerinin düzenlenmesi/toparlanması, yarılan/yıkılan yerlerinin yükseltilmesi, bozukluklarının/çürümelerinin engellenmesi ve her halükarda meskun yerlerin mamur olması (hasarının telafi edilmesi) için harcanmasını; (bunlardan sonra) geriye kalan (gelirin) her gün, sabah akşam dört (4) men[401] et, bir men pirinç ve iki ölçek/kile buğday satın alınmasını ve (bunların) pişirilip gelene, gidene, zaviyenin mücavirine[402], hizmetlilere ve komşulara dağıtılmasını; gelenler çoğalır ve takdir edilen/belirlenen (miktar) yeterli gelmezse et ve pirinç (miktarı) arttırılıp duruma göre verilmesini; isteyip dilediği ileri gelenlere, talebelere ve Müslüman fakirler istediği ve dilediği kadar tasadduk edilmesini; adı geçen mürtezikaya (maaş alanlara, çalışanlara, verilen rızıkla geçinenlere) yetecek kadar ekmek -ki o da her biri için yüz elli (150) dirhemlik bir tabak ekmektir- pişirilmesini; yemek yapan (pişiren) adama, (vakfın) mahsullerinden (gelirlerinden) her sene on müd[403] buğday bir men atılmış pamuk, her gün tedavülde (râic) olan damgalı (meskûk) bir dirhem, iki çanak yemek ve sabah akşam iki ekmek verilmesini; ekmek yapan adama, her sene on müd buğday, bir men atılmış pamuk, her gün damgalı (meskûk) bir dirhem, iki çanak yemek ve sabah akşam iki ekmek verilmesini; zaviyenin binekleri (arabaları, hayvanları) ile odun toplayan adama her sene sekiz müd buğday, her gün iki çanak yemek, iki ekmek ve damgalı (meskûk) bir dirhem verilmesini; halıları (kilimleri) seren, zaviyeyi süpüren (temizleyen), misafirleri ve sahanları (sofraları, yemek kaplarını) sevk eden (idare eden) adama her sene sekiz müd buğday, (her gün)[404] iki çanak yemek, sabah akşam ekmek ve (her yıl)[405] atılmış pamuktan bir men verilmesini; lamba (ışık) yakan adama, her sene yedi müd buğday,

[401] (مَنّ -ج- اَمْنَاء): İki rıtıllık ağırlık birimi. (رَطْل -ج- اَرْطال): 130 dirhem ağırlığında arpa veya buğday alan bir ölçek olup ağırlığı kullanıldığı yere göre değişir.
[402] Bir tekke, türbe veya mâbet yakınındaki bir yerde kendini ibâdete vererek dünyâdan el etek çeken, uzlete çekilen, îtikâfa giren kimse.
[403] Değeri kullanıldığı yere göre değişen eski bir tahıl ölçeği.
[404] Belgede bu ibare yok ancak siyak sibak ve mana açısından olmasının daha doğru olacağını düşünerek parantez içerisinde yazdık.
[405] Belgede bu ibare yok ancak siyak sibak ve mana açısından olmasının daha doğru olacağını düşünerek parantez içerisinde yazdık.

(her gün)[406] iki çanak yemek, sabah akşam iki ekmek verilmesini; mürtezikaya (maaş alanlara, çalışanlara, verilen rızıkla geçinenlere) yemek dağıtan -ki ona nakîb (kahya) denilir- adama, her sene beş müd buğday, bir men atılmış pamuk, her gün damgalı (meskûk) bir dirhem, iki çanak yemek ve sabah akşam iki ekmek verilmesini; gelirleri ve giderleri yazan, muhafaza (kontrol) eden ve vakıfların durumuna bakan adama (nâzıra) her sene on beş müd buğday ve her gün damgalı (meskûk) iki dirhem verilmesini; gelenler ve gidenler için, bayramlar ve mübarek geceler için gerektiği kadar bal ve tereyağı satın alınmasını; her ne zaman ihtiyaç olursa lambalar için yağ alınmasını; zaviyede beş vakit namaz kılmak için hazır bulunanlara imamlık yapmaya hazır/istekli olan sâlih (ihlaslı), mükellef bir adama orada (zaviyede) hazır bulunanlara namaz kıldırması ve Müslüman fakihlerden alınan/öğrenilen ve anlaşılan farzları, sünnetleri ve müstehabları gözetmesi (şartıyla) her sene on iki müd buğday, iki men atılmış pamuk, her gün damgalı (meskûk) iki dirhem verilmesini; yine aynı şekilde, sâlih (ihlaslı), ezan okuma konusunda bilgili, farz namazların vakitleri konusunda ârif/uzman ve güzel sesli bir adama her gün ve gece zaviyenin yüksek bir yerinde beş vakit namaz vaktinde ezan okuması ve her ezanı bitirip (ezan okuduğu) yüksek (yerden) imamın hazır bulunanlara namaz kıldırdığı yere indiğinde Müslümanlar tarafından alışılageldiği (kabul edildiği) gibi kâmet lafızlarını telaffuz etmesi (kâmet getirmesi) için (şartıyla) her sene, beş müd buğday, bir men atılmış pamuk ve (her gün)[407] iki çanak/tabak yemek ve iki ekmek verilmesini; orada (zaviyede) yaşayan ve bulunanların yaz kış (her zaman) her ihtiyaç anında kullanması için gerekli kazan, tencere, sahan (tabak, çanak), sofra, kaşık, bardak, süpürge, perde (örtü) gibi alet ve edevâtın ve her ne zaman ihtiyaç duyulursa israf etmeden halı ve kilimin satın alınmasını; eğer mürtezikaya (maaş alanlara, çalışanlara, verilen rızıkla geçinenlere), ihtiyaçlara ve zikri gelecek olan (geçen) meşihat ve tevliyet makamı için harcanan miktardan bir şey artarsa mütevellinin bunu vâkıfın (vakıf yapan kişinin) akrabalarından, utekasından (azatlı kölelerinden) ve onların evlatlarından muhtaç olanlarına harcamasını; bunlardan da artarsa Müslümanların fakirlerine, miskinlerine, yetimlerine, dullarına veya borçluların borçlarının ödenmesi veya mükateplerin[408] (borçlarını) tamamlanması veya bunların

[406] Belgede bu ibare yok ancak siyak sibak ve mana açısından olmasının daha doğru olacağını düşünerek parantez içerisinde yazdık.
[407] Belgede bu ibare yok ancak siyak sibak ve mana açısından olmasının daha doğru olacağını düşünerek parantez içerisinde yazdık.
[408] Kendi bedelini ödeyip âzat olmak üzere efendisiyle anlaşma yapan köle. (http://lugatim.com/s/mükateb)

dışındaki hayır alanları için harcanmasını ve gelecek sene için bir şey biriktirilmemesini şart koştu.

(33) Vâkıf, bu bağlayıcı ve gerekli/delilli/haber veren vakfiyenin emrini/görevini üstlenen mütevelli için mevkufun (vakfedilen şeylerin) gelirinden (tam) beşte bir (hisse) belirledi/takdir etti. Tevliye emrinin/görevinin şartlarını yerine getirme noktasında katkıda bulunacak ve bu şartların, düzenlemelerin ve imzanın/onayın yerine getirilmesi konusunda hoşnutsuzluk sergilemeden çalışacak şekilde ciddiyetle yerine getirmek üzere/şartıyla (tevliye gelirini) almasını helal kıldı. Dörtte biri de şeyh içindir.

(34) Vâkıf, her ne zaman mevkûf'ün-aleyh (vakıftan faydalanan,) zâviye yıkılırsa, bozulursa/çökerse sağlam temeller üzerine yükseltilmesini (inşa edilmesini); mütevellinin vakfedilen gelirlerin tamamını vakfın aslının imar edilmesinden sonra zaviyenin imarına ve yeniden inşasına sarf etmesini; sonra zikri geçtiği gibi vakfiyeyi icra etmesini; eğer zâviye imar (tamir) edilmeye ve yeniden inşa edilmeye uygun değilse, onu ıslah etmek (düzeltmek) imkan dahilinde olmazsa mütevellinin her sene vakfiyede elde edilenlerin/hak kazanılanları tamamı tasadduk edilenlerin imar edilmesinden, mütevelli ve şeyh için belirlenen beşte bir ve dörtte bir (hisseler ayrıldıktan/verildikten) sonra vârislerin en hayırlısı olan Allah-u Teala'nın yeryüzüne ve onun üzerindekilere varis oluncaya (kıyamet kopuncaya) kadar fakir ve miskin Müslümanların yararına harcamasını şart koştu.

(35) Adı geçen vâkıf, -Allah onu kazananlardan (kurtulanlardan) eylesin- belirtilen yönlerde (hususlarda) açıklanan ve şart koşulan tarzda yazılıp çizilenlerin tamamını sahih (geçerli), şeri' (dine, kanuna uygun), ebedi bir vakıf; açık, duyulan, sonsuz bir sadaka; caiz (doğru, geçerli), ebedi, kesin, kati ve ayrı (farklı) bir habs (vakıf); şeri (dînî, kânûnî) usule hâiz; usul (metod) ve füruun (hüküm) gerekliliklerini mündemiç; herhangi bir engel ve kusurdan uzak olarak vakfetti.

(36) Satılamaz, hibe edilemez, rehin verilemez, miras bırakılamaz, yok edilemez, telef edilemez, mülk edinilemez, herhangi bir neden veya sebeple dönülemez (muhalefet edilemez). Bilakis, ebedi (sonsuz) temeller takip edilir. Kesin/tekid edilmiş şartlar devam ettirilir. Günlerin gelip geçişi onu bitirmez. Ayların peş peşe gelişi onu sona erdirmez. Varislerin en hayırlısı olan Allah-u Teala yeryüzüne ve onun

üzerindekilere varis oluncaya (kıyamet kopuncaya) kadar zaman geçtikçe yenilenir vakit geçtikçe kuvvetlenir.

(37) Hiçbir gün (hiçbir zaman) Allah'a, hesap gününe ve sebeplerin (vesilelerin) kesilip son bulacağına iman eden meliklere (hükümdarlara), efendilere, topluluklara, kabilelere, asıllara (asillere), temsilcilere, ileri gelenlere, rütbelilere, kadılara ve akıl ve kalp sahipleri sınıfı altında tasnif edilen diğer kişilere bu hayırların belirtilen yollarını değiştirmek ve açıklanan yönlerini dönüştürmek helal olmaz.

(38) Her kim kurallarını yok olmasına amaçlarsa ve tek bir kelime bile olsa faydalarının (karlarının) kesilmesine çalışırsa Allah'ın laneti, meleklerin, insanların ve tümünün lanetçilerinin laneti onun üzerine olsun, Allah-u Teâlâ onun sadakasını, fidyesini, farzını ve nafilesini kabul etmesin. Bu sadakanın sahipleri ve ehli (ahalisi, ailesi), "(Lânet de)[409], kötü yurt da kendilerine olan zalimlerin, özür dilemelerinin (mazeretlerinin) hiçbir fayda sağlamayacağı gün"[410] "Yerin başka yere, göklerin de başka göklere dönüştürüleceği, insanların gücüne karşı durulamaz olan bir tek Allah'ın huzuruna çıkacakları gün."[411] adil bir hâkimin (Alah'ın) huzurunda çıkacaklardır.

(39) Vâkıf (vakıf yapan kişi), -Allah-u Teâlâ onu en güzel (hayırlı) mükafatlarla mükafatlandırsın- bu hayırların tamamının tevliyesini (yönetimini), şeyhliğini (hocalığını, önderliğini), burada (bu vakfiyede) ortaya çıkan kaide ve şartların uygulanmasını, zikredilen (belirtilen) mahsullerin (gelirlerin) giderlere (harcanacak yerlere) sarf edilmesini, tüm hakların hak sahiplerine verilmesini, canlılar zümresinde (hayatta) olduğu müddetçe kendi uhdesine aldı (kendisini atadı). Ecel, onu (vâkıfı) ölüm kasesiyle suladığı (öldüğü) ve yaratılmışların rabbine (Allah'a) yöneldiği zaman bunların tamamının tevliyesi (yönetimi), şartları imzalama (yerine getirme) yetkisi ve şeyhlik (hocalık, önderlik) görevi nesilden nesile, soydan soya, zürriyetten zürriyete erkek evlatlarının ve evlatlarının evlatlarının, en olgununun (doğru yolda olanının) ve en yetkininin olur. (Bu görevler), onların (erkeklerin) nesli kesilirse aynı şartlarda kadınların olur. (Vâkıfın) nesli kesilip soyunun devam etmediği açıkça ortaya çıktığı zaman tüm bunların tevliyesi (yöneticilik görevinin) ve şeyhlik (hocalık, önderlik) görevi, açıklanan düzen/düzenleme üzere (çerçevesince) azatlı kölelerinin ve onların

[409] Belgede bu ifadeler kuvvetle muhtemel sehven yazılmamıştır. Ayet-i kerimede mülhem olması nedeniyle tamamını yazdık ve tercüme ettik.
[410] Mü'min Suresi 40/52.
[411] İbrahim suresi 14/48.

evlatlarınındır. Onların (azatlı kölelerinin de) da nesilleri kesilirse, bu hayırları, işaret edilen/belirtilen şartlar üzere icra etmek için, adı geçen şehirde kadılığı deruhte eden (kadılık yapan), hükümet sınıfının (işlerini) üstlenen, ahali arasında meydana gelen düşmanlığı (çatışmayı) sona erdiren kişi (bu görevi yapar). Bu şehre girilirse (şehir işgal edilirse, boşalırsa) (vakıf gelirleri) fakirlere ve miskinlere (ayrılır, harcanır).

(40) Bu belgede yazılanların doğruluğu veya bozukluğu ile ilgili iki hasım (taraf) arasında, İslam ehli (Müslüman), kararları ve hükümleri geçerli hâkimlerden bir hâkimin huzurunda bir ihtilaf ve bozukluk meydana geldi ve hemen bunların tamamının doğruluğu (geçerliliği) (konusunda) içtihadını, mezhebini (mezhebinin görüşünü) ve itikadını (inancını, kanaatini) yerine getirdi. Kendisine yöneltilen soruya binaen bunların (vakıf, vakfiye veya şartları) tamamının doğru (geçerli) ve bağlayıcı olduğuna hükmedip bu vakfiyeyi ihtilaf ve anlaşmazlık alanından çıkarttı. Ebedi bir vakıf olarak sevk etti (yazdırdı), uyguladı, imzaladı ve gereğini hükmetti.

(41) Vâkıf (vakıf yapan kişi), bu (kararın, hükmün) tasdikinin gereğinin (yapılmasını) mecburi/zorunlu kıldı. Vakfiyeyi vakıfların kapılarına sabitledi (yazdırdı, astırdı) ki böylece şahit olunan (bilinen) hükümlerden oldu (olsun). Vâkıf, başından sonuna kadar bu belgede/kitapta anlatılanların, izafe edilenlerin ve isnad edilenlerin tamamına, itibar edilen (güvenilen), şerî (dine, kanuna uygun) bir şahitlikle (Allah'ı) -ki Allah-u Teâlâ, şahit olarak, hesaba çeken, kullarına karşılık veren (cezalandıran/mükafatlandıra) ve sevap veren olarak yeter- sonra peygamberlerin ve evliyanın (Allah dostlarının) ruhlarını sonra meleklerin tamamını sonra şahitleri ve belgenin (kitabın) zeylinde (eteğinde/altında, ilavesinde) zikredilenleri şahit tuttu. Başında da sonunda da Allah'a hamd olsun. Allah bize yeter ve o ne güzel yardım edicidir. Gizli ve açık olarak Peygambere (Hz. Muhammed'e) salat (rahmet, dua) olsun.

(42) Yazı yazma (belgeyi yazıya dökme) ve şahitlik, altı yüz elli beş (655) senesinin ayları içinden mübarek Ramazan ayının ortasında (11. ve 20. günler arasında) gerçekleşti.

(43) Adı geçen vakıfta yazılanların tamamına şahitlik ederim. Ben Selman/Süleyman b. Ali -Allah onun sağlığını/sıhhatini güzelleştirsin-. / Bu (vakfa, vakfiyeye, belgeye) şahitlik ederiz. Mevlânâ Bahâeddin Ömer b. Osman… / Bu (vakfa, vakfiyeye, belge) şahitlik ederiz. Ali b. Hüseyin… / Bu (vakfa, vakfiyeye, belgeye) şahitlik ederiz. Mevlânâ Sünânüddin Yusuf b. Abdülaziz… / Bu (vakfın, vakfiyenin,

belgenin) içindekilere şahitlik ederiz. Mevlânâ Bedreddin Muhammed b. İsa… / Bu (vakfa, vakfiyeye, belgye) şahitlik ederiz. Torumtay b. Abdullah… / Bu (vakfa, vakfiyeye, belgeye) şahitlik ederiz. Ali b. İbrahim es-Sivâsî… / Bu (vakfın, vakfiyenin, belgenin) içindekilere şahitlik ederiz. Arslan Doğmuş b. Sünce… / Bu (vakfa, vakfiyeye, belgeye) şahitlik ederiz. Emir Arslan b. ……. Aydoğmuş… / Bu (vakfa, vakfiyeye, belgeye) şahitlik ederiz. Mevlânâ Sadreddin Sadr b. Muhammed… / Bu (vakfın, vakfiyenin, belgenin) içindekilere şahitlik ederiz. Mevlânâ Alâeddin Ali b. Süleyman… / Bu (vakfın, vakfiyenin, belgenin) içindekilere şahitlik ederiz. Hacı Sinânüddin Yusuf b. Ali… / Bu (vakfın, vakfiyenin, belgenin) içindekilere şahitlik ederiz. Hacı Hayreddin Halil/Celil b. Hızır el-Bakkâl… / Bu (vakfın, vakfiyenin, belgenin) içindekilere şahitlik ederiz. Hacı Mahmud b. Ali… / Bu (vakfın, vakfiyenin, belgenin) içindekilere şahitlik ederiz. Mevlânâ Sa'd'ü-ddin Mesud b. İbrahim… / Bu (vakfın, vakfiyenin, belgenin) içindekilere şahitlik ederiz. Mevlânâ Muhyiddin b. Muhammed b. Abdülkerim… / (Belge) aslı gibidir, Seyyid Muhammed Efendi ……. -Allah ona merhamet etsin- müvelle'l-hilaf[412] …….. kopya eti/yazdı.[413]

2.1.4.3. Vakfiye[414] Metni:

(1) لما وجدت شرعي المدرول احريت عليه قلم القبول و الفقير إليه ..... بن خير الدين القاضي المأمور ..... اوقاف ممالك الروم عفا عنهما.

(2) هذه صورة الوقفية الشرعية التي نقلت على الأصل الصادق و بالتوافق المطابق و أنا الفقير إلى الملك القدوس شيح محمد ابن عبد الله القاضي بصوسا (بصونسا) تمت عفى عنهما.

(3) شهود الامضاء مولا فخر الدين القاضي بصوسا (بصونسا) .... نور الدين رحمهما الله.

(4) بعد ان وجدت ما فيه موافق الشرع القويم و الصراط المستقيم قبلته و أمضيته و أنا الفقير الحقير الحاج بهرام أحمد القاضي بصونيجا (بصونيحا) المأمور بتفتيش أوقاف سيد (و بعد)[415] نور الله قبره المشهور زاوية زطوي بأمر من له الأمر عز نصره.

(5) لما وضح مضمونه بما هو طريق ثبوته شرعًا أمضيته و نفذته و قبلته على الوجه المجد فيه فأنا الفقير إلى الله الغني الحاج كمال بن موسى المفتش بأوقاف مملكة الروم بأمره من له الأمر عز نصره.

---

[412] İhtilaf, anlaşmazlık üzerine tayin edilen kişi.
[413] Belgenin son kısmında bu ibarenin olduğu yere bir pul bulunmaktadır.
[414] VGMA "Dolap Kutusu: (10/-) / Dosya No: (1/-) / Gömlek No: (0/0) / Sayfa No: 1"
[415] Belgede bu şekilde okunabilecek bir kelime var ancak nasıl okunup ne mana vereceğimizi tam olarak anlayamadığımız için tercümede "……" şekline gösterdik.

(6) صح و ثبت مصمونه عندي بإقرار الواقف بجميع ما اضيف إليه فيه و حكمت بصحته الوقفية و أنفذتها و أمضيتها كتب سطره محمد بن سرناق (سرباق) المراغي الحنفي الحاكم بدار العز و الإقبال بنكسار .....[416]

(7) هذه الصورة عن أصلها مراد بلا زيادة و لا نقصان حررها الفقير إلى الله الملك القدس محمد بن ارحم القاضي القضاء بنكسار عفى عنهما

(8) بسم الله الرحمن الرحيم (الله رب العالمين و هو خير المعين)[417]

(9) الحمد لله الذي أضحك[418] الأرض ببكاء الغمامة و زين حدود أموال أهل الاسلام بنقوش الكرامة و هدى خواصه من عباده إلى سنن السنن و مقام الاستقامة وعد لأرباب الخيرات انواع الثواب في دار المقامة. نشهد أن لا إله إلا الله لا شريك شهادة من ذلك نفس الأمارة بتحمل المشاقة في أسواق الملامة. و نشهد أنّ محمدًا عبده و رسوله المبعوث إلى الخلق عامةً و الشفيع المشفع بالقيامة صلى الله عليه و على آله و اصحابه الفائزين بالإمامة و الحئزين (الحايزين)[419] الأقسام الزعامة.

(10) أما بعد ... وفق الله تعالى الشيخ الرباني الهام الصمداني قاهر نفس الامارة الزاهد عن الدنيا الغادرة سالك مالك النبوي المتمسك بحبل الله القوي المترسل بالجاهدة إلى المشاهدة التارك لطرق المعاند مالك إنّ الكشف و التحقيق المعاذ من الله بالتأييد و التوفيق سيد السادات سيدي نور الدين الب ارسلان بن صاريم الدين محمد بن ابي بكر الكماخي الرفاعي أدام الله تعالى بركة انفاسه و اسعد بخدمة جميع جلاسه بان طالع أموره بعين الاعتبار و أجلّ فكره في ميادين الاختيار رأى نعم الله سبحانه و تعالى عليه متواترة و امطارًا ايادية على مزاج ايامه متقاطرة فأراد أن يقتدي بأرباب الخيرات و الاحسان و يبقى آثار مبراته في صحايف الزمان لأنّ المرء إذا جاء أجله ينقطع عمله إلا ما ورد الخبر الصحيح على جريانه و ذلك ما روى مسانيد الأئمة عن النبي صلى الله عليه و سلّم "إنّه قال إذا مات ابن آدم إنقطع عمله إلا عن ثلث صدقة جارية أو ولد صالح يدعوا له أو علم ينتفع به"

(11) فمقتضى ذلك وقف و تصدق و تسبل بنية صافية عن مشايبة (مشائبة) الرياء[420] وطويّة صافية النور و الضياء لأنّه لما ذكر نعم الله تعالى إلى الفضل بها عليه من كمال القوة و الدين و الورع و اليقين و القوة و المروءة و حظه الاوفر من الدنيا و العقبى و نصيبه الاكثر من الآخرة و الاولى أراد أن يقيدها بالشكر و الغناء و أكدها بأعمال البر و الدعاء فحمد الله و أثنى عليه و صرف بعض ما أعطاه الله تعالى إلى ما هو أمضى ابواب البر و جعله صدقةً ما ضية و برًا باقية (باقيًا)[421] و زخيرة اليوم الباقي[422] وعد إذا حقت الحاقة اقتداءً لسيد المرسلين و

---

[416] Belgede okuyamadığımız bu kelimenin kuvvetle muhtemel imza olduğunu düşünmekteyiz.
[417] Parantez içerisinde eklediğimiz bu bölüm Sadi Bayram'ın makalesindeki nüshada var. (Sadi Bayram, "Amasya-Taşova-Alparslan Beldesi Seyyid Nureddin Alparslan Er-Rufai'nin 655 H. / 1257 M. Tarihli Arapça Vakfiyesi Tercümesi ile 996 H. / 1588 M. Tarihli Seyyid Fettah Veli Silsile-Namesi", s.32).
[418] Bu bölüm Sadi Bayram'ın makalesinde (اخضر) şeklinde yazılıp tercüme edilmiş ancak belgede yazım (اضحك) şeklinde olduğu için bu şekilde yazdık e tercüme ettik.
[419] Belgede bu şekilde yazılmıştır.
[420] Belgede (الريا) şeklinde yazılmıştır ancak (الرياء) şeklinde olmasının daha doğru olacağını düşündüğümüz için bu şekilde yazdık.
[421] Bu şekilde yazılsaydı imla açısından daha doğru olurdu.
[422] Belgede (الفاقي) şeklinde yazılmıştır ancak (الباقي) şeklinde olmasının daha doğru olacağını ve yanlış yazıldığını düşündüğümüz için bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.

الخلفاء الراشدين و الائمة المهديين الذين قضوا بالحق و به كانوا يعدلون رجاءً فضل الله العظيم و ابتغاءً طوّله عميم لوجه الله تعالى و طلبًا لمرضاته و هربًا من أليم عقابه و وبيل عذابه في قوله تعالى "اِنَّ الْمُصَّدِّقِينَ وَالْمُصَّدِّقَاتِ وَاَقْرَضُوا اللهَ قَرْضاً حَسَناً يُضَاعَفُ لَهُمْ وَلَهُمْ اَجْرٌ كَرِ"[423] و رغبة في أن يفيض عليه سنابيل غفرانه و ليمح الله بذلك سيأتيه و يضاعف حسناته و ليكون ذلك زخرًا له يوم فاقته و فقره يوم حشره و نشره "يَوْمَ تَجِدُ كُلُّ نَفْسٍ مَا عَمِلَتْ مِنْ خَيْرٍ مُحْضَراً..."[424] "اِنَّ الَّذِينَ يَتْلُونَ كِتَابَ اللهِ وَاَقَامُوا الصَّلٰوةَ (و اتوا الزكوة)[425] وَاَنْفَقُوا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ سِراً وَعَلَانِيَةً يَرْجُونَ تِجَارَةً لَنْ تَبُورٌ"[426] و يظلّ بظلّ صدقته و يحلّ بجسيم مثوبته كما روي عن النبي عليه السلام في الحديث حيث قال: "ليس لك مالك إلا ما أكلت فأفنيت أو لبست فأبليت أو تصدقت فأبقيت"[427] و تواكيد ذلك قوله تعالى "مَا عِنْدَكُمْ يَنْفَدُ وَمَا عِنْدَ اللهِ بَاقٍ"[428] إلى غير ذلك من الأخبار و الآيات و الآثار و البينات و رهبة من وجيع عذابه و قطيع عقابه و سريع حسابه "يَوْمَ يَفِرُّ الْمَرْءُ مِنْ اَخِيهِ * وَاُمِّهِ وَاَبِيهِ * وَصَاحِبَتِهِ وَبَنِيهِ"[429] "يَوْمَ لَا يَنْفَعُ مَالٌ وَلَا بَنُونٌ * اِلَّا مَنْ اَتَى اللهَ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ."[430]

(12) وقف جميع الزاوية المبنية بخالص مال الواقف المذكور دامت بركته في ظاهر قرية ذدوي من أعمال دار العز و الإقبال نكسار حميت عن البوار و الانكسار قريب قلعة قلنبيل (فلنبيل) المحروسة مع الجسر[431] و البيوت[432] المتصلة بها مع ما يجري معها و يضاف و ينسب إليها و يتعلق بها و يعد و يحسب منها من أنواع المضافات. و جعل هذه الزاوية موقوفة على المؤمنين و المؤمنات و المسلمين و المسلمات عامة و على الواردين و الصادرين حاصة و اباح لجميع المسلمين و المسلمات أن يدخلوا فيها لإقامة الصلوات و رعاية الخلوات و الاشتغال بوظايف (بوظائف) الطاعات و العبادات و الاضطجاع للاستراحة[433] و الاستفادة من كلّ موضع من مواضعها على ما يليق به كالمستراح لقضاء الحاجة و الاستطابة و كالسقاية لشرب الماء و التسكين العطش و الدهالز للمرور فيها و كالصفة للجلوس فيها و الصحون لنزع النعال فيها و المشي و التردد و ليربطوا دوابهم في الاصطبل المبني جنبها و ليدخلوا الحمام المبني أمامها[434] فصار ذلك وقفًا مؤبدًا على الوجه المذكورة. لا يباع و لا يوهب و لا يورث و لا يملك بوجه من وجوه إلى أن يرث (الله)[435] الأرض و من عليها و هو خير الوارثين.

---

[423] Hadid Suresi 57/18.
[424] Al-i İmran Suresi 3/30.
[425] Parantez içine aldığımız kısım ayet-i kerime de yok ancak kuvvetle muhtemel sehven belgeye eklenmiştir.
[426] Fâtır Suresi 35/29.
[427] Hadis-i şerif farklı kaynaklarda farklı lafızlarla geçmektedir. Bu ibareye en yakın lafızlarla İbn-i Ebi Şeybe'nin Musannef'inde geçmektedir. (İbn-i Ebi Şeybe, Musannef, C. 7, s.80, Mektebetü'r-Rüşd, H.1409).
[428] Nahl Suresi 16/96.
[429] Abase Suresi 80/34-36
[430] Şuara Suresi 26/88-89.
[431] Belgede bu kelime (الحسر) şekline benzer bir şekilde yazılmış ancak (الجسر) şeklinde olmasının daha doğru olacağını düşünerek bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.
[432] Belgede bu kelime (البيوس) şekline benzer bir şekilde yazılmış ancak (البيوت) şeklinde olmasının daha doğru olacağını düşünerek bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.
[433] Belgede bu kelime (استراح) şeklinde yazılmış ancak (استراحة) şeklinde olmasının daha uygun olacağını düşünerek bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.
[434] Belgede bu kelime (امام) şeklinde yazılmış ancak siyak-sibak ve mana açısından (امامها) şeklinde olmasının daha uygun olacağını ve yanlış yazıldığını düşünerek bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.
[435] Belgede bu kelime yok ancak olmasının siyak-sibak ve mana açısından daha uygun olacağını düşündüğümüz için ekledik ve bu halile tercüme etik.

(13) و كذلك وقف الواقف المذكور و سبّل ما ذكر أنّه له و حقّه و ملكه و بيده و تحت تصرفه و قبضه إلى حين صدور هذا الوقف منه بلا مانع و مزاحم. و ذلك:

(14) جميع قرية ذدوي مع ما يتبعها من المزراع و ينتهي حدودها إلى تخوم أراضي حدادي و إلى النهر الكبير و إلى تخوم أراضي قرية ملك (و إلى تخوم أراضي قرية ملك)[436] و إلى تخوم أراضي قرية صونيحسا و إلى قاره قيا و إلى تخوم أراضي جات الانك و بيروح (بيروء)[437] و إلى تخوم أراضي مناغري و إلى قزري (قرزي)[438] و إلى تخوم أراضي قرية صارو الانك و إلى قاش قيا و إلى سوري و إلى تخوم أراضي قرية قلانبل (فلنبيل).

(15) و جميع قرية قلانبل (فلانبيل) و تكالوزه و ينتهي حدودهما مع الاتصال و الاتصاف إلى تخوم أراضي قرية ذدوي المذكورة و إلى النهر مرموك و إلى تخوم أراضي قرية اسپاتلو و إلى كوكدره.

(16) و جميع قرية قره سبدلوو ينتهي حدودها إلى تخوم أراضي قرية فلانبيل و إلى تخوم قرية اراضي بوره بوي و إلى تخوم قرية أراضي حدادي و إلى كوك دره.

(17) و جميع قرية بوره بوي المتصل حدودها بتخوم أراضي قرية حدادي و باق طاغ و بچونتي و بتخوم أراضي سبتلو.

(18) و جميع قرية ملك و ينتهي حدودها إلى النهر الكبير و إلى تخوم أراضي قرية صونيحسا و إلى تخوم أراضي قرية ذدوي.

(19) و جميع قرية باش براقلو مع توابعها قريتي بحسيلو (بحسبلو) و حلاجلو و نورالدينلو و الاجه كليسا و ينتهب حدودها على الاتصال و الالتصاق إلى تخوم أراضي قرية كوندوس و إلى قوز كليسا و إلى النهر الكبير و إلى تخوم أراضي قرية جامورجق و إلى تخوم أراضي قرية طاسني و ينتهي حدودها قرية براقلو و إلى النهر الكبير و إلى تخوم أراضي قرية بلاكي.

(20) و جميع قربة بلاكي و ينتهي حدودها إلى جبل بغالو و إلى تخوم أراضي قرية طارتمه و إلى تخوم أراضي قالي قلعه و إلى مزرعة ايلجوك.

(21) و جميع قرية ايويابا و ينتهي حدودها إلى تخوم أراضي قرية بسبادي و إلى تخوم أراضي قرية جندر و إلى تخوم أراضي قرية احورجق و إلى تخوم أراضي قرية ايراك و إلى تخوم أراضي قرية افكسال.

(22) و جميع قرية فرنك حصاري و ينتهي حدودها إلى كولجوكز و إلى تخوم أراضي قرية افكسال و إلى تخوم أراضي قرية سرجه لو و إلى تخوم أراضي جاردكين و إلى تخوم أراضي قرية فقيه (فقير) و إلى تخوم أراضي قرية بوطاش.

[436] Kuvvetle muhtemel bu ibare sehven iki defa yazılmıştır. Bu nedenle ikinci ibareyi parantez içerisinde verdik.
[437] Bu kelime iyi okunamadı. Yaklaşık bu şekilde yazılmıştır.
[438] Belgede noktanın hangi harfin üzerinde olduğu tam anlaşılmadığı için bu şekilde de okunabilir.

(23) و جميع قرية قشلاق علاء الدين و ينتهي حدودها إلى تخوم أراضي قرية ايراك و إلى تخوم أراضي قرية قوري جاي و إلى تخوم أراضي مزرعة اوده ختە (اوره ختە) و إلى النهر الكبير.

(24) و جميع قرية سرخور و ينتهي حدودها إلى تخوم أراضي قرية يبن و إلى تخوم أراضي قرية اماري و إلى النهر الكبير و إلى تخوم أراضي قرية غوصان.

(25) و جميع قرية غوصان و ينتهي حدودها إلى تخوم أراضي قرية ايفكبه و إلى تخوم اراضي قرية سرخور و إلى تخوم أراضي قرية اماري (امادي).

(26) و جميع قرية كنوسي و ينتهي حدودها إلى النهر الكبير و إلى تخوم أراضي قرية اماري (امادي) و إلى تخوم أراضي قرية كينه و إلى تخوم أراضي قرية كوسره و إلى تخوم أراضي ايانكلي و إلى تخوم أراضي قرية عريان (عربان).

(27) و جميع قرية بلادان مع توابعها و ينتهي حدودها إلى جبل بغالو و إلى تخوم أراضي قرية بديافي و إلى جبل مغاريز و إلى النهر الكبير و إلى تخوم أراضي قرية قالي قلعه و إلى تخوم أراضي قرية طاريمنه و إلى تخوم أراضي قرية يورنوس.

(28) و جميع قرية ياوطاش و ينتهي حدودها إلى تخوم أراضي قرية فرنك حصاري و إلى تخوم أراضي قرية سركيس و إلى تخوم أراضي قرية ازانيس.

(29) و جميع قرية ناحية پنبوق اوزي و قرابوك و ينتهي حدودها الجميع على الاتصال و الالتصاق إلى تخوم أراضي قرية صونمانلق و إلى النهر الكبير و إلى تخوم أراضي قرية طايلو و إلى قانلو قيا و إلى اق طاغ و إلى قرنق.

(30) كلّها من أعمال نكسار حميت عن البوار و الانكسار بعضها من توابع قلعه يكيشهر و بعضها من توابع قلعه فلنبل و بعضها من توابع قلعه قراقوش.

(31) وقف الواقف المذكور جعل الله التوفيق رفيقه و سهّل إلى الخيرات طريقه جميع ما ذكر و حزر من القرى و المزارع و البقاع مع ما يجري معها و يظاف و ينسب إليها و يعد و يحسب منها من الأراضي و البساتين و المحوطات و الطواحين و الدروب و المساكين و البقاع و الأماكن و البروج و الحصون و القنى و العيون و الأشجار و الأنهار و الآبار و البيادر و القناطر و الرياض و الغياض[439] و الغدران و الحياض و المراعي و الصحاري و العمران و الغمران و التلال و الجبال و الأبنية و الأفضية و زروب الأغنام و محاصن الحمام[440] و المطارح الزبال و مجامع الرجال و مآلف الأبقار و الثيران و ملاعب الصبيان و منامح النسوان و سائر اللوازم و اللواحق و التوابع و المرافق قريبة كانت أو بعيدة قديمة أو جديدة و بكلّ حق داخل فيها و خارج عنها إلى تناهي الوجوه كلّها بأسرها و أجمعها على مصالح الزاوية التي مرّ ذكرها.

[439] Bu kelime belgede (عياض)şeklinde geçmektedir ancak siyak-sibak ve mana açısından (غياض) şeklinde olmasının daha doğru olacağını ve sehven yanlış yazıldığını düşünerek bu şekilde yazdık.
[440] Bu kelime "güvercin" manasına da "ılıca, kaplıca, hamam manasına da gelmektedir. Bu nedenle tercümede ikisine de yer verdik.

(32) و شرط الواقف أن يظهر المتولي في كل زمان آثار المسعي[441] الجميلة و اثتثمار الموقوفات و استغلالها بأنواع الاستغلال و تحصيل منافعها و منالها و يؤجرها إن شاء بأجره مثلها بلا غبن و خسران و حطّ و نقصان بل يراعي في الاجارة شرائط الغبطة و المصلحة و إذا آجّرها يعيّن زمانا (زمنا) لا اعلى ثلث (ثلاث) سنين و لا يقدم في إجارة عقيب اجارة إلا بعد مضيّ مدّة الإجارة السابقة و يبدأ كل سنة من محاصيله في عمارة أصله قدر ما تمسّ الحاجة إليه فما يبقى منه يصرف في وجوه عمارات الزاوية الموقوف عليها و يرتب أسباب مرماتها و يصلح خللها و يلم شعبها و يرتق فتقها و يتدارك فاسدها لكي يكون في جميع الأحوال معمورة آهله فما يبقى منه ذلك يشتري كلّ يوم أربعة أمناء من اللحم و مَنًّا و احدًا من الارز و مكيالان من الحنطة صباحًا و مساءً و يطبخ و يوزع على الصادرين و الواردين و المجاورين في الزاوية و الخادمين و الجيران و إذا كثر الواردون بحيث لا يفي المقدر يزيد في اللحم و الأرز يضفيهم على قدر أحوالهم و يتصدق منه على السادات و الطلبة و فقراء المسلمين إن شاء و أراد على قدر ما يشاء و يريد و يخبز كلّ يوم مقدار ما يكفي المرتزقين المزبورين حتى يكون لكلّ قصعة خبزًا قدره يكون مائة و خمسين درهمًا و يدفع من محاصيلها كلّ سنة إلى رجل يطبخ الاطعمة عشرة امداد[442] حنطة و منًّا من القطن المحلوج[443] و درهمًا واحدًا مسكوكًا رايجًا (رائجًا) كلّ يوم و قصعتين من طبخ و خبزين غداء و عشاء و يدفع منه كل سنة إلى رجل يخبز عشرة امداد[444] حنطة وومنًّا من القطن المحلوج[445] و درهمًا واحدًا مسكوكًا كلّ يوم و قصعتين من الطبخ و خبزين غداء و عشاء و يدفع منه كلّ سنة إلى رجل يحتطب بمراكب الزاوية ثمانية امداد[446] حنطة و قصعتين من الطبخ و خبزين و درهمًا واحدًا مسكوكًا كلّ يوم و يدفع منه كلّ سنة إلى رجل يفرش البسط و يكنس الزاوية و يبعث[447] الضيفان و الصحن ثمانية امداد[448] حنطة و (كلّ يوم)[449] قصعتين من الطبخ و الخبز غداء و عشاء و (كلّ سنة)[450] منًّا من القطن المحلوج[451] و يدفع منه كلّ سنة إلى رجل يشعل السرج سبع امداد[452] حنطة و (كلّ يوم)[453] قصعتين من الطبخ و خبزين غداء و عشاء و يدفع منه كل سنة

[441] Belgede bu kelime (مساعي) şeklinde yazılmış ancak (المساعي) şeklinde olmasının daha doğru olacağını düşünerek bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.
[442] Bu kelime belgede (مد) şeklinde yazılmış ancak imla ve gramer olarak (امداد) şeklinde olması daha doğru olacağı ve yanlış yazıldığını düşündüğümüz için bu şekilde yazdık.
[443]Belgede bu ibare (الملجوح) şeklinde yazılmış ancak siyak-sibak ve mana açısından (المحلوج) şeklinde olmasının daha doğru olacağını ve sehven yanlış yazıldığını düşünerek bu şekilde yazdık.
[444] Bu kelime belgede (مد) şeklinde yazılmış ancak imla ve gramer olarak (امداد) şeklinde olması daha doğru olacağı ve yanlış yazıldığını düşündüğümüz için bu şekilde yazdık.
[445]Belgede bu ibare (الملجوح) şeklinde yazılmış ancak siyak-sibak ve mana açısından (المحلوج) şeklinde olmasının daha doğru olacağını ve sehven yanlış yazıldığını düşünerek bu şekilde yazdık.
[446] Bu kelime belgede (مد) şeklinde yazılmış ancak imla ve gramer olarak (امداد) şeklinde olması daha doğru olacağı ve yanlış yazıldığını düşündüğümüz için bu şekilde yazdık.
[447] Belgede bu ibare (بيعث) benzer bir şekilde yazılmış ancak anlam vermekte zorlandık ve (يبعث) şeklinde olmasının daha doğru olacağını ve sehven yanlış yazılmış olabileceğini düşünerek bu şekilde yazdık.
[448] Bu kelime belgede (مد) şeklinde yazılmış ancak imla ve gramer olarak (امداد) şeklinde olması daha doğru olacağı ve yanlış yazıldığını düşündüğümüz için bu şekilde yazdık.
[449] Belgede bu ibare yok ancak siyak sibak ve mana açısından olmasının daha doğru olacağını düşünerek parantez içerisinde yazdık ve tercüme ettik.
[450] Belgede bu ibare yok ancak siyak sibak ve mana açısından olmasının daha doğru olacağını düşünerek parantez içerisinde yazdık ve tercüme ettik.
[451] Belgede bu ibare (الملجوح) şeklinde yazılmış ancak siyak-sibak ve mana açısından (المحلوج) şeklinde olmasının daha doğru olacağını ve sehven yanlış yazıldığını düşünerek bu şekilde yazdık.
[452] Bu kelime belgede (مد) şeklinde yazılmış ancak imla ve gramer olarak (امداد) şeklinde olması daha doğru olacağı ve yanlış yazıldığını düşündüğümüz için bu şekilde yazdık.
[453] Belgede bu ibare (الملجوح) şeklinde yazılmış ancak siyak-sibak ve mana açısından (المحلوج) şeklinde olmasının daha doğru olacağını ve sehven yanlış yazıldığını düşünerek bu şekilde yazdık.

إلى رجل يوزع الأطعمة إلى المرتزقة يقال له النقيب خمسة امداد[454] حنطة و منًّا واحدًا من القطن المحلوج[455] و درهمًا واحدًا مسكوكًا كل يوم و قصعتين من الطبخ و خبزين غداء و عشاء و يدفع منه إلى رجل يكتب المحاصل و الاخراجات و يضبطها و ينظر إلى احوال الأوقاف كلّ سنة خمسة عشر مدًا من الحنطة و درهمين مسكوكين كل يوم و يشتري منه السمن و العسل قدر الحاجة للصادرين و الواردين و للاعياد و الليالي الشريفة و يشتري من الدهن للسرج كلّما احتاج إليه و يدفع منه كلّ سنة إلى رجل مكلّف صالح يستعد لامام الحاضرين ليؤدى في الزاوية الصلوات الخمس و يؤم فيها الحاضرين و يراعي في إمامته ما هو مفروض و مسنون و مستحب كما هو مفهوم و مستفاد من فقيهات المسلمين إثني عشر مدًّا من الحنطة و منّين من القطن المحلوج و درهمين مسكوكين كلّ يوم و كذلك يدفع منه كلّ سنة خمسة امداد حنطة و منًّا واحدًا من القطن المحلوج و (كلّ يوم)[456] قصعتين من الطبخ و خبزين إلى رجل صالح صيت عالم بنشر التأذين عارف المواقيت الصلوات المفروضة ليؤذّن كل يوم و ليلة أعلى مقام في الزاوية مواقيت الصلوات الخمس و إذا تفرغ كلّ مرّة من الاذان ينزل من العلو إلى الموضع الذي يؤم الامام في الحاضرين يتلفظ بألفاظ الاقامة كما هو معهود الذي المسلمين و يشتري منه ما لابدّ منه من الآلات و الادلات المستعملة كالمراجل (مرجل) و القدور و القصاء و السُفر و الملاعق[457] و الكيزان و المكانس و الستور ليستعملها ساكنوها و أهالها وقت الحاجة و القوالي و الزلالي و البسط و الحصائر كلّما احتاج إليها لكن بقدر الحاجة و لا يسرف فإن فضل بشيء من المقدرات للمرتزقة و الحوايج (الحوائج) و من جهة التولية و المشيخة التين يأتي ذكرها يصرفه المتولي إلى المحتاجين من أقرباء الواقف و من عتقائه و اولادهم فإن فضل منهم صرف إلى فقراء المسلمين و مساكينهم و ايتامهم و ارامله أو إلى قضاء قروض الغارمين أو تتمة ما على مكاتبين أو غير ذلك من أبواب البر و لا يدّخر شيئًا للسنة القابلة.

(33) و نصّ الواقف لمن يتولى أمر هذه الوقفية الداعية اللازمة خمسًا تامًا من محاصيل الموقوفة و أحلّ تناوله عليه ليقوم على سبيل الجد بما يفضي وويؤول إلى أداء شرط أمر التولية و يسعى بلا كراهية فيما يرجع إلى اجراء هذه الشرايط و النصوص و أمضائها و ربعها للشيخ.

(34) و شرط الواقف أنّه متى تخربت الزاوية الموقوف عليها و ظهر فيها الانهدام و ارتفع من قواعدها الاستحكام يصرف المتولي جميع محاصيل الموقوفات بعد عمارة الأصل في عمارتها و اعادتها ثم يجر الوقفية كما مرّ ذكره و إن لم يكن الزاوية قابلة للعمارة و الإعادة و لم يكن إصلاحها تحت الإمكان يصرف المتولي كلّ سنة منال الوقفية هذه كلّه بعد عمارة المتصدق به و الخمس و الربع و المنصوصين للمتولي و الشيخ في مصالح فقراء المسلمين و مساكنهم إلى أن يرث الله الأرض و من عليها و هو خير الوارثين.

---

[454] Bu kelime belgede (مد) şeklinde yazılmış ancak imla ve gramer olarak (امداد) şeklinde olması daha doğru olacağı ve yanlış yazıldığını düşündüğümüz için bu şekilde yazdık.

[455] Belgede bu ibare (الملجوح) şeklinde yazılmış ancak siyak-sibak ve mana açısından (المحلوج) şeklinde olmasının daha doğru olacağını ve sehven yanlış yazıldığını düşünerek bu şekilde yazdık.

[456] Belgede bu ibare yok ancak siyak sibak ve mana açısından olmasının daha doğru olacağını düşünerek parantez içerisinde yazdık ve tercüme ettik.

[457] Kelime belgede (ملاعن) şeklinde yazılmış ancak siyak-sibak ve mana açısından (ملاعق) şeklinde okunmasının daha doğru olacağını ve sehven yanlış yazıldığını düşünerek bu şekilde yazdık.

(35) وقف الواقف المذكور جعل الله تعالى من الفائزين جميع ما سطر و زبر على الجهات المذكورة على نمط المشروح و المشروط وقفًا صحيحًا شرعيًا مؤبدًا و تصدّقًا صريحًا سمعيًّا سرمدًا أو حبسًا جائزًا[458] مخلدًا بتًا بتًا جزمًا فصلًا حائزًا على منهج الشرع حاويًا مقتضى الأصل و الفرع خاليًا عن الموانع و القوادح.

(36) لا يباع و لا يوهب و لا يرهن و لا يورث و لا يهلك و لا يتلف و لا يملك و لا يخلف بوجه من الوجوه و سبب من الاسباب بل يجري على أصوله المؤبدة و يقام على الشروط المؤكدة لا يقضي مرور الايام و لا ينقضيه كرور الشهور كلما[459] مضى زمان جدّده و مهما مضى أوان أكّده إلى أن يرث الله الأرض و من عليها و هو خير الوارثين.

(37) لا يحلّ لكلّ يوم من يؤمن بالله و يوم الحساب و انقطاع الاسباب من الملوك و الأرباب و الحواشي و الأحزاب و الأصول و النوّاب و النواصي و الأرتاب و القضات و الاصحاب و سائر من يندرج تحت ذوي العقول و الالباب تغيير هذه الخيرات عن سبلها المذكورة و تبديلها عن وجوهها المشروحة.

(38) فمن يتوخها بما يؤدى إلى محوي قواعدها و يسعى بما يؤول إلى انقطاع فوائدها ولو بشرط كلمو فعليه لعنة الله و لعنة اللاعنين من الملائكة و الناس و اجمعين. لا يقبل الله تعالى منه صرفًا و لا عدلًا و لا فرضًا و لا نفلًا و ارباب هذه الصدقة و اهلوها خصمان بين يدي الحاكم العدل "يَوْمَ لَا يَنْفَعُ الظَّالِمِينَ مَعْذِرَتُهُمْ (وَلَهُمُ اللَّعْنَةُ)[460] وَلَهُمْ سُوءُ الدَّارِ"[461] "يَوْمَ تُبَدَّلُ الْأَرْضُ غَيْرَ الْأَرْضِ وَالسَّمٰوَاتُ وَبَرَزُوا لِلّٰهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ"[462]

(39) و جعل الواقف جزاه الله تعالى خير الجزاء تولية هذه الخيرات كلّها و مشيختها و اجراء الشروط و النصوص الصادرة عنه فيها و صرف محاصيل ما ذكر إلى مصاريفها و إيصال كلّ حقّ إلى مستحقها لنفسه[463] ما دام في زمرة الأحياء. و إذا اسقاه الأجل كأس المنية و توجّه إلى ربّ البريّة يكون تولية حميع ذلك و القيام بإمضاء شرائط و مشيخته للأرشد فالأرشد و الأكفى فالأكفى من اولاده و اولاد اولاده نسلًا بعد نسل بطنًا بعد بطن و عقبًا بعد عقب من ذكورهم. فإذا انقرضوا فالإناثهم كذلك. فإذا انقرض نسله و تبين قطع التوالد من ذرياته فتوليته كلّه ذلك و مشيخته لعتقائه و لاولاده على نسق المشروح. فإذا انقرضوا فلمن يتولى القضاء في المدينة المذكورة و يتقلّد فصل الحكومات و قطع الخصومات الواقعة بين اهاليها ليجري هذه الخيرات على شرايطها (شرائطها) الموسومة فأدخلت/فإذ حلّت هذه المدينة منه فللفقراء و المساكين.

(40) و قد جرى في صحة ما في هذا الكتاب و فساده نزاع و تداع بين متخاصمين حضرة حاكم من حكام أهل الاسلام نافذ القضايا و الاحكام فأدى اجتهاده و مذهبه و اعتقاده إلى صحّة جميع ذلك و لزومه فحكم بسؤال

---

[458] Bu kelime belgede (حائرا) şeklinde yazılmıştır ancak siyak-sibak ve mana açısından (جائزا) şeklinde olmasının daha doğru olacağını düşündüğümüz için bu şekilde yazdık.

[459] Bu kelime belgede (كما) şeklinde yazılmıştır ancak siyak-sibak ve mana açısından (كلّما) şeklinde olmasının daha doğru olacağını düşündüğümüz için bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.

[460] Belgede bu ifadeler kuvvetle muhtemel sehven yazılmamıştır. Ayet-i kerimede mülhem olması nedeniyle tamamını yazdık ve tercüme ettik.

[461] Mü'min Suresi 40/52.

[462] İbrahim suresi 14/48.

[463] Belgede bu kelime (لغفسه) şeklinde yazılmış ancak siyak-sibak ve mana açısından (لنفسه) şeklinde olmasının daha doğru olduğunu ve sehven yanlış yazıldığını düşünerek bu şekilde yazdık.

توجّه إليه بصحّة ذلك كلّه و لزومه و أخرج هذه الوقفية من حيّز الاختلاف و الخلاف و أرسلها وقفًا مؤبّدًا و نفّذها و امضاها و قضى لمقتضاها.

(41) و ألزم الواقف موجب اعتراف بذلك و أثبت الوقفية في باب الاوقاف حتى صارت من القضايا المشهودة و أشهد الواقف بجميع ما حكى عنه و أضيف و عزى إليه في هذا الكتاب من فاتحة إلى خاتمة اشهادًا معوّلًا عليه شرعًا و كفى بالله تعالى شهيدًا و حسيبًا و جاريًا على العبادة و مثيبًا ثم ارواح الانبياء و الاولياء ثم الملائكة أجمعين ثم الشهود و المذكورين في أذيل الكتاب و الحمد لله أوّلًا و آخرًا و حسبنا الله و نعم المعين و الصلوة على النبي سرًّا و جهرًا.

(42) و قد وقع التحرير و الاشهاد في منتصف الشهر المبارك رمضان المنتظم في سلك شهور سنة خمس و خمسين و ستمائة.

(43) اشهد في الوقف المذكور بجميع ما سطر فيه فانا سلمان بن علي أحسن الله عافية/ نشهد بذلك مولانا بهاء الدين عمر بن عثمان / نشهد بذلك علي بن حسين / نشهد بذلك مولانا سنان الدين يوسف بن عبد العزبز / نشهد بما فيه مولانا بدر الدين محمود بن عيسى / نشهد بذلك طورمطاي بن عبد الله / نشهد بذلك علي بن إبراهيم السيواسي / نشهد بما فيه ارسلان طوغمش بن سونج / نشهد بذلك أمير ارسلان بن قان اي طوغمش / نشهد بذلك مولانا صدر الدين صدر بن محمد / نشهد بما فيه مولانا علاء الدين علي بن سليمان / نشهد بما فبه الحاج سنان الدين يوسف بن علي / نشهد بما فيه الحاج أمير الدين خليل/جليل بن خضر البقال / نشهد بما فيه الحاج محمود بن علي / نشهد بما فيه مولانا سعد الدين مسعود بن إبراهيم / نشهد بما فيه مولانا محي الدين بن محمد بن عبد الكريم / طبق أصله سيد محمد افندي ..... غفر له المول الخلاف ..... نمقه الفقير إليه[464]

4.1.4.4. Vakfiye Değerlendirme:

Bu vakfiye, Zuday Köyü eski sakinlerinden olup eski Cılkıdır Köyüne taşınan, şimdi Taşova'nın Cılkıdır Mahallesinde oturan eski Sivas Kadısı Hacı Şakir Efendi'nin torunu Cemal Saçlı'nın oglu Remzi Saçlı adlı şahsın elinde iken 1992 yılında Alparslan Müzesi'ne kazandırılmıştır[465]. VGMA kayıtlarından incelediğimiz belge bu belgenin bir fotoğrafıdır. Vakfiye, "altı yüz elli beş (655) senesinin Ramazan ayının ortası (11. ve 20. günler arası)" (H. 15.09.655 / M. 26.09.1257) tarihli olup sarımtırak bir kağıt üzerine nesih hattıyla yazılmış, üst, alt ve yan kısımlarında kısmi yıpranmaları bulunan kopya bir nüshadır. Vakfiye/belge metninin üs kısmında vakfiyenin bir kopya olduğu ve bu kopyayı onaylayan, kopya eden kadı vb. zevatın isimlerinin yer aldığı notlar ve imzalar bulunmaktadır. Kopya tarihi yazılmamış olup burada yazılan isimler

[464] Belgenin son kısmında bu ibarenin olduğu yerde bir pul bulunmaktadır.
[465] Sadi Bayram, "Amasya-Taşova-Alparslan Beldesi Seyyid Nureddin Alparslan Er-Rufai'nin 655 H. / 1257 M. Tarihli Arapça Vakfiyesi Tercümesi ile 996 H. / 1588 M. Tarihli Seyyid Fettah Veli Silsile-Namesi", s.33.

incelenirse ne zaman kopya edildiği ile ilgili bir bilgi edinilebilir ancak tezimizin çerçevesi dışında olduğu için bu bilgiyle iktifa ediyoruz.

Genel olarak vakıf kültüründe ve özellikle de Anadolu Selçuklu dönemi vakıf kültüründe nadiren rastlanan bir özellik olarak bazı mimari eserlerin uygun görülen yerlerine kitabe mahiyetinde vakıf metinleri hak edilmiştir[466]. Bu vakfiyede de vâkıf, vakfın herkesçe bilinmesi ve duyulması için vakfiyenin vakıfların kapılarına sabitlenmesini/yazdırılmasını/astırılmasını istemektedir. Buradan vakfiyenin de bir taş vakfiye şeklinde mimari eser(ler)e hak edildiği anlamı çıkarılabilir. Fakat metindeki ifadeden vakfiye metninin yazılı olduğu kağıdın da asılmasının istendiği de anlaşılabilir. Mevkufun aleyh mimari eser de günümüzde ayakta olmadığı için kesin bir şey söylemek mümkün olmamakla birlikte tarihite vakıf metinlerinin mimari eserlere hak edildiği[467] örneklerin olması bu vakfiyenin de bir kısmının veya bir özetinin Amasya Taşova Zaviyesi'nin uygun bir yerine sabitlenmiş/hak edilmiş olabileceği kanaatine sevk etmektedir.

Vakfiyede, vâkıfın (vakıf yapan kişinin) ismi "Seyyidî (Seyyid) Nureddin Alparslan b. Sârîmeddîn Muhammed b. Ebu Bekir el-Kemâhî er-Rufâî" olarak geçmektedir. Buradan "seyyid" yani Hz. Muhammed'in (SAV) soyundan olduğu, dedesinin de "Kemahî" yani Kemahlı olduğu, Kemah'da doğduğu veya daha önce orada yaşadığı ve "Rufâî Tarikati" şeyhi veya mensubu olduğunu anlıyoruz. Seyyid Nureddin Alparslan da vakfiyede "şeyh" olarak nitelenmekte ve dolayısıyla Rufâî şeyhi olduğu anlaşılmaktadır. Buradan hareketle vakfiyenin kaleme alındığı tarihlerde hatta daha öncesinde Rufâî tarikatının Anadolu'da yayıldığı, müntesiplerinin olduğu, tekke ve zaviye inşa edildiğini göstermesi açısından dikkate şayandır.

Elimizdeki yani bizim okuyup tercüme ettiğimiz ve incelediğimiz vakfiyenin üst kısmında vakfiyenin kopya nüsha olduğunu işaret eden, şahitlerin, onaylayan kadıların ve yazan katibin notları yer almaktadır. Bu notlardan birinde açık bir şekilde olmasa da vâkıf Seyyid Nureddin Alparslan'ın kabrinin Zedevi (Zetavi) Zaviyesi diye meşhur zaviyede olduğu kaydedilmiştir ki bu da Seyyid Nureddin Alparslan'ın kabrinin bu zaviyede olabileceği ihtimalini göstermekte olup günümüzde de yapının kalıntılarının arasında ahşaptan yapılmış bir mekanın girişinde Seyid Nureddin Alparslan Türbesi yazmakta ve içerisinde de iki adet sanduka bulunmaktadır.

[466] Gönül Cantay, "Türklerde Vakıf ve Taş Vakfiyeler", *Vakıflar Dergisi*, S. 11, Ankara 1994, s.147-162.
[467] Gönül Cantay, "Türklerde Vakıf ve Taş Vakfiyeler", s.147-162.

Türbedeki bu iki mezardan (Foto. 28, 29) birisinin Seyyid Nureddin Alparslan'a ait olması kuvvetli bir ihtimaldir. Bununla birlikte Niksar'daki Melik Gazi Türbesi'nin olduğu mezarlığın girişinde, yolun güney kenarında yan yana bitişik türbe olduğu düşünülen iki eyvan bulunduğu ve bunlardan birinin de Seyyid Nureddin Alparslan'ın türbesi olup olduğu yönünde tartışmalar da vardır[468]. Bu bilgiler ışığında bu konu yeniden değerlendirilip bir sonuca varılabilir ancak tezimizin çerçevesini aşacağı için şimdilik bu bilgilerle iktifa edeceğiz.

Mevkufun aleyh zaviyenin "Dâru'l-Iz ve'l-İkbâl (zzet, şeref, saadet yurdu) Niksar'a bağlı Zedevi Köyü'nü dışında, korunmuş[469] Kalanbil (Felaanbil) Kalesi'nin yakınında bulunduğu belirtilmekte ve kendisine bitişik evler ve köprü[470] ile beraber oraya bağlı olduğu kabul edilen, oraya izafe edilen (ilave edilen), oraya nispet edilen şeylerle beraber zaviyenin tamamının vakfedildiği ve genel olarak Mü'min erkekler ve Mü'min kadınların, Müslüman erkekler ve Müslüman kadınların; özel olarak da (zaviyeye) gelen gidenlerin faydasına tahsis edildiği belirtilmektedir.

Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde Niksar'ın Sonisa Nahiyesi'ne bağlı Zedvi/Zuday Köyü'nde, günümüzde Amasya'nın Taşova ilçesi, Alparslan Beldesi'nde, yöre halkı tarafından "Ziyaret" adı verilen yerde Seyyid Nureddin Veli Türbesi ve bazı harabeler bulunmaktadır. Zaviyenin burada kurulu olduğu ve sadece bir zaviye değil türbe, cami, hamam, fırın, han, imâret ve ambarlardan müteşekkil bir külliye olduğu düşünülmektedir. Bir yamaca kurulduğu için deprem vb. nedenlerle zemini zamanla toprakla dolmuştur. Yapı günümüzde ayakta olmayıp sadece bazı yapıların bazı bölümleri ve etrafta yapılarda kullanıldığı anlaşılan kesme taşlar bulunmaktadır.[471]

Vakfiyede eserin bir zaviye olduğu belirtilmekle birlikte imam ve müezzin görevlendirilmesinden, namazı kılınacak, ibadet ve taat ile meşgul olunacak bir mekanının (mescidinin), inzivaya çekilebilecek bir mekanının (çilehanesinin), istirahat etmek/dinlenmek veya yatmak/uyumak için misafirhanesinin, hâcet gidermek ve temizlik (istitâbe, istinca) için tuvaletinin/lavabosunun, su içmek için

[468] Ayrıntılı bilgi için bkz. Halit Çal, "Niksar Doğan Şah Alp Türbesi - Eyvan Türbeler", *X. Ortaçağ-Türk Dönemi Kazıları Ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Prof. Dr. H. Örcün Barışta'ya Armağan (3.-6 Mayıs 2006) Bildirileri,* Ankara 2009.

[469] Mahruse (محلاوسة) korunmuş belde anlamına gelen "belde-i mahrûse"nin kısaltılmış şekli olup "büyük şehir" anlamında kullanılır.

[470] Belgede bu kelime (الحسر) şekline benzer bir şekilde yazılmış ancak (الجسر) şeklinde olmasının daha doğru olacağını düşünerek bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.

[471] Sadi Bayram, Sadi Bayram, "Anadolu'da XII. Yüzyıl Bir Rufai Zaviyesi", *IX. Pre-Ottoman And Ottoman Symposium Bildirisi,* Ankara 1992. (https://www.sadibayram.com)

sikâyesinin/çeşmesinin, oturmak için sofasının/çaradağının/sekisinin, ayakkabıları çıkarmak, yürümek veya gelip geçmek için avlusunun, hemen zaviyenin yan tarafında hayvanları/binek atlarını bağlamak için bir ahırının, önünde bir hamamının, yemek pişiren, ekmek yapan, halıları (kilimleri) seren, zaviyeyi süpüren/temizleyen, misafirleri ve sahanları (sofraları, yemek kaplarını) sevk eden, lamba (ışık) yakan, yemek dağıtan, muhasebe işine bakan görevlilerinin olmasından hareketle "mescid" ibaresi geçmese de bir mescidinin, "halvethâne" ibaresi geçmese de bir halvethanesinin, "misafirhâne" ifadesi geçmese de bir misafirhanesinin, dârüz 'ziyafe (imaret)" ifadesi geçmese de bir aş evinin/mutfağının/yemekhanesinin ve fırınının olduğu anlaşılmaktadır. Hamamının ve ahırının olduğu da açık açık belirtilmektedir. Ayrıca müezzinin görevleri izah edilirken "her gün ve gece zaviyenin yüksek bir yerinde beş vakit namaz vaktinde ezan okuması ve her ezanı bitirip (ezan okuduğu) yükseklikten (yüksek yerden) imamın hazır bulunanlara namaz kıldırdığı yere indiğinde Müslümanlar tarafından alışılageldiği (kabul edildiği) gibi kâmet lafızlarını telaffuz etmesi (kâmet getirmesi)" şart koşulmuş olup "minare" şeklinde geçmese de buradan bir de minaresinin veya minare sayılabilecek yüksek bir mekanının olduğu varsayılabilir. Tüm bu satır arası bilgiler ışığında yapının sadece bir zayiye değil zaviye merkezli bir külliye olduğu anlaşılmaktadır.

Vakfı ve dolayısıyla mevkufun aleyh mimari eseri korumak için hemen hemen her vakfiyede zikredilen bazı hususlar burada da zikredilmiştir. Bu minvalde vâkıf "her sene gelirlerinden ihtiyaç olduğu kadarıyla aslının (vakfedilen malların, yerlerin) imarı hususuna öncelik verilmesini (harcanmasını); (bunlardan sonra) geriye kalan (gelirin) mevkufün aleyh zaviyenin imareti (imarı, binaları, tamiratı), düzenlenmesi, çatlaklarının/yarıklarının/noksanlarının/eksiklerinin düzeltilmesi, dökülen/bozulan yerlerinin düzenlenmesi/toparlanması, yarılan/yıkılan yerlerinin yükseltilmesi, bozukluklarının/çürümelerinin engellenmesi ve her halükarda meskun yerlerin mamur hale getirilmesi (hasarının telafi edilmesi) için harcanmasını, her ne zaman mevkûf'ün-aleyh olan zâviye yıkılırsa, bozulursa/çökerse sağlam temeller üzerine yükseltilmesini (inşa edilmesini), son olarak eğer zâviye imar (tamir) edilmeye ve yeniden inşa edilmeye uygun değilse, onu ıslah etmek (düzeltmek) imkan dahilinde olmazsa gelirlerin diğer hak sahiplerine ve Müslüman fakirlerin yararına harcanmasını" istemektedir.

Zedevi, Kalanbil (Felanbil), Tekaloza, Karaseb(p)etli(ü), Boraboy, Meli(e)k, Başbaraklu(ı), Be(i)lâkî, Eyuyab(p)a, Frenk Hisarı, Kı(a)şlak Alaeddin, Serho(u)r, Ğavsan (Ğusan), G(K)enûsî, Be(i)ledân, Yavtaş, Panbûk Nahyesi,[472] ve Karabük'ün tamamının mevkuf olduğu belirtilmektedir. Bu bilgilerin devamında bu yerlerin tamamının Niksar'a bağlı olup bazılarının Yenişehir Kalesi'ne, bazılarının Felenbil Kalesi'ne ve bazılarının da Karakuş Kalesi'ne bağlı olduğu belirtilmektedir. Buradaki "kale" kelimesi ile ne kastedildiği açık olarak anlaşılamamaktadır. Ancak birincisi dönemin siyasi bir yönetim birimi olabileceği; ikincisi o dönemde korunma amaçlı inşa edilen kalelerde yaşayan insanlara veya orayı yöneten kişilere bağlı oldukları için bu şekilde ifade edilebileceği veya bir üçüncüsü isimleri bu şekilde olan nahiyeler olup ismi sayılan köylerin ve yerlerin bu nahiyelere bağlı olabileceği yorumu yapılabilir kanaatindeyiz. Bu yorumların yanı sıra zaviyenin yapıldığı Kalanbil (Felaanbil) Kalesi'nin vakfiyede "mahruse" şeklinde sıfatlandırılmış olması, manruse kavramının sözlük anlamının "korunmuş" anlamına gelmekle birlikte terimsel olarak "korunmuş belde anlamına geldiği "belde-i mahrûse"nin kısaltılmış şekli olup "büyük şehir" anlamında kullanıldığını da göz önünde bulundurmak gerekir.

Genellikkle tüm vakfiyelerde ve özellikle de Anadolu Selçuklu dönemi vakfiyelerinde vakfedilen yerler sayıldıktan sonra tüm sınırları, hakları, eklentileri, ilaveleri, bağları, bahçeleri, dağları, tepeleri, nehirleri, meraları, harabeleri mamur yerleri ve benzeri gibi genel ifadelerle vakfedildiği söylenir nadir olarak ayrıntıya girilir ve kısa kesilir. İncelediğimiz bu vakfiyede değirmenler, geçitler, burçlar (kalelerde savunma kulesi), kaleler, su kanallar, pınarlar (çeşmeler), harman yerleri (harmanlar), kemerli köprüler, (sık ağaçlıklı) orman yerleri, göller (küçük gölcükler, su birikintileri), havuzlar, hamam (ılıca, kaplıca) yerleri, çöp (dışkı) atılan yerler, çocukların oyun alanları, kadınların dinlendikleri (mola verdikleri) yerler ve alt yapı tesisleri gibi yerlerin de vakfedilen arazilerle birlikte zaviyenin maslahatına vakfedildiği belirtilmekte ve dolaylı da olsa dönemin şehirciliği ve sosyal hayatı ile ilgili ayrıntı sayılabilecek ip uçlarına yer verilmektedir. Ayrıca Alaca Kilise ve Ko(uz) Kilise isminde iki kilisenin zikredilmesinden Tarim(e)ne Köyü, Tasni Köyü, Yornus Köyü, Efeksal Köyü ve bunlar gibi bazı köy isimlerinden gayri müslim, rum veya ermeni tebanın yaşadığı yerleşim yerlerinin olduğu anlaşılmaktadır. Kuvvetle muhtemel

[472] Hem "nahiye" hem de "köy" ifadesi kullanılmış. Bu durum; ikisinden birinin sehven yazılmış olmasından, bir eksiklik olmasından veya köyün isminin "Panbûk Nahiyesi" olmasından kaynaklanabilir.

isimlerini, içlerinde veya yakınlarında bulunan kalelerden alan Kâlî Kale (Kâlîkale) Köyü'nden ve Frenk Hisarı Köyü'nden, "büyük nehir" diyerek ifade edilen ve yörenin en büyük ırmakları olana Yeşil Irmak veya Kızıl Irmak'tan bahsedilmektedir. Bu ve buna benzer bilgiler hiç şüphesiz dönemin sosyal, siyasi, sanatsal, antrapolojk ve coğrafi vaziyeti ile ilgili önemli ipuçlarıdır. Ancak tezimizin genel çerçevesinin dışına çıkacağı için konuyla ilgili bu bilgileri vermekle iktifa ediyoruz.

Tevliye (yönetim) görevinin ve şeyhliğin (hocalığı, önderliği) hayatta olduğu müddetçe vâkıfın kendisinin, kendisi öldüğü zaman nesilden nesile erkek evlatlarına ve torunlarının, erkeklerin nesli kesilirse aynı şartlarda kadınların, nesli tamamen kesilip soyu devam etmediği taktirde açıklanan düzen çerçevesince azatlı kölelerinin ve onların evlatlarının, azatlı kölelerinin de nesilleri kesilirse adı geçen şehirde kadılık yapan, hükümet işlerini üstlenen kişinin uhdesinde olması şart koşulmaktadır. Şehir işgal edilirse veya boşalırsa da vakıf gelirlerinin fakirlere ve miskinlere harcanması istenmektedir. Tevliye görevi için beşte bir hisse, şeyhlik için de (geriye kalan) dört (hissenin) biri takdir edilmektedir.

Mütevellinin görevleri de; her zaman güzel çaba sarf etmek, mevkûfâtı işletip (kar getirecek şekilde) kullanmak, dilerse herhangi bir zarar ve ziyana yol açmaksızın en fazla üç sene olmak üzere ve bir önceki kira aktinin süresi bitmeden yeniden kiraya verilmemesi şartıyla kiraya vermek, her sene gelirlerinden ihtiyaç olduğu kadarıyla aslının (vakfedilen malların, yerlerin) imarına öncelik vermek, bunlardan sonra geriye kalan geliri mevkufün aleyh zaviyenin imarı/tamiri için harcamak, bunlardan sonra geriye kalan geliri her gün, sabah akşam yemek pişirilip gelene, gidene, zaviyenin mücavirine[473], görevlilerine ve komşulara dağıtılmasını sağlamak, isteyip dilediği ileri gelenlere, talebelere ve Müslüman fakirlere istediği ve dilediği kadar tasaddukta bulunmak şeklinde sıralanmaktadır.

Yemek yapan adama[474] (aşçıya); ekmek yapan adama (fırıncıya); zaviyenin binekleri (arabaları, hayvanları) ile odun toplayan adama; halıları (kilimleri) seren, zaviyeyi süpüren (temizleyen), misafirleri ve sahanları (sofraları, yemek kaplarını) sevk

[473] Bir tekke, türbe veya mâbet yakınındaki bir yerde kendini ibâdete vererek dünyâdan el etek çeken, uzlete çekilen, îtikâfa giren kimse.
[474] Belgede "şahıs, kişi, bir kimse" şeklinde her hangi bir kişi manası veya "adam, erkek, er" şeklinde cüinsiyeti ön plana çıkartılacak şekilde mana verilebilecek (رجل) ifadesi kullanılmış olup cinsiyeti de gözeterek bu kelimenin kullanılmış olmasının kuvvetle muhtemel olduğunu düşünerek burada ve bu kelimenin geçtiği diğer yerlerde "adam" kelimesini kullanarak tercüme ettik.

eden (idare eden) adama; lamba (ışık) yakan adama; nakîb (vekil yönetici, kahya) denilen ve mürtezikaya (maaş alanlara, çalışanlara) yemek dağıtan adama; gelirleri ve giderleri yazan, muhafaza (kontrol) eden ve vakıfların durumuna bakan adama (nâzıra); belirtilen görevleri mukabilinde ayrıntılı olarak tercümede belirttiğimiz miktarlarda ücret/para, yemek ve ekmek verilmesi şart koşulmaktadır. Ayrıca ücret olarak günlük iki çanak yemek ve iki ekmek takdir edilmesi ve bayramlarda ve mübarek gecelerde bal ve tereyağı ikram edilmesi yeme içme kültürünü göstermesi bakımından önemli bilgilerdir.

Zaviyede imamlık yapacak görevlinin imamlık yapmaya hazır/istekli olan sâlih (ihlaslı), mükellef bir adama olması, Müslüman fakihlerden öğrenilen farzları, sünnetleri ve müstehabları gözetmesi, müezzinlik yapacak görevlinin de sâlih (ihlaslı), ezan okuma konusunda bilgili, farz namazların vakitleri konusunda ârif/uzman ve güzel sesli bir adam olması, her gün ve gece zaviyenin yüksek bir yerinden beş vakit ezan okuması ve her ezanı bitirip namaz kılınan yere indiğinde Müslümanlar tarafından alışılageldiği (kabul edildiği) şekilde kâmet getirmesi şart koşulmakta ve her birine ayrıntılı olarak tercümede belirttiğimiz miktarlarda ücret takdir edilmektedir.

Zaviyenin aydınlatılması, tefrişi ve kullanılacak malzemelerin temini de düşünülmüş ve her ne zaman ihtiyaç olursa lambalar için yağ alınması, yaz kış (her zaman) ihtiyaç olursa kazan, tencere, sahan (tabak, çanak), sofra, kaşık, bardak, süpürge, perde (örtü) gibi alet ve edevâtın, halının ve kilimin satın alınması hatta gelen gidene bayramlarda ve mübarek gecelerde ikram edilmesi için gerektiği kadar bal ve tereyağı satın alınması şart koşulmaktadır. Eğer çalışanların ücretleri, ihtiyaçların karşılanması, meşihat ve tevliyet makamı için belirlenen ücretler verildikten sonra bir şey artarsa mütevellinin bunu vâkıfın akrabalarından, utekasından (azatlı kölelerinden) ve onların evlatlarından muhtaç olanlarına harcaması, bunlardan da artarsa Müslümanların fakirlerine, miskinlerine, yetimlerine, dullarına veya borçluların borçlarının ödenmesi veya mükateplerin[475] (borçlarını) tamamlanması veya bunların dışındaki hayır alanları için harcaması ve sonraki sene için bir şey biriktirmemesi şart koşulmaktadır. Sonraki sene için bir şey biriktirilmemesi hem İslam'ın genel anlayışının uygulanması hem de vâkıfın yakınlarının ve fakir Müslümanların gözetilip

[475] Kendi bedelini ödeyip âzat olmak üzere efendisiyle anlaşma yapan köle. (http://lugatim.com/s/mükateb)

hoşnut olmaları ve bu vesileyle kurumun halk nezdindeki algısı açısından olumlu bir detay olarak göze çarpmaktadır.

Hemen hemen diğer tüm vakfiyelerde olduğu gibi burada da vâkıfın, mevkufu sahih (doğru, geçerli), şeri' (dine, kanuna uygun), kesin bir şekilde vakfettiği, herhangi bir nedenle veya sebeple vakfın işlevinin bozulamayacağı, değiştirilemeyeceği, kıyamet kopuncaya kadar korunacağı, hiçbir zaman hükümdarların, rütbelilerin, kadıların vb. söz sahibi ricalin bu hayırları dönüştürmesinin veya değiştirmesinin helal olmayacağı, her kim yok olmasına çalışır veya faydalarının kesilmesine çalışırsa cezalandırılacağı belirtilmiştir. Belgenin Müslüman ve hükümleri geçerli bir hâkimin, tamamının doğru (geçerli) ve bağlayıcı olduğuna hükmettiği, ihtilaf ve anlaşmazlık alanından çıkartıp ebedi bir vakıf olarak uyguladığı ve imzaladığı belirtilmektedir.

4.1.5. Amasya Burmalı Minare (Pervane) Camii

4.1.5.1. Mimari:

Amasya Burmalı Minare Camii ile ilgili de bu bilgileri elde etmek için öncelikle başvurulacak kaynak kitabesidir (Foto. 32, 33; Çizim 8)[476]. Giriş kapısının alınlığında yer alan ve Selçuklu Sülüsü ile yazılmış olan inşa kitabesi birincisi yay şeklinde istiflenmiş ikincisi ise bu yayın altında düz satır halinde istiflenmiş iki bölümden oluşmaktadır. Ancak her iki bölümde de bazı ibareler sağlıklı bir şekilde ve net olarak okunamamaktadır. Okunamayan ibarelerden bazıları eserin tanınması açısından ikinci derecede öneme sahip husularla ilgili iken bazıları ise birinci derecede öneme sahip hususlardır. Eserin vakfiyesini değerlendirdiğimiz bölümde vakfiyesindeki bilgilerle kitabesindeki bilgileri karşılaştırarak incelediğimiz için kitabesi ile ilgili geniş izahat ve değerlendirme için o bölüme bakılabilir.

Kitabede yapı "imaret" olarak ifade edilmekte fakat vakfiyesinde "cami" olarak ifade edilmektedir. İmaret, lügatte mamuriyet, umran, bayındırlık manasında veya fakirlere yemek dağıtılan aşevi manasında kullanılmaktadır[477]. İmaretin Osmanlı Devleti'nde kullanıldığı mana ile Anadolu Selçukluları ve ondan önceki devirlerde kullanıldığı mana arasında farklılık vardır. Anadolu Selçuklu dönemi Türkiye'sinde imaret, şehirlerde/kasabalarda kamu hizmeti için yapılıp kullanılan binalara verilen genel bir isim olup bu dönemde yapılan cami, darüşşifa, türbe, zaviye, mescid, darüzziyafe, maristan gibi mimarî eserlerin kitabelerinde bu yapılara[478], şehirleri çevreleyen surlara[479], çeşme hayırlarına da imaret denilmektedir[480]. Bu nedenle burada "imaret" olarak adlandırılan yapının bir aşevi gibi değil de cami olarak anlaşılması gerekir ki tarihi kaynaklardaki bilgilerin, kullanım şeklinin ve camiye ait olduğu genel kabul gören vakfiyedeki ifadelerin de bunu desteklediğini görmekteyiz. Vakfiyede

[476] Kitabeyi çıplak gözle okuduğumuzda bazı kısımlarının tam okunamadığını ve farklı şekillerde okunmaya müsait olduğu müşahede ettik. Buna binaen de estampaj yöntemiyle kitabenin kopyasını çıkardığını ifade eden Ali Yardım'ın okuyuşunu dikkate alarak kitabe fotoğrafının altına onun okuyuşunu ekledik.
[477] Şemsüddin Sami, *Kâmus-ı Türkî*, 950; Mehmet Zeki Pakalın, "İmaret", *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Sözlüğü,* s. 61.
[478] Osman Ergin, *Türk Şehirlerinde İmaret Sistemi*, s.43.
[479] Max Von Berchem, - Halil Edhem (Eldem), *Materiaux Pour un Corpus İnscriptionum Arabicarum - Asie Mineure / Sivas-Divriği,* C. 1, s. 15.
[480] Mehmet Zeki Oral, "Anadolu'da İlhanî Devri Vesikaları, Temirtaş Noyin Zamanında Yapılmış Eserler ve Kitabeleri", s. 210.

"cami" ifadesinin kullanılmasının sebebi olarak da vakfiyenin istinsah edildiği dönemde yapıdan "cami" olarak bahsedilmesinden kaynaklı olduğunu söyleyebiliriz.

Cami Amasya il merkezinde, Yeşilırmak Nehri'nin güney yakasında, Dere Mahallesi'nde Taşhan Sokak'ta bulmakta olup "Burmalı Minare Camii" "Mahkeme Camii"[481], "Ulu Camii" ve "Pervâne Camii" adlarıyla da anılmaktadır. Cami tarihi süreç içerisinde farklı dönemlerde farklı sebeplerle zarar görmüş, yeniden inşa ve ihya edilirken de bazı bölümlerinde birtakım değişiklikler meydana gelmiştir. Cami, H. 999 (M. 1590-91) yılında meydana gelen bir deprem sonucu zarar görür[482], H. 1011 (M. 1602-03) yılında da bir yangın geçirir[483] ve bu tarihlerde Müeyyedzâde Pirî Çelebi tarafından onarılıp ahşap bir minare ilave edilir[484], nitekim Evliya Çelebi de 1646 yılındaki Amasya ziyaretinde minaresinin ahşap olduğunu söyler[485], H. 1143 (M. 1730-31) yılında maruz kaldığı yangın nedeniyle Hacı Ahmet tarafından onarıma tabi tutulur ve burmalı minare eklenir[486], 1915 yılında bir yangına maruz kalır[487], Cumhuriyet dönemi ile birlikte atıl kalmış olup cami dışında depo vb. farklı amaçlarla kullanılır[488], 1939'daki bir deprem sonucu zarar görür ve minaresinin üst kısmının yıkılır ve son olarak 1962 yılında minaresi Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından eski haline uygun olarak yeniden inşâ edilir[489].

Caminin kuzey cephesinin tamamı ve batı cephesinin kuzeye doğru az bir kısmı kasme taştan, diğer ceğheleri ise moloz taştan yapılmıştır. Güney-kuzey doğultusunda dikdörtgen planlı bir yapıdır (Çizim 6, 7). Albert Gabriel tarafından 1934 tarihli plan çiziminde (Çizim 6) yapının doğu ve batı cephelerinde dörder pencere açıklığı görülmekte ve doğu-batı cepheleri simetrik denilebiliecek biçimdedir. Bugünkü durumu ile Albert Gabriel'in çizimi arasındaki farkın Vakıflar Genel Müdürlüğü

---

[481] Evliya Çelebi, *Seyahatnâme,* C. 2, s. 183-194.
[482] Abdîzâde Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi,* C. 1, s.116; Semavi Eyice, "Burmalı Minare Camii ve Türbesi", *TDVİA*, İstanbul 1992, C. 6, s. 444.
[483] Abdîzâde Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi,* C. I, s.116; Ahmet Şimşirgil, "XVI. Yüzyılda Amasya Şehri", *Tarih İncelemeleri Dergisi,* 1996, C. 11, S. 197, s.97.
[484] Abdîzâde Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi,* C. 1, s.116; Semavi Eyice, "Burmalı Minare Camii ve Türbesi", 444.
[485] Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, C. 2, 183-194; Ahmet Şimşirgil, "XVI. Yüzyılda Amasya Şehri", s.97.
[486] Abdîzâde Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi,* C. 1, s.116; Ahmet Şimşirgil, "XVI. Yüzyılda Amasya Şehri", s.97.
[487] Ersel Oltulu, *Amasya"nın Anıtsal Eserleri ve Hızır Paşa Külliyesi Restitüsyon ve Koruma Önerisi, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi),* Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul 2006, s.23.
[488] İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Anadolu Türk Tarihi Vesikalarından Tokat, Niksar, Zile, Turhal, Pazar, Amasya Vilayet ve Nahiye Merkezlerindeki Kitabeler,* s.99; Ali Yardım, *Amasya Burmalı Minâre Câmii Kitâbeleri (Kapı, Mihrap, Minber),* s.29; Semavi Eyice, "Burmalı Minare Camii ve Türbesi", s. 445.
[489] Semavi Eyice, "Burmalı Minare Camii ve Türbesi", s. 445.

tarafından 1962 yılında gerçekleştirilen onarım sırasında yapılan değişikliklerden kaynaklı olması kuvvetle muhtemeldir.

Yapının en hareketli cephesi kuzey cephesi (Foto. 34) olup cephenin doğu köşesinde türbe, batı köşesinde minare ve ortasında da dışa taşkın olarak düzenlenmiş taçkapı bulunmaktadır. Doğu cephesinde kuzeyine doğru yuvarlak kemerli sade bir kapı, ikisi altta üçü de üstte olmak üzere toplamda beş adet pencere açıklığı bulunmakta olup alt pencereler dikdörtgen şekilli ve üst pencereler de tuğladan yuvarlak kemerlidir. Batı cephesinin sadece ortasında yuvarlak kemerli bir adet üst pencere bulunmakta diğer kısımları ise düz duvardır. Ayrıca batı cephesinin güney tarafa yakın bir yerinde bugün pencere olarak kullanılan kesme taştan yapılmış yuvarlak kemerli bir kapı vardır. Güney cephesinde de tuğladan örülmüş üç adet yuvarlak kemerli üst pencere bulunmaktadır.

Camiye kuzey cephede dışa taşkın olarak düzenlenmiş olan taçkapıdan girilir. Kapı, dikdörtgen kesitli olup dıştan içe doğru kademelenen üç adet silme ile sınırlandırılmıştır. Dıştaki ilk bordür düz bir yüzeyden ibaretken ikinci yani ortadaki bordür üç kollu yıldız (yarım yıldız) motifleriyle, içe doğru verev şekilde duran üçüncü bordür ise örgü motifi ile bezelidir. Ancak bu bezemeler taçkapının üst kısımlarda devam etmemektedir. Kapı eyvan diyebileceğimiz sivri kemerli, çok dar ve kısa bir girintinin içinde yer almaktadır. Kemer kavisinin yere doğru devam eden iki ucunda sütunceler vardır ve batıdaki sütuncenin başlığı mevcut değildir. Eyvanın iç tarafında yani doğu ve batı tarafında karşılıklı iki mihrabiye nişi yer almaktadır. Nişler uzun dikdörtgen şeklinde ve yivlidirler. Nişlerin üst kısmında geometrik bir örgü, alınlığında ise rumi ve palmetlerin meydana getirdiği kıvrık dallı bitkisel süsleme görülür. Eyvan kemerin üstünde doğu tarafta geometrik kompozisyonlu bir rozet vardır. Rozetin içinde birbirini kesen şeritler ve merkezinde on kollu yıldız vardır. Kuvvetle mıuhtemel batıda tarata da bir rozet olması gerektiği anlaşılmakta ancak günümüze ulaşamamıştır. Taçkapının iki yanında dikdörtgen şekilli ve arı peteği şeklinde ajurlu iki pencereye bulunmaktadır. (Foto. 34)

Cami, genel hatlarıyla Anadulu Selçuklu cami mimarisine uygun bir iç mekana sahiptir. İç mekan mihraba dik uzanan üç sahından oluşmaktadır. Orta sahnı diğer sahınlara göre daha geniş olup ard arda üç kubbe ile kapatılmıştır. Yanlarda kalan sahınlar ve giriş mekânı ise tonoz örtülüdür. Sahınları kuzeyde “L”, ortada “kare” ve güneyde de “T” şekilli payeler ayırmaktadır. Orta sahının üzerini pandantif geçişli üç

kubbe, yanlardaki diğer iki sahın ve giriş mekânı da beşik tonozlarla örtülüdür. Payeler/ayaklar birbirlerine sivri kemerler ile bağlanmaktadır. (Foto. 35, 36) Üst örtü ile ilgili A. Hüseyin Hüsameddin daha önce ahşap olduğunu[490], Orhan Cezmi Tuncer de yapının birden fazla yangına maruz kalması sebebiyle üst örtüsünü ve iç mekânı taşıyan ayakların ahşap olabileceğini[491], Doğan Kuban ise orta sahındaki kubbelerin Osmanlı döneminde eklenmiş olabileceğini ifade eder[492]. Günümüzdeki durumu ile bu bilgileri karşılaştırdığımızda Doğan Kuban'ın ifadesini kuvvetlendirmektedir. Orta sahını örten kubbeler moloz taş malzemeden yapılmış sekizgen kasnaklar üzerinde yükselmektedir. Kasnaklarında dört ana yönde açılmış tuğladan yuvarlak kemerli pencereler vardır. Ayrıca kasnaklar kirpi saçaklarla son bulur. (Foto. 37, 38)

Güneyde bulunan mihrab dikdörtgen formda olup dışa doğru taşkındır. Mihrab nişi kare şeklinde turkuaz renkli çini levhalarla çevrilidir. Üst kısmında küçük bir kare içerisinde iki satırlık usta kitabesi yer alır. Mihrabın mukarnaslı kavsarası ikinci bir dikdörtgen içerisinde yer alır ve sivri kemerlidir. Mukarnas dizisi beş sıradan ibarettir. Niş kısmı üç köşelidir ve ortasında küçük ikinci bir niş vardır. İkinci niş yuvarlak planlıdır ve sivri kemeri yelpaze biçiminde yivlenmiştir. Kavsara kemerinin alt kısmındaki devamında yani mihrap nişinin iki yanında yarım yuvarlak gövdeli ve kum saati başlık ve ayaklara/kaidelere sahip iki sütunce vardır.(Foto. 39)

Mihrap nişinin üstünde küçük bir kare çerçeve içerisinde (Foto. 39, 40) yer alan iki satırlık kitabede "Aksaraylı Mahmud oğlu Muhammed (Mehmed)'in işi" yazmakta olup Semavi Eyice, bu şahsın yapının mimarı mı, yoksa mihrabı yapan sanatçı mı olduğu konusunda tereddütte kaldığını[493]; Ali Yardım, mihrabın herhangi bir sanatsal özelliği olmadığı için mihraba özel bir kitabe konulmuş olamayacağını düşünerek bu ismin caminin mimarı/ustası olması gerektiğini[494], Oktay Aslanapa ise; kitabenin küçük ve çinili mihrap nişinde bulunmasından dolayı çini ustası olmasının daha mantıklı olacağını[495] ifade etmişlerdir.

Ahşap malzeme ile yapılmış minberin (Foto. 41) yapım tarihi ve ustası ile ilgili herhangi bir kayıt yoktur. Ancak üzerindeki Selçuklu sülüsü ile yazılmış ayet-i

[490] Abdîzâde Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C. 1, s.115.
[491] Orhan Cezmi Tuncer, *Anadolu Kümbetleri I Selçuklu Dönemi*, s58.
[492] Doğan Kuban, "Fiziksel Çevrenin Öğeleri/Amasya Burmalı Minare Camisi", *Selçuklu Çağında Anadolu Sanatı,* Editör: Doğan Kuban, İstanbul 2008, s.153.
[493] Semavi Eyice, "Burmalı Minare Camii ve Türbesi", s. 444.
[494] Ali Yardım, *Amasya Burmalı Minâre Câmii Kitâbeleri (Kapı, Mihrap, Minber),* s.20-21.
[495] Oktay Aslanapa, *Türk Sanatı*, Remzi Kitapevi, İstanbul 1989, 127-128.

kerimeler ve bir kısmı kalabilmiş Selçuklu üslubundaki geometrik ve bitkisel süslemeler minberin Selçuklu dönemine ait olduğunu gösteren çok kuvvetli emarelerdir. Minberin kapısı, korkuluğu, köşk bölümü ve köşk altlığı orijinal minberin günümüze ulaşabilen kısımlarıdır. Minber, II. Beyazıd Camii'nin yapılması ile şehirdeki insanların Cuma ve Bayram namazlarında bu camide toplanması sebebiyle II. Beyazıd Camii'ne götürülmüş daha sonra (H.) 1147 (M. 1734-35) yılında tekrar eski yerine geri getirilmiştir[496].

Minberin kapısı dikdörtgen çerçeve içerisinde Bursa kemerlidir (Foto. 41). Kemerin alınlığında Selçuklu sülüsü ile kabartma şeklinde Zümer Suresi'nin 73. Ayet-i kerimesi yazılmıştır. Kalan parçalardan kapı çerçevesini bezemeli iki bordürün dolaştığı anlaşılmaktadır. Dıştaki ilk bordür hemen hemen sağlamdır ve üzerine kabartma tekniği ile rumiler ve kıvrık dallar işlenmiştir. İkinci bordürde de küçük üç dilimli kemercikler içerisinde rumi ve palmetlerden meydana gelen kıvrık dallar vardır. Kemer köşelikleri ve kemer karnı da bitkisel motiflerle bezemelidir. Kapının eşiğinde ise kufi yazı kuşağına benzeyen geometrik bir düzenleme görülür. Geometrik örgü motiflerinin aralarında da rumilerden oluşan ikinci bir kompozisyon vardır.

Minberin sağ kanadı, aynalık bölümü hariç orijinallik göstermektedir. Süpürgelik, köşk ve korkuluk bölümleri de ayet-i kerimelerden ve hadis-i şeriflerden oluşan yazı kuşakları ile doldurulmuştur. Ayrıca korkuluk bölümünün orta tablasında iki adet ajurlu altı kollu yıldız motifi bulunmaktadır. Sol kanadı da sağ kanatta olduğu gibi ayet-i kerimelerden ve hadis-i şeriflerden oluşan yazı kuşakları ile doldurulmuştur. Minberin korkuluk kısmı ikişer gergi ile üç ayrı panoya ayrılmıştır. Bu panolardan sadece köşk bölümüne doğru olanı orijinal olup diğer iki panonun sonradan yerleştirildiği anlaşılmaktadır. Orijinal olan pano merkezindeki altıgenlerin altı adet kol ile dışarıda onikigen oluşturduğu kafes örgüden ibarettir. Merkezdeki altıgenlerin içerisine oyma tekniği ile rumi ve palmet gibi bitkisel motiflerle bezenmiştir.

Vakfiyesinde cami ile birlikte bir minareden bahsedilmemektedir. Günümüzde caminin kuzeybatısında yer alan minare Anadolu Selçuklu dönemine ait orijinal minaresi değildir. Minare (H.) 1143'te (M. 1730-31'de) Mütevelli Vasi' Çelebizâde

[496] Abdîzâde Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C. 1, s.116; Ali Yardım, *Amasya Burmalı Minâre Câmii Kitâbeleri (Kapı, Mihrap, Minber),* s.29; Gülay Apa Kurtişoğlu, "Anadolu Selçuklu Döneminin İki Minberi: Amasya Burmalı Minare Camii Minberinin Divriği Ulu Camii Minberiyle İlişkisi Üzerine", *Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S. 11, Nisan 2014, s.94.

es-Seyyid el-Hâc Ahmed Efendi tarafından taş malzemeden burmalı olarak yaptırılmış olup caminin Burmalı Miare Camii olarak isimlendirilmesinde etkili olmuştur[497]. Cami ve minare ilişkisine vakfiyeyi değerlendirdiğimiz bölümde detaylı bir şekilde değindiğimiz için burada tekrar etmeyeceğiz gerekirse oraya bakılabilir. Taş malzemeden inşa edilen ve yapısal olarak Anadolu Selçuklu dönemi özelliklerini yansıtmayan minare köşeleri üçgen pahlı bir kaide üzerinde yükselir. Pabuç kısmında uçları aşağıya dönük sivri kabartmalar halinde başlayan yarım yuvarlak çubuklar ve aralarındaki yivler, bütün gövdede helezonlu (burmalı) biçimde bükülerek şerefeye kadar devam eder. Minare tek şerefeli olup şerefe ve korkuluğu sadedir. Petek kısmı ise gövdeye göre daha ince yivli olup bu bölüm de helezonlu (burmalı) biçimde bükülerek külaha kadar devam eder. Minare son olarak kurşun kaplı külâhla son bulur.

Caminin kuzydoğu köşesinde taçkapının solunda ve camiye bitişik olarak yapılmış olan bir türbe (Foto. 37, 42) bulunmaktadır. Hangi tarihte ve kim tarafından yaptırıldığı gibi bilgilerin yer aldığı bir kitabesi olmayan türbenin genel görünüşü, cami ile bitişik olması, girişinin caminin içerisinden olması ve malzeme yapısının cami ile benzerlik arz etmesi gibi husular göz önünde bulundurulduğunda cami ile aynı dönemde yapılmış olabileceği değerlendirilebilir. Ancak incelediğimiz vakfiyede türbeden hiç bahsedilmemesi ve türbeye dair harhangi bir işaretin olmaması aynı anda hatta birbirine bitişik olarak yapılan iki eser için pek olağan değildir. Ayrıca yukarıda caminin farklı dönemlerde meydana gelen deprem, yangın gibi nedenlerden dolayı zarar gördüğü, bu nedenle de bazı onarımlar ve değişiklikler yapıldığı ile ilgili kaynaklarda bazı bilgiler bulunduğunu belirtmiştik. Ancak türbenin hasar görüp görmediği veya türbede herhangi bir değişiklik yapılıp yapılmadığı ile ilgili de pek bilgi bulunmamaktaır. Eğer türbede büyük çaplı zararlar veya değişiklikler olsaydı büyük olasılıkla bu konuya dair bilgi verileceğinden hareketle genel olarak türbenin bir zarar görmediğini ve mimarisinde bir değişiklik olmadığı da düşünülebilir.

Bu konuyla ilgili çalışma yapanların neredeyse tamamı A. Hüseyin Hüsameddin'in Amasya Tarihi adlı kitabına atfen değerlendirmeler yapmaktadırlar. Bu nedenle öncelikle buradaki bilgilerin değerlendirilmesi elzem olmuştur. A. Hüseyin Hüsameddin, Burmalı Minare Camii'nin minaresinin hizasında ve altıgen bir türbeden bahsetmekte ismini de Cemudar Türbesi olarak ifade etmektedir. Türbenin altıgen

[497] Abdîzâde Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C. 1, s.117-118.

(müseddes, 6'gen) olduğundan, içinde biri altta diğeri üstte olmak üzere taştan yapılmış iki odası bulunduğundan, alttaki odanın türbe üstteki odanın da kütüphane olarak kullanıldığından, türbede sekiz (8) tabut/mezar olduğunu ve araştırma kayıtlarına göre bu türbelerden birinin Tatar hükümdün Hülagü Han'ın torunu Anadolu temsilcisi/yöneticisi Şehzâde Cemudar bin Yeşmud bin Hülagü Han'ın türbesi olduğunun kesin olduğundan, Cemudar'ın yanında Amasya emiri Abuşkay İşboğa Noyin'in medfûn olduğundan, bunların yanındaki diğer tabutların da önceden Fethiye Câmii'nin altındaki mahzendeyken (H.) 1271 sonunda buraya nakledildiklerini bilenlerin olduğundan bahsetmektedir[498]. Ayrıca Pervaneler Türbesi diye bir türbeden bahsetmekte ve "Türbede caminin bânisi Necmeddin Ferruh, vâkıfı İzzeddin Mehmed Pervâne Bey ve onun oğulları Nâsırüddin Ahmed Pervâne Bey ile Alâeddin Ali Pervâne Bey medfundur."[499] demektedir.

A. Hüseyin Hüsameddin'in ifadelerine baktığımızda bazı açılardan uyuşmazlıklar olduğu görülmektedir. Cemudar Türbesi'nin Burmalı Minare Camii'nin minaresinin hizasında olduğunu söylediğinde gayet tabii olarak günümüzdeki türbe akla gelmektedir. Ancak akabinde "müseddes" yani altıgen olduğunu ifade etmektedir. Camiye bitişik olan türbeye baktığımızda ise türbe altıgen değil sekizgendir. Pervaneler türbesi ile ilgili de caminin bânisi bânisi Necmeddin Ferruh'un ve vâkıfı İzzeddin Mehmed'in burada medfun olduklarını söylemektedir. Daha önce de bahsettiğimiz gibi A. Hüseyin Hüsameddin, Burmalı Minare Camii'nin kitabesinde bânisinin Necmeddin Ferruh olduğunu ve kendisi vefat ettiği için vakıf tanzim edemeyip damadı İzzeddin Mehmed Pervâne Bey'in cami için vakıf tanzim ettiğini söylemektedir. Bu ifadelerden de Pervaneler Türbesi olarak belirttiği türbenin Burmalı Minare Camii'ne bitişik, yanında veya civarında olduğu anlamı çıkmaktadır. Ancak günümüzde caminin bitişiğinde hatta yakın çevresinde tek bir türbe vardır ve bu türbe bahsettiği iki türbeden hangisi, aynı türbe farklı şekillerde mi isimlendiriliyor, türbe ifadesiyle mezarları kastedip türbe şeklinde mi ifade ediyor, iki farklı türbe vardı ancak birisi günümüze ulaşamadı mı, bir bilgi hatası veya istinsah hatası mı var gibi sorulara net cevap vermek zorlaşıyor.

[498] Abdîzâde Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C. 1, s.193-194.
[499] Abdîzâde Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C. 1, s.188-189.

Hakkı Önkal da Burmalı Minare Camii'ne bitişik olan türbeden bahsederken Cemudar Türbesi olarak da bilindiğini ifade eder[500]. Ayrıca bir dipnotunda kaynak ve tarih vermeden "İzzeddin Mehmed Pervane Bey (13. yy. sonu 14. ,yy.. başı), Cemudar, Pervane Beyin Cariyesi, İzzeddi Mehmed Pervane Bey'in erkek çocuğu olmak üzere dördü Fethiye Camii'nden; İşbuğ Nayin (öl.1320) ve İzzeddi Mehmed Pervane Bey'in kız çocuğu olmak üzere ikiside Burmalı Minare Camii'nden getirilip Amasya Gök Medrese Camii'ne bitişik olan türbeye (Gök Medrese Camii Türbesi'ne) konduğundan" bahseder[501]. Bu ifadeden ise "İzzeddin Mehmed Pervane Bey'in ve Cemudar'ın her ikisinin de aynı türbede olup daha sonra Gök Medrese Camii Türbesi'ne nakledildiği anlaşılıyor. Fakat burada da bu iki kişinin daha önce aynı yerde medfun oldukları anlaşılırken bu yerin Fethiye Camii olduğu dile getiriliyor. A. Hüseyin Hüsameddin, Cemudar ile İşbuğ(a) No(a)yin'in aynı yerde medfun olduklarını dile getirirken Hakkı Önkal'ın ifadesinden bu ikisinin farklı yerlerde medfun oldukları anlamı çıkıyor. Günümüzde de Fethiye Camii'nde bir türbe olmadığını da düşündüğümüzde bu ifadeler bizi tamamen farklı bir noktaya götürüyor çözüm daha da zorlaşıyor. Bu konunun daha spesipik ve detaylı incelenmesi gerektiğini ve tezimizin genel çerçevesini aşacağını düşündüğümüz için şimdilik bu bilgilerle iktifa edeceğiz.

Tamamen kesme taştan yapılan türbe kare kaide üzerine sekizgen bir plana (Çizim 4) sahip olup içten kubbe dıştan da konik külahla örtülüdür (Foto. 37). Burma Minareli Camii 1960-62 yılları arasınnda Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından restore edilirken türbe de restore edilmiş ve bu restorasyonda türbenin külahı yenilenmiştir. Türbeye caminin içerisinde kuzey duvarın doğusunda yer alan ve birkaç basamaklı merdivenle çıkılan bir kapıdan girilmektedir. Bu kapı türbenin ikinci katına yani ziyaretgah denilen bölüme/odaya geçişi sağlamaktadır. Küçük bir taçkapı hüviyetinde olan kapı sivri kemerli bir niş içersine yerleştirilmiştir. Kapının kavsarası mukarnaslı olup mukarnas da altı sıradan oluşmaktadır. Kavsaranın en alt sırası küçük sağır kemerlerden oluşmaktadır. Kapı kemeri basıktır ve kemerin alt hizasında silme şeklinde düğüm motifi vardır. Kapının alınlık bölümünü geometrik şekilli motiflerle tezyin edilmiş bordürler çevrelemektedir (Foto. 43). Kapısı içten de küçük bir taç kapı hüviyetinde düzenlenmiş olup sivri kemerli bir niş içerisine alınmıştır. Alınlık bölümü

[500] Hakkı Önkal, "Selçuklu Devri Amasya Türbeleri", s.204.
[501] Hakkı Önkal, "Selçuklu Devri Amasya Türbeleri", s.193.

sadedir. Kapıyı sırasıyla balıksırtı, zikzak ve geometrik şekillerle oluşturulmuş bordürler çevrelemektedir (Foto. 43).

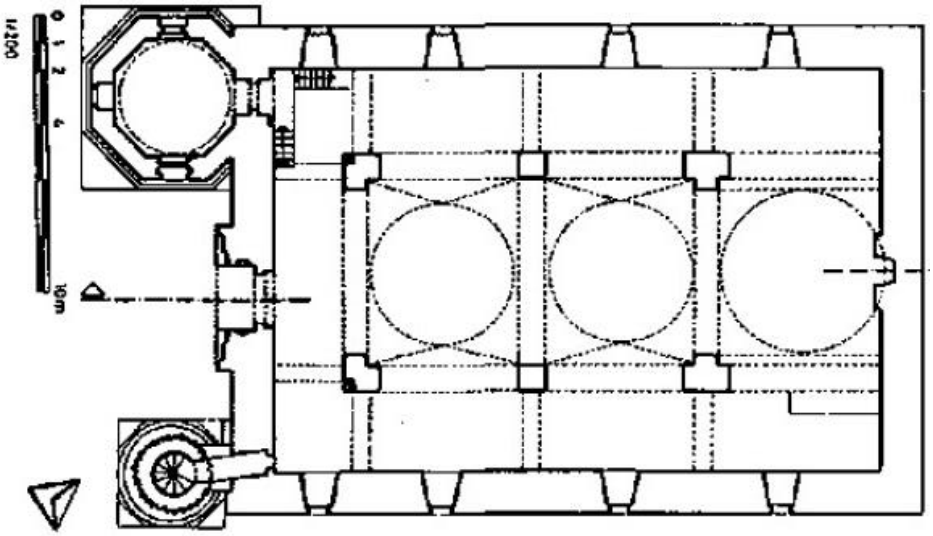
Bu kapıdan girilen bölüm/oda 1734-1735 yıllarında Hıfzızade Osman Faik tarafından kütüphane olarak kullanıldığı[502] bilinmektedir. Günümüzde de içeride herhangi bir sanduka yoktur ve cami görevlilerine ait bir oda olarak kullanılmaktadır (Foto. 44). Kapının tam karşısında taş merdiven görülür. Bu merdivenin orijinalde nereye çıkış için kullanıldığı tam olarak bilinmemekle birlikte günümüzde sonradan eklendiği anlaşılan mahfile geçişi sağlamaktadır. Merdivenin basamak altları mukarnas yuvalarıyla tezyin edilmiştir. Türbenin alt katına yani cenazelik bölümüne bu merdivenin altında buluınan geniş fakat basık bir kapıdan girilmektedir. Cenazelik kısmı beşik tonozla örtülüdür ve hiçbir pencere bulunmamaktadır. Bu bölümde de sanduka bulunmamaktadır. Zemini taş döşelidir. Hakkı Önkal, yapının alt katında cenazelik bölümü bulunduğunu, cenazelik katına, üst kata çıkılan merdivenlerinin altından girildiğii ve bu bölümün kare planlı olup üzerinin de beşik tonozla örtülü olduğunu ifade etmektedir[503]. Ancak cenazelik bölümüne girişi sağlayan kapı günümüzde kapalıdır. Doğu ve batı duvarlarında niş içerisine yerleştirilmiş dikdörtgen pencereler bulunmaktadır. Kuzey duvarına yerleştirilmiş olan pencere ise zemine daha yakındır ve sivri kemer alınlıklıdır. Yapının iç mekânı bu üç pencere ile aydınlatılmaktadır. Türk üçgenleri ile geçiş sağlanan bir kubbe ile örtülüdür (Foto.:45).

Türbeye dışarıdan baktığımızda kübik kaideden sekizgen gövdeye geçiş köşeler pahlanarak sağlanmıştır. Pahlanan kısımlar da dahil kaideden gövdeye geçişte silmeler oluşturulmuştur. Ayrıca sekizgen gövdenin köşelerine de silmeler yerleştirilmiştir. Gövde bölümünden üst örtüye geçiş ise iki sıra mukarnastan oluşan bir korniş (Foto. 46) ile sağlanmıştır.

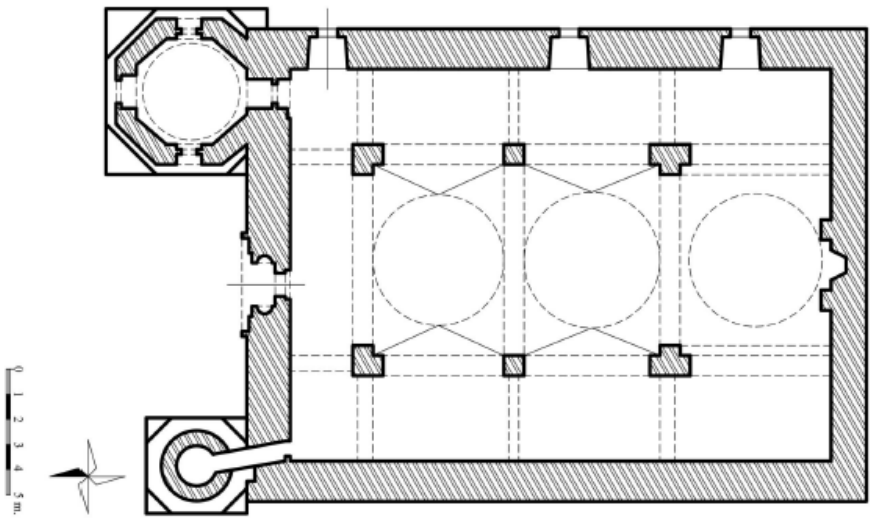
Türbenin batı kuzey ve doğu cephelerinde birer tane toplam üç penceresi bulunmaktadır. Batı cephesindeki pencere (Foto. 46) bir nişin içine yerleştirilmiş olup nişin kavsarası beş sıra mukarnastan oluşmaktadır. Nişin iki köşesinde birer sütünce bulunmaktadır. Nişin yan bölümlerinde de karşılıklı iki mihrabiye bulunmaktadır. Mihrabiyelerin üst bölümü istiridye kabuğu şeklinde tamamlanmıştır. Pencere, iç bükey bir silme ile sivri kemer içerisine alınmıştır. Kavsaranın kenarlarında kalan düz satıhlara ise iki köşebentte ikişer tane bir de üstte olmak üzere toplam beş rozet

[502] Abdîzâde Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C. 1, s.116.
[503] Hakkı Önkal, *Anadolu Selçuklu Türbeleri*, s.100.

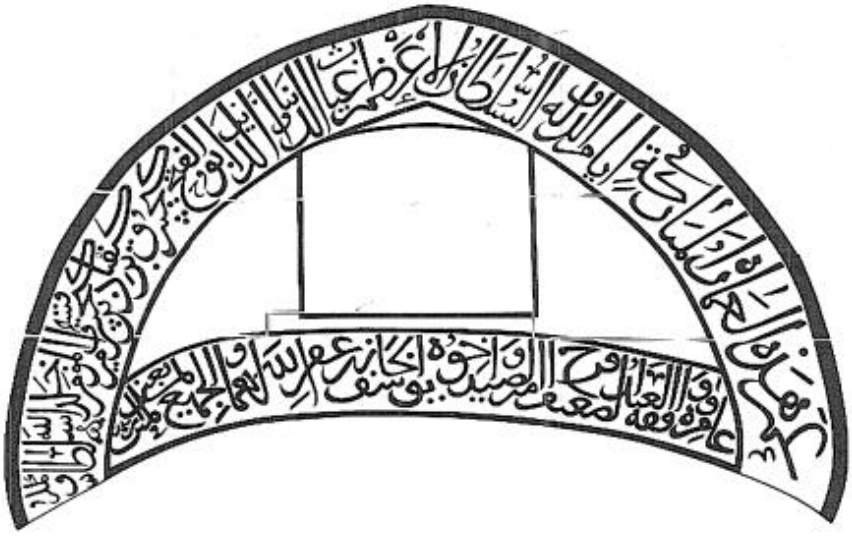
yerleştirilmiştir. Doğu cephesindeki pencere sivri kemerli bir niş içerisine yerleştirilmiş olup nişin iki kenarına birer sütünce bulunmaktadır. Kuzey cephesinde bulunan pencere, diğer cephelerden farklı olarak kaide bölümündedir. Bundan dolayı türbenin etrafını dolanan silmeler pencere açıklığının altından geçerek devam etmiştir. Pencere açıklığının üzerinde sivri kemerli bir alınlık bölümü, alınlığın tam ortasında da büyükçe bir rozet bulunmaktadır. Yapının diğer cepheleri ise sade bırakılmış herhangi bir süsleme yapılmamıştır.

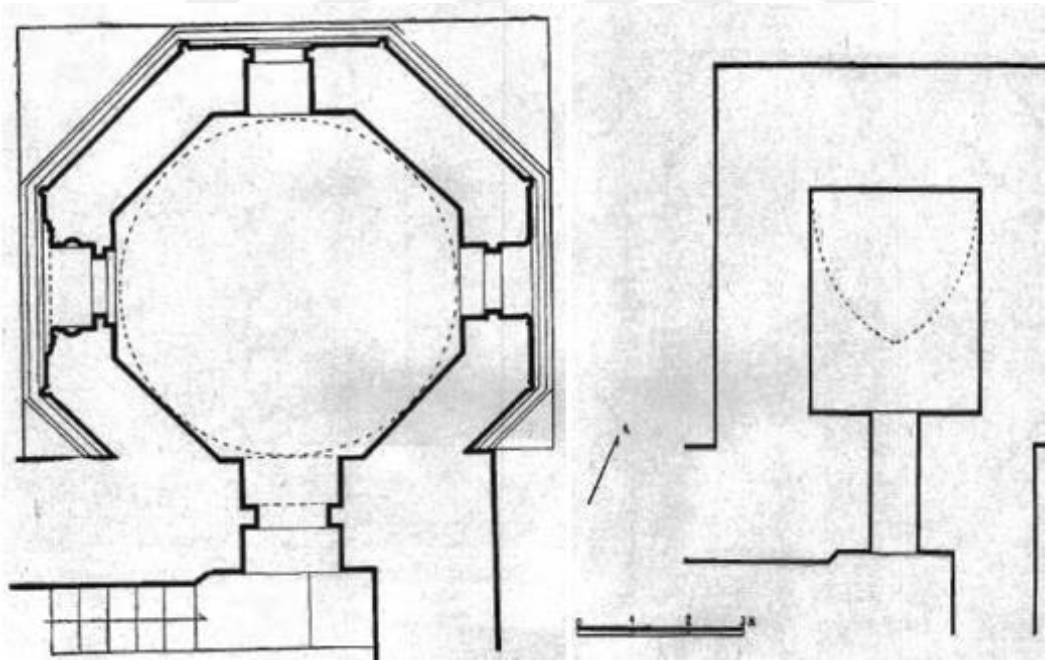
Çizim 6: Amasya Burmalı Minare Camii Planı (A. L. Gabriel)

Çizim 7: Amasya Burmalı Minare Camii Planı (Orhan Cezmi Tuncer'in Çiziminden Hareketle Yeniden Çizen Muhammet Arslan)

Çizim 8: Amasya Burmalı minare Camii Kitabesi (Özkan Birim'in Çizimiyle Ali Yardım'dan)

Çizim 9: Amasya Burmalı Minare Türbesi Üst Kat/Ziyaretgah (sol) ve Alt Kat/Cenazelik (sağ) Bölümü Plan Çizimi (Hakkı Önkal'dan)

Fotoğraf 32: Amasya Burmalı Minare Camii Kapısı ve Kitabesi

عمر هذه العمارة المباركة في ايام دولة السلطان الاعظم غياث الدنيا و الدين ابو الفتح كيخسرو بن كيقباد بن كيخسرو قسيم أمير المؤمنين خلد الله سلطانه و ملكه

عامره و واقفه العبد الضعيف أمير الصيد فرخ و اخوه يوسف الخازن غفر الله لهما و لجميع المسلمين في اربعين و ستماية

Bu mübarek imaret, yüce sultan, dinin ve dünyanın yardımcısı, ebu'l-feth (fethin babası/fethin sahibi), Mü'minlerin emirinin ortağı, Keyhüsrev b. Keykubad b. Keyhüsrev'in -Alah saltanatını ve mülkünü ebedi kılsın.- saltanatı zamanında inşa edildi.

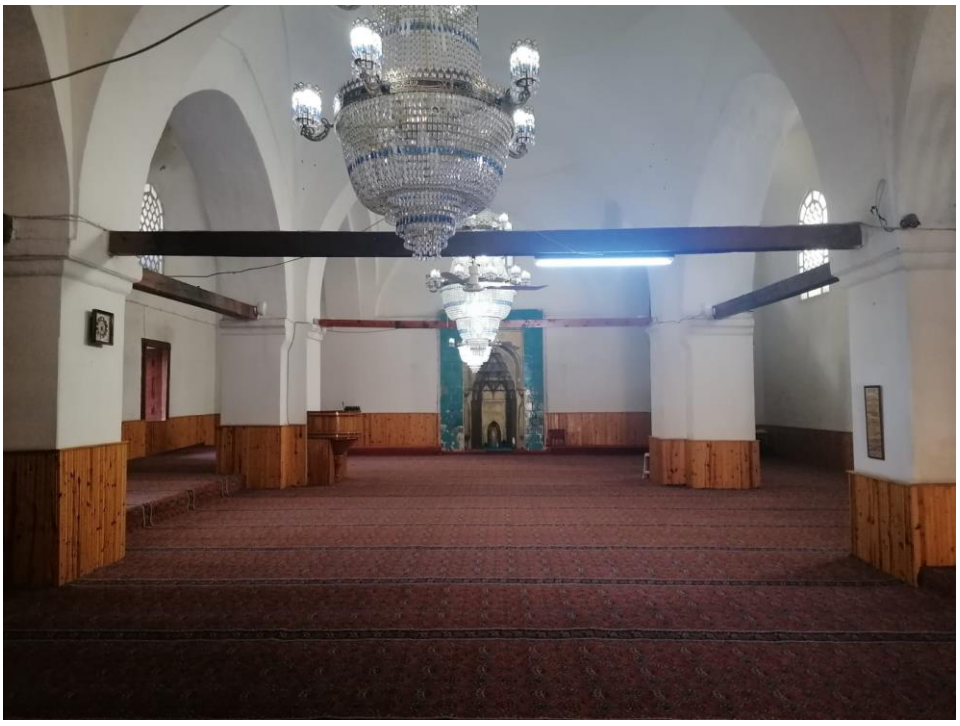
Onu (imareti) yaptıran ve vakfeden aciz kul, av emiri, Ferruh ve onun kardeşi Yusuf el-hâzin (hazinedar, hazine muhafızı Yusuf) -Allah her ikisini ve tüm Müslümanları bağışlasın.- Altı yüz kırk senesinde (H. 640)

Fotoğraf 33: Amasya Burmalı Minare Camii Kitabesi, Metni ve Tercümesi[504]

[504] Kitabeyi çıplak gözle okuduğumuzda bazı kısımlarının tam okunamadığını ve farklı şekillerde okunmaya müsait olduğu müşahede ettik. Buna binaen de estampaj yöntemiyle kitabenin kopyasını çıkardığını ifade eden Ali Yardım'ın okuyuşunu dikkate alarak kitabe fotoğrafının altına onun okuyuşunu ekledik.

Fotoğraf 34: Amasya Burmalı Minare Camii Kuzey Cephesi

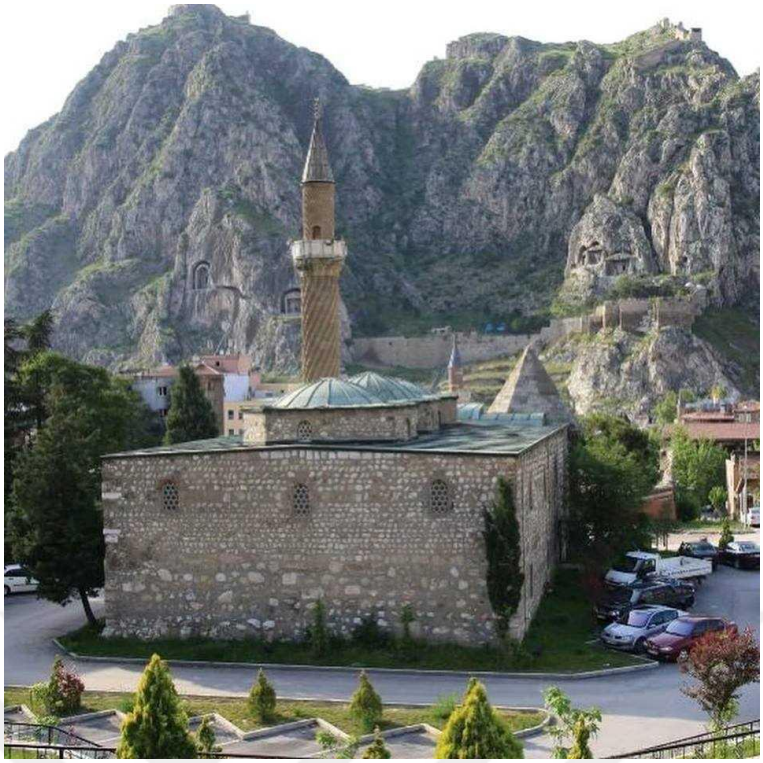
Fotoğraf 35: Amasya Burmalı Minare Camii İçi

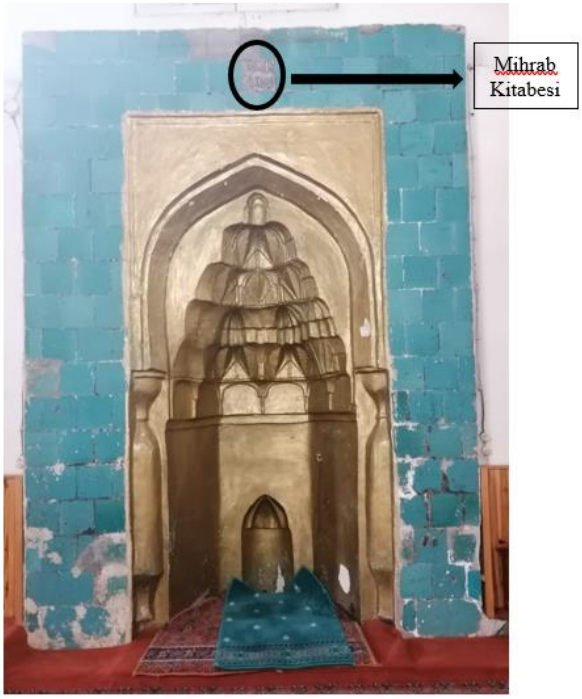
Fotoğraf 36: Amasya Burmalı Minare Camii İçi

Fotoğraf 37: Amasya Burmalı Minare Camii Kuzeyden Genel Görünüm (https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/amasya)

Fotoğraf 38: Amasya Burmalı Minare Camii Güneyden Genel Görünüm (https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/amasya)

Fotoğraf 39: Amasya Burmalı Minare Camii Mihrabı

عمل استاذ محمد بن محمود الاقسراوي

Üstad (hoca) Muhammed b. Mahmud el-Aksarâvî (Aksaraylı) işidir.

Fotoğraf 40: Amasya Burmalı Minare Camii Mihrabında Bulunan Usta Kitabesi, Metni ve Tercümesi

Fotoğraf 41: Amasya Burmalı Minare Camii Minberi

Fotoğraf 42: Amasya Burmalı Minare Camii Türbesi

Fotoğraf 43: Amasya Burmalı Minare Camii Türbesi Giriş Kapısı

(Sol: Dışarıdan Görünüşü) (Sağ: İçeriden Görünüş)

Fotoğraf 44: Amasya Burmalı Minare Camii Türbesi İçi

Fotoğraf 45: Amasya Burmalı Minare Camii Türbesi Kubbe Geçişi

Fotoğraf 46: Amasya Burmalı Minare Camii Türbesi (Korniş ve Batı Penceresi)

4.1.5.3. Vakfiye[505] Tercümesi:

(1) İşaret edilen, altı yüz doksan ……. tarihli Arapça ibareli vakfiye 28 Receb 1135 tarihinde yüce (padişah) ferman ile kayıt olunup Amasya defterine kayıtlıdır (kaydedilmiştir).

(2) Bu vakfiye bana sunulduğunda ve onu incelediğimde içindekilerin vakfiyenin aslına uygun olduğunu, (vakıf gelirlerinin) harcama yerlerinin doğru/hak şeriata (dine, kanuna) uygun olduğunu gördüm ve kabul ettim/onayladım. Ben (Allah'a) muhtaç Anadolu Vilayeti Asakir-i Mansur Kadısı Muhammed b. Ahmed -Allah ikisini de bağışlasın-.

(3) Bu kitaptakilere/belgedekilere baktığımda (vakıf) mahsulünün/gelirlerinin …….. şeriate (dine, kanuna) uygun olduğunu gördüm, kabul ettim ve buradaki hükmü imzaladım. Ben ademoğlunun (en) muhtacı Rûmî (Rumeli) Vilayeti Asakir-i Mansur Kadısı Ali b. Hasan -Allah ikisini de bağışlasın.-

[505] VGMA Defter No:579 / Sayfa No: 31 / Sıra No: 19.

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla (başlarım).

(4) Hayır yollarında başarı ile beraber büyük küçük mahlukat sınıfına, iyinin de fâcirin de (günahkarın da) …….. …….. yediği, bazılarını bazılarına verdiği çeşit eşit nimetlerle destek veren, Allah'ın kıymetli ihsanlarından iyi niyetle vakfedenlerin kıyamet günündeki saygınlığını haberdar eden, sevabı ve şahitleri (işaretleri) arttırmayı arzu ederek kızların, "Evlatların ve malın fayda vermediği günde"[506] cehennem ateşine ve aşağı derecelere düşmekten korkarak ellerindekini çıkarmaya (infak etmeye) sevk eden Allah'a hamd olsun. Şefaat etmeye yaraşır/uygun olanların en kâmili, takdir edilen hususlarda Allah'ın sırlarını (bilmeye) yaraşır/uygun olanların en faziletlisi olan, O'nun (Allah'ın) seçkin resulü, bidayette (Dünya'da) ve nihayette (Ahiret'te) ümmetinin güvenci olan Muhammed Mustafa'ya, onun ailesine, cismânî (maddî) ve rûhânî (mânevî) konularda rablerinin rızası için mallarını infak eden/vakfeden ashabına salât (dua, rahmet) ve selam olsun. Onlar -Allah onlardan ve ehl-i sünnet ve'l-cemaat olup onları sevenlerden razı olsun.- nail oldukları/eriştikleri mevkilerin seviyelerini ve tecellilerin derecelerini söylediler.

(5) Daha sonra parlak/berrak aklın nuru ile basireti aydınlanan (kalp gözü açılan) ve gönlü parlak/berrak naklin (Kur'an ve sünnetin) süsü ile süslenen/vasıflana kimsenin katında gerçekleşti/kesinleşti ki: Kim dünyaya güvenirse, akıllı kişinin katında onun güvenilirliği yoktur, lezzetine aldanan daha sonra (Ahirette) zillet ile ayıplanır/kınanır, aynı yaşta/aynı zamanda ortaya çıkanları tamamı topraktır (vefat etmiştir), arzularının/isteklerinin içeceği seraptır, sevinci yok olur, mutluluğu afettir, kaçıp giden ve geçici yurttur, sevinç ve kalınacak yurt değildir, cömertliğinde bir aldatma ve özründe bir ihanet/vefasızlık vardır, nimeti/malı/mülkü cezadır, hediyesi sıkıntıdır, adeti/huyu düşmanlıktır, saadeti/mutluluğu kötülüktür/şanssızlıktır, yakınlığı alçaklıktır, iyiliği hakarettir/kötülüktür, güzelliği/süsü hiç şüphesiz ayıp/kusur ve borçtur, zenginliğinin faydası sıkıntıdır/zorluktur, zenginliğinin bahçesi/avlusu yokluktur, onun (dünyanın) meydanında zehir gezer, rahatında/konforunda/eğlencesinde keder/üzüntü rüzgarları eser, ölümün emanetinde olduğunu (her an öleceğini) bilen her isteğinde (her isteği olduğunda) ağız dolusu gülmez, Onun (dünyanın) hediyesi ancak …… için caiz/uygun olur, onun (dünyanın) imarı (Allah'ın gölgesinin dışında tüm gölgelerin) geçici birer gölge olduğu gün için

[506] Şuara Suresi 27/88.

(kıyamet günü için) olmazsa geçici olur, ölmeden önce ömrünü güzelleştiren ve (vakti) geçmeden önce işini/ibadetini hazırlayan mutlu olur. Amelini, Rabbin(in) rızası için iyilik ve takva ile sınırlar (sadece Allah'ın rızasını kazandıracak ameller yapar), arzusunu/beklentisini (Allah'a) yaklaştıran (ibadetlere) ve hidayete (doğru yola, doğru inanca) hasreder, her zaman hakkıyla (Allah'tan) korkar (her zaman gerçek anlamda muttaki davranır), saatlerini ibadete sarf eder (saatlerini ibadetle geçirir), en son dönüp gidilecek gün için hazırlık ve teçhizat elde etmeye fırsat yakalar. Allah-u Teala'nın "Allah kimi hidayete erdirirse, doğru yolu bulan odur."[507] "Allah kimi de saptırırsa artık ona yol gösteren olmaz."[508] sözündeki tehdidinden ve sözden (söz vermesinden) ibret alır/ders alır, tüm gücüyle çalışır, insanların efendisi, Melik (her şeyin hükümdarı) ve Allâm (her şeyi en iyi bilen) olan (Allah'ın) peygamberi, ayaklardan ve perçemlerden tutulduğu günde günah ve kusur sahiplerinin şefaatçisinin "Yiyip bitirdiğinden, giyip eskittiğinden, tasadduk edip ebedileştirdiğinden başka hiçbir malın yoktur"[509] "Geçici olanın/dünyanın pazarı/alışverişi infak etmekle ebedileşir."[510] sözünü ve "Sizin yanınızdaki (dünya malı) tükenir, Allah katındakiler ise bâkidir."[511] (ayetini) gönül gözüyle dikkatle inceler ve düşünür, bu şekilde davranır, Rabb'inin rızasını istenen gaye kılar/edinir (Rabb'inin rızasını hedefler), bâkî/ebedî olan ahireti fânî/geçici olan dünyaya tercih eder, kendisine ait olan malını mülkünü hasenata/iyi işlere sarf eder, hidayet yollarına başarı ile en seçkin hayırları vakfeder. Sabah akşam iyilik hazinelerini gözden geçirir/düzenler.

(6) Pervane Bey b. Osman -Allah-u Teala onu cennetlerin arafatına (meydanına, toplanma yerine) yerleştirsin, bağışlanma bahçelerinde ve Rahman'ın (merhamet) bahçelerinde bolluk içinde yaşatsın.- basiret ve ikbal gözüyle dünyanın karar yurdunun (asıl kalınacak yurdun yani ahiretin) tarlası olduğunu, önünde/huzurunda bulunan (kendisine verilen) Allah-u Teala'nın nimetlerinin hazinelerinin çok, lütuflarının, hediyelerinin/ikramlarının bol ve devamlı olduğunu, şükür konusunda zikir dilinin/sözcüğünün sınırlı/yetersiz olduğunu, düşünce öngörüsünün yetersiz ve zayıf olduğunu gördüğünde, ömrü/vakti ve (iyilik yapma) iradesi bittiğinde (öldüğünde)

[507] Araf Suresi 7/178.
[508] Zümer Suresi 39/23.
[509] Müslim, Vasiyyet 14; Ebû Dâvûd, Vasâya 14; Tirmizi, Ahkâm 36; Nesâî, Vasâyâ 8.
[510] Bu kısmın hadis metni olarak ifade edilip edilmediğini tam olarak anlayamadık. Bir önceki dipnottaki verdiğimiz ve araştırdığımız hadis kaynaklarında yaptığımız genel araştırmada bu ifadelere benzeyen ifadelere rastlamadık. Ancak hadisçilerin alanı olduğu için kesin bir şey söylemekten imtina ederiz. Daha derinlemesine bir araştırma yapılması gerekir.
[511] Nahl Suresi 15/96.

ameli ve şükrü kesilmeyen kişiler sınıfına girmeyi, isteklerin ve arzuların boyunduruğuna karşı (Allah'ın) nimetlerinin gücünün devam etmesini, sabah akşam aralıksız devam eden nimetlerinin sürekli olmasını, ahireti için dünyada azık temin etmek istedi ve doğru/sağlam bir niyet ve güzel bir düşünceyle vakfetti, aklının gereğince, Allah'a yaklaştıran Allah-u Teala'nın fazlından/lütfundan ve zenginliğinden/gücünden verdiği mallar ile güzel ameller ve sevap elde etmek için/amacıyla, iyiliğin karşılığının kesintisiz olduğunu, zamanın devam edip geçmesi (ile) iyiliğin ve hayırların kutsallığının/hürmetinin yüksek derecelerdeki kurtuluşun zirvesine ve şereflerin …….. doğru ilerlemenin basamakları olduğunu, nimetlerin faydaları asırlar ve yüzyıllar geçtikçe devamlı yenilenip devam eden ve imkan dahilinde olan, günler ve geceler geçtikçe de kazancı kuvvetlenen hayırları bilerek, affını bol bol üzerine yağdırmasını, onu Allah'ın gölgesinden başka gölgenin olmadığı günde cennetlerin ortasına (cennete) yerleştirmesini ve yüceltmesini isteyerek mallarının ve mülklerinin en iyilerini sarf etti. Amel edenler bunun gibi ameller yapsın, yarış yapanlar/rekabet edenlerde böyle konularda yarışsınlar/rekabet etsinler.

(7) Emirlik makamını ve anahtarlarını/gücünü kuşandı, mutluluğun ve iyiliğin/güzelliğin kapılarını açtı, hayır kaynaklarının/gelirlerinin/hedeflerinin tamamına karşılık verdi (her türlü hayrı gerçekleştirdi), en uygun şekilde iyiliklerin en uygununa vakfetti, -(Allah) iyiliklerin temelini güçlendirmeye, kötülüğe, âfetlere ve tehlikelere giden yolları engellemeye devam etsin.- Güzel hayırlarının tamamı, bol hayırların en güzeli (korunmuş) …… (Amasya)[512] -kötü kalplilerden muhafaza olunsun- şehrinin içinde Allaha karşı ittika (takva) ve (Allah) rızası üzerine bina ettiği, orada/içinde Rahman'a/Allah'a ibadet etmeye ve ……. devam eden, "Ne ticaretin ne de alış-verişin kendilerini Allah'ı anmaktan alıkoyamadığı insanların/adamların"[513] olduğu camidir. Temelleri/binası yükseldi. Allah onu (camiyi) bina edenin ruhunu canlandırsın/ihya etsin, orada gür sesli hatip mükemmel manalı/içerikli hutbe versin. Faziletli/mükemmel ve indirilen (emredilen) farzlar için en güzel evdir. Yolculuk eden kafileler/yolcular için en mübarek yerdir. Orada (camide) beş vakit namaz, Cuma namazı, bayram namazları ve mutad olan (alışıla gelen) diğer ibadetler yapılır. Bu yüce bina meşhur/iyi bilinen, bu yazılı delilde/belgede belirtmeye ihtiyaç olmayan, orada (yaşayan) halk nezdinde bânisinin (yaptıranın) ismiyle tanındığından dolayı tarif

[512] Belgede buradaki kelime okunmuyor ancak kuvvetle muhtemel bu şekilde olduğunu düşündüğümüz için metninde ve tercümesinde parantez içerisinde gösterdik.
[513] Nur Suresi 24/37.

etmeye ve tanımlamaya gerek olmayan, resmi olarak tahsis etmeye, tahsis etme ve sonunu/sınırını belirleme amacıyla tarif etmeye gerek olmayan dört sınır ile sınırlıdır.

(8) Binası, arsası, oraya ait olan ve orada olan her şeyiyle Allah'a şükür olarak ve yüce Rabb'inin rızasını arzu ederek, iki dünyada her istediğine nail olmaya devam etmek için hoşnut olduğu ve dilediği şeyi doğrulanan hususları içeren, eksikliklerden ve fesheden (iptal eden) hususlardan arınmış/temizlenmiş sahih (doğru, geçerli) ve şerî' (dine, kanuna uygun) bir vakıf olarak, açık ve yürürlükte olan bir habs (vakıf) olarak vakfetti. Sonra şerî' (dine, kanuna uygun) delilde/belgede yürürlükteki vesikada/kağıtta/bildiride zikrolunduğu üzere vakfetmek istediğinde, hepsine geçerli tüm şartları ile kesin, şerî' (dine, kanuna uygun) bir şekilde sahip olduktan sonra tafsilatı/ayrıntıları gelecek arazilerin ve köylerin her birini ayrı ayrı, tüm mezraları/otlakları ve çayırları ile bu caminin masrafları, fonksiyonları ve vazifeleri gibi maslahatlara/faydalara vakfetti. (Vakfettiği yerler:)

(9) Adı geçen şehrin (Amasya'nın) dışında, Karatay Meydanı diye meşhur olan (bilinen), şöhretinden (iyi bilindiğinden) ve diğerleriyle karıştırılmayacağından dolayı sınırlarını belirtmeye ve tarif etmeye gerek olmayan ziraata elverişli bir parça arazinin tamamı…

(10) Amasya şehrine bağlı Akdağ Nâhiyesi´nde, şöhretinden (iyi bilindiğinden) ve diğerleriyle karıştırılmayacağından dolayı sınırlarını belirtmeye ve tarif etmeye gerek olmayan Yenice Köyü'nün tamamı…

(11) Adı geçen nâhiyede (Akdağ Nâhiyesi'nde), şöhretinden (iyi bilindiğinden) ve diğerleriyle karıştırılmayacağından dolayı sınırlarını belirtmeye ve tarif etmeye gerek olmayan Yukarı K(G)end(e-i)sin ve Aşağı K(G)end(e-i)sin diye isimlendirilen iki köyün tamamı…

(12) Ahalisi/halkı nezdinde meşhur olduğu (iyi bilindiği) için sınırlarını ifade etmeye gerek olmayan (ve) adı geçen nâhiyedeki (Akdağ Nâhiyesi'ndeki) Dana diye isimlendirilen köyün tamamı…

(13) Adı geçen nâhiyede (Akdağ Nâhiyesi'nde) Andız diye isimlendirilen köyün tamamı…

(14) Adı geçen nâhiyede (Akdağ Nâhiyesi'nde) ahalisi/halkı nezdinde şöhretinden (iyi bilindiğinden) dolayı sınırlarını belirtmeye ve tarif etmeye gerek olmayan Kızılseki Köyü'nün tamamı…

(15) Adı geçen nâhiyede (Akdağ Nâhiyesi'nde), şöhretinden (iyi bilindiğinden) dolayı sınırlarını belirtmeye ve tarif etmeye gerek olmayan Yukarı Kavak Alanı ve Aşağı Kavak Alanı diye isimlendirilen iki köyün tamamı…

(16) Adı geçen nâhiyede (Akdağ Nâhiyesi'nde), şöhretinden (iyi bilindiğinden) ve diğerleriyle karıştırılmayacağından dolayı sınırlarını belirtmeye ve tarif etmeye gerek olmayan Şeyhlu(i) diye isimlendirilen iki köyün tamamı…

(17) Adı geçen nâhiyede (Akdağ Nâhiyesi'nde), şöhretinden (iyi bilindiğinden) ve karıştırılmayacağından dolayı sınırlarını belirtmeye ve tarif etmeye gerek olmayan Kazık Faşlık(?) diye isimlendirilen köyün tamamı…

(18) Adı geçen nâhiyede (Akdağ Nâhiyesi'nde), ahalisi/halkı nezdinde şöhretinden (iyi bilindiğinden) dolayı sınırlarını belirtmeye ve tarif etmeye gerek olmayan Şâhinlu(i) diye isimlendirilen köyün tamamı…

(19) Adı geçen nâhiyede (Akdağ Nâhiyesi'nde), ahalisi/halkı nezdinde şöhretinden (iyi bilindiğinden) dolayı sınırlarını belirtmeye ve tarif etmeye gerek olmayan Aktaş diye isimlendirilen köyün tamamı…

(20) Adı geçen nâhiyede (Akdağ Nâhiyesi'nde), ahalisi/halkı nezdinde şöhretinden (iyi bilindiğinden) dolayı sınırlarını belirtmeye ve tarif etmeye gerek olmayan Karakese diye isimlendirilen köyün tamamı…

(21) Adı geçen nâhiyede (Akdağ Nâhiyesi'nde) Ke(i-ü)rlü(i)(?) diye isimlendirilen köyün tamamı…

(22) Adı geçen nâhiyede (Akdağ Nâhiyesi'nde) Ağdı(i)n diye isimlendirilen köyün tamamı…

(23) Adı geçen nâhiyede (Akdağ Nâhiyesi'nde), ahalisi/halkı nezdinde şöhretinden (iyi bilindiğinden) dolayı sınırlarını belirtmeye ve tarif etmeye gerek olmayan Sofi(u)lar diye isimlendirilen köyün tamamı…

(24) Hepsi de adı geçen nâhiyede (Akdağ Nâhiyesi'nde) olan Vedcâk, Adatepe, Karaumca ve Sadıclar diye isimlendirilen köylerin tamamı…

(25) Arh(g)oma Nâhiyesi´nde bulunan Ğalebler diye isimlendirilen köyün yarısının tamamı…

(26) Arak Nâhiyesi´nde ahalisi/halkı nezdinde şöhretinden (iyi bilindiğinden) dolayı sınırlarını belirtmeye ve tarif etmeye gerek olmayan Korn(t)o(u)s diye isimlendirilen köyün tamamı…

(27) Lâdik Nâhiyesi´nde Kö(ü)pcek diye isimlendirilen köyün tamamı ve adı geçen nâhiyede (Lâdik Nâhiyesi) Hace denilen köyün tamamı. Ahalisi/halkı nezdinde meşhur olduğu (iyi bilindiği) için bu iki köyün sınırlarını belirtmeye ve tarif etmeye gerek yoktur.

(28) Adı geçen nâhiyede (Lâdik Nâhiyesi) Hamid diye isimlendirilen köyün tamamı…

(29) Adı geçen nâhiyede (Lâdik Nâhiyesi) Gülabdal diye isimlendirilen mezranın tamamı…

(30) Adı geçen nâhiyede (Lâdik Nâhiyesi'nde), ahalisi/halkı nezdinde meşhur olduğu (iyi bilindiği) için sınırlarını belirtmeye ve tarif etmeye gerek olmayan B(y)ulad diye isimlendirilen köyün tamamı…

(31) Adı geçen nâhiyede (Lâdik Nâhiyesi'nde) Çölmekçi diye isimlendirilen köyün tamamı…

(32) Adı geçen nâhiyede (Lâdik Nâhiyesi'nde) Karapınar Köyü'nün üçte bir hissesi…

(33) Adı geçen nâhiyede (Lâdik Nâhiyesi'nde) Ağcakara Köyü'nün üçte bir hissesi…

(34) Adı geçen nâhiyede (Lâdik Nâhiyesi'nde) Könüalanı Köyü'nün üçte bir hissesi…

(35) Adı geçen nâhiyede (Lâdik Nâhiyesi'nde) Kuruak denilen köyün tamamı…

(36) Adı geçen nâhiyede (Lâdik Nâhiyesi'nde) K(g)e(ü)alâs ve K(g)e(ü)lbalâs diye isimlendirilen köylerin tamamı…

(37) Şu an Hacı İbrahim diye meşhur olan (bilinen) Hâcı K(g)e(ü)lburgur Köyü'nün yedide bir hissesi…

(38) Şu an B(o)urancık diye meşhur olan (bilinen) Medrancı Köyü'nün yedide bir hissesi…

(39) Tamamı Hacı K(g)e(ü)lburgur Köyü'nden Anbârmuluk'a kadar uzanan ve Değirmenözü'ne bağlı Bafra Nâhiyesi'nde bulunan Eğdir Köyü'nün yedide bir hissesi, Alçakdağ Köyü'nün yedide bir hissesi, İnegazlu(ı) Köyü'nün yedide bir hissesi, İlyaslu(ı) Mezraası'nın yedide bir hissesi, Bekeclü ve Kışla Köyü'nün (köylerinin) yedide bir hissesi, E(a)lmacık köyünün yedide bir hissesi, Boyalıca ve Kozağzı Köyü'nün (köylerinin) yedide bir hissesi, Gökçesu Köyü'nün yedide bir hissesi, şu an Tu(ü)rköy diye meşhur olan (bilinen) Yörükobası Köyü'nün yedide bir hissesi, Anbârmuluk köyünün yedide bir hissesi.

(40) Vâkıf, Cami-i Şerif'in ilim ve kıraat kurallarını özellikle de hatiplerin ve imamların bayram ve Cuma günleri hatiplik ve imamlık yapması için gerekli olan bilgileri imamlığın ve dinin gerektirdiği şekilde bilen, sâlih (iyi, faziletli), dindar (dinine bağlı), ihlaslı hatibinin olmasını ve her gün vakıfların gelirinden beş (5) dirhem (verilmesini); kıraat vecihlerini (çeşitlerini) bilen, sâlih (iyi, faziletli), dindar (dinine bağlı), Allah'tan hakkıyla korkan ihlaslı diğer bir adamın belirlenmesini, beş vakit farz kılınmış namazlarda, Ramazan gecelerinde vitir ve teravih namazlarında, cemaate imam olmasını ve onun için günlük beş (5) dirhem tahsis edilmesini; caminin minaresinde nöbetleşe müezzinlik yapan ve her Cuma günü nidâda (çağrı, ezan, müezzinlik) beraber bulunan (müezzinlik yapan), sesleri güzel ve vakitleri bilen iki adam olmasını ve onlardan her birine günlük üç (3) dirhem tahsis edilmesini; Cami-i Şerif'in kürsüsünde, Cuma günü namazdan sonra ve bayram namazlarında namazdan önce, Reğâib, Berat ve Kadir gecelerinde cemaate anlatacağı tefsir, hadis, diğer ilimlerde bilgili, dindar, şeriat hükümlerine göre hareket eden bir şeyh olmasını ve ona günlük beş (5) dirhem tahsis edilmesini; şeyhliği, ondan sonra ve ondan sonra da ehil olduğu sürece (şeyhin/vâkıfın) evlatlarına, eğer ehil değillerse ehil olanlara (verilmesini); (bu hususlarda) rol sahibi olan, Kur'ân-ı Şerif'i ezbere bilen ve Latîf (lütuf sahibi olan) Allah'ın kelâmını taşıyan, her biri Cuma günleri namazdan önce mahfelde Kur'ân-ı Mecîd ve FurkÂn-ı Hamîd'den yarım hizib okuyan yedi (7) kişini olmasını ve her birine günlük bir dirhem tahsis edilmesini, bunların (yedi hafızın) başı olarak bilinen ser mahfile de (ek olarak) günlük bir (1) dirhem tahsis edilmesini; caminin içini dışını süpürüp temizlemesi ve mutad vakitlerde hasır ve sergileri serecek bir hizmetlinin (ferrâşın) olmasını ve ona günlük iki (2) dirhem tahsis edilmesin;

(camide)[514] sabit duran ve kalan (oturan) iki kayyım (koruyucu) olmasını, orada (camide) bulunan hasır ve sergileri koruyup Cuma günü hariç her gün nöbetleşe (sırayla) orada belirlenmiş (işlerde) hizmet etmesini ve onların her birine iki (2) dirhem tahsis edilmesini; vaktinde câmideki lambaları ve minarelerdeki kandilleri yakma ve söndürme hizmetini yapmak için bir adam olmasını ve ona günlük iki (2) dirhem tahsis edilmesini; orada (camide) ve caminin yanında/kenarında akan su yolunda bir eksiklik/hasar ortaya çıktığında ve bozulma meydana geldiğinde sağlam, mükemmel ve uygun bir şekilde tamir/onarım yapacak bir tamirci olmasını ve ona günlük bir (1) dirhem tahsis edilmesini; vakıfların mahsulünü/gelirini kaydedecek, her biri müşterilik/alışveriş ve güvenilirlik (vasıflarıyla) nitelenen, birine zarar vermekten, haksız kazançtan, ihanetten ve hıyanetten kaçınan, tüm işlerde sağlam bir şekilde şeriatın (dinin, kanunun) gereğince mütevellinin bilgisi dahilinde çalışan iki tahsildarın olmasını ve her birine günlük iki (2) dirhem verilmesini; gelir gider miktarını/hesaplamasını bilen, bir konuda bir eksiklik olursa onu tedarik etmek için çalışmak gibi şartları gözeten (kısaca) nazırların yapması gerekenleri yerine getiren dindar, doğru yolda olan bir nazır olmasını ve ona günlük üç (3) dirhem tahsis edilmesini; bir yıl içinde büyük-küçük önemli-önemsiz meydana gelen günlük tüm olayların bilinmesi için ayrıntılı ve genel olarak yazılması gerekenleri geciktirmeden, gevşeklik göstermeden ve ihmal etmeden derhal/hemen tamamen deftere kaydetmesi ve gelir gideri yazması için ve defteri de mütevelliye teslim etmesi için dîndar, güvenilir, muhasip (hesap kitap bilen) bir katip olmasını ve ona günlük beş (5) dirhem tahsis edilmesini şart koştu.

(41) Vâkıf, adı geçen vakıfların -Allah Tebâreke ve Teâlâ kabul etsin.- gelirlerinin yarısının, iffetli/namuslu/erdemli, güvenilir, düzgün bir kişilik (sahibi), tam/kâmil bir dindarlık (sahibi), binayı (camiyi) ve vakıfları tamir etmek, gelirleri yerine getirmek (gerekli yerlere harcamak), çevredeki arazileri ve gelirleri toplamak/almak, mahsulü kaydetmek/düzenlemek/kontrol etmek, belirlenen vazifeleri ehillerine teslim etmek için gayret eden, büyük küçük yazılı tüm şartları yerine getiren, gelir-gider miktarını/hesabını iyi bilen, kaosa/kargaşaya düşmeden ve herhangi bir tasarrufta bulunmadan kaydetme/düzenlenme/kontrol etme niteliklerinde iyi olan, "Sura (boruya) üflendiği zaman işte o gün çok zor bir günde"[515] çok küçük bir

[514] Bu kelime belgede eksik ve tam okunamıyor biz siyak sibaktan tahmini olarak bu şekilde olabileceğini düşündük ve hem metinde hem de tercümesinde parantez içerisinde yazdık.
[515] Müddessir Suresi 74/8-9.

miktara/öneme sahip olsa bile vâkıfın belirlediği şartlarda eksiklik yapmayan, caminin ve adı geçen mevkuf köylerin ve bu köylere tabi olup sayılan/belirtilen alt yapıların ve ilavelerin tamamının mütevellisine (verilmesini); tevliyet ve nezâret (görevlerini), hayatta olduğu sürece -Allah onun hayat süresini genişletsin- istediği ve dilediği gibi tasarruf edecek, değiştirecek, ilave edecek ve arttıracak şekilde tümüyle ve her şeyiyle yüce zatında ve değerli elinde (olmasını); ondan --Musibetlerden ve belalardan korusun, iki cihanda (dünyada ve ahirette) sıkıntılardan muhafaza etsin.- sonra da göbekten göbeğe, kuşaktan kuşağa ve zürriyetten zürriyete yaş olarak erkek çocuklarının en büyüğünde, çocuklarının ve çocuklarının çocuklarının (torunlarının) en büyüğünde (olmasını); eğer erkek bulunmazsa kız evlatlarının en büyüğünde olmasını; -Allah-u Teâlâ korusun- eğer nesilleri kesilir ve onlardan kimse kalmazsa -Bâkî (ölümsüz) tek olan Allah'tır.- tevliye (görevinin) göbekten göbeğe, kuşaktan kuşağa erkek azatlı kölelerinin çocuklarının en büyüğüne (olmasını); onlardan da kimse kalmazsa göbekten göbeğe (azatlı kölelerinin) kız çocuklarının en büyüğünde (olmasını); onlardan sonra da tevliye (görevi) sultanların şeçtiği kimsede olmasını; (gelirin diğer) yarısı görevlere ve masraflara; eğer bunlardan (sonra) bir şey artarsa vâkıfın mütevelli olan çocuklarına ve ferâiz (miras) hesabına göre diğerlerine (diğer çocuklarına) (sarf edilmesini); her bir vazifelinin ve hizmetlinin, şerî' (dine, kanuna uygun) bir engel, geçerli ve kuvvetli bir özür bulunmadıkça kendileri için belirlenen ve yerine getirmeleri gereken hizmetleri terk etmemelerini; onların (görevlilerin) her birinin dindar, güvenilir, doru yolda ve güçlü karakterli olmakla muttasıf olmalarını ve fısktan (günahkarlıktan), hıyanetten uzak durmalarını; eğer onlardan biri hizmetinde/görevinde kusur/hata/ihmal yaparsa öncelikle mütevellinin nasihat etmesini; eğer ikinci kez yaparsa onu uyarmasını/azarlamasını; eğer (hata yapmaya) devam ederse onu görevden almasını ve dönemin sultanına bildirmesini şart koştu.

(42) Adı geçen vakıflardan fayda sağlayacak/kar getirecek şekillerde faydalanılmasını/işletilmesini; bundan elde edilen (gelirin) de ihtiyaç olması halinde öncelikle caminin onarımı için ihtiyaç yoksa da bahsedilen mevkufun aleyh için harcanmasını şart koştu.

(43) Sonra, vâkıf bu vakıfları meşru (kanuni, uygun) yol ve yöntemle vakfettikten sonra -Allah-u Teala, her bir küçük iyiliği Uhud Dağı kadar vakıf yapsın.- Ahmed Ağa'yı bu vakıflara mütevelli olarak atadı, teslim etti ve uygun bir şekilde vakıfların hizmetine matuf bütün işlerinde yetki verdi. İstenildiği (yapılması gerektiği)

gibi orada (vakıfta) tasarrufta bulundu. Hz. Peygamberden -salâtın (duanın, rahmetin) en iyisi ve selamın en mükemmeli onun üzerine olsun.- rivayet edilen "Ecir/sevap bakımından en büyük sadaka sağlıklı iken tasadduk ettiğindir.[516] Sonra/üstelik cimrinin elinde bulundan vakıf çok olsa bile haraptır."[517] (hadisini) gördükten (öğrendikten) sonra yaşarken, …… sağlıklıyken Müslüman fakirlere sarfetmeyi, vakfetmekten vazgeçerek, gayreti/himmeti yüce, Hanefî, Kûfî (Kûfeli) İmâm-ı Azam'ın (büyük imamın) mezhebinin "vakfın bağlayıcılığı olduğu ve mülkiyetinden çıkmadığı, Allah-u Teala'nın sadece sözü ile muamele ettiği (edeceği)" görüşüne dayanarak eski/önceki mülküne iade edilmesini istedi. Bu konuyu, efendilerin efendisinin (Allah'ın) rızasını (umarak), imzalı belgenin üzerinde imzası bulunan hâkime götürdüler/itirazda bulundular ve (hakimin) huzurunda tartıştılar. Adı geçen hakim de bu vakfın, adı geçen vakfın şekli üzerine vakfın bağlayıcılığı görüşünde olan mezhebe göre -ki fetva da bu yöndedir- hükümlerinin bağlayıcılığı doğrultusunda hükümlerinin geçerliliğine sahih (doğru, geçerli), şerî' (kanuna, dine uygun), bağlayıcı, açık ve yürürlükte olduğuna hükmetti. Ve adı geçen vakıf, bağlayıcı, tescillenmiş, kesin, tüm onaylanan/doğrulanan (hususları) ve kuruluş şartlarını taşıyan/içeren, diğer iptal edecek, engel olacak ve fesadı/bozulmayı gerektirecek (şartlardan) uzak olan, müctehid imamların -Allah-u Teâlâ onların hepsinden razı olsun- görüşleri üzere yürürlükte olan bir vakıf oldu. Şöyle ki vâkıf, bu vakıfları hayatımda da ölümümden sonra da ebedi ve sonsuz olarak vakfettim deyip mütevelliye teslim etti, (mütevelli de) onu aldı ve sonra şerî' (kanuna, dine uygun) tescil/kayıt gerçekleşti. Eğer böyle geçerli bir yöntemle itiraz olmazsa varislerin en hayırlısı olan Allah yeryüzüne ve onun üzerindekilere varis oluncaya (kıyamet kopuncaya) kadar bağlayıcı, kesin, teyit edilen, sağlamlaştırılan, ebedi, sonsuz bir vakıf oldu (olur). Zaman geçtikçe sağlamlaşır, vakit ve süre geçtikçe kesinleşir ve süre geçtikçe de zorunlu/bağlayıcı olur.

(44) Satılamaz, hibe edilemez, rehin olarak verilemez, gasp edilemez/yağma edilemez, şartları dönüştürülemez, kuralları değiştirilemez bilakis ebedi ve desteklenen/kuvvetlendirilen aslına göre devam eder ve sonsuza dek kesinleştirilmiş şartları üzere baki kalır. Allah'a ve Âhiret Gününe iman eden, temiz ve pâk peygamberi (Hz. Muhammed'i) tasdik eden, sultan, emir, vezir, büyük küçük hiçbir kimseye bu

[516] Bazı lafız farklılıklarıyla Müslim, Zühd, 3, 4; Tirmizi, Zühd, 31.
[517] Bu kısmın hadis metni olarak ifade edilip edilmediğini tam olarak anlayamadık. Bir önceki dipnottaki verdiğimiz ve araştırdığımız hadis kaynaklarında yaptığımız genel araştırmada bu ifadelere benzeyen ifadelere rastlamadık. Ancak hadisçilerin alanı olduğu için kesin bir şey söylemekten imtina ederiz. Daha derinlemesine bir araştırma yapılması gerekir.

vakfı dönüştürmek, bozmak, nakletmek, azaltmak, çevirmek, iptal itmek, durdurmak/engellemek, ihmâl itmek ve değiştirmek helâl olmaz. Kim şartlarından birini değiştirirse/dönüştürürse, iptal etmeye/bozmaya ve değiştirmeye çalışırsa veya fâsid/bozuk bir te'ville (yorumla) ve geçerli olmayan bir yöntemle dönüştürmeyi ve iptal etmeyi amaçlarsa haram olan bir şeyi yapmış/tercih etmiş olur, günaha girmesi (günahkarlardan olması) kaçınılmaz olur, perçemlerden tutulduğu günde cezalandırılır, "O gün herkes yaptığının karşılığını bulur. O gün hiçbir haksızlık olmayacaktır; kuşkusuz Allah'ın hesabı çok hızlıdır."[518] (ayetinde geçtiği üzere) o gün Allah-u Teâlâ onu hesaba çeker, Mâlik[519] onu arar (ister), zebânîler[520] ona yakın olur (yaklaşır), ateş (cehennem ateşi) onun nasibi olur. "Onu işittikten sonra kim değiştirirse günahı, yalnızca onu değiştirene ait olur. Allah her şeyi işitir, her şeyi bilir."[521]

(45) Vâkıfın (vakıf yapan kişinin), niyet ettiği, arzu ettiği, istediği, razı olduğu (kabul ettiği) her şeyin mükafatını kerim (cömert) olan Allah verecektir. Çünkü "Allah iyilerin emeğini (mükafatını) asla boşa çıkarmaz."[522] Sonra vâkıf –Allah onun bahçesini ve ömrünü nimet fazilet bulutları ile mamur eylesin, kudretinin hazinelerini yılların ve mevsimlerin (devirlerin) pişmanlığından korusun- adı geçen mütevelliden, tevliye (vakıf işlerini idare etme) görevini aldı. (Tevliye) daha önce bahsedildiği üzere önceki haline döndü.

(46) Bu şerî (dine, kanuna uygun) vakfiyedeki ve kesin (bağlayıcı), yürürlükte olan belgedeki vakıf yazısı, rabbânî yardımlar (Allah'ın yardımları) ve sübhânî yol göstermelerle (Allah'ın doğru yolu göstermesiyle) Hz. Peygamber'in -salâtın (duanın) ve selâmın en üstünü (faziletlisi, yücesi) onun üzerine olsun- hicretinin altı yüz doksan dokuzuncu senesinin aylarından mübarek Ramazan ayının sonunda (H. 30.09.699) vaki oldu (gerçekleşti).

(47) Bu olaya (vakfa) şahitlik edenler: (Vakfiyenin) içindekilere Mevlânâ Yusuf b. Hasan şahitlik etti. / (Vakfiyenin) içindekilere Mevlânâ Bedreddin b. Ali şahitlik etti. / (Vakfiyenin) içindekilere Mevlânâ Pir Ahmed b. Muhammed şahitlik etti. / (Vakfiyenin) içindekilere Mevlânâ Hacı Muhammed Çelebi (Halebi) şahitlik etti. /

[518] Mü'min (Ğâfir) Suresi 40/17.
[519] Kur'an'da cehennemliklere dair beyanlardan anlaşıldığına göre cehennemde zebânilerin başında Mâlik adlı bir melek vardır. (Yusuf Şevki Yavuz, "Zebânî", *TDVİA*, C. 44, İstanbul 2013, s.164.)
[520] Zebâniye kelimesi Kur'ân-ı Kerîm'de (el-Alak 96/18) geçer ve bununla cehennemdeki azap melekleri kastedilir. (Yusuf Şevki Yavuz, "Zebânî", s.164.)
[521] Bakara Suresi 2/181.
[522] Tevbe Sure 9/120.

(Vakfiyenin) içindekilere Mevlânâ Ahmed Efendi b. Muhammed şahitlik etti. / (Vakfiyenin) içindekilere Mevlânâ Hayreddin el-Kâbilî şahitlik etti. / (Vakfiyenin) içindekilere Mevlânâ Hacı Ali b. Davud şahitlik etti. / (Vakfiyenin) içindekilere Mevlânâ İbrahim b. İlyas şahitlik etti. / (Vakfiyenin) içindekilere Mevlânâ Receb b. Veli şahitlik etti. / (Vakfiyenin) içindekilere Mevlânâ Muhammed b. Yakub şahitlik etti. / (Vakfiyenin) içeriğine Ahmed b. Muhyiddin şahitlik etti. / (Vakfiyenin) içeriğine Resul b. Ahmed şahitlik etti. / (Vakfiyenin) içeriğine Murad b. Himmet şahitlik etti. / (Vakfiyenin) içeriğine İlyas b. Receb şahitlik etti. / (Vakfiyenin) içeriğine …… b. Ali şahitlik etti.

(48) Adı geçen vakfın mütevellileri, Seyyid Hâfız Muhyiddin, Seyyid Hâfız Feyzullah, Seyyid Abdurrahman, Seyyid Mustafa ve Hamide Hatun dilekçe sunup (başvuru yapıp) ellerinde olan vakfiyede kayıtlı (olmağla) olan adı geçen vakfiye Anadolu Muhasebesi'ne kayıt ve ellerinde bırakılması hususunda yadım talep etme ve Amasya Şehri'nde bulunan merhum Pervane Bey namında hayır sahibi altı yüz doksan dokuz (699) senesi mübarek Ramazan ayına tarihlenmiş Kazaskerler Ali Efendi'nin ve Muhammed Efendi'nin imzaladığı dilekçe sahiplerinin elinde bulunan bir vakfiye suretini inceleyip araştırdığında eski olsa da adı geçen vakfiyenin içi …… şerife şüphe ve soğuk ……. şer'iyeye uygun olmasından başka içinde yer alan köylerin ve mezraların her biri adı geçen merhumun adı geçen şehirde inşa ettiği Cami-i Şerif'in vakıflarından olmak üzere Defter-i Hâkânî'de yazılı ve kayıtlı ayrıntılı açıklanmış notlardan ve kopya (suret) defterlerden kesin olarak (müstebiden) ve bugün içeriğiyle amel oluna geldiği de haber verilmekle başvuru sahiplerinin dilekçeleri üzerine adı geçen vakfiyeyi Anadolu Muhasebesi'ne yazılması ve kaydedilmesine engel olmayacak bir talep edilen usul kaidesi hususu …… ağırbaşlı vezire bağlı olduğunun Mahmut Paşa Mahkemesi vekili (nâibi) Muhammed Edib Efendi (mahkeme kararını) bildirmekle mahkeme kararı gereğince Anadolu Muhasebesi'ne kayıt ve mütevellinin eline bırakılsın diye 13 Receb 1214 tarihinde ortaya çıkan yüce (padişahın) ferman gereğince kayıt olunup vakfiyenin aslı mütevellide bırakılmıştır.[523]

[523] Bu paragraf şahitlerin isimlerinden sonra Osmanlı Türkçesi ile yazılmıştır.

4.1.5.3. Vakfiye[524] Metni:

(1) وقف مومى إليها التييوز طقصان ..... تاريخيله مورحه عربي العباره في ٢٨ رجب ١١٣٥ تاريخنده با فرمان علي قيد اولونب اماسيه دفترنده مقيددر.

(2) لمّا عرض عليّ هذه الوقفية[525] و نظرته فوجدت ما فيها من اصل الوقفية[526] و مصارفه موافقًا للشرع القويم قبلته و أنا الفقير محمد بن أحمد القاضي بالعسكر المنصور في ولاية انادلي عفى عنهما

(3) لمّا نظرت في هذا الكتاب فوجدت محصوله موافقًا للشرع ..... قبلته و امضيت الحكم الذي فيه و أنا فقير الورى علي بن حسن القاضي بالعسكري المنصور في ولاية الرومي عفى عنهما

بسم الله الرحمن الرحيم

(4) الحمد لله الذي وفق انواع نعمه لاصناف المحلوقات من العلويات و السفليات يأكل منها البر و الفاجر ..... و ..... وهب من ملكه بعضها لبعض مع التوفيق إلى طريق الخيرات فوقف[527] على كرامات الواقفين بحسن النيات من مواهب الله السنية يوم الحشر و العرصات فحملهم على اخراج ما في ايديهم طمعًا لمزيد الثواب و الشاهدات و حوفًا من الوقوع في النيران و الدركات في "يَوْمَ لَا يَنْفَعُ مَالٌ وَلَا بَنُونٌ"[528] و لا بنات و الصلوة و السلام على اكمل الوافقين في باب الشفاعات و أفضل الوافقين على اسرار الله في المقدرات محمد المصطفى و رسوله المجتبى و امينه على امته في البدايات و النهايات و على آله و اصحابه الذين وقفوا مالهم في رضاء مولاهم من الجسمانيات و الروحانيات قالوا بما نالوا من مراتب الدرجات و مراقي التجليات رضي الله تعالى عنهم و عن محبهم من أهل السنة و الجماعات

(5) و بعده فقد تحقق عند من تنور بصيرته بنور العقل الازهر و من يحلّى سريرته بحلى نقل الاظهر ان من اعتد بالدنيا لا اعتداد به عند العاقل و من اغتر بلذة منها يعير بذلة في الاجل و كلّ من برز الاتراب تراب و شراب امالها سراب و حبورها ثبور و سرورها شرور. دار عبور و فرار لا دار حبور و قرارًا في كرمها مكر و عذرها غدر نعمتها نقمة و منحتها محنة عادتها العداوة و سعادتها الشقاوة دنوها دناءة احسانها اساءة زينها شين من غير ريب (و)[529] دين غناء غناؤها عناء و فناء غناءها فناء من ساحتها مبوح السموم سايحة و من راحتها رياح الغموم رايحة من عرف انه امنية المنية لا يضحك ملاء فمه في كلّ امنية و يكون عن جائزتها جائزًا لا جائزًا ..... و عن عامرتها عابرا لا عامرًا لظلّ زائل هنيئًا من هنّاء عمره قبل الموت و هياء امره قبل الفوت و قصر عمله لرضاء الربّ على البر و التقوى و حصر امله على القربة و الهدى و اتقى في اوقاته حقّ تقاته و صرف نحو الطاعات ساعاته و اقتصر على اقتناص من العدة و العتاد ليوم المرجع و المعاد و اعتبر بالوعد و

---

[524] VGMA Defter No:579 / Sayfa No: 31 / Sıra No: 19.

[525] Belgede bu kelime (وقفيت) şeklinde yazılmıştır ancak imla açısından (وقفية) şeklinde olmasının daha doğru olacağını düşündüğümüz için (وقفية) şeklinde yazdık.

[526] Belgede bu kelime (وقفيت) şeklinde yazılmıştır ancak imla açısından (وقفية) şeklinde olmasının daha doğru olacağını düşündüğümüz için (وقفية) şeklinde yazdık.

[527] Belgede bu kelime (فوقفوا) şeklinde yazılmış ancak siyak-sibak ve mana açısından (فوقف) şeklinde olmasının daha uygun olacağını düşündüğümüz için bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.

[528] Şuara Suresi 26/88.

[529] Belgede bu harf yoktur ancak siyak-sibak ve mana açısından olmasının daha iyi olacağını düşündüğümüz için metne ve tercümeye ekledik.

الايعاد[530] من قوله تعالى من يهد الله فهو المهتدي" مَنْ يَهْدِ اللهُ فَهُوَ الْمُهْتَدِيْ"[531] " وَمَنْ يُضْلِلِ اللهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ"[532] و اجتهد كلّ الاجتهاد و امعن النظر ببصيرة الفؤاد و تأمل فيما قال سيد الانام رسول الملك العلام شفيع ذي المعاصي و الآثام يوم يؤخذ بالنواصي و الاقدام "ليس من مالك الا ما اكلت فافنيت أو لبست فابليت و تصدقت فابقيت"[533] "اسواق الفانية باق بالانفاق"[534] " مَا عِنْدَكُمْ يَنْفَدُ وَمَا عِنْدَ اللهِ بَاقٍ"[535] و من حمله من جرى على هذا الاسلوب و جعل رضاء ربه غاية المطلوب و اختار الاجلة الباقية على العاجل الفانية و صرف نحو الحسنات ما له من الاملاك و الاموال و وقف موافق الهداية بتوفيقي مختار الخيرات و تنفح كنز المبرات في الغدو و الآصال.

(6) پروانه بك بن عثمان اسكنه الله تعالى في عرفات الجنان و نعمه في رياض الغفران و روضات الرحمان لما راى بعين البصر و الاقبال انّ الدنيا مزرعة الدار القرار و إنّ خزائن نعم الله تعالى لديه متكاثرة ..... و جلائل الطافه و اعطافه عليه متوافرة متواترة و لسان الذكر في الشكر قصيرًا و بصيرً الفكر خاسئًا و حسيرًا اراد أن يندرج في زمرة[536] من لا ينقطع شكره و عمله إذا انتهى أجله و أمله و يدور اطواق آلائه على رقاب الاماني و الامال و يتسلسل نعمائه المتواترة في الغدو و الآصال و يتزود لاخراه من اولاه فوقف بصدق النية و تصدق بطيب الطوية و صرف بمقتضى عقله عقائل املاكه و امواله تحصيلًا للمثوبات و القربات في ماله اعطاه الله تعالى من فضله و طوله علما منه ان جزاء الاحسان غير ممنون و ان مرّ الزمان و اخترمته المنون و الخيرات مراقي التراقي إلى ذروة النجات و ..... الاشراف على علوّ الدرجات و إنّ الانعام خير جار و خير جاز يتجدد فوائده على مر الدهور و الاعصار يتايد عوايده على كرّ الليالي و الانهار و رغبته في ان يفيض عليه شآبيب غفرانه و يجله و يحله بحابيح جنانه و يظله بظله يوم لا ظلّ الّا ظلّه و لمثل هذا فليعمل العاملون و في ذلك فليتنافس المتنافسون

(7) قد تقلد مقاليد و سدة الامارة و فتح على ابواب السعادة و الحسنة[537] و ردّ كلّ مورد من موارد الخيرات و بتوفيق الموفق وقف على موافق المبرات لا زال (ما زال-لايزال) يشيد اصول الحسنات و يسدّد سبيل سيل السيئات و الآفات و المخافات و من جمل جميل خيراته و أجمل جزيل مبرّاته ما بناه في باطن محروسة ..... (اماسيه)[538] حميّت عن قلوب القاسية جامعًا اسس على تقوى من الله و رضوان فيه "رِجَالٌ لَا تُلْهِيهِمْ تِجَارَةٌ وَلَا بَيْعٌ عَنْ ذِكْرِ اللهِ"[539] (يحافظون على عبادة الرحمن) ..... و قد علت مبانيه روّح الله روح بانيه يخطب

---

[530] Belgede bu kelimenin yerine (الاهاد) kelimesi yazılmıştır ancak bu kelime mana ve siyak-sibak açısından uygun olmadığı için istinsah esnasında bir yanlışlık olduğunu düşünerek siyak-sibak ve mana açısından uygun olduğunu düşündüğümüz (الايعاد) kelimesini yazdık ve tercümesini de bu şekliyle yaptık.
[531] Araf Suresi 7/178.
[532] Zümer Suresi 39/23.
[533] Müslim, Vasiyyet 14; Ebû Dâvûd, Vasâya 14; Tirmizi, Ahkâm 36; Nesâî, Vasâyâ 8.
[534] Bu kısmın hadis metni olarak ifade edilip edilmediğini tam olarak anlayamadık. Bir önceki dipnottaki verdiğimiz ve araştırdığımız hadis kaynaklarında yaptığımız genel araştırmada bu ifadelere benzeyen ifadelere rastlamadık. Ancak hadisçilerin alanı olduğu için kesin bir şey söylemekten imtina ederiz. Daha derinlemesine bir araştırma yapılması gerekir.
[535] Nahl Suresi 15/96.
[536] Belgede bu kelime (زمرت) şeklinde yazılmış ancak imla açısından (زمرة) şeklinde yazılmasının daha doğru olacağını düşündüğümüz için bu şeklinde yazdık.
[537] Belgede bu kelime (الحسنت) şeklinde yazılmıştır ancak imla açısından (الحسنة) şeklinde yazılmasının daha doğru olacağını düşündüğümüz için bu şekilde yazdık.
[538] Belgede buradaki kelime okunmuyor ancak kuvvetle muhtemel bu şekilde olduğunu düşündüğümüz için metninde ve tercümesinde parantez içerisinde gösterdik.
[539] Nur Suresi 24/37.

المصقع البليغ به إنّه متقن معانيه احسن منزل للفرائض الفواضل النوازل و ايمن محفل للقوافل النوافل يقام فيه الصلوة الخمس الجمع و الاعياد و سائر العبادات على ما هو المعتاد و تلك البناء العالي محدودة بحدودة الاربعة المشهورة غير محتاجة إلى ذكر حدوده في هذه الحجة المسطورة مستغنية عن التحديد و التوصيف غنية (مستغنية) عن التعيين بالرسم و التعريف لغاية تعيّنها و نهاية تبيّنها عند اهاليها لتعريف اسم (باسم) باينها

(8) بجملة بنايته (بنائه) و عرصته و ما له و ما فيه حسبة لله تعالى و ابتغاءً لمرضات ربّه الاعلى لا زال ينال في الدارين كلّ مناه فوق ما يرضاه و يتمناه وقفًا صحيحًا شرعيًا و حبسًا صريحًا مرعيًّا حاويًا لجميع خاليًا[540] عن النواقص و المبطلات ثم لمّا اراد الوقف على ما ذكر في هذه الحجة الشرعية و الوثيقة المرعية وقف على مصالح تلك الجامع من المصارف و المهمات و الوظائف كلّ واحد على حدة من القرى و الاراضي التي تأتي بتفاصيلها بجميع مزارعها و مراتعها بعد ما ملكها كلّها بشراء الشرعي المتحقق بجميع شرطه المرعي

(9) و ذلك جميع القطعة الواحدة من الارض الصالحة للزراعة الكائنة ظاهرة مدينة المذكورة ميدان المشتهر بقره طاي المستغنية عن التحديد و التعريف لشهرتها و عدم التباسها بغيرها

(10) و جميع القرية المدعوة يكجه في ناحية اقطاغ من اعمال مدينة اماسية المستغنية عن التحديد و التعريف لشهرتها و عدم التباسها بغيرها

(11) و جميع القريتان المدعوتان بكندسين اعلاه و اسفله في ناحية المذكورة المستغنيتان عن التحديد و التعريف لشهرتها و عدم التباسها بغيرها

(12) و جميع القرية المسمات بطنه في ناحية المذكورة و هذه القرية مستغنية عن ذكر حدودها لاشتهارها عند اهاليها

(13) و جميع القرية المسمات انديز في ناحية المذكورة

(14) و جميع البرية المدعوة بقزل سكي في ناحية المذكورة و هذه القرية مستغنية عن التحديد و التعريف لاشتهارها عند اهاليها

(15) و جميع القريتان المدعوتان بقواق الاكي اعلاه و اسفله في ناحية المذكورة و هذه القريتان مستغنيتان عن التحديد و التعريف لاشتهارها عند اهاليها

(16) و جميع القرية المدعوة شيخلو في ناحية المذكورة المستغنية عن التحديد و التعريف لشهرتها و عدم التباسها بغيرها

(17) و جميع القرية المدعوة قزق فشلجق في ناحية المذكورة و هذه القرية مستغنية عن ذكر حدودها لشهرتها و عدم التباسها بغيرها

(18) و جميع القرية المسمات شاحنلو في ناحية المذكورة مستغنية عن التحديد و التعريف لشهرتها عند اهاليها

[540] Belgede bu kelime (حاويًا) şeklinde yazılmıştır ancak siyak-sibak ve mana açısından (خاليًا) şeklinde yazılmasının daha doğru olacağını düşündüğümüz için bu şekilde yazdık e tercüme ettik.

(19) و جميع القرية المدعوة اقطاش في ناحية المذكورة المستغنية عن التحديد و التعريف لشهرتها عند اهاليها

(20) و جميع القرية المسمات قره كيسه في ناحية المذكور و هذه القرية مستغنية عن التحديد و التعريف لشهرتها عند اهاليها

(21) و جميع القرية المدعوة بكرلو في ناحية المذكور

(22) و جميع القرية المسمات باغدين في ناحية المذكور

(23) و جميع القرية المسمات صوفيلر في ناحية المذكور و هذه القرية مستغنية عن التحديد و التعريف لشهرتها عند اهاليها

(24) و جميع القرية المسمات بودجاق في ناحية المذكور و جميع القرية المدعوة بادادپه في ناحية المذكور و جميع القرية المدعوة قره اومجه و جميع القرية المدعوة صادجلر في جميع ناحية المذكور

(25) و جميع نصف القرية المسمات غلبلر الكائنة في ناحية ارخوما (ارغوما)

(26) و جميع القرية المسمات بقورتوس في ناحية اراك و هذا القرية المستغنية عن التحديد و التعريف لشهرتها عند اهاليها

(27) و جميع القرية المدعوة بك پجك في ناحية لادك و جميع القرية المدعوة بحجه في ناحية المذكور و هما مستغنيان عن التحديد و التعريف لشهرتها عند اهاليهما

(28) و جميع القرية المسمات بحميد في ناحية المذكور

(29) و جميع المزرعة كول ابدال في ناحية المذكور

(30) و جميع القرية المدعوة بيولاد في ناحية المذكور و هذا القرية مستغنية عن التحديد و التعريف لشهرتها عند اهاليها

(31) و جميع القرية المسمات بجولمكجي في ناحية المذكور

(32) و سهم واحد من ثلثه اسهم من قرية قره پيكار في ناحية المذكور

(33) و سهم واحد من ثلثة اسهم من قرية اغجه قيه في ناحية المذكور

(34) و سهم واحد من ثلثة اسهم من قرية كوني الاكي في ناحية المذكور

(35) و جميع القرية المدعوة بقورواق في ناحية المذكور

(36) و جميع القرية المسمات بكل الاس و جميع القرية المسمات بكل بولاس و هما في ناحية المذكور

(37) و سهم واحد من سبعة اسهم من قرية الحاجي كل بوركور المشتهر الآن بحاجي ابراهيم لو

(38) و سهم واحد من سبعة اسهم من قرية مدرانجي المشهور الآن بورانجق

(39) و سهم واحد من سبعة من قرية اكدير و سهم واحد من سبعة اسهم من قرية الجاق طاغ وسهم واحد من سبعة اسهم من قرية اينه غازلو و سهم واحد من سبعة اسهم من مزرعة اليانسلو (الياسلو) و سهم واحد من سبعة اسهم من قرية يكجلو و قشله و سهم واحد من سبعة اسهم من قرية الماجق سهم واحد من سبعة من قرية بوباليجه و قوز اغزي سهم واحد من سبعة اسهم من قرية كوكجه صو و سهم واحد من سبعة اسهم من قرية يورك (بورك) اوباسي المشتهر الآن بتوركوي سهم واحد من سبعة اسهم من قرية انبار ملوكو جميع هذه القرى من قرية كل بوركور إلى انبار ملوك كلّها في ناحية بفره من توابع دكرمن اوزى

(40) و شرط الواقف ان يكون لجامع الشريف خطيب صالح متدين متورع ذو حظّ من العلم و قواعد القراءة لا سيما الذي يجب علمه للخطباء و الائمة ليحطب و يؤم كلّ يوم من ايام العيد و الجمعة على وجه يرضيه الشرع و الائمة و (عيّن) كلّ يوم من محصولات الاوقاف خمسة دراهم و رجل آخر عالم بوجوه القراءة صالح متدين متورع تقيّ نقيّ ليكون امامًا لمن يأتمّ من الجماعة في الصلوة المكنوبة في الاوقات الخمسة المعينة و في الوتر و التراويح في ليالي شهر رمضان بالتسابيح و عين له كلّ يوم خمسة دراهم و رجلان يؤذنان بالمناوبة على منارة الجامع و يجتمعان كلّ يوم الجمعة في النداء موصوفين بحسن الاصوات و العلم بالاوقات و عين لكلّ واحد منهم كلّ يوم ثلثة دراهم و شيخ متدين و متشرع متورع ذو حظ من علم التفسير و الحديث و سائر العلوم يذكر على الكورسي في الجامع الشريف على الجماعة في يوم الجماعة بعد صلوتها و قبل صلوة العيدين و ليالي المباركة من الرغايب و البرات و القدر و عين له كلّ يوم خمس دراهم و شرط المشيخة إلى اولاده ثمه و ثمه ان كان اهلا و الاّ فعلى من كان اهلا و سبعة نفر من حفظة القرآن الشريف و حملة كلام الله اللطيف و هم اصحاب الدور فليقرء كلّ واحد منهم نصف حزب على المحفل من القرآن المجيد و الفرقان الحميد في يوم الجمعة قبل الصلوة و عين كلّ واحد منهم كلّ يوم درهمًا و عين لرئيسهم المعروف بسر محفل كل يوم درهمًا واحدًا و فرّاشًا قادر على الخدمة فليكنس الجامع ظاهره و باطنه ليبسط الفرش و الحصير في الاوقات المعتادة و عين له كلّ يوم درهمان و قيمان قائمان يقعدان في (الجامع)[541] فيحفظان ما فيه من الفرش و البسط و ذلك كلّ يوم بطريق المناوبة سوى يوم الجمعة يخدمه فيه بالمعينة و عين كلّ واحد منهما درهمين و عين رجلًا لخذمة السرج في الجامع و القناديل في المنارة يوقدهما و يطفيهما في وقتها و عين له كلّ يوم درهمين و مرمم يعمل المرمة بالتشديد و الاحكام و السداد عند ظهور الخلل و عروض الفساد فيه و في طريق ماء الذي يجري في جنبه و عين له كلّ يوم درهمًا و شرط ان يكون لضبط محصولات الاوقاف جابيان موصوفان كلّ منهما بالذبانة و الامانة معرضا عن الايذاء لاحد و الاخذ بغير الحق و الاهانة و الخيانة عاملا في كلّ الامور بمعرفة المتولي على موجب الشرع بالمتانة و عين لكل واحد منهما كلّ يوم درهمين و ناظر متدين مستقيم يقوم بما يجب على الناظرين و يعلم كمية الدخل و الخرج و ينظر في رعاية الشرايط بحيث لو وقع قصور في شيء يسعى في تداركه و عين له كلّ يوم ثلثة دراهم و كاتب امين متدين محاسب ليكتب ما يحتاج إلى كتبه و تحريره من الدخل و الخرج على التفصيل و الاجمال على الفور من غير التأخير و التراخي و الامهال و الاهمال مشتملًا دفتره على كلّ الوقايع اليومية ليعلم منه ما وقع كلّ يوم من ايام السنة من الكلية و الجزئية و العلية و الدنية و ليسلّم الدفتر إلى المتولي و عين له كلّ يوم خمسة دراهم

[541] Bu kelime belgede eksik ve tam okunamıyor biz siyak sibaktan tahmini olarak bu şekilde olabileceğini düşündük ve hem metinde hem de tercümesinde parantez içerisinde yazdık.

(41) و شرط الواقف ان يكون نصف ما حصل من الاوقاف المذكورة تقبلها الله تبارك تعالى لمتولي الجامع و لجميع القرى الموقوفة المذكورة و ما يتبعها من المرافق[542] و اللواحق المرقومة موصوفًا بالعفاف و الامانة و صلاح النفس و كمال الديانة ساعيًا في تعمير البناء و الاوقاف و استيفاء الغلات و الربوع في الاطراف و ضبط المحصولات و ايصال الوظايف المعينة إلى اهاليها داعيًا لجميع الشروط المسطورة من ادناها إلى اعاليها مجدًّا في احاطة كميّة الدخل و الخرج محسنًا في كيفيّة الضبط بلا التصرف و الهرج و لا ينقص مما عينه الواقف ولو بقدر يسير " فَإِذَا نُقِرَ فِي النَّاقُورِ & فَذَٰلِكَ يَوْمَئِذٍ يَوْمٌ عَسِيرٌ"[543] و شرط التولية و النظارة باسرهما و حذافيرهما لذاته العظيمة و في يده الكريمة بحيث يتصرف فيها كيف يشاء و يريد و يستبدل و يلحق و يذيد ما دام في قيد الحيوة فسح الله مدة حبوته و بعده صانه الله تعالى عن الآفات و البليات و حفظه في الدارين عن كلّ النكبات لاكبر اولاده الذكور سنًّا و على اكبر اولاده و اولاد اولاده بطنًا بعد بطن و قرنًا بعد قرن و عقبًا بعد عقب فإن لم يوجد الذكور فعلى اكبر اولاده الاناث بطنًا بعد بطن و قرنًا بعد قرن فإن انقرضوا العياذ بالله تعالى و لم يكن احد منهم و الباقي هو الله احد يكون التولية لاكبر اولاد عتقائه الذكور بطنًا بعد بطن و قرنًا بعد قرن فإن لم يوجد فعلى اكبر اولاده الاناث بطنًا بعد بطن و بعدهم يكون التولية لمن اختار السلاطين و نصفه لاهل الوظايف و المصارف فإن فضل شيء منهما يقسم إلى اولاد الواقف من المتولي و غيره على حسب الفرائض و لا يترك كلّ واحد من اهل الوظايف و الخدمات ما عين لهم و وجب عليهم من الحدمات الا لمانع شرعي و عذر قوي مرعي و يكون كلّ واحد منهم موصوفًا بالديانة و الامانة و الاستقامة و المتانة و ينعزلوا بالفسق و الخيانة فإن قصر احد منهم في حذمته اوّل مرّة ينصحه المتولي و لو عاد ثانيًا يعاتبه فإن استمرّ يعزله و يعرضه على السلطان في ذلك الزمان.

(42) و شرط أن يستغل الاوقاف المذكور انواع الاستغلال فما حصل منها فليصرف اولا إلى تعمير الجامع إن احتاج و الا فعلى موقوف عليهم الذين مر ذكرهم

(43) ثم إن الواقف بعد ما وقف على وجه المشروع و النهج المشروع تلك الاوقاف جعل الله تعالى حسنات كلّ حبة منها مثل أُحد اوقاف نصب احمد اغا متوليًا على تلك الوقف و سلم و فوض جميع امورها إلى معظم ادائه و جلها عن خدمة الاوقاف بالسداد و تصرف فيها كما هو المراد ثم لمّا نظر فيما روي عن النبي (عليه) أفضل الصلوة و أكمل التحيات "إن اعظم الصدقة اجرًا أن تصدق فأنت صحيح"[544] "ثم في أنّ الوقف خراب ان كثيرا ما يقع في يد الشحيح"[545] اراد صرفها في صحته ..... فقراء المسلمين في حيوته فاراد الرجوع عن الوقف و استردّه إلى قديم ملكه متمكنًا من لزوم الوقف و عدم خروجه عن تملكه على مذهب امام الاعظم و الهمام المعظم حنيفة الكوفي عامله الله تعالى بلفظه الكافي فرافعا في هذا الامر إلى الحاكم وقع اعلى الكتاب المتوقع (موقع) رضاء رب الارباب و تخاصم لديه فحكم الحاكم المومى إليه ..... نفاذ احكامه بلزوم ذلك الوقف باحكامه على وجه الوقف المومى إليه من مذهب من يرى لزوم الوقف و الفتوى عليه حكمًا صحيحًا شرعيًا لازمًا صريحًا مرعيًا

[542] Belgede bu kelime (المرافع) şeklinde okunmaya daha uygun ancak mana itibariyle (المرافق) şeklinde olmasının daha uygun olduğunu ve yanlış yazıldığını düşünerek (المرافق) şeklinde yazdık ve tercüme ettik.
[543] Müddessir Suresi, 74/8-9.
[544] Bazı lafız farklılıklarıyla Müslim, Zühd, 3, 4; Tirmizi, Zühd, 31.
[545] Bu kısmın hadis metni olarak ifade edilip edilmediğini tam olarak anlayamadık. Bir önceki dipnottaki verdiğimiz ve araştırdığımız hadis kaynaklarında yaptığımız genel araştırmada bu ifadelere benzeyen ifadelere rastlamadık. Ancak hadisçilerin alanı olduğu için kesin bir şey söylemekten imtina ederiz. Daha derinlemesine bir araştırma yapılması gerekir.

و صار الوقف[546] المشار إليه وقفًا لازمًا مسجّلًا جازمًا حاويًا لجميع المصححات و شروط انعقاد عاريًا[547] عن سائر المبطلات و المحالات و موجبات الفساد مرعيًّا فيه ..... ما عليه رأي ائمة المجتهدين رضوان الله تعالى عليهم اجمعين حيث قال الواقف وقفت تلك الاوقاف في حيوتي و بعد مماتي مؤبدًا مخلدًا و سلمها إلى المتولي قبضها ثم وقع التسجيل الشرعي و إن لم يحتج إليه بهذا النهج المرعي فصار الوقف لازمًا جازمًا مؤكدًا مؤبدًا مخلدًا مؤبدًا إلى ان يرث الله الارض و من عليها و هو خير الوارثين لا يأتي عليه زمان الا احكامه و لا حين و اوان الا ابرمه و لا اوان الا الزمه.

(44) و لا يباع و لا يوهب و لا يرهن و لا ينهب و لا يغير شرايطه (شرائطه) و لا يبدل ضوابطه بل يجري على اصله المؤبد المؤيد و يبقى على شروطه المؤكد المخلد فلا يحل لاحد ممن يؤمن بالله و اليمو الآخر و يصدق بالنبي الطيب الطاهر من سلطان و امير و وزير و لا لاحد من صغير و كبير تغيير هذا الوقف و لا نقضه و لا نقله و لا نقصه و لا تحويله و لا ابطاله و لا تعطيله و لا اهماله و لا تبديله و لا اهماله فمن غير شيئًا من شرايطه (شرائطه) و سعى في ابطاله و تبديله وقصد في نسخه و تحويله بتأويل فاسد و توجيه كاسد فقد التزم من المحرم و استوجب المأثم و ارتكب المعاصي فيجزي يوم يؤخذ بالنواصي و الله تعالى حسبيه و المالك طلبيه و الزيانية قريبة و النار نصيبه "اَلْيَوْمَ تُجْزٰى كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ۬ لَا ظُلْمَ الْيَوْمَ۬ اِنَّ اللهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ"[548] "فَمَنْ بَدَّلَهُ بَعْدَ مَا سَمِعَهُ فَاِنَّمَا اِثْمُهُ عَلَى الَّذِينَ يُبَدِّلُونَهُ۫ اِنَّ اللهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ"[549]

(45) و اجر الواقف على الله الكريم فيما نواه و ابتغاه و اقتضاه و ارتضاه "إِنَّ اللّهَ لاَ يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ"[550] ثم إن الواقف لا ذالت روضته عمره عامرة بسحايب الافضال و الانعام و حزانة عزّه مصونة عن توائب الفصول و الاعوام اخذ التولية عن المتولي المذكور و عادت إلى ما سبب على وجه المزبور

(46) و قد وقع تنميق الوقف المحرر في هذه الوقفية الشرعية و الوثيقة القطعية المرعية باعانة من اعانات[551] الربانية و الهدايات السبحانية في آخر شهر رمضان المبارك من شهور سنة تسع و تسعين و ستمائة من هجرة النبوية عليه افضل الصلوة و التحيات

(47) شهود الحال: / شهد بما فيه مولانا يوسف بن حسن / شهد بما فيه مولانا بدر الدين بن علي / شد بما فيه مولانا پير احمد بن محمد / شهد بما فيه مولانا الحاجي محمد حلبي / شهد بما فيه مولانا احمد افندي بن محمد / شهد بما فيه مولانا خير الدين الكابلي / شهد بما فيه حاجي علي بن داود / شهد بما فيه مولانا ابراهيم بن الياس / شهد بما فيه مولانا رجب بن ولي / شهد بما فيه مولانا محمد بن يعقوب / شهد بمضمونه احمد بن محي الدين / شهد بمضمونه رسول بن احمد / شهد بمضمونه مراد بن همّت / شهد بمضمونه الياس بن رجب / شهد بمضمونه ..... بن علي.

---

[546] Belgede bu kelime (الواقف) şeklinde yazılmış ancak siyak-sibak ve mana açısından (الوقف) şeklinde olmasının daha doğru olacağını ve yanlış yazıldığını düşünerek bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.
[547] Belgede bu kelime (حاويً) şeklinde yazılmış ancak siyak-sibak ve mana açısından (عاريًا) şeklinde olmasının daha doğru olacağını ve yanlış yazıldığını düşünerek bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.
[548] Mü'min (Ğâfir) Suresi 40/17.
[549] Bakara Suresi 2/181.
[550] Tevbe Suresi 9/120.
[551] Belgede (العيانات) şeklinde yazılmış ancak gramer açısından (اعانات) şeklinde olmasının daha doğru olacağını ve yanlış yazıldığını düşünerek bu şekilde yazdık.

(48) وقف مزبور متولّيلري السيد حافظ محي الدين و سيّد حافظ فيض الله و سيّد عبد الرحمن و سيّد مصطفى و حميده خاتون عرض حال صونوب يدلرنده اولان وقفيه ده مقيد اولمامغله وقفيه ء مذكوره اناطولي محاسبه سنه قيد و يدلرنده ابقا اولنمق بابنده استدعاي عنايت و مدينه ء اماسيه ده واقع مرحوم پروانه بك نام صاحب الخيرك التيوز طقسان طقوز سنه سي رمضان المبارك تاريخيله مورخ بولونان و قضاة عساكر بولونن علي افندي و محمد افنديلر امضى لريله ممضى اولوب اصحاب عرض حال يدلرنده بولي نن بر صورة وقفيه يه دقت ايله نظر و متالع اولندقده كرك عتيق اولوب لكن وقفيه ء مذكوره نك مضمونى ..... شريفه شكّ و سردي .....شرعيه موافق اولديغندن ماعدا دروننده مندرج اولان قرى و مزارعين هر بري مرحوم مزبورك مدينه ء مرقومه ده بنا ايلديكي جامع شريفك اوقافندن اولمق اوزر دفتر حاقانيده مسطور و مقيد اولديغي مفصّل مشروح دركنرلردن و صورت دفترلردن مستبان و اليوم مضمونيله عمل اولنه كلديكي دخبي اخبار اولنمغله اصحاب عرض حالك استدعاسي اوزر وقفيه ء مزبوره يي اناطولي محاسبه سنه قيد و سبت اولنمسنده محذوري مستلزم اولمامغله بر نهج مستدعى قاعده حصوصي ..... رزين آصفانه لرينه منوط اولدغينك محمود پاشه محكمه سي نائبي محمد اديب افندي اعلام ايتمكله اعلامي موجبنجه اناطولي محاسبه سنه قيد و وقفيه سي متولي يدنده ابقا اولنمق ديو في ١٣ رجب سنه ١٢١٤ تاريخنده صادر اولان فرمان عالي موجبنجه قيد اولنوب و اصل وقفيه سي متولي بدنده ابقا اولنمشدر.[552]

4.1.5.4. Vakfiye Değerlendirme:

İncelediğimiz vakfiye, VGMA'da Defter No:579 / Sayfa No:0031 / Sıra No:0019 envanter numarası ile kayıtlı olup (H.) 30.09.699 (M.19.06.1300) tarihli bir belgedir. Belgenin üstündeki kayıt notunda da son rakam tam okunamamakta olup vakfiyenin "altı yüz …….. (69?) tarihli" olduğu şeklinde bir kayıt bulunmaktadır. Vakfiyenin deftere kaydı ile ilgili bilgilerin yer aldığı bölümde şahitlerin isimlerinden sonra Osmanlı Türkçesi ile "altı yüz doksan dokuz (699)" tarihi kaydedilmiştir. Vakfiyenin asıl metin başlamadan önce (H.) "28 Receb 1135 (M. 04.05.1723) tarihinde ve şahitlerin isimlerinden sonra "13 Receb 1214" (11.12.1799) tarihinde kaydedildiğini belirten notlardan orijinal olmayıp kopya olduğu anlaşılmaktadır.

Vakfiye hemen her vakfiyede gördüğümüz üzere besmele, hamdele ve salvele ile başlamaktadır. Ancak Hz. Peygambere, ailesine, ashabına salat ve selam ifadeleri ile birlikte "Allah onlardan ve ehl-i sünnet ve'l-cemaat olup onları sevenlerden razı olsun." ifadeleri kullanılmıştır ki Anadolu Selçuklu vakfiyelerinde pek rastlamadığımız bir ifade olup kelam ilmi açısından değerlendirilmesi gereken önemli bir husustur. Devamında dünya hayatının ve içindekilerin geçici olup bunlara tamah edenlerin hüsrana uğrayacağı, ölmeden önce Ahiret için hazırlık yapmanlaın, infakta

[552] Bu paragraf şahitlerin isimlerinden sonra Osmanlı Türkçesi ile yazılmıştır.

bulunanların mukafata nail olacağı ile ilgili ayet-i kerimeler ve hadis-i şerifler nakledilmekte ve bu durumu anlayıp kavrayan kişinin hayır ve hasenatta bulunup vakıf yapmayı isteyeceği ifade edilmektedir.

Anadolu Selçuklu emirlerinin ve devlet adamlarının yaptığı vakıfların vakfiyelerinde genellikle sultanının ismi yer alır. Vâkıf Anadolu Selçuklu döneminde devlet kademesinde görev almış bir kişi olmasına rağmen bu vakfiyede dönemin sultanının isminin geçmemiş olması mucib-i dikkat bir durumdur. Burmalı Minare Camii'nin kapısının üzerindeki alınlıkta yer alan, biri yay diğeri de düz bir satır şeklinde olmak üzere iki farklı istifle düzenlenen bir kitabe (Foto. 32, 33) yer almaktadır. Kitabenin bazı bölümleri tam olarak okunamayacak şekilde yıpranmış olup bazı kısımlarının farklı kişiler tarafından farklı şekillerde okunduğu görülmektedir. Yay şeklindeki istiflenen kısımda eserin (ابو الفتح كيخسرو بن كيقباد بن كخهسرو) "Ebu'l-Feth (fethin babası/sahibi Keyhüsrev b. Keykubad b. Keyhüsrev) döneminde yapıldığı ifade edilmekte ve bu bölümü araştırmacılardan farklı bir şekilde okuyan olmamıştır. Bu ibarenin devamını A. Hüseyin Hüsameddin[553] (ادام الله سلطانه) (Allah saltanatını/devletini ebedi kılsın) şeklinde okurken İsmail Hakkı Uzunçarşılı[554] ve Ali Yardım[555] ise (قسيم امير المؤمنين) "Emirü'l-Mü'mininin (iktidar) ortağı…" şeklinde okumuşlardır.

Vâkıfın ismi vakfiyede "Pervane Bey b. Osman" olarak geçmekte ve öldüğünde ameli kesilmeyen kişiler sınıfına girmeyi arzu ederek mallarının ve mülklerinin en iyilerini vakfettiği belirtilmektedir. "Pervane" Anadolu Selçukluları'nda mülk, iktâ ve arazi işleriyle uğraşan, bunlarla ilgili tayin, temlik, tahrir işlerini yapan, menşur ve beratları hazırlayan, defterleri tutan, tevcih edilen ihsanları dağıtan, sultan için istihbarat faaliyetlerini yürüten, Dîvân-ı A'lâ (Dîvân-ı Saltanat) üyelerinden olan protokolde vezir, nâib-i saltanat, atabeg ve beylerbeyinden sonra yer alan, sultan tarafından askeri ve siyasi alanda farklı görevler verilebilen bir devlet görevlisi için kullanılan bir ünvandır[556]. Vâkıfın devlet kademesindeki görevine binaen verilen "pervane" ünvanı yer alırken ismi zikredilmemektedir. Buna karşın babasının isminin "Osman" olduğu belirtilmektedir. Vakfiyenin sonunda şahitlerin isimlerinden sonra vakfiyenin deftere kaydı ile ilgili bir hususun açıklandığı Osmanlı Türkçesi ile yazılmış

[553] Abdîzâde Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C. 1, s.116.
[554] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Anadolu Türk Tarihi Vesikalarından: Tokat, Niksar, Zile, Turhal, Pazar, Amasya Vilayet, Kaza ve Nahiye Merkezlerindeki Kitabeler*, s. 100.
[555] Ali Yardım, *Amasya Burmalı minare Camii Kitabeleri (Kapı, Mihrab, Minber),* Amasya Valiliği Kültür Yayınları, Ankara 2004, s.13.
[556] Muharrem Kesik, "Pervâne", *TDVİA*, C. 34, İstanbul 2007, s.244.

bölümde de vâkıfın ismi "Pervane Bey" şeklinde ifade edilmektedir. Ayrıca vakfiyede satır arası bir bilgi olarak vâkıftan yani Pervane Bey b. Osman'dan "emir" diye bahsedilmektedir.

A. Hüseyin Hüsameddin Amasya Tarihi adlı eserinde Anadolu Selçuklu Dönemi siyasetinde önemli bir devlet adamı olan Muîneddin Süleyman Pervâne'nin Kutbeddin Osman Bey isminde bir kardeşinin olduğunu, Kutbeddin Osman Bey'in de "İzzeddin Pervane Mehmed" isminde bir oğlunun olduğunu[557], İzzeddin Mehmed Pervane Bey'in Burma Minare Camii'ni inşa ettiren Necmeddin Ferruh'un damadı olup kayınpederi Necmeddin Ferruh Bey'in inşa ettiği Burmalı Minare Camii için H. 699 senesinde bir vakfiye tanzim ettiğini[558], Necmeddin Ferruh Bey'in Sultan Mesud'un vezirliğini yaparken bir muharebede esir düştükten sora esaretten kurtulunca Amasya'ya geri döndüğünde vefat ettiğini ve Amasya'da inşa ettiği Burma Minâre diye meşhûr olan caminin vakfını tanzim etmeye vakti olmadığından halefi İzzeddin Mehmed Pervâne Bey'in vakıf tanzim ettiğini ve bunun vakfiyede açık olarak göründüğünü belirtir[559]. Vakfiyede, vâkıfın Pervane Bey b. Osman olduğu konusu açıktır ancak Pervane Bey'in eserin banisinin halefi olarak vakıf tanzim ettiği ile ilgili bir bilgi veya işaret yoktur.

Bu bilgilerden hareketle vakfiyede adı "Pervane Bey b. Osman" diye geçen vâkıfın tam isminin İzzeddin Mehmed Pervane Bey b. Kutbeddin Osman olduğu ortaya çıkmaktadır. İzzeddin Mehmet Pervane, son Selçuklu Hükümdarı Sultan II Gıyâseddin Mesud'un Pervâneliğini yapmış[560] ve H. 691 yılı başlarında Amasya'ya vali olarak atanmıştır[561]. H. 700 yılına kadar Burmalı Minare Camii'nin bulunduğu mahallede ikamet ettiği için bu mahalleye "Pervane Beğ Mahallesi" denilmiştir[562]. Ayrıca vâkıf İzzeddin Mehmed Pervâne Bey, oğulları Nasırüddin Ahmed Pervâne Bey ve Alâeddin Ali Pervâne Bey ile camiyi inşa eden Selçuklu vezirlerinden Necmeddin Ferruh'un Pervane Bey Camii'nin[563] doğu tarafının sonunda yer alan türbede medfun oldukları bilgisi vardır[564].

---

[557] Abdîzâde Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C. 2, s.433.
[558] Abdîzâde Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C. 1, s.115.
[559] Abdîzâde Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C. 2, s.433.
[560] Abdîzâde Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C. 1, s.172.
[561] Abdîzâde Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C. 2, s.433.
[562] Abdîzâde Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C. 1, s.115.
[563] "Pervane Bey Camii ile Burmalı Minare Camii'nin aynı camiler mi yoksa farklı camiler mi?" olduğu ile ilgili geniş değerlendirme içi Burmalı Minare Camii'nin mimarisini anlattığımız bölüme bakınız.
[564] Abdîzâde Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C. 1, s.188-189.

Burmalı Minare Camii'nin kapısının üzerindeki alınlıkta yer alan, biri yay diğeri de düz bir satır şeklinde olmak üzere iki farklı istifle düzenlenen kitabenin (Foto. 32, 33) düz satır halinde istiflenen bölümünün başını A. Hüseyin Hüsameddin (عامر هذه البقعة المباركة) "Bu mübarek arazi parçasını/yeri/yapıyı imar eden" şeklinde okurken, İ. H. Uzunçarşılı ve Ali Yardım (عامره و واقفه) "yaptıranı ve vâkıfı" şeklinde; devamını A. Hüseyin Hüsameddin (امير الصيد فرخ بن سلجوك بن يوسف الخازن) "Emirü's-Sayd Ferruh b. Selçuk b. Yusufu el-Hazin" şeklinde, İsmail Hakkı Uzunçarşılı ve Ali Yardım ise (امير الصيد فرخ و اخوه يوسف الخازن) "Emirü's-Sayd Ferruh ve ehûhü Yusufu el-Hazin" şeklinde okumuşlardır[565]. Genel olarak İslam mimarisinde özelde ise Anadolu Selçuklu dönemi mimarisinde eserlerin kitabelerinde vâkıfın isminin yazılı olduğu kitabe yoktur. Ancak kitabe (عامره و واقفه) şekilde okunduğunda incelediğimiz vakfiye ile kitabe arasında vâkıfın kim olduğu ile ilgili bir farklılık söz konusu olmaktadır. Hatta kitabenin farklı araştırmacılar tarafından farklı okunması ile durum daha da içinden çıkılmaz hale gelmektedir.

İslam kültüründe bir gelenek olarak mimari eseri ilk yaptıran kişi ile o eser için ilk olarak vakfı tanzim eden kişi genelikle aynı kişidir. Yukarıdaki bilgilerden vakfiyedeki ve kitabedeki vâkıf isimlerinin farklı olduğu anlaşılmaktadır. A. Hüseyin Hüsameddin İzzeddin Mehmed Pervane Bey'in Burma Minare Camii'ni inşa ettiren Necmeddin Ferruh'un damadı olup kayınpederi Necmeddin Ferruh Bey'in inşa ettiği Burmalı Minare Camii için H. 699 senesinde bir vakfiye tanzim ettiğini belirtir[566]. Ayrıca vakfı neden Necmeddin Ferruh Bey'in tanzim etmediğini de "Sultan Mesud'un vezirliğini yaparken bir muharebede esir düştükten sora esaretten kurtulunca Amasya'ya geri döndüğünde vefat eder ve Amasya'da inşa ettiği Burma Minâre diye meşhûr olan caminin vakfını tanzim etmeye vakti olmadığından halefi İzzeddin Mehmed Pervâne Bey tanzim etmiştir.[567]" şeklinde açıklar. Vakfiyede[568] ise vâkıfın ismi "Pervane Bey b. Osman" olarak geçmektedir.

Vakfiyenin tarihinin (H.) 30.09.699 (M.19.06.1300) şeklinde olduğunu yukarıda belirtmiştik. Kitabesindeki tarih kısmı ise farklı araştırmacılar tarafından

[565] Abdîzâde Hüseyin Hüsameddin, Amasya Tarihi, C. 1, s.116; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Anadolu Türk Tarihi Vesikalarından: Tokat, Niksar, Zile, Turhal, Pazar, Amasya Vilayet, Kaza ve Nahiye Merkezlerindeki Kitabeler*, s.100; Ali Yardım, *Amasya Burmalı Minare Camii Kitabeleri*, Amasya Valiliği Kültür Yayınları, Ankara 2004, s.13.
[566] Abdîzâde Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C. 1, s.115.
[567] Abdîzâde Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C. 2, s.433.
[568] VGMA'da Defter No:579 / Sayfa No:0031 / Sıra No:0019 envanter numarası ile kayıtlı belge.

farklı şekillerde okunmuştur. A. Hüseyin Hüsameddin tarhi H. 690 (M.1291) olarak okumaktadır[569]. Ali Yardım ise inşa kitabesi olarak bahsettiği kitabenin mermerinde okumayı zorlaştıracak herhangi bir yıpranma veya kırılma olmadığını sadece üzerine kat kat boya sürülmesi sonucu bazı harflerin formunun bozulduğunu bunun da kitabeyi çıplak gözle karşıdan okuyanları yanılttığını, kendisinin kitabeyi estampaj yöntemiyle kopyasını çıkararak okuduğunu[570] ve kitabedeki tarihin (H.) 640 (M.1242/1243)[571] olldığunu ifade etmektedir. İsmail Hakkı Uzunçarşılı ise kitabede tarih kısmının olmadığını veya silindiğini, kitabede ismi geçen sultan "Ebu'l-Feth Keyhüsrev"in (H.) 634-644 (M.1236/1237-1246/1247) tarihleri arasında yaşadığından hareketle kitabedeki tarihin olsa olsa bu tarihler arasında bir tarih olacağını ve A. Hüseyin Hüsameddin'in yanlış okuduğunu ifade etmektedir[572]. Tüm bu bilgileri değerlendirdiğimizde kitabedeki sultanın yaşadığı tarihi de göz önünde bulundurduğumuzda İsmail Hakkı Uzunçarşılı ve Ali Yardım'ın kanaatlerinin daha uygun olduğu sonucu çıkmaktadır. Bu bilgiden hareketle kitabedeki bilgileri ve kitabe tarihini Ali Yardım'ın okuyuşu ile doğru olduğunu kabul edersek o zaman da vakfiyedeki ve kitabedeki vâkıf ismi ile tarihi arasında uyumsuzluk oluşmaktadır. Ayrıca kitabedeki tarihi (H.) 640, vakfiyedeki tarihi de (H) 699 olarak aldığımızda vakfiyenin eser inşa edildikten yaklaşık 60 sene sonra düzenlendiği gibi bir sonuç ortaya çıkmaktadır.

Buraya kadar verilen bilgiler bakıldığında ortaya büyük bir muamma çıkmaktadır. Bu bilgileri ancak Burmalı Minare Camii'nin ilk banisi ve vâkıfı Necmmeddin Ferruh olup (H.) 640 yılında camiyi inşa ettiği ve bir de vakıf tanzim ettiği, Pervane Bey b. Osman ise cami için (H.) 699 tarihinde ikinci bir vakıf daha tanzim ettiği şeklinde yorumlarsak anlamlı bir hale gelmektedir.

Vakfiyede mevkufun aleyh olan cami için yüce/büyük cami, Allah'a ibadet edilen, farz ibadetler için güzel bir ev, yolculuk eden kafileler/yolcular için mübarek, beş vakit, cuma ve bayram namazlarının kılındığı ve mutad olan diğer ibadetlerin yapıldığı bir yer denilmekte; orada/içinde Rahman'a/Allah'a ibadet etmeye ve ……. devam eden, "Ne ticaretin ne de alış-verişin kendilerini Allah'ı anmaktan alıkoyamadığı

[569] Abdîzâde Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C. 1, s.116.
[570] Ali Yardım, *Amasya Burmalı Minare Camii Kitabeleri*, s.17.
[571] Ali Yardım, *Amasya Burmalı minare Camii Kitabeleri*, s.13.
[572] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Anadolu Türk Tarihi Vesikalarından: Tokat, Niksar, Zile, Turhal, Pazar, Amasya Vilayet, Kaza ve Nahiye Merkezlerindeki Kitabeler*, s. 100.

insanların/adamların" olduğu cami şeklinde tavsif edilmektedir. Ayrıca vâkıfın camiyi Allaha karşı ittika (takva) ve (Allah) rızası üzerine bina ettiği, temellerinin/binasının yükseldiği, şehrin içinde olduğu, orada/şehirde (yaşayan) halk nezdinde bânisinin (yaptıranın) ismiyle tanındığı, binası meşhur olduğu/iyi bilindiği için tarif etmeye gerek olmayan dört sınır ile sınır ile çevrili olduğu belirtilmektedir. Buna mukabil yapının hangi şehirde olduğuna dair açık bir ifade yer almamaktadır. Belgede şahitlerin isimlerinden sonra vakfiyenin deftere kaydı ile ilgili bir davanın izahatının yapıldığı Osmanlı Türkçesi ile yazılmış nottan biraz silik olsa da "Amasya" şeklinde okunan ibareden caminin Amasya'da olduğunu anlamaktayız.

Camiinin vakfiyesini incelediğimizde mevkufun aleyh olan yapı/eser sadece bir cami olarak ifade edilmekte ve minareden bahsedilmemektedir. Vakıf ve cami için tayin edilen görevliler ve görevlilerin vazifeleri ayrıntılı olarak izah edilirken ezan okumaları için görevlendirilen iki müezzinden ezanı (منارة الجامع) caminin minaresinden okumaları istenmesinden ve aydınlatmadan sorumlu görevlinin de camideki ve minaredeki kandilleri yakıp söndürmekle görevli olmasından hareketle yani satır aralarından caminin/eserin bir de minaresi olduğunu anlamaktayız. Bununla birlikte örneğin Sahib Ata Fahreddin Ali'nin Konya'da yaptırdığı İnce Minareli Medrese'nin vakfiyesinde mevkufun aleyh olarak cami ile bitişik bir de minaresinin olduğundan bahsedilmektdir. Tabii ki bütün vakfiyelerin aynı düzen içersinde olması beklenemez ve bu düşünceden hareketle bu tefarruatun yanıltıcı olduğu düşünülebilir. Ancak o dönemin şartları göz önüne alındığında minarenin önemli bir mimari unsur olması hem de bu minarelerin aydınlatılmasının ve müezzinlerin ezanları minareden okumalarının istendiğinden hareket edecek olursak neden müstakil olarak minareden bahsedilmediği düşüdürücüdür. Vakfın aslına halel getirmeden vakfın ve caminin hayrına olacak şekilde yapılan bazı değişikliklere binaen vakfiyede de bazı değişikliklerin yapılmış olabileceği, caminin ilk yapısında minaresinin olmadığı halde camiye sonradan minare eklenmesiyle birlikte buna matuf görevler ve görevliler eklenmiş olabileceği akla gelmektedir. Belgenin genelindeki diğer karinelere de bakarak vakfiyede/vakıfta bazı değişiklikler veya eklemeler olduğunu ve bu değişiklik veye eklemelerin kuvvetle mıhtemel Osmanlı döneminde olduğunu söylemek mümkündür.

(H.) 999'da depremden ve (H.) 1011'de büyük bir yangında etkilendiğinden dolayı mütevelli Mü'eyyed-zâde Piri Çelebi camiyi imar ettirmiş ve caminin önüne ahşap bir minâre inşâ ettirmiş, (H.) 1143'te (M. 1730-31'de) tekrar yanınca Mütevelli

Vasi' Çelebizâde es-Seyyid el-Hâc Ahmed Efendi tarafından cami tamir ettirilmiş ve taş malzemeden, bugün caminin isimlendirilmesinde de etkili olan burma/burmalı minare yaptırılmıştır[573]. 1939 Amasya depreminde özellikle üst kısmı yıkılan minare 1962 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından tamamen yıkılmış ve aslına uygun olarak bugünkü haliyle yeniden inşa edilmiştir.

Vakfiyenin dili Arapça olmasına rağmen minareden Arapların daha çok kullandığı kelime olan (مئذنة) şeklinde değil de Türklerin daha çok kullandığı şekilde (منارة) kelimesinin kullanılmaktadır. Bir diğer önemli ayrıntı ise caminin hatta minarenin aydınlatılması ve bu iş için bir görevli ihdas edilmesidir. Bu camiye, cemaate, namaza verilen önemi göstermesi açısından önemli bir ayrıntıdır ve diğer bazı vakıflarda da bu yönde tahsislerin olması Anadolu Selçuklu medeniyet tarihi ve mimarisi açısından önemli ayrıntılardandır. Fakat düşündürücü bir diğer husus da diğer vakfiyelerde rastladığımız aydınlatma işinin yapılabilmesi için vakfın gelirinden yağ vb. alınmak üzere bir tahsisatın veya önceliğin belirtilmemesidir.

Vakfiyede camide ve caminin yanındaki su yolunda meydana gelebilecek arızaları tamir edecek bir görevlinin tayin edildiğinden bahsedilmektdir. Bu bilgi bize caminin konumu ile ilgili bir nehrin ya da su yolunun (طريق ماء الذي يجري في جنبه) kenarında olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Günümüzde de her nekadar arada biraz mesafe olsa da Yeşilırmak Nehri'nin kenarında olduğuna göre vakfiyede cami ile ilgili bir isim veya konum geçmemesie rağmen Burmalı Minare Camii'ni işaret ettiğini gösterir mahiyettedir diyebiliriz. Bununla birlikte su yolunun bir nehir değil de suyun nakledilmesi için kullanılan ve insan eliyle yapılan bir kanal olma ihtimali de vardır. O zaman bu kanal da hemen her yerde olabilir ki vakfiyede su yolu tabiri kullanılması insan eliyle yapıldığını göstermekte ve doğal bir nehir değil kanal olduğu sonucuna götürmektedir. Yani bu bilgi de caminin konumu ile ilgili kesin bir kanaat oluştuma adına kuvvetli bir argüman değildir.

Vakfiyede caminin bânisinin (yaptıranının) ismiyle bilindiği şeklinde bir ibare vardır. A. Hüseyin Hüsameddin, kitabede yer alan eserin bânîsinin ismini "Ferruh b. Selçuk b. Yusuf el-hâzin" şeklinde okumuş ve aynı kişiden "Selçuklu emirlerinden Necmeddîn Ferruh" şeklinde bahsetmektedir[574]. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, kitabede geçen bani ismini "Emîrü's-sayd Ferruh ve onun kardeşi Yusuf el-Hâzin" (Av emiri

[573] Abdîzâde Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C. 1, s.117-118.
[574] Abdîzâde Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C. 1, s.116-117.

Ferruh ve kardeşi hazinedâr Yusuf) şeklinde okumuş yani camiyi biri emir diğeri hazinedar iki kardeşin yaptırdığını ifade etmekte ve Necmeddin Ferruh'un Sultan Mesud döneminde vezirlik görevinde bulunduğunu ifade etmektedir[575]. Ali Yardım ise İ. H. Uzunçarşılı gibi baninin ismini Emîrü's-sayd Ferruh ve onun kardeşi Yusuf el-Hâzin" (Av emiri Ferruh ve kardeşi hazinedâr Yusuf) şeklinde okumuştur[576]. Ancak cami sonradan eklenen burma/burmalı minare dolayısıyla Burmalı Minare Camii diye meşhur olmuştur ve kitabedeki banisini ismiyle değil de vâkıfın ismine müzahir olarak Pervane Bey Camii olarak da anılmaktadır.

Günümüzde camiye bitişik hatta giriş kapısı da caminin içinde olan bir türbe (Foto. 34, 37, 42) bulunmaktadır ancak bu türbe ile ilgili vakfiyede herhangi bir ifade yoktur. Genel bir teamül olarak eğer cami ile birlikte bir de türbe bulunsaydı vakfiyede bu mekan ile ilgili ya bir görev veya görevli tayin edilirdi. Bunlar olmasa bile türbedekilere dua edilmesi yönünde bir ifade veya işaret olurdu. Kesin bir kanaate varmak yanlış olmakla birlikte bu çıkarımlar sonucu cami inşa edilirken bir türbe ile beraber inşa edilmemiş olduğunu söylemek mümkündür.

Vâkıf, adı geçen şehrin (Amasya'nın) dışında Karatay Meydanı diye meşhur olan, sınırlarını tarif etmeye gerek olmayan ziraata elverişli bir parça arazinin tamamını; Amasya şehrine bağlı Akdağ Nâhiyesi´nde, Yenice, Yukarı K(G)end(e-i)sin, Aşağı K(G)end(e-i)sin, Dana, Andız, Kızılseki, Yukarı Kavak Alanı, Aşağı Kavak Alanı, Şeyhlu(i), Kazık Faşlık(?), Şâhinlu(i), Aktaş, Karakese, Ke(i-ü)rlü(i)(?),Ağdı(i)n, Sofi(u)lar, Vedcâk, Adatepe, Karaumca, Sadıclar köylerini; Arh(g)oma Nâhiyesi´nde bulunan Ğalebler, Arak Nâhiyesi´nde bulunan Korn(t)o(u)s, Lâdik Nâhiyesi´nde Kö(ü)pcek, Hace, Hamid, Gülabdal, B(y)ulad, Çölmekçi, Karapınar, Ağcakara, Gönüalanı, Kuruak, K(g)e(ü)alâs ve K(g)e(ü)lbalâs köylerini; o dönem Hacı İbrahim diye bilinen Hâcı K(g)e(ü)lburgur, o dönem B(o)urancık diye bilinen Medrancı'nın tamamını Hacı K(g)e(ü)lburgur Köyü'nden Anbârmuluk'a kadar uzanan ve Değirmenözü'ne bağlı Bafra Nâhiyesi'nde bulunan Eğdir, Alçakdağ, İnegazlu(ı), Bekeclü, Kışla, E(a)lmacık, Boyalıca, Kozağzı, Gökçesu, o dönem Tu(ü)rköy diye bilinen Yörükobası ve Anbârmuluk köylerinin yedide bir hisseleri ile İlyaslu(ı) Mezraası'nın yedide bir hissesini, binası, arsası ve oraya ait olan her şeyiyle Allah'a

[575] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Anadolu Türk Tarihi Vesikalarından: Tokat, Niksar, Zile, Turhal, Pazar, Amasya Vilayet, Kaza ve Nahiye Merkezlerindeki Kitabeler*, s.100.
[576] Ali Yardım, *Amasya Burmalı Minare Camii Kitabeleri*, s.13.

şükür olarak ve rızasını arzu ederek sahih (doğru, geçerli) ve şerî' (dine, kanuna uygun) bir vakıf olarak caminin masrafları, işleyişi ve vazifeleri gibi maslahatlara/faydalara vakfetmektedir.

Mütevellinin namuslu, güvenilir ve dindar bir kişi, binayı (camiyi) ve vakıfları tamir etmek, gelirleri gereken yerlere harcamek ve kaydetmek/kontrol etmek, belirlenen vazifeleri ehillerine teslim etmek, büyük küçük yazılı tüm şartları yerine getirmek, gelir-gider miktarını/hesabını iyi bilmek, küçücükk bile olsa vâkıfın belirlediği şartlarda bir eksiklik yapmamak gibi vasıflarla muttasıf olması ve hem dînî hem de dünyevi bilgi birikimine sahip yetkin bir kişi olması istenmiştir. Tevliye ve nezâret görevlerinin, hayatta olduğu sürece tümüyle ve her şeyiyle vâkıfın kendisinde; ondan sonra kuşaktan kuşağa en büyük erkek çocuklarında ve torunlarında; eğer erkek çocklarının soyu kesilirse kız evlatlarının en büyüğünde; eğer onların da nesilleri kesilise kuşaktan kuşağa azatlı erkek kölelerinin en büyük çocuklarında; onların da soyu kesilirse kuşaktan kuşağa azatlı kölelerinin en büyük kız çocuklarında, onlardan sonra da yani onların da soyu kesilirse sultanların şeçtiği kimsede olması istenmektedir.

Çoğu vakıfta/vakfiyede olduğu gibi mütevellik görevi önce kendisi sonra da evlatları için şart koşulmaktadır. Bu vakıfta/vakfiyede dikkat çekici husus, öncelik yine erkek çocuklara verilse de sadece erkek çocuklara değil kız çocuklara, hatta azatlı kölelerine daha da ilginci azatlı kölelerinin de kız çocuklarına tevliye görevinin verilebileceği ifade edilmesidir. Bu, Anadolu Selçuklu vakıflarında pek nadir görülen bir husus olup hem kadınlara hem de kölelere karşı takınılan tavır açısından çok değerli bir ayrıntıdır.

Mütevellilikle ilgili özetlediğimiz bu bilgiler vakfiyenin başlarında yer almaktadır. Ancak vakfiyenin sonlarına doğru vâkıfın bu vakıfları meşru yol ve yöntemle vakfettikten sonra "Ahmed Ağa" isminde birini mütevelli olarak atadığı, vakıfların hizmetine matuf bütün işlerinde yetki verdiği ve onun da buna binaen tasarrufta bulunduğu kaydedilmektedir. "Ahmed Ağa" ile ilgili bu ibareden başka bir ayrıntı verilmemekte ve kim olduğu da ifade edilmemektedir. Bu durum bize vakfın daha sonraki dönemlerde bir zaruret, itiraz veya herhangi bir nedenle yeniden istinsah edildiği, kadının/hakimin gözetiminde vakfın aslını bozmayacak şekilde işleyişi ile ilgili bazı düzenlemeler yapıldığı kanaati uyandırmakta ve Ahmed Ağa'nın vakfın mütevellisi olarak atandığı bunun da vakfiye metnine dahil edildiği kaaati oluşmaktadır. Zaten Ahmed Ağa'nın mütevelli olarak atandığı ile ilgili ibarenin

devamında vakıf hukuku ilgili bazı bilgiler serdedilerek vakıftan vazgeçilmek ve tekrar mülk edinilmek istendiği ancak kadının/hakimin bu itiraza karşılık vakfın ebedî olarak bağlayıcı ve yürürlükte olduğu konusunda hüküm verdiği yönünde kısa bir izahat bulunmaktadır. Burada adı geçen ve mütevelli olduğu belirtilen "Ahmed Ağa", H. 1143 (M. 1730-31) yılında camiye ismini veren burma/burmalı minareyi ekleyen kişinin isminin de "Hacı Ahmet"[577] olması tamamen isim benzerliği ve bir tevafuk olabileceği gibi aynı kişi olmaları ihtimali de bulunmaktadır. Her ikisinin de baba isimleri ile beraber yazılmaması da bir diğer dikkat çekici husustur.

Mütevelli olarak "Ahmed Ağa"nın atandığı ifadelerinden sonra vakfiyede vakıfla ilgili kısa birtakım izahat yapıldıktan sonra vâkıfın "adı geçen mütevelliden tevliye görevini aldığı daha önce bahsedildiği üzere önceki haline döndüğü" kaydedilmektedir. Bu ibareler bizde vakfiyenin istinsahı esnasında bazı eksiklikler, yanlışlıklar veya taktim tehirler olduğu kanaatini uyandırmaktadır. Ancak tam olarak anlaşılmamaktadır. Ayrıca A. Hüseyin Hüsameddin'in tevliyenin Pervâne Bey-zâdelerde iken soyları kesilince ırsî olarak (H.) 999'da Müeyyedzâdelere intikâl ettiği bilgisini vermesi mütevelliğiğin el değiştirdiğini bunun da Ahmed Ağa olabileceğini göstermektedir. Ancak vakfiyedeki tekrar eski haline döndü denilmesi ile ne kastedildiği tam olarak anlaşılamasa da bir itiraz yapıldığı fakat itirazın nedensiz olup eski hal üzere kaldığı kastedilmiş olabileceği kanaati hasıl olmaktadır.

Cuma günü namazdan sonra ve bayram namazlarında namazdan önce, Reğâib, Berat ve Kadir gecelerinde tefsir, hadis ve diğer ilimlerde bilgili, dindar, şeriat hükümlerine göre hareket eden bir şeyhin/hocanın/alimin cami kürsüsünde cemaate vaaz etmesi ve irşadda bulunması istenmekte ve kendisine günlük beş (5) dirhem tahsis edilmektedir. Bu görevin yanı sıra şeyhliğin de ondan sonra ehil olduğu sürece bu görevi yapan kişinin çocuklarında kalması eğer ehil değillerse de ehil olanlara verilmesi istenmektedir. Bu şeyh/alim ile ilgili vakfiyede bir isim verilmemiştir. Bu kişinin de aynı mütevelli gibi Pervane Bey b. Osman'ın neslinden olması istenmiş olabilir ancak açık ve net bir işaret yoktur. İstinsah esnasında bir eksiklik yapılmış olabileceği gibi bu kişiyi belirlemek mütevelliye bırakılmış ve ehil olmadıkça da babadan oğula geçmesinde bir sakınca görülmemiştir diyebiliriz.

[577] Abdîzâde Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C. 1, s.116; Ahmet Şimşirgil, "XVI. Yüzyılda Amasya Şehri", s.97.

Vakfın, dolayısıyla caminin faaliyetlerine devam edebilmesi için belirlenen görevliler ve bu görevlilerin vasıfları ve alacakları ayrıntılı olarak izah edilmiştir. İlim ve kıraat kurallarını, hatiplik ve imamlık yapmak için gerekli olan bilgileri bilen, sâlih (iyi, faziletli), dindar (dinine bağlı), ihlaslı hatibe günlük beş (5) dirhem; kıraat vecihlerini bilen, sâlih (iyi, faziletli), dindar (dinine bağlı), ihlaslı, beş vakitte farz, Ramazan gecelerinde vitir ve teravih namazlarında imamlık yapan kişiye günlük beş (5) dirhem; caminin minaresinde Cuma günü birlikte diğer günlerde nöbetleşe müezzinlik yapan, sesleri güzel ve vakitleri bilen iki müezzinin her birine günlük üç (3) dirhem; tefsir, hadis ve diğer ilimlerde bilgili, dindar, şeriat hükümlerine göre hareket eden, Cami-i Şerif'in kürsüsünde, Cuma günü namazdan sonra, bayram namazlarında namazdan önce, Reğâib, Berat ve Kadir gecelerinde cemaate vaaz eden şeyhe günlük beş (5) dirhem; Kur'ân-ı Şerif'i ezbere bilen Cuma günleri namazdan önce mahfelde yarım hizib okuyan yedi (7) kişinin her birine günlük bir dirhem; bunların (yedi hafızın) başı olarak bilinen ser mahfile de (ek olarak) günlük bir (1) dirhem; caminin içini dışını süpürüp temizleyen, mutad vakitlerde hasır ve sergileri seren hizmetliye (ferrâşa) günlük iki (2) dirhem; (camide) sabit kalan (oturan), orada (camide) bulunan hasır ve sergileri koruyup Cuma günü birlikte diğer günler nöbetleşe belirlenmiş (işlerde) hizmet eden iki kayyımın (koruyucunun) her birine iki (2) dirhem; câmideki lambaları ve minarelerdeki kandilleri vaktinde yakma ve söndürme hizmetini yapan kişiye günlük iki (2) dirhem; orada (camide) ve caminin yanındaki/kenarındaki su yolunda bir hasar olduğunda sağlam, mükemmel ve uygun bir şekilde tamir/onarım yapacak tamirciye/görevliye günlük bir (1) dirhem; vakıfların mahsulünü/gelirini kaydedecek, güvenilirlik (vasıflarıyla) nitelenen, zarar vermekten, haksız kazançtan, ihanetten ve hıyanetten kaçınan, tüm işlerde şeriatın (dinin, kanunun) gereğince ve mütevellinin bilgisi dahilinde çalışan iki tahsildardan her birine günlük iki (2) dirhem; gelir gider miktarını/hesaplamasını bilen, eksiklikleri tedarik etmek gibi nazırların yapması gerekenleri yerine getiren dindar bir nazıra günlük üç (3) dirhem; yıl içinde büyük-küçük önemli-önemsiz meydana gelen tüm olayları geciktirmeden derhal/hemen deftere kaydeden, gelir gideri yazan ve defteri de mütevelliye teslim eden dîndar, güvenilir, muhasip (hesap kitap bilen) bir katibe günlük beş (5) dirhem tahsis edilmektedir.

Ayrıca her bir görevlinin şerî' (dine, kanuna uygun) bir engeli ve geçerli bir özrü bulunmadıkça kendileri için belirlenen ve yerine getirmeleri gereken hizmetleri

terk etmemeleri; her birinin dindar, güvenilir, doru yolda ve güçlü karakterli olmaları; fısktan (günahtan), hıyanetten uzak durmaları; eğer biri görevinde kusur/ihmal yaparsa öncelikle mütevellinin nasihat etmesi; eğer ikinci kez yaparsa onu uyarması/azarlaması ve eğer hata yapmaya devam ederse görevden alınmasını ve dönemin sultanına bildirilmesini şart koşmuştur. Görevli sayısının çokluğu görevlilerin görevleri hususnda ayrıntılı tanımlamalar yapılıp görev ihmalleri sonucu izlenecek yolun izah edilmesi vakfın büyüklüğünü, mevkufun aley olan caminin fonksiyonel önemini ve vâkıfın kudretini göstermesi açısından önemli ip uçlarıdır.

Vakıf geleneği, herhangi bir taşınmazı veya insanların faydasına olacak herhangi bir şeyi Hz. Peygamber'in "İnsan ölünce, şu üç ameli dışında bütün amellerinin sevâbı kesilir: Sadaka-i câriye, kendisinden istifâde edilen ilim, arkasından duâ eden hayırlı evlât."[578] hadis-i şerifine istinaden sadaka-i cariye olarak ihdas edip bu hayır eserinden faydalanıldığı müddetçe, vefat etse bile sevap kazanmaya devam etme amacına dayanır. Bir vâkıf da bu amaca binaen vakfını kurar ve kurduğu vakfın devam etmesi için vakfa gelir getirici arazi, dükkan vb. kaynaklar bağışlar. Buna ilaveten öcelikle mevkufun yani vakfedilen şeylerin ve mevkufun aleyhin yani cami, medrese, tekke vb. eserlerin korunması şartını koşar. Genel olarak hemen her vakfiyede ve özel olarak da Anadolu Selçuklu dönemi vakfiyelerinde bu durum söz konusudur. Ayrıca korumaya matuf bir diğer önemli husus da mimari eserin tamir ve onarım işini yapacak bir kişinin görevlendirilmesidir. Bu görev ihdası her vakıfta görülmeyen bir durum olup genelde mimari eserin hacim ve fonksiyon olarak dah büyük olduğu ve daha varlıklı vâkıfların kurduğu vakıflarda görülmektedir. İncelediğimiz bu vakfiyede de caminin ve caminin yanından geçen su kanalının tamiriyle uğraşacak bir görevlinin ve bu görevliye de günlük bir (1) dirhem verilmesi şart koşulmuştur.

Vakıflardan fayda sağlayacak (kar getirecek) şekillerde faydalanılması ve buradan elde edilen gelirin de ihtiyaç olması halinde öncelikle caminin onarımı için ihtiyaç yoksa da bahsedilen mevkufun aleyh için harcanması şart koşulmuştur. Vâkıf, adı geçen vakıfların gelirlerinin yarısını (1/2), caminin ve adı geçen mevkuf köylerin mütevellisine ve diğer yarısını (1/2) da görevlere ve masraflara harcanmasını şart koşulmuştur. Eğer gelirler şart koşulan yerlere harcandıktan sonra bir şey artarsa vâkıfın mütevelli olan çocuklarına, ferâiz (miras) hesabına göre diğer çocuklarına sarf

[578] Müslim, Vasiyye, 14; Tirmizî, Ahkâm, 36.

edilmesi şart koşulmaktadır. Caminin fonksiyonunu devam ettirmesi için şeyh/vaiz, hatib, imam ve müezzin gibi görevliler ve bu görevlilerin alacağı ücretler, binanın/caminin temizliği, aydınlatılması ve işleyişi ile ilgili görevliler ve bu görevlilerin alacağı ücretler ile özellikle yapının tamiri ile ilgilenecek özel bir görevli ihdas edilip alcakları ücretlerin tek tek belirlenmiştir. Bu bilgilerden öncelik vakfın ve vakıf eseri olan caminin fiziken korunmasına sonra da fiziken korunmasına da vesile olacak fonksiyonların icrasına yönelik önemli adımlar atıldığı anlaşılmaktadır.

Vakfiye Anadolu Selçuklu dönemi vakıfları/vakfiyeleri içerisinde mevkufun çokluğu, mevkufun aleyh olan yapının fonksiyonu ve vâkıfın kimliği açısından büyük denilebilecek bir vakıftır. Genel olarak bu evsaf ve cesametteki vakıfların vakfiyelerini incelerken mevkufların sınırlarının ayrıntılı olarak izah edildiğine şahit olmaktayız ki bu bilgiler bize şehrin topoğrafik, antropolojik, sosyal, idari, kültürel, dini, sanatsal ve benzeri pek çok ip uçları göstermektedir. Ancak bu vakfiyede mevkufun sınırlarının iyi bilindiğinden bahisle neredeyse tüm mevkufun sınırları hakkında pek ayrıntı verilmemiştir. Bunun bir çok nedeni olabilir hatta "iyi bilinmesi" dışında bir izahın aranması yanlış da olabilir ancak vakfiyenin son bölümlerinde Osmanlı döneminde yapılan bir itiraz üzerine gözden geçirilip yeniden istinsah edildiği izlenimi veren ifadelerden yola çıkarak vakfiyenin ilk yazıldığı dönemden istinsah edildiği döneme kadar geçen zaman zarfında mevkufların sınırlarının kesinleşmesi sonucu ayrıntılı bilgi verilmesine gerek olmadığından dolayı olabileceği kanaatini akla getirmektedir. Bununla birlikte vakfiyede dikkate değer bir iki bilgi de bulunmaktadır. Bunlardan birincisi "adı geçen şehrin (Amasya'nın) dışında Karatay Meydanı diye bilinen ve ziraata elverişli bir parça araziden hsedilmesidir. Diğeri de Arak Nâhiyesi´nde Korn(t)o(u)s diye isimlendirilen ve isminden gayr-i müslimlerin yaşadığı bir köyden bahsedilmesidir.

4.2. Ankara

4.2.1. Ankara Saraç Sinan Mescidi, Türbesi ve Medresesi:

4.2.1.1. Mimari:

Mimari eser, Ankara'nın Altındağ İlçesi'ne bağlı Kale Mahallesi'nde, Atpazarı Sokak'ta, Ankara Kalesi'nin surları dışında, kalenin güneydoğusunda ve kaleye yaklaşıl 1 km uzaklıkta yer almaktadır. Doğu cephesinde, eyvan kemerinin sağında mermer üzerine hak edilmiş üç satırlık Arapça kitabesinde Yusuf b. Hasan tarafından H. 687 (M. 1288) yılında inşa edildiği ifade edilmektedir (Foto. 47). Vakfiyesinde de vâkıfın Hacı Sinâne(ü)ddîn Yusuf b. Hasan olduğu, Ankara'da olduğu, birbirine bitişik bir mescid ve medreseden oluştuğu, yeni olarak/ilk defa vâkıfın inşa ettiği ve vâkıfın ismiyle isimlendirildiği ifade edilmektedir. Yapı günümüzde Saraç Sinan Mescidi olarak bilinmekte ve Başbakanlık Osmanlı Arşivlerinde yer alan 1530 (Hicri 937) tarih ve 438 sayılı "Muhasebe-i Vilayet-i Anadolu" olarak adlandırılan tahrir defterinde "Vakf-ı Medrese-i Mescid-i Sarraç Sinan der nefs-i Ankara" olarak geçmektedir[579].

Yapı, batısında yer alan eğimli bir arazinin teraslanması ile elde edilmiş bir alanda inşa edilmiştir. Çevresinde yer alan konutların arasında sıkışıp kalmış bir vaziyettedir. Kuzey cephesi bir konutla bitişik (Foto. 53) olup güney cephesindeki konut ila yapı arasında ise çok az mesafe vardır (Foto. 54). Batı cephesinde bir müştemilat, bu müştemilatla yapı arasında da çok küçük bir iç avlu yer almaktadır (Foto. 55). Doğusunda yani ön cephesinde ise sokak kotundan yaklaşık 3 metre yüksekte yer alan bir avlusu vardır. (Foto. 48, 49, 50) Tüm duvarları yığma tekniği ile yapılmış, kesme taş ve moloz taş kullanılmıştır. Ayrıca duvarlarda yer yer yatay ve düşey ahşap hatıllar kullanılmıştır. (Foto. 49, 54). Ayrıca yapının farklı yerlerinde özellikle dış yüzeylerinde devşirme malzemeler kullanılmıştır.

Yapı üç bölümden oluşmaktadır. Ortada bir eyvan ve bu eyvanın bir tarafında yani güneyinde mescid diğer tarafında yani kuzeyinde de türbe yer almaktadır (Çizim 10). Vakfiyesinde de yapının birbirine bitişik bir mescid ve medreseden oluştuğu ifade edilmektedir. Gönül Öney de yapı ile ilgili olarak mevcut planının bir medrese veya zaviyenin ana eyvanı ile iki yan mekânını hatırlattığını, bir tadilat sonucu böyle önemli

[579] Ali Kılcı, "Ankara Saraç Sinan Camisi 2008 Yılı Restorasyonu", XIII. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri, *Pamukkale Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü Yayınları,* İstanbul 2009, s.360-363.

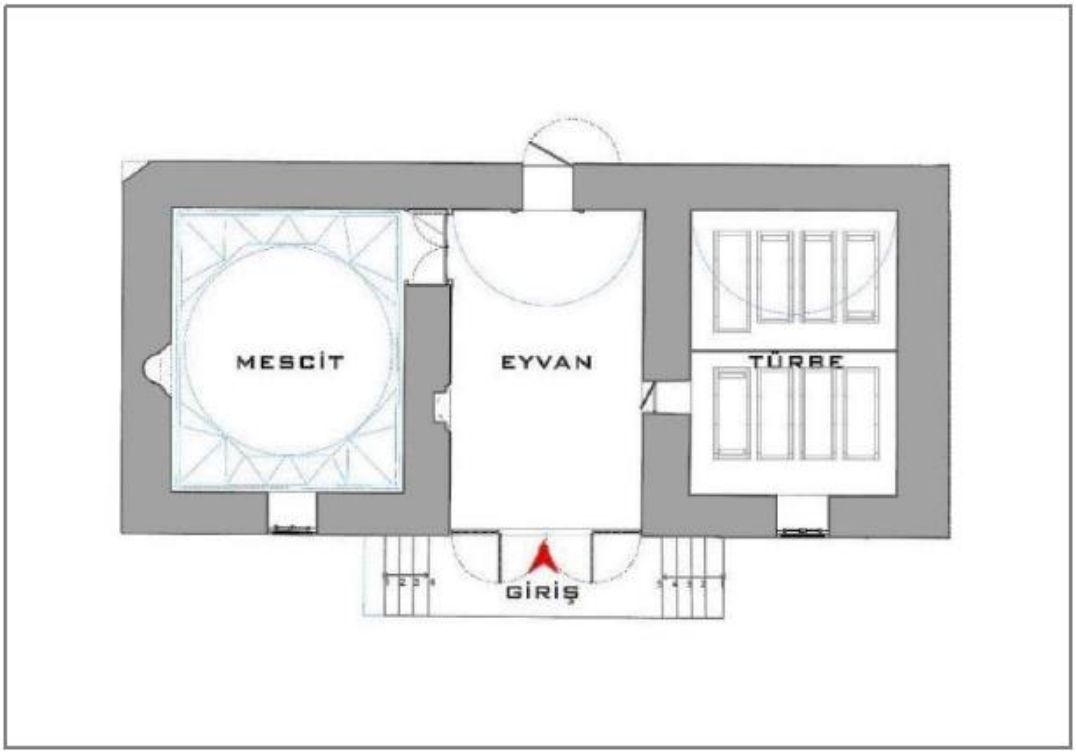
bir eserin belki de sadece bu kısmının kullanıldığını, kâgir, açık veya kapalı avlulu Selçuklu medreseleri gibi avlu etrafında dershaneleri olan, mescit ve türbesi ile bitişik bir yapı olması gerektiğini belirtilmiştir[580].

Yapıya, doğuya açılan eyvandan girilmekte eyvanın önünde ise birkaç basamakla çıkılan bir seki bulunmaktadır. Eyvanın kalınlığı yaklaşık 30 cm olan, iki kademeli ve tuğla malzemeden yapılmış bir kemeri ve lokmalı demir parmaklık şeklinde çift kanatlı bir kapısı vardır (Foto. 49, 50). Eyvandan girince, hemen solda/güneyde doğu tarafa yakın konumda bir niş/mihrabiye yer almaktadır. Köşeli bir forma sahip olan nişin/mihrabiyenin kavsarasında mukarnası andıran bezemeler yer almaktadır (Foto. 51). Yine solda/güneyde batı tarafa daha yakın konumda ise mescide açılan bir kapı yer almaktadır (Foto. 56, 57). Eyvandan girince sağda/kuzeyde ise daha çok pencereyi andıran ve türbeye girişi sağlayan bir kapı mevcuttur (Foto. 63, 64). Tam karşıda yani batıda ise bir kapı bulunmakta ve kapı yapı ile müştemilatı arasındaki iç avluya (Foto. 55) açılmaktadır. Dikdörtgen planlı olan eyvanın üst örtüsü içeriden formu çok düzgün olmasa da beşik tonoz; dışarıdan düz damdır (Foto. 61). Eyvandaki mihrabiyeden de bu bölümün son cemaat mahalli olarak kullanılmış olduğu şeklinde yorumlanabilir.

Mescide eyvanın solunda/güneyinde batı tarafa daha yakın konumda yer alan tek kanatlı kapıdan girilmektedir (Foto. 56, 57). Ahşap kapının herhangi bir tarihi ve sanatsal özelliği yoktur. Mescidin güney duvarında oldukça sade bir mihrap nişi, (Foto. 59) doğu duvarında ise mescidin tek penceresi (Foto. 60) yer almaktadır. Minberi de herhangi bir tarihi ve sanatsal özellik taşımamaktadır. Mescidin üst örtüsü kubbedir (Foto. 62). Türbe ve eyvanın tonozlarına göre daha düzgün bir forma sahip olan kubbe sıva ile kaplı olduğu için tam olarak anlaşılmasa da kuvvetle muhtemel tuğla malzeme ile yapılmıştır. Mescidin dikdörtgene yakın bir formu olup kubbeye, uzun kenarlara yani güney ve kuzey duvarlara oturmakta, kısa kenarlarda yani doğu ve batı duvarlarında ise tuğla malzeme ile üçgen geçişler yapılmıştır. Bir başka ifadeyle dikdörtgen mekandan kubbeye "Tük Üçgeni" denilen mimari unsurla geçiş sağlanmaktadır (Foto. 58). Ayrıca kubbe dışarıdan kurşun ile kaplanmıştır (Foto. 62). Mescidin minaresi yoktur.

[580] Gönül Öney, Ankara'da Türk Devri Yapıları, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları,* Ankara 1971, s.25.

Türbeye eyvandan girince sağda/kuzeyde pencereyi andıran bir açıklıktan girilmektedir. Açıklığın lokmalı demir parmaklık şeklinde bir kapısı vardır (Foto. 63, 64). Türbe doğu batı doğrultusunda uzanan dikdörtgen bir plana sahip olup üst örtüsü içeriden pek düzgün bir formda olmasa da beşik tonoz, dışarıdan ise düz damdır (Foto. 61). Mescidde olduğu gibi tek penceresi (Foto. 65) doğu duvarında yer almaktadır. Türbenin içerisinde güney-kuzey doğrultusunda bir sıra doğu tarafta bir sıra da batı tarafta olmak üzere iki sıra halinde ve her bir sırada da dörder mezar olmak üzere toplam sekiz adet mezar bulunmaktadır. Doğu tarafta yer alan sıradaki ilk yani en güneydeki mezar mescidin bânisi ve vâkıfı olan Hacı Sinâne(ü)ddîn Yusuf b. Hasan'a aittir (Foto. 68). Bu mezardan sonraki diğer üç mezarın hiçbirinin ne başuçlarında ne de ayakuçlarında şahide yoktur. Batı tarafta yer alan sıradaki mezarların ilkinde yani en güneydekinde de herhangi bir şahide bulunmamaktadır. Bundan sonraki iki mezarın başucu şahideleri en sondaki yani en kuzeydeki mezarın da hem başucu hem de ayak ucu şahidesi bulunmaktadır. Hacı Sinâne(ü)ddîn Yusuf b. Hasan'a ait şahidelerin dışındakiler kısmi olarak kırılmış ve yıpranmıştır. (Foto. 66, 67)

Çizim 10: Ankara Saraç Sinan Mescidi Planı (Zehra Betül Cantemir)

"Şüphesiz mescitler, Allah'ındır. O hâlde, Allah ile birlikte hiç kimseye kulluk etmeyin." (Cin Suresi 72/18) Bu mescidi Allah'ın aciz kulu Yusuf b. Hasan 687 senesinde inşa etti.	"وَاَنَّ الْمَسَاجِدَ لِلّٰهِ فَلَا تَدْعُوا مَعَ اللّٰهِ اَحَدًا" بنى هذا المسجد العبد الضعيف يوسف بن حسن في ستة سبع ثمانين و ستماية

Fotoğraf 47: Ankara Saraç Sinan Mescidi Kitabesi, Metni ve Tercümesi

Fotoğraf 48: Ankara Saraç Sinan Mescidi Doğu Cephesi

Fotoğraf 49: Ankara Saraç Sinan Mescidi Doğu Cephesi

Fotoğraf 50: Ankara Saraç Sinan Mescidi Doğu Cephesi (Giriş - Eyvan)

Fotoğraf 51: Ankara Saraç Sinan Mescidi Eyvan Bölümü Mihrabiye/Niş

Fotoğraf 52: Ankara Saraç Sinan Mescidi Doğu Cephesi (Eyvan Önündeki Seki)

Fotoğraf 53: Ankara Saraç Sinan Mescidi Kuzey Cephesi

Fotoğraf 54: Ankara Saraç Sinan Mescidi Mescidi Güney Cephesi

Fotoğraf 55: Ankara Saraç Sinan İç Avlu

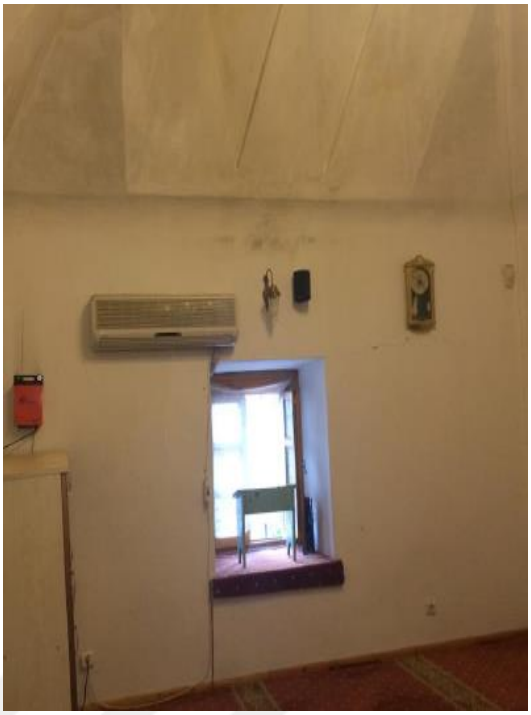

Fotoğraf 56, 57: Ankara Saraç Sinan Mescidi Mescid Bölümü Kapısı İçeriden (sol) ve Dışarıdan (sağ) Görünüşü

Fotoğraf 58: Ankara Saraç Sinan Mescidi Mescid Bölümü Kubbesi ve Kubbe Geçişi

Fotoğraf 59: Ankara Saraç Sinan Mescidi Mescid Bölümü Mihrabı

Fotoğraf 60: Ankara Saraç Sinan Mescidi Mescid Bölümü Penceresi

Fotoğraf 61: Ankara Saraç Sinan Mescidi Eyvan ve Türbe Bölümü Üst Örtüsü

Fotoğraf 62: Ankara Saraç Sinan Mescidi Mescid Bölümü Kubbesi

Fotoğraf 63: Ankara Saraç Sinan Mescidi Eyvan Bölümü Türbeye Geçiş Kapısı

Fotoğraf 64: Ankara Saraç Sinan Mescidi Türbe Bölümü Giriş Kapısı (İçeriden)

Fotoğraf 65: Ankara Saraç Sinan Mescidi Türbe Bölümü Penceresi

Fotoğraf 66, 67: Ankara Saraç Sinan Mescidi Türbesinin İçi

Fotoğraf 68: Ankara Saraç Sinan Mescidi Türbe Bölümü Hacı Sinaneddin Yusuf b. Hjasan'ın Mezarı (Başucu ve Ayakucu Şahideleri)

4.2.1.2. Vakfiye[581] Tercümesi:

(1) Takrir[582] ile (sözlü ifade ile)… Ankara'da Sarac (Sirac) Sinan Medresesi Vakfı 25 Safer (1)316 tarihinde ortaya çıkan yüce irade (padişahın emri) gereğince kaydolunmuştur.

(2) Bol bol hamd, sayısız ve hesapsız övgü, âlemin gizli sırlarına vâkıf olan, Ademoğlunun kalplerindeki ……., kalemin emrini yerine getiren (kaderi yazan) yeri ve göğü şekillendirip yaratan, …… bağışlayan, Cenâb-ı Vâcibü'l-Vücûd (saygıdeğer varlığı zorunlu olan) Hazretlerinin, yaratılmışların sığınağı, tüm varlıkların koruyucusu, yüceliğin sığınağı olan dergahına ref olunur (sunulur) ki: Yüce sarayı binasını, gökyüzü köşkünü inşa eden, ezelî hikmet gereğince hayret uyandıracak şekilde varlığı ve mekanı yakınlaştıran aklı yaratan, saygınlığı umumi "Biz insanı en güzel şekilde yarattık."[583] yüce sözü üzere hiçliğin gizeminden (yoktan) hikmet numunesi Ademi eşsiz bir şekilde meydana getiri ve yarattı. Salât (duanın, rahmetin) ve selâmın parlayan cevherleri, mutluluk/saadet günlerinin ebedi tahiyyatının (selamının) ……. Levlâk[584] tahtının sultanı, feleklerin (göklerin, gezegenlerin) meydana gelmesini (yaratılmasını) gösteren sebebi, mutluluk/saadet ……. şeref bahşeden, şefaat iklimini ferman eden, enbiya ve resullerin en üstünü/en faziletlisi, en şerefli yola hidayet eden/gösteren Muhammed Mustafa -selamların en güzeli onun, ailesinin ve ashabının (üzerine olsun).- hazretlerinin, meleklerin (kudsiyanın) tavaf ettiği, ulların/kibriyanın niyazda bulunduğu ravza-i mutahharlarına (Hz. Peygamber'in mescidine) saçıp serpilir ki saadetli hayır ve iyilik erbabı "Kim zerre miktarı hayır işlerse onun mükafatını görecektir."[585] aciz bırakan (ayet-i kerimesinin) mazmunu/manası üzere sarıp sarmalayan merhamet sancağının altında, ihsan edilen/lütfedilen gölgelerde rahat rahat oturana ve her türlü sırrın ortaya çıktığı günde büyük ve küçük (günah) sahiplerinin iç yüzleri ortaya çıktığında günah olan amelleri taşımaktan perişan olana, koruyucu/kollayıcı eli, ……. emreden, …… sığınağı, ve güvenin sığınağı şefaat ederler. Asıl meseleye gelince…

---

[581] VGMA Defter No: 592 / Sayfa No: 50 / Sıra No: 45.
[582] Osmanlı Devleti'nde resmî dâirelerden sadrâzamlığa gönderilen yazı.
[583] Tin Suresi 95/4.
[584] Hz. Peygambere atfen söylendiği belirtilen, Hadis olup olmadığı konusu tartışmalı olup Hadis bilginleri tarafından uydurma olduğu ifade edilen (لَوْلَاكَ لَمَا خَلَقْتُ الْأَفْلَاكَ) "Sen olmasaydın alemleri yaratmazdım" sözünden mülhem kısmi iktibasla ve (لولاك) "levlâk" kısaltmasıyla geçen bir terkiptir.
[585] Zilzal Suresi 99/7.

(3) Bu vefasız ……. saray ve ebedi olması imkansız binası köhne/eski ribat "Allah'ın dışındaki her şey batıldır." ifadesi üzere meşakkat ve sıkıntının geçici olarak oturduğu bir geçit olup orada göç etmesi yakın bir yaya bir misafir gibi oturan ve "Tüm nimetleri her halükarda/kesinlikle geçicidir." ifadesince dünyalık birkaç nimet kaybolmaya mahkum geçici bir konuk gibi olmakla sahip olduğu doğru düşüncelerin basiretiyle (dünyaya, dünya nimetlerine) boyun eğmeyip aslında bu dünyanın sevilen arsası/toprağı ahiretin tarlası olduğundan dolayı halen/şuan Ankara Şehri'nde oturan hayır, hasenat ve iyilik sahibi, âlimlerin ve fazilet sahiplerinin dayanağı, şeyhlerin önderi, Hacı Sinâne(ü)ddîn Yusuf ibn -büyük soy sahibi- Hasan'ın oğlu şeri-i şerîf-i Ahmediye meclisinde (Şeref sahibi Hz. Peygamber'in şeriatinin/kurallarının uygulandığı mecliste), dîn-i mübîn-i Muhammediye mahfilinde (meclisinde) vakfettiğine dair tescil/kayıt/onay için mütevelli olarak atanan Sinâne(ü)ddîn b. Yusuf'un huzurunda şeriate (dine, kanuna) uygun, sahih (doğru geçerli) bir ikrar ve geçerli, samimi bir açıklama yapıp ifadesi ortaya çıkıncaya kadar her biri temliknâme ile (tapulu olarak) müstakil/özel olarak sahih mülkü içinde ve tasarrufu altında olup Ankara sancağında ve nahiyesinde sınırları belli ve bilinen Corbek(y)(?) Mezrası, dört çiftlik yeri ve şehrin altında sınırın yanında yer ücreti, İbrahim oğlu Hüseyin Çelebi diye bilinen kırk müdlük[586] yer ücreti, Muhammed/Mehmed diye bilinen iki çiftlik yeri ve yine yer ücreti, İbrahim Bey diye bilinen yirmi iki dönüm yeri ve şehrin içinde Hisar Kapısı bitişiğinde At Pazarı diye bilinen uzunluğu otuz beş genişliği iki yüz zira[587] olup dört tarafı (çevresi) yedi bin mimari zira[588] icâre-i vâhideli (bir seferlik yapılan kira akdi/sözleşmesi) yeri ve mezraları tüm tabileri, müştemilatı ve eklentileri ile tek olan Allah için (Allah yolunda), (Allah'ın) rızasını isteyerek sağlamlaştırılmış ve sahih (doğru, geçerli) bir vakıf, açık ve kalıcı/ebedî bir habs/vakıf ile vakfedip ve habsedip şöyle şart koştum:

(4) Ankara'da yeni olarak/ilk defa inşa ettiğim mescid ve bitişiğindeki medreseyi ismimle isimlendirilerek ve inşa edilerek adı geçen mezra(lar), yerler ve tahsil edilen gelirinden; bir akçesi, adı geçen medresenin âlimlerden ve sâlihlerden ders verme bilgi ve yeteneğine sahip olup tayin edilen müderrise; bir akçesi, adı geçen mescidin kendisine uyulmaya ehil ve lâyık olan imama; bir akçesi, mütevelliye (tahsis edilen) günlük üç akçe çıkarıldıktan sonra bakım ve onarıma (tahsis dilmesi) şart

[586] Müd: Değeri kullanıldığı yere göre değişen eski bir tahıl ölçeği ve bu ölçek miktârı tahıl…
[587] Zira: Ölçüsü yöreden yöreye değişen bir uzunluk ölçü birimi…
[588] Zira: Mimarlık ölçülerde kullanılan ölçü birimi…

kılınmış olup imam ve müderrisin seçimi, tayini, azli (görevine son verilmesi) ve ilişiğinin kesilmesi, ehil ve erbabının vefat ettiğimde nesilden nesile, göbekten göbeğe, peş peşe oğluna ve oğlunun oğluna (düsturu) üzere olmasını, eğer nesilleri kesilir onlardan hiç kimse kalmazsa azatlı kölelerin ve azatlı kölelerin oğullarının en uygununun, eğer onların da nesilleri kesilir ve onlardan da kimse kalmazsa imam ve müderristen hâkimin seçeceği bir kişinin, onun çocuklarının ve çocuklarının çocuklarının (torunlarının) mütevvelli olmasını şart koşmakla, belirlemekle, tespit etmekle ve kaydetmekle birlikte adı geçen mezra ve yerlerin her türlü meşguliyetten/işgalden boşaltarak adı geçen mütevelliye teslim ettiğimde "Teslim ve tescil ettirdi." diye ifade ve vakfın bağlayıcılığına da hüküm veren ve işaret edilen/sözü edilen hâkim, fakih imamların sözlerini kabul edip/uyup adı geçen vakıfta açıklanan şartların gereğince sıhhatine (doğruluğuna, geçerliliğine) ve bağlayıcılığına da şerî' (dine, kanuna uygun) ve sahih (doğru, geçerli) bir hüküm, geçerli ve açık bir karar verdi. İşaret edilen/sözü edilen hâkim hükmünden sonra adı geçen vakıf sahih (doğru, geçerli) ve bağlayıcı olup bozulması ve dönüştürülmesi mümkün değildir, değiştirilmesi ve başka şekle sokulması ihtimali imkansızdır. "Onu işittikten sonra kim değiştirirse günahı, yalnızca onu değiştirene ait olur. Allah her şeyi işitir, her şeyi bilir."[589] Vâkıfın mükafatını Hayy (ezelî ve ebedî hayat sahibi), Cevad (sonsuz cömertlik sahibi) ve Kerim (lütuf ve ihsanı bol) olan (Allah) verir.

Bu (vakıf), altı yüz seksen yedi senesinin yüce (mübarek) Şaban ayının yirminci günü (20.08.687) yazıldı ve gerçekleşti (yürürlüğe girdi)

4.2.1.3. Vakfiye[590] Metni:

(1) با تقرير... انقره ده سراج سنان مدرسه سي وقفي ٢٥ صفر ٣١٦ (١) تاريخنده صادر اولان اراده ء عليه موجبنجه قيد اولمشدر.

(2) حمد بسيار و ثناء بيعد و شمار اول واقف سرائر عالم ..... قلوب بني آدم كار فرماي قلم و تكوين مبدع سماوات و زمين بخشاينده ..... جناب واجب الوجود حضرتلرينن ملجاء كائنات و ملاذ كافة موجودات اولان دركاه عظمت پناهنه رفع اولنوركه بنا سراي بلند ايوان آسمان و بديع خرد قريب كون و مكان بر مقتضاي حكمت ازليه رسم عجيب اوزره .... حكمت نمونه آدم "لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي اَحْسَنِ تَقْوِيمٍ"[591] نظم كريم عميم التكريم اوزره كتم عدمدن إبداع و إنشاء ايلدي و جواهر تابنده صلوات و سلام و ..... تحيات ابد پيوند سعادت ايام سلطان سرير لولاك علت عاينه ايجاد

[589] Bakara Suresi 2/181.
[590] VGMA Defter No: 592 / Sayfa No: 50 / Sıra No: 45.
[591] Tîn Suresi 95/4.

افلاك شرف بحشاء ..... سعادت فرمان فرماي اقليم شفاعة أفضل انبياء و رسل هادي أشرف ترين سبل محمد مصطفى عليه و على آله و اصحابه أكمل التحيات حضرتلرينن مطاف قدسيان نالشكاه كبريان اولان روضه مطهره لرينه ايثار و نيثار اولنوركه سعادت مندان (مند) ارباب خير و صلاح "فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْراً يَرَهُ"[592] مضموني اعجاز نمون اوزره زير لوا مرحمت التوالرنده آسوده نشين ظلال عنايت و آشفته ء حمالان جرايم (جرائم) اعمال يوم تبلى السرئرده كه تميّز ضمایر ارباب صغائر و كبائر اولنه دست پردكار فرمايان روز(؟) خندان(؟) پناه ..... كهف الامان شفاعت اولورلر. أما بعد...

(3) بو سراي ..... بيوفا و رباط كهنه ايوان مستحيل البقا(ء) الا كل شيء ما خلال الله باطل مفهومي اوزره معبر فنا نشين رنج و عناء اولوب مقيمي مانند ضيف راجل قرين ارتحال و كلّ نعيم لا محالته زائل مؤداسنجه نعمت جند روزه ء دنيا مثال ضيف زائل رهين اضمحلال اولمغله متبصران صواب انديشه جاي درنده و رام اولميوب في الحقيقه بو عرصه بهين دنيا كشتراز دار عقبا(ء) اولديغنه بناءً حالا مدينه ء انقرده ساكن صاحب الخيرات و الحسنات و المبرات عمدة العلماء و الافاضل و سيد المشايخ الحاج سنان الدين يوسف ابن حسن صلبي كبير اوغلي اولوب مجلس شرع شريف أحمدي و محفل دين مبين محمديده وقفيتنده لأجل التسجيل متولي نصب اولنان سنان الدين بن يوسف محضرنده اقرار صحيح شرعي و اعتراف صميمي مرعي ايدوب و وقف حال ذكرنده صدورنه دكين هر بري با تمليك نامه مستقلًا سلك ملك صحيحدن منسلك و تحت تصرفمده اولوب انقره سنجاغنده و ناحيه سمده معلوم الحدود و المعروف مزرعه ء جوربك درت جفتلك يري و در نزد سنور شهر تحتنده اجاره ء زمين حسين چلبي ولد ابراهيم ديمكله عريف قرق مودلك اجاره ء زمين محمد ديمكله معلوم ايكي جفتلك يري اجاره ء زمين و ينه ابراهيم بك ديمكله معروف يكرمي ايكي دونم يري و درون شهر حصار قپوسي اتصالنده اسب پازاري ديمكله معروف طولًا اوتوز بش و عرضًا ايكيوز زراعكه بحساب تربيع يدي بيك زراع معماري اجاره ء واحدلو زمين و مزرعه لري جميع توابع و لواحق و مضافاتيله حسبة لله الاحد و طلب المرضاة وقف صحيح مؤيّد و حبس صريح مخلّد ايله وقف و حبس ايدوب شويله شرط ايلدمكه:

(4) انقره ده مجدّدًا بنا ايلديكم مسجد و اتصالنده كي مدرسه دخي ناممله مسمى و بنا(ء) قلنه رق مزرعه ء مذكوردن و زمينلر و غلات متحصّله سندن تعمير و ترميم بعد الاخراج يومي اوچ اقچه اعتباريله بر اقچه سي مدرسه ء مذكوره نك علما(ء) و صلحادن تدريسه مقتدر منصوب اولان مدرسينه و بر اقچه سي مسجد مذكوره نك اقتدايه أهل و أليق اولان امامنه و بر اقچه سي متولي وقف مشروطه اولوب إمام و مدرّسك انتخاب و تعيين و عزل و اخراجيله أهل و اربابنك ارتحال دار بقا(ء) ايلديكمده على ابنائه و ابناء ابنائه نسلًا بعد نسل و بطنًا بعد بطن و عقبًا بعد عقب فإن انقرضوا فلم يبق أحد منهم فأصلح عتقائه و ابناء عتقائه فإن انقرضوا فلم يبق أحد منهم فعلى انتخاب حاكم الشرع من الامام و المدرس و على اولاده و اولاد اولاده متولي اوله ديو شرط و تعيين و تثبيت قيود برله مزرعة و

[592] Zilzal Suresi 99/7.

زمين مذكوره لرك فارغًا عن الشواغل متولي مذكوره تسليم ايلديكمده اولدخي تسلم و تسجيل ايتيردي ديو تقرير و لزوم وقفه دخي قضاء التماسي ايديجك حاكم مشار إليه اقوال ائمه ء فقهايه موافقت بيوروب وقف مذكورده بر موجب شروط مبسوطه صحّت و لزومنه دخي حكم صحيح شرعي و قضاء صريح مرعي ايتمكين من بعد حكم حاكم مشار إليه ايله وقف مزبور صحيح و لازم اولوب نقض (نقص) و تحويله محال و تبديل و تغييري متمنع الاحتمال اولدي "فَمَنْ بَدَّلَهُ بَعْدَ مَا سَمِعَهُ فَإِنَّمَا إِثْمُهُ عَلَى الَّذِينَ يُبَدِّلُونَهُ إِنَّ اللهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ"[593] و اجر الواقف على الحي الجواد الكريم

جرى ذلك و حرر في اليوم العشرين من شهر شعبان المعظم لسنة سبع و ثمانين و ست مائة.

4.2.1.4. Vakfiye Değerlendirme:

H. 20.08.687 (M. 19.09.1288) tarihli olan vakfiye, Osmanlı Türkçesi ile yazılmış olup asıl metne başlanmadan önce "Ankara'da Sarac (Sirac) Sinan Medresesi Vakfı 25 Safer (1)316 tarihinde ortaya çıkan yüce irade (padişahın emri) gereğince kaydolunmuştur." şeklinde bir not düşülmüştür. Bu nottan vakfiyenin Hicri 25.02.1316, Miladi 15.07.1898 tarihinde vakıf defterine kaydedildiği anlaşılmaktadır. Anadolu Selçuklu dönemi vakfiyeleri birkaç istisna dışında Arapça yazılmış olup bu vakfiye de bu istisnalardan biri olarak Osmanlı Türkçesi ile kaydedilmiştir. Kuvvetle muhtemel Arapça aslından tercüme edilmiş olduğunu düşünmekle birlikte bu durum deftere kaydedilirken mi yoksa daha önce mi gerçekleştiği ile ilgili bir yorum yapmak zordur. Vakfiye, bir teamül olarak hamdele-salvele olarak adlandırılan Allah'a hamd ve Hz. Peygamber'e salat ve selam ila başlamakta daha sonra dünyanın geçici ve ahiretin tarlası olduğu yönünde ifadeler yer almaktadır. Bu kısımda epey Farsça ifade kullanıldığı görülmekte fakat bu bölümden sonra Farsça kelime/ifade kullanılmamaktadır.

Vakfiyede vâkıfın, Ankara'da mukim olduğu ifade edilen, şeyhlerin önderi denilen ve bu ifade ile kendisinin de bir şeyh olduğu anlaşılan Hacı Sinâne(ü)ddîn Yusuf b. Hasan olduğu; mevkufun aleyh mimari eserin de Ankara'da, vâkıfın yeni olarak/ilk defa kendisinin inşa ettiği mescid ve bitişiğindeki medrese olup vâkıfın ismiyle isimlendirildiği ifade edilmektedir. Vâkıfın mezarı da vakfiyede belirtilen ve günümüzde Saraç Sinan Mescidi olarak bilinen yapının bitişiğindeki türbede bulunmaktadır. Hacı Sinâne(ü)ddîn Yusuf b. Hasan'ın mezarında biri başucunda diğeri de ayakucunda olmak üzere iki şahide yer almaktadır. Bunlardan başundaki şahidede

[593] Bakara Suresi 2/181.

"Merhum Hacı Sinaneddin Yusuf ibnü'l-Hasan, Allah'ın rahmetine" ayakucundaki şahidede ise "Yedi yüz on bir senesi üç cemaziye'l-ahir pazar günü (kavuştu)." yazılıdır (Foto. 67, 68). Bu bilgilerden vâkıfın (H.) 03.06.711 (M. 17.10.1311) tarihinde yani yapıyı inşa etmesinden yaklaşık 23 sene sonra vefat ettiği anlaşılmaktadır. Vâkıfla ilgili bu bilgilerin dışında pek bilgi yoktur.

Mevkufun aleyh mimari eserin, yeni yani ilk olarak vâkıfın kendisi tarafından Ankara'da inşa edildiği, bir mescid ve bitişiğinde bir medreseden oluştuğu, vâkıfın ismiyle isimlendirildiği ifade edilmekte ve hakkında başka bilgi verilmemektedir. Yapının vakfiyesinde geçen ifadelere baktığımızda gözümüzün önüne Anadolu Selçuklu dönemi medreselerinin plan tipinde bir medrese ve hemen yanında da küçük bir mescid silüeti canlanmaktadır. Yapının günümüzdeki durumuna (Çizim 10) baktığımızda ise medresenin ana eyvanı ve eyvanın iki yanındaki mekanların ayakta kaldığı ancak kuvvetle muhtemel bu eyvan ve iki yanındaki mekanların doğusunda yer alan avlunun ve bu avlunun iki tarafında yani güneyinde ve kuzeyinde yer alan talebe odaları ile bitişiğindeki küçük mescidinin yıkıldığı izlenim vermekte olup Gönül Öney[594] de bu minvalde düşünmektedir. Bu noktada veya eyvanın batı tarafında arkeolojik bir kazı yapılıp net sonuca ulaşılabilir fakat eğimli bir araziye teraslama şekilde inşa edildiği ve etrafı bir yerleşim yeri olduğu için kesin bir sonuca ulaşılamayabilir.

Vakfiyede, vâkıfın ismi Hacı Sinane'd-Din Yusuf b. Hasan şeklinde geçmekte ve "halen/şuan Ankara Şehri'nde oturan hayır, hasenat ve iyilik sahibi, âlimlerin ve fazilet sahiplerinin dayanağı, şeyhlerin önderi" şeklinde tavsif edilmektedir. Kitabede ise "şeyh", "hacı" ve "sinane'd-din" gibi sıfatlarına yer verilmeden Yusuf b. Hasan şeklinde ifade edilmektedir. Vakfiyesi H. 20.08.687 (M. 19.09.1288) tarihli olup kitabesinde de (Foto. 47) H. 687 (M. 1288) tarihinde inşa edildiği kaydedilmektedir.

Mevkuf, vakfı tesis edinceye kadar her biri temliknâme ile (tapulu olarak) müstakil/özel olarak mülkü olan Ankara'da Corbek(y) (?) Mezrası, dört çiftlik yeri ve şehrin altında sınırın yanında yer ücreti, İbrahim oğlu Hüseyin Çelebi diye bilinen kırk müdlük[595] yer ücreti, Muhammed/Mehmed diye bilinen iki çiftlik yeri ve yine yer ücreti, İbrahim Bey diye bilinen yirmi iki dönüm yer ve şehrin içinde Hisar Kapısı'nın

[594] Gönül Öney, Ankara'da Türk Devri Yapıları, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları,* Ankara 1971, s.25.
[595] Müd: Değeri kullanıldığı yere göre değişen eski bir tahıl ölçeği ve bu ölçek miktârı tahıl…

bitişiğinde At Pazarı diye bilinen 35x200=7000 mimari zira alana sahip icâre-i vâhideli (bir seferlik yapılan kira sözleşmeli) yer olup tüm müştemilatı ve eklentileri ile vakfedilmektedir.

Mevkuflar sayılırken "Ankara sancağı ve nahiyesi" şeklinde bir ifade kullanılmaktadır. Belgedeki ifadeye ilk baktığımızda sanki Ankara Sancağı'na bağlı bir nahiyenin ismi yer alması gerekirken o nahiyenin isminin eksik yazıldığı intibaı uyanmaktadır. Fakat mevkuflardan biri yine Ankara'da olduğu belirtilen At Pazarı olup Ankara Kelesi'nin hemen önünde yani Ankara merkezdedir. Diğer mevkuflar için de farklı bir konum belirtilmediğinden onların da Ankara merkezde olduğu anlaşılmaktadır. Bu durumda Ankara için hem "sancak" hem de "nahiye" ifadesinin kullanılması günümüzde şehrin ismi ile merkez ilçesinin isminin aynı olmasına benzetilebilir.

Vakfiyede ismi geçen At Pazarı (اسب پازاري), isminden de anlaşılacağı üzere at alım satımının yapıldığı bir yer olduğu anlaşılmaktadır. Burada dikkat çeken husus, vâkıfın böyle bir yeri vakfetmesi maddi anlamda güçlü olduğunu göstermektedir. "At Pazarı" Ankara'nın yaklaşık bin yıllık ticaret merkezlerinden biri olup Hisar'ın (Ankara Kalesi'nin) Cümle Kapısı'nın önündeki alana tekabül etmektedir (Çizim 11) ve mevkufun aleyh olan yapıya da oldukça yakın bir konumdadır. Pazarın alanı verilirken de uzunluğu 35 zira, genişliği 200 zira yani 7000 "mimari zira" bir alana sahip olduğu belirtilmektedir. Osmanlı döneminde "arşın" olarak da ifade edilen "zira"nın uzunluğu zaman ve mekâna göre hatta ölçülen nesnelerin cinsine göre de farklılık göstermekte ve dolayısıyla kesin tesbiti hususunda zorluklarla karşılaşılmaktadır. "Mimari zira" ya da "zirâ-ı mi'mârî" denilen ölçü birimi ise adından da anlaşıldığı üzere mimarlık işlerinde kullanılırdı. Fakat hani tarihten itibaren kullanıldığı bilinmemekte ve yaklaşık 70-75 cm'ye tekabül ettiği ifade edilmektedir[596]. Bu durumda pazarın yaklaşık 3900 m² bir alana sahip olduğunu göstermektedir. Bir diğer husus da bu At Pazarı'nın "icâre-i vâhideli" olduğu ifade edilmektedir. "İcâre-i vâhide" "tek kira bedeli" yahut "bir defaya mahsus yapılan kira akdi" anlamına gelmekte olup vakıf hukukunda akarların ay veya yıl gibi belli bir süre belirlenerek mütevelli tarafından kiralanması demektir[597]. Diğer mevkuflar için ise "icâre-i zemîn" denilmektedir ve mülkiyeti devlete veya vakıflara ait

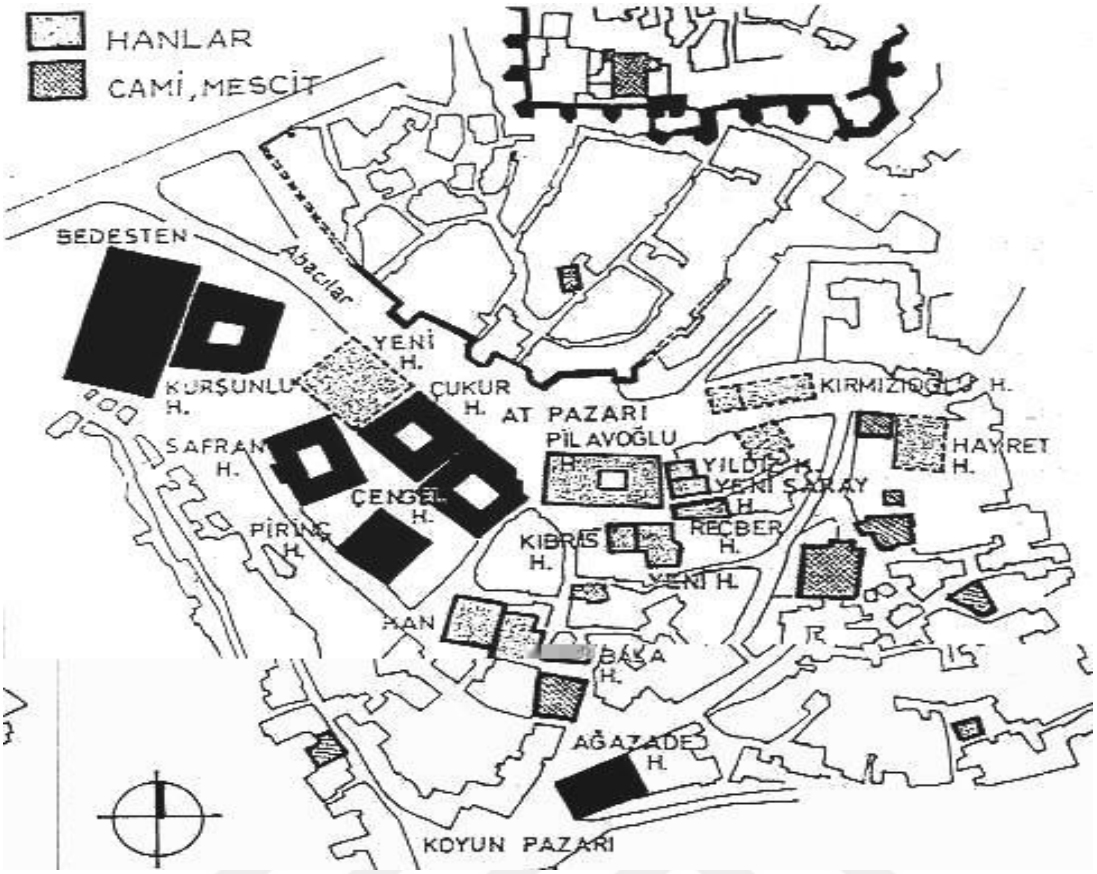
[596] Mehmet Erkal, "Arşın", *TDVİA,* C. 3, İstanbul 1991, s.411-413.
[597] Ahmet Akgündüz, "İcâre-i Vâhide", *TDVİA,* C. 21, İstanbul 2000, s.388.

yerlerin özel şahıs yahut kurumlara kiralanmasına ve ödenen kira bedeline "icâre-i zemîn" denilmektedir[598].

Vâkıf, vakfiyede: 1- İnşa edilen medreseye bir müderris, mescide bir imam ve vakfın yönetimi için bir mütevelli atanmasını şart koşmuştur. Müderrisin ders verme bilgi ve yeteneğine sahip âlim ve sâlih bir kişi ve imamın kendisine uyulmaya ehil ve lâyık bir kişi olmasını şart koşmakta, mütevellinin de imamın ve müderrisin seçimi, tayini, azli (görevine son verilmesi) gibi konularda yetkili olduğunu belirtmektedir. 2- Müderris, imam ve mütevellinin her birine günlük bir akçe verilmesini şart koşmaktadır. 3- Vakfiyede, mütevelli olarak vâkfın oğlu Sinâne(ü)ddîn b. Yusuf'un atandığı ve vakfın onun huzurunda gerçekleştiği ifade edilmektedir. Tevliyeye ehil olan kişi, vâkıf vefat ettiğinde bu göreve tayinin nesilden nesile, göbekten göbeğe, peş peşe oğluna ve oğlunun oğluna (düsturu) üzere olmasını, eğer nesilleri kesilir ve hiç kimse kalmazsa azatlı kölelerin ve azatlı kölelerin oğullarının en uygununun, eğer onların da nesilleri kesilir ve kimse kalmazsa imam ve müderristen hâkimin seçeceği kişinin, onun çocuklarının ve çocuklarının çocuklarının (torunlarının) mütevvelli olmasını şart koşmaktadır. 4- Müderris, imam ve mütevelli için günlük toplam üç akçenin ayrılmasından sonra gelirin geri kalanının medrese ve mescidin bakım ve onarımına ayrılmasını şart koşmaktadır. Birçok vakfiyede geçen bu ibare diğer vakıf eserlerinde olduğu gibi bu mescidin korunması devamı açısından vakıf müessesinin ne kadar önemli olduğunu göstermesi açısından dikkate şayandır.

Ayrıca vâkıfın, adı geçen mezra ve yerleri her türlü meşguliyetten/işgalden boşaltarak adı geçen mütevelliye teslim ettiğinde "Teslim ve tescil ettirdi." diye ifade eden ve vakfın bağlayıcılığına hükmeden adı geçen hâkimin, fakih imamların sözlerini kabul edip/uyup adı geçen vakıfta açıklanmış şartların gereğince sıhhatine (doğruluğuna, geçerliliğine) ve bağlayıcılığına şerî' (dine, kanuna uygun) ve sahih (doğru, geçerli) bir şekilde hükmettiği kaydedilmekte, bu hükümden sonra vakfın sahih (doğru, geçerli) ve bağlayıcı olduğu, bozulmasının ve dönüştürülmesinin mümkün olmadığı, her kim de değiştirirse günahı onun üzerine olacağı kaydedilmektedir.

[598] Nazif Öztürk, "Mukâtaalı Vakıf", *TDVİA*, C. 31, Ankara 2020, s.132.

Çizim 11: Ankara Kalesi Çevresindeki Meydanlar, Hanlar ve Mescitlerin Genel Krokisi (Sevgi Aktüre)

4.3. Çankırı

4.3.1. Çankırı Şeyh Mehdi Zaviyesi ve Türbesi

4.3.1.1. Mimari:

Vakfiyede belirtilen yapının Ankara Kahramankazan ilçesinin Kumpınar Köyü'nde veya Çankırı il merkezinde Karataş Mahallesi'nde olma ihtimali vardır. Ankara Kahramankazan ilçesi Kumpınar Köyü'nde yakın zamanda latin harflerle "Şeyh Mehdi Dede" yazılmış bir mezar taşından (Foto. 69) ve yapıya ait olma ihitmali olan birkaç taştan başka ne zaviye ne de türbe ile ilgili bir işaret veya kalıntı bulunmamaktadır. Çankırı il merkezindeki mevkide ise yakın zamanda yapıldığı anlaşılan bir türbe ve cami bulunmaktadır. Ancak türbenin olduğu yer Billur Bey Tekkesi[599] olarak ifade edilmekte yani burada farklı şekilde isimlendirilse de bir tekke olduğu anlaşılmaktadır. İhtimaller arasında mevkufun aleyh mimari eserin Çankırı il merkezindeki olduğu ihtimali ön plana çıkmakta olup bu kabulü esas alarak bir değerlendirme yaptık. Bu hususla ilgili geniş izahat ve değerlendirme için vakfiyeyi değerlendirdiğimiz bölüme bakılabilir.

Vakfiyede mevkufun aleyh olarak bir türbe ve bir zaviyeden bahsedilmektedir. Çankırı merkezde Karataş Mahallesi'nde Kayabaşı Caddesi'nde yer alan Şeyh Mehdi Türbesi dikdörtgen planlı, moloz taş üzerine kerpiç malzeme ile örülmüş, beden duvarlarına sahip üzeri ahşap bir kırma çatı ile örtülü ve dönemsel açıdan ipucu verebilecek herhangi bir mimari ve sanatsal değere sahip olmayan bir yapıdır. Türbeye (Foto. 70, 71, 72) doğu cephesinde yer alan ahşap bir kapıdan girilmektedir. Doğu cephesinde dört diğer cephelerde ise birer adet pencere bulunmaktadır. İçinde de üç (3) adet sanduka bulunmaktadır. Türbenin hemen yanında Şeyh Mehdi Camii[600] (Foto. 70, 73, 74) olarak bilinen caminin zaviye olarak kullanılan yapının yerine sonradan yapılmış olma ihtimali vardır. Fakat dikdörtgen planlı ve kırma çatılı betonarme bu yapı da dönemsel açıdan ipucu verebilecek herhangi bir mimari ve sanatsal özelliğe sahip değildir.

[599] A. Kemal Hacışeyhoğlu, *Çankırı Tarihi*, Vilayet Matbaası, 1930, s.178.

[600] Günümüzde belirttiğimiz caminin yakınına yine Şeyh Mehdi Camii olarak isimlendirilen yen bir cami yapılmış olup bizim Şeyh Mehdi Camii olarak belirttiğimiz yapı ile ilgili olarak görevliler Kur'an Kursu vb. farklı amaçlarla kullanılacağını ifade etmektedirler. (Foto.: 2)

Fotoğraf 69: Ankara Kahramankazan Kumpınar Köyü Şeyh Mehdi Mezarı

Fotoğraf 70: Çankırı Şeyh Mehdi Türbesi (sol), Eski Şeyh Mehdi Camii (orta), Yeni Şeyh Mehdi Camii (sağ)

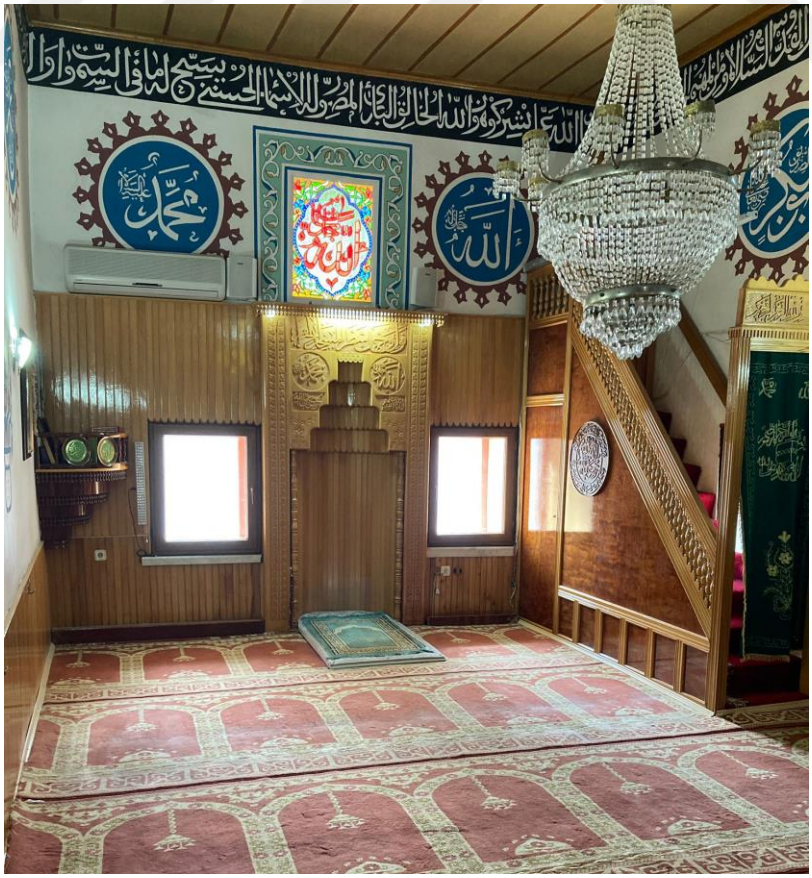
Fotoğraf 71: Çankırı Şeyh Mehdi Türbesi

Fotoğraf 72: Çankırı Şeyh Mehdi Türbesi İçi

Fotoğraf 73: Çankırı Eski Şeyh Mehdi Camii

Fotoğraf 74: Çankırı Eski Şeyh Mehdi Camii İçi

4.3.1.2. Vakfiye[601] Tercümesi:

(1) Rahaman ve Rahim olan Allah'ın adıyla… O'nun yardımı ve himayesiyle…

(2) Bu vakfiye sureti belgenin aslına uygundur.

(3) Şânı yüce olan Allah'a muhtaç Çankırı şehrine ihtilaf/anlaşmazlık üzerine tayin edilen hâkim Said Efendizâde Muhammed (Mehmed) Rıza -Allah merhamet etsin.- yazdı.

(4) Kadim (ezelî olan), kavim (doğru, hak olan), melîk (her şeyin sahibi), kerîm (cömert, bol bol ihsan eden), vefiy (güvenilir) olan, gizli ve açık her şeyi bilen, (gelecekte) olacakların ve geçmişte olanların sayısını takdir/tespit eden, şeriatin/dinin (emrettiği) ameli en güzel şekilde yapan herkesi mükafatlandıran Allah'a hamd olsun. (Çünkü) Allah, güzel amel işleyenlerin mükafatını karşılıksız bırakmaz aksine her iyiliğe on misli karşılık (sevap) verir ve istediği kimselerin (mükafatını) istediği kadar arttırır. Mükemmel bir nübüvvet (peygamberlik) süresinin başı/başlangıcı ve genel (cihanşümul) bir risâlet (peygamberlik) risalesinin (mesajının) sonu/sonuncusu, kesin ayetlerle/delillerle gönderilen, açık/net/parlak mucizelerle desteklenen Efendimiz Hz. Muhammed'e (SAV), hayır sahibi/faziletli ailesine ve hayır sahibi ashabına salât (rahmet, dua) olsun. Asl meseleye gelince…

(5) Bu, fakirlerin (tevazu sahiplerinin) ve sâlihlerin (güzel amel sahiplerinin) rol modeli, faziletli kişilerin (üstün ahlak sahiplerinin), zâhidlerin (takva sahiplerinin), âbidlerin (Allah'a kulluk edenlerin) ve şeyhlerin sultanı, ileri gelenlerin önderi, yeryüzünde Allah'ın velisi (dostu) Hazreti Şeyh Mehdî b. Hamîd b. Şaban -Allah ömrünü ve feyzini uzun eylesin. basiretini (idrak kuvvetini) aydınlatsın. Aklını/gönlünü güzelleştirsin.- ifadesi/sözü hakkında içeriği bilinen, ……., yürürlükte, aşikar olmayan kısımları açıklanan şer'î (dine, kanuna uygun) kitaptır/belgedir.

(6) O, dünyanın geçici, ahiretin bâki kalıcı olduğunu anladığında ve (Hz. Peygamber'in) -selâm onun üzerine olsun- "İnsanoğlu öldüğü zaman, bütün amellerinin sevabı da sona erer. Şu üç şey bundan müstesnadır: Kendisine dua eden hayırlı evlat, insanların istifade ettiği ilim, sadaka-i câriye."[602] -Tamamen Allah'ın resulü, Allah'ın sevgilisi doğru söyledi.- sözünün müjdesi/çağrısı üzerine başarı/kazanç ve kurtuluş vesilesini istediğinde, ölüm kasesini için herkes için "Allah'a temiz bir kalple gelenler

[601] VGMA Defter No: 582-1 / Sayfa No: 215 / Sıra No: 149.
[602] Müslim, Vasiyyet 14. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Vasâya 14; Tirmizi, Ahkâm 36; Nesâî, Vasâyâ 8

dışında malın da çocukların da fayda vermeyeceği gün"[603]ün kesin olduğunu bildiğinde, adı geçen (vâkıf), hayır fırsatlarında takdir edilenin/bahşedilenin sarf edilmesinin/harcanmasının en hayırlı azık (ahiret azığı) olduğunu idrak ettiğinde azık (ahiret azığı) elde temin yöntemlerini yerine getirmeye başladı, ecel ansızın gelmeden amel-i sâlihlere (iyi amellere) öncelik vermeye çalıştı, samimi bir niyetle, geçerli/devam eden bir kesin kararla aklı ve bedeni sağlıklı, tasarrufları geçerli, teberruları/bağışları bağlayıcı iken tamamını gönüllü ve razı olarak, herhangi bir zorlama ve gönülsüzlük olmadan, bol sevap ve sadakanın bulut gibi üzerin, gölgelendirmesini arzu ederek, (Hz. Peygember'in) -Salât (dua, rahmet) ve selam onun üzerine olsun- "Mü'min, Kıyamet Günü'nde insanlar arasında hüküm verilinceye kadar sadakasının gölgesindedir (gölgesi altındadır)"[604] sözünü …… vakfetti, habsetti, hayır olarak verdi, tasadduk etti, ebedi kıldı.

(7) Bunlar (vakfettiği şeyler): Adı geçen vâkıfın -Allah ömrünü uzun etsin.- mülkiyetinde olan Ankara'ya bağlı olan dört köydür. Sonra vâkıf, dört vakfın sınırlarını, her bir köyü ve isimlerini belirledi. (Vakfedilen) birinci köy Ğây (Beğay, Buğay) el- Muttasıl (Bitişik Ğây/Beğay/Buğay) diye isimlendirilir. İlk sınırı, Zengi Gölü'ne ulaşır, sonra oradan Eraycık (Ericik, Arıcık) Beleni'ne, sonra Kâtun (Hâtun) Kavak'a ulaşır. İkinci sınırı, oradan Dezim Köyü'ndeki Küçük Nehre sonra Yaylak Arslan'a nispet edilen …… …… ulaşır. Üçüncü sınır, oradan Selûkî Ziyaret'e sonra oradan Ci(e)nli Ağız'a sonra oradan Ayan (İn) Kervansarayı'na ulaşır. Dördüncü sınır; Kurt Siyeği sonra Ağdalıca (İğdelice) Öze sonra …… (Haruzengi) Gölü'ne ulaşır. (Böylece, bu şekilde) vakıf oldu. (Vakfedilen) ikinci köy Alva diye isimlendirilen köydür. Birinci sınırı; Gökçe Tepe'ye sonra oradan Koca Kavak'a ulaşır. İkinci sınırı; oradan Nusret Paşa -Allah dileğini kolay eylesin- Vakfı'na sonra oradan adı geçen Ğây (Beğay, Buğay) Köyü'ne ulaşır. Üçüncü sınırı; Zengi Göl'e sonra oradan Kabcebe Kuş Burnu'na sonra oradan Abdullah Değirmeni'ne ve Korkun Köyü Nehri'ne ulaşır. Dördüncü sınırı; oradan Arpa Deresi diye isimlendirilen vadiye ulaşır. (Böylece, bu şekilde) vakıf oldu. Üçüncü köy Handırı Köy diye isimlendirilir. Birinci sınır; oradan Büyük (Ana) Yol'a ulaşır. İkinci sınır; oradan Yağlı Taş'a sonra oradan Eylisalak (?) sınırına ulaşır. Üçüncü sınır; Urvaygezi diye isimlendirilen (yere) sonra oradan Mus Göl'e ulaşır. Dördüncü sınır; sonra oradan Yaylak Merlevad diye

[603] Şuara Suresi 26/88-89.
[604] Ahmed b. Hanbel, Müsned, 4/147-8.

isimlendirilen (yere) ulaşır. (Böylece, bu şekilde) vakıf oldu. Dördüncü köy Tepe Köy diye isimlendirilir. Birinci sınırı; Ebu'l-Odra diye isimlendirilen (yere) ulaşır. İkinci sınırı; oradan Göktepe (Köktepe) diye isimlendirilen yere ulaşır. Üçüncü sınır; oradan eskiden Müslim Sazı diye bilinen (yere) ulaşır. Dördüncü sınır; Ermeni sınırı diye bilinen (yere) ulaşır. Bu dört köy tüm sınırları, hakları, tabileri, eklentileri, (üzüm) bağları, değirmenleri, ağaçları, nehirleri, kuyuları, düzlükleri, dağları, mamur (işlenmiş) ve mamur olamayan (işlenmemiş, metruk) yerleri, tüm vergileri, genel menfaatleri, tüm bunlar gibi dâhilî ve hâricî, bitişik ve ayrı lehine olan tüm hakları, tüm sebepleri/gerekçeleri/vasıtaları ile vakıf oldu.

(8) Adı geçen vâkıf -Allah-u Teala uzun bir süre kalıcı olmasını ……..- Eymürcük Mezrası'nı, Feryad Sazı, Ballıca Mezrası'nı, Ankara Çarşısı'nın[605] içinde Babuccılar Mescidi diye isimlendirilen mescidin yanında beş tahıl ölçeği (kapasitesi) olan mezrayı vakfetti, habs etti ve ebedi kıldı. Bu mezralar komşuları arasında iyi bilindikleri için sınırlarını belirtmeye gerek olmayıp adı geçen vâkfın -Allah feyzini/ihsanını ebedi kılsın.- mülküdür. Tüm sınırları, hakları, tabileri, eklentileri, (üzüm) bağları, ……., ağaçları, nehirleri, kuyuları, düzlükleri, dağları, mamur (işlenmiş) ve mamur olamayan (işlenmemiş, metruk) yerleri, pınarları, tüm vergileri, dâhilî ve hâricî, bitişik ve ayrı lehine olan tüm hakları, oraya nispet edilen her şeyi, tüm bunlar gibi oraya ait olduğu kabul edilenlerin hepsini, tüm sebepleri/gerekçeleri/vasıtaları, değirmenleri ve tamamı böylece vakıf oldu.

(9) Aynı şekilde ……. araziyi de vakfetti. Bu arazi adı geçen Ballıca Mezrası ile bitişiktir. Aynı şekilde ahalisi nezdinde (iyi bilindiği için) sınırlarını belirtmeye gerek yoktur. Böylece vakıf oldu.

(10) Korunmuş Ankara'da, Karataş diye bilinen yerde, bulunan bir paça arazinin tamamını vakfetti, habs etti, hayır olarak verdi ve tasadduk etti. Birinci sınırı; büyük caddeye bitişiktir. İkinci sınırı; Hacı Vakfı'na ulaşır. Üçüncü sınırı; Büyük Nehir'e ulaşır. Dördüncü sınırı; Tabak Mahallesi'ne ulaşır. Tüm sınırları, hakları, alt yapısı, meyveli ve meyvesiz ağaçları, değirmenleri, tüm vergileri, genel menfaatleri, tüm bunlar gibi dâhilî ve hâricî, bitişik ve ayrı lehine olan tüm hakları, tüm sebepleri/gerekçeleri/vasıtaları ile aynı şekilde vakıf oldu.

[605] Belgede (سوق عنقره) şeklinde yazılan bu ibareyi "Ankara Çarşısı" şeklinde tercüme ettik. Ancak bu şekilde tercüme ettiğimizde mana olarak bir çarşıda mezranın olduğu anlamı çıkıyor. Bu da bira mantık dışı oluyor. Belgenin aslını bozmadan tercüme etsek de bir eksiklik veya yanlışlık olduğu aşikardır.

(11) Adı geçen vâkıf -Allah ömrünü uzun etsin, faziletini, ihsanını arttırsın.- mübarek türbede aziz/yüce Kur'an'dan haftanın günlerinden pazartesi ve perşembe günü yüce Allah'ın kelamından iki cüz okunmasını şart koştu. Vâkıf, türbede Kur'an okuyan hafızın güzel amel sahibi, takva sahibi, (Allah'a) kulluk eden, yüce Kur'an'ı bilen bir hâfız olmasını şart koştu. İşaret edilen vâkıf -Allah feyzini/ihsanını arttırsın.- bu dört köyün, mezraların, değirmenlerin, meyveli ağaçların ve bağların menfaatlerinin tamamını, menfaatlerinin tümünü, vergilerinin/gelirlerinin hepsini öncelikle türbenin ve zaviyenin görevlerine açıklandığı ve yazıldığı şekilde övülen vâkıfın korunmuş Ankara'nın içinde Karataş diye bilinen yerde inşa ettiği zaviyenin maslahatına/yararına şart koştu.

(12) İkisi (türbe ve zaviye) yıkılırsa ikinci, üçüncü, dördüncü bu şekilde sonuna kadar yeniden yapılır. Eğer bu imkansız olursa, mütevelli, dönemin hâkiminin bilgisi dahilinde hayır gördüğü bir yere inşa eder. Sonra hâfızın maslahatına/yararına sarf edilir ki (vâkıf hâfız için), her ay yarısı beş dirhem olan Sultânî gümüş dirhem (cinsinden) on dirhem tahsis etti. Sonra lamba/ışık yakmak için yağ ve kandile, mübarek geçelerde (yakılacak) muma, hasır ve kilime sarf edilir. Sonra durumlarına göre gelen ve konaklayanların yedirmeye sarf edilir. Bu harcama kalemlerinden bir şey artarsa, artan iki hisseye ayrılır ve bir hisse mütevelli hizmetinin karşılığı, diğer hisse ise meşihat hizmetinin karşılığı olur.

(13) Adı yazılı vâkıf -Allah uzun ömür versin, şerefini/gücünü/kudretini arttırsın.- tevliyeyi (mütevellilik görevini), meşihati (şeyhlik görevini) ve kıraati (Kur'an okuma görevini) oğullarına sonra nesilden nesile, asırdan aşıra, göbekten göbeğe oğullarının oğullarına; eğer -Allah korusun.- oğullarının nesli kesilirse nesilden nesile, asırdan aşıra, göbekten göbeğe, kızlarının kızlarına ve kızlarının oğullarına; eğer onların da nesilleri kesilirse, azatlı kölelerine sonra azatlı kölelerinin azatlı kölelerine, sonra nesilden nesile, asırdan aşıra, göbekten göbeğe oğullarının azatlı kölelerinin en sâlihine (iyisine, en uygununa); onların da nesilleri kesilirse Müslüman âlimlerden Allah için ve Allah yolunda ilim sahibi olanlara şart koştu.

(14) Sözü edilen/işaret edilen vâkıf, zikredilenlerin vakfından ve şartlardan dönmek (ve) köyleri, mezraları, değirmenleri, meyveli ağaçları, bağları ve zaviyeyi (önceden) olduğu gibi tam bir mülk yapmak istediğinde vakfiyeyi ve şartları inkar etti/reddetti ve vâkıfın oğlu olan mütevelli de karşılık verdi (o da onun dediğini reddetti). (Bu ikisi) anlaşmazlığa düştüklerinde ve parlak şeriatın hizmetçisine

(hâkimine), beyaz (tertemiz) Hanefi tarikatının (yolunun) meclisine sunduklarında (arz ettiklerinde), dört köyün, mezraların, meyveli ağaçların, bağların, değirmenlerin ve zaviyenin vakfiyesi belirtildiği ve izah edildiği şekilde, Hamza Efendi'nin ve İlyas Efendi'nin, "vâkıfın dört köyü, mezraları, meyveli ağaçları, değirmenleri ve adı geçen zaviyeyi yazılı düzenleme üzere vakfettiği" şeklindeki şahitlikleri ile vakfiyeyi doğru ve aslına uygun buldum ve o ikisinin (şahitlerin) şahitliklerini kabul ettim. Doğru yolda oldukları görülen/düşünülen imamların -Allah onların hepsinden razı olsun.- sözü/fetvası üzerine vakfiyesinin ve şartların sıhhatine (doğruluğuna, geçerliliğine) hükmetti (hükmedildi) ve sahih (doğru, geçerli), şer'î (dine, kanuna uygun), şer'î (dine, kanuna uygun) bir tescil/onay/kayıt ile tescillenmiş/onaylanmış/kabul edilmiş bir vakıf oldu. Satılamaz, hibe edilemez, değiştirilemez, herhangi bir şekilde ve herhangi bir sebeple vakıf/vakfiye (hükmünden) (şahsî) mülkiyete çıkarılamaz/dönüştürülemez. Her kim değiştirmeye kastederse Allah'ın, meleklerin ve tüm insanların laneti onun üzerine olsun. Adı geçen vâkıfın mükâfatını Hay (ezelî ve ebedî hayat sahibi) ve Kerim (cömert, ihsanı bol) olan Allah verir.

(15) Bu şekilde orta çıktı. Altı yüz yetmiş (670) senesinin mübarek Receb ayında yazıldı.

(16) Olaya (vakfa, vakfiyeye) şahitlik edenler: Buna (vakfa, vakfiyeye) ,İmam Nihat b. Mahmud şahitlik etti. / Buna (vakfa, vakfiyeye), Hacı Ömer b. Abdüsselam şahitlik etti. / Buna (vakfa, vakfiyeye), Ahmed b. Muhammed (Mehmed) şahitlik etti. / Buna (vakfa, vakfiyeye), Ömer Bey b. Nihat şahitlik etti. / (Bu belgenin, vakfiyenin), içindekilere şahitlik etti. Bunu Yusuf b. Kayser yazdı. / Buna (vakfa, vakfiyeye), Yahya b. Mustafa şahitlik etti. / Buna (vakfa, vakfiyeye), Ahmed b. Halvetî şahitlik etti. / Buna (vakfa, vakfiyeye), Yunus b. Ankaravî şahitlik etti. / Buna (vakfa, vakfiyeye), Osman b. Hallac şahitlik etti. / Buna (vakfa, vakfiyeye), İdris b. Ahmed şahitlik etti. / Buna (vakfa, vakfiyeye), Mustafa b. Şerefü'd-Dîn şahitlik etti. / Buna (vakfa, vakfiyeye), İsa ……. b. Hatib şahitlik etti. / Buna (vakfa, vakfiyeye), Süleyman b. Muzaffer şahitlik etti. / Buna (vakfa, vakfiyeye), Ebu'l-Bekâ el-Konevî şahitlik etti. / Buna (vakfa, vakfiyeye), Yakub b. İshak şahitlik etti. / Buna (vakfa, vakfiyeye), Hızır b. Ahmed Ebraz şahitlik etti.

4.3.1.3. Vakfiye[606] Metni:

(1) بسم الله الله الرمن الرحيم و بعون الله و العناية

(2) هذه صورت الوقفية طبق اصله الوسيقة

(3) سعيد افندي زاده محمد رضا المولى خلافة بمدينة كانغري نمقه الفقير إليه ..... عز شأنه غفر له.

(4) الحمد لله القديم القويم الملك الكريم الوفي العليم بالجهر والخفي المقدر بكم ما يكون و ما كان في المضي المجزي بكل من أحسن عمل الشرعي إن الله لايضيع اجر من احسن عملا بل يجزي بكل حسنة عشر بدلا و يضاعف لمن يشاء إلى ما يشاء و الصلوة على فاتحة سورة النبوة التامة و خاتم الرسالة الرسالة العامة سيدنا محمد المبعوث بالآيات القاطعة المؤيد بالمعجزات الساطعة و على آله الابرار و صحبه الاختيار (الاخيار) و بعد...

(5) فهذا سفر شرعي يشعر مضمونه ..... مرعي معرب مكنونه عن ذكر ما هو أنّ قدوة الفقراء و الصالحين و سلطان الفضلاء و الزهاد و العباد و المشايخين و قطب الاوتاد ولي الله في الأرض حضرت شيخ مهدي بن حميد بن شعبان ادام الله عمره و بركته و نوّر بصيرته و أطاب سريرته.

(6) لما علم ان الدنيا فانية و الآخرة باقية و طلب وسيلة الفوز و الفلاح داعيا لماقاله عليه السلام "إذا مات ابن آدم انقطع عمله الا عن ثلاث ولد صالح يدعو له و علم (عمل)[607] الناس ينتفعون به و صدقة جارية"[608] الحديث بتمامه صدق رسول الله و صدق حبيب الله و علم أنّ لا بدّ لكلّ من يشرب كأس المنون " يَوْمَ لَا يَنْفَعُ مَالٌ وَلَا بَنُونٌ & اِلَّا مَنْ اَتَى اللهَ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ"[609] و لمّا شعر المشار إليه بانّ صرف المقدور في فرص الخير خير الزاد شرع في إقامة شعائر تزود للمعاد و اشتغل بتقديم صالحات العمل قبل عجل الأجل وقف و حبس و تسبّل و تصدّق و أبّد بنية صادقة وعزيمة جارية في صحة عقله وبدنه و نفاز تصرّفاته و لزوم تبرّعاته كلها عن طوع و اختيار لاعن كره و إجبار رغبة خزيل الثواب و إظلال صدقة عليه كالسحاب ..... بقوله صلى الله عليه و سلّم : " المؤمن في ظلّ صدقته يوم القيامة[610] (القيمة) حتى تقضى بين الناس"[611]

(7) و ذلك جميع القرى الاربعة مملوكة للواقف المزبور ادام الله عمره (الكاينة) الكائنة في مضافات عنقره ثمّ عيّن الواقف حدودها الاوقاف[612] الاربع كل قرية و اساميها فالقرية الاولى منها يسمى بقاي (بفاي) المتصلة حدودها اولا ينتهي إلى زنكي كولي ثمّ منها إلى اريجكب بلكي ثمّ إلى قاطون (خاطون) قواق و الحد الثاني منها ينتهي إلى نهر صغير قرية الدزم ثمّ إلى .... ينسب إلى ييلاك ارسلاني و الحد الثالث منها

---

[606] VGMA Defter No: 582-1 / Sayfa No: 215 / Sıra No: 149.
[607] İkinci "علم" kelimesinin mana açısından bu şekilde olması daha güzel olur.
[608] Müslim, Vasiyyet 14. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Vasâya 14; Tirmizi, Ahkâm 36; Nesâî, Vasâyâ 8
[609] Şuara Suresi, 26/88-89.
[610] Belgede bu kelime (القيمة) şeklinde yazılmış ancak doğrusu (القيامة) şeklinde olduğu için bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.
[611] Ahmed b. Hanbel, Müsned, 4/147-8.
[612] Belgede bu kelime (الواقف) şeklinde yazılmış ancak siyak-sibak ve mana açısından (الاوقاف) şeklinde olmasının daha doğru olacağını düşündüğümüz için bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.

ينتهي إلى سلوك زيارة ثمّ منها إلى فم جنلو و ثم منها (و ثمّ منها)[613] إلى اين كاربان سراي و الحد الرابع ينتهي إلى قورت سييكي وإلى اكده ليجه اوز ثمّ الحروزنكي كولي فصارت وقفًا و القرية الثانية منها يسمى قرية علوي الحد الاول منها ينتهي كوكچه دپه ثمّ منها إلى قوجه قواق و الحد الثاني منها ينتهي إلى وقف نصرة پاشا يسّر الله ما شاء ثمّ منها إلى حدّ قرية المذكورة بغاي و الحدّ الثالث ينتهي إلى زنكي كول ثمّ منها إلى قبجبه قوش بورني ثمّ منها إلى طحن عبد الله و إلى نهر قرية قورقون الحد الرابع منها ينتهي إلى واد الذي يسمى ارپه دارسي فصارت وقفًا و القرية الثالثة يسمى قرية خندري الحد الأول منها ينتهي إلى طريق الأعظم و الحد الثاني منها ينتهي إلى يغلي طاش ثمّ منها إلى حدود ايلي صلق الحد الثالث ينتهي إلى الذي يسمى اورواي كزي (كوي) ثمّ منها إلى موص كول و الحد الرابع منها ينتهي إلى الذي يسمى ييلاق مرلواد فصارت وقفًا و القرية الرابعة يسمى دپه كوي الحد الأول منها ينتهي إلى الذي يسمى ابو لودره و الحد الثاني منها ينتهي إلى موضع يسمى كوك دپه و الحد الثالث منها ينتهي إلى ما يعرف قديمًا بمسلم سازي و الحد الرابع ينتهي إلى ما يعرف تخوم ارمني فصارت هذه القرية الأربعة التي بجميع حدودها و حقوقها و توابعها و لواحقها و كرومها و طواحينها و اشجارها و انهارها و آبارها و سهلها و جبلها و عامرها و غامرها و كافّة رسومها و عامّة منافعها و كلّ حقّ هو لها داخل فيها و خارج عنها متّصل بها و منفصل عنها على تباه الوجوه كلها و الاسباب باسرها و اجمعها وقفًا

(8) ثمّ الواقف المسفور ..... الله تعالى بطول بقائه وقف و حبس و أبّد مزرعة ايمورجك و فرياد سازي و مزرعة بللجه و مزرعة فيها خمسة مكيل التي في داخل سوق عنقره بجنب المسجد الذي يسمى بابوجيلر مسجدي و حدود هذه المزارع المستغني عن التحديد لشهرتها عند جيرانها و هذه المزرعة التي هم مملوكة الواقف المزبور أبّد الله بركته و جميع حدودها و حقوقها و توابعها و لواحقها و كرومها و ساسها و اشجارها و انهارها و آبارها و سهلها و جبلها و عامرها و غامرها و عيونها و كافّة رسومها و عامّة منافعها و كلّ حقّ لها داخل فيها و خارج عنها متّصل بها و منفصل عنها و كلّ ما ينسب إليها و يعرف بها على تباهي الوجوه كلها و الاسباب باسرها و طواحينها و اجمعها كذلك صارت وقفًا

(9) و وقف ايضًا بالاراضي الدشتية ..... فيه و هي متّصلة بمزارع باليجه المذكورة و حدودها كذلك مستغن عن التحديد عند أهلها فصارت كذلك وقفًا

(10) ووقف و حبس و سبل و تصدق و ذلك جميع قطعة الارض الكائنة بنفس العنقره المحمية في موضع المعروف بقرا طاش المتصلة حدودها اوّلا بالشارع الأعظم و الحد الثاني ينتهي إلى بوقف الحاجي و الحد الثالث ينتهي إلى نهر كبير و الحد الرابع ينتهي إلى محلة طباق جميع حدودها و حقوقها و مرافقها و اشجارها الثمرة و غير المثمرة و طواحيها و كافة رسومها و عامة منافعها و كل حق هولها داخل فيها و خارج عنها متصلة بها و منفصل عنها على تباهي الوجوه كلها و الاسباب باسرها و اجمعها صارت كذلك وقفًا

(11) و شرط الواقف المذكور اطال الله عمره و زاد بركته ان يقرأ في التربة المباركة من القرآن المجيد في ايام الاسبوع يوم الخميس و يوم الاثنين جزئين من كلام الله العظيم و شرط الواقف ان بكون الحافظ الذي يقرأ القرآن في التربة صالحًا زاهدًا عابدًا عارفًا بالقرآن العظيم و شرط الواقف المشار إليه أدام الله بركته مجموع منافع هذه القرية الاربعة و المزارع و الطواحين و الاشجار المثمرة و الكروم على وجه المشروح المسفور على مصالح

[613] Eğer yanlış okumadıysak ibare belgede iki defa yazılmış.

الزاوية التي بناها الواقف المبرور الواقعة بنفس عنقره المحمية في موضع المعروف بقرطاس كافّة منافعها وعامّة رسومها اولا إلى مهمات التربة و الزاوية

(12) فان انخربتا يعاد ثانيًا و ثالثًا و رابعًا هكذا إلى غير النهاية فان تعذر بنا المتولي بمعرفة حاكم الوقت بموضع يراه المتولي خيرًا منه ثم يصرف الى مصالح الحافظ و عيّن في كلّ شهر عشرة دراهم من الدراهم الفضة السلطانية نصفه خمسة دراهم ثم يصرف الزية و القنديل ليسرج فيها و للشمع في ليالي الشريفة و الحصير و البسيط ثمّ يصرف على طعام الواردين و النازلين على حسب ما لهم فان فضل من هؤلاء المصارف يجعل ما فضل سهمين سهم لمقابلة خدمة[614] (خذمت) المتولي و سهم آخر لمقابلة خدمة[615] المشيخة

(13) و شرط الواقف المسطور عمر الله عمره و زاد عزته التولية والمشيخة و القراءة لابنائه ثم لابناء ابنائه نسلًا بعد نسل قرنًا بعد قرن و بطنًا بعد بطن و إن انقرضوا الابناء العياذ بالله فلبنات البنات و بنات الابن نسلًا بعد نسل بطنًا بعد بطن و قرنًا بعد قرن و إن انقرضت لعتقائه ثمّ لعتقاء عتقائه ثمّ لا صلح عتقاء ابنائه نسلًا بعد نسل و قرنًا بعد قرن بطنًا بعد بطن و إن انقرضوا فعلى اهل العلم من علماء المسلمين لله و في الله

(14) ثمّ لمّا اراد الواقف المشار اليه أن يرجع عن وقف المذكورات و الشرائط يجعل القرى و المزارع و الطاحون و الاشجار المثمرة و الكروم و الزاوية ملكًا تامًا كما كان عليه فأنكر الوقفية و الشرائط فقابله المتولي الذي هو ابن واقف فلمّا تنازعا و رفعا إلى خادم (حاكم)[616] الشريعة الغراء و محفل الطريقة الحنفية البيضاء فأثبتُ الوقفية القرى الاربعة و المزارع و الاشجار الثمرة و الكروم و الطاحون و الزاوية على وجه المشروح المذكور بشهادة حمزة افندي و الياس افندي بأن الواقف قد وقف القرى الاربعة و المزارع و الاشجار المثمرة و الطواحين و الزاوية التي مر[617] الذكر على ترتيب المسطور قبلت شهادتهما فحكم بصحة وقفيتها و الشرائط على قول من يرى من الائمة المهديين رضواناالله تعالى عليهم اجمعين فصارت وقفًا صحيحًا شرعيًا مسجلا بتسجيل شرعي فلا يباع و لا يوهب ولا يستبدل ولا يخرج من الوقفية إلى الملكية بوجه من الوجوه و سببًا من الاسلاب فمن قصد التبديل فعليه لعنة الله و الملائكة و الناس اجمعين و أجر الواقف المذكور على الله الحي الرحيم.

(15) جرى ذلك و حرّر في شهر رجب المبارك سنة سبعين و ستمائة

(16) شهود الحال: شهد بذلك الامام نهات بن محمود / شهد بذلك حاجي عمر بن عبد السلام / شهد بذلك عمر بن اسحاق / شهد بذلك احمد بن محمد / شهد بذلك عمر بك بن نهات / شهد بما فيه حرّره يوسف بن قيصر / شهد بذلك يحيى بن مصطفى / شهد بذلك احمد بن حلوتي / شهد بذلك يونس بن عنقره وي / شهد بذلك عثمان بن حلاج / شهد بذلك ادريس بن أحمد / شهد بذلك مصطفى بن شرف الدين / شهد بذلك عيسى ..... بن خطيب /

[614] Belgede bu kelime (خذمت) şeklinde yazılmıştır ancak mana ve imla açısından (خدمة) şeklinde yazılmasının daha doğru olacağını düşündüğümüz için bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.
[615] Belgede bu kelime (خذمت) şeklinde yazılmıştır ancak mana ve imla açısından (خدمة) şeklinde yazılmasının daha doğru olacağını düşündüğümüz için bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.
[616] Belgede (خادم) şeklinde yazılmıştır ancak (حاكم) şeklinde de olabileceğini düşünerek hem metinde hem de tercümede parantez içerisinde gösterdik.
[617] Metinde (مار) şeklinde bir ifade vardır. Ancak (مر) şeklinde olması mana olarak daha doğru olduğunu düşündüğümüzden bu şekilde yazdık.

شهد بذلك سليمان بن مظفر / شهد بذلك ابو البقاء القنوي / شهد بذلك يعقوب بن اسحاق / شهد بذلك حضر بن أحمد ابراز.

4.3.1.4. Vakfiye Değerlendirme:

Altı yüz yetmiş (H. 670) senesinin Recep ayında (M. Şubat/Mart 1272) vaki olduğu belirtilen vakfiye metnine geçmeden önce vakfiye suretinin aslına uygun olduğu belirtilen bir not bulunmaktadır. Asıl metin klasik olarak hamdele ve salvele ile başlamakta sonunda ise vâkıfın, vakfından dönmek istediği, vakfın mütevellisi ve aynı zamanda vâkıfın oğlunun buna karşı çıktığı, Hamza Efendi ve İlyas Efendi isimli iki şahidin şahitlikleri ile hâkimin vakfiyenin sıhhatine (doğruluğuna, geçerliliğine) hükmettiği belirtilmektedir. Devamında da vakfın satılamayacağı, hibe edilemeyeceği, değiştirilemeyeceği, şahsî mülke geçirilemeyeceği dile getirilmekte ve buna kastedenlere karşı tazir ifadeleri serdedilmektedir.

Vakfiyede mevkufun aleyh olarak bir türbe ve bir zaviyeden bahsedilmektedir. Vâkıf Hazreti Şeyh Mehdî b. Hamîd b. Şaban olup "Ankara'da (عنقرة), Karataş (قرا طاش) denilen bir yerde" inşa edildiği belirtilen zaviyeden bahsedilmekte fakat türbenin nerede olduğu ile ilgili açık bir ifade kullanılmamaktadır. Fakat bu ifadeden hareketle türbenin de Karataş denilen yerde zaviyeye yakın hatta bitişik olduğu düşünülebilir. Vakfiyede "Ankara" şeklinde okuduğumuz kelime (عنقرة) şeklinde yazılmıştır. Karataş denilen yerden köy diye bahsedilmemekle birlikte günümüzde Ankara'da birincisi Çankaya ilçesine ikincisi de Çubuk ilçesine bağlı Karataş diye isimlendirilen iki köy bulunmaktadır. Bu ifadelerden Karataş denilen yerin önceleri bir yerleşim yeri veya köy olmadığı, zaviyenin ve türbenin burada olması sebebiyle zamanla bir yerleşim yeri yani köy haline gelmiş olduğu anlaşılabilir. Yaptığımız incelemelerde bu iki köyde Şeyh Mehdi ile ilgili veya vakfiyede belirtilen türbe ve zaviye yapısına ait olabilecek herhangi bir iz bulamadık. Gayet tabii olarak o zamandan günümüze isminin değişmiş olabileceğinden hareketle farklı ihtimaller üzerinde durduğumuzda ise Ankara'nın bir diğer ilçesi Kahramankazan'ın Kumpınar Köyü'nde Şeyh Mehdi veya Mehdi Dede diye bilinen bir zatın mezarının bulunduğuna[618] müşahede ettik. 1530 yılı Tahrir Defteri'nde bu köyde "Vakf-ı Zaviye-i Mehdî Şeyh" olarak ifade edilip "Murtazaabad Kazası Vakıfları" arasında gösterilen bir zaviyenin olduğu, zaviyeye daha sonraki tarihlerde de vakıflar yapılıp postnişin atandığı, zaviyeye nispetle köyün zamanla "Şeyh

[618] Abdülkerim Erdoğan, *Ankara Erenleri I*, Ankara Büyükşehir Belediye Başkanlığı Kültür Yayınları, Ankara 2012, s.127.

Mehdî" ve "Tekke-i Meytî" adıyla anıldığı gibi bazı bilgiler bulunmaktadır[619]. Bununla birlikte bu zaviyenin ilk olarak ne zaman kim tarafından yapıldığı ile ilgili kesin bir bilgi yoktur. Ayrıca Kumpınar Köyü'nde yakın zamanda latin harflerle "Şeyh Mehdi Dede" yazılmış bir mezar taşından ve yapıya ait olma ihitmali olan birkaç taştan başka ne zaviye ne de türbe ile ilgili bir işaret veya kalıntı bulunmamaktadır.

Bir diğer husus ise Çankırı il merkezinde de Şeyh Mehdi Türbesi olarak bilinen bir türbe ve yanında da Şeyh Mehdi Camii olarak bilinen bir cami bulunmakta olup bir külliye (yapı kompleksi) hüviyetindedir. Yani çevresinde bir zaviye veya cami ile birlikte bir yapı topluluğu olup zamanla yapıların yıkılıp yeniden yapıldığı ve tarihi değerlerinin yok olduğu anlaşılmaktadır. Bizim açımızdan en dikkat çekici nokta ise türbenin bulunduğu mevkinin/mahallenin ismi Karataş Mahallesi'dir. Vakfiyede zaviyenin bulunduğu yerin isminin de Karataş olarak ifade edilmesi bir bağlantı olabileceğini göstermekte fakat vakfiyede Karataş'ın (عنقره) Ankara denilen bir yere bağlı olduğunun ifade edilmesi bu münasebete aykırı bir durum teşkil etmektedir. Ancak günümüzdeki Ankara şehri tarihte Ankyra, Ankras, Angora, Engüri ve Engüriye şeklinde isimlendirilmiş[620] olup Çankırı şehrinin isminin Antikçağ'da bugünkü şehrin ilk nüvesini teşkil eden Karatekin tepesindeki Gangra Kalesi'nin ismine dayandığı, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde Kengırı (كنغرى) ve Kângırı (كانغرى) şekillerinde adlandırıldığı, halk arasında Çangırı veya Çengiri, Cumhuriyet döneminde Çankırı şeklinde resmiyet kazandığı ifade edilmektedir[621]. Yine Çankırı'nın geçmişte Gangara veya Kiangara şeklinde de ifade edildiği belirtilmektedir[622]. Yani Çankırı ili için geçmişte kullanılan isimlerin vakfiyedeki (عنقره) ifadesine yakın bir şekilde telaffuz edildiği görülmektedir. Hatta vakfiyedeki kelimenin başındaki ayın (ع) harfinin (غ) şeklinde olabileceği ve bu durumda "Gangara" şeklindeki telaffuza yakın olarak "Ğangara" şeklinde de telaffuz edilebileceği düşünüldüğünde zaviyenin ve türbenin günümüzdeki Çankırı şehrinde olması kuvvetle muhtemeldir. Vakfiyenin asıl metnine başlamadan önce kaydedilen nottaki "İhtilaf/anlaşmazlık üzerine Çankırı şehrine tayin edilen şânı yüce olan Allah'a muhtaç, hâkim Said Efendizâde Muhammed (Mehmed) Rıza -Allah merhamet etsin.- yazdı." ifadeleri de bu yerin Çankırı olduğu ihtimalini

[619] Abdülkerim Erdoğan, *Ankara Erenleri I*, Ankara Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Ankara 2012, s.127.
[620] Sargon Erdem, "Ankara", *TDVİA*, İstanbul 1991, C. 3, s.202.
[621] İlhan Şahin, "Çankırı", *TDVİA*, İstanbul 1993, C. 8, s.216.
[622] Mehmet Turgut Berbercan, "Türk Hakimiyetinden Önce Antikçağ'daki Çankırı'ya Bir Bakış", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl 2020, C. 13, S. 5, s.175.

kuvvetlendirmektedir. Ayrıca vakfiyede geçen bazı mevkufun da (عنقره) 'ya bağlı olduğu belirtilmekte ve bu yer isimlerini incelediğimizde bunların bazılarının Çankırı'ya bağlı köyler olması bazılarının da günümüzde Ankara'ya bağlı olsa da Çankırı'ya yakın yerde olması türbe ve zaviyenin Çankırı da olduğunu kuvvetlendirmekte olup sonuç olarak bu vakfiyenin Çankırı Şeyh Mehdi Zaviyesi ve Türbesi'ne ait olduğunu söyleyebiliriz.

Çankırı'daki Şeyh Mehdi ile ilgili Billur Bey olarak bilinip Cemalettin Ferruh'un kardeşi olduğu[623], şehrin kuzeybatı tarafında Billur Baba (Bey) Tekkesi'nde medfun olduğu, Çankırı fatihlerinden olduğu, fetih sırasında yerli halkı katliamdan koruduğu Müslümanlar ve Hristiyanlar arasında bilindiği, yıkılan Rum Kilisesi'nde Şeyh Mehdi Sandığı diye adlandırılan bir sandığın mevcut olup bu sandıkta biriken paraların fakir cemaate dağıtıldığı gibi bilgiler verilmektedir[624]. Vakfiyede ise yeryüzünde Allah'ın velisi (dostu) Hazreti Şeyh Mehdî b. Hamîd b. Şaban olarak belirtilmekte ve vakfiyenin kendisinin ifadesine/sözüne binaen deruhte edildiği belirtilmektedir ki bu da vakfiyede belirtilen H. 670 - M. 1272 tarihinde hayatta olduğu anlamına gelmektedir.

Zaviye ile birlikte mevkufun aleyh olan türbenin ise nerede inşa edildiği, burada kimin veya kimlerin medfun olduğu ile ilgili vakfiyede açık bir ifade yer almamaktadır. Fakat türbenin zaviyenin inşa edildiği yerde olduğunu tahmin etmek tabiidir ve günümüzde Çankırı merkezde Şeyh Mehdi Türbesi'nde kimlerin medfun olduğu kesin olarak bilinmemektedir. Ancak türbe Şeyh Mehdi Türbesi olarak bilindiğine ve vakfı da Şeyh Mehdi yaptığına göre ya bu türbede daha önce medfun birinin veya birilerinin olduğu ya da vakfın aslında sadece zaviye için yapılıp Şeyh Mehdi vefat dince bu zaviyenin bir köşesine bir türbe yapıldığı ve daha sonraki dönemlerde de vakfın aslına halel getirmeyecek şekilde türbenin de mevkufun aleyhe dahil edildiği çıkarımı yapılabilir.

Vâkıf, dört köyün, mezraların, değirmenlerin, meyveli ağaçların ve bağların menfaatlerinin tamamının, vergilerinin/gelirlerinin hepsinin öncelikle türbenin ve zaviyenin görevlerine, inşa ettiği zaviyenin maslahatına/yararına tahsis etmiştir. İkisi (türbe ve zaviye) yıkılırsa sonsuza kadar yeniden yapılmasını, eğer bu imkansız olursa, mütevellinin, dönemin hâkiminin bilgisi dahilinde hayır gördüğü başka bir yere inşa

[623] Ahmet Kemal Üçok, *Çankırı Coğrafyası*, Okuyan Adam Yayınları, Ankara 2002, s.68.
[624] A. Kemal Hacışeyhoğlu, *Çankırı Tarihi,* s.178.

etmesini, sonra mübarek türbede pazartesi ve perşembe günleri iki cüz Kur'an-ı Kerim okumakla görevlendirilen hâfızın maslahatına/yararına sarf edilmesini -Hâfız için aylık Sultânî gümüş dirhem (cinsinden) on dirhem tahsis edilmiştir.- sonra aydınlatma ve mübarek geçelerde (yakılacak) mum, hasır ve kilim için sarf edilmesini, sonra durumlarına göre zaviyeye gelen ve orada konaklayanların doyurulası için sarf edilmesini, bu harcama kalemlerinden bir şey artarsa da artanın iki hisseye ayrılıp bir hissenin tevliye hizmetine (mütevelliye) diğer hissenin de meşihat hizmetine (şeyhe) verilmesini şart koşmaktadır. Mimari eserin yani zaviyenin sonsuza kadar korunması, yıkılırsa yeniden inşa edilmesi eğer bu imkansız olursa başka bir yere inşa edilmesi istenerek önceliğin eserin korunmasına verildiği anlaşılmaktadır. Her ne kadar günümüzde zaviye ayakta olmasa da vakıf geleneğin mimari eserlerin korunması açısından ne derece öneme haiz olduğunu göstermesi açısından değerli bir ayrıntıdır. Diğer yandan aydınlatma, kilim, hasır ve zaviyeye gelenlerin doyurulmasının istenmesi de hem eserin yanı sıra eserin fonksiyonunun da muhafaza edilmesine yönelik bir korumadır ki bunun da eserin korunmasında direkt ve dolaylı etkisi vardır. Çünkü insanlar kullandıkları ve faydalandıkları yapıları korumaya daha meyyaldir.

Vâkıf tevliyeyi (mütevellilik görevini), meşihati (şeyhlik görevini) ve kıraati (Kur'an okuma görevini) oğullarına, sonra nesilden nesile, asırdan aşıra, göbekten göbeğe oğullarının oğullarına; eğer -Allah korusun.- oğullarının nesli kesilirse nesilden nesile, asırdan asıra, göbekten göbeğe, kızlarının kızlarına ve kızlarının oğullarına; eğer onların da nesilleri kesilirse, azatlı kölelerine sonra azatlı kölelerinin azatlı kölelerine, sonra nesilden nesile, asırdan asıra, göbekten göbeğe oğullarının azatlı kölelerinin en sâlihine (iyisine, en uygununa); onların da nesilleri kesilirse Müslüman âlimlerden Allah için ve Allah yolunda ilim sahibi olanlara tevdi edilmesini şart koşmaktadır. Bu bilgilerdeki tevliyenin oğullara ve nesilleri kesilirse kızlara tevdi edilmesi tabii bir durum olarak görülebilir ve bu husus kadınlara verilen değeri, toplumun kadınlara karşı bakış açısını yansıtması açısından hem de bir tarikat/tasavvuf kültürünün içerisinde görülmesi açısından önemli bir ayrıntıdır. Ancak aynı durumun meşihat için de ifade edilmesi hem dini hem de geleneksel açıdan çok rastlanılmayan bir durum olup burada bir yanlışlık veya eksiklik olma ihtimali olabileceği akla gelmektedir. Bu durumda belgeyi daha dikkatli ve ayrıntılı okuyup incelediğimizde kuvvetle muhtemel bir okunuş hatası olmadığı kanaatindeyiz. Bu durumda istinsah esnasında yapılan bir hata olduğu sonucu çıkarılabilir. Peki bir istinsah hatası yok ise durumun izahı ile ilgili husus

çalışmamızın çerçevesini aşacağı için bu bilgilerle iktifa ediyoruz. Ayrıca erkek ve kız evlatlardan sonra ifade edilse de tevliye ve meşihatin azatlı kölelere tevdi edilmesi azatlı kölelerin ve genel olarak kölelerin toplu içerisindeki konumunu ve toplumun bakış açısını yansıtması açısından önemli bir bilgidir.

Çankırı'ya (عنقره) bağlı olduğu belirtilen Ğây (Beğay, Buğay) el- Muttasıl (Bitişik Ğây/Beğay/Buğay) Köyü, Alva Köyü, Handırı Köyü ve Tepe Köy diye isimlendirilen dört köy mevkuftur. Günümüzde Buğay Köy Çankırı'nın Yapraklı ilçesine, Handırı Köyü Çankırı merkeze, Alva Köyü Çankırı'nın Eldivan ilçesine, Tepe Köyü de Ankara'nın Çubuk ilçesine bağlı ve Çankırı sınırına yakın bir konumdadır. Eymürcük, Feryad Sazı, Ballıca ve Ankara Çarşısı'nın[625] içinde (B)abuccılar Mescidi diye isimlendirilen mescidin yanında beş tahıl ölçeği (kapasitesi) olan mezrayı olmak üzere dört mezra; Ballıca Mezrası'na bitişik bir arazi; Çankırı'nın (عنقره) içinde Karataş diye bilinen yerde bir paça arazi de vakfedilen mülklerdendir. Bu mülkler tüm sınırları, hakları, bağları, değirmenleri, ağaçları, nehirleri, düzlükleri, dağları kısacası dâhilî ve hâricî, bitişik ve ayrı lehine olan tüm her şeyi ile vakfedildiği belirtilmektedir.

Çankırı'nın (عنقره) içinde yani Karataş diye bilinen yerdeki arazinin birincisi büyük cadde, ikincisi Hacı Vakfı, üçüncüsü Büyük Nehir ve dördüncüsü Tabak Mahallesi ile sınırlı olduğu belirtilmektedir. Günümüzde Şeyh Mehdi'nin türbesinin bulunduğu mevkiyi dikkate aldığımızda yakınında Tabakhane Mahallesi olarak isimlendirilen bir mahallenin bulunması, yine yakınlarındaki nehir ve ana yoldan da hareketle bu arazinin Şeyh Mehdi Türbesi'ni de içine alan arazi olduğu kanaatindeyiz.

Vakfiyenin satır aralarında bazı mimari eserlerin isimleri geçmektedir. Bunlar, Çankırı'nın (عنقره) yani içinde bir çarşı, bu çarşıda yer alan (بابوجيلر مسجدي) (B)abuccılar (Ayakkabıcılar) Mescidi diye isimlendirilen bir mescid, isminden yola çıkarak Çankırı merkeze bağlı olan ayan köyünde olduğunu düşündüğümüz ve ismi (اين كاربان سراي) "Ayan (În) Kervansarayı" şeklinde geçen bir kervansaraydır. Ancak bu yapılarla ilgili vakfiyeden sarih bir malumat yoktur. Diğer tarihi vesikalar ile birlikte değerlendirilip gerekirse arkeolojik araştırmalar yapılması gerekir. Çalışmamızın sınırını aşacağı için bu kadarıyla iktifa ediyoruz.

[625] Belgede (سوق عنقره)şeklinde yazılan bu ibareyi "Ankara Çarşısı" şeklinde tercüme ettik. Ancak bu şekilde tercüme ettiğimizde mana olarak bir çarşıda mezranın olduğu anlamı çıkıyor. Bu da bira mantık dışı oluyor. Belgenin aslını bozmadan tercüme etsek de bir eksiklik veya yanlışlık olduğu aşikardır.

Vakfiyedeki önemli satır arası bilgilerden biri de “Yaylak Arslan” isminde birine nispet edilen bir yere işaret edilmektedir. Vakfiyede yazı biraz silik olduğu için nispet edilen bu yerin ne olduğunu tam anlayamadık. Ayrıca “Yaylak Merlevad diye isimlendirilen” bir yerden bahsedilmekte olup bu iki yerin birbiriyle bağlantılı olduğu düşünülebilir fakat ne kastedildiği tam anlaşılmamaktadır. Bununla birlikte “Yaylak Arslan” ile bizim tarih sahnesinde Yavlak Arslan olarak bildiğimiz Çobanoğulları beylerinden biri olan Muzafferüddin Yavlak Arslan olabilir ki tarihsel olarak da bölgesel olarak da örtüşmektedir. Bu konuyla ilgili diğer tarihi kaynaklar ve belgelerle birlikte daha spesifik bir çalışma yapılabilir. Çalışmamızın sınırını aşacağı için bu kadarıyla iktifa ediyoruz.

Vakfiyede “Nusret Vakfı”, “Abdullah Değirmeni”, “Müslim Sazı (Sazlığı)”, “Ebu’l-Odra diye isimlendirilen yer” ve “Ermeni sınırı diye bilinen yer” gibi dikkate değer ifadeler de geçmektedir.

4.4. Çorum

4.4.1. Çorum Hüsamiye Medresesi

4.4.1.1. Mimari:

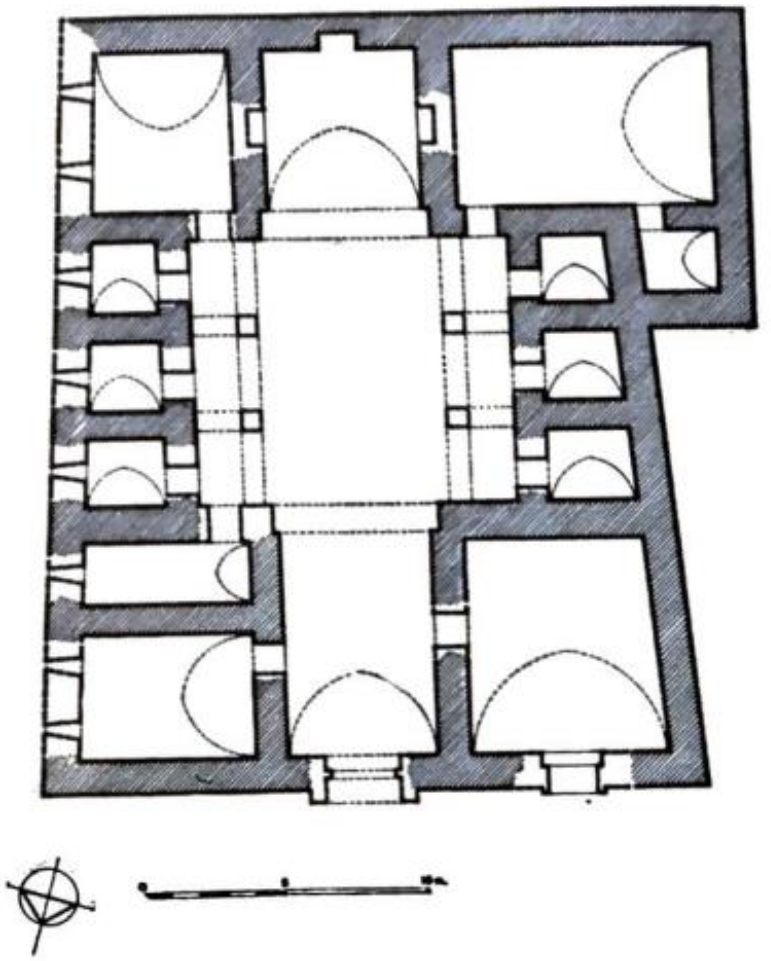
Yapıdan vakfiyesinde "Karahisar Demirli'de Hüsameddin'in binası/yapısı diye meşhur olan Hüsâmiye Medresesi" şeklinde bahsedilmektedir. Vakfiyesini değerlendirdiğimiz bölümde medresenin bânisi ve konumu ile ilgili geniş bir izahatta bulunduğumuz için burada aynı konunun üzerinde tekrar durmayacağız. Daha çok moloz taş malzeme kullanılan yapı, günümüze kısmen yıkılmış halde ve sadece genel hatlarıyla ulaşabilmiş olup Çorum'un Alaca İlçesine bağlı Mahmudiye Köyü sınırları içerisinde ve Kalehisar Köyü'ne sadece 3 km uzaklıkta bir arazide yer almaktadır. Hemen yakınında da Karahisar diye bilinen bir kayalık/tepelik yer almaktadır (Foto. 75, 76).

Aptullah Kuran, medresenin kısmen ayakta kalan haline dayanılarak hatalı olmayan bir plan çıkarılabileceğini ifade etmiş ve planını (Çizim 11) çizmiştir[626]. Medrese iki eyvanlı ve açık avlulu plan tipine sahip olup tüm odaların ve bölümlerin üst örtüsü sivri tonozdur (Foto. 83). Genel olarak Anadolu Selçuklu medreseleri, -istisnaları olmakla birlikte- taç kapılarındaki süsleme unsurlarının bolluğu ile bilinirler fakat bu yapının kuzeyinde yer alan taç kapısında şu anda harabe halde olmasından da kaynaklı olarak bu yönde bir emare görülmemektdir (Foto. 78). Taç kapından giriş eyvanına geçilir. Giriş eyvanının (Foto. 79) sağında (batısında) bir, solunda da (doğusunda da) iki oda bulunur. Batıdaki odanın kapısı eyvana açılırken, doğudaki iki odadan kuzeydoğudakinin kapısı giriş eyvanına, diğerinin kapısı ise avluya açılır. Doğudaki odaların doğu tarafındaki duvarları yıkılmıştır. Ayrıca medresenin doğusundaki tüm odaların doğudaki duvarları yıkılmıştır (Foto. 82).

Giriş eyvanından avluya geçilir. Aptullah Kuran avlunun doğu ve batı yönlerinde revakların olduğunu ancak günümüze ulaşamayıp yıkıldığını belirtir ve çizdiği planda da bunu gösterir[627]. Revakların gerisinde karşılıklı üçer toplam altı oda bulunmaktadır. Giriş eyvanının karşısında yani medresenin güneyinde ana eyvan (Foto. 80) yer almaktadır. Eyvanın güney duvarında bir niş bulunmakta olup muhtemelen mihrap nişidir. Ana eyvanın doğusunda ve batısında birer oda bulunmakta ve bu odalara

[626] Aptullah Kuran, *Anadolu Medreseleri I*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1969, s.63.
[627] Aptullah Kuran, *Anadolu Medreseleri I*, s.63.

açılan birer açıklık bulunmaktadır. Aptullah Kuran bunların birer kapı değil niş olduğunu va yıkılarak kapı açıklığı gibi bir şekil aldığını ifade eder[628]. Halihazırda bu odalardan avluya açılan açıklıklar bulunmakta olup odaların asıl girişleri bunlardır. Ana eyvanın batısıdaki odaya açılan oldukça küçük bir başka oda daha bulunmaktadır. Ayrıca ana eyvanın batısındaki oda yapının ana hatlarının dışına taşkın bir şekildedir ve medresenin simetrisini bozmaktadır.

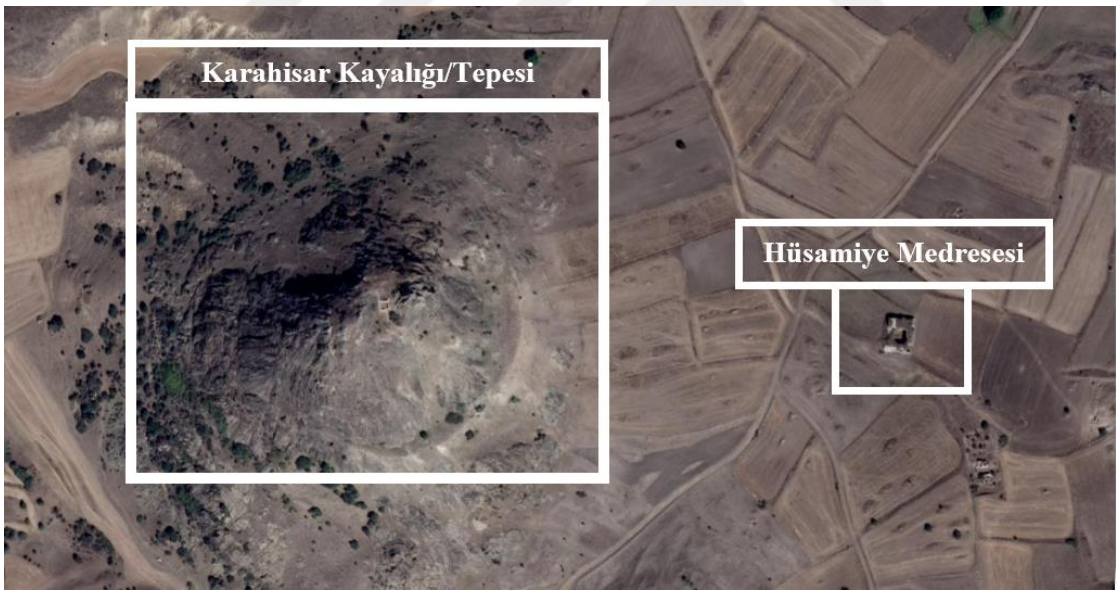

Çizim 11: Çorum Hüsamiye Medresesi Planı (Aptullah KURAN'dan)

[628] Aptullah Kuran, Anadolu Medreseleri I, s.64.

Fotoğraf 75: Çorum Hüsamiye Medresesi ve Çevresi Uydu Görüntüsü

Fotoğraf 76: Çorum Hüsamiye Medresesi ve Çevresi Uydu Görüntüsü

Fotoğraf 77: Çorum Hüsamiye Medresesi Uydu Görüntüsü

Fotoğraf 78: Çorum Hüsamiye Medresesi Girişi (Kuzey Cephe)

Fotoğraf 79: Çorum Hüsamiye Medresesi Giriş Eyvanı (Kuzey Eyvanı) ve Avlusu

Fotoğraf 80: Çorum Hüsamiye Medresesi Ana Eyvanı (Güney Eyvanı) ve Avlusu

Fotoğraf 81: Çorum Hüsamiye Medresesi Avlusu ve Batıdaki Odalar

Fotoğraf 82: Çorum Hüsamiye Medresesi Avlusu ve Doğudaki Odalar

Fotoğraf 83: Çorum Hüsamiye Medresesi Üst Örtüsünden Bir Görünüm

4.4.1.2. Vakfiye[629] Tercümesi:

(1) Güçlü/kesin olan şeriate (dine, kanuna) uygundur… Ben Rabb'inin affını ümit eden İskilip şehri kadısı el-Müftî Ebu Bekir. (Ebubekir)[630]

(2) Kim Allah'a sığınırsa Allah onu korur. Ben şanı yüce olana (Allah'a) muhtaç Karahisar Demirli Kadısı İsmail. (İsmail b. İshak)[631]

(3) Doğru/isabetli/uygun bir yolla/yöntemle benim huzurumda sabit oldu/gerçekleşti. Bu binaya/kuruluşa sorumlu olarak imza attım ve kabul ettim. Ben, her türlü noksanlıktan münezzeh ve yüce olan Allah'a muhtaç Karahisar Demirlü(i) Kadısı Süleyman. (Tevekkülüm yaratıcıma (Allah'ıma) O'nun (Allah'ın) kulu Süleyman)[632]

(4) Bu kitabın/belgenin içindekiler ve vakfiyenin kapsamı benim nezdimde âdil şahitlerin ve …… şehadetiyle sabit oldu/gerçekleşti. Onu (vakfiyeyi) uyguladım, imzaladım/onayladım, …….. ve sıhhatine (doğruluğuna, geçerliliğine) hükmettim.

[629] VGMA EV.VKF. Defter(Sayfa, Sıra) No: 05-02 / Dosya No: 5 / Gömlek No: 2/- Sayfa No: 1.
[630] Mühür.
[631] Mühür.
[632] Mühür.

Ben, her türlü noksanlıktan münezzeh olana ve …….. (Allah'a) muhtaç Karahisar Demirlü(i) Kadısı Mustafa. (O'nun (Allah'ın) kulu Mustafa)[633]

(5) Bu vakıf/vakfiye benim nezdimde vuku buldu/gerçekleşti. Sahih (doğru, geçerli), şerî' (dine, kanuna uygun) ve yürürlükteki bir imza/onay ile imza attım/onayladım. Ben doğru yolu gösteren Rabb'inin rahmetini ümit eden (Kara)[634] Hisar Demirli Beldesi (kasabası, şehri) Kadısı İbrahim. (Fakir/muhtaç/aciz İbrahim)[635]

(6) Bir, tek, ……, samed (hiçbir şeye muhtaç olmayan), ezeli Rabb'liğini kabul eden ve iki cihanda …… kişiyi selamete/felaha/kurtuluşa ulaştıran Allah'a hamd olsun. Kim onu inkar ederse …… O'na (Allah'a) iman eden ve tek olduğunu ifade eden bir şehadet ile Allah'tan başka ilah olmadığını şehadet ederiz. Hz. Muhammed'in -Allah ona salat (rahmeti, dua) ve selâm etsin.- O'nun (Allah'ın) ……. kulu ve yüceltilmiş peygamberi olduğuna sonsuz ve ezeli-ebedi şekilde sürüp giden bir minnet/şükranla ile şehadet ederiz.

(7) Asıl meseleye gelince … Tüm isabetli akıl sahiplerinin huzurunda ortaya çıktı ve kulak kabartan kimse için izaha kavuştu ki o şahittir. Dünya gurur/kibir yurdudur mutluluk yurdu değildir, devamlı değil yok olan yurttur. Sonra hayır ve hasenatın doğduğu soylu davranışların ve hayırların kaynağı Hüsameddin (dinin kılıcı), kabulünün/ikrarının desteği ve güçlü-kuvvetli yardımıyla – Allah onu ilminin genişliği ve …….. …… yardımı ile nurlandırsın. Hatta gençliğinin ilk yıllarındaki sahip olduğu maslahatlar ve …… …… sahip olduğu helal/kânûnî/meşru sebepler ve hoş/güzel, mübah/kânûnî yetkiler nedeniyle/vesilesiyle Mustafavî şeriata eriştirsin. Malını yazılı/kayıtlı olan ve aklındaki malını açıklamak/temizlemek istediğinde ve kendisi için tüm zamanlarda Allah lütuflarıyla başarılı kılıncaya onun için (kendisi için) hayrı, …… ve iyiliklerin tüm çeşitlerinde ilerlemeyi kolaylaştırıncaya kadar -Allah haıyrlarının mükafatını kat kat versin.- bir iyiliğe niyet ettiğinde vakfetti, riyadan karışmamış halis bir niyetle ve …… inançla/vicdanla tasadduk etti ve (böylece) nuru parıl parıl parlıyor. Çünkü vakıf asırlar geçse de faydaları yenilenip devam eden ve gelirleri bir çok gece ve gündüz …….. bir hayır, Hz. Peygamber'den (SAV) gelen "İnsanoğlu öldüğü zaman, bütün amellerinin sevabı sona erer. Şu üç şey bundan

[633] Mühür.
[634] Belgede bu ibre silinmiş ve okunmuyor ancak kuvvetle muhtemel bu şekilde olduğunu düşündüğümüz için parantez içerisinde ekledik.
[635] Mühür.

müstesnadır: Kendisine dua eden hayırlı evlat, …….. …… istifade edilen ilim ve sadaka-i câriye.**" (**ifadesine mazhar olan) bir ameldir. Bunlar (vakfedilenler):

(8) G(k)e(a)rdek Kaya Köyü arazisinin tamamı… Sınırları, Hisar Boğazı'ndan Ağı Deresi'ne akan nehir, Buzlu Kaya, Bal(l)ık Kaya, Se(i)yazlık, Tutucu Belen, Yeterkeşe ve Taş Ağılı köylerinden geçen yol, oradan Surluk ve Bağlı arazisinde son bulur.

(9) Bağlı Köyü arazisinin tamamı… Sınırları, dağ, Çatal Kaya Güngörmez Dere, taş yol, Beşik Tepe, Uzun Belen ve yolda son bulur.

(10) Kızılla Köyü arazisinin tamamı… Sınırları, Hivâlî Pınar diye isimlendirilen menba/kaynak, Seb(a)zelik Belen, T(d)utluca Belen ve Derin Dere…

(11) G(k)ökviran Köyü arazisinin tamamı… Sınırları, Kebir (Büyük) Kaya, K(g)öcek B(u)run, G(k)e(a)rdek Kaya Köyü'nden geçen yol, …….. …….. Yedi Kaya, K(g)öcek Belen ve Çan(t)ak Kabristanı'nda ve Çan(t)ak'dan geçip Bağlı ve Karapınar köylerine giden yold son bulur.

(12) Bağlı Köyü arazisinin tamamı, Sınırları, Bekirli, Be(a)lkız, Karapınar, Bağlı ve Yoğun Sınır arasındaki ……., Tomlan ve Esbab arazisine akan nehir.

(13) Bayadcık Köyü arazisinin tamamı… Sınırları, Ke(a)re(a) Boğazı'ndan …….. Pınar'a giden yol olup G(k)ür Pınar'ın altında son bulur. Oradan Topak Taş ve İğdeli Dere ve Hüseyinâbâd'daki Ke(a)re(a)man arazisinde son bulur.

(14) Ter(e)l(e)mes Köyü arazisinin tamamı… Sınırları, Beyaz Taş, Karaca Kaya ve Karahisar Demirli'deki K(g)ersek Belen'de son bulan iki yoldur.

(15) Şür(?) Köyü arazisinin tamamı… Sınırları, İbn Kaya (Kayaoğlu), Değme Taş (Dökme Taş), G(k)icüd (Geçit) Köyü'nden geçen yol ve İnallı'daki Yoğun Sınırda son bulur.

(16) Beğ(y)diğin ……. Köyü arazisinin tamamı… Sınırları, Cevireşık (?), Sarı Süleyman Köyü'ndeki Bârîk (Bâlîk) Pazar ve Keşlik Pınar'da son bulur.

(17) (Vâkıf) Karahisar Demirli Beldesi'ndeki bulundukları yerlerde şöhretinden dolayı (iyi bilindiği için) sınırlarını belirtmeye ve özelliklerini açıklamaya gerek olmayan dükkanların ve hamamın tamamını, tüm haklarını, tesislerini, dâhilî ve hâricî tüm haklarını, buna benzer hepsini ve tüm sebeplerini Karahisar Demirli'de Hüsameddin'in binası/yapısı diye meşhur olan Hüsâmiye Medresesi'ne sahih (doğru, geçerli), şerî' (kanuna, dine uygun) bir vakıf olarak (vakfetti). Eğer belde harap olursa en yakın bir beldeye nakledilir.

(18) Belirlenmiş vazifeler (kapsamında) mütevelli için gelirin, hamamın ve dükkanların beşte biri (1/5), müderris için vakfın mahsullerinden/gelirlerinden kırk (40) ölçek, nâzır için otuz (30) ölçek, tahsildar için yirmi (20) ölçek, perşembe günündeki diğer şerefli cüzler/görevler/elemanlar için adı geçen beldedeki ölçüye göre mahsullerden/gelirlerden 20 ölçek ve gelirlerden geriye kalan da adı geçen medrese talebelerine (sarf edilir).

(19) Tevliye, göbekten göbeğe, nesilden nesile âlim evlatlarından en sâlihine verilir. Eğer nesilleri kesilirse derecesinin yakınlığına göre en yakını olacak şekilde nesep bakımından akrabalarının alim çocuklarına verilir. Sonra Allah korusun (onların da) kesilirse, eksiklikten dolayı yönetici, alim, sâlih (bir kişi) olarak adı geçen şehirdeki hâkime tevdi edilir. Vâkıfın şartı üzere hâlis (bir niyetle) Kerîm (olan Allah'ın rızası) için sarf edilir. Böylece vakıf, sahih (doğru, geçerli), ve kabul/muvafakat şartlarını kapsayan sıhhatli (doğru, geçerli) şerî' (dine, kanuna uygun) ve yürürlükte olan bir vakıf oldu. Satılamaz, rehin verilemez, satın alınamaz, başka bir şekle dönüştürülemez. "Onu işittikten sonra kim değiştirirse günahı, yalnızca onu değiştirene ait olur."[636] Her kim de farklı bir şekle dönüştürürse "Allah'ın meleklerin ve tüm insanların laneti onun üzerine olsun."[637] Allah ona yeter, ona kafidir ve har türlü azap ve ceza çeşitleriyle onun karşılığını verir. Ahiret yurdunda "O gün zalimlere mazeretlerinin hiçbir faydası olmaz. Lânet onlaradır."[638] Vâkıfın mükafatını merhametlilerin en merhametlisi olan Allah verecektir. Muhakkak ki O (Allah) iyilik yapanların ve amal edenlerin ecrini zayi etmez. Alemlerin Rabb'ine hamd olsun. …….. ve seçilmiş peygambere salât (dua, rahmet) ve selam olsun.

(20) Bu vakıf, altı yüz altmış beş (665) senesinin mübarek, mukaddes Muharrem ayında gerçekleşti ve yazıldı/kayda geçirildi.

(21) (Hale/olaya/vakfa şahit olanlar:)[639] Vakıfın onayına Müftü Muhammed b. Cemaleddin el-Müftî şahitlik etti. / Vakıfın onayına Müderris Mustafa b. Hasan şahitlik etti. / Vakıfın onayına Müderris İsmail b. Osman şahitlik etti. / Vakıfın onayına Hatib Muhammed b. Sâlih şahitlik etti. / Vakıfın onayına Hafız Hüseyin b. Yusuf şahitlik etti. / Vakıfın onayına Hafız Ebubekir b. Muhammed şahitlik etti. / Vakıfın onayına Halil b. Ahmed şahitlik etti. / (Vakfiyenin/belgenin) içindekilere Muhammed b. Ahmed şahitlik

[636] Bakara Suresi 2/181.
[637] Âl-i İmran Suresi 3/87.
[638] Mü'min Suresi 40/52.
[639] Belgede bu kışı yazılmadan doğrudan şahitlerin ismine geçilmiştir.

etti. / (Vakfiyenin/belgenin) içindekilere Halil b. Ali şahitlik etti. / (Vakfiyenin/belgenin) içindekilere Abdullah b. İbrahim şahitlik etti. / (Vakfiyenin/belgenin) içindekilere Ömer b. Ahmed şahitlik etti. / (Vakfiyenin/belgenin) içindekilere Mustafa b. İshak şahitlik etti. / (Vakfiyenin/belgenin) içindekilere Abdullah b. Hasan şahitlik etti. / (Vakfiyenin/belgenin) içindekilere Osman b. Muhammed şahitlik etti. / (Vakfiyenin/belgenin) içindekilere Ahmed b. Ali şahitlik etti.

4.4.1.3. Vakfiye[640] Metni:

(1) موافقًا للشرع القوي، وأنا الراجي عفو ربه: المفتي أبو بكر القاضي بمدينة أسكلب.(أبو بكر)[641]

(2) من اعتصم بالله عصمه الله، وأنا الفقير إليه عز شأنه: إسماعيل القاضي بقره حصار دميرلو. (إسماعيل بن إسحاق)[642]

(3) ثبت لدي بما هو طريق الصواب قبلته وأمضيته مسؤلًا مبنى ذلك، وأنا الفقير إليه سبحانه وتعالى: سليمان القاضي بقره حصار دمرلو.(توكلي على خالقي عبده سليمان)[643]

(4) ما تضمن هذا الكتاب واشتمل عليه الوقفية ثبت عندي بشهادة الشاهدين ..... وإني أنفذته وأمضيته ..... وحكمت بصحته، وأنا الفقير إليه سبحانه ..... القاضي بقره حصار ومورلي. (عبده مصطفى)[644]

(5) جرى هذا الوقف عندي وأمضيته إمضاءً صحيحًا شرعيًا مرعيًا، وأنا الراجي لرحمة ربه الهادي: إبراهيم القاضي ببلدة (قره)[645] حصار دمرلو. (الفقير إبراهيم)[646]

(6) الحمد لله الواحد الأحد، الفرد الصمد، الذي قد أفلح من اعترف بربوبية السرمد ..... في الدارين، من أنكرها .....، نشهد أن لا إله إلا الله، شهادةَ من آمن به ووحد، ونشهد أن محمدًا عبده ..... ورسوله الممجد صلى الله عليه وسلم بمنة إلى أقصى الأمد ويدوم مدى الأزل والأبد.

(7) أما بعد... فقد بَانَ لدى كل ذي عقل سديد، واتضح لمن ألقى السمع وهو شهيد أن الدنيا موطن غرور لا موطن سرور، فدار بوار لا دار قرار، ثم إن مطلع الخيرات والحسنات، ومنبع المكرمات والمبرات حسام الدين لمساعدته الأقرار وعاونته السعاية والاقتدار -أشرق الله بنيان معرفته .... نصرته، حتى أهدى إليه الشريعة المصطفوية في رونق الشباب لما له من المصالح في .... عنده من الوجه الحلال والمباح

---

[640] VGMA EV.VKF. Defter(Sayfa, Sıra) No: 05-02 / Dosya No: 5 / Gömlek No: 2/- Sayfa No: 1.
[641] Mühür.
[642] Mühür.
[643] Mühür.
[644] Mühür.
[645] Belgede bu ibre silinmiş ve okunmuyor ancak kuvvetle muhtemel bu şekilde olduğunu düşündüğümüz için parantez içerisinde ekledik.
[646] Mühür.

الأملاك المستطاب- لما أراد إفصاح ماله عن زبر وباله وقصد إلى بر له في كل أوانه حتى وفقه الله بألطافه ويسر له الخير والسر ..... ومن جملة صنوف خيراته، ضاعف الله أجور حسناته أنه وقف وتصدق بنية الخلوص عن الرياء وطوية فتلألؤ نورها عن نور وضياء ..... لأنّ[647] الوقف خير جارٍ يتجدد فوائدها على مرور الأعصار و ..... عوائدها كثيرة الليل والنهار، وعملًا بما ورد عن النبي صلى الله عليه وسلم: "إذا مات ابن آدم انقطع عمله إلا من ثلاث: ولد صالح يدعوا له، وعلم ينتفع به .... وصدقة جارية". وذلك:

(8) تمام مالكانه قرية كردك قيا، وحدودها النهر الذي يجري من خسر بغازي إلى آغي درسي و بوزلو قيا و باللق قيا، و سيازلك و طوطيجه بلك و الطريق الذي مر إلى قرية يتركشه وطاش آغلي و منها سورلك ينتهي إلى أرض باغلي.

(9) وتمام مالكانه قرية باغلي و حدودها طور و چتال قيا و كون كورمز دره وطريق طاش و بشك دپه و منها أوزون بلك ينتهي إلى الطرق.

(10) وتمام مالكانه قرية قزيللر و حدودها العين التي سميت حيوالى پيكار و سبازلك بلك و طوطليجه بلك و درين دره.

(11) وتمام مالكانه قرية كوكويران و حدودها كبير قيا و كوجك برون و الطريق الذي مر إلى قرية كردك قيا .... والحجر السبعة وكوجك بلك ينتهي إلى مقبرة چناق و الطريق الذي مر من قرية جناق إلى قرية باغلي و قره پيكار.

(12) وتمام مالكانة قرية باغلي وحدودها بكيرلي و بلكز و ..... بين قره پيكار و باغلي ويغون صينور و النهر الجاري إلى أرض طوملان وأسياب.

(13) وتمام مالكانه قرية بيادجق و حدودها الطريق الذي مر من كره بغازي إلى ..... پيكار و ينتهي إلى تحت كور پيكار و منها طوباق طاش و ايكده لي دره ينتهي إلى أرض كره من حسين آباد.

(14) وتمام مالكانه قرية ترلمس و حدودها الحجر الأبيض و الطريقين ينتهي إلى قره جه قيا وكرسك بلك من قره حصار دمرلو.

(15) وتمام مالكانه قرية شر، وحدودها ابن قيا و دكمه طاش والطريق الذي مر إلى قرية كيجود ينتهي إلى يغون صنبور من إيناللو.

(16) وتمام مالكانه قرية بكديكين ..... وحدودها جويره شيق وباريق بازار من قرية صاري سليمان ينتهي إلى كشلك پيكاري.

(17) وتمام الحمام والدكاكين في بلدة قره حصار دمرلو المستغنيات[648] عن التحديد والتوصيف لشهرتهم في أمكنتهم بجملة الحقوق والمارفق وبكل حق داخل فيها وخارج عنها على تناهي الوجوه كلها والأسباب بأسرها

[647] Belgede buradaki kelime silinmiş olduğu için okunmuyor fakat siyak-sibak ve mana açısından bu şekilde olmasının daha uygun olduğunu düşündüğümüz içi bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.
[648] Belgede burada yazılı olan kelime tam olarak okunmamaktadır fakat siyak-sibak ve mana açısından bu şekilde olmasının uygun olacağını düşündüğümüz içi bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.

وقفًا صحيحًا شرعيًا للمدرسة الحسامية المشهورة بحسام الدين المبنية في بلدة قره حصار دمرلو. فإن خربت البلدة تنتقل إلى أقرب بلدة والوظيفة المعينة.

(18) للمتولي خمس الغلات والحمام والحوانيت، وللمدرس أربعين كيلًا من محصولات الوقف، وللناظر ثلاثون كيلًا، وللجابي عشرون كيلًا، ولتالي الأجزاء الشريفة في يوم الخميس عشرون كيلًا من المحصولات من كيل البلدة المذكورة وما بقي من الغلات لطلبة المدرسة المذكورة.

(19) وجعلت التولية على أصلح أبنائه العلماء بطنًا بعد بطن و نسلًا بعد نسل فإن انقرضوا يجعل على علماء أولاده من ذوي الرحم الأقرب فالأقرب ..... بقرب الدرجة. ثم بعد الانقراض العياذ بالله تعالى ينصب الحاكمُ لمدينة المذكورة قيمًا عالمًا صالحًا لأجل القلة. يصرف على شرط الواقف خالصًا لوجه الكريم. فكان الوقف صحيحًا جامعًا شرائط الصحة والقبول وقفًا صحيحًا شرعيًا مرعيًا. لا يباع ولا يرهن ولا يشترى، ولا يستغل أكثر من ثلاث سنة (سنوات) ولا يقاطع مقاطعة معروفة ولا يؤجر ولا يستأجر ولا يستبدل إلى صورة أخرى. "فَمَنْ بَدَّلَهُ بَعْدَ مَا سَمِعَهُ فَإِنَّمَا إِثْمُهُ عَلَى الَّذِينَ يُبَدِّلُونَهُ..."[649] فمن بدله إلى صورة أخرى "... عَلَيْهِمْ لَعْنَةَ اللهِ وَالْمَلَٰئِكَةِ وَالنَّاسِ اَجْمَعِينَ"[650]. والله حسبه ومكافيه ومجازيه بأصناف العذاب وأصناف العقاب "يَوْمَ لَا يَنْفَعُ الظَّالِمِينَ مَعْذِرَتُهُمْ وَلَهُمُ اللَّعْنَةُ..."[651] في الدار الآخرة. وأجر الواقف على الله أرحم الراحمين. وإنه لا يضيع أجر من أحسن وأجر العاملين. والحمد لله رب العالمين، والصلاة والسلام على من ..... ونبيه المجتبى.

(20) جرى هذا الوقف وحرر في شهر المبارك محرم الحرام سنة خمس وستين وستمائة.

(21) (شهود الحال)[652]: شهد بإقرار الواقف محمد بن جمال الدين المفتي / شهد بإقرار الواقف مصطفى بن حسن المدرس / شهد بإقرار الواقف إسماعيل بن عثمان المدرس / شهد بإقرار الواقف محمد بن صالح الخطيب / شهد بإقرار الواقف حسين بن يوسف حافظ / شهد بإقرار الواقف أبو بكر بن محمد حافظ / شهد بإقرار الواقف خليل بن أحمد / شهد بما فيه محمد بن أحمد / شهد بما فيه خليل بن علي / شهد بما فيه عبد الله بن إبراهيم / شهد بما فيه عمر بن محمد / شهد بما فيه مصطفى بن إسحاق / شهد بما فيه عبد الله بن حسن / شهد بما فيه عثمان بن محمد / شهد بما فيه: أحمد بن علي.

4.4.1.4. Vakfiye Değerlendirme:

Anadolu Selçuklu dönemine ait vakfiyeler genel olarak vakıf defterlerine kaydedilmiş olup ya başka nüshası bulunmamakta ya da bir de müstakil bir nüshası/kopyası bulunmaktadır. Fakat bu vakfiye VGMA'da bulunmakla birlikte sadece müstakil bir nüsha/kopya olup vakıf defterlerinde kayıtlı değildir. Bu durumun, arşivlemedeki bir eksiklikten mi ya da vakıf defterinde kayıt edilmemiş olmasından mı

[649] Bakara Suresi 2/181.
[650] Âl-i İmran Suresi 3/87.
[651] Mü'min Suresi 40/52.
[652] Belgede bu kışı yazılmadan doğrudan şahitlerin ismine geçilmiştir.

kaynaklandığını anlamak tüm arşiv kayıtlarının gözden geçirilmesi ile mümkün olacağı için bu konuda kesin bir şey söylemek mümkün değildir.

Vakfiyede, vakfın altı yüz altmış beş (665) senesinin Muharrem ayında (M. Ekim 1266) gerçekleştiği kaydedilmektedir. Asıl metne başlamadan önce biri İskilip Müftüsü ve dördü Karahisar Demirli kadısı olduğu anlaşılan toplam beş şahsın onayı bulunmaktadır. Klasik olarak hamdele- salvele cümleleriyle başlamakta, dünyanın geçici olduğu, asıl hayatın ahiret hayatı olduğu, hayır-hasenat yapmanın ve özellikle vakıf yapmanın mükafatı ile ilgili ifadeler yer almaktadır. Vakfın, sahih (doğru, geçerli), ve kabul/muvafakat şartlarını kapsayan sıhhatli (doğru, geçerli) şerî' (dine, kanuna uygun) bir vakıf olduğu, satılamayacağı, rehin verilemeyeceği, satın alınamayacağı, başka bir şekle dönüştürülemeyeceği belirtilmekte ve bunu yapanlara karşı tazir ifadeleri kullanılmaktadır.

Medreseden "Hüsameddin'in binası/yapısı diye meşhur" şeklinde bahsedilmekte olup "Hüsameddin" isminde bir şahıs tarafından inşa edildiği anlaşılmakta ve "Hüsamiye Medresesi" şeklinde isimlendirilmektedir. Bu bilgiden haraketle vâkıfın isminin "Hüsamedin" olduğu söylenebilir fakat bunun dışında bir bilgi bulunmamaktadır.

Mevkufun aleyh medresenin "Karahisar Demirli" denilen bir yerde olduğu belirtilmektedir. İsimleri ve sınırları zikredilen dokuz (9) köy ve Karahisar Demirli Beldesi'ndeki bir hamam ve sayısı belirtilmese de vakfiyedeki ifadelerden beldedeki tümünün kastedildiği anlaşılan dükkanlar da mevkuftur. Beldede yer alan bir hamamdan, medreseden ve dükkanlardan bahsedilmesi beldenin nispeten büyük bir yerleşim yeri olduğuna delalet etmektedir. Nitekim XVI. yüzyılda Çorum'un kazaları arasında geçen Karahisar-ı Demirli'nin eski ve büyük bir şehir olduğu, hatta Anadolu Selçuklu döneminde idari bir merkez durumunda olduğu ve o dönemde, ülkedeki yeni oluşum gereğince, merkezin Çorum'a bırakılmış olabileeği öne sürülmektedir[653]. Ancak bu Selçuklu kasabası, "uc" bölgesi olma özelliğini kaybedip, sağlam kalelerin fonksiyonunu yitirmesi üzerine, Osmanlı döneminde küçülmüş ve nitekim 1576 tahririnde iki mahalleden ibaret, küçük bir kaza merkezi haline gelmiştir[654]. Faruk Sümer de Karahisar Demirli'nin Selçuklular döneminde bölgenin idari merkezi

[653] Tuncer Baykara, *Anadolu'nun Selçuklular Devrindeki Sosyal ve İktisadi Tarihi Üzerine Araştırmalar*, Ege Üniversitesi Yayını, İzmir 1990, s. 88.
[654] Üçler Bulduk, "Çorum Sancağının Osmanlı İdarî Teşkilatındaki Yeri -1", *OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, S. 3, Ankara 1992, s.133.

olduğunu, Çorum'un ise Osmanlılar devrinde oluştuğunu ileri sürmektedir[655]. Arkeolojik buluntular da bu görüşleri desteklemektedir[656]. Karahisar diye bilinen pek çok yer bulunmakta olup vakfiyede "Karahisar Demirli" şeklinde geçen yerin günümüzde Çorum'un Alaca İlçesinin hemen kuzeyinde Kalehisar Köyü olduğu yönünde bir bilgi vardır[657]. Karahisar-ı Demirli ve Çorum'un da kayıtlı olduğu Fatih devrine ait tahrir defterlerindeki bilgilerden Osmanlı Hakimiyeti ile birlikte Karahisar'ın Çorum Sancağına bağlandığı anlaşılmaktadır[658].

Mevkufun aleyh yapıya gelirden ne kadar bir pay ayrıldığı ile ilgili açık bir izahat yapılmamış olup yapının bulunduğu beldenin harab olması durumunda yapının/medresenin en yakın beldeye nakledilmesi şartı koşulmuştur. Diğer Anadolu Selçuklu vakfiyelerinde pek ifade edilmeyen böyle bir şartla birlikte medresenin inşa edildiği beldenin zamanla küçülmesi ve terk edilmiş olması bir tevafuk mu yoksa bu konuda farklı bir durum mu sözkonusu olduğu incelenip araştırılması gereken bir ayrıntıdır. Yapı günümüze kısmen yıkılmış ve sadece genel hatlarıyla ulaşabilmiştir. Çorum'un Alaca İlçesine bağlı Mahmudiye Köyü sınırları içerisinde yer almaktadır. Etrafında farklı yapılara ait olduğu anlaşılan kalıntılar mevcut olup bu kalıntılar dikkate alındığında bölgenin daha önce nispeten büyük bir yerleşim yeri olduğu anlaşılmaktadır. Günümüzde yapı ve çevresinde arkeolojik çalışmalar devam edilmektedir.

Vakıfta mütevelli, nâzır, müderris, tahsildar gibi bazı görevliler görevlendirilmiş, mütevelli için vakıf geliri ile hamam ve dükkanların beşte biri (1/5), müderris için mahsullerinden/gelirlerinden kırk (40) ölçek, nâzır için otuz (30) ölçek ve tahsildar için yirmi (20) ölçek pay verilmesi şart koşulmuştur. Bunlara ilaveten vakfiyedeki ifadelerden perşembe günü görev alacak görevlilere mi yoksa o gün yapılacak hizmetlere/işlere mi ayrıldığı tam anlaşılmayan yirmi (20) ölçek pay şart koşulmuştur. Vakıf görevlilerine ve mevkufa baktığımızda hem gelir hem de işlev olarak büyük ve geniş çaplı bir vakıf olduğu izlenimi vermektedir. Her ne kadar günümüze tamamen sağlam bir şekilde gelememiş olsa da ulaşan kalıntılarına

[655] Faruk Sümer, "Anadolu'da Moğollar", *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, I, (1970), s. 136; Ömür Bakırer, "Bizans, Danişmend, Selçuklu ve Beylikler Dönemlerinde Çorum", *Çorum Tarihi,* s. 64.
[656] Ömür Bakırer, "Bizans, Danişmend, Selçuklu ve Beylikler Dönemlerinde Çorum", s. 65.
[657] Murat Hanilçe, "Yozgat İlinde İki Osmanlı Kalesinin Dünü ve Bugünü Karahisar-ı Behramşah (Müşalim) Kalesi ve Akçakale", *Tarih ve Gelecek Dergisi*, C. 3, S. 3, 2017, s.144.
[658] Üçler Bulduk, "Çorum Sancağının Osmanlı İdarî Teşkilatındaki Yeri -1", s.157.

baktığımızda mekânsal olarak geniş bir yapı olduğu anlaşılmaktadır. Fakat vakfiyesinde kaç talebeye hizmet ettiği vb. hakkında bilgi verilmemektedir.

Genel olarak Anadolu Selçuklu vakfiyelerinde gördüğümüz bir şart olarak tevliye görevini vâkıfın kendisinin üstleneceğine dair açık bir ifade bulunmamaktadır. Fakat bu görevin nesilden nesile vâkıfın âlim evlatlarından en sâlihine, eğer nesilleri kesilirse derecesinin yakınlığına göre en yakını olacak şekilde nesep bakımından vâkıfın akrabalarının alim çocuklarına, eğer onların da nesilleri kesilirse şehirdeki hâkime tevdi edilmesi şart koşulmaktadır. Bu ifadelerden tevliye görevinin önce vâkıfın sonra da neslinin uhdesine tevdi edildiği anlamı çıkarılabilir. Ayrıca yukarıda ifade ettiğimiz gibi vakfın hacminin büyük olduğu kanaatinden hareketle vakfiyede olması gerektiğini düşündüğümüz bazı bilgiler ve ayrıntıların olmaması da ya istinsah edilen nüshadan kaynaklı ya da istinsahtan kaynaklı bazı eksikliklerin olduğu düşüncesine sevk etmektedir.

4.5. Kastamonu

4.5.1. Kastamonu Gölköy Şeyh Ahmed Zaviyesi (Şeyh Ahmed Camii):

4.5.1.1. Mimari:

Zaviyenin vakfiyesi (H.) 20-30.03.603 (M. 25.10.1206-04.11.1206) tarihli olup bu vakfiyedeki Arapça ifadelerin iki farklı şekilde anlaşılmaya müsait olmasından dolayı vakfiye tarihinden önce mi inşa edildiği yoksa bu tarihte yapılan vakıfta zaviyenin yapımının mı şart koşulduğu/istendiği tam olarak açık değildir. Bu konuyla ilgili daha geniş izahatı vakfiyeyi değerlendirdiğimiz bölümde yaptık. Bu tarihten önce inşa edilmiş olduğunu veya bu tarihten birkaç yıl sonra inşa edilmiş olduğunu da kabul etsek eser Kastamonu'daki Anadolu Selçuklu dönemi mimarlık tarihi açısından epey erken örneklerden biri olması açısından önemlidir.

Vakfiyesinde zaviyenin nerede inşa edildiği açık olarak belirtilmemektedir. Günümüzde Kastamonu merkeze bağlı Gölköy'de Şeyh Ahmed Camii olarak bilinen bir cami ve yanında da Şeyh Ahmed'in türbesi bulunmaktadır. Vakfiyede yazılışı "N(t)ekregöl(e)" şeklinde okunmaya daha müsait olan bir yer kuvvetle muhtemel Şeyh Ahmed Zaviyesi'nin de içinde bulunduğu Gölköy'dür. Bu şekilde düşünmemizin birinci nedeni, Gölköy geçmişte "Nefsigöl" olarak isimlendirilmekte olup vakfiyede "N(t)ekregöl(e)" şeklinde yazılan bu yerin istinsah esnasında yanlış yazılmış olma ihtimali vardır. İkinci nedeni ise bitişiğinde Şeyh Ahmed'in türbesinin bulunduğu Gölköy'deki Şeyh Ahmed Camii olarak bilinen yapının geçmişte var olan tekkenin yerine inşa edilmiş olması kuvvetle muhtemeldir. Bu zaviye ile ilgili ele edilen belgelere göre Kastamonu'da kurulan ilk zaviye olduğu ve vakfiyesinin de ilk zaviye vakfiyesi olduğu düşünülmektedir[659].

Günümüzdeki Şeyh Ahmed Camii kuzey güney doğrultusunda dikdörtgen planlı, içiyle ve dışıyla tarihi değeri olmayan sade bir yapıdır. Caminin giriş kapısı ahşap olup kuzey duvarının ortasındadır (Foto. 84). Bu kapıdan girilince küçük bir son cemaat mahalli vardır. Son cemaat mahallindeki ikinci bir kapıdan da caminin harimine girilir (Foto. 85, 86). Güney duvarında kapı ekseninde herhangi bir süsleme unsuru olmayan mihrab nişi bulunur. Minberi, vaaz kürsüsü ve kuzey bölümde üst katta yer alan mahfili de ahşap olup tarihi değerleri yoktur. Kuzey duvarında üçü üstte biri altta ve kapının

[659] Fazıl Çifci, Kastamonu Camileri, Türbeleri ve Diğer Tarihi Eserler, Türkiye Diyanet Vakfı Kastamonu Şubesi Yayını, Ankara 2000, s.189.

solunda olmak üzere toplam dört; diğer duvarlarında da ikisi altta ikisi üstte olmak üzere toplam dörder pencere vardır. Tüm yapıda on altı adet pencere bulunmakta olup bu pencerelerden alttakiler üsttekilere göre daha büyüktür. Kırma çatılı yapının üzeri dıştan kiremitle içerden de ahşapla kaplıdır. Çatıdan yükselen tek şerefeli, kısa ahşap bir minaresi vardır (Foto. 84, 87). Minarenin de sade bir görünümü vardır ve tarihi bir değeri yoktur.

Caminin güneydoğu köşesinde camiye bitişik olarak inşa edilmiş olan Şeyh Ahmed Türbesi de cami gibi içiyle ve dışıyla sade bir yapıdır. Türbeye güney duvarında doğuya daha yakın bir şekilde konumlandırılmış kapıdan girilir (Foto. 88). İkisi kuzey duvarında, ikisi güney duvarında biri de batı duvarında olmak üzere toplam beş penceresi vardır. Üst örtüsü camininki gibi dışarıdan kiremitle içerden de ahşapla kaplı kırma çatıdır. İçeride çok yeni oldukları anlaşılan yedi adet ahşap sanduka vardır (Foto. 89). Sandukaların üzerinde kime ait oldukları yazmamaktadır. Burada medfun olanlar ile ilgili farklı isimler zikredilmektedir fakat kesin bir bilgi yoktur [660]. Bununla birlkte medfun olanlardan birinin Şeyh Ahmed olması kuvvetli bir ihtimaldir.

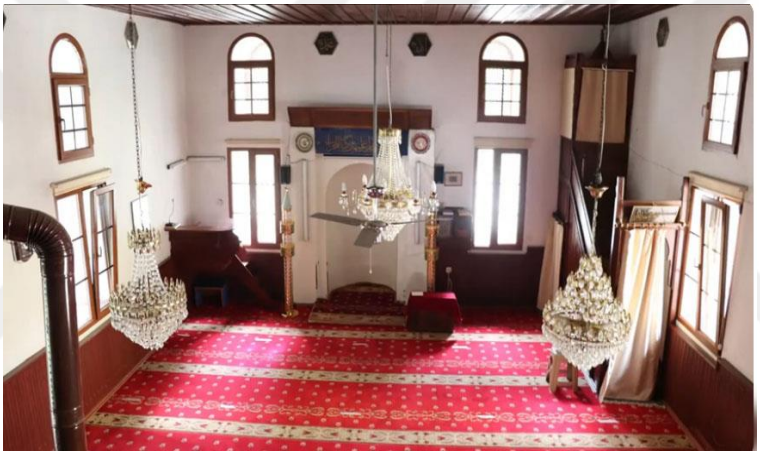

Fotoğraf 84: Kastamonu Gölköy Şeyh Ahmed Camii Giriş Kapısı

[660] Fazıl Çifci, *Kastamonu Camileri, Türbeleri ve Diğer Tarihi Eserler*, s.190-191.

Fotoğraf 85: Kastamonu Gölköy Şeyh Ahmed Camii İçi

Fotoğraf 86: Kastamonu Gölköy Şeyh Ahmed Camii İçi

Fotoğraf 87: Kastamonu Gölköy Şeyh Ahmed Camii ve Şeyh Ahmed Türbesi Güneyden Görünüm

Fotoğraf 88: Kastamonu Gölköy Şeyh Ahmed Türbesi Giriş Kapısı

Fotoğraf 89: Kastamonu Gölköy Şeyh Ahmed Türbesi Giriş Kapısı

4.5.1.2. Vakfiye[661] Tercümesi:

(1) İzah edilen ve meşru (kânunî, resmi) olan bu vakfiyenin içeriği, adı geçen vâkıfın (vakfı yapan kişinin) ikrarı ile benim huzurumda sabit oldu (tespit edildi). (Vakfın) geçerliliğine ve bağlayıcılığına hükmettim. Ben -O'na (Allah'a) muhtaç kul- Yusuf b. Süleyman yazdım/kaydettim. Kastamonu'da -Allah âfetlerden korusun- dönemin hâkimi Mahmud b. Abdülaziz'e -Allah sonunu hayır eylesin- soruldu.

[661] VGMA Defter No: 1962-0 / Sayfa No: 30 / Sıra No: 29. Vakıfla ilgili olarak VGMA kayıtlarında Defter No: 1962-0 / Sayfa No: 30 / Sıra No: 28 envanter numarasıyla kaydedilmiş belgenin bu vakfiyenin mükerrer belgesi olduğu belirtilmiştir. Ancak Osmanlı Türkçesi ile (H.) 16.09.127 (M. 1.11.1841) tarihinde yazılmış bir arzuhale cevap niteliğinde yazılmış bir belgedir.

(2) Bu belgenin içeriği huzurumda ortaya çıktığında onu imzaladım, sahih (doğru, geçerli) bir uygulama ile yürürlüğe koydum. O gün (o devirde) (korunmuş) Kastamonu şehrinin kadısı (Allah'a) muhtaç Hacı Muhammed (Mehmed) b. Mesud yazdı/kaydetti.

(3) Yazılı (kayıtlı) (belgenin) içeriği benim huzurumda adaletli şâhitlerin şehâdetiyle sabit olduğunda (tespit edildiğinde) imzaladım ve yürürlüğe koydum. (Allah'a) muhtaç Göl (Gül) kadısı Musa b. İsmail yazdı/kaydetti.

(4) Vakıf ve şartları(ndan oluşan) bu belgenin içeriği ile ilgili olarak benim düşüncem/anlayışım/tetkikim, doğru/sevap olanı takip eden yönteme bağlıdır. (Allah'a) kul, her şeye kâdir olan Rabb'inin yardımına muhtaç, Gölma Daday ve Morğ(g)u(ü)l (Sorgun)[662] kazası ……. …….. es-Seyyid Muhammed (Mehmed) Mâhir el-Mevlâ –(Allah) ona mağfiret etsin- yazdı/kaydetti. Es-Seyyid Muhammed (Mehmed) Selman.[663]

(5) (Allah'a) muhtaç kul, hacı, şâfî, o dönemde korunmuş Kastamonu şehrinin hâkimi er-Râcî Ahmed b. …… -Onları affedici (olan Allah) lütfu ve keremi ile affetin.- dedi ki: Bu sahih (doğru, geçerli) ve şerî (dine, kanuna uygun) vakfiyeyi, açık ve yürürlükteki belgeyi (yürürlüğe koymaya) karar verdiğimde ve içindekileri işittiğimde ve karşılaştığımda (önüme geldiğinde), kabul ettim, imzaladım, uyguladım, Allah'tan bol mükâfat ve tam (bütün, eksiksiz) sevap umarak amel ettim (yerine getirdim), imzama (onayıma) ve uygulamama hüküm meclisimde hazır bulunan âdil şâhitleri şâhit gösterdim. Onlar: Mevlânâ Muhyiddin b. İsa, Mevlânâ Murad b. Ahmed, Hacı Mustafa b. İvaz, Seyyid Mahmud b. Hacı Mesud ve Yahya b. Yakup'tur.

(6) İnsanı yaratan, İslam'ı ve imanı öğreten, hayırlı ve güzel şeyleri emredip kötülük ve zulmü yasaklayan Allah'a hamd olsun. Allah'ın salâtı (rahmeti, bereketi) (Hz.) Muhammed'e (S.A.V.) ve onun değerli ailesinin üzerine olsun. Asıl meseleye gelince…

(7) Muhakkak ki ölüm haktır. Dünya geçici (yok olacak) bir yurt ve onun (dünyanın) içindekiler yok olup gidecektir. Allah-u Teâlâ'nın "Sizin yanınızdaki

[662] Buradaki ibare farklı şekillerde okunmaya müsait olduğu için bu şekilde yazdık.
[663] Bu isim, belgede, mühür veya imza kanaati uyandıran noktalı bir çerçeve içine alınmıştır.

(dünya malı) tükenir, Allah katındakiler ise bâkidir."[664]; Hz. Peygamber'in[665] de "Ademoğlu **(**insan) öldüğü zaman, istifade edilen ilim, kendisine dua eden hayırlı evlat ve ondan sonra (sevabı) çoğalmaya devam eden sadaka-i câriye hariç bütün amelleri (amellerinin sevabı) sona erer."[666] dediği gibi ahiret bâkî (ebedî, sürekli) bir yurttur ve orada verilen şey de ebedi olarak kalacaktır.

(8-1)**[667]** (Vâkıf)**[668]** Ali b. Şeyh Ahmed -Allah, (rızâsına uygun işler yapmaya) muvaffak kılsın.-, Allah'ın ve Rasulü'nün sözünü duyduğu zaman Allah'a itaat etmek, onun rızasını istemek/kazanmak, cehennemin ve oradaki aşağı derecelerin fenalığından kaçınmak, **"**Allah'a temiz bir kalple gelenler dışında ne malın ne de çocukların fayda vermeyeceği gün…"[669] için erzak/sevap temin emmek ve cehennem ateşinden kurtulmak için kendisine ait, mülkü olan, elindeki ve bu yasal (şeri, dine uygun) vakıf (vakfiye) ve yürürlükte olan hikmetli habs ortaya çıkıncaya kadar tasarrufu altında bulunan, ikamet edenleri ve ahalisi tarafından çok iyi bilindiği için sınırlarını (ayrıntılı olarak açıklamaya) gerek olmayan (Korunmuş) Kastamonu şehrine bağlı Devrekâni Nahiyesi'ndeki, Tekregöle'deki, aynı şekilde Devrekâni Nahiyesi'nde sahilde bulunan Nehri Orayine'deki arazilerin tamamını, tüm sınırları, hakları, bağlı olan yerleri, alt yapıları (kiler, mutfak vb.), yolları, mamur ve virane yerleri, yükseltileri, meyveli ve meyvesiz ağaçları, dağları ve tepeleri, isimlendirilsin (ismi söylensin) veya isimlendirilmesin (ismi söylenmesin) vâkıfın (vakıf yapan kişinin) tasarrufta bulunması caiz olmayan, mekâbir (kabristan) ve mescid vakıflarından ve diğer mülkünden ayırdığı her n**e** varsa hepsini, göbekten göbeğe, nesilden nesile sahih (doğru, geçerli), şeri (dine, kanuna uygun) bir vakıf; açık, yürürlükte, ebedi, sonsuz ve daimi bir habs olarak göbekten göbeğe, nesilden nesile ……**[670]** vakfetti, habs etti. Vârislerin en hayırlısı olan Allah, yeryüzüne ve onun üzerindekilere varis oluncaya (kıyametin kopuncaya) kadar satılamaz, hibe edilemez, mülk edinilemez ve yıkılamaz. Aksine, aslı üzere

---

[664] Nahl Suresi 16/96.

[665] Burada (قال عليه السلام) şeklinde ifade edilerek hadis-i şerife atıfta bulunulmuş ancak biz "Hz. Peygamber" şeklinde ifade ettik.

[666] Müslim, Vasiyyet 14. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Vasâya 14; Tirmizi, Ahkâm 36; Nesâî, Vasâyâ 8. (Buradaki hadiste bazı lafız farklılıkları var.)

[667] Bu paragraftaki kelimelerin okunuşuyla ilgili bir kapalılık, müphemlik olmadığını yani metni tam olarak okuduğumuzu düşünmekteyiz. Ancak ibarede bir eksiklik, hata veya bizim tam olarak anlayamadığımız bir nedenden dolayı iki farklı şekilde de anlaşılması mümkün olduğu için iki şekliyle de tercüme ettik. Birini (8-1) diğerini de (8-2) şeklinde tercüme ettik.

[668] Bu şekliyle tercüme ettiğimizde vâkıfın ismi biliniyor ancak nesilden nesile vakfedilen mevkufun aleyh kısmı muallakta kalıyor.

[669] Şuara Suresi 26/88-89.

[670] Burada okunamayan bir kısım yoktur ancak ibarede bir eksiklik, hata veya tam olarak anlaşılamayan bir nedenden dolayı mevkufun aleyh eksik kalmaktadır.

ayakta/sabit, ehlince (ilgililerince) muhafaza edilmiş, şartları ile (uygun şekilde) vakfedilmiştir.

(8-2)[671] (Vâkıf) …….[672], Allah'ın ve Rasulü'nün sözünü duyduğu zaman Allah'a itaat etmek, onun rızasını istemek/kazanmak, cehennemin ve oradaki aşağı derecelerin fenalığından kaçınmak, **"**Allah'a temiz bir kalple gelenler dışında ne malın ne de çocukların fayda vermeyeceği gün…"[673] için erzak/sevap temin emmek **ve** cehennem ateşinden kurtulmak için kendisine ait, mülkü olan, elindeki ve bu yasal (şeri, dine uygun) vakıf (vakfiye) ve yürürlükte olan hikmetli habs ortaya çıkıncaya kadar tasarrufu altında bulunan, ikamet edenleri ve ahalisi tarafından çok iyi bilindiği için sınırlarını (ayrıntılı olarak açıklamaya) gerek olmayan (Korunmuş) Kastamonu şehrine bağlı Devrekâni Nahiyesi'ndeki, Tekregöle'deki, aynı şekilde Devrekâni Nahiyesi'nde sahilde bulunan Nehri Orayine'deki arazilerin tamamını, tüm sınırları, hakları, bağlı olan yerleri, alt yapıları (kiler, mutfak vb.), yolları, mamur ve virane yerleri, yükseltileri, meyveli ve meyvesiz ağaçları, dağları ve tepeleri, isimlendirilsin (ismi söylensin) veya isimlendirilmesin (ismi söylenmesin) vâkıfın (vakıf yapan kişinin) tasarrufta bulunması caiz olmayan, mekâbir (kabristan) ve mescid vakıflarından ve diğer mülkünden ayırdığı her **n**e varsa hepsini, göbekten göbeğe, nesilden nesile Şeyh Ahmed'in -Allah, (rızâsına uygun işler yapmaya) muvaffak kılsın.- oğluna/çocuğuna sahih (doğru, geçerli), şeri (dine, kanuna uygun) bir vakıf; açık, yürürlükte, ebedi sonsuz ve daimi bir habs olarak vakfetti, habs etti. Vârislerin en hayırlısı olan Allah, yeryüzüne ve onun üzerindekilere varis oluncaya (kıyametin kopuncaya) kadar satılamaz, hibe edilemez, mülk edinilemez ve yıkılamaz. Aksine, aslı üzere ayakta/sabit, ehlince (ilgililerince) muhafaza edilmiş, şartları ile (uygun şekilde) vakfedilmiştir.

(9-1)[674] Vâkıf, adı geçen mevkufun aleyh Şeyh Ahmed Zâviyesi'nin inşa edilmesini, (orada) ikamet edilip Allah-u Teâlâ'nın (rızası) için hizmet edilmesini, vâkıfa dua edilmesini, fakirler, miskinler ve adı geçen vâkıfın adı geçen Mustafavî (Hz.

---

[671] Bu paragraftaki kelimelerin okunuşuyla ilgili bir kapalılık, müphemlik olmadığını yani metni tam olarak okuduğumuzu düşünmekteyiz. Ancak ibarede bir eksiklik, hata veya bizim tam olarak anlayamadığımız bir nedenden dolayı iki farklı şekilde de anlaşılması mümkün olduğu için iki şekliyle de tercüme ettik. Birini (8-1) diğerini de (8-2) şeklinde tercüme ettik.

[672] Burada okunamayan bir kısım yoktur ancak ibarede bir eksiklik, hata veya tam olarak anlaşılamayan bir nedenden dolayı vâkıf eksik kalmaktadır.

[673] Şuara Suresi 26/88-89.

[674] Bu paragraftaki kelimelerin okunuşunda bir eksiklik veya yanlışlık olmadığını yani metni tam olarak okuduğumuzu düşünmekteyiz. Ancak ibarede bir eksiklik, hata veya metnin yapısal dizilimi nedeniyle Arapça gramerinden kaynaklı olarak iki farklı şekilde de anlaşılması mümkün olduğu için iki şekliyle de tercüme ettik. Birini (9-1) diğerini de (9-2) şeklinde tercüme ettik.

Peygamber'e iman eden) oğlu (oğulları) ve annesi ile beraber yenmesini, adı geçen hizmette birlikte hareket ettikleri (anlaştıkları) müddetçe vakfın gelirinden mahrum kalmamalarını, ittifak çizgisinden (birlik ve beraberlikten) çıkarsa sadece belirtilen yönden (sebepten) onun (birlik ve beraberlikten ayrılan kişinin) hakkının iptal edilmesini, nesilden nesile soydan soya adı geçen oğullardan vâkıfın (vakfı yapan kişinin) şartlarını yerine getirenlere sarf edilmesini şart koştu. Zaviyeye hizmet edecek kimse kalmadığında alimlerden, fakirlerden ve (veya) diğer kişilerden (birileri) (vâkıfın, vakfın) şartlarını yerine getirsin, hizmet etsin ve kendisine bildirilen şartları, kayıt altına alındığı şekliyle yerine getirsin.

(9-2)[675] Vâkıf, adı geçen mevkufun aleyhin Şeyh Ahmed Zâviyesi'ni inşa etmesini, (orada) ikamet etmesini, Allah-u Teâlâ'nın (rızası) için hizmet etmesini, vâkıfa dua etmesini, fakirler, miskinler ve adı geçen vâkıfın adı geçen Mustafavî (Hz. Peygamber'e iman eden) oğlu (oğulları) ve annesi ile beraber yenmesini, adı geçen hizmette birlikte hareket ettikleri (anlaştıkları) müddetçe vakfın gelirinden mahrum kalmamalarını, ittifak çizgisinden (birlik ve beraberlikten) çıkarsa sadece belirtilen yönden (sebepten) onun (birlik ve beraberlikten ayrılan kişinin) hakkının iptal edilmesini, nesilden nesile soydan soya adı geçen oğullardan vâkıfın (vakfı yapan kişinin) şartlarını yerine getirenlere sarf edilmesini şart koştu. Zaviyeye hizmet edecek kimse kalmadığında alimlerden, fakirlerden ve (veya) diğer kişilerden (birileri) (vâkıfın, vakfın) şartlarını yerine getirsin, hizmet etsin ve kendisine bildirilen şartları, kayıt altına alındığı şekliyle yerine getirsin.

(10) Sonra bilin ki: Bu vasıflardaki bu vakıfları değiştirmek, dönüştürmek, iptal etmek hiçbir sultâna (devlet başkanına), vâliye, emîre (yöneticiye, komutana), kadıya, naibe (vekile, temsilciye) ve Allah'a, ahiret gününe, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine iman eden hiçbir mü'mine helal olmaz. (Her kim de) isteyerek (vakfın)[676] şartlarının yerine getirilmesine karşı çıkarsa Allah'ın ğazâbına ve öfkesine uğrasın, Allah'ın, meleklerinin ve tüm insanların laneti onun üzerine olsun. **"**Onu

[675] Bu paragraftaki kelimelerin okunuşunda bir eksiklik veya yanlışlık olmadığını yani metni tam olarak okuduğumuzu düşünmekteyiz. Ancak ibarede bir eksiklik, hata veya metnin yapısal dizilimi nedeniyle Arapça gramerinden kaynaklı olarak iki farklı şekilde de anlaşılması mümkün olduğu için iki şekliyle de tercüme ettik. Birini (9-1) diğerini de (9-2) şeklinde tercüme ettik.

[676] Buradaki ibareyi okuyamadık ancak siyak-sibaktan kuvvetle muhtemel "vakfın" olacağını düşündüğümüz için bu şekilde yazdık.

işittikten sonra kim değiştirirse günahı, yalnızca onu değiştirene ait olur. Allah her şeyi işitir, her şeyi bilir."[677]

(11) Belgenin altında isimleri yazılı âdil (şâhitlerin) ikrarı ile 603 (altı yüz üç) senesinin Rebiu'-l Evvel ayının sonlarında (son on gününde) (H. 21-30 03.603) tahrîran (tashih edilerek, telif edilerek) yazıldı.

(12) Mahmud b. Semâ' ve onun oğlu Mustafa onaylayarak, kesin bir şekilde şahit oldu. (Benim huzurumda şahid oldu.)[678] / Mahmud b. …… şahit oldu. (Benim huzurumda şahit oldu.) (Benim huzurumda şahid oldu …….. Yakub el-Avr (kör) yazdı.) / Yahya b. Yusuf şahid oldu. (Benim huzurumda şahit oldu.) / Receb b. Yakub ve onun oğlu Hasan şahitlerdendir. / Kökce b. Selman …….. ibn ……. / Adı geçen vâkıfın (vakıf yapan kişinin) iki oğlu… / Hamza b. Ali el-Merkum (el-Merhum) (Benim huzurumda şahit oldu.) / Ali b. Yusuf el-Mütefakkih (Benim huzurumda şahit oldu.)

(13) Adı geçen Şeyh Ahmed Zaviyesi Vakfı'nın zaviyedârlık hissedârlarından Seyyid Hüseyin ve Seyyid Şeyh el-Hâc (Hacı) Muhammed (Mehmed) isimli kişinin elinde olan 11 Ramazan 1268 tarihli bir parça Berât-ı Aliyyede, Defter-i Hâkânî gereğince bir buçuk çiftlik yer ile doksan beş kile (ölçek) miktarı yerin geliri Şeyh Ahmed ve Şeyh Ağa Zaviyesi'ne kadı tarafından zabt olunması (alınması) gerektiği yazılı/kayıtlı bulundu (olduğu anlaşıldı).[679]

4.5.1.3. Vakfiye[680] Metni:

(1) ثبت عندي مضمون هذه الوقفية المشروعة المشروحة بإقرار واقف المذكور فيه و حكمت بصحتها و لزومها حررته و أنا العبد الفقير إليه يوسف بن سلمان سأل عن حكم الوقف في قسطموني حرسها الله عن الآفات محمود بن العبد العزيز أحسن الله خاتمه.

(2) لما ظهر مضمون هذه الكتاب عندي أمضيته و نفذته تنفيذًا صحيحًا حرره الفقير حاجي محمد بن مسعود القاضي يومئذ بمدينة قسطمونية المحمية.

---

[677] Bakara Suresi 2/181.
[678] Parantez içerisindeki ifadeler şahitlerin isimlerinin üzerine çapraz bir şekilde yazılmıştır.
[679] Bu paragraf vakfiye metninin ve şahitlerin isimlerinden sonra bir not şeklinde Osmanlı Türkçesi ile yazılmıştır.
[680] VGMA Defter No: 1962-0 / Sayfa No: 30 / Sıra No: 29. Vakıfla ilgili olarak VGMA kayıtlarında Defter No: 1962-0 / Sayfa No: 30 / Sıra No: 28 envanter numarasıyla kaydedilmiş belgenin bu vakfiyenin mükerrer belgesi olduğu belirtilmiştir. Ancak Osmanlı Türkçesi ile (H.) 16.09.127 (M. 1.11.1841) tarihinde yazılmış bir arzuhale cevap niteliğinde yazılmış bir belgedir.

(3) لما ثبت مضمون المزبور عندي بشهادة الشهود العدول أمضيته و نفذته حرره الفقير موسى بن إسماعيل القاضي بكول.

(4) تعلق نظري بما أحتواه هذه الكتاب من الوقف و الشروط على المنهج نهج الصواب حرره العبد الفقير[681] (خلاقه[682]) إلى مدر ربه القادر .... السيد محمد ماهر المولى بقضاء كول مع طاطاي و مورغول (صورغون) غفر لها (السيد محمد سليمان)[683].

(5) يقول العبد المفتقر[684] الراجي أحمد بن ..... الحاجي عفى عنهم العافي بلطفه و كرمه الشافي الحاكم يومئذ بمحروسة القسطمونية المحمية لما عزمت على هذه الوففية الصحيحة الشرعية و الوثيقة الصريخة المرعية و سمعت ما فيها لقيت قبلت و أمضبته و نفذته و عملت راجيًا من الله الأجر الأجزل و أبواب الأكمل و أشهدت على إمضائي و تنفيذب من العدول الذين حضروا مجلس حكمي فهم مولانا محي الدين بن عيسى و مولانا مراد بن أحمد و حاجي مصطفى بن عوض و سيد محمود بن حاجي مسعود و يحيى بن يعقوب.

(6) الحمد لله الذي خلق الإنسان و علمه الإسلام و الإيمان و أمرهم بالخير و الإحسان و نهيهم عن المنكر و الطغيان و صلّى الله على محمد و آله الكرام. و بعد...

(7) إنّ الموت حقّ و الدنيا دار فناء و ما فيها قد يفنى و الآخرة دار بقاء و ما أعطي له قد يبقى كما قال الله "مَا عِنْدَكُمْ يَنْفَدُ وَمَا عِنْدَ اللهِ بَاقٍ... "[685] و قال عليه السلام "إذا مات ابن آدم انقطع عمله إلا من ثلث علم نافع و ولد صالح يدعو له و صدقة جارية ينمو بعده"[686]

(8) إذا سمع قول الله و قول رسوله وقف و حبس حسبة لله و طلبًا لمرضاته و هربًا من سوء السقر و دركاته و تزودًا " يَوْمَ لَا يَنْفَعُ مَالٌ وَلَا بَنُونٌ * إِلَّا مَنْ أَتَى اللهَ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ "[687] خلاصًا من نار الجحيم ما ذكر انّه له و ملكه و في يده و تحت تصرفه إلى حين صدور هذا الوقفية الشرعية و حبس الحكمة المرعية منه. و ذلك جميع الاراضي من ناحية دوركاني و من تكرة كوله من نهر اوراينه كائنًا في الساحل أيضًا من ناحية دوركاني من أعمال المحروسة قسطموني المستغنيات عن التحديد لشهرتهن له عند أهلهن و ساكنهن. بجميع الحدود و الحقوق و التوابع و المرافق و الطرائق و العامر و الغامر و المرافع و أشجار المثمرة و غير المثمرة و الجبال و التلال على تناهي الوجوه حكمها من أملاك الغير و أوقاف المساجد و المقابر لم يجز التصرف للواقف منها سمي أو لم يسم على ابن شيخ أحمد زاد الله توفيقه بطنًا بعد بطن و نسلًا بعد نسل وقفيًا صحيحًا شرعيًا و حبسًا صريخًا

---

[681] Buradaki kelimeyi tam olarak okuyamadık ancak siyak-sibak ve mana açısından kuvvetle muhtemel (الفقير) şeklinde olabileceğini düşündüğümüz için bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.
[682] Bu ibare (الفقير) ibaresinin altına not düşülmüştür.
[683] Bu isim, belgede, mühür veya imza kanaati uyandıran noktalı bir çerçeve içine alınmıştır.
[684] Buradaki kelime noktasız yazıldığı için farklı şekilde de okunabilir ancak bize göre en uygun kelime bu olduğu için bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.
[685] Nahl Suresi 16/96.
[686] Müslim, Vasiyyet 14. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Vasâya 14; Tirmizi, Ahkâm 36; Nesâî, Vasâyâ 8. (Buradaki hadiste bazı lafız farklılıkları var.)
[687] Şuara Suresi 26/88-89.

مرعيًا مؤبدًا مخلّدًا دائمًا. لا يباع و لا يوهب و لا يملك و لا ينقض بل قائمًا على أصله محفوظًا على أهله موقوفًا بشرائطه إلا أن يرث الله (الأرض)[688] و من عليها و هو خير الوارثين.

(9) و شرط الواقف أن يبنى الموقوف عليه المذكور شيخ أحمد زاوية و يجلس و يخدم لله تعالى و يدعوا الوافف و يأكل معه الفقراء و المساكين و ابن الواقف ألذي يذكرون فيه و هم مصطفى و أمه لا يحرمون من غلّة الوقف ما دام اتفقوا على الحدمة المذكورة و من خرج عن حد الاتفاق فقط أبطل حقّه من الجهة[689] المذكورة تصرف إلى من أقام شرائط الواقف من الابناء المذكورة بطنًا بعد بطن و نسلًا بعد نسل. و لم يبق أحد منهم من يخدم الزاويته المذكورة أقام شرائط من العلماء و الفقراء و غيرهم و يخدم و يراعي ما يتلى عليه من الشروط على وجه المضبوط.

(10) ثم إعلموا أنّه لا يحل لسلطان و وال و امير و قاض و نائب و لا لأحد مؤمن بالله و اليوم الآخر و ملائكته[690] و كتبه و رسله تغيير هذه الأوقاف من هذه الأوصاف و لا تبديلها و لا تعطيلها إذا صمد بإقامة الشروط ممن شاء خالفًا ففد باء بغضب من الله و سخطه و عليه لعنة الله و الملائكة و الناس أجمعين "فَمَنْ بَدَّلَهُ بَعْدَ مَا سَمِعَهُ فَإِنَّمَا إِثْمُهُ عَلَى الَّذِينَ يُبَدِّلُونَهُۚ إِنَّ اللهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ"[691]

(11) كتب بإقرار من العدول الذين ا أساميهم المرقومة تحت المكتوب تحريرًا في أواخر ربيع الأوّل ثلث ستمائة.

(12) شهد اقرارًا و ثبوتًا محمود بن سماع و ابنه مصطفى (شهد به عندي) / شهد محمد بن ..... (شهد به عندي) (سهد به عندي ..... حرره يعقوب العور) / شهد يحيى بن يوسف (شهد به عندي) / من الشهود رجب بن ياقوب و ولده حسن / كوكجه بن سلمان ..... ابن ..... / و ولدي الواقف المذكور / حمزة بن علي المرقوم (المرحوم) (شهد به عندي) / علي بن بوسف المتفقه (شهد به عندي)

(13) مذكور شيخ احمد زاويه سي وقفنك زاويه دارلق حصه دارلرندن سيد حسين و سيد شيخ الحاج محمد نام يدنده اولان في ١١ رمضان سنة ١٢٦٨ تاريخلو بر قطعه برات عاليه بر مقتضاي دفتر حاقاني بر بچق چفتلك بر ايله طقسان بش كيله مقداري يرك حاصلاتي شيخ احمد و شيخ اغايه زاويه سي و قضى طرفندن ضبط اولنمق اقتضا ايلديكي محرر بولنديغي.[692]

4.5.1.4. Vakfiye Değerlendirme:

(H.) 20-30.03.603 (M. 25.10.1206-04.11.1206) tarihinde tahirir edildiği (yazıldığı) kaydedilen vakfiye Anadolu Selçuklu dönemine ait Kastamonu'da bulunan mimari eserler arasında elimize ulaşan en erken tarihli hatta tek vakfiyedir. Eldeki

[688] Belgede bu kelime yazılmamış ancak cümlenin siyak sibakından ve diğer birçok örnekten hareketle sehven unutularak yazılmamış olduğunu düşünerek parantez içerisinde yazdık ve tercüme ettik.
[689] Belgede (جهت) şeklinde yazılmış ancak imla açısında (الجهة) şeklinde olması daha doğru olacağı için bu şekilde yazdık.
[690] Belgede bu kelime (الملائكته) şeklinde yazılmış ancak bu Arapça imla ve gramer kaidesine uygun olmadığı ve sehven yazıldığını düşündüğümüz için (ملائكته) şeklinde yazdık.
[691] Bakara Suresi 2/181.
[692] Bu paragraf vakfiye metninin ve şahitlerin isimlerinden sonra bir not şeklinde Osmanlı Türkçesi ile yazılmıştır.

belgelere göre mevkufun aleyh olan zaviyenin Kastamonu'da kurulan ilk zaviye olduğu ve vakfiyesinin de ilk zaviye vakfiyesi olduğu düşünülmektedir[693]. **A**sıl metne başlamadan önce vakfiyenin istinsahına, kaydına, onaylanmasına şahitlik eden ve onaylayan kişiler/hakimler not düşülmüştür. Vakfiyenin asıl metni ise Allah'a hamd ve Hz. Peygamber'e salat ve selam ile başlanmış, ölümün hak, dünyanın geçici olduğu, hayırlı işlerin, sadaka-i cariyenin sevabının öldükten sonra da devam edeceği ile ilgili kısa bir girizgâh yapılmıştır. Sonunda da vakfı değiştirmenin ve iptal etmenin Allah'a, ahiret gününe, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine iman eden hiçbir sultâna (devlet başkanı), vâliye, emire (yöneticiye, komutana), kadıya, naibe (vekile, temsilciye) mü'mine helal olmayacağı dile getirilmiş, şartlarının yerine getirilmesine karşı çıkan kişi için de tazir ifadeleri kullanılmıştır.

Vakfiye metninin bir bölümünde -vakfiye metnindeki ve tercümesindeki 8. ve 9. paragraflar- bir hata, eksiklik veya yazının dizilimi nedeniyle Arapça gramerinden kaynaklı olarak iki farklı anlam çıkarılması mümkündür. 8 numaralı paragraf birinci şekliyle tercüme edilirse vâkıf Ali b. Şeyh Ahmed olup mevkufun aleyhin kim veya kimler olduğu; ikinci şekliyle tercüme edilirse de mevkufun aleyh Şeyh Ahmed'in oğlu yani Ali b. Şeyh Ahmed olup vâkıfın kim olduğu eksik kalmaktadır. 9 numaralı paragraf ise birinci şekliyle tercüme edilirse Şeyh Ahmed Zâviyesi mevkufun aleyh olup onun inşa edilmesi; ikinci şekliyle de mevkufun aleyh olan kişiye Şeyh Ahmed Zaviyesi'ni inşa etmesinin şart koşulduğu anlamı çıkmaktadır. Anlamlandırmadaki bu ikili durum nedeniyle vakfın hayrî mi zürrî mi olduğu konusu da tam olarak aydınlanmamış olmaktadır. Ayrıca mütevelli ile ilgili de kesin bir işaret bulunmamakla birlikte Şeyh Ahmed'in soyundan olmaları kuvvetle muhtemeldir. İbarenin anlaşılmasında bazı ikilemler olsa da her halükârda vakfın Şeyh Amed Zaviyesi ile ilgili olduğu anlaşılmaktadır. Eserde bu muammanın çözülmesinde bize yardımcı olabilecek bir kitabe vb. bulunmamaktadır. Ancak şahsî kanaatimiz eserin vâkıfı ve bânisinin Ali b. Şeyh Ahmed olduğudur.

Vâkıf, Allah'ın rızasını kazanmak ve cehennemden kurtulmak için kendisine ait olan ve bu vakıf (vakfiye) ortaya çıkıncaya kadar tasarrufu altında bulunan, ahalisi tarafından çok iyi bilindiği için sınırlarını açıklamaya gerek olmayan iki farklı yerdeki arazileri vakfetmiştir. Bu araziler yani mevkuf araziler Kastamonu'ya bağlı Devrekâni

[693] Fazıl Çifci, *Kastamonu Camileri, Türbeleri ve Diğer Tarihi Eserler*, s.189.

Nahiyesi'ndeki, T(n)ekregöle'de ve sahildeki Nehri Orayine'deki (Evreyen) arazilerdir. Araziler, vâkıfın tasarrufta bulunmasının caiz olmadığı mekâbir (kabristan), mescid vakıfları ve diğer mülkler dışında tüm sınırları, hakları, alt yapıları (kiler, mutfak vb.), yolları, ağaçları, dağları, tepeleri kısacası her şeyiyle vakfedilmiştir.

Zaviyede ikamet edilmesi, Allah rızası için hizmet edilmesi, vâkıfın kendisine dua edilmesi, fakirlerin, miskinlerin ve ayrıca adı geçen vâkıfın Hz. Peygamber'e iman eden oğlu (oğulları) ve annesinin yemek yemeleri, hizmette birlikte hareket ettikleri (anlaştıkları) müddetçe vakfın gelirinden mahrum kalmamaları, birlik ve beraberlik içinde olmayan kişinin hakkının iptal edilmesi, gelirin nesilden nesile soydan soya adı geçen oğullardan vâkıfın şartlarını yerine getirenlere sarf edilmesi, zaviyeye hizmet edecek kimse kalmadığında alimlerden, fakirlerden ve (veya) diğer kişilerden (birileri) (vâkıfın, vakfın) şartlarını yerine getirmesi, hizmet etmesi ve kendisine bildirilen şartları, kayıt altına alındığı şekliyle yerine getirmesi şart koşulmaktadır. Bu şartlar zaviyedeki hizmetlerin yürütülmesi açısından olduğu kadar eserin fiziki olarak yaşatılması açısından da önemlidir. Zaviye orijinal haliyle günümüze ulaşamasa da onun yerine inşa edildiği anlaşılan Şeyh Ahmed Camii hizmet vermeye devam etmekte ve caminin bitişiğinde de Şeyh Ahmed'in türbesi bulunmaktadır.

Vakfedilen yerlerden köy şeklinde değil de arazi olarak bahsedilmektedir. Belgedeki yazılışı "N(t)ekregöl(e)" şeklinde okunmaya daha müsait olan arazi kuvvetle muhtemel Şeyh Ahmed Zaviyesi'nin de içinde bulunduğu Gölköy'dür. Böyle düşünmemizi neden olan birincisi husus, Gölköy geçmişte "Nefsigöl" olarak isimlendirilmekte olup istinsah esnasında yanlış yazılmış olma ihtimali vardır. İkincisi husus ise Gölköy'de Şeyh Ahmed Türbesi diye bilinen bir türbe, türbenin çevresinde de tarihi mezarlar ve geçmişte tekke olarak kullanılmış olması kuvvetle muhtemel olan ve günümüzde köy camisi olarak kullanılan yapı bulunmaktadır. Ayrıca "N(t)ekregöl(e)" şeklinde okuduğumuz ama "Nefsigöl" yani Gölköy olduğunu düşündüğümüz bu köy günümüzde Kastamonu merkeze bağlı olmakla birlikte vakfiyede bağlı olduğu belirtilen Devrekânî'ye uzak bir mesafede değildir.

4.6. Kayseri

4.6.1. Kayseri Şeyh Turesan (Türesan) Zaviyesi:

4.6.1.1. Mimari:

Esere ait vakfiyede[694] yapının kim tarafından inşa edildiği ile ilgili açık bir bilgi yoktur sadece vâkıfının Sultan Alaaddin'in hanımı Huand Hatun olduğu belirtilmekte olup H. 598 (M. 1201/1202) tarihli bir vakfiyedir. Kitabesinde (Foto. 90, 91) yapıdan "meşhed" (şehitlik, türbe) olarak bahsedilmesine karşın incelediğimiz vakfiyede "zaviye" olarak geçmekte olup vakfiyesini değerlendirdiğimiz bölümde daha geniş bir izahat yaptığımız için aynı konuyaburada tekrar değinmeyeceğiz. Kitabesinde Keyhsrev b. Keykubad döneminde yani H. 634-644 (M. 1236/1237-1246/1247) tarihleri arasında "safvetü'd-dünya ve'd-dîn" unvanlı "büyük bir melike" tarafından yaptırıldığı kaydedilmiştir. Yine kitabesinde baninin isminin ve tarihinin yazılı olduğu kısım kırılmış (Foto. 90) olup daha sonra alelade bir tamiratta H. 640 M. 1242/1243 tarihi eklenmiştir. Günümüzde de yapıda bu kitabe mevcuttur. Kısacası yapının tarihi ile ilgili kesin bir şey söylemek zordur. Fakat vakfiyedeki tarih, eserin kitabesinde yer alan sultanın saltanat sürdüğü dönem, kitabe tamir edilirken ilave edilen tarih ve Mahperi Huand Hatun'un Müslüman olduğu[695] tarihlerle ilgili bütüncül bir değerlendirme yapıldığında yapının bânisinin ve vâkıfının Sultan Alaaddin Keykubad'ın hanımı II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in annesi Mahperi Huand Hatun olduğu, II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in saltanatı döneminde yani H. 634-644 (M. 1236/1237-1246/1247) tarihleri arasında yapıldığı, vakfiyedeki tarihin ya hatalı istinsah edildiği ya da farklı bir açıklaması olabilir. Daha geniş bir değerlendirme için eserin vakfiyesini değerlendirildiği bölüme bakılabilir.

XIII. yüzyıl Anadolu'sunda tasavvufî faaliyetlere bağlı olarak oluşan mimari yapılanmanın en yaygın olduğu şehirler Konya, Sivas ve Kayseri'dir[696]. Bu zaviyelerinden birisi olan Şeyh Tursan Zaviyesi, Kayseri'nin İncesu İlçesi ile Ürgüp'ün Başdere Köyü arasında Tekke Dağı adıyla bilinen, bugün İncesu İlçesi sınırları içerisinde kalan dağlık bir bölgede kurulmuştur. Tek bir binadan oluşan zaviyenin kuzey, güney ve batısında mezarlar vardır. Dolayısıyla zaviyenin güney tarafı hariç üç

[694] VGMA Defter No 737-0 / Sayfa No 168 / Sıra No 63.
[695] Mahperi Huand Hatun'n Müslüman oluş tarihi ile ilgili daha geniş bir değerlendirme için Şeyh Turesan Zaviyesi'ni vakfiyesini değerlendirdiğimiz bölüme bakınız.
[696] Ahmet Yaşar Ocak, "Zaviyeler (Dini, Sosyal ve Kültürel Tarih Açısından Bir Deneme)", *Vakıflar Dergisi*, S. 12, Ankara 1978, s.254.

tarafının zamanla hazireye dönüştüğü anlaşılmaktadır. Ancak, haziredeki mezar taşlarının hiçbirisi Selçuklu veya Osmanlı dönemi özelliklerini yansıtmamaktadır Hazireden sonra doğu ve batı yönünde dağa doğru yükselen geniş bir arazi vardır. Zaviyenin giriş kapısı önünde üstünde delikler bulunan bazalt siyahı bir taş bulunmaktadır (Foto. 92). Rivayetlere göre Şeyh Turesan, zaviyesinin kurulacağı yeri Erciyes'ten bu taşı fırlatmak suretiyle belirlemiştir. Taş fırlatıldıktan sonra burada durmuş ve buraya "durağım" adı verilerek zaviye inşa edilmiştir[697]. Burada bulunan dervişler, tasavvufi eğitimlerinin yanı sıra Ürgüp'ten gelip İncesu'yu Kayseri'ye bağlayan Ulu Yol'dan gelip geçen ve buraya uğrayan yolcuların ihtiyaçlarını karşılama ve irşad etme, Haçlı belası ve Moğal vahşeti karşısında Anadolu insanına dînî ve sosyal açıdan destek olma, düşmana karşı savunma ve memlekette asayişi sağlama konularında da faal olmuşlardır.[698]

Şeyh Turesan Zaviyesi'nin mimarisi ile ilgili öne çıkan en önemli husus Anadolu Selçuklu döneminde çoğunlukla ahşap olarak yapılmış ve günümüze kadar hemen hemen tamamı kaybolmuş zaviyelerin aksine aslını koruyan ve kârgir malzemeyle inşa edilen en eski yapılardan birisi olmasıdır[699]. Düz bir alana kurulmuş olan zaviye, genel olarak kuzey-güney doğrultusunda uzanan dikdörtgen planlı (Çizim 12, 13) bir yapı olup Anadolu'da Selçuklu dönemine ait merkezi kapalı avlulu ve eyvan ilişkisine sahip tekke plan tipi örneklerinden biridir[700]. Güney cephesinde mescidin ve mihrabın çıkıntısı belirgin olup batı, kuzey ve doğu cepheleri kale duvarı gibi müstahkem ve düzdür (Foto. 102, 103). Yapı malzemesi taştır. Mehmet Çayırdağ zaviyenin dış duvarlarını kaplayan kesme taşlardan bazılarının üzerinde yapıyı inşa eden ustalara ait, zaviyenin inşa edildiği dönemlere tekabül eden yaklaşık 22 tane taşçı işareti/damgar tespit etmiştir[701]. Yapının kesme taşla kaplı cephelerinden sadece kuzey cephesinde herhangi bir açıklık olmayıp, diğer üç cephede ise üstte küçük pencereler vardır.

Zaviyenin kapısı doğu cephede ve güneye biraz daha yakın konumdadır. Kapı yaklaşık 5-10 cm içeriye doğru 45 derece meyilli pahlı bir pervazla belirgin hâle

[697] Mehmet Çayırdağ, *Şeyh Turesan Veli Hazretleri,* Kayseri 2008, 2. Baskı, s.12.
[698] Mehmet Çayırdağ, *Şeyh Turesan Veli Hazretleri,* s.3-4 ve 62-66.
[699] Mehmet Çayırdağ, "Kayseri'nin İncesu İlçesinde Şeyh Turesan Zaviyesi", *Belleten Dergisi,* C. 44, S. 174, Ankara 1980, s.278: Abdülkadir Dündar, Kayseri İncesu Şeyh Turesan Velî Zaviyesi, IV. Uluslararası Alevilik Ve Bektaşilik Sempozyumu (18-20 Ekim 2018) Bildiriler Kitabı, Edit.: O. Kurtoğlu, A. Çamkara Erginer, C. 1, Ankara 2018, s.459.
[700] Abdülkadir Dündar, Kayseri İncesu Şeyh Turesan Velî Zaviyesi, s.459-460.
[701] Mehmet Çayırdağ, *Şeyh Turesan Veli Hazretleri,* s.60.

getirilmiştir. Basık kemerli kapının kemeri oldukça iri yedi kesme taştan oluşmakta olup büyük kesme taşlarla yığma şeklinde ayakların üzerindeki konsollara oturmaktadır. Konsollar iki yanda 10'ar cm. içe doğru çıkıntı yapmaktadır. (Foto. 92)

Kapının üzerinde beyaz mermere hak edilmiş kitâbe (Foto. 90, 91) vardır. Kitâbenin üzerinde ise yapının kapalı avlusuna açılan, dikdörtgen bir pencere yer almaktadır. Pencere ve kapının bulunduğu bölüm cephenin diğer bölümlerinden biraz daha yüksek yapılarak kapı vurgusu pekiştirilmiştir. Kapı kemerlerinin arkasında kapı nişinin üzeri, duvar kalınlığını taşıyan ağaç kirişlerle örtülmüş olup aynı uygulama diğer bütün iç kapılarda da görülmektedir.

Kapı açıklığı basit bir ahşap kapı ile kapatılmaktadır. Kapıdan doğu-batı ve kuzeye-güney doğrultuda "L" şeklinde plânlanmış beşik tonoz örtülü kapalı avluya girilmektedir (Çizim 12, 13). Avlunun doğu-batı uzantısı iki sivri kemerle takviye edilmiştir. Bu kemerlerin ortasında da küçük bir kubbe (Foto. 94) bulunmaktadır. Doğu-batı ekseninde uzanan bölümün/avlunun batı ucunda yani giriş kapısının karşısında ahşap döşemeli ve ahşap trabzanları bulunan yerden yaklaşık 60 cm. yükseklikte eyvan görünümü veren bir seki (Foto. 93) bulunmaktadır. Sonradan yapıldığı anlaşılan sekinin batı duvarında da küçük bir dolap nişi bulunmaktadır.

Orta bölümün kuzeyinde yer alan 10 adet taş basamaklı asma merdivenle zaviyenin damına çıkılmaktadır. Merdivenin altında, içine çeşme taşı konmuş, sivri kemerli bir niş ve bu nişin doğusunda küçük bir kandil nişi, batısında da bir rozet-çiçek motifi bulunmaktadır. (Foto. 93, 95)

Avlunun güneydoğu köşesinde yani giriş kapısından girince hemen solda mescide açılan kapı bulunmaktadır. Bu kapı, zaviyenin cümle kapısı gibi konsollu, basık kemerli ve 5 cm. kadar duvar yüzeyinden içe doğru girintili bir pervazı ve özgün tezyin edilmiş ahşap kapı kanatlarına (Foto. 96) sahiptir. Zaviyenin kuzey-güney yönüne doğru uzanan mescit dikdörtgen planlıdır ve sivri beşik tonoz örtülüdür. Mescidi doğu duvarında birisi mihrabın kuzey tarafında, diğer ikisi güney tarafında yer alan üç küçük pencere aydınlatmaktadır ve bu pencerelerin hepsi üsttedir. Doğu duvarında iki, batı duvarında da dört küçük niş bulunmaktadır. Güney duvarının ortasında yer alan taş yapılı mihrap nişinin etrafı basit ve sade silmelerle çevrilmiş olup yapının dışına çıkıntı yapmaktadır. Mescidin tabanı ise ahşap döşemelidir. (Foto. 97)

Mescidin batısında, doğu-batı doğrultusunda uzanan dikdörtgen planlı sivri tonoz örtülü ve basık kemerli bir kapısı olan türbe bulunmaktadır. Günümüzde kapısında "Şeyh Turesan Veli Hz." yazmaktadır. Türbenin ortasında etrafı ahşap korkuluklarla çevrili büyük bir sanduka yer almaktadır. Sandukada kime ait olduğunu belirten herhangi bir kitabe yoktur fakat Şeyh Turesan'a ait olduğu kabul edilmektedir. Türbenin güney ve doğu duvarlarında üstte iki mazgal pencere, kuzey duvarında ise avluya açılan alçak ve küçük bir pencere bulunmaktadır. (Foto. 98, 99)

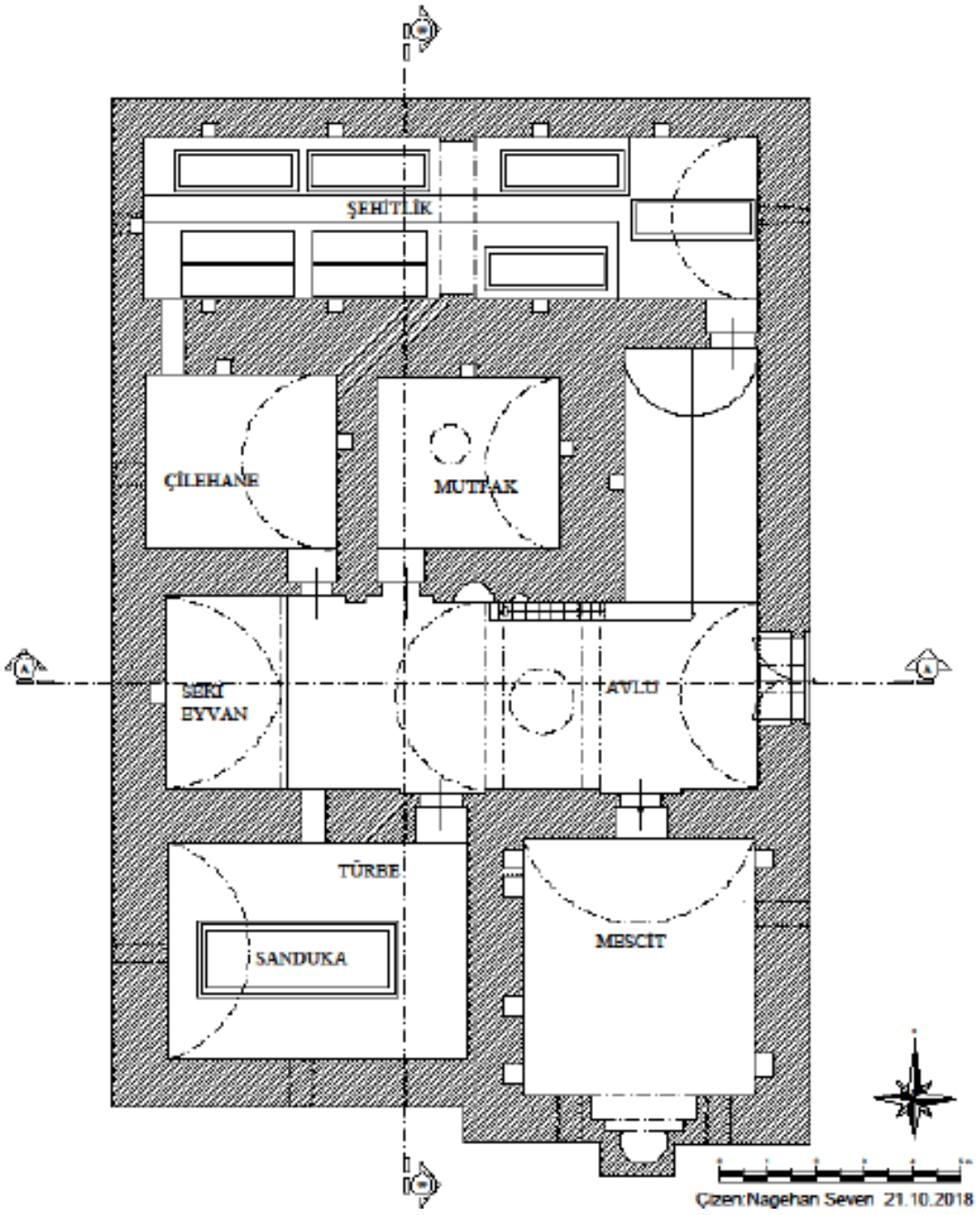
Avlunun kuzeybatısında basık kemerli bir kapı ile girilen, kareye planlı, tonoz örtülü ve günümüzde çilehane olarak tanımlanan bir oda bulunmaktadır. Odanın bir adet batı duvarında üstte ve bir adet kuzey duvarında altta ve şehitliğe açılan toplam iki küçük penceresi vardır. Ayrıca odada biri doğu duvarında diğeri kuzey duvarında olmak üzere iki niş bulunmaktadır. Çilehanenin batısında ise basık kemerli bir kapı ile girilen mutfak yer almaktadır. Mutfak tonoz örtülü olup tonozun ortasında yaklaşık 50 cm. çapında yuvarlak bir baca deliği bulunmaktadır.

Yukarıda zaviyenin avlusunun "L" şeklinde plânlanmış olduğunu ifade etmiştik. Zaviyeye dış kapıdan girince sağ tarafta avlunun kuzeye-güney doğrultudaki kanadı bulunmaktadır. Bu bölümün bitiminde doğu tarafta yer alan bir kapı vardır. Bu kapı iki takviye kemerle desteklenen, zaviyenin tüm kuzey cephesi boyunca uzanan, sivri tonoz örtülü bir mekâna açılmaktadır. Bugün şehitlik olarak anılan bu mekân bazı araştırmacılar tarafından zaviyenin han kısmı olarak tanımlanmakta ve duvarlarında hayvan bağlamak için kullanılan delikli taşların bulunduğu belirtilmektedir[702]. Fakat hayvan bağlamak için kullanıldığı belirtilen delikli taşlar günümüzde mevcut değildir. Ayrıca bu bölümde, bir tanesi hemen kapının önünde, üç tanesi kuzey tarafta, beş tanesi de güney tarafta olmak üzere toplam dokuz sanduka bulunmaktadır (Foto. 101). Mekânda ikisi doğu ve batı duvarında üstte, diğeri ise güney duvarının güneybatı ucunda çilehaneye açılan üç pencere, dördü kuzey duvarında üçü güney duvarında olmak üzere toplam yedi tane de küçük niş bulunmaktadır.

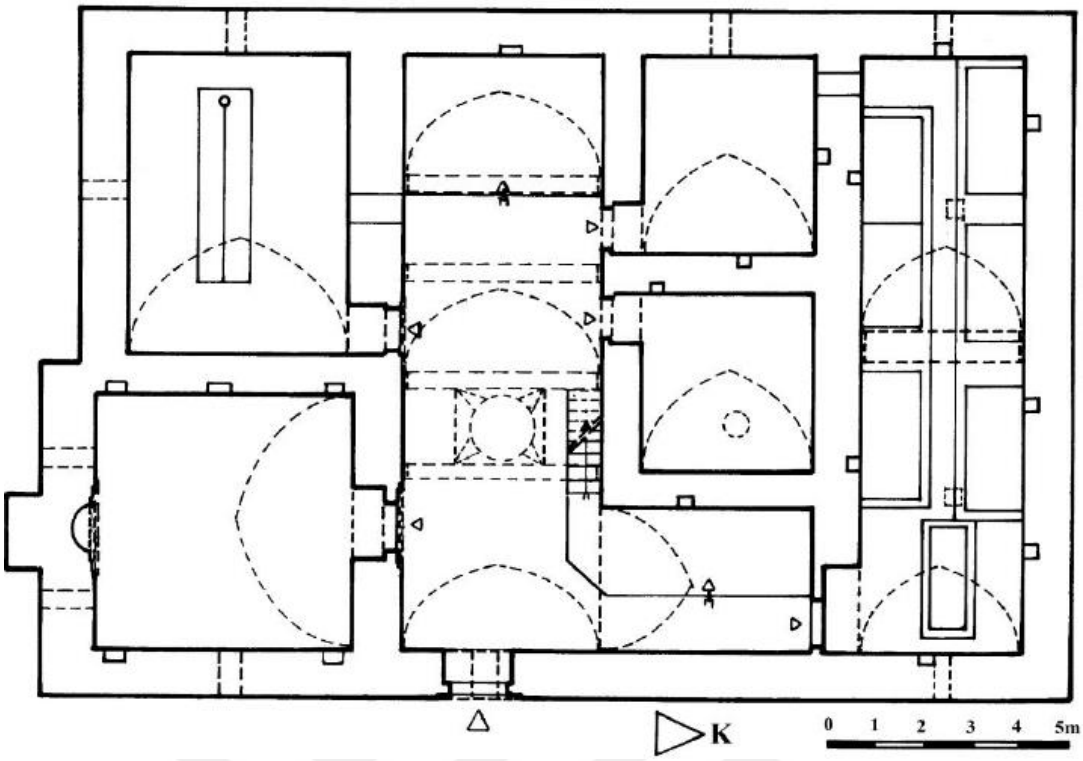
Zaviyenin genelinde kayda değer herhangi bir süsleme yoktur. Çok sade olan yapının tek süslemesi mescit mihrabında bulunmaktadır. Mihrap, kalınlıkları birbirinden farklı iki şeritle çerçeve içine alınmıştır. Birinci şeritte yuvarlak dilim

[702] Mehmet Çayırdağ, "Kayseri'nin İncesu İlçesinde Şeyh Turesan Zaviyesi", s.273; Yıldıray Özbek ve Celil Arslan, *Kayseri Taşınmaz Kültür Varlıkları Envanteri,* C. 3, Kayseri Büyükşehir Belediyesi, Aydoğdu Ofset Matbaacılık, Ankara 2008, s.1044.

motifleri, dıştaki ikinci şerit ise diğer şeride göre daha geniş olup cepheden çökertilerek oluşturulmuş, üçgen ve kare dilimli motifler bulunurken, kavsara nişinin köşesinde örgü motifi vardır.

Çizim 12: Kayseri Şeyh Turesan Zaviyesi Planı (Abdülkadir Dündar'dan)

Çizim 13: Kayseri Şeyh Turesan Zaviyesi Planı (Demet Turgut'tan)

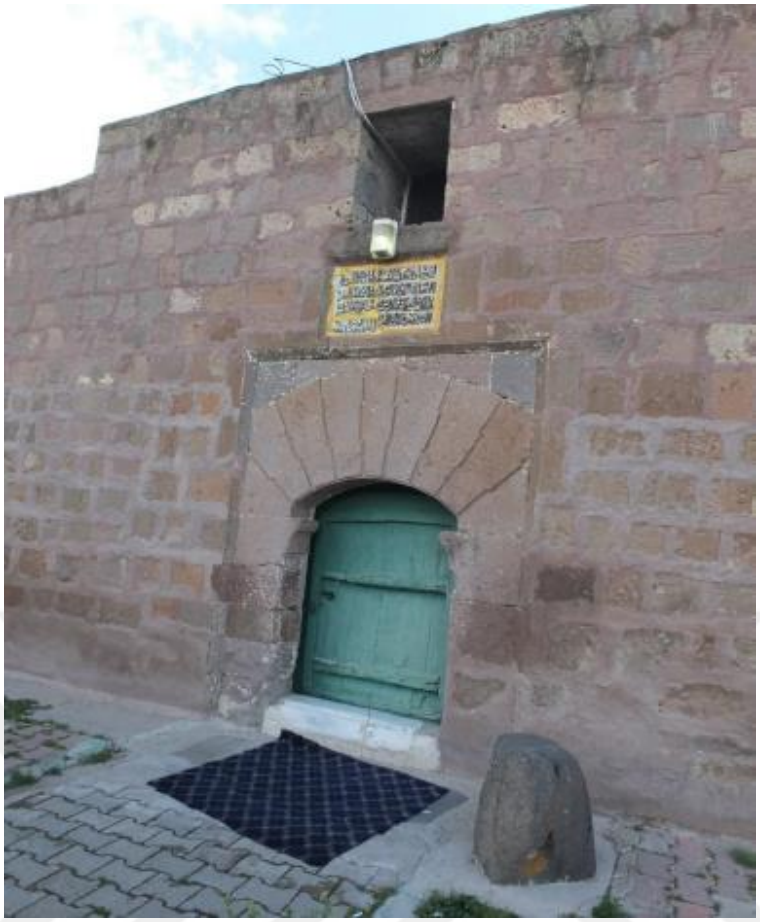
Fotoğraf 90: Kayseri Şeyh Turesan Zaviyesi'nin Kitabesi (Tamir Öncesi)

(http://wowturkey.com)

امر بعمارة هذا المشهد في ايام دولت ا(لسلطان) الاعظم غياث الدنيا و الدين سلطان سلاطين الع(رب) و العجم ابي الفتح كيخسرو بن كيق(باد) (ا)مير المؤ(ننين) المل(كة) الكبيرة صفوة الدنيا و الدين الصحيب الخيرات في سنة ٦٤٠
Bu meşhedin/şehitliğin/türbenin imarı/yapımı yüce (sultan), din ve dünyanın yardımcısı, (Arap) ve acem sultanların sultanı, fethin babası/sahibi (Mü'minlerin) emiri, Keyhüsrev b. Keyku(bâd)'ın devlet/saltanat günlerinde, büyük (melike), safvetü'd-dünya ve'd-dîn (dinin ve dünyanın seçkini), hayır sahibi tarafından 640 senesinde emredildi.

Fotoğraf 91: Kayseri Şeyh Turesan Zaviyesi'nin Kitabesi, Metni ve Tercümesi (Tamir Sonrası)

Fotoğraf 92: Kayseri Şeyh Turesan Zaviyesi Giriş Kapısı

Fotoğraf 93: Kayseri Şeyh Turesan Zaviyesi Kapalı Avlusu (Doğu-Batı Ekseni)

Fotoğraf 94: Kayseri Şeyh Turesan Zaviyesi'nin Kapalı Avlusunun Ortasındaki Sembolik Kubbe

Fotoğraf 95: Kayseri Şeyh Turesan Zaviyesi Avlusundan Dama/Çatıya Çıkılan Merdiven ve Altındaki İçine Çeşme Taşı Konmuş Sivri Kemerli Niş

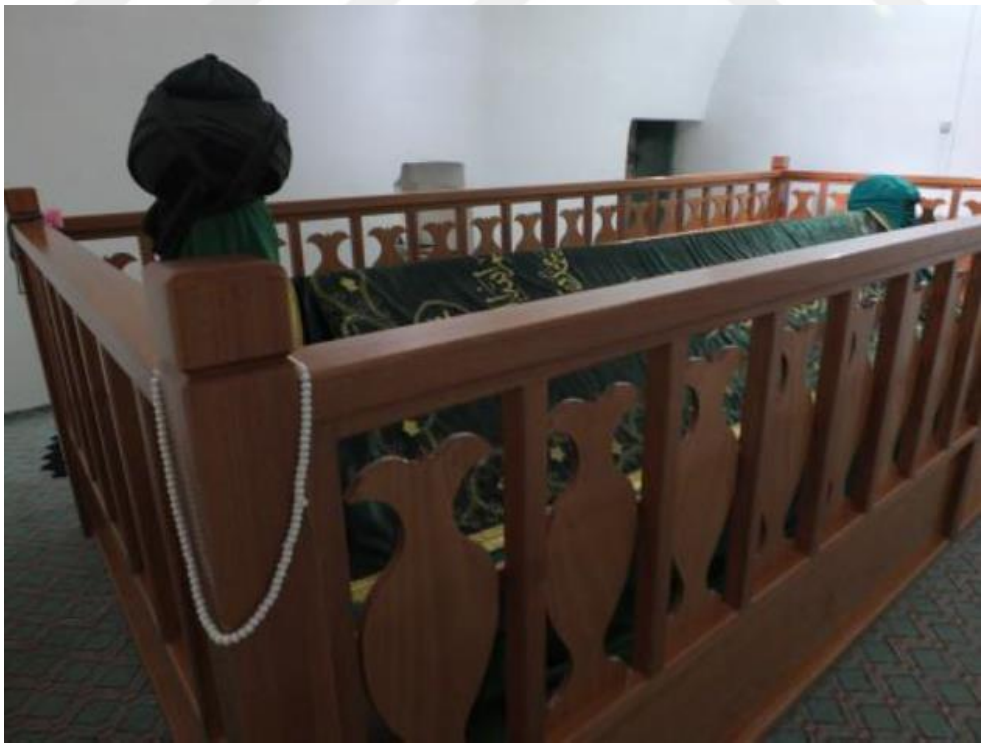
Fotoğraf 96: Kayseri Şeyh Turesan Zaviyesi Mescid Kapısı

Fotoğraf 97: Kayseri Şeyh Turesan Zaviyesi Mescidi'nin İçi ve Mihrabı

Fotoğraf 98: Kayseri Şeyh Turesan Zaviyesi'nin İçinde Bulunan Şeyh Turesan Veli Türbesi'nin Giriş Kapısı

Fotoğraf 99: Kayseri Şeyh Turesan Zaviyesi'nin İçindeki Türbede Bulunan ve Şeyh Turesan'a Ait Olduğu Kabul Edilen Sanduka

Fotoğraf 100: Kayseri Şeyh Turesan Zaviyesi Avlusu (Güney-Kuzey Ekseni)

Fotoğraf 101: Kayseri Şeyh Turesan Zaviyesi Şehitlik ve Sandukalar

Fotoğraf 102: Kayseri Şeyh Turesan Zaviyesi Beden Duvarları (Kuzey ve Doğu Cepheleri)

Fotoğraf 103: Kayseri Şeyh Turesan Zaviyesi Beden Duvarları (Güney ve Batı Cepheleri)

4.6.1.2. Vakfiye[703] Tercümesi:

(1) Aykırı bir durum ortaya çıkmadıkça (bu belgenin) içindekilere göre hareket edilir. Mevlâ'nın (Allah'ın) zayıf, muhtaç (kulu) Ürgüp Kazası Kadısı Hüseyin -Allah onu bağışlasın- kaydetti.

(2) (Belgenin) içinde bulunan (şartlara) göre gereği (yapılsın). Hak Sübhânehu (Allah-u) Teâlâ'ya muhtaç Ürgüp Kazası Kadısı Seyyid Ahmed – Allah onu bağışlasın- yazdı.

(3) (Belgenin) içinde bulunan (şartlara) göre gereği (yapılsın). Şânı yüce olan Allah'a muhtaç Ürgüp Kazası Kadısı Muhammed -Allah onu bağışlasın- yazdı.

(4) Aykırı bir durum ortaya çıkmadıkça (bu belgenin) içindekilere göre hareket edilir. Mevlâ'nın (Allah'ın) zayıf, muhtaç (kulu) Ürgüp Kazası Kadısı Ali -Allah onu bağışlasın- kaydetti.

(5) Ürgüp Şeyh Turasan'a ait vakıfların vakfiyesidir.[704]

(6) Yürürlükteki bu belgenin kaydedilmesinin sebebi, Niğde Livâ'sının (Sancağı'nın) Ürgüp Kazası'nda oturan (yerleşik olan) Sultan Alâddin'in zevcesi (eşi) Hunad Hatun'un Hz. Peygamber'in uygulamasına (muvafık olarak) niyetini ve sözlerini dile getirip şöyle demesidir: Doğru bir şekilde sahip olduğum (helal yoldan elde ettiğim) Niğde Livası'nın (Sancağı'nın) Ürgüp Kazası'nın eklentilerinden olan (Ürgüp Kazası'na bağlı olan) on iki paydan (parçadan, hisseden oluşan) Sultanım adındaki köy, Sultancık, Saraycık, Kozluca, Bilziyaret, Kab(p)ak Tepe, Zanbucak, Sunular (Sofular) Kalesi, karadan (toprak yoldan) öz (dere) boyunca sağ tarafa (doğru) giden Öz Ovası'nın yolu geçilip Uluyol (büyük, ana yol) ve Ağça Şehitliği (meşhed), Uluyol (büyük, ana yol) ve Saraycık ve yine Uluyol'dan (büyük, ana yoldan) han kaşına (önüne, karşısına) varınca ve kaşdan (önünden, karşısından) Fakihli Dervendi[705] (Fakihli Derbendi, Fakihli Geçidi) ve kaşdan (önünden, karşısından) Sülüklü Pınarı ve kaşdan (önünden, karşısından) Kumbaşı ve Kafirler Kalesi Kaşı (önü, karşısı) ve Celebir (Halebîler) Deresi Kaşı (önü, karşısı) ve Karalar Kaşı (önü, karşısı) ve Küllük

[703] VGMA Defter No 737-0 / Sayfa No 168 / Sıra No 63.
[704] Bu paragraf Osmanlı Türkçesi ile yazılmıştı.
[705] "Dervend" kelimesi "derbend" kelimesinin galat olarak söylenen şeklidir (Şemseddin Sami, Kâmus-i Türki, s.607) ve "derbend" kelimesi de "dar geçit" demektir (Şemseddin Sami, *Kamus-i Türki*, s.604).

(Güllük) Kaşı (önü, karşısı) boyunca, Dedemli Kuyu'su (Kapı'sı)[706] Özü (Deresi) boyunca Kangallı Özü (Deresi) ve Bey Çardağı önünden giden öz (dere) boyunca karaya (toprak yola) doğru giden yolu geçip öz (dere) boyunca Ak Köy Yolu, Samed ve Göç (Samdügüç) Yolu, Muslucak ve Teymür Taş Savadı, Çakmak Taşı, Yalnız Ceviz ve Eşekli (Eşkili) Beleği'ne[707] giden yol boyunca (devam edip) Bilziyaret'de sona erer.

(7) Bu belirtilen araziden elde edilen hububatın (tahılın) öşürlerini, çift vergisini, bennak vergisini, cebe vergisini, ğanem vergisini, kovan vergisini, bâd-ı hevâ vergisini, arûsâne vergisini Allah'ın rızası ve Muhammed Mustafa (S.A.V.)'in ruhu için, değerli kişilerin en ulusu, şeyhlerin en büyüğü Şeyh Turesan'ın Zâviyesi'ne, yatsı namazından sonra Allah'ı zikir, zikirden sonra da ihlaslı bir şekilde Mülk Sûresi okunması koşuluyla vakfetmiştir.

(8) Adı geçen Şeyh Turesan, hayatta oldukça rakabelerin (mâlik olunan vakıf mallarının, mülklerinin aslının)[708] tamiri yapıldıktan sonra bu şartları yerine getirsin. İntikal ettikten (öldükten) çocuklara (Şeyh Türesan'ın çocuklarına) meşruta[709] olup (bırakılıp), evladından seccâdenişîn olan (şeyhin yerine/makamına geçen) evlatların tevliyet (mütevellilik), şeyhlik, kâtiplik, nâzırlık, imamlık, evladiyet (babadan oğula geçen vakıf) ve meşrutiyet (bırakılan mallar) hususu (görevi), silsile yoluyla evlatlarının evlatları ve muhibleri (sevenleri) (olacak şekilde) Şeyh Turesan'ın evlatlarının en ihlaslısınındır.

(9) Kim bu sözü ve şartı değiştirirse veya başka bir şekle dönüştürürse ahiret gününde Hakk'ın huzurunda davacıyım. Vâkıfın şartı kanun koyucunun (Allah'ın) kesin hükmü gibidir. Allah-u Teâlâ'nın "Onu işittikten sonra kim değiştirirse günahı, yalnızca onu değiştirene ait olur. Allah her şeyi işitir, her şeyi bilir."[710] ayet-i kerimesi gereğince vâkıfın şartı (ve) kınaması olduğu gibi yazıldı ve kaydedildi. Gerektiği zaman ortaya çıkartılsın. Beş yüz doksan sekiz (598) sene(sinde vaki oldu).

(10) Bu olaya (vakfa) şahitlik edenler: Şeyh Şeref İbn-i Süleyman(i) / İleri gelen (zâtların) özü (en sonuncusu) Şeyh Hasan Bey İbn-i Süleyman bizzat Allah'a

[706] Yazımı her iki şekilde de okunabilr ancak (ق) "kaf" harfinden sonra gele harf (پ) "p" harfinden çok (ي)"ye" harfine benziyor. Çünkü tek nokta var.
[707] "Belek": Üzerinden yol geçen tepe. (Şemseddin Sami, *Kamus-ı Türki*, s.302)
[708] Kubbealtı internet.
[709] Bir kimse tarafından, satılmamak şartı ile birine veya bir kuruma bırakılan ev vb. gayrimenkul. (Kubbealtı internet)
[710] Bakara Suresi 2/181.

dayanarak… / Âriflerin güçlüsü (etkilisi) Âhi Hûbân (Ahi Çoban) ibn-i Âhi el-Vusûlî / Yahya Halife ibn-i Burhan / El-Hac İvaz ibn-i Yakub / Seyyidlerin yücesi (kûh) Şeyh Ali ibn-i Ali / Ko(u)şu(o)kzâde Süleyman İbn-i Muhammed Efendi / Ömer Sûfî ibn-i Veli / Şabanzâde Muhammed Efendi ibn-i Musa Efendi / Köse Ali ibn-i İshak / Murtaza Bey ibn-i Veli / Bayezid Bey ibn-i Mustafa / Ali Ağa ibn-i Hacı Bekir / Hüseyin Ağa ibn-i el-Hac Receb

(12) …… hitâben hüküm ki Şeyh Turesan'la ilgilidir.

…… ……. dindar, sultanların ve meliklerin güvendiği, ……. ……. ……. Ameli ile yücelerin ve izzetlilerin seçkini olup hâlihazırda hürmete lâyık Harameyn (Mekke ve Medine) Vakıflarının nâzırı ……. …….. hümayuna …….. gönderip nezâreti altındaki Niğde Kazası'nda Ürgüp Kasabası'nda bulunan merhum Şeyh Turesan vakıflarının evladiyet ve meşrutiyet üzere tevliyeti (mütevellilik görevi) ve meşihati (şeyhlik görevi) Hacı …… isimli lişi üzerinde olup yürürlükteki vakfiye gereğince adı geçen vakıfların tevliyetine ve diğer vazifelerine …….. müdahale edilmesi gereği …….. iken bazı yabancı kişiler …… müdahale ve gadr (haksızlık, zulüm) amaçladıklarından dolayı bende olan yürürlükteki vakfiyesi Haemeyn-i Şerifeyn Muhasebesi'ne kayıt ve …… müdahale ……. ……. Edilmesi için hali/durumu arz ederek ve yardım isteyerek adı geçen vakfın mütevellisinin bende olan yürürlükteki vakfiyesi Haemeyn-i Şerifeyn Muhasebesi'ne kayıt olunup aykırı/muhalif/uygun olmayan yürürlükteki vakfiyeye ……. müdahale edenler ve karşı çıkanlar engel ve …….. olunması babında hükm-i hümayun (padişah hükmü) verilmesi ricasının/isteğinin bildirilmesi gereğince …… kayıt ve emri yazılması için sultan fermanı …….. ve tayini/ataması/belirlemesi açıklandığı üzere yüce emri yazmak için 22 Ramazan 1157 senesinde işte bu belge verildi.

4.6.1.3. Vakfiye[711] Metni:

(1) يعمل بما فيه إن لم يظهر ما ينافيه حرّره أفقري الوهي المولى حسين القاضي بقضاء اوركوب عفى عنه

(2) من الأمر كما حسبما فيه نمقه الفقير حق سبحانه و تعالى القاضي سيد أحمد بقضاء اوركوب عفى عنه

(3) من الأمر كما حسبما فيه نمقه الفقير إليه عزه شأنه القاضي محمد بقضاء (ي) اوركوب عفى عنه

[711] VGMA Defter No 737-0 / Sayfa No 168 / Sıra No 63.

(4) يعمل بما فيه ان لم يظهر ما ينافيه حرّره أفقر الوهي المولي القاضي علي بقضاء اوركوب عفى عنه

(5) اوركوبن شيخ طوره سان اوقافنك وقفيه سدر.[712]

(6) سبب تحرير كتاب مرعي بودر كه لواء نيكده و قضاء اوركوبده متمكن اولان سلطان على الدين زوجه ء حواند خاتون شرع نبويده كلوب شويله تقرير كلام و تعبير عن المرام قيلوب ديديكه حال صحيحمله تملك ايدنديكم لواء نيكده و قضاء اوركوب مضافاتندن سلطانم نام قرية كه اون ايكي سهمدن سلطانجق و سرايجق و قوزلوجه و بيل زيارت و قباق دپه و ظانبوجق (ظابنوجق) و صونولر (صوفولر) قلعه سي و قره دن اوز صره صاغ طرفه كيدن اوز اوه سيني يولي قطع اولنوب اولو يول و اغچه مشهد اولو يول و سرايجق و ينه اولو يول صره خان قاشنه وارنجه و قاش صره فقهلي دردندي و قاش صره سلوكلو پيكار و قاش صره قوم باشي و كافرلر قلعه سي قاش جلبير (حلبيلر) دره سي قاشي و قاره لر قاشي و كلليك قاشي صره ددملي قيوسي (قپوسي) اوز صره قنغاللي اوزي و بك چارداغي اوكوندن كيدن اوز صره و قبل قره يه كيدن يولي قطع ايدوب و اوز صره اق كوي يولي و صمد و كوج يولي و مصلوجق و تيمور طاش صوادي و چاقمق طاشي و ياليكز جوز و اشكلي بلكنه كيدن يول صره بيل زيارتنده نهايت بولوب(ر).

(7) بو ذكر اولنان اراضيدن حاصل اولان حبوباتن عشرلرين و رسم چفت و رسم بناك و رسم جبه و رسم غنم و رسم قوان و رسم باد هوى و رسم عروسانه رضاءً لله و روح محمد مصطفى صلّى الله عليه و سلّم ايجون وقف ايلمشدر شويلكه اعزّ كرامدن و مشايخ عظامدن و زاويهء شيخ طوره سان ايچون شرط ايلمشدر كه بعد العشاء ذكر الله قراءت ايدوب خلوصله بعد الذكر سورةء ملك تلاوت ايده.

(8) مذكور شيخ طوره سان ذي حيوتده اولدقجه المصرف (الصرف) بعد التعمير الرقبات بو شرطلري ادا ايده. بعد الانتقال اولاده مشروطه اولوب اولاد سجاده نشين اولنلريك و جهة[713] توليتي و جهة مشيختي و جهة كتابتي و جهة نظارتي و جهة امامتي و جهة اولاديت و مشروطيت شيخ طوره سانك اولادي و اولادنك أصلحنه و اولاد اولادي سلسله سنه و احباسندن كركدر.

(9) كم بو قولي و شرطني تبديل و تغيير ايدرسه روز آخرتده و حضور حقده دعواجيم شرط الواقف كنص الشارع قوله تعالى جلّ جلاله "فَمَنْ بَدَّلَهُ بَعْدَ مَا سَمِعَهُ فَإِنَّمَا إِثْمُهُ عَلَى الَّذِينَ يُبَدِّلُونَهُ إِنَّ اللهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ"[714] آيت كريمه فهواسي اوزره شرط واقفك تعذري ما وقع كتب و تر قيم اولندي وقت حاجتده اظهار اولنه سنة ثمان و تسعين و خمس مايه

(10) شهود الحال: شيخ شرف ابن السليماني / خلاصة اركان شيخ حسن بك ابن سليمان بناء نفس الله / قدرة العارفين اخي خوبان (چوبان) ابن اخي الوصولي / يحيى خليفة ابن برهان / الحاج عوض ابن يعقوب / كوه سيد شيخ علي ابن علي / كوشوك زاده سليمان ابن محمد افندي / عمر صوفي ابن ولي / شعبان زاده محمد افندي

[712] Bu paragraf Osmanlı Türkçesi ile yazılmıştır.
[713] Belgede (جهت) şeklinde yazılmış ancak imla açısından (جهة) şeklinde olmadı daha doğru olacağını düşündüğümüz için bu şekilde yazdık. Belgede bu kelimenin geçtiği diğer yerlerde de aynı şekilde yazılmış olup onları da bu şekilde değiştirerek yazdık.
[714] Bakara Suresi 2/181.

ابن موسى افندي / و كوسه علي ابن اسحق / مرتضى بك ابن ولي / بايزيد بك ابن مصطفى / علي اغا ابن حاجي بكر / حسين اغا ابن الحاج رجب.

(12) ..... خطابًا حكم كه شيخ طورسانه متعلقدر.

.... و المتدين معتمد الملوك و السلاطبن مختار العز و العلياء بالعمل .... اولوب حالًا حرمين محترمين اوقافي ناظري .... همايونه ..... كوندروب تحت نظارتي اولمغله نيكده قضاسنده اوركوب قصبه سنده واقع مرحوم شيخ طوره سان اوقافنك اولاديت و مشروطيت اوزره توليتي و مشيختي حاجي ..... نام كمسنه اوزرينده اولوب بر موجب وقفيه معمول بها اوقاف مزبور توليتنه و كرك سائر وظايفينه ..... مداخله اولنمق ايجاب ..... ايكن اجانبدن بعض كمسنه لر ..... مداخله و غدر مراد ايلدكلريندن ناشي بدنده اولان وقفيه معمول بها سي حرمين شرفين محاسبه سنده قيد و ..... مداخله .... اولنمق ايجون عرض حال و استدعائ عنايت ايتمكله متولي وقف مزبورك يدنده اولان وقفيه معمول بهاسي حرمبن شرفبن محاسبه سنه قيد اولنوب مغاير وقفيه معمول بها ..... مداخله و معارضه ايدنلر منع و ..... اولنمق بابنده حكم همايون ويريلمك رجاسنه اعلام ايلمك موجبنجه ..... قيد و امري يازلمق ايجون فرمان ساطان ..... و تعيين وجه مشروحه اوزره امر شريف عاليشان يازامق ايچون اشبو تذكرة ويرلدي(؟) في سنة ٢٢ رمضان ١١٥٧[715]

4.6.1.4. Vakfiye Değerlendirme:

Vakfiyede zaviyenin konumu ile ilgili açık bir bilgi verilmemektedir. Ancak vâkıfın Niğde Livâ'sının (Sancağı'nın) Ürgüp Kazası'nda oturduğu (yerleşik olduğu), mevkufların da Niğde Livası'nın (Sancağı'nın) Ürgüp Kazası'nın eklentilerinden oldukları belirtilmektedir. Zaviyenin günümüzdeki yeri ise Kayseri'nin İncesu İlçesi sınırları içerisinde kalan Tekke Dağı adıyla bilinen dağlık bir bölgede kurulmuş olup bu bölge Nevşehir'in Ürgüp İlçesi'nin Başdere Köyü ile Kayseri'nin İncesu İlçesi arasındaki sınıra yakın bir konumdadır. Tarihi süreç içerisinde sınırların ve tabiiyyetlerin değişmesi dolayısıyla Nevşehir'in Ürgüp İlçesine bağlı iken bugün Kayseri'nin İncesu İlçesi sınırları içerisinde kaldığını söylemek mümkündür.

Vakfiye Osmanlı Türkçesi ile kaydedilmiştir. Kuvvetle muhtemel Arapça olup Osmanlı döneminde istinsah edilirken Arapça aslı ile değil de tercüme yapılarak Osmanlı Türkçesi ile kaydedildiğini göstermektedir. Ancak vakfiyenin asıl metnine başlamadan önce vakfiyeyi onaylayan kadıların/hakimlerin onay ifadeleri Arapça olarak kaleme alınmıştır. Başında yine Osmanlı Türkçesi ile "Ürgüp Şeyh Turasan'a ait vakıfların vakfiyesidir." şeklinde bir not düşülmüştür. Vakfiyenin içerisinde de mevkufun Şeyh Turesan'ın Zâviyesi'ne vakfedildiği, Şeyh Turesan'ın, zaviyenin şeyhi

[715] Bu paragraf Osmanlı Türkçesi ile yazılmıştır.

olduğu ve vakfın ilk mütevellisi olduğu belirtilmekle birlikte binanın kitabesinde zaviye ifadesi yerine meşhed ifadesi kullanılmakta ve Şeyh Turesan'ın ismi geçmemektedir.

Vakfiyede vâkıfın Sultan Alaeddin'in zevcesi yani hanımı olduğu belirtilmekte ve ismi de (خاتون حواند) şeklinde geçmektedir. Yapının kitabesinde ise "safvetü'd-dünya ve'd-din" unvanına sahip bir melike tarafından yaptırıldığı kaydedilmiş fakat kitabenin geneli ve özellikle yaptıranın isminin olduğu yerin kırılmış ve yıpranmış olmasından dolayı ismi yer almamaktadır. Vakfiyede (حواند) şeklinde yazılan ve Hunad(t), Huand(t), Huvand(t) gibi farklı şekillerde ifade edilen kelime sosyal bir statü ifade etmekte, Selçuklu sultanları veya Selçuklu ailesinden hükûmet koltuğuna varis olan kişilere ait özel bir unvan olarak verilmesi bir gelenek olup bu sebeple Huand Alâeddin Keykubat'ın eşine de "Huand Hatun" şanı ve unvanı verilmiştir[716]. Bânîliğini üstlendiği en önemli eserin Kayseri Huand Hatun Külliyesi olarak anılması da daha çok Huand Hatun olarak bilindiğini göstermektedir. Selçuklu saray kadınları sultan ile olan akrabalık bağlarına göre bir hiyerarşi dahilinde unvanlar kullanmakta olup sultan ile yani hanedan ailesiyle kan bağı olan kadınlar "ismetü'd-dünya ve'd-din" unvanı kullanırken, sultan ile kan bağı olmayan ama sultana bir evlat vermiş olan kadınlar ise "safvetü'd-dünya ve'd-din" unvanını kullanmışlardır.[717] Genel olarak Huand Hatun'un da yaptırdığı yapılarda "safvetü'd-dünya ve'd-din" unvanı ile anıldığı görülür[718]. Ayrıca Farsça "ay" manasına gelen "mah" ve "peri" kelimelerinin birleşimiyle oluşan Mahperi ismiyle de bilinmekte olup bu nedenle Mahperi Huand Hatun olarak isimlendirilir. Müslüman olmadan önceki isminin Destina olduğu ifade edilse de kesin olarak bilinmemektedir.

Bizans döneminde Kolonoros, Anadolu Selçuklu ve Osmanlı döneminde Alaiye ve günümüzde Alanya adıyla anılan kale Anadolu Selçuklu Sultanı I. Alâeddin Keykubad (1220-1237) döneminde kuşatılır ve çok fazla dayanamayan kale hâkimi Kyr Vart, bir anlaşma ile kaleyi Sultan'a teslim eder. Kyr Vart, daha önce satın aldığı edepli ve namuslu kadınlarından seçkin birini haremine katması için Sultan'a gönderir, Sultan da Kyr Vart'a Konya Akşehir'in emirlik menşuru ile her biri bir şehir gelirine sahip

[716] Mustafa Işık, "Fetih'ten Cumhuriyet'e Kayseri'deki Mimarî Eserlerde Kadının Adı". *Türk Dünyasında Kadın Algısı I.* (ed. Ş. Ulusan, S. Kayhan), Manisa Celal Bayar Üniversitesi Yayınları, Manisa 2016, s.112-113.
[717] Patricia Blessing, "Women Patrons in Medieval Anatolia and a Discussion of Māhbarī Khātūn's Mosque Complex in Kayseri", *Belleten Dergisi*, S. 282, Ankara 2014, s.492.
[718] Patricia Blessing, "Women Patrons in Medieval Anatolia and a Discussion of Māhbarī Khātūn's Mosque Complex in Kayseri", s.492.

tanınmış birkaç köyün mülkiyetini verdiğini belirten ikta ve temlik menşuru göndererek izdivaç işini tamamlar. Kyr Vart'ın Sultan'a gönderdiği kız Mahperi Huand Hatun olup tarih sahnesine bu şekilde çıkar.[719] İbn-i Bibi Mahperi Huand Hatun'un etnik kökeni ile ilgili açık bir ifade kullanmaz[720] fakat dönemin Ermeni komutanı ve tarihçisi Simbat'a göre, Kyr Vart, Bizans tekfuru Ermeni asıllı Rupenid'in soyundan Adom'un torunu olup Mahperi Huand Hatun onun kızıdır ve dolayısıyla Ermeni asıllı[721], Aziz b. Mahmud Erdeşir-i Esterâbâdî göre ise Rum asıllıdır[722]. Ayrıca İbn Bibi'nin Kyr Vart'ız kızı olduğunu açıkça belirtmediği ileri sürülerek Alaeddin Keykubad'a, Kyr Vart'ın kızının verilmediği ihtimali üzerinde de durulur[723].

Anonim Selçuknâme'ye göre Konya surları 618/1221-1222 yılında tamamlanmış[724], ve Sultan Aladdin'in de Konya surlarını yaptırdıktan sonra Kayseri'ye geçtiği ve yaz aylarını bu şehirde geçirip ardından sefere çıktığından hareketle Alâiye Kalesi'nin 618/1221 yılında alındığı ileri sürülmektedir[725]. Dolayısıyla Mahperi Huand Hatun'un, Sultan I. Alâeddin Keykubad ile 618/1221-1222 yılında evlendiği anlaşılmaktadır.

Zaviyenin kitabesinde "Keyhüsrev b. Keyku(bâd)'ın devlet/saltanat günlerinde" inşa edildiği belirtilir. Kayseri Huand Hatun Külliyesi'nde, Huand Hatun Türbesi'ndeki Mahperi Hatun'a ait sandukada da (Foto.: 104) kabrin Gıyaseddin Keyhüsrev b. Keykubat'ın annesi Mahperi Hatun'a ait olduğu yazılıdır ve buradan II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in Huant Hatun'un oğlu olduğu anlaşılmaktadır. II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in 5 Ağustos 1243'te İstanbul Latin İmparatoru II. Baudouin (1228-1261)'e gönderdiği mektupta babası I. Alaaddin sağlığında Hıristiyan olan annesi Mahperi Huand Hatun'un dinini muhafaza ettiğini ve Selçuklu Sarayı'nda bir şapel bulunduğunu belirtilmekte[726] olup Mahperi Huand Hatun'un, İslam dininin ve Sultan I. Alâeddin

[719] İbn Bibi, *El Evamirü'l-Ala'iye Fi'l-Umuri'l-Ala'iye (Selçukname) I*, (çev. Mürsel Öztürk), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1996, s.261-266.
[720] İbn Bibi, *El Evamirü'l-Ala'iye Fi'l-Umuri'l-Ala'iye (Selçukname) I*, s.261-266.
[721] Simbat, *Başkumandan Simbat Vakâyinâmesi (951-1334).* (Çev: H. d. Andreasyon), Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi Basılmamış Tercümeler, Ankara 1946, No:68, s.80.
[722] Aziz b. Erdeşir-i Esterâbadi, *Bezm u Rezm (Eğlence ve Savaş)* (Çev: M. Öztürk), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2014, s.55.
[723] Çok güçlü bir dayanağı olmadığı yönünde çekinceler ifade edilmekle birlikte II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in annesinin Mahperi Huand Hatun olmama ihtimali üzerinde durulur. (Nejat Kaymaz, *Anadolu Selçuklu Sultanlarından II. Gıyâsü'd-dîn Keyhüsrev ve Devri,* Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2014, s.111-112.)
[724] Anonim, *Sekçuknâme*, (Çev. Feridun Nafiz Uzluk, Anadolu Selçukluları Devleti Tarihi III), Örnek Matbaası, Ankara 1952, s.29.
[725] Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s.337.
[726] Osman Turan, *Selçuklular zamanında Türkiye*, s.337, 403-404.

Keykubad'ın hoşgörüsüyle oğlu Anadolu Selçuklu tahtına çıkıncaya kadar Hristiyanlığını muhafaza ettiğini göstermektedir[727]. Öte yandan, Mahperi Huand Hatun'un 1235 yılı civarında Müslümanlığı kabul ettiği de ileri sürülmekle birlikte[728] II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in 1243'te İmparator II. Baudouin'e gönderdiği mektup, I. Alâeddin Keykubad'ın ölüm tarihi (1 Haziran 1237) ve Kayseri Huand Hatun Camii'nin portalindeki 1238 tarihli kitabe metninden yola çıkılarak en erken 1237 yılında din değiştirdiği yani Müslüman olduğu ifade edilebilir.

İncelediğimiz vakfiye H. 598 M. 1201/1202 tarihli olup burada Mahperi Huand Hatun'un Sultan Alaaddin zevcesi olduğu belirtilmektedir. Vakfiye tarihi ile yukarıda belirtildiği üzere Sultan Alaaddin ile Mahperi Huand Hatun'un 618/1221-1222 tarihinde evlendiği ve genel olarak kaynaklarda da evlenir evlenmez hemen Müslüman olmadığı bilgileri ile birlikte değerlendirdiğimizde vakfiye tarihinin bu bilgilerle uyuşmadığı görülmektedir. Ayrıca Şeyh Turesan Zaviyesi'nin kitabesinde zaviyenin Keyhüsrev b. Keykubad döneminde inşa edildiği kaydını ve Keyhüsrev b. Keykubad'ın da H. 634-644 (M. 1236/1237-1246/1247) yılları arasında saltanat sürdüğünü dikkate aldığımızda vakfiyenin istinsahı sırasında tarih kısmında bir hata yapılmış olabileceğini ve vakfiyede yazılan tarihe temkinli yaklaşmamız gerektiğini göstermektedir. Bu durumda bir muamma söz konusu olup bu durumun vuzuha kavuşması gerektiği anlaşılmaktadır.

Vakfiyedeki Mahperi Huand Hatun'un ile ilgili bir diğer bir bilgi de "Niğde Livasının Ürgüb Kazası'nda ikamet ettiği"dir. Bu durum Selçuklu Sarayı'ndan uzaklaştığı ya da uzaklaştırıldığı anlamına gelebileceği gibi bu bölgenin gayrimüslim halkın yoğun yaşadığı bir bölge olup kendisinin de gayrimüslim kökenli olmasından kaynaklı olarak orada ikamet etmeyi tercih etmesinden dolayı olabilir. Buna mukabil zaviyenin oğlu Gıyaseddin Keyhüsrev döneminde yapıldığını kitabesinden anlıyoruz. Vakfiyenin de aynı tarihte tanzim edilmiş olacağından hareketle oğlunun Anadolu Selçuklu tahtında oturduğu ve sultan olduğu bir dönemde sarayda yaşamayıp "Niğde Livasının Ürgüb Kazası'nda" ikamet etmesi bir soru işareti oluşturmaktadır. Bir diğer

[727] Mehmet Çayırdağ, *Kayseri Tarihi Araştırmaları*, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Kayseri 2001, s.85.
[728] İsmail Çiftçioğlu, "Anadolu Selçuklu Sultanlarının Gayrimüslim Kadınlarla Evlilikleri", *Zeitschrift Für Die Welt Der Türken Journel of World of Turks,* C. 5, S. 1, 2013, s.14.

soru işareti ise vakfiyede Alaeddin Keykubad'ın eşi denilmesine rağmen tahttaki oğluna atıfla Gıyaseddin'in annesi denilmemesi ile ilgilidir.

Zaviyenin taç kapısının üzerinde bulunan dört satırlık mermer kitabenin[729] kırıldığı ve bazı kısımlarının da parçalanarak kaybolmuş olduğu anlaşılmaktadır (Foto. 90). Bugün alelade bir şekilde tamir edilmiş olarak kapı üzerindeki yerine yerleştirilmiştir (Foto.: 91). Kitabede binanın ismi "meşhed" (şehitlik, türbe) olarak yazılmış olduğu halde, incelediğimiz vakfiyede "zaviye" olarak geçmektedir. Genel olarak din büyüklerinin veya toplumun sevdiği, saydığı kişilerin şehid olduğu yahut defnedildiği yerlerdeki mezar ve türbeler meşhed olarak anılmaktadır. Bu ifadeden de bu mekanda şehid mezarının/mezarlarının bulunduğu, bu vesileyle de bir toplanma, dua etme mekânı haline geldikten sonra Şeyh Turesan ve beraberindeki dervişlerin uhdesinde hizmet verecek bir zaviye inşa edildiği anlaşılabilir. Mehmet Çayırdağ da zaviye şeyhi hayatta iken binaya şehitlik denilmesini, vakfiyede Huand Hatun'un zaviye veya bir bina yaptırdığının yazılı olmayıp halihazırda mevcut olan bir zaviyeden bahsedilmesinden hareketle Şeyh Turesan'ın bu günkü zaviyesinin yerinde kendisinin inşa ettirdiği mütevazi bir zaviyesinin olup Huand Hatun'un şeyhe, o hayatta iken vakfiyede belirtilen yerleri vakfetmiş ve daha sonra şeyh vefat edince içerisinde şeyhin de mezarının bulunduğu bugünkü binayı yaptırmış olabileceğini ve içindeki bu mezardan dolayı da "meşhed" denilmiş olabileceğini ifade eder[730]. Vakfiyenin hemen başında Osmanlı Türkçesi ile "Ürgüp Şeyh Turasan'a ait vakıflarının vakfiyesidir." şeklinde bir ibare bulunmakta ve içerisinde de mevkufun Şeyh Turesan'ın Zâviyesi'ne vakfedildiği, Şeyh Turesan'ın, zaviyenin şeyhi olduğu ve vakfın ilk mütevellisi olduğu belirtilmekle birlikte binanın kitabesinde zaviye ifadesi yerine meşhed ifadesi kullanılması ve Şeyh Turesan isminin kitabede geçmemesi bu teoriyi destekleyici mahiyettedir. Zaviyenin çevresinde çok sayıda mezarın bulunması da buraya şehitlik denilmesi ile bağlantılı bir durum olsa gerektir.

Yukarıda vakfiye tarihinde kronolojik açıdan bir hata veya bir başka hususun söz konusu olabileceğini ifade etmiştik. Buna binaen genel olarak vakıf ve vakfiye tanzim geleneğinde pek rastlanılmamakla birlikte vakfiyedeki tarihin Mahperi Huand

[729] Kitabe kırılıp yıprandığı için bazı eksiklikler oluşmuştur. Metninde parantez içerisinde verilen bölümler Mehmet Çayırdağ'ın tamamlamaları olup günümüzde de kitabede yer almaktadır. Altı çizili kısım ise Mehmet Çayırdağ'ın çözümlemesinde bulunmamakta ancak günümüzde mevcuttur. Ayrıca kitabe bazı son derece kötü bir şekilde tamir edilmiştir.
[730] Mehmet Çayırdağ, "Kayseri'nin İncesu İlçesinde Şeyh Turesan Zaviyesi", s.277.

Hatun'un vakfı tanzim tarihi değil de zaviyenin yapım tarihi olabileceği de düşünülebilir. Bir diğer nokta ise eğer düşünüldüğü gibi vakfın günümüzdeki zaviyeden önce var olan bir zaviye için tanzim edilmiş olup günümüzdeki zaviyenin daha sonra yapılmış olması söz konusu ise bu durumda da Mahperi Huand Hatun'un 1235 yılı civarında yani henüz oğlu Gıyaseddin Keyhüsrev sultan olmadan önce Müslümanlığı kabul ettiği ile ilgili görüşün[731] daha isabetli olduğu ve zaviyenin yıpranmış olan kitabesinin yıpranmış kısımları tamiratla tamamlanırken tarih kısmına yazılan "640" tarihinden daha önce yapılmış olduğu ve hatta Mahperi Huand Hatun'un 1235 tarihinden daha önce Müslüman olmasının daha olası olduğu sonucuna ulaşılabilir. Çünkü bir gayrimüslimin vakıf tanzim etmesi rastlanılmayan bir durumdur.

Şeyh Turesan'ın soyu, hayatı ve şahsiyeti hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. İsminin Dur-Ali, Tur-Ali, Tur-Afşin, Tur-Hasan veya Dur-Hasan isminin birleşmesinden meydana geldiği tahmin edilmekte, XIII. yy. Anadolu'sunda Selçuklu döneminde Kayseri İncesu'da yaşdığı, Şeyh Ahmet Yesevî Hazretlerinin dergâhında yetişmiş ve Anadolu'da irşad faaliyetleri yapan Selçuklu devri erenlerinden biri olduğu belirtilmektedir. Ayrıca muhtemelen Moğolların 1243'te Kayseri'yi işgalleri esnasında yapılan savunmada şehit düştüğü ve Hunat Hatun'un da bu nedenle zaviyenin kitabesine meşhed (şehitlik) yazdırdığı ileri sürülmektedir.[732] Osman Turan da bu zatın birinci haçlı seferinde büyük yararlıklar gösteren Kapadokya hakimi Hasan Bey olduğunu kabul etmektedir[733]. Şu var ki Şeyh Turasan halka mal olmuş efsanevi ve tarihî kahraman olarak karşımıza çıkmaktadır ve zaviyesi geçmişte olduğu gibi günümüzde de bir ziyaretgâh olma özelliğini devam ettirmektedir.

Anadolu'daki zaviyelerin ortaya çıkışı ile Anadolu'nun iskânı, Türkleşmesi ve Müslümanlaşması paralellik arz etmektedir. Anadolu'ya, özellikle XIII. yy. başlarından itibaren yapılan göçlerde, değişik tasavvuf ekollerine mensup dervişler fethedilen topraklara yerleşmişler ve zaviyeler açmışlardır. Mâveraünehr, Hârzem, Horasan, Âzerbaycan ve Suriye'den göç eden bu derviş ve şeyhler çoğunlukla Türk olmakla beraber, İran ve Arap asıllı olanlar da bulunmaktaydı.[734] Anadolu'daki XIII. yy. zaviyelerinden birisi olan Şeyh Turesan Zaviyesi, Kayseri'nin İncesu İlçesi ile Ürgüp'ün Başköy'ü arasında Tekke Dağı adıyla bilinen, bugün İncesu İlçesi sınırları

[731] İsmail Çiftçioğlu, "Anadolu Selçuklu Sultanlarının Gayrimüslim Kadınlarla Evlilikleri", s.14.
[732] Mehmet Çayırdağ, *Şeyh Turesan Veli Hazretleri,* s.3-4.
[733] Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s.130.
[734] Ahmet Yaşar Ocak, "Zâviyeler", s.254.

içerisinde kalan dağlık bir bölgede kurulmuştur. Burada dervişleri ile birlikte ibadet, taat, zikir ve ihtiyaçlarının temini için çalışmış, zaviyenin doğusunda, Ürgüp'ten gelip İncesu'yu Kayseri'ye bağlayan Ulu Yol'dan gelip geçen ve buraya uğrayan yolcuları misafir etme, ağırlama, ihtiyaçlarını karşılama ve irşad etme faaliyetlerinde bulunmuştur. Zaviye dönemin en önemli Hristiyanlık merkezlerinin biri olan Kapadokya bölgesindedir. Bu bölgede özellikle Bizans döneminde, kaya içlerinde ve yer altında meydana getirdikleri kilise ve manastırlarda Hristiyan keşişler, yüzyıllar boyu faaliyet göstererek bütün çevreyi etki altına alıyorlardı. Bir taraftan Selçuklu sultanlarının müsamahaları altında bu faaliyetlerini sürdürürken, diğer taraftan da Anadolu'nun Müslümanlaşmaya başlaması üzerine Haçlıları davet edip Haçlı akınlarına mihmandarlık ediyorlardı. Bölgenin bir ucunda, o zaman boş bir yer olan Suluca Karahöyük'de (Hacı Bektaş'da) Hacı Bektaş-ı Velî, Kırşehir'de Taptuk Emre, Yunus Emre ve Ahi Evran, Kayseri'de Evhadüddin-i Kirmanî ve Seyyid Burhaneddin Hazretleri, Erciyes çevresinde başta Şeyh Turesan Velî olmak üzere diğer bütün mutasavvıflar bu bölgeyi rast gele seçmemişler bilakis önce Haçlı belası sonra da doğudan gelen Moğal vahşeti karşısında Anadolu insanına bu en buhranlı dönemlerde dînî ve sosyal açıdan destek olmuşlar, moral gücü olmuşlar, düşman güçleri karşısında Anadolu'nun terkedilmeden felaketlerin atlatılmasında gayret sarf etmişlerdir. Ayrıca, Anadolu'yu ordu ile birlikte düşmana karşı savundukları gibi, memlekette asayişin sağlanmasına da yardımcı olmuşlardır.[735]

Mevkuf mülk Niğde Livası'nın (Sancağı'nın) Ürgüp Kazası'na bağlı olan) on iki hisseden oluşan Sultanım adındaki köy olup vâkıf belirtilen arazinin öşrünü[736], çift[737] vergisini, bennak[738] vergisini, cebe (cebelü)[739] vergisini, ğanem[740] vergisini,

[735] Mehmet Çayırdağ, *Şeyh Turesan Veli Hazretleri*, s.3-4 ve 62-66.
[736] Toprak ürünlerinden alınan zekât. (Mehmet Erkal, "Öşür", *TDVİA*, İstanbul 2007, C. 34, s.97.)
[737] Osmanlı İmparatorluğunda Müslüman halkın ziraat ettiği araziden alınan vergidir. (Neşet Çağatay, "Osmanlı İmparatorluğunda Reayadan Alınan Vergi ve Resimler", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi,* Ankara 1974, C. 5, S. 5, s.495.)
[738] Osmanlılar'da evli aile reislerinden alınan şahıs vergisi. (Feridun Emecen, "Bennak", *TDVİA*, İstanbul 1992, C. 5, s.458.)
[739] Osmanlılar'da tımar sahiplerinden alınan bir çeşit vergidir. (Feridun Emecen, "Cebelü", *TDVİA,* İstanbul 1993, C. 7, s.188-189.
[740] Osmanlılar'da küçükbaş hayvandan alınan bir vergi. (Feridun Emecen, "Ağnam Resmi", *TDVİA*, İstanbul 1988, C. 1, s.478.

kovan[741] vergisini, bâd-ı hevâ[742] vergisini, arûsâne[743] vergisini, yatsı namazından sonra Allah'ı zikir, zikirden sonra da Mülk Sûresi'nin okunması koşuluyla Şeyh Turesan'ın Zaviyesi'ne, vakfedildiği kaydedilmektedir. Sayılan vergilerin tamamı Osmanlı döneminde tahakkuk ettirilen vergilerdir. Kuvvetle muhtemel vâkıf araziler ile birlikte tüm gelirlerini vakfettiğini belirttiği ve Osmanlı döneminde de yukarıda belirtilen vergiler tahakkuk ettirildiği için bu vergiler ayrı ayrı sayılarak zaviyeye tahsis edildiği belirtilmiştir.

Vâkf, vakfın geliriyle önce rakabelerin (mâlik olunan malların, mülklerin aslının) tamirinin yapılmasını, sonra adı geçen Şeyh Turesan'ın vakfın şartlarını yerine getirmesini, Şeyh Turesan vefat etikten sonra çocuklarına (Şeyh Türesan'ın çocuklarına) bırakılmasını, evladından seccâdenişîn olan (şeyhin yerine/makamına geçen) evlatların tevliyet (mütevellilik), şeyhlik, kâtiplik, nâzırlık, imamlık, evladiyet (babadan oğula geçen vakıf) ve şartları yerine getirme hususunu (görevini), silsile yoluyla evlatlarının evlatlarına ve sevenlerine olacak şekilde Şeyh Turesan'ın evlatlarının en ihlaslısına tevdi edilmesini şart koşmuştur. Ayrıca vâkıf, bu vakfı değiştirenden veya dönüştürenden ahiret gününde Hakk'ın huzurunda davacı olduğunu, vâkıfın şartının kanun koyucunun (Allah'ın) kesin hükmü gibi olduğunu belirttikten sonra beş yüz doksan sekiz (H. 598 / M. 1201/1202) senesinde yazıldığı ifade edilmektedir. Bu bilgilerden önceliğin vakıf mallarının korumasına verildiği görülmektedir ki aslında bu da dolaylı olarak mevkufun aleyh olan mimari eserin korunmasına yönelik bir adımdır. Çünkü vakıf devam ettiği müddetçe mevkufun aleyhin de korunması sağlanmış olmaktadır.

[741] Arı Kovanlarının mahsulünden alınan vergi. (Neşet Çağatay, "Osmanlı İmparatorluğunda Reayadan Alınan Vergi ve Resimler", s.508.
[742] Osmanlı maliye terimi olarak ne zaman tahakkuk edip tahsil edileceği belli olmayan (zuhurata bağlı) bazı resimleri ifade etmek için kullanılmıştır. (Halil Sahillioğlu, "Bâd-ı Hevâ", *TDVİA*, İstanbul 1991, C. 4, s.416.)
[743] Timar sahibinin kendi toprağındaki reâyâdan talep ettiği gerdek vergisidir. (Neşet Çağatay, "Osmanlı İmparatorluğunda Reayadan Alınan Vergi ve Resimler", s.506.

Fotoğraf 104: Kayseri Huand Hatun Külliyesi'ndeki Mahperi Huand Hatun Kümbeti İçerisindeki Sandukalar (En Önde Görünen Mahperi Huand Hatun'a Aittir.)

4.7. Kırşehir

4.7.1. Kırşehir Ahi Evran Camii ve Zaviyesi (Türbesi)

4.7.1.1. Mimari:

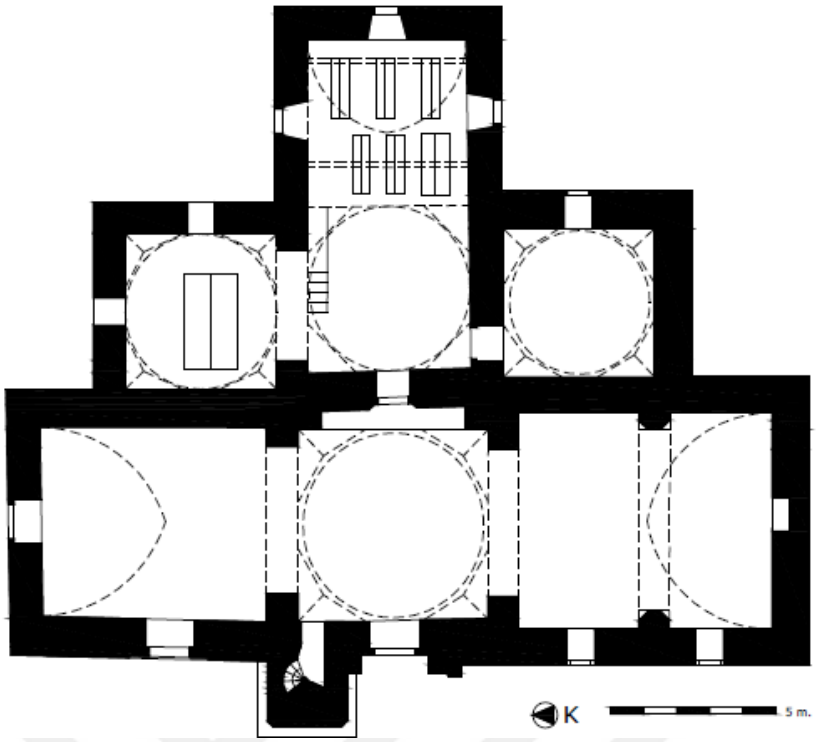
Yapıya ait üçü "H. 676" biri "H. 706" tarihli olmak üzere dört vakfiye nüshası bulunmaktadır. Yapıda biri "H. 854" (M. 1450/1451) diğeri "H. 886" (M. 1481/1482) tarihli iki adet de kitabe bulunmaktadır. Bir de yapıya ait olduğu belirtilen fakat günümüze ulaşamayan "H. 986" tarihli bir başka kitabeden bahsedilmektedir. Vakfiyesinde mevkufun aleyh yapıların bir zaviye ve bir mescid olduğu mescidin de bir türbe ile bitişik olduğu belirtilmektedir. Vâkıfın Ahi Evran olduğu anlaşılmaktadır fakat zaviyeyi, mescidi ve türbeyi kimin yaptığı veya yaptırdığı ile ilgili açık bir bilgi verilmemektedir. Yapının vakfiye nüshalarını, kitabelerini ve vakfiye nüshalarında geçen diğer bilgileri vakfiye değerlendirme bölümde daha geniş izah edip değerlendirdiğimiz için aynı hususları burada tekrar etmeyeceğiz.

Yapı günümüzde Kırşehir il merkezinde Ahi Evran Mahallesi'nde yer almaktadır. Beden duvarlarına dışarıdan bakıldığında kesme taş kullanıldığı ancak içeriden bakıldığında kısmen moloz taş kullanıldığı görülmektedir. Yapının batı duvarına bitişik ve duvarın ortasında yer alan bir tane minaresi (Foto. 108). vardır. Minarede de taş malzeme kullanılmış olup tek şerefelidir.

Yapıya minare kaidesinin kuzeyinde yer alan, tamamen mermer malzemeden yapılmış taç kapıdan girilir (Foto. 109). Taç kapı bordürle çevrelenmiştir, altında boş bırakılmış kitabe bölümü ve kitabenin alt iki köşesinde de yüzeyi boş bırakılmış kabaralar bulunmaktadır. Kapı basık kemerli olup üzerinde sivri kemerli yüzeyi boş bir alınlık mevcuttur. Taç kapıdan yapıya girildiğinde ortada kubbeli bir mekan, bu kubbeli mekanın güneyinde de birkaç basamakla çıkılan, beşik tonozlu ve dikdörtgen planlı bir mescid (Foto. 110) bulunmaktadır. Mescidi batı duvarında iki, güney duvarında da mihrabın üzerinde bir adet olmak üzere toplam üç pencere aydınlatmaktadır. Ortadaki kubbeli mekanın kuzeyinde ise mescid bölümünde olduğu gibi birkaç basamakla çıkılan beşik tonoz örtülü dikdörtgen planlı bir divanhane (Foto. 111) bulunmaktadır. Divanhanenin batı duvarında dışarıya açılan bir kapı ve kuzey duvarında da altlı üstlü olmak üzere iki penceresi vardır. Divanhane kısmının ikinci katında da sonradan eklenmiş kadınlar mahfili vardır.

Caminin ortasındaki kubbeli mekanda caminin taç kapısının ekseninde yer alan kapıdan (Foto. 106) türbe bölümüne girilmektedir. Bu kapının üzerinde bir kitabe (Foto. 107) yer almaktadır. Caminin doğusunda camiye bitişik olarak inşa edilmiş olan türbe bölümünün ortasında bir sofa, sofanın kuzeyinde, birkaç basamakla çıkılan, kare planlı bir mekan bulunmaktadır. Bir eyvan şeklinde olan bu mekan, sekizgen kasnak üzerine oturan, içten kubbe, dıştan piramidal külahla örtülü olup içerisinde Ahi Evran'ın kabri (Foto. 112) bulunmaktadır. Bu mekanın üst kısmında birisi güneyde diğeri de doğuda olmak üzere iki adet mazgal penceresi vardır. Türbe bölümünün ortasındaki sofanın doğusunda Ahi Evran'ın sandukasının olduğu bölüme çıkılan merdivenin devam etmesi ile ulaşılan ve altı adet sandukanın bulunduğu tonoz örtülü ve ana eyvan denilebilecek bir eyvan (Foto. 113) daha bulunmaktadır. Bu mekanın güney duvarında kitabe (Foto. 105) vardır. Altı adet sandukanın olduğu bu mekanın birincisi doğu duvarında, ikincisi kuzey duvarında ve üçüncüsü de güney duvarında olmak üzere üç penceresi bulunmaktadır. Burada medfun olanların kim oldukları kesin olarak bilinmemektedir. Ortadaki sofanın güney tarafında da birkaç basamakla çıkılan, basık bir kapısı bulunan ve günümüzde kütüphane olarak kullanılan kubbe ile örtülü bir oda/hücre bulunmaktadır. Bu hücrenin de doğu duvarında bir adet penceresi bulunmaktadır.

Yapıda süslemeler ağırlıklı olarak giriş mekanının üzerindeki kubbede, türbe bölümünün orta sofasının kubbesinde, Ahi Evran Türbesi'nin kubbesinde, türbe bölümündeki hücrenin kubbesinde ve kemerlerde yer almakta olup kalem işi tekniği ile yapılan bu süslemelerde ağırlıklı olarak bitkisel ve geometrik motifler kullanılmıştır.

Çizim 14: Kırşehir Ahi Evran Camii (Zaviyesi ve Türbesi) Planı (VGMA)

عمر هذه العمارة المباركة مفخر الامراء حسن بك ابن سيدي بك تربة معطرة فخر الفتوة أخي اوران في تاريخ سنة اربع و خمسين و ثمانمائة
Bu mübarek imareti, emirlerin övüncü Hasan Bey b. Seydi Bey, 854 senesinde, fütüvvetin övüncü Ahi Evran'ın türbe-i muattarasına (hoş kokulu türbesine) inşa ettirdi.

Fotoğraf 105: Kırşehir Ahi Evran Camii'nin (Zaviyesi ve Türbesi'nin) Türbe Bölümünün Doğu Eyvanının Güney Duvarında Yer Alan Kitabe

Fotoğraf 106: Kırşehir Ahi Evran Camii'nin (Zaviyesi ve Türbesi'nin) Türbe Bölümünün Kapısı ve Kitabe

في ايام السلطان المعظم محمد خان بن مراد خان عمر علي الدولة بن سليمان بك في سنة ست و ثمانين و ثمانمائة
Yüce sultan Mehmed (Muhammed) Hân b. Murat Han döneminde, sekiz yüz seksen altı (886) senesinde Aliyü'd-Devle (Alâü'd-Devle) b. Süleyman Bey inşa etti/ettirdi.

Fotoğraf 107: Kırşehir Ahi Evran Camii'nin (Zaviyesi ve Türbesi'nin) Türbe Bölümünün Kapısının Üzerindeki Kitabe

Fotoğraf 108: Kırşehir Ahi Evran Camii'nin (Zaviyesi ve Türbesi'nin) Kuzeybatıdan Görünüşü

Fotoğraf 109: Kırşehir Ahi Evran Camii'nin (Zaviyesi ve Türbesi'nin) Taç Kapısı

Fotoğraf 110: Kırşehir Ahi Evran Camii'nin (Zaviyesi ve Türbesi'nin) Mescid Bölümü

Fotoğraf 111: Kırşehir Ahi Evran Camii'nin (Zaviyesi ve Türbesi'nin) Divanhane Kısmı

Fotoğraf 112: Kırşehir Ahi Evran Camii'nin (Zaviyesi ve Türbesi'nin) Türbe Bölümünde Bulunan Ahi Evran Türbesi ve Sandukası

Fotoğraf 113: Kırşehir Ahi Evran Camii'nin (Zaviyesi ve Türbesi'nin) Türbe Bölümünde Doğu Eyvanında Bulunan Sandukalar

4.7.1.2. Vakfiyei[744] Tercümesi:

(1) Vakfiye Özeti: 2875 / Vakfiye Kayıt Numarası: 1377[745]

(2) Şeyh Nasreddin Ahi Evran Vakfiyesi[746]

(3) Bu vakfiye sureti Şûrâ-i Evkâf'ın 24 Mayıs (1)333 tarihli kararına dayanılarak 23 Receb 1335 tarihinde ortaya çıkan (gerçekleşen) yüce (padişah) irade gereğince kaydolundu. (8 Zilkade (1)335 / 27 Ağustos (1)333).[747]

(4) (Aded 94) (2 Zilkade (1)331)

(5) İşbu vakfiye sureti Şeriyye Mahkemesi Sicili'nin doksan yedinci (97.) sayfasında yüz (100) numarada kaydedilmiş olduğu işbu Meclis-i Şer'de (Şeriat Meclisi'nde) verilerek temhîd/önsöz/mukaddime/düzeltme kılındı. 19 Eylül (1)329. Kırşehir Livası Kadısı…[748]

(6) İhtilaf, anlaşmazlık üzerine tayin edilen hâkim, vakfiyye-i şerifi uyguladı. Kırşehir kazasında/ilçesinde yetkili Allah'a muhtaç Ahmed Fevzi yazdı. (Ahmed Fevzi)[749]

(7) Eski vakfiye-i şerifin içeriği sabit oldu. Öncekinin (eski nüshanın) aslına uygun buldum. İyiliklerin (durumların, vakıfların) doğruluğuna (geçerliliğine) hükmettim, imzaladım ve kabul ettim. Şânı yüce, Allah'a muhtaç, Seyyid Lütfullah – (ihtilaf, anlaşmazlık üzerine Kırşehir şehrine tayin dilen hakim)[750] (Allah) onu bağışlasın- yazdı. (Seyyid Lütfullah)

(8) Bu eski vakfiye-i şerifi gördüm. Öncekinin (eski nüshanın) aslına uygun buldum. Allah Sübhânehu ve Teâlâ'nın (rızası) için (yapılan) iyiliklerinin (vakıfların)

---

[744] Vakfiyenin dört nüshası vardır: 1- Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi "AE.OÖ. Gömlek No:1/Sıra No:2" (Bu bölümde bu nüshadan "CBDA nüshası" şeklinde bahsedilecektir.); 2- Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi "Kırşehir KRŞMZBG2007-15(E)" (Bu bölümde bu nüshadan "KRŞMZBG2007-15(E) Nüshası" şeklinde bahsedilecektir.); 3- Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi "Kırşehir KRŞMZBG2007-9(E)" (Bu bölümde bu nüshadan "KRŞMZBG2007-9(E) Nüshası" şeklinde bahsedilecektir.); 4- Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi "Defter No:628-3/Sayfa No:16/Sıra No:8" (Bu bölümde bu nüshadan "VGMA Nüshası" şeklinde bahsedilecektir.) envanter numaralı belgelerdir.

[745] Bu paragraf sadece VGMA nüshasında bulunmaktadır.

[746] Bu paragraf sadece VGMA nüshasında vardır.

[747] Bu paragraf Osmanlı Türkçesi ile yazılmıştır ve sadece VGMA nüshasında vardır.

[748] Bu paragraf Osmanlı Türkçesi ile yazılmıştır ve sadece KRŞMZBG2007-9(E) nüshasında bulunmaktadır.

[749] Bu bölüm sadece VGMA nüshasında vardır.

[750] Parantez içerisindeki bu bölüm KRŞMZBG2007-15(E) nüshasında ve KRŞMZBG2007-9(E) nüshasında yer alan ibarenin tercümesidir.

doğruluğuna (geçerliliğine) hükmettim, imzaladım (tavsiye ettim, salık verdim)[751] ve kabul ettim. Kırşehir Kadısı Seyyid Hasan b. Seyyid Hüseyin -(Allah) onu bağışlasın.-

(9) Vakfın (vakfiyenin) içeriği sahih (doğru, geçerli) ve şerîdir (kanuna, dine uygundur). Allah Sübhânehü ve Teâlâ'ya muhtaç, O'nun (Allah'ın) kulu, Kırşehir şehri[752] Kadısı Mustafa –(Allah) onu bağışlasın- (……[753] Mustafa)

(10) Vakf-ı (vakfiye-i) şerifin (mübarek vakfın (vakfiyenin)) içerisinde yazılı olanların bağlayıcılığına, doğruluğuna[754] hükmettim. Ben (Allah'a) muhtaç Kadı Ahmed –(Allah) onu bağışlasın-. (Hüda'nın (Allah'ın) kulu Ahmed)

(11) Kırşehir kadısı Muhammed –(Allah) onu bağışlasın- Mazhar-ı Nur-u İlâhî (İlâhî nûra erişen) (Mazhar-ı Nur-u İlâhî Muhammed)[755]

(12) Sıhhatine (doğruluğuma, geçerliliğine) hükmettim. Kırşehir şehrinden Allah'a muhtaç Seyyid Abdurrahman –(Allah) onu bağışlasın- (Abdurrahman)[756]

(13) [757]Vakf-ı (vakfiye-i) şerifin (mübarek vakfın (vakfiyenin)) içerisinde yazılı olanların …….. ……. ……. ……. sıhhatine (doğruluğuna, geçerliliğine) hükmettim ve imzaladım. Ben Kırşehir şehri kadısı… (Ya Rab! İki dünyanın (dünya ve ahiretin) yüce mertebesine nail ola… Ahmed)

(14) Yüce zikrine teberrüken (dayanarak) Allah'ın adıyla… O (Allah) duaları en iyi şekilde işitendir. (Ya Rab! İki dünyanın (dünya ve ahiretin) yüce mertebesine nail ola… Muhammed) [758]

(15) Zikri yüce olandan (Allah'tan) bereket umut ederek Allah'ın adıyla (başlarım). Muhakkak ki O duaları işitendir.

(16) Her türlü noksanlık ve yokluktan beri, kemâl ve azamet sahibi, cömertlik (kerem) ve ululuk (izzet) vasıfları ile muttasıf, ezelde olduğu gibi şimdi de şanı yüce, ruhların ve güzelliklerin (suretlerin) rabbi olan Allah'a hamd olsun. Tatlı su havuzu

[751] CBDA nüshasında (اوصيت) şeklinde yazıldığı için parantez içerisinde bu şekliyle de tercümesini ekledik.
[752] Bu kelime VGMA nüshasında ve KRŞMZBG2007-9(E) nüshasında yoktur. CBDA nüshasında ve VGMA nüshasında bulunmaktadır.
[753] Burada VGMA nüshasında herhangi bir kelime yok ancak CBDA nüshasında bir kelime olmakla birlikte tam olarak okuyamadık.
[754] Bu kelime sadece KRŞMZBG2007-9(E) nüshasında yer almaktadır.
[755] Bu paragraf sadece VGMA nüshasında vardır.
[756] Bu paragraf sadece VGMA nüshasında vardır.
[757] Bu paragraf sadece CBDA nüshasında bulunmaktadır.
[758] Bu paragraf sadece CBDA nüshasında bulunmaktadır.

(Havz-ı Kevser) sahibi, en iyi (güzel) söz söyleyen ve konuşan, en yüce ahlak ve mizaç ile nitelenen, ayrılık (iyi ile kötünün ayrıldığı) ve kavuşma (Allah'a kavuşma) günü (Kıyamet günü) şefaat eden Hz. Muhammed'e, ailesine, en güzel şekilde cennetlerin kandilleri olan, cevap verme ve sual sorma konusunda da isabet eden, en uygun (münasip) şekilde işleri yerine getiren, hak (adalet, Allah) konusunda inkar ve tartışmaları söz konusu olmayan, dünyanın ihtişamını ve malını da talep etmeyen ashabına, kalben ve bedenen güçlü olan, din semasında ay ve hilal gibi olan, dosdoğru (hak) yolda ve güzel sözde onlara tabi olanlara (tâbiîne) salât (dua, rahmet) ve selam olsun. Hayırların özüne (sırrına) uygun olarak muvaffak kılan, iyiliklerin ve güzelliklerin eserlerini (sonuçlarını) bilen, fazlı (lütfu) ve ihsanı (iyiliği) ile dualara cevap veren, affı ve bağışlaması ile günahları yok eden (silen, gideren) Ulu (güçlü, kuvvetli) ve Yüce olan Allah-u Teâlâ bizi onlardan (sahabe ve tabiine tabi olanlardan) eylesin. O (Allah), kullarından dilediğini, kendi mülkünden mülk sahibi yaptı, yeryüzünde ve gökyüzünde rızıklarını takdir etti. Galibiyet (üstünlük), büyüklük, şükür ve övgü O'na (Allah'a) mahsustur. İhlaslı kullarını, intikam (duygusundan) kurtarıp Allah rızasını umarak nimetleri (mal, mülk) infak etme (konusunda) muvaffak kılan (Allah'tır).

(17) Cisim, beden, mizacın (her türlü) hallerin ve güzelliğin sahibi, ânın ve zamanın kutbu (en yücesi), vaktin ve devirlerin kemâli (olgunu) Şeyh Nasreddin Pîr-i Pîrân Ahi Evran -rahmet ve mağfiret olsun-, dünyanın aldatıcı, vefasız, hızlıca gelip geçiveren, lütuf ve ihsan ehlini kandıramadığını (lütuf ve ihsan ehlinin itibar etmediği)[759], onu (dünyayı) isteyenin zelil ve pişman olacağını, ahiretin ise daha hayırlı (olduğunu), nimetinde herhangi bir zahmet ve de içeceğinde herhangi bir sarhoşluğun olmadığı en güzel nimet (olduğunu), orada huri, ğılmân, melekler, bahçeler ve özellikle Rahmân'ın (Allah'ın) cemâlinin müşahede edildiğini gördüğünde (anladığında); Kırşehir Kazası'nda (İlçesi'nde)[760] Kazlıca (Kızılca)[761] diye isimlendirilen köyün şuyulu (ortak) dörtte biri (1/4), adı geçen kazada (ilçede) Kazlıca (Kızılca)[762] Köyü'nün sınırında B(P)azar Ağıl (Baran Ağıl)[763] köyün şuyulu (ortak) dörtte biri (1/4), Çaruk Köyü'nün yarısı, Lordan Köyü'nün yarısı, Kolpak (Kolbak) Köyü'nün yarısı, Kara

[759] CBDA nüshasında ve KRŞMZBG2007-15(E) nüshasında bu şekilde yazılmıştır.
[760] Bu vakfiyede "Kaza" ifadesini "İlçe" şeklinde kullanacağız.
[761] KRŞMZBG2007-9(E) nüshasında bu şeklinde yazılmıştır.
[762] KRŞMZBG2007-9(E) nüshasında bu şekilde azılmıştır.
[763] CBDA nüshasında, KRŞMZBG2007-15(E) nüshasında ve KRŞMZBG2007-9(E) nüshasında bu şekilde yazılmıştır.

Halil Köyü'nün yarısı, Bed(i)r Köy (Umur Köy)[764] Mezrası'nın ve İnceg(ğ)iz (Mezrası'nın) yarısı, Yazı Bemir (Yazı Yemin(r))[765] Mezrası'nın yarısı, Gökcelü (Gökceli) Köy'ün (ve)[766] Koc(ç)ak Mezrası'nın yarısı, Kızıl Kaya Köyü'nün yarısı, Ağmalca Ağıl (Ağca Ağıl)[767] Mezrası'nın yarısı, Mikâîl (Mikâyil)[768] Hisarlı Köyü'nün yarısı, Beğ(k)düz Köyü'nün dörtte biri (1/4), Karaslan Köyü'nün altıda biri (1/6), Karaslan Tomuş Köyü'nün yarısı -Hacı Bektaş İlçesi'ne bağlı Mikâîl[769] Hisarlı hariç adı geçenlerin tamamı Kırşehir İlçesi'ndedir.- Hacı Bektaş İlçesi'ndeki Kozağaç (Gözağaç, Közağaç) ile beraber Mucur Köyü'nün dörtte biri (1/4), Gümüş Künbet Köyü'nün yarısı, Seyf(i) Sa(e)ray Köyü'nün yarısı, Yazı Konak Köyü'nün yarısı -ki bunların (hepsi) birbirine bitişiktir-, G(K)ök Güven (Geven) (Gün)[770], İdris Mezrası ve İlmelek ile beraber G(K)üllüce sınırındaki Ahi Bo(u)zlar Köyü'nün yarısı, Gökçe Oyuk (Öyük, Höyük) diğer bir ismiyle Gökçe Deniz Köyü'nün yarısı -ki bunların tamamı Kırşehir İlçesi'ndedir- Kırşehir içinde bulunan birbirine bitişik (içinde) arazilerin, bahçelerin, evlerin (odaların), hamamın ve iki kapı(lı) değirmenin olduğu çiftlik olarak açıkça belirlenmiş malını vakfetti, habs etti, ebedi (sonsuz) kıldı, tescil etti (kaydetti). Bunların sınırları ve kayıtları valilik (vilayet) mensupları ve mutasarrıflar[771] tarafından çok iyi bilinir. (Bunlar üzerinde) bir başkasının en ufak bir hakkı yoktur, tamamı onundur.

(18) Onun vakfiyesine/vakfına gelince; dinlenme yerinin yakınındaki zaviyenindir. Bu zaviyenin şeyhi, mütevellisi ve nazırı soyu devam ettiği ve artarda geldiği müddetçe erkek evlatlarının sonra nesli kesilinceye kadar kızlarındır (insanlarındır)[772]. (Yine onun vakfiyesine/vakfına gelince): onun (zaviyenin) yakınındaki türbeye bitişik mescidindir. Orada (mescidde) şeyh 5 vakit namazı kıldırır

[764] Bu ibare CBDA nüshasında, KRŞMZBG2007-15(E) nüshasında ve KRŞMZBG2007-9(E) nüshasında bu şekilde yazılmıştır.
[765]Bu ibare CBDA nüshasında, KRŞMZBG2007-15(E) nüshasında ve KRŞMZBG2007-9(E) nüshasında bu şekilde yazılmıştır.
[766] Bu ifade yok ama mana ve siyak-sibak açısından olmasının daha doğru olacağını ve sehven yazılmadığını düşünerek ekledik.
[767] CBDA nüshasında, KRŞMZBG2007-15(E) nüshasında ve KRŞMZBG2007-9(E) nüshasında bu şekilde yazılmıştır.
[768] Bu ibare CBDA nüshasında ve KRŞMZBG2007-15(E) nüshasında bu şekilde yazılmıştır.
[769] Bu ibare CBDA nüshasında (میکاییل) "Mikâyil" şekilde yazılmıştır.
[770] Bu ibare CBDA nüshasında ve KRŞMZBG2007-9(E) nüshasında bu şekilde yazılmıştır.
[771] 1- Bir mal yâhut mülkün sâhibi, mâliki olup kullanma hakkını elinde bulunduran (kimse). 2-Osmanlı devlet teşkîlâtında kazâ ve vilâyet arasında kalan sancak yâhut livânın en büyük mülkî âmiri, sancak beyi.
[772] İncelediğimiz dört nüshada da (اناث) şeklinde yazılmıştır ancak mana açısından (اناس) şeklinde olmasının daha uygun olacağını düşünüyoruz. Sebebi ve geniş açıklama için vakfiyenin değerlendirme bölümüne bakınız.

(kıldırsın), onun için 5 vakit namazın akabinde (vâkıf) için dua eder (dua etsin), Cuma ve Pazartesi geceleri Allah'ı zikreder (zikretsin), sabah namazından sonra Yâsin Sûresini ve Hamid Veli'nin -Kuddise Sırruhü (Allah ruhunu temizlesin)- evradını[773] okur (okusun).

(19) Vâkıf, şeyhin sâlih (ihlaslı), müttakî (takva sahibi), Vera sahibi (haramdan, günahtan sakınan), uzlet (toplumdan uzak yaşama) ve kanaat sahibi, övgüye değer ahlak sahibi, salihlerin ve şeyhlerin elbisesini giyen (onlar gibi olan) (bir kişi) olmasını, her gün zaviyede oturmasını, vakfın gelirinden her gün (için) kendisine (şeyhe) bir dirhem verilmesini, (şeyh) öldüğünde veya fahiş (kötü) bir iş yaptığında (yapmaya başladığında) şeyhliğin mertebelerine göre en sâlih (ihlaslı) evlatlarına verilmesini şart koştu. Nezaret (vakfı kontrol etme) görevinin vâkıfın evlatlarında (biri) olmasını, (nezaret görevini üstlenen kişinin de) fesada (bozmaya) çalışmayan sâlihlerden (ihlaslı kişilerden) olmasını, (vakfın) şartlarını yerine getirmeğe çabalamasını (çabalayan birisi olmasını), gelirden her gün (için) bir dirhem (nezaret görevinin üstlenen kişiye) verilmesini, eğer (nezaret görevini üstlenen) fesada (bozmaya) çalışırsa ondan alınır ve evlatlardan bir başkasına verilir. Tevliyenin (mütevellilik görevinin, vakfı yönetme görevinin) de bu şekilde sâlih (ihlaslı), görüşü doğru (isabetli), aklı ve fikri tam (olgun) evlatlarından olmasını, zaviyenin, kabrin ve mescidin imarı için çalışmasını, çiftlikteki ve köylerdeki evkafın (vakfedilen yerleri, malların) tamamlamasını (eksikliklerini gidermesini), mahsullerin (hesabını) tutmasını (korumasını), mürtezikaya (ücretli çalışan kişiye) hakkını vermesini, vakfın yararına olan işleri yapmasını ve evkafın (vakıfların) işlerinde edebe aykırı davranmamanı (konuşmamasını), sonra bunlardan arta kalanının imkan ölçüsünde yolculara harcanmasını, (vakıf konusunda)[774] zulmetmemesini (haksızlık yapmamasını), belirtilen şartlar hususunda aykırı hareket etmemesini (ihanet etmemesini), her hak sahibine hakkını vermesini şart koştu. Ona (tevliyet görevini üstlenen kişiye), gelirden şeyhe verilen (miktar) kadar (verilir).

(20) Onların hepsi doğru işler yapmaya çalışırlar, ahireti imar ederler (ahiret için çalışırlar), atalarına dua ederler, gece gündüz Allah'a hamd ederler, iyiler ve şeyhlerle birliktedirler, Allah onların değerini (mertebesini) yükseltsin, bu şartlar üzerine devam

[773] Okunması âdet edinilmiş olan belli ayet, sure ve dualara evrad denir.
[774] Bu kelime CBDA nüshasında, KRŞMZBG2007-15(E) nüshasında ve KRŞMZBG2007-9(E) nüshasında bu şekilde yazılmıştır.

ettikleri sürece Allah-u Teâlâ onları dünyada ve ahirette aziz kılsın (yüceltsin, kuvvetlendirsin).

(21) Satılamayacak, hibe edilemeyecek, rehin olamayacak, mekandaki (vakfiyenin düzenlendiği mekandaki), valilerden (yetkililerden), vârislerden ve onların dışındaki hiç kimsenin değiştiremeyeceği ve dönüştüremeyeceği şekilde sahih (geçerli, doğru), şerî' bir vakıf; kayıtlı, hükmü geçerli (yürürlükte) (razı olunan)[775] bir habs olarak vakfetti. Kim değiştirmeye çalışırsa günahı onun üzerinedir. Kim de tamamlamaya (eksikliklerini gidermeye çalışırsa) "Yapmaya çalışan yapan gibidir." denildiği gibi ona da vakfın sevabı vardır. Allah, bu şartlara riayet edeni ve vâkıfı, Arşın gölgesinde olanlardan, (Arşın ortasında)[776] ve Cennetin ortasında olanlardan eylesin. Allah, hiçbir şeye muhtaç olmayan, bol bol nimetler bahşeden, yaratılmışların en hayırlısına kitap indiren, en son sözün (hükmün) sahibi olan, yüce olan ve tövbeleri kabul edendir. Resul (Hz. Peygamber) de tövbeleri kabul edenin (Allah'ın) kuludur. Bizleri sünnete ve kitaba (Kur'an-ı Kerim'e) uyanlardan, amelleri hayırlı ve doğru Mü'minlerden kılsın.

(22) Vakıf ve hayrât (hayırlar) Nebevî, Mustafavî – salâtın (duanın, rahmetin en faziletlisi (üstünü) ve tahiyyatın (selâmın) en mükemmeli onun üzerine olsun)- Hicret'in yedi yüz altıncı (706'ncı) (676'ncı – altı yüz yetmiş altıncı)[777] senesinde vakıf oldu.

(23) Olaya (vakfiyenin tanzimine, tesciline) şahit olanlar: (Bu belgenin) içindekilere Sinan (Sinanî) Çelebi b. Mesud şahitlik etti.[778] / Abdullah b. Ali / Süleyman b. Muhammed / Yusuf b. Ahmed / Yusuf b. İsmail / ……. (Emrullah)[779] b. Ahmed / Ahmed b. Hüseyin / Hüseyin b. Bayzid / Mustafa Efendi b. ……. (Bahşâyiş) / Musa

[775] Bu kelime CBDA nüshasında, KRŞMZBG2007-15(E) nüshasında ve KRŞMZBG2007-9(E) nüshasında parantez içindeki gibi yazılmıştır.
[776] Bu bölüm CBDA nüshasında, KRŞMZBG2007-15(E) nüshasında ve KRŞMZBG2007-9(E) nüshasında yoktur.
[777] CBDA nüshasında, KRŞMZBG2007-15(E) nüshasında ve KRŞMZBG2007-9(E) nüshasında tarih bu şekilde yazılmıştır. Ayrıca KRŞMZBG2007-15(E) nüshasında (7) yerine (9) şeklinde ve dolayısıyla (696) şeklinde de okunmaya müsaittir.
[778] Bu kelime CBDA nüshasında ve KRŞMZBG2007-15(E) nüshasında bu şekilde okunmaktadır.
[779] CBDA nüshasında ve KRŞMZBG2007-15(E) nüshasında parantez içindeki gibi yazılmıştır. Ancak VGMA nüshasında ve KRŞMZBG2007-15(E) nüshasında tam olarak okuyamadık.

b. Devlet[780] / (Musa b. Hüseyin ve Hamza b. Devlet)[781] / Molla Ali b. Molla Muhammed / Onların (bunların) dışında hazır bulunan[782] (şahitler).

4.7.1. 3. Vakfiye[783] Metni:

(1) خلاصة وقفيه ٢٨٧٥ / قيود وقفيه نومروسي ١٣٧٧[784]

(2) شيخ نصر الدين اخي اوران وقفيه سي [785]

(3) اشبو صورت وقفيه شوراي اوقافك ٢٤ مايس (١)٣٣٣ تاريخلي قرارينه مستندًا ٢٣ رجب ١٣٣٥ تاريخنده صدور ايدن ارادهء عليه موجبنجه قيد اولندي (٨ ذي القعده (١)٣٣٥ / ٢٧ اغستوس (١)٣٣٣)[786]

(4) (عدد ٩٤) (في ٢ ذي القعده سنة ٣٣١(١)...[787]

(5) اشبو وقفيه صورتي محكمهء شرعيه سجلنك طقسان يدينجي صحيفه سنده يوز نومروده قيد اديلمش اولديغي اشبو مجلس شرع ويريله رك تمهيد قلندي في ١٩ ايلول سنة ٣٢٩(١) قاضيء لواء قر شهري.[788]

(6) طبق وقفية الشريفة المولى الخلاف نمقه الفقير الشرعي بقضاء مدينة قير شهري احمد فوزي (احمد فوزي)[789]

(7) ثبت مضمون هذه الوقفية الشريفة القديمة وجدت موافقًا و مطابقًا قديم القويم قبلت و امضيت و حكمت بصحة[790] النعم نمقه الفقير عز شانه السيد لطف الله (المولى خلافه بمدينة قر شهري)[791] عفى عنه (السيد لطف الله)

---

[780] Bu isim KRŞMZBG2007-15(E) nüshasında yok.

[781] Parantez içindeki isimler CBDA nüshasında, KRŞMZBG2007-15(E) nüshasında ve KRŞMZBG2007-9(E) nüshasında bulunmakta, VGMA nüshasında ise bulunmamaktadır. Diğer şahit isimleri aynı iken bunların farklı olması istinsah esnasında bir yanlışlık olmuş olabileceğini akla getirmektedir.

[782] Bu kelime KRŞMZBG2007-15(E) nüshasında ve KRŞMZBG2007-9(E) nüshasında bulunmaktadır.

[783] Vakfiyenin dört nüshası vardır: 1- Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi "AE.OÖ. Gömlek No:1/Sıra No:2" (Bu bölümde bu nüshadan "CBDA nüshası" şeklinde bahsedilecektir.); 2- Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi "Kırşehir KRŞMZBG2007-15(E)" (Bu bölümde bu nüshadan "KRŞMZBG2007-15(E) Nüshası" şeklinde bahsedilecektir.); 3- Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi "Kırşehir KRŞMZBG2007-9(E)" (Bu bölümde bu nüshadan "KRŞMZBG2007-9(E) Nüshası" şeklinde bahsedilecektir.); 4- Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi "Defter No:628-3/Sayfa No:16/Sıra No:8" (Bu bölümde bu nüshadan "VGMA Nüshası" şeklinde bahsedilecektir.) envanter numaralı belgelerdir.

[784] Bu bölüm sadece VGMA nüshasında bulunmaktadır.

[785] Bu bölüm sadece VGMA nüshasında vardır.

[786] Bu paragraf Osmanlı Türkçesi ile yazılmıştır ve sadece VGMA nüshasında vardır.

[787] Bu paragraf sadece KRŞMZBG2007-9(E) nüshasında bulunmaktadır.

[788] Bu paragraf Osmanlı Türkçesi ile yazılmıştır ve sadece KRŞMZBG2007-9(E) nüshasında bulunmaktadır.

[789] Bu bölüm sadece VGMA nüshasında vardır.

[790] Bu kelime VGMA nüshasında (و صحت) şeklinde yazılmış ancak CBDA nüshasında (بصحة) şekline yazılmış olup biz bunun daha doğru olduğunu düşünerek bunu tercih ettik.

[791] Parantez içerisindeki bu bölüm KRŞMZBG2007-15(E) nüshasında ve KRŞMZBG2007-9(E) nüshasında yazılıdır.

(8) رايت هذه الوقفية الشريفة القديمة وجدت موافقًا و مطابقًا قديم القويم قبلت و امضيت (اوصيت)[792] و حكمت بصحة (لصحة)[793] المنعم الله سبحانه و تعالى السيد حسن بن السيد حسين القاضي بقير شهري عفى عنه.

(9) ما فيه من الوقف صحيح شرعي نمقه الفقير الحقير إليه سبحانه و تعالى مصطفى القاضي بمدينة[794] قير شهري عفى عنه. (.....[795] مصطفى)

(10) ما حرر فيه من الوقف الشريف و حكمت بصحته[796] بلزومه و أنا الفقير أحمد القاضي عفى عنه (بنده ء خدا احمد)

(11) محمد القاضي بقير شهري عفى عنه مظهر نور الهي (مظهر نور الهي محمد)[797]

(12) حكمت بصحته نمقه الفقير السيد عبد الرحمن القاضي بمدينة قير شهري غفر له (عبد الرحمن)[798]

(13) ما حرر فيه من الوقف و .... و حكمت بصحته و أمضيت و أنا القاضي بمدينة قير شهري. (دولت دارينه مظهر اوله يا رب احمد)[799]

(14)..... .... بصحته عفى عنه بقير شهري. (دولت دارينه مظهر اوله يا رب محمد)[800]

(15) بسم الله تيمنًا بذكره الجليل أنّه سميع الدعاء.

(16) الحمد لله المتعال جل عن النقص و الزوال و هو صاحب العز و الكمال الموصوف (موصوف)[801] باوصاف الكرم و الجلال و لم بزل عما كان عليه في الازل و لا يزال عزّ علوّ شانه رب الارواح و الجمال. و الصلاة و السلام على محمد صاحب الحوض الزلال الذي له خير النطق و المقال الموصوف بأعلى الخلق و الخصال و له الشفاعة يوم الفصل و الوصال و على آله و اصحابه الذين هم مصابيح الجنان في احسن الحال و هم مصيبون في الجواب و السؤال و قائمون في أحسن الاعتدال و ليس لهم في الحق انكار و جدال و لا يكون لهم طلب عز الدنيا و المال و على من تابعهم في الصراط[802] المستقبم و حسن المقال الذين هم في تقوية[803] الابدان و

---

[792] Bu kelime VGMA nüshasında bu şekilde yazılmıştır.
[793] CBDA nüshasında bu şekilde yazılmıştır.
[794] Bu kelime VGMA nüshasında ve KRŞMZBG2007-9(E) nüshasında yoktur. VGMA nüshasında ve CBDA nüshasında bulunmaktadır.
[795] Burada VGMA nüshasında herhangi bir kelime yok ancak CBDA nüshasında bir kelime olmakla birlikte tam olarak okuyamadık.
[796] Bu kelime sadece KRŞMZBG2007-9(E) nüshasında yer almaktadır
[797] Bu paragraf sadece VGMA nüshasında vardır.
[798] Bu paragraf sadece VGMA nüshasında vardır.
[799] Bu paragraf sadece CBDA nüshasında bulunmaktadır.
[800] Bu paragraf sadece CBDA nüshasında bulunmaktadır.
[801] KRŞMZBG2007-9(E) nüshasında bu şekilde yazılmıştır.
[802] CBDA nüshasında ve KRŞMZBG2007-9(E) nüshasında (صراط) şeklinde yazılmıştır.
[803] CBDA nüshasında, KRŞMZBG2007-15(E) nüshasında ve KRŞMZBG2007-9(E) nüshasında (تصوية) şeklinde yazılmıştır ancak (تقوية) şeklindeki ifade siyak-sibak ve mana açısından daha uygun olduğu için bu şekliyle yazdık ve tercüme ettik.

البال كأنّهم في سماء الدين البدر و الهلال جعلنا الله منهم و هو العزيز المتعال الذي وافق (وفّق)[804] موافق اسرار الخيرات و عالم آثار البر و الحسنات مجيب الدعوات بفضله و احسانه و مزيل[805] السيآت بعفوه و غفرانه و هو الذي ملّك عباده من ملكه ما يشاء و قدّر ارزاقهم في الارض و السماء له الغلبة و الكبرياء و الشكر و الثناء الموفق عباده المخلصين على انفاق[806] النعم طلبًا لمرضاته (لرضائه)[807] متخلصًا من النقم.

(17) و لما رأى صاحب الجسم و البدن و احوال الشيم و الحسن القطب الزمان و الاوان و كمال[808] الوقت و الدوران الشيخ نصر الدين پير پيران اخي اوران عليه الرحمة و الغفران إنّ الدنيا مكّارة غدّارة سريع (السير)[809] و فانية لم يغتر (لم يعتبر)[810] بها[811] أهل الفضل[812] و الكرم و من طلبها[813] حلّ[814] له الذلّ و الندم والآخرة خير و أحسن النعم ليس في نعمته زحمة[815] و لا في شرابه سكرة و فيه حور[816] و غلمان و الملائكة و الرضوان و خصوصًا مشاهدة جمال الرحمن قد وقف و حبس و خلّد و سجّل ملكه الصريح المحقق الربع الشايع من القرية المسمى بقزلجه (بقزيلجه)[817] في قضاء قير شهري و الربع الشايع من قرية بازر اغيل (باران اغيل)[818] في حد قرية قزلجه (بقزيلجه)[819] في القضاء[820] المزبورة و نصف قرية چاروق و نصف قرية لودران و نصف قرية قولپاق (قولباق) و نصف قرية قره خليل و نصف مزرعة بدر كويي (امور كويي)[821] و اينجكز و نصف مزرعة

---

[804] CBDA nüshasında, VGMA'daki nüshada, KRŞMZBG2007-15(E) nüshasında ve KRŞMZBG2007-9(E) nüshasında (وافق) şeklinde yazılmış ancak (وفّق) şeklinde olması siyak sibak ve mana açısından daha doğrudur ve biz de bu doğrultuda mana verdik.

[805] CBDA nüshasında (مزيل) şeklinde, VGMA nüshasında, KRŞMZBG2007-15(E) nüshasında ve KRŞMZBG2007-9(E) nüshasında (مزيد) şeklinde yazılmış olup (مزيل) şeklinde olması mana açısından daha doğru olacağını düşündüğümüz için bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.

[806] KRŞMZBG2007-9(E) nüshasında (اتفاق) şeklinde yazılmıştır. Ancak (انفاق) şeklinde yazılması siyak-sibak ve mana açısından daha uygun olduğu için (انفاف) şeklinde yazdık ve tercüme ettik.

[807] CBDA nüshasında ve KRŞMZBG2007-9(E) nüshasında bu şekilde yazılmıştır.

[808] VGMA nüshasında (كمال) şeklinde yazılmış iken CBDA nüshasında, KRŞMZBG2007-15(E) nüshasında ve KRŞMZBG2007-9(E) nüshasında (كال) şekline yazılmıştır. (كمال) şeklinde olmasının daha doğru olacağını düşünerek bu şekilde yazdık.

[809] Bu kelime VGMA nüshasında bulunmamakta, CBDA nüshasında, KRŞMZBG2007-15(E) nüshasında ve KRŞMZBG2007-9(E) nüshasında bulunmaktadır.

[810] CBDA nüshasında, KRŞMZBG2007-15(E) nüshasında ve KRŞMZBG2007-9(E) nüshasında bu şekilde yazılmıştır.

[811] KRŞMZBG2007-15(E) nüshasında ve KRŞMZBG2007-9(E) nüshasında (ها) şeklinde yazılmıştır.

[812] KRŞMZBG2007-9(E) nüshasında (النفس) şeklinde okunmaya daha müsaittir. Ancak (الفضل) şeklinde olması siyak sibak ve mana açısından daha uygun olduğu için (الفضل) şeklinde yazdık ve tercüme ettik.

[813] Bu kelime VGMA nüshasında (طلب) şeklinde yazılı iken CBDA nüshasında (طلبها) şeklinde yazılmıştır. (طلبها) şeklinde olmasının daha doğru olacağını düşünerek bu şekilde yazdık.

[814] KRŞMZBG2007-9(E) nüshasında (حد) şeklinde okunmaya daha müsaittir. Ancak (حلّ) şeklinde olması siyak sibak ve mana açısından daha uygun olduğu için (حلّ) şeklinde yazdık ve tercüme ettik.

[815] Bu kelime VGMA nüshasında (مزجة) yazılı iken CBDA nüshasında ve KRŞMZBG2007-15(E) nüshasında (زحمة) şeklinde yazılmıştır. (زحمة) şeklinde olmasının daha doğru olacağını düşünerek bu şekilde yazdık.

[816] Bu kelime VGMA nüshasında (نور) şeklinde yazılı iken CBDA nüshasında, KRŞMZBG2007-15(E) nüshasında ve KRŞMZBG2007-9(E) nüshasında (حور) şeklinde yazılmıştır. (حور) şeklinde olmasının daha doğru olacağını düşünerek bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.

[817] KRŞMZBG2007-9(E) nüshasında bu şeklinde yazılmıştır.

[818] Bu ibare CBDA nüshasında, KRŞMZBG2007-15(E) nüshasında ve KRŞMZBG2007-9(E) nüshasında (باران) şeklinde yazılmıştır.

[819] KRŞMZBG2007-9(E) nüshasında bu şeklinde yazılmıştır.

[820] KRŞMZBG2007-15(E) nüshasında ve KRŞMZBG2007-9(E) nüshasında (قضاء) şeklinde yazılmıştır.

[821] Bu ibare CBDA nüshasında ve KRŞMZBG2007-15(E) nüshasında bu şekilde yazılmıştır.

يازي بمير (يازي يمين)[822] و نصف قرية كوكجه لودر مزرعة قوجاق و نصف قرية قزل قيا و نصف مزرعة اغمالجه اغيل (اغجه اغيل)[823] و نصف قرية ميكائيل (ميكايل)[824] حصارلي و ربع قرية بكدوز و سدس قرية قارسلان و نصف قرية ارسلان طوموش و المذكورات كلّها في قضاء قير شهري إلّا الميكائيل (ميكايل)[825] حصارلي تابع قضاء الحاج بكتاش و ربع قرية موجر مع قوز اغاج في قضاء الحاج بكتاش و نصف قرية كموش كونبت و نصف قرية سيف سراي و نصف قرية يازي قنق تصل (متصل)[826] بعضها لبعض و نصف قرية اخي بوزلر و في حدها كوللجه مع كوك كوكن (كون)[827] و مزرعة ادريس (في)[828] قرية ايل ملك و نصف قرية كوكجه اويك و اسم آخر كوكجه دكز كلّها من قضاء قير شهري و في نفس قير شهري چفتلك مربوطة اثنين و فيها اراضي و حدائق و بيوت و حمام و طحان (طمان)[829] بابان. و ذلك معلومة الحدود و مشهورة القيود عند أهل الولاية و المتصرفين و ليس قلة (فله)[830] حق الغير فكلّ له.

(18) و أما وقفيته (وقفه) على أن يكون في قرب مرقده زاويته و لذلك الزاوية شيخ و متولي و ناظر اولاده الذكور ما دام التناسل[831] و تعاقب ثم من الاناث (اناس)[832] إلى انقراض (و يكون)[833] في قربه مسجد متصل التربة و يصلي الشيخ فيه خمس صلوة و يدعوا له في عقيب الصلوات الخمسة و يذكر الله في ليلة الجمعة و الاثنين و بعد صلاة الصبح يقرأ سورة يس و اوراد شيخ حامد ولي قدّس سرّه.

(19) شرط الواقف ان يكون الشيخ صالحًا متقيًا متورعًا صاحب العزلة و القناعة و صاحب الأخلاق الحميدة و متلبسًا[834] من لباس المشايخ و الصلحاء و يجلس في الزاوية و في كل يوم يعطى له من غلة الوقف درهم. إذا مات أو شرع فعلًا فاحشًا يعطى المشيخة أصلح الاولاد على المراتب. و شرط النظارة أن يكون من اولاد الواقف و يكون من الصالحين دون الساعين بالفساد و يسعى (سعى)[835] في تحصيل الشروط و يعطى من الغلة في كل يوم

[822] Bu ibare CBDA nüshasında, KRŞMZBG2007-15(E) nüshasında ve KRŞMZBG2007-9(E) nüshasında bu şekilde yazılmıştır. Ayrıca bunların hepsi (يازي يمير) şeklinde de okunabilir.
[823] Bu ibare CBDA nüshasında, KRŞMZBG2007-15(E) nüshasında ve KRŞMZBG2007-9(E) nüshasında bu şekilde yazılmıştır.
[824] Bu ibare CBDA nüshasında, KRŞMZBG2007-15(E) nüshasında ve KRŞMZBG2007-9(E) nüshasında bu şekilde yazılmıştır.
[825] Bu ibare CBDA nüshasında (ميكايل) şekilde KRŞMZBG2007-15(E) nüshasında ve KRŞMZBG2007-9(E) nüshasında (ميكائل) şeklinde yazılmıştır.
[826] Bu kelime CBDA nüshasında, KRŞMZBG2007-15(E) nüshasında ve KRŞMZBG2007-9(E) nüshasında bu şekilde yazılmıştır.
[827] Bu kelime CBDA nüshasında ve KRŞMZBG2007-9(E) nüshasında bu şekilde yazılmıştır.
[828] Bu kelime VGMA nüshasında yazılmamış CBDA nüshasında yazılmıştır. Mana ve siyak-sibak açısından yazılması daha doğru olduğundan ekledik ve bu şekilde mana verdik.
[829] Bu kelime VGMA nüshasında (طمان) şeklinde yazılı iken CBDA nüshasında (طحان) şeklinde yazılmıştır. (طحان) şeklinde olmasının daha doğru olacağını düşünerek bu şekilde yazdık.
[830] KRŞMZBG2007-9(E) nüshasında bu şekilde yazılmıştır.
[831] Bu kelime VGMA nüshasında ve KRŞMZBG2007-9(E) nüshasında (التناسك) şeklinde yazılı iken CBDA nüshasında (التناسل) şeklinde yazılmıştır. (التناسل) şeklinde olmasının daha doğru olacağını düşünerek bu şekilde yazdık.
[832] İncelediğimiz dört nüshada da (اناث) şeklinde yazılmıştır ancak mana açısından (اناس) şeklinde olmasının daha uygun olacağını düşünüyoruz. Sebebi ve geniş açıklama için vakfiyenin değerlendirme bölümüne bakınız.
[833] Bu kelime VGMA nüshasında yazılmamış, CBDA nüshasında ve KRŞMZBG2007-15(E) nüshasında yazılmıştır. Mana ve siyak-sibak açısından yazılması daha doğru olduğundan ekledik ve bu şekilde mana verdik.
[834] KRŞMZBG2007-15(E) nüshasında ve KRŞMZBG2007-9(E) nüshasında (متلبس) şeklinde yazılmıştır.
[835] Bu kelime VGMA nüshasında ve KRŞMZBG2007-9(E) nüshasında bu şekilde yazılmıştır.

درهم. و إذا سعى في الفساد يرفع عنه و يوضع غيره من الاولاد. و شرط التولية كذلك و أن يكون (من)[836] الاولاد صالحًا صواب الرأي و كامل العقل و الفكر و يسعى في عمارة الزاوية و القبر و المسجد و تكميل الاوقاف في الچفتلك (الجنتك)[837] و القرى (القرية)[838] و ضبط (ظبط)[839] المحصولات واعطي المرتزقة حقه و يفعل ما ينفع الوقف و لا يخون[840] في امور الاوقاف. ثم ما بقي من ذلك يصرف إلى المسافرين على قرر الامكان و لا يظلم (في الوقف)[841] لا يخون[842] في الشروط المذكورة فيعطى كل ذي حقّ حقّه و له مثل الشيخ من الغلات.

(20) فكلّهم يشتغلون لامور (بامور)[843] الصواب و يعمرون الآخرة و يدعون لاجدادهم و يحمدون الله تعالى في الليل و النهار ووكانوا مع المشايخ و الابرار رفع الله قدرهم و عزّزهم الله تعالى في الدنيا و الآخرة ما داموا[844] على ذلك الشرط و على هذا.

(21) قد[845] وقف وقفًا صحيحًا شرعيًا و حبسًا مقيدًا مرعيًا (مرضيًا)[846] بحيث لا يباع و لا يوهب و لا يرهن و ليس لأحد من المكان و الولات و الوارثين و غيرهم تبديل هذا الوقف و تغييره و من سعى في تبديله فإثمه عليه (و من سعى في تبديله فإنّما إثمه عليه)[847] و من سعى في تكميله فكان له ثواب الوقف كما قيل "الساعي بالخير كالفاعل" و يجعل الله الواقف و الراعي لذلك الشرط (الشروط)[848] ممن كان في ظلّ العرش (و في بحبوحة العرش)[849] و في بحبوحة الفردوس و الله الغني الوهّاب و هو نزّل الكتاب إلى خير الخلق له فصل الخطاب و الله

[836] Bu kelime VGMA nüshasında yazılmamış, CBDA nüshasında, KRŞMZBG2007-15(E) nüshasında ve KRŞMZBG2007-9(E) nüshasında yazılmıştır.
[837] KRŞMZBG2007-9(E) nüshasında bu şekilde yazılmış ancak (الچفتلك) şeklinde olmasının siyak-sibak ve mana açısından daha uygun olacağını düşündüğümüz için (الچفتلك) şeklinde yazdık ve tercüme ettik
[838] KRŞMZBG2007-9(E) nüshasında bu şekilde yazılmıştır.
[839] KRŞMZBG2007-9(E) nüshasında bu şekilde yazılmış ancak bu kelimenin manası yok.
[840] Be kelime VGMA nüshasında, CBDA nüshasında, KRŞMZBG2007-15(E) nüshasında ve KRŞMZBG2007-9(E) nüshasında (و لا يخنو) şeklinde yazılmıştır ancak (و لا يخون) şeklinde olması mana açısından daha doğru olduğunu ve yanlış yazıldığını düşündüğümüz için bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.
[841] Bu kelime CBDA nüshasında, KRŞMZBG2007-15(E) nüshasında ve KRŞMZBG2007-9(E) nüshasında bu şekilde yazılmıştır.
[842] Be kelime VGMA nüshasında, CBDA nüshasında ve KRŞMZBG2007-9(E) nüshasında (و لا يخنو) şeklinde yazılmıştır ancak (و لا يخون) şeklinde olması mana açısından daha doğru olduğunu ve yanlış yazıldığını düşündüğümüz için bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.
[843] Bu kelime CBDA nüshasında, KRŞMZBG2007-15(E) nüshasında ve KRŞMZBG2007-9(E) nüshasında bu şekilde yazılmıştır.
[844] Bu kelime VGMA nüshasında (و اماتوا) şeklinde yazılı iken CBDA nüshasında (ما داموا) şeklinde yazılmıştır. (ما داموا) şeklinde olmasının daha doğru olacağını düşünerek bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.
[845] KRŞMZBG2007-15(E) nüshasında ve KRŞMZBG2007-9(E) nüshasında bu kelime bulunmaktadır.
[846] Bu kelime CBDA nüshasında, KRŞMZBG2007-15(E) nüshasında ve KRŞMZBG2007-9(E) nüshasında parantez içindeki gibi yazılmıştır. Kuvvetle muhtemel istinsah/kayıt edilirken sehven iki defa yazılmıştır.
[847] Bu kelime VGMA nüshasında yazılı iken CBDA nüshasında, KRŞMZBG2007-15(E) nüshasında ve KRŞMZBG2007-9(E) nüshasında yazılmıştır. Tercümede parantez içerisinde yazdık.
[848] Bu kelime CBDA nüshasında, KRŞMZBG2007-15(E) nüshasında ve KRŞMZBG2007-9(E) nüshasında parantez içindeki gibi yazılmıştır.
[849] Bu bölüm CBDA nüshasında, KRŞMZBG2007-15(E) nüshasında ve KRŞMZBG2007-9(E) nüshasında yoktur.

العزيز التوّاب[850] و الرسول عبد التوّاب (لواب)[851] و جعلنا من أهل السنة و الكتاب من المؤمنين أعمالهم الخير و الصواب.

(22) قد كان الوقف و الخيرات في تاريخ سنة ست و سبعمائة (ست و سبعين و ستمائة (ستماية))[852] من هجرة النبوية المصطفوية عليه أفضل الصلوة و أكمل التحية.

(23) شهود الحال: شهد بما فيه سنان چلبي بن مسعود[853] / و عبد الله بن علي / و سليمان (سلمان) بن محمد / و يوسف بن أحمد / و يونس بن اسماعيل / و ..... بن أحمد (أمر الله بن أحمد)[854] / و أحمد بن حسن / و حسين بن بايزيد / و مصطفى افندي بن ..... (بخشايش) / و موسى بن دولت[855] / (و موسى بن حسين و حمزة بن دولت)[856] / و ملا علي بن ملا محمد / و غيرهم من الحاضرين[857]

4.7.1.4. Vakfiye Değerlendirme:

Vakfiyenin dört farklı nüshası bulunmaktadır. Bunlardan birincisi Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi'nde bulunan "AE.OÖ. Gömlek No:1/Sıra No:2" envanter numaralı nüsha; ikincisi ve üçüncüsü Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi'nde "Kırşehir KRŞMZBG2007-15(E)" ve "Kırşehir KRŞMZBG2007-9(E)" envanter numaraları ile kayıtlı nüshalar; dördüncüsü de Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde "Defter No:628-3/Sayfa No:16/Sıra No:8" envanter numarası ile kayıtlı nüshadır. Bu nüshaları detaylı olarak incelediğimizde genel olarak temel hususlar ve içerik açısından aynı oldukları sadece vakfın/vakfiyenin ana hatlarına tekabül etmeyen bazı ikincil derecedeki noktalarda küçük farklılıkların olduğu görülmekte olup ya birbirlerinden kopya edildiklerini ya da hepsinin aynı belgeden kopya edildiklerini göstermektedir. Bununla birlikte belgelerdeki ifadelerin orijinal olduklarını kabul ederek bir değerlendirme yapsak da belgenin genel çerçevesine baktığımızda istinsah/kopya edilirken ibarelerin istinsah edildiği dönemin şartları

[850] Her iki nüshada da (عزيز التواب) şeklinde yazılmış ancak mana ve gramer açısından (العزيز التواب) şeklinde olmasının daha doğru olacağını düşündüğümüz için bu şekilde yazdık.
[851] Bu kelime CBDA nüshasında, Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi'ndeki "Kırşehir KRŞMZBG2007-15(E)" numaralı nüshada ve KRŞMZBG2007-9(E) nüshasında parantez içindeki gibi yazılmıştır. Ancak VGMA nüshasındaki yazılışın daha doğru olduğunu düşündüğümüz için bu şekilde tercüme ettik.
[852] CBDA nüshasında, KRŞMZBG2007-15(E) nüshasında ve KRŞMZBG2007-9(E) nüshasında tarih bu şekilde yazılmıştır. Ayrıca KRŞMZBG2007-15(E) nüshasında (سبعين) kelimesi (تسعين) şeklinde de okunmaya müsaittir.
[853] Bu kelime CBDA nüshasında ve KRŞMZBG2007-15(E) nüshasında bu şekilde okunmaktadır.
[854] CBDA nüshasında ve KRŞMZBG2007-15(E) nüshasında parantez içindeki gibi yazılmıştır.
[855] Bu isim KRŞMZBG2007-15(E) nüshasında ve KRŞMZBG2007-9(E) nüshasında yoktur.
[856] Parantez içindeki isimler CBDA nüshasında, KRŞMZBG2007-15(E) nüshasında ve KRŞMZBG2007-9(E) nüshasında bulunmakta, VGMA'daki nüshada ise bulunmamaktadır. Diğer şahit isimleri aynı iken bunların farklı olması istinsah esnasında bir yanlışlık olmuş olabileceğini akla getirmektedir.
[857] Bu kelime KRŞMZBG2007-9(E) nüshasında ve KRŞMZBG2007-15(E) nüshasında bulunmaktadır.

gözetilerek yazıldığı intibaını uyandırmakta olup bu hususa dikkat edilmelidir. Nüshalardaki tüm bilgileri ve farklılıkları karşılaştırarak inceledik ve farklılıkları vakfiye metninde ve tercümesinde dipnotlarla belirttik.

VGMA'daki nüshanın baş tarafında "Şeyh Nasreddin Ahi Evran Vakfiyesi", "vakfiye özeti" ve Osmanlı Türkçesi ile 23 Receb 1335 (M. 0.05.1917) tarihinde kaydolunduğu notu düşülmüştür. "Kırşehir KRŞMZBG2007-9(E)" nüshasının baş tarafında da yine Osmanlı Türkçesi ile 2 Zilkade (1)331 (M. 03.10.1913) tarihinde temhîd/önsöz/mukaddime/düzeltme yapıldığı notu düşülmüştür. Bunların yanı sıra bazıları tüm nüshalarda aynı bazılarında da farklı kadıların/hakimlerin tasdikleri/onayları bulunmaktadır. Son bölümlerinde de şahitlerin isimleri yer almaktadır.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi'ndeki nüsha ve Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi'nde bulunan iki nüsha "(H.) 676" (M. 1277/1278) tarihli iken Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'ndeki nüsa "(H.) 706" (M. 1306/1307) tarihlidir. VGMA'daki nüshanın deftere kopya/istinsah edildiğini, diğer belgelerin müstakil birer belge/varak şeklinde olduğunu göz önünde bulundurduğumuzda VGMA'daki nüshanın deftere kaydedilirken yanlışlıkla farklı bir tarihin yazılmış olma ihtimalini akla getirmektedir fakat kesin bir kanaate varmak zordur.

Yapıda iki adet de kitabe bulunmaktadır. Bunlardan bir tanesi türbe bölümünde sandukaların bulunduğu eyvanın güney duvarında yer almakta olup yapının (H.) 854 (M. 1450/1451) senesinde Hasan Bey b. Seydî Bey tarafından inşa ettirildiği (Foto. 105) yazmaktadır. Diğeri ise türbe bölümünün giriş kapısının üzerinde yer almakta olup yapının (H.) 886 (M. 1481/1482) senesinde Sultan Mehmed b. Murat döneminde Aliyyü'd-Devle (Alâü'd-Devle) b. Süleyman[858] tarafından inşa ettirildiği (Foto. 106, 107) yazmaktadır. Bir de günümüzde ulaşamamış olmakla birlikte yapının cami bölümündeki mihrabın üzerinde Sultan Süleyman b. Selim'in izniyle Şeyh Ahi Evran'ın ahfadından bir şeyh tarafından (H.) 968 (M. 1560/1561) yılında inşa ve imar edildiğine dair bilgilerin yer aldığı bir kitabeden bahsedilmektedir[859].

[858] Aliyyü'd-Devle (Alâü'd-Devle) b. Süleyman, Dulkadiroğulları Beyliği yöneticilerinden bir olup beyliği 1480-1515 yılları arasında yönetmiştir. (Vural Köker, "Dulkadiroğlu Beyliği Alâüddevle Bey Dönemi (1480- 1515) Safevi - Osmanlı İlişkilerine Bir Bakış" *Atlas Sosyal Bilimler Dergisi*, 2021, C. 1, S. 7, s.45.

[859] Halim Baki Kunter, "Kitabelerimiz", *Vakıflar Dergisi*, S. 2, Ankara 1942, s.434.

Vakfiyelerdeki ve kitabelerdeki tarihler birlikte değerlendirildiğinde yapının kuvvetle muhtemel H. 676 M. 1277/1278 tarihinde veya küçük bir ihtimalle de H. 706 M. 1306/1307 tarihinde inşa edildiği fakat inşa edildikten bir müddet sonra yıkıldığı veya zarar gördüğü için (H.) 854 (M. 1450/1451), (H.) 886 (M. 1481/1482) ve (H.) 968 (M. 1560/1561) tarihlerinde farklı kişiler tarafından yeniden inşa veya tamir edildiği şeklinde anlaşılabilir.

Vakfiye, besmele, hamdele ve salvele cümleleri ile başlamaktadır. Vâkıf, ânın ve zamanın kutbu (en yücesi), vaktin ve devirlerin en mükemmeli şeklinde tavsif edilen Şeyh Nasreddin Pîr-i Pîrân Ahi Evran'dır. Dünyanın aldatıcı olduğunu ve dünyayı isteyenin zelil ve pişman olacağını, ahiretin ise daha hayırlı olduğunu anladığında üzerinde bir başkasının en ufak bir hakkı olmayan yani tamamı kendisinin olan malı/akaraktı zaviyeye ve mescide vakfettiği belirtilmektedir. Vakfın ve vakıf eserlerinin korunmasına matuf olarak da satılamayacağı, hibe edilemeyeceği, rehin olamayacağı, vali, vâris veya bunların dışındaki hiç kimsenin değiştiremeyeceği, her kim değiştirmeye çalışırsa günahı onun üzerine olacağı, her kim de eksikliklerini gidermeye çalışırsa vakfın sevabına nail olacağı belirtilmektedir.

Vâkıfın asıl adı Şeyh Nasîrüddin Mahmûd Ahî Evran b. Abbas olup Ahî Evran (Evren) olarak bilinmektedir. Tarihî bir hüviyete sahip bulunmasına rağmen gerçek kişiliği menkıbeler içinde kaybolmuştur[860]. Anadolu'da Ahiliğin kurucusu olarak bilinen Ahî Evran İran'ın Hoy şehrinde doğmuştur[861]. Çeşitli araştırmalarda ölümünün yahut öldürülüşünün 1262'de veya 1300-1317 yılları arasındaki bir tarihte olduğu ileri sürülmüştür[862]. Vakfiyenin mükerrer belgelerinden biri (H.) 676[863] (M. 1277/1278) senesinde diğer üçü de (H.) 706[864] (M. 1306/1307) senesinde tanzim edilmiştir. Eğer bu tarihlerde herhangi bir hata veya eksiklik yoksa Ahi Evran'ın ölüm tarihi ile ilgili bir fikir vermeleri açısından önemlidir.

Ahi Evran bir taraftan İslâmî-tasavvufî düşünceye ve fütüvvet ilkelerine bağlı kalarak tekke ve zaviyelerde şeyh mürid ilişkilerini, diğer taraftan da iş yerlerinde usta, kalfa ve çırak münasebetlerini ve buna bağlı olarak iktisadî hayatı düzenleyen Ahiliğin

[860] İlhan Şahin, "Ahî Evran", *TDVİA*, C. 1, Ankara 1988, s.529.
[861] Ziya Kazıcı, "Ahîlik", *TDVİA*, C. 1, Ankara 1988, s. 540.
[862] İlhan Şahin, "Ahî Evran", s.529.
[863] CBDA nüshasında, KRŞMZBG2007-15(E) nüshasında ve KRŞMZBG2007-9(E) nüshasında tarih bu şekilde yazılmıştır. Ayrıca KRŞMZBG2007-15(E) nüshasında (7) yerine (9) şeklinde ve dolayısıyla (696) şeklinde de okunmaya müsaittir.
[864] VGMA nüshası.

Anadolu'da kurulup gelişmesinde büyük rolü olmuştur[865]. Buradan Ahi Evran'ın manevi eğitimin yanı sıra ticari hayatla da ilgilendiğini anlamaktayız. Vakfettiği akaratın/mülklerin kapsamına baktığımızda bir şeyhe göre oldukça geniş olmasının sebebi ticaretle uğraşması ve bunun neticesinde gelirinin fazla olması olabilir. Ancak vakfettiği tüm köy ve mezraların tamamının kendisine ait olmadığı yani ortak olduğu ve kendisine ait olduğu kadarını vakfettiği anlaşılmaktadır.

Vakfiyede, mescidde görevlendirilen şeyhin görevlerinden biri de sabah namazından sonra Yâsin Sûresini ve Hamid Veli'nin evradını[866] okumaktır. Şeyh Hâmid, Şeyh Hâmid-i Velî veya Şeyh Hamîdüddin Aksarâyî olarak bilinen zât halk arasında Somuncu Baba olarak bilinen veliyullahtan bir kişidir ve asıl adı Abdullah'tır. Kaynakların çoğuna göre Kayseri'de doğduğu belirtilmekle birlikte Aksaray'da ve İran'ın Hoy şehrinde doğduğu da belirtilmektedir. Dımaşk'ta Bâyezîdiyye Hankahı'nda Bâyezîd-i Bistâmî'nin ruhaniyetinden terbiye aldığı rivayet edilse de asıl şeyhi Safeviyye tarikatının pîri Safiyyüddin Erdebîlî'nin torunu Alâeddin Erdebîlî (ö. 832/1429) veya Alâeddin Erdebîlî'nin oğlu İbrâhim Erdebîlî'dir. Erdebil Tekkesi'nden şeyhinin emriyle ayrılır ve Anadolu'ya gelip Bursa'ya yerleşir. Bu dönemde ormandan topladığı odunlarla ekmek pişirip "somunlar, müminler!" diyerek halka dağıttığı için Ekmekçi Koca veya Somuncu Baba lakabı verilir. Aksaray'da vefat edip orada defnedildiği belirtilmekle birlikte günümüzde meşhur olduğu üzere Malatya'nın Darende ilçesinde medfun olduğu da belirtilir. Kesin vefat tarihi bilinmemekle birlikte 815 (M. 1412) yılında vefat ettiği söylenir.[867]

Veli veya âlim bir zatın virdinin bir türbede, zaviyede veya mescidde okunmasının vakıf şartı olarak ileri sürülmesi Anadolu Selçuklu vakfiyelerinde rastlanan tek örnek olmakla birlikte gayet tabiidir. Ancak burada ilginç olan husus vakfiyede Hamid-i Veli olarak ifade edilen ve daha çok Somuncu Baba olarak bilinen zatın vefat tarihi kesin olarak bilinmese kabul gören görüşe göre 815'tir (M. 1412'dir). Vakfiyenin tarihi ise kuvvetle muhtemel 676 (M. 1277/1278) veya bir ihtimal 706 (M. 1306/1307) şeklinde olup her iki durumda da Hâmid-i Velî'nin vefat tarihi ile karşılaştırdığımızda böyle bir şartın koşulması kronolojik olarak çok zor olduğu görülmektedir. Vakfiyede bir de vakfedilen mülklerin sınırlarının ve kayıtlarının valilik

[865] Ziya Kazıcı, "Ahîlik", s. 540.
[866] Okunması âdet edinilmiş olan belli âyet, sûre ve duâlara evrad denir.
[867] Haşim Şahin, "Somuncu Baba", *TDVİA,* İstanbul 2009, C. 37, s.277-278.

(vilayet) mensupları ve mutasarrıflar[868] tarafından çok iyi bilindiği ifade edilmektedir. Bu ifadede yer alan mutasarrıf ve vali kavramları da daha çok Osmanlı döneminde kullanılmaktadır. Bu durumda tarihlendirmede bir sorun olduğu düşünülebileceği gibi tarihlendirmede herhangi bir sorunun olmadığı, bahsedilen Hamid-i Veli'nin Somuncu Baba değil başka bir kişi olduğu, mutasarrıf ve vali kavramlarının da vakfiyenin düzenlendiği tarihteki ilgililerin yerine istinsah/kopya edildiği tarihteki ilgililer dikkate alınarak kullanılmış olabileceği düşünülebilir. Her ne kadar vakfiyedeki ifadelerin orijinal belgedeki ile aynı olduğunu kabul ederek bir değerlendirme yapsak da belirttiğimiz hususların dikkate alınması gerekir. Bununla birlikte vakıf kültürünün ve sisteminin iyi bilindiğini, hemen her vakfiyede olduğu gibi bu vakfiyede de belirtildiği üzere vakfın değiştirilmesine ve dönüştürülmesine karşı hassasiyetin dikkate alındığını veya böyle olmuş olmasını isteyerek bu tasarrufun vakfın aslına zarar vermeyecek şekilde tâlî hususlarla ilgili olduğunu düşünmekteyiz veya en azından böyle olmasını umut etmekteyiz.

Vakfiyede mevkufun aleyh olan bir zaviye ve bir mescidden ve ayrıca türbenin de mescidle bitişik olduğundan bahsedilmektedir. Günümüzde yapıda yer alan kitabelere ve yapının mimarisine baktığımızda yapıların orijinal halinden herhangi bir emârenin kalmadığı aşikardır. Bununla birlikte yapının günümüzde bir cami/mescid ve bir de türbe olmak üzere iki bölümden oluştuğunu görmekteyiz. Her bölümün kendi içerisindeki mimari özelliklerine ve birbirleriyle olan bağlantılarına baktığımızda vakfiyede belirtilenle günümüzdeki binanın yaklaşık aynı plan özelliklerine sahip olduklarını ve aynı boyutlarda olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Zaviyeyi, mescidi ve türbeyi kimin yaptığı veya yaptırdığı ile ilgili açık ve kesin bir bilgi verilmemektedir. Vâkıf, Ahi Evran olduğundan ve bir mimari eseri yaptıranın/yapanın o eserin devamı için bir de vakıf tanzim etmesi bir gelenek olduğundan hareketle ilk akla gelen mevkufun aleyh yapıyı bizzat kendisinin yaptırmış olduğudur. Fakat bu husus vakfiyede açıkça belirtilmediği için daha önce var olan eserlere vakıf tahsis etmiş olması da ihtimal dahilindedir.

Vakfiyedeki türbenin mescidle bitişik olduğu ifadesinden türbenin vakfın/vakfiyenin tanzim/tahsis tarihinden önce inşa edilmiş olduğu anlamına gelir.

[868] 1- Bir mal yâhut mülkün sâhibi, mâliki olup kullanma hakkını elinde bulunduran (kimse). 2-Osmanlı devlet teşkîlâtında kazâ ve vilâyet arasında kalan sancak yâhut livânın en büyük mülkî âmiri, sancak beyi.

Günümüzde de yapı cami ve türbe olmak üzere iki bölümden oluşmakta olup türbe bölümünün doğudaki eyvanında kime ait oldukları tespit edilemeyen altı adet kabir yer almaktadır. Bu bölümün vakfiyede belirtilen türbe olması muhtemeldir. Günümüzde Ahi Evran'ın kabri de yapının türbe bölümünde kuzeyindeki eyvandadır. Bu da vâkıf Ahi Evran'ın bu zaviyeye vakıf tanzim etmesinden sonraki bir tarihte vefat etmesi üzerine defnedildiği şeklinde yorumlanabilir.

Zaviyenin, (مرقد) şeklinde yazılı olan ve hem istirahat/dinlenme yeri olarak hem de mezar olarak tercüme edilebilecek bir mekanın yakınında olduğu belirtilmektedir. Belgede (أما وقفيته على أن يكون في قرب مرقده زاويته) şeklinde okuduğumuz ve "Vakfiyesine/vakfına gelince; mezarının yakınındaki zaviyenindir." şeklinde veya ve "Vakfiyesine/vakfına gelince; dinlenme yerinin yakınındaki zaviyenindir." şeklinde tercüme edilebilecek bu ifadeler iki farklı şekilde anlaşılabilir. Birincisi, (مرقد) kelimesini "dinlenme/istirahat yeri" olarak tercüme ettiğimizde Ahi Evran'ın vakıf tanzim ettiği zaviyenin yanında kendisinin istirahat ettiği bir nevi evi diyebileceğimiz bir mekanın olduğu düşünülebilir ki muhtemel bir durumdur. İkincisi ise; (مرقد) kelimesini "mezar" olarak tercüme ettiğimizde siyak-sibakından da vâkıfın yani Ahi Evran'ın mezarından bahsedilmiş olmaktadır. Bir kişinin ölmeden önce kendi mezarından bu şekilde bahsedemeyeceği aşikardır. Ayrıca vakfiyenin bir başka bölümünde tevliye görevi ile ilgili açıklama yapılırken (و يسعى في عمارة الزاوية و القبر و المسجد) "zaviyenin, kabrin ve mescidin imarı için çalışması" şart koşulmakta ve burada (قبر) kelimesi kullanılmaktadır. Buradan da anlaşılıyor bir mezar kastedildiğinde (قبر) kelimesi kullanılmakta (مرقد) kelimesi kullanılmamaktadır. Binaenaleyh bu iki seçenekten ilkinin daha uygun olacağı anlaşılmaktadır. Ancak nüshanın/nüshaların istinsah edildiği dönemin şartları dikkate alınarak bir istinsah yapıldığı ve buradaki (مرقد) ifadesi ile gerçekten Ahi Evran'ın kabrinin kastedilmiş olabileceğini de dikkate almak gerekmektedir.

Mevkuf yani akarat: Kırşehir'de Çaruk, Lordan, Kolpak (Kolbak), Kara Halil, Gökcelü (Gökceli), Kızıl Kaya, Mikâîl (Mikâyil)[869] Hisarlı ve Karaslan Tomuş

[869] Bu ibare CBDA nüshasıda ve "Kırşehir KRŞMZBG2007-15(E)" numaralı nüshada bu şekilde yazılmıştır.

köylerinin ve Bed(i)r Köy (Umur Köy)[870], İnceg(ğ)iz, Yazı Bemir (Yazı Yemin(r))[871], Ağmalca Ağıl (Ağca Ağıl)[872], Koc(ç)ak mezralarının yarısı, G(K)ök Güven (Geven) (Gün)[873], İdris Mezrası ve İlmelek ile beraber G(K)üllüce sınırındaki Ahi Bo(u)zlar Köyü'nün yarısı, Kazlıca (Kızılca)[874] ve B(P)azar Ağıl (Baran Ağıl)[875], Beğ(k)düz köylerinin şuyulu (ortak) dörtte biri (1/4), Karaslan Köyü'nün altıda biri (1/6), Kırşehir'in içinde arazilerin, bahçelerin, evlerin (odaların), hamamın ve iki kapı(lı) değirmenin olduğu birbirine bitişik iki çiftlik ve ayrıca Hacıbektaş Kazası'na bağlı Mikâîl (Mikâyil)[876] Hisarlı Köyü'nün ve birbirine bitişik Kozağaç (Gözağaç, Közağaç) ve Mucur köylerinin dörtte biri (1/4), Gümüş Künbet, Seyf(i) Sa(e)ray ve Yazı Konak köylerinin yarısıdır.

Vakfiyede, "zaviyenin şeyhlik, mütevellilik ve nazırlık görevinin, soyları devam ettiği ve artarda geldikleri müddetçe evâkıfın erkek evlatlarına tevdi edildiği" ifade edilmektedir. Bu şart genel olarak vakfiyelerde ve özel olarak da Anadolu Selçuklu dönemi vakfiyelerinde çok sık gördüğümüz bir durumdur. Bu ifadenin devamında da (ثم من الاناث) ifadesi kullanılmaktadır. Buradan da zaviyenin şeyhlik, mütevellilik ve nazırlık görevinin vâkıfın erek evlatların nesli kesilince kız evlatlarına geçtiği anlaşılmaktadır. Mütevellilik ve nâzırlık görevi için kız evlatların görevlendirilmesi nadir de olsa Anadolu Selçuklu Dönemi vakıflarında görülmektedir. Ancak şeyhlik görevinin kız evlatlara intikal etmesi hem hem dînî hem de geleneksel açıdan uygun değildir. Bu durumda ya bir yanlış anlama veya anlamlandırma söz konusu ya da metinde bir yanlışlık veya eksiklik söz konusu olduğu düşünülebilir. İlk bakışta ibare (ثم من الاناث) "sonra kızlar" yerine (ثم من الاناس) "sonra insanlar" şeklinde olsa yukarıda belirttiğimiz sıkıntı ortadan kalkacağı ve yanlış yazım söz konusu denilerek çözüme kavuşturulabildiği düşünülebilir. Biz de bu duruma işaret etmek için hem vakfiye metninde hem de tercümesinde bu şekilde bir not düştük. Fakat burada da yine Anadolu Selçuklu Dönemi vakfiyelerinde şeyhlik, mütevellilik, nâzırlık

[870] Bu ibare CBDA nüshasında, KRŞMZBG2007-15(E) nüshasında ve KRŞMZBG2007-9(E) nüshasında yazılmıştır.
[871]Bu ibare CBDA nüshasında, KRŞMZBG2007-15(E) nüshasında ve KRŞMZBG2007-9(E) nüshasında bu şekilde yazılmıştır.
[872] CBDA nüshasında, KRŞMZBG2007-15(E) nüshasında ve KRŞMZBG2007-9(E) nüshasında bu şekilde yazılmıştır.
[873] Bu ibare CBDA nüshasında ve KRŞMZBG2007-9(E) nüshasında bu şekilde yazılmıştır.
[874] KRŞMZBG2007-9(E) nüshasında bu şeklinde yazılmıştır.
[875] CBDA, KRŞMZBG2007-15(E) nüshasında ve KRŞMZBG2007-9(E)" nüshasında bu şekilde yazılmıştır.
[876] Bu ibare CBDA nüshasında ve KRŞMZBG2007-15(E) nüshasında bu şekilde yazılmıştır.

görevlerinin herhangi bir kayıt/sınır altına alınmadan tüm insanlara bırakılması karşılaşılan bir durum değildir. Çünkü tüm insanlara bırakmak bir muğlaklık ifade etmektedir ki bu da vakıf anlayışına aykırı bir durumdur. Bu durumda kesin ve net bir tashih görünmemektedir. Ayrıca bu ifadelerin geçtiği bölüme baktığımızda da bazı eksikliklerin ve kopuklukların olduğu izlenimi oluşmaktadır. Bu nedenle bu ifadelere temkinli yaklaşmak ve üzerinde daha spesifik bir araştırma yapmak gerekmektedir. Bu husus çalışmamızın genel çerçevesini aşacağı için bu bilgilerle iktifa ediyoruz.

Mütevellinin görevleri sayılırken kabrin ve mescidin imarı için çalışması, vakfedilen yerlerin/ malların eksikliklerini gidermesi, mahsulleri koruması, ücretli çalışanlara haklarını vermesi, vakfın yararına olan işleri yapması ve bunlardan geriye kalan gelirin imkan ölçüsünde yolculara harcanması şart koşulmaktadır. Kişilik olarak da ihlaslı ve doğru görüşlü olması, aklen ve fikren olgun evlatlarından olması, vakıf işlerinde edebe aykırı davranmaması, (vakıf konusunda)[877] haksızlık yapmaması, belirtilen şartlara aykırı hareket etmemesi, her hak sahibine hakkını vermesi şart koşulmaktadır. Ücreti ise şeyhe verilen ücret kadar yani günlük bir dirhem olarak belirlenmiştir.

Nezaret görevinin de vâkıfın evlatlarından birinin uhdesinde olması, fesad içinde olmayan ihlaslı bir kişi olması, vakfın şartlarını yerine getirmek için çalışması şart koşulmuş ve ücret olarak da günlük bir dirhem belirlenmiştir. Eğer nezaret görevini üstlenen kişi fesad içinde olur ise görevin kendisinden alınıp evlatlarından bir başkasına verilmesi istenmektedir. Şeyhin görevleri ise mescidde 5 vakit namazı kıldırmak, 5 vakit namazın akabinde (vâkıf) için dua etmek, Cuma ve Pazartesi geceleri Allah'ı zikretmek, sabah namazından sonra Yâsin Sûresini ve Hamid Veli'nin evradını[878] okumak olarak belirtilmiştir. Kişilik olarak da ihlaslı, takva sahibi, haramdan, günahtan sakınan, uzlet ve kanaat sahibi, ahlaklı sahibi bir kişi olması istenmektedir. Ücreti ise günlük bir dirhem olarak belirlenmiştir.

Şeyh öldüğünde veya fahiş (kötü) bir iş yaptığında bu görevin, en ihlaslı evlatlarına verilmesi şart koşulmaktadır. Ücreti ise günlük bir dirhem olarak belirlenmiştir. Şeyh ile ilgili en çarpıcı şart ise salihlerin ve şeyhlerin elbisesini giymesinin ve her gün zaviyede oturmasının istenmesidir. Bunun nedeni ile ilgili

[877] Bu ibare CBDA nüshasında, KRŞMZBG2007-15(E) nüshasında ve KRŞMZBG2007-9(E) nüshasında bu şekilde yazılmıştır.
[878] Okunması âdet edinilmiş olan belli ayet, sure ve dualara evrad denir.

vakfiyede herhangi bir açıklama yoktur ancak çok farklı yorumlar yapılabilir. Fakat bu konu tezimizin genel çerçevesinin dışında olduğu için bu kadarıyla iktifa ediyoruz.

4.7.2. Şeyh Süleyman Türkmânî (Şeyh Süleyman b. Şeyh Hüseyin b. Şeyh Şemseddin) Zaviyesi (Türbesi):

4.7.2.1. Mimari:

Vakfiyesine göre Şeyh Süleyman, Kırşehir'in dışında doğu tarafa bir zaviye inşa etmiştir/ettirmiştir. Günümüzde de Kırşehir merkezde Şeyh Süleyman'a atfedilen ve Şeyh Süleyman Türkmânî Türbesi olarak bilinen bir türbe ve bu türbenin yanında da bir cami bulunmaktadır. Bu yapıların Şeyh Süleyman'ın yaptırdığı zaviye ile ilgili bağlantısını vakfiyeyi değerlendirdiğimiz bölümde ayrıntılı olarak izah edip değerlendirdiğimiz için tekrar değinmeyeceğiz.

Şeyh Süleyman Türkmânî Türbesi olarak bilinen türbe İmaret Camii ile bitişik olup caminin doğusunda yer almaktadır (Foto. 114). Yani türbenin batı cephesi İmaret Camii'ne bitişik olarak inşa edilmiştir. Türbenin duvarları sıvalı ve boyalı olduğu için inşa malzemesi tam olarak anlaşılamamaktadır. Dikdörtgen planlı olan yapı kiremit kaplı kırma çatı ile örtülüdür. Kuzey cephesindeki kapıdan içeriye girilir (Foto. 115). Kuzey, güney ve doğu cephelerinde pencere açıklıkları yer almaktadır. Yapıda herhangi bir süsleme unsuru yoktur. Ayrıca yapı tarihi ve mimari bir değer taşımamaktadır. İçerisinde orijinal olmayan dört adet sanduka vardır (Foto. 116). Ne türbe ne de içindeki sandukalar sanatsal açıdan herhangi bir değere sahip değildir. Ancak türbenin güney duvarında bir mezar taşı olduğu anlaşılan ancak üzerindeki yazılar tam olarak okunamayan bir taşı bulunmaktadır[879] (Foto. 117). Türbede Süleyman Türkmânî ile birlikte Ebânî Mehmet Çelebi ve şeyhin ahfadından Şeyh Osman Efendi ve Şeyh Bekir Efendi medfundur[880].

Şeyh Süleyman Türkmânî'nin inşa ettirdiği zaviyenin yerine yapılmış olabileceğini düşündüğümüz İmaret Camii (Foto. 122), kuzey-güney ekseninde dikdörtgen planlı bir cami olup sanatsal ve mimari açıdan herhangi bir değeri yoktur. Ancak caminin giriş kapısının üzerinde bir kitabe bulunmaktadır (Foto. 118). Tam olarak okunamasa da bu kitabe burada bir mimari eserin olduğunu göstermesi açısından önemlidir[881]. Ancak türbe gibi cami de tarihi ve mimari bir değer taşımamaktadır. Caminin/mescidin son cemaat mahallinde kapı ekseninin sağında iki (Foto. 120)

[879] Mezar taşının üzerinde daha ayrıntılı bir inceleme yapılırsa okunabileceği kanaatindeyiz.
[880] Cevat Hakkı Tarım, *Kırşehir Tarihi Üzerine Araştırmalar*, Kırşehir Vilayet Matbaası, 1938, s.78; Enver Behnan Şapolyo, *Kırşehir Büyükleri, Kırşehir Büyükleri*, Kırsed Yayını, San Matbaası, Ankara 1937, s.34.
[881] Kitabenin üzerinde daha ayrıntılı bir inceleme yapılırsa okunabileceği kanaatindeyiz.

solunda da üç (Foto. 121) adet olmak üzere toplam 5 kabir bulunmaktadır (Foto. 119). Buradaki mezar taşlarının Osmanlı dönemine ait oldukları hatta iki tanesinin üzerine Latin harfleriyle açıklama yazıldığı görülmektedir. Bir iki tanesinin de Selçuklu dönemine ait olma ihtimali bulunmaktadır. Ayrıca bu kabirlerin Şeyh Süleyman Türkmânî'nin torunlarına ait olduğu belirtilmektedir. Tüm bunların detaylı olarak incelenmesi gerekir fakat çalışmamızın genel çerçevesinin dışına çıkacağı için bu bilgilerle iktifa ediyoruz.

Fotoğraf 114: Kırşehir Şeyh Sülayman Türkmânî Türbesi (sol) ve İmaret Camii (Şeyh Süleyman Türkmânî Zaviyesi) (sağ) Kuzeydoğudan Görünüşü

Fotoğraf 115: Kırşehir Şeyh Sülayman Türkmânî Türbesi Giriş Kapısı

Fotoğraf 116: Kırşehir Şeyh Sülayman Türkmânî Türbesi İçi

Fotoğraf 117: Kırşehir Şeyh Sülayman Türkmânî Türbesi İçinde Güney Duvarının Önünde Yere Sabitlenmiş Mezar Taşı

Fotoğraf 118: Kırşehir İmaret Camii'nin (Şeyh Süleyman Türkmânî Zaviyesi) Giriş Kapısının Üstündeki Kitabe

Fotoğraf 119: Kırşehir İmaret Camii'nin (Şeyh Süleyman Türkmânî Zaviyesi) Son Cemaat Mahallinin Kuzeybatıdan Görünüşü

Fotoğraf 120: Kırşehir İmaret Camii'nin (Şeyh Süleyman Türkmânî Zaviyesi) Son Cemaat Mahallindeki Kabirler

Fotoğraf 121: Kırşehir İmaret Camii'nin (Şeyh Süleyman Türkmânî Zaviyesi) Son Cemaat Mahallindeki Kabirler

Fotoğraf 122: Kırşehir İmaret Camii (Şeyh Süleyman Türkmânî Zaviyesi) İçi

4.7.2.2. Vakfiye[882] Tercümesi:

(1) Şeyh Süleyman ibn el-merhum eş-Şeyh Hüseyin (merhum Şeyh Hüseyin Efendi'nin oğlu Şeyh Süleyman) Efendi'nin vakfiyesi 2 Cemâziye'l-Evvel (1)324 tarihinde gerçekleşen yüce (padişah) irâde gereğince kaydolmuştur.

(2) Bâtakrir (takrir ile/rapor olarak)[883] 2 ……. / 1611 takririyle (anlatımıyla)…

(3) Kitabın (belgenin) anlattığı ve hitâbın (ifadenin) doğruladığı (şekliyle) Yüksek Şeriat Meclisi'nde (Mahkemesi'nde) Hâkim Muslih b. Sadr -Allah ona bol bol yüce nimetler bahşetsin- tahrir etti (yazdı, kontrol etti, tashih etti), Muhammed el-Bâhir (muhteşem) el-Takî (muttaki) el'-Nakî (halis) yazdı.

(4) Gözetim/ihtimam/özen garantisi altında… Vakfın (vâkıfın) Şeri (dine, kanuna uygun olması) yönünden geçerliliğine hükmettim. Ğanî (kullarının bütün ihtiyâcını karşılayan) olan Allah'a muhtaç Ahmed b. Ali el-Kırşehrî ilgili hâkim Ham(i)dullah'a yazdı.

(5) Bu kitaptan/belgeden… Cevabı/karşılığı nerede… Toplanma (kıyamet) gününde Allah'a muhtaç olanların en zayıfı Hacı Bektâş-ı Velî Hâkimi es-Seyyid Ahmed b. Yusuf -Allah onları bağışlasın- (ilgili) hakime yazdı.

(6) Kitabın (belgenin, kâtiplerin) yazdığı ve söylenenlerin (kaydedildiği) yazıtın (belgenin) sevk etiği şekliyle ben Kerim (cömert) olan Rabb'in (Allah''ın) affına muhtaç Karaman Vakıflar İdaresi Hâkimi es-Seyyid Muhammed b. Mahmud Mahmud oğlu Seyyid Muhammed -iyiliği, ikramı bol olan (Allah) onu bağışlasın- (onayladım).

(7) Sağlam (orijinal, bütün, eksiksiz) bir şekilde ulaşan vakfiye sureti (oldur ki aynıyla nakil oldu)[884] 1232 (bin iki yüz otuz iki) senesinin mübarek Şaban ayında tahrir edilerek (yazılarak, kontrol edilerek, tashih edilerek) yeniden uygulandı (yürürlüğe

[882] VGMA Defter No: 595 / Sayfa No: 31 / Sıra No: 27 ve VGMA Evkaf Nezareti Kutu ve No: Muhtelif (2510/01) / Dosya No: (02/01/-). VGMA'da "Evkaf Nezareti, Muhtelif Kutu: 2510-0 / Dosya No: 02/01/- "envanter numarası ile kayıtlı olan mükerrer belge araştırmacı sisteminde görünmekte fakat arşiv yetkililer kutudaki belgeler araştırmaya açık olmadığını belirttikleri için incelenememiştir.

[883] Bilgilendirmek üzere, tespit olarak… "Ba" (با): Farsça bir ek olup Arapça ve Farsça kelimelerin önüne gelerek zarf fonksiyonunda "ile" anlamında ön ek. "Takrir" (تقرير): Arapça bir kelime olup ifade, anlatım gibi manalara gelmektedir. Ayrıca "Osmanlı Devleti'nde resmî dâirelerden sadrâzamlığa gönderilen yazı"lara da takrir denilmektedir.

[884] Parantez içerisinde yazdığımız bu bölüm belgede Osmanlı Türkçesi ile yazılmıştır.

kondu). Nâcizâne Kırşehir şehrine ihtilaf/anlaşmazlık üzerine tayin edilen hâkim Ali Râşid yazdı.

(8) Aslını Kırşehir şehrine ihtilaf/anlaşmazlık üzerine tayin edilen hâkim Seyyid Muhammed Latif uyguladı/tatbik etti. Şânı yüce olan (Allah'a) muhtaç -Allah onu bağışlasın- kaydetti (yazdı).

(9) Kovulmuş şeytanın şerrinden Allah'a sığınırım. Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla… "Bana karşı büyüklük taslamayın ve teslimiyet göstererek bana gelin."[885]

(10) Kullarına çeşit çeşit lütuflar ve nimetler ile iyilikte bulunan, farklı farklı yardım/hediye ve nimetler sunan, yüce hakikatin vesilesiyle (bizzat kendisiyle) gözlerinden perdeyi kaldıran, en değerli/kıymetli bilgiler (güzel hasletlerle) ile düşüncelerini/ruhlarını süsleyen Allah'a hamd olsun. (Allah'ın) enbiyalarının (peygamberlerinin) efendisi, (Allah'ın) hâlis kullarının dayanağı Hz. Muhammed'e ve ailesine salât (selâm) olsun. Muhakkak ki Allah bir kulu için hayır murat ettiyse onu ibadet ile meşgul eder (ibadet ile vakit geçirmesini sağlar). Onu her türlü zarardan ve kusurdan (günahtan) kurtarır. Ona itaat ve yiğitlik duygusunu ilham eder. Onun yolunu (istikametini) ibadet (Allah'a yakınlık) ve hayır yönüne çevirir. Basiretini (ileriyi görüş yetisini) kadın sürmesi ile sürmeler (arttırır). Hediyesi (hidayeti, doğru yolu göstermesi) ile vakıf yapanların (zindanların/karanlıkların) (sevenlerim)[886] aydınlatır. Yanındakine şu şekilde tavsiyede bulunur (nasihat eder): Dünya kötülük ve kaçış yurdudur ve mutluluğu kalıcı değildir, kokusu uğursuzdur (felaket getirir), içeceği zehirlidir, yiyeceği zakkumdur.[887]

(11) Akıllı kişi, değerli vakitlerini kendisini ilgilendirmeyen şeylerle israf (zayi) etmez. Ömrünü kendisini ilgilendiren şeylere sarf eder. Bedeni harap olduktan (öldükten) sonra (bile) onunla (vakıflarla, iyi ameller işleyerek geçirdiği ömrüyle) sâlih

---

[885] Neml Suresi 27/31.

[886] Kelime belgede üç farklı şekilde okunmaya müsait olup (المَحْبَسين) şeklinde okunacak olursa "zindanlar", (المُحَبِّسين)şeklinde okunursa "vakfeden, vakıf sahibi" (محبين) şeklinde okunursa da "sevenler" anlamına gelmektedir. Tercümede üç manaya da atıfta bulunduk.

[887] Sözlükte "bir yiyeceği lokma haline getirip yutmak" anlamındaki z-k-m kökünden türeyen zakkūm Câhiliye döneminden itibaren bilinen, hurma ile kaymağın karışımından oluşan bir yemeğin, ayrıca Türkçe'de de kullanılan bir ağacın adıdır. Kelime Türkçe'de olumsuz anlamda zıkkım şeklini almıştır. Kur'ân-ı Kerîm'de zakkumun cehennemde kâfir ve müşriklerin yiyeceği olduğunu bildiren âyetlerin nüzûlünden sonra kelime bu mânanın yanı sıra öldürücü etki yapan bütün yiyecekler ve tâun hastalığı için de kullanılmıştır. (Mustafa Öz, "Zakkum", *TDVİA*, C. 4, İstanbul 2013, s.108.)

eserler (ameller) yapar. Hüzün ve korku günü olan kıyamet gününün azığı olacak (kıyamet günü kendisine fayda sağlayacak) şeyler ile meşgul olur. O (azık) da hayırların ve ibadetlerin en iyisi (tercih edileni) olup zamanlar ve çağlar geçse bile ebedi (bâki) kalacak eserlerdir. Ve o (azık) geceler, günler ve saat/saatler/zaman[888] devam ettikçe kârları/kazançları ve faydaları kesilmeyen, hayırların en güzeli, hasenatın en üstünüdür (tercih edilenidir). Peygamberlerin önderi, hakkı ve ona giden yolları aydınlatan (Hz. Peygamber) -salâtın en üstünü ve selâmın en mükemmeli (tamamı) onun üzerine olsun– şöyle dedi: "Ademoğlu (insan) öldüğü zaman, şu üç şey dışında ameli(nin sevabı) sona erer. Bunlar, istifade edilen ilim, kendisine dua eden hayırlı evlat ve sadaka-i câriyedir."[889] Yani vakfedilen şeylerdir. Zikri (anılması, zikredilmesi) yüce olan (Allah) şöyle buyurdu: "Kendiniz için önden gönderdiğiniz her hayrı Allah katında bulacaksınız"[890] ki o tamamıyla bir hayırdır ve sevabı da büyüktür. Daha sonra o, hayır ve hasenat sahibinin ömrünün ve ibadetlerini kuvvetlendiğini (bereketlendiğini) idrak ettiğinde, ihlas sahiplerinin ve muttakilerin en büyük şeyhi, Allah dostlarının ve seyr-i sülük sahiplerinin en hayırlısı, önde gelen Allah dostlarının ve şeyhlerin selefi (öncüsü), zâhidler ve veliler zümresinin en son lideri, âlemi doğru yola sevk eden yol gösterici (mürşid), vâsılînin (Allah'ı bilen, emirlerini yerine getiren ve yasaklarından kaçınan kişilerin) en değerlisi, hibe edenlerin (bağışta bulunanların) gururu (övünç kaynağı), tüm cihanda (alem) Allah-u Teâlâ'nın dostlarının örnek şahsiyeti Şeyh Süleyman ibn merhum mağfur Şeyh Hüseyin Efendi ibn merhum Şemseddin -Allah onun bereketini üzerimizde devam ettirsin- şöyle dedi: Muhakkak ki dünya fâni (geçici) âhiret ise bâkîdir (kalıcıdır), oradaki ve elindeki her şey ödünçtür, insanın yediği yok olup gidecektir, giydiği yıpranıp eskiyecektir, tasadduk ettiği ise bâkî kalacaktır..

(12) Kırşehir şehrinin dışında doğu tarafında ihlaslı bir şekilde[891] zâviye inşa ettirdi. Onu (zâviyeyi) oraya gelen yolculara, Mevlevilere[892], komşulara, orada çalışanlara, şeriat hükümlerine ve hayırlı işlere devam/sebat etme (konusuna) sıkı sıkı bağlı olanlara, günahlardan/kötü işlerden, kötü niyetli ve bidat ehli ile sohbet etmekten

[888] Kelime belgede (الساعة)şeklinde yazılmıştır. Bu haliyle saat veya zaman olarak mana verilebilir. Ancak yanlış yazılmış olup (الساعات)şeklinde de olabileceği akla gelmektedir ki o zamanda "saatler" manasına gelmektedir.
[889] Müslim, Vasiyet 14; Ebû Dâvûd, Vasâya 14; Tirmizi, Ahkâm 36; Nesâî, Vasâyâ 8.
[890] Bakara Suresi 2/110.
[891] Belgede burada (مخالص) şeklinde bir ifade var siyak-sibak ve cümlenin bütünü açısından tam olarak ne kastedildiğini anlayamamakla birlikte bu şekilde tercüme ettik.
[892] Belgede burada (المولودين) şeklinde okunmaya daha uygun bir kelime var ancak bu şekliyle çok anlamlı gelmediğini, siyak-sibak ve mana açısından (المولويين) şeklinde olmasının daha doğru olacağını düşünerek bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.

kaçınanlara vakfetti. Sonra vakfın ortaya çıktığı zamana kadar kendisinin, mülkü olan, …….. elinde ve tasarrufu altında bulunan şeyleri vakfetti.

(13) (Vakfettiği şeyler) de şunlardır: Yazılı (yukarıda adı geçen) şehrin (Kırşehir) nahiyelerinden Maltepe Nâhiyesi'nde bulunan tüm köyler, Kazlıca (Kızılca) diye isimlendirilen köy, Kızılca Köyü'nün yakınındaki Aran (Baran) Ağılı diye isimlendirilen köy, Büyük Çoğan diye isimlendirilen köy, Küçük Çoğan diye isimlendirilen köy, Cümle (Cemle) diye isimlendirilen köy ki bu köyün sınırı, Batatburnu'nda son bulur ve oradan Çokumtaş (Çofumtaş- Çerfumtaş- Çedfumtaş- Cerfumtaş), oradan Sabun Yolu'na, oradan da Taburfon Geçidi'ne gider. Sabuta (Saburta) diye isimlendirilen mezra, Kapucak (Kapıcık) diye isimlendirilen mezra ve onunla beraber Has Bahçecik, Kibriye diye isimlendirilen köy, Gölhisar diye isimlendirilen mezra ki onun sınırı Dikili Taş ve Sekmât Yolu'nda son bulur, (oradan da) Anaç'a gider, oradan Anız (Ekiz) Öyüğü'ne (Höyüğü'ne), oradan Bozbelde'ye (Bozbelen'e), oradan Akpınar'a, oradan Saluca Vadisi'ne, oradan Ufacık Tepeler'e, oradan da Dikili Aktaş'a giden yola (ulaşır). Bu köy ve mezraların tamamı birbirine bitişik olup (iyi bilindiği için) sınırlarını belirtmeye (gerek yoktur). Tamamı Kırşehir şehrinin yakınındadır.

(14) Hacı Bektaş -Allah sırrını (ruhunu) aziz kılsın- Nahiyesi'nde bulunan mezranın[893] tamamı, Konur (Kargir) Nahiyesinde bulunan Yenicakapı (Gecekapı) diye isimlendirilen köy, Samanlı diye isimlendirilen mezra, Zorkılcık (Snırkılçık) diye isimlendirilen mezra…

(15) Hacı Bektaş -Allah sırrını (ruhunu) aziz kılsın- Nahiyesi'nde bulunan; Yenice Kapıcık (Gece Kapıcık) diye isimlendirilen köyün, Sekilik diye isimlendirilen köyün, Ğalye diye isimlendirilen köyün, Basca diye isimlendirilen köyün, Kalegebiz (Kalekepez) diye isimlendirilen köyün, Kozgebiz (Kozkepez) diye isimlendirilen köyün, Emirköyü Mezrası'nın ve Kapupınar diye isimlendirilen mezranın tamamı… (Bunların) hepsi Mucur yakınlarında bulup birbirlerine bitişiktir ve (iyi bilindikleri için) sınırlarını belirtmeye gerek yoktur.

[893] Belgede mezranın ismi yazılmamıştır.

(16) Kırşehir'de zaviye-i şerif mezarlığına dört taraftan bağlı olan (dört tarafını çeviren) çiftliği ki orada araziler, el-Beyan[894] Bahçeleri vardır ve vilayet ehlince (şehirde yaşayanlarca) ve mutasarrıflarca[895] buranın sınırları belli, kubbesi/türbesi meşhurdur. Orada başkalarının hakkı yoktur ve tamamı onundur (vakfındır/vâkıfındır). Zaviye-i Şerif'in mezarlığının yakınında olanlara gelince kabirler ve mescidler dışında tüm sınırları, hakları, ilaveleri, eklentileri, tüm harabeleri ve bütün menfaatleri ile vakıftır.

(17) Adı geçen vâkıf -Allah iyiliği/iyi bir şekilde kabul etsin-, elde edilebilecek (faydalanılabilecek) her türlü kârın (faydanın) elde edilmesi (sağlanması) noktasında vakıflarla ilgilenilmesini, (gelirin) öncelikle vakıfların imarı için sonra zaviyenin imarı için harcanmasını, buralara harcandıktan sonra kalan gelirin yolcuların ve komşuların (o civarda bulunanların) doyurulması için harcanmasını, yedirme ve içirmeden sonra kalan vakıf gelirlerinin vakıfların mütevellisi ve zaviyenin şeyhi arasında eşit bir şekilde ikiye bölünmesini/paylaştırılmasını şart koştu.

(18) İster komşulardan ister yolculardan/misafirlerden olsun Zaviyede bulunanların beş vakit namazı imam ile beraber edâ etmek için (mescide) gelmelerini şart koştu. Açık bir ahlaksızlık yapmadıkça, dostların ve din kardeşlerinin aralarını açmaya çalışmadıkça komşu olanların (zâviyeden) çıkarılmamasını şart koştu.

(19) Şeyhin güzel ahlak ile ahlaklanmış çok ibadet eden, Mevlevi ıstılahlarını (uygulamalarını, geleneklerini) bilen ve onların (Mevlevilerin) elbiselerini giyen bir kişi olmasını şart koştu. Tevliyeyi (vakfın sorumluluğunu) ve şeyhliği, hayatta olduğu sürece kendisi için (kendisinin üstlenmesini), ondan sonra (kendisinin ölümünden sonra), nesilleri kesilmeyip devam ettiği sürece nesilden nesile (nesilleri boyunca), asırdan asıra (yüzyıllar boyunca) çocukları ve çocuklarının çocuklarının (torunlarının) en faziletlisi için (en takvalısı, en uygun veya münasip olanının üstlenmesini) şart koştu. Şeyhliği de aynı şekilde dünyada olduğu (yaşadığı) sürece kendisinin (üstlenmesini) sonra da (kendisi öldükten sonra da) nesilden nesile, kuşaktan kuşağa çocukları ve çocuklarının çocuklarının (torunlarının) en faziletlisinin (en takvalısının, en münasip ve uygun olanının üstlenmesini) şart koştu. (Bu vakıf) erkekler (erkek çocukların) nesli

[894] Belgede bu kelime (البيان) şeklinde yazılmış olup özel isim olarak mütalaa ettik ancak sözlük anlamıyla da değerlendirilebilir.
[895] Mutasarrıf: (1) Bir mal yâhut mülkün sâhibi, mâliki olup kullanma hakkını elinde bulunduran kimse; (2) Bir işi dilediği gibi yöneten (kimse); (3) Osmanlı devlet teşkîlâtında kazâ ve vilâyet arasında kalan sancak veya livânın en büyük mülkî âmiri, sancak beyi.

kesildiği zaman kızlara (kız çocuklara) (kalır). Eğer nesli (tamamen) son bulursa görev (emir, iş) adı geçen şehrin hakiminin elinde (uhdesinde) olur.

(20) Bu kitaptakilerin/belgedekilerin tamamı belirli kanunlar ve açık/kesin şartlar üzerine, sahih (doğru, geçerli), şerî (dine, kanuna uygun) bir vakıf oldu. Kâidelerinde bir değişiklik ve dönüşüm yapılamaz. Bilakis adı geçen bu vakıflar belirtilen yöntemle (yolla, metotla) yürürlüktedir/devam eder. Hiçbir hâkim, melik (kral, yönetici), kadı, vâli, vâris veya diğer hiç kimsenin (bu vakfı) değiştirmeye ve dönüştürmeye çalışması, başka bir yere yerleştirmeye, âtıl (işlevsiz) bırakmaya niyet etmesi helal olmaz. Ve her kim onu değiştirmeye ve tahrif etmeye (bozmaya, yıkmaya) uğraşırsa ve devre dışı bırakmaya, dönüştürmeye (değiştirmeye) niyet ederse Allah'ın, meleklerinin ve tüm insanların lâneti (bedduâsı) onun üzerine olsun. "Onu işittikten sonra kim değiştirirse günahı, yalnızca onu değiştirene ait olur. Allah her şeyi işitir, her şeyi bilir."[896] Bir değişiklik olsa bile vâkıfın (vakıf yapanın) karşılığını (sevabını, mükâfâtını) Allah verecektir, "Allah iyilik yapanların ecirlerini (sevaplarını, mükâfâtlarını) zayi etmez."[897]

(21) Yazısı/hattı kitabın (belgenin) en üstünde bulunup imzalayan/onaylayan hâkim, -Allah onu doğru ve isabetli yolu göstersin- sadece/tek bir "vakfettim" sözü ile (yani vakıf yaptığını ikrar etmesiyle) vakfın sahih (doğru, geçerli) olduğu görüşünde olan müctehid imamların -Allah onların hepsinden razı olsun- hükümlerine/kaidelerine/fetvalarına istinaden bu vakfın sıhhatine (doğru olduğuna, geçerli olduğuna) ve lüzumuna (bağlayıcı olduğuna) sahih (doğru, geçerli), şerî (dine, kanuna uygun) ve yürürlükte olan bir hükümle hükmetti. Hür bir kişinin köleliği kabul edilmeyeceği gibi (bu vakfın da) mülk edinilmesi kabul edilemez. O (Allah) bana yeter. O ne güzel vekil, ne güzel Mevla ve ne güzel yardımcıdır.

(22) İşte, şahitlerin imzaladığı bu önemli kitap/belge ve kayıt Hz. Peygamber'in – Yâ Rabbi! Salâtın en üstünü ve selâmın en mükemmeli (tamamı) onun üzerine olsun- hicretinin (Hicrî) altı yüz doksan yedinci senesinin Allah'ın mukaddes kıldığı Muharrem ayının başlarında (ilk on gününde) (H. 1-10.01.697) (vâkî olmuştur).

[896] Bakara Suresi 2/181.
[897] Hûd Suresi 11/115.

(23) Bu olaya (vakıf akdine) şahitlik edenler: Mübarek b. Abdullah / Hızır Abdullah Ali …….. Malek (Melike) Hatun / Mevlânâ Halil eş-Şeyh Ebubekir / Ve diğerleri…

4.7.2.3. Vakfiye[898] Metni:

(1) شيخ سليمان ابن المرحوم الشيخ حسين افنديڭ وقفيه سي ٦ جمازي الاوّل ٣٢٤ تاريخنده صادر اولان إراده علّيّ موجبنجه قيد اولمشدر.[899]

(2) باتقرير ٢ ...../١٦١١

(3) ما حكاه الكتاب و صحّحه الخطاب حرّره مصلح بن صدر الحاكم في مجلس الشرع المعلى اسبغه الله عليه النعم السمي نمّقه محمد الباهر التقى النقي.

(4) تحت مضمون عنايات و حكمت بصحّة الواقف (الوقف) الشرع حرّره الفقير الى[900] الله الغني أحمد بن علي القر شهري إلى الحاكم بها حامد الله.

(5) فمن هذا الكتاب و اين منه الجواب و حرّره أضعف الفقراء إلى[901] الله يوم التناد السيد أحمد بن يوسف الحاكم الحاجي بكتاش ولي عفى عنهم إلى الحاكم.

(6) لمّا حرّره الكتاب و أجرى على اللوح الخطاب و أنا الفقير المحتاج عفو رب الكريم السيد محمد بن محمود الحاكم بولايت أوقاف قرمان عفى عنه المنّان.

(7) الوصل الصحيح صورت وقفيه معمول بها جديد (اولدركه عينبله نقل اولدي)[902] تحريرًا في شهر شعبان المعظم سنة إثنى و ثلاثين و مأتين و ألف نمّقه الحقير على المول الخلاف بمدينة قيرشهري علي راشد.

(8) طبق أصلها السيد محمد لطيف المول الخلاف بمدينة قيرشهري نمّقه الفقير إليه عزّ شأنه غفر له.

(9) اعوذ بالله من الشيطان الرجيم بسم الله الرحمن الرحي. "اَلَّا تَعْلُوا عَلَيَّ وَأْتُونِي مُسْلِمِينْ"[903]

---

[898] VGMA Defter No: 595 / Sayfa No: 31 / Sıra No: 27 ve VGMA Evkaf Nezareti Kutu ve No: Muhtelif (2510/01) / Dosya No: (02/01/-). VGMA'da "Evkaf Nezareti, Muhtelif Kutu: 2510-0 / Dosya No: 02/01/- "envanter numarası ile kayıtlı olan mükerrer belge araştırmacı sisteminde görünmekte fakat arşiv yetkililer kutudaki belgeler araştırmaya açık olmadığını belirttikleri için incelenememiştir.

[899] Bu kısım Osmanlı Türkçesi ile yazılmıştır.

[900] Belgede (الا) şeklinde yazılmış ancak mana ve siyak-sibak açısından (إلى) şeklinde olması daha uygun olacağını ve yanlış yazıldığını düşünerek bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.

[901] Bu kelime belgede (إلا) şeklinde yazılmış ancak siyak-sibak ve mana açısından (إلى) şeklinde olmasının daha doğru olduğunu ve yanlış yazıldığını düşünerek bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.

[902] Parantez içerisinde yazdığımız bu bölüm belgede Osmanlı Türkçesi ile yazılmıştır.

[903] Neml Suresi 27/31

(10) الحمد لله المتفضل على عباده بفنون الطافه و نعمائه المطول عليهم بصنوف اعطائه و آلائه المنجلي عن بصائرهم[904] غشاوة بجناب العلوّ الحقيقة المحلى سرائرهم[905] بنفوس نفائس[906] المعارف و الصلوة على سيد انبيائه و سند اصفيائه محمد و آله. فإنّ الله إذا أراد بعبده خيرًا أشغله بالعبادة. و نجاه عن الخطية[907] و الضارّة. و الهمه[908] الطاعات و الجرائات. و وجّه بسلوكه مناهج القربات و الخيرات. و كحل بكحال الانسى بصيرته. و نوّر انوار المحبّسين[909] (المحبسين) (محبيم) بهديّته. و أنصح عنده إليه الدنيا موطن شرور و فرار و ليس بمسكن سرور و مشمومها[910] مشئوم و مشروبها مسموم و مأكولها زقّوم.

(11) و العاقل هو الذي لا يضيع أوقافه (اوقاته)[911] الشريفة فيما لا يعنيه و يصرف عمره إلى ما يعنيه فيعمل بها صوالح اثره بعد خراب البدن و اشتغل بما يكون ذخرًا لليوم الفزع و الحزن و أنّه اولى المبرات و القربات بقيّة آثار على مرور الدهور و الاوقات و إنّ أنفس الخيرات و أعلى الحسنات مالا ينقطع عوايده (عوائده) و فوائده على كرور الليالي و الأيّام و الساعات[912]. و قد قال سيّد الرسل و موضّح الحقّ و السبل عليه أفضل الصلوة و أكمل التحيّات "إذا مات ابن آدم انقطع عمله إلّا عن ثلث علم ينتفع به أو ولد صالح يدعوا له أو صدقة جارية."[913] يعني بها الموقوفات. و قد قال جلّ ذكره "... وَمَا تُقَدِّمُوا لِأَنْفُسِكُمْ مِنْ خَيْرٍ تَجِدُوهُ عِنْدَ اللَّهِ ... "[914] هو خيرًا و أعظم أجرًا. ثم لمّا علم أنّه صاحب الخيرات و الحسنات يقوي العمر و الطاعات. و قال الشيخ الأعظم الأصفياء و المتقين برير الاولياء و السالكين سلف المشايخ و الاوتاد قطب دابرة الاقطاب و الزهاد مرشد العالم إلى الرشاد زخر الواصلين فخر الواهبين قدوة اولياء الله تعالى في العالمين الشيخ سليمان ابن المرحوم المغفور

---

[904] Bu kelime belgede (بصابرهم) şeklinde okunmaktadır ancak siyak-sibak ve mana açısından (بصائرهم) şeklinde olmasının daha doğru olacağını ve yanlış yazıldığını düşünerek bu şeklinde yazdık ve tercüme ettik.

[905] Kelime belgede (سرابرهم) şeklinde okunmaktadır ancak siyak-sibak ve mana açısından baktığımızda (سرائرهم) şeklinde olmasının daha doğru olacağını ve yanlış yazıldığını düşünerek bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.

[906] Kelime belgede (نفايس) şeklinde okunmaktadır ancak (نفائس) şeklinde olmasının mana ve yazım kuralları açısından daha doğru olacağını ve yanlış yazdığını düşünerek bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.

[907] Kelime belgede (القبطية ـ الضبطية) gibi şekillerde okunmaktadır ancak bu okunuşlar siyak-sibak ve mana açsından uygun olmadığını düşündüğümüz için (الخطية) şeklinde yazılması gerekirken sehven yanlış yazıldığını düşünerek bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.

[908] Kelime belgede (الهمة) şeklinde okunmaktadır ancak bu okunuş siyak-sibak ve mana uygun olmadığını düşündüğümüz için (الهمه) şeklinde yazılması gerekirken sehven yanlış yazıldığını düşünerek bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.

[909] Kelime belgede üç farklı şekilde okunmaya müsait olup (المَحْبَسين) şeklinde okunacak olursa "zindanlar", (المُحَبِّسين) şeklinde okunursa "vakfeden, vakıf sahibi" (محبين) şeklinde okunursa da "sevenler" anlamına gelmektedir. Tercümede bu üç manaya da atıfta bulunduk.

[910] Kelime belgede (مشموها) şeklinde yazılmış ancak bu şekliyle mana uygun olmadığı için kuvvetle muhtemel (مشمومها) şeklinde olması gerektiğini ve sehven yanlış yazıldığını düşünerek bu şekilde yazdık.

[911] Kelime belgede (اوقافه) şeklinde yazılmıştır ancak siyak-sibak ve mana açsından (اوقاته) şeklinde olmasının daha uygun olduğundan hareketle parantez içerisinde bunu gösterdik ve mana verirken iki kelimeyi de göz önünde bulundurduk.

[912] Kelime belgede (الساعة) şeklinde yazılmıştır. Bu haliyle saat veya zaman olarak mana verilebilir. Ancak yanlış yazılmış olup (الساعات) şeklinde de olabileceği akla gelmektedir ki o zamanda "saatler" manasına gelmektedir.

[913] Müslim, Vasiyet 14; Ebû Dâvûd, Vasâya 14; Tirmizi, Ahkâm 36; Nesâî, Vasâyâ 8.

[914] Bakara Suresi 2/110.

الشيخ حسين افندي ابن المرحوم شمس الدين أدام الله بركته علمًا. إنّ الدنيا فانية و الآخرة باقية و ما فيه و ما في يده عارية وما أكله الانسان فقد أفناه و ما لبسه فقد أبلاه و التصدّق فقد أبقاه.

(12) فبني مخالص[915] بالزاوية في ظاهر مدينة قيرشهر(ي) بجانب المشرق و وقفها على المسافرين الواردين فيها و على أهل المولويين[916] المجاورين المشتغلين عليها للمتمسّكين بأحكام الشريعة و ملازمته الأخيار المجتبين عن المنكرات و صحبة المبتدعين[917] و الأشرار. ثم وقف على مصالح الزاوية المزبورة ما هو له و ملكه ..... و في يده و تحت تصرّفه إلى حين صدور الوقف.

(13) و ذلك جميع القرية الكائنة[918] في ناحية مالتيه من نواح المدينة المسطورة بقرية المسمّاة بقزلجه و القرية المسمّاة باران اغيلي بقرب قرية قزلجه و القرية المسماة جوغان كبيري و القرية المسمّاة جوغان صغيري و القرية المسمّاة جملةً حده منتهية إلى بطاة بورني و منه چوقوم (چوفوم – چرفوم – چرقوم - جدفوم) طاش و منه إلى الطريق صابون و منه إلى ذاهب طابرفون كجيدي و مزرعة المسمّاة صابوطه (صابرطه) و المزرعة المسمّاة قبوجق معه خاص باغچه جق و القرية المسمّاة بكبريه و المزرعة المسمّاة بكول حصار حده منتهية إلى دكيلي طاش و الطريق سكماة إلى ذاهب اناج و منه اكز ايوكي و منه بوز بلده (بوز بلك) و منه اقپيكار و منه وادي صلوجه و منه اوفاجق دپه لر و منه (و)[919] إلى الطريق ذاهب دكيلي اق طاش و ذلك جميع القرية و المزرعة المتّصلة بعضها إلى بعض (المستغنية)[920] عن التحديد الكائنة كلّهم بقرب مدينة قير شهري.

(14) و ذلك من جميع المزرعة[921] الكائنة في ناحية الحاج بكتاش قدّس سرّه و القرية المسمّاة يكيجه قپو (بكيجه قپو) في ناحية قوكر (قركر) و المزرعة المسمّاة صمانلو و المزرعة المسمّاة بضور (صنور) قلجق.

(15) و ذلك من جميع القرية و المزرعة الكائنة في ناحية الحاج بكتاش قدّس سرّه و القرية المسمّاة يكيجه (بكيجه) قپوجق و القرية المسمّاة سكلك (سكلده) و القرية المسمّاة غليه و القرية المسمّاة ببصجه و القرية المسمّاة قلعه كبز (كپز) و القرية المسمّاة قوز كبز (كپز) و المزرعة اميركويي و المزرعة المسمّاة قيو (قپو) پيكاري المتّصلة بعضهم إلى بعض المستغنيات عن التحديد كلّهم بقرب مجور.

---

[915] Siyak-sibak ve cümlenin bütünlüğü açısından bu ibare ile tam olarak ne kastedildiğini anlayamamakla birlikte "ihlaslı bir şekilde" tercüme ettik.

[916] Belgede burada (المولودين) şeklinde okunmaya daha uygun bir kelime var ancak bu şekliyle çok anlamlı gelmediğini, siyak-sibak ve mana açısından (المولويين) şeklinde olmasının daha doğru olacağını düşünerek bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.

[917] Kelime belgede (صيحة المتدعين) şeklinde okunmaktadır ancak siyak-sibak ve mana açsından (صحبة المبتدعين) şeklinde olmasının daha uygun olacağını ve yanlış yazıldığını düşünerek bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.

[918] Kelime belgede (الكانية) şeklinde okunmaktadır ancak siyak-sibak ve mana açsından (الكائنة) şeklinde olmasının daha uygun olacağını ve yanlış yazıldığını düşünerek bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.

[919] Bu (و) harfi siyak-sibak açısından ve mana açısından burada zâid olarak konulduğu kanaatindeyiz.

[920] Diğer vakfiyelerde ve bu belgede de birkaç satır sonra vakıfların sınırlarını izah ederken (عن التحديد) ibaresinden hemen önce (المستغنية) ibaresi yer almakta ve (المستغنية عن التحديد) şeklinde "(iyi bilindiği için sınırlarını izah etmeye gerek olmayan" manasında kullanılmaktadır. Burada da kuvvetle muhtemel (عن التحديد) ibaresinden hemen önce bir (المستغنية) ibaresi vardı ve sehven unutuldu. Bu düşünceden dolayı parantez içerisinde bu ibareyi yazdık ve tercümeyi de de bu şekilde yaptık.

[921] Belgede mezranın ismi yazılmamıştır.

(16) و ذلك من مرقد الزاوية الشريفة في نفس قير شهر چفتلك[922] مربوطه أربعة و فيها اراضي و حدائق[923] البيان[924] و ذالك معلومة الحدود مشهورة القبة[925] عند أهل ولاية (الوبلانية)[926] و متصرفين و ليس فله حقّ الغير فكلّه له و أما وقف (وقفية)[927] على أنه في قرب مرقد الزاوية الشريف بجملة حدودها و حقوقها و توابعها و لواحقها و كافة اخرابهم و عامة مصالحه غير المقابر و المساجد.

(17) و شرط الواقف المزبور تقبل الله حسنًا أن يشغل (يشتغل) بأنواع الاستغلال و يصرف عنه أوّلا إلى عمارة الأوقاف ثم الى[928] عمارة الزاوية و ما بقي منه يصرف إلى أطعمة المسافرين و المجاوربن و بقي من الأطعمة و الأشربة عن غلة الأوقاف بتنصيف بين المتولي على الأوفاف و بين شيخ الزاوية على السواء.

(18) و شرط حضور أهل الزاوية من المجاورين و المسافرين في أوقات الخمس أداء الصلوات مع الإمام. و شرط أن لا يزعج منهم مجاور إلا إذا أتى بفاحشة مبينة و سعى في إنداء الأصحاب و اخوان الدين بطرح من بينهم.

(19) و شرط أن يكون الشيخ عابدًا متخلّقًا بالأخلاق الجميلة عارفًا باصطلاحات المولوية متلبّسًا بلباسهم. و شرط التولية و المشيخة لنفسه الشريفة ما دام في قيد الحيوة و بعده لأصلح اولاده و اولاد اولاده على ما تعاقبوا أو تناسلوا بطنًا بعد بطن و قرنًا بعد قرن. و شرط المشيخة أيضًا لنفسه ما دام في الدنيا ثم لأصلح اولاده و اولاد اولاده بطنًا بعد بطن و نسلًا بعد نسل. و إذا انقرضوا الذكور ثم الإناث. فإن إنقطع نسله يكون الأمر في يد الحاكم بالمدينة المسطورة.

(20) فصار جميع ما في هذا الكتاب وقفًا صحيحًا شرعيًا على القوانين المعينة و الشرائط المبينة. بحيث لا يتغير صوابطها و لا يستبدل. بل يجري تلك الأوقاف المذكورات على النهج المذكور. ولا يحل لأحد من الحكام من ملك أو قاض أو وال أو وارث أو غيرهم لمن يسعى إلى تبديله و تغييره و يقصط في تعطيله و تحويله و من سعى في تحريفه .... و تبديله و قصد إلى إهماله و تغييره "فعليه لعنة الله و الملائكة و الناس اجمعين" "فَمَنْ بَدَّلَهُ بَعْدَ مَا سَمِعَهُ فَإِنَّمَا إِثْمُهُ عَلَى الَّذِينَ يُبَدِّلُونَهُ إِنَّ اللهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ"[929]. و أجر الواقف على الله تعالى بعد التبديل. " إِنَّ اللهَ لَا يُضِيعُ اَجْرَ الْمُحْسِنِينَ"[930].

---

[922] Bu kelimeyi Arapça olarak bir anlam verilemiyor. Harfinin altındaki noktanın da üç nokta olması kuvvetle muhtemel olduğu için bu şekilde yazdık ve "çiftlik" olarak okuduk. İstinsah eden kâtib sehven veya Arapçası aklına gelmediği için bu şekilde yazmış olabilir.

[923] Belgede kelime (حدايق) şeklinde yazılmış ancak sehven bu şekilde yazıldığını, siyak-sibakt ve mana açısından (حدائق)şeklinde olması gerektiğini düşündüğümüz için bu şekilde yazdık.

[924] Bu ibareyi özel isim olarak telakki ettik ve tercüme ettik. Ancak sözlük anlamıyla da kullanılmış olabilir.

[925] Bu kelime "kubbe" manasına gelmekle birlikte kuvvetle muhtemel türbe kastedildiğini düşünerek bu hususu da göz önünde bulundurarak tercüme ettik.

[926] Bu ibare belgede (الوبلانية) şeklinde yazılmıştır ancak biz (ولاية) şeklinde olması gerektiğini ve yanlış yazıldığını düşünerek bu şeklinde yazdık ve tercüme ettik. Buna ilaveten bu ibare bir yer adı olabileceğini de göz ardı etmemek gerekir.

[927] Bu ibare belgede (وقفية) şeklinde yazılmış ancak siyak-sibak ve mana açısından (وقف) şeklinde olmasının daha uygun olacağını düşünerek bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.

[928] Belgede (إلا) şeklinde yazılmış ancak siyak-sibak ve mana açısından (إلى)şeklinde olmasının daha doğru olacağını ve sehven yanlış yazıldığını düşünerek bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.

[929] Bakara Suresi 2/181.

[930] Hûd Suresi 11/115.

(21) و حكم[931] الحاكم الموقع خطه أعلى[932] الكتاب هديه الله سبيل السداد و الصواب بصحة هذا الوقف و لزومه على قوانين من يرى صحة الوقف و لزومه بمجرّد "وقفت" من الأئمة المجتهدين رضوان الله تعالى عليهم أجمعين حكمًا صحيحًا شرعيًا نافذًا بحيث لا يقبل الملكيته كالحر لا يقبل الرقبة. و هو حسبي و نعم الوكيل نعم المولى و نعم النصير.

(22) و على هذا الكتاب المستفاد ما وقّع فيه الإشهاد و التحرير في أوائل شهر محرم الحرام من شهور سنة سبع و تسعين و ستمائة (ستماية) من الهجرة النبوية عليه أفضل الصلوة و أكمل التحيات آمين يا ربّ العالمين.

(23) شهود الحال: و مبارك بن عبد الله / و حضر عبد الله علي ..... ملك خاتون / مولانا خليل الشيخ الو بكر. / و غيرهم.

4.7.2.4. Vakfiye Değerlendirme:

Hicri 697 senesinin Muharrem ayının başlarında (ilk on gününde) (H. 1-10.01.697 / M. 19-29.10.1297) tanzim edildiği kaydedilen vakfiyenin asıl metnine başlamadan önce farklı tarihlerde kaydedildiğini ve tahrir edildiğini, farklı kişiler ve hâkimler tarafından onaylandığını gösteren notlar bulunmaktadır. Daha sona besmele, Allah'a hamd, Hz. Muhammed'e (SAV) ve ailesine salât (selâm) ile başlar. Allah'ın lütuflarından, dünyanın kötülüklerinden, akıllı kişinin dikkat edeceği hususlardan, hayır-hasenat ve vakıf yapmanın mükâfatından bahsedilir ve bu konularla ilgili ayet-i kerimeler ve hadis-i şerifler zikredilir. Zikredilen mevkufun tamamının belirli şartlar dahilinde vakfedildiği, hâkim, melik (kral, yönetici), kadı, vâli, vâris bile olsa hiç kimsenin vakfın şartlarını değiştirmesinin, âtıl (işlevsiz) bırakmaya niyet etmesinin helal olmayacağı ve bunu yapanların Allah tarafından cezalandırılacağı ile ilgili uyarılar ifade edilmektedir.

Vakfiyede vâkıf "zâhidler ve veliler zümresinin en son lideri" gibi sıfatlarla tavsif edilmekte, ismi de Şeyh Süleyman b. Şeyh Hüseyin Efendi b. Şemseddin şeklinde geçmektedir. Ayrıca vâkıf Şeyh Süleyman Türkmânî olarak da bilinmektedir[933]. Kırşehir Cacabey Medresesi Vakfiyesi'nde[934] geçen "Şemseddin Türkmen Beyi" adlı kişinin Şeyh Süleyman'ın dedesi Şemseddin olduğu düşünülmekte ve Şeyh Süleyman'a

[931] Belgede bu kelime (حاكم) şeklinde yazılmış ancak (حكم) şeklinde olması daha doğru olacağı ve sehven yanlış yazıldığını düşündüğümüz için bu şekilde yazdık.
[932] Belgede bu kelime (اعلا) şeklinde yazılmış ancak gramer kuralı olarak (أعلى) şeklinde yazılmasının daha doğru olacağını düşündüğümüz için bu şekilde yazdık.
[933] Cevat Hakkı Tarım, Kırşehir Tarihi Üzerine Araştırmalar, s.75; Enver Behnan Şapolyo, *Kırşehir Büyükleri,* s.32; İlhan Şahin, *Tarih İçinde Kırşehir (Araştırmalar-İncelemeler),* Eren Yayıncılık, İstanbul 2011, s.129.
[934] Ahmet Temir, *Kırşehir Emiri Cacaoğlu Nur el-Din'in 1272 Tarihli Arapça-Moğolca Vakfiyesi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1959, s.28-29.

Türkmânî denilmesinin nedeni olarak da bu ifade gösterilmektedir[935]. Küçük yaşta babasıyla birlikte (H.) 621 (M. 1224/1225) yılında Anadolu'ya akın eden Türk boyları ile birlikte Konya'ya gelmiş ve oraya yerleştiği[936], 1239 yılında ise Mevleviliği yaymak üzere Kırşehir'e geldiği[937] ifade edilmektedir.

Şeyh Süleyman Türkmânî'nin doğum ve ölüm tarihi ile ilgili kesin bir bilgi bulunmamakla birlikte muhtemelen 1214[938] tarihinde doğduğu; 1297 ile 1317 tarihleri arasında[939], 1298 yılında 84 yaşlarında Kırşehir'de[940] veya (H.) 692 (M. 1292/1293) yılında vefat ettiği[941] yönünde tahminler bulunmaktadır. Vakfiyede vâkıfın bizzat kendisi olduğu ifadesini ve vakfiyenin de 1297 tarihli olduğunu göz önünde bulundurduğumuzda bu tarihten sonra vefat ettiği kesindir. Kırşehir'de Medrese Mahallesinde İmaret Camisi'ne bitişik olan ve Şeyh Süleyman Türkmânî Türbesi olarak bilinen türbedeki 4 kabirden birinin Şeyh Süleyman b. Şeyh Hüseyin b. Şemseddin olduğu bilinmektedir[942].

Vâkıf, zaviyede görev yapacak olan şeyhin ahlaklı ve âbid birisi olmasının yanı sıra Mevlevi ıstılahlarını (uygulamalarını, geleneklerini) bilen ve onların (Mevlevilerin) elbiselerini giyen bir kişi olmasını ve zaviyeden faydalanan guruplardan birisinin de Mevleviler olmasını şart koşmaktadır. Bu ibareden Şeyh Süleyman Türkmânî'nin Mevlevi Tarikatı'na mensup olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca hakkında Mevlana'dan ders aldığı, Mevlana'nın vefatından sonra ise oğlu Sultan Veled'in müridi olduğu, 1239 yılında Mevleviliği yaymak üzere Kırşehir'e geldiği[943] ve Sultan Veled'in halifelerinden biri olduğu gibi bilgiler vardır[944].

Vakfiyeye göre Şeyh Süleyman, mevkufun aleyh zaviyeyi Kırşehir'in dışında doğu tarafa inşa etmiştir/ettirmiştir. Günümüzde Şeyh Süleyman'a atfedilen, zaviye veya tekke olarak isimlendirilen bir yapı bulunmamaktadır. Ancak Kırşehir merkezde Kırşehir Kalesi'nin doğusunda Şeyh Süleyman Türkmânî Türbesi olarak bilinen bir türbe yer almakta ve o dönem şartları göz önünde bulundurulduğunda şehrin dışına

[935] Cevat Hakkı Tarım, *Kırşehir Tarihi Üzerine Araştırmalar,* s.79-80.
[936] Cevat Hakkı Tarım, *Kırşehir Tarihi Üzerine Araştırmalar,* s.75, 79.
[937] Enver Behnan Şapolyo, *Kırşehir Büyükleri,* s.32
[938] Enver Behnan Şapolyo, *Kırşehir Büyükleri,* s.32.
[939] İlhan Şahin, *Tarih İçinde Kırşehir (Araştırmalar-İncelemeler),* s.133.
[940] Enver Behnan Şapolyo, *Kırşehir Büyükleri,* s.32.
[941] Cevat Hakkı Tarım, *Kırşehir Tarihi Üzerine Araştırmalar,* s.78.
[942] Cevat Hakkı Tarım, *Kırşehir Tarihi Üzerine Araştırmalar*, s.75; Enver Behnan Şapolyo, Kırşehir Büyükleri, s.32; İlhan Şahin, *Tarih İçinde Kırşehir (Araştırmalar-İncelemeler*), s.129.
[943] Enver Behnan Şapolyo, *Kırşehir Büyükleri,* s.32.
[944] Abdülbaki Göklpınarlı, *Mevlana'dan sonra Mevlevilik*, İnkılap ve Aka Kitapevi, İstanbul 1983, s.44.

tekabül edecek bir konumdadır ki bu da vakfiyede zaviye için tarif edilen konumla örtüşmektedir. Ayrıca günümüzde Şeyh Süleyman Türkmânî Türbesi'ne bitişik olan ve İmaret Camii olarak isimlendirilen bir cami mevcuttur. Bu caminin de Şeyh Şüleyman'ın inşa ettiği/ettirdiği tekkenin yerine veya yakınına sonradan inşa edilmiş olma ihtimali kuvvetlidir. Ancak ne cami ne de türbe tarihi ve mimari bir değer taşımadıkları için bu yapılarddan yola çıkılarak bir çıkarım yapmak da mümkün değildir.

Vakfiyede Kırşehir'de zaviyeye vakfedilen bir çiftlikten ve bu çiftliğin içinde de zaviye-i şerif kabristanlığı olarak belirtilen bir yerden bahsedilmektedir. Bu kabristanlıkta da bizim türbe olduğunu tahmin ettiğimiz bir (قبة) kubbenin bulunduğu ifade edilmektedir. Kabristanlık olarak ifade edilen yerin günümüzde Şeyh Süleyman Türkmânî'nin türbesinin çevresinde yer alan mezarlık olması ve kubbe/türbe şeklinde ifade edilen mekanın da Şeyh Süleyman Türkmânî'nin medfun olduğu türbe olması kuvvetli bir ihtimaldir. Bu durumda her ne kadar bu türbe Şeyh Süleyman Tütkmânî Türbesi olarak bilinse de burada daha önce bir türbenin olduğu ve Şeyh Şüleyman'ın buraya daha sonra defnedildiği sonucu çıkartılabilir. Ancak bununla ilgili herhangi bir bilgi olmadığı gibi türbede de buna yönelik kesin sonuca ulaştıracak bir delil de bulunmamaktadır. Şeyh Süleyman Türkmânî Türbesi'ne bitişik olup bizim Şeyh Süleyman Türkmânî Zaviyesinin yerine inşa edilmiş olabileceğini düşündüğümüz İmaret Camii'nin son cemaat mahallindeki kabirler, türbenin ve caminin (zaviyenin) çevresinde bir kabristanın bulunduğu göz önüne alırsan vakfiyede günümüzde Şeyh Süleyman Türkmânî Türbesi olarak ifade edilen yapının dışında başka bir türbeden bahsedilmekte olup günümüze ulaşamadığı da düşünülebilir.

Vâkıf, zaviyeyi oraya gelen yolculara, Mevlevilere[945], komşulara, orada çalışanlara, şeriat hükümlerine ve hayırlı işlerine bağlı olanlara, günahlardan/kötü işlerden, kötü niyetli ve bidat ehli ile sohbet etmekten kaçınanlara vakfetmektedir. İster komşulardan ister yolculardan/misafirlerden olsun zaviyede bulunanların beş vakit namazı imam ile beraber edâ etmek için (mescide) gelmelerini şart koşmaktadır. Açık bir ahlaksızlık yapmadıkça, dostların ve din kardeşlerinin aralarını açmaya çalışmadıkça komşuların (zâviyeden) çıkarılmamalarını istemektedir.

[945] Belgede burada (المولودين) şeklinde okunmaya daha uygun bir kelime var ancak bu şekliyle çok anlamlı gelmediğini, siyak-sibak ve mana açısından (المولويين) şeklinde olmasının daha doğru olacağını düşünerek bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.

Hem zaviyenin hem de zaviyeye vakfedilenlerin korunması ve işlevlerinin devam etmesi adına hür bir kişinin köleliği kabul edilmeyeceği gibi (bu vakfın da) mülk edinilmesi kabul edilemeyeceği belirtilmiş ve elde edilebilecek her türlü gelirin (faydanın) elde edilmesi noktasında vakıflarla ilgilenilmesi istenmektedir. Vakfiyede gelirin hangi oranda nereye tahsis edildiği ile ilgili bir bilgi yoktur. Zaviyenin ve vakıfların korunması ve devam etmesi amacıyla gelirin öncelikle vakıfların ve zaviyenin imarı için harcanması istenmektedir. Bu masraflar karşılandıktan sonra kalan gelirin ise zaviyeye gelen yolcuların ve komşuların doyurulması için harcanmasını bu harcamadan sonra kalan gelirin de vakfın mütevellisi ve zaviyenin şeyhi arasında eşit olarak ikiye bölünmesi/paylaştırılması şart koşulmaktadır. Bu bilgilerden zaviyenin gelirlerinin çoğaltılması için işletilebileceği anlamını çıkarmak mümkündür. Ayrıca zaviyenin yolculara tahsis edilmesi ile ilgili bilgiden de tüm halk için, yolcular veya gezici dervişler için konaklama hizmetinin verildiği bir fonksiyona sahip olduğu anlamı çıkartılabilir.

Vâkıf, tevliyeyi ve şeyhliği, hayatta olduğu sürece kendi uhdesine aldığı, kendisinden sonra da nesilleri devam ettiği müddetçe nesilden nesile çocukları ve torunlarının en faziletlisinin üstlenmesini şart koşmaktadır. Erkeklerin (erkek çocuklarının) nesli kesildiği zaman ise kızlara (kız çocuklarına), eğer nesli (kız-erkek tamamen) kesilirse bu görevin (emrin, işin) adı geçen şehrin (Kırşehir'in) hakimine tevdi edilmesini şart koşmaktadır.

Vâkıf, dünyanın fâni (geçici) ahiretin ise bâkî (kalıcı) olduğunu söyleyerek vakfın ortaya çıktığı zamana kadar kendisine ait, mülkü olan, elinde ve tasarrufu altında bulunan, Kırşehir'in nahiyelerinden Maltepe Nâhiyesi'nde bulunan köylerin tamamını, Kırşehir yakınlarında olan Kazlıca (Kızılca), Aran (Baran) Ağılı, Büyük Çoğan, Küçük Çoğan, Cümle (Cemle), Has Bahçecik ve Kibriye köyleri ile Sabuta (Saburta), Kapucak (Kapıcık) ve Gölhisar mezralarını; Konur (Kargir) Nahiyesinde bulunan Yenicekapı (Gecekapı) Köyü ile Samanlı ve Zorkılcık (Sınırkılçık) mezralarını; Hacı Bektaş Nahiyesi'nde Mucur yakınlarında bulunan, birbirlerine bitişik, iyi bilindikleri için sınırlarını belirtmeye gerek olmayan Yenicekapıcık (Gecekapıcık), Sekilik, Ğalye, Basca, Kalegebiz (Kalekepez) ve Kozgebiz (Kozkepez) köyleri ile Emirköy ve Kapu(ı)pınar mezralarını; Kırşehir'in içinde zaviye-i şerif mezarlığını çeviren çiftliği; kabirler ve mescidler dışında tüm sınırları, hakları, ilaveleri, eklentileri, harabeleri ve menfaatleri ile vakfettiğini belirtmektedir.

4.8. Konya

4.8.1. Konya Şemseddin Altun Aba (İplikçi) Medresesi ve Argıt Hanı (Kervansarayı):

4.8.1.1. Mimari:

4.8.1.1.a. Konya Şemseddin Altun Aba (İplikçi) Medresesi Mimarisi:

Vakfiyesinde[946] medresenin şehrin dış surlarının içinde (Çizim 15, 16) yer aldığı ve Emir Şemseddin Altun Aba tarafından inşa edildiği belirtilmekte ve dört tarafından sınırları belirtilmektedir. Bânîsine atfen Altun Aba Medresesi olarak bilinmekle birlikte Altun Aba'nın vakıf mütevellisi olarak "İplikçi Oğlunu" tayin ettiği için "İplikçi Medresesi" olarak da bilinmektedir. Medresesinin Konya'da Selçuklu dönemine ait ilk medrese[947] olduğu iddia edilse de vakfiyesinde bu medreseden daha öne var olduğu anlaşılan "Medresetü's-Sultaniyye" (Sultan Medresesi) adında bir medreseden bahsedilmesi ilk olmadığını göstermektedir. Medresenin konumu ile ilgili Alâeddin Tepesi'nin doğusunda Mevlana Türbesi'ne doğru giden yolun sağ tarafında, İplikçi(ler) Camii'nin güney bitişiğinde olduğu ile ilgili genel bir kanaat bulunmakta olup bu konu ile ilgili olarak vakfiyeyi değerlendirdiğimiz bölümünde geniş bir değerlendirme yaptığımız için tekrara düşmemek adına burada aynı konuya girmeyeceğiz.

III. Murad dönemi tahrir defterinde İplikçi Camii'nin yandıktan sonra tamir edildiği kaydı bulunduğu halde bitişiğindeki Altun Aba Medresesi hakkında böyle bir kayda[948] rastlanmasa da medresesinin H.992 / M.1584 yılına kadar ayakta bulunduğu muhakkaktır ve ne zaman yıkıldığı veya yok olduğu ile ilgili kesin bir belge yoktur. [949] Fakat vakfiyesinin 1202 tarihli olmasından hareketle bu tarihten önce yapılmış olduğu kabul edilebilir.

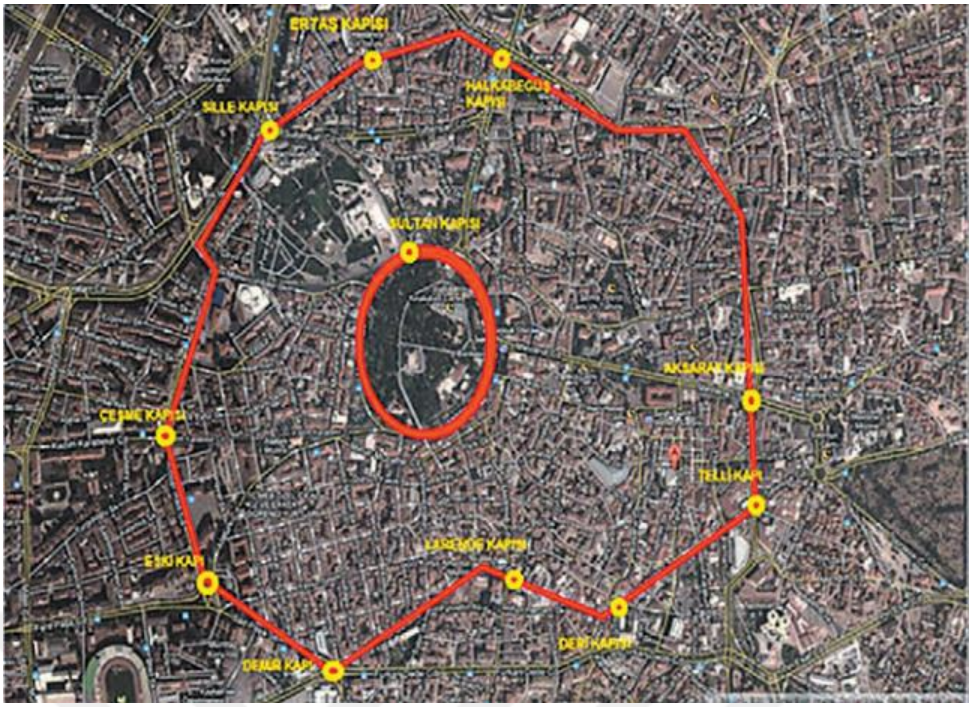
Günümüze ulaşamayan medresenin mimari bir ehemmiyeti olmayan kerpiç yapılı, dam örtülü son binası Cumhuriyet dönemine kadar ayaktaydı ama medreseleri, türbeleri ve tekkeleri kapatan kanun yürürlüğe girdikten sonra tamamen yıkılmış ve

[946] İki vakfiye belgesi bulunmaktadır. Bunlardan biri Türk İslam Eserleri Müzesi'nde 3416/1/1 envanter numarası ile kayıtlıdır olup burada bu nüshadan "TİEMA nüshası" şeklinde bahsedilecektir. Diğer nüsha ise Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde Defter No: 2176-0 / Sayfa No: 34 / Sıra No: 80 envanter numarası ile kayıtlı olup bu burada bu nüshadan da "VGMA nüshası" şeklinde bahsedilecektir.
[947] Mehmet Önder, *Konya Maarif Tarihi,* Ülkü Basımevi, Konya 1952, s.11.
[948] İ. Hakkı Konyalı, *Konya Tarihi*, Konya Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Konya 2007, s.538.
[949] İ. Hakkı Konyalı, *Konya Tarihi,* s.538.

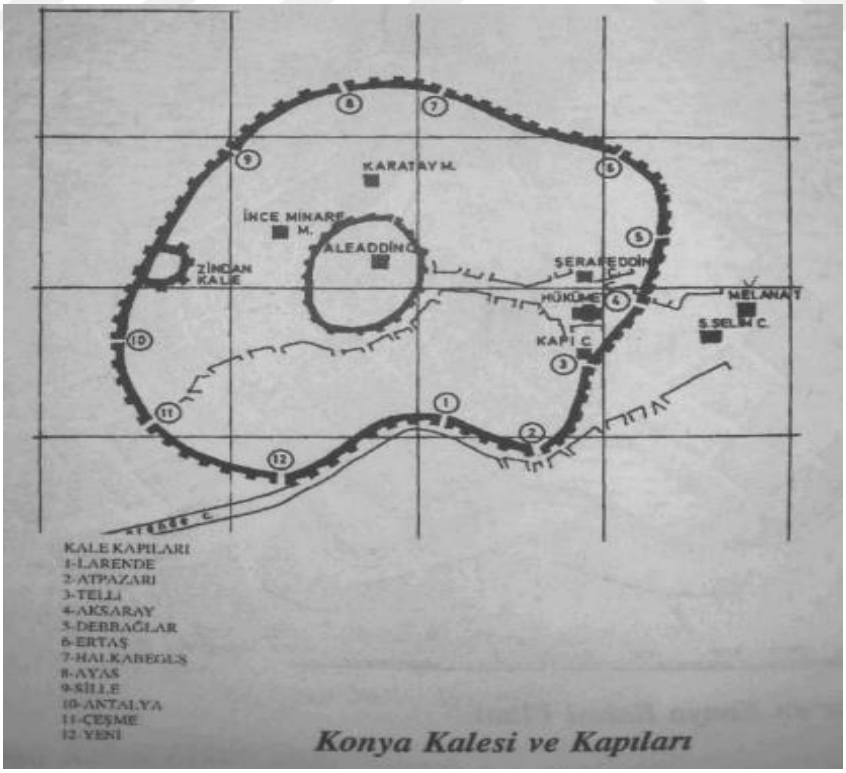
arsa haline gelmiştir[950]. İplikçi Camii'nin kıble tarafında camiye bitişik ve üçte biri kadarı toprağa gömülmüş kubbeli bir oda (Foto. 114, 115) (Çizim 17) vardır[951]. Bu oda, duvarları tuğla ile örülmüş ve kubbeli bir yapıdır. Kapısı batıda olup birisi doğuda diğeri güneyde olmak üzere iki penceresi bulunmaktadır. Kubbesi köşelerde tromplarının meydana getirdiği sekizgen kasnak üzerine yerleştirilmiştir. Medreseden geriye bir de bu kubbeli binanın 12m. batısında yine camiye bitişik, içerisinde ocak yeri olan, kapısı güneyde ve 80 cm. eninde bir hücrenin temel kalıntıları vardır. Bu kalıntının yanında da minare kaidesinin kalıntıları olup üzerine minare yapılmıştır.[952]

"Konya Şeriyye Sicil Defterlerinde bulunan bir kayıtta yer alan "Medresenin kebir kubbe etrafında olan kemerlerin temelleri kırmızı çamur ve taş ile meremet…." şeklindeki ifadeden hareketle büyük bir ihtimalle ortada büyük bir kubbesi olduğu, doğu-batı ekseninde takriben 15x10 m. ölçülerinde dikdörtgen planlı olduğu, iki eyvanlı ve ana eyvanın yanlarında iki adet kubbeli odalarının ve üçer veya dörder kişi kalacak şekilde 10-12 adet talebe hücresinin olduğu tahmin edilmektedir[953]. Ayrıca bu medreseden sonra yapılan Karatay ve İnce Minareli medreselerin mimari plan özelliklerini bu medreseden almış olabileceği düşünülmektedir[954]. Fakat günümüze ulaşamadığı için kesin bir kanaate varmak zordur.

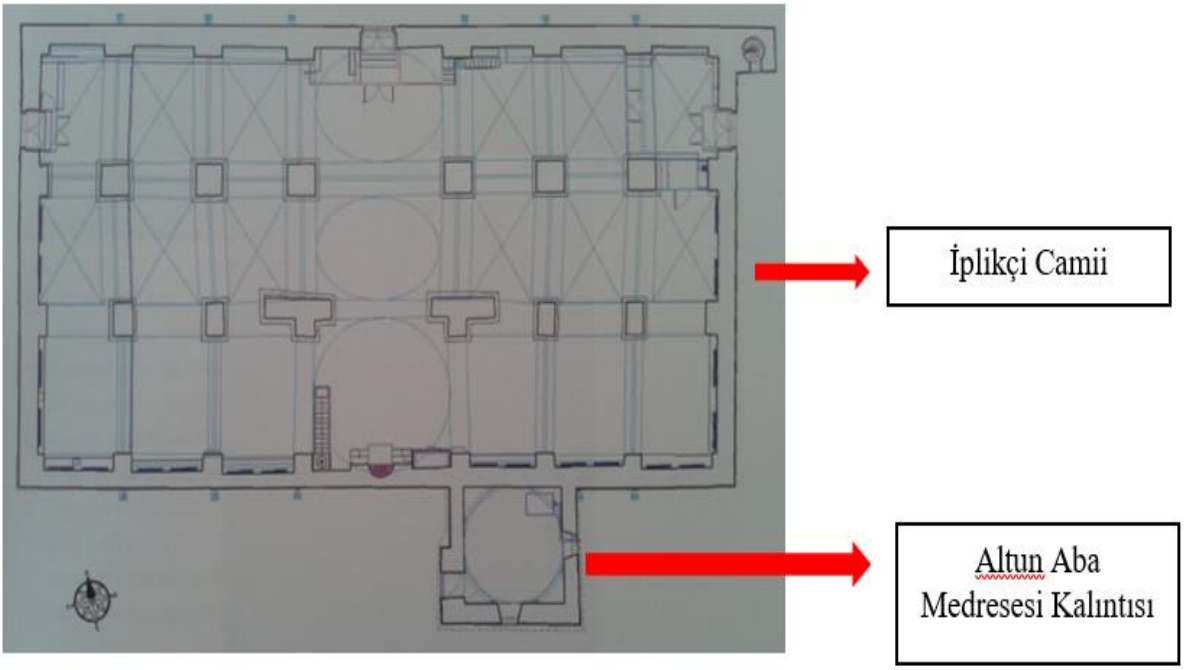
[950] İ. Hakkı Konyalı, *Konya Tarihi,* s.536.
[951] İ. Hakkı Konyalı, *Konya Tarihi,* s.536.
[952] Zeki Atçeken, *Konya'daki Selçuklu Yapılarının Osmanlı Devrinde Bakımı ve Kullanılması*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1998, s.193-194.
[953] Abdullah Kuran, *Anadolu Medreseleri I,* s.105-106.
[954] Zeki Atçeken, *Konya'daki Selçuklu Yapılarının Osmanlı Devrinde Bakımı ve Kullanılması,* s.193.

Çizim 15: Konya'nın İç ve Dış Surlarının Günümüzdeki Lokasyonu (Konya Büyükşehir Belediyesi KUDEP Arşivi)

Çizim 16: Konya İç ve Dış Surları (Haşim Karpuz'dan)

Çizim 17: Konya Altun Aba (İplikçi) Medresesi Kalıntısı Planı (Konya V.G.M. Arşivi)

Fotoğraf 114: Konya Şemseddin Altun Aba (İplikçi) Medresesi'nden Kalan Odanın Güneybatıdan Görünümü

Fotoğraf 115: Konya Şemseddin Altun Aba (İplikçi) Medresesi'nden Kalan Odanın Güneydoğudan Görünümü

Fotoğraf 116: Konya Şemseddin Altun Aba (İplikçi) Medresesi'nden Kalan Odanın Eski Bir Fotoğrafı

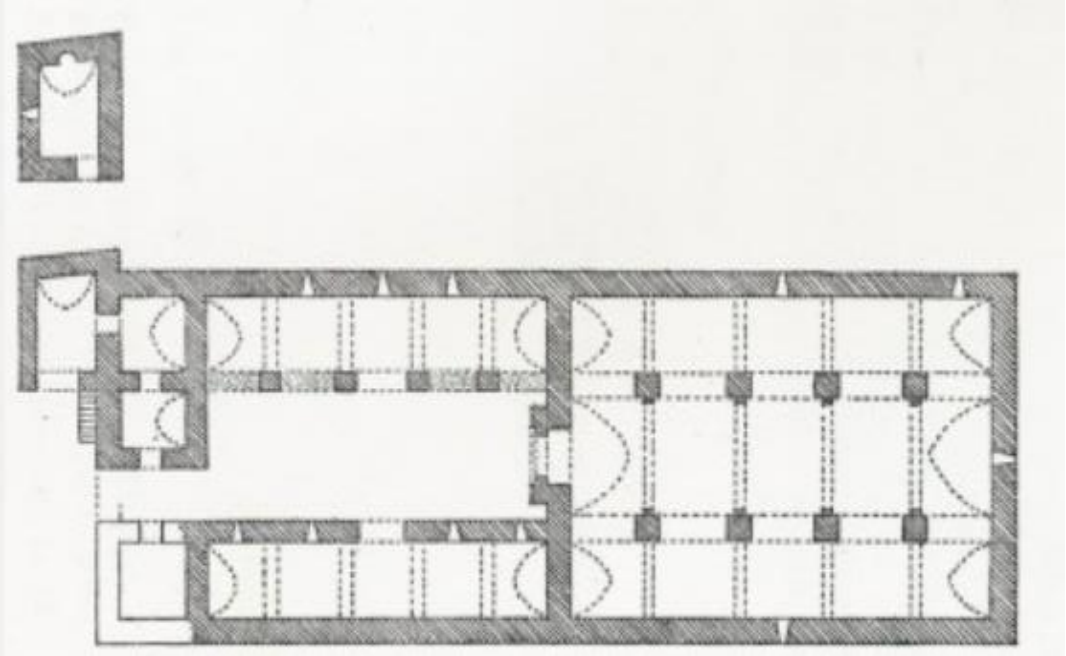

Fotoğraf 117: Konya Şemseddin Altun Aba (İplikçi) Medresesi İle Bitişik Olduğu Varsayılan İplikçi Camii Olarak Bilinen Ebu'l-Fazl Mescidi

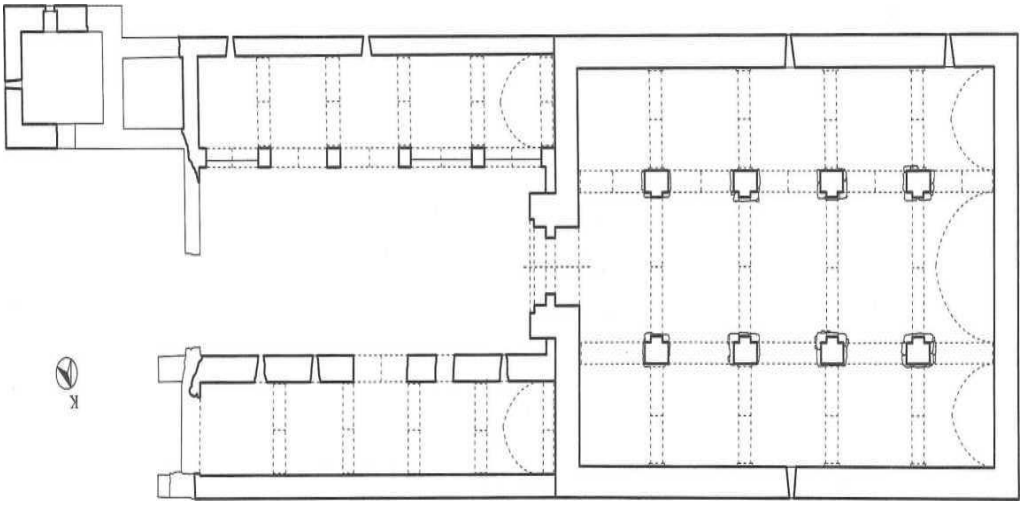
4.8.1.1.b. Konya Argıt Hanı (Kervansarayı) Mimarisi:

Vakfiyede yapının banisinin vâkıfın kendisi yani Altun Aba olduğu açıkça belirtilmektedir. Mevkisi ile ilgili olarak da Konya'ya bağlı Arka(ı)t Sur[955] diye isimlendirilen yerde ve Cisr – Cebîr[956] diye bilinen bir mevkide olduğu belirtilmektedir. Günümüzde ise hanın Konya-Beyşehir-Isparta yolu üzerinde Altun Aba Hanı olarak bilinen han (Çizim 18, 19) (Foto. 118, 119, 120) veya Konya-Akşehir arasındaki Argıt Han olarak bilinen han olduğu yönünde farklı görüşler söz konusudur. Fakat vakfiyedeki ifadeler dikkate alındığında Konya-Akşehir arasındaki Argıt Han olarak bilinen han olması kuvvetle muhtemeldir. Bu konuyu vakfiyeyi değerlendirdiğimiz bölümde izah edip değerlendirdiğimiz için burada tekrar etmeyeceğiz.

[955] TİEMA nüshasında (سور) şeklinde VGMA nüshasında ise (صور) şeklinde yazılmıştır.
[956] TİEMA nüshasında (الجسر) şeklinde VGMA nüshasında ise (الجبير) şeklinde okunmaya daha uygun olarak yazılmıştır.

Çizim 18: Konya Altun Aba Hanı Planı (Kurt Erdman, 1961)

Çizim 19: Konya Altun Aba Hanı Planı (Mahmut Akok, Orhan Semerci)

Fotoğraf 118: Konya Altun Aba Hanı **(**Kurt Erdman, 1961)

Fotoğraf 119: Konya Altun Aba Hanı Genel Görünümü

Fotoğraf 120: Konya Altun Aba Hanı Kapalı Bölüm

4.8.1.2. Vakfiye[957] Tercümesi:

(1) Yürürlükte olana uygun olan (yürürlükte olanı doğrulayan) vakfiyenin aslının kopyasıdır. İçeriği sabit oldu (tespit edildi). Şer'î (dine, kanuna uygun) bir hükümle sıhhatine (doğruluğuna, geçerliliğine) ve bağlayıcılığına hükmettim. Onu (belgeyi), ihtilafı çözmek için Konya şehrine tayin olunan, Ğanî (hiçbir şeye ihtiyaç duymayan) Allah'a muhtaç ve şanı yüce olan Allah'a muhtaç kul Hacı Mustafa – (Allah) onu bağışlasın.- yazdı. (…… Mustafa ……..[958])[959]

(2) Altun Pa Medresesi Vakfiyesi Suretidir[960]. Altun Pa Vakfiyesi[961]. Altun Pa…

Birinci Bölüm[962]:

(3) Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla (başlarız) ve O'ndan (Allah'tan) yardm dileriz.[963]

(4) Bizi sâlih ameller (yapmaya) muvaffak kılan, sözlerle bizi konuşturan, yüceliğini (göstermek için) ulların (kralların) canlarını ve heybetini (göstermek için) düşmanlık edenin başını elde eden (canını alan), suları damla damla süzen, merhametinden (gürül gürül) akan suları tutan, akan n, kesbettiren) heybetini (göstermek) için saygın nefisleri/canları/kişileri (konuşturan) …… …… …… …… …… …… …… …… …… …… …… …… …… …… …… …….... …….. …….. [964] Bol nimetlerine hamd ederim. Alçaltıcı azabından ona sığınırım. Saf/dipdiri niyetinden sadır olan şahitlikle şehadet ederim ki; Allah'tan başka ilah yoktur, onun eşi ve benzeri (ortağı) yoktur. Yine şahitlik ederim ki (Allah'ın) açık delillerle, parlak faziletlerle, apaçık övgülerle gönderdiği Hz. Muhammed – Allah ona

[957] İki vakfiye belgesi bulunmaktadır. Bunlardan biri Türk İslam Eserleri Müzesi'nde 3416/1/1 envanter numarası ile kayıtlıdır olup burada bu nüshadan "TİEMA nüshası" şeklinde bahsedilecektir. Diğer nüsha ise Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde Defter No: 2176-0 / Sayfa No: 34 / Sıra No: 80 envanter numarası ile kayıtlı olup bu burada bu nüshadan da "VGMA nüshası" şeklinde bahsedilecektir.
[958] Mühür.
[959] Bu paragraf sadece Türk İslam Eserleri Müzesi'ndeki (TİEM) nüshada yer almaktadır.
[960] Bu cümle VGMA'daki nüshada yer almaktadır.
[961] Bu cümle TİEM nüshasında yer almaktadır.
[962] Vakfiyeye baktığımızda da farklı amaçlarla yani farklı mevkufun aleyh kalemlere vakfedilen mevkuflar olduğu ve bu çerçevede dört (4) farklı bölümden müteşekkil olduğu görülmektedir. Bu nedenle dört bölüme ayrılacaktır.
[963] Bu paragraf sadece TİEM nüshasında yer almaktadır.
[964] Bu kısım Arapça metinde okunmuş ancak anlamlı bir cümle kurmakta zorlanıldığından tercüme etmedik.

(Hz. Peygambere) ve onun O'nun açık/parlak gözler, cömert bulutlar e tatlı (bir esinti gibi olan) ailesine salat (rahmet) etsin.- (Allah'ın) kulu ve elçisidir.

(5) Bu, büyük yüce emîr, sip(f)ehsalar/isp(f)ehsalar, âlim, âmil, âbid, zâhid, mücahid, murâbıt (sınırı bekleyen mücâhid), şems'ü-ddin (dinin güneşi), İslam'ın ışığı, devletin süsü/parıltısı, sultanların ve emirlerin dostu Ebu Said Altuniye[965] (Altun Aba) b. murtazâ (el-murtazâ)[966], Mü'minlerin emiri Abdullah'ın –Allah celalini, yüceliğini ve ikbalini arttırsın.- (bizzat) kendisine şahitliğimizdir. Sultanların sultanı, saîd (mübaret), şehid, dinin ve dünyanın izzeti/övüncü, İslam ve Müslümanların yardımcısı, sultanların ve meliklerin övüncü, Ebu'l-feth (fethin babası/sahibi) Kılıç Arslan b. Mesud b. Kılıç (Arslan)[967] es-Selçûkî –Allah yattığı yeri (mezarını) nurlandırsın, cenneti O'na yurt ve dönüş yeri kılsın.- zamanında ve aynı şekilde yüce, şehinşah (şahların şahı), ulu, milletlerin sahibi, dünya sultanlarının seyyidi (efendisi), İslam ve Müslümanların sığınağı, sultanların ve meliklerin yardımcısı, kafirlerin ve müşriklerin yok edicisi (katledeni), haricileri, dinden dönenleri yüce kahrediciliği/yok ediciliği ile kahredici (yok edici), seçkin (parlak, üstün) milletin kemali, parlak ümmetin sığınağı, Allah'ın halifesinin burhanı (delili), Allah'ın şehirlerin ve beldelerin koruyucusu, şirkin ve dinden dönmenin yok edicisi (olarak) yarattığı sultan, asrın ve zamanın İskender'i, vaktin ve asırların sahibi, zamanların ve beldelerin sultanı, ebu'l-feth (fethin babası/fethin sahibi) Süleyman b. Kılıç Arslan (b.)[968] Mesud b. Kılıç Arslan - Mü'minlerin emirinin yardımcısı, Allah yardımcılarını yüceltsin ve (sayılarını) arttırsın, (peygamber) vârislerini desteklediği yerde onu da desteklesin, yardımı ile sapkın kafirlerin batışına önderlik etsin, ölümsüzleştirmesi ile İslam'ı ve Müslümanları ebedi kılsın- zamanında, işi/emri mecbur (yerine getirilmesi kesin) iken, (malında yaptığı) tasarrufu geçerli iken, tanımlamaları/tarifleri/nitelikleri tam iken, akde, (akde) davete ve işitsel zorunlulukları (yerine getirmeye) ehil iken (kontrat/sözleşme yapmaya ve duyduklarını yerine getirmeye yetkin iken), isteyerek ve mütalaa ederek; Allah-u Teala'nın rızasını kazanmak, Ona (Allah'a) yaklaşmak için, cezasından emin olmak için, halis/samimi bir niyetle, "(İnsanın) kendisi ile kötülükleri arasında uzun bir mesafe bulunsun istediği, herkesin yaptığı iyiliği de işlediği kötülüğü de önüne konmuş olarak

[965] Her iki nüshada da böyle okunmaya müsait bir şekilde yazılmıştır.
[966] VGMA'daki nüshada bu şekilde yazmaktadır.
[967] Her iki nüshada da bu ibare muhtemelen sehven yazılmamış olup bu da kuvvetle muhtemel biri (VGMA'daki nüsha) diğerinden (TİEM) nüshasından istinsah edilmiş olduğunu gösterir.
[968] Her iki nüshada da bu ifade yer almamaktadır fakat siyak-sibak ve mana açısından bu şekilde olmasının daha doğru olacağını düşündüğümüz için bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.

bulacağı gün…"[969] konusunda içten bir arzuyla vakfetti, habsetti, teyit etti, sebil (hayır) kıldı ve ebedi kıldı.

(6) Adı, sınırları, açıklaması, düzenlemesi geçenleri, bu sahih (doğru, gerçek, geçerli) mülkün tamamı, mallarından bir mal, bu sahih (doğru, geçerli) vakıf akdinin/sözleşmesinin ve bu kitapta/belgede zikri geçen, yazılı, kesin habsin açık/samimi bir açıklamas/tayini olarak, Hanefi ve Şafii talebelere, fakihlere (fıkıh talebelerine) vakfedilen şehrin (Konya'nın) -Afetlerden muhafaza olunsun.- dışında Yeni Çarşı Caddesi'nde dört sınır içerisinde çevrelenen e birinci sınırı, Konyalı, kuyumcu[970] Yusuf Hoca b. Salim Mescidi'nde ve tamamı adı geçen mescidin mevkufunda son bulan; ikinci sınırı; Tebrizli, tüccar Hoca Abdülcebbar Mescidi'nde son bulan; üçüncü sınırı; oradan (ikinci sınırın bittiği yerden başlayıp), Zekeriya'nın annesinin ve Muhammed'in çocuklarının evlerinde son bulur ve tamamı Kadı Necmeddin Abdurrahman b. Muhammed b. El-Hüseyin el-Muhâcirîn'in (muhacirlerden) dükkanlarında son bulur; dördüncü sınırı; oradan (üçüncü sınırın bittiği yerden başlayıp) adı geçen medreseye vakfedilmiş beş (5) dükkanda (son bulan) -dükkanların ve medresenin kapıları bu sınıra (buraya, bu yöne) açılır.- medreseye sahih (doğru, geçerli), şer'î (kanuna, dine uygun), sarih (açık), yürürlükte, muteber, İslâmî olarak, mülkünü naklederek, şer'î (dine, kanuna uygun) olarak vakfa konulan ve aslına ve bölümlerine nispet edilen mâlî kuralları/hukuku ilga ederek vakfetti, habs etti, hayır olarak verdi, tasadduk etti ve ebedi kıldı.

(7) Sonra adı geçen vâkıf Hanefi ve Şafi fakihlere, fıkıh talebelerine ve öğrenciler vakfedilen medreseye (şunları) vakfetti:

(8)Adı geçen, mamur Konya'da bulunan tüm mülkleri, akarı (gayr-i menkulleri), biri Konya'ya bağlı diğeri de şehre (Konya'ya) bağlı olan iki (2) köyü, ikisi (iki köy) ile alakalı hakları, ekilen (üzerinde ekim yapılan) beyaz/açık/çıplak/çorak arazilerden o ikisine (iki köye) bağlı olanları, evleri, meskenleri, çoğu çiftçi olan o iki (2) köyün sakinleri, ……, neferleri (askerleri), o ikisinin (iki köyün) içerdiği sınırların belirtildiği konuda geleceği üzere gelirleri (vakıftır/vakfedilenlerdendir).

---

[969] Âl-i İmran Suresi 2/30.

[970] İ. H. Konyalı bu şahsı mesleği ile ilgili kısmı "boyacı" (صباغ) olarak belirtmektedir (İ. Hakkı Konyalı, *Konya Tarihi,* s.539.) fakat belgedeki ibare (صايغ/صائغ) şeklinde olup "kuyumcu" olarak tercüme edilmesi daha doğrudur.

(9) Adı geçen Konya şehrinin dışında bulunan hanın tamamı, tamamının kapıları aynı hizada olacak şekilde hana bitişik olan on (10) dükkanın üst katlarıyla beraber tamamı medrese için (vakıftır). Han ve hana bitişik on (10) dükkan dört sınırı kapsar: Birinci sınırı, oradan (dükkanlardan başlar) aynı şekilde mezkur medreseye vakfedilen evde son bulur; ikinci sınırı oradan (birinci sınırın bittiği yerden başlar) Menusiye (Me'nusiye) evlerinde, Konyalı Hoca Eyüp b. Ali evlerine ve çarşıya giden/açılan geniş yolunda son bulur; üçüncü sınırı, oradan (ikinci sınırın bittiği yerden başlar) kuyumcu Osman b. Veysel'in ……[971], Şafi b. Ahmed diye bilinen (kişiye ait) arazi parçasına son bulur; dördüncü sınırı, oradan (üçüncü sınırın bittiği yerden başlar) hanın ve medresenin kapısının olduğu yerde son bulur. Üst katları da yolları ile beraber hanla bitişik dükkanların kapıları buraya (bu sınıra yani dördüncü sınıra) açılır.

(10) Adı geçen han ile bitişik sekiz (8) dükkanın üst katlarıyla beraber tamamı (vakıftır). Dört sınırı içine alır. Birinci sınırı, oradan (dükkanlardan başlar) adı geçen kuyumcu Konyalı Osman b. Veysel'in evinde ve dükkanlarında son bulur; ikinci sınırı, oradan (birinci sınırın bittiği yerden başlar) yukarıda sınırları belirtilmiş ve tesis edilmiş/kurulmuş medreseye mevkuf dükkanlarda son bulur; üçüncü sınırı, oradan (ikinci sınırın bittiği yerden başlar) adı geçen vakıfta son bulur; dördüncü sınırı, vakfın yetkili olduğu çarşıya ulaşır. (Vakfedilen dükkanların) kapıları ve yolları buraya (bu sınıra yani dördüncü sınıra) açılır.

(11) Adı geçen sekiz (8) dükkanın karşısındaki/hizasındaki adı geçen yerde bulunan yedi (7) dükkanın üst katlarıyla beraber tamamı (vakıftır). Dört sınırı vardır. Birinci sınırı, oradan (yedi dükkandan başlar) sultanın muhtesibi, Konyalı Fahreddin Yunus b. Hasan'ın dükkânında son bulur; ikinci sınırı, oradan (birinci sınırın bittiği yerden başlar) Konyalı, tacir Hacı Yusuf b. Sütkîn'in (Sütekin'in) vereselerinin dükkânında son bulur; üçüncü sınırı, oradan (ikinci sınırın bittiği yerden başlar) ve adı geçen mevkuf (vakfedilen) dükkanda son bulur ve tamamı Konya içinde bulunan (ve) sultana nispet edilen medreseye vakfedilmiş dükkanlarda son bulur; dördüncü sınırı, çarşıya ulaşır. (Vakfedilen dükkanların) kapıları ve yolları buraya (bu sınıra yani dördüncü sınıra) açılır.

(12) Adı geçen yerde (yedi dükkanın bulunduğu yerdde) bulunan boğazdaki/geçitteki bir (1) dükkanın tamamı (vakıftır). Dört sınırı kapsamaktadır.

[971] Belgede burada bir kelime yok ancak siyak-sibak ve mana açısından bir eksiklik olduğu kanaati hasıl olmaktadır.

Birinci sınırı, oradan (dükkandan başlar) İbn-i Gâzî el-Konevi el-Cündî'nin (Konyalı asker İbn-i Gazi'nin) varislerinin dükkanında son bulur ve tamamı da Emir Şihab b. Muhammed b. Mahmud el-ilmî es-sultânî vârislerinin dükkanında son bulur; ikincisi sınırı, oradan (birinci sınırın bittiği yerden başlar) adı geçen tesis edilmiş/kurulmuş medreseye vakfedilen dükkanda son bulur; üçüncü sınırı, oradan (ikinci sınırın bittiği yerden başlar) İsmail b. Abdurrahman b. Mahallî el-Konevî el-Attâr'ın dükkanında son bulur; dördüncü sınırı, oradan (üçüncü sınırın bittiği yerden başlar) çarşıda son bulur. (Vakfedilen dükkanın) kapısı ve yolları buraya (bu sınıra yani dördüncü sınıra) açılır.

(13) Demir(ciler) Çarşısı'nda Konya'nın kenar/dış mahallesinde bulunan bir dükkanın tamamı (vakıfıtır). Dört yolu (sınırı)[972] kapsar. Birinci sınırı, oradan (dükkandan başlar) adı geçen mescid (ve)[973] medreseye vakfedilen dükkanlarda son bulur; ikinci sınırı, oradan (birinci sınırın bittiği yerden başlar) Sultaniye Medresesi'nin (Sultan Medresesi'nin) mevkufunda son bulur; üçüncü sınırı, oradan (ikinci sınırın bittiği yerden başlar) aynı şekilde Sultaniye Medresesi'ne vakfedilen dükkanda son bulur; dördüncü sınırı, oradan (üçüncü sınırın bittiği yerden başlar) çarşıda son bulur. (Vakfedilen dükkanın) kapısı ve yolu buraya (bu sınıra yani dördüncü sınıra) açılır.

(14) Konya'nın kenar/dış mahallesinde Demir(ciler) Çarşısı'da bulunan birbirine bitişik dükkanların tamamı (vakıftır). Dört sınırı kapsar. Birinci sınırı, oradan (dükkanlardan başlar) yolda son bulur; ikinci sınırı, oradan (birinci sınırın bittiği yerden başlar) Konyalı, muhtesib Fahreddin Yunus b. Hasan'ın dükkanında son bulur; üçüncü sınırı, oradan (ikinci sınırın bittiği yerden başlar) Sultaniye'ye (Sultaniye/Sultan Medresesi'ne) vakfedilen dükkanlarda son bulur; dördüncü sınırı, oradan (üçüncü sınırın bittiği yerden başlar) adı geçen dükkanda son bulur. (Vakfedilen dükkanların) kapıları buraya (bu sınıra yani dördüncü sınıra) açılır.

(15) Konya Şehri'nin dışında adı geçen çarşıda adı geçen medresenin kapısının önünde bulunan beş (5) dükkan (vakıftır). Dört sınırı kapsar. Birinci sınırı, oradan (dükkanlardan başlar) Konyalı, kuyumcu Yusuf b. Ali b. Salim'e nispet edilen …….[974] giren yolda son bulur; ikinci sınırı; oradan (ikinci sınırdan başlar) Et-Tebrir

[972] Belgede (طريقه) (yol) şeklinde yazılmış ancak siyak-sibak, mana ve belgedeki benzer ifadelere bakılarak (حدود) (sınır) şeklinde olmasının daha uygun olacağını düşündüğümüz için parantez içerisinde bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.
[973] Belgede bu kelime yazılmamış ancak siyak-sibak ve mana açısından olmasının daha uygun olacağını düşündüğümüz için parantez içerisinde bu şekilde yazdık ve tercümeye ekledik.
[974] Her iki nüshada da burada bir kelime bulunmamaktadır fakat siyak-sibak ve mana açısından olması gerektiğini düşündüğümüz ve sehven yazılmadığını düşündüğümüz için bu şekilde yazdık.

(Et-Tebrizi)[975] Et-Tacir (Tebrizli tüccar) Hoca ibn Abdülcebbar'a nispet edilen mescidde son bulur; üçüncü sınırı, oradan (ikinci sınırın bittiği yerden başlar) adı geçen, tesis edilmiş/kurulmuş medresede son bulur; dördüncü sınırı, adı geçen çarşıya ulaşır. (Vakfedilen dükkanların) kapıları ve yolu buraya (bu sınıra yani dördüncü sınıra) açılır.

(16) Kend Alî (Kendalî) Köyü yolu girişinde/ağzında sahrada (çölde) bulunan beyaz araziden bir parça yer (vakıftır). Dört sınırı kapsar. Birinci sınırı, oradan (bir parça araziden başlar) yolda ve akarsuda, ikisinin (yolun ve nehrin) ardından bostanlara akan suda son bulur. (İkisinin yani yol ve nehrin ardındaki bostanlar) Konyalı saraç (eğerci) Şad(z)bahar b. Mahmud Konevî'nin bostanı, Tebrizli Melikdân b. Mahmud'un bostanı ve Konyalı takkeci Berayir b. Baîsî'nin (Behram b. İsa'nın) bostanı ve beyaz arazisidir. İkinci sınırı, oradan (birinci sınırın bittiği yerden başlar) Haseb diye bilinen eski nehirde son bulur. Üçüncü sınırı, oradan (ikinci sınırın bittiği yerden başlar) Nikola diye bilinen Konyalı Rum Aklotân b. Veysel bostanında ve Konyalı Arslan Doğmuş b. Kö(u)s(e)t'in bir parça arazisinde son bulur. Dördüncü sınır, oradan (üçüncü sınırın bittiği yerden başlar) yolda son bulur. (Vakfedilen araziye) giriş buradadır (bu sınırda yani dördüncü sınırdadır).

(17) Konya şehrinin batı tarafında Kend Y(b)akfes (Kendy(b)akfes) diye bilinen köy (vakıftır). Bu köy, evleri, meskenleri, harman yerleri ve muhafazalı olan arazileri, dâhilî ve hâricî tüm hakları ile dört sınırı kapsar. Birinci sınırı; oradan (vakfedilen köyden başlar) Lamla diye meşhur olan (ve) Mâtkî diye bilinen köyün arazisinde son bulur ve (bu sınırın) tamamı Cebrail diye bilinen (yerin) yakınındaki arazilerinde son bulur; ikinci sınır, oradan (birinci sınırın bittiği yerden başlar) Zeyubutmun diye bilinen arazide son bulur ve (bu sınırın) tamamı ……[976] diye bilinen arazide son bulur; üçüncü sınırı, oradan (ikinci sınırın bittiği yerden başlar) üzerinde (içinde) ağaçların bulunduğu bir parça arazide ve oradan (ağaçlıklı araziden) Erbaçmen diye bilinen köye giden yolda son bulur ve (bu sınırın) tamamı Pan(l)o(u)s diye bilinen kilisede ve Batlamna diye bilinen köyün arazilerinde son bulur; dördüncü sınırı; oradan (üçüncü sınırın bittiği yerden başlar) Hacı Muhtar diye bilinen hana bitişik bir parça arazide son

[975] VGMA'daki nüshada (التبرير) şeklinde okunmaya daha uygun olup TİEM nüshasındaki de bu şekilde okunabilir fakat TİEM nüshasındaki kelimenin sonunda (ن) "nun" veye (ي) "ye" şeklinde okunabilecek bir harf daha bulunmaktadır. Bu nedenle (التبريزي) şeklinde de okunabileceğinin düşünerek bu şekilde yazdık.

[976] Belgede buraya bir kelime yazılmamıştır. Siyak- sibak ve manadan burada eksik bir yer ismi olması gerektiği anlaşılmaktadır.

bulur ve (bu sınırın) tamamı yolda son bulur. (Vakfedilen) köyün yolu ve bu köyün muhafazasında olan arazilerin girişi bu (dördüncü) sınıra açılır.

(18) Saracık diye adlandırılan Dâr-ı Zinde Köyünün tamamı (vakıftır). Bu köy, evleri, meskenler, muhafazası altındaki arazileri, binaları, su pınarı/membaı, dâhilî ve hâricî hakları (ile beraber) dört sınırı kapsar. Birinci sınırı, oradan (vakfedilen köyden başlar) Karluevi (Karlıova) diye bilinen köyün geçidinde/vadisinde/patika yolunda son bulur; ikinci sınırı, oradan (birinci sınırdan başlar) Nikocık diye bilinen yerde son bulur; üçüncü sınır, oradan (ikinci sınırın bittiği yerden başlar) K(a)ozlu(ı)dere diye bilinen geçitte/vadide/patika yolda son bulur; dördüncü sınırı, oradan (üçüncü sınırın bittiği yerden) başlar Ayazlıpınar diye bilinen dağ eteğinde son bulur ve orada bir su pınar/membaı kaynağı vardır. Adı geçen köyün yolu ve bu köyün muhafazası altında olan arazilerin girişi bu (dördüncü) sınıra açılır.

(19) Konya şehrinin dışındaki Eski Çarşı'da birbirine bitişik altı (6) dükkanın tamamı (vakıftır). Tamamı dört sınırı kapsar. Birinci sınırı, oradan (vakfedilen dükkanlardan başlar) yolda son bulur; ikinci sınırı, oradan (birinci sınırın bittiği yerden başlar) Konyalı Artemiş b. Doğan'ın dükkanında son bulur; üçüncü sınırı, oradan (ikinci sınırın bittiği yerden başlar) Sultan mestçisi/ayakkabıcısı Konyalı Hoca Kadı/Gazi[977] b. Ali b. Berdib(y)ar'ın varislerinin dükkanında son bulur ve tamamı adı geçen vâkıfın –Allah yüceliğini devam ettirsin- bu kitapta/belgede adı ve sınırı daha sonra/aşağıda/bilahere gelecek olan Konya'nın civarında/dış mahallesinde tesis ettiği (kurduğu) medreseye vakfettiği diğer dükkanda, mahallinde (olduğu yerde) Konya Kasrı/Köşkü/Sarayı diye bilinen (kasrın) içinde bulunan Mescid-i Cami-i Atîk'e vakfedilmiş dükkanda ve adı geçen vâkıf Emir Şemseddin Altun Apa'nın (Altun Aba'nın) Konya'nın civarında/dış mahallesinde tesis ettiği (kurduğu) medreseye vakfettiği ve Yeni Çarşı'da bulunan iki (2) dükkanda son bulur; dördüncü sınırı, oradan (üçüncü sınırın bittiği yerden başlar) caddede son bulur. (Vakfedilen dükkanların) kapıları ve yolları buraya (bu sınıra yani dördüncü sınıra) açılır.

(20) Konya dışında Yukarı Çarşı'da bulunan birbirine bitişik dükkanların tamamı (vakıftır). Dört sınırı kapsar. Birinci sınırı, oradan (dükkanlardan başlar) Konya'nın içinde Sultanî Şiranî Hacı İsa b. Mahmud'un yaptırdığı, mahallinde (bulunduğu yerde bu adıyla) bilinen mescide vakfedilen dükkanda son bulur; ikinci

[977] VGMA nüshasında her iki şekilde de yazılı iken TİEM nüshasında (غازي) şekilde yazılmıştır ve aşağıda da (غازي) şeklinde yazıldığı için kuvvetle muhtemel (غازي) şeklinde olmalıdır.

sınırı, oradan (birinci sınırın bittiği yerden başlar) yolda son bulur; üçüncü sınırı, oradan (ikinci sınırın bittiği yerden başlar) yukarıda sınırlandırılan (sınırı belirtilen) altı (6) dükkanın bazılarında son bulur; dördüncü sınırı, oradan (üçüncü sınırın bittiği yerden başlar) caddede son bulur ve kapı buraya (bu sınıra yani dördüncü sınıra) açılır.

(21) Konya kenar/dış mahallesinde Eski Çarşı'da bulunan bir dükkanın tamamı (vakıftır). Dört sınırı kapsar. Birinci sınırı, oradan (vakfedilen dükkandan başlar) adı geçen Konyalı Hoca Gazi b. Berdiyâr'ın varislerinin dükkanında son bulur; ikinci sınırı, oradan (birinci sınırın bittiği yerden başlar) mahallinde Ha(o)tenî(?) diye bilinen yerde/mahalde/mahallede Konya Kasrı'nın/Köşkü'nün/Sarayı'nın içinde bulunan Mescid-i Cami-i Atik'e vakfedilen dükkanlarda son bulur; üçüncü sınırı, oradan (ikinci sınırın bittiği yerden başlar) yukarıda adı geçen ve sınırları belirtilen altı (6) dükkanın bazılarında son bulur; dördüncü sınırı, caddede son bulur. (Vakfedilen dükkanın) kapısı buraya (bu sınıra yani dördüncü sınıra) açılır.

(22) Konya dışında, Demir(ciler) Çarşısı'nda birbirine bitişik (birbirinin içinde) dört (4) dükkanın tamamını (vakıftır). Dört sınırı kapsar. Birinci sınırı, oradan (vakfedilen dükkanlardan başlar) adı geçen vâkıfa izafe edilen medreseye vakfedilen dükkanda son bulur; ikinci sınırı, oradan (birinci sınırın bittiği yerden başlar) yolda son bulur; üçüncü sınırı, oradan (ikinci sınırın bittiği yerden başlar) Tebrizli Hoca Ebu'l-Fazıl b. Abdulcebbar'a izafe edilen mescidde son bulur; dördüncü sınırı, oradan (üçüncü sınırın bittiği yerden başlar) caddede son bulur. (Vakfedilen dükkanların) kapıları ve yolları buraya (bu sınıra yani dördüncü sınıra) açılır.

(23) Konya şehri sahrasında (ovasında) güney tarafında bulunan Silvar'a bağlı bostanın tamamı (vakıftır). Dört sınırı kapsar. Birinci sınır, oradan (bostandan başlar) caddede son bulur; ikinci sınırı, (birinci sınırın bittiği yerden başlar), Rum asıllı Silvarlı Likibt b. Batrik Lat(y)onos ağaçlığında son bulur ve (bu sınırın) tamamı Rum asıllı Konyalı Batrik Mihail b. Maros'un yerinde son bulur; üçüncü sınırı, (oradan yani ikinci sınırın bittiği yerden başlar) çiftçi Mahmud b. Abdullah'ın bir parça arazisinde son bulur; dördüncü sınırı oradan (üçüncü sınırın bittiği yerden başlar) yolda son bulur. (Vakfedilen bostanın) kapısı buraya (bu sınıra yani dördüncü sınıra) açılır.

(24) Adı geçen, mamur Dâru'l- Mülk (Başkent) Konya'nın batı tarafında, Konya'ya bağlı G(k)edakla diye bilinen köyün tamamı (vakıftır). Bu (vakfedilen köy) evleri, meskenleri, muhafazası altındaki arazileri, harman yerleri, dahili ve harici tüm

hakları ile dört sınırı kapsar. Birinci sınırı, oradan (vakfedilen köyden başlar) dağda son bulur; ikinci sınırı, (birinci sınırın bittiği yerden başlar) Kilise diye bilinen arazide son bulur ve tamamı Kayas diye bilinen köyün arazisinde son bulur; üçüncü sınırı, (ikinci sınırın bittiği yerden başlar) Turgut diye bilinen köyün arazilerinde ve bostanlarında son bulur; dördüncü sınırı, (üçüncü sınırın bittiği yerden başlar) yolda son bulur. (Vakfedilen köyün) yolu ve geçidi buraya (bu sınıra yani dördüncü sınıra) açılır.

(25) Bu kitapta/belgede zikredilenlerin, sınırlananların (sınırları belirtilenlerin), yazılanların tamamını, Aşağıda geçtiği şekilde, hanın ve ona (hana) bitişik on (10) dükkanı üst katları ile beraber tamamını, tüm bu sınırları, yerindeki hakları, binaları, aşağısını, yukarısını, ekilen-ekilmeyen yerlerini, kapılarını, kilitlerini, ahşaplarını, eklentilerini, tefrişatını, maslahatlarını, yıkılan/harap yerlerini[978], üst katlarını, patikalarını/geçitlerini[979], …….[980], …….[981] kanallarını[982], ……..[983] atılan yerlerini[984], oraya nispet edilen ve lehine olan dâhilî ve hâricî tüm haklarını vakfetti.

(26) Belirtilen dört sınırı kapsayan adı geçen hana bitişik sekiz (8) dükkanın tamamını, yerindeki haklarını, binasını, aşağısını-yukarısını, kapılarını, kilitlerini, ahşaplarını, eklentilerini, tefrişatını, maslahatlarını, eşiklerini, ……. yeşillik oturma yerleri olan topraklarını, su kanallarını, kar/dışkı[985] atma yerlerini, oraya nispet edilen ve lehine olan dâhlîî ve hâricî tüm haklarını (vakfetti).

(27) Yedi (7) dükkanın tamamını, belirtilen üst katlarını, arazisindeki belirtilen haklarını, binasını, damını/çatısını, yukarısını, kapılarını, kilitlerini, ahşaplarını, patikalarını/geçitlerini, ……., eklentilerini, atış alanları, karlarını/buzlarını, su kanallarını, kar/dışkı atılan yerlerini, oraya nispet edilen ve lehine olan dâhilî ve hâricî haklarını (vakfetti).

---

[978] Bu kelime sadece TİEM nüshasında yer almaktadır.
[979] Bu kelime sadece TİEM nüshasında yer almaktadır.
[980] Bu kelime sadece TİEM nüshasında yer almaktadır fakat tam olarak okuyamadık.
[981] Bu kelime sadece TİEM nüshasında yer almaktadır fakat tam olarak okuyamadık.
[982] Bu kelime sadece TİEM nüshasında yer almaktadır.
[983] Bu kelime sadece TİEM nüshasında yer almaktadır fakat tam olarak okuyamadık.
[984] Bu kelime sadece TİEM nüshasında yer almaktadır.
[985] Her iki belgede de bazı yerlerde (مرامي ثلوجها) "kar atma yeri" bazı yerlerde de (مرامي سلوحها) "dışkı atma yeri" şeklinde okunmaya müsait olarak yazılan kelimenin bazı yerlerde "dışkı atma" bazı yerlerde de "kar atma" kastedilerek farklı şekilde kullanılmaları mümkündür. Ancak kanaatimize göre sadece bu iki ifadeden biri kastedildi ama ya yazıdan ya da istinsahtan kaynaklı farklılıklar ortaya çıktığını düşündüğümüz için bu ifadenin geçtiği yerlerde her iki ihtimali de göstermek için (مرامي ثلوج/سلوح) "kar/dışkı atma yeri" şeklinde yazdık ve tercüme ettik.

(28) Adı geçen Cendere (diye) bilinen bir (1) dükkanın tamamını, arazisinin haklarını, binasını, üst katını, mamur yerini, aşağısını, kapılarını, kilitlerini, ahşaplarını, kayalarını/taşlarını, eklentilerini, tefrişatını, maslahatlarını, su kanallarını, kar/dışkı atılan yerlerini, oraya nispet edilen ve lehine olan dâhilî ve hâricî lehine olan tüm haklarını (vakfetti).

(29) Konya'nın civarında/dış mahallesinde bulunan bir (1) dükkanın tamamını, arazisinin haklrıı, binasını, aşağısını, yukarısını, kapılarını, kilitlerini, ahşaplarını, tefrişatını, maslahatlarını, su kanallarını, kar/dışkı atma yerlerini, oraya nispet edilen ve lehine olan dâhilî ve hâricî tüm haklarını (vakfetti).

(30) Adı geçen, sınırları belirlenmiş, adı geçen tesis edilmiş/kurulmuş medreseye bitişik beş (5) dükkanın tamamını, arazisinin haklarını, binasını, altını, üstünü, kapılarını, kilitlerini, ahşaplarını, tefrişatını, maslahatlarını, su kanallarını, kar/dışkı atılan yerlerini, oraya nispet edilen ve lehine olan dâhilî ve hâricî tüm haklarını (vakfetti).

(31) Adı geçen Konya şehrinin sahrasında/ovasında bulunan, sınırları belirlenmiş, beyaz araziden bir (1) parça yerin tamamını, haklarını, eklentilerini, tefrişatını, içme sularını, su kanallarını, bağlı olan yerlerini, yollarını, maslahatlarını, su içme haklarını, oraya nispet edilen ve lehine olan dâhilî ve hâricî tüm haklarını (vakfetti).

(32) Adı geçen, sınırları belirlenmiş Kend Akfes (Kendakfes) diye isimlendirilen köyün tamamını, haklarını, eklentilerini, tefrişatını, maslahatlarını, içme suyu haklarını, su kanallarını, bağlı olan yerlerini, yollarını, oraya nispet edilen ve lehine olan tüm haklarını, evlerini, meskenlerini, koruması altındaki arazilerini, tayin edilen terlerini (gözetleme yerlerini), otlaklarını/yeşil alanlarını, harman yerlerini, mamur olan ve mamur olmayan yerlerini, eserlerini ve vergilerini (sınırlarını) (vakfetti).

(33) Adı geçen, sınırları belirtilmiş, tamamı birbirine bitişik altı (6) dükkanın tamamını, sınırlarını, haklarını, eklentilerini, arazisini, binasını, damını/çatısını, yukarısını (aşağısını), kapılarını, kilitlerini, ahşaplarını, tefrişatını, maslahatlarını, su kanallarını, kar/dışkı atılan yerlerini, ona nispet edilen dâhilî ve hâricî lehine lan tüm haklarını (vakfetti).

(34) Adı geçen, birbirine bitişik iki (2) dükkanın tamamını, tüm sınırlarını, arazilerinin haklarını, binalarını, altlarını, üstlerini, kapılarını, kilitlerini, ahşaplarını, tefrişatlarını, maslahatlarını, su kanallarını, kar/dışkı atma yerlerini, oralara nispet edilen ve lehine olan dâhilî ve hâricî tüm haklarını (vakfetti).

(35) Adı geçen bir (1) dükkanın tamamını, haklarıyla, eklentileriyle, arazisiyle, binasıyla, aşağısıyla, yukarısıyla, damıyla/çatısıyla, kilidiyle, ahşabıyla, ……, tefrişatlarıyla, maslahatlarıyla, su kanallarıyla, kar/dışkı atılan yerleriyle, ona nispet edilen ve lehine olan dâhilî ve hâricî tüm haklarıyla beraber (vakfetti).

(36) Sınırları belirlenmiş birbirine bitişik dört (4) dükkanı tüm sınırlarıyla, haklarıyla, eklentileriyle, arazisiyle, su kanallarıyla, kar/dışkı atılan yerleriyle ve ona nispet edilen ve lehine olan tüm dâhilî ve hâricî haklarıyla (vakfetti).

(37) Adı geçen bostanın tamamını tüm sınırlarıyla, arazisinin haklarıyla, binasıyla, ekilen-ekilmeyen yerleriyle, ağaçlarıyla, dereleriyle/sulama kanallarıyla, nehirleriyle, bağlarıyla, su boşaltma yerleriyle, bitkileriyle, yukarısıyla (aşağısıyla), ekilen-ekilmeyen yerleriyle, evleriyle, eserleriyle, su kanallarıyla, tüm haklarıyla, tüm dikili şeyleriyle, dâhilî ve hâricî şeyleriyle ve oraya nispet edilen şeyleriyle (vakfetti).

(38) Saracık diye isimlendirilen mezkur köyün tamamını, arazisinin haklarını, hayvanların bağlandığı yerlerini, meralarını, muhafazası altında olan arazilerini, su menbalarını, içme sularını, gelir mekanlarını, harman yerlerini, ekilen-ekilmeyen yerlerini, eserlerini, kar/dışkı atılan yerlerini, ona nispet edilen ve lehine olan dâhilî ve hâricî tüm haklarını (vakfetti).

(39) Konya'ya bağlı adı geçen G(k)edakle diye bilinen köyün tamamını, arazisinin haklarını, hayvan bağlama yerlerini, koruması altında olan arazilerini, su kaynaklarını/menbalarını, içme sularını, gelir mekanlarını, harman yerlerini, ekilen-ekilmeyen yerlerini, eserlerini, tefrişatını, oraya nispet edilen ve lehinde olan dâhilî ve hâricî tüm haklarını (vakfetti).

(40) Adı geçen bu vakıftakilerin ve yazılı olanların tamamını, bu vakfın ve bu kitapta/belgede adı geçen bu mülklerin, nâzırın ve mütevellinin elindeki gelirlerin, ismi ve zikri geleceklerin menfaatinin kullanımını Allah-u Teala'nın kolaylaştırması/yardım etmesi/izin vermesi üzerine dâhilî ve hâricî, bağlı ve bağımsız, isimlendirilen veya isimlendirilmeyen şeylerin hepsinin vasıtasıyla Allah onun (vâkıfın) (duasını) kabul etsin, mükafatını ve sevabını arttırsın, cenneti sonu ve varacağı yer eylesin.

(41) Öncelikle adı geçen vakfın imarı, tamiri ve mallarının onarımı; daha sonra bu kitapta/belgede adı geçen, tavsif edilen, sınırları belirlenen ve vakfedilen medresenin onarımı; sonra bundan artan ile mütevelli ve nâzır, adı geçen medrese için ders verilen yerde adı geçen yerde ihtiyaç duyulan, gösterilen (vasıfları belirlenen) hasır ve sergi/halı/kilim ile başlanır (sarf edilir/verilir). Bundan sonra vakfedilen gelirin artanından, her sene dört yüz (400) sultânî dinar her ay eşit miktarda (taksit taksit) mütevelliye ve her sene aynı şekilde vasıfları belli üç yüz (300) sultânî dinar, aynı şekilde her ay eşit miktarda (olacak şekilde) nazıra da sarf edilir/verilir. Bundan sonra artanından, mütevelli ve nazır, İmam-ı Azam Ebu Hanife Numan b. Sabit -Allah ondan razı olsun.- mezhebine mensup, adı geçen medresede ders anlatan baş müderrise, her sene vasfı yukarıda geçen sekiz yüz (800) dinar meblağı her ay eşit miktarda (taksit taksit) sarf eder/verir. Bundan sonra artanından, mütevelli ve nazır, adı geçen (ve) gösterilen/işaret edilen medresede adı geçen/belirtilen dersleri belirtilen fıkıh talebelerine anlatan ve tekrar eden/hatırlatan muide (yardımcıya, asistana) her sene vasfedilen/tarif edilen ve belirtilen (sultânî) dinardan iki yüz kırk (240) dinar meblağı her ay eşit miktarda (taksit taksit) sarf eder/verir. Bundan sonra artanından, mütevelli ve nazır, müstedil (ileri seviye, uzman) fıkıh talebelerinden üç (3) kişiye vasfedilen/tarif edilen (sultânî) dinardan kırk beş (45) dinar meblağı her ay her birine vasfedilen/tarif edilen meblağın üçte birini (1/3'ünü) sarf eder/verir. Bundan sonra artanından, mütevelli ve nazır, orta seviye fıkıh talebelerinden on beş (15) kişiye her ay vasfedilen/tarif edilen (sultânî) dinardan yüz elli (bir)[986] (150) dinar meblağı her birine 10 dinar (olacak şekilde) sarf eder/verir. Bundan sonra artanından, mütevelli ve nazır, yeni başlangıç seviyesindeki öğrencilerden yirmisine (20'sine) vasfedilen/tarif edilen (sultânî) dinardan yüz (bir)[987] (100) dinar meblağı her birine beş[988] (5) dinar (olacak şekilde) saf eder/verir. Bundan sonra artanından, mütevelli ve nazır, adı geçen medresede cemaatle namaz kıldıran sadece Hanefî (mezhebine mensup) imama, vasfedilen/tarif edilen özellikteki iki yüz (200) dinar meblağı, her ay eşit miktarda (olacak şekilde) sarf eder/verir. Bundan sonra artanından, mütevelli ve nazır -Allah

[986] Belgede bu kelime yazılıdır fakat siyak-sibak ve mana açısından olmamasının daha uygun olacağını düşündüğümüz için parantez içerisinde yazdık.
[987] Belgede bu kelime yazılıdır fakat siyak-sibak ve mana açısından olmamasının daha uygun olacağını düşündüğümüz için parantez içerisinde yazdık.
[988] Belgede burada beş (5) (خمسة) rakamı yazılıdır fakat diğer görevlilerin ve talebelere ayrılan meblağla ferraş/hizmetli için ayrılan meblağı karşılaştırdığımızda akla-mantığa uymayan bir orantısızlık bulunmaktadır. Bunun nedeni ile ilgili özel bir durum olması muhtemeldir ancak şahsî kanaatimize göre bu rakamın elli (50) (خمسين) olup bir istinsah hatası olabileceğini de göz ardı etmemek gerekir.

onların vakıflarını güzelleştirsin. (Allah onları korusun.)- adı geçen medresede farz namazlardaki ezan (okuma) görevini yerine getiren müezzine, vasfedilen/tarif edilen (sultânî) dinardan yüz (100) dinar meblağı her ay eşit miktarda (olacak şekilde) sarf eder/verir. Bundan sonra artanından, mütevelli ve nazır, adı geçen medresedeki cemaate/topluluğa hizmet eden, sergileri yayan, adı geçen medresede lambaları (kandilleri) yakan, temizliğe ihtiyaç duyulan yerleri temizleyen ferrâşa (hizmetliye, temizlikçiye) vasfedilen/tarif edilen dinarlardan beş (5) dinar meblağı her ay eşit miktarda (olacak şekilde) sarf eder/verir. Bundan sonra artanından, mütevelli ve nazır, yaz aylarında her ay bir (1) rıtıl miktarında bezir (yağı), kış aylarında da her ay bunun iki (2) katı (iki rıtıl miktarı bezir yağı) satın alır, ders yerlerinde, namaz yerlerinde ve taharet (abdest) yerlerinde yakar. Bundan sonra artanından, mütevelli ve nazır, mezkur medrese için her sene mamul/işlenmiş mumdan bir buçuk (1,5) rıtıl satın alır ve Şaban'ın yarısında on beşinci (15.) gecesinde, Regaip gecesinde geriye kalanı mübarek Ramazan Ayı -Allah bereketini Müslümanlara nasip etsin.- gecelerinde yakar. Bundan sonra artanından, mütevelli ve nazır, medresedeki fıkıh ilmiyle uğraşan cemaat (öğrenciler) için Ramazan ayının her günü 1 (bir) baş koyun satın alır, (bu koyunu) korunmuş, mamur Konya şehri rıtlı ile (rıtıl ölçüsüne göre) seksen (80) rıtıl ekmek satın alır ve her gün belirtilen sıfatlarla vasfedilen/tarif edilen (sultânî) üç (3) dinarı, yemek pişirme ve tatlı ihtiyaçlarını tamamlamak için belirtilen hususlarda, aynı şekilde mübarek iki bayram günlerinde ve adı geçen medresede belirtilen Ramazan ayında ve adı geçen iki bayramda sofra kurmak için harcarlar. Bundan sonra artanından, mütevelli ve nazır, sadece adı geçen medresede kalan (mukim) cemaat/topluluk için kış zamanında (mevsiminde) israf ve haksızlık etmeden ihtiyacı karşılayacak miktarda odun satın alır. Bundan sonra artanından, mütevelli ve nazır, her sene belirtilen vasıflarla vasfedilen/tarif edilen yüz (bir)[989] (100) (sultânî) dinar ile üzerlerine/kendilerine vakfedilen medreseye yaraşır şekilde kitap satın alırlar, her yıl alınan/toplanan kitaplar adı geçen medreseye vakfedilir ve bu kitaplar belirtilen yerlerde (bulundurulur), ödünç almak isteyene ödünç verilir, (kitabın) adı belirtildiğinde kitabın parası alınır ve hazinetü'l-kütübe (kütüphaneciye) –Allah muvaffak eylesin- teslim edilir, kitap (geri) getirilinceye kadar (para) onun (kütüphanecinin) yanında (hizmetinde) kalır ve (kitap geri getirilince bu parayı)

[989] Belgede bu kelime yazılıdır fakat siyak-sibak ve mana açısından olmamasının daha uygun olacağını düşündüğümüz için parantez içerisinde yazdık.

sahibine teslim eder. Bundan sonra artanından, mütevelli ve nazır, ekmek satın alır ve ikisine (kendilerine) vakfedilen adı geçen medresedeki fakirlere mütevelli ve nazırın uygun gördüğü şekilde vakti ve yeri geldikçe gelirden tasadduk ederler.

(42) Eğer adı geçen medreseye belirtilen, şart koşulan ve yerleştirilenin üzerinde bir giriş olursa vâkıfın şartı üzerine fukaha/talebe reddedilir. Onların ihsanları ve istekleri konusundaki emir/iş/yetki mütevelli ve nazırındır. Sonra, şuan mütevelli ve nâzır olan vâkıf -Allah yüceliğini devam ettirsin.- vakfiyenin durumunu kuvvetlendirir. Adı geçen bu medresede ancak Hanefi mezhebinden bir müderris ders verebilir. Aynı şekilde medresede cemaatle namaz kıldıran imamın da (Hanefi mezhebinden olması gerekir). Adı geçen medresede beş (5) yıl ikamet edip de kendini yetiştirmediyse adı geçen medreseden çıkarılmasını, aynı şekilde kandilleri yakmaktan imtina eden kişi ile fukaha nezdinde meşhur tatil günleri dışında derse gelmeyen kişilerin de ihraç edilmesini şart koştu. Mübarek Ramazan ayında her gün, kendilerinde vakfedilen (mevkufun aleyh) cemaatin, adı geçen medreseye gelip dersten önce Kur'an-ı Kerim (okumak) özellikle sultana dua etmek ve aynı şekilde vâkıfa ve tüm Müslümanlara da (dua etmek için) toplanmalarını şart koştu. Sonra vâkıf mevkuf/vakfedilen mülkün üç yıldan fazla kiraya verilmemesini ve asker olsun olmasın vakfa zorluk çıkartan kimseye kiraya verilmemesini, kiralamanın ancak ecr-i misil üzere olmasını -Eğer ecr-i misilden fazla olursa bu Allah'ın bir fazlıdır.- şart koştu. Allah korusun eğer yıkılırsa restore edil(e)mez/yenilen(e)mezse ve yeniden yapıl(a)mazsa veya gönüllü olarak imar edecek birisi bulun(a)mazsa o zaman elde edilen gelir nazır ve mütevellinin görüşü üzerine fakir ve miskinlere sarf edilir. Aynı zamanda vâkıf –Allah yüceliğini arttırsın.- olan mütevelli ve nazır aynı şekilde bu kitapta/belgede mevkuf/vakfedilen mülk ve mezkur medresenin tamamının ve hepsinin vakıf olmasını, hayatı boyunca ölümüne kadar tevliyenin korunmuş şahsında olmasını şart koştu. Eğer Allah-u Teala'nın rahmetine kavuşursa tevliye İplikçi'nin çocuklarına ki o da biricik, has oğlu Necîbü'd-din cemalü'l-İslam (İslamın güzelliği), devletin güvenci, ……. …….. zeynu'l-kitab, (kitabın/yazılanın süsü) fahrul-kaffe (herkesin iftiharı) Ayaz -Allah-u Teala muvaffak kılsın- adıyla anılan kişi olup ona döner. Vakıf nazırı (nezareti) vâkıfın azatlı kölesi olan el-hacibu'l-evced (el-hâcibü'l-vâcid)[990], zeynu'l-ümena (güvenilir kişilerin en latifi), fahru's-sikat (itimat edlen kişilerin övüncü), onun (vâkıfın) azatlılarından Ruzbeti'ş-şemsî'ye -Allah Teala onu desteklesin.- aittir. Her ikisi de, mezkur vâkıf -

[990] VGMA nüshasında bu şekilde yazmaktadır.

Allah Teala yüceliğini korusun.- hayatta oldukları sürece mütevelli ve nazırdır. Adı geçen mütevellinin vefatından sonra bu kitapta/belgede adı geçen vakfa, bu konuda salahiyeti/yetkisi olan hâkimin görüşü üzere, aynı şekilde adı geçen mütevelli Necîbü'd-din Ayaz'ın oğullarından biri mütevelli olur. Aynı şekilde nâzır (nezaret), nazırlık hususunda salahiyeti/yetkisi olan hâkimin görüşü üzere adı geçen vâkıfın -Allah- Teala yüceliğini korusun.- kölelerinden birine (kölelerine) döner. Aynı şekilde vâkıf, adı geçen medresede (ders veren) müderrisin, derse verme, talebelerin ve fıkıh ile uğraşanların (fıkıh talebelerinin) ilim tahsili ve müzakeresi dışında ne vakfın geliri ne geçen medreseye girenler ve ne de çıkanlar hakkında hiçbir kural/hüküm koymamasını şart koştu.

(43) Zâhiren ve bâtınen, kararı yürürlükte, imzası ve hükmü geçerli Müslüman hakimlerden bir hâkime rücu ederek/isnad edilerek adı geçen bu vakfın sıhhatine ve cevazına hükmedildi. Müslüman alimlerin ve din imamlarının/adamlarının ihtilaflarına rağmen sahih (doğru, geçerli), şerî' (dine, kanuna uygun), yürürlükte, geçerli, kesin, nihâî, katî, kuvvetli/sâbit, mutlak, ebedî bir vakıf ve Allah'ın Mekke, Beytü'l-Haram, Rükün, Makam ve Meşa'iri'l-Izam'ı haram kıldığı şekilde/kadarıyla sadakalar, ebedî vakıfları gibi tüm hükümleri ile sonsuz, kutsak/dokunulmaz/korunmuş sâbit bir sadaka olarak, fesaddan temizlenmiş olarak, sahiplikten/ortaklıktan arınmış olarak açık bir şekilde dile getirildi, doğrulandı, hazırlandı ve mecburi/vâcib kılındı. Sıhhat şartlarını kapsar. Kötü söz ile onu yok emek ebedi bir haram olarak kökten/tamamen haramdır. Alt soy/furu onu ebedi bir hayır olarak hayır olarak verir. Yaratılışında/yapısında zaman aşımı yoktur. Uzun ömürlü olması değerini düşürmez bilakis üzerinden ne kadar zaman geçerse geçsin ve ne kadar süre yenilenirse yenilensin vârislerin en hayırlısı olan Allah yeryüzüne ve onun üzerindekilere varis oluncaya kadar (kıyamet kopuncaya kadar) onu hasreder/tespit eder/ortaya koyar.

(44) Allah'a, meleklerine, kitaplarına[991], peygamberlerine ve ahiret fününe iman eden Mü'mine adı geçen vakıfları, sözleşmelerin saatine (vakfın ilk akdedildiği zamana) (eski haline) çevirmesi, herhangi bir şekilde yok etmeye kast etmesi, herhangi bir yolla şart koşulan ve belirtilen şeklinden başka bir hale dönüştürülmesi helal değildir.

[991] Bu kelime VGMA nüshasında yoktur.

(45) Vâkıf, adı geçen bu vakfı adı geçen vakfiye ile mülkünden çıkardı (ve vakfetti). Gücü, kudreti büyük sultana, görüşü ve dikkati keski âlime, düşmanlığı ve saldırganlığı ile zalime, hesabı/uyanıklığı ve te'vili/yorumu geniş hâkime bu sadakayı iptal etmesi/geçersiz kılması, onun aslından veya şeklinden herhangi bir şeyi iptal etmesi/geçersiz kılması, sözlü veya fiili olarak kısıtlaması câiz değildir. Ne zaman bu hususlara kalkışır, ciddi bir şekilde girişir, isterse ve temenni ederse nefsini/kendisini (Rabb'inden) uzaklaştırırsa, Rabb'ini öfkelendirirse, emirlerini ve yasaklarını küçümserse, tehdidini hafife alırsa, hükmü ile alay ederse Allah'ın, peygamberlerinin, nebilerinin, meleklerinin sâlih/ihlaslı kullarından lanet edenlerin, helak edici, mahvedici ve onu "Onlar, o kimselerdir ki, dünya hayatında yaptıkları çalışmalar boşuna gitmiştir; halbuki güzel bir iş yaptıklarını sanıyorlardı.",[992] ayet-i kerimesi mucibince amelleri zarar edenlerin içine katacak lanetini hak eder. Allah onun tasarrufunu, şahitliğini, farzını ve ne de nafilesini kabul etmez. Nimetlerini sıkıntı/dertle, zenginliğini fakirlikle, gözünü/görmesini körlüğe, kulağını/işitmesini sağırlığa çevirir. Adı geçen vâkıfın Allah Teala (hayır ve hasenatını) kabul buyursun. Mevkufu aleyhler onu (vâkıfı) "Zalimlerin her birinin (pişmanlığından) iki elini ısırdığı günde"[993], "İnkârcı kişinin: "Keşke toprak olsaydım!" diyeceği (günde)"[994], "Ancak Allah'a selim bir kalp ile varan kimse müstesna ne malın ne de oğulların (neslin) fayda vermeyeceği gün."[995], "Kişinin kardeşinden, annesinden ve babasından, eşinden ve evlatlarından bile kaçacağı, herkesin kendine yetip artacak bir derdinin olduğu gün."[996] ayet-i kerimlerindeki günde Ahkemul-Hâkimin'in (hâkimlerin hâkiminin, en yüce hüküm verenin) (Allah'ın) huzurunda (kıyamet gününde) muhakeme ederler. Bu vakfı değiştirmeye, dönüştürmeye, durdurmaya/engel olmaya ve ifsad etmeye/bozmaya kalkışan cehennemin öfkesinden, alevli ateşinden, azabının ve soluğunun/nefesinin şiddetinden sakınsın. "O günü (kıyameti) gördüğünüzde, her emzikli (kadın) emzirdiğini (çocuğunu) unutur, her hamile (kadın) taşıdığını (çocuğunu) düşürür. İnsanları, sarhoş olmadıkları halde sarhoş gibi görürsün. Çünkü Allah'ın azabı çok çetindir."[997] "Artık kim (vasiyeti) işittikten sonra onu değiştirirse günahı/vebali ancak onu değiştirenlerin üzerinedir. Şüphesiz ki Allah hakkıyla işitir, hakkıyla

[992] Kehf Suresi 18/104.
[993] Furkan Suresi 25/27.
[994] Nebe Suresi 78/40.
[995] Şuara Suresi 26/88-89.
[996] Abese Suresi 80/34-37.
[997] Hac Suresi 22/2.

bilir."[998] Vâkıfın ecri/mükafatı/sevabı Allah'a aittir. "Allah iyilik yapanların ecrini/mükafatını zayi etmez."[999]

İkinci Bölüm:

(46) Sonra, adı geçen vâkıf -Allah Teala celalini/azametini artırsın.- aynı şekilde (şunları da) vakfettiği hususunda, sağlığı yerindeyken, gönüllü olarak, işinin/emrinin geçerli olduğu konusunda kendisine şehitlik etti ve ikrar etti/karar verdi.

(47) Konya'nın dış mahallesinde, Küçük Süleyman b. Yusuf diye bilinen bölgede/mahallede bulunan birbirine bitişik iki (2) dükkanın tamamı… Bu iki (2) dükkanın tamamı dört sınırı kapsar. Birinci sınırı, oradan (vakfedilen yerden başlar) caddede son bulur; ikinci sınırı, oradan (birinci sınırın bittiği yerden başlar) çarscı (carscı) (çancı) diye bilinen Konyalı Tüccar Hoca Hasan b. Muhammed'in arazisinde son bulur; üçüncü sınırı oradan (ikinci sınırın bittiği yerden başlar), adı geçen Konyalı Küçük Yusuf Süleyman'a nispet edilen mescitte son bulur; dördüncü sınırı, oradan (üçüncü sınırın bittiği yerden başlar) diğer caddede son bulur. (Vakfedilen iki (2) dükkanın) kapıları buraya (bu sınıra yani dördüncü sınıra) açılır.

(48) ……..[1000] için (kurulan) kârhane/imalathane olarak bilinen, şimdi/günümüzde ise sabun evi olan bir (1) evin tamamı ile Konya'nın dış mahallesinde zikri geçen (ismi söylenen) mahalde birbirine bitişik dört (4) dükkanın tamamı da (vakfedilenlerdendir). Bir (1) ev ile birbirine bitişik dört (4) evin tamamını dört sınır çevirir, bir araya getirir ve kapsar. Birinci sınır oradan (vakfedilen evlerden başlar) Tâcir Mevlâ Hacı b. Aşır b. Abdullah'ın ve Hoca Adlî b. Abdullah el-Hav(â)lî'nin arazisinde son bulur; ikinci sınırı oradan (birinci sınırın bittiği yerden başlar) Konyalı Küçük Üstad Yusuf b. Süleyman'a nispet edilen mescidde son bulur; üçüncü sınırı oradan (ikinci sınırın bittiği yerden başlar) yukarıda adı geçen Konyalı Tacir Hoca Hasan b. Muhammed'in arazisinde son bulur; dördüncü sınırı oradan (üçüncü sınırın bittiği yerden başlar) caddede son bulur. (Vakfedilen dükkanların) kapıları buraya (bu sınıra yani dördüncü sınıra) açılır.

---

[998] Bakara Suresi 2/181.
[999] Hûd Suresi 11/115.
[1000] Bu kelime, her iki nüshada da (للعدايرين – للهدابرين) şeklinde iki türlü okunmaya müsaittir ancak her iki şekliyle de ne kastedildiğini tam olarak anlayamadığımız için tercüme etmedik. Ayrıca İ. Hakkı Konyalı da vakfiyede bir çömlek imalathanesinden/kârhânesinden bahsedildiğini belirtir (İ. Hakkı Konyalı, *Konya Tarihi*, s.541.) fakat vakfiyede başka bir yerde imalathane/kârhane tabiri geçmemekte olup belgede bu ibarenin geçtiği yerden de böyle bir sonuç çıkmamaktadır.

(49) Konya'nın kenar/dış mahallesinde Eski Çarşı'da bulunan birbirine bitişik adı geçen altı[1001] (6) dükkanın tamamı da (vakfedilenlerdendir). (Dükkanların) tamamı dört sınırı kapsar. Birinci sınır, oradan (vakfedilen dükkanlardan başlar) Konyalı Emir b. Meâlî'nin kızı Es-Sermire Hatun'un hanında (Sermire Hatun Hanı'nda) son bulur; ikinci sınırı, oradan (birinci sınırın bittiği) yerden başlar Tebrizli Tacir Hacı Bahtiyar b. Abdullah'ın Konya sahrasının batı[1002] – kıble/güney[1003] tarafında bulunan hana vakfettiği dükkanda oradan da (dükkanın bittiği yerden de başlayıp) Ğargarum Caddesi'nde son bulur; üçüncü sınırı, oradan (ikinci sınırın bittiği yerden başlar) aynı şekilde adı geçen Konyalı Emir Bermûni'nin kızı Demre Hatun hanında (Demre Hatun Hanı'nda)[1004] son bulur; dördüncü sınırı, orada (üçüncü sınırın bittiği yerden başlar) caddede son bulur. (Vakfedilen dükkanların) kapıları ve yolları buraya (bu sınıra yani dördüncü sınıra) açılır.

(50) (Vâkıf) Bitişik bu iki (2) dükkanı, önceden …….[1005] Kârhâne/İmalathane diye bilinen ve adı geçen bir (1) evi, Konyalı küçük Yusuf b. Süleyman mahallesi diye bilinen mahallede birbirine bitişik ve adı geçen ev ile bitişik dört (4) evi, adı geçen Eski Çarşı'da bulunan birbirine bitişik altı (6) dükkanın tamamını, dükkanları ve adı geçen dört (4) evi, tüm sınırları, arazilerindeki hakları, binaları, duvarları, yukarıları/üst katları, aşağıları/alt katları, kapıları, kilitleri, ahşapları, anahtarları, dar yolları/geçitleri, orada yaşayanların oturduğu (oturma yerlerinin olduğu) düz arazileri, su kanallarını, kar/dışkı atma yerlerini, dâhilî, hâricî ve onlara nispet edilen tüm hakları, az veya çok büyük veya küçük tarif edilen ve sınırları belirtilen mülkleri tüm hakları ile Allah'ın emri olarak vefat eden fakir Müslümanların ve yoksul Mü'minlerin, muvahhidlerin hayatlarında beş vakit namazı koruyanların (kılanların), dinin erkanını/emirlerini ecelleri ve ölümleri gelinceye kadar düzenli olarak sürdürenlerin, geride bıraktıklarına (mirasçılarına) miras bırakacakları malları ve onların kefenlenme ve techiz (vefat eden kişinin defnedilmesi için yapılan hazırlık)

[1001] Aslında belgede burada bu altı (6) (ستة) rakamı yazılmamıştır. Fakat birkaç satır sonra (50. paragrafta) vakfedilenlerin yani mevkufun neler olduğu ve ne şekilde vakfedildiği ile ilgili bir izahat bulunmaktadır ki burada bu dükkanların sayısının altı (6) (ستة) adet olduğu anlaşılmaktadır.

[1002] VGMA nüshada bu şekilde yazılmıştır.

[1003] TİEMA nüshada bu şekilde yazılmıştır.

[1004] Bu ismin daha önce vakfiyede geçtiği ifade edilmektedir. Bu ibareden hemen birkaç cümle önce geçen ve (خان لسرمرة خاتون بنت الامير بن معالى القونويه) şeklinde yazılmış olan kişi ile burada (خان لدمره خاتون بنت الامير برمولى القونوية) şeklinde yazılmış kişiler aynı kişiler olabilir. Fakat her iki nüshadaki yazımlara baktığımızda yazdığımız şekliye okunmaktadır.

[1005] Bu kelime, her iki nüshada da (للعدايرين – للهدابرين) şeklinde iki türlü okunmaya müsaittir ancak her iki şekliyle de ne kastedildiğini tam olarak anlayamadığımız için tercüme etmedik.

için kullanabilecekleri bir kumaşı olmayanların kefenlerinin (alınmasına) vakfetti. Bundan sonra, mezarlarına konulması için ve (mezarların) üzerlerinin örtülmesi, kokulanması, nebevi kanunda ve Ahmedî inançta bilinen, gerekli görülen diğer hususlar için gerekli olan şeylerin tedarikini şart koştu. Bütün bunları adı geçen mütevelli ve nazır, ihtiyaç halinde işaret edilen ve adı geçen vakfın imarı ve tamirinden sonra sürekli devam eden gerekli ihtiyaçları karşılamak ve zorunlu olarak ortaya çıkan ihtiyaçlar gidermek için cimrilik etmeden, kısıtlamadan, israf etmeden, aşırıya kaçmadan, çoğaltmadan, azaltmadan sarf eder. Sahih (doğru, geçerli), şerî' (dine, kanuna uygun), açık, sevinçli, yürürlükte, câiz, hoşnut olunan, başarıyla gerçekleşen, mükafatlandırılan, (dokunulması) yasaklanan, korunan, ebedî, sonsuz bir vakıf ve Allah için ve onun rızasını kazanmak için yapılan kesin bir sadaka olarak (vakfetti).

Üçüncü Bölüm:

(51) Aynı şekilde adı geçen vâkıf –Allah yüceliğini/değerini devam ettirsin.- gönüllü olarak ve isteyerek, sağlığının yerinde ve sözlerinin geçerli olduğu bir halde kabul etti ikrar etti. Aynı şekilde Allah-u Teala'nın rızası için ve ona (Allah'a) yakınlaşmak için samimi olarak, (Allah'ın) mükafatlarını temenni/talep ederek, samimi niyetle ona (Allah'a, Allah'ın merhametine) bağlanarak, "Her nefis o gün ki işlemiş olduğu hayrı hazır bulur."[1006] (ayetindeki düsturu) samimi bir şekilde arzu ederek vakfetti.

(53) Konya -Allah orayı korusun.- şehir kalesinin/kasrının dışındaki Meydânî Mahallesi diye bilinen mahallede yer alan aşağısı ve yukarısı ile (Aşağı yukarı veya aşağısı yukarısı dahil manalarında kullanılmış olabilir) on sekiz (18) konutu kapsayan Yeni Şehir – Yeni Bahçe[1007] olarak nitelenen dericilere özel yer olan hanın tamamının beşte biri (1/5) olan beş (5) hisseden ortak/bilinen bir hissenin tamamını vakfetti, habsetti, ebedi kıldı, hayır olarak verdi ve tasadduk etti. Adı geçen hanın tamamını dört sınır çevirir, bir araya getirir ve içine alır. Birinci sınırı, oradan (vakfedilen handan başlar) Konyalı Kuyumcu Rum asıllı Hristiyan Emir Bermûnî'nin kızı Zümrüt Hatun'un arazisinde tamamı da Konyalı çiftçi Rum asıllı Hıristiyan Todyus – Bobus[1008]

[1006] Al-i İmran 3/30.
[1007] Belgede bu kelimenin yazılışı her iki şekilde de okunmaya müsait olarak yazıldığı için hem metinde hem de tercümesinde iki şekliyle de yazdık.
[1008] Belgede bu kelimenin yazılışı her iki şekilde de okunmaya müsait olarak yazıldığı için hem metinde hem de tercümesinde iki şekliyle de yazdık.

b. Banbin el-Mân'ın evlerinde son bulur; ikinci sınırı oradan (birinci sınırın bittiği yerden başlar) Neba – Nebâyâ diye bilinen Rum asıllı Has(n)ek'in evlerinde son bulur: üçüncü sınırı, oradan (ikinci sınırın bittiği yerden başlar) Rum asıllı Berir diye bilinen kişinin bir parça arazisinde son bulur; dördüncü sınırı, oradan (üçüncü sınırın bittiği yerden başlar) caddede son bulur. (Vakfedilen hanın) kapısı buraya (bu sınıra yani dördüncü sınıra) açılır.

(54) Bu zikredilen (ve) vakfedilen bir (1) hisse, bu vakıfın sözleşmesi akdedilinceye/ifade edilinceye kadar sahih (doğru, geçerli, gerçek), açık hakkı, kesin kökü olan mülklerinden bir mülktü. (Bunu), Allah'ın rızasını kazanmayı temenni ederek ve kısas/kıyamet günü (hakların alınacağı gün) kurtulmayı talep ederek, kafirler zümresinin neslini kesen, bu diyar ehlinden ve garibanlar olup dalalet ve sapıklık ehli fırkalardan ayrılan, putlara tapmaktan uzaklaşan, haçlılara ve şan-şöhrete secde boyun eğmekten geri durduğundan dolayı eziyet görene, Mecusilerin, Hristiyanların ve Yahudilerin inançlarının süslerini satın almaktan sakınana, onlarla birlikte kiliselerde havralarda, sinegoglarda toplanmaktan uzak durana, Allah'ın ilmi (Allah'ın bilinmesi) ve dinin erkanı için çaba sağlayan, inkarcılara karşı direnen, şehadet parmağını kaldırarak Allah'în rızasını kazanmak isteğiyle ihlas kelimesi/düşüncesi için sesini yükselten kişiye/kişilere sahih (doğru, geçerli), şerî', açık, yürürlükte, meşru, ebedî, hoşnut olunan, sonsuz bir vakıf ve Allah'ın rızası için sadaka-i cariye (meşru) olarak tarif edilen ve sınırları belirtilen hanın bir (1) hissesinin tüm gelirinden şerî' (dine, kanuna uygun) faydalanma yöntemleriyle ve her zaman, vakit ve dönemde mevcut gelirlerinden faydalanılması için vakfetti.

(55) Bu vakıfta/vakfiyede adı geçen mütevelli ve nâzır gelirlerden elde edileni öncelikle bu hissenin (hanın beşte bir (1/5) hissesinin) ihtiyaç duyduğu imar, tamir gibi şeylere sarf etmekle başlarlar. Buradan artanı, yemek pişirme, İslam'ın ve imanın temelleri/dayanakları gibi müekked (kuvvetli, bağlayıcı) sünnet olan hitan (sünnet olma) gibi zikredilen maslahatlara/hususlara, giyim, ayakkabı, yemek, Mü'minlerin vasıflarını (kazanma konusunda) rekabete vesile olan özelliklere ünsiyet oluşturmaya devam etmek ve namaz kılabilecek kadar ve en mukaddes mükafatların ve namazların caiz olması için yetecek kadar Kur'an'ı öğrenmek gibi ihtiyaçlar için sarf ederler.

Dördüncü Bölüm:

(56) Sonra adı geçen vâkıf –Allah (vakfını, hayrını) etsin.- yaptığının/emrinin geçerli iken ve sağlığı yerinde iken adı geçen Konya şehrinde daha önce geçen Eski Çarşı'da bulunan ve bu kitapta/belgede belirtilen, birinci sınırı, Kuyumcu Hasan'ın dükkanı; ikinci sınırı; Bedreddin Besâm – Bemân[1009] Han'ı; üçüncü sınırı, aynı şekilde (Bedreddin Besâm – Bemân[1010] Han'ı); dördüncü sınırı da, adı geçen şehrin kuzey yönündeki kapısının yolu olmak üzere dört sınırı kapsayan dükkanın tamamını, tüm sınırları, diğer hakları, tüm vergileri, yolları, müştemilatı, arazileri, binaları, ahşapları, kapıları, kayaları, çatıları, dâhilî-hâricî, belirtilsin-belirtilmesin, isimlendirilsin-isimlendirilmesin, bitişik-ayrı tüm hakları ile yazının/belgenin içinde adı geçen vâkıfın -Allah (hayrını, vakfını) kabul etsin ve mükafatlandırsın.-, korunmuş ve mamur Konya'ya bağlı ismi geçen mevkide, Arkat Suru[1011] diye isimlendirilen yerde ve Cisr – Cebîr[1012] diye bilinen yerde inşa ettiği hana, adı geçen mütevelli ve nazırın, ihtiyaç halinde işaret edilen mevkufu imar etmeleri, ihtiyaç halinde aynı şekilde tamir etmeleri, sonra mevkufun aleyh hanı imar etmeleri ve tamir etmeleri, bundan sonra senede (her sene) israf etmeksizin ve adaletsizlik etmeksizin adı geçen mevkufun aleyh handa bulunan iki (2) hana (dükkana) sarf etmelerini, bundan sonra mütevelli ve nazırın adı geçen mevkufun aleyh han için kış döneminde yakılması için bezir (yağı) satın almaları, sonra bundan artandan adı geçen yere gelen ve oturan topluluk için belirtilen zamanda/dönemde odun satın almaları şartıyla aynı şekilde vakfettiğini ikrar etti/ifade etti ve kendisine şahit gösterdi.

(57) Eğer adı geçen mevkufun aleyh han yıkılırsa ve iadesi (yeniden inşası) vakfın (geliri ile) mümkün olmazsa, adı geçen vakfın geliri ile gönüllü olarak imarını ve tamirini yapan biri çıkmazsa bu kitapta/belgede zikredildiği gibi Müslümanların fakirlerine ve miskinlerine sarf edilir. (Vâkıf), sahih (doğru, geçerli), meşru/caiz, sıhhat şartları üzere şerî' (dine, kanuna uygun), kesin sebepleri bulunan ifsad edici engellerden uzak, kesin, nihâî, mutlak, dönüşü olmayan, ebedî, büyük sadakalar, rükün-ü (hacerü'l-

[1009] Her iki nüshada da farklı şekillerde okunmaya müsait bir şekilde yazılmıştır.
[1010] Her iki nüshada da farklı şekillerde okunmaya müsait bir şekilde yazılmıştır.
[1011] TİEMA nüshasında (سور) şeklinde VGMA nüshasında ise (صور) şeklinde yazılmıştır.
[1012] TİEMA nüshasında (الجسر) şeklinde VGMA nüshasında ise (الجبير) şeklinde okunmaya daha uygun olarak yazılmıştır.

esved, yemânî), makam-ı (İbrahim) v Beytü'l-Haram gibi (dokunulmasını) haram olan bir vakıf olarak (vakfetti).

(58) Ve böylece bu kitapta/belgede ismi yazılı ve adı geçen vâkıf -Allah sevabını arttırsın ve onun ve bütün iyi insanların (hayrını, vakfını) kabul buyursun.- ikrarından sonra şeran muteber vasıfların/özelliklerin tamamının sıhhatie/doğruluğuna/geçerliliğine razı olarak kendisine şahit gösterdi.

(59) Bu kitaptaki/belgedeki mezkur vakfın sıhhatine, emri, hükmü ve imzası/onayı geçerli olan Müslüman hakimlerden bir hâkim hükmetti. (Hâkim) tevliye mahallinde hükmetti/karar verdi ve imzaladı/onayladı. Bu (karar, belge), hicretin[1013] beş yüz doksan sekiz (598) senesinde Allah'ın sağır ayı olan Recep Ayı'nda –Allah bereketini arttırsın.- (ortaya çıktı). (Alemlerin Rabb'i olan Allah'a hamd olsun. Peygamberlerin önderine/efendisine ve tüm ailesine de salât (rahmet, dua) olsun.)[1014]

(60) (Hale/vakfa şahitlik edenler:) Ali b. Kadı Hasan[1015] / Kâtib Hatıb İbrahim b. İsmail b. Ömer, bu kitabın/belgenin içeriğine, kaydedilen tarihte şahitlik etti. / Adı geçen vâkıfın -Allah (hayrını, vakfını) kabul etsin.-, bu kitapta kendisine izafe edilen kararı ikrar ettiğine/beyan ettiğine şahitlik etti. İmam b. Osman (kaydedilen tarihte) kendi yazısıyla (yazdı)[1016]. / Muhammed b. İbrahim'in ikrarına/beyanına, kaydedilen tarihte şahitlik etti. / Malatyalı Muhtesib Ebu Bekir b. Hasan, adı geçen vâkıfın ikrarına/beyanına şahitlik etti. Onun emriyle yazdı. / Malatyalı ……. Bahtiyar b. Hasan, adı geçen vâkıfın ikrarına/beyanına şahitlik etti. Onun emriyle yazdı. / Adı geçen vâkıfın -Allah (hayrını, vakfını) kabul etsin ve ortaya koyduğu şey (vakıf) sebebiyle onu mükafatlandırsın- bu kitaptaki/belgedeki ikrarına/beyanına Ali b. Kadı Hasan (belirtilen) tarihte şahitlik etti, yazdı ve ortaya çıkardı. / Adı geçen vâkıfın -Allah (hayrını, vakfını) kabul etsin ve ortaya koyduğu şey (vakıf) sebebiyle onu mükafatlandırsın- bu kitaptaki/belgedeki ikrarına/beyanına Ali b. ……. şahitlik etti ve kendi yazısıyla yazdı. / Adı geçen vâkıfın -Allah (hayrını, vakfını) kabul etsin ve ortaya koyduğu şey (vakıf) sebebiyle onu mükafatlandırsın- bu kitaptaki/belgedeki

[1013] Bu kelime sadece TİEMA nüshasında geçmektedir.
[1014] Parantez içerisindeki bölü sadece TİEMA nüshasında geçmektedir.
[1015] VGMA nüshasında sadece bu şahidin ismi geçmektedir ve diğer şahitlerin isimleri de sadece TİEMA nüshasında geçmektedir.
[1016] Belgede bu kelime yazılmamış fakat siyak-sibak ve mana itibariyle uygun olacağını düşündüğümüz için parantez içerisinde ekledik.

ikrarına/beyanına Alişir b. Yusuf şahitlik etti ve kendi yazısıyla yazdı. / Bu vesikanın/belgenin içeriğine, ……..... Muahmmed b. Hüseyin b. Hasan şahitlik etti ve kendi yazısıyla yazdı. / Buna (belgeye, olaya) Kayserili Muhammed …….. şahitlik etti ve kendi yazısıyla yazdı. / Buna (belgeye, olaya) Malatyalı Muhammed b. Hasan şahitlik etti ve emriyle yazıldı. / Adı geçen vâkıfın -Allah (hayrını, vakfını) kabul etsin ve ortaya koyduğu şey (vakıf) sebebiyle onu mükafatlandırsın- bu kitaptaki/belgedeki ikrarına/beyanına Muhammed b. Muhammed er-Reşîd şahitlik etti ve yazdı.

4.8.1.3. Vakfiye[1017] Metni:

(1) طبق اصله الوقفيت بصحته معمول به ثبت مضمونه و حكمت بصحته و لزومه الحكم الشرعي حرره العبد الفقير إلى الله الغني إليه عز شأنه الحاج مصطفى المول الخلافة بمدينة قونيه غفى به. (..... مصطفى .....[1018])[1019]

(2) التون پا (با) مدرسه سي وقفيه سى صورتيدر.[1020] التون پا وقفيه سي.[1021] آلتون پا...

Birinci Bölüm[1022]:

(3) بسم الله الرحمن الرحيم و به نستعين...[1023]

(4) الحمد لله الذي وفّقنا للاعمال الصالحات (الصالحة) و انطقنا بالاقوال المكتسب لعظمته نفوس الجلالة لهيبته رؤس الكاشحة و عملت المياه الراشحة و سدت برأفته المياه السايحة (السائحة) و جرد تفردته الغاذيه و الذابحة احمد على نعمه اللائحة و اعوذ به من نقمه الفاضحة و اشهد ان لااله الا الله وحده لا شريك له شهادة تصدر عن نيّته الكادحة و اشهد ان محمدا عبده و رسوله ارسله بالدلائل الواضحة و الفضائل اللايحة و السمهرية الخارجة صلى الله عليه و على آله الاعين اللامحة و السحب السامحة و النسيم الفايحة

(5) هذا ما نشهد على نفسه الامير الاسفهسلار الاجل الكبير العالم العامل العابد الزاهد المجاهد المرابط شمس الدين ضيا الاسلام بهاء الدولة محب الامراء و السلاطين ابو سعيد التونبه (التونية)[1024] بن عبد الله مرتضى

[1017] İki vakfiye belgesi bulunmaktadır. Bunlardan biri Türk İslam Eserleri Müzesi'nde 3416/1/1 envanter numarası ile kayıtlıdır olup burada bu nüshadan "TİEMA nüshası" şeklinde bahsedilecektir. Diğer nüsha ise Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde Defter No: 2176-0 / Sayfa No: 34 / Sıra No: 80 envanter numarası ile kayıtlı olup bu burada bu nüshadan da "VGMA nüshası" şeklinde bahsedilecektir.
[1018] Mühür.
[1019] Bu paragraf sadece Türk İslam Eserleri Müzesi'ndeki (TİEM) nüshada yer almaktadır.
[1020] VGMA'daki nüshada yer almaktadır.
[1021] TİEM nüshasında yer almaktadır.
[1022] Vakfiyeye baktığımızda da farklı amaçlarla yani farklı mevkufun aleyh kalemlere vakfedilen mevkuflar olduğu ve bu çerçevede dört (4) farklı bölümden müteşekkil olduğu görülmektedir. Bu nedenle dört bölüme ayrılacakır.
[1023] Bu paragraf sadece TİEM nüshasında yer almaktadır.
[1024] VGMA'daki nüshada bu şekilde yazmaktadır.

(المرتضى)[1025] امير المؤمنين ضاعف (ضعف)[1026] الله جلاله و زاد علوه و اقباله انه وقف و حبس و ابّد و سبل و خلّد فى زمن السلطان السلاطين[1027] السعيد الشهيد عز الدنيا و الدين غياث الاسلام و المسلمين فخر الملوك و السلاطين ابى الفتح قلج آرسلان بن مسعود بن قلج (آرسلان)[1028] السلچوقى نوّر الله مضجعه و جعل الجنة مثواه و مرجعه و ايضا فى ايام دولة السلطانية المعظم شهنشاه الاعظم مالك رقاب الامم سيد سلاطين العالم كهف الاسلام و المسلمين ناصر الملوك و السلاطين قاتل الكفرة و المشركين قاهر الخوارج و المتمردين جلالته القاهرة كمال الملة الباهرة مغيث الامة الزاهرة برهان خليفة الله السلطان خلقه الله لحامي[1029] الشهر و البلاد ماحي [1030] الشرك و الالحاد اسكندر العصر و الزمان صاحب الوقت و القران سلطان البلاد و الازمان ابو الفتح سليمان بن قلج ارسلان (بن)[1031] مسعود بن قلج ارسلان ناصر[1032] امير المؤمنين اعز الله انصاره و ضاعفه (ضاعاه)[1033] و مكنّه فى ارضه يمكن الوارثين و ارغم بنصره مغاطس الكفرة الناكبين و ابّد بتثبيده الاسلام و المسلمين طالعا راغبا و هو يومئذ جابر الامر نافذ التصرف كامل الاوصاف اهل العقود و الدعوة و الالزامات السمعية خالصا لوجه الله تعالى و تقربا اليه و ثقة بمجازاته و انّ نيته خالصة و رغبته صادقة فيما عنده و لديه "يَوْمَ تَجِدُ كُلُّ نَفْسٍ مَا عَمِلَتْ مِنْ خَيْرٍ مُحْضَراً وَمَا عَمِلَتْ مِنْ سُوءٍ تَوَدُّ لَوْ اَنَّ بَيْنَهَا وَبَيْنَهُ اَمَداً بَعِيداً"[1034]

(6) وقف و حبس و سبل و تصدق و خلد جميع ما يأتى ذكره و حدوده و شرحه و تعديله و كان ذلك اجمع ملكا صحيحًا و مالا من امواله بيّنًا صريحا الى واقع عليه عقد هذا الوقف الصحيح و الحبس الصريح المزبور الذى يأتى ذكره فى هذا الكتاب. فمن ذلك المدرسة[1035] الموقوفة المحبسة على المتفقهين المتعلمين الحنفيين و الشافعيين[1036] الكائنة بظاهر مدينة (قونية) حميت من الآفات بجادة السوق المحدث المحيط بها و المشتمل عليها حدود اربعة الحد الاول ينتهى الى المسجد المنسوب الى خواجه يوسف بن سالم القونوى الصايغ (صائغ) و تمامه ينتهى الى موقوف على المسجد المذكور و الحد الثانى[1037] منها ينتهى الى المسجد المنسوب الى خواجه عبد الجبار التبريزى (البريز)[1038] التاجر و الحد الثالث منها ينتهى الى بيوت لزكرياّ وامّه (و)[1039] ولدي محمد و تمامه ينتهى

[1025] VGMA'daki nüshada bu şekilde yazmaktadır.
[1026] VGMA'daki nüshada bu şekilde yazmaktadır.
[1027] Her iki nüshada da bu kelime (السلطان) şeklinde yazılmış ancak siyak-sibak ve mana açısından (السلاطين) şeklinde olmasının daha uygun olacağını düşündüğümüz için bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.
[1028] Bu ibare her iki nüshada da yok.
[1029] Her iki nüshada da (هامي) şeklinde okunmaya daha müsaittir fakat siyak-sibak ve mana açısından (حامي) şeklinde olmasının daha uygun olacağını düşündüğümüz için bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.
[1030] Her iki nüshada da (ماء) şeklinde okunmaya daha müsaittir fakat siyak-sibak ve mana açısından (ماحي) şeklinde olmasının daha uygun olacağını düşündüğümüz için bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.
[1031] Her iki nüshada da bu ifade yer almamaktadır fakat siyak-sibak ve mana açısından bu şekilde olmasının daha doğru olacağını düşündüğümüz için bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.
[1032] Sadece TİEM nüshasında yer almaktadır.
[1033] Her iki nüshada da bu şekilde yazmaktadır.
[1034] Âl-i İmran Suresi 2/30.
[1035] Her iki belgede de bu kelime iki defa yazılmıştır.
[1036] Bu kelime her iki belgede de (شفعوين) şeklinde yazılmıştır ancak (شافعيين) şeklinde olmasının daha doğru olacağını düşündüğümüz için bu şekilde yazdık.
[1037] VGMA'daki nüshada burada (الحد الثالث) şeklinde yazılmış fakat siyak-sibaktan (الحد الثاني) şeklinde olması gerektiği anlaşılıyor ki TİEM nüshasında da bu şekilde yani doğru yazılmıştır.
[1038] VGMA'daki nüshada bu şekilde okunmaktadır.
[1039] Her iki belgede de bu harf yok ancak siyak-sibak ve mana açısından olmasının daha doğru olacağını ve sehven atlanmış olabileceğini düşündüğümüz için metne ve tercümesine ekledik

الى دكاكين للقاضى نجم الدين عبد الرحمان بن محمد بن الحسين المهاجرين و الحد الرابع منها دكاكين خمسة الموقوفة على المدرسة المذكورة و فى هذا الحد يشرعها باب المدرسة و الدكاكين وقفا صحيحا شرعيا صريحا مرعيا معتبرا اسلاميا ناقلا لملكه عنها و مزيلا لحقوق مالية نصب جهة الوقف شرعا و ينسب ذاتا و فرعا.

(7) ثم ان الواقف المذكور وقف على المدرسة[1040] الموقوفة على فقهاء الحنفيين و الشافعيين[1041] و المتفقهة[1042] المتعلمين بها.

(8) منهم جميع الاملاك و العقار الكائنة قونية المذكور المعمورة و القريتين الكائنتين احديهما من اعمال قونية و الاخرى من اعمال مدينة المتعلقة بهما من حقوقهما و توابعهما من الاراضى البياض التى هى من زراعاتهما و بيوتهما و مساكنهما و الساكنين فيهما من اكثريتهما من الكفار و ..... و نفرهما و مستغل لهما على ما يأتى فى موضع تعيين الحدود الحاوية لهما

(9) فمن ذلك جميع الخان الكائن ظاهر مدينة قونية المذكورة و الدكاكين العشرة مع عاليها المتصلة به مما يلى الباب المحاذيات جميعها للمدرسة المشتملة على الخان و الدكاكين العشرة المتصلة به حدود اربعة الحد الاول منها ينتهى الى بيت وهو وقف ايضًا على المدرسة المذكورة و الحد الثانى منها ينتهى الى بيوت المانوسيه ينتهى الى دار و بيوت لخواجه ايوب بن على القونوي و الى طريق مهيع يشرع الى السوق و الحد الثالث منها ينتهى .....[1043] لعثمان بن ويسل القونوى الصايغ (صائغ) الى قطعة ارض يعرف بشافى بن احمد و الحد الرابع منها ينتهى الى الذى فيه باب المدرسة و باب الخان و فيه يشرع ابواب الدكاكين الملاصقة للخان مع علاليها و طرقها.

(10) و من ذلك جميع الدكاكين الثمانية المتصلة بالخان المذكور مع علاليها المشتملة على اربعة الحد الاول منها ينتهى الى دكاكين و دار لعثمان بن ويسل القنوى الصايغ (صائغ) المذكور و الحد الثانى منها ينتهى الى الدكاكين الموقوف على المدرسة المؤسسة المذكورة حدودها اعلاه و الحد الثالث منها ينتهي الى الموقوف المذكور و الحد الرابع منها ينتهى الى السوق المختص بالوقف و فيه يشرع ابوابها و طرقها.

(11) ومن جميع الدكاكين السبعة مع علاليها الكاينة (الكائنة) الموضع المذكور التى بإزاء الدكاكين الثمانية المذكورة على حدود اربعة الحد الاول منها ينتهى الى دكان[1044] فخر الدين يونس بن الحسن (حسن)[1045] القونوي المحتسب السلطان الحد الثانى منها ينتهى الى دكان الورثة الحاج يوسف بن سوتكين القونوي التاجر و

[1040] Bu kelime her iki nüshada da iki defa yazılmıştır.
[1041] Bu kelime her iki belgede de (شفعوين) şeklinde yazılmıştır ancak (شافعيين) şeklinde olmasının daha doğru olacağını düşündüğümüz için bu şekilde yazdık.
[1042] VGMA'daki nüshada bu şekilde okunmaktadır ama TİEM nüshasındaki yazım daha uygun olduğu için o kelimeyi kullandık
[1043] Belgede burada bir kelime yok ancak siyak-sibak ve mana açısından bir eksiklik olduğu kanaati hasıl olmaktadır.
[1044] Bu kelime belgenin tamamında (دوكان) şekilde yazılmış ancak Arapça imla açısından (دكان) şeklinde olmasının daha doğru olacağını düşündüğümüz için burada ve belge geçtiği diğer yerlerde de bu şekilde yazdık.
[1045] VGMA'daki nüshada bu şekilde kaydedilmiştir.

الحد الثالث منها ينتهى الى دكان الموقوف المذكور و تمامه ينتهى الى دكاكين الموقوفة على المدرسة الكاينة (الكائنة) باطن مدينة قونية المنسوبة الى السلطان و الحد الرابع منها ينتهى الى السوق و فيه يشرع ابوابها و طرقها.

(12) و من ذلك جميع الدكان الواحد بالجندره الكائن بالموضع المذكور المشتمل على حدود اربعة الحد الاول منها ينتهى الى دكان لورثة ابن غازى القونوي الجندى(حندى) و تمامه ينتهى الى دكان لورثة الامير شهاب بن محمد بن محمود العلمى السلطانى و الحد الثانى منها ينتهى الى دكاكين موقوفة على المدرسة المؤسسة المذكورة و الحد الثالث منها ينتهى الى دكان اسمعيل بن عبدالرحمن بن محلى القونوي العطار و الحد الرابع منها ينتهى الى السوق و فيه بشرع بابها و طرقها.

(13) و من ذلك جميع الدكان الواحد الكاين (الكائن) بربض قونية فى السوق الحديد المشتمل على طريقه (الحدود)[1046] الاربعة الحد الاول منها ينتهى الى دكاكين موقوفة على المدرسة (و)[1047] المسجد المذكورة و الحد الثانى منها ينتهى الى موقوف على المدرسة السلطانية و الحد الثالث منها ايضا ينتهى الى دكان الموقوفة على المدرسة السلطانية و الحد الرابع منها ينتهى الى السوق و فيه يشرع بابه و طريقه.

(14) و من ذلك جميع الدكاكين المتصل الذى الكاين (الكائن) بربض قونية فى السوق الحديد المشتملين على حدود اربعة الحد الاول منها ينتهى الى الطريق و الحد الثانى منها ينتهى الى دكان فخرالدي يونس بن الحسن القونوي المحتسب و الحد الثالث منها ينتهى الى دكاكين موقوفة على السلطانية والحد الرابع منها ينتهى الى دكان المذكور و فيه يشرع الباب.

(15) و من ذلك جميع الدكاكين الخمسة الكائنة ظاهر مدينة قونية فى السوق المذكور بها و هي على باب المدرسة المذكورة المشتملة على حدود اربعة الحد الاول منها ينتهى الى طريق يدخل منه الى .....[1048] المنسوب الى يوسف بن علي بن سالم القونوي الصايغ (صائغ) والحد الثانى منها ينتهى الى المسجد المنسوب الى الخواجه ابن عبدالجبار التبرير (التبريزي)[1049] التاجر و الحد الثالث منها ينتهى الى المدرسة المؤسسة المذكورة و الحد الرابع منها ينتهى الى السوق المذكور و فيه يشرع ابوابها و طريقها.

(16) و من ذالك جميع القطعة من الارض البياض كاينة (الكائنة) بصحراء على فوهة[1050] طريق قرية كندعلى المشتمل على حدود اربعة الحد الاول منها ينتهى الى طريق و نهر ماء البساتين من ورائهما بستان شاد(د) بهر بن محمود القنوي السراج و الى بساتين لملكدانى بن محمود التبريزى و الى بستان و ارض بياض لبهراير بن

[1046] Belgede (طريقه) şeklinde yazılmış ancak siyak-sibak, mana ve belgedeki benzer ifadelere bakılarak (حدود) şeklinde olmasının daha uygun olacağını düşündüğümüz için parantez içerisinde bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.
[1047] Belgede bu kelime yazılmamış ancak siyak-sibak ve mana açısından olmasının daha uygun olacağını düşündüğümüz için parantez içerisinde bu şekilde yazdık ve tercümeye ekledik.
[1048] Her iki nüshada da burada bir kelime bulunmamaktadır fakat siyak-sibak ve mana açısından olması gerektiğini düşündüğümüz ve sehven yazılmadığını düşündüğümüz için bu şekilde yazdık.
[1049] VGMA'daki nüshada (التبرير) şeklinde okunmaya daha uygun olup TİEM nüshasındaki de bu şekilde okunabilir fakat TİEM nüshasındaki kelimenin sonunda (ي) "ye" şeklinde okunabilecek bir harf daha bulunmaktadır. Bu nedenle (التبريزي) şeklinde de okunabileceğinin düşünerek bu şekilde yazdık.
[1050] VGMA nüshasında (فوصفة) şeklinde yazılmıştır ancak tam olarak ne kastedildiği anlaşılmamıştır bu nedenle TİEM nüshasındaki bu kelime tercih edilmiştir.

بعيسى (بن)[1051] القونوي القلانسى والحد الثانى منها ينتهى الى نهر قديم يعرف بحسب والحد الثالث منها ينتهى الى بستان اكلوتان بن ويسل القونوي الرومي المعروف نقولا و الى قطعة ارض ارسلان طوغمش (دوغمش)[1052] بن كوست القونوي و الحد الرابع منها ينتهى الى طريق و منها الدخول اليها.

(17) و من ذلك القرية الكائنة باعمال مدينة قونية بالجانب الغربي منها المعروف بكند باقفس المشتملة هي و بيوتها و مساكنها و اراضيها التى هي من درعاتها و بيادرها و حقوقها الداخلة فيها و الخارجة عنها على حدود اربعة الحد الاول منها ينتهى الى اراضى قرية تعرف ماتكي المعروف بلاملا و تمامه ينتهى الى اراضى قرب تعرف بجبريل و الحد الثانى منها ينتهى الى اراضى قرية تعرف بزيو بوطمون و تمامه ينتهى الى اراضى تعرف .....[1053] و الحد الثالث منها ينتهى الى قطعة ارض فيها اشجار و الى طريق يسلك منه الى قرية تعرف باراباچمن و تمامه الى بيعه تعرف پانوس و الى اراضى قرية تعرف ببطلمنا و الحد الرابع منها ينتهى الى قطعة ارض يتصلها خان تعرف الحاج مختار و تمامه ينتهي طريق و فى هذا الحد يشرع طريق القرية ومدخل الاراضي التي هي من درع هذه القرية.

(18) و من ذلك جميع القرية لدار الزندة المسمات بسراجق المشتملة هي و بيوتها و مساكنها و اراضيها التى من درعها و بناءها و عين ماءها و حقوقها الداخلة فيها و الخارجة عنها على حدود اربعة الحد الاول منها ينتهي الى شعب قرية تعرف بقرلو اوى و الحد الثانى منها ينتهى الى موضع يعرف نقوجق و الحد الثالث منها ينتهى الى شعب يعرف بقزلو دره و الحد الرابع منها ينتهى الى سفح جبل يعرف بايزلو پكار و فيه عين ماء و فى هذا الحد يشرع طريق القرية المذكورة و مدخل الاراضى التى هي من درع هذه القرية.

(19) و من ذلك جميع الدكاكين الستة المتلاصقة بعضها ببعض الكائنة ظاهر مدينة قونيه في السوق العتيق المشتملة جميعها على حدود اربعة الحد الاول منها ينتهى الى الطريق و الحد الثانى منها ينتهى الى دكان ارتمش بن طغان القونوي و الحد الثالث منها ينتهى الى دكان لورثة خواجه قاضي/غازى[1054] بن على بن برديان القونوي الخفاف السلطانى و تمامه ينتهى الى دكان اخرى وقفه الواقف المذكور ادام الله علوه على المدرسة التى اسها[1055] بربض قونية و سيأتى ذكره و تحديده فيما بعد من هذا الكتاب و الى دكان موقوف على المسجد الجامع العطيق الكاين (الكائن) باطن قصر قونية فى محلها تعرف به و الى دكاكين وقفهما امير شمس الدين آلتونبه الواقف المذكور على المدرسة التى اسّها[1056] بربض قونية فى السوق الجديد و الحد الرابع منها ينتهى إلى الطريق الشارع و فيه يشرع ابوابها و طرقها.

[1051] Siyak-sibak ve manaya baktığımızda kuvvetle muhtemel bu ibare buraya sehven yazılmış olduğunu düşündüğümüz için bu ifadeyi zaid kabul ederek tercüme ettik.
[1052] TİEM nüshada bu şekilde yazılmıştır.
[1053] Belgede buraya bir kelime yazılmamıştır. Siyak- sibak ve manadan burada eksik bir yer ismi olması gerektiği anlaşılmaktadır.
[1054] VGMA nüshasında her iki şekilde de yazılı iken TİEM nüshasında (غازي) şekilde yazılmıştır ve aşağıda da (غازي) şeklinde yazıldığı için kuvvetle muhtemel (غازي) şeklinde olmalıdır.
[1055] Her iki nüshada da (اساها) şeklinde yazılmıştır fakat siyak-sibak ve mana açısından bu şekliyle uygun olmadığını düşündüğümüz için (اسها) şeklinde yazdık ve tercüme ettik.
[1056] Her iki nüshada da (اساها) şeklinde yazılmıştır fakat siyak-sibak ve mana açısından bu şekliyle uygun olmadığını düşündüğümüz için (اسّها) şeklinde yazdık ve tercüme ettik.

(20) و من ذلك جميع الدكاكين الملاصقين الكاينين (الكائنين) ظاهر مدينة قونية فى السوق العلات المشتملين على حدود اربعة الحد الاول منها ينتهى الى دكان موقوف[1057] على المسجد الذى ابناه الحاج عيسى بن محمود الشرانى السلطانى باطن مدينة قونية فى محل تعرف به و الحد الثانى منها ينتهى الى الطريق و الحد الثالث منها ينتهى الى بعض الدكاكين الستة المحدودة اعلاه و الحد الرابع منها ينتهى الى الطريق الشارع و فيه[1058] يشرع الباب.

(21) و من ذلك جميع الدكان[1059] الواحد الكائن بربض مدينة قونية فى السوق العتيق المشتمل على حدود اربعة الحد الاول منها ينتهى الى دكان لورثة خواجه غازى بن برديار القونوي المذكور و الحد الثانى منها ينتهى الى دكاكين الموقوفين على المسجد الجامع العطيق الكائن باطن قصر قونية فى محله تعرف بختنى و الحد الثالث منها ينتهى الى بعض الدكاكين الستة المحدودة المذكورة اعلاه و الحد الرابع منها ينتهى الى الطريق الشارع و فيه يشرع الباب.

(22) و من ذلك جميع الدكاكين الاربعة المشتملة بعضها ببعض الكاينات (الكائنات) ظاهر مدينة قونية فى السوق الحديد المشتملات على حدود اربعة الحد الاول منها ينتهى الى دكان موقوف على المدرسة المنسوب إلى الواقف المذكور و الحد الثانى منها ينتهى الى الطريق و الحد الثالث منها ينتهي إلى المسجد المنسوب إلى خواجه ابو الفضل بن عبد الجبار التبريزى و الحد الرابع منها ينتهى الى الطريق الشارع و فيه يشرع ابوابها و طرقها.

(23) و من ذلك جميع البستان الكائن بصحراء مدينة قونية الجانب القبلى منها من الاعمال سلوار المشتمل على حدود اربعة الحد الاول منها ينتهى الى الطريق الشارع و الحد الثانى منها ينتهى الى مشجرة ليكبة بن بطريق ليانوس الرومى السلوار و تمامه ينتهى الى ارض لبطريق ميخائل بن ماروس القونوي الرومى و الحد الثالث (منها)[1060] الى قطعة ارض المحمود بن عبد الله الفلاح و الحد الرابع منها ينتهى الى الطريق و فيه يشرع الباب.

(24) و من ذلك جميع القرية الكائنة باعمال دار الملك قونية المعمورة المذكورة بالجانب الغربي منها المعروفة بكدا كله المشتملة هي و بيوتها و مساكنها و اراضيها التى هى من درعها و بيادرها و حقوقها الداخلة منها و الخارجة عنها على حدود اربعة الحد الاول منها ينتهى الى الجبل و الحد الثاني منها ينتهي الي اراضي تعرف بكليسا و تمامه ينتهى الى اراضى قرية بقاياس و الحد الثالث منها ينتهى الى اراضى و بساتين قرية تعرف بترعود (بطرعود)[1061] و الحد الرابع منها ينتهى الى الطريق و فيه ممرها و طريقها.

(25) وقف جميع ما ذكر و حدد و حرر فى هذا الكتاب و هي جميع الخان و الدكاكين العشرة منها علاليها المتصلة به مما يلى الباب جميع حدود ذلك كله و حقوقه من ارضه و بنائه و سفله و علوه و غامره و عامره و

[1057] Bu kelime VGMA nüshasına yazılmamıştır.
[1058] Bu kelime VGMA nüshasına yazılmamıştır.
[1059] Bu kelime her iki belgede de (دكاكين) şeklinde yazılmıştır ancak siyak-sibak ve mana açısından (دكان) şeklinde olmasının daha doğru olacağını düşündüğümüz için bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.
[1060] Belgede bu kelime yazılmamış ancak siyak-sibak, mana ve belgenin geneline bakıldığında olmasının daha iyi olacağını düşündüğümüz için hem metinde hem de tercümesinde parantez içerisinde yazdık.
[1061] TİEM nüshasında bu şekilde yazılmıştır.

ابوابه و اعلاقه و اخشابه و مرافقه و مراسمه و مصالحه و محاربه[1062] و علاليها و درائبه[1063] و .....[1064] و مجاري[1065] .....[1066] و مرامي[1067] .....[1068] و كل هو حق داخل فيه و خارج عنه منسوب اليه و له.

(26) و جميع الدكاكين الثمانية المتصلة بالخان المذكور المشتمل على حدود اربعة المذكورة و حقوقها من ارضها و بنائها و سفلها و علوّها و ابوابها و اغلاقها و اخشابها و مرافقها و مراسمها و مصالحها و درابابها و بحابحها و دكاكها التى هي مقاعد متعشب بها و مجارى مياهها و مرامى ثلوجها/سلوحها[1069] و كل حق هو لها و منها داخل فيها و خارج عنها منسوب اليها و لها.

(27) و جميع الدكاكين السبعة و علاليها المذكورة و حقوقها المذكورة من اراضها و بنائها و سقفها و علوها و ابوابها و اغلاقها و اخشابها و درائبها و بحابحها و مرافقها و مرامها و ثلوجها و مجارى مياهها[1070] و مرامى ثلوجها/سلوحها و كل حق هو لها و منها داخل فيها و خارج عنها منسوب اليها و لها.

(28) جميع الدكان الواحد المعروف بالجندرة المذكورة و حقوقه من ارضه و بنائه و علاليه و عامره و سفله و ابوابه و اغلاقه و اخشابه و احجاره و مرافقه و مراسمه و مصالحه و مجارى مياهه[1071] و مرامى ثلوجه/سلوحه و كل حق هو له و منه داخل فيه و خارج عنه منسوب اليه و له.

(29) جميع الدكان الواحد المذكور الكائن بربض قونية من ارضه و بنائه و سفله و علوه و ابوابه و اغلاقه و اخشابه و مراسمه و مصالحه و مجارى مياهها[1072] و مرامى ثلوحه/سلوحه و كل حق هو له داخل فيه و خارج عنه منسوب اليه و له.

[1062] Bu kelime sadece TİEM nüshasında yer almaktadır.
[1063] Bu kelime sadece TİEM nüshasında yer almaktadır.
[1064] Bu kelime sadece TİEM nüshasında yer almaktadır fakat tam olarak okuyamadık.
[1065] Bu kelime sadece TİEM nüshasında yer almaktadır.
[1066] Bu kelime sadece TİEM nüshasında yer almaktadır fakat tam olarak okuyamadık.
[1067] Bu kelime sadece TİEM nüshasında yer almaktadır.
[1068] Bu kelime sadece TİEM nüshasında yer almaktadır fakat tam olarak okuyamadık.
[1069] Her iki belgede de bazı yerlerde (مرامي ثلوجها) "kar atma yeri" bazı yerlerde de (مرامي سلوحها) "dışkı atma yeri" şeklinde okunmaya müsait olarak yazılan kelimenin bazı yerlerde "dışkı atma" bazı yerlerde de "kar atma" kastedilerek farklı şekilde kullanılmaları mümkündür. Ancak kanaatimize göre sadece bu iki ifadeden biri kastedildi ama ya yazıdan ya da istinsahtan kaynaklı farklılıklar ortaya çıktığını düşündüğümüz için bu ifadenin geçtiği yerlerde her iki ihtimali de göstermek için (مرامي ثلوج/سلوح) "kar/dışkı atma yeri" şeklinde yazdık ve tercüme ettik.
[1070] Belgede bu kelime (ميازبها - مبازيها- منارىه) şeklinde okunmaktadır ancak siyak-sibak, mana ve belgenin geneline baktığımızda (مياهها) şeklinde olmasının daha doğru olacağını düşündüğümüz için bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.
[1071] Belgede bu kelime (ميازبها - مبازيها- منارىه) şeklinde okunmaktadır ancak siyak-sibak, mana ve belgenin geneline baktığımızda (مياهها) şeklinde olmasının daha doğru olacağını düşündüğümüz için bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.
[1072] Belgede bu kelime (ميازبها - مبازيها- منارىه) şeklinde okunmaktadır ancak siyak-sibak, mana ve belgenin geneline baktığımızda (مياهها) şeklinde olmasının daha doğru olacağını düşündüğümüz için bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.

(30 و جميع الدكاكين الخمسة المذكورة المحدودة المتصلة بالمدرسة المؤسسة المذكورة و حقوقها من ارضها و بنائها و سفلها و علوها و ابوابها و اخشابها و اغلاقها و مراسمها و مصالحها و مجارى مياهها[1073] و مرامى ثلوحها /سلوحها و كل حق هو داخل فيها و خارج عنها منسوب اليها ولها.

(31) و جميع القطعة من الارض البياض الكاينة (الكائنة) بصحراء مدينة قونية المذكورة المحدودة و حقوقها و مرافقها و مراسمها و شربها و مجارى مياهها و مضافاتها و طرقها و مصالحها و شربها و كل حق هو لها و منها داخل فيها و خارج عنها منسوب اليها.

(32) و جميع القرية المسمات بكند اقفس المذكورة المحدودة و حقوقها و مرافقها و مراسمها و مصالحها و شربها و مجارى مياهها و مضافاتها و طرقها و كل حق هو لها و منها داخل فيها و خارج عنها منسوب اليها و لها و بيوتها و مساكنها و اراضيها التى من درعها و مرابطها و مراعيها و مواضع بيادرها و عامرها و غامرها و آثارها و رسومها.

(33) و جميع الدكاكين الستة المذكورة المحدودة المتصلة بعضها ببعض الجميع حدودها و حقوقها و مرافقها و ارضها و بنائها و سقفها و علوها و ابوابها و اغلاقها و اخشابها و مراسمها و مصالحها و مجارى مياهها[1074] و مرامى ثلوجها/سلوحها و كل حق هو لها و منها داخل فيها و خارج عنها و منسوب اليها و لها.

(34) جميع[1075] الدكانين المتلاصقين المذكورين بجميع حدودهما و حقهما من اراضهما و بناءهما و سفلهما و علوهما و ابوابهما و اغلاقهما و اخشابهما و مراسمهما و مصالحهما و مجارى مياههما[1076] و مرامى ثلوجهما/سلوحها و كل حق هو لهما منهما داخل فيهما و خارج عنهما منسوب اليهما و لهما.

(35) و جميع الدكان الواحد المذكور مع حقوقه و مرافقه و ارضه و بنائه و سفله و علوه و سقفه و اغلاقه و اخشابه و بحابحه و مراسمه و مصالحه و مجارى مياهه[1077] و مرامى ثلوجه/سلوحها و كل حق هو له و فيه داخل فيه و خارج عنه منسوب اليه.

[1073] Belgede bu kelime (ميازبها - مبازيها- منازبه) şeklinde okunmaktadır ancak siyak-sibak, mana ve belgenin geneline baktığımızda (مياهها) şeklinde olmasının daha doğru olacağını düşündüğümüz için bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.
[1074] Belgede bu kelime (ميازبها - مبازيها- منازبه) şeklinde okunmaktadır ancak siyak-sibak, mana ve belgenin geneline baktığımızda (مياهها) şeklinde olmasının daha doğru olacağını düşündüğümüz için bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.
[1075] Bu kelime VGMA nüshada yazılmamıştır.
[1076] Belgede bu kelime (ميازبها – مبازيها - منازبه) şeklinde okunmaktadır ancak siyak-sibak, mana ve belgenin geneline baktığımızda (مياهها) şeklinde olmasının daha doğru olacağını düşündüğümüz için bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.
[1077] Belgede bu kelime (ميازبها - مبازيها- منازبه) şeklinde okunmaktadır ancak siyak-sibak, mana ve belgenin geneline baktığımızda (مياهها) şeklinde olmasının daha doğru olacağını düşündüğümüz için bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.

(36) و الدكاكين الاربعة الملاصقة المحدودة بجميع حدودها و حقوقها و مرافقها و ارضها و مجارى مياهها[1078] و مرامى ثلوجها/سلوحها[1079] و كل حق هوله داخل فيها و خارج عنها منسوب اليها و لها.

(37) و جميع البستان المذكور بجميع حدوده وحقوقه من ارضه و بنائه و عامره و غامره و اشجاره و سواقيه و انهاره و كرومه و دهقه و نباته و عاليه و عامره و غامره و بيوته و آثاره و مجارى مياهه و كل حق هو له منه و كل مغروس منه و مغروس له و منه داخل فيه و خارج عنه منسوب اليه و له.

(38) جميع القرية المسماة بسراجق المذكورة و حقوقها من اراضها و مرابطها و مراعيها و الاراضي التى هي من درعاتها و عين مائها و شروبها و مطارح غلاتها و مواضع بيادرها و عامرها و غامرها و آثارها و مرامى ثلوجها/سلوحها و كل حق هولها داخل فيها و خارج عنها منسوب اليها و لها.

(39) و جميع القرية الكائنة باعمال قونية المعروفة بكداكله المذكورة و حقوقها من اراضيها و مرابطها و الاراضى التى هي من درعاتها و عين مائها و شروبها و مطارح غلاتها و مواضع بيادرها و عامرها و غامرها و آثارها و رسومها و كل حق هو لها داخل فيها و خارج عنها منسوب اليها و لها.

(40) تقبل الله منه و ضاعف اجره و ثوابه و جعل الجنة مآله و مآبه بجميع هذه الوقف المذكور و سطر المسطور بجملته و اسره داخل فيها و خارج عنها متصل به و منفصل عنه يسمى او لم يسم على ما سهّل الله تعالى من جدوى هذا الوقف و هذه الاملاك المذكورة فى هذ الكتاب و غلاتها فى يد المتولى و الناظر و سيأتى ذكرها و اسمها.

(41) يبدء اولا بعمارة الوقف المذكورة و مرمتها و اصلاح سعيها ثم بعد ذلك بعمارة المدرسة الموقوفة المحدودة الموصوفة المذكورة فى هذا الكتاب ثم ما فضل بعد ذلك يبتاع المتولى و الناظر منه للمدرسة المذكورة المشار اليها من الحصير و البسط ما يحتاج الموضع المذكور اليه فى موضع القاء الدرس. ثم ما فضل بعد ذلك من غلة الموقوفة المذكورة يصرف (يتصرف)[1080] منه الى المتولى فى كل سنة من الدنانير السلطانية اربعمائة دينار كل شهر بقسطه و بحسابه و الى الناظر ثلثمائة دينار ايضا كل شهر[1081] بقسطه و بحسابه من الدنانير الموصوفة ايضا. ثم ما فضل بعد ذلك يصرف المتولى و الناظر الى المدرس المتصدر لذكر الدروس بالمدرسة المذكورة الموقوفة المنتمى الى مذهب الامام الاعظم ابى حنيفة النعمان بن ثابت رضى الله عنه فى كل سنة من المتقدم وصفه ما مبلغه ثمانمائة دينار كل شهر بقسطه و بحسابه. ثم ما فضل بعد ذلك يصرف المتولى و الناظر الى معيد يذكر و يعيد الدروس المذكورة بالمدرسة المذكورة المشار اليها على المتفقهين المتعلمين المذكورين فى كل سنة ما مبلغه من الدنانير الموصوفة المذكورة مائتا دينار و اربعون دينارا كل شهر بقسطه و بحسابه. ثم ما فضل بعد ذلك يصرف المتولى و الناظر الى ثلاث انفس من الفقهاء المستدلين ما مبلغه من الدنانير الموصوفة خمسة و اربعون دينارا فى كل شهر الى كل واحد منهم ثلث المبلغ الموصوف. ثم ما فضل بعد ذلك يصرف المتولى و الناظر الى

[1078] Belgede bu kelime (مبازيها - منازبه) (میازبها) şeklinde okunmaktadır ancak siyak-sibak, mana ve belgenin geneline baktığımızda (مياهها) şeklinde olmasının daha doğru olacağını düşündüğümüz için bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.
[1079] VGMA nüshasında bu kelime yazılmamıştır.
[1080] TİEM nüshasında bu şekilde yazılmıştır.
[1081] VGMA nüshasında bu kelime yazılmamıştır.

خمسة عشر نفر من اوسط المتفقهين فى كل شهر ما مبلغه من الدنانير الموصوفة مائة دينار (واحد[1082]) و خمسون دينار الى كل واحد منهم عشرة دنانير. ثم ما فضل بعد ذلك يصرف المتولى و الناظر الى عشرين نفر من المتعلمين المبتديين ما مبلغه من الدنانير الموصوفة فى كل شهر مائة دينار (واحدة)[1083] الى كل واحد منهم خمسة دنانير. ثم ما فضل بعد ذلك يصرف المتولى و الناظر الى امام حنفي لا غير يصلى الجملة بالمدرسة المذكورة مائتا دينار كل شهر بقسطه و بحسابه بالصفات الموصوفة. ثم ما فضل بعد ذلك يصرف المتولى و الناظر احسن الله وقفهما الى مؤذن يقوم بوظيفة الاذان فى الصلوة المفروضة بالمدرسة المذكورة ما مبلغه من الدنانير الموصوفة مائة دينار (واحدة)[1084] كل شهر بقسطه و بحسابه. ثم ما فضل بعد ذلك يصر المتولى و الناظر الى فراش بخدمة الجامعة بالمدرسة المذكورة و يبسط الفرش و يشعل المصابيح بالمدرسة المذكورة و ينظف المواضع التي يحتاج الى تنظيفها ما مبلغه من الدنانير الموصوفة خمسة[1085] دينار واحدة كل شهر بقسطه و بحسابه. ثم ما فضل بعد ذلك يبتاع المتولى و الناظر فى كل شهر من اشهر الصيف (من)[1086] البزير ما مبلغه رطل واحد و فى كل شهر من اشهر الشتآء ضعف ذلك يشعل فى مواضع الدرس و الصلوة و الطهارة. ثم ما فضل بعد ذلك يبتاع المتولى و الناظر ايضا للمدرسة المذكورة فى كل سنة من الشمع المعمول رطل و نصف يشعل منه فى ليلة النصف من شعبان و ليلة الرغائب و الباقى يشعل الى ليالى شهر رمضان المبارك عظمه الله بركته على سائر المسلمين. ثم فضل بعد ذلك يبتاع المتولى و الناظر منه للجماعة المتفقهين بالمدرسة رأسا من الغنم فى كل يوم من شهر رمضان و من الخبز ثمانين ارطال برطل مدينة قونية المعمورة المحروسة و فى كل يوم ثلثة دنانير موصوفه بالصفات المذكورة يصرف اتمام الحوايج للطبخ و الحلاوة برسم المذكورين و فى يوم العيدين المباركين ايضا و يمد السماط فى شهر رمضان و فى العيدين المذكورين فى المدرسة المذكورة. ثم ما فضل بعد ذلك يبتاع المتولى و الناظر الحطب للجماعة المقيمين بالمدرسة المذكورة لا غير فى زمن الشتاء بمبلغ كفايتهم من غير اسراف او اجحاف. ثم ما فضل بعد ذلك يبتاع المتولى و الناظر منه فى كل سنة بمبلغ مائة دينار (واحدة)[1087] موصوفة بالصفات المذكورة من الكتب ما يليق بالمدرسة الموقوفة عليهما و يوقف ما يحصل فى كل سنة من الكتب على المدرسة المذكورة و هذه الكتب بالمواضع المذكور و تعار لمن يطلب معايره منها اذا احضر بذكره تفى ثمن الكتاب و يسلمها الى خازن الكتب وفقه الله تعالى يكون عنده (عبده) الى حالة احضار الكتاب و يسلمها الى مالكها. ثم ما فضل بعد ذلك يبتاع المتولى و الناظر منه من الخبز و يتصدقا به بالمدرسة المذكورة الموقوفة عليها على الفقراء على مقتضى ما يراه المتولى و الناظر من الغلة الى ما ذكره و الوقت.

[1082] Belgede bu kelime yazılıdır fakat siyak-sibak ve mana açısından olmamasının daha uygun olacağını düşündüğümüz için parantez içerisinde yazdık.

[1083] Belgede bu kelime yazılıdır fakat siyak-sibak ve mana açısından olmamasının daha uygun olacağını düşündüğümüz için parantez içerisinde yazdık.

[1084] Belgede bu kelime yazılıdır fakat siyak-sibak ve mana açısından olmamasının daha uygun olacağını düşündüğümüz için parantez içerisinde yazdık.

[1085] Belgede burada beş (5) (خمسة) rakamı yazılıdır fakat diğer görevlilerin ve talebelere ayrılan meblağla ferraş/hizmetli için ayrılan meblağı karşılaştırdığımızda akla-mantığa uymayan bir orantısızlık bulunmaktadır. Bunun nedeni ile ilgili özel bir durum olması muhtemeldir ancak şahsî kanaatimize göre bu rakamın elli (50) (خمسين) olup bir istinsah hatası olabileceğini de göz ardı etmemek gerekir.

[1086] Bu ibare sadece TİEM nüshasında yer almaktadır.

[1087] Belgede bu kelime yazılıdır fakat siyak-sibak ve mana açısından olmamasının daha uygun olacağını düşündüğümüz için parantez içerisinde yazdık.

(42) فان فاض المدخل على ما ذكر و شرط و حضر بالمدرسة المذكورة فقهاء يريدون على ما شرطه الواقف كان الامر فى اعطائهم واسألهم الى المتولى و الناظر. ثم ان الواقف ادام الله علوه و هو الآن المتولى و الناظر شد حال الوقفية. ان المدرس فى هذا المدرسة المذكورة لا يتقلد للتدريس الا ان يكون حنفى المذهب و كذلك الامام الذي يصلى بهم بالجماعة فى المدرسة المذكورة. و شرط ايضا أنّ من اقام بالمدرسة المذكورة مدة خمس سنين و لم يظهر عليه ابن التعلم اخرج من المدرسة المذكورة و كذلك من اعرض عن الاشعال و لم يحضر الدرس الا فى بطالة المشهورة عند الفقهاء. و شرط ايضا ان كل يوم من رمضان المبارك يحضر الجماعة الموقوف عليهم بالمدرسة المذكورة يجتمعون القرآن قبل ذكر الدرس و دعاء السلطان خاصة و كذلك ايضًا للواقف و لباقى المسلمين عامة. ثم ان الواقف شرط ايضا ان الملك الموقوف المذكور لا يؤجر اكثر من ثلاث سنين و لا يؤجر من متعسر على الوقف من جندى او غير جندى و ان اجارته لا يكون الا اجرة المثل فان زاد كان من فضل الله تعالى. و ان انهدمت و العياذ بالله و لم يكن اعادتها و احداثها من وقفها اولم يوجد من يتطوع بعمارتها كان ما يحصل من الغلة مصروفا الى الفقراء و المساكين على ما يراه المتولى و الناظر. ثم ان المتولى و الناظر و هو الواقف ادام الله علوه شرط ايضا حالة الوقفية فى المدرسة المذكورة و الملك الموقوف فى هذا الكتاب بجملته و باسره، التولية لنفسه المحروسة مدة حياته الى حال وفاته فاذا توفى الى رحمة الله تعالى عادت التولية الى اولاد ابلكجى الاوحد الاخص نجيب الدين جمال الاسلام مؤتم(ن) الدولة .... زين الكتاب فخر الكفاة ايازالسمى وفقه الله تعالى و اما الناظر فإلى الحاجب الاواجد (الواجد)[1088] زين الامناء فخر الثقات روزبه الشمسى ايد الله تعالى و هو (من) عتقائه و هما (هم)[1089] المتولى و الناظر فى حال حياته الواقف المذكور حرس الله علوه و بعد وفاته ايضا كذلك ثم بعد وفات المتولى المذكور يكون المتولى على الوقف المذكورة فى هذا الكتاب ايضا من ابناء المتولى المذكور نجيب الدين اياز من يرى الحاكم فيه صلاحية ذلك و كذلك الناظر يعود الى من يرى الحاكم فيه صلاحية الناظر من ممالك الواقف المذكور حرس الله تعالى علوه. و كذلك شرط الواقف ان المدرس فى هذه المدرسة المذكورة لا يشرع فى غلة الوقف[1090] و لا فى الادخال فى هذه المدرسة المذكورة و لا فى الاخراج عنها البتة واصلا الا في اتيان الدرس و المتعلمين و المتفقهين بتحصيل العلم و المباحثة لاغير.

(43) و حكم بصحة هذا الوقف المذكور و جوازه و يعود ظاهرا و باطنا الى حاكم من حكام المسلمين نافذ القضاء جايز (جائز) الحكم و الامضاء. فصح و ثبت و رتب و وجب على اختلاف علماء المسلمين و ائمة الدين وقفًا صحيحًا شرعيًا مرعيًا نافذًا جازمًا حاسمًا قاطعًا حازمًا فاصلًا مخلدًا و صدقة مؤبدًا محرمةً ثابتًا بجميع محارم الله و الصدقات و الوقوف المؤيدات فيما حرم الله به مكة البيت الحرام و الركن و المقام و المشاعر العظام .... عرية عن المفسد خالية عن المولى. يشتمل شرائط الصحة. و حذفها بالسب محرم الاصل تحريمًا مؤبدًا. سبّله الفرع تسبلًا مخلدًا. ليس بخلقها تقادم عهد. و ليس يقدح فيها تطاول امد بل كلما انقضا عليها زمان الدهار و كلما طرى عليها اوان حددها حتى يرث الله الارض و من عليها و هو خير الوارثين.

[1088] VGMA bu şekilde yazılmıştır.
[1089] VGMA bu şekilde yazılmıştır.
[1090] Bu kelime TİEMA nüshasında (الوقوف) şeklinde VGMA nüshasında da (الواقف) şeklinde yazılmıştır. Fakat siyak-sibak ve mana açısından (الوقف) şeklinde olmasının daha doğru olacağını düşündüğümüz için bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.

(44) ليس يحل لمؤمنين يؤمن بالله و ملائكته و كتبه[1091] و رسله و اليوم الآخر ان يرد على الوقوف المذكور عقود الساعة[1092] او يقصدها بوجه من وجوه الاتلافات او ينقلها عن الشكل[1093] المذكورة المشروطة بطريق من طرق الانتقالات.

(45) و قد اخرج الواقف هذا الوقف المذكور عن ملكه بالوقفية المذكورة. فليس يجوز لسلطان العظيم (يعظم)[1094] قهره و شوكته او لعالم ثاقب بنظره و دقته و لجائر بعدوانه و شدته او لحاكم سعة تأويله و حسابهه ان يبطل هذه الصدقة او يبطل شيئًا منها من اصل او رسم او حد بقول او فعل. و متى سعى اجد فيها او شيأ منها او رامها فقد ابعد نفسه و اغضب ربه و استحقر باوامره و نواهيه و استهان بوعيده و استهزء بحكمه و استوجب لعنة الله و لعنة انبيائه و رسله و ملائكته و لعنة اللاعنين من الصالحين من عباده لعنة تهلكه و ترديه و تلحقه بمن عد من الاخسر اعمال "ٱلَّذِينَ ضَلَّ سَعْيُهُمْ فِى ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا وَهُمْ يَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ يُحْسِنُونَ صُنْعًا"[1095]. و لا يقبل الله منه صرفًا و لا عدلا و لا فرضًا و لا نفلا. و بدل من نعمه بؤسًا و من غنائه فقرا و من بصره عميًا و من سمعه صمما. و الواقف المذكور تقبل الله منه و الموقوف عليهم يحاكمونه يوم القيامة عند احكام الحاكمين "وَيَوْمَ يَعَضُّ ٱلظَّالِمُ عَلَىٰ يَدَيْهِ "[1096] "وَيَقُولُ الْكَافِرُ يَا لَيْتَنِي كُنتُ تُرَاباً"[1097] "يَوْمَ (لا)[1098] يَنفَعُ مَالٌ وَلَا بَنُونَ* إِلَّا مَنْ أَتَى اللَّهَ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ"[1099] "يَوْمَ يَفِرُّ الْمَرْءُ مِنْ أَخِيهِ * وَأُمِّهِ وَأَبِيه * وَصَاحِبَتِهِ وَبَنِيهِ * لِكُلِّ امْرِئٍ مِّنْهُمْ يَوْمَئِذٍ شَأْنٌ يُغْنِيه"[1100]. فليحترز المتعرض الى هذا الوقف بتبديل او تغيير او تعطيل او افساد اغصاب من جهنم و سعيرها و شدة عذابه و زفيرها "يَوْمَ تَرَوْنَهَا تَذْهَلُ كُلُّ مُرْضِعَةٍ عَمَّا أَرْضَعَتْ وَتَضَعُ كُلُّ ذَاتِ حَمْلٍ حَمْلَهَا وَتَرَى النَّاسَ سُكَارَى وَمَا هُم بِسُكَارَى وَلَكِنَّ عَذَابَ اللَّهِ شَدِيدٌيوم[1101]" "فَمَن بَدَّلَهُ بَعْدَمَا سَمِعَهُ فَإِنَّمَا إِثْمُهُ عَلَى الَّذِينَ يُبَدِّلُونَهُ إِنَّ اللّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ"[1102] و اجر الواقف على الله "فَإِنَّ اللهَ لَا يُضِيعُ اَجْرَ الْمُحْسِنِينَ"[1103]

İkinci Bölüm:

(46) ثم ان الواقف المذكور المشار اليه ضاعف (ضعّف)[1104] الله جلاله اقر و اشهد على نفسه طوعًا فى صحة منه و جواز امره انه وقف ايضًا:

(47) جميع الدكانين المتلاصقين الكائنين بربض مدينة قونية فى محلة تعرف بيوسف بن سليمان الصغار المشتملين جميعهما على حدود اربعة الحد الاول منها ينتهى الى الطريق الشارع و الحد الثانى منها ينتهى الى

[1091] Bu kelime VGMA nüshasında yoktur.
[1092] Bu kelime TİEMA nüshasında (الساعات) şeklinde yazılmıştır.
[1093] Bu kelime hem TİEMA nüshasında hem de VGMA nüshasında (الشك) şeklinde yazılmıştır fakat siyak-sibak ve mana açısından (السكل) şeklinde yazılmasının daha doğru olacağını düşündüğümüz için bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.
[1094] TİEMA nüshasında bu şeklinde yazılmıştır.
[1095] Kehf Suresi 18/104.
[1096] Furkan Suresi 25/27.
[1097] Nebe Suresi 78/40.
[1098] Her iki nüshada da ayet-i kerimedeki bu ibare yazılmamıştır.
[1099] Şuara Suresi 26/88-89.
[1100] Abese Suresi 80/34-37.
[1101] Hac Suresi 22/2.
[1102] Bakara Suresi 2/181.
[1103] Hûd Suresi 11/115.
[1104] VGMA nüshasında bu şekilde yazılmıştır.

ارض لخواجه حسن بن محمد القنوي التاجر المعروف بالچارس و الحد الثالث منها ينتهى الى المسجد المنسوب الى يوسف سليمان القونوي الصغار و الحد الرابع منها ينتهى الى الطريق الشارع الآخر و فيه يشرع باباهما.

(48) و من ذلك جميع البيت الواحد الذى كان للعدايرين – للهدابرين[1105] و معروفًا بكارخانه[1106] و هو الآن بيت الصابون و البيوت الاربعة المتصلة بعضها ببعض محل الجميع بربض مدينة قونية فى المحلة المقال ذكره. و يحيط بجميع البيت الواحد و البيوت الاربعة المتصلة يجمعها ويشتمل عليها حدود اربعة. الحد الاول منها ينتهى الى ارض للحاج بن عشر بن عبد الله التاجر مولى و عتيق خواجه عدلى بن عبد الله الحوالى - الحولي التاجر و الحد الثانى منها ينتهى الى المسجد المنسوب الى الاستاذ يوسف بن سليمان القونوي الصغار و الحد الثالث منها ينتهى الى ارض لخواجه حسن بن محمد القونوي المذكور اعلاه و الحد الرابع منها ينتهى الى الطريق الشارع و فيه يشرع ابوابها.

(49) و من ذلك جميع ستة[1107] الدكاكين المذكورة المتصلة بعضها ببعض الكائنين بربض مدينة قونية فى السوق العتيق. المشتملة جميعها على حدود اربعة الحد الاول منها ينتهى الى خان لسرمرة خاتون بنت الامير بن معالى القونويه والحد ثانى منها (ينتهي)[1108] الى دكان وقفه الحاج بختيار بن عبدالله التبريزى التاجر على الخان الكائن بصحراء قونية الجانب القبلي[1109] - الغربي[1110] منها على جادة غرغروم و الحد الثالث منها ايضًا ينتهى الى خان لدمره خاتون بنت الامير برمونى القونوية المذكورة[1111] و الحد الرابع منها ينتهى الى الطريق الشارع و فيه يشرع ابوابها و طرقها.

(50) وقف هذين الدكانين المتلاصقين و البيت الواحد المذكور المعروف اولًا بكارخانه (كارجاه)[1112] للغدايرين - للعدابربن[1113] و البيوت الاربعة الملاصقة بعضها ببعض المتصلة الكائنة بالبيت المذكور فى المحلة المعروف بيوسف بن سليمان القونوي الصغار المذكور و جميع الدكاكين الستة المتصلة بعضها ببعض الكائنة فى السوق العتيق المذكور بجميع حدود الدكاكين و البيوت الاربعة المذكورة و حقوقها من ارضها و بنائها و جدارها و علوها و سفلها و ابوابها اغلاقها و اخشابها و مفاتحها و درابابها و دكاكها التى هي مقاعد المتعيشين بها و

[1105] Bu kelime her iki şekilde de okunmaya müsaittir ancak her iki şekliyle de ne kastedildiğini tam olarak anlayamadığımız için tercüme etmedik.

[1106] Bu kelime her iki belgede de (كارجائهم) şeklinde okunmaktadır ancak ne kastedildiğini tam olarak anlayamadık. Siyak-sibak ve mana itibariyle (كارخانه) ifadesinin kastedilmiş olabileceğini düşünerek bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.

[1107] Aslında belgede burada bu altı (6) (ستة) rakamı yazılmamıştır. Fakat birkaç satır sonra (50. paragrafta) vakfedilenlerin yani mevkufun neler olduğu ve ne şekilde vakfedildiği ile ilgili bir izahat bulunmaktadır ki burada bu dükkanların sayısının altı (6) (ستة) adet olduğu anlaşılmaktadır.

[1108] Bu kelime her iki nüshada da yazılmamıştır fakat siyak-sibak ve mana açısından olmasının daha iyi olacağını düşündüğümüz için bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.

[1109] TİEMA nüshada bu şekilde yazılmıştır.

[1110] VGMA nüshada bu şekilde yazılmıştır.

[1111] Bu ismin daha önce vakfiyede geçtiği ifade edilmektedir. Bu ibareden hemen birkaç cümle önce geçen ve (خان لسرمرة خاتون بنت الامير بر معالى القونويه) şeklinde yazılmış olan kişi ile burada (خان لدمره خاتون بنت الامير برمولى القونوية) şeklinde yazılmış kişiler aynı kişiler olabilir. Fakat her iki nüshadaki yazımlara baktığımızda yazdığımız şekliye okunmaktadır.

[1112] Bu kelime her iki belgede de (كارجاه) şeklinde okunmaktadır ancak ne kastedildiğini tam olarak anlayamadık. Siyak-sibak ve mana itibariyle (كارخانه) ifadesinin kastedilmiş olabileceğini düşünerek bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.

[1113] Bu kelime her iki şekilde de okunmaya müsaittir ancak her iki şekliyle de ne kastedildiğini tam olarak anlayamadığımız için tercüme etmedik.

مجارى مياهها[1114] و مرامى ثلوجها/سلوحها و كل حق هولها داخل فيها و خارج عنها منسوب اليها و لها و كل حق لاملاك المحدودة الموصوفة من القليل و الكثير و الجليل و الحقير على اكفان من توفاه الله تعالى الفقراء المسلمين و المساكين المؤمنين الموحدين المحافظين على الصلوة الخمس على حال حيوتهم المواظبين على اداء اركان الدين الى حين حلول اجلهم و مماتهم الذين لا مال لهم يورثوه لمخلفهم و لا بذلة يعرض تكفينهم و تجهيزهم فيه بعده اوجب تدارك لوازم تسليمهم الى حفرهم و اتلافهم من الكفر و الحنوط و غيره على الشرط المعلوم المضبوط فى الشريعة النبوية و الملة الاحمدية. كل ذلك يصرف المتولى و الناظر المذكوران تفى الحاجة الواجبة دومها و الضرورة الواقعة اللازمة لرفعها من غير تقتير و تقصير و سرف و شطط و تكثير و توفير بعد عمارة الوقف المذكور المشار اليه عند حاجاتها و مرمتها. (وقف) وقفًا صحيحًا شرعيًا صريحًا مريحًا مرعيًا جائزًا مرضيًا منجزًا مؤجرًا حرمًا حتمًا محرمًا مؤبدًا مخلدًا و صدقةً جازمًا لوجه الله تعالى و ابتغاء لمرضاته.

Üçüncü Bölüm:

(51) و اقر ايضًا و اعترف الواقف المذكورادام الله علوه حال صحته و جواز امره مطايعًا راغبًا انه وقف ايضًا خالصًا لوجه الله تعالى و تقربًا اليه رغبة[1115] بمجازاته و ابكالا عليه نيته خالصة و رغبته صادقة فيما عنده و لديه " يَوْمَ تَجِدُ كُلُّ نَفْسٍ مَّا عَمِلَتْ مِنْ خَيْرٍ مُّحْضَرًا"[1116]

(53) و قف و حبس و ابد و سبل و تصدق و خلد جميع السهم الواحد المشاع من اصل خمسة هو خمس جميع الخان المختص بمقام الدباغين الموسوم بالحديقة - بالمدينة[1117] الجديدة المحتوى على ثمانية عشر مسكنًا سفلاً و علوًا الكائن بربض قصر مدينة قونية حرسها الله تعالى فى محله تعرف بالميدانى و يحيط بجميع الخان المذكور و و يجمع و يشتمل عليه حدود اربعة الحد الاول منها ينتهى الى ارض لزمرة خاتون بنت الامير برموني القونوية الرومية المسيحية الصائغ (صايغ) و تمامه ينتهى الى بيوت لتوديوس – لبوبوس[1118] بن بان بن المان القونوي الرومي المسيحي الفلاح و الحد الثانى منهم ينتهى الى بيوت هناك للرومي يعرف بنبا - بنبايا[1119] و الحد الثالث منها ينتهى الى فطعة ارض[1120] يعرف البرير الرومي و الحد الرابع منها ينتهى الى الطريق الشارع و فيه يشرع الباب.

(54) و كان هذا السهم الواحد الموقوف المذكور ملكًا من املاكه صحيحًا و حقًا من ظاهر اسّا صريحًا الى ان اورد عليه عقد هذا الوقف فوقفه على من انقرض من زمر الكفار و فارق فرق اهل الزيغ و الضلال من

[1114] Belgede bu kelime (ميارمها – مبارمها) şeklinde okunmaya daha uygun yazılmıştır fakat anlamlı bir ifade çıkmamaktadır bu nedenle siyak-sibak ve mana açısından (امياهها) şeklinde olmasının daha doğru olacağını düşündüğümüz için bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.
[1115] Bu kelime her iki belgede de (ربعة -ريعة) şeklinde okunmaya daha uygun yazılmıştır fakat siyak-sibak ve mana açısından (رغبة) şeklinde olmasının da ha doğru olacağını düşündüğümüz için bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.
[1116] Al-i İmran 3/30.
[1117] Belgede bu kelimenin yazılışı her iki şekilde de okunmaya müsait olarak yazıldığı için hem metinde hem de tercümesinde iki şekliyle de yazdık.
[1118] Belgede bu kelimenin yazılışı her iki şekilde de okunmaya müsait olarak yazıldığı için hem metinde hem de tercümesinde iki şekliyle de yazdık.
[1119] Belgelerde bu kelimenin yazılışı her iki şekilde de okunmaya müsait olarak yazıldığı için hem metinde hem de tercümesinde iki şekliyle de yazdık.
[1120] Bu kelime VGMA nüshasında yazılmamıştır.

الغرباء و اهل هذه الديار و انفصل عن عبادة الاوثان و نكل عن الانكاف للسجود الصوت[1121] و الصلبان و تبرًّأ من ابتاع زخارف معتقدات المجوس و النصارى و اليهود و تنزه عن الاجتماع معهم فى البيع و الكنائس و الصوامع مونا لعلم الله و اركان الدين و الاصرار على الجحود رافعًا صوته مع سبابته كلمة الاخلاص ابتغاء لرضوان الله تعالى و طلبًا للخلاص يوم القصاص وقفًا صحيحًا شرعيًا صريحًا مرعيًا جائزًا مؤبدًا مرضيًا ابدًا مخلدًا و صدقة جارية[1122] - جائزا[1123] لوجه الله تعالى ليستغل جميع هذا السهم الواحد الذى هو جميع الخان المحدود الموصوف بوجه استغلاله الشرعية و ما تيسر من غلاته فى كل زمان و قت و اوان.

(55) يبتدئ المتولى المذكور و الناظر المذكور فى هذا الوقف اولا يصرف ما يتحصل من المستغل الى ما يحتاج اليه هذا السهم من العمارة و الترميم و ما فضل[1124] من ذلك يصرفان الى مصالح المذكور من الطبخ و الختان الذى هو السنة المؤكدة المضاهية لدعائم الاسلام و الايمان و ما يحتاجون من الكسوة و الحذوة و الطعام و الادام الى ان يستأنسوا الخصاص الذى نفاس اوصاف المؤمنين و يتعلموا من القرآن ما يجوز به الصلوة و يجوز به اشرف الجوائز و الصلاة.

Dördüncü Bölüm:

(56) ثم اقر الواقف المذكور تقبل الله منه ايضًا و اشهد على نفسه طايعًا صحة منه جواز امر أنه وقف جميع الحانوت الذى مواضعه فى السوق العتيق المقدم ذكره بمدينة قونية المذكورة المشار اليها فى هذا الكتاب. يشتمل على ذلك حدود اربعة الحد الاول ينتهى الى حانوت الحسن الصايغ (صائغ) و الحد الثانى الى خان لبدر الدين بسام - بمان[1125] و الحد الثالث ايضًا كذلك و الحد الرابع الى طريق باب المدينة المذكورة و بابه من جهة الشمال بجميع حدوده و سائر حقوقه و كافة رسومه و طرقه و مرافقه و ارضه و بنائه و اخشابه و ابوابه و احجاره و سقوفه و كل حق هو له داخل فيه و خارج عنه ذكر او لم يذكر سمى او لم يسم متصل به و منفصل عنه على الخان الذى بناه الواقف المذكور صدر المسطور تقبل الله منه و اثابه بالموضع المسمى بارقت سور/صور[1126] المواضع المذكور من اعمال قونية المعمورة المحروسة و يعرف بالجسر/جبير[1127] علي ان الناظر و المتولى المذكورين يعمران الحانوت المشار الموقوف عند الحاجة و مرمته عند الحاجة ايضًا ثم بعمارة الخان الموقوف عليه و مرمته ثم بعد ذلك يصرفان الى الخانى المقيم بالخان المذكور الموقوف عليه فى السنة ما يكون صوابًا من غير اسراف و اجحاف ثم بعد ذلك يبتاع المتولى و الناظر منه للخان المذكور الموقوف عليه من البزر ما يشعل فيه فى اوان الشتاء ثم ما فضل بعد ذلك يشترى به من الحطب للجماعة الذين يجلسون[1128] نزلون بالموضع المذكور فى الزمان المذكور للجماعة اعنى الفقراء و المساكين.

[1121] Bu kelime VGMA nüshasında yazılmamıştır.
[1122] VGMA nüshasında bu şekilde yazılmıştır.
[1123] TİEMA nüshasında bu şekilde yazılmıştır.
[1124] Bu kelime VGMA nüshasında yazılmamıştır.
[1125] Her iki nüshada da farklı şekillerde okunmaya müsait bir şekilde yazılmıştır.
[1126] TİEMA nüshasında (سور) şeklinde VGMA nüshasında ise (صور) şeklinde yazılmıştır.
[1127] TİEMA nüshasında (جسر) şeklinde VGMA nüshasında ise (جبير) şeklinde yazılmıştır.
[1128] Bu kelime TİEMA nüshasında yazılmamıştır.

(57) فان انهدمت الخان المذكور الموقوف عليه و ان لم يكن اعادته من وقفه و لم يوجد من يتطوع بعمارته و مرمته بحصل من الغلة الوقف المذكور مصروفًا الى مساكن المسلمين وفقرائه كما ذكر فى هذا الكتاب. وقفًا صحيحًا جائزًا شرعيًا على شرائط الصحة خاليًا عن الموانع المفسدة وجد فيه السبب ماضيًا قاطعًا فاصلاً حاسمًا جازمًا مؤيدًا محرمًا الصدقات العظام و الركن و المقام و البيت الحرام.

(58) و بذلك اشهد الواقف المذكور صدر المسطور على ذكر اسمه فى هذا الكتاب ضاعف الله ثوابه و تقبل منه و من كل محسن على نفسه طوعًا فى صحة جميع اوصاف المعتبرة شرعًا بعد اقراره.

(59) و حكم بصحة الوقف المذكور فى هذا الكتاب حاكم من حكام المسلمين نافذ امره و قضائه و حكمه و امضائه فى محل توليته و قضائه و ذلك فى شهر الله الاصم رجب عظم الله بركته من شهور سنة ثمان و تسعين و خمس مائة (هجرة. الحد لله رب العالمين و صلى الله على سيد النبي و آله اجمعين)[1129].

(شهود الحال:) علي بن قاضى حسن.[1130] / شهد بما تضمنه هذا الكتاب و هو كاتب ابراهيم بن اسماعيل بن عمر الخطيب في التاريخ المورخ فيه./ شهد على اقرار المقر الواقف المذكور تقبل الله منه بما اضيف إليه هذا الكتاب (كتب)[1131] امام بن عثمان بخطه في التاريخ. / شهد على اقرار محمد بن ابراهيم في التاريخ المورخ فيه. / شهد على اقرار الواقف المذكور فيه ابو بكر بن حسن المحتسب الملطي و كتب عنه بامره. / شهد على اقرار الواقف المذكور فيه بختيار بن حسن ..... الملطي و كتب عنه بامره. / شهد على اقرار الواقف المذكور تقبل الله منه و اثابه بما وضع إليه في هذا الكتاب و كتبه و حمله علي بن القاضي الحسن في التاريخ. / شهد على اقرار الولقف المذكور فيه تقبل الله منه و اثابه بما وضع إليه في هذا الكتاب و كتب علي بن ..... بخطه. / شهدت على اقرار الولقف المذكور فيه تقبل الله منه و اثابه بما وضع إليه في هذا الكتاب وكتب علي شر بن يوسف بخطه. / شهد على مضمون هذه (هذا)[1132] الوثيقة محمد بن حسين بن حسن ..... و كتب بخطه. / شهد بذلك محمد ..... القيصرية و كتب بخطه. / شهد بذلك محمد بن حسن الملطية و كتب بامره. / شهد على اقرار الولقف المذكور فيه تقبل الله منه و اثابه بما وضع إليه في هذا الكتاب و كتب محمود بن محمد الرشبد.

4.8.1.4. Vakfiyesi Değerlendirme:

Belgenin yani vakfiyenin biri Türk İslam Eserleri Müzesi'nde "3416/1/1" envanter numarası ile diğeri ise Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde "Defter "No: 2176-0 / Sayfa No: 34 / Sıra No: 80" envanter numarası ile kayıtlı iki mükerrer nüshası bulunmaktadır. Nüshaların arasında temel hususlarda herhangi bir farklılık yoktur sadece bazı imla ve yazım farklılıklar vardır. TİEMA nüshası, VGMA nüshasına göre daha düzgün ve okunaklı yazılmıştır fakat birçok kelimede noktalı harflerin noktaları

[1129] Parantez içerisindeki bölüm sadece TİEMA nüshasında bulunmaktadır.
[1130] VGMA nüshasında sadece bu şahidin ismi geçmektedir ve diğer şahitlerin isimleri de sadece TİEMA nüshasında geçmektedir.
[1131] Belgede bu kelime yazılmamış fakat siyak-sibak ve mana itibariyle uygun olacağını düşündüğümüz için parantez içerisinde ekledik.
[1132] Belgede bu şekilde yazılmış ancak imla kuralı açısından (هذه) şeklinde olmasının daha doğru olacağını düşündüğümüz için bu şekilde yazdık.

konulmamıştır. VGMA nüshasında da noktalama sıkıntılarının yanı sıra yazısı oldukça kötü olup birçok imla hatası da bulunmaktadır. Vakfiye metni oldukça uzun olduğu için nüshalar arasındaki yazım ve imla farklılıkları ile ilgili sadece lüzumlu gördüğümüz noktalarda dipnotlar verdik.

TİEMA nüshasının baş tarafında "Yürürlükte olana uygun olan (yürürlükte olanı doğrulayan) vakfiyenin aslının kopyasıdır." ve "Altun Pa Vakfiyesi" şeklinde notlar varken VGMA nüshasının baş tarafında da "Altun Pa Medresesi Vakfiyesi Suretidir" şeklinde bir not bulunmaktadır. Bu durumda her ikisinin de asıl nüsha olmayıp sonradan istinsah edilmiş oldukları yani kopya oldukları anlaşılmaktadır. TİEMA nüshasının baş tarafında "Hacı Mustafa" isimli bir hâkim tarafından yazıldığı/kaydedildiği/onaylandığı belirtilmektedir. TİEMA nüshasının sonunda on iki (12) şahit ismi yer alırken VGMA nüshasında vakfiyenin bitimine sadece bir isim yer almaktadır.

Vakfiye oldukça geniş çaplı bir belge olup zamansal olarak dönemine ve mekânsal olarak da özellikle Konya şehrine dair siyasai, sosyal, kültürel, ticari, antroplojik, topografik vb. birçok açıdan ışık tutacak bilgilere sahiptir. Değerlendirmemiz spesifik olarak daha çok mimari ve şehircilik alanlarına yönelik olacak olmakla birlikte izah edilmesini elzem gördüğümüz konu veya konulara da değineceğiz. Vakfiyeye baktığımızda farklı amaçlarla yani farklı mevkufun aleyhlere vakfedilen akarat olduğu ve bu çerçevede dört (4) farklı bölümden müteşekkil olduğu görülmektedir. Bu nedenle vakfiyeyi dört bölümde inceleyeceğiz. Her bir bölüme ait farklı tarihlerin bulunmaması aynı vakfiye içerisinde farklı amaçlar yani mevkufun aleyhler için farklı mevkuflar/mülkler tahsis edildiği ve bunların gelirlerinin sadece belirlenen amaç için sarf edilmesi istendiği için birbirlerinden ayrılmış olması mümkündür. Fakat bir ihtimal bunların vâkıf tarafından vakfa yapılan ilaveler veya aynı vâkıfa ait farklı vakıflar/vakfiyeler olup daha sonra birleştirilmiş olması da mümkündür. Bu nedenle değerlendirmelerimizi yaparken vakfiyeyi genel olarak değil de farklı mevkuflar ve mevkufun aleyhler içeren bölümler halinde her birini kendi içerisinde değerlendireceğiz.

Birinci Bölüm:

Bu bölüme klasik olarak besmele, hamdele ve salvele cümleleri ile başlanmaktadır. Dönemin sultanı, vâkıf, mütevelli, nâzır, mevkuf, mevkufun aleyh ve

vakfın işleyişi ile ilgili geniş malumatlara yer verilmektedir. İmzası ve hükmü geçerli Müslüman bir hâkim tarafından, vakfın sıhhatine hükmedildiği; ebedî bir vakıf olduğu; tüm hükümleri ile sonsuz ve kutsal/dokunulmaz/korunmuş sâbit bir sadaka olduğu; vâkıfın, vakfedilen mülkleri kendi mülkünden çıkardığı yani vakfettiği; kıyamet kopuncaya kadar devam edeceği; vakıfı, değiştirmenin, dönüştürmenin veya herhangi bir şekilde yok etmeye kast etmesinin hiçbir Mü'min için helal olmadığı ve böyle bir şeye kalkışan kişiyi Allah'ın amelleri zarar edenlerin içine katacağı; vakfı değiştirmeye, dönüştürmeye, durdurmaya/engel olmaya ve ifsad etmeye/bozmaya kalkışanın azaba duçar olacağı gibi konularla ilgili geniş izahatlar yapılmakta ve bazı ayet-i kerimeler referans gösterilmektedir. Bu bölüm bu haliyle kendi içerisinde bir vakfiyenin tüm unsurlarını içermektedir. Hem bu nedenle hem de diğer bölümlerde bu (birinci) bölümdeki mevkuflardan, mevkufun aleyhlerden ve şartlardan farklı ilaveler olması ayrı ayrı bölümler olduğu kanaatimizi desteklemektedir.

İki Anadolu Selçuklu sultanının ismi geçmekte ve her iki sultan için de "onun zamanında" şeklinde bir ifade kullanılmaktadır. Biri "Kılıç Arslan b. Mesud b. Kılıç (Arslan)[1133] es-Selçûkî" yani II. Kılıçarslan diğeri ise onun oğlu "Süleyman b. Kılıç Arslan (b.)[1134] Mesud b. Kılıç Arslan" yani II. Süleyman Şah'dır. Bu nedenle vakfiyenin tam olarak hangi sultan döneminde gerçekleştiği ile ilgili kesin bir şey söylemek zordur. Fakat vakfiyenin H. Recep 598 (M. Mart/Nisan 1202) tarihli olmasından hareketle ve devletin başında bir sultan var iken onun oğlunun isminin geçmesi ve sultan şeklinde ifade edilmesinin teamül olarak zor bir ihtimal olmasından kaynaklı olarak kuvvetle muhtemel II. Süleyman Şah döneminde gerçekleştiği söylenebilir.

Ayrıca her iki sultanın ismine yer verilmesi ile ilgili olarak vakfiyenin düzenlendiği tarihte her ikisinin de hayatta olduğu, dönemin sultanının yanı sıra babasını tazim için onun da ismine yer verildiği ya da vâkıf açısından dönemin sultanının babasının yani III. Kılıçarlan'ın manevi bir önemi sahip olduğu şeklinde de yorum yapılabilir. Fakat sadece bu vakfiyeye dayanılarak bu şekilde yorum yapmak çok sağlıklı olmayacağı ve daha açık ve kesin netice elde edebilmek için diğer tarihi

[1133] Her iki nüshada da bu ibare muhtemelen sehven yazılmamış olup bu da kuvvetle muhtemel biri (VGMA'daki nüsha) diğerinden (TİEM) nüshasından istinsah edilmiş olduğunu gösterir.
[1134] Her iki nüshada da bu ifade yer almamaktadır fakat siyak-sibak ve mana açısından bu şekilde olmasının daha doğru olacağını düşündüğümüz için bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.

vesikalar çerçevesinde özel bir araştırma yapılması gerekir. Fakat çalışmamızın ana temasını aşacağı için bu kadarıyla iktifa ediyoruz.

Her iki sultan da vakfiyede farklı taltif ifadeleriyle övülmektedir fakat II. Kılıçarslan için "Selçûkî" ifadesinin kullanılıp II. Süleyman Şah için kullanılmaması ve II. Süleyman Şah için "kafirleri ve müşrikleri yok eden, haricileri ve dinden dönenleri kahreden, asrın ve zamanın İskender'i, Allah'ın halifesinin burhanı (delili)," gibi ifadelerin kullanılmasının sebepleri ve tarihi anlamları ile ilgili detaylı bir yorum yapmak için daha spesifik olarak dönemin tarihi vesikalarının incelenmesi gerektiğini düşünmekteyiz. Fakat bu husus da çalışmamızın sınırlarını aşacağı için bu kadarıyla iktifa ediyoruz.

Vâkıf, "yüce emîr, sip(f)ehsalar, âlim, zâhid, mücahid, murâbıt (sınırı bekleyen mücâhid), şemsü'd-din (dinin güneşi), İslam'ın ışığı, devletin süsü/parıltısı, sultanların ve emirlerin dostu, Mü'minlerin emiri" gibi sıfatlarla taltif edilmekte olup ismi de "Ebu Said Altuniye[1135] (Altun Aba) b. Abdullah" (ابو سعيد التونبه (التونية)[1136] بن عبد الله) şeklinde geçmektedir. Vakfiyenin başındaki notta (آلتون پا) şeklinde yazılı iken vakfiyenin içerisinde[1137] (امير شمس الدين آلتونبه) şeklinde geçmektedir. Babasının isminin "Abdullah" şeklinde geçmesinden ve babaları gayr-i Müslim olup Müslüman olanlara en çok nispet edilen baba isminin "Abdullah" olmasından hareketle devşirme olduğu veya sonradan Müslüman olmuş olabileceği kabul edilebilir. Mütevelli ve nazır olarak azadlı kölelerinden Ayaz ve Ruzbe'yi tayin etmesinden hareketle de çocuğunun olmadığı kabul edilebilir. Osman Turan da konuyla bağlantılı olarak kendisinin kölelikten yetiştiğini ve kölelikten yetişen bazı devlet adamlarının da çocuğunun olmamasından hareketle böyle kişilerin çocuğunun olmamasının devlet sistemiyle alakalı bir mesele olabileceğini ifade eder[1138].

Osman Turan vâkıfın isminin, bazı kaynaklarda (التونبه) bazı kaynaklarda (آلتون پا) şeklinde yazıldığını fakat Ay-aba, Kayı-aba, Kutlu-aba, Boz-aba biçiminde (آلتون آبه) şeklinde yazılmasının daha doğru bir imlâ olduğunu, Selçuklu devri kaynaklarının az olmasından dolayı birçok tarihi mesele ve devlet adamlarının hayatları gibi Altun Aba hakkında da İbn Bibi'nin bir iki kaydından başka bir şey bilinmediğini ifade etmektedir.

[1135] Her iki nüshada da böyle okunmaya müsait bir şekilde yazılmıştır.
[1136] VGMA'daki nüshada bu şekilde yazmaktadır.
[1137] 19. paragrafta…
[1138] Osman Turan, "Selçuk Devri Vakfiyeleri Şemseddin Altun-Aba, Vakfiyesi ve Hayatı", s. 200.

İbn-i Bibi de Altun Aba'dan ilk defa Alaeddin Keykubad zamanında, H. 623 veya H. 624 yılları vakaları münasebetiyle bahsetmekte, "II. Kılıçarslan ve oğlu Rükneddin Süleyman Şah devrinin sipehsâlârından biri olduğunu, çaşnigîrlik ve atabeylik yaptığını, Alâeddin Keykubad'ın oğlu Gıyaseddin Keyhusrev'in atabeyliğini yaptığını ve onun saltanata geçtiği dönemde Sadeddin Köpek'in nüfuz ve tesiri sonucu birtakım devlet adamları ile birlikte onun da öldürüldüğünü ve ölüm tarihinin H. 634 veya H. 635 tarihi olduğunu, öldüğünde altmış veya yetmiş yaşları arasında olduğunu ifade etmektedir.[1139] İncelediğimiz bu vakfiyede de "II. Kılıçarslan ve oğlu Rükneddin Süleyman Şah'n isminin geçiyor olması Altun Aba'nın II. Kılçarslan ve Rükneddin Süleymanşah devirlerinde yaşamış olduğunu destekler mahiyettedir.

Vâkıf, hayatı boyunca ölümüne kadar tevliyenin kendi uhdesinde olmasını; kendisi vefat ederse İplikçi'nin çocuklarından biricik ve has oğlu Necîbü'd-din Ayaz'a tevdi edilmesini, onun vefatından sonra ise salahiyeti/yetkisi olan hâkimin görüşü üzere Necîbü'd-din Ayaz'ın oğullarından birinin mütevelli olmasını şart koşmaktadır. Vâkıf, nazırlık görevini (nezareti) de azatlılarından Ruzbeti'ş-şemsî'ye verilmesini, aynı şekilde ondan sonra da salahiyeti/yetkisi olan hâkimin görüşü üzere vâkıfın kölelerinden birine tevdi edilmesini şart koşmaktadır. Mütevelli olarak görevlendirilecek kişiye her ay eşit miktarda verilecek şekilde senelik dört yüz (400) dinar, nâzıra da her ay eşit miktarda verilecek şekilde senelik üç yüz (300) dinar verilmesini şart koşmaktadır.

Medresede görevlendirilen görevlilerin ücretlerinin verilmesi, medresede ihtiyaç duyulan şeylerin satın alınması gibi işlerin tamamı mütevelli ve nazırın sorumluluğuna tevdi edilmektedir. Ayrıca vâkıf, medresede ders veren müderrisin derslerin işleyişi, talebelerin tahsili ve ilmî müzakereleri dışında vakfın gelir-gideri ve medreseye girenler-çıkanlarla ile ilgili bir kural/hüküm koymamasını şart koşmaktadır. Daha açık bir ifadeyle müderrisin talebeler ve dersler (ilmi konular) dışında medresenin işleyişine karışmamasını yani mütevelli ve nazıra müdahil olmamasını şart koşmaktadır. Vâkıf vakfiyede mütevelli ve nazırın görevlerini müderrisin de görevini açıkça belirterek adeta yetki sınırlaması yapmaktadır. Bu da Anadolu Selçuklu vakıflarında çok nadir hatta tek örnek olması bakımından önemli bir ayrıntıdır.

[1139] Osman Turan, "Selçuk Devri Vakfiyeleri Şemseddin Altun-Aba, Vakfiyesi ve Hayatı", s 197-200.

Mevkufun aleyh medrese ile ilgili vakfiyenin bu bölümünde[1140] yapının Yeni Çarşı Caddesi'nde bulunduğu, Hanefi ve Şafi talebeler için vakfedildiği belirtilmekte fakat kimin kurduğu veya inşa ettiği ile ilgili sarih/açık bir ifade kullanılmamaktadır. İkinci bölümde[1141] ise "Emir Şemseddin Altun Aba'nın tesis ettiği (kurduğu) medrese" (امیر شمس الدین آلتونبه الواقف المذکور علی المدرسة التی اسّها[1142] بربض قونیة) şeklinde bir izahat yapılmakta yani medresenin kurucusu olarak Emir Şemseddin Altun Aba'nın ismi verilmektedir. Medresenin isminin Fatih Sultan Mehmed (H. 881 - M. 1476), II. Bayezid (H. 906 – M. 1500) ve III. Murad (H. 992 – M. 1584) dönemlerinde tahrir defterlerinde geçtiğini ifade eden İ. Hakkı Konyalı bu bilgilerden hareketle medresenin en azından 1584 tarihine kadar ayakta olduğunun söylenebileceğini belirtmektedir[1143].

Medresenin konumu ile ilgili de bu (birinci) bölümde[1144] dört taraftan sınırı ayrıntılı olarak tarif edilip "şehrin dışında (ظاهر)" yer aldığı belirtilirken ikinci bölümde[1145] "Konya'nın dış/kenar mahallesinde (ربض)" yer aldığı belirtilmektedir. Bu farklı kelime kullanımının sadece bir kelime seçimi olarak düşünülmesi mümkündür. Fakat vakfiyenin istinsahından kaynaklı farklı dönemlerdeki ifade tarzından veya şehrin gelişimi ile yapının şehre göre konumunun farklılık arz etmesinden de kaynaklı olabilir.

Orta Çağ şehirleri genellikle içinde sarayın yani yönetim binasının da olduğu bir iç kale ve bu iç kalenin dışında bir yerleşim yeri ve en dışta da bir dış kale bulunacak şekilde dizayn edilirdi. Konya şehri de (Çizim 15, 16) bu şekilde bir yapıya sahiptir. İfadelerdeki farklılık bu mivaldeki bir sebeple "şehir" kelimesiyle iç surların çevrelediği alan kastedilmiş olabileceği ve bu nedenle önce medresenin şehrin dışında yani iç surların dışında olduğu belirtilirken daha sonra şehrin büyüyüp gelişmesi veya şehir kavramıyla sadece iç surlarla çevrili alanın değil de dış surların içerisinin kastedilmesinden dolayı dış/kenar mahalle ifadesi kullanılmış olabilir. İ. Hakkı Konyalı da Konya'nın dış surlarının H. 618 M. 1221 tarihinde tamamlandığından ve daha önce Konya şehri olarak iç kalenin (Ehmedek'in) yani Alaeddin Tepesi çevresinin

[1140] 6. Paragraf.
[1141] 19. Paragraf…
[1142] Her iki nüshada da (اساها) şeklinde yazılmıştır fakat siyak-sibak ve mana açısından bu şekliyle uygun olmadığını düşündüğümüz için (اسّها) şeklinde yazdık ve tercüme ettik.
[1143] İ. Hakkı Konyalı, Konya Tarihi, s.537-538.
[1144] 6. Paragraf.
[1145] 19. Paragraf…

kastedildiğini belirtmektedir[1146]. Fakat bu iki ifadenin arasındaki bu farkın vâkıfın yaşadığı kısa bir dönemde değil de daha uzun bir dönemde gerçekleşmiş olması gerekir. Tekraren sadece farklı kelimeler kullanımından ibaret olduğu düşüncesinden değil de bilinçli bir kullanım farklılığından kaynaklı olduğundan hareket ettiğimizde ya vakfa vakfiyenin ilk tesisinden ve hatta vâkıfın vefatından epey sonra bir ilave yapıldığı veya medresenin ilk inşa edildiği dönemde şehre göre konumu ile vakfiyenin istinsah edildiği dönemindeki şehre göre konumu dikkate alınarak farklı ifadeler kullanıldığı yorumu da yapılabilir. Tabi ki bunlar sadece vakfiye belgesine bakılarak yapılmış birer yorum olup daha sağlıklı sonuçlara ulaşmak için diğer tarihi vesikaların, arkeolojik kazıların ve spesifik araştırmaların yapılması gerekir. Bu mevzu da çalışmamızın genel çerçevesini aşacağı için bu kadarıyla iktifa ediyoruz.

Medresenin Hanefi ve Şafii talebeler ile fakihlere (fıkıh talebelerine) vakfedildiği ifade edilmekte ve ders verecek olan baş müderrisin de Hanefi mezhebine mensup olması şart koşulmaktadır. Vakfın tanzim amacı mevkufun aleyh medresenin idamesi olduğu için gelirin öncelikle medresenin idamesinde kullanılmak üzere gelir getiren mevkufun/akaratın imarı ve tamiri için harcanması şart koşulmaktadır. Çünkü bu mevkufun aleyh medresenin faaliyetleri ve giderleri için vakfedilen akaratın bakımına önem verilmezse medresenin gelir kapıları dolayısıyla da medrese yapısı ve faaliyetleri zarar görmüş olur. Medresenin gelir kapıları olan akaratın bakım ve onarımından sonra gelirin vakfın asıl kuruluş amacı olan mevkufun aleyh medresenin onarımı ve tamiri için harcanması şart koşulmaktadır. Buna ilaveten medresedeki ders verilen yerde ihtiyaç duyulan, hasır, sergi/halı/kilim gibi ihtiyaçların giderilmesi öncelikli olarak istenmektedir. Dolayısıyla mimari ve vakıf ilişkisindeki mimari eserin hem işlevsel hem de fiziksel olarak muhafazası ve idamesi mantığı genel olarak vakıf kültüründe ve Anadolu Selçuklu vakıflarında görüldüğü gibi bu vakıfta da görülmektedir. Bu da Anadolu Selçuklu vakıfları/vakfiyeleri genelinde ve incelediğimiz bu vakfiye özelinde vakıfların, mimari eserlerin inşası ve idamesindeki rolüne işaret etmektedir. Eğer yıkılır ve restore edilemez/yenilenemezse ve yeniden yapılamazsa veya gönüllü olarak imar edecek birisi bulunmazsa o zaman da elde edilen gelirin nazır ve mütevellinin görüşü üzerine fakir ve miskinlere harcanması şart koşulmaktadır.

[1146] İ. Hakkı Konyalı, Konya Tarihi, s.538.

Bu (birinci) bölümde mevkufun ve mevkufun aleyh medresenin imarına ve onarımına öncelik verilmesinin akabinde medrese faaliyetleri için harcama yapılacak her bir kalem ayrı ayrı ifade edilmekte ve her bir kalemden sonra da "bundan artandan" ifadesi kullanılmaktadır. Bu ifade bir harcama sırası olduğu intibaını uyandırmaktadır. Fakat buna delalet edecek "sırasıyla" gibi kesin ve sarih bir ibare de bulunmamaktadır. Medresenin hem ilmi faaliyetlerinde hem de fiziki ihtiyaçlarında kullanılmak üzere gelirin sarf edileceği hususlar vakfiyedeki sıralamaya göre tek tek şu şekilde izah edilmektedir:

1- "Medresede ders vermek üzere görevlendirilen müderrise her ay eşit miktarda olacak şekilde senelik sekiz yüz (800) dinar verilir.

2- Ders anlatımı ve tekrarı gibi hususlarla görevli muide yani müderris yardımcısına her ay eşit miktarda olacak şekilde senelik iki yüz kırk (240) dinar verilir.

3- Müstedil yani ileri seviye/uzman fıkıh talebelerinden üç (3) kişiye aylık her birine kırk beş (45) dinarın üçte biri (1/3) kadarının, yani 15 dinar verilir.

4- Orta seviye fıkıh talebelerinden on beş (15) kişiye, her birine 10 dinar olacak şekilde aylık yüz elli (150) dinar verilir.

5- Başlangıç seviyesindeki talebelerden yirmisine (20'sine) her birine beş (5) dinar olacak şekilde aylık yüz (100) dinar verilir.

6- Hanefî mezhebine mensup olması şart koşulan ve cemaatle namaz kıldırmakla görevli imama, her ay eşit miktarda olacak şekilde iki yüz (200) dinar verilir.

7- Farz namazlarda yani beş vakit namazda ezan okuyan müezzine her ay eşit miktarda olacak şekilde yüz (100) dinar verilir.

8- Topluluğa (hocalara ve talebelere) hizmet eden, sergileri yayan, adı geçen medresede lambaları (kandilleri) yakan, temizliğe ihtiyaç duyulan yerleri temizleyen ferrâşa yani hizmetliye/temizlikçiye her ay eşit miktarda olacak şekilde senelik elli (50) dinar verilir.

9- Ders mekanlarında, namaz kılınan mekanda ve taharet (abdest) yerlerinde yakılmak üzere yaz aylarında aylık bir (1) rıtıl, kış aylarında da aylık iki (2) rıtıl miktarı bezir yağı satın alınır.

10- Şaban'ın yarısında (15. gecesinde), Regaip gecesinde geriye kalanı da mübarek Ramazan Ayı gecelerinde yakılmak üzere her sene mamul/işlenmiş mumdan bir buçuk (1,5) rıtıl satın alınır.

11- Fıkıh ilmiyle uğraşan cemaat (öğrenciler) için Ramazan ayının her günü 1 (bir) koyun, 80 (seksen) rıtıl ekmek satın alınır, her gün üç (3) dinarı yemek ve tatlı malzemeleri için kullanılmak üzere ve aynı şekilde mübarek iki bayram günlerinde de sofra kurmak üzere harcanır.

12- Sadece adı geçen medresede kalan (mukim) cemaat/topluluk için kış mevsiminde israf etmeden ihtyacı karşılayacak kadar odun satın alınır.

13- Her sene yüz (100) dinar ile medreseye yaraşır şekilde kitap satın alınır ve bu kitaplar medreseye vakfedilir. Ödünç almak isteyen ödünç alabilir fakat ödünç alandan kitabın tutarı/değeri kadar ücret alınır ve hazinetü'l-kütübe (kütüphaneciye) teslim edilir. Kitap geri getirilinceye kadar para kütüphanecide kalır ve kitap geri getirilince bu para ödünç alan kişiye geri verilir.

14- Son olarak da ekmek satın alınıp medresedeki fakirlere dağıtılır, mütevelli ve nazırın uygun gördüğü şekilde vakti ve yeri geldikçe gelir tasadduk edilir.

Medrese ile ilgili de bazı kurallar konmuştur. Bunlar:

1- Medreseye belirtilenin üzerinde bir talep/giriş olursa bunlar reddedilir.

2- Medresede beş (5) yıl kalıp kendini yetiştirmeyen yani mezun olamayan kişinin medreseden çıkarılır.

3- Kandilleri yakmaktan imtina eden kişi ile fukaha nezdinde meşhur tatil günleri dışında derse gelmeyen kişiler ihraç edilir.

4- Ramazan ayında her gün, cemaat yani medresede ders gören talebeler medreseye gelip dersten önce Kur'an-ı Kerim okuyup özellikle sultana ve sonra da vâkıfa ve tüm Müslümanlara dua etmek için toplanırlar.

Bu kurallar medresedeki eğitime ne kadar önem verildiğini ve eğitim sistemini ve disiplini bozacak durumların engellenmeye çalışıldığını göstermektedir. Bu kuralların dışında medresenin baş müderrisine, vakfın yönetimi ile görevli mütevellinin maaşından iki (2) kat, vakfın denetimi ile görevli nâzırın maaşından da iki buçuk (2,5) kat fazla maaş/gelir tahsis edilmesi, tüm talebelere de seviyelerine göre ücretler/burslar

tahsis edilmesi, talebeler için yemek pişirmek üzere maaşlı bir aşçının görevlendirilmesi, yine medresenin tefrişatı ve temizliği için bir hizmetlinin/ferraşın görevlendirilmesi, medresede ders mekanlarının hatta abdest alınan yerlerin ısıtılması ve aydınlatılması için ödenek ayrılması hem eğitim yuvasına, hem eğitim verene hem de eğitim görene gösterilen taltifi, dolayısıyla eğitime verilen önemi göstermesi açısından önemli ayrıntılardır. Ayrıca çok daha ince düşünülmüş bir husus daha var ki baş müderrisin eğitim hizmetleri dışında vakfın işleyişine karışmamasının istenmesidir. Bu da aslında eğitimcinin dikkatinin sadece eğitim üzerine yoğunlaşmasının istendiğini gösterir ki bu da eğitimin kalitesi açısından en az diğer hususlar kadar hatta diğer hususlardan daha önemli bir ayrıntıdır.

Vakfın/vakfiyenin eğitim ve ilim açısından çok önemli bir özelliği de senelik gelirin bir miktarının kitap satın alınması için ayrılması ve kitapların bazı kurallar çerçevesinde ödünç verilmesidir. Kitap basmanın ve bulmanın teknik açıdan kısıtlı olduğu dönemlerde sunulmuş bir hizmet olduğunu göz önünde bulundurursak bu hizmet de ilimî açıdan çok çok önemlidir. Buna ilaveten bir de bu işlerle ilgilenmesi için bir hazinetü'l-kütüb (kütüphaneci) görevlendirilmektedir ki bu da çok önemlidir. Bu husus bize medrese bünyesinde bir kütüphane olduğunu ve ödünç kitap verildiğini göstermektedir. Fakat zaman zaman değindiğimiz üzere bazı karinelere dayanarak esası teşkil eden konularda olmasa da vakfiyede bazı değişiklikler yapıldığını müşahede etmiştik. Bu minvalde ihtiyatı da elden bırakmadan ve bu bilgi çerçevesinde aksi ispatlanıncaya kadar Konya'nın hatta Anadolu'nun ilk kütüphanesini Altun Aba kurmuştur dersek yanlış olmayacaktır.

Görevliler arasında bir imam ve bir de müezzinden bahsedilmekte ve gelirden pay ayrılması yani maaş verilmesi şart koşulmaktadır. Bir imam ve müezzinden bahsedilmesi doğal olarak medreseden hariç mevkufun aleyh bir de mescidin olabileceğini akla getirmektedir. Fakat vakfiyede mevkufun aleyh olarak bir mescidden bahsedilmemektedir. Bu durumda da sehven yazılmamış olabileceği akla gelebilir. Fakat mevkufun aleyh medrese ile ilgili sınırları ve konumu ile ilgili ayrıntılı bilgi verilirken mescid ile ilgili böyle bir izahatın olmaması ve ayrıca vakfiyenin içerisinde çoğu defa medresede yapılması istenen veya medresenin ihtiyaçları ile ilgili açıklamalar yapılırken mevkufun aleyh bir mescid ile ilgili buna benzer hizmetler vb. ile ilgili izahat olmaması düşünülemez. Bu minvalde zikri geçen medresenin Anadolu Selçuklu dönemi medreselerinde hatta medrese ile aynı şehrinde ve çok yakınında

bulunan İnce Minareli Medrese'de olduğu gibi bitişiğinde medrese ile entegre küçük bir mescidinin ve bir de minaresinin olma olasılığı vardır. Tabi ki bunlar birer yorum ve teori olup doğrulanması için daha çok tarihi ve arkeolojik kanıta ihtiyaç vardır ve şimdilik bu teoriyi destekleyici kesin deliller bulunmamaktadır.

Üç (3) müstedil yani ileri seviye/uzman fıkıh talebesine on beş (15), orta seviye fıkıh talebesine yirmi (20), başlangıç seviyesindeki talebeye beş (5) dinar burs verilmesi şart koşulmaktadır. Ayrıca bir (1) müderris, bir (1) muid yani müderris yardımcısı, bir (1) imam, bir (1) müezzin, bir (1) kütüphaneci, bir (1) ferraş ve bir (1) aşçı görevlendirilmektedir. Sadece talebelerin sayısının 38 kişiyi olduğunu dikkate aldığımızda ve en az 3-4 kişinin bir odada kaldığını düşündüğümüzde en az 10-12 talebe odasının olduğu anlamına gelir ki bu durumda döneminin şartlarına göre medresenin mimari açıdan epey hacimli bir bina olduğu ortaya çıkmaktadır. Aynı şehirdeki İnce Minareli Medrese ve Karatay Medresesi ile karşılaştırdığımızda en az onlar kadar büyük ve yapısal olarak onlara benzer hatta tarihsel olarak onların Altın Aba Medresesi'nden esinlendiğini bile düşünebiliriz. Bu noktada bu medreselere emsal bir mimari plana sahip olduğunu düşünmek yanlış olmayacaktır.

Vakfı korumak amaçlı da uyulması gereken bazı kuralları konulduğu görülmektedir. Bunlar:

1- Vakfedilen mülkün (mevkufun) üç yıldan fazla kiraya verilmemesi,

2- Vakfedilen mülkün (mevkufun), asker olsun olmasın vakfa zorluk çıkartan hiç kimseye kiraya verilmemesi,

3- Kiralamanın da sadece ecr-i misil üzere olmasıdır.

Bu kurallar direkt olarak vakfın işleyişi ve yönetimi ile ilgili olsa da dolaylı olarak medresenin yani mimari eserin idamesi ve bu yapıda devam eden eğitim ve ilmî faaliyetlerin devam etmesi açılarından da önemli detaylardır. Fakat malum olduğu üzere maalesef günümüze ulaşamamıştır.

Birinci bölümdeki mevkuflar; vâkıfın Konya'da bulunan tüm mülkleri ve akarı (gayr-i menkulleri); Konya'ya bağlı olan ve isimleri belirtilmeyen iki arazi; evleri vb. her şeyi ile iki köy; Konya şehrinin dışında bulunan hanın ve bu hana bitişik olan on (10) dükkanın tamamı; yine belirtilen hana bitişik sekiz (8) dükkanın tamamı; hana bitişik sekiz (8) dükkanın karşısında/hizasında yer alan yedi (7) dükkanın tamamı;

Konya'nın kenar/dış mahallesinde Demir(ciler) Çarşısı'da bulunan birbirine bitişik dükkanların tamamı; Konya Şehri'nin dışında adı geçen çarşıda (Demirciler Çarşısı) adı geçen medresenin kapısının önünde bulunan beş (5) dükkan; Demir(ciler) Çarşısı'nda Konya'nın kenar/dış mahallesinde bulunan bir (1) dükkan; Kendali Köyü yolu girişinde sahrada (ovada, çölde) bulunan bir parça yer; Konya şehrinin batı tarafında Kendakfes diye bilinen köy; Saracık diye adlandırılan Dâr-ı Zinde Köyü'nün tamamı; Konya şehrinin dışındaki Eski Çarşı'da birbirine bitişik altı (6) dükkanın tamamı; Konya dışında Yukarı Çarşı'da bulunan birbirine bitişik dükkanların tamamı; Konya civarında/dış mahallesinde Eski Çarşı'da bulunan bir (1) dükkanın tamamı; Konya dışında Demir(ciler) Çarşısı'nda birbirine bitişik dört (4) dükkanın tamamı; Konya sahrasında (ovasında) güneyde bulunan Silvar'a bağlı bostanın tamamı; Dâru'l-Mülk (Başkent) Konya'nın batısında ve Konya'ya bağlı G(k)edakla diye bilinen köyün tamamı; adı geçen yerde (yedi dükkanın bulunduğu yerde) bulunan boğazdaki/geçitteki bir (1) dükkanın tamamı şeklinde sıralanmakta ve sınırları ayrıntılı olarak izah edilmektedir. Bunun akabinde bu mevkuflar tek tek tekrar sayılıp ne şekilde yani hangi özellikleri ile birlikte vakfedildikleri izah edilmektedir. Aslında burada tekrar edilerek mevkufun bir sağlaması/doğrulaması yapılmış gibi olmakta fakat bazı farklılıklar bulunmaktadır. Ayrıca bu mevkufun sınırları tarif edilirken Konya ve civarının topoğrafyası, siyasi, sosyal, kültürel ve antropolojik durumu ile ilgili birçok satır arası bilgi yer almakta olup bunların spesifik ve müstakil olarak çalışılması ve değerlendirilmesi gerekir.

Mevkuf arasında konum olarak Konya'nın dışında olduğu belirtilen bir han mevcuttur. Fakat han ile ilgili sadece şehrin dışında olduğu belirtilmekte tam konumu, ismi, kimin inşa ettirdiği gibi hususlarda bilgi verilmemektedir. Hanı vakfeden Altun Aba ise hanı inşa edenin de kendisi olması kuvvetli bir ihtimaldir ve bu da bize Konya'da bir Altun Aba Hanı olabileceğini gösterir. Ayrıca hanın sınırları tarif edilirken medrese ile bitişik veya çok yakın oldukları anlaşılmaktadır. Bu durumda medresenin yakınında Altun Aba'nın yaptırdığı bir han olabilir. Bu konu ile ilgili daha sağlıklı bir sonuç elde etmek için daha spesifik bir çalışma ile diğer tarihi vesikalar incelenmeli ve gerekirse arkeolojik çalışmalar yapılmalıdır. Han ile ilgili de Konya'nın dışında olduğu ifadesi kullanılmakta olup han ile mevkufun aleyh medresenin bitişik veya çok yakın olduğunu da göz önünde bulundurursak medresenin konumu ile ilgili yukarıda yaptığımız izahat bu han için de geçerli olacaktır. Yani han da kuvvetle

muhtemel şehrin iç surlarının dışında ama dış surlarının da içinde kalan bölgede yer almaktadır. Ayrıca hanın bir tarafında birbirine bitişik on (10) dükkandan, hanın bir başka tarafında yine hana bitişik sekiz (8) dükkandan ve bu sekiz (8) dükkanın karşısında yer alan yedi (7) dükkandan bahsedilmekte olup hana bitişik olan bu dükkanların sınırları tarif edilirken de farklı şahıslara ait evlerden, dükkanlardan ve arazilerden bahsedilmektedir. Bu itibarla da bahsi geçen hanın çevresinde bir yerleşimin olduğu anlaşılmakta olup şehrin dışında derken dış kalenin değil de iç kalenin dışında olduğu savını desteklemektedir.

Konya şehri için "Dâru'l- Mülk (Başkent)" ifadesi kullanılmakta olup mevkuf mülklerin sınırları tarif edilirken bazı mimari eserlerin isimleri geçmektedir. Bunlardan bir tanesi belgenin farklı yerlerinde "1- Tebrizli tüccar Hoca Abdülcebbar Mescidi, 2- Tebrizli tüccar Hoca ibn Abdülcebbar Mesccidi ve 3- Tebrizli Hoca Ebu'l-Fazl b. Abdulcebbar Mescidi olmak üzere üç farklı şekilde isimlendirilen mesciddir. Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere çok kuvvetle muhtemel bu isimlendirmelerin hepsi aynı mescide işaret etmekte olup istinsahtan kaynaklı bir farklılığın/hatanın söz konusu olduğu anlaşılmaktadır. Bu üç ibareden yola çıkarak mescidi tam olarak "Hoca Ebu'l-Fazıl b. Abdulcebbar Mescidi" olarak isimlendirmek mümkündür.

Günümüzde Konya Alaeddin Tepesi'nin doğusunda Mevlana Caddesi üzerinde yer alan İplikçi Camii olarak bilinen caminin bir önceki paragrafta bahsedilen Ebu'l-Fazl Mescidi olduğu bilinmektedir[1147]. Vakfiyenin H. 598 (M.1202) tarihli olması itibariyle bu mescidin bu tarihten önce yapılmış olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca İplikçi Camii'nin bugünkü mihrabının altında bulunan mozaik çini kaplamalı mihrap, eserin XII. yüzyıl sonları ile XIII. yüzyıl başlarına tarihlenmesinde yeterli bir ipucu kabul edilmektedir[1148]. Bugün caminin kuzey kapısının üzerindeki tamir kitabesinde yapının H. 733 (M.1333) yılında Kişcî Hacı Ebubekir b. Mesud tarafından tamir edilip yenilendiği ve genişletildiği belirtilmektedir. Ayrıca H. 834 (M. 1431) tarihli bir vakfiyede caminin Turgut oğlu Ebü'l-Fazl Ahmed Bey tarafından ihya edildiği, bir yangın sonucunda harap olduğu için de H. 992 (M. 1584) yılından önce Hacı Emrullah isimli bir tüccar tarafından tekrar tamir ettirildiği belirtilmektedir[1149]. Bu durumda

[1147] İ. Hakkı Konyalı, *Konya Tarihi,* s.274-281; Ayşe Değerli, Konya'daki Selçuklu Eserlerinden İplikçi Camii'nin Osmanlı Döneminde Kullanımı, *VI. Uluslararası Türk Sanatı, Tarihi Ve Folkloru Kongresi Sanat Etkinlikleri,* Edit.: Osman Kunduracı-Ahmet Aytaç, 12-14 Mayıs 2016 Konya, s.499-500.
[1148] Selçuk Mülayim, "İplikçi Camii", *TDVİA*, C. 22, İstanbul 2000, s. 374.
[1149] Selçuk Mülayim, "İplikçi Camii", s. 374.

caminin ilk banisinin de, 1431 yılında tamir ettirenin de künyesinin "Ebu'l-Fazl" olduğu görülmektedir. Vakfiyede belirtilen İplikçi Necîbüddin Ayaz'ın medresenin mütevellisi olması ve yakınında da İplikçiler Çarşısı'nın bulunması neticesinde önce İplikçiler Camii, ardından da İplikçi Camii adıyla meşhur olmuştur[1150]. "Medresenin sınırları tarif edilirken sınırlarından biri ile ilgili olarak "Tebrizli, tüccar Hoca Abdülcebbar Mescidi'nde son bulur." denilmesi medresenin bu cami ile bitişik ya da en azından çok yakın olduğu anlaşılmaktadır. İ. H. Konyalı, bu caminin kıble tarafında medrese ile birleştiğini belirtmektedir[1151]. Caminin 1939'daki onarımı sırasında bitişiğinde bir başka yapının varlığı ortaya çıkmıştır ve caminin duvarında kalıntısı görülen kemer izi medreseye ait olabileceği fakat caminin güney cephe duvarı önünde yapılan kazıda eski bir minareye ait temel kalıntılarının bulunmuş olması da söz konusu kemer izinin ilk camiye ait olabileceği düşünülmektedir[1152]. İ. Hakkı Konyalı da İplikçi Camii'nin hemen yakınında/bitişiğinde bazı kalıntılar olduğunu, bu kalıntıların Altun Aba Medresesi ile ilgili olabileceğinden, bu kalıntılardan birinde bir minare veya ikinci kata ait olabilecek merdivene benzer helezonik basamakların olduğundan ve vakfiyesinden hareketle medresede namaz kılındığını da hesaba katarak medresenin İnce Minareli Medrese gibi bir müstakil mescidinin olabileceğinden ve bu kalıntının da medresenin mescidinin minaresi olabileceğinden bahseder[1153]. Ayrıca bu caminin medrese ile sınır olmasından başka medrese ile ve bânisi ile ilgili ilişkisinin olmadığını savunan İ. Hakkı Konyalı'nın teorisinin akla daha yatkın olduğu görüşünde olmakla birlikte cami ile Altun-Aba Medresesi'nin ilişkisi tartışmalı olduğu söylenebilir.

Vakfiyede, ismi geçen mescitlerden biri de Konyalı kuyumcu Yusuf Hoca b. Salim Mescidi olup Altun Aba Medresesi'nin ve Ebu'l-Fazl (İplikçi) Mescidi'nin/Camii'nin yakınlarında ve onlarla sınır olduğu anlaşılmaktadır. İ. Hakkı Konyalı bu şahsın mesleğini "boyacı" (صباغ) olarak belirtmektedir[1154] fakat belgedeki ibare (صايغ/صائغ) şeklinde olup "kuyumcu" olarak tercüme edilmesi daha doğrudur. Fakat günümüze ulaşamayan bu mescidin tarihi ve yeri ile ilgili bilgi yoktur. Konya'nın içinde yer aldığı ve Sultanî Şiranî Hacı İsa b. Mahmud tarafından yaptırıldığı belirtilen

[1150] İ. Hakkı Konyalı, *Konya Tarihi*, s.280.
[1151] İ. Hakkı Konyalı, *Konya Tarihi*, s.276.
[1152] Selçuk Mülayim, "İplikçi Camii", s.374.
[1153] İ. Hakkı Konyalı, *Konya Tarihi*, s.536.
[1154] İ. Hakkı Konyalı, *Konya Tarihi*, s.539.

bir mescidin ismi daha vakfiyede geçmektedir ancak bu mescidle ilgili de bundan başka bilgi bulunmamaktadır.

Ayrıca vakfiyede Mescid-i Cami-i Atîk şeklinde ismi iki defa geçen bir cami vardır. Belgenin bir yerinde sadece Konya Kasrı/Köşkü/Sarayı'ının içinde olduğu belirtilirken diğer bir yerinde de "Konya Kasrı/Köşkü/Sarayı'ının içindeki Ha(o)tenî(?) diye bilinen yerde/mahalde/mahallede" olduğu belirtilmektedir. Yapının kim tarafından yaptırıldığı veya ismi ile ilgili herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. En sarih ifade "Konya Kasrı/Köşkü/Sarayı'ının içinde" olduğudur. Buradaki kasr/saray ifadesi ile kastedilebilecek en iyi ihtimal Selçuklu Sarayı veya Konya Sarayı olarak bilinen bir saraydır. Bu sarayın yapıldığı tarihle ilgili farklı görüşler olsa da genel kabul II. Kılıç Arslan döneminde H. 569 / M. 1173-74 tarihinde yapıldığıdır[1155]. Bir başka ihtimal ise dı geçen kasrın/sarayın ilk inşa tarihi Romalılar dönemine[1156] kadar uzandığı belirtilen ve Alaeddin Tepesi'ni çevreleyen iç surlar olabileceğidir.

Vakfiyede diğer mescidler için sadece "mescid" ifadesi kullanılırken bu mescid için hem "mescid" hem de "cami" kavramı kullanılmıştır. Arapça (جمع)"toplayan, bir araya getiren" anlamındaki câmi' kelimesi, sadece cuma namazı kılınan büyük mescidler için kullanılmakta iken daha sonra, içinde cuma namazı kılınan ve hatibin hutbe okuması için minber bulunan mescidler cami, minberi bulunmayan yani cuma namazı kılınmayan küçük mescidler ise sadece mescid olarak anılır olmuştur[1157]. Buna binaen bu caminin merkezi ve büyük bir cami olduğu ve "atik" yani "eski" ifadesi ile de çok önceden inşa edilmiş ve uzun zamandır kullanılan bir yapı/cami olduğu anlamı çıkmaktadır. Bu durumda da Konya da büyüklüğü ve merkezi konumu ile Alaeddin Camii akla gelmektedir. Alaeddin Camii de Sultan I. Rükneddin Mesud'un (1116-1155) son zamanlarında inşa edilmeye başlandığı, II. Kılıç Arslan (1155-1192), I. İzzeddin Keykavus (1211-1220) devirlerinde de yapıya ilaveler yapılmaya devam edildiği ve son olarak I. Alaeddin Keykubad (1220-1237) döneminde tamamlandığı kabul edilmektedir[1158]. İncelediğimiz vakfiye ise 1202 tarihli olup Alaeddin Camii'nin ilk yapımına başlandığı tarihten yaklaşık 50-55 yıl sonrasına aittir.

[1155] Semavi Eyice, "Alaeddin Köşkü", *TDVİA*, C. 2, İstanbul 1989, s.330.
[1156] Zeki Atçeken, *Konya'daki Selçuklu Yapılarının Osmanlı Devrinde Bakımı ve Kullanılması*, s.19.
[1157] Ahmet Önkal – Nebi Bozkurt, "Cami (Dini ve Sosyokültürel Tarihi)", *TDVİA,* C. 7, İstanbul 1993, s.46.
[1158] Suut Kemal Yetkin, *İslam Mimarisi*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1965, s.98-99.

Yukarıdaki bilgilerden hareketle cami-i atik ifadesi ile Alaeddin Camii'nin I. Rükneddin Mesud dönemindeki halinin ve caminin içine yapıldığı kasrı/sarayı da Selçuklu Sarayı olarak kabul ettiğimizde bu camiye eski cami denilmesine vesile olacak yeni bir cami olması gerektiği akla gelmektedir. Bu durumda vakfiyenin tanzim tarihi yani 1202 tarihi itibariyle Alaeddin Camii'nin dışında hem yeni yapılmış olan hem de Cuma namazının kılındığı merkezi bir konuma sahip olma potansiyeli olan caminin hangisi olabileceği konusuna pek alternatifin olmadığı kanaatindeyiz. Bu nedenle buradaki "kasr" ifadesi ile Selçuklu/Konya Sarayı'nın, "cami-i atik" ifadesi ile de Alaeddin Camii'nin kastedilmiş olabileceği çıkarımının yanında "kasr" ifadesi ile Konya İç Kalesi'nin/Surlarının ve "cami-i atik" ifadesi ile de daha önce kilise iken Anadolu Selçuklu devletinin Konya'ya hakimiyeti sonrasında cami olarak kullanılan ve Osmanlı döneminde Eflatun Mescidi olarak ifade edilen yapının da kastedilmiş olabileceğini düşünmekteyiz. Bu düşüncemizin sebebi ise mescidin hem iç surların içinde hem merkezi bir konumda hem de Konya'daki en eski camilerden biri olmasıdır. XX. yüzyılın erken dönemlerine ait bazı fotoğrafları olan bu cami/mescid maaelesef günümüze ulaşamamıştır.

Vakfiyede bir de Sultaniye Medresesi (Sultan Medresesi) olarak isimlendirilen bir medreseden bahsedilmektedir Bu ifadeden bu medreseyi bir sultanın yaptırdığını anlayabiliriz. Ayrıca bu ifade şehirde Altun Aba Medresesi'nin dışında ve ondan önce inşa edilmiş bir medresenin veya medreselerin olduğuna delil olarak gösterilebilir.

Konya Anadolu Selçuklu Devleti'nin başkenti olması hasebiyle ticari faaliyetlerin de gelişmiş olduğu ön görülebilir bir husustur. Vakfiyede de mevkufların sınırları tarif edilirken şehirdeki ticari hayatla ilgili satır arası bazı bilgiler bulunmaktadır. Örneğin, Konya'nın kenar/dış mahallesinde Demir(ciler) Çarşısı'ndan, Konya'nın dışında Eski Çarşı'dan, Konya dışında Yukarı Çarşı'dan, konumu belirtilmeyen Yeni Çarşı'dan, "vâkfın yetkili olduğu çarşı" şeklinde ifade edilen bir çarşıdan ve birkaç yerde de adı verilmeyen bazı çarşılardan bahsedilmektedir. Burada vâkıfın yetkili olduğu bir çarşının olması araştırılması gereken bir husustur. Fakat bu hususun mahiyeti ile ilgili sadece bu belgeye dayanılarak bir sonuç çıkarmak zor olup çalışmamızın sınırını da aşacağı için bu bilgiyle yetiniyoruz. Bahsedilen çarşıların yanı sıra Hacı Muhtar diye bilindiği ifade edilen bir handan bahsedilir. Vakfiyedeki ifadelerden bu hanın şehrin tamamen dışında yani iç ve dış surların dışında köy yerleşimlerinin olduğu bir yerde olduğu anlaşılmaktadır. Tarihi süreçte köy isimlerinde

yapılan değişiklikler, konumları ve belgedeki ifadelerle birlikte tetkik edilerek bu mimari yapının nerede olduğu tespit edilebilir. Ancak çalışmamızın sınırını aşacağı için bu bilgiyle yetiniyoruz. Bir yerde de "Cendere (diye) bilinen bir dükkan" ifadesi kullanılmaktadır fakat ne kastedildiği açık değildir.

Ticari mekanların isimlerinin yanı sıra bazı meslek erbabının da ismi ve yaptıkları meslekler dile getirilmektedir. Konyalı saraç (eğerci) Şad(z)bahar b. Mahmud Konevî, kuyumcu Konyalı Osman b. Veysel, Konyalı takkeci Berayir b. Baîsî (Behram b. İsa), Konyalı attar (aktar) İsmail b. Abdurrahman b. Mahallî, Konyalı tacir Hacı Yusuf b. Sütkîn'in (Sutekin'in) vakfiyede adı geçen meslekler ve meslek erbablarıdan bazılarıdır. Bunların dışında en dikkat çekici meslek erbabı "sultanın mestcisi/ayakkabıcısı" olduğu belirtilen Konyalı Hoca Kadı/Gazi[1159] b. Ali b. Berdib(y)ar isminde bir kişidir. Bir diğer meslek erbabı da özellikle çarşı ve Pazar denetimi ile genel olarak tarih sahnesinde farklı sorumluluk alanları bulunan muhtesiplik görevini üstlendiği belirtilen "Konyalı Fahreddin Yunus b. Hasan" isminde bir kişidir. Bu kişi ile ilgili dikkat çekici iki husus söz konusudur. Bunlardan birincisi kişinin" "sultanın muhtesibi" şeklinde vasıflandırılması, ikincisi de istinsah hatası veya bizim bir hatamız söz konusu değilse bu kişinin bir dükkanının olduğunun kaydedilmesidir. Esnafı denetlemekle görevli birinin bir dükkanının olması ve aynı şekilde her türlü davanın önüne gelmesi muhtemel "Kadı Necmeddin Abdurrahmen b. Muhammed b. El-Hüseyin el-Muhâcirîn" şeklinde kaydedilen bir kadıya ait dükkanlardan bahsedilmesi de ilginç bir ayrıntı olup özel olarak tetkik edilmesi gerektiği kanaatindeyiz. Fakat çalışmamızın genel çerçevesini aşacağı için bu kadarıyla iktifa ediyoruz.

Vakfiyede belirtilen zamanlarda dünyada ve Anadolu'da ölçü, tartı ve para birimlerinde bir birliktelik yoktu. Ölçü birimleri ülkeden ülkeye hatta bölgeden bölgeye ve şehirden şehire farklılık gösterebilmekteydi. Bu nedenle bir ölçü birimi en yaygın bilindiği şekliyle, varsa özel ismiyle ya da kullanıldığı bölgeye, şehre göre isimlendirilmekteydi. Belgede de karışıklık olmaması için harcama kalemlerinden birinde, ölçü birimi olarak "Konya rıtılı", para birimi olarak da "sultânî dinar" ifadesi kullanılmaktadır. Konya rıtılı ifadesi normal bir ifade olarak kabul edilebilir fakat "sultânî dinar" ifadesi dönemsel olarak uyuşmamaktadır. Çünkü "sultânî" denilen altın

[1159] VGMA nüshasında her iki şekilde de yazılı iken TİEM nüshasında (غازي) şekilde yazılmıştır ve aşağıda da (غازي) şeklinde yazıldığı için kuvvetle muhtemel (غازي) şeklinde olmalıdır.

paralar ilk defa Fatih Sultan Mehmed döneminde basılmaya başlanmıştır[1160]. Ayrıca dönem şartları ve görevlilere verilen maaşlar düşünüldüğünde tarihsel bir uyuşmazlık söz konusu olmaktadır. Bu da vakfiyenin istinsah edildiği dönem dikkate alınarak belgede bazı konularda değişiklik yapıldığına delalet etmektedir.

Vakfiyenin bu (birinci) bölümünde, şehir ve sosyal hayatla ilgili önemli bilgiler de bulunmaktadır. Nikola diye bilinen Konyalı Rum Aklotân b. Veysel, Rum asıllı Silvarlı Likibt b. Patrik Lat(y)onos, Rum asıllı Konyalı Batrik Mihail b. Maros gibi kişilerin isimlerin geçmesi, Kilise diye bilinen bir araziden ve Pan(l)o(u)s diye bilinen kiliseden bahsedilmesi, Rum asıllı kişi ve yer adlarının kullanılması gayr-i müslim veya farklı milliyetten olan kişilerin Müslüman teba ile birlikte yaşayabildiklerini, sosyal hayata katılabildiklerini, ticaret yapıp mülk edinebildiklerini ve hatta ibadet mekanlarının olduğunu göstermektedir. Bu da dönemin Müslüman idarecilerinin ve toplumunun diğer din ve milliyet mensuplarına bakış açısını göstermesi açısından önemli bir ayrıntıdır. Bu minvalde önemli bir diğer hususu da hem "Konyalı" hem de "Rum" olduğu belirtilen kişilerin olmasıdır. Ayrıca geçen isimlerin aidiyetlerine baktığımızda çoğunun "Konyalı" olduğu görülmekle birlikte "Tebrizli" olduğu anlaşılan çok farklı kişileri isimleri de geçmektedir. Bu minvalde Konya ve Tebriz ilişkisi de irdelenmesi gereken bir husustur. Fakat bu husus da çalışmamızın sınırlarını aşacağı için bu bilgilerle iktifa ediyoruz.

Vakfiyedeki satır arası bilgilerinden "Rum asıllı Silvarlı Likibt b. Batrik Lat(y)onos" adlı kişinin bir ağaçlığı/fideliği olduğu görülmektedir ki kuvvetle muhtemel bunlar meyve ağaçlarıdır. Bunun dışında daha çok şehir dışında oldukları anlaşılan "beyaz arazi" şeklinde ifade edilen yerler vardır ki bu da coğrafyanın kurak ya da yarı kurak bir iklime sahip olduğunu-u göstermektedir. "Atış alanı" kavram ile de ok taliminin yapıldığı yerlerin olduğu anlaşılmaktadır. Vakfiyede satır aralarında bir de "su kanalları" olduğundan bahsedilmektedir. Bu kanallar içme suyu veya sulama suyu tedariki açısından önemli olup şehircilik ve mimari yönleriyle değerlendirilmesi ve araştırılması gereken hususlardır.

Hem ev hem de dükkan gibi mülklerin birlikte vakfedildikleri eklentileri sayılırken de "alt kat-üst kat" kavramlarının kullanıldığı görülmektedir ki "alt kat" kavramı ile bodrum katının mı ya da zemin katın mı kastedildiği kesin olarak

[1160] Halil Sahillioğlu, "Dinar", *TDVİA*, C. 9, İstanbul 1994, s.352.

bilinemeyebilir fakat kanaatimizce bodrum katı yani zeminin altındaki katın ifade edilmiş olması daha kuvvetlidir. Ayrıca her iki nüshada da bazı yerlerde (مرامي ثلوجها) "kar atma", bazı yerlerde de (مرامي سلوحها) "dışkı atma" şeklinde okunmaya müsait olarak yazılan ifade yer almaktadır. İfadenin bazı yerlerde "dışkı atma" bazı yerlerde de "kar atma" kastedilerek farklı şekilde kullanılmaları mümkündür. Ancak kanaatimize göre bu iki ifadeden sadece biri kastedildimekle birlikte ya yazıdan ya da istinsahtan kaynaklı farklılıklar ortaya çıktığını düşündüğümüz için bu ifadenin geçtiği yerlerde iki ihtimalden birinin kastedildiğini göstermek için (مرامي ثلوج/سلوح) "kar/dışkı atma yeri" şeklinde yazdık. Kanalizasyon siteminin olmadığı dönemlerde insan veya hayvan dışkılarının atılması için bazı yerlerin ihdas edilmesi mümkündür ve daha mantıklı gibi gözükmektedir. Fakat belgedeki yazıya bakarak da "kar" kelimesine daha yakın gibi gözükmesi bu konuda kesin bir şey söylemeye mani olmaktadır.

İkinci Bölüm:

Bu bölümde vâkıfın sağlığı yerindeyken ve işinin/emrinin geçerli olduğu bir haldeyken gönüllü olarak bazı mülklerini vakfettiği belirtilmektedir. Bu bölümdeki ifadelerden bu bölümün vâkıf tarafından ilave edildiği anlaşılmaktadır fakat neden böyle bir ilave yapıldığı ve vakfiyenin sonunda belirtilen tarihte mi yoksa farklı bir tarihte mi ilave edildiği ile ilgili açık bir bilgi verilmemektedir. Bununla birlikte daha önce de belirttiğimiz üzere farklı mülklerin gelirlerinin farklı amaçlarla kullanılmasının arzu edildiğini ve bu minvalde bir vakfiye tanzim edildiğini söylemek mantık dışı bir yorum olmayacaktır.

İkinci bölümdeki mevkuf mülkler, Konya'nın dış mahallesinde, Küçük Süleyman b. Yusuf diye bilinen bölgede/mahallede bulunan birbirine bitişik iki dükkanın tamamı; ……..[1161] kârhanesi/imalathanesi olarak bilinen fakat vakfın düzenlendiği tarihte sabun evi olan bir evin tamamı; Konya'nın dış mahallesinde adı geçen mahallede (Küçük Süleyman b. Yusuf Mahallesi'nde) birbirine bitişik dört dükkanın tamamı ve Konya'nın dış mahallesindeki Eski Çarşı'da bulunan birbirine bitişik altı (6) dükkanın tamamı olarak sayılmakta ve bunların tüm hakları vb. her şeyi ile vefat eden fakir, Müslüman, hayatlarında beş vakit namazı kılan, dinin erkanını/emirlerini ölünceye kadar düzenli olarak yerine getiren, vefat ettiğinde geride

[1161] Bu kelime, her iki nüshada da (للعدايرين – للهدابرين) şeklinde iki türlü okunmaya müsaittir ancak her iki şekliyle de ne kastedildiğini tam olarak anlayamadığımız için tercüme etmedik.

teçhiz ve tekfini karşılayacak bir mirasçısı bulunmayan kişilerin mezarlık, kefenleme, tekfin ve diğer dini vecibeleri için kullanılmak üzere vakfedildiği belirtilmektedir. İlk bölümde olduğu gibi bu bölümde de görev mütevelli ve nazıra tevdi edilmekte, ihtiyaç halinde vakfın imarı ve tamirinden sonra sürekli devam eden gerekli ihtiyaçlar ve zorunlu olarak ortaya çıkan ihtiyaçları için kullanılabileceği ifade edilmektedir.

İslam Medeniyeti'nde hemen her dönemde ve Müslümanların yaşadığı hemen her yerde farklı amaçlarla vakıflar kurulmuştur. Hiç şüphesiz genel olarak bu vakıfların sosyal, siyasi, kültürel olarak topluma faydası olan alanlara kanalize edilmeleri beklenir ki bu da doğaldır. Bu minvalde bu bölümdeki mevkufların gelirlerinin özellikle vefat eden Müslüman fakirlere tahsis edilmesinin arkasında tarihi ve sosyolojik bir sâikin olup olmadığının araştırılması önemlidir. Bununla bağlantılı olarak teçhiz ve tekfin masrafları karşılanacak Müslümanların sadece fakir olmaları gibi bir şart koşulmayıp dini yaşayışındaki samimiyetlerine dair detayın ön plana çıkarılmasının arkasında yatan tarihi ve sosyolojik sâik de araştırılmalıdır. Fakat bu hususlara değinmek çalışmamamızın genel çerçevesini aşacağı için bu kadarıyla iktifa ediyoruz. Ayrıca önceki bölümde ve neredeyse tüm hayri vakıflarda görüldüğü üzere mütevelli ve nazırın vakfın gelirlerini öncelikle ihtiyaç halinde vakfın imarı ve tamiri sonra sürekli devam eden gerekli ihtiyaçların karşılanması ve zorunlu olarak ortaya çıkan ihtiyaçlar için kullanılması şart koşulmaktadır.

Her iki nüshada da (للعدايرين – للهدابرين) şeklinde iki türlü okunmaya müsait ancak her iki şekliyle de ne kastedildiğini tam olarak anlayamadığımız bir imalathaneden bahsedilmektedir. Bununla birlikte İ. Hakkı Konyalı vakfiyede bir çömlek imalathanesinden/kârhânesinden bahsedildiğini belirtmekte[1162] olup vakfiyenin başka bir yerde de imalathane/kârhane tabiri geçmemekte olup belgede bu ibarenin geçtiği yerin İ. Hakkı Konyalı'nın dediği şekilde tercüme edilmesi kanaatimizce uygun değildir. Ancak bir imalathanenin günümüz tabiriyle bir fabrika olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca buranın daha önce bir imalathane olmasına karşın "şimdi/günümüzde sabun evi" denilmesinden farklı bir amaç için kullanıldığı anlaşılmaktadır. Yukarıda izah ettiğimiz üzere vakfiyede geçen bazı ifadelerden yola çıkarak, vakfiye metninin istinsah edildiği dönemde bazı değişikliklere uğramış olabileceğinden hareketle bu imalathane ve sabun evi değişikliğinin vakfiyenin tanzim

[1162] İ. Hakkı Konyalı, *Konya Tarihi,* s.541.

edildiği döneme mi yoksa istinsah edildiği döneme mi ait olduğu kesin olarak anlaşılmamaktadır.

Bu (ikinci) bölümde adı geçen mevkuflardan Eski Çarşı'daki altı (6) dükkanın sınırları tarif edilirken sınırlarından birinin Konyalı Emir b. Meâlî'nin kızı Es-Sermire Hatun'un hanı (Sermire Hatun Hanı), diğer bir sınırının da Konyalı Emir Bermûli'nin kızı Demre Hatun'un hanı (Demre Hatun Hanı)[1163] olduğu belirtilmektedir. İkinci hanın ismi zikredilirken (المذكورة) yani "adı daha önce geçen" ifadesi kullanılmaktadır. "Adı geçen" ifadesini dikkate alacak olursak vakfiyenin daha önceki bölümlerinde bu isimde biri geçmedi fakat bu ibareden hemen birkaç cümle önce geçen ve (خان لسرمرة خاتون بنت الامير بن معالى القونويه) şeklinde yazılmış olan kişi ile (خان لدمره خاتون بنت الامير برمونى القونوية) şeklinde yazılmış kişiler aynı kişiler olabilir. Fakat her iki nüshadaki yazımlara baktığımızda yazdığımız şekliye okunmaktadır. Bu durumda bir istinsah hatası olduğu iddia edilebilir. Ancak bu durumda da bu kişinin kim olduğu ile ilgili ibarelerden hangisinin daha doğru olduğu ile ilgili bir muamma ortaya çıkmaktadır. Bu durumda kim olabileceği ile ilgili olarak baba isminin "Bermûnî" şeklinde olduğunu var saydığımızda Konya Hatuniye (Raziye Devlet Hatun, Kütük/Güdük Minare) Mescidi ve Raziye Devlet Hatun Kervansarayı'nın/Ribatı'nın (Kadın Hanı'nın, Taş Hanı'nın) vâkıfı olarak bilinen hanım akla gelmektedir[1164]. Çünkü bu hanımın babasının isminin de "Bermûnî" olduğu yönünde genel bir kanaat söz konusudur[1165]. Bu durumda bu kişilerin aynı kişiler mi yoksa farklı kişiler mi oldukları sorusu akla gelmektedir. İsimlerine ve baba isimlerine baktığımızda kesin olmamakla birlikte aynı kişiler olmadıklarını ama kardeş olduklarını söyleyebiliriz.

Birinci bölümde olduğu gibi bu bölümde de yukarıda belirtilen bir han, Konya sahrasının batı[1166] – kıble/güney[1167] tarafında bulunan bir başka han ve adı birinci bölümde de geçen ve Konya'nın dış/kenar mahallesinde bulunduğu belirtilen Eski Çarşı

[1163] Bu ismin daha önce vakfiyede geçtiği ifade edilmektedir. Bu ibareden hemen birkaç cümle önce geçen ve (خان لسرمرة خاتون بنت الامير بر معالى القونويه) şeklinde yazılmış olan kişi ile burada (خان لدمره خاتون بنت الامير برمولى القونوية) şeklinde yazılmış kişiler aynı kişiler olabilir. Fakat her iki nüshadaki yazımlara baktığımızda yazdığımız şekliye okunmaktadır.

[1164] Bu kişi ile ilgili daha geniş izahat için bu çalışmadaki Konya Hatuniye (Raziye Devlet Hatun, Kütük/Güdük Minare) Mescidi ve Raziye Devlet Hatun Kervansarayı'nın/Ribatı'nın (Kadın Hanı'nın, Taş Hanı'nın) H. 610 (M. 1213) Tarihli Vakfiyesi Değerlendirme" bölümünde bakılabilir.

[1165] Bu husula ilgili geniş bir değerlendirme için çalışmamızdaki "Konya Hatı-uniye (Raziye Devlet Hatun, Küdük/Güdük Minare) Mescidi ve Raziye Devlet Hatun Kervansarayı (Kadın Hanı, Taş Han) Vakfiyesi'ni değerlendirdiğimiz bölüme bakılabilir.

[1166] VGMA nüshasında bu şekilde yazılmıştır.

[1167] TİEMA nüshasında bu şekilde yazılmıştır.

gibi ticaret mekanlarının ismi geçmektedir. Belgedeki ibareden "çarscı (carscı) (çancı)" şeklinde anladığımız yani muhtemelen hayvanlar için çan yapan veya satan Konyalı Tüccar Hoca Hasan b. Muhammed gibi meslek erbabının ismi geçmektedir. O dönem cadde, sokak vb. yerlere isim verilmediği halde daha derinlemesine araştırıldığında Konya'nın şehir yapısı ile ilgili farklı bir perspektif sunacağını düşündüğümüz ama çalışmamızın çerçevesini aşacağı için değerlendiremediğimiz "Ğ(g)arğ(g)arum Caddesi" şeklinde isim verilen ve mahiyetini tam olarak anlayamadığımız bir yol/cadde ismi geçmektedir. Ayrıca birinci bölümde olduğu gibi vakfedilen mülklerle birlikte vakfedilen eklentiler sayılırken şehrin yapısı ile ilgili ip ucu verebilecek olan "yukarıları/üst katları, aşağıları/alt katları", "su kanalları", "kar/dışkı atma yerleri" gibi ifadeler geçmektedir.

Üçüncü Bölüm:

Bu bölümdeki tek mevkuf Konya kalesinin/kasrının dışındaki Meydânî Mahallesi'nde olduğu belirtilen on sekiz (18) konutu kapsayan Yeni Şehir – Yeni Bahçe[1168] olarak nitelenen dericilere tahsis edilen hanın beşte bir (1/5) hissesidir. Buradan bu hanın iç kalenin dışında ve dış kalenin içinde olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca hanı vakfedenin de hanı inşa edenin de her ne kadar belgede açıkça belirtilmese de Altun Aba olması kuvvetli bir ihtimaldir. Birinci bölümdeki mevkuflar arasında da Konya'nın dışında olduğu belirtilen ve mevkufun aleyh medrese ile çok yakın veya bitişik olduğu belirtilen handan bahsedilmekte olup medresenin konumunun da İplikçi Camii ile çok yakın veya bitişik olduğunu göz önünde bulundurduğumuzda birinci bölümdeki hanın da şehrin iç kalesinin dışında dış kalenin içinde olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca birinci bölümde belirtilen hana bitişik on sekiz (18) dükkanın da mevkuf olduğu belirtilmektedir ki bu bölümde belirtilen hanın da on sekiz (18) odasının olduğu belirtilmektedir. Bu ifadeleri değerlendirdiğimizde birinci bölümde zikredilen han ile bu bölümdeki mevkuf han aynı han olmalıdır.

Birinci bölümdeki mevkuf han ile bu (üçüncü) bölümdeki mevkuf hanın aynı han olduğunu düşündüğümüzde birinci bölümde hanın tamamının medreseye bu bölümde ise beşte birinin (1/5'inin) farklı bir amaçla vakfedilmesi bir tenakuz oluşturmaktadır. Buradan hareketle ayrı ayrı bahsedilen bu iki yapının ya aynı han

[1168] Bu kelimenin yazılışı çok sarih olmayıp her iki şekilde de okunmaya müsait olarak yazıldığı için hem metinde hem de tercümesinde iki şekliyle de yazdık.

olduğunu ve vâkıfın önce hanın tamamını medreseye vakfettiğini v daha sonra gördüğü lüzum üzerine vakfiyeye ekleme yaparak farklı bir amaç için vakfettiğini çıkartabiliriz. Ama bu durumda da birinci bölümde neden hanın beşte dördünün (4/5) medrese için vakfedildiğinin belirtilmediği akla gelmektedir. Bir diğer açıdan yani bu hanların farklı hanlar olduğunu düşündüğümüzde de bu (üçüncü) bölümde bahsedilen hanın beşte birlik (1/5) kısmı mevkufken diğer beşte dörtlük (4/5) kısmı neden vakfedilmemiştir ya da vakfedildiyse nereye ya da kime vakfedildiğinin belgede belirtilmemiş olması bir soru işaretidir. Sonuç olarak bu hususla ilgili sadece vakfiyeye bakarak bir yorum yapmak sağlıklı olmayacağı için ve bu konuya girmek çalışmamızın çerçevesini aşacağı için bu kadarıyla iktifa ediyoruz.

İkinci bölümde Konyalı Emir b. Meâlî'nin kızı Es-Sermire Hatun (سرمرة خاتون بنت الامير بن معالى القونويه) şeklinde ve Konyalı Emir Bermûli'nin kızı Demre Hatun'un (دمره خاتون بنت الامير برمونى القونوية) şeklinde yazım veya istinsah hatasından kaynaklı farklı yazılmış olup kuvvetle muhtemel aynı kişi olduğunu düşündüğümüz bir hanımdan bahsetmiştik. Bu (üçüncü) bölümde de mevkuf hanın sınırları tarif edilirken sınırlarından birinin ((صايغ زمرة خاتون بنت الامير برموني القونوية الرومية المسيحية الصائغ) adlı bir hanıma ait arazi olduğu belirtilmektedir. Bu haliyle baktığımızda bu hanımın da farklı bir kişi olma ihtimali olmakla birlikte yine yazım veya istinsahtan kaynaklı farklılık olup aynı kişi olma ihtimali de vardır. Fakat burada yukarıdaki bilgilerden farklı olarak hanımın babasının Rum asıllı bir Hristiyan ve kuyumcu olduğu belirtilmektedir. Bu durumda aynı kişi olmayabilecekleri daha ön plana çıkmaktadır.

Hanın beşte birlik (1/5) hissesinin tüm geliri, Allah rızasını kazanmayı temenni ederek, kafirler zümresinin neslini kesen; bu diyar ehlinden ve garibanlar olup dalalet ve sapıklık ehli fırkalardan ayrılan; putlara tapmaktan uzaklaşan; haçlılara ve şan-şöhrete secde boyun eğmekten geri durduğundan dolayı eziyet gören; Mecusilerin, Hristiyanların ve Yahudilerin inançlarının süslerini satın almaktan sakınan ve onlarla birlikte kiliselerde havralarda, sinegoglarda toplanmaktan uzak duran; Allah'ın ilmi (Allah'ın bilinmesi) ve dinin erkanı için çaba sarfeden; inkarcılara karşı direnen; şehadet parmağını kaldırarak Allah'în rızasını kazanma isteğiyle ihlas kelimesi/düşüncesi için sesini yükselten kişinin/kişilerin her zaman ve dönemde faydalanması için vakfedildiği belirtilmektedir. Vakıftan yararlanabilecek kişilerle ilgili bu kadar ayrıntı verilmesi ikinci bölümde de belirttiğimiz üzere dönemin siyasi ve

sosyal durumuna yönelik bir ipucu olabilir ve bu nedenle birlikte değerlendirilmesi gerekir. Fakat çalışmamızın genel çerçevesini aşacağı için bu kadarıyla iktifa ediyoruz.

Gelirdeki tasarruf yetkisi mütevelli ve nâzıra tevdi edilmektedir. Mütevelli ve nazırdan da öncelikle bu hissenin (yani hanın beşte bir hissesinin) ihtiyaç duyulan imar ve tamir faaliyetleri için sarf etmeleri, artan kısmıyla da yemek yedirme, İslam'ın müekked (kuvvetli, bağlayıcı) sünneti olan hitan (sünnet olma) gibi maslahatlara/hususlara, giyim, ayakkabı, Mü'minlerin güzel özelliklerle ünsiyet oluşturmaya devam etmeleri ve namaz kılabilecek kadar Kur'an öğrenmeleri için gerekli olan ihtiyaçlar için sarf etmeleri şart koşulmaktadır.

Dördüncü Bölüm:

Bu bölümde vâkıfın Konya şehrinde Eski Çarşı'da bulunan bir dükkanı tüm her şeyi ile Konya'ya bağlı Arka(ı)t Suru[1169] diye isimlendirilen yerde ve Cisr – Cebîr[1170] diye bilinen yerde kendisinin inşa ettiği hana vakfettiği belirtilmektedir. Birinci ve üçüncü bölümün değerlendirmesi yapılırken iki handan bahsedilmektedir ve bu hanlar mevkuf yani vakfedilen mülkler olup ilgili bölümlerde bu hanların şehrin dış surları içerisinde olduğu anlaşılmakta olup aynı mı yoksa farklı hanlar mı olduğu ile ilgili değerlendirmeler yapmıştık. Fakat burada belirtilen han mevkuf değil mevkufun aleyh olup konumu ile ilgili verilen bilgiden şehrin sınırlarının dışında, Konya'nın yerleşim alanının dışında bir yerde olduğu anlaşılmaktadır. İ. Hakkı Konyalı vakfiyedeki ibareyi "Erkutsu" şekline okuduğunu, Fatih Sultan Mehmed dönemi Konya Defteri'nde "Erkud" şeklinde geçtiğini belirtmekte ve bölgenin hanın bânisinin ismiyle şöhret bulduğunu ifade etmektedir[1171]. Han günümüzde Konya-Beyşehir-Isparta yolu üzerinde Altınapa Baraj Gölü havzasında yer almakta olup göl sularının yükselip alçalması nedeniyle zaman zaman su altında kalmaktadır (Foto. 119). Osman Turan bu hanın Akşehir-Ilgın arasında olduğunu kabul eder[1172]. Oktay Aslanapa ve Ara Altun ise Konya-Beyşehir-Isparta yolu üzerindeki hanın Altun Aba'ya nisbesini kabul etmekle birlikte Konya-Akşehir arasında bir mevkideki bir hana işaret ederler ve isminin de Argıt Han olduğunu dile getirirler[1173]. Günümüzde de Akşahir-Ilgın arasında yer alan

[1169] TİEMA nüshasında (سور) şeklinde VGMA nüshasında ise (صور) şeklinde yazılmıştır.
[1170] TİEMA nüshasında (الجسر) şeklinde VGMA nüshasında ise (الجبير) şeklinde okunmaya daha uygun olarak yazılmıştır.
[1171] İ. Hakkı Konyalı, *Konya Tarihi,* s.541.
[1172] Osman Turan, "Selçuklu Kervansarayları", s. 475.
[1173] Oktay Aslanapa*, Türk Sanatı*, s.171; Ara Altun, "Altınapa Hanı", s.541.

Argıthanı isminde Ilgına bağlı bir yerleşim yeri bulunmaktadır. Bu yerleşim yerinin (mahallenin) isminin Argıthanı olmasından ve vakfiyede hanın bulunduğu mevkinin "Argıt Suru" şeklinde ifade edilen isminin Argıthanı ismiyle benzeşmesinden hareketle bahsedilen hanın Argıthanı Mahallesi civarında olma ihtimali daha kuvvetlidir. Bunun bir örneğini yine bu civarda yer alan ve Raziye Devlet Hatun isminde bir hanım/kadın tarafından yaptırılan hana nispetle hanın bulunduğu yerleşim yerinin Kadınhanı olarak isimlendirilmesinde görmekteyiz. Ancak hanın nerede olduğu ile ilgili açık ve net bir bilgi bulunmamaktadır.

Mütevelli ve nazırın, ihtiyaç halinde bu mevkufu imar ve tamir etmeleri, daha sonra her sene israf etmeksizin adı geçen mevkufun aleyh handa bulunan iki hana (dükkana) sarf etmeleri, daha sonra mütevelli ve nazırın adı geçen mevkufun aleyh han için kış döneminde yakılması için bezir (yağı) satın almaları, daha sonra artandan adı geçen yere gelen ve oturan topluluğa belirtilen zamanda/dönemde odun satın almaları görevi tevdi edilmektedir. Ancak genel olarak menzil hanlarında gelen misafirlerin yeme-içme gibi ihtiyaçları için ve handa görev alacaklar için ayrılan bir payın olmadığı görülmektedir. Bunun özel bir nedeninin olup olmadığı ile ilgili vakfiyede herhangi bir ipucu bulunmamaktadır. Bir diğer önemli ayrıntı da mimari eserin yani hanın yıkılması halinde vakıf gelirleri ile yeniden inşa edilmesi eğer inşa edilmesi mümkün olmazsa veya gönüllü olarak imarını ve tamirini üstlenen bir kişi çıkmazsa da gelirin fakir ve miskin Müslümanlara sarf edilmesi şart koşulmaktadır.

Bu (dördüncü) bölümdeki mevkufun sınırı izah edilirken konumları ile ilgili bilgi verilmese de şehrin dış surlarının içinde olduğu anlaşılan "Bedreddin Besâm – Bemân[1174] Hanı" denilen bir hanın ismi geçmektedir. Son olarak da imzası/onayı geçerli olan Müslüman hakimlerden bir hâkimin kitaptaki/belgedeki mezkur vakfın sıhhatine hükmettiği ve vakfın/vakfiyenin hicretin[1175] beş yüz doksan sekiz (598) senesinin Recep Ayı'nda (H. ??.07.598 – M. ??.03/04.1202) tanzim edildiği kaydedilmektedir.

[1174] Her iki nüshada da farklı şekillerde okunmaya müsait bir şekilde yazılmıştır.
[1175] Bu kelime sadece TİEMA nüshasında geçmektedir.

4.8.2. Konya Akıncı (Akıncı Sultan, Arslan Taşı) Mescidi

4.8.2.1. Mimari:

Eserin vakfiyesi H. 607 yılında Zilka'de ayının başlarında (ilk on gününde) (H. 1-10.11.607 / M. 16-25.04.1211) tanzim edilmiş olup vâkıfı da Camaleddin b. İshak'tır. Vakfiye, genel itibariyle imla ve yazı karakteri açısından sıkıntılı olup bazı yerlerinde imla hataları ve yazı bozuklukları vardır. Günümüzde İnce Minare Taş ve Ahşap Eserler Müzesi'nde sergilenen sülüs hat ile yazılmış ve grameri hatalı üç satırlık mermer kitabesinde (Foto. 1) de "في دولة سلطان المعظّم غياث الدنيا و الدين ابو الفتح كيخسرو بنى هذا المسجد جمال الدين اسحق امير علي" (Bu mescidi, büyük sultan din ve dünyanın yardımcısı, fetihin babası Keyhüsrev'in hükümdarlığı zamanında Emir Ali oğlu Cemale'd-din İshak inşa etti.) yazmakta ve "امير علي" ifadesi yazı istifinin çerçevesinden dışarı taşmaktadır. Ayrıca kitabenin çerçeve mahiyetindeki kenarında da "في الصفر سنة سبع ستّمائة" (H. Safer 607) (M. 25.07.1210 - 22.08.1210) yazılıdır. Hem kitabedeki hem de vakfiyedeki bu hususlar kitabede mi yoksa vakfiyede mi bir yazım yanlışı veya eksiklik olabileceği ile ilgili kesin bir şey söylemeyi zorlaştırmaktadır. Bununla birlikte kitabede dönemin sultanının ismi Keyhüsrev olarak geçmekte ve hem kitabenin hem de vakfiyenin tarihi Gıyaseddin Keyhüsrev'in ikinci hükümranlık dönemine tekabül etmektedir ve bu açıdan bir mutabakat vardır. Bu durumda önce mimari eserin yapılıp yaklaşık 9 ay sonra da bir vakıf tanzim edilmiş olabileceği düşünüldüğünde tarih konusu makul bir çözümlemeye kavuşmuş olmaktadır. Mimari eserin günümüzde ayakta olmaması vâkıf ve aynı zamanda bânîsi olan şahıs hakkında da fazla bilginin olmaması kesin bir kanaate varmayı zorlaştırmaktadır.

Genel olarak Anadolu Selçuklu vakfiyelerinde olduğu gibi bu vakfiyede de yapı yani mescid ile ilgili çok fazla bilgi bulunmamaktadır. "Akıncı Sultan yakınında" denilerek yeri tarif edilmiştir. Mescidin "Akıncı Mescidi" olarak anılması "Akıncı Sultan yakınında" ibaresiyle bağlantılı olduğunu göstermekle birlikte bu ibare ile tam olarak ne kastedildiği anlaşılmamaktadır. Anadolu Selçuklu döneminde İç Kale'deki saraydan bu mescide doğru açılan kapıya Akıncı Kapısı denildiği, civarında Akıncı Sarayı denilen bir saray olduğu, Akıncı Medresesi denilen bir medreseye yakın olduğu veya mescide bitişik olan türbenin içinde bir akıncı medfun olduğu için "Akıncı Mescidi" şekilde isimlendirilmiş olabileceği yönünde çok kuvvetli karinelere dayanmayan tahmini çıkarımlar olmakla birlikte Anadolu Selçuklu döneminde İç

Kale'deki saraydan bu mescide doğru açılan kapıya Akıncı Kapısı denildiği için bu isimle anıldığı kabul edilmektedir [1176].

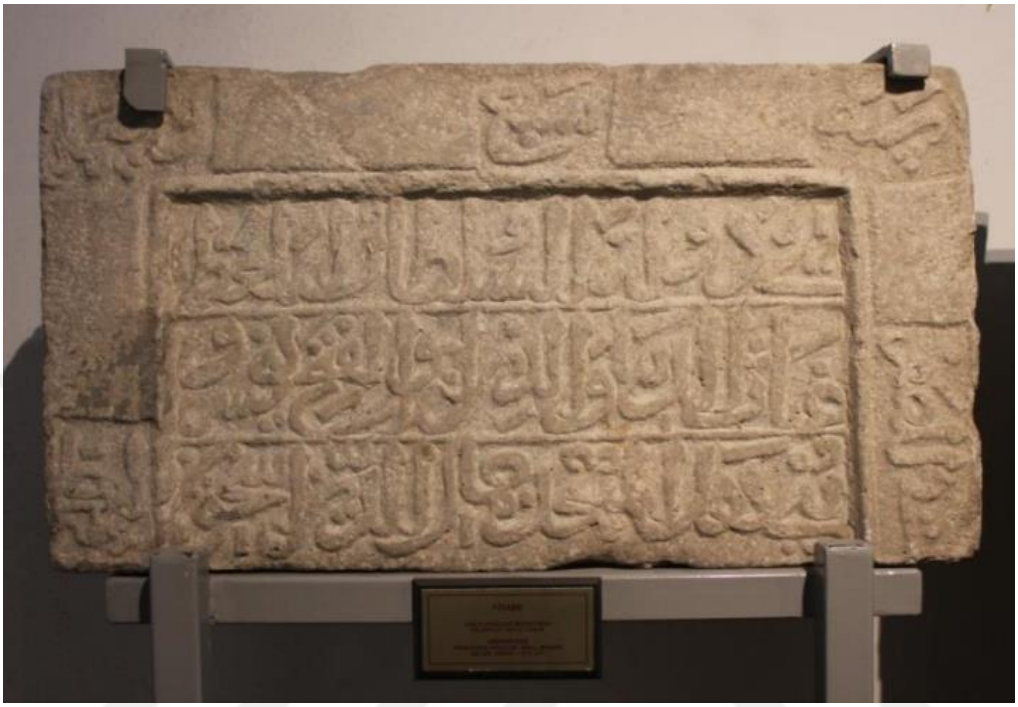
İ. H. Konyalı, mescidin 1932 yılında yıkılarak yerine Kız Öğretmek Okulu (Konya Büyükşehir Belediyesi Başkanlık Makamı) yapıldığını, Küçük Karatâyî Medresesi'nin doğusunda, mescidin ve türbenin bahçesinin Küçük Karatâyî (Kemaliye) Medresesi'nin bahçesi ile bitişik olduğunu belirtmektedir[1177]. Akıncı Mescidi'nin yanı sıra mescide bitişik bir türbeden, yine mescidin kıble tarafında kısa duvarlarla çevrilmiş bir namazgahtan ve Akıncı Medresesi olarak ifade edilen bir medreseden bahsedilmektedir[1178]. Günümüzde bu eserlerin hiçbirisinden bir iz, emare kalmamıştır.

İ. H. Konyalı, bu mescidde çok defa namaz kıldığını, mescidin kara örtü denilen düz toprak dam ile örtülü olduğunu, kıble tarafında iki penceresinin olduğunu, tarihi hatırasından başka mimârî bir kıymeti olmadığını, Selçuklu tarzında bir yapı olarak kabul edilebileceğini ve mescidin bitişiğinde bir türbenin olduğundan bahsetmektedir. Türbenin de kıbleye (güneye) açılan kapısından girilince bir dehlizden yürünerek mescidin soldaki kapısından girildiğini, dehlizin sonunda bahçeye açılan bir kapısının olduğunu, sağında ve hemen mescid kapısının karşısında sarıklı serpuşu bulunan, biri büyük diğerleri küçük ve hepsi de kitabesiz sandukaların olduğunu, sandukaların altında bir cenazelik bölümünün olduğunu, birçok Selçuklu türbesinde olduğu gibi çift kubbeli ve tuğla olan ikinci kıbbesinin de mahrûtî (konik) olduğunu ve bir depremde üst kısmının yıkıldığını ve bir daha yapılmadığını tahmin ettiğini belirtmektedir.[1179]

Ayrıca Akıncı Mescidi'ne kıble tarafında Roma döneminden kalma mermer bir arslan heykelinden dolayı "Arslan Taşı Mescidi"[1180] ve Mevlana Medresesi'ne yakınlığından dolayı "Mevlana Mescidi" de denilmiştir[1181]. Fatih Sultan Mehmed'in Konya Tahrir Defteri'nde "Akıncı Sultan Mescidi", II. Bayezid devrinde "Akıncı

[1176] İ. H. Konyalı, *Konya Tarihi,* s.216-218.
[1177] İ. H. Konyalı, *Konya Tarihi,* s.216.
[1178] İ. H. Konyalı, *Konya Tarihi,* s.216-218; Zeki Atçeken, *Konya'daki Selçuklu Yapılarının Osmanlı Devrinde Bakımı ve Kullanılması,* s.39-40.
[1179] Zeki Atçeken, *Konya'daki Selçuklu Yapılarının Osmanlı Devrinde Bakımı ve Kullanılması*, s.39-40; İ. H. Konyalı, *Konya Tarihi*, s.216-218.
[1180] İ. H. Konyalı, *Konya Tarihi,* s.216.
[1181] İ. H. Konyalı, *Konya Tarihi,* s.218; Mehmet Önder, *Mevlana'nın Konya'daki Evi ve Medresesi*, Konya 1956, s.5.

Mescidi" ve III. Murad zamanında da "Şeyh Akıncı Mescidi" ismiyle geçmektedir[1182]. Şeriyye sicillerinde de daha çok medrese ile ilgili kayıtlar vardır[1183].

Fotoğraf 121: Konya Akıncı (Akıncı Sultan, Arslan Taşı) Mescidi'nin Günümüzde İnce Minare Taş ve Ahşap Eserler Müzesi'nde Sergilenen Kitabesi

4.8.2.2. Vakfiye[1184] Tercümesi:

(1) Akıncı Sultan Mescid-i Şerifi'nin Vakfiyesi Suretidir.

(2) Vâkıf Cemaleddin ibn İshak…

(3) (Müzeye alındı.)[1185]

[1182] Zeki Atçeken, *Konya'daki Selçuklu Yapılarının Osmanlı Devrinde Bakımı ve Kullanılması*, s.40.
[1183] Zeki Atçeken, *Konya'daki Selçuklu Yapılarının Osmanlı Devrinde Bakımı ve Kullanılması*, 40.
[1184] VGMA Defter No: 20178-0 / Sayfa No: 064 / Sıra No: 050. Osmanlı Türkçesi ile yazılmıştır. Anadolu Selçuklu dönemi vakfiyeleri Arapçadır. Fakat bazı vakfiyeler Osmanlı döneminde intikal ettirilmek için istinsah edilirken veya muhafaza altına almak için kaydedilirken Osmanlı Türkçesi ile kaydedilmiştir. İncelediğimiz bu vakfiye de bu örneklerden birisi olup Osmanlı Türkçesi ile yazılmıştır. Biz de burada anlaşılabilmesi için olabildiğince günümüz Türkçesi ile yazdık.
[1185] VGMA'da vakfiyenin mükerrer bir belgesi daha olduğu belirtilmekle ve kayıt bilgisinden bu nüshanın vakfiye kayıt defterlerinde değil de müstakil bir belge olduğu anlaşılmaktadır. VGMA yetkililerinden Akıncı Mescidi'nin müstakil bir belge olduğu anlaşılan mükerrer nüshasını istediğimizde ise karışıklıktan dolayı yanlış kaydedilmiş olabileceği ve mükerrer belgesinin olmadığı tarafımıza iletilmiştir. Belgenin üzerindeki "müzeye alındı" ifadesi de vakfın deftere kayıtlı vakfiyesinin dışında müstakil bir mükerrer belgesinin olabileceğini düşündürmektedir. Çünkü Anadolu Selçuklu dönemine

(4) Sınırsız, en güzel hamd (şükür) ve sayısız yüce övgü, yedi göğü yaratan, koruyan, cihânı (tüm yaratılmışları) ortaya çıkaran, haşmeti/azameti yüce, yüceliği azametli/haşmetli Hazrete (Allah'a) hasredilmiştir ki; insan cinsini, en güzel fıtratta benzersiz bir şekilde yaratan ve en zarif yaratılışta tasarlayıp/yaratıp "Kimini kimine derece derece üstün kıldık"[1186] sözü gereğince lütfu ve mükemmelliğiyle bazı kullarını bazısından seçkin kılan ve bazı kullarını da güç ve kudreti ile diğerlerinden üstün kılıp nicesini "Biz hakikaten Adem oğlunu (insanları) şan ve şeref sahibi kıldık."[1187] yüce sözü gereğince haberdâr etmiştir. Eksiksiz (bol) şükür ve sınırsız övgü (hamd) "Şüphesiz ki ben çok bağışlayıcı ve merhamet sahibiyim"[1188] diyen merhametli Rabb'e, nimetleri geniş, ihsanı bol Hazret'edir ki; ihsan sofralarından nasiplenen ve bol kazançtan hissedâr olan büyüklük ve mevki sahibi, mal mülk sahibi nicesinin (nice kişinin) gönül (ruh, iç âlem) kandillerini hidâyet nûru ile aydınlatan, gönül bağlarını[1189] iyilik (ihsan) nûru ile süsleyen (güzel kokulu yapan) "Şüphesiz biz ona (insana) doğru yolu gösterdik. İster şükredici olsun ister nankör."[1190] tembihi gereğince gaflet uykusundan uyandıran (O'dur, Allah'tır).

(5) Peş peşe devam eden salâtla (dualar) ve eksiksiz olarak süreli devam eden selamlar, alemin nizamı ve intizamı şer-i' şerif (kutsal şeriat) ile devam ettiği müddetçe, peygamberlik görevini üstlenenlerin en üstünü, fünun[1191] defterinin başı, risalet dairesinin merkezi, sâir (diğer) yüceliklerin kaynağı/sahibi, Allah'a yakın kılınanların en yakını, bununla birlikte sır (şeref) sahibi, tüm sıfatları toplayan, …… …….. …… ……. kemâl (mükemmel) sıfatlarının uzun uzun açıklanması mükemmelliğini tam olarak anlatmaya yetmediği ve güzelliğinin nurunu kısaca anlatmaya tüm kemâl ehlinin aklının güç yetiremediği Ebu'l-Kasım Muhammed Mustafa'nın -Allah'ın salatı (duası, rahmeti) ve selami onun üzerine olsun.- yüce nurlu ruhuna ve güzel kokulu kabrine olsun. Ya Rabbi kulların en hayırlısı, efendimize salat et (rahmetinle koru) dilediğince mükafatlandır. İsteğime (duama) O'nu (Hz. Peygamberi) şefaatçi eyle. Amelimdeki emelimi senin dileğin/muradın eyle. Daha

ait incelediğimiz bazı vakıfların vakfiyeleri veya mükerrer nüshaları müstakil birer belge olarak belge olarak farklı müzelerde bulunmaktadır. Bu itibarla her ne kadar bu belgeye ulaşamamış olsak da böyle bir belge olup olmadığı ve var ise incelenip defterdeki nüsha ile karşılaştırma hususunun takipçisi olacağız.

[1186] Zuhruf Suresi 43/32.
[1187] İsra Suresi 17/70.
[1188] Neml Suresi 27/11.
[1189] Belgede "bağ-ı cânların" veya "bağ-ı cinânların" şeklinde okunabilir.
[1190] İnsan Suresi 76/3.
[1191] Bu ibare ile tam olarak ne kastedildiği anlaşılamadığı için belgedeki okuduğumuz şekliye yazdık.

sonra (asıl meseleye gelince) … Tüm saygıdeğer aile, hayırlı servetlerinin durumu asil alt soyu ve yüce (soyunun) dalları …….. …… arttırdılar, yönettiler, izzet ve iffet sahibi bir zümreye mensupturlar ki haikati/gerçeği gösteren yöntem ahlakı güzelleştirme ve (hakka, hakikate) uyma, şeriatin yıldızlarını gösteren gök yüzü ise hidayettir.

(6) Bu, manaları (içeriği) şerî' (dine, kanuna uygun), doğru (geçerli) sayfa (belge); ve dürülmüş/katlanmış[1192], yürürlükte, hâlis (saf, temiz) mektup; bu açık hüküm gerçek(doğru) bir işaret olarak (yazı ile) bildirir ve ince, parlak(kıymetli) bir paradan (altından) haber verir ki sağlam delil (basiret) sahibi ve dosdoğru yola tâbi' olan kişilerin gönül aydınlatan aynaları ayan beyan (mişkât-ı hıttân hatîrleri) katında açık ve bellidir ki kişileri yaratmak hakikatte sır ve hikmet, yaratılmışlarda tabiatları (mizaçları) yaratmak meselenin (iyiliğin) özü, ilim, kulları yaratana ibadet, tefekkür, düşünce, başlangıç ve dönüş yeridir. Pes (Öyleyse, Şu halde) her akıllıya gerekli ve her akıllı gerekliliğini anlamıştır ki büyük küçük tüm herkese zâtı ve sıfatları yüce ve cihanın her ……. …… gizli sırlarını gösteren, hayatımda (hayattayken) söz verdiğim nakit sermayeyi bilip, ilmin faziletlerinin (faziletli ilmin) elde edilmesi ve ilmin faziletlerini (faziletli ilimi) tamamlanması (için) vakfedip, gereğinden fazla olanı hayır işlerine harcayıp, bu kabul edilmesi gerekli hükme ve girişte belirtilen izaha binâen onun ve ikbal sahiplerinin övüncü, şeref ve ululuk sahiplerinin dayanağı, hayır ve hasenat binaları inşa eden, bağış ve sadaka (verme konusunda) arzulu Cemaleddin ibn İshak –Allah muradını iki cihanda kolaylaştırsın- yüksek iradesi ile Allah rızası için vakfetti. Sonunu öncesinden daha hayırlı kıldı. Şer-i şerif (değerli kanun) meclisinde, yüce dini (konuların hükme bağlandığı) yerde hazır olup şöylece (şunu, şu hususu) açıkça ikrar etti, şerî' (kanuna uygun) ve geçerli (doğru) bir şekilde açıklayıp dedi ki: Allah rızası için, yüce Rasulü'nün ruhu için kendi halis malımdan (halis bir niyetle) ve bizzat kendi mülkümden on bin dirhem ve birkaç kıta (parça) yeri birleştirip tüm malımdan ayırıp ve diğer mallarımdan daha üstün olanları seçtikten sonra vakfettim.

(7) Ve şöyle (şunları) şart koştum: Belirtilen miktar her …… her yılda on bir akçe ve iki pul olmak üzere akçeye çevrilerek uygulansın ve borçlulardan kuvvetli bir rehin, iyi bir kefil alınsın (fakat) çok zaruri olduğunda birisi ile yetinilsin. Ve her ikinci senede (iki senede bir) yeniden yapılıp asla ertelenmesin. Ve güler yüzü ile meşhur, iyi

[1192] Bu ifadeden rulo halinde olduğu çıkartılabilir.

huyları çok, namazın şartlarını bilen, imamlığın gerekli şartlarını devam ettiren, tecvidi ve tertîli (güzel ve usulüne uygun okumayı) iyi bilen bir kimse korunmuş Konya'da (Konya şehrinde) bulunan Akıncı Sultan yakınında Allah rızası için yaptığım Mescid-i Şerif'e imam olup, her gün üç vakitte hazır bulunan cemaate imamlık ediversin. Ve ihlas ve selametle donatılmış (süslü), olgunluk ve kemal (doğru yolda olmak) ile donatılmış (süslü), güzel kişiliği ile bilinen bir kişi de müezzin–kayyım olup üç vakitte hizmeti tamamlama konusunda özenli olsun. İhlaslı, âlim, mütedeyyin, din konusundaki yolu belli, muhasebe konusunda (hesap almak ve vermekte) ehil ve yetkili, tevliyetin tüm gereklilikleri ve yol yordamı (merasimi) konusunda bilgili kimse mütevlli olarak atanıp, dosdoğru istikamet üzere tevliyetin gerekliliklerini kapsayacak günlük görevi (ücreti) iki akçe olsun. İki tane büyük (yüksek, iyi) çerağ (kandil) alınıp biri mihrabın bir tarafına diğeri de diğer tarafına konulup her gece akşam, sabah ve yatsı namazlarının eda edileceği zaman belirtilen kandiller büyük bir fitil ile şamdan (mum) yağı yakılsın. Adı geçen mescidde imam olan kimse her gün sabah namazından sonra Yasin Suresi okusun (ve) günlük bir akçe verilsin. Akşam namazından sonra Tebareke Suresi okuyup ve günlük bir akçe verilsin. Bu iki vakitte sure-i şeriflerin okunması imama şart koşulsun. Mescid-i Şerif'e her kim atanırsa adı geçen vakfın nâzırı (vakıf işlerini kontrol eden yönetici) olup her sene mütevellinin muhasebesini görüp (kontrol edip), muradını (maksadını, amacını) ortay çıkarana, günlük vazifesi (karşılığı) bir akçe olsun. Adı geçen kıtalardan (arazi parçalarından) elde edilen öşürler ve gelirler (ğullât) üç kısma ayrılsın ve iki kısmı imama bir kısmı da müezzine şart koşulsun (verilsin).

(8) Adı geçen arazi parçaları Konya Ovası'nda bulunan Araplar Köyü'nde, sınırları, güneyde, Beş Kilise Köyü'nün yanı; doğuda, Arpalar (Araplar) Nehri'nin sonuna kadar; batıda, meşhur Şeyh Ali Yolu (Şeyh Ali şehir yolu); güneyde, mezkur Araplar'ın (Köyü'nün) sonuna kadar (olan), Hacı Abdülmümin Mezrası diye bilinen arazi parçasıdır.

(9) Şehrin yakınında bulunan kıtaların (arazi parçalarının) sınırları:

(10) Güneyinde, yol; doğusunda, nehir; batısında ve kuzeyinde yol bulunan Can Bahçesi yakınında bir parça yer. Yine güneyinde, bir parça yer; doğusunda, nehir; batısında ve kuzeyinde yol olan bir parça yer. Yine güneyi ve doğusu yol ile; batısı, Hacı Muhammed mülküyle; kuzeyi de, İbrahim Efendi mülküyle sınırlı bir parça yer. Yine güneyde Musa Ağa mülküyle; doğuda Mustafa mülküyle, batıda Ahmet Çavuş mülküyle; kuzeyde de Hacı Yusuf mülküüyle sınırlı bir parça yer.

(11) Güneyi, doğusu ve kuzeyi yol ile; batısı da Muhammed Efendi mülküyle sınırlı Havzan yakınında bir parça yer. Yine civarında güneyi ve doğusu yol ile; batısı, Hacı Ebu Bekir mülküyle; kuzeyi de, Eyrimen (Eyrimane) (?) ile sınırlı ve içinden Serçeşme Yolu geçen bir parça yer. Yine güneyi nehir; doğusu, İsa mülkü; batısı ve kuzeyi, yol ile sınırlı bir parça yer.

(12) Sultan Ahmed Vakfiyesi yakınında, güneyi Ramazan mülküyle; doğusu, Recep Efendi mülküyle; batısı, Hacı Mustafa mülküyle; kuzeyi de, Ali mülküyle sınırlı, Kumyer (Kumpir) diye bilinen arazi parçası.

(13) Ve Hazreti Şeyh Sadreddin yakınında, güneyi ve doğusu yol ile; batısı, Muhammed mülküyle; kuzeyi de; Kasım mülküyle sınırlı bir parça yer.

(14) Ve Karayük'de (Karabük'de), güneyi, doğusu, batısı ve kuzeyi yol ile sınırlı bir parça yer.

(15) Ve Meram yakınında, güneyi, Hüseyin mülküyle; doğusu, yol ile; batısı, nehir ile; kuzeyi de yol ile sınırlı bir bağ. Yine güneyi, kuzeyi, doğusu ve batısı nehirle sınırlı bir bağ.

(16) Buzhaneler yakınında güneyi, yol; kuzeyi, Süleyman mülküyle; batısı ve kuzeyi, yol ile sınırlı bir parça yer. Her sene (senelik) icare-i zemin[1193] (yer, arazi kirası) kırk akçedir. Yine civarında güneyi, yol; doğusu, Nuh mülkü; batısı, Ahmed mülkü; ve kuzeyi de yol ile sınırlı bir parça yer. Her sene (senelik) icâre-i zemin (yer, arazikirası) kırk akçedir.

(17) İskil (Eskil) yakınında, güneyde, Yusuf mülkü ile; doğuda, yol ile; batıda, Hacı Ali mülkü ile; kuzeyde, Hasan Çavuş mülküyle sınırlı bir parça yer.

(18) Mescid-i Şerif'in yakınında bir kapı(lı) (bir adet) ev imama (verilmesi) şart koşuldu. Ve onun (mescidin) civarında dört kapı(lı) (dört adat) dükkan, her sene (senelik) icare-i zemin (yer, arazi kirası) yirmişer akçedir.

(19) İki tane büyük acem kılıcı, yirmi okka (vakıyye, vukıyye, ukıyye) gelen bir kazan, gelen giden misafire, komşuya, kaybolacak suları kazmaya (çıkarmaya, bulmaya) vakfettim.

[1193] Mülkiyeti devlete veya vakıflara ait yerlerin belli durumlarda özel şahıs yahut kurumlara kiralanmasına ve ödenen kira bedeline "mukātaa-i zemîn, icâre-i zemîn" veya kısaca "mukātaalı" denmiştir. (Nazif Öztürk, "Mukâtaalı Vakıf", *TDVİA,* Ankara 2020, C. 31, s.132.)

(20) Bu (vakıf, hüküm), altı yüz yedi (607) senesinde Zilka'de (ayının) başlarında (ilk on gününde) câri oldu (meydana geldi, gerçekleşti) ve yazıldı.

(21) Hâle (vakfa, vakfiyeye, olaya) şahitlik edenler: Ahmed b. Şeyh Muhammed / Yusuf b. Hasan / Hacı Hasan b. Hasan…

4.8.2.3. Vakfiye[1194] Tercümesi:

(1) اقنجي سلطانك مسجد شريفينيك وقفيه سي صورتيدر.

(2) واقف جمال الدين ابن اسحق.

(3) (موزه يه آلندي)[1195]

(4) حمد محمود نامحدود و ثناء سني غير معدود اول فاطر[1196] سبع سموات پروردر كاشف جهان جلت عظمته و عظمت جلالته حضرتنه محصوردر كه زمرهء انساني احسني فطرت اوزره ابداع و الطف خلقت اوزره اختراع ايدوب "... وَرَفَعْنَا بَعْضَهُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجَاتٍ... "[1197] فهواسنجه بعض عبادني بعضندن فضل و كماليله ممتاز و بعض عبدني عز و جاهم سايرندن سرفراز ايدوب نيجه سني فحواي عزي "وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ"[1198] ايله اكاه قلمشدر و شكر موفور و سپاس نا محصور اول قائل[1199] "إِنِّي غَفُورٌ رَحِيمٌ"[1200] اولان رب غفور عمت آلاؤه و حميت نعماؤه حضرتنه كه سماط مواهبندن نواله بردار و مؤيد كثير العوايدندن حصه دار اولان اصحاب جاه و جلال و ارباب مال و منالندن نيجه سنك سراجهء جانلرين نور هدايت ايله منور و باغ جنالرين نور عنايت ايله معطر قيلوب "إِنَّا هَدَيْنَاهُ السَّبِيلَ إِمَّا شَاكِرًا وَإِمَّا كَفُورًا"[1201] فحواسي تنبيه ايله خواب غفلتدن انتباه ورمشدر.

[1194] VGMA Defter No: 20178-0 / Sayfa No: 064 / Sıra No: 050. Osmanlı Türkçesi ile yazılmıştır. Anadolu Selçuklu dönemi vakfiyeleri Arapçadır. Fakat bazı vakfiyeler Osmanlı döneminde intikal ettirilmek için istinsah edilirken veya muhafaza altına almak için kaydedilirken Osmanlı Türkçesi ile kaydedilmiştir. İncelediğimiz bu vakfiye de bu örneklerden birisi olup Osmanlı Türkçesi ile yazılmıştır.

[1195] VGMA'da vakfiyenin mükerrer bir belgesi daha olduğu belirtilmekle ve kayıt bilgisinden bu nüshanın vakfiye kayıt defterlerinde değil de müstakil bir belge olduğu anlaşılmaktadır. VGMA yetkililerinden Akıncı Mescidi'nin müstakil bir belge olduğu anlaşılan mükerrer nüshasını istediğimizde ise karışıklıktan dolayı yanlış kaydedilmiş olabileceği ve mükerrer belgesinin olmadığı tarafımıza iletilmiştir. Belgenin üzerindeki "müzeye alındı" ifadesi de vakfın deftere kayıtlı vakfiyesinin dışında müstakil bir mükerrer belgesinin olabileceğini düşündürmektedir. Çünkü Anadolu Selçuklu dönemine ait incelediğimiz bazı vakıfların vakfiyeleri veya mükerrer nüshaları müstakil birer belge olarak belge olarak farklı müzelerde bulunmaktadır. Bu itibarla her ne kadar bu belgeye ulaşamamış olsak da böyle bir belge olup olmadığı ve var ise incelenip defterdeki nüsha ile karşılaştırma hususunun takipçisi olacağız.

[1196] Belgede bu ibare (اولفاطر) şeklinde yazılmıştır. Ancak imla açısından (اول فاطر) şeklinde olmasının daha doğru olacağını şüşünerek bu şekilde yazdık.

[1197] Zuhruf Suresi 43/32.

[1198] İsra Suresi 17/70.

[1199] Belgede bu ibare (اولقائل) şeklinde yazılmıştır. Ancak imla açısından (اول قائل) şeklinde olmasının daha doğru olacağını düşünerek bu şekilde yazdık.

[1200] Neml Suresi 27/11.

[1201] İnsan Suresi 76/3.

(5) و صلت صلوات واصلات و تسليمات سالمات متوليات اول واليء ولايت نبوت و سرنامه ء دفتر فنون مركز دائره رسالت و مطلع سا ئرء جلالت اقرب مقربين الهي صاحب شرف مع إليه جامع جميع الصفات و .... ابو القاسم محمد مصطفى صلوات الله عليه و سلم ما دام بشرع الشريف نظام العالم و انتظامه جنابنك روح منور و قبر معطرنه كه تفصيل صفات كمالني اكمال محال و توصيف انوار جمالنك اجمالندن عقل كل اهل كمال بي مجالدر. يا رب على سيدنا خير العبادن صل بصلات تكافي بمورادك واجعل شفيع بمرادى و اجعل امالي في عملي مخاض مرادك. بعده جمله ء آل فرخمده حال خجسته ماللرينه كه فروع اصالت و غضون جلالت افزون .... سيادت درلر و زمره اصحاب عزت نصاب عفت انتصابلرينه كه اصول حقيقت نماء ريازة و راية و نجوم شريعت نماء سماء هدايتدرلر.

(6) بو صحيفه ء صحيحه ء شرعيه ء الفحاوي و نميقه ء النقيه ء مرعيه المطويى بو قضيه ء جليه ء حقيقت شعاردن اشعار و دقيقه ء سني ء حقيقت دناردن اخبار ايدر كه ارباب بصائر سليم و اصحاب تبايع مستقيمنك مرآت ضمير منيرلرينك ظاهر و روشن و مشكات خاطه خطيرلري قتندن ظاهر و مبين در كه ابداع زوات حقايقده سر و حكمت و اختراع طباع خلايقده اصل مصلحت و معرفت و عبادت حالق العباد و تفكر و تدبر مبداء و معاددر پس هر عاقله لازم و هر عقل لزومنه جازمدر كه عمه ء افراده هر زره كر ايله بلند زات و صفات و هر (دخام خامي)(؟) جهان نمايي اسرار مكنونات ايدوب بلوب سرمايه نقود عهود عمري تحصيل فضايل علميه و تكميل فواضل عمليه يه وقف و ضروريياتندن فضله اولان وجوه خيراته بزل ايليوب بو قضاء واجبت القبول و مقدمات واضحة المذكور بناء مفخر ارباب العز و الاقبال عمدة اصحاب القدر و الجلال باني مباني الخيرات و المبرات راغب الخيرات و الصدقات جمال الدين ابن اسحق يسر الله مراده في الدارين فوق اراده و وقف الله تعالى لمراضيه و جعل اخره خيرا من ماضيه مجلس شرع شريف و محفل دين منيف حاضر اولوب شويله اقرار صريح و اعتراف صحيح شرعي قيلوب ديد كه: حسبة لله تعالى روح رسول المعلا كند خالص مالمدن[1202] والنفس منالمدن اون بن درهم و برقچ قطعه يرلر جمع ايليوب جمل مالمدن افراض و كمال امتيازيله سائر اموالمدن ممتاز قلديغمدن صكره وقف ايلدم.

(7) و شويله شرط ايلدمكه ذكر اولان مبلغ هر ..... هر بيلده اون بر اقجه و ايكي پول اولمق حسابي اوزره اقجيه صرف اولنمق ايله معامله اولنوب و مديونلردن بر رهن قوي و كفيل مليح و غايت ضرورتي محلنه بريسي ايله اكتفاء اولنه و هر ثاني سنه ده تجديدًا معامله اولنوب اصلا تأخير اولنميه و بر تبسم صيانتى مشهور صلاح صيانتي موفور شروط صلاته عالم و لوازم امامته مداوم تجويد و ترتيل واقف كمسنه محروسه قونيه ده واقع اقنجى سلطان قربنده حسبة لله تعالى بنا ايلدكم مسجد شريفه امام اولوب هر يوم اوقات ثلثه ده حاظر اولان جماعته امامت ايدويره و بر صلاح فلاح ايله پيراسته و رشد رشاد ايله پيراسته و نفس خوب ايله معروف اولان كمسنه مؤذن و قيم اولوب اوقات ثلثه ده اتمام خدمت ده اهتمام اوزره اوله و برصالح و العليم و متدين و ديانت استقامتي متعين محاسبه الغلة ويرمكه قادر و قائم و جمله لوازم و مراسم توليت عارف و عالم اولان كمسنه متولى نصب اولونب كمال استقامت اوزره لوازم توليتي تمشيل ايدجك وضيفه ء يوميسي ايكي اقجه اولا و ايكي دانه اعلا چراغلر النوب بري محرابك بر طرفنده و بري دخي بر طرفنده وضع اولنوب هر كيجه صلات مغرب و

[1202] Bu ibare belgede (بالمدن) (gönlümden) şeklinde yazılmış ancak siyak-sibak ve mana açısından (مالمدن) şeklinde olmasının daha doğru olacağını düşündüğümüz için bu şekilde yazdık.

صلات صبح و صلات عيشا ادا اولنجق زمانده سابق الذكر اولان چراغلرده بيوجك فتيل ايله دهن شمعي ايقاد اولنه و مسجد مذكورده امام اولان كمسنه هر كون بعد الصلاة الصبح سوره ء يس تلاوت ايدوب يوم بر اقجه ويريله و بعد صلات العيشاء سورة تبارك اوقيوب يوم بر اقجه ويريله بو ايكي وقته تلاوة اولنان سوره ء شريفلريك تلاوتي امامه مشروط اوله و مسجد شريف ده هر كيم ادنورصه وقف مزبور اوزري نه ناظر اولوب سنة به سنة متولينك محاسبسني كوروب مرادني معلوم ايدنه وضيفه ء يوميه سي بر اقچه اوله. ذكر اولان قطعلردن حاصل اولان عشر و غلاتي اوچ قسم اولنه ايكي قسمي امامه و بر قسمي مؤذنه مشروط اوله.

(8) سالف الذكر اولان قطعلر صحراي قونيدن (قونيه ده) واقع قريه ء ارپالر قربنده الحاج عبد المؤمن مزرعدن (مزرعي) ديمك ايله معروف اولان قطعنك حدودي قبلة قريه بش كليسا جانبنه و شرقا نهر قريه ء ارپالر نحايتنه ورنجه و غربا الشهر (الشهير) طريق شيخ علي و شمالا مزبور ارپالر نحايتنه ورنجه.

(9) و شهر قربنده واقع اولان قطعلرك حدود:

(10) جان باغجه سي قربنده بر قطعة ير قبلة طريق شرقا نهري و غربا و شمالا طريق. دفعة بر قطعة ير قبلة طريق شرقا نهر قربا و شمالا طريق. دفعة بر قطعة ير قبلة و شرقا طريق غربا الحاج محمد ملكيله محدود و شمالا ابراهيم افندي ملكي ايله محدود. دفعة بر قطع ير قبلة موسى اغا ملكي شرقا مصطفى ملكي و غربا احمد چاويش ملكيله و شمالا الحاج يوسف ملكيله محدود.

(11) و حوضا قوربنده بر قطعه ير قبلة و شرقا و شمالا طريق و غربا محمد افندي ملكيله محدود. دفعة جوارنده بر قطع ير قبلة و شرقا طريق و غربا الحاج ابا بكر ملكنه و شمالا ايريماله ايله محدود و ايجنده سرجشمه يولي كچر. دفعة بر قطعة يير قبلة نهر و شرقيا عيسى ملكنه غربا و شمالا طريق ايله محدود.

(12) وقفيهء احمد سلطان قوربنده قوم ير (پير) دمك ايله معروف اولان قطعة نك حدودي قبلة رمضان ملكينه شرقا رجب افندي ملكنه غربا الحاج مصطفى ملكنه و شمالا علي ملكيله محدود.

(13) و حضرت شيخ صدر الدين قربنده بر قطعة يير قبلة و شرقا طريق و غربا محمد ملكنه و شمالا قاسم ملكي ايله محدود.

(14) و قره يوكده (قره بوكده) بر قطعة يير قبلة و شرقا و غربا و شمالا طريق ايله محدود.

(15) و مرام قربنده باغ قبلة حسين ملكينه شرقا طريق و غربا نهر و شمالا طريق. دفعة بر باغ قبلة و شرقا و غربا و شمالا نهر.

(16) و بوزخانه لر قوربنده بر قطع ير قبلة طريق و شرقا سليمان ملكنه غربا و شمالا طريق ايله محدود. و هر سنة اجاره زمين قرق اقجه. و دفعة| جوارنده بر قطعة يير قبلة طريق شرقا نوح ملكنه غربا احمد ملكنه و شمالا طريق محدود بهر سنة ايجار زمين قرق اقجه.

(17) ايسكل قربنده بر قطع يير قبلة يوسف ملكنه شرقا طريق غربا الحاج علي ملكنه و شمالا حسن چاويش ملكنه محدود.

(18) مسجد شريفك جوارنده بر باب او امامه مشروط اوله و اونك جوارنده دورت باب دوكانلر بهر دوكان سنة به سنة اجاره ء زمين يكرميشر اقجه

(19) و ايكي دانه قلينجه كبير عجم و يكرمي وقيه بر قضان كه اينده و رونده مسافر و مجاور فوت اولجق صولري قزمق ايچون وقف ايلدم.

(20) جرا ذلك و حرر في اوايل (اوائل) ذى القعدة سنة سبع و ستمائة.

(21) (شهود الحال) احمد ابن شيخ محمد / يوسف ابن حسن / حاجى حسن ابن حسن…

4.8.2.4. Vakfiye Değerlendirme:

Genel olarak Anadolu Selçuklu dönemi vakfiyelerinin dili Arapçadır. Fakat birkaç istisna gibi bu vakfiye de Osmanlı Türkçesi ile kaydedilmiştir. Kuvvetle muhtemel Arapça olan vakfiye, Osmanlı döneminde tercüme edilerek vakıf defterine kaydedilmiştir. Bu açıdan vakfın ve vakfiyenin değişikliğe uğramış olma ihtimalini göz önünde bulundurarak vakfiyenin içeriğine temkinli yaklaşmak gerektiği kanaatindeyiz. Yani hüsn-ü zanla vakfın ve vakfiyenin temel bilgilerinde taammüden yapılmış bir değişiklik veya tahrifat olmadığını düşünsek bile en azından mevkufun tarifi vb. gibi hususlarda istinsah edildiği dönemin şartları dikkate alınarak kaydedilmiş olabileceğini bilmek gerekir ki vakfiyenin içeriği de bu hususu destekler mahiyettedir.

Vakfiyenin üst kısmında Osmanlı Türkçesiyle “Müzeye alındı.” şeklinde bir not vardır. VGMA’da bizim incelediğimiz “VGMA Defter No: 20178-0 / Sayfa No: 064 / Sıra No: 050” envanter numaralı bir nüshanın dışında vakfiyenin mükerrer bir belgesi daha olduğu belirtilmekle ve kayıt bilgisinden bu nüshanın vakfiye kayıt defterlerinde değil de müstakil bir belge olduğu anlaşılmaktadır. VGMA yetkililerinden Akıncı Mescidi’nin müstail bir belge olduğu anlaşılan mükerrer nüshasını istediğimizde ise karışıklıktan dolayı yanlış kaydedilmiş olabileceği ve mükerrer belgesinin olmadığı tarafımıza iletilmiştir. Belgenin üzerindeki “müzeye alındı” ifadesi de vakfın deftere kayıtlı vakfiyesinin dışında müstakil bir mükerrer belgesinin olabileceği ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Çünkü Anadolu Selçuklu dönemine ait incelediğimiz bazı vakıfların vakfiyeleri veya mükerrer nüshaları müstakil birer belge olarak farklı müzelerde bulunmaktadır. Bu itibarla her ne kadar bu belgeye ulaşamamış olsak da böyle bir belge olup olmadığı hususunun takipçisi olacağız.

Yapının vakfiyesinde dönemin Anadolu Selçuklu Sultanı’nın ismi zikredilmemektedir. Fakat günümüzde İnce Minare Taş ve Ahşap Eserler Müzesi’nde

sergilenen sülüs hat ile yazılmış grameri hatalı üç satırlık mermer kitabesinde (Foto. 121) de "في دولة سلطان المعظّم غياث الدنيا و الدين ابو الفتح كيخسرو بنى هذا المسجد جمال الدين اسحق بن امير علي في الصفر سنة سبعة ستمائة" (Bu mescidi, büyük sultan din ve dünyanın yardımcısı, fetihin babası Keyhüsrev'in hükümdarlığı zamanında, (H.) altı yüz yedi (607) yılının Safer ayında Cemale'd-din İshak b. Emir Ali inşa etti.) yazmaktadır. Bu durumda kitabesinde dönemin sultanının ismi Keyhüsrev olarak geçmekte ve kitabenin ve vakfiyenin tarihi I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in ikinci hükümranlık dönemine tekabül etmektedir. Bu açıdan bir mutabakat vardır. Fakat kitabesinin "H. Safer 607" (M. 25.07.1210 - 22.08.1210), vakfiyesinin ise "H. 607 yılının Zilka'de ayının başları (ilk on günü)" (H. 1-10.11.607 / M. 16-25.04.1211) şeklinde tarihlendirilmesi tarih konusunda tam bir mutabakat olmadığını göstermektedir. Fakat önce eserin yapıldığı ve yaklaşık 9 ay sonra bir vakıf tanzim edildiği düşünüldüğünde tarih konusu makul bir çözümlemeye kavuşmuş olur. Mimari eserin günümüzde ayakta değildir. Vâkıf ve aynı zamanda bânîsi olan Cemale'd-din İshak hakkında fazla bilgi yoktur.

Genel olarak Anadolu Selçuklu vakfiyelerinde olduğu gibi bu vakfiyede de yapı yani mescid ile ilgili çok fazla bilgi bulunmamaktadır. Vakfiyenin üst kısmında Osmanlı Türkçesi ile "Akıncı Sultan Mescid-i Şerifi'nin Vakfiyesi Suretidir." yazılıdır. Vakfiyenin iç kısmında da yapının konumu tarif edilirken "Akıncı Sultan yakınında" şeklinde bir ifade kullanılmaktadır. Anadolu Selçuklu döneminde İç Kale'deki saraydan bu mescide doğru açılan kapıya Akıncı Kapısı denildiği, civarında Akıncı Sarayı denilen bir saray olduğu, Akıncı Medresesi denilen bir medreseye yakın olduğu veya mescide bitişik olan türbenin içinde bir akıncı medfun olduğu gibi farklı saiklerle "Akıncı Mescidi" şekilde isimlendirilmiş olabileceği yönünde kesin karinelere dayanmayan tahmini çıkarımlar olmakla birlikte Anadolu Selçuklu döneminde İç Kale'deki saraydan bu mescide doğru açılan kapıya Akıncı Kapısı denildiği için bu isimle anıldığı kabul edilmektedir [1203]. Tüm bunlarla birlikte vakfiyedeki "Akıncı Sultan yakınında" ibaresiyle ne kastedildiği ile ilgili kesin bir şey söylemek zordur.

Vakfiyede mevkufun aleyh yani mescidle ilgili ilgili önemli bir husus da mescidin aydınlatılması için iki adet büyük (yüksek, iyi) çerağ (kandil) alınıp mihrabın iki tarafına konulmasını ve her gece akşam, sabah ve yatsı namazlarının eda edileceği vakit yakılmasının şart koşulmasıdır.

[1203] İ. H. Konyalı, *Konya Tarihi*, s.216-218.

Mütevellinin ihlaslı, âlim, mütedeyyin, din konusundaki yolu belli, muhasebe konusunda (hesap almak ve vermekte) ehil ve yetkili, tevliyetin tüm gereklilikleri ve yol yordamı (merasim) konusunda bilgili bir kişi olması ve kendisine günlük iki akçe ücret verilmesi şart koşulmaktadır. Bir diğer önemli ayrıntı ise mescidde görevlendirilen imamın vakfın nâzırı (vakıf işlerini kontrol eden yöneticisi) konumunda/gibi her sene mütevellinin muhasebesini kontrol edip, mütevellinin maksadını ortaya çıkarmakla yani bir hatasının olup olmadığını kontrol etmekle görevlendirilmesinin ve buna binaen de görevi karşılığında günlük bir akçe verilmesinin şart koşulmasıdır.

Mescidde güler yüzü ile meşhur, iyi huyları çok, namazın şartlarını bilen, imamlığın gerekli şartlarını devam ettiren, tecvidi ve tertîli (güzel ve usulüne uygun okumayı) iyi bilen bir kimsenin imam tayin edilmesi, imama, sabah namazından sonra Yasin Suresi okuması karşılığında gülük bir akçe, akşam namazından sonra Tebareke Suresi okuması karşılığında da yine günlük bir akçe verilmesi, yukarıda belirttiğimiz üzere vakfın nezareti görevi ve bu görev için de günlük bir akçe verilmesi ve mescidin yakınında da bir kapılı (bir göz) ev verilmesi şart koşulmaktadır. Mescide bir de ihlaslı, olgun, kâmil güzel kişiliği ile bilinen bir müezzin–kayyım görevlendirilmesi şart koşulmaktadır. Ayrıca vakfedilen arazi parçalarından elde edilen öşürlerin ve gelirlerinde üçe bölünmesi, ikisinin imama birinin de müezzine verilmesi şart koşulmaktadır.

Bu tayinler ve şartlar arasında imamın mütevelliyi denetlemesi yani nezaret görevi üstlenmesi Anadolu Selçuklu vakıflarında pek karşılaşılmayan bir husus olmakla birlikte makul görülebilir. Fakat "Mescid-i Şerif" olarak ifade edilen eserde imam için "her gün üç vakitte hazır bulunan cemaate imamlık etmesi", müezzin için de "üç vakit hizmet etmesi"nin istenmesi garip bir durumdur. Sehven "üç vakit" yazılmış olabileceği düşünüldüğünde ise bir yerde değil iki yerde de "üç" ifadesinin kullanılmış olması bir hata sonucu değil de başka bir sebeple olabileceğini düşündürmektedir. Neden beş vakit değil de üç vakit olduğu ile ilgili vakfiyede de bir izah olmaması farklı şekillerde yorumlanabilir ancak çalışmamızın çerçevesini aşacağı için bu bilgilerle iktifa ediyoruz.

Vâkıfın kendi malından-mülkümden on bin dirhem ve birkaç parça yeri/araziyi vakfettiği ifade edilmektedir. Anadolu Selçuklu dönemi vakfiyelerinin hemen hemen tamamında arazi, bağ, bahçe, gayr-i menkul, dükkan veya bunların gelirlerinin mevkuf

olduğu görülür ancak nadir karşılaşılan bir şekilde bu vakıfta/vakfiyede para da mevkufa dahil edilmekte ve "on bin dirhem"lik bir meblağın vakfedildiği belirtilmektedir. Daha da ilginç olanı ise vakfın borç verdiği ve hatta borçlulardan kuvvetli bir rehin, iyi bir kefil alınması çok zaruri olduğunda da bunlardan biriyle iktifa edilmesi ve her ikinci senede (iki senede bir) yeniden yapılıp ertelenmemesi şart koşulmaktadır. Bu durum vakfın para vakfı diyebileceğimiz bir çalışma sisteminin olduğunu/olabileceğini göstermektedir. XV. yüzyılda sermayesi para olan vakıflar kurulmaya başlanmıştır. Paranın vakfa konu olup olamayacağı yönündeki teorik tartışmalar daha önce başlamış olmakla birlikte, fiilî olarak para vakıflarının Osmanlı'dan önce uygulandığına dair bir örnek tespit edilememektedir[1204]. Osmanlı'da ne zaman başladığı hususunda da farklı tarihler olmakla birlikte bu tür kurumların XV. yüzyılda tarih sahnesine çıktığı ve para vakıflarının Osmanlı'ya özgü bir kurum olduğu düşüncesini desteklemektedir[1205]. Vakiyedeki ifadelerden vakfın para vakfı şeklinde bir işleyiş tarzının Anadolu Selçuklu dönemi ile ilgili olması kanaatimizce çok zor bir ihtimaldir. Bu konuya ilgili bir diğer yorum ise vakfın/vakfiyenin bir nedenle Osmanlı döneminde bazı değişiklikler yapılmış olma ihtimalidir. Bu ihtimal ilkine göre daha kuvvetlidir. Bununla birlikte yine de her iki ihtimalin de söz konusu olup olmadığı ile ilgili daha detaylı ve spesifik bir araştırma yapılmalıdır. Fakat çalışmamızın çerçevesini aşacağı için bu kadarıyla iktifa ediyoruz.

Mevkufların yerleri ve sınırları izah edilirken "Sultan Ahmed Vakfiyesi" "Hazreti Şeyh Sadreddin yakınında" gibi ifadelerin yer almaktadır. Şeyh Sadreddin" denilince de "Sadreddin Konevî" olabileceği akla gelmektedir. "Sultan Ahmed" denilince ise Osmanlı sultanlarından "I. Ahmed" akla gelmektedir. Eğer bu çıkarım doğru ise yukarıda para vakıfları ile ilgili bilgilere de dayanarak vakfiyenin XV. yüzyıl sonrasında bir tarihe istinsah edilmiş olabileceğini düşündürmektedir. Bu bilgiler bir önceki paragrafta belirttiğimiz vakıfta/vakfiyede Osmanlı döneminde bazı değişikliklerin yapılmış olma ihtimalini desteklemektedir.

Dikkate değer diğer bir ifade ise "İki tane büyük acem kılıcı, yirmi okka (vakıyye, vukıyye, ukıyye) gelen bir kazan, gelen giden misafire, komşuya ve kaybolacak suları kazmaya" vakfedilmesidir. Bu bilgiler vakıf bünyesinde bir aşevi ve

[1204] Tahsin Özcan, *Osmanlı Para Vakıfları: Kanûnî Dönemi Üsküdar Örneği,* Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2003, s. 11.
[1205] Emrah Dumlu, "XVI. Yüzyıl Osmanlı Uleması Arasında Para Vakıfları Etrafında Cereyan Eden Tartışmalar (Ebussuûd, İbn Kemal - Çivizâde, Birgivî)", *İLTED*, Erzurum 2015/2, S. 44, s.304.

misafirhane olabileceğini göstermektedir. Fakat vakfiyenin geneline baktığımızda mevkufun aleyh bir mescidden başka bir yapının ismi zikredilmemektedir. Bu da bu hizmetlerin mescid bünyesinde yapıldığı için farklı bir mevkufun aleyh mimari yapının isminin zikredilmediğini ya da bu hizmetlerin vakfın/vakfiyenin aslından olmayıp Osmanlı döneminde ilave edildiği şeklinde yorumlanabilir.

Konya ve çevresi ile ilgi de bazı satır arası bilgiler bulunmaktadır: "Beş Kilise Köyü" şeklinde bir yerleşim yerinden bahsedilmektedir ki bu da bu köyde kiliselerin olduğu anlamına gelebilir. Bu çerçevede arkeoloji ve sanat tarihi açısından araştırılması faydalı olacak bir bilgidir fakat köyün konumu ile ilgili açık bir izah yoktur. Bunun yanı sıra "Araplar" diye bilinen bir köy ile "Arpalar (Araplar)" diye bilinen bir nehirden bahsedilmektedir. Bu da muhtemelen şehrin büyümesiyle merkezde kalan Araplar Mahallesi'dir. Vakfiyedeki bir diğer satır arası bilgi de yörede "buzhaneler"in olduğundan bahsedilmesidir. Konya'da XIII. yüzyılın ikinci yarısında Selçuklu döneminde Sahip Ata Fahreddin Ali tarafından inşa etttirildiği düşünülen buzhaneler bulunmaktadır. İncelediğimiz vakfiyenin H. 607 M. 1210 tarihli olduğunu ve Sahip Ata Fahreddin Ali'nin de takriben bu tarihlerde doğduğunu[1206] düşündüğümüzde bu buzhanelerin Sahib ata Fahreddin Ali tarafından işa edilmiş olması çok düşük bir ihtimaldir. Bu durum ya Sahib Ata Fahreddin Ali'den önce de şehirde buzhanelerin inşa edildiğini ya da yukarıda bahsettiğimiz üzere vakfın/vakfiyenin Osmanlı döneminde istinsah edilirken dönemin şartları dikkate alınarak bir istinsah yapıldığı düşünülebilir. Yukarı da da bahsettiğimiz üzere vakıfta/vakfiyede Osmanlı döneminde bazı değişikliklerin yapıldığına dair bazı karineler bulunmakta olup aynı durumun bu ifadeler için de söz konusu olma ihtimali vardır.

[1206] Zehra Odabaşı, *Selçuklu'nun Son Veziri Sahib Ata Fahreddin Ali ve Vakıfları,* Bilge Kültür Sanat Yayıları, İstanbul 2019, s.28.

4.8.3. Konya Hatuniye (Raziye Devlet Hatun, Kütük/Güdük Minare) Mescidi ve Raziye Devlet Hatun Kervansarayı (Kadın Hanı, Taş Han)

4.8.3.1. Mimari:

4.8.3.1.a. Konya Hatuniye (Raziye Devlet Hatun, Kütük/Güdük Minare) Mescidi Mimarisi:

Yapının minaresinde bir kitabesi bulunmaktadır. Vakfiyelerini değerlendirdiğimiz bölümde kitabesindeki bilgileri ve vakfiyelerindeki bilgileri karşılaştırmalı olarak geniş bir şekilde değerlendirdiğimiz için aynı hususlara burada değinmedik. Mescid bölümü asli hüviyetini koruyamamış olup sanatsal ve tarihî bir değere haiz değildir. Günümüzde Alaeddin Tepesi'nin doğusunda Şems-i Tebrizi Mahallesi'nde Kınacı Sokak'ta yer almakta olan binası 1957[1207] yılında yapılmış olup ahşap çatılı kagir bir yapıdır (Foto. 122). Mescidin onarımı ile ilgili en eski arşiv kaydı (M.) 1714 M. ve (M.) 1716 yılına aittir[1208]. Mescidle ilgili bir diğer arşiv kaydında ise 1873 yılında Hacı Mehmet Efendi tarafından kerpiç ve düz ahşap tavanlı olarak yeniden inşâ edildiği bilgisi vardır[1209]. Özgün mescidin ne zaman tahrip olduğu veya yıkıldığı ile ilgili kesin bir bilgi bulunmamakla birlikte arşiv bilgilerine dayanarak 1873 tarihne kadar özgün halini koruduğu söylenebilir. Özgün mescidin ne zaman yıkıldığı ile ilgili kesin bir bilgi olmadığı gibi bu haliyle ilgili de net bir bilgi yoktur. Ancak (M.) 1714 tarihli bir kayıttan hareketle kubbeli olduğu anlaşılmakta olup[1210] İ. Hakkı Konyalı, "minareden mescit damına açılan pencere ve eklenti ile tırnaklardan" hareketle mescidin kemerli ve kubbeli olabileceğini ifade ederek bu kaydı teyit etmektedir[1211].

Mescidin kuzeybatı köşesinde yer alan minaresi (Çizim 20) (Foto. 123) şerefenin birkaç metre üst kısmından itibaren yıkılmış olup günümüzde tek şerefelidir. Konya'da Anadolu Selçuklu devrine ait en eski minare olarak kabul edilmekte olup mimarisi, tezyinatı ve çinileriyle devrinin bütün karakteristik özelliklerini taşıdığı belirtilmektedir[1212]. Minarenin orijinalinin iki hatta üç şerefeli olduğu ile ilgili bazı

[1207] İ. Hakkı Konyalı, *Konya Tarihi*, s.265.
[1208] Zeki Atçeken, *Konya'daki Selçuklu Yapılarının Osmanlı Devrinde Bakımı ve Kullanılması*, s.89.
[1209] Zeki Atçeken, "Güdük Minare ve Hatuniye Mescidi", *TDVİA*, C. 14, İstanbul 1996, s.216; Zeki Atçeken, *Konya'daki Selçuklu Yapılarının Osmanlı Devrinde Bakımı ve Kullanılması,* s.83; İ. Hakkı Konyalı, *Konya Tarihi*, s.261.
[1210] Zeki Atçeken, "Güdük Minare ve Hatuniye Mescidi", s.216; *Zeki Atçeken, Konya'daki Selçuklu Yapılarının Osmanlı Devrinde Bakımı ve Kullanılması*, s.89.
[1211] İ. Hakkı Konyalı, *Konya Tarihi*, s.262.
[1212] İ. Hakkı Konyalı, *Konya Tarihi*, s.261.

bilgiler vardır[1213]. Arşiv belgelerinde minarenin ilk onarımının 1564 yılında yapıldığı kayıtlıdır[1214]. 1716 tarihli bir başka kayıtta ise minarenin iki şerefeli olduğu[1215], yine aynı tarihte üst şerefesinin yıkıldığı[1216] ve onarıldığı yer almaktadır[1217]. Ayrıca minarenin günümüzde kısa ve geniş bir yapıya sahip olmasından dolayı "Kütük Minare"[1218] ve boyuna nispetle kalın olmasından dolayı da "Güdük Minare"[1219] şeklinde de isimlendirilmektedir.

Minarenin batı tarafında dikdörtgen bir çerçeve içine alınmış imla hataları olan ve çok düzgün bir hatla yazılmamış Arapça kitabesi bulunmaktadır. Kitabede (Foto. 125) inşa eden şeklinde değil de sahibi olarak ifade edilen kişi Bedreddin Ber(e)mûnî b. Hacı Mahmud olup kitabenin Sulatan Alaeddin b. Keykubad b. Keyhüsrev dönemine ve H. 627 (M.1229/1230) yılına ait olduğu kayıtlıdır. Kitabede inşa etti vb. bir ibare bulunmaması kitabenin ilk inşaya mı yoksa bir onarıma mı ait olduğu konusunda kesin bir bilgi vermemektedir. Yapının vakfiyelerini incelediğimiz bölümde minarenin tarihi ve kitabesi ile ilgili değerlendirmeleri ayrıntılı olarak yapılmış olup tekrara düşmemek adına burada yer verilmeyecektir.

Minarenin kaidesi kare olup alt kısmı düzgün kesme taş, üstü kısmı ise tuğla malzemedendir. Güney cephesinde sivri kemerli giriş kapısı bulunur. Kaidenin güney cephesi hariç diğer cephelerinin gövdeye geçiş kısmı yatay yönde pahlanmıştır. Minarenin gövdesinde ise tamamen tuğla malzeme kullanılmıştır. Kaideden şerefeye kadar olan kısmı sekizgendir. Bu sekizgenin batı yüzünün alt kısmında dikdörtgen çerçeveli kitabesi bulunmaktadır. Kalan izlerden kitabenin vaktiyle mavi renkli çinili bir şeritle çevrelendiği anlaşılmaktadır. Güney üst cephesinde dikdörtgen çerçeveli, sivri kemer alınlıklı penceresi bulunmaktadır. Sekizgen gövdeden şerefeye geçiş iki sıralık mukarnas dizisi ile sağlanmaktadır (Foto. 123, 124). Mukarnasta taş malzeme

[1213] İ. Hakkı Konyalı, *Konya Tarihi*, s.261; Zeki Atçeken, *Konya'daki Selçuklu Yapılarının Osmanlı Devrinde Bakımı ve Kullanılması,* s.82.
[1214] Zeki Atçeken, "Güdük Minare ve Hatuniye Mescidi", s.216; Zeki Atçeken, *Konya'daki Selçuklu Yapılarının Osmanlı Devrinde Bakımı ve Kullanılması,* s.89.
[1215] Süheyl Ünver, "Konya"da İkinci Bir Çifte Şerefeli Minâre", *Konya Mecmuası*, S. 105-107, Konya 1947, s.2-3.
[1216] İ. Hakkı Konyalı iki şerefeli minarenin bir deprem sonucu ikinci şerefeden yukarısının, ikinci depremde ise birinci şerefeden yukarısının yıkıldığını ifade eder. Bkz. İ. Hakkı Konyalı, *Konya Tarihi,* s.262.
[1217] Zeki Atçeken, "Güdük Minare ve Hatuniye Mescidi", s.216.
[1218] İ. Hakkı Konyalı, *Konya Tarihi*, s.261.
[1219] Faik Soyman – İbrahim Tongur, *Konya Eski Eserler Kılavuzu*, Konya Yeni Kitapevi, Konya 1944, s.96.

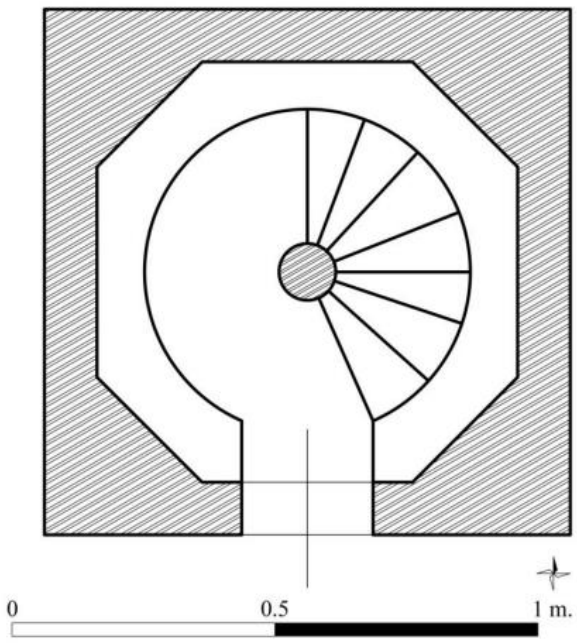
kullanılmış olup yüzeyleri zengin çinili süslemelere sahip olduğu anlaşılmaktadır. Fakat bunların çoğu düşmüş olup günümüzde neredeyse yok denecek kadar azdır. (Foto. 124) Mukarnasın çinilerinin dökülmeden ve yıpranmadan önce her parçasında farklı geometrik desenler bulunan çini ve çini mozaiklerle süslendiği, 5 köşeli yıldızlarla mavi ve siyah çiniler kullanıldığı, biri mozaik çinili diğeri de Mühr-ü Süleymen şeklinde köşeli yıldızlarla süslü iki kuşağın şerefeyi altından çevrelediği ve şerefenin petek kısmından külaha kadar dört köşeli ve yıldız şekilli mavi çiniler serpiştirildiği şeklinde olduğu rivayet edilmektedir[1220]. Günümüzde şerefe korkuluğu yenilenmiştir ve şerefenin güneybatısında sivri kemerli bir kapısı bulunur. Minarenin şerefeden üst kısmı yani petek kısmı ise silindirik/yuvarlak formda olup tuğla malzeme kullanılmıştır.

Yukarıda da belirttiğimiz üzere mescid ve minarenin tarihi ile ilgili geniş değerlendirmeyi incelediğimiz iki vakfiyeyi değerlendirdiğimiz bölümde yaptık. Burada üzerinde durulması gereken husus ise 1213 tarihli vakfiyede mescid ve minare geçerken 1224 tarihli vakfiyede sadece mescid ismi geçmektedir. Yapı ile ilgili arşiv bilgilerine ve değerlendirmelere dayanılarak mescidin yanında han, şeriyye sicillerinde geçmese de bir medresesi ve bunların yanında bir de imaret olmak üzere farklı yapılardan oluştuğu yani bir nevi külliye olduğu ile ilgili yorumlar bulunmaktadır[1221]. Tam konumu verilerek mescidin kuzey ve doğu tarafında kerpiç duvarlı ve toprak dam örtülü medrese odalarının varlığından bahsedilmekte ve yapının aslında olmayıp sonradan eklendiği belirtilmektedir[1222]. Ayrıca (M.) 1564 tarihli bir belgeye dayandırılarak bir türbeden ve türbenin onarımından bahsedilmektedir[1223]. Günümüzde herhangi bir türbe yapısı olmasa da minarenin doğusunda minareye bitişik açık bir mezar (Foto. 126) vardır ve burada Devlet Hatun'un veya kardeşi Bedre'd-din'in medfun olduğu ile ilgili rivayetler vardır[1224]. Baş ucuna sonradan yerleştirilen mezar taşında, Latin Alfabesiyle "Hüvelbaki, merhume Mahmud kızı Raziye Hatun, ruhuna Fatiha hicri 620 miladi 1223" yazılmıştır[1225].

[1220] İ. Hakkı Konyalı, Konya Tarihi, s.262.
[1221] Zeki Atçeken, *Konya'daki Selçuklu Yapılarının Osmanlı Devrinde Bakımı ve Kullanılması,* s.82.
[1222] İ. Hakkı Konyalı, *Konya Tarihi,* s.261.
[1223] Zeki Atçeken, "Güdük Minare ve Hatuniye Mescidi", s.216; Zeki Atçeken, *Konya'daki Selçuklu Yapılarının Osmanlı Devrinde Bakımı ve Kullanılması*, s.89.
[1224] İ. Hakkı Konyalı, *Konya Tarihi,* s.265.
[1225] Mehmet Önder, *Mevlana Şehri Konya*, Güven Matbaası, Ankara 1971, s.131-132.

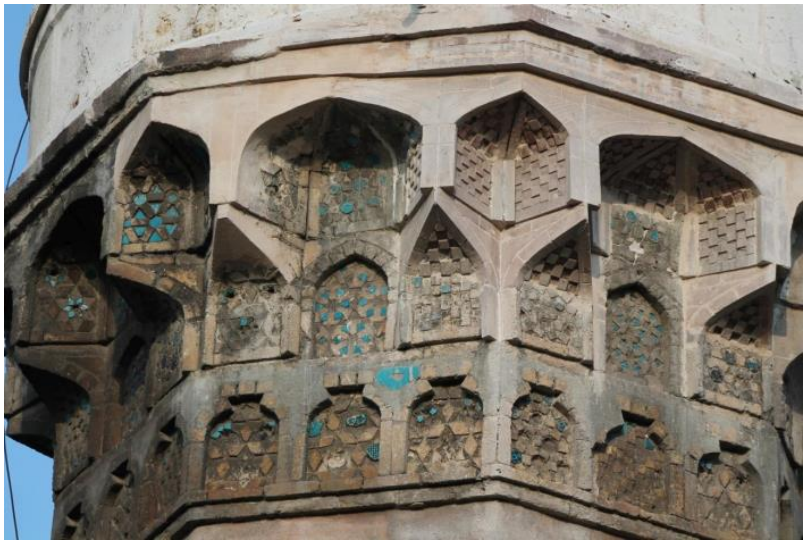
Fotoğraf 122: Hatuniye (Raziye Devlet Hatun, Kütük/Güdük Minare) Mescidi Genel Görünüm

Çizim 20: Hatuniye (Raziye Devlet Hatun, Kütük/Güdük Minare) Mescidinin Minare Planı (Mehmet Arslan'dan)

Fotoğraf 123: Hatuniye (Raziye Devlet Hatun, Kütük/Güdük Minare) Mescidinin Minaresi Genel Görünüm

Fotoğraf 124: Hatuniye (Raziye Devlet Hatun, Kütük/Güdük Minare) Mescidi Minaresinin Şerefesinden Mukarnas Detayı

Yüce Sultan Mü'minlerin emirinin delili (destekçisi) Alaeddin (alâe'd-din ve'd-dünya) b. ebul'l-feth (fethin babası, fethin sahibi) Keykubad b. Keyhüsrev döneminde (gerçekleşti). Bu imaretin sahibi Allah-u Teala'nın rahmetine muhtaç ve ümitli Bedreddin Ber(e)mûnî b. Hacı Mahmud'dur. Tarih: Altı yüz yirmi yedi…	في ايام السلطان الاعظم علا الدنيا و الدين ابو الفتح كيقباد بن كيخسرو برهان امير المؤمنين صاحب هذ (هذه) العمارة العبد الراجى المحتاج الا (إلى) رحمة الله تعالى بدر الدين برمونى بن حاجى محمود بتاريخ سنة سبع و عشرين و ستة ما (ستمائة)

Fotoğraf 125: Hatuniye (Raziye Devlet Hatun, Kütük/Güdük Minare) Mescidinin Minaresi Kirabesi, Metni ve Tercümesi

Fotoğraf 126: Hatuniye (Raziye Devlet Hatun, Kütük/Güdük Minare) Mescidi Minaresinin Doğusunda Yer Alan Mezar

4.8.3.1.b. Raziye Devlet Hatun Kervansarayı (Kadın Hanı, Taş Han) Mimarisi:

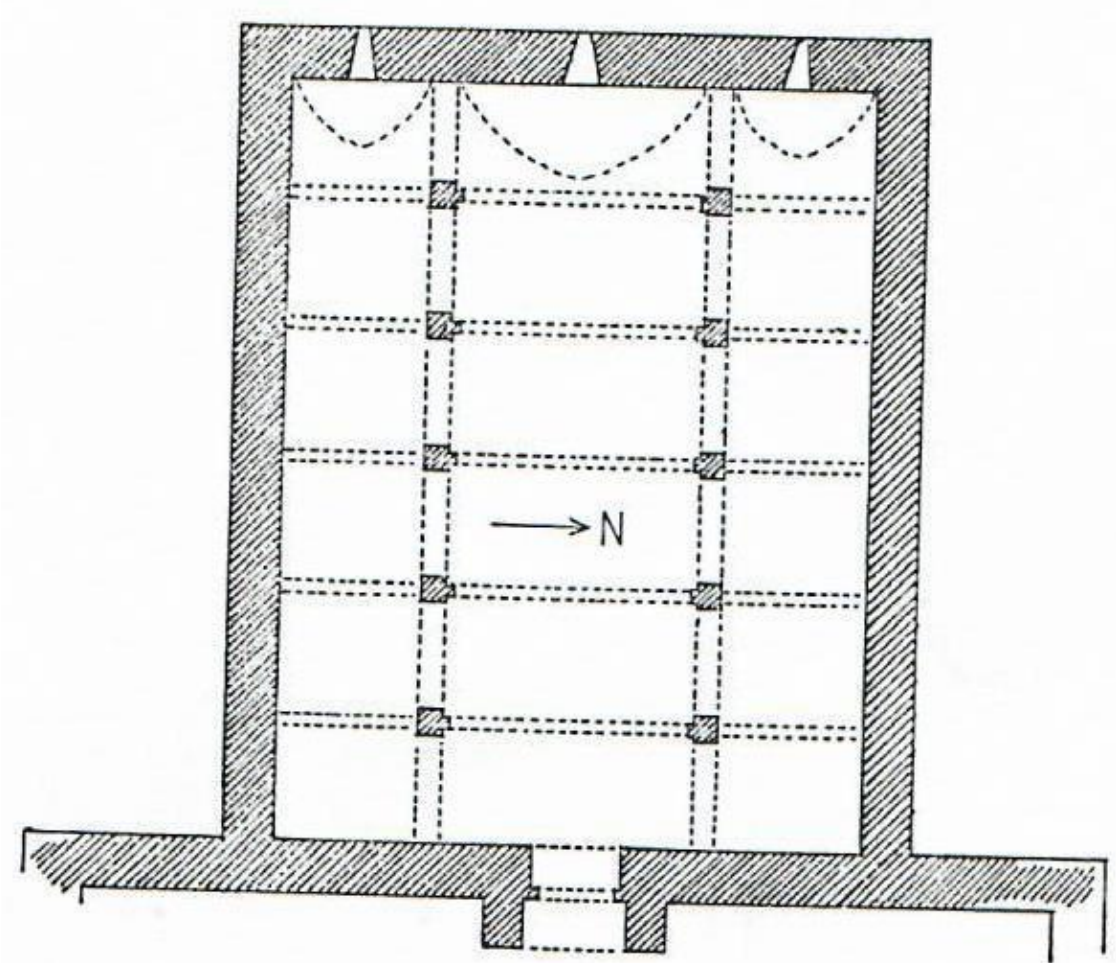
Vakfiyelerine göre yapı, Konya'ya bağlı Seyrekviran denilen bir yerde yolcular için yapılmış olup "ribat" şeklinde isimlendirilmektedir. Bu hususlara ve yapının kitabesi ile ilgili hususlara yapının vakfiyelerini değerlendirdiğimiz bölümde değindiğimiz için burada tekrar etmeyeceğiz. Hanın/kervansarayın kapalı kısmına girişi sağlayan kapının üzerindeki kitabede (Foto. 129) de Devlet Hatun'un ismi "Raziye" olarak geçmektedir. Bânisine atfen de Raziye Devlet Hatun Kervansarayı olarak bilinmektedir. Han/kervansaray günümüzde Konya'nın Kadınhanı ilçesinde bulunmakta olup Devlet Hatun'un tarafından yani bir kadın tarafından yaptırıldığı için yapının bulunduğu yerleşim yerinin "Kadınhanı" olmuştur. Yapıya halk arasında taş malzemeden yapılmasından mülhem Taş Han da denilmektedir.

Kışlık bir kervansaray olduğu ifade edilen[1226] kervansaray, karma tipte yani hem kapalı ve hem de açık avluya sahip olduğu anlaşılmakla birlikte günümüzde açık avlulu kısmının kapalı bölümle ortak batı duvarı dışında tümü yıkılmıştır (Çizim 21). Yapının yıkılan açık avlulu kısmından kalan duvar kalıntılarından beden duvarlarının dış kısımlarının kesme taş ile içlerinin de moloz taş ile doldurularak yapıldığı anlaşılmaktadır. Kapalı bölüme, doğu duvarı eksenindeki sivri kemerli niş içinde yer alan sivri kemerli ve taşkın bir kapıdan (Foto. 127, 128) girilmektedir. Kapı girişinin yer aldığı bu taşkın kısmın üzeri de tonozla örtülüdür. Kapıdan girince hemen sağda çatıya çıkan dar bir merdiven vardır. Kapalı kısım (Foto. 130), doğu batı doğrultusunda orta sahnı daha geniş olmak üzere eksene simetrik iki sıralı "T" biçimli payelere üç sahna ayrılmıştır. Her bir sahnın üst örtüsü beşik tonozdur ve takviye kemerleriyle desteklenmektedir. Güney ve kuzeydeki sahınlar kemer açıklıklarından kapatılarak müstakil odalara dönüştürülmüştür (Foto. 131). Batı duvarında üç mazgal penceresi bulunmakta ve içerinin aydınlığını sağlamaktadırlar.

Yapının cephelerinde ve içinde Roma ve Bizans dönemine ait devşirme malzemeler kullanılmıştır. Güney ve kuzey cephelerinde dörder çörten yer alır. Batı cephesinde sonradan açılmış dışarıdan merdivenle çıkılan bir kapı bulunmaktadır (Foto. 132). Bu kapının hemen üzerinde dikdörtgen biçimli bir de pencere açılmıştır. Yapının

[1226] Mehmet Ali Hacıgökmen, "Selçuklu-Danişmendli İlişkileri Çerçevesinde Kadınhanı'na Adını Veren Raziye Devlet Hatun", *Vakıflar Dergisi,* S. 44, Aralık 2015, s.41.

içinde ve dışında hemen her yerinde yoğun bir şekilde devşirme malzeme kullanılmıştır (Foto. 133, 134, 135, 136). Yapının devşirme malzeme kullanımı açısından en dikkat çekici kısmı doğu yönündeki taç kapısıdır. Tamamen devşirme malzemeden inşa edildiğini düşünülen taç kapıda kullanılan parçalar, estetik kaygılar gözetilerek yerleştirilmiş olup taç kapı tasarımındaki özen yoğun devşirme malzemenin kullanıldığı Altun Aba, Obruk, Kuruçeşme, Elikesik ve Zazadin Han gibi örneklerle kıyaslandığında farklılık yaratır[1227]. Hanın birçok tamirat geçirdiği anlaşılmaktadır ve yakın zamanda tekrar bir restorasyon daha yapılacaktır.

Çizim 21: Konya Kadınhanı Raziye Devlet Hatun Kervansarayı Planı (K. Erdmann)

[1227] Sema Gündüz Küskü, "Raziye Devlet Hatun: Arusî Min Âl-i Selçuk", Canan Parla Armağanı, (Edt.: M. E. Altınsapan, B. Y. O. Uçkan), Sanat Tarihi, Arkeoloji, Tarih, Filoloji Araştırmaları, İstanbul 2020, Büyük Doğu Yayınları, s.187.

Fotoğraf 127: Konya Kadınhanı Raziye Devlet Hatun Kervansarayı Kapısı Genel Görünüm

Fotoğraf 128: Konya Kadınhanı Raziye Devlet Hatun Kervansaray Kapısı ve Kitabesi

Sultânî (Sultana aittir/ Sultan yapısıdır). Allah'ım, bu hanın sahibesi olan Raziye Hatun bnt. Mahmud'a rahmet et… Sene (H.) 620…	سلطاني الهم ارحمها لصاحبة رضية خاتون بنت محمود في سنة عشرين و ستمائةال

Fotoğraf 129: Konya Kadınhanı Raziye Devlet Hatun Kervansarayı Kitabesi, Metni ve Tercümesi

Fotoğraf 130: Konya Kadınhanı Raziye Devlet Hatun Kervansarayı İçinden Görünüm

Fotoğraf 131: Konya Kadınhanı Raziye Devlet Hatun Kervansarayı İçinden Görünüm

Fotoğraf 132: Konya Kadınhanı Raziye Devlet Hatun Kervansarayının Batı Cephesinde Sonradan Açılan Kapı ve Kapı Önündeki Merdiven

Fotoğraf 133, 134, 135, 136: Konya Kadınhanı Raziye Devlet Hatun Kervansarayında Kullanılan Devşirme Malzeme Örnekleri

4.8.3.2.a. Vakfiyelerinin Tercümeleri:

4.8.3.2.a. H. 610 (M. 1213) Tarihli Vakfiye[1228] Tercümesi:

(1) Yürürlükte olan Devlet Hatun Vakfiyesi suretidir.

(2) Müzeye alındı…[1229]

(3) Nesebi güzel, bağışlanmış, Muhsin (güzel ve iyi işler yapan, hayır yapan), sâliha ve temiz bir kişiliğe sahip Selçuk(lu) ailesinden Devlet Hatun bnt. Ahmed el-Arusi diye isimlendirilen (kişi, vâkıfe) Konya'nın merkezinde Esediyye Mahallesi'nde beş vakit namazın edası ve Allah rızası için minaresi ile beraber bir mescid inşa etti. Yolcular için de Konya şehri eklentilerinden Seyrekviran Mezrası'nda bir ribat inşa etti. Mallarının en halisinden Allah için vakfetti, habs etti, hayır olsun diye verdi. Bu (mallar):

(4) Güneyden dağa, doğudan Günlüce Kaş(ı), kuzeyden Ço(ö)la(e)kkaşı ve batıdan Harve Mezarlığına (kadar ulaşan), adı geçen, Seyrekviran diye bilinen mezranın tamamı…

(5) Aynı şekilde, güneyden ve doğudan dağ, kuzeyden Kömürlü Burnu ve batıdan Aragöre Köyü sınırı ile sınırlı (çevrili) meşhur …….[1230] Mezrası'nın tamamını da vakfetti.

(6) Aynı şekilde, sınırları, güneyden ve doğudan Karadağ, kuzeyden iki dağa, batıdan büyük yola (ulaşan), orada bulunan, Gel(e)meç (Kalamıca)[1231] Mezrası diye bilinen mezranın tamamını da vakfetti.

(7) Bütün sınırları ve haklarıyla, genel eklentileriyle, tüm sevaplarıyla (gelirleriyle), vergileriyle (merasim), meralarıyla, tepeleriyle ve dağlarıyla beraber mamur (bayındır) yerleriyle vakfetti.

[1228] VGMA Defter No: 2178 / Sayfa No: 436 / Sıra No: 479.

[1229] Bu ifadeden belgenin bir aslı olduğu ve bu aslın koruma ve/veya sergileme amaçlı müzeye nakledildiği anlamı çıkabilir fakat bu konuyla ilgili bir iz bulamadık.

[1230] Belgede burada okunamayan bir ibare yoktur. Siyak-sibak ve mana açısından burada sınırları tarif edilen mezranın ismi yazılı olması gerekirdi fakat yazılmamıştır.

[1231] İ. H. Konyalı bu şekilde okumuştur. (İ. Hakkı Konyalı, *Konya Tarihi*, s.263.)

(8) Sonra korunmuş[1232] Konya'nın merkezinde bulunan, hepsi de güneyde ve batıda yol ile doğuda ve kuzeyde Şeyh Bahâeddin'in mülkü ile sınırlı, birbirine bitişik dört dükkanın tamamını vakfetti.

(9) Adı geçen Konya şehrinin merkezinde A(E)nârîn Çarşısı'nda[1233] bulunan, hepsi de güneyden Ahi Murad'ın mülkü ile, doğudan ve kuzeyden yola ile ve adı geçen mescid ile sınırlı iki dükkanın tamamını aynı şekilde vakfetti.

(10) Aynı şekilde hepsi de Esediyye Mahallesi'nde bulup, sınırları batıda, kuzeyde doğuda ve güneyde yol ile son bulan sekiz odayı (evi) içine alan ev (konak, saray), iki sofa (gölgelik), Tâk-ı Menkûş (nakışlı/süslü tâk/kemer/portal), bitişik ağılları (ekinlikleri) ile beraber iki ahır, …… ve tuvaleti de vakfetti.

(11) Adı geçen vâkıfe -Allah hayırlarını kabul etsin-, hayatta olduğu sürece tevliyet işinin kendinde olmasını, vefatından sonra da nesilden nesile, kuşaktan kuşağa, göbekten göbeğe erkekler ve kızlar eşit olacak şekilde evlatlarının ve evlatlarının evlatlarının (torunlarının) (üzerinde) olmasını, - Allah korusun - bunların nesli kesilirse tevliye işi Darü'l-Mülk olan korunmuş Konya'daki Müslümanların hakiminin görüşüne havale edilmesini şart koştu. Aynı şekilde vakfın gelirlerinin tamamının sekiz (8) hisseye ayrılıp, iki (2) hissenin imama, iki (2) hissenin mütevelliye, iki (2) hissenin de Seyrekviran Mezrası'nda bulunan (son bulan) ribatın maslahatına, bir (1) hissenin müezzine, bir (1) hissenin lamba yağı, hasır ve kilime ayrılmasını şart koştu. İmamın dini çok iyi bilen biri olup, Cuma dışında öğle namazından sonra Allah kelamından 1 cüz okumasını ve sevabını da hatemü'l enbiya, seyyidü'l-mürselin, sadiku'l-va'di'l-emin olan Allah Rasulü'nün ruhuna hediye etmesini, müezzinin de (namaz) vakitleri bilen, güzel sesli birisi olup lambayı yakma ve feraş (temizlik) işini yapmasını şart koştu.

(12) Eğer adı geçen mescid ve mestur (önceki satırlarda ismi yazılı) han yıkılırsa, imkân varsa gelirlerin tamamıyla tamir edilir. Eğer buna (tamire) imkân olmazsa, adı geçen evkafın geliri, bunların (vakfların) hepsi tam (doğru, hâlis) olarak

---

[1232] Belgede (المحميّة) şeklinde yazılmış bu kelimenin sözlük manası "korunmuş" olmakla birlikte terim manası surlarla korunan şehir manasına gelmektedir.

[1233] Vakfiyede (سوق الانارين) şeklinde okunan bu ifade ile ne kastedildiği ne çarşısı olduğu tam olarak anlaşılamamaktadır. Fakat İ. H. Konyalı, *Konya Tarihi* adlı eserinde Hatuniye (Devlet Hatun) Camii hakkında bilgi verirken vakfiyesinde "Dokumacılar Çarşısı" manasına gelebilecek "Argaççılar Çarşısı" denilen bir çarşının isminin geçtiğinden bahsetmektedir. Buradan hareketle bu çarşının isminin (سوق البزازين) olduğu ve yanlış yazıldığı düşünülebilir. Fakat vakfiyedeki yazının bu şekilde okunmaya müsait olmadığını da belirtmek gerekmektedir. (İ. Hakkı Konyalı, *Konya Tarihi*, s.264.)

şerî' (kânûnî) ve geçerli bir vakıf, açık ve yürürlükte bir habs olarak Müslümanların fakirlerine, muvahhidlerin miskinlerine (dağıtılır). "Her kim işittikten sonra vasiyeti değiştirirse, günahı ancak onu değiştirenlerin boynunadır. Şüphesiz Allah hakkıyla işitendir."[1234] Vâkıfenin ecri kerim ve cömert olan Allah'a aittir. "Şüphesiz Allah güzel iş yapanların mükafatını zayi etmez."[1235]

(13) Bu şekilde meydana geldi (gerçekleşti) ve altı yüz on (610) yılında aylardan Allah'ın sağır[1236] ayı Recep Ayının başlarında (ilk on gününde) yazıldı.

4.8.3.2.b. H. 621 (M. 1224) Tarihli Vakfiye[1237] Tercümesi:

(1) Devlet Hatun Vakfiyesi suretidir…[1238]

(2) Müzeye alındı…[1239]

(3) Âlemlerin Rabbi olan Allah'a hamd olsun. Efendimiz Hz. Muhammed'e onun ailesinin ve ashabının cümlesine salât ve selâm olsun… Asıl meseleye gelince…

(4) Bu şerî' (kânûnî, kanuna uygun), gerçek bir delil, açık, (hükmü) geçerli (yürürlükte), makul bir belgedir. Onurluların (muhteremlerin, ağırbaşlıların) dayanağı (destekçisi), hayır sahibi, Selçuk(lu) ailesinden Devlet Han Hatun ibn Abdullah, fiili ve sözlü tüm tasarrufları câiz (uygun, geçerli, doğru) iken, sağlıklı ve sıhhatli olduğu halde doğru (geçerli), şerî' (kânûnî, kanuna uygun) olarak ikrar (tasdik, kabul) etti ki: Kendisinin olan, hakkı ve mülkü olan şeyleri vakfetti, habs etti, hayır olsun diye dağıttı, karşılıksız verdi.

(5) Gel(e)meç (Kalamıca)[1240] diye isimlendirilen, Saî'd Nâhiyesi'nde bulunan, bu mezra denilen, güneyde dağ ile, doğuda dağ[1241] ile, kuzeyde Turhane yeri (mezarlığı)

[1234] Bakara Suresi 2/181.
[1235] Hud Suresi 11/115.
[1236] Receb ayı gelince kılıçlar kınına sokulur, oklar torbalarına yerleştirilir, derin ve kanlı husumetlerin üzerine geçici de olsa bir sükûnet örtüsü çekilirdi. Artık o gürültülü ve korkunç çöller tatlı bir huzurun baharına dalar, her taraf bir güven ve selâmet sahasına dönerdi. Öyle ki, bu ayda bir kimse babasının katiline rastlasa bile, başını kaldırıp kaşına bakmazdı. Bu aya "sağır ay" denilmesi de sükûnet mevsimi olmasındandır. Receb ayına sağır denmesinin bir başka anlamı da şöyle ifade edilir: Bu ayın bereketi hürmetine, bu ayda işlenen günah ve hataları manen bu ay duymamakta, mü'minlerin sadece ibadet ve sevaplarına şahitlik etmektedir. Böylece Cenab-ı Hak mü'min kullarının bu ayda işlemiş oldukları günahları bağışlamaktadır.
[1237] VGMA Defter No: 2178 / Sayfa No: 230 / Sıra No: 212.
[1238] Bu kısım vakfiyenin üst kısmına Osmanlı Türkçesi ile not olarak yazılmıştır.
[1239] Bu ifadeden belgenin bir aslı olduğu ve bu aslın koruma ve/veya sergileme amaçlı müzeye nakledildiği anlamı çıkabilir fakat bu konuyla ilgili bir iz bulamadık.
[1240] İ. H. Konyalı bu şekilde okumuştur. (İ. Hakkı Konyalı, *Konya Tarihi*, s.263.)
[1241] Belgede (بل جل) şekilde yazılmış olan ibare kuvvetle muhtemel (بالجبل) şeklinde olması gerektiği ancak sehven yanlış yazıldığı kanaatindeyiz. Tercümeye de bu şekilde ekledik.

ile, batıda da Mele (Molla) Celaleddin vakfı ile bitişik genel (umumi, ana) yol ile sınırlı olan mezranın tamamını…

(6) Adı geçen nahiyede bulunan güney ve doğu tarafı büyük dağ ile, kuzeyde Kösireli Burun denilen yer ile, batıda ……. ……..[1242] denilen yer ile sınırlı, Kemerlik Mezrası ile bitişik, sınırları belli mezranın tamamını…

(7) Adı geçen nahiyede bulunan, Seyrekviran diye isimlendirilen, güneyde dağ ile, doğuda Günkaşı ile bitişik G(K)ezkaşı diye bilinen yer ile, kuzeyde Çolakkaş denilen Arzaltı ile ve Anbarlu ile sınırlı, batıda da ……. kabrini (mezarlığını) içine alan mezranın tamamını….

(8) Tüm sınırları ve hakları ile (tüm bunları), Konya şehrinin içindeki mahallelerden P(b)iremânî Mahallesinde bulunan mescidin ve (yukarıda/vakfiyede) adı yazılı olan Seyrekviran Mezrası'nın dışında bulunan ribatın yararına (vakfetti).

(9) Konya şehrindeki Debbağlık (Debbağlar) Mescidi Vakfın ile bitişik olan, güneyden ve batıdan genel (umumi, ana) yol ile, kuzeyden Yunus b. Yusuf Mülkü ile, doğuda Muhemmed b. İlyas mülkü ile sınırlı birbirine bitişik iki dükkanın tamamını…

(10) Adı geçen şehirde …….de[1243] bulunan, güneyden ve doğudan genel (umumi, ana) yol ile kuzeyde Yahya b. Hüseyin mülkü ile, batıda Kademeri[1244] b. Rasul (mülkü)[1245] ile sınırlı bir dükkanı…

(11) Adı geçen şehrin (Konya) içinde bulunan Uzun Çarşı'daki, doğuda İlyas b. Ali mülkü ile, batıda Mustafa mülkü ile, güneyden Yakup b. İshak el-Gazzez (İpekçi) mülkü ile, kuzeyde Erdoğdu b. Mummmed mülkü ile sınırlı bir dükkanı…

[1242] Belgede (بلتركي وقيه) şekilde okuduğumuz bu ibarenin tam olarak nasıl okunacağını çözemediğimiz için tercümede de boş bıraktık.

[1243] Belgede (شق و الايازبن) şekilde okuduğumuz bu ibarenin tam olarak nasıl okunacağını çözemediğimiz için tercümede boş bıraktık. Ancak VGMA'da 2178 numaralı defterin 436'ncı sayfasında 479 sıra numaralı belgedeki (سوق الانارين) (A(E)narin Çarşısı) şeklinde ifade edilen çarşı olma ihtimali vardır. Bu durumda da bu vakfiyede (سوق الانارين) şeklinde okunan bu ifade ile ne kastedildiği ne çarşısı olduğu tam olarak anlaşılamamaktadır. Fakat İ. H. Konyalı, *Konya Tarihi* adlı eserinde Hatuniye (Devlet Hatun) Camii hakkında bilgi verirken vakfiyesinde "Dokumacılar Çarşısı" manasına gelebilecek "Argaççılar Çarşısı" denilen bir çarşının isminin geçtiğinden bahsetmektedir. Buradan hareketle bu çarşının isminin (سوق البزازين) olduğu ve yanlış yazıldığı düşünülebilir. Fakat her iki vakfiyedeki yazının da bu şekilde okunmaya müsait değildir.

[1244] Belgede bu ibare (قدم اري) şekilde yazılmıştır.

[1245] Belgede bu ibare yoktur. Biz siyak-sibak açısından sehven yazılmadığını düşünerek ekledik. Ancak yer ismi de olabileceğini de göz önünde bulundurarak metin çözümüne eklemedik.

(12) Adı geçen şehrin (Konya'nın) içinde, şöhretinden (genel olarak herkes tarafından bilinmesinden) dolayı sınırlarını belirtmeye gerek olmayan Şerafeddin[1246] Camii'nin batısında dükkanı…

(13) (Bu saydıklarını) tüm sınırları, hakları, ekleri ve yolları ile adı geçen mescid yararına (vakfetti).

(14) Adı geçen vâkıfe 12 hisseden[1247] 8 hissenin, 2 hissesinin mütevelliye, 2 hissesinin imama, 1 hissesini müezzine, 1 hissesini kandil yağı, kilim ve hasıra, 2 hissesinin mescidin, ribatın ve dükkanların müşahedesine (tamirine) olacak şekilde sarf edilmesini, imamın da namazın erkanını bilen, cuma günü hariç her gün, kainatın efendisi, mevcudatın iftihar vesilesi (övüncü) Allah'ın resulünün -salât ve selâm onun üzerine olsun- ruhu için ve adı geçen vâkıfenin ruhu için Allah-u Teâlâ'nın kelâmından (Kur'an-ı Kerim'den) bir cüz okumasını şart koştu. Tevliyeyi, hayatta olduğu müddetçe kendisinin sonra göbekten göbeğe, nesilden nesile erkek evlatlarının ve evlatlarının evlatlarının üstlenmesini, eğer -Allah korusun- nesilleri kesilirse o gün (görevde olan) hâkimin görüşüne tevdi edilmesini, eğer (binalar) yıkılırlar da imkan olursa ikinci ve üçüncü kez yeniden imar edilmesini (yapılmasını, restore edilmesini), eğer dükkanların ve mezraların gelirlerinin azlığından dolayı mümkün olmazsa, sahih (geçerli), şerî' (kânûnî), güvenilir, yürürlükte, ebediyen ve sonsuza dek günler ve aylar akıp gitse ve devirler gelip geçse de kesin ve açık bir şekilde Müslüman fakirler için vakıf olur.

(15) Satılamaz, hibe edilemez, rehin verilemez, bir şey dikilemez, adı geçen vâkıfenin vakfettiği masraflar (hususlar, kimseler) dışında herhangi bir şeye harcanamaz, vâkıfenin şart koştuğu şeylerin gereğinin veya şerî' (kanuni) ve geçerli vakıfların gereğinin aksine ve onu bozacak şekilde kullanılamaz. Her kim vakfiyenin onu çağırdığı (teşvik ettiği) zorunluluğun dışında herhangi bir şey yaparsa Allah'ın, Meleklerin ve tüm insanların lâneti onun üzerine olsun. "Onu işittikten sonra kim değiştirirse günahı, yalnızca onu değiştirene ait olur. Allah her şeyi işitir, her şeyi bilir."[1248] Sonra adı yazılı vâkıfeye Allah yardım (başarı) ihsan eylesin. Adı geçen vâkıfenin ikrarı ile yukarda imzası bulunan el-Müvella[1249] el-Hâkim -Allah doğru yolda

[1246] Belgede bu ibare (شرفدّين)şeklinde yazılmış ancak (شرف الدين)şeklinde olmasının daha doğru olacağını ve sehven yanlış yazıldığını düşünerek bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.
[1247] Buradaki "12 hisseden" ibaresi ile neyin kastedildiğini anlamdık. Muhtemelen sehven yazılmıştır.
[1248] Bakara Suresi 2/181.
[1249] Yakınlık, akrabâlık vb. sebeplerle bir dâvâya bakması hukûken sakıncalı görülen mahallî bir hâkimin yerine yalnız o dâvâyı halletmesi için tâyin edilen hâkim.

daim etsin- doğru ve kanuni bir hükümle bu vakfın geçerliliğine hükmetti. Herhangi bir şekilde ve herhangi bir sebeple geri dönülmesi kabul edilemez. Tüm mezheplere göre vakıf meydana geldi ve böylece vaki oldu (gerçekleşti).

(16) Nebi Hz. Mustafa'nın (Hz. Muhammed'in) hicretinin (Hicri) 621. (altı yüz yirmi bir) senesinde yüce Şaban ayının sonlarında (son on günü) – başlarında (ilk on günü)[1250] yazıldı.

(17) (Hâle, olaya, vakfa şahitlik edenler): (Vakfiye belgesinin) içindekilere Muhammed ibn Mesud şahitlik etti. / (Vakfiye belgesinin) içindekilere İlyas b. Handan şahitlik etti. / (Vakfiye belgesinin) içindekilere Seyid Mustafa b. İsa şahitlik etti. / (Vakfiye belgesinin) içindekilere Kadri Çelebi b. Yunus şahitlik etti. / (Vakfiye belgesinin) içindekilere Mevlânâ Seyyid Ali b. Sinan şahitlik etti. / Ve diğerleri (şahitlik etti).

4.8.3.3. Vakfiyelerinin Metileri:

4.8.3.3.a. H. 610 (M. 1213) Tarihli Vakfiye[1251] Metni:

(1) دولة خاتونك وقفيه ء معمول بها سى صورتيدر.

(2) موزه يه الندي...

(3) صاحب النفس القدسيّة الصالحة المحسنة المعفوّة الحسين النسبين المسمّاة[1252] بدولة خاتون بنت احمد العروسي من آل سلجوق بنت مسجدا مع المنارة لله تعالى لاداء صلاة الخمس بباطن مدينة[1253] قونيه المزبورة فى محلة الاسديّة بنت رباطا لابن السبيل فى مزرعة سيرك ويران من مضافات مدينة المزبورة ووقف و حبس و سبل من املاكها الخالصة. وذلك:

(4) جميع المزرعة المعروفة بمزرعة سيرك ويران المذكورة الى الجبل قبلتا و الى كونلوجه قاش (قائي) شرقا و الى چولك قاشي شمالًا والى تخوم مقبرة خروه (ضروه) غربا.

(5) و ايضا قد وقفت جميع المزرعة المشهورة بمزرعة .....[1254] المحدودة الى الجبل قبلة و شرقا و الى كومرلو بورنى شمالا و الى تخوم قرية اره كوره غربا.

[1250] Buradaki ibare çok iyi okunmadığı için her iki şekilde de okunabilme ihtimalinden dolayı ikisini de yazdık ve tercüme ettik.

[1251] VGMA Defter No: 2178 / Sayfa No: 436 / Sıra No: 479.

[1252] İbare belgede (المسمات) şeklinde yazılmış ancak (المسماة) şeklinde yazılmasının daha doğru olacağını düşündüğümüz için bu şekilde yazdık.

[1253] İbare belgede (مدينه ء) şeklinde Osmanlı Türkçesi ile yazılmıştır ancak (مدينة) şeklinde olmasının Arapça gramer kuralı açısından daha doğru olacağını düşündüğümüz için bu şekilde yazdık.

[1254] Belgede burada okunamayan bir ibare yoktur. Siyak-sibak ve mana açısından burada sınırları tarif edilen mezranın ismi yazılı olması gerekirdi fakat yazılmamıştır.

(6) و ايضا قد وقف جميع المزرعة المعروفة بمزرعة كلمج الكائنة ثمّة حدودها ينتهى الى الجبل الاسود قبلة و شرقا و جبلين شمالا والى الطريق الاعظم غربا.

(7) بجملة حدودها و حقوقها و عامّة لواحقها و كافّة ثوابها و مراسمها و مراعها و عامرها و غامرها التلال والجبال.

(8) ثمّ وقفت جميع اربعة دكاكين المرجّلا ملاصق بعضها ببعض الكائنة كلّها بباطن قونيه المحميّة[1255] المحدودة كلّها بالطريق قبلة و غربا و بملك شيخ بهاء الدين شرقا و شمالا.

(9) و وقفت ايضا جميع حانوتين الكائنين فى باطن مدينة المزبورة فى سوق الانارين[1256] حدود كلّ ينتهى الى ملك اخي مراد قبلةً و الى الطريق غربًا و شمالًا و الى مسجد المزبور.

(10) و وقفت ايضا جميع المنزل المشتمل ثمانية بيوت و اثنى سفيف و طاق منقوش و اصطبلين مع الاريفة المتصلة و ..... والكنيف الكائن كلّها بمحلّة الاسديّة حدودها ينتهي الى الطريق قبلة و شرقا و شمالا و غربا.

(11) و شرط الواقف المزبورة تقبّل الله خيراته ان يكون[1257] امر التولية[1258] لنفسها ما دامت فى قيد الحياة[1259] و بعد وفاتها يكون امر التولية[1260] لاولادها و اولاد اولادها نسلا بعد نسل و قرنا بعد قرن و بطنا بعد بطن و ذكورهم و اناثهم على السويّة. و ان انقرضوا عوزا بالله تعالى يكون امر التولية مفوّضا فى رأى الحاكم المسلمين بدار الملك القونية المحروسة. و شرطت ايضا ان يكون[1261] ربع الاوقاف كلّها يوزّع من ثمانية اسهم سهمين للامام و سهمين للمتولّي و سهمين لمصالح الرباط ينتهى فى مزرعة سيرك ويران وسهم للمؤذّن و سهم لدهن السراج والحصير والبسيط. و شرطت ان يكون الامام اعلمهم بالدين ويقرء بعد صلاة الظهر سوى يوم الجمعة جزءً من كلام الله تعالى و يهدى ثوابه الى روح سيّد المرسلين و خاتم النبيّين محمد رسول الله صادق الوعد الامين

[1255] Bu kelimenin sözlük manası “korunmuş” olmakla birlikte terim manası surlarla korunan şehir demektir.

[1256] Vakfiyede (سوق الانارين) şeklinde okunan bu ifade ile ne kastedildiği ne çarşısı olduğu tam olarak anlaşılamamaktadır. Fakat İ. H. Konyalı, *Konya Tarihi* adlı eserinde Hatuniye (Devlet Hatun) Camii hakkında bilgi verirken vakfiyesinde “Dokumacılar Çarşısı” manasına gelebilecek “Argaççılar Çarşısı” denilen bir çarşının isminin geçtiğinden bahsetmektedir. Buradan hareketle bu çarşının isminin (سوق البزازين) olduğu ve yanlış yazıldığı düşünülebilir. Fakat vakfiyedeki yazının bu şekilde okunmaya müsait olmadığını da belirtmek gerekmektedir. (İ. Hakkı Konyalı, *Konya Tarihi*, s.264.)

[1257] Belgede bu ibare (انيكون) şeklinde yazılmış ancak imla açısından doğru olmadığı için (ان يكون) şeklinde yazdık.

[1258] Belgede bu ibare (التوليت) şeklinde yazılmış ancak imla açısından doğru olmadığı için (التولية) şeklinde yazdık.

[1259] Belgede bu ibare (الحيوات) şeklinde yazılmış ancak imla açısından doğru olmadığı için (الحياة) şeklinde yazdık.

[1260] Belgede bu ibare (التوليت) şeklinde yazılmış ancak imla açısından doğru olmadığı için (التولية) şeklinde yazdık.

[1261] Belgede bu ibare (انيكون) şeklinde yazılmış ancak imla açısından doğru olmadığı için (ان يكون) şeklinde yazdık.

والمؤذن عالما بالاوقاف و احسن الصوت[1262] فى الاصواب (الاصوات) و يكون ايقاد السراج (و)[1263] الفراش على المؤذن.

(12) و ان هدم المسجد المزبور و الخان المسطور يعمّر من الكلّ ان كان[1264] ممكنا و الّا يصرف غلّة الاوقاف المزبورة لفقراء المسلمين و لمساكين الموحّدين وقفًا صحيحًا شرعيًّا و حبسًا صريحًا مرعيًّا بصحّة[1265] كلّ ذلك " فَمَن بَدَّلَهُ بَعْدَمَا سَمِعَهُ فَإِنَّمَا إِثْمُهُ عَلَى الَّذِينَ يُبَدِّلُونَهُ إِنَّ اللّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ "[1266] و اجر الواقفة على الجوّاد والكريم " فَإِنَّ اللّهَ لاَ يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ. "[1267]

(13) جرى ذلك و حرّر فى اوائل رجب شهر الله الاصمّ في شهور سنة عشر و ستمائة.

4.8.3.3.b. H. 621 (M. 1224) Tarihli Vakfiye[1268] Metni:

(1) دولت خاتون وقفيه سي صورتيدر[1269]

(2) موزه يه الندي

(3) الحمد لله رب العالمين و الصلوة و السلام على سيدنا محمد و على آله و صحبه اجمعين. أما بعد...

(4) و هذه حجت صحيحة شرعية و وسيقة صريحة مرعية ناطقة. صاحب الخيرات عمدة موقرات تاج المستورات دولت خان خاتون ابن عبد الله من آل سلچوق (اقرّ)[1270] اقرارًا[1271] صحيحًا[1272] شرعيًا في صحتها و سلامتها و جواز جميع تصرفات كل القولية و الفعلية بأنها قد وقفت فاحبست و سبّلت[1273] و بذلت ما هو لها و حقها و ملكها.

[1262] Belgede bu ibare (الصوب) şeklinde yazılmış ancak imla açısından doğru olmadığı için (الصوت) şeklinde yazdık.
[1263] Belgede bu ibare (التوليت) şeklinde yazılmış ancak imla açısından doğru olmadığı için (التولية) şeklinde yazdık.
[1264] Belgede (انكان) yazılmamış ancak yazılmasının doğru olacağını ve sehven unutulduğunu düşünerek ekledik.
[1265] Belgede bu ibare (بصحّت) şeklinde yazılmış ancak imla açısından doğru olmadığı için (بصحّة) şeklinde yazdık.
[1266] Bakara Suresi 2/181.
[1267] Hud Suresi 11/115.
[1268] VGMA Defter No: 2178 / Sayfa No: 230 / Sıra No: 212.
[1269] Bu kısım vakfiyenin üst kısmına Osmanlı Türkçesi ile not olarak yazılmıştır.
[1270] Belgede burada herhangi bir ibare yok ancak siyak-sibak ve mana açısından bu ibarenin bulunmasının uygun olacağını ve sehven yazılmadığını düşünerek bu şekilde ekledik.
[1271] Belgede bu ibare (اقرًا) şeklinde yazılmış ancak (اقرارًا) şeklinde olmasının daha doğru olacağını ve sehven yanlış yazıldığını düşünerek bu şekilde yazdık.
[1272] Belgede bu ibare (صحيحً) şeklinde yazılmış ancak (صحيحًا) şeklinde olmasının daha doğru olacağını ve sehven yanlış yazıldığını düşünerek bu şekilde yazdık.
[1273] Belgede bu ibare (سلّبت) şeklinde yazılmış ancak (سبّلت) şeklinde olmasının daha doğru olacağını ve sehven yanlış yazıldığını düşünerek bu şekilde yazdık.

(5) و ذلك جميع مزرعة المدعوة بكلمج الكائنة[1274] بناحية سعيد المحدودة بالموضع[1275] الذي يقال له هذا المزرعت المتصل بالجبل قبلة و بالجبل[1276] شرقًا و مقره (مقبرة) طورهاه شمالًا و بالطريق عام غربًا المتصل بوقف ملا جلال[1277] الدين.

(6) و جميع مزرعة المحدودة الكائنة في ناحية المذكورة المحدودة بالجبل الكبير قبلة و شرقًا و بالموضع الذي يقال له بكوسيره لي بورون شمالًا و يقال له (بلتركي ويه)[1278] غربًا المتصل بمزرعة كمر لك.

(7) و جميع مزرعة مدعوة بسيرك ويران الكائنة[1279] بناحيت المزبورة المحدودة بالجبل[1280] قبلة و موضع المعروفة كز قاشي المتصل بكون قاش شرقًا بلارضلتي[1281] يقال لها چولك قاش و انبارلو شمالًا و تحتوي مقبرة ..... غربًا.

(8) بجملة الحدود و كافة الحقوق و إلى مصالح المسجد الكائن بباطن مدينة قونيه في محله پير اماني من محلات المدينة المزبورة و الربط الكائن خارج بمزرعة سيرك ويران المسطور.

(9) و جميع حانوتين المتصلين الكائن بوقف مسجد دباغليق في مدينة قونية المحدودة قبلةً و غربًا بالطريق العام و شمالًا بملك يونس بن يوسف و شرقًا بملك محمد بن الياس.

(10) و حانوت واحد في مدينة المزبو ة في (شق و الايازين)[1282] المحدودة قبلة و شرقًا بالطريق العام و بملك يحيى بن حسين شمالًا قدم اري بن رسول غربًا.

(11) و حانوة واحد من سوق الطويل الكائنة في باطن مدينة المزبورة المحدود بملك الياس بن علي شرقًا و بملك مصطفى غربًا و بملك يعقوب بن اسحاق القزاز قبلة و بملك ارطوغدي بن محمد شمالًا.

[1274] Belgede bu ibare (الكائنت) şeklinde yazılmış ancak (الكائنة) şeklinde olmasının daha doğru olacağını ve sehven yanlış yazıldığını düşünerek bu şekilde yazdık.

[1275] Belgede bu ibare (باموضع) şeklinde yazılmış ancak (بااموضع) şeklinde olmasının daha doğru olacağını ve sehven yanlış yazıldığını düşünerek bu şekilde yazdık.

[1276] Belgede (بل جل) şekilde yazılmış olan ibare kuvvetle muhtemel (بالجبل) şeklindeydi ancak sehven yanlış yazıldığı kanaatindeyiz. Tercümeye de bu şekilde ekledik.

[1277] Belgede bu ibare (جلا) şeklinde yazılmış ancak (جلال) şeklinde olmasının daha doğru olacağını ve sehven yanlış yazıldığını düşünerek bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.

[1278] Belgede bu şekilde okuduğumuz bu ibarenin tam olarak nasıl okunacağını çözemediğimiz için parantez içerisinde verdik ve tercümede de boş bıraktık.

[1279] Belgede bu ibare (الكائنت) şeklinde yazılmış ancak (الكائنة) şeklinde olmasının daha doğru olacağını ve sehven yanlış yazıldığını düşünerek bu şekilde yazdık.

[1280] Belgede bu ibare (بل جبل) şeklinde yazılmış ancak (بالجبل) şeklinde olmasının daha doğru olacağını ve sehven yanlış yazıldığını düşünerek bu şekilde yazdık.

[1281] Belgede bu ibare (بل ارضلتي) şeklinde yazılmış ancak (بالارضلتي) şeklinde olmasının daha doğru olacağını ve sehven yanlış yazıldığını düşünerek bu şekilde yazdık.

[1282] Belgede bu şekilde okuduğumuz bu ibarenin tam olarak nasıl okunacağını çözemediğimiz için parantez içerisinde verdik ve tercümede de boş bıraktık. Ancak VGMA'da 2178 numaralı defterin 436'ncı sayfasında 479 sıra numaralı belgedeki (سوق الانارين) (A(E)narin Çarşısı) şeklinde ifade edilen çarşı olup yanlış yazılmış olabilir. Bu durumda da bu vakfiyede (سوق الانارين) şeklinde okunan bu ifade ile ne kastedildiği ne çarşısı olduğu tam olarak anlaşılamamaktadır. Fakat İ. H. Konyalı, *Konya Tarihi* adlı eserinde Hatuniye (Devlet Hatun) Camii hakkında bilgi verirken vakfiyesinde "Dokumacılar Çarşısı" manasına gelebilecek "Argaççılar Çarşısı" denilen bir çarşının isminin geçtiğinden bahsetmektedir. Buradan hareketle bu çarşının isminin (سوق البزازين) olduğu ve yanlış yazıldığı düşünülebilir. Fakat her iki vakfiyedeki yazının da bu şekilde okunmaya müsait değildir. (İ. Hakkı Konyalı, *Konya Tarihi*, s.264.)

(12) و حانوة الكائن في باطن مدينة المذكورة في غرب جامع شرف الدين[1283] المستغنية عن التحديد بشهرتها.[1284]

(13) بجملة الحدود و الحقوق و التوابع و الطرائق بمصالح المسجد المزبور.

(14) و شرطت[1285] الواقفة المزبور ان تصرف[1286] عليها ثمانية اسهم من اثنا عشر سهمًا سهمين للمتولي و سهمين للامام[1287] و سهم للمؤزن[1288] و سهم لدهن السراج و البساط و الحصير و سهمين لرقبة المسجد و الرباط و الحوانيت و الإمام يكون عالمًا لاركان الصلوة فيقرء في كل يوم جزء واحد سوى[1289] يوم الجمعة من كلام الله تعالى لروح سيد الكائنات و مفخر الموجودات محمد رسول الله صلى الله تعالى عليه و سلم و لروح الواقفة المزبورة و شرطت[1290] التولية لنفسها ما دامت في قيد حياتها ثم لاولادها و اولاد اولادها بطنًا بعد بطن و نسلًا بعد نسل ذكورهم فانقرضوا عياذًا بالله مفوضًا إلى رأي الحاكم[1291] يوم إذٍ فانهدما[1292] يعاد ثانيًا و ثالثًا ان امكن و ان لم يمكن عمارتها بقلة ريع المزارع و الحوانيت يكون وقفًا للفقراء المسلمين وقفًا صحيحًا شرعيًا معتبرتًا مرعيًا مأبدًا مخلدًا على ممر[1293] الايام و الشهور و كرور الدهور و محققًا مبينًا.

(15) لا يباع و لا يوهب و لا يرهن[1294] و لا يغرس و (لا)[1295] تصرف إلى غير مصارفها التي وقفت عليه الواقفة المذكورة و لا يتصرف تصرفًا يخالف و يناقض مقتضى اوقاف الصحيحة الشرعية[1296] او مقتضى ما شرط الواقف. و من فعل شيء من ذلك من غير ضرورة[1297] راعية إليه وقفية فلعنت الله و ملائكته و الناس

[1283] Belgede bu ibare (شرفدّين) şeklinde yazılmış ancak (شرف الدين) şeklinde olmasının daha doğru olacağını ve sehven yanlış yazıldığını düşünerek bu şekilde yazdık ve tercüme etik.
[1284] Belgede bu ibare (بشهرتهى) şeklinde yazılmış ancak (بشهرتها) şeklinde olmasının daha doğru olacağını ve sehven yanlış yazıldığını düşünerek bu şekilde yazdık.
[1285] Belgede bu ibare (شرطة) şeklinde yazılmış ancak (شلاطت) şeklinde olmasının daha doğru olacağını ve sehven yanlış yazıldığını düşünerek bu şekilde yazdık.
[1286] Bu ibare (تصدق) şeklinde de okumaya müsait bir kilde yazılmış ancak siyak-sibak ve mana açısından (تصرف) şeklinde olmasının daha doğru olacağını düşündüğümüz için bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.
[1287] Belgede bu ibare (لل امتم) şeklinde yazılmış ancak (للامام) şeklinde olmasının daha doğru olacağını ve sehven yanlış yazıldığını düşünerek bu şekilde yazdık.
[1288] Belgede bu ibare (لل مؤزين) şeklinde yazılmış ancak (للمؤذن) şeklinde olmasının daha doğru olacağını ve sehven yanlış yazıldığını düşünerek bu şekilde yazdık.
[1289] Belgede bu ibare (سيوا) şeklinde yazılmış ancak (سوى) şeklinde olmasının daha doğru olacağını ve sehven yanlış yazıldığını düşünerek bu şekilde yazdık.
[1290] Belgede bu ibare (شرطة) şeklinde yazılmış ancak (شلاطت) şeklinde olmasının daha doğru olacağını ve sehven yanlış yazıldığını düşünerek bu şekilde yazdık.
[1291] Belgede bu ibare (رئيل حاكم) şeklinde yazılmış ancak (رأي الحاكم) şeklinde olmasının daha doğru olacağını ve sehven yanlış yazıldığını düşünerek bu şekilde yazdık.
[1292] Belgede bu ibare (فاننهدما) şeklinde yazılmış ancak (فانهدما) şeklinde olmasının daha doğru olacağını ve sehven yanlış yazıldığını düşünerek bu şekilde yazdık.
[1293] Belgede bu ibare (ممرر) şeklinde yazılmış ancak (ممر) şeklinde olmasının daha doğru olacağını ve sehven yanlış yazıldığını düşünerek bu şekilde yazdık.
[1294] Belgede bu ibare (لا رهن) şeklinde yazılmış ancak (لا يرهن) şeklinde olmasının daha doğru olacağını ve sehven yanlış yazıldığını düşünerek bu şekilde yazdık.
[1295] Belgede bu ibare yok ancak siyak-sibak açısından olmasının daha uygun olacağını ve sehven yazılmadığını düşünerek ekledik.
[1296] Belgede bu ibare (شريعة) şeklinde yazılmış ancak (الشريعة) şeklinde olmasının daha doğru olacağını ve sehven yanlış yazıldığını düşünerek bu şekilde yazdık.
[1297] Belgede bu ibare (ظرورة) şeklinde yazılmış ancak (ضرورة) şeklinde olmasının daha doğru olacağını ve sehven yanlış yazıldığını düşünerek bu şekilde yazdık.

اجمعين "فَمَنْ بَدَّلَهُ بَعْدَ مَا سَمِعَهُ فَإِنَّمَا إِثْمُهُ عَلَى الَّذِينَ يُبَدِّلُونَهُۚ إِنَّ اللهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ".[1298] ثم إنّ الواقفة المسطورة احسن الله توفيقَّها. و قد حكم لصحت هذا الوقف باقرار واقفة المزبورة المولى[1299] الحاكم الموقع اعلاه دام رشده حكمًا صحيحًا شرعيًا لا يقبل الرد بوجه من الوجوه و لا بسبب من الاسباب. فصاره وقفًا على جميع المذاهب و قد جرى[1300] ذلك.

(16) و حرر في اواخر-اوائل[1301] شهر شعبان المعظم السنة احدى[1302] و عشرين و ستمائة[1303] من الهجرة النبوية المصطفوية.

(17) (شهود الحال): شهد بما فيه محمد ابن مسعود. / شهد بما فيه الياس بن خندان. / شهد بما فيه السيد مصطفى بن عيسى. / شهد بما فيه قدري چلبي بن يونس. / شهد بما فيه مولانا سيد علي بن سنان. / و غيرهم.

4.8.3.4. H. 610 (M. 1213) Tarihli ve H. 621 (M. 1224) Tarihli Vakfiyeleri Değerlendirme:

VGMA'da Devlet Hatun'a ait biri H. 610 (M. 1213) tarihli ve "Defter No: 2178 / Sayfa No: 436 / Sıra No: 479" envanter numaralı diğeri de H. 621 (M. 1224) tarihli ve "Defter No: 2178 / Sayfa No: 230 / Sıra No: 212" envanter numaralı iki vakfiye bulunmaktadır. Her iki vakfiyenin üzerindeki Osmanlı Türkçesi ile yazılan notta "Devlet Hatun Vakfiyesi suretidir." yazılıdır fakat 1213 tarihli vakfiyede bu ifadeye ek olarak "yürürlükte olan" denilmektedir. Her iki vakfiyede de yazım ve imla hatalarının olduğu, itinalı ve güzel yazılmadığı görülmektedir. Vakfiyelerin yazıları çok okunaklı ve güzel olmayıp kimi noktalarda imla hatları ve yazım yanlışları da bulunmaktadır. Bu nedenle istinsah hatalarından kaynaklı bilgi yanlışlığına neden olmamak için belgelere temkinli yaklaşmak gerekmektedir. Ayrıca 1213 tarihli vakfiyede şahit isimleri ve hâkim onayı yokken 1224 tarihli vakfiyede beş (5) şahidin ismi, "el-Müvella[1304] el-Hâkim" tarafından geçerliliğine hükmedildiği ve hakimin imzasının/onayının olduğu görülmektedir. Ayrıca her iki vakfiyenin de üst kısmında "Müzeye alındı." Şeklinde bir

[1298] Bakara Suresi 2/181.
[1299] Yakınlık, akrabâlık vb. sebeplerle bir dâvâya bakması hukûken sakıncalı görülen mahallî bir hâkimin yerine yalnız o dâvâyı halletmesi için tâyin edilen hâkim.
[1300] [1300] Belgede bu ibare (جرا) şeklinde yazılmış ancak (جرى) şeklinde olmasının daha doğru olacağını ve sehven yanlış yazıldığını düşünerek bu şekilde yazdık.
[1301] Buradaki ibare çok iyi okunmadığı için her iki şekilde de okunabilme ihtimalinden dolayı ikisini de yazdık ve tercüme ettik.
[1302] Belgede bu ibare (احد) şeklinde yazılmış ancak (احدى) şeklinde olmasının daha doğru olacağını ve sehven yanlış yazıldığını düşünerek bu şekilde yazdık.
[1303] Belgede bu ibare (سته مأ) şeklinde yazılmış ancak (ستمائة) şeklinde olmasının daha doğru olacağını ve sehven yanlış yazıldığını düşünerek bu şekilde yazdık.
[1304] Yakınlık, akrabâlık vb. sebeplerle bir dâvâya bakması hukûken sakıncalı görülen mahallî bir hâkimin yerine yalnız o dâvâyı halletmesi için tâyin edilen hâkim.

not vardır. Fakat bu durumla ilgili hangi müze olduğu, nedeni vb. hususlarla ilgili pek iz süremedik.

Vâkıfının ismi 1213 tarihli vakfiyede "Selçuk(lu) ailesinden Devlet Hatun bnt. Ahmed el-Arûsî" şeklinde geçerken 1224 tarihli vakfiyede "Selçuk(lu) ailesinden Devlet Han Hatun ibn Abdullah" şeklinde geçmektedir. Ayrıca vâkıfın mevkufun aleyh olarak tayin ettiği ve Günümüzde Konya'nın Kadınhanı ilçesinde bulunan Raziye Devlet Hatun Kervansarayı olarak bilinen ribatın/hanın H. 620 - M. 1223/1224 yılına tarihlenen kitabesinde (Foto. 129) adı Raziye Hatun bnt. Mahmud şeklinde geçmektedir. Ayrıca yine vâkıfa atfedilen günümüzde Konya'nın Şems-i Tebrizi Mahallesi Hatuniye Sokak'ta yer alan mescidin minaresindeki H. 620 - M. 1229/1230 tarihli kitabede (Foto. 125) ise vâkıfın değil de vâkıfın kardeşi[1305] olduğu ifade edilen "Bedreddin Ber(e)mûnî b. Hacı Mahmud"un ismi geçmektedir.

Kaynaklarda kendisi hakkında pek bilgi bulunmayan vâkıf Raziye Devlet Hatun ile ilgili bilgilerin temelini vakfiyelerdeki ve vakıf eserlerinin kitabelerindeki bilgiler oluşturmaktadır. Araştırmacılar da bu bilgilerden yola çıkarak bazı yorumlar yapmışlar ve genel bir kanaate varmışlardır. Fakat vakfiyelerdeki ve vakıf eserlerin kitabelerdeki yazıların kısmen bozuk olması, istinsah hatalarının olması, vakfiye ve kitabe tarihlerinde uyumsuzlukların olması, vakfiyede vakfın hangi döneme ait olduğunu gösterecek sultan isminin yazılmamış olması, Devlet Hatun'un hangi Anadolu Selçuklu sultanının hanımı olduğunun açık bir ifade ile belirtilmemiş olması ve benzeri bazı nedenlerle genel kanaate temkinli yaklaşılması gerektiği aşikardır.

İ. Hakkı Konyalı, Türk geleneğinde kadınların asıl isimleri yerine genel lakaplar kullanıldığını ve "Devlet" ifadesinin bu lakaplardan biri olduğunu ifade ettikten sonra vâkıfın asıl isminin Seyrekviran/Kadınhanı Raziye Devlet Hatun Kervansarayı'nın kitabesinde yazdığı şekliyle "Raziye bnt. Mahmud" (Mahmud kızı Raziye), babasının Danişmedoğullarından "Muzafferü'd-din Mahmud" olduğunu ve "Bir(e)mûnî" nisbesiyle bilindiğini belirtmektedir. 1224 tarihli vakfiyede "Devlet Han Hatun ibn Abdullah" şeklinde babasının isminin "Abdullah" şeklinde yazılmış olmasını vakfiyeyi istinsah eden kâtibin Devlet Hatun'un babasının nisbesini iyi okuyamayıp "Bir(e)mûnî" ifadesinin de bir Hristiyan adı sandığı için "Abdullah" şeklinde yakıştırmasına bağlamaktadır. Fatih Sultan Mehmed ve II. Bayezid devri Karaman ili vakıf

[1305] İ. Hakkı Konyalı, *Konya Tarihi*, s.263.

defterlerindeki kayıtlarda "Vakf-ı Mescid-i Devlet Hatun bint-i Ber(e)mûnî der nefs-i Konya…" şeklindeki bir kayda dayanarak babasının nisbesinin "Ber(e)mûnî" olduğunun desteklendiğini belirtmektedir. Anlaşılan o ki İ Hakkı Konyalı Raziye Devlet Hatun ile ilgili genel kanaatini bu kayıt çerçevesinde oluşturmuştur. Hatuniye Mescidi'nin minaresindeki kitabede ismi geçen "Bedreddin Ahmed Bir(e)mûnî b. Hacı Mahmud"un (Mahmud oğlu Bedreddin Bir(e)mûnî'nin) olduğunu, "el-Arûsî" şeklinde vasıflandırıldığını ve bu kişinin de Raziye devlet Hatun'un kardeşi olduğunu Devlet Hatun'un inşa ettirdiği mescidin deprem veya başka bir nedenle yıkılması nedeniyle kitabeye mescidin tamirini yaptıran Devlet Hatun'un kardeşi "Bedreddin Ber(e)mûnî b. Hacı Mahmud"un isminin kaydedildiğini belirtmektedir. Bununla birlikte 1213 tarihli vakfiyede Devlet Hatun'un babasının ismi "Ahmed el-Arûsî" şeklinde geçmekte olup İ. Hakkı Konyalı vakfiyede geçen bu bilgiyi yani burada babasının isminin "Ahmed el-Arûsî" şeklinde yer aldığını da kaydetmekte fakat bu durumda vakfiyedeki "Devlet Han Hatun bnt. Ahmed el-Arûsî" ifadesinden neden Ahmed el-Arûsî'nin kızı Devlet Hatun manası çıktığı ile ilgili açık bir izahat yapmamakta sadece vakfiyelerde istinsah hatalarının hatta bazı uydurmaların olduğunu ifade etmektedir. Sonuç olarak İ. Hakkı Konyalı'nın ifadelerinden "Bedreddin Ahmed el-Ber(e)mûnî" ile Raziye Devlet Hatun'un kardeş olduğu ve bu kardeşlerin babalarının Danişmedoğullarından "Muzafferü'd-din Mahmud el- Ber(e)mûnî" olduğu şeklinde cem edilebilecek bir mana çıkmaktadır. Ayrıca Raziye Devlet Hatun'un Selçuklu hükümdarlarından hangisinin hanımı olduğunu kesin olarak tespit edemediğini ancak I. Keyhüsrev'in hanımı olma ihtimalinin kuvvetli olduğunu belirtmektedir.[1306] İ. Hakkı Konyalı dışında bu konuyla ilgili araştırma yapan araştırmacılar[1307] da bazı nüans ve yorum farklılıkları olmakla birlikte hemen hemen İ. Hakkı Konyalı ile ilgili aynı bilgileri paylaşmışlar ve çoğu zaman onu referans göstermişlerdir. Sadece hangi sultanın hanımı olduğu konusunda

[1306] İ. Hakkı Konyalı, *Konya Tarihi*, s.261-265.

[1307] Bkz. Ayşe Dudu Kuşçu, "Selçuklular Döneminde Konya'da Hatun/Kadın Vakıfları", *Konya Kitabı XVIII – Konya Vakıfları,* Edt. C. Arabacı, N. Yazıcı, İ. Kıvrım, A. Akman, M. Akkuş, Konya Ticaret Odası Yayınları, Konya 2021, s.193; Zeki Atçeken, "Güdük Minare ve Hatuniye Mescidi", s.215; Zeki Atçeken, *Konya'daki Selçuklu Yapılarının Osmanlı Devrinde Bakımı ve Kullanılması*, s.82-85; Aynur Durukan, "Anadolu Selçuklu Sanatında Kadın Baniler", *Vakıflar Dergisi,* S. 27, Ankara 1998, s.15; Sema Gündüz Küskü, "Raziye Devlet Hatun: Arusî Min Âl-i Selçuk", s.176; Mehmet Ali Hacıgökmen, "Selçuklu-Danişmendli İlişkileri Çerçevesinde Kadınhanı'na Adını Veren Raziye Devlet Hatun", s.38.

"I. Gıyaseddin Keyhüsrev"[1308] veya I. İzzeddin Keykavus[1309] olabileceği yönünde farklı yorumlar bulunmaktadır.

Raziye Devlet Hatun'un hangi tarihte vefat ettiği ile ilgili de kesin bir bilgi yoktur. Kadınhanı'ndaki kervansarayda H. 620 (M.1223/1224) tarihli kitabede yer alan (الهم ارحمها) (Allah'ım ona merhamet eyle) ifadesinden kendisinin bu tarihten önce vefat ettiği düşünülebilir fakat bu ifade sadece vefat edenler için değil hayatta olanlar için de kullanılabildiği için kesin bir şey söylemek zordur ki Raziye Devlet Hatun'a ait olan ve incelediğimiz vakfiyelerden birinin H. 1224 tarihli olması bu tarihte halen hayatta olduğuna dair bir kanıt olabilir. Konya'da banisi olduğu Hatuniye (Raziye Devlet Hatun) Mescidi'nin minaresindeki H. 627 (M. 1229/1230) tarihli kitabede de yukarıda belirttiğimiz üzere kardeşi "Bedreddin Bir(e)mûnî"'ni ismi geçmektedir. Buradan Raziye Devlet Hatun'un yaptırdığı eserin yıkıldığını ve yıkılan yapıyı da Raziye Devlet Hatun hayatta olmadığı için kardeşinin yenilediğini ve kitabesine de kendi ismini yazdırmış olabileceği şeklinde yorumlanırsa[1310] 1224 ile 1230 tarihleri arasında bir zamanda vefat ettiğini söyleyebiliriz. Konya Hatuniye (Raziye Devlet Hatun) Mescidi'nın bahçesindeki sade şekilde üstü açık mezarda medfun olduğu rivayet edilmektedir[1311]. Buradaki mezar taşında da latin harfleriyle H. 620 (M.1223) tarihinde[1312] vefat ettiği yazılıdır ki kuvvetle muhtemel bu bilgi de İ. Hakkı Konyalı'dan alınmıştır.

Her iki vakfiyede de vâkıfın bu vakfı kendisinin olan ve kendi hakkı olan malından vakfettiği belirtilmektedir. Bu ayrıntı da bize bir hanımın kendi mülkünün olduğunu ve bu mülkünden tasarrufta bulunabildiğini göstermektedir. Bir kadının mülkiyetinin olması ve bunda tasarrufta bulunabilmesi de bize o dönemde kadının sosyal yaşam içerisindeki konumunu ve değerini göstermesi açısından önemlidir bir ayrıntıdır. Devlet Hatun vakfiyeleri günümüze ulaşabilen en erken tarihli kadın vâkıftır diyebiliriz. İncelediğimiz bu iki vakfiye bir hanımın imar faaliyetinde bulunduğunu göstermekte olup bu da bize Anadolu Selçuklu Devletin'nin toplumsal yapısında ve saray kültüründe bir hanımın/kadının statüsünü göstermesi açısından önemli bir

[1308] İ. Hakkı Konyalı, *Konya Tarihi*, s.264; Ayşe Dudu Kuşcu, "Selçuklular Döneminde Konya'da Hatun/Kadın Vakıfları", s.193.
[1309] Mehmet Hacı Gökmen, "Selçuklu-Danişmendli İlişkileri Çerçevesinde Kadınhanı'na Adını Veren Raziye Devlet Hatun", s.39.
[1310] İ. Hakkı Konyalı, *Konya Tarihi*, s.262.
[1311] İ. Hakkı Konyalı, *Konya Tarihi*, s.265.
[1312] İ. Hakkı Konyalı, *Konya Tarihi*, s.265.

göstergedir. Çünkü imar faaliyetlerinde bulunmak kişinin maddi varlığını yani zenginliğini göstermesinin yanı sıra toplumsal konumunu ve statüsünü göstermesi açısından da önemli işaretlerden biridir. Bir de saray kadınlarının (sultan eşi-annesi ve kızı gibi) yalnız dönemin politik ilişkileri doğrultusunda siyasi evlilikleriyle kaynaklarında yer bulabildikleri düşünüldüğünde, mimari eserleriyle dikkat çeken ve bunun sembolik gücünü kullanan bani kadınlardan biri de Raziye Devlet Hatun'dur. Hatta yapılarıyla hanedan kadınları arasında bir mimari geleneği başlatan kişi olarak da değerlendirilebilir.

Dönemin yapılarıyla bilinen dört sultan eşinden Devlet Hatun'un bir, Melike İsmetü'd-Dünya Hatun'un iki (belki de daha fazla) ve Mahperi Hatun'un 5 hanın baniliğini üstlenmiş olmaları sultan eşlerinin saray hiyerarşisindeki konumlarını sergilediği gibi, dönemin hanedan kadınları arasında yalnız sultan eşlerinin "han" inşa ettirmiş olduğunu da belgelemektedir. Hanın kitabesinde sultan olan eşinden bahsetmeksizin babasının ismini zikretmesinin bir öncül olup babasının kızı vurgusu dönem kadınlarının klasik kitabe kalıbını oluşturduğu, Konya siluetine egemen olan çifte şerefeli bir minare inşa ettirerek de politik nüfuzunu ortaya koyduğu ve 1213-1225 gibi oldukça erken bir süreçte, üstelik başkent merkezli önemli bir ticaret yolunda han inşa ettirten ilk sultan eşi olduğunu göstermektedir. Ayrıca yaptırdığı bu han aracılığıyla sultan eşleri arasında han inşa ettirme geleneğini de başlatmıştır.[1313]

Vakfiyelerde biri mescid diğeri ribat olarak ifade edilen han/kervansaray olmak üzere mevkufun aleyh iki eser ismi geçmektedir. Mescid ile ilgili 1213 tarihli vakfiyede "Konya'nın merkezinde Esediyye Mahallesi'nde beş vakit namazın edası ve Allah rızası için minaresi ile beraber bir mescid inşa etti." yazılı iken 1224 tarihli vakfiyede ise "Konya şehrinin içindeki mahallelerden P(b)iremânî Mahallesinde bulunan mescidin yararına (vakfetti)." şeklinde atıfta bulunulmaktadır.

1213 tarihli vakfiyede minarenin zikredilmesine karşın 1224 tarihli vakfiyede minare zikredilmemiştir. Bu durumda mescid ile minarenin birlikte yapıldığı ve vakfiyede minare ve mescidin belirtildiği ama daha sonra bir şekilde minare yıkıldığı için 1224 tarihli vakfiyede minarenin zikredilmediği daha sonra ise 1229/1230 tarihinde Raziye Devlet Hatun'un kardeşi Bedreddin Bir(e)mûnî b. Hacı Mahmud'un belki de kardeşinin vefat etmesi üzerine bu minareyi yaptırdığı şeklinde yorumlanabilir.

[1313] Sema Gündüz Küskü, "Raziye Devlet Hatun: Arusî Min Âl-i Selçuk", s.188-189.

Yukarıda beliritlen ihtimal haricinde (1) Raziye Devlet Hatun'un Seyrekviran'da/Kadınhanı'nda inşa ettiği hanın kitabesinin 1223/1224 tarihli olup bina sahibinin Raziye Hatun bnt. Mahmud şeklinde yazılmış olması; (2) Konya Hatuniye (Raziye Devlet Hatun) Mescidi'nin minaresindeki kitabenin tarihinin 1229/1230 olup sahibinin "Bedreddin Ber(e)mûnî" b. Hacı Mahmud" şeklinde yazılmış olması; (3) 1213 tarihli vakfiyede mescid ile beraber minareden bahsedilmesine karşın 1224 tarihli vakfiyede minarenin zikredilmeyip minarede vakfiyelerden sonraki bir tarihe (1229/1230) tekabül eden bir kitabenin olması; (4) Mescidin bulunduğu mahallenin 1213 tarihli vakfiyede "Esediye" şeklinde, 1224 tarihli vakfiyede "P(b)iremânî (Ber(e)mûnî" şeklinde olup bu mahallenin Selçuklular dönemindeki en eski adının "Bir(e)mû(â)nî Mahallesi"[1314] olması ve kuvvetle muhtemel o dönemde Raziye Devlet Hatun'un babasına, abisine kısacası ailesine nispetle bu mahalleye "P(b)iremânî (Ber(e)mûnî) Mahallesi" denilmesi; (5) Osmanlı döneminde istinsah edilen ve vakıf defterlerine kaydedilen vakfiye nüshalarına hatalı kayıtların hatta kimi zaman art niyetli değişikliklerin yapıldığını ifade eden araştırmacıların olması gibi hususlar nedeniyle 1213 tarihli vakfiyenin 1224 tarihli vakfiyeden daha sonraki bir tarihe ait olup ya 1224 tarihli vakfiye mevcut olmadığı halde iyi bir niyetle vakfiyenin/vakfın kaybolmaması için sözlü olarak kayda geçirildiği veya tamamen art niyetli olarak 1224 tarihli vakfiyedeki hükümleri değiştirmek için kimi bölümlerinin ve tarihinin yanlış kaydedilmiş olması mümkündür.

Bu değerlendirmeden hareketle de (1) caminin bir minare ile birlikte anılması nedeniyle 1213 tarihli vakfiyenin istinsah edildiği dönemde minare lafzının vakfiyeye eklenmiş olabileceği; (2) aslında Raziye Devlet Hatun'un 1224 yılından önce hanı ve mescidi inşa ettirdiği ve 224 tarihinde bu eserler için bir vakıf düzenlediği; (3) minarenin ise Raziye Devlet Hatun tarafından değil de mescid ve hanı inşa ettirip bu eserler için bir vakıf tanzim etmesinden sonra Raziye Devlet Hatun kardeşi Bedreddin Ber(e)mûnî b. Hacı Mahmud tarafından yaptırılmış olduğu şeklinde yorumlanabilir.

[1314] İ. Hakkı Konyalı, *Konya Tarihi*, s.264-265; Zeki Atçeken, *Konya'daki Selçuklu Yapılarının Osmanlı Devrinde Bakımı ve Kullanılması*, s.82, dipnot:381. (Vakfiye suretlerinde "Esediye", şeriyye sicil kayıtlarında ise "Bremânî" şeklinde geçtiğini belirtmektedir.)

Minare kitabesindeki ifadede "imaretin sahibi" (صاحب هذا[1315] للعمارو) şeklindeki ifade ile sadece mescid kastedilmiş olabileceği gibi birkaç yapıdan müteşekkil külliye hüviyetinde bir yapı topluluğu da kastedilmiş olabilir. Osmanlı Devrinden bugüne kadar devam eden süreçte ise "imaret" aşevi manasında kullanılmaktadır[1316]. Fakat Anadolu Selçuklu döneminde aynı fonksiyonla kullanılan yapılar "Dârüz'-ziyafe" şeklinde adlandırılıyordu[1317]. Anadolu Selçuklu döneminde imaret, şehirlerde/kasabalarda kamu hizmeti için yapılıp kullanılan binalara verilen genel bir isim olup cami, darüşşifa, türbe, zaviye, mescid, darüzziyafe, maristan gibi mimarî eserlerin kitabelerinde bu yapılar için imaret" kavramı kullanıldığı[1318] gibi şehirleri çevreleyen surlara[1319] ve çeşmelere de imaret denilmektedir[1320]. Kısacası bu yapı için de "imaret" kavramı sadece bir yapı/eser manasında kullanılmış olabileceği gibi külliye yani yapılar topluluğu manasında da kullanılmış olabilir. Nitekim Sahip Ata'nın İnce Minareli Medrese vakfiyesinde medrese, mescid ve minareden oluşan yapı topluluğunun "imaret" kavramı ile yani bir nevi külliye manasında kullanılmasından hareketle bu kitabedeki ifade de külliye manasında kullanılmış olabilir. Bu minvalde kitabedeki "imaret" kavramı sadece yapı manasında kullanılmış ise buraya kadarki değerlendirme perspektifine paralel bir değerlendirme söz konusu olacaktır. Fakat kelime birkaç yapıdan oluşan bir yapı topluluğu manasında kullanılmış ise bu durumda üç farklı yorum yapılabilir. Birincisi yapı bir mescid ve minareden oluştuğu için Raziye Devlet Hatun'un kardeşi Bedreddin Ber(e)mûnî İ. Hakkı Konyalı'nın yorumuyla zarar gören veya yıkılan yapıyı tamir ettirince bu şekilde bir ifade kullanılmış olabilir. İkincisi, yukarıda da nedenlerini sıraladığımız şekilde Raziye Devlet Hatun'un yaptırdığı eser sadece mescidden oluşmakta olup kardeşi Bedreddin Ber(e)mûnî kardeşinin yaptırdığı mescide ilk akla gelen tabii ki minare olmakla birlikte minareye ilaveten günümüzde bilinmeyen yapılar da eklediği için bu ifade kullanılmış olabilir. Üçüncüsü ise, Mehmet Önder'in[1321] bu kitabenin başka bir yapıdan getirilmiş

[1315] Arapça gramer kurallarına göre bu kelimenin (هذه) şeklinde olması gerekirdi fakat yanlış yazılmıştır.
[1316] Ömer Lütfi Barkan, Süleymaniye Camii ve İmareti İnşaatı, s.192.
[1317] Selçuklu devrinde aşevlerinin zaviyelerin içinde mi yoksa ayrı bir bölüm halinde yanında mı yer aldığı hususu, kesin belli değildir. Sivas Gökmedrese imaretinde aşevi olarak kullanılan darüzziyafe, medrese haricindedir. Yine Ahî Emir Ahmed Zaviyesinde de durum bu şekildedir (Merih Baran, *Ahî Emir Ahmed*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1991, s. 39-40.
[1318] Osman Ergin, *Türk Şehirlerinde İmaret Sistemi*, s.43.
[1319] Max Von Berchem, - Halil Edhem (Eldem), *Materiaux Pour un Corpus İnscriptionum Arabicarum - Asie Mineure / Sivas-Divriği,* C. 1, s. 15.
[1320] Zeki Oral, "Anadolu'da İlhanî Devri Vesikaları, Temirtaş Noyin Zamanında Yapılmış Eserler ve Kitabeleri", s. 210.
[1321] Mehmet Önder, *Mevlana Şehri Konya*, s.21

olabileceği yorumu ile birlikte vakfiyelerdeki ve kitabelerdeki tarihlerden ve ifadelerden yola çıkarak yaptığımız yorumları da dikkate alarak Raziye Devlet Hatun'un yaptırdığı mescid bu mescid olmayabilir. Fakat Osmanlı dönemi kaynaklarında Devlet Hatun'a ait yapının bu yapı olduğu yönündeki arşiv bilgilerinin olduğu yönündeki araştırmalar bu üçüncü yorumu boşa çıkarmaktadır[1322].

Vakfiyelerde mevkufun aleyh olarak mescidin dışında zikredilen diğer yapı ribat olarak ifade edilen han/kervansaraydır. Ribat ile ilgili 1213 tarihli vakfiyede "Yolcular için Konya şehri eklentilerinden Seyrekviran Mezrası'nda bir ribat inşa etti." şekline ifade edilmekte ve ayrıca 1224 tarihli vakfiyenin bir yerinde de yapıdan "han" şeklinde bahsedilmektedir. 1224 tarihli vakfiyede ise yapıdan "(yukarıda/vakfiyede) adı yazılı olan Seyrekviran Mezrası'nın dışında bulunan ribatın yararına (vakfetti)." şeklinde bahsedilmektedir. Vakfiyelerden birinde "Seyrekviran Mezrası'nda" diğerinde "Seyrekviran Mezrası'nın dışında" şeklinde küçük bir nüans olsa da ifade farklılığından kaynaklı olup temel bir farklılığın kastedilmediği ya da mezranın sınırlarının değişimi veya sınırlarının bilinilirliği açılarından bir farklılık olduğu düşünülebilir.

Türkiye Selçukluları döneminde, Konya beş altı vilayetten oluşmaktaydı. Bunlardan biri de "Vilayet-i Said" idi[1323]. Vakfiyede de "S'ad (Said) Nahiyesi" olarak geçen yer günümüzde yine Konya'ya bağlı Kadınhanı ilçesidir. Vakfiyede Seyrekviran şeklinde okuduğumuz mezra/yer ile ilgili ise çok detaylı bir araştırma yapamasak da 1530 yılına ait Said İli'ne yani Kadınhanı'na bağlı köy ve mezraların yer verildiği bir listede Seyrek[1324] isminde bir köye rastladık ki bu köy vakfiyede belirtilen mezranın zamanla bir yerleşim yeri olup köy statüsünü kazanmış olduğu şeklinde yorumlanabilir.

Ribat/han/kervansaray günümüzde Konya'nın Kadınhanı ilçe merkezinde yer almakta olup Raziye Devlet Hatun Kervansarayı, Kadın Hanı ve Taş Han olarak bilinmektedir. Giriş kapısının üzerindeki yazı ve imla açısından oldukça bozuk olan kitabesi (Foto. 129) H. 620 M. 1223/1224 tarihlidir ve yapının sahibi olarak kaydedilen isim Raziye Hatun bnt. Mahmud'dur. Devlet Hatun ile ilgili esas bilgilerin çoğu bu kitabe esas alınarak yapılmıştır. Kitabede hangi Sultan dönemine ait olduğu ile ilgili bir

[1322] Zeki Atçeken, *Konya'daki Selçuklu Yapılarının Osmanlı Devrinde Bakımı ve Kullanılması*, s.85-91.
[1323] Yusuf Küçükdağ - Caner Arabacı, *Selçuklular ve Konya*, Selçuklu Belediyesi Yayınları, Konya 1994, s.235.
[1324] Barış Sarıköse, "Kadınhanı Ve Çevresinin İdari Yapısı (1467-1990)", *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S. 1, Konya 2018, s.33.

kayıt olmayıp sadece "es-Sultânî" yani "sultana ait, sultan işi/yapısı" manasına gelebilecek bir ifade yer almaktadır. Aynı döneme ait yapılarda da "es-sultani" ibaresi ile başlayan çok sayıda kitabe bulunmakla birlikte diğer yapıların ortak noktası bânîlerinin Sadeddin Köpek, Mubarizüddin Ertokuş, Esededdin Ayaz, Emir Seyfeddin Karasungur, Cemaleddin Ferruh ve Bedreddin Muhlis gibi vezir, emir, vali veya atabey makamında bulunan siyasi-askeri kişilikler olmalarıdır[1325]. Vakfiyeleri, vâkıfı vb. açılardan önemli ayrıntılar barındıran yapı kitabesi açısından da önemli bir istisna içermektedir. Kitabede yapı karakteri yani hangi işleve ait olduğunu gösteren bir ifadenin yer almaması da ilginçtir. Kitabedeki hem "es-Sultânî" ifadesinin yer alması hem de yapının işlevi ile ilgili kitabede bir izah olmamasının tarihi perspektif açısından incelenmesi gereklidir ki bu durumda mimari eser açısından da aydınlığa çıkmamış yönlerin aydınlanması için faydalı olacaktır. Kitabede yapı ile ilgili "inşa etti" gibi bir kavramın kullanılmayıp "sahibi" denilmesinin de "kendi parasıyla yaptırdığını" vurgulamak amacıyla olabileceğine dikkat çekilmektedir[1326]. Kitabedeki bir diğer önemli husus ise "Allah'ım ona rahmet et." ifadesinin yazılı olmasıdır. Daha önce de belirttiğimiz üzere bu ifade bir dua kabilinden olabileceği gibi Raziye Devlet Hatun'un 1223/1224 tarihinde vefa etmiş olduğuna da delalet edebilir.

Her iki vakfiyede de biri mescid diğeri han olmak üzere iki mevkufun aleyh mimari eser bulunduğunu belirtmiştik. 1213 tarihli vakfiyede yapıdan "ribat" kavramıyla bahsedilirken vakfiyenin bir yerinde de "han" şeklinde bahsedilmektedir. Yapıya önce ribat sonra han denilmesinin sebebi vakfiyenin aslında "ribat" kelimesi kullanılırken istinsah esnasında kâtibin kendi döneminde bu tarz yapılara verilen "han" kavramını kullandığı anlaşılır. Bu da istinsah esnasında herhangi bir art niyet olmadan sehven yapılmış olabilir. Fakat bu durum bize vakfiyenin asli metnine bakılarak birebir istinsah edil(e)mediğini veya istinsahın özensiz yapılıp içinde birtakım başkaca hataların olabileceğini göstermektedir. Bununla birlikte kavramsal olarak "ribât" veya "han" kavramının kullanılmasının herhangi bir sakıncası yoktur. Çünkü sınır boylarında sınır güvenliği için ve ileri harekâtlar için stratejik yerlerde ordu birliklerinin konuşlandığı askerî amaçlı yapılar için kullanılan "ribat" kavramı ile şehirler arasındaki yollar üzerinde yolcuların çeşitli ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla yapılan yapılar için kullanılan "kervansaray" kavramı birbiriyle irtibatlıdır. Şöyle ki VIII-IX.

[1325] Sema Gündüz Küskü, "Raziye Devlet Hatun: Arusî Min Âl-i Selçuk", s.179.
[1326] Sema Gündüz Küskü, "Raziye Devlet Hatun: Arusî Min Âl-i Selçuk", s.181.

yüzyıllarda askerî amaçla sınır boylarına yapılan ribâtlar IX. yüzyılın sonlarına doğru Müslümanlığın yayılmasıyla işlevi değişerek bir bölümü tasavvufî bir karaktere bürünüp hankaha yani tekke ve zaviyeye, diğer bir bölümü de özelikle ticaret yolu üzerinde olanlar kervansaraya dönüşmüştür. Bazı kitâbelerde ve kaynaklarda kervansarayların han veya ribât olarak anılması bu üç kavramın tarihi sürecine ve birbirinin yerine kullanılabildiğine işaret etmektedir. Bununla birlikte günümüzde ve yakın geçmişte, şehir içinde konaklama ve ticaret amacıyla inşa edilen yapılar için han kavramının kullanılması yapının vakfiyenin istinsah edildiği dönemde şehrin içinde kaldığına bir delalet olabilir.

Her iki vakfiyede de Seyrekviran, Gel(e)meç (Kalamıca)[1327] ve tam ismi verilmeyen ama sınırları tarif edilen üç mazranın mevkuf olduğu belirtilmekte ve 1224 tarihli vakfiyede ismi geçen mezraların "Saî'd Nâhiyesi'ne" bağlı oldukları belirtilmektedir. Mezraların sınır tarifleri karşılaştırıldığında, emin olunması için özel olarak tetkik edilmesi gerekmekle birlikte birbirine yakın tariflerin yapıldığı görülmektedir ki bu da hem isim olarak hem de yer olarak aynı mekanlar olduklarını göstermektedir. Bu mezraların dışında 1213 tarihli vakfiyede 6 dükkanın yanı sıra mescid ile aynı mahallede yani Esediye Mahallesi'nde olduğu belirtilen "sekiz odayı (evi) içine alan ev (konak, saray), iki sofa (gölgelik), Tâk-ı Menkûş (nakışlı/süslü tâk/kemer/portal), bitişiğinde ağılları (ekinlikleri), iki ahırı ve tuvaleti" bulunan bir başka mevkuf daha belirtilmektedir. Ve bu mevkuflar arasında bir ayrım yapılmadan tamamı hem mescide hem de ribata/hana vakfedilmiştir. 1224 tarihli vakfiyede ise iki farklı durum söz konusudur. Birincisi, mezralar ve sınırları belirtildikten sonra bunların hem mescide hem de ribata/hana vakfedildiği belirtilirken mezralar dışındaki diğer mevkuf sayıldıktan sonra bunların mesdide vakfedildiği belirtilmekte fakat ribata/hana vakfedildiği belirtilmemektedir. Eğer burada bir yazım hatası veya eksiklik söz konusu değilse vakıfta bir değişiklik yapıldığı görülmektedir. 1224 tarihli vakfiyedeki ikinci husus ise bu vakfiyede sadece dört dükkan mevkuf olarak belirtilirken 1213 tarihli vakfiyede 6 dükkan ve farklı bir kaç mevkuf daha bulunmaktadır.

1213 tarihli vakfiyede, vâkıf, tevliye görevinin önce kendisini vefatından sonra da nesilden nesile, erkekler ve kadınlar eşit olacak şekilde evlatlarının ve torunlarının uhdesinde olmasını eğer nesli kesilirse de Konya'daki Müslümanların hakiminin

[1327] İ. H. Konyalı bu şekilde okumuştur. (İ. Hakkı Konyalı, *Konya Tarihi,* s.263.)

görüşüne havale edilmesini şart koşmaktadır. 1224 tarihli vakfiyede ise hayatta olduğu müddetçe kendisinin sonra nesilden nesile erkek evlatlarının ve torunlarının eğer nesli kesilirse o gün görevde olan hâkimin görüşüne tevdi edilmesini şart koşmaktadır. İki vakfiyeyi tavliye konusunda ayıran husus 1213 tarihli vakfiyede kendisinden sonra tevliye görevi üstlenecek neslinin erkek ve kadın aynı derecede hak sahibi oldukları belirtilirken 1224 tarihli vakfiyede sadece erkek evlatların üstlenebileceği ifade edilmektedir.

1213 tarihli vakfiyede gelirin sekiz (8) hisseye ayrılıp, iki (2) hissenin imama, iki (2) hissenin mütevelliye, iki (2) hissenin de Seyrekviran Mezrası'ndaki ribatın maslahatına, bir (1) hissenin müezzine, bir (1) hissenin de lamba yağı, hasır ve kilim için ayrılması şart koşulmaktadır ve 1224 tarihli vakfiye ile sadece bir noktada farklılık arz etmektedir. Bu farklılık da 1213 tarihli vakfiyede sadece ribatın maslahatına ayrılan 2 hissesinin 1224 tarihli vakfiyede mescidin, ribatın ve dükkanların müşahedesine (tamirine) sarf edilmesinin şart koşulmasıdır. Her iki vakfiyede imama Cuma günü dışında diğer günlerde öğle namazından sonra bir (1) cüz Kur'anı Kerim okuyup sevabını Peygamber Efendimize hediye etme görevi tevdi edilirken 1213 tarihli vakfiyede "dini çok iyi bilen birisi" olması 1224 tarihli vakfiyede ise "namazın erkanını bilen" birisi olması şart koşulmaktadır. 1213 tarihli vakfiyede müezzinin namaz vakitleri bilen, güzel sesli birisi olup lambayı yakma ve ferraşlık (temizlik) işini yapması şart koşulurken 1224 tarihli vakfiyede müezzinle ilgili herhangi bir görev veya şart belirtilmemiştir.

1213 tarihli vakfiyede açık olarak mescid ve han yıkılırsa imkân varsa gelirlerin tamamıyla tamir edilir. Eğer tamiri mümkün olmazsa gelirlerin Müslüman fakirlerine dağıtılması şart koşulmaktadır. 1224 tarihli vakfiyede ise açık olarak mescid ve han denilmeden binalar yıkılırsa imkan dahilinde ikinci ve üçüncü kez yeniden imar edilmesini, eğer gelirlerin azlığından dolayı mümkün olmazsa sonsuza değin Müslüman fakirlere dağıtılması şart koşulmaktadır.

Klasik olarak vakfiyelerde vakfı koruma amaçlı cümleler her iki vakfiyede de bulunmaktadır. Fakat bu ifadeler 1213 tarihli vakfiyede kısaca "Her kim işittikten sonra vasiyeti değiştirirse, günahı ancak onu değiştirenlerin boynunadır. Şüphesiz Allah hakkıyla işitendir."[1328] ayet-i kerimesiyle ifade edilirken 1224 tarihli vakfiyede ise

[1328] Bakara Suresi 2/181.

birçok vakfiyede görüldüğü üzere satılamayacağı, değiştirilemeyeceği vb. gibi ifadelerle uzun uzun izah edilmiştir.

Sonuç olarak vakfiyeleri karşılaştırdığımızda tarihleri farklı olduğu gibi vâkıfın babasının ismi, mevkufun aleyh mescidin yeri, bazı mevkuflar, tevliye şartları, gelirlerin dağıtımı gibi konularda da tam bir mutabakat söz konusu değildir. Bir de mevkufun aleyh eserlerde yer alan kitabelerdeki isimler ve tarihlerin de birbiriyle tam örtüşmemesi bu belgelerin iki farklı vakfa ait vakfiyeler olduğu ve vakfiyede belirtilen yapılarla günümüzdeki yapıların farklı olduğu izlenimi vermektedir. Buna karşın belgelerin sonradan istinsah edilmesi ve istinsah esnasında istenmeden bazı hata ve eksikliklerin yapılmış olma ihtimali, kasten farklı amaçlarla vakfiyelerde tahrifat yapılmış olma ihtimali, vakfiyeleri üzerindeki notta aynı vakfa ait olduklarının yazılı olması, vâkıfın isminin aynı olması, bazı farklılıklar olsa da mevkufun aleyh olan eserlerin takriben aynı yerlerde olmaları, mevkuf mezraların aynı olması ve gelirlerden dağıtılan hisselerin de bir-iki ayrıntı dışında aynı olması gibi hususlar dikkate alındığında ise aralarında bir bağlantının olduğu intiba vermektedir. Bu durumda sadece bu iki vakfiye nazarında bir değerlendirme yapmak riskli olmakla birlikte bazı araştırmacılar tarafından birtakım temkinli yorumlar yapılmıştır ve yapılabilir. Tabi daha farklı ve daha fazla belge ve bilgi çerçevesinde daha sağlıklı sonuçlara ulaşılabilir.

Ayrıca 1213 tarihli vakfiyede şahit isimleri ve hâkim onayı yokken 1224 tarihli vakfiyede beş (5) şahidin ismi yazılı olup hâkim tarafından geçerliliğine hükmedildiği ve hakimin imzasının/onayının olduğu belirtilmektedir. Yine 1224 tarihli vakfiyede vâkıfın bu vakfı fiili ve sözlü tüm tasarrufları câiz (uygun, geçerli, doğru) iken, sağlıklı ve sıhhatli iken, doğru (geçerli), şerî' (kânûnî, kanuna uygun) olarak ikrar (tasdik, kabul) ettiği belirtilmektedir. Bu iki durum 1224 tarihli vakfiyenin hem diğer vakfiyeye nazaran güvenilirliğini arttırmakta hem de hakim onayı ve vâkıfın tasarrufta bulunma ehliyetine dikkat çekilerek hukuk özellikle de İslam Hukuku açısından önemli bir ayrıntıya dikkat çekmektedir.

Konya Anadolu Selçuklu Devleti'nin başkentidir ve bu nedenle birçok mimari esere ev sahipliği yaptığı malumdur. İncelediğimiz bu iki vakfiyeden 1213 tarihli olanda Konya şehri "Darü'l-Mülk" yani başken olarak ifade edilmiş ve satır aralarında bazı mimari eserlerin isimleri geçmektedir. Bunları şu şekilde değerlendirebiliriz.

1213 tarihli vakfiyede mescidin Esediye Mahallesi'nde olduğu belirtilmektedir. Aynı vakfiyede "Sınırları batıda, kuzeyde doğuda ve güneyde yol ile son bulan sekiz odayı (evi) içine alan ev (konak, saray), iki sofa (gölgelik), Tâk-ı Menkûş (nakışlı/süslü tâk/kemer/portal), bitişik ağılları (ekinlikleri) ile beraber iki ahır, …… ve tuvaleti de vakfetti." şeklindeki ifadeden özellikle "Tâk-ı Menkûş (nakışlı/süslü tâk/kemer/portal)" ifadesinden hareketle İ. Hakkı Konyalı mescidle aynı mahallede bir Selçuklu Sarayı olduğunu ifade eder. Bu ifadelerden ve yapının eklentilerinin çokluğundan hareketle bu şekilde bir anlam çıkartılabilir fakat başkaca delillller ve kanıtlar olmadığı müddetçe kesin bir şey söylemek iddialı olur ki Selçuklu Sarayı demek daha da iddialı olur. Bununla birlikte bir medrese ve taç kapısı da olabilir.

1224 tarihli vakfiyede "Debbağlık (Debbağlar) Mescidi Vakfı" ifadesi geçmektedir. Bu ifadeden ya deri işi ile uğraşan biri tarafından inşa edilmiş ve adına vakıf tanzim edilmiş ya da deri işe ile uğraşanların bulunduğu bir yerde inşa edilmiş ve adına vakıf düzenlenmiş bir mescid olduğu anlaşılmaktadır. Tabi doğal olarak Konya'da deri işleriyle uğraşıldığı da anlaşılmaktadır.

Bu iki vakfiyeden 1213 tarihli vakfiyede Konya merkezde "A(E)nârîn Çarşısı" şeklinde okuduğumuz bir yapı bulunmaktadır. Vakfiyede (سوق الانارين) şeklinde okunan bu ifade ile muhtemelen "Lambacılar/Aydınlatmacılar Çarşısı" kastedilmektedir. Fakat İ. Hakkı Konyalı, "Konya Tarihi" adlı eserinde Hatuniye (Devlet Hatun) Camii hakkında bilgi verirken vakfiyesinde "Dokumacılar Çarşısı" manasına gelebilecek "Argaççılar Çarşısı"[1329] denilen bir çarşının isminin geçtiğinden bahsetmektedir. Buradan hareketle bu çarşının isminin (سوق البزازين) olduğu ve istinsah eden kâtip tarafından yanlış yazıldığı düşünülebilir. Fakat vakfiyedeki yazının bu şekilde okunmaya müsait olmadığını da belirtmek gerekmektedir. 1224 tarihli vakfiyede ise tam olarak nasıl okunacağını ve ne mana verilebileceğini çözemediğimiz (شق و الايازبن) şekilde yazılmış bir ibare bulunmakta olup 1213 tarihli vakfiyedeki (سوق الانارين) (A(E)narin Çarşısı) şeklinde ifade edilen çarşı olma ihtimali vardır. Ayrıca 1224 tarihli vakfiyede bir mevkuf dükkanın Uzun Çarşı olarak ifade edilen bir çarşıda olduğu ifade edilmekte ve dükkanın sınırları tarif edilirken de "ipekçi" künyesine sahip Yakup b. İshak isimi bir kişinin ismi geçmektedir.

[1329] İ. Hakkı Konyalı, *Konya Tarihi,* s.264.

1224 tarihli vakfiyede Şerafeddin[1330] Camii'nin ismi geçmektedir. Şerafeddin Camii'nin ne zaman yapıldığı ile ilgili kesin bir bilgi bulunmamakla birlikte ilk inşasının Anadolu Selçuklu dönemine kadar uzandığı belirtilmektedir. Bununla birlikte Karamanoğulları döneminde H. 845 / M. 1441 tarihinde tamir edildiği, Osmanlı döneminde Eymür oğlu Mehmed Çavuş'un oğlu Memi Çavuş ve varisleri tarafından bugünkü caminin inşâ edildiği gibi bilgiler vardır ve yapıya ait H. 1046 / M. 1636 tarihli bir vakfiye bulunmaktadır[1331]. Bizim incelediğimiz vakfiyeden yola çıkarak ise Şerafeddin Camii'nin Anadolu Selçuklu döneminde ve 1224 tarihinden önceki bir tarihte yapıldığı sonucu çıkmaktadır.

[1330] Belgede bu ibare (شرفدّين) şeklinde yazılmış ancak (شرف الدين)şeklinde olmasının daha doğru olacağını ve sehven yanlış yazıldığını düşünerek bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.

[1331] İ. Hakkı Konyalı, *Konya Tarihi*, s.361-362; Şahabettin Uzluk, "Anadolu Selçuklu Medrese Planının Konya'da İki Camide Uygulanışı*", IX. Türk Tarih Kongresi Kongreye Sunulan Bildiriler II,* Ankara/21-25 Eylül 1981, Ankara 1988, s.713; Yusuf Küçükdağ – Caner Arabacı, *Selçuklular ve Konya*, s.249; Ali Baş – Bayram Ürekli, "Konya Şerefeddin (Şerafeddin) Camii", *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 1999, S. 13, s.199-253.

4.8.4. Konya Hızır İlyas(lık) Zaviyesi:

4.8.4.1. Mimari:

Vakfiyesinde zaviyenin Ertaş Geçidi'nin (Kapısı'nın) içinde yani sur içinde vâkıf Kemaleddin Oğulbey'in (Ağlabek) ismiyle anılan mahallede olduğu ile ilgili bilgi vardır ki günümüzde Ferhuniye Mahallesi'nde Başarabey Mescidi'nin doğusunda yer alan mevkiine tekabül etmektedir. Bununla birlikte vakfiyede yapının mimari özellikleri vb. diğer hususlarla ilgili herhangi bir bilgi yoktur. Zaviye genellikle bir türbe ile birlikte anılmakta ancak vakfiyede türbe ifadesi geçmemektedir. İ. H. Konyalı, Rumî 6 Mayıs 1314 (milâdî 18 Mayıs 1898) tarihli bir istidada dayandırarak bu tarihte türbenin yeniden inşa edildiğini ve kendisinin bunu gördüğünü "âdi taş ve kerpiçle yapılmış, kara dam örtülü bir binadır, içinde de âdi çamurla sıvanmış bir sandukadan başka bir şey yoktur. Yapının hiçbir mimari ve tezyini kıymeti yoktur, büyük ve tarihi bir yâdı (anısı) vardır." şeklinde tarif etiği türbenin bu döneme ait olduğunu ifade eder[1332]. Günümüzde ise bu yapıyı anımsatacak tabela vs. herhangi bir işaret yoktur. (Çizim 1) (Foto. 1, 2)

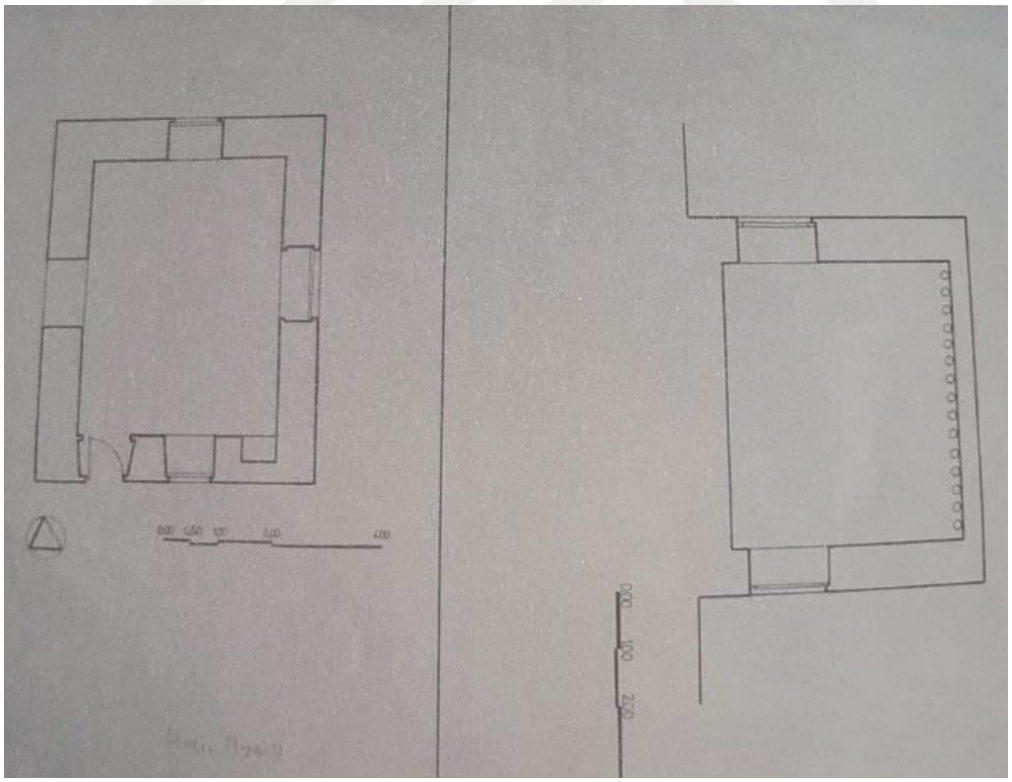

Fotoğraf 137: Hızır İlyas Zaviyesi ve Türbesi'nin Eski Bir Fotoğraf (Alattin Aköz)

[1332] İ. Hakkı Konyalı, *Konya Tarihi,* s.601.

Fotoğraf 138: Zaviyenin yıkılmadan Önceki Hali (Alattin Aköz)

Çizim 22: Zaviyenin O. Nuri Dülgerler'den Alınan Planı (Alattin Aköz)

4.8.4.2. Vakfiye[1333] Tercümesi:

(1) Hızır İlyas Vakfiyesi Suretidir.[1334]

(2) Bu vakfiye Mahkeme-i Evkâfın 10 Zilka'de tarihli i'lâmı (bildirme, resmi belge) üzerine 2 Safer (1)323 tarihinde ortaya çıkan yüce (padişah) irâde gereğince kaydolunmuştur." Konya nAibi Ali Şükrü Efendizâde (Efendioğlu) Muhsin Esad…[1335]

(3) içeriği, benim huzurumda sâbit oldu ve açıklandığı şekliyle benim nezdimde sahih (doğru, geçerli) oldu. adı geçen/yazılı vâkıfın ikrarı/beyanı/onayı ile vakfının sıhhatine (doğruluğuna, geçerliliğine) …… ……... ……. kesin bir hükümle hükmettim.[1336]

(4) Hamd/övgü her zaman "İlah" olarak adlandırılan/dua edilen Allah'adır. Allah'u Teala tüm mahlukata gönderilen Efendimiz Muhammed'e, O'nun şeref ve kerem sahibi, hazine gibi değerli ailesine ve ashabına da rahmet (salat) etsin. Asıl meseleye gelince…

(5) Bu, Kaşkurî b. Tuğrulşah b. Ferid diye bilinen insanlığın övünç kaynağı, kanunların dayanağının koruyucusu, devlet ve dinin kılıcı, Müslümanların ve İslam'ın izzeti, hayırlı (hayır sahibi), büyük emir Kemaleddin Ağlabek'in (Oğulbey'in) – Allah başarısını daim etsin.- Allah'ın rızasını talep ederek, "Arınmış bir kalp ile Allah'ın huzuruna gelenden başka (hiç kimseye) ne malın ne de oğulların (soyun, gücün, kudretin) fayda vermeyeceği gün"[1337] azabından da korunmak amacıyla ……. ……. ……. …… aklı yerinde, tesiri zayıf, bedeni sıhhatli ve sözüne yönlendirmesi ile beraber, zikrettiği ……., bağlardan, arazilerden, evlerden, dükkanlardan, fidanlıklar (gibi) ……. ……. kapsayan mevkuf/vakfedilen mülklerin tamamını, Konya -Allah-u Teâlâ felaketlerden korusu.- şehrine nâzır (bakan), Evtaş diye bilinen Hâşîker (Hâşî Ker) (?) Geçidi/Yolu dahilinde/içinde, adı geçen

[1333] Bu vakfiyenin 4 nüshası vardır. Birincisi nüsha, Koyunoğlu Müzesi'nde Yazmalar Kataloğu 15200/1 numarası ile kayıtlıdır ve bu nüshadan "Koyunoğlu Nüshası" şeklinde bahsedilecektir. İkincisi nüsha, VGMA'da 2176 numaralı defterin 224'üncü sayfasında 518 sıra numarası ile kayıtlıdır ve bu nüshadan "VGMA 1. Nüsha" şeklinde bahsedilecektir. Üçüncü nüsha, VGMA'da 601 numaralı defterin 193'üncü sayfasında 254 sıra numarası ile kayıtlıdır ve bu nüshadan "VGMA 2. Nüsha" şeklinde bahsedilecektir. Dördüncü nüsha, Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı'nda BOA EV.VKF. (Vakfiyeler Evrakı) Dosya/Gömlek No: 14/46 şeklinde kayıtlıdır ve bu nüshadan da "CBDA Nüshası" şeklinde bahsedilecektir.

[1334] Bu paragraf sadece VGMA 1. Nüsha'da yer almaktadır.

[1335] Bu paragraf sadece VGMA 2. Nüsha'da yer almaktadır.

[1336] Bu paragraf sadece VGMA 2. Nüsha'da yer almaktadır.

[1337] Şuara 26/88-89.

vâkıfın -Allah başarısını arttırsın.- mahallesindeki, Hızır İlyas -İkisine de selam olsun.- Zaviyesi'ne vakfettiği, habsettiği ve ebedi kıldığı belgedir.

(6) Sınırı İbnü'd-din mülkünde ve Sahib-i İsfehânî'nin ……. mülkünde sona eren adı geçen Hızır İlyas Zaviyesi'nin altındaki ortak/bilinen bahçeyi (vakfetti).

(7) Korunmuş Akşehir (şehrine) bağlı Hökes (Hevkes) Köyü'nün tamamı (vakıftır). Sınırları, To(u)l ve Bakiryas (Bakirtaş) Köyü arazisinde, Hnadular Köyü'nde, Da(e)va(e)cik Dağı'nda, Karaağaç Sınırında, merada, …….., …….. Mezrası'nda, adı geçen vakıfın kendisine, çocuklarının çocuklarına ve akrabalarına (ait) bağlarda sona erer.

(8) (Korunmuş) Konya şehrine bağlı Emirler H(c)ury(b)an[1338] diye isimlendirilen köyün tamamı (ve) Doğancı(k) Mezraası (vakıftır). Dört sınır vardır: Bunlardan birincisi G(K)öktaş (Güntaş) diye bilinen kayadır/taştır; ikincisi Herevi Sultan Merası, üçüncüsü, tamamı İki Kilise diye bilinen Doğancı kabristanı, ve Derud(?) diye bilinen Derun'dur(?).

(9) Kilise Hisar ve Sandıklı(u) köylerinin ortak (bilinen) yarısı (vakfıtır). Sınırları; Gülistan Tömeği'ne, Tutuk ve Sultan Korusu'na (Deresi'ne) ve G(K)öktaş Konya (?) oturma yerinde sonarer ki onun (Göktaş Konya oturma yerinin) sınırları da Kel İskender'de (İskender mülkünde), Tedrus mülkünde, Keşiş mülkünde, nehirde ve yolda sona erer. .

(10) …… diye meşhur Konya'nın dışında/içinde[1339] dört bahçeyi[1340] kapsayan bağların tamamı (vakıftır). Sınırları bilinen mevkiler olup Ce(i)nan (Hannan) Hatun mülkünde ve iki taraftan da Fahreddin mülkünde son bulur.

(11) Konya'nın içinde Hoca Hasan Sultânî Hanı diye bilinen hana ve birbirine bitişik altı dükkanın tamamı (vakıftır). Sınırları çarşıdaki caddeye (çarşı caddesine),

[1338] Alattin Aköz burayı Emir İbn-i Cüryan şeklinde vermiş (Alattin Aköz, "Türk Dünyasının Ortak Değeri Oolarak Hızırilyas ve 1248 (h. 646) Tarihli Bir Hızır İlyas Vakfiyesi", CIÉPO Interim Symposium : The Central Asiatic Roots of Ottoman Culture August 24-29, 2009, s.534) ama yazım itibariyle biz dört nüshada da farklı yazımlar gördüğümüz için en uygun okunuşu esas alarak bu şekilde yazdık.

[1339] Bu ibare nüshalarda (بطا) şeklinde benzer bir şekilde yazılmış olup tam olarak okunamadı. (ببطن) şeklinde de okunabileceği gibi (بظاهر) şeklinde de okunabileceği için iki farklı şekilde mana verilebilir.

[1340] Bu ibareyi tam okuyamadık ama kuvvetle muhtemel böyle olduğunu düşündüğümüz için bu şekilde yazdık.

Hoca Hasan Mescidi'nin yanındaki yola ve diğer taraftan (yani) Ebu'l-Fazl diye bilinen Aysanlu[1341] Camii (İplikçi Camii) tarafından yolda son bulur.

(12) Konya'nın içinde adı geçen Hoca Hasan Hanı'nın karşısında birbirine bitişik iki dükkan (vakıftır). Sınırları iki taraftan Ebi(u)'l-Fazl mülkünde, vakıfta ve yolda son bulur.

(13) Karğu/Meru'/Mergu Mescidi'nin[1342] yakınında, Konya'nın içinde birbirine bitişik bulunan arazilerin tamamı (vakıftır). Sınırları Muhammed mülkünde, vakfa, Ağa Hamamı'nın[1343] karşısındaki yolda son bulur.

(14) Konya'da zaviyenin karşısında[1344] bulunan bitişik dükkanların tamamı (vakıftır). Sınırları iki taraftan yola, Lala Sultan[1345] ve Şemseddin Gâzi vakıflarında son bulur.

(15) Konya'nın dışında Hocalı diye bilinen Han'ın karşısındaki bir parça arazinin tamamı (vakıftır). Sınırları Hüsam b. Mahmud mülkünde, Eyüb Vâliyüddin mülkünde,[1346] ve iki taraftan Ahmed ……[1347] yolunda son bulur.

(16) Konya'nın içinde adı geçen vakıfın (vâkıfın) mahallesinde altı kapının (evin) tamamı (vakıftır). Sınırları, Zehra[1348] Hatun mülkünden, ve (geri kalan) tamamı iki taraftan Kadıyyüddin'in evinden, Bedreddin Zevvâk'ın (Çaşnigirin) mülkünden ve sınırı Ertaş yolu olan ……. bitişik bahçeden geçer.

[1341] Biz buradaki kelimeyi okuyamadık ancak Alattin Aköz bu şekilde okumuştur. (Alattin Aköz, "… Hızır İlyas Vakfiyesi", s.534.)

[1342] İ. Hakkı Konyalı "Karğu" (قرغو)şeklinde (İ. Hakkı Konyalı, *Konya Tarihi*, s.602) ve Alattin Aköz de "Meru" şeklinde okumuş (Aköz, "… Hızır İlyas Vakfiyesi", s.534). Koyunoğlu Nüshası'nda ilk harf kâtibin diğer yazım şekillerine de bakarak kaf (ق) harfine yakın olsa hem kaf (ق) hem de ğayın (غ) harflerinin noktaları konulmamıştır. VGMA 1. Nüsha'da Koyunoğlu Nüshası'ndaki gibidir. Üçüncü nüshada ise açık olarak Karğu (قرغو) şeklinde yazılmıştır. Dördüncü nüshada da "Meru" (مرعو) şeklinde okumaya müsaittir.

[1343] VGMA 2. Nüsha'da "Ağa Hamamı" şeklinde yazılmıştır.

[1344] Burada sadece (بمقابلته) ifadesi kullanılmış ancak zamirin zaviyeye rücu ettiğini düşünerek "Zaviyenin karşısında" şeklinde tercüme ettik.

[1345] İ. Hakkı Konyalı bunu "Lala Ruzbe" şeklinde ifade etmiştir. (İ. H. Konyalı, *Konya Tarihi*, s.602)

[1346] Burada (و الى ماك ايوب و الى الدين) şeklinde bir ibare var. (والي الدين) ibaresini Eyüb isminin devamı olarak "Vâliyüddin" şeklinde veya (الى)'yı harfi cer olarak alıp "…….. kadar" şeklinde de tercüme edilebilirdi. Ancak bir birincisini tercih ettik.

[1347] Bu kısımda VGMA 2. Nüsha hariç hiç birisinde "Ahmed" kelimesinden sonra bir kelime yazılmamış. Ancak VGMA 2. Nüsha'da bir kelime yazılmış ama onu da okuyamadığımız için bu şekilde gösterdik.

[1348] Farklı nüshalarda farklı katipler tarafından yazıldığı için Kara, Sara, Mera şeklinde okumaya müsait olmakla birlikte üçüncü nüshaya göre Zehra şeklinde de okunabilir. Biz bunu tercih ettik ve İ. Hakkı Konyalı da VGMA 2. Nüsha'daki ibareyi dikkate almış ve Zehra demiştir. (İ. Hakkı Konyalı, *Konya Tarihi*, s.602)

(17) Konya'nın dış tarafında, Ertaş Kapısı'nın dışında, …… …… …… kapsayan bağın tamamı (vakıftır). Sınırları Gömeç Hatun …… ……, Darü'ş-şifa vakfına, hamam arazisine ve …… vakfına kadardır.

(18) eklentileri/müştemilatı, vergileri, tesisleri/alt yapıları, mamur ve harap yerleri, mekanları, meskenleri, oraya dahil olan ve oranın dışındaki her şeyi ile beraber, belirtilen sınırları ile bu mülklerin tamamını sahih (doğru, geçerli) ve şer'î (dine, kanuna uygun) bir vakıf ile vakfetti.

(19) Adı geçen vâkıf -Başarısı daim olsun.- adı geçen vakıfların gelirinin (vakfın) rakabesinin (aslının) binası (ve) adı geçenlerin korunması için harcanmasına (ihtiyaç olmazsa) binadan (binanın yapımı için harcanandan) artanın dokuz paya/hisseye/parça ayrılmasını, (bu dokuz hissenin) üç hissesinin yaşadığı müddetçe kendisi ve ondan (kendisinden) sonra nesilden nesile evlatlarından ve oğullarından en uygunu ve yaşça en büyüğü için tevliye hakkı olmasını; (gelirden) beş hissesinin (tevliyede olduğu gibi) keza/aynı şekilde nesilden nesile evlatlarından ve oğullarından nazırlık yapan için nezaret hakkı olmasını; (gelirden) bir hissenin de hâkimin ve mütevellinin bilgisi dahilinde Allah'ın kelamını (Kr'an-ı Kerim) tertîb ve tertîl üzere (usulüne uygun ve tane tane şekilde) okuyan ve bitirdikten sonra kainatın efendisinin -Salâtların/duaların en güzeli ve selamların en mükemmeli onun zerine olsun.-, vâkıfın ve diğer mü'minîn ve mi'minâtın ruhu için dua eden kimsenin olmasını, (Vâkıfın evlatlarının) nesilleri kesilirse aynı şekilde azatlı kölelerinin çocuklarının mütevelli ve nazır olmasını, onların da nesilleri kesilirse hizmetlilere vakfedilmesini, onlardan da hiç kimse kalmazsa adı geçen şehirdeki fakir Müslümanların olmasını (vakfedilmesini), evlatlarından ve azatlı kölelerinin evlatlarından her kim satarsa, satılamayacağı, hibe edilemeyeceği, vârislerin en hayırlısı olan allah yeryüzüne ve onun üzerindekilere vâris oluncaya (kıyamet kopuncaya) kadar vâris olunamayacağı göz önünde bulundurularak, Mustafavî şeriata (Hz. Pergamber'in uyguladığı kurallara) göre bâtıl (geçersiz) olmasını şart koştu. "Onu işittikten sonra kim değiştirirse günahı, yalnızca onu değiştirene ait olur. Allah her şeyi işitir, her şeyi bilir."[1349]

(20) Zikredilen vakfın sıhhatine (doğruluğuna, geçerliliğine) ve bağlayıcılığına sahih (doğru, geçerli) ve şer'î (dine, kanuna uygun) bir hükümle hükmedildi. (Hâkimin) hükmüne, önde gelenlerden (imamlardan, liderlerden), adil kişilerden, güvenilenlerden,

[1349] Bakara Suresi 2/181.

itimat edilenlerden oluşan ve nebevî şeriatın (Hz. Peygamberin hükümlerini) -Selam O'nun üzerine olsun.- uygulandığı mecliste hazır bulunan bir topluluk, altı yüz kırk altı (646) senesinin Cemaziye'l-Âhir ayının ortasında (11. ve 20. günler arasında) şahitlik etti. Allah'a hamd, O'nun (Allah'ın) peygamberi Hz. Muhammed'e ve tüm ailesine selam ve salât (dua, rahmet) olsun. "Zikredilen tarih doğrudur."[1350]

(21) Hâle/olaya/vakfa şahitlik edenler: Şemseddin Muhammed b. Muhammed el-Konevî şahitlik etti…[1351] / Yukarda imzası/onayı bulunan adaletli hâkim – (Allah) gölgesini ve yüceliğini daim kılsın.- beni şahit gösterdi. Ben Ahmed b. Muhammed Ömer el-Mardînî…[1352] / İmam/önder/önde gelen, adaletli, İslam'ın ve Müslümanları hücceti (delili, bilgi ve tecrübe sahibi) Kadı …… …… ……. beni şahit gösterdi. Sıhhatine (doğruluğuna, geçerliliğine) hükmettim. Ben, Muhammed b. Muhammed el-Konevî - Allah ……. ıslah etsin.-…[1353] / Efendimiz, önderimiz, hâkimlerin ve yöneticilerin en adaletlisi – Gölgesi dâim olsun.- beni şahit gösterdi. Ben, …… b. Hasn b. Osman el-Konevî…[1354] / Efendimiz, kâdılkudât[1355] (kadıların kadısı) – Allah faziletlerini devam ettirsin.- beni şahit gösterdi. Beni Ağlabek (Oğulbey) Mahmud. Belirtilen tarihte yazıldı…[1356] / Efendimiz, önderimiz, hâkimlerin en adaletlisi, İslam'ın hücceti (delili, bilgi ve tecrübe sahibi), dinin ve milletin güneşi beni şahit gösterdi. Ben Ahmed b. Yahya b. Muhammed b. Attâr. Belirtilen tarihte yazıldı…[1357] / Bu kitabın/belgenin içeriğine adı geçen vâkıf Muhammed b. …… ikrarı/beyanı/onayı ile şahit olundu. Kendi (el) yazısıyla yazdı. Allah ikisini de bağışlasın…[1358] / İmam/önder, adaletli, kadıların lideri/önderi, dinin ve milletin güneşi - Yüceliği daim olsun.- beni şahit gösterdi. Ben Duls(ş)ah(n) (?) b. Orlan (?) Sultanın hükümdarlığı ile…[1359] / Efendimiz, dinin güneşi, İslam'ın hücceti (delili, bilgi ve tecrübe sahibi) -Allah isteğini (duasını) işitsin.- beni şahit gösterdi. Ben, İbrahim b.

[1350] Bu cümle sadece "Koyunoğlu Nüshası'nda yer almaktadır.
[1351] Bu paragraf Koyunoğlu Nüshası ve VGMA 2. Nüsha'da yer almaktadır.
[1352] Bu paragraf sadece "Koyunoğlu Nüshası'nda yer almaktadır.
[1353] Bu şahidin ismi Koyunoğlu Nüshası'nda, VGMA 2. Nüsha'da ve CBDA Nüshası'nda yer almaktadır.
[1354] Bu şahidin ismi Koyunoğlu Nüshası'nda, VGMA 2. Nüsha'da ve CBDA Nüshası'nda yer almaktadır.
[1355] Sözlükte "kadılar kadısı" anlamına gelir ve baş kadı olarak da geçer. Kādılkudât, (H.) III. (M. IX.) yüzyılın sonlarına kadar baş şehrin (başkentin) kadısına verilen bir unvan iken sonraki dönemlerde devletin ülkedeki ya da bölgedeki yargı teşkilâtının en üst yöneticisi konumunu kazandı ve ülkenin çeşitli bölgelerinde ve şehirlerinde görev yapan bütün kadılar onun nâibi olarak tayin edilir oldu. (Şükrü Özen, "Kâdılkudât", *TDVİA*, C. 24, İstanbul 2001, s.77.
[1356] Bu paragraf sadece Koyunoğlu Nüshası'nda yer almaktadır.
[1357] Bu paragraf sadece Koyunoğlu Nüshası'nda yer almaktadır.
[1358] Bu paragraf sadece Koyunoğlu Nüshası'nda yer almaktadır.
[1359] Bu paragraf sadece Koyunoğlu Nüshası'nda yer almaktadır.

Ebubekir Mahmud - Allah ona ihsanda bulunsun.-…[1360] / Buna (bu olaya, vakfa), Şeyh Ahmed b. Şeyh Hasan b. el-Konevî – Allah ona ihsanda bulunsun.- şahitlk etti…[1361] / Beni, buna (bu olaya, vakfa) şahit gösterdi. (Ben), İmad b. pamukçu Abdullah – Allah ona ihsanda bulunsun.-…[1362] / Buna (bu olaya, vakfa), Yusuf b. İsmail (b.) pamukçu Yusuf – Allah ona ihsanda bulunsun.-…[1363]

4.8.4.3. Vakfiye[1364] Metni:

(1) حضر الياس وقفيه سي صورة يدر.[1365]

(2) اشبو وقفيه محكمهء اوقافك ١٠ ذي القعدة ١٣٢١ تاريخلي اعلامي ازه رينه ٢ صفر ١٣٢٣ تاريخنده سدور ايدن اراده ء علّيّه موجبنجه قيد اولنمشدر. قونيه نائبي علي شكري افند زاده محسن اسعد.[1366]

(3) ثبت عندي مضمونه و صح لدى على الوجه الذي شرح و حكمت بصحة باقرار الواقف المسطور بوقفه حكمًا باتًّا .... أنا العبد الفقير المحتاج إلى رحمة الله تعالى محمد بن محمد بم محمد الحق احدى حده (جده) عفا الله عنه.[1367]

(4) الحمد لله المدعو الها بكلّ المعاد فصلّى الله على سيّدنا محمّد المبعوث الى كافّة الموجود و على آله و اصحابه اهل الشرف والكرمات واهل الاكنز. امّا بعد...

(5) هذا ذكر ما وقف و حبس و خلد الامير الكبير الخير مفتخر الامالى و المستحفظ سند القوانين سيف الدولة و الدين عزّ الاسلام والمسلمين كمال الدين اغلبك المعروف بقشقوربن طغرلشاه بن فريد[1368] ادام الله توفيقه طلبا لوجه الله الكريم و هونًا عذابه الاليم "يَوْمَ لَا يَنفَعُ مَالٌ وَلَا بَنُونَ * إِلَّا مَنْ أَتَى اللَّهَ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ"[1369] .... مع سوغ عقله و اعسار فعله و صحّة بدنه و قياد قوله جميع الملوك التي ذكرها من ..... و الكروم و الاراضى و البيوت والحوانيت و غروس من الموقوف المسمّات زاوية حضر الياس عليهما

[1360] Bu paragraf sadece Koyunoğlu Nüshası'nda yer almaktadır.
[1361] Bu paragraf sadece Koyunoğlu Nüshası'nda yer almaktadır.
[1362] Bu paragraf sadece Koyunoğlu Nüshası'nda yer almaktadır.
[1363] Bu paragraf sadece Koyunoğlu Nüshası'nda yer almaktadır.
[1364] Bu vakfiyenin 4 nüshası vardır. Birincisi nüsha, Koyunoğlu Müzesi'nde Yazmalar Kataloğu 15200/1 numarası ile kayıtlıdır ve bu nüshadan "Koyunoğlu Nüshası" şeklinde bahsedilecektir. İkincisi nüsha, VGMA'da 2176 numaralı defterin 224'üncü sayfasında 518 sıra numarası ile kayıtlıdır ve bu nüshadan "VGMA 1. Nüsha" şeklinde bahsedilecektir. Üçüncü nüsha, VGMA'da 601 numaralı defterin 193'üncü sayfasında 254 sıra numarası ile kayıtlıdır ve bu nüshadan "VGMA 2. Nüsha" şeklinde bahsedilecektir. Dördüncü nüsha, Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı'nda BOA EV.VKF. (Vakfiyeler Evrakı) Dosya/Gömlek No: 14/46 şeklinde kayıtlıdır ve bu nüshadan da "CBDA Nüshası" şeklinde bahsedilecektir.
[1365] Bu paragraf sadece VGMA 1. Nüsha'nın ve CBDA Nüshası'nın başında yazılıdır.
[1366] Bu paragraf sadece VGMA 1. Nüsha'nın ve CBDA Nüshası'nın başında yazılıdır.
[1367] Bu paragraf sadece VGMA 1. Nüsha'nın ve CBDA Nüshası'nın başında yazılıdır.
[1368] Vâkıfın isminin yazımı dört nüshada da birbirinden farklılık arz etmektedir. Bununla ilgili geniş bilgi ve değerlendirmeler için vakfiyenin değerlendirme bölümüne bakınız.
[1369] Şuara 26/88-89

السلام ناظر علي مدينة قونية حرسها الله تعالى عن الآفات بداخل درب حاشي كر يعرف باوطاش بمحلّة الواقف المذكور زاد الله توفيقه المشتملة ....

(6) و الحديقة الشايع (الشائع) الواقف المذكور تحت الزاوية خضر الياس المذكور حدوده ينتهى الي ملك ابن الدين و الي ملك صاحب الاصفهانى

(7) و منها الجميع القرية هوكاس من اعمال مدينة اقشهر المحروسة حدودها ينتهي الي اراضى قرية طول و باكرياس (باكرطاش) و الي قرية حندولر و الي جبل داواجق (واواجق) سنور قره اغاچ بمرعى و الحسنى و المزرعة ..... و الكروم بنفس الواقف المذكور اولاد اولاده او قربائه.

(8) و جميع المدعوّة بامرلر جوريان (حوربان) من مضافاة محروسة قونية (و) مزرعة طوغانجى حدود الاربعة اوّلها الحجر المعروف كوك(ن) طاش و ثانيها المرعى هروي سلطان و ثالثها المقبرة طوغانجى المعروف بكامله ايكى كليسا و الدرون معروف معروف بدورود.

(9) ومنها جميع النصف شايع من قرية كليسا حصر و صندوقلو حدودها كولستان توماكي و طوطق سلطان قورسي و كوك طاش قونية بموضع جلوس حدودها ينتهي الي كل اسكندار و الي ملك تدروس و الي ملك ملك كشيش و الي النهر و الطريق.

(10) و منها جميع الكرم المشتمل علي اربعة جنان[1370] المشتهر ..... الكائن بظاهر/باطن[1371] قونية بموضع المعروف المحدود المنتهي الي حنّان (جنان) خاتون و الي ملك فخر الدين من الطرفين.

(11) و منها الحوانيت الستّة المتصلة بعضها ببعضها الكائن بباطن قونية المحروسة المتصلة بخان يعرف بخواجه حسن سلطاني حدودها ينتهي الي شارع في السوق و الي الطريق بجنب مسجد خواجه حسن و الي الطريق من الجانب .....[1372] الجامع معروف ابي الفضل.

(12) و منها جميع الحانوتين المتّصلة الكائن بباطن قونية المقابلة بخان خواجه حسن المذكور حدودهما ينتهي (منتهي) الي ملك ابي الفضل من الجانبين و الي الوقف (الواقف) و الطريق.

(13) و منها جميع الارض المتّصلة بعضها الي بعض الكائنة بباطن قونية المحروسة قرب مسجد مرعو (قرغو) حدودها ينتهي الي ملك محمد الي الوقف و الي الطريق مقابل قره اغا حمامى[1373].

[1370] Bu ibareyi tam okuyamadık ama kuvvetle muhtemel böyle olduğunu düşündüğümüz için bu şekilde yazdık.
[1371] Bu ibare nüshalarda (بطا) şeklinde benzer bir şekilde yazılmış olup tam olarak okunamadı. (ببطن) şeklinde de okunabileceği gibi (بظاهر) şeklinde de okunabileceği için iki farklı şekilde yazdık ve mana verdik.
[1372] Biz buradaki kelimeyi okuyamadık ancak Alattin Aköz "Aysanlu" şekilde okumuştur. (Alattin Aköz, "… Hızır İlyas Vakfiyesi", s.534.)
[1373] VGMA 2. Nüsha'da "Ağa Hamamı" şeklinde yazılmıştır.

(14) و منها جميع الحانوت المتّصلة الكائنة بمحروسة قونية بمقابلته[1374] حدودها ينتهي الي طريق من الجانبين و الي وقف للا (لالا) السلطان و الي شمس الدين غازى.

(15) و منها جميع قطعة الارض بظاهر قونية بمقابلة خانقاه المعروف بحواجلى حدودها ينتهي الي ملك حسام بن محمود و الي ملك ايوب ولي الدين و الي الطريق احمد [1375] ..... من الجانبين.

(16) و منها جميع البوبات الستّة بباطن قونية المحلّة الو(ا)قف المذكور قطعت حدودها الي ملك زهرا[1376] خاتون و تمامه بيت فاضي الدين من الجانبين و الي ملك بدر الدين زواق والحديقة المتّصلة ..... حدودها طريق ارطاش.

(17) منها جميع الكرم المشتملة .... بظاهر قونية خارج درب ارطاش حدودها .... كمج خاتون و الي وقف دار الشفاء و الي ارض حمام و الي وقف .....

(18) فقد وقف جميع هذه الاملاك بحدودها المذكور مع جميع لواحقها و مراسمها و مرافقها عامرها و غامرها اماكنها مساكنها و كلٌّ داخل فيها و خارج عنها وقفًا صحيحًا شرعيًّا.

(19) و شرط الواقف المذكور زيد توفيقه ان يصرف حاصل الاوقاف المذكورة لولا الي عمارة الرقبة (و)[1377] الدفاع المذكورو ما زاد من العمارة يكون تسعة اسهم ثلاث اسهم منها يكون (حقّ) التولية لنفسه ادار حيًّا و بعده يكون لمن كان اصلح و اكبر سنًّا من اولاده و ابنائه بطنًا بعد بطن و خمسة اسهم منها يكون حقّ النظارة للناظر من اولاد و الابناء علي السواء بطنًا بعد بطن و سهم واحد منها لمن يقرء بمعرفة الحاكم و المتولّي كلام الله تعالى ترتيبا و ترتيلًا و يدعوا بعد الاختتام لروح سيّد الكائنات عليه افضل الصلاة و اكمل التحيّات و لروح الواقف و لسائر المؤمنين و المؤمنات. و بعده الانقرض يكون المتولّى و الناظر (كذلك) (كذا كذا) من اولاد العتقائه و بعد الانقراضها يكون موقوفًا علي المخدمة (الخدمة) و ان لم يبق واحد منهم يكون للفقراء المسلمين في المدينة المارّة ذكرها و من باع من اولاده و اولاد عتقائع يكون باطلًا عند الشريعة المصطفويّة بحيث لا يباع و لا يرهن و لا يوهب و لا يورث الا ان يرث الله الارض و من عليها و هو خير الوارثين "فَمَن بَدَّلَهُ بَعْدَمَا سَمِعَهُ فَإِنَّمَا إِثْمُهُ عَلَى الَّذِينَ يُبَدِّلُونَهُ إِنَّ اللّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ "[1378]

[1374] Siyak-sibak ve mana açısından buradaki zamirin zaviyeye rücu ettiğini düşünerek bu şekilde tercüme ettik.

[1375] Bu kısımda VGMA 2. Nüsha hariç hiç birisinde "Ahmed" kelimesinden sonra bir kelime yazılmamış. Ancak üçüncü nüshada bir kelime yazılmış ama onu da okuyamadığımız için bu şekilde gösterdik.

[1376] Farklı nüshalarda farklı katipler tarafından yazıldığı için Kara, Sara, Mera şeklinde okumaya müsait olmakla birlikte VGMA 2. Nüsha'ya göre Zehra şeklinde de okunabilir. Biz bunu tercih ettik ve İ. Hakkı Konyalı da VGMA 2. Nüsha'daki ibareyi dikkate almış ve Zehra demiştir. (İ. Hakkı Konyalı, *Konya Tarihi*, s.602)

[1377] Belgenin aslında yok ancak siyak-sibak ve mana açısından uygun olacağını düşündüğümüz için parantez çerisinde metne ve tercümesine ekledik.

[1378] Bakara Suresi 2/181.

(20) و حكم بصحّة الوقف المذكور و لزومه حكمًا صحيحًا شرعيًّا و أشهد علي حكمه جماعة من الائمّة و العدول و الثقة والامناء و الحاضرون في المجلس الشرعيّ النبويّ عليه السلام في العشر الاوسط من شهر جماذي الآخر سنة ستّة و اربعين و ستّمائة. والحمد لله و الصلوة و السلام على نبيه محمد و آله اجمعين. "صحيح التاريخ المذكور."[1379]

(21) شهود الحال: شهد به شمس الدبن محمد بن ممد القنوي[1380]... / اشهد لي الحاكم العادل المسجل اعلاه دام ظله و اعلاه و أنا احمد بن محمد عمر المردني...[1381] / اشهد لي القاضي الامام العادل حجة الاسلام و المسلمين .... و حكمت بصحته و أنا محمد بن محمد بن محمد القنوي اصلح الله .....[1382] / اشهد لي مولانا و سيدنا اعدل الحكام و الولاة حجة الاسلام و المسلمين دام ظله و أنا ..... بن حسن بن عثمان القنوي...[1383] / اشهد لي مولانا قاضي القضاة ادام الله فضايله (فضائله) و أنا اعلبك (اغلبك) محمود كتب في التاريخ المذكور...[1384] / اشهد لي مولانا و سيدنا اعدل الحكام حجة الاسلام شمس الملة و الدين و أنا احمد بن يحبا بن محمود بن العطار كتب في التاريخ المذكور...[1385] / شهد على مضمون هذا الكتاب باقرار الواقف المذكور محمد بن ..... الدبن كتب بخطه عفا الله عنهما...[1386] / اشهد لي الامام العادل مالك القضاة شمس الملة و الدين دام علاه و أنا دولساه بن اورلن بولاة السلطاني...[1387] / اشهد لي مولانا شمس الدين حجة الاسلام سمع الله طلبه و أنا ابراهبم بن ابي بكر محمود أحسن الله إليه...[1388] / شهد بذلك شيخ احمد بن شيخ حسن بن القنوي أحسن الله إليه...[1389] / اشهد لي بذلك عماد بن عبد الله القطاني أحسن الله إليه...[1390] /اشهد بذلك يوسف بن اسماعيل (بن)[1391] يوسف القطان أحسن الله إليه...[1392]

4.8.4.4. Vakfiye Değerlendirme:

Ulaşabildiğimiz kadarıyla Hızır-İlyas Vakfı'na ait dört adet vakfiye belgesi bulunmaktadır. Dört belgede de tarih "hicri 646 senesinin Cemâziye'l-Âhir ayının ortalarında (11. ve 20. günleri arasında) (H. 11-20.06.646)" şeklinde kaydedilmiş olup miladi olarak 30 Eylül-10 Ekim 1248 tarihine tekabül etmektedir. Dört nüshanın içerdiği bilgilerde temel olarak hiçbir farklılık yoktur. Fakat her biri farklı kâtip tarafından istinsah edildiği anlaşılan nüshalarda sehven yapılan veya iyi

[1379] Bu cümle sadece Koyunoğlu Nüshası'da yer almaktadır.
[1380] Bu paragraf Koyunoğlu Nüshası'nda ve VGMA 2. Nüsha'da yer almaktadır.
[1381] Bu paragraf sadece Koyunoğlu Nüshası'nda yer almaktadır.
[1382] Bu şahidin ismi Koyunoğlu Nüshası'nda, VGMA 2. Nüsha'da ve CBDA Nüshası'nda yer almaktadır.
[1383] Bu şahidin ismi Koyunoğlu Nüshası'nda, VGMA 2. Nüsha'da ve CBDA Nüshası'nda yer almaktadır.
[1384] Bu paragraf sadece Koyunoğlu Nüshası'nda, yer almaktadır.
[1385] Bu paragraf sadece Koyunoğlu Nüshası'nda, yer almaktadır.
[1386] Bu paragraf sadece Koyunoğlu Nüshası'nda, yer almaktadır.
[1387] Bu paragraf sadece Koyunoğlu Nüshası'nda, yer almaktadır.
[1388] Bu paragraf sadece Koyunoğlu Nüshası'nda, yer almaktadır.
[1389] Bu paragraf sadece Koyunoğlu Nüshası'nda, yer almaktadır.
[1390] Bu paragraf sadece Koyunoğlu Nüshası'nda, yer almaktadır.
[1391] Belgede bu ibare yok ancak siyak sibak ve mana açısından olmasının daha doğru olacağını düşündüğümüz için bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.
[1392] Bu paragraf sadece Koyunoğlu Nüshası'nda, yer almaktadır.

okunamamaktan kaynaklı birçok yazım hatası ve eksiklik olduğu görülmektedir. Bu nedenle dört nüsha karşılaştırmalı olarak tahkik edilerek bir metin transkripti ve tercüme yapılmıştır. Bu karşılaştırmalarda transkriptin ve tercümenin genel ahengini fazlasıyla bozacağını düşündüğümüz için açıklama veya dipnot kullanımını oldukça sınırlandırmaya çalıştık. Nüshalar arasındaki temel hususlarla ilgili olan bazı farklılıkları ise bu bölümde izah ettik.

Birincisi nüsha, Koyunoğlu Müzesi'nde Yazmalar Kataloğunda 15200/1 numara ile kayıtlıdır. Bu nüsha silindir bir kutu içerisinde rulo halinde muhafaza edilen 235 cm uzunluğunda 23 cm genişliğinde şahitler kısmı hariç 73 satırlık bir nüsha olup şeklen orijinal olduğu intibâı verse de incelendiğinde çok eski olduğu ama orijinal olmadığı anlaşılmaktadır[1393]. Yazı stili kesin olarak rika, nesih, sülüs veya talik denilemeyecek biçimde değişik ama bazı harflerin karakterlerine bakılarak talik denilebilecek bir karaktere sahiptir. Belgenin kimi yerleri yıpranmış ve kimi yerleri de iyice silinmiş olduğundan bu bölümler okunması biraz zor olmaktadır. Kuvvetle muhtemel ikinci, üçüncü ve dördüncü nüshalar bu nüshadan istinsah edilmiştir. Ayrıca İ. Hakkı Konyalı'nın Konya Vakıflar Müdürlüğü'nde rulo halinde[1394] olduğundan bahsettiği nüshanın da bu olduğu ve daha sonra müzeye intikal ettiği anlaşılmaktadır. Belgenin sonunda 12 şahidin ismi kaydedilmiştir. Şahitlerin isimlerine geçilmeden önce yazı karakterinden belgeyi yazan kâtibin yazdığı anlaşılan ve vakfiyenin genel yazı boyutundan daha büyük boyutta yazılmış *"belirtilen tarih doğrudur"* şeklinde bir ibare yer almaktadır.

İkincisi nüsha, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde 2176 numaralı defterin 224'üncü sayfasında 518 sıra numarası ile kayıtlıdır. Bu nüshanın baş tarafında Osmanlı Türkçesi ile "Hızır İlyas Vakfiyesi Suretidir" şeklinde bir not düşülmüştür. Bu nüshanın İ. Hakkı Konyalı'nın "Konya Vakıflar Müdürlüğü arşivinde 5 numaralı defterin 22. yaprağında bir nüshası daha vardır." dediği belge olduğu anlaşılmaktadır ki belgenin sol üst tarafındaki sayfa numarasının 22 olması ve Anadolu'daki vakfiyelerin Ankara'daki Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'ne toplandıktan sonra yeniden tasnif edilip farklı kayıt numaraları verilmiş olma olasılığı bunu desteklemektedir. Bu nüshanın asıl nüshaya tam olarak vâkıf olunmadan çalakalem hata kimi yerlerinde de hatalı ve eksik istinsah edildiği anlaşılmakta olup yazı karakteri

[1393] Alattin Aköz, "… Hızır İlyas Vakfiyesi", s.533.
[1394] İ. Hakkı Konyalı, *Konya Tarihi,* s.602.

açısında en kötü nüshadadır. Sonunda birinci nüshadaki şahitlerden sadece ikisinin ismi ve daha sonra vakıfla ilgili bazı mali bilgiler kaydedilmiştir.

Üçüncü nüsha, yine Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde 601 numaralı defterin 193'üncü sayfasında 254 sıra numarası ile kayıtlıdır. Bu nüshanın baş tarafında Osmanlı Türkçesi le "Mahkeme-i Evkaf'ın 10 Zilka'de 1321 tarihli i'lâmı üzerine 2 Safer (1)323 tarihinde sudur eden irâde-i a'liyye mûcibince kaydolunmuştur." yazmaktadır ki Evkaf Mahkemesi'nin 8 Ocak 1904 tarihli hükmünce 8 Nisan 1905 tarihli padişah fermanınca kaydedilmiş olduğu anlaşılmaktadır. Bu notun altında da kısaca "Benim huzurumda/nezdimde sabit oldu ve geçerliğine hükmettim. Ben Muhammed b. Muhammed b. Muhammed Hocendi" şeklinde bir not var ki bu kişinin kadı/hâkim olduğu ve onun tarafından tescil edildiği anlaşılmaktadır.

Dördüncü nüsha, Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı'nda BOA EV.VKF. (Vakfiyeler Evrakı) Dosya/Gömlek No: 14/46 şeklinde kayıtlı bir nüshadır. Bu nüsha diğer nüshalara göre nispeten daha itinalı yazılmıştır. Belgenin sonunda üç şahid ismi kaydedilmiştir. Şahitlerin isimlerinden sonra kırmızı mürekkeple de "Berât-ı dâraliyeye irsal olunmuştur" notu bulunmaktadır. Bu ifadeden sonra da vakıfla ilgili bazı mali bilgiler kaydedilmiştir.

Vakfın kurucusunun ismi birinci nüshada ve dördüncü nüshada Kemaleddin Ağlabek (Oğulbey) (كمال الدين اغلبك) şeklinde geçmektedir. Ancak diğer iki nüshada ğayın (غ) harfi noktasız yani (ع) şeklinde yazılmıştır. Ancak vâkıfı tanımlarken maruf (المعروف) yani bilinen ismi ile ilgili şeklindeki yazımlarda çok farklılıkla söz konusudur. Sırasıyla birinci nüshada (المعروف بقشقسوز بن طغرلشاه بن فريد) ikici nüshada: (المعروف بقشقور بن طفرشافي فريد) üçüncü nüshada ise harflerin tamamı noktasız ve farklı okumalara açık olmakla birlikte: (المعروف بقشقوز بن طغرلشاه بن فريد) şeklinde ve dördüncü nüshada da (المعروف بقشقبور بن طغرشافي فربد) şeklinde yazılmıştır. Bunların istinsah hatası olma ihtimali aşikar olmakla birlikte dördüncü hariç ilk üç nüshayı da gördüğünü ifade eden İ. Hakkı Konyalı, bu kısmı "Sungur b. Tuğrulşah b. Mezid" (المعروف بسنقور بن طغرلشاه بن مزيد)[1395] şeklinde, birinci nüshayı inceleyen Alattin Aköz de "Kuşaksız olarak bilinen Kemaleddin Oğulbek b. Tuğrulşah b. Ferid" şeklinde okumuştur. Yani Vâkıfın vakfiyedeki sıfatlarından bir emir veya en azından üst düzey bir devlet adamı olduğu

[1395] İ. Hakkı Konyalı, *Konya Tarihi,* s.602.

anlaşılmakla birlikte tarihi kaynaklarda kendisi hakkında malumat olmadığı için kesin bir şey söylemek zordur.

İkinci ve üçüncü nüshaların içerikleri aynı olmasına karşın VGMA'nın kendi kayıtlarında ikinci nüsha kaydedilirken vâkıfın ismi "Kemleddin Ağlabek (Oğulbey)" şeklinde kaydedilmiş ve "Hızır İlyas Zaviyesi" vakfına ait olduğu not düşülmüş, üçüncü nüshada ise vâkıf "Sungur b. Tuğrulşah b. Ferid" şeklinde kaydedilmiş ve "Seyfiyye Medresesi ve Bukaası"na ait olduğu not düşülmüştür. Bu iki kayıt arasında vâkıf asıl isminin "Kemleddin Ağlabek (Oğulbey)" olup "Sungur b. Tuğrulşah b. Ferid" diye bilinmesinden kaynaklı olabilir. Buna mukabil üçüncü nüshada mevkufun aleyin Hızır İlyas Zaviyesi olduğu belirtilmekte ve vakfiyenin herhangi bir yerinde "Seyfiyye Medresesi" ismi geçmemektedir. Bu farklılığın nereden kaynaklandığı sehven mi yoksa daha sonraki dönemlere ait kayıtlara dayanılarak mı yapıldığının tam olarak anlaşılması için bu iki vakfa ait diğer tüm belgelerin derinlemesine incelenmesi sonucu ortaya çıkacaktır. Fakat bu minvaldeki bir inceleme tezimizin çerçevesini aşacağı için sadece bu bilgi verilmiştir.

Mevkufun aleyh zaviyenin ismini vakfiyedeki "Hızır İlyas Zaviyesi diye isimlendirilen" ibaresinden anlıyoruz. Konumu ise "Adı geçen vakıfın mahallesindeki Ertaş diye bilinen Hâşî Kebir Geçidi'nin (Kapısı)'nın içinde"[1396] şeklinde tarif edilir. Ayrıca zaviyenin veya arazisinin içinde bulunan bir şeyden bahsetmektedir. Bu iki kelimelik ve farklı şekillerde okunmaya müsait ibareyi dört nüshada da tam olarak okuyamadığımız, kesin bir kanaate varamadığımız ve herhangi bir yanlışlığa mahal vermemek için belirtmedik. Zaviye ile ilgili bunun dışında başka bir bilgi bulunmamaktadır. Ayrıca eser yani zaviye, genellikle türbe ile birlikte anılsa da vakfiyede türbenin varlığı ile ilgili herhangi bir ibareye rastlamadık ve bu da ya olduğu halde isminin zikredilmediğini ya da kuvvetle muhtemel vakfiyenin düzenlendiği tarihte burada herhangi bir türbenin olmadığını göstermektedir. Bu da zaviyeye daha sonraki bir tarihte türbe eklenmiş olabileceğini ve bu türbenin eklenmesiyle de zaviye ve türbenin birlikte anılmaya başlanmış olabileceğini düşündürmektedir. Günümüzde zaviyeden bir eser kalmamakla birlikte birçok mimari eserin korunmasında ve günümüze ulaşmasında büyük öneme sahip olan vakıf kültürünün bu yönünü ortaya

[1396] Bu ibare Koyunoğlu Nüshası'da (درب حاشي كبير) şeklinde VGMA 1. Nüsha'da ve CBDA Nüshası'nda (درر حاشي كر) VGMA 2. Nüsha'da ise (در حاشي كبير) şeklinde yazılmıştır. Ayrıca burada bir kapı ifadesi geçmemektedir.

koyan vakfın gelirlerinden bir bölümünün mevkufun aleyh olan esere ayrılması uygulamasını bu vakıfta da (vakfiyede de) görmekteyiz. Şöyle ki vâkıf, vakfın gelirlerinin öncelikle vakfın imarı için harcanmasını eğer imar için ayrılan paydan bir şey artarsa ancak o zaman diğer kalemlere harcama yapılmasını şart koşmaktadır.

"Hızır İlyas Vakfı" şeklinde isimlendirilmesinden hem de bu vakfa matuf mimari eserin "Hızır İlyas Zaviyesi ve Türbesi" şeklinde isimlendirilmekte olup "Hızır - İlyas" kavramı Müslüman-Türk kültüründe önemli bir yeri vardır. Kur'an-ı Kerim'de Kehf Sûresi'ndeki kıssada[1397] ilki Hz. Mûsâ, ikincisi adı zikredilmeyen "genç adam", üçüncüsü de yine ismi zikredilmeyen ve ilâhî rahmet ve ilme mazhar olmuş "Allah'ın kulu" denilen kişidir. Ancak Hızır'ın velî mi, melek mi veya peygamber mi olduğu konusunda görüş ayrılıkları vardır[1398].

Kur'ân-ı Kerîm'de ve sahih hadislerde Hızır ile İlyâs'ın aynı veya ayrı kişiler olabileceğine dair kesin bir malumat olmamakla birlikte kardeş veya aynı kişi olduğu ile ilgili rivayetler vardır. Temel İslâmî kaynaklarda ise Hızır ve İlyâs iki ayrı şahsiyet olarak kabul edilir.[1399] Halk arasında Hızır ile İlyâs'ın her sene bir defa mayıs ayının altıncı gününde buluştuğuna inanıldığı için bugün Hızır'ı görmek için genellikle bir yerde toplanılır. Hızır'ın görüldüğüne inanılan yerlere de "Hıdırlık" adı verilir. İslâm âleminde ve Anadolu'da da "hıdırlık" ve Hızır adı verilen pek çok cami, tekke, ziyaret yeri, türbe, mezarlık, dağ, mesire yeri, akarsu ve köy vardır. "Makam" adı da verilen bu kutsal yerlerin Hızır veya Hızır-İlyâs'la bağlantılı olarak Kur'ân-ı Kerîm'deki kıssanın cereyan ettiği, Hızır'ın âb-ı hayât içtiği, muhtelif kişilere göründüğü, onlarla konuştuğu mekânlar veya İlyâs'la buluştuğu mevkiler olduğuna inanılır. Buralar saygı ile ve çeşitli usullerle, kurbanlar kesilerek, dualar okunarak ziyaret edilen, dileklerde bulunulan yerlerdir. Ayrıca Hızır'ın uğradığına inanılan bazı şehir, kale ve cami kapılarına da "Hızır kapısı" denilir.[1400]

Vâkıfın vakfın gelirlerinin öncelikle vakfın imarı için harcanmasını istediğini yukarıda belirtmiştik. Vâkıf, imar için ayrılan paydan geriye kalan gelirlerin ise 9 hisseye bölünüp 3 hissenin tevliye görevini ifa edenlere 5 hissenin de nezaret görevini ifa edenlere verilmesini, geriye kalan bir hissenin ise hâkimin ve mütevellinin bilgisi

[1397] Kehf Suresi 18/60-82.
[1398] Süleyman Uludağ, "Hızır", *TDVİA*, İstanbul 1998, C. 17, s.410.
[1399] Ömer Faruk Harman, "İlyas", *TDVİA*, İstanbul 2000, C. 22, s.162.
[1400] Süleyman Uludağ, "Hızır", s.411.

dahilinde Allah kelamı (Kur'an-ı Kerim) okuyup hatmeden ve hatmettikten sonra Peygamber Efendimiz'in, vâkıfın ve diğer Müslümanların ruhlarına bağışlayan kimseye verilmesini şart koşmaktadır. Ttevliye görevinin kendisi hayatta olduğu müddetçe kendisinin, kendisinden sonra da nesilden nesile erkek evlatlarından en ihlaslı ve yaş olarak en büyük olanının üstlenmesini, nezaret görevini de aynı şekilde erkek evlatlarının üstlenmesini, evlatlarının nesilleri kesilirse bu görevlerin azatlıların (azad edilmiş kölelerinin) evlatlarının üstlenmesini, onlar da yok olup giderse zaviyeye hizmet edenlere vakfedilmesini, onlardan da kimse kalmazsa da adı geçen (Konya) şehirdeki Müslüman fakirlere verilmesini şart koşmaktadır. Devamında ise hemen hemen diğer tüm vakfiyelerde olduğu gibi hiçbir şekilde satılamayacağı, hibe edilemeyeceği, miras bırakılamayacağı, her kim de vakfı değiştirişe bunun günahının onun üzerine olacağı ifade edilmektedir.

Vakfiye Konya'nın şehircilik ve mimari tarihi açısından önemli bazı bilgileri içermektedir. Konya'nın içinde Hoca Hasan Sultânî Hanı diye bilinen bir hanın, Hoca Hasan Mescidi'nin, Ebu'l-Fazl (İplikci) Camii'nin, Karğu, Meru' veya Mergu diye isimlendirilen bir mescidin, Ağa ya da Kara Ağa isminde bir hamamdan ve ismi zikredilmeyen bir dârüşşifadan bahsedilir ki bu da o zamanlarda günümüze göre daha küçük bir yerleşim alanı olan Konya'da birçok mimari eserin bulunduğunu yani mamur bir şehir olduğunu göstermektedir.

Konya kapılarından bir olan Ertaş Kapısı'nın dışında ve muhtemelen o dönem için meşhur olduğu veya tek olduğu için ismi zikredilmeyen dârüşşifanın Alêddin Dârüşşifası[1401] olması kuvvetli ihtimaldir ki tarif edilen mevki itibariyle de örtüşmektedirler.

Vakıf arazi ve mülklerinin mevkileri ve yerleri tarif edilirken Gömeç Hatun, Zehra Hatun ve Ce(i)nan Hatun gibi isimlere ait mülklerden bahsedilmektedir ki bu o dönemde kadının toplumdaki yerini göstermesi açısından önemlidir. Tedrus isminde ve isminden dolayı gayri müslim olduğu anlaşılan bir kişiden ve bir de bir keşişin mülklerinden bahsedilmektedir ki bu husus da gayri Müslimlerle olan ilişkiler açısından önemlidir. Bir hamam ve darüşşifanın varlığından bahsedilmesi de sağlık ve temizlik

[1401] Bu Darüşşifa ve yeri ile ilgili geniş bilgi için bkz. Yusuf Küçükdağ, "Konya'da Alaeddin Darü'ş-şifası, Tıp Medresesi ve Mescidinin Yeri, Yapısı", *Osmanlı Araştırmaları*, İstanbul 1989, C. 9, S. 9, s.347-359.

hizmetlerinin birer göstergesi olması bakımından Anadolu Selçuklu Devleti'nin medeniyet tasavvuru açısından önemli işaretlerdir.

Genellikle bir tekke veya zaviye vakfında o tekke veya zaviyenin şeyhinden ve ona gelirden bir miktar tahsis edildiğinden bahsedilmesine rağmen bu vakfiyede ne bir şeyhten ne de ona tahsis edilen bir gelirden bahsedilmektedir ki burada bir şeyhin görevli olmadığı anlamına gelebilir. Her ne kadar tekke ve zaviyeler birer tasavvufi kurum olarak ibadet, sohbet ve hizmet merkezli dinî fonksiyonlar icra etseler de bazen farklı alanlarda hizmet veren kurumlara da tekke ve zaviye isimleri verilmiştir. İsmiyle bağlantılı olarak buranın tasavvufi merkezli bir tarikat kurumu olmayıp "Hıdrellez" merasimlerinin gerçekleştirildiği "hıdırlık" denilen mekan olabileceğini akla getirmektedir.

Yukarıda da bahsettiğimiz gibi bazı şehirlerde Hızır ile İlyâs'ın buluşmasına atfen bazı kasaba ve şehirlerin yakınında olduğundan bahsetmiştik ki zaviyenin de Anadolu Selçuklu döneminde Konya'nın en mamur semtinde[1402] olduğundan hareketle kurulduğu yerde Hıdırellez merasimlerinin yapıldığı ve buna nispetle Hızır İlyas Zaviyesi ismini almış olması kuvvetli bir ihtimaldir. Buna ilaveten bilhassa Batılı seyyahlar ve gözlemcilerin Hızır-İlyâs menkıbelerini dinledikten sonra bunun kendi Saint George'larından başka biri olmadığını ileri sürmelerinden hareketle Anadolu'nun fethinden sonra buralara yerleşen müslüman halk ile gayri müslim ahali arasında kendiliğinden oluşan bir kültür alışverişi sonucu kurulmuş bir yer olma ihtimali de zaviye kurulmadan önce de burada bazı yapıların olma ihtimalini akla getirmektedir[1403]. Ancak Zaviye ile birlikte anılan bir türbeden ve bu türbenin de Selçuklular zamanında XIII. yüzyılda yaşamış Seyyid Hızır'a[1404] ait olabileceğinden bahsedilmekte olup zaviye bu kişiye nispetle da bu ismi almış olabilir. Bir başka husus da Hızır ve İlyas'ın kardeş veya aynı kişi olduğu, Hızır'ın lakap, İlyâs'ın da isim olabileceği gibi görüşler bulunmaktadır. Ancak Kur'ân-ı Kerîm'de ve sahih hadislerde Hızır ile İlyâs'ın aynı şahsiyet olabileceğine dair bir işaret bulunmamakta ve temel İslâmî kaynaklarda Hızır ve İlyâs iki ayrı şahsiyet olarak kabul edilmektedir[1405] ki vakfiyedeki "Hızır İlyas

[1402] İ. Hakkı Konyalı, *Konya Tarihi,* s.601.
[1403] Süleyman Uludağ, "Hızır", s.411.
[1404] İ. Hakkı Konyalı, *Konya Tarihi*, s.603; Haşim Karpuz, "Ayabakan Türbesi", s.354.
[1405] Ömer Faruk Harman, "İlyas", s.162.

aleyhimesselam” (خضر الياس عليهما السلام) (Hızır İlyas, ikisine de selam olsun) ifadesi de kanaatimizce Anadolu Selçuklu dini hayatı ve düşüncesi açısından önemli bir bilgidir.

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ ve SANATLARI ANABİLİM DALI
TÜRK İSLAM SANATLARI BİLİM DALI

ANADOLU SELÇUKLU DÖNEMİ VAKFİYELERİ
ve
VAKFİYESİ BULUNAN MİMARİ ESERLER
(2. Cilt)

Osman ÖZTÜRK

Doktora Tezi

Danışman
Prof. Dr. Ahmet ÇAYCI

KONYA-2024

4.8.5. Konya Kadı İzzeddin Mâristân- Atîki ve Kadı İzzedin Camii

4.8.5.1. Mimari:

Vakfiyeyi değerlendirdiğimiz bölümde hem mâristânın hem de caminin tarihi geçmişi ile ilgili geniş bilgi verdiğimiz için burada aynı bilgileri tekrar etmeyeceğiz. Mâristân-ı Atîk günümüze ulaşamamıştır fakat bazı tarihi karinelerden hareketle sağlam, büyük ve azametli bir bina olabileceği ifade edilmektedir[1406]. Cami de orijinal haliyle günümüze ulaşamamış olup orijinalinin yani ilk halinin kubbeli ve kâgir bir yapı olduğu ifade edilmektedir[1407]. Bununla birlikte Konya'nın Karatay İlçesi'ne bağlı Şems-i Tebrizi Mahallesi'nde Konya (Anadolu) İmam Hatip Lisesi'nin güneybatısında Kadı İzzeddin Camii olarak bilinen bir cami/mescid (Foto. 139, 140) bulunmaktadır. Bu yapı da 1936[1408] yılında hayırseverler tarafından yaptırılmış[1409] olup aynı yapı 2018'de restore edilmiştir. Günümüzde cami betonarme dikdörtgen planlı, silindirik kesitli dört beton ayağın taşıdığı, düz beton bir üst örtü ve bunun üzerinde de kiremit kaplı kırma çatıdan ibarettir. Harimin kuzeyinde üst örtüyü de taşıyan ayaklara oturtulmuş kadınlar mahfili bulunmaktadır. Mermer kaplamalı sade bir mihrabı ve sade bir ahşap minberi bulunmaktadır. Kuzeybatı köşesinde de 1970 yılında yapılmış olan ve camiye dışarıdan bitişik tek şerefeli minare yer almaktadır. Ayrıca Kadı İzzeddin'in ölümünden sonra bu manzumenin bahçesinde bulunan bir kümbete defnedildiği fakat bunun da yıkıldığı belirtilmektedir[1410]. Günümüzde belirtilen bu kümbetten de bir iz bulunmamakta sadece caminin avlusunda Latin harfleriyle "Merhum Kadı İzzeddin" ve "Kadı İzzeddin Tekkesi" yazılmış iki taş (Foto. 141, 142) bulunmaktadır.

[1406] İ. Hakkı Konyalı, *Konya Tarihi,* s.164.
[1407] İ. Hakkı Konyalı, "Bir Huccet İki Vakfiye", *Vakıflar Dergisi*, S. 7, Ankara 1968, s.97-98.
[1408] İ. Hakkı Konyalı, "Bundan 26 sene evvel yapılmıştır." şeklinde bir ifade kullanır ki Konyalı kitabının ilk baskısının ön sözünde kitabını 1944 yılında hazırladığını 163 yılında basımına başlandığını ve 1964 yılında baskısının tamamlandığını söyler. Bu göz önünde bulundurursa günümüzdeki caminin yapım tarihi olarak yaklaşık 1937-1938 tarihleri çıkmaktadır. (İ. Hakkı Konyalı, *Konya Tarihi,* s.281.)
[1409] Hayri Önol, "Konya'da Kadı İzzeddin Camii Vakfiyesi", *Konya Mecmuası,* S. 7, Konya (1)937, s.448.
[1410] Mikail Bayram, "Selçuklu Veziri Kadı İzzeddin Tarafından Düzenlenen Bir Vakıf-nâme", *Ata Dergisi*, S. 7, Konya 1997, s.49.

Fotoğraf 139: Konya Kadı İzzeddin Camii Genel Görünüş

Fotoğraf 140: Konya Kadı İzzeddin Camii İçi

Fotoğraf 141, 142: Konya Kadı İzzeddin Camii Avlusunda Kadı İzzeddin'e Ait Mezar

4.8.5.2. Vakfiye[1411] Tercümesi:

(1) Kadı İzzeddin Vakfiyesi suretidir.[1412]

(2) Kullarından dilediğine kendisine münacat etmeleri için can veren diğer yarattıklarının da yaptıklarını affeden, nefesleriyle (bir şeyler söylemeyi) isteyenlerin sırlarını harekete geçiren (ortaya çıkaran), ayetlere (delillere) bakmak suretiyle aşıkların ruhlarına can veren Allah'a hamdolsun. Kim O'nun (Allah'ın) Hakk olduğunu anlarsa/bilirse O (Allah) onu övülecek işlerde güçlü kılar. Kim ülfet gösterirse (severse) onu üstün kılar, ibadetleriyle beraber muvaffak kılar. Kim O'nun (Allah'ın) tevhidini/birliğini tadarsa yarattıkları arasında onu onurlandırır/yüceltir. Şehadet ederim ki Allah'tan başka ilah yoktur ve O'nun ortağı yoktur. Muhakkak ki O (Allah) kulun sırrını ve gizlediklerini bilir. Pişman olanın tövbesini kabul eder ve hatalarını/suşlarını affeder/siler. Şehadet ederim ki risâletinin aydınlığı de delillerinin açıklamasıyla gönderilen Hz. Muhammed -Allah'ın dâimî salâtı (rahmeti, duası) onun ve ailesinin üzerine olsun.- Allah'ın kulu ve peygamberidir. Allah'ın salat ve selamı; (başta) Alemlerin Rabbinin halifesi ve Müminlerin emiri ve vakıf sahipleri (olmak üzere) Hz. Muhammed'in mükkerrem, mukaddes, tertemiz ve yardımı sadece Allah'tan isteyen yüce neslinin -Allah onların gölgelerini, celallerini, asırlar boyu devamlı kılsın ……, gölgelerini (ömürlerini) yüce emellere erişmeye devam ettiği, insanların umutlarının aydınlandığı ve mübarek olduğu, ikbal ufuklarından yıldızların doğduğu,

[1411] İki nüshası bulunmaktadır. Bunlardan biri VGMA'da "Defter No: 2178 / Sayfa No: 31 / Sıra No: 22" envanter numarası ile kayıtlı olup ve bu bölümde bu belgeden VGMA nüshası şeklinde bahsedilecektir. Diğer nüsha ise Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi'nde Kutu: "EV. VKF. / Gömlek: 12 / Sıra: 53" envanter numarası ile kayıtlı olup bu bölümde bu belgeden CBDA nüshası şeklinde bahsedilecektir.
[1412] Bu kısım vakfiyenin başlangıcına Osmanlı Türkçesi ile not olarak yazılmıştır.

gece ve gündüzün devam ettiği, yıldızları O'na secde etmeye devam ettiği sürece devam ettirsin.- üzerine olsun.

(3) Asıl meseleye gelince… Efendimiz, yüce sultan, yüce şahların şâhı, Arab ve Acem efendilerinin efendisi, Allah'ın halifesinin destekçisi, Allah'ın halifesinin yardımcısı, Allah dostlarını yücelten, Allah düşmanlarını rezil/zelil eden, sancağı muzaffer, …… …….. ……., halkı korkudan kurtaran,[1413] adalet ve şeref kaynağı, dinin ve dünyanın izzeti/şerefi, İslam'ın ve Müslümanların kulu/hizmetkârı, Selçukluların tâcı,[1414] fethin babası (fetih sahibi) Keykavus b. Sultan Saîd (mübarek, kutlu) Gıyaseddin Keyhüsren b. Sultan Alaeddin Keykubad -Mü'minlerin emirinin delili, Allah onu yüceltsin, devletini ebedi kılsın, saltanatını hâlis eylesin, devletinin düşmanlarını taşlasın, elindeki yerlerin mülklerini çoğaltsın ve kazançlı kılsın, (……..)[1415] ki böylece Müşrikleri zelil etsin, Mü'min kavmin gönlüne şifa versin.[1416]- isabetli/doğru bir bakış açısıyla dünyanın kusurlu süslerine baktığında ve onun (dünyanın) mutluluk değil aldanma yurdu olduğunu, mamur olan şeylerinin harab olduğunu, rüzgarının/esenliğinin geçici olduğunu, orada ikamet edenin/yaşayanın şüphesiz gideceğini (öleceğini), oraya (dünyaya) güvenen kişinin akan bir suya yazı yazmış gibi olduğunu, oraya (dünyaya) bel bağlayanın yakıcı bir uçurumun kenarını yerleştiğini anladığında ve tahkik ettiğinde (araştırıp anladığında) (vakfı gerçekleştirdi).

(4) (Vakfettiği köylerden/yerlerden biri): Korunmuş Konya (şehrine) bağlı Kestel diye bilinen köyün tamamını orada meskun olanlarla (oturanlarla) beraber tamamını vâkıfı ve ilk inşa edeni, yücelik sahibi, mevlâ/efendi, yüce atabey, dünya/âlem çıkarlarının düzenleyicisi, ümmetleri/milletleri tehlikelerden kurtaran memleketlerin/ülkelerin/kralların yöneticisi, alimlerin kıblesi/sığınağı, faziletlilerin rehberi, hakkın/doğrunun destekçisi, insanların yardımcısı, yaratılmışların/insanların hülasası, yaratılmışların özü, büyüklerin tâcı, merhameti bol, hâkimlerin dizginleri elinde olan, İslamî konularda hüküm sahibi, hoşgörüsü bol, güzel sözün kaynağı, mazlumlara hayat veren, zalimleri yok eden, Allah'ın yeryüzündeki delili, din ve milletin izzeti, İslam ve Müslümanların sığınağı, Peygamberlerin ve evliyanın varisi,

[1413] Altı çizili bölüm sadece VGMA nüshasında bulunmaktadır.
[1414] Altı çizili bölüm sadece VGMA nüshasında bulunmaktadır.
[1415] Parantez ile gösterdiğimiz kısımda 1-2 satırlık bir ibare bulunmaktadır. Fakat yazısı çok kötü olduğu için bazı kelimeler zorlama bir şekilde çıkartılmış olup toplu bir mana verilememiştir.
[1416] Altı çizili bölüm sadece VGMA nüshasında bulunmaktadır.

sultanların ve meliklerin babası,[1417] Mü'minlerin emirinin vakıflarının muhtarı/yöneticisi, Hazreti Rabbü'l-Âlemîn'in (Âlemlerin Rabb'inin) seçtiği, övgülerin babası (övgülerin sahibi) Kadı İzzeddin (Bey)[1418] diye meşhur Muhammed b. Ahmed -Allah ona uzun ömür, mükemmel izzet/şeref/kudret, yerine getirilen övgü, en hayırlı sevap/karşılı, en uygun hediye versin- ile bilinen Mâristân-ı Atik'e, izah edilecek olan, adı geçen köyün sınırları, hakları, tabileri, eklentileri, sınırları belli ve normal/sıradan arazilerinin kuralları/tefrişatı/elentileri, düzlükleri, dağları, menfaatleri, koruması altındakileri, mamur ve mamur olmayan yerleri, hisarları/kaleleri, kemerleri, kabzaları, biçilmiş (ekinleri), çevreleri, dağları, tepeleri, ……, vadileri, nehirleri, ağaçları, burçları, meraları, koyunların otlakları ve harman yerleri ile tamamını vakfetti, ebedi kıldı, tasadduk etti ve ölümsüzleştirdi. Bunların tamamını dört sınır çevirmektedir. Birincisi (birinci sınır) kuzeyden Rahbet Divânı; ikincisi (ikinci sınır) oradan (birinci sınırdan) döner ve batıda Kara Pınar, Ardı(u)çlu[1419] ve Mavi Taş'ta son bulur; üçüncüsü (üçüncü sınırı), oradan (ikinci sınırdan) döner ve güneyde Sultan Mevzii'nde, Karakaya ve Bedel Kalesi'nde son bulur; dördüncüsü (dördüncü sınır), oradan (üçüncü sınırdan) döner, Ketenlik, Sultan ……[1420] ve Ka(u)tlu'da son bulur ve oradan Fermek'e giden yola, oradan dere yatağına, oradan Yeşil Vadi'ye ve oradan da Meklüsifiya'ya uzanır.

(5) (Vakfedilen) ikinci köy, Koçmar diye bilinen köy olup onu da aynı şekilde dört (4) çevirmektedir. Birincisi (birinci sınır), kuzeyde, Kamad (Kumad, Kamar, Kumar)[1421] Han'ındır ki oradan (Kamad Han'dan) döner ve kuzeyde Merih'de (Sarih'de), İstambul[1422] Yolu'nda ve Yarı(u)m Ah(ı)ur'da son bulur; ikincisi (ikinci sınır)[1423], batıda, Akçakmak olup oradan (Akçakmak'tan) döner ve Kapucak Tepesi, Ot(u)rum Oyu(a)k, Devletler Tepesi ve Devletler Kuyusu'nda (Kapusu'nda) son bulur; üçüncüsü (üçüncü sınır), Koçmar Gediği; dördüncüsü (dördüncü sınırı) doğuda, Koçmar Dağı, Sarıcalılar, Karaman (Karamek) ve Kestel Çayı'dır.[1424]

[1417] Altı çizili bölüm sadece VGMA nüshasında bulunmaktadır.
[1418] Bu kelime sadece VGMA nüshasında yer almaktadır.
[1419] Bu kelime VGMA nüshasında (ارض حلو) (Halı Arazisi) şeklinde okunmaya daha uygundur.
[1420] Bu kelime belgede (اصد) şekline okunmuştur fakat tam olarak ne kastedildiği anlaşılamamıştır.
[1421] İbare belgede (القمار)veya(القماد) şeklinde yazılmış ve farklı şekillerde okunabileceği için bu şekilde yazdık. Hatta (ق) harfi yerine (ف) harfi ile de okunabilir.
[1422] Bu ibare belgede (استامبول) şeklinde yazılmıştır.
[1423] Bu ibare belgede çok okunaklı yazılmamış ancak siyak-sibak ve mana uyumu açısından bu şekilde olacağını düşünerek bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.
[1424] Altı çizili olan 4. paragraf sadece VGMA nüshasında yer almaktadır.

(6) Darü'l-Mülk (başkent) Konya'da bulunan, adı geçen vâkıfla bilinen (adı geçen vâkıfa ait olan), Muhammed er-Râzî'nin vakfına bitişik olan, sınırları meşhur olduğu (iyi bilindiği) için belirtilmeye gerek olmayan bostanların, ağaçlıkların, dağınık (farklı) arazilerin tamamı, tüm sınırları, dâhilî ve hâricî hakları ve buna benzer, aslî ve tâbî', eski ve yeni, bitişik ve müstakil/ayrı, vakfın içindeki mecsid, kabristan ve su kanalları gibi umuma ait olan şeyler dışında tüm her şeyi ile sahih (doğru, geçerli), şerî' (dine, kanuna uygun) bir vakıf ve makbul ve yürürlüğe konulmuş bir tasadduk olarak (vakfedilen) şeylerdendir.

(7) (Bu vakıflar) vârislerin en hayırlısı olan Allah yeryüzüne ve üzerindekilere vâris oluncaya (kıyamet kopuncaya) kadar satılamaz, hibe edilemez, rehin verilemez, mülk edinilemez ve telef edilemez.

(8) Allah Sübhanehu'nun (her türlü noksanlıktan münezzeh olan Allah'ın) buyurduğu şekilde vakfedilen adı geçen köyün faydaları/kazançları/gelirleri dört kısma/hisseye ayrılır. El-Mescidü'l-Camii'nin rakabesinden/kendisinden/müşahedesinden sonra iki hissesi, adı gelecek olan mütevellinin görüşüne uygun olarak caminin, hatibin, müezzinin ve kayyımın (müezzin kayyımın) gereklilikleri/ihtiyaçları, kilim/halı, hasır, yağ (gaz yağı), mum ve diğerleri için harcanır. Geriye kalan hisselerden bir hisse -ki o da dörtte bir hissedir.- de adı geçen maslahatlar/yararalar için harcanır. Geriye kalan bir hisse de derecelerine/makamlarına ve mütevellinin belirlediği şartlara göre mütevelli, nâzır ve hafızlar için harcanır

(9) Vâkıf Yüce Sultan –Allah saltanatını ebedi kılsın.- tevliyeyi, nezareti ve adı geçen vakfın tasarrufunu hayatta olduğu sürece adı geçen Atabey'e -Allah (ömrünü) uzun etsin.- ve ondan sonra adı geçen mütevellinin belirleyeceği birine tefviz etti (teslim etti, devretti).

(10) Allah'a, Ahiret Günü'ne iman eden hiçbir halifeye, sultana, melike/idareciye, emire, vâliye, vezîre, kadıya, müftîye, muhtesibe ve (diğer) tüm insanlardan hiç kimseye, bu vakfı yürürlükten kaldırması, değiştirmesi, dönüştürmesi, engellemesi (bozması), ihmal etmesi (devre dışı bırakması), toplaması[1425], dönüştürmesi ve belirtilen şatlarından birini değiştirmesi helal değildir. "Her kim işittikten sonra değiştirirse günahı ancak onu değiştirenlerin üzerinedir. Allah her şeyi

[1425] Belgede burada (اجمال) şeklinde bir kelime bulunmaktadır. "toplamak, bir araya getirmek, genellemek ve özetlemek" gibi manalara gelen bu kelime ile ne kastedildiği tam olarak anlaşılmamıştır.

bilir ve her şeyi işitir."[1426] Her kim de adı geçen vakfı iptal etmeye, değiştirmeye, bozmaya çalışırsa, ihmal (göz ardı) ederek zarar vermeye devam ederse veya bu nedenle te'vil etmeye (başka bir manaya çekmeye) çalışırsa büyük günah işlemiş ve günaha müstehak olur. Peygamber Efendimiz (SAV) şöyle buyurdu: "Mü'min kardeşinden haksız yere alacağı bir karış toprağı alırsa (ele geçirirse), Allah, cehennem ateşinde o (toprağın) yedi katını boynuna geçirir."[1427] Allah (hesap görücü olarak) onu hesaba çeker, ona yeter, ondan (gasp ettiği hakkı) geri talep eder, karşılığını verir, "O gün herkes yaptığının karşılığını bulur. O gün hiçbir haksızlık olmayacaktır; kuşkusuz Allah'ın hesabı çok hızlıdır."[1428] (ayetinde geçtiği üzere kıyamet günü) azap ve ceza arasında bırakır (azaba düçar eder). "Allah'ın, meleklerin ve bütün insanların laneti üzerine olsun"[1429] "O gün zalimlere, özür dilemeleri hiçbir fayda sağlamaz. Artık lânet de onlarındır, kötü yurt da onlarındır.[1430] "Bu öyle bir gündür ki artık konuşamazlar. (Zamanı geçtiği için) kendilerine izin de verilmez ki mazeret bildirsinler."[1431] "Bir gün gelecek yer başka yere, gökler de başka göklere dönüştürülecek, insanlar gücüne karşı durulamaz olan bir tek Allah'ın huzuruna çıkacaklardır."[1432] Allah onların namazlarını, zekatlarını, oruçlarını, haclarını, sarfettiklerini (sadakalarını, infaklarını, harcadıklarını) adaletlerini, ruku ve secdelerini kabul etmeyecektir. Sonu ve yeri Firavun, Nemrud, Semud (Semud Kavmi), Ad (Ad Kavmi), Hristiyanlar, Yahudiler, Tubba Kavmi, Ashab-ı Uhdud'la olsun. (Allah) onları cehenneme soksun, kafirlerle beraber ebedi olarak orada (cehennemde) bıraksın.[1433]

(11) Vakfedilen yerler harab olursa ve binaları (imareti) kalmazsa (vâkıf) "Rabbinin dilediği hariç, onlar gökler ve yer durdukça o ateşte ebedî kalacaklardır. Rabbin gerçekten istediğini yapar."[1434] "İyilik edenlerin mükâfatını zayi etmez."[1435] "Allah, hainlerin hilesini başarıya ulaştırmaz."[1436] (ayet-i kerimelerin mucibince) Müslümanların fakirlerine, muvahhidlerin ……. (vakfetti). Vâkıfın başladığı (teşebbüs ettiği, müjdelediği), verdiği, tasdik ettiği, yapmadığı ve uzaklaştırdığı (geriye

[1426] Bakara Suresi 2/181.
[1427] Benzer lafızlarla "Buhari, Mezalim 13 ve Müslim, Müsakat, 139-142" de geçmektedir.
[1428] Mü'min Suresi 40/17.
[1429] Bakara 2/161; Al-i İmran 3/87.
[1430] Mü'min Sûresi 40/52.
[1431] Mürselât Suresi 77/35-36.
[1432] İbrahim Suresi 14/48.
[1433] Altı çizili bölüm sade VGMA nüshasında bulunmaktadır.
[1434] Hûd Sûresi 11/107. Ayet-i Kerime'nin başındaki (خَالِدِينَ فِيهَا) ifadesi belgedeki metinde yoktur. Ancak büyük bir ihtimalle sehven yazılmadığını düşünerek tercümeye ekledik.
[1435] Hud Suresi 11/115,
[1436] Yusuf Suresi 12/52.

bıraktığı) konulardaki ecrini (mükafatını, karşılığını), rızasını elde etmek için gayret edenlerin ve şanını yüceltenlerin ecrini (mükafatını, karşılığını) zayi etmeyen Allah verir.[1437]

(12) (Vâkıf) bu vakfiyenin durumunu/önemini halkın hakimlerinden bir hâkime ve İslam kadılarından bir kadıya arz etti. Şerî' kararlarda ve dînî hükümlerde hükmü ve kararı geçerli ve bu konudaki araştırmaları ileri seviyede olan (hâkime) yöneltti. (O hâkim de) altı yüz elli iki senesinin (652) Şaban Ayının başlarında (ilk on gününde)[1438] şeriate (dine, kanuna) uygun ve hükme mutabık olduğunu buldu/gördü ve tüm bunların sahih (doğru, geçerli) olduğunu hükmetti ve hükme ve karara takva (Allah korkusu) ile nitelenen güvenilir şahitlerden hazır bulunanların şahit olmalarının gerekliliğine karar verdi. Koruyuculuğu için (Allah'a) hamd olsun, O'nun (Allah'ın) peygamberi Hz. Muhammed'e ve onun ailesine salât (dua, rahmet) ve selam olsun.

(13) İçeriğe şahit olanlar: Esad b. Muhammed –(Allah) bağışlasın.- / Abdurrahim b. Muhammed –(Allah) bağışlasın.- / Mahmud b. Ahmed –(Allah) bağışlasın.-.[1439] Yüce Sultanın …… şâhit olan. Yüce Sultanın ikrarına (tasdikine) şâhit olan.[1440]

4.8.5.3. Vakfiye[1441] Metni:

(1) قاضى عزّالدين وقفيه سى صورتدير (در)[1442]

(2) الحمد لله محيى من احبّ من عباده لمناجاته و يعفو من سائر خلقه بمعاملاته محرّك اسرار القاسدين بنفحاته و مروّح ارواح العاشقين بنظر آياته. من عرف حقّه ثبت[1443] على محامداته و من الّف واصله وفق مع عباداته و من ذاق حلاوة توحيده يعزّ عن مخلوقاته و اشهد ان لا اله الا الله وحده لا شريك له انّه يعلم سر العبد و خفياته و يقبل التوبة عن النادم و يعفو عن سيّئاته و اشهد انّ محمّدا عبده و رسوله المبعوث بسواطع رسالاته و بواضح دلالاته صلّى الله عليه و على آله صلاة دائمة ذو العز اعز عنه سمواته. و صلوات الله و تحياته على

[1437] Altı çizili olan 9. paragraf sadece VGMA nüshasında yer almaktadır.
[1438] VGMA nüshasında tarih bu şekilde yazılmıştır. Fakat CBDA nüshasında "beş yüz altı (506) senesinin Şaban Ayı'nın başlarında (ilk on gününde)" şekilde yazılmıştır.
[1439] Bu kısım sadece CBDA nüshasında yer almaktadır.
[1440] Bu kısım sadece VGMA nüshasında yer almaktadır.
[1441] İki nüshası bulunmaktadır. Bunlardan biri VGMA'da "Defter No: 2178 / Sayfa No: 31 / Sıra No: 22" envanter numarası ile kayıtlı olup ve bu bölümde bu belgeden VGMA nüshası şeklinde bahsedilecektir. Diğer nüsha ise Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi'nde Kutu: "EV. VKF. / Gömlek: 12 / Sıra: 53" envanter numarası ile kayıtlı olup bu bölümde bu belgeden CBDA nüshası şeklinde bahsedilecektir.
[1442] Bu paragraf vakfiyenin başlangıcına Osmanlı Türkçesi ile not olarak yazılmıştır.
[1443] VGMA nüshasında (بنت), CBDA nüshasında (ثبنث) şekilde yazılmış ancak mana açısından (ثبت) şeklinde olmasının mana ve siyak-sibak açısından daha doğru olacağını düşündüğümüz için bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.

المواقف المقدّسة البنو المحمدة المكرّمة الطامة الزكيّة الجليلة الامامية القياسية المستعينين[1444] بالله امير المؤمنين و خليفة رب العالمين، خلّد الله على كرّ العصور[1445] ظلالها و ابقى على مرّ الدهور جلالها، ولا زالت مطايا الآمال ..... العالية ناله و رجال الأمالي يضيها باركه و كواكب سعودها عن افق الاقبال طالعه و نجوم معابدتها منية/منبة افلت[1446] ما تبّ الصبح سناه و تب اليل دحاه...

(3) وبعد... فانّ مولانا سلطان الاعظم شهنشاه المعظّم مولى موالى العرب والعجم ناصر خليفة الله معين خليفة الله معز اولياء الله مزلّ اعداء الله المنصور لوائه المشرف[1447] اوليائه كهف الثقلين عون الله في ..... مجير الخلق من المخافته[1448] معدن العدل و الشرف عزّ الدنيا و الدين عبد الاسلام (النسلام)[1449] و المسلمين تاج السلجوق[1450] ابو الفتح كيكا وس بن سلطان السعيد غياث الدين كي خسرو بن السلطان علاء الدين كيقباد برهان امير المؤمنين عظّم الله و ابّد دولته و عقّد بالخلوص سلطنته و رجم اعداء دولته كثر و حصل ملوك الارض فى يده (..... ..... امور العالم سياسته و مدد او حرس ..... امره عن الضلال ..... شبابه (سنابه) و عمره عن الزوال و خجول .... والقلا والمكر بواجب (بواحد) العباد بالسفه والنزاع و ار(ي) الله اعدائه الموت .... العبد انّ الاكبر حقيقة و .....)[1451] حتّى يزلل المشركين و يشفى صدور قوم المؤمنين[1452] لمّا نظر بنظرة الصائب الى زخارف الدنيا الدنيّة و يحقّق انها دار غرور و لا دار سرور و عمرانها خراب ريحها سموم ساكنها لا شك فرار انّ من اعتمد عليها فكانّه نقّش على ماء جارية و من يركن اليها فهو متوطّن على شفا جرف حار.

(4) وقف و ابّد و تصدّق و خلد جميع قرية المدعوة بكستل من مضافات محروسة قونية مع ما يسكنها المارستان العتيق المعروفة بواقفها و منشئها الصاحب الاعظم مولى الاتابك المعظّم ناظم مصالح العالم قوّام الممالك ينجي الامم من المهالك قبلة العلماء قدوة الفضلاء ناصر الحقّ عاضد الخلق خلاصة الانام زبدة الانام تاج الاعظم وافر المراحم مالك ازمة الحكام قاضي[1453] في[1454] اسلام كنز[1455] سماحه منبع الفصاحة[1456] حياة[1457] المظلومين

[1444] İbare belgede (الموستعصمة) şeklinde yazılmıştır.

[1445] Her iki nüshada da burada (القصور) şeklinde bir ibare var. Ancak siyak-sibak açısından (العصور) şeklinde olmasının daha doğru olacağını düşünerek bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.

[1446] İbarede burası (افلة) şeklinde yazılmış ancak doğrusunun (افلت) şekilde olacağını düşünerek bu şekilde yazdık.

[1447] İbarede bu kısım iyi okunamıyor. Ancak siyak-sibaktan ve ibarenin benzerliğinden dolayı bu şekilde yazdık.

[1448] Altı çizili kısım sadece VGMA nüshasında bulunmaktadır.

[1449] Belgede bu şekilde yazılmış.

[1450] Altı çizili kısım sadece VGMA nüshasında bulunmaktadır.

[1451] Parantez içerisindeki kısmın da yazısı çok kötü olduğu için bazı kelimeler zorlama bir şekilde çıkartılmış olup toplu bir mana verilememiştir.

[1452] Altı çizili kısım sadece VGMA nüshasında bulunmaktadır.

[1453] İbare belgede (قاضي) şeklinde yazılmıştır ancak mana ve gramer açısından (القاضي) şeklinde olmasının daha doğru olacağını düşündüğümüz için bu şekilde yazdık.

[1454] Buradaki kelime çok okunaklı değil ama siyak-sibaktan bu şekilde okunmasının doğru olacağını düşünerek bu şekilde yazdık.

[1455] Kelime belgede noktasız olarak yazılmıştır.

[1456] İbare belgede (من بع فصاح) şeklinde yazılmıştır ancak (منبع الفتاحة) şeklinde olmasının daha doğru olacağını düşündüğümüz için bu şekilde yazdık.

[1457] İbare belgede (حياة) şeklinde yazılmıştır ancak (حيات) şeklinde olmasının daha doğru olacağını düşündüğümüz için bu şekilde yazdık.

ممات[1458] الظالمين حجّة الله في الارض عزّة الملّة والدين كهف الاسلام والمسلمين وارث الانبياء والمرسلين ابو الملوك والسلاطين[1459] مختار مواقف امير المؤمنين مجتبى حضرت رب العالمين ابو المحامد محمّد بن احمد الشهير بقاضى عزّ الدين (بك[1460])[1461] اولاه الله من العمر اطوله و من العزّ اكمله و من الثناء اعمله و من الثواب آخر له و من العطاء اوفاه حسب ما يأتي شرح بجميع ما للقرية المذكورة من الحدود و الحقوق والتوابع والّواحق والمضافات المراسم و العدية من اراضها سهلها و جبلها من مرتفعها و منحفضها وعامرها و غامرها اجامها و اكامرها مقابضها و محتشها و محيطها و جبالها و تلالهما و ..... و اوديتها و انهارها و اشجارها و بروجها و مروعها و مروح اغنامها و مواضع بيادرها المحيط بجميعها حدود اربعة اولها رحبت ديوان كائن شمالا و ثانيها يدور منه و ينتهي قرا بكار و اردجلو[1462] و حجر ازرق غربًا و ثالثها يدور منه و ينتهى الى مصفّ السلطان و الى قره قيا و الى قلعة بدل قبلةً و رابعها يدور منه و ينتهي إلى كتا نلك و إلى الصطيل[1463] السلطان و إلى قتلو و يمتد منه إلى الطريق المار إلى فرمك و يمتد منه إلى المسيل و يمتد منه الى وادى ازرق و يمتد منه إلى مكلوسيفا.

(5) والقرية الثانية[1464] المعرمفة بقوجمار يجيطها ايضا[1465] حدود اربع اوّلها هان(خان)[1466] القماد (القمار) و يدور[1467] منه و ينتهى الى[1468] صريح (مريح) و الى[1469] طريق استامبول و الى[1470] يارم اخور شمالا و (ثانيها)[1471] اق جقمق يدور منه و ينتهى الى قبوجق ديسى و اوطروم اوياق و دولتلر ديسى و دولتلر قيو سى غربا و ثالثها[1472] قوجمار[1473] و قوجامار كديكى و رابعها قوجامار طاغى و صارجاليلرو قارمك و كستل جاى شرقا.[1474]

[1458] İbare belgede (مماة) şeklinde yazılmıştır ancak (ممات) şeklinde olmasının daha doğru olacağını düşündüğümüz için bu şekilde yazdık.
[1459] Altı çizili kısım sadece VGMA nüshasında bulunmaktadır.
[1460] Belgede ibare (بب) şeklinde yazılmış ancak (بك) şeklinde olmasının daha doğru olacağını düşünerek bu şekilde yazdık.
[1461] Bu kelime sadece VGMA nüshasında yer almaktadır.
[1462] Bu kelime VGMA nüshasında (ارض حلو) (Halı Arazisi) şeklinde okunmaya daha uygundur.
[1463] Bu kelime ile tam olarak ne kastedildiğini anlayamadık.
[1464] Bu kelime belgede çok iyi okunamıyor ancak siyak-sibak, mana ve benzerlik açısından bu şekilde olmasının uygun olacağını düşünerek bu şekilde yazdık.
[1465] Belgede ibare (ايصا) şeklinde yazılmış ancak (ايضا) şeklinde olmasının daha doğru olacağını düşünerek bu şekilde yazdık.
[1466] Belgede ibare (هان) şeklinde geçmektedir. Ancak bu haliyle bir mana çıkmamaktadır. Bu nedenle siyak sibaktan ve kâtibin genel olarak yazısının çok bozuk olduğundan hareketle bu ibarenin kuvvetle muhtemel (خان) şeklinde olduğunu düşünerek bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.
[1467] Belgede bu ibare (بميدسن)'e benzer bir şekilde yazılmış ancak bir mana veremedik. Siyak-sibak, mana ve önceki ibarelerden de yola çıkarak kuvvetle muhtemel (يدور) şeklinde olacağını düşünerek bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.
[1468] Belgede ibare (الا) şeklinde yazılmış ancak (الى) şeklinde olmasının daha doğru olacağını düşünerek bu şekilde yazdık.
[1469] Belgede ibare (الا) şeklinde yazılmış ancak (الى) şeklinde olmasının daha doğru olacağını düşünerek bu şekilde yazdık.
[1470] Belgede ibare (الا) şeklinde yazılmış ancak (الى) şeklinde olmasının daha doğru olacağını düşünerek bu şekilde yazdık.
[1471] Bu ibare belgede çok okunaklı yazılmamış ancak siyak-sibak ve mana uyumu açısından bu şekilde olacağını düşünerek bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.
[1472] Bu ibare belgede iyi yazılmamış ancak siyak-sibak, mana ve benzerlik açsıdan yola çıkarak bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.
[1473] Yukarıda (فوجمار) şeklinde yazılan yerle kuvvetle muhtemel aynı ancak burada (قوجامار) şeklinde yazılmış.
[1474] Altı çizili olan 4. paragraf sadece VGMA nüshasında yer almaktadır.

(6) و منها جميع البساتين و المشجرة/المسخرة والاراضى المتفرّقة كلها بمحروسة دار الملك قونية المعروفة بالواقف المذكور متّصل بوقف محمد الرازي مستغنية عن الحدود بشهرتها بجملّة[1475] الحدود والحقوق والداخلة فيها والخارجة عنها على تناي الوجوه باسرها اصلا و تبعا قديما و حديثًا متصلًا و منفصلًا سوى ما يدخل في الوقف كالمساجد والمقابر والمسبلات المختصة بالعامة وقفا صحيحا شرعيّا و تصدقا جائزا مرعيّا.

(7) لا يباع ولا يوهب ولا يرهن ولا يو رث ولا يملك ولا يتلف الا ان يرث الله الارض و من عليها وهو خير الوارثين.

(8) فيما افاد الله سبحانه وقفا (من فوايد (فوائد) القرية المذكورة يجعل اربعة اقسام)[1476] يصرف السهمان منها بعد رقبة المسجد الجامع لمواجب خطيب والجامع والمؤذّن[1477] والقيّم والبسط والحصر والزيت والشموع و غيرها حسب ما يقتضيه رأي المتولّى الذي يأتى ذكره من السهم الباقية يصرف السهم الواحد وهو ربع التام الى مصالح المذكورات و سهم الباقى يصرف للمتولية و النظر و للحفّاض بقدر مراتبهم و شروط التي يعيّن المتولّى.

(9) فقد فوّض الواقف السلطان العظيم خلّد الله سلطانه التولية و نظر و تصرّف فى الوقف المذكور الى الاتابك المذكور ولا زال المتولي المذكور (بالعاد)[1478] ما دام فى قيد الحيوة اطال الله بعده واحدة من يعيّنه المتولّى المذكور.

(10) لا يحلّ لاحد يؤمن بالله واليوم الآخر من خليفة سلطان و ملك و امير و والي و وزير و قاضى و مفتي و محتسب ولا لاحد من الناس قاطبة ان ينفض هذا الوقف ولا تغيّره ولا تبديله ولا تعطيله ولا اهماله ولا اجماله[1479] ولا تحويله ولا لغير شرط من شروطه المذكورة "فَمَنْ بَدَّلَهُ بَعْدَ مَا سَمِعَهُ فَاِنَّمَا اِثْمُهُ عَلَى الَّذِينَ يُبَدِّلُونَهٗ اِنَّ اللهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ"[1480] إلى آخرة الآية فمن شرع في نقض المذكور او فى غيره او فى تعطيله او دام غرما فى اهماله او تأوّل لذلك فقد ارتكب الجرم و استوجب المأثم "قال النبيّ عليه السلام شبر من الارض يأخذه المؤمن من اخيه بغير حقّ طوّقه الله به سبع ارضه فى نار جهنّم"[1481] والله حسبه و مكافيه و مطالبه و مجازيه باقٍ بين العذاب و بين العقاب. "اَلْيَوْمَ تُجْزٰى كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ لَا ظُلْمَ الْيَوْمَ اِنَّ اللهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ"[1482] و عليه "لَعْنَةُ اللهِ وَالْمَلٰٓئِكَةِ وَالنَّاسِ اَجْمَعِينَ"[1483] "يَوْمَ لَا يَنْفَعُ الظَّالِمِينَ مَعْذِرَتُهُمْ وَلَهُمُ اللَّعْنَةُ وَلَهُمْ سُوءُ الدَّارِ"[1484] "... يَوْمُ لَا يَنْطِقُونَ * وَلَا يُؤْذَنُ لَهُمْ فَيَعْتَذِرُونَ"[1485] "يَوْمَ تُبَدَّلُ الْاَرْضُ غَيْرَ الْاَرْضِ وَالسَّمٰوَاتُ وَبَرَزُوا لِلّٰهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ"[1486] ولا يقبل الله منهم صوم ولاصلاة ولا زكاة ولا حجّ ولا صرف ولا عدل ولا ركوع ولا سجود و اجله (و) محلّه فرعون و

[1475] Kelime belgede (بمحلة) şeklinde yazılmış ancak (بجملة) şeklinde olmasının daha doğru olacağını ve sehven yanlış yazıldığını düşünerek bu şekilde yazdık.
[1476] Altı çizilmiş olan bölüm GMA nüshasında, üzerine mürekkep döküldüğü anlaşılan bir karalanmadan dolayı okunamamaktadır.
[1477] Altı çizili olan bölüm VGMA nüshasında bu şekilde yazılmıştır ve CBDA nüshasındaki yazı tam olarak okunamamaktadır.
[1478] CBDA nüshasında bu şekilde yazılmıştır.
[1479] Be kelime ile ne kastedildiği tam olarak anlaşılmamıştır.
[1480] Bakara Suresi 2/181.
[1481] Benzer lafızlarla "Buhari, Mezalim 13 ve Müslim, Müsakat, 139-142" de geçmektedir.
[1482] Mü'min Suresi 40/17.
[1483] Bakara 2/161; Al-i İmran 3/87.
[1484] Mü'min Sûresi 40/52.
[1485] Mürselat Suresi 77/35-36.
[1486] İbrahim Suresi 14/48.

نمرود و عاد و سمود و نصارى واليهود و قوم تبّع و اصحا ب الاخدود و ادخله فى جهنّم و خلّده في خلود الكافرين.[1487]

(11) و ان خربت المواضع الموقوف عليها و لم يكن عمارتها على فقراء المسلمين ..... الموحّدين "... مَا دَامَتِ السَّمٰوَاتُ وَالْاَرْضُ اِلَّا مَا شَآءَ رَبُّكَ اِنَّ رَبَّكَ فَعَّالٌ لِمَا يُرِيدُ"[1488] "....لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ"[1489] "لَا يَهْدِي كَيْدَ الْخَائِنِينَ"[1490] و اجر الوقف فيما يباشره و يعطاه واعتقده و بوّأه و ابعده و اقصاه على الله الذى لا يضيع اجر من سعى[1491] فى رضاه.[1492]

(12) فقد رفع شان هذه الوقفيّة إلى حاكم من حكّام الانام و قاضي من قضاة الاسلام و ولاه الحاكم نافذ الحكم والقضاء فى القضايا الشرعيّة والاحكام الدينيّة ..... و أمعن النظر فيه فوجده موافقا للشرع و مطابقا للحكم فحكم بصحة جميع ذلك كلّه وقضى بلزوم الاشهاد على الحكم والقضى من حاضرة من الشهود الثقات الموصوفين باتقا فى غرّة شهر شعبان السنة اثنين و خمسين و ستّمائة[1493] / فى غرّة شهر شعبان سنة ست و خمسن مائة[1494] ... والحمد لوليّه والصلاة على نبيّه محمّد و آله و سلّم.

(13) شهود المضمون: اسعد بن محمد عفي عنه / عبد الرحيم بن محمد عفى عنه / محمود بن احمد عفي عنه.[1495] الشهيد على ..... السلطان العظيم / الشهيد على اقرار السلطان العظيم / و غيرهم.[1496]

4.8.5.4. Vakfiye Değerlendirme:

Vakfın Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde "Defter/Sayfa/Sıra No: 2178/-/" envanter numarası ile kayıtlı nüshasını esas aldık. Bununla birlikte Mikail Bayram "Selçuklu Veziri Kadı İzzeddin Tarafından Düzenlenen Bir Vakıfname" adlı makalesinde 1981 yılında Mevlana Müzesi'nin doğusundaki toprak bir evin yıkımı sırasında Kadı İzzeddin'e ait olduğu anlaşılan bir vakfiye bulunduğundan ve bu vakfiyenin o dönemin müze Müdürü Erdoğan Erol tarafından müzeye kazandırıldığından bahsetmektedir. Mevlana Müzesi'nde böyle bir belge bulamadık. Ayrıca ellerindeki bu tarz belgeleri Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı'na (CBDA) gönderdiklerini ifade ettiler. Devlet Arşivleri kayıtlarını incelediğimizde "EV.VKF. / 12 -53" envanter numaralı, üzerinde "Kadı İzzeddin Vakfiyesi Suretidir"

[1487] Altı çizili bölüm sade VGMA nüshasında bulunmaktadır.
[1488] Hûd Sûresi 11/107. Ayet-i Kerime'nin başındaki (خَالِدِينَ فِيهَا) ifadesi büyük bir ihtimalle sehven yazılmamıştır. Biz de yazmadık ancak tercümeye ekledik.
[1489] Hûd Sûresi 11/115. Ayet-i Kerimenin başındaki (وَاصْبِرْ فَإِنَّ اللَّهَ) ifadesi belgede yazılmamış.
[1490] Yusuf Suresi 12/52.
[1491] İbare belgede (سعا) şeklinde yazılmış ancak (سعى) şeklinde yazılmasının daha doğru olacağını düşünerek bu şekilde yazdık.
[1492] Altı çizili olan 9. paragraf sadece VGMA nüshasında yer almaktadır.
[1493] VGMA nüshasında tarih bu şekilde yazılmıştır. Fakat CBDA nüshasında (فى غرّة شهر شعبان سنة ست و خمسن مائة) şekilde yazılmıştır.
[1494] Tarih CBDA nüshasında bu şekilde yazılmıştır.
[1495] Bu kısım sadece CBDA nüshasında yer almaktadır.
[1496] Bu kısım sadece VGMA nüshasında yer almaktadır.

yazan ve H. 506 (M. 1113) tarihli alt bölümünde muhasebe ve mütevelli ile ilgili bazı notların yazıldığı ve alt kısmında bazı yıpranmalar ve yırtılmalar olan müstakil bir belge bulduk. Fakat Mikail Bayram, incelediği belgenin 3.5 m. uzunluğunda, 23 cm. eninde, sırtının bez ve rulo halinde olduğunu, baştan bir metre kadar kısmının rutubetten ve toprak altında kalmış olmasından dolayı okunamayacak şekilde yıprandığını ve H. 1 Şaban 652 tarihli bir belge olduğunu belirtmektedir. Bizim Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri'nde bulduğumuz belge ise hem belge tarihi hem de belge evsafı açısından Mikail Bayram'ın tarifine ve makalesinin sonuna eklediği vakfiyenin son kısmını gösteren fotoğrafa uymamaktadır. Bu durumda Mikail Bayram'ın belirttiği belgenin Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri'nde bulduğumuz belge olmadığı anlaşılmaktadır. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri'ndeki yetkililer de yaptığımız görüşmede sistemde bulunmayan belgeyi bulmanın zor olduğunu ifade ettiler. Bu nedenle incelediğimiz iki belge dışında Mikail Bayram'ın belirttiği farklı bir belge olduğu kanaatine sahip olmakla birlikte bu belgeye ulaşamadık.

VGMA'daki belge bazı kelimelerin ve cümlelerin okunmasını ve tercüme edilmesini zorlaştıracak şekilde oldukça kötü yazılmış bir belgedir. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri'ndeki belge ise daha okunaklı ve düzgün yazılmış bir belgedir. Bu iki belgenin üzerinde kasten bir tahrif yapılmadığını düşünerek karşılaştırdığımızda bir açıdan mükerrer belge olduklarını farklı bir açıdan da farklı belgeler olduklarını düşündürecek ihtimaller söz konusudur:

CBDA'ndeki belge ile VGMA'daaki belge karşılaştırıldığında bazı hususlarda birbirlerine nazaran eksikliklerin ve farklılıkların olduğu görülmektedir. VGMA belgesi H. 652 (M. 1254) tarihli olup vâkıfın Keykavus b. Gıyaseddin Keyhüsren b. Alaeddin Keykubad (II. İzzeddin Keykavus) olduğu kaydedilmektedir. Sultanın müstakil ve ortak olarak yaklaşık 1246-1262 yılları arasında hüküm sürdüğü düşünüldüğünde belgedeki tarihi gerçek ile belge tarihi uyuşmaktadır. CBDA nüshası ise H. 506 (M. 1113) tarihli olup vâkıfın Keykavus b. Gıyaseddin Keyhüsren b. Alaeddin Keykubad (II. İzzeddin Keykavus) olduğu kaydedilmektedir. Bu durumda belge tarihi ile tarihi gerçek uyuşmamaktadır. Ayrıca Kadı İzzeddin'in H. 654 (M. 1256)[1497] tarihinde vefat ettiği yönündeki bilgileri de dikkate aldığımızda CBDA

[1497] İbn-i Bibi, *Anadolu Selçukî Devleti Tarihi*, (çev. M. Nuri Gençosman), Uzluk Yayınevi, Ankara 1941, s.258.

nüshasında kaydedilen H. 506 (M. 1113) tarihi ile vâkıfın ölüm tarihi de uyuşmamaktadır. VGMA nüshasında mevkuflardan biri olarak sayılan "Koçmar Köyü" uzun uzun ve ayrıntılı olarak sınırları vb. ile birkaç satıra tekabül eden bir izhatla yazıldığı halde CBDA nüshasında ne mevkuf köyün ismi ne de sınırlarını izah eden birkaç satırlık bölüm hiç yazılmamıştır.

VGMA nüshası ile CBDA nüshası arasında önceki paragrafta izah ettiğimiz üzere esasa tekabül eden hususlarda farklılıklar bulunmaktadır. Ayrıca aralarında mükerrer belgelerde görüldüğü üzere dua ve vakfa muğayir hareket edenlere karşı tazir cümleleri, vâkıfı öven ifadeler gibi vakfiyenin temel hususları ile ilgili olmayan hususlarda da farklılıklar vardır. Bir durum değerlendirmesi yaptığımızda iki ihtimalin söz konusu olduğu yorumu yapılabilir:

Birinci İhtimal: Vâkıfın, mevkufun aleyhin, genel olarak içeriklerinin, döneminin yani belgelerde adı geçen sultanın isimlerinin aynı olması ve ayrıca bu iki nüshanın sonunda mütevelli ile ilgili aynı ifadelerle yazılmış aynı tarihli bazı notların olması iki belgenin aynı yani mükerrer belgeler olduğu hususunu kuvvetlendirmektedir. Bununla birlikte esasa tekabül eden huşulardaki farklılıklar istinsah esnasında sehven yapılmış eksiklik veya yanlışlık sonucu olup iki belgenin mükerrer olduğu söylenebilir.

İkinci İhtimal: İki nüshayı karşılaştırdığımızda vâkıfın, mevkufun aleyhin, genel olarak içeriklerinin, döneminin yani belgelerde adı geçen sultanın isimlerinin aynı olması iki belgenin aynı yani mükerrer belgeler olduğunu düşünmemizi sağlayacak ihtimallerdir. Fakat iki belgenin tarihlerinin tamamen birbirinden farklı olması, uzun uzun ve ayrıntılı olarak sınırları vb. ile birkaç satıra tekabül eden bir mevkufun belgenin birinde tamamen kayıtlı olup diğerinde tamamen kaydedilmemiş olması iki belgenin mükerrer belge olmadıklarını göstermektedir. Buradan hareketle bir istinsah hatası söz konusu ise tüm sınırları vb. ile bir mevkufun yazılmasında değil de bir-iki kelime ile ifade edilen tarih ibaresinde bir yanlışlık olduğunu düşünmek daha izah edilebilir ve makul görünmektedir. CBDA nüshasının tarih ibaresinin yanlış kaydedilmiş veya yanlış istinsah edilmiş olmakla birlikte VGMA nüshasında ismi geçen vâkıf sultan Keykavus b. Gıyaseddin Keyhüsren b. Alaeddin Keykubad'ın (II. İzzeddin Keykavus) hüküm sürdüğü 1246-1262 tarihleri arasında bir tarihte vaki olduğu ve vâkıfın önce CBDA nüshada belirtilen bir vakıf tanzim ettiği ve daha sonra

vakfiye ifadelerinde bazı küçük farklarla VGMA nüshasını tanzim edip iki belgede de adı geçen aynı mevkufun aleyhlere bir de "Koçmar Köyü"nü vakfettiği düşünülebilir.

Her iki nüshayı karşılaştırmalı olarak incelediğimizde her iki nüshada da vâkıfın II. İzzeddin Keykavus olduğu kaydedilmiştir. Vâkıf sultandan "Yüce sultan, şahların şâhı, Arab ve Acem efendilerinin efendisi, Allah'ın halifesinin destekçisi, Allah'ın halifesinin yardımcısı, Allah dostlarını yücelten, Allah düşmanlarını rezil/zelil eden, dinin ve dünyanın izzeti/şerefi, İslam'ın ve Müslümanların kulu/hizmetkârı, Selçukluların tâcı,[1498] fethin babası (fetih sahibi) Keykavus b. Sultan Saîd (mübarek, kutlu) Gıyaseddin Keyhüsren b. Sultan Alaeddin Keykubad" şeklinde bahsedilmektedir. Vakfiyedeki bu bilgiye ve vakfiye tarihine baktığımızda vâkıfın Sultan II. İzzeddin Keykavus olduğu anlaşılmaktadır. Dünyanın mutluluk değil aldanma yurdu olduğu, mamur olan şeylerinin harab olduğu, orada ikamet edenin/yaşayanın şüphesiz gideceği (öleceği) anlayışıyla bu vakfı tanzim ettiği belirtilmektedir. Sultan II. İzzeddin Keykavus'un, muhtemelen 633'te (1235) doğduğu ifade edilmekte olup vakfiyeden de anlaşılacağı üzere babası II. Gıyâseddin Keyhusrev, annesi Rum bir papazın kızı olan Berdûliye Hatundur ve kimi zaman tek başına kimi zaman da kardeşleriyle ortak bir şekilde 1246-1262 yılları arasında yaklaşık 16 yıl hükümdarlık yapmıştır[1499].

Vakfiyede, mevkufun aleyh yapılardan birinin yani "Mâristân-ı Atik"i inşa edenin Kadı İzzeddin olduğu belirtilmekte ve hatta kendisinden yapının "vâkıfı" şeklinde bahsedilmektedir ki inşa ettirdiği yapı için bir de vakıf tanzim ettiğini göstermektedir. Vakfiyede Kadı İzzeddin'den "Atabey, memleketlerin/ülkelerin/kralların yöneticisi, alimlerin kıblesi/sığınağı, faziletlilerin rehberi, büyüklerin tâcı, hâkimlerin dizginleri elinde olan, İslamî konularda hüküm sahibi, Allah'ın yeryüzündeki delili, din ve milletin izzeti, İslam ve Müslümanların sığınağı, Peygamberlerin ve evliyanın varisi, sultanların ve meliklerin babası,[1500] Mü'minlerin emirinin vakıflarının muhtarı/yöneticisi, Hazreti Rabbü'l-Âlemîn'in (Âlemlerin Rabb'inin) seçtiği," kişi olarak bahsedilmekte ve Kadı İzzeddin (Bey)[1501] diye meşhur olup asıl adının "Muhammed b. Ahmed" olduğu kaydedilmektedir.

[1498] Altı çizili bölüm sadece VGMA nüshasında bulunmaktadır.
[1499] Faruk Sümer, "Keykavus II", *TDVİA*, C. 25, Ankara 2022, s354-356.
[1500] Altı çizili bölüm sadece VGMA nüshasında bulunmaktadır.
[1501] Bu kelime sadece VGMA nüshasında yer almaktadır.

İ. Hakkı Konyalı, Kadı İzzeddin Camii'nin avlusunda ehrâmi bir türbe bulunduğundan ve bu türbedeki sandukadan arta klan parçalarda Kadı İzzeddin'in isminin "İzzeddin Muhammed b. Ahmed b. Mahmud b. Muhammed er-Râzî" şeklinde yazdığını belirtmektedir[1502]. Aslen Rey'li olduğu bilinmekle birlikte ailesi, tahsil hayatı gibi hususlarda pek bilgi bulunmamaktadır. I. Alaeddin Keykubad ve II. Gıyaseddin Keyhüsrev dönemlerinde kadılık, II. İzzeddin Keykavus döneminin ilk yıllarında kâdı'l-kudâtlık ve elçilik gibi bazı diplomatik görevler üstlenmiştir.[1503] İncelediğimiz vakfiyelerde de kendisinden "Atabey" şeklinde bahsedilmektedir ki bu görevi de üstlendiği anlaşılmaktadır. Ayrıca İbn-i Bibi onun etkili bir hitabet yeteneği olduğundan, siyasi dehasından, iç ve dış düşmanlara ve özellikle Moğollara karşı mücadelesinden övgüyle bahsetmektedir[1504].

Kaynaklarda Kadı İzzeddin'in H. 654 (M. 1256) yılında vefat ettiği[1505] ifade edilir. Ölümünden sonra içerisinde kendine ait cami ve medresenin bulunduğu manzumenin bahçesinde bir kümbette medfun olup kümbedin ne zaman yıkıldığı bilinmemektedir[1506]. Türbenin (kümbedin) üst kısmının bir deprem neticesinde yıkıldığı[1507] ve yıkılan bu kümbetin yerine sıradan toprak dam örtülü kerpiç bir türbe inşa edildiği[1508] ifade edilir. İ. Hakkı Konyalı bu türbenin Seyf'ed-din Karasungur Türbesi gibi piramidal kubbeli olduğunu ve binanın altında, içinde üç mezar bulunan bir bodrum katının hala durmakta olduğunu, ortada tuğladan yapılmış bir sandukanın ve sandukanın çevresinde de düzensiz ve bakımsız bırakılmış çok kıymetli ve büyük ebatta çini parçaları bulduğunu, bulduğu bu çinilerin Karaslan Türbesi sandukasının çinilerine çok benzediğini ve sandukanın üstünde ve pencere içinde muhteşem bir tâkın veya eyvanın mukarnaslarından sökülmüş olduklarını düşündüğü erkekli dişili parçalar gördüğünü ve mukarnas yapraklarının içinde mavi mozaiklerle yapılmış altı kollu yıldızların olduğunu ifade eder[1509]. Hayri Önol da Selçuklu tarzında süslenmiş türbenin

[1502] İ. Hakkı Konyalı, *Konya Tarihi*, s.281.
[1503] İbn-i Bibi, *El Evamirü'l-Ala'iye Fi'l-Umuri'l-Ala'iye (Selçukname*), C. 2, s.131-132.
[1504] İbn-i Bibi, *El Evamirü'l-Ala'iye Fi'l-Umuri'l-Ala'iye (Selçukname*), C. 2, s.154-156.
[1505] İbn-i Bibi, *Anadolu Selçukî Devleti Tarihi*, s.258.
[1506] Mikail Bayram, "Selçuklu Veziri Kadı İzzeddin Tarafından Düzenlenen Bir Vakıf-nâme", s.49.
[1507] İ. Hakkı Konyalı, "Bir Huccet İki Vakfiye", *Vakıflar Dergisi,* S. 7, Ankara 1968, s.97-98.
[1508] İ. Hakkı Konyalı, *Konya Tarihi*, s.281; Hayri Önol, "Konya'da Kadı İzzeddin Camii Vakfiyesi", *Konya Mecmuası,* S. 7, Konya (1)937, s.448.
[1509] İ.H. Konyalı, *Konya Tarihi*, s.281. Bu yapıya ait Konya Çini Eserleri Müzesinde 39 envanter numarasına kayıtlı bir çini parçası bulunmaktadır. Bu parça bej renkli bir hamurdan imal edilmiş bir çini parçasıdır.

yıkıldığını, türbenin üstünde kerpiçten kasvetli bir hücrenin olduğunu ifade eder[1510]. Fakat günümüze bunlar da ulaşamamış olup Konya Kadı İzzeddin Camii'nin avlusunda Latin harfleriyle "Merhum Kadı İzzeddin" ve "Kadı İzzeddin Tekkesi" yazılmış iki taşı (Foto. 141, 142) bulunmaktadır.

Vakfiyede yapıdan "Mâristân-ı Atik" şekline bahsedilmektedir. Mâristân kelimesi Farsça "bîmâr" yani hasta kelimesi ile yer adı yapmakta kullanılan "-istân" ekinin birlşimiyle oluşan "Bîmaristân" kelimesinin halk arasında bu kelimeden bozulmasıyla kullanılan bir kelime olup hastane anlamına gelmektedir. Müslüman İspanya'da malastan/marastan, Mısır'da murustan, Mağrib'de morstan/mestran şekline dönüştüğü görülür. İlk müslüman Karahanlı Hakanı Tamgaç Buğra Han'ın 1065'te Semerkant'ta tesis ettiği hastahanenin Arapça vakfiyesinden, Orta Asya Müslümanlarının bîmâristan yerine dârülmerza, Selçuklular'ın ise dârülâfiye, dârüşşifâ tabirlerini kullandıkları anlaşılmaktadır. Osmanlılar dârüşşifâ ile birlikte daha çok dârüssıhha, şifâhâne, bîmârhâne ve tımarhane kelimelerini kullanmışlardır.[1511] Yine Anadolu Selçuklu dönemine ait olup bu vakfiye ile aralarında yaklaşık 60 sene fark olan Şifaiye Medresesi veya bir diğer ifadeyle Sivas Darüşşifası'nın H. 01.01.615 (M.30.03.1218) tarihli vakfiyesinde "dârü'ş-şifa" şeklinde bir isimlendirme kullanılırken burada maristan ifadesinin kullanılması dikkat çekicidir.

Vâkıf II. İzzeddin Keykavus olduğuna göre mevkufun aleyh Mâristân-ı Atîk'in banisinin de yine sultanın kendisi olduğu düşünülebilir. Fakat belgelerde mevkufun aleyhi inşa edenin ve vâkıfının Kadı İzzeddin olduğu yönünde bir ibare bulunmaktadır. Bu durumda yapıyı önce Kadı İzzeddin'in inşa ettiği ve inşa ettiği bu esere bir vakıf tanzim ettiği daha sonra ise Sultan II. İzzeddin Keykavus'un bu eser için ek olarak farklı bazı akârat vakfettiği anlaşılmaktadır. Hatta yukarıda vakfiye belgelerini karşılaştırdığımız paragrafta izah ettiğimiz üzere bazı ihtimaller dikkate alınırsa sultanın aynı eser için iki vakıf tanzim ettiği de söylenebilir. Ancak bizim incelediğimiz vakfiyelerden VGMA nüshasını bizzat görüp okuduğunu ifade eden[1512] İ. Hakkı Konyalı bu Maristân-ı Atik'i yapan kişinin olsa olsa II. Kılıçarslan olduğunu ifade etmekte[1513] olup vakfiyedeki vâkıfı (واقفها) ve inşa edeni (منشئها) ifadelerini kaçırmış

[1510] Hayri Önol, "Konya'da Kadı İzzeddin Camii Vakfiyesi", s.448.
[1511] Arslan Terzioğlu, "Bîmriatân", *TDVİA*, C. 6, İstanbul 1992, s.163.
[1512] İ. Hakkı Konyalı, *Konya Tarihi*, s.282.
[1513] İ. Hakkı Konyalı, *Konya Tarihi*, s.164.

gözükmektedir. VGMA nüshası çok kötü bir hat ve çok kötü bir imla ile yazılmasından dolayı bu durum gayet tabii olup biz de VGMA nüshasını nispeten daha iyi bir hat ve imlaya sahip CBDA nüshası ile karşılaştırıp birlikte tetkik ettikten sonra bu kanaate vardık. Aynı esere ait olup bizim ulaşamadığımız ancak Mikail Bayram'ın görüp incelediğini ifade ettiği vakfiye nüshasına da ulaşılırsa ve eğer bu konu ile ilgili ifadelerin yer aldığı bölüm yıpranmamışsa bir daha değerlendirme imkanı olacaktır. Bununla birlikte farklı kaynak ve belgelerle desteklenmeden çok kesin bir ifade kullanmamak gerektiğini düşünüyoruz.

İ. Hakkı Konyalı, Fatih Sultan Mehmed devrinde H. 881 / M. 1476 tarihinde Konya evkafının tespitinde "Vakf-ı cami-i ve medrese-i Kadı İzze'd-din der-nefs-i Konya. Hisse-i medrese mensuh olup cami'e ilhak olundu." ifadelerinin yazıldığını yani bir medrese ve bir caminin olduğu ancak medresenin yıkıldığı için hissesinin camiye aktarıldığını; II. Bayezid devrinde de tahrir heyetinin medrese yıkıldığı için hissesini camiye naklettiğini; III. Murad dönemi tahrir defterinde de "Vakf-ı cami Kadı İzze'd-din Mehmed der-mukabele-i medrese-i Atabey der nefs-i Konya ber muceb-i vakıfnâme el-müverrehü bi-tarih-i selh-i Receb sene (اربع و اربعين و ستماية) (644)" (Konya'nın içinde Atabey Medresesi'nin karşısında Kadı İzzeddin Mehmed Camii Vakfı, altı yüz kırk dört (644) senesinin Receb ayının sonu) ifadelerinin yer aldığını ifade etmektedir.[1514] Bu ifadelerden Kadı İzzeddin Camii ve Kadı İzzeddin Medresesi olarak isimlendirebileceğimiz iki eserden bahsedildiğinin anlaşılmasına karşın incelediğimiz vakfiye nüshalarında bir medrese ifadesi geçmemektedir. Bununla birlikte Anadolu Selçuklu ve Osmanlı dönemleri özelinde medrese, mâristân, dârü'ş-şifa, bimaristan gibi yapıların yapısal ve mimari özellikleri açısından birbirine çok yakın hatta aynı plan tipleri üzere kurulduğu görülmektedir. Bir Anadolu Selçuklu dönemi eseri olan Keykâvus Darü'ş-şifası veya Sivas Darü'ş-şifası olarak bilinen yapının Osmanlı döneminde medreseye çevrilip "Şifaiye Medresesi" olarak isimlendirilmesi[1515] örneğinde olduğu gibi bu mâristânın da daha sonra ve özellikle Osmanlı döneminde medreseye çevrilmiş olması kuvvetli bir ihtimaldir.

Yukarıda belirttiğimiz üzere vakfiyede geçen maristanın/hastanenin Osmanlı döneminde medreseye çevrildiği ve daha sonra bu medresenin de yıkılması üzerine

[1514] İ. Hakkı Konyalı, *Konya Tarihi,* s.282.
[1515] Refet Yinanç, "Sivas Abideleri ve Vakıfları", s.32.

hisselerinin camiye aktarıldığı anlaşılmaktadır. Fakat buradaki diğer önemli bir ip ucu ise III. Murad dönemi tahrir defterlerinde yer aldığı belirtilen ifadeden Kadı İzzeddin Camii'ne ait H. 644 (M. 1246) tarihli bir vakfiyenin olduğunun belirtilmesidir[1516]. Burada bir maristandan/hastaneden bahsedilmediği görülse de aynı tarihte Kadı İzzeddin'in maristan/hastane için de bir vakıf tanzim ettirmiş olması kuvvetle muhtemeldir. Bu bilgiyi ve incelediğimiz iki vakfiye nüshasındaki Kadı İzzeddin'in maristanın/hastanenin vâkıfı ve inşa eden kişi olduğu bilgisini birleştirdiğimizde kesin olmamakla birlikte Kadı İzzeddin'in maristanı/hastaneyi de H. 644 (M. 1246) tarihinde inşa ettirip bir vakıf/vakfiye tanzim etmiş olması muhtemeldir. Bu durumda Kadı İzzeddin'in hem maristan/hastane hem de cami için II. İzzeddin Keykavus'a ait olan ve incelediğimiz H. 652 (M. 1254) tarihli vakfiyeden yaklaşık 6 yıl önce H. 644 (M. 1246) tarihinde bir vakıf tanzim ettiğini ve bu durumda da bu eserlerin inşasının ya H. 644 (M. 1246) tarihinde ya da hemen öncesinde tamamlandığını ifade edebiliriz.

Anadolu Selçuklu dönemi vakfiyeleri arasında yer alan H. 646 (M. 1248) tarihli Hızır İlyas Zaviyesi (Tekkesi) Vakfiyesi de her ne kadar burada incelediğimiz Kadı İzzeddin Camii ve Mâristân-ı Atîk'i Vakfiyesi gibi çok kötü bir hatla ve imla yanlışlarıyla dolu bir belge olsa da Konya tarihi ve mimari eserleri ile ilgi satır arası bilgilere haiz belgelerden ve vakfiyelerden biridir. Hızır İlyas Zaviyesi Vakfiyesi'inde mevkuflar arasında bir bağın sınırları tarif edilirken "Konya'nın dış tarafında, Ertaş Kapısı'nın dışında, …… …… …… kapsayan bağın tamamı (vakıftır). Sınırları Gömeç Hatun …… ……, Darü'ş-şifa vakfına, hamam arazisine ve …… vakfına kadardır." şeklinde bir ifade yer almaktadır. Buradaki ifadelerde bu yapıyı kimin yaptığı veya kime atfedildiği ya da tam bir konum belirtilmese de Darü'ş-şifa'nın konumunun günümüzdeki Kadı İzzeddin Camii'nin yakın çevresinde bir yerde olduğu anlaşılmaktadır. Bu da incelediğimiz bu vakfiyedeki Mâristân-ı Atîk'in Hızır İlyas Zaviyesi Vakfiyesi'inde bahsedilen Darü'ş-şifa olma olasılığını desteklemektedir. Bununla birlikte eğer aynı yapılar ise vakfiyenin birinde neden Mâristân diğerinde neden Darü'ş-şifa şeklinde ifade edilmiş olabileceği bir muammaya neden olmaktadır. Bu farklılık vakfiyelerin istinsahını yapan kişilere veya yapıldığı döneme hamledebileceği gibi iki yapının farklı yapılar olup yaklaşık aynı mevkilerde olduklarına da hamledilebilir.

[1516] İ. Hakkı Konyalı, *Konya Tarihi*, s.282.

Buraya kadarki çıkarımlardan ve yapıdan "atik" yani "eski" şeklinde bahsedilmesinin bir sonucu olarak en azından 1246'dan sonra 1254 tarihine kadar Konya'da iki farklı maristan/dârü'ş-şifa/hastane olduğu/inşa edildiği çıkarımı yapılabilir. Fakat her ne kadar böyle bir durum teorikte mümkün olsa da pratikte hele de o dönem şartları düşünüldüğünde uzak bir ihtimal gibi gözükmektedir. Bununla birlikte şu kesindir ki vakfiyedeki "Maristan-ı Atik" ifadesinden bu yapıdan sonra Konya şehrine bir veya daha çok ama en az bir hastanenin daha inşa edildiği ve Konya şehrinde vakfiyedeki H.652 (M. 1254) tarihinde birden fazla hastanenin olduğunu anlaşılmaktadır.

Vakfiyede, vakfedilen ve adı geçen köyün faydalarının/kazançlarının/gelirlerinin dört kısma/hisseye ayrılıp öce El-Mescidü'l-Camii'nin rakabesine/kendisine/müşahedesine daha sonra iki hissesinin, mütevellinin görüşüne uygun bir şekilde caminin, hatibin, müezzinin ve kayyımın (müezzin kayyımın) ihtiyaçları ile kilim/halı, hasır, yağ (gaz yağı), mum ve diğer ihtiyaçlar için harcanmasını, geriye kalan hisselerden bir hissenin de -ki o da dörtte bir hissedir.- adı geçen maslahatlar/faydalar için harcanmasını ve geriye kalan son bir hissenin de derecelerine/makamlarına ve mütevellinin belirlediği şartlara göre mütevelli, nâzır ve hafızlar için harcanması şart koşulmaktadır.

Bu vakfın nüshalarındaki bazı muğlaklıklar burada da karşımıza çıkmaktadır. Çünkü vakfiyenin bir bölümünde mâristân-ı atik olarak ifade edilen yapıya bazı köy vb. yerler vakfedildiği ve bir diğer bölümünde de vakfın gelirleri ile ilgili paylaşım ifade edilirken "El-Mescidü'l-Camii" olarak ifade edilen yapıya pay ayrıldığı belirtilmektedir. Bu durumda "El-Mescidü'l-Camii" de bir mevkufun aleyh olarak gözükmekte fakat mâristâna bir pay ayrıldığı ile ilgili bir ibarenin yer almaması muammaya neden olmaktadır. Nüshalarda, kastî bir tahrif olmadığı, bir hata veya bir eksiklik yapılmadığı varsayılırsa maristanın Osmanlı döneminde medreseye çevrilmesi ve daha sonra da yıkılması ile onun haklarının camiye intikal ettirilmiş olması ile ilgili bilgileri de göz önünde bulundurduğumuzda vakfiyenin istinsahı esnasında bu husus dikkate alınarak maristanın yani medresenin isminin belirtilmemiş olma ihtimali çok yüksektir. Fakat Maristan-ı Atik'i kimin inşa ettiği ve vâkıfının kim olduğu vakfiyede belirtilirken "El-Mescidü'l-Camii" ile ilgili bânisi veya vâkıfı ile ilgili bir ifade yer almamaktadır. Maristan-ı Atik'in bânîsinin ve vâkıfının Kadı İzzeddin'in olmasından ve yukarıda belirttiğimiz üzere İ. Hakkı Konyalı'nın Osmanlı dönemi belgelerinde yer

aldığını ifade ettiği bilgilerden hareketle caminin de bânisinin ve vâkıfının Kadı İzzeddin olduğu söylenebilir ki yukarıda da belirttiğimiz üzere bunu destekleyen bazı belgeler de bulunmaktadır.

Mescidden "El-Mescidü'l-Cami" şeklinde bahsedilmesi yapının fonksiyonel olarak ayrıcalıklı bir yapı olduğu kanaatini uyandırmaktadır. Çünkü Arapça (جمع)"toplayan, bir araya getiren" anlamındaki câmi' kelimesi, sadece cuma namazı kılınan büyük mescidler için kullanılmakta iken daha sonra, içinde cuma namazı kılınan ve hatibin hutbe okuması için minber bulunan mescidler cami, minberi bulunmayan yani cuma namazı kılınmayan küçük mescidler ise sadece mescid olarak anılır olmuştur[1517]. Buna binaen bu caminin içerisinde Cuma Namazı kılının minberi bulunan merkezi veya büyük bir cami olduğu kanaati hasıl olmaktadır. Bu da caminin evsafı ve mimari açısından oldukça önemli bir eser olduğuna delalet eder fakat bu hususu gösterecek bir bina veya emare günümüze ulaşamamış olup Konya'nın Karatay İlçesi'ne bağlı Şems-i Tebrizi Mahallesi'nde Konya (Anadolu) İmam Hatip Lisesi'nin güneybatısında Kadı İzzeddin Camii olarak bilinen orijinal özellikleri bulunmayan mescid/cami (Foto. 139, 140) bulunmaktadır.

Mevkufla ilgili olarak iki nüsha arasında oldukça dikkat çekici ve sehven yapılmış gibi durmayan bir fark bulunmaktadır. VGMA nüshasında mevkuflar Konya şehrine bağlı Kestel Köyü, nereye bağlı olduğu açık olarak belirtilmeyen fakat siyak sibaktan Konya'ya bağlı olduğu anlaşılan Koçmar Köy ve Darü'l-Mülk (başkent) Konya'da vâkıfa ait olan ve Muhammed er-Râzî'nin vakfına bitişik olan, sınırları meşhur olduğu (iyi bilindiği) için belirtilmeye gerek olmayan bostanların, ağaçlıkların, dağınık (farklı) arazilerin tamamı olarak sayılmaktadır. Buna karşın CBDA nüshasında Koçmar Köy'ü mevkuf arasında sayılmamaktadır hatta metin ve tercüme bölümlerinde de görüleceği üzere VGMA nüshasında köyün tüm sınırları vs. açık olarak belirtildiği halde CBDA nüshasında bunların tamamı eksiktir. Bu durum yukarıda nüshaları değerlendirdiğimiz bölüm de de değindiğimiz gibi nüshaların tarih farklılığını da dikkate aldığımızda bu sehven yapılmış bir eksiklik mi yoksa iki farklı nüsha mı söz konusu olduğu muğlak bir husus olup yukarıda izah ettiğimiz için tekrar bu konuya girmeyeceğiz.

[1517] Ahmet Önkal – Nebi Bozkurt, "Cami (Dini ve Sosyokültürel Tarihi)", s.46.

İ. Hakkı Konyalı da dahil daha önce bu mâristan ve cami için bir vakıf tesis edildiğini belirtilen araştırmacılar vâkıfa yani Sultan II. İzzeddin Keykavus'a it olduğu anlaşılan bostan, ağaçlık ve arazilerin de vakfedildiği ile ilgili bir bilgi vermemiştir. Haddizatında vâkıfın bir sultan olduğunu ve mevkufun aleyhlerin de bir mâristan/hastane ve yukarıda belirttiğimiz üzere küçük bir mahelle mescidi kabilinden olmadığı anlaşılan bir cami olduğunu düşündüğümüzde böyle iki büyük ve değerli yapı için sadece iki köy vakfedilmesi biraz kulağı tırmalamaktaydı. Fakat belgeleri okuduğumuzda bunu daha iyi anladık ki sultan iki köy dışında epey geniş bir alanı kapsadıkları anlaşılan bostanlar, ağaçlıklar ve farklı araziler de vakfetmiştir. Ayrıca vakfettiği bu araziler de kuvvetle muhtemel Kadı İzzeddin'in dedesi olan Muhammed Raâzî'nin vakfının yanında olması ilginç bir detaydır. Bu da büyük bir ihtimal Kadı İzzeddin'in dedesinin de Anadolu Selçuklu döneminde önemli devlet hizmetlerinde bulunduğunu ve bu vesileyle çeşitli dirlik vb. arazilere sahip olup vakıf tanzim ettiğini göstermektedir. Fakat ne vakfı olduğu belirtilmemektedir.

Mevkufun tüm sınırları ve tüm hakları ile vakfedildiği yazılmakta ama içindeki mecsid, kabristan ve su kanalları gibi umuma ait olan şeyler hariç tutularak bir hayır yaparken bu hayrın farklı bir sıkıntıya sebep olmaması için incelikli bir düşünce sergilenip bunun özel olarak kaydedildiği görülmektedir. Fakat Konya şehrine bağlı Kestel Köyü'nün vakfedildiğinin belirtildiği cümlede köyün orada meskun olanlarla (oturanlarla) beraber tamamının vakfedildiğinin belirtilmesi genel olarak Tük-İslam vakıf kültüründe ve özel olarak da Anadolu Selçuklu vakıf kültüründe pek rastlamadığımız bir husustur. Ayrıca vakfedilen yerler, sınırları, hakları, tabileri, eklentileri, düzlükleri, dağları, mamur ve mamur olmayan yerleri, vadileri, nehirleri, ağaçları gibi klasik olarak hemen her vakfiyede yazılı olan içerikleriyle vakfedildiği belirtilmekle birlikte vakfiyelerde çok karşılaşılmayan "hisarları/kaleleri, kemerleri" gibi mimari unsurlar da sayılmıştır. Bu ifadeler genel anlamda bir silsile olarak söylenmiş de olabilir veya özel olarak bazı mimari hususlara dikkat çekmek için de ifade edilmiş olabilir. Bunun nihai sonucu ancak özel olarak vakfedilen köylerin ve arazilerin sınırlarının belirlenip araştırılmasıyla ortaya çıkacaktır fakat çalışmamızın genel çerçevesini aşacağı için bu kadarıyla iktifa ediyoruz.

Ayrıca kıyamet kopuncaya kadar satılamayacağı hibe edilemeyeceği, rehin verilemeyeceği, mülk edinilemeyeceği ve telef edilemeyeceği vurgulanmakta, Allah'a, Ahiret Günü'ne iman eden hiçbir halifeye, sultana, melike/idareciye, emire, vâliye,

vezîre, kadıya, müftîye, muhtesibe ve diğer hiç kimseye, bu vakfı yürürlükten kaldırmasının, değiştirmesinin, dönüştürmesinin, engellemesinin ve ihmal etmesinin (devre dışı bırakmasının) helal olmayacağı ifade edilmekte ve bu yönde hareket edenlerin azaba uğrayacağını ifade eden bazı ayet-i kerimelerden ve hadis-i şeriflerden iktibaslar yapılmaktadır. Bu husus da hem mevkufun hem de vakfın asıl gayesi olan mimari eserlerin idamesi için bir vakıf klasiği olan maddi ve manevi koruyucu kalkanlar oluşturulmaya çalışıldığını göstermektedir. Ayrıca CBDA nüshasında yer almayıp sadece VGMA nüshasında yer alan bir bölüm de de vakfedilen yerlerin harab olması ve binalarının ayakta kalmaması durumunda Müslüman fakirlerine ve muvahhidlere intikal ettirilmesi şart koşulmaktadır.

Vakfın gelirlerinin öncelikle El-Mescidü'l-Camii'nin rakabesine/kendisine/müşahedesine sarf edileceği daha sonra geriye kalan kazançların/gelirlerin dört kısma/hisseye ayrılacağı, bu dört hisseden ikisinin mütevellinin görüşüne uygun olarak hatibin, caminin, müezzinin ve kayyımın (müezzin kayyımın) gereklilikleri/ihtiyaçları, kilim/halı, hasır, yağ (gaz yağı), mum ve diğerler ihtiyaçlar için, bir hissenin de adı geçen maslahatlar/yararalar için harcanacağı son olarak geriye kalan bir hissenin de derecelerine/makamlarına ve mütevellinin belirlediği şartlara göre mütevelli, nâzır ve hafızlar için sarf edileceği dile getirilmektedir. Fakat mevkuf sayılırken mevkufun aleyh olarak Mâristân-ı Atik belirtildiği halde vakfın gelirlerinin sarf edileceği yerler sayılırken sadece El-Mescidü'l-Camii'nin zikredilip "Mâristân-ı Atik"in zikredilmemesi vakfiyede bir eksiklik olabileceğine veya değiştirilmiş olabileceğine bir işaretti olarak görülebilir. Nitekim yukarıda da değindiğimiz gibi Osmanlı dönemi kayıtlarına dayanarak mâristanın medreseye çevrilmiş olabileceğini ifade etmiş ve ayrıca medresenin de yıkılması sonucu hissesinin camiye devredildiği ile ilgili kayıt olduğunu belirtmiştik ki her iki nüshanın da asıl nüsha olmayıp istinsah nüshalar olması hisselerin dağılımında bu yeni durum gözetilerek istinsah edildiğine delalet ettiğini düşünmekteyiz.

Vâkıf Sultan, tevliyeyi, nezareti ve adı geçen vakfın tasarrufunu hayatta olduğu sürece adı geçen Atabey'e ve ondan sonra adı geçen mütevellinin belirleyeceği birine tefviz ettiği (teslim ettiği, devrettiği) kaydedilmektedir. Bu ibareden tevliye ve nezaret görevlerinin Kadı İzzeddine tevdi edildiği anlaşılmakla birlikte hem Kadı İzzeddin'in vakfiye tarihinde hayatta olduğuna hem de vakfiyenin giriş bölümünde de belirtildiği üzere atabey olarak görev yaptığına delalet etmektedir.

Nüshalardan VGMA nüshası oldukça kötü bir hatla yazılmış olup imla hatalarıyla dolu olduğu için tercüme konusunda epey zorlandık ya kelimenin bulunduğu yerde mana uyuşmazlığına neden olması ya da yazım hatası nedeniyle epey kelimenin sehven yanlış yazıldığını düşünerek siyak-sibak, mana ve yazım kurallarına uygun değişiklikler yaptık ve bunları dipnotta belirttik. Buna mukabil CBDA nüshası daha düzgün bir hatla ve imla kurallarına dikkat edilerek yazılmıştır ki bu da belgeleri karşılıklı incelenip tahkik edilmesine yardımcı olmuştur. Nüshalar arasında yukarıda işaret ettiğimiz huşular dışında farklar yoktur. Her iki nüshanın da baş tarafında "Kadı İzzeddin Vakfiyesi suretidir." şeklinde bir kayıt bulunmaktadır. Sonunda da "halkın hakimlerinden bir hâkim ve İslam kadılarından bir kadı, şerî' kararlarda ve dînî hükümlerde hükmü ve kararı geçerli ve bu konuda ileri seviyede" bir kişi olarak tavsif edilen tasdik merciine yani kadıya/hâkime arz edildiği belirtilmektedir. Son olarak da VGMA nüshasının sonunda "Yüce Sultanın ikrarına (tasdikine) şâhit olan." şeklinde bir ifade kullanılmakla birlikte herhangi bir şahıs isim kaydedilmezken CBDA nüshaında ise "Esad b. Muhammed, Abdurrahim b. Muhammed, Mahmud b. Ahmed" isimlerinde üç kişinin ismi kaydedilmiştir.

Vakfiyede Konya'nın tarihine ışık tutacak farklı bilgiler de bulunmaktadır. Bu gibi bilgilerin yanı sıra mimari tarih açısından değerli olabileceğini düşündüğümüz Bedel Kalesi, Kamad (Kumad, Kamar, Kumar)[1518] Hanı, Rahbet Divânı, Sultan Mevzii gibi ifadeler de geçmektedir. Bunların konumu vb. ile ilgili vakfiyedeki bilgiler tetkik edildiğinde Konya'nın mimari tarihi ile ilgili önemli ipucu olabileceği aşikardır. Bununla birlikte yine özel olarak tekik edilmesi gereken "Mavi Taş, Karakaya, Akçakmak, Meklüsifiya ve İstambul[1519] Yolu" gibi ifadeler de yer almaktadır. Fakat çalışmamızın çerçevesini aşacağı için bu bilgilerle iktifa ediyoruz.

[1518] İbare belgede (القمار)veya(القماد) şeklinde yazılmış ve farklı şekillerde okunabileceği için bu şekilde yazdık. Hatta (ق) harfi yerine (ف) harfi ile de okunabilir.
[1519] Bu ibare belgede (استامبول) şeklinde yazılmıştır.

4.8.6. Konya İnce Minareli Medresesi ve Mescidi (Sahibata Dâru'l-Hadisi Ve Mescidi):

4.8.6.1. Mimari:

Konya merkezde, Selçuklu İlçesi Hamidiye Mahallesi'nde yer alan yapı doğuda Alaeddin Bulvarı, batı, kuzey ve güneyde ise İnce Minare Sokağı ile çevrili olup giriş kısmı Alaeddin Tepesi'nin batısında tepeye nazır bir konumdadır. Kurucusuna matuf olarak "Sahib Ata Medresesi" "Sahibata Dâru'l-Hadisi" olarak bilinen günümüzde ise "İnce Minareli Medrese" adıyla meşhurdur. Medresenin günümüze ulaşmış bir inşa kitabesi yoktur. Maalesef elimizdeki vakfiyede de ilk tescil tarihi tam olarak okunamamakta ve ilk tescil tarihinden sonra da farklı birkaç tarih yer almaktadır. Ayrıca vakfiyesinde, yapıdan "imaret" şeklinde bahsedilmekte "birbirine bitişik medrese, mescid ve minareden" oluştuğu "Dârü'l-Mülk (başkent) Konya şehrinin içinde Sultan Kapısı yolu üzerinde, Odun Çarşısı/Pazarı yakınında, hendek hizasında" konumlandığı belirtilmekte olup bu bilgilerle ilgili vakfiyeyi değerlendirdiğimiz bölümde daha geniş bir izahat ve değerlendirme yaptığımız için tekrara düşmemek adına aynı hususlara burada değinmeyeceğiz.

Binanın görkemli portalinde inşa kitabesi olmamasına karşın usta/mimar kitabesi (Foto. 154) yer almaktadır. Taç kapının süslemesindeki ayetlerin üst bölümde bulunması gereken bölümlerinin eksik olması taç kapının üst bölümünün bilinmeyen bir tarihte zarar gördüğüne işaret eder. Bu bina dışında Sahip Ata yapılarında inşa kitabelerinin portalin üzerinde yer aldığını hesaba katacak olursak İnce minareli Medrese'nin kitabesinin aslında taç kapısının üstünde olduğunu fakat bilinmeyen bir tarihte ve bilinmeyen bir nedenle yıkıldığı anlamı çıkartılabilir. Fakat bununla ilgili herhangi kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Eserin 1258–1265 yılları arasında yapıldığı ile ilgili yaygın kanaat olsa da farklı argümanlar öne süren bazı araştırmacı ve ilim adamları farklı tarihler vermektedirler. Örneğin; Aptullah Kuran[1520] 1258-1279, Celal Esad Arseven[1521] 1262, Doğan Kuban[1522] 1260-1272, F. Sarre[1523] XIII.yy. ikinci yarısı, M. Ferit Uğur – M. Mesut Koman[1524] 1263-1264, Metin Sözen[1525] 1260-1265, Oktay

[1520] Aptullah Kuran, *Anadolu Medreseleri (Selçuklular ve Beylikler Devri),*s.55.
[1521] Celal Esad Arseven, *Türk Sanatı Tarihi,* s.63.
[1522] Doğan Kuban vd., *Selçuklu Çağında Anadolu Sanatı*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2002, s.170.
[1523] Friedrich Sarre, Denkmaeler Persischer Baukunst IV: Die Seldschukischen Baudenkmaeler von Konya, Berlin 1910, s.132.
[1524] M. Ferit Uğur – M. Mesut Koman, *Sahip Ata İle Oğullarının Hayatı ve Eserleri,* s.73.
[1525] Metin Sözen, *Anadolu Medreseleri (Selçuklular ve Beylikler Devri),* s.69.

Aslanapa[1526] 1260-65, Orhan Cezmi Tuncer[1527], 1258, Semra Ögel[1528] 1258, Doğan Kuban[1529] 1260-1272 tarihlerini vermişlerdir. Ayrıca İ. H. Konyalı minarenin kaide kısmının üzerindeki tuğla bölümde çerçeve içine alınmış yatay dikdörtgen bölümde minarenin inşa kitabesi olduğunu tahmin ettiğini, daha önce çini ile kaplı olan bu bölümün çinileri düşünce harç ile sıvandığını belirtir ama tarihi ile ilgili herhangi bir şey belirtmez[1530].

Binanın bilinen ilk tamiri[1531] H.1126/M.1714 tarihinde olup H.27 Cemaziye'l-ahiri 1226/M.18 Temmuz 1811 tarihine[1532] ve H.1293/M.1876 tarihinde[1533] de onarım görmüştür. H.1317/M.1899 tarihinde Konya Valisi Ferit Paşa'nın emriyle gerçekleştirilen onarımda ise ana eyvana dıştan batıdan iki, güneyden de bir payanda ile destelenerek sağlamlaştırılmaya çalışılmıştır[1534]. H.15 Şaban 1319 /M. 27 Kasım 1901 Çarşamba günü yıldırım isabet etmesi nedeniyle minaresi birinci şerefesine kadar yıkılmış ve batısındaki mescidin kubbesini de tahrip olmuştur[1535]. Konya'daki yerel bir gazetede çıkan 1922 tarihli bir haber o yıllarda binanın harap durumda olduğunu göstermektedir[1536]. Uğur-Koman 1929 yılında harap durumdaki mescit ve son cemaat yeri duvarlarının tamamen yıkıldığını ifade eder[1537]. 1956 yılında Konya Müzesi Selçuklu Devri Taş ve Ahşap Eserler Seksiyonu olarak hizmete açılmıştır. Dolayısıyla 1930–1956 yılları arasında medresenin portal ve iç mekân onarımı dışında ne medresenin ne de mescidin yıkılmış bölümlerine herhangi bir müdahalede bulunulmadığı anlaşılmaktadır. Binada 1972 yılından itibaren yeniden onarım

[1526] Oktay Aslanapa, *Türk Sanatı*, s.138.
[1527] Orhan Cezmi Tuncer, *Anadolu Selçuklu Mimarisi ve Moğollar*, Vakıflar Bankası Yayını Ankara 1986, s.10.
[1528] Semra Ögel, *Anadolu Selçuklularının Taş Tezyinatı*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1966, s.52.
[1529] Doğan Kuban vd., *Selçuklu Çağında Anadolu Sanatı*, s.170.
[1530] İ. H. Konyalı, *Konya Tarihi*, s.530.
[1531] Yusuf Küçükdağ, "Lale Devrinde Konya", (Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, *Yayınlanmamış Doktora Tezi*), Konya 1989, s.49.
[1532] Zeki Atçeken, *Konya'da Selçuklu Yapılarının Osmanlı Devrinde Bakımı ve Kullanılması,* s.256-257.
[1533] M. Ferit Uğur – M. Mesut Koman, *Sahip Ata İle Oğullarının Hayatı ve Eserleri,* s.69-70.
[1534] Caner Arabacı, *Osmanlı Dönemi Konya Medreseleri*, Konya Ticaret Odası Yayınları, Konya 1998, s.148-149; M. Ferit Uğur – M. Mesut Koman, *Sahip Ata İle Oğullarının Hayatı ve Eserleri*, s.69-70.
[1535] M. Ferit Uğur – M. Mesut Koman, *Sahip Ata İle Oğullarının Hayatı ve Eserleri,* s.69; İ. H. Konyalı, *Konya Tarihi*, s.531.
[1536] Caner Arabacı, *Osmanlı Dönemi Konya Medreseleri*, s.149.
[1537] Zeki Oral, "Konya'nın Tarihi Eserleri ve Bugünkü Durumları", *Konya Dergisi*, S. 84-85, Konya 1945, s.32.

çalışmaları başlamıştır. Bu onarımda medrese odaları, mescit ve köşe odalarının yeniden inşası amaçlanmıştır[1538].

Kapalı avlulu plan tipine sahip medresenin cepheleri asimetriktir (Çizim 23, 24). Kuzey cephe diğer cephelere (doğu ve batı cephelere) doksan derecelik açıyla bağlanmamaktadır ve bu sebeple planda kısmen yamukluk vardır. Kuzey cephe dışa taşan mescit sebebiyle iki bölüme ayrılır. İlk bölüm medresenin ana yapısından ve dolayısıyla kuzey cepheden dışa taşkın şekilde olan mesciddir (Foto. 146). Mescidin kuzey cephesinde sivri kemerli bir pencere yer almaktadır. Altıgenlerden oluşan bir alçı şebeke ile kapalı olan pencere iki yanda ve üstten tuğla bir çerçeve içine alınmıştır. Bu pencere ile aynı hizada ve aynı formda olan diğer pencere ise mescidin batı cephesinde yer alır. Bu pencere güneye doğru kaymış ve üst kesime yakın bir konumdadır. Mescidin kuzey cephesinin doğu yarısı yani mescidin son cemaat kısmını ihtiva eden bölüm beyaza yakın bir renkteki kesme taşla diğer yarısı yani mescidin kuzey cephesinin batı yarısı moloz taş ile inşa edilmiştir. Mescidin diğer cepheleri de moloz taştan inşa edilmiştir. Moloz taşlı cephelerin saçak altlarında ve köşelerinde kesme taş kullanılmıştır. Kuzey cephenin ikinci bölümünde öğrenci odalarına açılan birbirine eş mesafede ve dikdörtgen formunda üç adet mazgal pencere vardır. Pencerelerin lentosu sivri kemerli olup her biri kesme taştan bir çerçeve içine alınmış ve demir şebekeyle kapatılmıştır. Pencerelerin üstünde, saçağın hemen altına yerleştirilmiş bir çörten yer almaktadır. Ayrıca kuzey cephede medresenin eyvanının kuzeyindeki odanın/dersliğin kuzeye açılan penceresi vardır. Pencereyi içte ince, dıştaki daha enli iki bordür çerçevelemekte ve üstünde de tuğladan sivri bir tahfif kemeri yer almaktadır. Tahfif kemerinin ortası altıgenlerden oluşan bir alçı şebeke ile kaplı iken pencere açıklığı lokmalı demir bir şebeke ile kapatılmıştır. (Foto. 146).

Medresenin batı cephesinin orta kısmında ise iki payanda, iki payandanın ortasında ve kapı ekseninde de bir pencere yer almaktadır ki bu pencere eyvan penceresidir. Kuzeybatı ve güneybatıda yer alan yani eyvanın iki yanındaki dersliklere ait olan pencerelerin her ikisini de içte ince, dıştaki daha enli iki bordür çerçevelemekte ve üstlerinde de tuğladan sivri bir tahfif kemeri yer almaktadır. Tahfif kemerinin ortası altıgenlerden oluşan bir alçı şebeke ile kaplı iken pencere açıklıkları lokmalı demir şebeke ile kapatılmıştır. Pencerelerin her ikisinin de hemen üzerinde sivri kemerli ve

[1538] Bkz., Vakıflar Genel Müdürlüğü Sanat Eserleri ve Yapı İşleri Daire Başkanlığı Arşivi, Tarih 1980 / Dosya No: 42-01-01/59.

daha küçük boyutlarda küçük açıklıklar/pencereler bulunmaktadır. Üstte ve yanlarda tuğladan bir silme ile çerçeve içine alınmış bu pencereler altıgenlerden oluşturulmuş alçı bir şebeke ile kapatılmıştır. Batı cephedeki pencere söveleri cephenin köşeleri ve saçak altları açık renkli kesme taştan, diğer bölümler moloz taştan inşa edilmiştir. (Foto. 147)

Güney cephenin batı köşesinden itibaren doğuya doğru yaklaşık 7 m.lik bölümü, cepheden 1.50 m. kadar taşkındır. Bu taşkın bölüm eyvanın güneyinde yer alan odadır/dersliktir. Bu bölümün, yani dersliğin güney duvarının ortasında dikdörtgen formda bir pencere bulunmaktadır. Pencereyi içte ince, dıştaki daha enli iki bordür çerçevelemekte ve üstünde de tuğladan sivri bir tahfif kemeri yer almaktadır. Tahfif kemerinin ortası altıgenlerden oluşan bir alçı şebeke ile kaplı iken pencere açıklığı lokmalı demir bir şebeke ile kapatılmıştır. Güney cephenin doğu bölümünde ise öğrenci odalarına ait birbirine eş mesafede ve dikdörtgen formda 4 adet mazgal pencere bulunmaktadır. Pencerelerin lentosu sivri kemerli olup her biri kesme taştan bir çerçeve içine alınmış ve demir şebekeyle kapatılmıştır. Pencerelerin üstünde, saçağın hemen altına yerleştirilmiş biri 1. ve 2. pencerenin diğeri 3. ve 4. pencerenin arasında denk gelen iki taş çörten yer almaktadır. Cephenin saçak altları, köşeleri ve pencere bordürleri açık sarı renkli kesme taştan iken, diğer bölümler moloz taştandır. Ayrıca cephenin doğu bölümünün hemen önünde doğu-batı doğrultusunda uzanan ve bodrum kata indiği söylenen üstü kapalı bir bölüm bulunmaktadır. (Foto. 148)

Dışardan bakıldığında medresenin kuzey, batı ve güney cepheleri süsleme açısından oldukça sadedir olmasına karşın taç kapısının olduğu doğu yani giriş oldukça müzeyyendir. Geçirdiği onarımlar sırasında bu cephelerin tamamı yenilenmiştir. Bu üç cephenin köşelerinde ve saçak altlarında yonu taşı diğer kısımlarda ise araları kireç harçlı derzle örülü olmak üzere, moloz taş kullanılmıştır. (Foto. 145, 146, 147, 148)

Medresenin taç kapısının yani giriş kapısının yer aldığı doğu cephesine gelecek olursak yapının en hareketli ve tezyinat açısından en zengin cephesi olup medresenin taç kapısı, mescid girişi, minare kaidesi ve dolayısıyla minarenin olduğu doğu yani giriş cephesidir. Doğu cephesinde asimetrik bir düzenleme söz konusudur. Birçok Anadolu Selçuklu yapısının aksine bu yapıda taç kapı giriş cephesinin ekseninde yer almamaktadır. Ayrıca taç kapının kuzeyinde mektep, minare, son cemaat yeri gibi bölümleri ihtiva ederken ve dışa taşkın bir görünüm arz ederken güneyi tamamen boş bırakılmıştır. Mescidin doğu cephesi göz ardı edilip sadece medresenin doğu cephesi

ele alınsa bile taç kapı eksenden kuzeye doğru kaymış şekildedir. Ayrıca her ne kadar günümüzde ilk şerefesinden yukarısı yıkılmış halde olsa da eski fotoğraflara bakıldığında minare yüksekliği ve tezyinatı ile taç kapının önüne geçmektedir. Bunlara ilaveten cephede tüm vurgu portal ve minare üzerinde yoğunlaştığı söylenebilir. Bu cephedeki taç kapı ve minare dışında yapının aslî özelliklerini kısmen de olsa günümüze kadar koruyabilmiş başka bir öğesi kalmamış olup bu unsurlara ve ön cepheye bakıldığında yapının orijinalinin sarımtırak renkli kesme taştan yapıldığı anlaşılmaktadır. (Foto. 145).

Medreseye doğu cephesinin ortasında yer alan Alaeddin Tepesi'ne bakan taç kapıdan girilmektedir. Taç kapıyı cephenin diğer bölümleriyle bağlantısını düşündüğümüzde ayrı bir mimari ünite olarak tasarlandığı ve sonradan eklenen bir bölüm olduğu izlenimi vermektedir. Taç kapı dışa doğru taşkın bir şekilde ve beden duvarlarını aşan yüksekliktedir. Anadolu Selçuklu taç kapılarında görülen mukarnas dolgulu kavsara geleneğinin yerine içeri doğru hafif oyuntulu bir nişle içeriye dğru açılmaktadır. Taç kapı süslemesine hâkim olan unsur yazıdır. Yazılar, biri portalin kuzey kenarından başlayarak yükselen ve yıkılmış olan üst bölümden aşağıya inerek kapının kilit taşı hizasında ikinci bir düğümle devam ederek güney sövesinde son bulan, diğer ise kapının kuzey sövesinde başlayıp yükselerek üst bölümdeki düğümün altından geçerek portalin güney bordüründe nihayetlenen şeritlerin içerisine kabartma yöntemiyle ve sülüs hatla yazılmış olan "Fetih" ve "Yasin" sureleridir. Ayetlerin saçak altında denk gelen kısımlarının eksik olmasından aslında saçağın daha yüksek olduğu ve yazı şeridinin saçak altında dönerek devam ettiği anlaşılmaktadır. Bu şeritleri iki yanda ve yıkılmış olsa da üstte, biri diğerlerine göre daha enli üç bordür sınırlamaktadır. Bordürlerden en dışta olanı zemindeki kare biçimli bir kaideden çıkan iki kaval silmeden oluşmaktadır. Silmeler, yatay eksene yakın bir yerde girift bir motif şeklinde yükselir ve birbirine girift bir şekilde bağlanmış yatay konumlu iki palmet oluşturur. Bunu içten takip eden enli bordürde ise boyuna gelişen bir kompozisyon yer alır. Burada yan yana iki rumîden çıkan kollar "S" şeklinde aşağıya doğru uzanmakta, bu arada hem karşısındaki rumîden çıkan kolla ortada daha dar bir düğümü, hem de altta bir sonraki rumî ikilisinin ortada meydana getirdiği düğümü de içine alarak daha geniş ikinci bir düğüm oluşturmaktadır. Bunu takip eden dar bordürde ise düşey konumlu meander motifi ile oluşturulmuş bir kompozisyon yer almaktadır. Meander motifli dar bordür onu takip eden enli yazı bordürünü en altta yatay olarak da sınırlamaktadır. Bu

bordürü takip eden enli bordürlerde ise portalin ana süsleme unsurunu oluşturan yazı şeritleri bulunmaktadır. Güney ve kuzeyden yükselen yazı şeritleri üstte kesintiye uğrayıp daha sonra kapının tam dik aksında birbirlerini kat ederek ve ortada bir düğüm yaparak iki kol halinde aşağıya uzanmaktadır. Kapı kemerinin kilit taşı hizasında bir düğüm daha yapan yazı şeritleri, kapının sivri kemerini takip ederek sövelerde nihayetlenmektedirler. Sülüs hatlı iki yazı kuşağından ilki güney bordürde başlamaktadır. Zeminden yukarı doğru devam eden yazı Besmele-i Şerif ile başlamakta ve devamında Fetih Sûresi yer almaktadır. Güney bordürünün alttaki başlangıç kısımları zamanla tahrip olmuştur. Surenin 6. ayeti son bulmadan şerit üstte saçağa dayanmaktadır. Sûrenin saçağın altındaki düğüm yaparak aşağıya iki şerit halinde uzanan kollardan güneydekinden itibaren devam ettiği görülür. Burada sûre 10. ayetten itibaren devam etmektedir. Dolayısıyla sûrenin 6 ile 10. ayetlerinin arasındaki bölümlerinin portalin yıkılmış üst bölümünde devam ettiği anlaşılmaktadır. Fetih Sûresi, bu iki şeritten güneydekinde devam etmektedir. Fetih Sûresi kapının, kilit taşının üstünde ikinci bir düğümle kuzey sövede 13. ayetle nihayetlenmektedir. Diğer yazı şeridi, kapının kuzey lentosundan ve ilk iki ayeti eksik olarak üçüncü ayetten başlayan Yasin Sûresi'dir. Kilit taşının üzerindeki düğümden sonra kuzey kol olarak yükselen yazı şeridi saçağın altındaki ikinci düğümde 13. ayette kesilmektedir. Portalin güney bordüründe 19. ayetten itibaren devam eden sûre aşağıya doğru devam etmekte ve 31. ayette nihayetlenmektedir. Yazı şeritlerini takip eden içbükey bölümde yan yana iki sütun yer alır. Bir bölümü duvara gömülü olan sütunlar aşağı doğru incelmekte ve kum saatine benzer bir motifle zemine oturmaktadır. Sütunların gövde ve başlıklarında, şematik palmet motiflerinden oluşturulmuş kompozisyon yer alır. Sütunların üzerinde üstte stilize bir palmetten çıkan iki kaval silmenin ortada birbirini çapraz kat ederek altta, daha şematize bir palmeti oluşturduğu dikine yerleştirilmiş kabartma bir motif bulunmaktadır. Motifin üzerinde, yatay eksenin hemen üzerinde başlayıp üst bölümü çepeçevre dolaşan bir kaval silme yer alır. Silmenin üzerinde, tek sıralı palmetlerin birbirlerine çapraz kollar vasıtasıyla bağlandığı boyuna gelişmiş bir kompozisyon vardır. Yatay eksenin hemen üzerinde enine dikdörtgen bir kaideden başlayarak yükselen silme, üstte yuvarlak kemerli dört sahayı ve ortadaki madalyona benzeyen yarım daire şekilli bölümü kat ederek diğer kenarda son bulur. Söz konusu madalyon biçimli bölüm, kapının düşey aksında aynı zamanda yazı şeritlerinin düğüm yaptığı yassı satıhtır. Bu madalyon biçimli bölümün kuzey ve güneyindeki ikiz kemerli bölümlerin altında iki dairesel madalyon yer alır. Bu madalyonlardan sağ taraftakinin

içinde “Amel-i Kelûk” soldakinin içinde ise “bin Abdullah” ibareleri yazılıdır (Foto.: 154). Madalyonların altında, her iki yanda yer almak üzere, alt kısımları üçgen biçimli sonlanan bir şema görülür. Buradaki şema, profilli silmelerin çeşitli ilmikler yaparak oluşturduğu iki motifin birleşmesinden meydana gelmiştir. Söz konusu şemayı sathî işlenmiş boyuna gelişen ve kıvrım dallar geçmesinden oluşan bir bordür sınırlamaktadır. Bu bordür aşağıda köşe sütununa kadar inmektedir. Söz konusu yan bordürler ikiz sütunlarla aynı hizadadır. Saksı biçimli çift kat başlığı bulunan sütun, eşik hizasında zemine oturmaktadır. Sütunun gövdesi, profilli silmelerle birbirine bağlanan ve birbirini takip ederek yükselen palmetlerden oluşan bitkisel bir kompozisyon ile süslenmiştir. Portalin merkezinde yer alan ve konturlarıyla sepet kulplu kemeri andıran bölümün iki köşesinde yüksek kabartma halinde işlenmiş bir motif bulunur. Motif prizmatik bir kaideden çıkar. Sapı hilal biçimli bir halkaya tutturulmuş olan motif, simetrik olarak iki yanda da yer almış yaprak çiftlerinden ve yaprakların arasında yer olan meyve biçimli motiflerden oluşur. Motif üstte zambağa benzeyen üç yapraklı bir palmetle sonlanır. Her iki köşedeki motifin, içinde bulundukları eğimli zemin sebebiyle üst kısımları hafifçe öne doğru eğiktir. Yüksek kabartma olarak işlenmiş motif, bu nedenle neredeyse zemine sonradan yerleştirilmiş gibi algılanır. Motiflerin bulunduğu iki köşedeki prizmatik üçgen sahalar, söz konusu motifi de sınırlayacak biçimde düşey eksen üzerinde gelişen ve palmet-rumî kompozisyonundan oluşan bordürlerle kaplıdır. Kapının iki yanında, mihrabiye olması gereken boyuna dikdörtgen sahayı üstte ve iki yanda meander motifli bir silme dolaşır. Girinti yapmayan silme, üstte sivri kemerli bir biçimle sonlanır. Sivri kemerli kapının iki köşesindeki üçgen sahalar yüksek kabartma olarak tasarlanmış ancak iç bölümleri süslenmeden bırakılmıştır. Bu üçgen sahaların ortasında da süslenmeden bırakılmış birer küre vardır. (Foto. 149, 150, 151, 152, 153, 154)

Taç kapıdan kare planlı ve çapraz tonozlu (Foto. 156) giriş koridoruna (Foto. 155) geçilmektedir. Koridorun kuzey ve güney duvarlarında sivri kemerli bire adet niş ve nişlerin sivri kemerlerinin üzerinde de birer sivri tahfif kemeri bulunmaktadır. Duvar ve zemin taş malzemeden, tavan ise ilk üç sırası taş malzemeden yapılmış sonraki kısım çimento içerikli olduğu tahmin edilen bir harçla sıvanmıştır. Koridordan iç avluya ise tam giriş aksında yer alan sivri kemerli bir kapı ile geçilir. Kapının üzengi hizasında içe doğru taşıntı yapan konsollar bulunmaktadır. Kapının avluya bakan yüzü ise iç mekân duvarlarının yüzeyinden taşkın dikdörtgen bir çerçeve içine alınmıştır. Kapının İki

yanında ve üstünde devam eden iki bordürü bulunmakta olup bordürlerden dışta olanı daha geniştir. Dar bordür ise içbükey kavislidir. Kapının sivri kemerinin üzerinde tahfif görüntüsü verilmiş bir kemer vardır. Dıştaki enli bordürün üzengi hattının altında sathî işlenmiş bir sütun motifi vardır.

Koridordan kare planlı avluya girilir (Foto. 158). Avlunun üst örtüsü kubbe olup kubbe yüzeyi sırsız tuğla ve çinilerle oluşturulmuş geometrik kompozisyon ile süslenmiştir (Foto. 159). Bu kompozisyon düşey ve yatay zikzaklar ile onların aralarında uzanan kırık çizgi dizileri, baklava ve X biçimli motiflerle oluşturulmuştur. Kompozisyonun yer aldığı zemini oluşturan sırsız tuğlalar uzun kenarları ile yatay, süslemeyi meydana getiren turkuaz ve patlıcan moru renkli çiniler ise yine uzun kenarlarıyla düşey olarak yerleştirilmiştir. Buradaki kompozisyonun ana şemasını düşey olarak yerleştirilmiş zikzaklar oluşturur. Patlıcan moru renkli düşey zikzaklar, aynı zamanda yatay zikzaklarla bağlanır. Yatay ve düşey zikzakların aralarındaki bölümlerde turkuaz renkli çinilerden oluşturulmuş baklava motifleri vardır. Kompozisyondaki boşluklar ağırlıklı olarak turkuaz renkli daha küçük ölçüdeki baklava motifleriyle doldurulmuştur. Kubbeye geçiş, yüzeyleri çini bordürlerle dört eş parçaya bölünmüş yelpazeyi andıran pandantifler/üçgen bingiler ile sağlanmaktadır (Foto. 162). Çini bordürler turkuaz zemin üzerine siyah renkli çinilerle palmet motifleri işlenmiştir. Pandantiflerin bu dilimli yapısı sebebiyle kasnak yirmigen olmuştur. Kasnak enine gelişen çinili bir kompozisyonla süslüdür. Buradaki açık kompozisyon, birbirlerine dairesel kıvrım dallarla bağlanan palmet ve rumîlerden oluşur. Süslemede zemin turkuaz renkli çinilerden motifler ise siyah renkli çinilerden meydana getirilmiştir. Kubbe eteğinde çiçekli kûfî ile "Elmülkilillah" (Mülk Allah'ındır) lafzının tekrarlanmasıyla oluşturulmuş bir yazı şeridi vardır. Yazı şeridi turkuaz renkli çinilerden oluşturulan zeminin üzerine patlıcan moru renkli çini mozaikler kullanılarak yazılmıştır. Yazı şeridi altta ve üstte ince bir bordürle sınırlandırılmıştır. Kubbenin tam ortasında ise Anadolu Selçuklu kapalı avlulu medreselerinin çoğunda görülen sekizgen formda bir aydınlık feneri/kubbe feneri yer almaktadır. Avluyu aydınlatma fonksiyonu için eklenen fenerin her kenarında bir pencere olmak üzere sekiz pencere yer almaktadır. (Foto. 158, 159, 160, 161)

İç mekânın kuzey ve güney duvarlarında pandantifler/üçgen bingiler arasında aynı hizada kare formlu iki pencere yer almaktadır. Pencereler, tuğlaların yatay ve düşey konumlu olarak yerleştirilmesiyle örülmüş olup dışta dar, içte daha enli

süslemesiz bordür ile dört yönden çevrelenmektedir. Giriş (doğu) duvarında ise pencereler ile aynı hizada ve aynı formda iki sağır niş yer almaktadır. Hem sağır nişler hem de pencereler bulundukları duvarın tam ortasında konumlanır. (Foto. 158)

Avlunun zemin taş malzeme ile kaplanmış olup aydınlık fenerinin tam düşey ekseninde yani avlunun tam ortasında kare planlı ve yaklaşık 30 cm. derinlikte bir havuz yer almaktadır. Eyvanının zeminin altından gelen ve havuza su getiren yaklaşık 30 cm. genişliğindeki suyolu ise üzeri camekânla kapatılarak koruma altına alınmıştır. Burada su getiren ve götüren künklerin iki yanı ve üstünün blok kesme taşlarla kapandığı görülmektedir. (Foto. 157)

Avlunun iki yanında yani kuzeyinde ve güneyinde ise karşılıklı/simetrik dörder toplam sekiz adet öğrenci odası bulunmaktadır. (Çizim 23) Güneydeki öğrenci odaları günümüzde birleştirilerek beşik tonozlu tek mekan haline getirilmiştir (Çizim 24) (Foto. 163) ve dört adet mazgal penceresi vardır. Kuzeydeki öğrenci odaları ise ikişer ikişer birleştirilerek dikdörtgen planlı, beşik tonozlu iki adet oda haline getirilmiştir ve üç adet mazgal penceresi vardır. (Foto. 163, 164) Avluda kapı yükseklikleri boyunca taş, kubbeye kadar olan kısımda ise tuğla kullanılmıştır. Odalara açılan kapılar düz atkı kemerli ve sövelidir. Kapı açıklıklarının üzerinde odaların ışık alması için sivri kemerli pencere açıklıkları vardır. Pencerelerin söveleri ise tuğla ile örülmüştür. Pencerelerin alınlıklarında dikdörtgen bir pano ve bu pano ile pencerelerin sivri kemerleri arasında turkuaz ve siyah mozaik çinilerden meydana getirilmiş geometrik ve bitkisel kompozisyonlar bulunur. Pencere alınlıklarındaki dikdörtgen panolarda ise altta, turkuaz renkli çini zemin üzerine siyah mozaik çinilerle çiçekli ve kufî hatla oluşturulmuş yazı kartuşu, onun üstünde ise dört ara yönde yer alan palmetlerden çıkan şeritlerin ortada dörtgen bir saha oluşturduğu bir bölüm görülür. Bunların da üstünde, merkezde, yer alan daha büyük ölçüdeki bir palmete bağlandığı bitkisel açık bir kompozisyon yer alır. Yazılar, eyvanın iki yanındaki odalar/derslikler ve avlunun kuzey ile güney cephelerindeki sekiz öğrenci odasının kapılarında birbirini takip eder. Eyvanın kuzeyindeki mekânın kapısında Besmele-i Şerif ile başlayıp, kuzeyindeki mekânın kapısında sonlanan çiçekli kufî ile Bakara Sûresi'nin 255. ayeti olan Ayet-el-Kürsî yazılıdır. Yazıda, kimi harfler üstündeki bitkisel süslemeye bağlanarak yazı ile bitkisel kompozisyon arasında bir bütünlük oluşturulmaya çalışılmış ve her kartuşta yazı değişmiş fakat üzerindeki bitkisel süsleme tekrar edilmiştir. Alınlıklardaki süslemelere gelince bunlardan eyvanın iki yanındaki mekânın, giriş bölümün iki

yanındaki sivri kemerli nişlerin ve kuzey ile güney kenarda karşılıklı olarak yer alan mekânların pencerelerin alınlıklarındaki süslemeler birbirinin aynısıdır yani simetriktir. (Foto. 165, 166, 167)

Giriş aksı doğrultusunda, avlunun batısında sivri tonozlu eyvan (Foto. 168, 169) yer almaktadır. Sivri tonozla örtülü eyvana avludan yaklaşık 60 cm. yüksekte olup iki yönlü ve üç basamaklı merdivenle çıkılır. Eyvanın batı duvarında bir adet, güney ve kuzey duvarlarında ise birer adet toplam üç adet dikdörtgen biçimde pencere açıklıkları yer almaktadır. Eyvanın kuzey ve güney duvarlarında yer alan pencereler eyvanın iki yanındaki odalara açılmaktadır. Eyvanın sivri beşik kemerinin üzengi hattına kadar olan kısmı kesme taş bugün üzeri beyaz badana ile boyanmıştır. Eyvan kemerinin alın ve karın bölgesi, üzeri dikdörtgen tuğlaların aralarına yerleştirilen kare biçiminde firuze renkli çiniler ile süslenmiştir. Tonozun yüzeyi ise yatay istiflenmiş yarım tuğlaların birbirini ½ oranında takip ettiği bir düzenleme ile örülmüş düz tuğladır. Eyvanın iki yanında yani kuzeyinde ve güneyinde kare planlı kubbeli birer mekân/oda bulunmakta ve bu mekanlara/odalara eyvan girişinin iki yanında yani avlunun batı yüzünde yer alan birer kapı ile girilir (Foto. 171, 172). Bu kapılar düz atkı kemerli ve sövelidir. Bu odaların/dersliklerin eyvana açılan birer penceresinin dışında, güneydekinin biri batıya diğeri güneye açılan iki penceresi; kuzeydekinin de biri batıya diğeri kuzeye açılan iki penceresi vardır (Foto. 173, 174). Üst örtüsü kubbe olan odalar/derslikler ölçülerindeki bir miktar farklılıkla birlikte birbirinin simetriğidir. Odaların/dersliklerin kubbe kasnaklarında ve kubbelerinde örgü elemanı olarak tuğla kullanılmıştır. Kubbelere geçiş öğesi ise Türk üçgenidir (Foto. 175).

Avluya girince sağda kalan doğu cephedeki kapıdan avlunun ve dolayısıyla medresenin kuzeydoğu köşesine denk gelen dikdörtgene yakın bir mekân girilmektedir. (Foto. 170). Mekân, doğu duvarındaki iki pencere ile aydınlatılmaktadır (Foto. 176, 177, 178). Dışarıdan ve doğu cepheden bakıldığında minare ile portal arasında yer alan bu mekan müderris odasıolarak tanımlanmaktadır[1539]. Ayrıca yapıya sonradan eklenip eklenmediği ile ilgili farklı değerlendirmeler bulunmakta fakat genel kanaat cephenin simetriğini bozduğu ve yapının genel karakterine uymadığı için sonradan eklendiği

[1539] M. Ferit Uğur - M. Mesut Koman, *Sahip Ata İle Oğullarının Hayatı ve Eserleri*, s.66. Bu mekâna üç basamakla girildiği belirtilir ki bugün avlu ile eşit seviyede olan mekânın 1930'lu yıllarda zeminler arasında kot farkı olduğunu göstermektedir.

yönündedir[1540]. En eskisi 1476 yılına ait Osmanlı kayıtlarında binadan "Vakf-ı dârü'l-hadis ve mescidi maa minare ve mektephâne-i Hoca Fahreddin sahib-i Sultan Alâeddin…"[1541] şeklinde bahsedilmesi ve vakfiyedeki mescit, medrese (Dârü'l-Hadis) ve minareden oluşan birimlere bir de mektep eklenmiş olması dikkat çekicidir. Bu durum XV. yüzyılda görülen lüzum üzerine binaya, mektep bölümünün eklenmiş olabileceğini; söz konusu mekânın da bu bölüm olabileceği ihtimalini akla getirmektedir. Bilahare daha sonra müderris odasına dönüştürülmüş olması da mümkündür.

Mescidin son cemaat mahalli ile mekteb veya müderris odası olarak isimlendirilen bölüm/oda arasında, mescidin güneydoğu köşesinde minare yer alır (Foto. 144, 145). Geçmiş tarihli fotoğraflardan minarenin aslında iki şerefeli olduğu anlaşılmaktadır (Foto. 143). H. 15 Şaban 1319 /M. 27 Kasım 1901 Çarşamba günü yıldırım isabet etmesi nedeniyle birinci şerefesinden yukarısı yıkılmıştır[1542]. Minarenin kaidesi taç kapıda da kullanılan düzgün kesme taştan, pabuç ve gövdesi ise tuğladan yapılmıştır. Minareye son cemaat mahallinin içinde açılan küçük bir kapıdan girilmektedir. (Foto. 184) Minarenin kaidesinde kaval silmeli dikdörtgen çerçeve ile sınırlandırılmış, birbirlerine ve çerçeveye düğümlenen sivri kemerli yan yana iki pano bulunur (Foto. 180). Panonun içi, kabartma tekniğiyle yapılmış kıvrık dal, rumi ve palmet motifleriyle süslüdür. Bu panolar minarenin sadece doğu cephesinde yer alır. Kaval silmelerle biçimlendirilen dikdörtgen çerçevelerin üzerinde üç sıra daha taş devam eder. Bu kısımda dikdörtgen bir silme ile çerçevelenmiş küçük bir mazgal pencere vardır. Bundan sonra iki kademe şeklinde tuğla kaide devam eder. İki kademeli tuğla bölümün alt bölümünde/kademesinde enden ve boydan ortalanarak yerleştirilmiş firuze renkli sırlı tuğlalar ile baklava dilimleri oluşturulmuştur. Bu kompozisyon minarenin yalnızca doğu ve güney cephelerinde bulunmaktadır. Minarenin kare formlu kaidesinden gövdesine geçiş, köşelere piramidal üçgenler yerleştirilerek on iki kenarlı çokgene dönüştürülmüş ve tuğla malzemeli kullanılmış pabuç ile sağlanır. Silindir

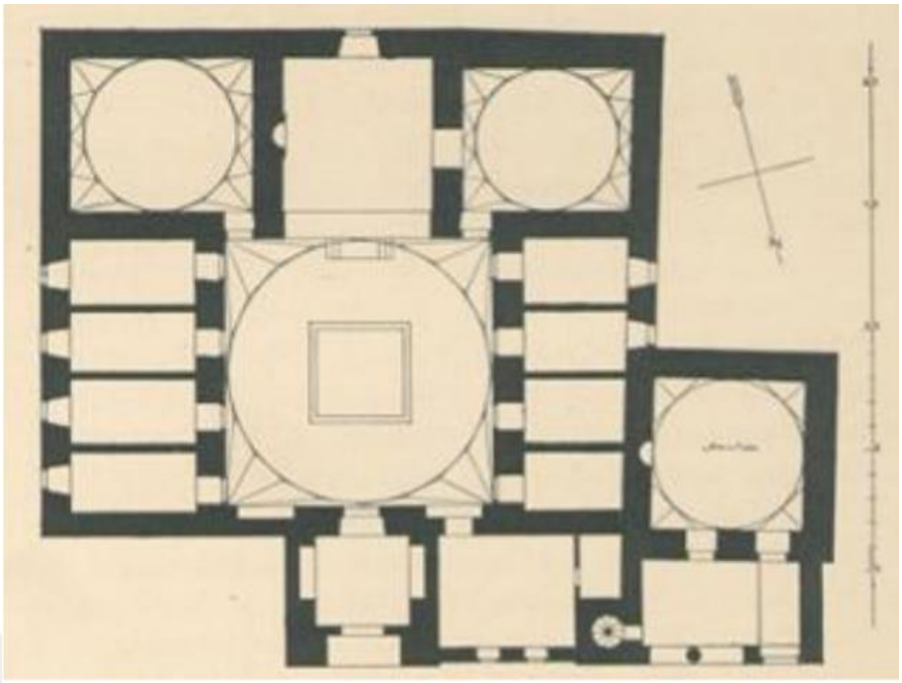
[1540] M. Ferit Uğur - M. Mesut Koman, *Sahip Ata İle Oğullarının Hayatı ve Eserler*i, s.66; Metin Sözen, *Anadolu Medreseleri, (Selçuklular ve Beylikler Devri*), s.72; Mahmut Akok, "Konya'da İnce Minareli Medresenin Rölöve ve Mimarisi", *Türk Arkeoloji Dergisi*, C. 24, S.1, Ankara 1970, s.10; Doğan Kuban vd., *Selçuklu Çağında Anadolu Sanatı*, s.170.

[1541] Zeki Atçeken, *Konya'da Selçuklu Yapılarının Osmanlı Devrinde Bakımı ve Kullanılması*, s.252. (Ankara Eski Kayıtlar Arşivi, 255 numaralı defterden nakletmektedir.)

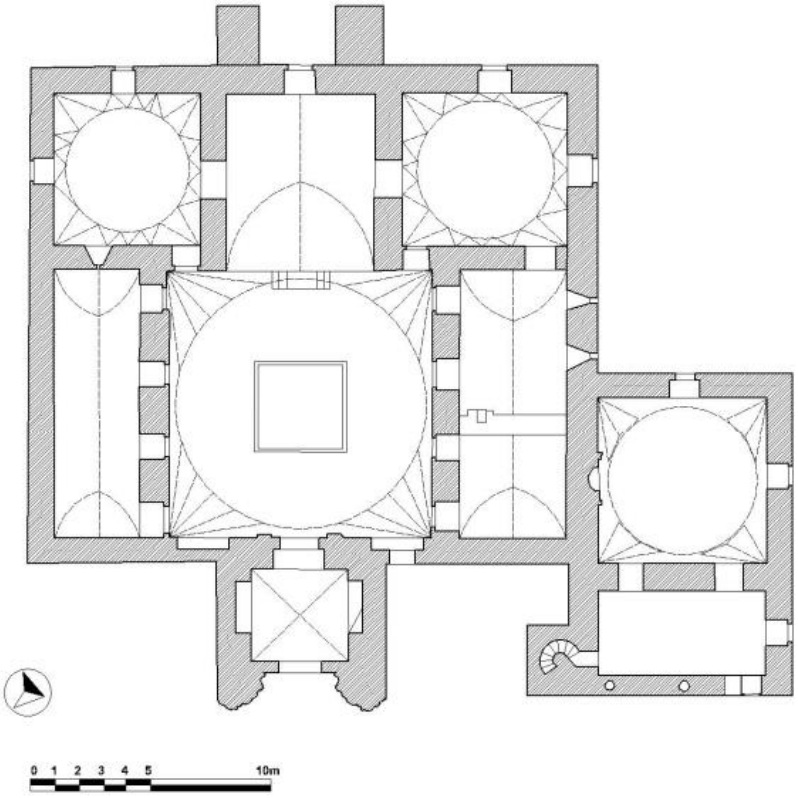
[1542] M. Ferit Uğur - M. Mesut Koman, *Sahip Ata İle Oğullarının Hayatı ve Eserleri*, s.69; İ. Hakkı Konyalı, *Konya Tarihi*, s.531. Her iki yazarda bu kesin tarihi nereden naklettiklerini belirtmemektedirler.

biçimindeki profillerle/silmelerle dilimlenmiş gövdesi ise tuğladan inşa edilmiş ve renkli çinilerle süslenmiştir. (Foto. 179, 180)

Medresenin kuzeydoğu köşesinde dıştan eklemlenmiş şekilde kare planlı bir mescid bulunmaktadır. Genel olarak bakıldığında mescidin aslî halini kısmen koruyabildiği anlaşılmaktadır. Mescit, medresenin kuzey cephesine bitişik taşkın şekildedir (Çizim 23, 24) (Foto. 146). Mescidin girişi yani ön cephesi de medresenin girişinin yani ön cephesinin olduğu gibi kesme taştan yapılmışken aynı şekilde medresenin yan duvarlarında olduğu gibi mescidin de yan duvarları kaba yonu taşındandır. Mescidin doğu cephesinde son cemaat mahalli yer almaktadır. Son cemaat mahalli ortada bir devşirme sütunla iki bölüme ayrılmış ve cam ile kapatılmıştır. Günümüzde son cemaat mahalli kapı ile girilen kapalı bir mekandır. Bu mekanın yani son cemaat mahallinin kapısının üzerinde dikdörtgen formunda bir pencere ve saçağının altında ve orta bir konumda çörten bulunmaktadır. (Foto. 182) Mahallin iç mekanında tavan, ahşap kaplamalı olup, düz bir örtüye sahiptir (Foto. 183). Ayrıca minare ile son cemaat mahallinin birleştiği bölümde son cemaat mahallini oluşturan kemer kalıntısını görmek mümkündür. Son cemaat mahalline girişi sağlayan kapı ekseninde yani mescidin doğu cephesinde yer alan kapıdan mescide girilir. Mescidin kapısı doğu cephesinin kuzeyinde yer alırken doğu cephesinde kare formunda iki adet penceresi vardır. (Foto. 184) Kubbesi tuğla malzemeden inşa edilmiştir. Kubbeye geçiş unsuru olarak Türk üçgenleri kullanılmış ve bu Türk üçgenlerinin arasında biri kuzeyde diğeri batıda olmak üzere iki adet mazgal pencere yer almaktadır. (Foto. 186) Medrese duvarına bitişik olan güney duvarının ortasında ise yakın tarihte yenilenmiş olduğu anlaşılan tuğla bir mihrap yer alır. Yatay istiflenmiş yarım tuğlalarla oluşturulmuş sivri kemerli mihrabın iki kenar bordürü mevcuttur. Bordürler üstte devam etmemektedir. Bunun dışında herhangi bir süsleme unsuru bulunmamaktadır. (Foto. 187)

Çizim 23: Konya İnce Minareli Medrese Planı (F. Sarre'den)

Çizim 24: Konya İnce Minareli Medrese Planı (Vakıflar Genel Müdürlüğü Sanat Eserleri ve Yapı İşleri Daire Başkanlığı Arşivinden)

Fotoğraf 143: Konya İnce Minareli Medresenin XIX. yy'daki durumu (F. Sarre'den)

Fotoğraf 144: Konya İnce Minareli Medrese Genel Görünüm

(https://www.kulturportali.gov.tr)

Fotoğraf 145: Konya İnce Minareli Medrese Girişi (Doğu) Cephesi

Fotoğraf 146: Konya İnce Minareli Medrese Kuzey Cephesi

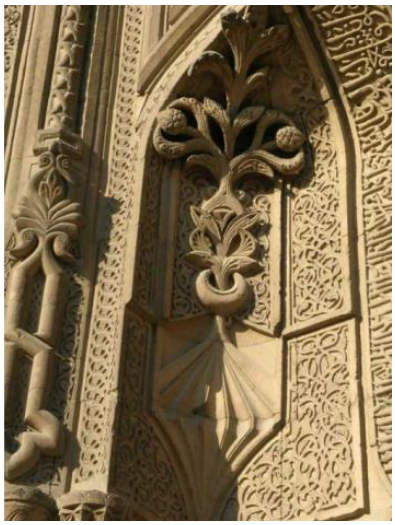
Fotoğraf 147: İnce Minareli Medrese Batı Cephesi

Fotoğraf 148: Konya İnce Minareli Medrese Güney Cephesi

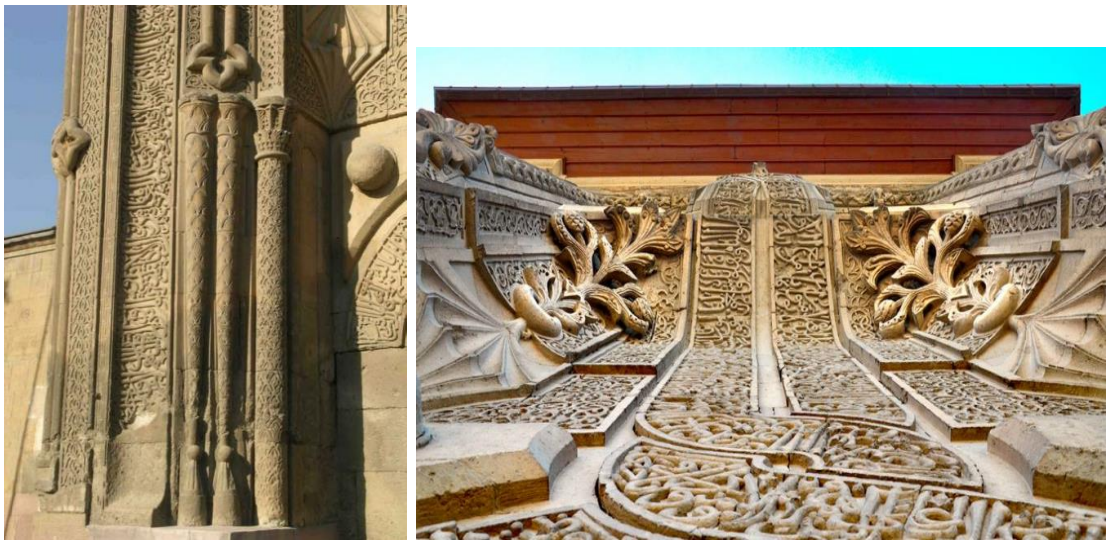

Fotoğraf 149: Konya İnce Minareli Medrese Taç Kapısı

Fotoğraf 150, 151: Konya İnce Minareli Medrese Taç Kapısından Detaylar

Fotoğraf 152, 153: Konya İnce Minareli Medrese Taç Kapısından Detaylar

Fotoğraf 154: Konya İnce Minareli Medrese Taç Kapısından Detay (İşaretli Bölümlerde Mimarın İsmi Yazılıdır: Sağ: “Amel-i Kelûk” - Sol: “bin Abdullah”)

Fotoğraf 155, 156: Konya İnce Minareli Medrese Taç Kapı Giriş Koridoru ve Üst Örtüsü

Fotoğraf 157: Konya İnce Minareli Medrese Avlusu

Fotoğraf 158: Konya İnce Minareli Medrese Kubbesi

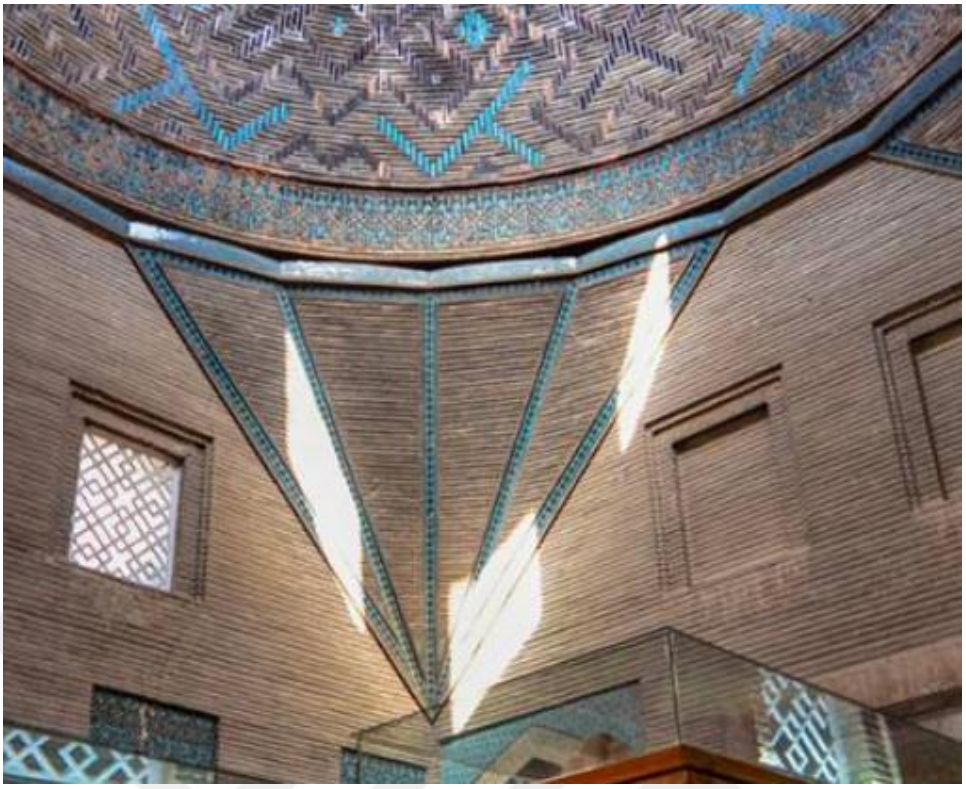
Fotoğraf 159: Konya İnce Minareli Medrese Kubbesi

Fotoğraf 160: Konya İnce Minareli Medrese Kubbe Detayı

Fotoğraf 161: Konya İnce Minareli Medrese Kubbe Detayı

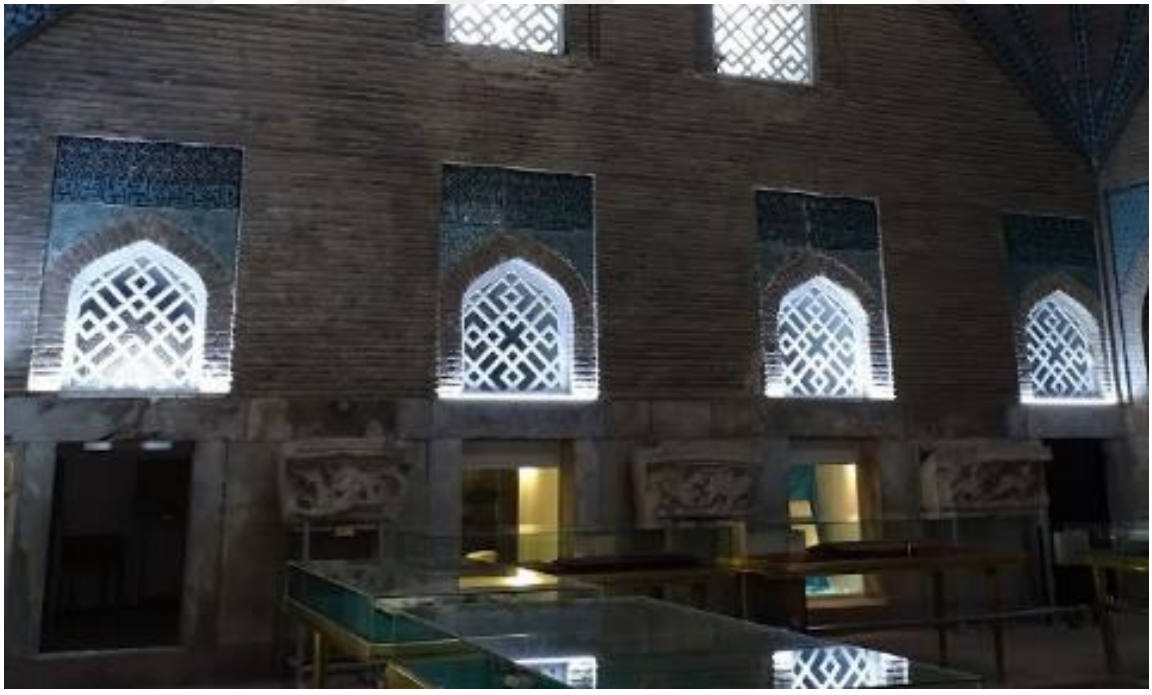
Fotoğraf 162: Konya İnce Minareli Medrese Kubbe Geçiş Öğesi (Pandantif, Üçgen Bingi)

Fotoğraf 163: Konya İnce Minareli Medrese Güney Cephe Öğrenci Odaları (Günümüzde 4 Oda Birleştirilmiş Vaziyettedir)

Fotoğraf 164: Konya İnce Minareli Medrese Kuzey Cephe Öğrenci Odaları (Orijinali 4 Oda Olup ikişer ikişer Birleştirilmiştir)

Fotoğraf 165: Konya İnce Minareli Medrese Kuzey Cephe Öğrenci Odalarının Giriş Kapıları

Fotoğraf 166: Konya İnce Minareli Medrese Güney Cephe Öğrenci Odalarının Giriş Kapıları

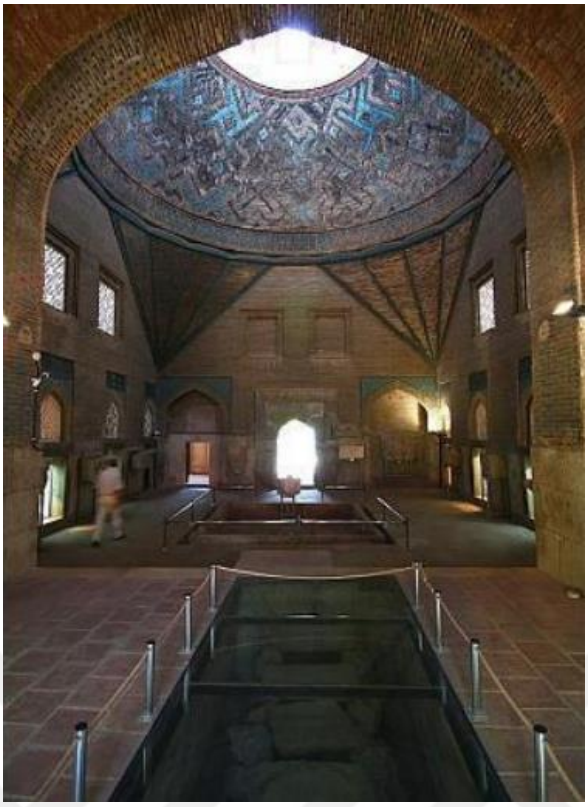
Fotoğraf 167: Konya İnce Minareli Medrese Avlusuna Açılan Oda Kapılarından Detay

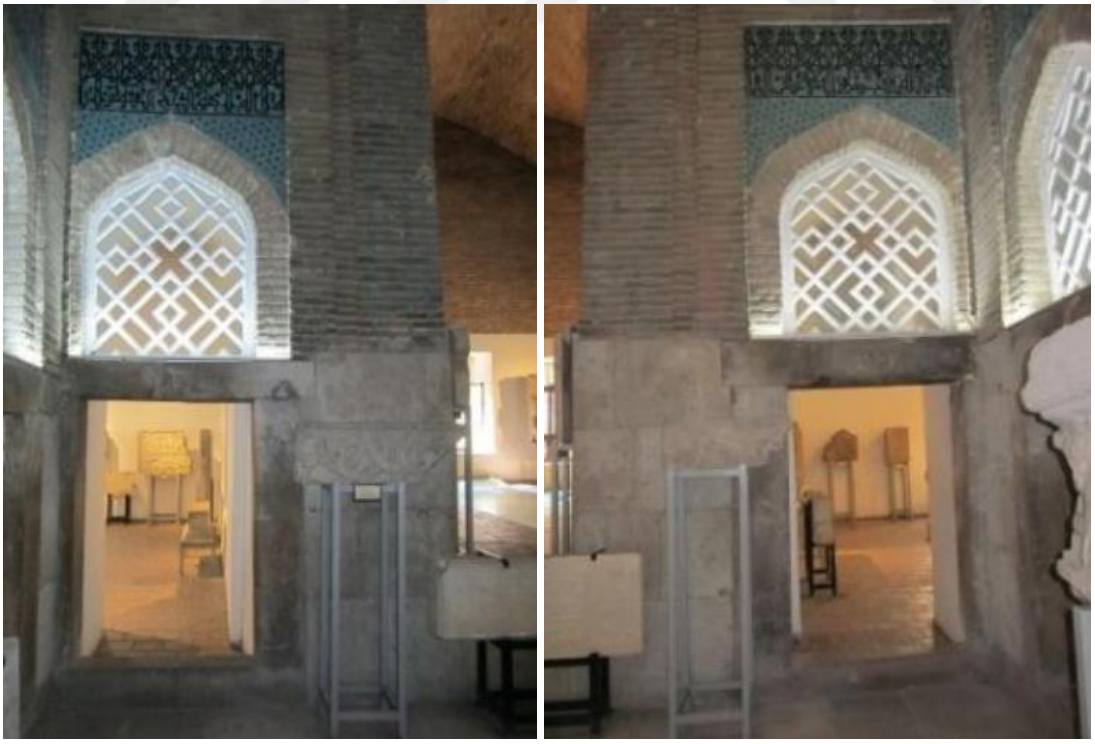
Fotoğraf 168: Konya İnce Minareli Medrese Eyvanı

Fotoğraf 169: Konya İnce Minareli Medrese Eyvanı

Fotoğraf 170: Konya İnce Minareli Medrese Eyvanından Medresenin Girişi

Fotoğraf 171, 172: Konya İnce Minareli Medrese Eyvanının Güneyindeki (Sol) ve Kuzeyindeki (Sağ) Meanların/Odaların Kapıları

Fotoğraf 173, 174: Konya İnce Minareli Medrese Eyvanının Güneyindeki (Sol) ve Kuzeyindeki Mekanlar/Odalar

Fotoğraf 175: Konya İnce Minareli Medrese Derslik Kubbesi Detay

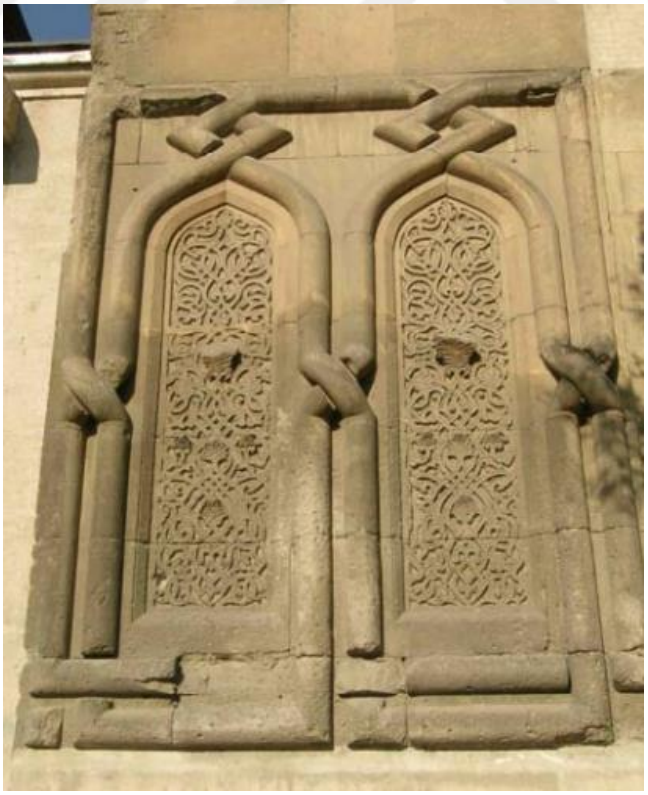

Fotoğraf 176, 177: Konya İnce Minareli Medresesi Mektep veya Müderris Odası Olarak Tanımlanan Odanın İç Görünümü

Fotoğraf 178: Konya İnce Minareli Medresesi Mektep veya Müderris Odası Olarak Tanımlanan Odanın Dış Görünümü

Fotoğraf 179: Konya İnce Minareli Medrese Minaresi

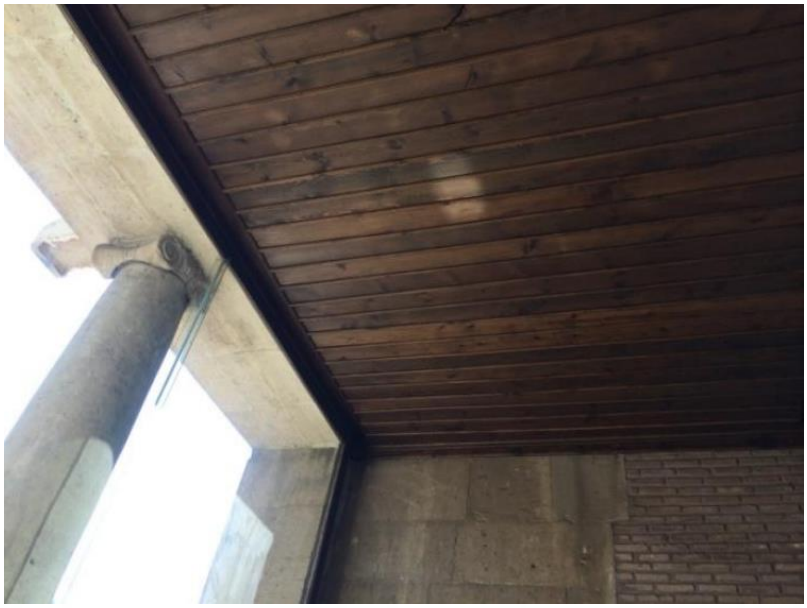
Fotoğraf 180: Konya İnce Minareli Medrese Minare Kaidesindeki Panolar

Fotoğraf 181: Konya İnce Minareli Medrese Mescidinin Minaresinden Gövde Detayı

Fotoğraf 182: Konya İnce Minareli Medrese Mescidinin Son Cemaat Mahalli

Fotoğraf 183: Konya İnce Minareli Medrese Mescidinin Son Cemaat Mahalli Üst Örtüsü

Fotoğraf 184: İnce Minare Medresesi Mescidinin Son Cemaat Mahallinde Yer Alan Minareye Giriş Kapısı

Fotoğraf 185: Konya İnce Minareli Medrese Mescidinin Son Cemaat Mahalline (Doğuya) Açılan Kapı ve Pencereleri

Fotoğraf 186: Konya İnce Minareli Medrese Mescidinin Kubbesinden Detay

Fotoğraf 187: Konya İnce Minareli Medrese Mescidinin Mihrabı

4.8.6.2. Vakfiye[1543] Tercümesi:

(1) (Sahip Ata) Vakfiyesi kadıların (tasdik) yazılarından yoksun olarak güvenilecek ve itina olunacak yerleri kazınmış (olup) vakfı korumak amacıyla kaydolmuştur.

(2) Konya'da bulunan Sahib Ata Vakfı, 14 Rebî'u'l-Evvel (1)317 tarihinde ortaya çıkan (meydana gelen, gerçekleşen) yüce (Padişah) buyruk gereğince bâ-takrir (sözlü ifade üzerine, rapor şeklinde) kaydolmuştur.[1544]

Esas 9/2 – 1783[1545]

(3) Allah'u Teala Kıyamet'e kadar daima rahmet (salat) eylesin. Yeryüzünde Allah'u Teala'nın gölgesi olan Yüce Sultan'ın devletini devam ettirsin. De ki emir (iş) //////[1546] yumuşaklık, zorlayan ……. korkudan /////[1547] ……. ////// Selçuk(lu)

[1543] VGMA Defter No: 592 / Sayfa No: 101 / Sıra No:61.
[1544] Buraya kadar olan kısım Osmanlı Türkçesi ile yazılmıştır.
[1545] Belgede bu şekilde bir not bulunmaktadır.
[1546] Belge istinsah edilirken esas alınan belgede okunamayan yerlere çizgi konulmuş. Biz de bu yerlere (/////) şeklinde belirttik.
[1547] Bu işareti vakfiye metninde çizilerek gösterilen kısımlar için kullandık ve muhtemelen vakfiyenin aslından istinsah edilirken okunamayan kısımları belirtmek için kullanılmıştır.

ailesinin tâcı ////// …….. …… …… burhân-ı emir ///// (dünya) ölüm ve bela yuvasıdır, kalınacak değil kaçılacak yerdir, bahardaki akıp giden bulutlardandır (bulutlar gibidir), akıp giden hilekâr seraptır (gibidir), (Dünyada) oturup kalan çıkartır/atar, lezzetlerinin/şehvetlerinin peşinden gideni de yıkar. (Hiçbir Peygamber) peygamberliğinden ötürü, hiçbir inatçı zorba da gücünden dolayı orada (dünyada) ebedi kalmadı. ……[1548] Ne mutlu! Amelini kuvvetlendiren, emeli de kısa tutana, her zaman gereği gibi Allah'tan sakınanlara, gecelerini Allah'a taat (ibadet) ile geçirene, ////////// Allah'u Teala'nın "Bizim uğrumuzda cihad edenler var ya, biz onları mutlaka yollarımıza ileteceğiz. Şüphesiz Allah, mutlaka iyilik yapanlarla beraberdir."[1549] sözü (ayeti) (mucibince) her türlü gayreti gösterene ve çaba sarf edene ve "Kimdir Allah'a güzel bir borç verecek o kimse ki, Allah da o borcu kendisine kat kat ödesin. (Rızkı) Allah daraltır ve genişletir. Ancak O'na döndürüleceksiniz."[1550] sözü (ayeti) (mucibince) dönüş ve karar günü için azık biriktirme ve va'dine (mükafatına) ve vaî'dine (cezasına) iman etme şerefi ……

(4) Bil ki dünya malı, (ahiret) malı olmayanındır. Allah'ın hukukundan …….. O aklı olmayan kişidir. Onunla (dünya malıyla) anlayışı kıt olanlar sevinir, (Dünya malının) kederi süreklidir, nasipleri dağınıktır (kaçar) //////// mutluluğu geçicidir. Akıllı kişi sâlih amel işleyen, ümitvâr olan, hayırların en güzelini ve iyilik yollarının en helalini seçen kişidir. Ve böylece Hz. Peygamber'den rivayet edilen "Hz. Peygamber'e (SAV) soruldu. Hangi sadaka daha faziletlidir? Hz. Peygamber (SAV): İyi durumda olup fakirlikten korkar ve zenginliği umarken bir de mal sevgisi varken yapmış olduğun sadakadır."[1551] (sözü) üzerine hastalığından (derdinden) önce niyetini düzelten, elemden (acıdan) önce azimeti (asli, temel, en asgari hüküm) haram bilendir.

(5) Allah rızası ve ahreti için gizli ve açıktan vakfeden, dünya hayatında bâki olanı fani olana tercih eden, Rabb'inin affına ve merhametine muhtaç, zayıf kul, yücelik

[1548] Belgenin bu kısmında yaklaşık iki buçuk satılık bir bölüm he ne kadar aralardaki bazı kelimeler okunabilse de bütüncül manada tam olarak okunup anlaşılamadı. Bu nedenle bu şekilde gösterdik.
[1549] Ankebut Suresi 29/69.
[1550] Bakara Suresi 2/245.
[1551] Farklı lafız ilave ve eksiklikleri ile farklı hadis kaynaklarında geçmektedir. Hangi hadis kaynağında hangi eksiklik, ilave veya lafız farklılıkları ile rivayet edildiğini izah etmek dipnotun ve konumuzun dışına çıkacağı için bu şekilde iktifa ettik.

sahibi (sadrazam, vezir-i azam), /////// muazzam (yüce), doğunun ve batının vezirlerinin meliki, yaratılmışların sığınağı, mahlûkatın (insanların) yardımına koşan, yaratılmışların sığınağı, düşmanlardan koruyan, iyilikte (ihsanda) bulunan, adaletli, şefkatli, hayırlı, dinin ve dünyanın övüncü, İslam'ın ve Müslümanların müftüsü, sultanların ve meliklerin sağ kolu, övgülerin, erdemlerin (faziletlerin), övünçlerin ve asaletin babası Ali b. Hüseyin Hacı Bekir el-Konevî, -Allah hayırlara karar vermekte (yapmakta) ve daha önce bahsedilenlere öncelik vererek hayır hasenata sahip olma başarısını arttırsın- herhangi bir aracı ve tercüman olmadan kenedi dili ile söylediği, karar verip yaptıklarına dayanarak, tasarruflarına (harcamalarına) ve teberrularına (bağışlarına) dayanarak üzerinde herhangi bir güç (baskı) olmayan hür bir kul (kişi) olarak kendisine nispet edilen konularda bir baskı altında olmadığına/seçim yaptığına kendi aziz nefsini şahit kıldı.

(6) Rabbine ve yaratıcısına yakınlaşmak, ilâhından ve râzıkından (rızık veren) yardım istemek, Allah'ın –Azze ve Celle- evliyası (Allah dostları) için hazırladığı ebedi nimetlerini talep etmek, gelip çatması, toplanma ve yeniden dirilme hakkında hiçbir tecrübesi olmadığı "Allah'a arınmış bir kalp ile gelenlerden başka ne malın ne de oğulların (soyun sopun) fayda vermediği"[1552] büyük arz gününden kaçınarak, Allah –Tebâreke ve Teâlâ'nın'ın "Şüphesiz ki sadaka veren erkeklerle sadaka veren kadınlar ve Allah'a güzel bir borç verenler var ya, (verdikleri) onlara kat kat ödenir. Ayrıca onlara çok değerli bir mükâfat da vardır."[1553] sözündeki (ayetindeki) ///// Peygamberlerin efendisi muttakilerin önderi Hz. Peygamber'in (SAV) "Yediğini bitirdin, giydiğini çürüttün, sadaka olarak verdiğini ise ebedi bıraktın."[1554] sözü, Hz. Peygamber'in (SAV) "Kişi öldüğü zaman şu üç şey; sadaka-i câriye, faydalı ilim ve kendisine dua eden hayırlı evlat hariç malı ve ameli ondan ayrılır."[1555] sözü, (Hz. Peygamber'in) –selam ve salât (dua) onun üzerine olsun- "İki tarafında iki meleğin bulunmadığı hiçbir gün doğmamıştır ki o melekler şöyle nida ederler: Allah'ım infak edenin malının yerine yenisini ver, (infak etmeyip elinde) tutanın malını da telef et."[1556]

[1552] Şuara Suresi 26/88-89.
[1553] Hadid Suresi 57/18
[1554] İbn Ebi Şeybe, Musannef, Matbatu'r-Rüşd, H.1409-Riyad, C. 7, s.80; (benzeri) Sahih'i Müslim, Kitâbü'z-Zühd ve Rikak 53, Ahmed b. Hanbel, Müsned, C. 26, s.234, 244, 247.
[1555] Farklı lafız ilave ve eksiklikleri ile farklı hadis kaynaklarında geçmektedir. Hangi hadis kaynağında hangi eksiklik, ilave veya lafız farklılıkları ile rivayet edildiğini izah etmek dipnotun ve konumuzun dışına çıkacağı için bu şekilde iktifa ettik.
[1556]Farklı lafız ilave ve eksiklikleri ile farklı hadis kaynaklarında geçmektedir. Hangi hadis kaynağında hangi eksiklik, ilave veya lafız farklılıkları ile rivayet edildiğini izah etmek dipnotun ve konumuzun dışına çıkacağı için bu şekilde iktifa ettik.

sözü ve (Hz. Peygamber'in) –selam onun üzerine olsun- "Cömertlik kökü Cennet'te, dalları da dünyaya sarkmış olan bir ağaçtır. Kim ki bir defa bir dalına tutunursa sonsuza kadar sevabının artması, azabının acısı ve korkunçluğundan kaçmak ve hesabının kolaylığına vesile olur."[1557] sözü ve (Allah'ın) –tebâreke ve teâlâ- "Herkesin yaptığı iyiliği ve yaptığı kötülüğü hazır bulacağı günde kişi, kötülükleri ile kendi arasında uzak bir mesafe bulunmasını ister."[1558] sözü ve "İşte o gün kişi kardeşinden, annesinden, babasından, eşinden ve çocuklarından kaçar. O gün, herkesin kendine yetip artacak bir derdi vardır."[1559] ayetindeki Allah'ın yüce lütfunu ve engin kudretini (gücünü, zenginliğini) umarak vakfetti, habs etti ve ölümsüz kıldı (sonsuza kadar hayır olarak verdi).

(7) Adı geçen vâkıf –Allah hayırlarını devam ettirsin, amellerini kabul etsin-, Darü'l-Mülk Konya'nın –Allah-u Teâlâ muhafaza etsin- içinde, Sultan Kapısı yolu üzerinde, Odun Çarşısı/Pazarı yakınında, hendek hizasında, sınırlarının tamamı ……., Fahreddin Ferhat mülküne, iki taraftan yola kadar olup en süslü mesken yaptığı, ///////// imaretin (külliyenin, binaların) tamamını, mescidi ve mescidle beraber ikisine (mescide ve külliyeye/imarete) de bitişik olanları (yapıları) bütün sınırları ve haklarıyla vakfetti.

(8) Mezkur vâkıf -Allah hayırlarını devam ettirsin ve uzun ömürler versin- malının en temizinden (halis malından) sâdık (hakiki, samimi, içten) bir niyetle, yukarıda tüm sınırları belirtilen, birbirine bitişik Medrese, Mescid ve Minarenin maslahatı için (şuraları) vakfetti:

(9) (Korunmuş, surlarla çevrili)[1560] Kırşehir şehrine –Allah-u Teâlâ muhafaza etsin- bağlı Kılcan diye isimlendirilen köyün tamamını ki; adı geçen köyün (Kılcan Köyü'nün) sınırları, Feyhak'a nispet edilen Karaağaç Köyü, Kara Temur[1561], Ahmed Bağı, Înabah İni Köyü, Bademözü Köyü, Havraru'd Dûb Köyü sınırlarına ve Hattab (Oduncu) İni Köyü'ne doğru akan nehre kadardır.

[1557] Farklı lafız ilave ve eksiklikleri ile farklı hadis kaynaklarında geçmektedir. Hangi hadis kaynağında hangi eksiklik, ilave veya lafız farklılıkları ile rivayet edildiğini izah etmek dipnotun ve konumuzun dışına çıkacağı için bu şekilde iktifa ettik.

[1558] Al-i İmran Suresi 3/30.

[1559] Abese Suresi 80/34-37.

[1560] (محروسة) kelimesi sözlükte "korunmuş" anlamında kullanılmaktadır ancak terim olarak korunmuş belde anlamına gelen "belde-i mahrûse"nin kısaltılmış şekli olup "büyük şehir" anlamında kullanılır. Bu nedenle her iki manayı da vererek tercüme ettik.

[1561] Belgede harekesiz yazıldığı için farklı şekillerde de okunabilir.

(10) Arazru diye isimlendirilen köy ve oradan (Konya'ya)[1562] –Allah-u Teâlâ muhafaza eylesin- bağlı Halka Hası'na ////// (kadar olan) tamamı ortak olan yerin yarısını (vakfetti). Tümünün sınırı A(E)rhas Köyü'nün arazilerine, Ak İn Köyü, …….. Altıntaş Köyü ve Tomiş Köyü sınırlarını, (korunmuş) Binğalu şehri a'malinden (bağlı) Teneş Köyü arazilerine ve Harran (Hazan)[1563] Şehir a'malinden (bağlı) Feddan'a kadar ulaşır.

(11) Kutlu (huzurlu, mutlu, bahtiyar) yurtlardan bir yurt (olan) Konya'nın dışındaki Ahmed Han Köyü yolu üzerinde bulunan merhum Nizameddin Hurşid el-Berur ile (mülkü diye) bilinen ortak sebzeliğin ortak yarısının tümü ile birlikte tüm imaretin[1564] (külliyenin, binaların) ağaçların, üzüm bağlarının ve orada bunların dışında bulunanların ortak yarısını (vakfetti). Tamamının sınırı iki taraftan yola, Bahaeddin Razne (mülkü) diye bilinen sebzeliğe, Kemâleddin Hâris (Fâris) b. Ebi'l-Hüseyin el-Bezzâz el-Konyevi mülküne kadardır.

(12) İçindeki imaret (binalar, külliye)[1565] ile beraber …… …….. kapsayan Konya'nın dışındaki Baba Mahılas Köyü'nde (Baba İlyas Köyü olabilir.) bulunan üzüm bağının tamamını (vakfetti). (Sınırları) Şemseddin Ea'z mülküne, Billurî (Billurcu)[1566] diye bilinen Cemaleddin mülküne, Sıddik Hable'ye nispet edilen üzüm bağına, Seyfeddin Senkarde mülküne, Pola Mecid mülküne ve yola kadardır. Ve bu üzüm bağı eskiden merhum Fahreddin Ebî Bekir el-Berûne (Pervane) ile (mülkü diye) bilinirdi.

(13) Konya'nın dışında İbn-i İdris diye bilinen Melisya Köyü'nde bulunan arazinin tamamını (vakfetti). Sınırları, Sirâceddin el-Kattân (pamukçu) el-Konevî (Konyalı) mülküne ve tamamı Şemseddin el-Kattan (pamukçu) ////////// mülküne, Be(a)lyanu mülküne (ve) iki taraftan yola kadardır.

[1562] Belgede bu kısım yani "Konya" ibaresi okunamayan ibareleri belirtmek için çizilen (//////) üzerine yazılmış olup adı geçen ve "Halka Hası" diye okuduğumuz köyün kuvvetle muhtemel Konya'ya bağlı olduğunu göstermektedir.

[1563] Belge okunurken kelimedeki noktaların farklı harflere nispetle okunabilme ihtimalinden dolayı farklı şekillerde okumak mümkün.

[1564] "İmaret" farklı anlamlarda kullanılmaktadır. Bunlardan birisi de "külliye" yani cami, medrese vb. gibi hayır yapılarının bir arada bulunduğu yapı topluluğu manasındadır. Buradaki ifade kelime manası olarak "bina(lar)" da olabilir terimsel olarak "külliye" manasında da olabilir.

[1565] "İmaret" farklı anlamlarda kullanılmaktadır. Bunlardan birisi de "külliye" yani cami, medrese vb. gibi hayır yapılarının bir arada bulunduğu yapı topluluğu manasındadır. Buradaki ifade kelime manası olarak "bina(lar)" da olabilir terimsel olarak "külliye" manasında da olabilir.

[1566] Eskiden kristal eşyâ yapan ve satanlara verilen isim.

(14) Konya şehrinin dışında bulunan Bedreddin Yahya b. Zekeriyye et-Tercüman el-Konevi (Konyalı) ile bilinen arazinin tamamını (vakfetti). Sınırları, Şer(i)ke mülküne, tamamı Tedrus mülküne, Ebi[1567] (babamın) mülküne ve iki taraftan yola kadardır.

(15) Tüm sınırları, hakları, alt yapıları (kuyu, mutfak vb.), düzenlemeleri (vergileri), eklentileri, mezraları, yağmur suyuyla/tatlı su ile ve yağmur harici su ile sulanan arazileri, düzlükleri, dağları, tepeleri, bostanları, üzüm bağları, otlakları, burçları, çiftçi/ırgat evleri, koyunların otlağı, hayvanların bağlandığı yerleri (ağılları), güzelliğini çerçeveleyen, mamur yerleri, (harabeleri)[1568], hiç kimseye ait olmayan mescidler, sebiller, umumî/genel/ana yollar ve geçitler müstesna olmak üzere buralarla ilgili, eskiden buralara nispet edilen, her yönüyle buralara bitişik olan yerleri tüm sınırlar ve haklar ile sahih (geçerli, doğru), şerî' (dine, kanuna uygun), geçerli, yürürlükte olan, aylar, yıllar, ……., geceler ve gündüzler nehri üzerinde (boyunca) ebedi ve sonsuz olarak, güzel bir katkı/örnek/takip olarak gerçekleşen/kesinleşen bir vakıf olarak (vakfetti).

(16) Varislerin en hayırlısı olan Allah yeryüzüne ve üzerindekilere varis oluncaya (kıyamet kopuncaya) kadar hibe edilemez, rehin verilemez, mülk edinilemez, miras bırakılmaz. Adı geçen vâkıfın –Allah hayırlarını devam ettirsin, güzel muvaffakıyetler versin- vakfettiği harcama yerleri/kalemleri dışında başka bir yere harcanamaz. (Belirtilen hususlara) aykırı, ilk/orjinal şerî' (yasal, dini) gerekliliğini bozacak şekilde veya adı geçen vâkıfın –Allah hayırlarını devam ettirsin- şart koştuğu hususlar dışında tasarrufta bulunulamaz. Her kim zaruri bir sebep olmadıkça bundan (bu vakıftan) bir şey (parça) ayırırsa (koparırsa) Allah'ın, Meleklerin ve insanların hepsinin laneti onun üzerine olsun ve Allah onu daha önce kâinatta hiç kimseyi cezalandırmadığı şekilde cezalandırsın. "Her kim işittikten sonra vasiyeti değiştirirse, günahı ancak onu değiştirenlerin boynunadır. Şüphesiz Allah hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir."[1569]

(17) Sonra adı geçen vâkıf –Allah başarısını arttırsın, hayırlara (giden) yolunu kolaylaştırsın- /////// Adı geçen vâkıf –Allah hayrını devam ettirsin, onurlu/şerefli

[1567] Belgede kelime (ابي) şekilde okunmakta olup o da "babamın" manasındadır ancak bir eksiklik ve yanlışlık olması da ihtimal dahilindedir.
[1568] Bu kelime metinde yok ama genelde vakfiyelerde "mamur ve harabe yerler" birlikte kullanıldığı için ve sehven atlanış olabileceğini düşünerek hem metinde hem de tercümesinde parantez içerisinde belirttik.
[1569] Bakara 2/181.

(işlerini) kabul etsin.- Vakıf //////// ayının başında altı …….. …….. (6??) senesinde tamam oldu (gerçekleşti).

(18) Adı geçen vâkıf – Allah hayrını devam ettirsin- Konya'ya bağlı, meşhur olduğu (iyi bilindiği) için sınırlarını belirtmeye gerek olmayan, Kırşehir[1570] Nahiyesi'ndeki Karabük adıyla bilinen köyün tamamını tüm sınırları ve haklarıyla (birlikte), Hıtta Defteri (Defreki, Difreği)[1571] a'malinden (bağlı), iyi bilindiği için sınırlarını belirtmeye gerek olmayan Kilisecik[1572] diye bilinen köyün tamamını tüm sınırları ve haklarıyla (birlikte), birbirine bitişik Medrese, Mescid ve Minare'nin maslahatına (vakfetti).

(19) Ve aynı şekilde (vakfiyede, vakfiyenin içinde) adı geçen vâkıf -Allah hayırlarını devam ettirsin ve tasarruflarını ////////, (vâkfın/vakıf yapan kişinin) işlerini şerî' (yasal, dine uygun hale) dönüştürsün-:

(20) Konya'ya bağlı (Kır)şehir Nahiyesi'de yukarda adı geçen Karabük Köyü'ne bağlı ve orada (bulunduğu bölgede) şöhretinden (herkesçe iyi bilindiğinden) dolayı sınırlarını belirtmeye gerek olmayan Ko(ü)cat ve Akçaviran köylerinin tamamını tüm sınırları ve haklarıyla,

(21) Akşehir Erzincan a'malinden (bağlı) şöhretinden (iyi bilindiğinden) dolayı sınırlarını (belirtmeye gerek olmayan) Ağlak (Ağılgaç)[1573] ve Balçık Hisar köylerinin tamamını,

(22) (Sahih) geçerli, şerî' (kanuna, dine uygun), câiz (uygun, geçerli), güvenilir, yürürlükte (hükmü geçerli), ebedi ve sonsuz olarak vakfetti.

[1570] Bu ibare kuvvetle muhtemel "Kırşehir"dir ancak (مزر شهر – قرس شهر – فرس شهر) şekillerinde de okunabilir.

[1571] Okunuşu bu şekilde olmayabilir ancak siyak-sibaktan bir yer ismi olduğu anlaşılıyor.

[1572] Bu ibareyi tam olarak çözemedik fakat S. Bayram ve A. Hamdi Karabacak (بكليساجق)"Kilisecik" şeklinde okumuştur. (Sadi Bayram, Ahmet Hamdi Karabacak, "Sahib Ata Fahrü'd-Din Ali'nin Konya İmaret ve Sivas Gökmedrese Vakfiyeleri", s.39).
Biz tam olarak nasıl okunduğunu çözemesek de "Kilisecik" şeklinde okunmuştur. (Sadi Bayram, A. Hamdi Karabacak, "Sahib Ata Fahrü'd-Din Ali'nin Konya İmaret ve Sivas Gökmedrese Vakfiyeleri", s.39).

[1573] Bu ibare belgede (اغلقح) şekilde okuduk ve tam olarak çözememekle birlikte "Ağlak" şeklinde tercüme ettik S. Bayram ve A. Hamdi Karabacak ise "Ağılgaç" şeklinde tercüme etmişlerdir. Sadi Bayram, A. Hamdi Karabacak, "Sahib Ata Fahrü'd-Din Ali'nin Konya İmaret ve Sivas Gökmedrese Vakfiyeleri", s.39).

(23) (Bu vakıflar) satılamaz, hibe edilemez, rehin olarak verilemez, varislerin en hayırlısı olan Allah'ın yeryüzündekilere ve üzerindekilere varis oluncaya kadar miras bırakılamaz.

(24) Yukarıda, imza atan/tescil eden[1574] hâkim –Allah gölgesini uzatsın (uzun ömür versin)- altı yüz altmış dört (664) senesinin Cemâziye'l-Ahir (ayının) dördünde (4'ünde), mezkur vâkıfın –Allah hayırlarını arttırsın, amellerini kabul etsin- ikrarını/tasdikini duydu (ve onayladı).

(25) Aynı şekilde mezkur vâkıf –Allah hayırlarını arttırsın- altı yüz altmış altı (666) senesinde Recep Ayının sonlarında (son on gününde) (H. 21-30.07.666) (Onun (vakfın) durumu: Bu/bunlar şeran tasarrufudur.),[1575]

(26) Sınırları, (şehrin veya belgenin) içinde adı geçen medreseye ve iki taraftan yola kadar olan, birbirine bitişik dört dükkânı altlarındaki bodrum ve üstlerindeki imaret (binalar) ile beraber tamamını…

(27) Konya'nın içinde Merhum Muhyiddin el-Mütetabbib[1576] ile (adıyla) bilinen mahalledeki, sofa, arsa ve üstündeki üç evi içine alan dairelerin (bölgelerin) tamamını…

(28) Konya'nın dışında, Aksaray geçidi (kapısı) dışında Musa diye bilinen mahallede, tamamının sınırı (bir taraftan) Or mülküne (diğer taraftan) Menevil mülküne ve iki taraftan da yola kadar olan, birbirine bitişik, sofa, arsa, üstündeki iki oda (beyt)[1577] ile beraber altı evi (odayı), iki dükkânı ve arsayı kapsayan evin (menzilin)[1578] tamamını…

(29) Merendi Mahallesi'nde /////// bulunan, sınırı Menevik mülküne, Aksay mülküne, Sare Hatun mülkünün tamamına, Kerâmâne mülküne, Kerâne mülkünün tamamına ve yola kadar olan, sofa, arsa, bir ev ve üstünde oda bulunan ahırı içine alan evin (menzilin) tamamını…

[1574] Vakfiyenin yukarı kısmında tescil eden veya tescil edilen hâkim ile bilgili herhangi bir bilgi geçmemektedir. Bu ifadeden ne kastedildiği tam olarak anlaşılamamıştır.

[1575] Belgede de parantez içerisine aldığımız bu cümleyi tam olarak anlayamadık ancak kuvvetle muhtemel bu şekilde tercüme edilebileceğini düşünerek parantez içerisinde ekledik.

[1576] "Doktorluk yapan" veya "sahte doktor" gibi bir manaya gelmektedir

[1577] Beyt (بيت): Ev, konak, hane, oda, oba, yuva, yurt, mesken, ağ, ocak, köy, menzil, köşk, kasr, saray, çadır ve aile gibi çok geniş bir manaya sahiptir.

[1578] Menzil (منزل): Ev, durak, yer, yatak gibi manalara gelmektedir.

(30) Konya'nın içinde Merendi Mahallesi'nde, tümünün sınırı Şemseddin Enbârî mülküne, Hacı Del(l)al mülküne, Arap mülküne ve yola kadar olan, üst katı ile birlikte beş (5) oda (beyt), çevrilmiş bir yer (avlu) ve tuvaletin tamamını…

(31) Konya içinde bulunan Attar Arma(ğa)nşah Mahallesinde, sınırları, Ömer mülküne, Arap Hatun mülküne, Melike Hatun mülküne, caddeye ve oradaki küçük nehre (göle) kadar olan, altında ve üstünde on (10) hücresi bulunan evi içine alan E(a)rmanhane (Armağanhane) diye bilinen/isimlendirilen evlerin tamamını…

(32) Konya'nın içinde, Yeni Çarşı'da takkeciler (şapkacılar) sırasında bulunan beş (5) dükkanın tamamını ki; bunlardan üç (3) tanesi birbirine bitişik olup sınırları A(E)yhas'a, iki taraftan vakfa, bir taraftan yola (kadar), (diğer) iki (2) dükkanın sınırı ise iki taraftan vakfa (diğer) iki taraftan da yola kadardır…

(33) Konya içinde Eski Çarşı'da mestçiler sırasında, sınırları iki taraftan, merhum ve maruf (iyi bilinen) Kemaleddin'in vârislerinin mülküne, Ahmed Şah vârislerinin mülküne ve yola kadar ulaşan, (birbirine) bitişik üç (3) dükkanın tamamını…

(34) Konya'nın içinde, tümünün sınırı üç taraftan yola ve (diğer taraftan) vakfa kadar olan, merhum Kemahlı Ekmekçi Şerafeddin'e ve Kara Arslan'a nispet edilen Cami'nin hizasındaki (karşısındaki) birbirine bitişik üç dükkanın tamamını…

(35) Konya'nın içinde Cami Çarşısı'nda bulunan, sınırları iki taraftan yola, (diğer) iki taraftan da vakfa kadar olan dükkanların tamamını…

(36) Bütün sınırları ve haklarıyla, (vakfiyenin) içinde zikredilen hususların/yerlerin maslahatına/yararın harcanmasını şerî' (kanuna, dine uygun) ve sahih bir ikrar (karar, ifade) ile (vakfetti).

(37) (Vakfiyenin/belgenin içinde)[1579] adı geçen vâkıf -Allah hayrını devam ettirsin-, zikredilen paradan/gelirden otuz (30) dirhemin, her ay bu vakıfların tahsildarına ve mimarına sarf edilmesine, mimar ve tahsildarın da güvenilir, …… ve diğer (konularla) ilgili hizmet vazifelerinden tayin edildiği görevine bağlı/gayretli sâlih/iyi (layık, uygun) azatlılarından (azatlı kölelerinden), olmasına karar verdi.

[1579] Belgede sadece (با) ifadesi yazılmış ancak belgede geçen önceki ifadelerden kuvvetle muhtemel burada (باطنه) ibaresini olduğu ve sehven sadece (با) ibaresinin yazıldığını düşündüğümüz için parantez içerisinde yazdık ve tercüme ettik.

(38) Adı geçen vâkıf -Allah hayrını devam ettirsin-, bu vakıfların tevliye görevini, sağ olduğu müddetçe bizzat kendisinin, (ondan yani kendisinden) sonra erkek evlatlarının, erkek evlatlarından tevliyeti üstlenecek biri kalmaz(sa)[1580] ///////// azatlılarının çocuklarından en salih (uygun, ihlaslı) ve en reşid (akıllı, yetişkin) olanının, bu vakıfların zikredilen tevliye ve nezaret görevine uygun bir kişi kalmazsa da görüşün (hükmün) Dârü'l-Mülk Konya'daki -Allah muhafaza etsin- hâkime tevdi edilmesini şart koştu.

(39) Vâkıf -Allah hayrını devam ettirsin-, adı geçen vakıfların dördünden (dört hissesinden) üçünü (üç hisseyi) tevliye ve nezaret hakkı olarak kendisine, ondan (kendisinden) sonra erkek evlatlarına /////// yukarda açıklanan …….. üzere şart koştu. Adı geçen tevliye ve nezaret görevi sona erdiği zaman (tevliye ve nezaret görevi) azatlılara veya (onlardan sonra) zikredilen azatlıların çocuklarına veya (onlardan sonra da) Konya'daki hakime bırakılır.

(40) Zikri geçen/bahsi geçen (bu vakıf) Mübarek Ramazan'ın ilk on (10) gününde altı yüz altmış altı (666) senesinde şerî' (kanuna, dine uygun), sahih (geçerli, doğru) bir vakıf olarak (vakfedildi).

(41) Adı geçen ////// bağlı, Altıntaş Köyü yakınında Hacı Konya (isimli bir yerin) arkasında Azazüze diye isimlendirilen köyün diğer yarısının tamamını ki adı geçen köyün sınırı vakfiyenin içindedir (içinde belirtilmiştir).

(42) Konya'ya bağlı, Kırşehir Nahiyesi'ndeki Karabük'e bağlı Şeğura[1581] diye isimlendirilen, şöhretinden (iyi bilindiğinden) dolayı sınırlarını belirtmeye gerek olmayan köyün tamamını…

(43) Yukarıda zikredilen hususların/yerlerin maslahatına/yararına, şerî' (kanuna, dine uygun), sahih (doğru, geçerli) bir vakıf olarak (vakfetti).

(44) Yukarda adı geçen vâkıf (vakıf yapan kişi), (vakfın/vakfiyenin) içinde belirtilen yardımcılardan (yardımcı görevlilerden) her birine her ay (vakfın/vakfiyenin)

[1580] Belgede fillin başına geldiğinde şart manası kazandıran (إن) ibaresi yazılmamış ancak siyak sibak ve mana itibariyle sehven unutulduğunu düşündüğümüz için parantez içerisinde hem transkripte hem de tercümeye ekledik.

[1581] Bu ibareyi tam "Şe(a)ğ(g)ura" olarak çözümledik ancak S. Bayram ve A. Hamdi Karabacak "Şigon" şeklinde çözümlemişler. (Sadi Bayram, Ahmet Hamdi Karabacak, "Sahib Ata Fahrü'd-Din Ali'nin Konya İmaret ve Sivas Gökmedrese Vakfiyeleri", s.40).

içinde belirtilen nakitten (gelirden) on (10) dirhem aylık (ücret) verilmesini, nakîbe[1582] (vakfiyenin) içinde belirtilen gelirden her ay on beş (15) dirhem maaş verilmesini, adı geçen mescidin imamına da her gün fukahaya/fakihlere[1583] verilen ekmekten yarım rıtıl,[1584] (vakfiyenin) içinde geçen müezzine de mezkur ekmekten her gün çeyrek rıtıl verilmesini, (vakfiyenin) içinde adı geçen Sinaneddin Yakub el-Ferraş'a[1585] her gün belirtilen ekmekten çeyrek rıtıl, adı geçen vâkıfın (vakıf yapan kişinin) neslinin kesilmesinden sonra mütevelliye her ay on (10) dirhem, yardımcı ve tahsildara da adı geçen ekmekten yarım (rıtıl) maaş (ücret) verilmesini şart koştu.

(45) Adı geçen vâkıf –Allah hayırlarını devam ettirsin- yukarıda adı geçen vakıflara azatlısı Seyfeddin b. Abdullah el-Kâtib'i tayin etti. Onun için her gün, belirtilen yarım ekmek //////// her ay belirtilen nakitten (gelirden) yukarıda belirtilen beş (5) (dirheme) denk beş dirhem verilir. Fakihlere yemekten …… olur (verilir). Vâkıf (vakıf yapan kişi) avama/genele/halka bu vakfın maslahatına bakma/nezaret görevini /////// ve hesap hakkı (olanlardan) birinin (vakıf gelirlerinden hak sahibi olanlardan birinin) muhasebe (görevini) talep etmesini haram kıldı/yasakladı. Kim bunu talep ederse Allah onun düşmanıdır ve hesaba çeker. Allah'ın gazabı, öfkesi onun üzerine olsun.

(46) Yukarıda adı geçen vâkıf -Allah hayırlarını devam etirsin- rulo halinde olan (dürülmüş) bu vakfiyede yazılı bütün mülkleri belirtilen …….. ……. dirheme bedel olarak Aladdin'e (verilmesini) ikrar etti ki (o miktar da) zimmetindeki evkafın ¼'üdür (dörtte biridir). Adı geçen vâkıf yukarıda yazılan ve açıklananların tamamını şart kıldı.

(47) Allah'a ve ahiret gününe iman eden hiçbir kişiye hiçbir kadıya/hâkime, hiçbir valiye bu sadakayı (hayrı) değiştirmesi ve yukarda belirtilen şartlarından birini dönüştürmesi helal değildir. Kim onu değiştirirse veya dönüştürürse veya bu konuda sözlü veya fiili olarak yardım ederse, eksiltmeye niyet ederse, tevil etmeyi (bilinen anlamından başka bir anlam vermeyi) isterse ve fesh etmeye/iptal etmeye yönelirse

[1582] Bir cemâatin büyüğü, bir kavim veya kabîlede başkan veya başkan vekîli olan kimse. Tekkede mukābelede, semâda şeyhe vekâlet veya yardımcılık eden kıdemli derviş veya dede, esnaf teşkîlâtında şeyh yardımcısı.
[1583] Bu kelimeyi metinde bu şeklide okuduk ancak yanlış okumuş da olabiliriz.
[1584] Ağırlığı kullanıldığı yere göre değişmekle birlikte genel kabule göre 130 dirhem ağırlığında arpa veya buğday alan bir ölçek.
[1585] Temizlik işlerine bakan kişi

"Allah'ın öfkesine uğramış olur, onun varacağı yer kötü bir son olan cehennemdir."[1586] Rabbinin gazabına maruz kalır ve "Davranışları bakımından en çok ziyana uğrayanlar, onlar, iyi yaptıklarını sandıkları halde, dünya hayatında çabaları boşa giden kimselerdir.".[1587] (zümresine) dahil olur. Adı geçen vâkıf yöneldiği ve niyet ettiği hususta Allah'ın rızasını ve "Biz güzel iş yapanların ecrini asla zâyi etmeyiz."[1588] (ayetini) tesis etti/tespit etti. Sonra adı geçen vâkıf, belirtilen vakıfların tamamını elinden çıkarıp şer'an (kanuna, dine uygun olarak) teslim edilmesine izin verilen (kişiye) teslim ederek belirtilen hayra (hayırla yad edilmeye, sevap kazanmaya) devam etmektedir.

(48) Yukarıda imzası bulunan Hâkim, Mevlana (efendimiz), âlemin âlim/bilgini/allâmesi, müteahhirlerin (sonra gelenleri, haleflerin) en faziletlisi, muhakkiklerin (bir şeyin, bir olay veya durumun aslını esâsını, doğru olup olmadığını araştıran) örnek şahsiyeti, âlimlerin sultanı, zamanın şârihi (şerh edeni, keşfedeni, anlayanı, açıklayanı), İslam'ın ve Müslümanların şeyhlerinin şeyhi (hocalarının hocası), memleketlerde (ülkelerde) kadıların kadısı, milletin ve dinin ışığı, yaratılanlara Allah'ın hücceti (delili, kanıtı), sultan ve meliklerin öğüt vereni/nasihatçisi, efendilerimiz (efendimiz) Muhammed b. Ebubekir b. Ahmed'e –Allah gölgesini uzatsın (ömrünü uzun kılsın) ve yüceltsin, dinini ve dünyasını korusun- vakfiyenin sıhhati (doğruluğu, geçerliliği) ve bağlayıcılığı hususunda hüküm soruldu. Ve hâkim, (kişinin) sorusuna (isteğine) şeran (kanuni, dini olarak) cevap verdi ve (vakfın) sahih (doğru, geçerli) ve şerî' (kanuna, dine uygun) bir hükümle, vakfın ve belirtilen şartlarının sıhhatine (doğruluğuna, geçerliliğine) hükmetti. Bunun (bu vakfın, vakfiyenin) bağlayıcılığına kesin ve kati bir kararla/sonuçla karar verdi/uyguladı/sonuçlandırdı.

(49) Bu hüküm ve karara/sonuca, yüce olan Allah-u Teâlâ'ya istihare etmesinden/yol göstermesini istemesinden ve tüm emanetler hususunda yol gösterici ve yardım edici/kollayıcı olarak O'na (Allah) güvenmesinden sonra korunmuş, ünsiyetin/dostluğun/samimiyetin hasıl olduğu, korunmuş/emniyetli, samimiyetin ve emniyetin devam ettiği mecliste hazır bulunan âdil şahitleri altı yüz yetmiş dokuz (679) senesinin Mübarek, Muazzam Ramazan Ayı'nın son on (gününde) şahit kıldı.

[1586] Enfal Suresi 8/16.
[1587] Kehf Suresi 18/103-104.
[1588] Kehf Suresi 18/30.

(Kuvvetli) bir şekilde Allah'ın ağartmasından sonra (Allah'ın nurlandırdığı) samimi ve korunmuş mecliste hazır bulunan âdil (şahitleri) şahit kıldı.

4.8.6.3. Vakfiye[1589] Metni:

(1) وقفيه سى خطوط قضّاتدن عارى و استناد و اعتنا اولونجق محلّرى محكوكه و صيانتا للوقف موجبنجه[1590] قيد اولنمشدر.

(2) قونيه واقع صاحب عطا وقفى ١٤ ربيع الآخر سنة ٣١٧ تارخنده صادر اولان ارادء علّيّة موجبنجه با تقرير قيد اولمشدر[1591].

في ساني[1592] ٢/٩ سنة ١٧٣٤

(3) صلّى الله تعالى صلاة دائمة الى يوم الدين ادام الله دولته السلطان الاعظم ظلّ الله فى الارض قل الامر ///////[1593] والرأفة مجبر ..... من المخافة ////// الحوارج ////// تاج آل سلچوق ////// .... برهان امير /////// مأوى المنيّة و مثوى البليّة دار فرار و لا دار قرارتمر من السحاب فى الربيع و تمر السراب الخديع من اخلد اليها اخرعنه و من اتّبع شهواتها صرعته لم يخلد فيها ..... لنبوّته و لا متّان عنيد لقوّته ....[1594] فطوبى لمن قصر امله و حصن عمله فاتّقوا الله فى اوقاته حقّ تقاته و قضى على الطاعات ساهرته[1595] و اجتهد كلّ الاجتهاد و امعن ////// قوله تعالى "وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا وَإِنَّ اللَّهَ لَمَعَ الْمُحْسِنِينَ"[1596] شرف الادخار[1597] الزاد[1598] ليوم المرجع و المعاد و آمن بالوعد و الايعاد عن قوله تعالى "مَنْ ذَا الَّذِي يُقْرِضُ اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا فَيُضَاعِفَهُ لَهُ أَضْعَافًا كَثِيرَةً وَاللَّهُ يَقْبِضُ وَيَبْسُطُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ"[1599]

(4) و اعلم انّ مال الدنيا من لا مال له ..... من حقوق الله هو من لاعقل له و بها لفرح من لا فهم له همومها دائمة و سهامها معابع ////// و سرورها زائل فالعاقل من يصلح اعماله و تمسك آماله فيختار من الخيرات

[1589] VGMA Defter No: 592 / Sayfa No: 101 / Sıra No:61.
[1590] Buradaki kelime tam olarak okunmuyor ancak siyak-sibak, mana ve biraz da benzemesinden dolayı bu şekilde olması kuvvetle muhtemel olduğu için bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.
[1591] Buraya kadar olan kısım Osmanlı Türkçesi ile yazılmıştır.
[1592] Buradaki kelimeyi "sânî" (ساني) şeklinde okuduk ve bu da kuvvetle muhtemel "Teşrîn-i sânî" (Rûmî ayların dokuzuncusu) ifadesinin kısaltılmışıdır.
[1593] Belge istinsah edilirken esas alınan belgede okunamayan yerlere çizgi konulmuş. Biz de bu yerlere (/////) şeklinde belirttik.
[1594] Belgenin bu kısmında yaklaşık iki buçuk satılık bir bölüm he ne kadar aralardaki bazı kelimeler okunabilse de bütüncül manada tam olarak okunup anlaşılamadı. Bu nedenle bu şekilde gösterdik.
[1595] Belgede bu kelime (ساهارته) şeklinde yazılmış ancak siyak-sibak ve mana açısından (سهراته) şeklinde olmasının daha doğru olacağını ve yanlış yazılmış olabileceğini düşünerek bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.
[1596] Ankebut Suresi 29/69.
[1597] Belgede bu kelime (الدخار) şeklinde yazılmış ancak (الادخار) şekilde olması imla açısından daha iyi olacağı için bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.
[1598] Belgede bu kelime (الراد) şeklinde yazılmış ancak (الزاد) şekilde olması imla açısından daha iyi olacağı için bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.
[1599] Bakara Suresi 2/245.

اكملها و من طرق البرّ احلّها و ذلك انّه يصحّح نيته قبل سقمه و محرّم عزيمته قبل ////// ..... على ما روي عن النبيّ صلّى الله عليه و سلّم "سئل ايّ الصدقة افضل فقال ان تتصدّق و انت صحيح و شحيح تأمّل الغنى و تخاف الفقرة"[1600].

(5) و كان ممّن وقف لله (سرّا و علانية)[1601] في البطن الى آجله و يقدّم ما يفنى على ما يبقى من عاجلته العبد الضعيف المفتقر الى عفو ربّه و غفرانه الصاحب الاعظم ////// المعظّم ملك الوزراء فى الشرق و الغرب ملجأ الخلايق (خلائق) مغيث الانام كهف الورى العاصم (من)[1602] العدوان المحسن المنصف المشفق الخير فخر الدولة والدين مفتى الاسلام و المسلمين يمين الملوك و السلاطين ابو المحامد و المناقب و المفاخر و المكارم علي بن الحسين الحاج بكر القونيوي زاد الله توفيقا فى اقتناء[1603] الخيرات[1604] (و)[1605] ادّخار الحسنات باقدم على ما بات ذكره و اشهد على نفسه الكريمة فتقولها بلسانه من غير واسطة و لا ترجمان مستندًا بانشائه مستبدّا بتصرّفاته و تبرّعاته يختار فيما ينسب اليه عبد مخيّر لا حوليٌّ عليه.

(6) و هو و انّه وقف و حبس و ابّد ////// تقرّبا الى ربّه و خالقه و توسّلا الى الهه و رازقه و طالبا لما اعدّ الله عزّ و جلّ لاوليائه من النعيم المقيم و هربا ممّا اوعد به من العذاب و لا خبرة قدمها و لا حشره و نشره و هو يوم العرض الاكبر "يَوْمَ لَا يَنفَعُ مَالٌ وَلَا بَنُون * إِلَّا مَنْ أَتَى اللَّهَ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ"[1606] و رجاء فضل الله العظيم و طوله العميم لقوله تبارك تعالى "إِنَّ الْمُصَّدِّقِينَ وَالْمُصَّدِّقَاتِ وَأَقْرَضُوا اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا يُضَاعَفُ لَهُمْ وَلَهُمْ أَجْرٌ كَرِيمٌ"[1607] //////// بقول سيّد المرسلين و امام المتّقين حيث قال النبيّ صلّى الله عليه و سلّم "ليس لك من ذلك الاّ ما اكلت فافنيت او لبست فابليت او تصدّقت فابقيت"[1608] و بقوله صلّى الله عليه و سلّم "اذا مات ابن آدم انقطع عمله الاّ عن ثلاث صدقة جارية و علم ينتفع به و ولد صالح يدعوا له"[1609] و بقوله عليه السلام و التحيّة "ما طلعت الشمس الاّ و جنبتيها ملكان يناديان اللهمّ عجّل لمنفق خلفا و لممسك تلفا"[1610] و بقول عليه السلام "السخاء شجرة اصلها فى الجنّة و اغصانها متدلّيات فى الديا فمن تعلّق بمعصر منها مرّة الى حين رغبة فى سبغ ثوابه و رهبة من

[1600] Farklı lafız ilave ve eksiklikleri ile farklı hadis kaynaklarında geçmektedir. Hangi hadis kaynağında hangi eksiklik, ilave veya lafız farklılıkları ile rivayet edildiğini izah etmek dipnotun ve konumuzun dışına çıkacağı için bu şekilde iktifa ettik.

[1601] Parantez içerisinde verdiğimiz kelimeler belgede (صر و علا) şeklinde yazılmış. Ancak o şekilde de bir mana vermekte zorlandığımız için siyak-sibaktan ve benzerlikten dolayı kuvvetle muhtemel bu şekilde olacağını düşünerek bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.

[1602] Belgede bu ibare yok mana itibariyle olmasının daha doğru olacağını ve sehven yazılmadığını düşünerek parantez içerisinde yazdık ve tercümeyi de bu şekliyle yaptık.

[1603] Bu kelime belgede (افتا) şeklinde yazılmış ancak (افتاء) şeklinde olmasının mana ve imla açısından daha uygun olacağını düşünerek bu şekilde yazdık.

[1604] Bu kelime belgede (الخيران) şeklinde yazılmış ancak (الخيرا) şeklinde olmasının mana ve imla açısından daha uygun olacağını düşünerek bu şekilde yazdık.

[1605] Belgede (و) "vav" harfi yok ama olmasının daha uygun olacağını ve sehven yazılmadığını düşünerek parantez içerisinde ekledik.

[1606] Şuara Suresi 26/88-89.

[1607] Hadid Suresi 57/18.

[1608] İbn Ebi Şeybe, Musannef, Matbatu'r-Rüşd, H.1409-Riyad, C. 7, s.80; (benzeri) Sahih'i Müslim, Kitâbü'z-Zühd ve Rikak 53, Ahmed b. Hanbel, Müsned, C. 26, s.234, 244, 247.

[1609] Farklı lafız ilave ve eksiklikleri ile farklı hadis kaynaklarında geçmektedir. Hangi hadis kaynağında hangi eksiklik, ilave veya lafız farklılıkları ile rivayet edildiğini izah etmek dipnotun ve konumuzun dışına çıkacağı için bu şekilde iktifa ettik.

[1610] Farklı lafız ilave ve eksiklikleri ile farklı hadis kaynaklarında geçmektedir. Hangi hadis kaynağında hangi eksiklik, ilave veya lafız farklılıkları ile rivayet edildiğini izah etmek dipnotun ve konumuzun dışına çıkacağı için bu şekilde iktifa ettik.

وجع عذابه و فظيع عذابه و سرع حسابه" و لقوله تبارك و تعالى "يَوْمَ تَجِدُ كُلُّ نَفْسٍ مَّا عَمِلَتْ مِنْ خَيْرٍ مُّحْضَرًا وَمَا عَمِلَتْ مِن سُوَءٍ تَوَدُّ لَوْ أَنَّ بَيْنَهَا وَبَيْنَهُ أَمَدًا بَعِيدًا"[1611] "و يَوْمَ يَفِرُّ الْمَرْءُ مِنْ أَخِيهِ * وَأُمِّهِ وَأَبِيهِ * وَصَاحِبَتِهِ وَبَنِيهِ * لِكُلِّ امْرِئٍ مِّنْهُمْ يَوْمَئِذٍ شَأْنٌ يُغْنِيهِ"[1612]

(7) وقف الواقف المذكور ادام الله خيراته و يقبل منه اعماله جميع العمارة المبنيّة التى انّه مالها و اسّسها باطن دار الملك قونيه حماها الله تعالى على طريق باب السلطان قرب سوق الحطب[1613] حذاء الخندق ينتهى حدود الجميع الى ..... و الى ملك فخر الدين فرهاد و الى الطريق من الجانبين فجعلها ////// احلى[1614] بيت و مسجد مع المسجد المتّصلة بهما بجميع الحدود و الحقوق.

(8) وقف الواقف المذكور ادام الله خيراته و مدّ الله عمره من خالص ماله بنيّة صادقة على مصالح المدرسة و المسجد و المنارة المتّصلة بعضها ببعض المذكورة حدود الجميع اعلاه.

(9) جميع القرية المدعوّة بقلجان من مضافات بمحروسة[1615] قيرشهر حماها الله تعالى ينتهى حدود القرية المذكورة الى تخوم قرية قرا اغاچ المنسوبة إلى فيحاق و الى تخوم قره تمور[1616] و الى تخوم احمد باغى و الى تخوم قرية اينانج اينى و الى تخوم قرية بادم اوزى و الى تخوم قرية حورا رالدوب و الى النهر الجارى الى قرية حطاب ايني.

(10) و جميع النصف الشايع (الشائع) من جملة قرية المدعوّة بارزرو و منها حلقه حاصى /////[1617] (قونية) حماها الله تعالى ينتهى حدود الجميع الى اراضى قرية ارخوس و الى تخوم قرية اق اين و الى تخوم قرية ..... التونتاش و الى تخوم قرية طومش و الى اراضي قرية تنش من اعمال محروسة بن غلو و الى الفدّان من اعمال خرّان (حزان)[1618] شهر.

(11) و جميع النصف الشايع (الشائع) من جملة المبقلة[1619] المعروف بالمرحوم نظام الدين خرشيد البرور الكائنة ظاهر قونية دار من دور السعيد انّه كان على طريق قرية احمد خوان مع النصف الشايع (الشائع) من جملة

[1611] Al-i İmran 3/30
[1612] Abese Suresi 80/34-37
[1613] Belgede bu kelime (خطب) şeklinde yazılmış ancak siyak-sibak ve mana açısından (حطب) şeklinde olmasının daha doğru olacağını düşünerek bu şekilde yazdık.
[1614] Belgede bu kelime (احلا) şeklinde yazılmış ancak siyak-sibak, mana ve imla açısından (احلى) şeklinde olmasının daha doğru olacağını düşünerek bu şekilde yazdık.
[1615] Bu kelime sözlükte "korunmuş" anlamında kullanılmaktadır ancak terim olarak korunmuş belde anlamına gelen "belde-i mahrûse"nin kısaltılmış şekli olup "büyük şehir" anlamında kullanılır.
[1616] Belgede harekesiz yazıldığı için farklı şekillerde de okunabilir.
[1617] Belgede bu kısmın üzerine "Konya" ibaresi eklenmiş ki bu da adı geçen ve "Halka Hası" diye okuduğumuz köyün kuvvetle muhtemel Konya'ya bağlı olduğunu göstermektedir. Bu hususu hem belge transkribinde hem de tercümede parantez içinde belirttik.
[1618] Bu kelimedeki noktaların farklı harflere nispetle okunabilme ihtimalinden dolayı farklı şekillerde okumak mümkün.
[1619] Belgede bu kelime (القلة) şeklinde okunmaya daha uygun ancak siyak-sibak ve mana açısından kuvvetle muhtemel (المبقلة) şeklinde olması gerektiğini ve sehven yazıldığını düşünerek bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.

العمارة و من الاشجار و الكروم و غير ذلك فيه ينتهى حدود جميع الى طريق[1620] من الجانبين و الى المبقلة المعروف بهاء الدين رازنه و الى ملك كمال الدين حارس (فارس) بن ابى الحسين البزّاز القنيوي.

(12) و جميع الكرم الكائنة[1621] ظاهر قونية بقرية بابا محيلّاس المشتمل على .... مع جميع العمارة فيه ينتهى (حدودها)[1622] الى ملك شمس الدين اعز و الى ملك جمال الدين المعروف بلّوري و الى الكرم منسوب الى صدّيق حبله و الى ملك سيف الدين سنقرده و الى ملك پلو مجيد و الى الطريق و هذا الكرم المعروف بالمرحوم فخر الدين ابي بكر البرونه قديما.

(13) و جميع الارض الكائن ظاهر قونية بقرية مليسيا المعروف بابن ادريس ينتهى حدودها الي ملك سراج الدين القطّان القونيوي و تمامه ملك /////// شمس الدين القطّن و الي ملك بليانو و الي الطريق من الجانبين.

(14) و جميع الارض المعروف بدر الدين يحيى بن زكريّا الترجمان القونيوى الكائنة ظاهر مدينة قونية ينتهى حدودها الى ملك شركه و تمامه الي ملك تدروس و الى ملك ابي[1623] و الي الطريق من الجانبين.

(15) بجميع حدودها و حقوقها و مرافقها و مراسمها و مضافاتها و مزارعها و اراضيها للسقية و العذبة[1624] و سهولها و جبالها و تلالها و بساتينها و كرومها و مروجها و بروجها و بيوت اكرتها مرج اغنامها و مرابط دوابها فأطر جمالها و عامرها (غامرها)[1625] و كلّ حدّ و حقّ يتعلّق بها و ينسب اليها قديمًا و متّصلًا على تناهى الوجوه باسرها سوى ما لا يختصّ باحد من المساجد وومسبلات و الطرق (و)[1626] العام و عبرتها وقفًا صحيحًا شرعيًّا معتبرًا مرعيًّا مؤبّدًا مخلّدًا على نهر[1627] الشهور و الاعوام (مكرم)[1628] واليالى والايّام محقّقًا حسن الاتباع.

(16) و لايوهب و لا يرهن و لا يملك و لا يورث الا ان يرث الله الارض و من عليها و هو خير الوارثين. و لا يصرف الى غير مصارفها التى وقفها الواقف المذكور ادام لله خيراته و احسن توفيقه. و لا يتصرف فيه تصرّفًا مخالفًا[1629] و يناقض مقتضى الاوّل الصحيحة الشرعيّة او مقتضى ما شرط الواقف المذكور ادام الله خيراته

[1620] Belgede bu kelime (الطريق) şeklinde yazılmış ancak Arapça kural açısından (الى الطريق) şeklinde olmasının daha doğru olacağı için bu şekilde yazdık

[1621] Belgede bu kelime (الكائن) şeklinde yazılmış ancak Arapça kural açısından (الكائنة) şeklinde olmasının daha doğru olacağı için bu şekilde yazdık.

[1622] Belgede bu kelime yazılmamış ancak siyak-sibak ve mana açısından bulunmasının daha doğru olacağını ve sehven unutulduğunu düşünerek hem metin transkribine hem de tercümeye ekledik.

[1623] Belgede bu kelime (ابي) şekilde okunmakta olup o da "babamın" manasındadır ancak bir eksiklik ve yanlışlık olması da ihtimal dahilinde olmakla birlikte hem tarnskribde hem de tercümede yer verdik.

[1624] Bu kelime belgede noktasız olarak yazılmıştır. biz en uygun olabilecek şekilde noktalayıp transkribe edip tercüme ettik.

[1625] Metinde yok. Ancak genelde böyle geçtiği için bunu da ekleyerek mana verdik.

[1626] Siyak-sibak ve mana açısından bu harfin fazladan ve yanlışlıkla koyulmuş olduğunu düşündüğümüz için parantez içerisine aldık ve yokmuş gibi tercüme ettik.

[1627] Belgede bu kelime bu şekilde okunmaktadır ancak (مر) veya (مرور) gibi ifadeler siyak-sibak ve mana açısından daha güzel olurdu ancak (نهر) "nehir" kelimesiyle de mecazi olarak aylar yıllar aktıkça denilmek istenmiş olabilir. Bu nedenle bu şekilde yazdık ve mecazi anlamıyla tercüme ettik.

[1628] Bu kelimeyi belgede bu şekilde okuduk ancak siyak-sibak ve mana açısından uygun bir mana veremediğimiz için burada parantez içerisinde verdik ve tercümede yer vermedik.

[1629] Belgede bu kelime (فاالخالف) şeklinde yazılmış ancak (مخالفًا) şeklinde olmasının daha doğru olacağını ve sehven yanlış yazılmış olabileceğini düşünerek bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.

و من فصل شيءً من ذلك من غير ضرورة داعية اليه فعليه لعنة الله و الملائكة والناس اجمعين و عذّبه[1630] الله بعقوبات لم يعذّب بها احد من العالمين "فَمَن بَدَّلَهُ بَعْدَمَا سَمِعَهُ فَإِنَّمَا إِثْمُهُ عَلَى الَّذِينَ يُبَدِّلُونَهُ إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ"[1631]

(17) ثمّ إنّ الواقف المذكور زاد الله توفيقًا و سهّل الى الخيرات طريقه ////// الواقف المذكور ادام الله خيراته و قبل معاليه. تمّ وقف فى غرّة شهر /////// سنة .....[1632] و ستمائة.

(18) (وقف)[1633] الواقف المذكور ادام الله خيراته جميع القرية المذكورة المدعوّة بقرابوك بناحية قرشهر[1634] من توابع قونية المستغنية عن التحديد لشهرتها بجميع حدودها و حقوقها. جميع القرية المذكورة المدعوّة بكلبشاجو[1635] من اعمال حطّة دفترى (دفركي)[1636] (المستغنية)[1637] عن التحديد لشهرتها بجميع حدودها و حقوقها على مصالح المدرسة و المسجد و المنارة /////// المتّصلة بعضها بالبعض.

(19) و كذلك وقف الواقف المذكور باطنه[1638] ادام الله خيراته ///// و تصرّفاته[1639] و حوّل امورها شرعًا:

(20) و جميع القريتين و هما كوجات و اقچه ويران من توابع قرابوك المذكور اعلاه من ناحية (قر)[1640] شهر توابع قونية المستغنية عن التحديد لشهرتهما هناك،

(21) بجميع حدودها و حقوقها و جميع القريتين و هما اغلقح و بالجق حصار من اعمال اقشهر ارزنجان (المستغنية)[1641] عن تحديدهما لشهرتهما،

(22) وقفًا صحيحًا شرعيًّا جائزًا معتبرًا مرعيًا مؤبّدًا مخلّدًا.

(23) لا يباع و لا يوهب و لا يرهن و لا يورث الى ان يرث الله الارض و من عليها و هو خير الوارثين.

(24) سمع الحاكم المسجّل اعلاه مدّ الله ظلّه اقرار الواقف المذكور ادام الله خيراته و قبل معاليه فى رابع جمازى الآخر سنة اربع و ستّين و ستّمائة.

[1630] Belgede bu kelime (عذابه) şeklinde yazılmış ancak siyak-sibak ve mana açısından (عذّبه) şeklinde olmasının daha doğru olacağını ve sehven yanlış yazılmış olabileceğini düşünerek bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.

[1631] Bakara Suresi 2/181.

[1632] Belgede çok iyi okunamamaktadır.

[1633] Bu ibare belgedeki metinde yoktur ancak siyak-sibak ve mana açısından olmasının daha uygun olacağını düşünerek parantez içerisinde yazdık ve tercüme ettik.

[1634] Bu ibare kuvvetle muhtemel bu şekildedir ancak (مزر شهر – قرس شهر – فرس شهر) şekillerinde de okunabilir.

[1635] Bu ibareyi bu şekilde okuduk ve nasıl telaffuz edileceğini çözemedik ancak S. Bayram ve A. Hamdi Karabacak (بكليساجق) "Kilisecik" şeklinde okumuştur. (Sadi Bayram, Ahmet Hamdi Karabacak, "Sahib Ata Fahrü'd-Din Ali'nin Konya İmaret ve Sivas Gökmedrese Vakfiyeleri", s.39).

[1636] Bu şekilde de okunabilir.

[1637] Metinde yok. Ancak siyak-sibaktan ve önceki ibarelere benzerliğinden burada bu kelimenin olması gerektiği anlaşılıyor. Bu nedenle hem transkribe hem de tercümeye parantez içerisinde ekledik.

[1638] Belgede bu şekilde okuduğumuz bir kelime var ve siyak-sibaka göre "vakfiyenin içerisinde" şeklinde mana verdik.

[1639] Belgede bu kelime (تصرفاتها) şeklinde yazılmış ancak (تصرفاته) şekilde olmasının daha doğru olacağını düşünerek bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.

[1640] Belgede bu kelime yok ancak siyak-sibaktan bu şekilde olacağı kanaatine vardık.

[1641] Burada bir ibare yak ancak mana ve siyak-sibak açısından olmasının daha uygun olduğunu ve sehven yazılmadığını düşünerek hem transkribe hem de tercümeye parantez içerisinde ekledik.

(25) و كذاك وقف الواقف المذكور ادام الله (خيراته)[1642] فى الاواخر من شهر رجب المبارك سنة ستّ و ستّين و ستّمائة (حاله هذا تصرّفاتها شرعًا)[1643]

(26) جميع الحوانيت الاربعة المتّصلة بعضها بالبعض مع السرداب تحت الجميع مع العمارة فوق الجميع ينتهى حدود الجميع الى المدرسة المذكورة باطنه و الى الطريق من الجانبين.

(27) و جميع الدوائرة المشتملة على الصفة و العرصة و البيوت الثلاثة و العلو الكائنة باطنة قونية بمحلّة يعرف بالمرحوم محي الدين المتطبب.

(28) و جميع المنزل المشتمل على الصفة و العرصة و البيتين و[1644] العلو مع البيوت السّتّة و الحانوتين و الارض المتّصلة بعضها بالبعض الكائنة ظاهر قونية خارج درب اقسراى بمحلّة يعرف بموسى ينتهى حدود الجميع الى ملك اور و الى ملك منويك و الى الطريق من الجانبن.

(29) و جميع المنزل المشتمل على الصفة و العرصة و البيت الواحد و الاصطبل و البيت العلو فوقه الكائنة ////// بمحلّة المرندى ينتهى حدوده الى ملك منويك و الى ملك اكساى تمام الى ملك ساره خاتون و الى ملك كرامانه و تمامه الى ملك كرامانه[1645] و الى الطريق.

(30) وجميع البيوت الخمسة و العلويه و المحوطة و الكنيف الكائنة بباطن قونية بمحلّة المرندى ينتهى حدود الجميع الى ملك شمس الدين انبارى و الى ملك حاجى دلال و الى ملك عرب و الى الطريق.

(31) و جميع البيوت المدعوّة بارمان خانه المشتمل على بيت عشرة حجرة علوًا و سفلا الكائنة باطنة قونية بمحلّة ارمعانشاه[1646] العطّر ينتهى حدودها الى ملك عمر و الى ملك عرب خاتون و الى ملك ملكة خاتون و الى الشارع و الى الغدير هناك.

[1642] Belgede bu kelime yok ancak siyak sibak ve mana itibariyle sehven unutulduğunu düşündüğümüz için parantez içerisinde hem transkribe hem de tercümeye ekledik.

[1643] Bu kelimeyi tam anlayamadık.

[1644] Belgede (و) harfi/bağlacı var ancak siyak-sibak ve mana açısından olmamasının daha uygun olacağını ve sehven yazıldığını düşünerek parantez içerisinde yazdık ve yokmuş gibi tercüme ettik.

[1645] Belgede bu ifade (كرانه) şeklinde yazılmış ancak bunun yerine birkaç satır önce geçen (كرامانه) ifadesinin daha doğru olduğunu ve sehven böyle yazıldığını düşündüğümüz için (كرانانه) şeklinde yazdık ve tercüme ettik.

[1646] (ارمعانشاه) şeklinde yani (غ) "ğayn" harfiyle yazılmamış olup nokta sehven unutulmuş, silinmiş veya (ع) "ayn" harfiyle yazılıyor olabilir.

(32) و جمبع الحوانيت الخمسة باطن قونية بالسوق الجديد بصفّ القلانسين[1647] ثلاثة منها متّصل بعضها ببعض حدودهذه الثلاثة (ينتهى)[1648] الى ايخاس و الى الوقف من الجانبين و الى الطريق و حدود حانوتين (الآخرين)[1649] منها ينتهى الى الوقف من الجانبين و الى الطرق من الجانبين (الآخربن)[1650].

(33) و جميع الحوانيت الثلاثة (الكاينة) الكائنة باطنة قونية بالسوق العتيق بصف[1651] الخفّافين المتّصل بعضها (بالبعض)[1652] ينتهى حدودها الى ملك ورثة كمال الدين المعروف المرحوم من الجانبين و الى ملك ورثة احمد شاه و الى الطريق.

(34) و جميع الحوانيت الثلاثة مع السرداب تحت الجميع (الكاينة) الكائنة بباطنة قونية حذاء الجامع المنسوب الى قرا ارسلان و الى مرحوم شراف الدين الكماحى الخبزى ينتهي حدود الجميع الى الطريق من الجوانب الثلاثة و الى الوقف.

(35) و جميع الحانوت باطنة قونية بسوق الجامع ينتهى حدودها الى الطريق من الجانبين و الى الوقف من الجانبين.

(36) بجميع الحدود و الحقوق على مصالح المواضع المذكورة باطنه اقرارًا صحيحًا شرعيًّا.

(37) و اقرّ الواقف المذكور (باطنه)[1653] ادام الله خيراته ان يصرف الى جابى و المعمار فى هذه الاوقاف فى كل شهر ثلاثون درهمًا من النقد (العقد)[1654] المذكور و يكون المعمار و الجابى من عتقائه الصالحين بشرط ان يكون اميئًا صالحًا ملازمًا لما يعيّن له من وظائف الخدمة التى يتعلّق ////// على غير.

[1647] Belgede bu kelimenin (العلانيس) şeklinde yazılmış ancak bu şekilde bir mana çıkmadığı için (ع) "ayn" yerine (ق) "kaf" harfi ile (القلانيس) okunduğunda "takkeciler, külahçılar, kavukçular" manasına gelmekte ve daha uygun olmaktadır. Bu nedenle "kaf" harfinin noktalarının sehven yazılmadığını düşünerek (القلانيس) şeklinde yazdık ve tercüme ettik.

[1648] Bu kelime belgede yoktur ancak siyak-sibak ve mana açısından olması daha iyi olacağı için ve sehven unutulduğunu düşündüğümüz için hem transkripte hem de tercümede parantez içerisinde ekledik.

[1649] Bu kelime belgede yoktur ancak siyak-sibak ve mana açısından olması daha iyi olacağı için ve sehven unutulduğunu düşündüğümüz için hem transkripte hem de tercümede parantez içerisinde ekledik.

[1650] Belgede bu ifade yok ancak mana açısından olmasının daha güzel olacağını düşündüğümüz için hem transkripte hem de tercümede parantez içerisinde verdik.

[1651] Belgede bu kelime (نصف) şeklinde yazılmış ancak (بصف) şekilde olmasının daha doğru olacağını düşünerek bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.

[1652] Belgede bu kelime yok ancak siyak sibak ve mana itibariyle sehven unutulduğunu düşündüğümüz için parantez içerisinde hem metne hem de tercümeye ekledik.

[1653] Belgede sadece (با) ifadesi yazılmış ancak belgede geçen önceki ifadelerden kuvvetle muhtemel burada (باطنه) ibaresini olduğu ve sehven sadece (با) ibaresinin yazıldığını düşündüğümüz için parantez içerisinde yazdık ve tercüme ettik.

[1654] Belgedeki ibare daha çok (العقد) şeklinde okunmaya müsait ancak siyak-sibak ve mana açısından (النقد) şeklinde olmasının daha doğru olacağını sehven (العقد) şeklinde yazıldığını düşünerek (النفد) şeklinde yazdık ve tercüme ettik.

(38) و شرط الواقف المذكور ادام الله خيراته التولية فى هذه الاوقاف لنفسه الشرط ما دام[1655] فى قيد الحياة و بعد(ه)[1656] الاولاد الذكور(و ان)[1657] لم يبق من اولاد الذكور احد يصلح التولية //////// ان يكون لأبناء عتقائه الاصلح فالاصلح و الارشد فالارشد فان لم يبق منهم احد يصلح التولية المذكورة و النظر فى هذه الاوقاف و الرأي مفوّض الى القاضى الحاكم بدار[1658] الملك قونية حماها الله تعالى.

(39) و شرط الواقف ادام الله خيراته (الثالث) الثلث الكاملة من (اربع) ربع الاوقاف[1659] المذكور لنفسه الشريفة بحقّ التولية و النظر و بعده لاولاد الذكور ///// المشروح اعلاه على /////// و اذا انتهت التولية المذكورة أو النظر الى العتقاء أو الى ابناء العتقاء المذكورين أو الى القاضى الحاكم بقونية.

(40) ما تقدّم ذكره فى العشر الاوّل من رمضان المبارك سنة (ست و ستّون)[1660] و ستّمائة وقفًا صحيحًا شرعيًّا.

(41) جميع النصف الآخر من القرية المدعوّة بازاذوذه من خلف حاجي قونية قرب قرية التونتاش من اعمال /////// المذكورة حدود قرية المذكورة باطنة هذه الوقفيّة.

(42) و جميع القرية المدعوّة بشغوره من توابع قرابوك بناحية قر شهر من مضافات قونية المستغنية عن التحديد لشهرتها

(43) وقفًا صحيحًا شرعيًّا على مصالح مواضع المذكورة اعلاه.

(44) و شرط الواقف المذكور اعلاه ان يراد[1661] فى جامكيّة كلّ واحد من المعيدين المذكورين باطنه فى كلّ شهر عشرة دراهم من النقد المذكور باطنه و يراد فى جامكيّة النقيب كلّ شهر عشرة دراهم اصرى[1662] من

[1655] Belgede bu kelime (دم) şeklinde yazılmış ancak (دام) şeklinde olmasının siyak-sibak ve mana açısından daha uygun olacağı ve sehven eksik yazıldığı düşünülerek (دتم) şeklinde yazılmış ve tercüme edilmiştir.

[1656] Belgede bu (ه) "he" harfi yazılmamış ancak siyak sibak ve mana itibariyle sehven unutulduğunu düşündüğümüz için parantez içerisinde hem transkribe hem de tercümeye ekledik.

[1657] Belgede bu ibare yazılmamış ancak siyak sibak ve mana itibariyle sehven unutulduğunu düşündüğümüz için parantez içerisinde hem transkribe hem de tercümeye ekledik.

[1658] Belgede bu kelime (مدار) şeklinde yazılmış ancak olmasının siyak-sibak, mana ve diğer vakfiyelerde Konya'nın bu şekilde anıldığından hareketle (بدار) şekilde olmasının daha doğru olacağını düşünerek bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.

[1659] Bu cümledeki (ثلث) "üçte bir" (1/3) ve (رلع) "dörtte bir" (1/4) kelimeleri siyak sibak ve mana açısından (ثلاث) "üç" (3) ve (اربع) "dört" (4) şeklinde olması daha uygundur. Aksi takdirde "dörtte bir (hissenin) üçte biri" gibi zorlama bir anlam çıkıyor. Diğer şekilde ise "dört (hissenin) 3'ü" gibi bir anlam çıkıyor. Bu nedenle hem transkripte hem de tercümede parantez içerisinde bu şekliyle de yazdık.

[1660] İbare çok açık olmamakla birlikte kuvvetle muhtemel bu şekildedir.

[1661] Belgede bu kelime (تراد) şeklinde yazılmış ancak siyak-sibak ve mana açısından (يراد) şekilde olmasının daha doğru olacağını ve sehven yanlış yazıldığını düşünerek bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.

[1662] Bu kelimenin belgedeki okunuşu en yakın halile bu şekilde olup ne kastedildiği tam olarak anlaşılamadı.

النقد المذكور باطنه و يراد لامام المسجد المذكور كلّ يوم نصف رطل الخبز الموصوف للفقهاء[1663] و يراد[1664] لمؤذّن المذكور باطنه كلّ يوم ربع رطل من الخبز المذكور و يراد[1665] في جامكية[1666] سنان الدين ياقوب الفرّاش المذكور باطنه كلّ يوم ربع رطل من الخبز المذكور و يراد[1667] فى جامكيّة المتولّى بعد انقراض النسل الواقف المذكور فى كلّ شهر عشرة دراهم و يراد (معاد) معيد[1668] و الجابى[1669] فى كلّ يوم نصف من الخبز المذكور.

(45) و عيّن الواقف المذكور ادام الله خيراته على الاوقاف المذكورة اعلاه عتيقه سيف الدين سفر بن عبد الله الكاتب و يراد[1670] له فى كلّ يوم نصف (من)[1671] من الخبز المذكور ////// خمسة دراهم من النقد المذكور فى كلّ شهر سوى الخمسة المذكورة اعلاه. فصار ..... من الطعام للفقهاء (الفقهاء)[1672] و حرّم الواقف العام النظر فى مصالح هذا الوقف ////// عنه و طلب المحاسبة واحد من حقّ الحساب. من طلب ذلك فالله خصمه و حسيبه و عليه[1673] غضب لله وسخط.

(46) و اقرّ الواقف المذكور اعلاه ادام الله خيراته بانّه وقف جميع الاملاك المكتوبة فى طيّ هذه الوقفيّة عوضًا عن ..... درهم المذكور لعلاء الدين كان من ربع الاوقاف فى ذمته و شرط الواقف المذكور جميع ما حرر و بيّن اعلاه.

(47) لا يحلّ لاحد يؤمن بالله و اليوم الآخر و لا لقاض و لا لوال تغيير هذه الصدقة و لا تبديل شرط من شرائطها المذكورة اعلاه فمن غيّرها[1674] او بدّلها او اعان على ذلك بقول او فعل و رام نقصها او طلب تأويلاً و

[1663] Belgede bu kelime (الفقهاء) şeklinde yazılmış ancak siyak-sibak ve mana açısından (للفقهاء) şekilde olmasının daha doğru olacağını ve sehven yanlış yazıldığını düşünerek bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.

[1664] Belgede bu kelime (تراد) şeklinde yazılmış ancak siyak-sibak ve mana açısından (يراد) şekilde olmasının daha doğru olacağını ve sehven yanlış yazıldığını düşünerek bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.

[1665] Belgede bu kelime (تراد) şeklinde yazılmış ancak siyak-sibak ve mana açısından (يراد) şekilde olmasının daha doğru olacağını ve sehven yanlış yazıldığını düşünerek bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.

[1666] Belgede bu kelime tam okunmuyor ancak siyak-sibak ve mana açısından bu şekilde olmasının uygun olacağını düşünerek bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.

[1667] Belgede bu kelime (تراد) şeklinde yazılmış ancak siyak-sibak ve mana açısından (يراد) şekilde olmasının daha doğru olacağını ve sehven yanlış yazıldığını düşünerek bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.

[1668] Belgede bu kelime çok iyi okuyamadık ancak kuvvetle muhtemel bu şekilde olduğunu düşündüğümüz için böyle transkrip ve tercüme ettik.

[1669] Belgede bu kelime çok iyi okuyamadık ancak kuvvetle muhtemel bu şekilde olduğunu düşündüğümüz için böyle transkrip ve tercüme ettik.

[1670] Belgede bu ibare (و راد) şeklinde yazılmış ancak belgede geçen önceki ifadelerden bu ibarenin (و يراد) şeklinde olmasının daha doğru olacağını ve sehven (و راد) şeklinde yazıldığını düşünerek (و يراد) şeklinde yazdık ve tercüme ettik.

[1671] Belgede bu ibare iki defa yazılmış ancak siyak-sibak ve mana açısından başka şekilde bir mana verilemediği için sehven iki defa yazıldığını düşünerek bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.

[1672] Belgede (الفقهاء) şeklinde yazılmış ancak (للفقهاء) şeklinde olmasının siyak-sibak ve mana açısından daha doğru olduğunu düşündüğümüz için (للفقهاء) şeklinde yazdık ve tercüme ettik.

[1673] Belgede bu kelime (على) şeklinde yazılmış ancak siyak-sibak ve mana açısından (عليه) şekilde olmasının daha doğru olacağını ve sehven (على) şeklinde yazıldığını düşünerek (عليه) şekilde yazdık ve tercüme ettik.

[1674] Belgede bu kelime (عينها) şeklinde yazılmış ancak siyak-sibak ve mana açısından (غيرها) şekilde olmasının daha doğru olacağını ve sehven yanlış yazıldığını düşünerek bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.

نقص الى فسخها "فَقَدْ بَاءَ بِغَضَبٍ مِنَ اللهِ وَمَأْوٰيهُ جَهَنَّمُ وَبِئْسَ الْمَصِير"[1675] و تعرّض اسخاط ربّه عزّ و جلّ و التحق "بِالْأَخْسَرِينَ أَعْمَالًا * الَّذِينَ ضَلَّ سَعْيُهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَهُمْ يَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ يُحْسِنُونَ صُنْعًا"[1676] و اقرّ الواقف فى ما نواه و قصده على الله عزّ و جلّ و على "لَا نُضِيعُ أَجْرَ مَنْ أَحْسَنَ عَمَلًا"[1677] ثمّ انّ الواقف المذكور لا زال بالخير مذكورًا يخرج جميع الاوقاف المذكور من يده و سلّم الى من يسوغ[1678] التسليم إليه شرعًا.

(48) و سأل الحاكم المسجل[1679] اعلاه و هو مولانا و سيّدنا علامة العالم افضل المتؤخّرين قدوة المحقّقين سلطان العلماء شريح الزمان شيخ مشايخ الاسلام و المسلم قاض القضّات فى الممالك سراج الملّة و الدين حجّة الله على خلقه ناصح الملوك و السلاطين موالينا[1680] محمود بن ابى بكر بن احمد (بن)[1681] مدّ الله ظلّه و علاه و حرّس[1682] عليه دينه و دنياه الحكم بصحّة الوقفيّة و لزومها فاجابه الى سؤاله بجوابه[1683] شرعًا و حكم بصحّة الوقف و الشروط المذكورة حكمًا صحيحًا شرعيّا و قضى بلزوم ذلك قضاءً مبرمًا قطعيًّا.

(49) و اشهد على الحكم و القضاء العدول الحاضرين مجلس المحروس لا يزال محروسًا مأنوسًا بعد ان استخاره الله تعالى كبيرا و اعتمد فى جميع اماناته هاديًا و ناصرًا في شهر رمضان المبارك المعظّم فى العشر الآخر سنة تسع و سبعين و ستمائة.

4.8.6.4. Vakfiye Değerlendirme:

Konya İnce Minareli Medrese Vakfiyesi orijinal bir belge olmayıp Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde 592 numaralı defterin 91. sırasında 3 sayfa olarak kaydedilmiştir ve metni Arapça'dır[1684]. Vakfiyenin üstüne Osmanlı Türkçesi ile "Konya'da bulunan Sahib Ata Vakfı, (H.) 14 Rebî'u'l-Evvel (1)317 (M. 23 Temmuz 1899) tarihinde ortaya çıkan yüce (Padişah) buyruk gereğince sözlü ifadeye binâen kaydol(un)muştur." şeklinde bir not düşülmüştür. Bu kayıttan vakfiyenin Osmanlı döneminde istinsah edildiği, istinsah edildiği belgenin yıpranmış olmasından dolayı

[1675] Enfal Suresi 8/16.
[1676] Baş kısmında (قُلْ هَلْ نُنَبِّئُكُمْ) ibaresi eksik olarak Kehf 18/103-104.
[1677] Ayet-i Kerime'nin bas kısmında yazılmamış kısımlar olmakla birlikte Kehf 18/30.
[1678] Belgede bu kelime farklı şekilde de okunma ihtimali vardır ancak en uygunu olarak bu şekilde olduğunu düşündüğümüz için bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.
[1679] Belgede bu kelime (المسجد) şeklinde yazılmış ancak siyak-sibak ve mana açısından (المسجل) şekilde olmasının daha doğru olacağını ve sehven yazıldığını düşünerek bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.
[1680] Belgede bu kelime farklı şekilde de okunma ihtimali vardır ancak en uygunu olarak bu şekilde olduğunu düşündüğümüz için bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.
[1681] Belgede parantez içerisine aldığımız bu kelimenin kuvvetle muhtemel sehven yazıldığını düşünüyoruz. Bu nedenle tercümede yer vermedik.
[1682] Belgede bu kelime (حرص) şeklinde yazılmış ancak siyak-sibak ve mana açısından (حرس) şekilde olmasının daha doğru olacağını ve sehven (حرص) şeklinde yazıldığını düşünerek (حرس) şekilde yazdık ve tercüme ettik.
[1683] Belgede bu kelime (بحوله) ifadesine benzer bir şeklinde yazılmış ancak siyak-sibak ve mana açısından (بجوابه) şekilde olmasının daha doğru olacağını ve sehven (بحوله) şeklinde yazıldığını düşünerek (بجوابه) şekilde yazdık ve tercüme ettik.
[1684] VGMA, Defter: 592 / Sayfa: 101-103 / Sıra: 91 (592/101/91). Arapça rakamlarla 100-102 (١٠٠ – ١٠٢) sayfaları arasındadır.

okunamayan yerlerinin olduğu ve bu yerlerin müstensih/kâtip tarafından "////"[1685] şeklinde işaret konularak belirtildiği anlaşılmaktadır. Ayrıca vakfiye yazı estetiği, dilbilgisi, sentaks, transkripsiyon yani çözümleme ve tercüme açılarından zorlukları olan bir belgedir.

Vakfiyede farklı tarihler yer almakta olup yazının kötü olması nedeniyle ilkini sadece "……. ayının başları (ilk on günü) 6??" şeklinde okuyabildik[1686]. Bununla birlikte bizim tam olarak okuyamadığımız bu tarih Sadi Bayram ve A. Hamdi Karabacak yayınladıkları makalelerinde[1687] ve İ. H. Konyalı da Konya Tarihi kitabında H.663 (M.1264/1265) olarak belirtmektedirler[1688]. Daha sonra vakfiyede, vâkıfın vakfa (H.) 4 Cemâziye'l-Ahir 664 (M. 13 Mart 1266) senesinde, (H.) 666 senesinin Recep Ayının sonlarında (son on gününde) (H. 21-30.07.666 / M. 5-10 Nisan 1268) ve yine (H.) 666 senesinin Ramazan ayı başlarında (ilk on gününde) (H. 1-10.07.666 / M. 15-25 Mayıs 1268) da bazı eklemeler yapıldığı anlaşılmaktadır. Son olarak da (H.) 679 senesinin Ramazan Ayı'nın sonlarında (son on gününde) (H. 21-30.09.679 / M. 13-23 Ocak 1281) bazı eklemeler yapılmış ve Muhammed b. Ebubekir b. Ahmed isminde kazı'l-kuzât olduğu belirtilen bir hâkim tarafından onaylandığı bilgisine yer verilmiştir. Bu tarihlerden yola çıkılarak vakfın tesisinden hemen sonra tescil edildiği daha sonra farklı tarihlerde vakfa bazı eklemeler yapıldığı ve son olarak da (H.) 679 (M.1281) tarihinde bunların tamamının tescillendiği söylenebilir. Vakfiyenin içerisinde belgenin "dürülmüş" yani katlanmış veya rulo halinde olduğu bilgisi vardır ki kuvvetle muhtemel VGMA'daki deftere bu belgeden istinsah edilerek kaydedilmiştir. Ayrıca vakfiyenin sonunda herhangi bir şâhid ismi yazılı değildir.

[1685] Metin transkriptinde, tercümede ve değerlendirmede müstensihin/kâtibin bu işareti kullandığı yerlerde biz de aynı işareti kullandık.

[1686] Sadi Bayram ve A. Hamdi Karabacak'ın rulo halindeki bir nüshanın kendilerine getirilen fotoğrafından okudukları diğer nüshada "Şaban ayının başları (ilk on günü) H. 663" (M. 19.05.1265/29.05.1265) şeklinde okunmuş (Sadi Bayram - A. Hamdi Karabacak, "Sahib Ata Fahrü'd Din Ali'nin Konya İmaret ve Sivas Gökmedrese Vakfiyeleri", s.39.) ve İ. Hakkı Konyalı da şüpheli olduğunu not etmekle birlikte H. 663 (M.1264/1265) tarihini vermiştir. (İ. Hakkı Konyalı, *Konya Tarihi*, s.532)

[1687] Sadi Bayram ve A. Hamdi Karabacak'ın fotoğraflarını gördükleri belirttikleri ve bir makale yazdıkları nüshadır. (Sadi Bayram - A. Hamdi Karabacak, "Sahib Ata Fahrü'd Din Ali'nin Konya İmaret ve Sivas Gökmedrese Vakfiyeleri", s.31-69.

[1688] Sadi Bayram ve A. Hamdi Karabacak'ın rulo halindeki bir nüshanın kendilerine getirilen fotoğrafından okudukları diğer nüshada "Şaban ayının başları (ilk on günü) H.663" (M. 19.05.1265/29.05.1265) şeklinde okunmuş (Sadi Bayram ve A. Hamdi Karabacak, "Sahib Ata Fahrü'd Din Ali'nin Konya İmaret ve Sivas Gökmedrese Vakfiyeleri", s.39) ve İ. Hakkı Konyalı da şüpheli olduğunu not etmekle birlikte H. 663 (M.1264/1265) tarihini vermektedir. (İ. Hakkı Konyalı, *Konya Tarihi*, s.532)

Vakfiyenin bizim incelediğimiz Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'ndeki 592/91/3 numaralı belgenin dışında Sahib Ata'nın torunlarından olduğu ifade edilen bir şahıs tarafından Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne okunması için fotoğrafları intikal ettirilen tomar halindeki bir nüshasından[1689] daha söz edilmektedir. Bu belge arşiv sisteminde görünmemektedir. Belgeye ulaşabilmek için belge ile ilgili bir makale[1690] yazan Sadi Bayram'la ve özel gayretlerimizle Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşiv yetkilileriyle görüşsek de belgeye ulaşıp inceleyemedik. Tomar halinde olduğu belirtilen bu nüshayı, Sadi Bayram ve Ahmed Hamdi Karabacak, aslı üzerinden değil de intikal eden fotoğraflar üzerinden incelenmişlerdir. Bu inceleme sonucu da belge ile ilgili olarak, birincisi; Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivinde kayıtlı olan belge ile aynı nüshadan istinsah edilmiş bir kopya olabileceği, Sahib Ata neslinden bir şahsın müracaatı üzerine Evkaf Nezareti'nde de kaydının bulunmamasından dolayı vakıf hukukunu koruma saikiyle orijinal sureti veya en az birkaç asır önceki sureti olduğu düşünülerek istinsah edilmiş bir belge olabileceği, orijinal olmasa da VGMA'dakine göre daha güvenilir olduğu, diğer nüshaya göre nispeten daha az yıpranmış ve daha az eksiklerinin olduğu, eksiklerin de temel bilgilerde değil tâli bilgilerde olduğu, bozuk bir Arapça ile yazıldığı, yazı karakterinin eski olduğu, çoğu tam olarak okunamayan 32 adet şahidin isminin yazıldığı ve bunların bir kısmının da kendi el yazılarını kullandıkları, bazı ibarelerin de karîne yolu ile okunduğu gibi açıklamalar yapılmıştır.[1691]

Vakfiyede farklı tarihlerin olmasından hareketle kuvvetle muhtemel bu tarihlerde vakfa ilaveler yapıldığı anlaşılmaktadır. Bu nedenle genel anlamda vakfiyeyi beş bölüme ayırarak incelemek mümkündür.

Birinci Bölüm:

Bu bölümün tarihi ile ilgili ifadeler çok iyi yazılmamıştır. Yıl ibaresinin "altı yüz" yazılı kısmı okunmakta ancak diğer kısım tam okunamamaktadır. "Yani 01-10.??.6??" şeklinde gösterilebilir. Ayrıca bir ayın başına tarihlenmekte fakat hangi ay olduğu tam okunamamaktadır. Bölüm genel olarak tüm vakfiyelerde geçtiği üzere

[1689] Bu nüshayı Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde bulamadık. Makaleyi yazan isimlerden Sadi Bayram ile yaptığımız görüşmede de belgenin fotoğraflarının kendisinde de bulunmadığını söylemiştir. Bu nedenle bu belgeyi görmedik ve inceleyemedik.

[1690] Sadi Bayram - A. Hamdi Karabacak, "Sahib Ata Fahrü'd Din Ali'nin Konya İmaret ve Sivas Gökmedrese Vakfiyeleri", s.31-69.

[1691] Sadi Bayram - A. Hamdi Karabacak, "Sahib Ata Fahrü'd Din Ali'nin Konya İmaret ve Sivas Gökmedrese Vakfiyeleri", s.32-33.

vakfiye “hamdele salvele” ile başlamakta, kıyamete kadar vakıf üzerinde herhangi bir tasarrufta bulunulamayacağı, harcama yerleri/kalemleri dışında başka bir yere harcanamayacağı, vâkıfın şart koştuğu hususlar dışında tasarrufta bulunulamayacağı ve zaruri bir sebep olmadıkça bunları yapanlara beddua ifade eden cümleler yer almaktadır. Vâkıfın ismi yer almakta fakat vakfiyenin istinsah edildiği nüshanın yıpranmışlığı, yazısının iyi olmaması veya kâtibin iyi okuyamaması gibi sebeplerden dolayı sultanın ismi yer almamakta, “İmaretin (külliyenin, binaların) tamamının” vakfedildiği belirtilmekte, vakfın yeri tarif edilmekte, mevkufun/akaratın her birinin sınırı ayrı ayrı açıklanmaktadır. Hibe edilemeyeceği, vâkıfın belirlediği harcama yerleri/kalemleri dışında başka bir yere harcanamayacağı ve bunları yapanlar kahredici ifadeler gibi vakfın korunmasına matuf cümleler bulunmaktadır.

İkinci Bölüm:

Vâkıfın, vakfettiği bazı mevkufât ile ilgili bilgi verilmekte, bu mevkufun kıyamete kadar satılamayacağı, hibe edilemeyeceği, rehin olarak verilemeyeceği ifade edilmekte ve “664 senesinin Cemâziye’l-Ahir (ayının) 4’ünde (H. 04.06.664 - M. 13.03.1266) hâkim tarafından onaylandığı belirtilmektedir.

Üçüncü Bölüm:

666 senesinde Recep ayının sonlarında (son on gününde) (H. 21-30.07.666 – M. 5-15.04.1268) şeklinde bir tarih düşülerek bu tarihte vakfedilen bazı mevkuflar sayılmakta, vakfın tahsildarının güvenilir, görevine bağlı, gayretli, sâlih, göreve layık azatlı kölelerinden olması istenmekte, hem tahsildara hem de mimara her ay 30 dirhem verilmesi, tevliye görevini, sağ olduğu müddetçe bizzat kendisinin, kendisinden sonra erkek evlatlarının, erkek evlatlarından tevliyeti üstlenecek biri kalmazsa azatlılarının çocuklarından en sâlih, ihlaslı, layık, ve en reşid (akıllı, yetişkin) olanının, bunların dışında da vakıfların tevliye ve nezaret görevine uygun bir kişi kalmazsa Dârü’l-Mülk Konya’daki hâkime tevdi edilmesini; dört hissesinden üç hissenin tevliye ve nezaret hakkı olarak kendisine, kendisinden sonra erkek evlatlarına verilmesi şart koşulmaktadır.

Dördüncü Bölüm:

Bu bölümde 666 senesinin Ramazanının ilk 10 gününde (H. 1-10.09.666 – M. 15-25.05.1268) vakfedildiğine dair bir başka tarih daha kaydedilmektedir. Daha sonra bazı mevkufun ismi sayılmaktadır.

Beşinci Bölüm:

Bu bölümde vakıf görevlileri ve maaşları ile ilgili bilgiler verilmekte ve vakfiyenin sonunda "yukarıda imzası bulunan Hâkim" şeklinde haber verilen Muhammed b. Ebubekir b. Ahmed'in vakfiyenin sıhhatine (doğruluğuna, geçerliliğine) ve bağlayıcılığına hükmettiği ve mecliste hazır bulunan âdil şahitleri 679 senesinin Ramazan Ayı'nın son on (gününde) (H. 20-30.09.679 – M. 13-23.01.1281) şahit kıldığı ifade edilmektedir. Ancak belgenin sonunda herhangi bir şahit ismi bulunmamaktadır.

İncelediğimiz vakfiyenin/nüshanın istinsah edildiği belgenin yıpranmışlığından dolayı dönemin sultanının isminin kaydedilemediğini anlaşılmakla birlikte "Selçuk(lu) ailesinin tâcı" denilerek Selçuklu hanedanından olduğu teyid edilmekte ve "yeryüzünde Allah'u Teala'nın gölgesi" şeklindeki ifadeyle de sultana yani devlet başkanına bakış açısını yansıtılmaktadır.

Vâkıfın ismi "Ali b. Hüseyin Hacı Bekir el-Konevî" şeklinde geçmekte olup genel olarak da bilinen "Sahib Ata" ve "Fahreddin" ifadelerinin övücü birer lakap olduğu anlaşılmaktadır. Vâkıfın bir diğer eseri olan Konya Sahip Ata Külliyesi'ndeki caminin ve hangahın inşa kitabelerinde "Ali b. Hüseyin b. Hacı Ebubekir" şeklinde yazılmış olması[1692] ve genel olarak da bu şekilde bilinmesi vakfiyede "Hüseyin" isminden sonra "ibn" ifadesinin yazılmamış olması bir istinsah hatası olduğunu düşündürmektedir. İhtiram ifade eden birçok sıfatla övülmekte, ilaveten "Selçuk(lu) ailesinin tâcı //[1693]", "burhân-ı emir-i //[1694]" ve "melikü'l- vüzera" gibi sıfatlar da nispet edilmektedir. Ayrıca kendisiyle ilgili "Dünya hayatında bâki olanı fani olana tercih eden, Rabb'inin affına ve merhametine muhtaç" şeklinde tevazu içeren unvanların yanı sıra dönemindeki siyasi kişiliği ve nüfuzu ile ilgili ip ucu veren "yücelik sahibi (sadrazam, vezir-i azam), doğunun ve batının vezirlerinin meliki, İslam'ın ve Müslümanların müftüsü, sultanların ve meliklerin sağ kolu" gibi övgü cümleleri de mevcuttur. Bu ifadelerden Selçuklu ailesinin saltanatta, kendisinin de vezir olduğu

[1692] Remzi Duran, *Selçuklu Devri Konya Yapı Kitabeleri (İnşa ve Tam'ir),* Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 2001, s.58, 61

[1693] İstinsah edilen belgedeki yıpranmalardan ya da istinsah edilirken iyi okunamayan yerlere "//" şeklinde işaretler konulmuştur.

[1694] İstinsah edilen belgedeki yıpranmalardan ya da istinsah edilirken iyi okunamayan yerlere "//" şeklinde işaretler konulmuştur.

anlaşılmaktadır. Vâkıfla ilgili bir diğer dikkat çekici husus ise "Konevî" nisbesidir ki Konyalı olduğu ifade edilmektedir. Ancak kaynaklarda daha çok İran/Fars[1695] kökenli olduğu belirtilmektedir. Buradan hareketle kökeninin her ne kadar İran olsa da atalarının/dedelerinin birkaç kuşak önce Konya'ya gelip yerleştiklerini veya en azından kendisinin Konya'da doğmuş olabileceğini söylemek yanlış olmayacaktır. Ayrıca Konyalı[1696] ve Konya-Akşehirli[1697] olduğuna yönelik değerlendirmeler de vardır.

Sahib Ata Fahreddin Ali'nin asıl ismi vakfiyede de görüldüğü üzere Ali b. Hüseyin el-Hâc Ebubekir olup doğum tarihi ve yeri kesin olarak bilinmemektedir. Ölüm tarihi M. 1288 olup kendisinden "ihtiyar vezir, yaşlı vezir" şeklinde söz edilmesinden hareketle 1210-1220 tarihleri arasında doğmuş olabileceği tahmin edilmektedir. Genel kanaat İran kökenli olduğu yöndedir ancak bu konuda da kesin bir bilgi yoktur.[1698] Anadolu/Türkiye Selçukluları döneminde 1249-1259 yılları arasında "emîr-i dâd", 1259-1260 yılları arasında "saltanat nâibi" ve 1260- 1288 yılları arasında "sâhib (vezir)" olarak görev yapmış olup "sâhib", "sâhib-i âzam", "sâhib-i muazzam", ebu'l-hayrat", "hoca", "emir-i dîvânî" ve "kavvâmü'l-mülk" gibi lakaplarla anılmıştır[1699] . Bu görevler ve lakaplar onun döneminde kamusal ve sosyal çok farklı alanlarda hatırı sayılır işlere imza attığını göstermektedir. Sahib Ata, Anadolu Selçuklu Devleti'nin siyasi ve askeri açıdan zor dönemlerden geçtiği süreçte kendi servetiyle anıtsal mimari eserler inşa etmiştir ve onun bu cömertliği vesilesiyle "atâ"[1700] lakabı kurduğu vakfılar vesilesiyle de "ebu'l-hayrat" lakabı verilmiştir[1701] . Konya'da incelediğimiz İnce Minareli Medrese ve Mescidi, yine Konya'da kendi adıyla anılan Sahib Ata Külliyesi, Kayseri'de Sâhibiye Medresesi ve Çeşmesi, yine Kayseri'de bir çeşme, Sivas'ta Gök Medrese ve bir çeşme, Akşehir'de Taş Medrese ve Mescidi ile İshaklı (Sâhib Ata) Kervansarayı yaptırdığı on sekiz mimari eserin en önemlileridir[1702].

[1695] Zehra Odabaşı, *Selçuklu'nun Son Veziri Sahib Ata Fahreddin Ali ve Vakıfları*, s.25-28.
[1696] M. Ferit Uğur - M. Mesut Koman, *Sahip Ata İle Oğullarının Hayatı ve Eserleri*, s.24; Mehmet Önder, *Mevlana Şehri Konya*, s.109'da "Konyalı El Hac Ebubekir soyundan Hüseyin'in oğludur" diye yazar.
[1697] Yaşar Erdemir, Akşehirli olduğunu belirterek bazı gerekçeler ortaya koyar. (Yaşar Erdemir, "Ünlü Selçuklu Veziri Sahib Ata Akşehirli midir?", *I. Uluslararası Nasreddin Hoca Sempozyumu (Bilgi Şöleni) (6-7 Temmuz 2005)*, Akşehir 2005, s.21-29.)
[1698] Zehra Odabaşı, *Selçuklu'nun Son Veziri Sahib Ata Fahreddin Ali ve Vakıfları*, s.25-34.
[1699] Zehra Odabaşı, *Selçuklu'nun Son Veziri Sahib Ata Fahreddin Ali ve Vakıfları*, s.34-35.
[1700] Arapça bir kelime olup "verme, bağışlama, hibe, ihsan ve verilen şey" gibi manalara gelmektedir. Mustafa Fayda, "Atâ", *TDVİA*, C. 4, İstanbul 1991, s.33.
[1701] İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 1969, s.150-152.
[1702] Erdoğan Merçil, "Sâhib Ata", *TDVİA*, C. 35, İstanbul 1991, s.516.

Medresenin günümüze ulaşmış bir inşa kitabesi olmadığı için öncelikle inşa tarihi ile ilgili vakfiyesinde herhangi bir bilgi olup olmadığı akla gelmektedir. Maalesef elimizdeki vakfiyede de ilk tescil tarihi tam olarak okunamadığı için kesin bir tarih verilememektedir. Bununla birlikte vakfiyede Sahip Ata'dan "sadrazam, vezir-i azam" şeklinde bahsedilmesinden ve 1260 ile 1288 yılları arasında vezirlik yapmasından[1703] ve vakfiyede kaydedilen ama okuyamadığımız ilk tarihten sonra H. 664 (M. 1266) tarihinin kaydedilmesinden hareketle vakfın 658 (1260) ve 664 (1266) tarihleri arasında tesis edildiği ve vakfiyesinin de bu tarihler arasında tanzim edildiği kesinlik kazanmaktadır. Bu bilgiye istinaden de İnce Minareli Medrese ve Mescidi'nin (Sahibata Dâru'l-Hadisi ve Mescidi'nin) de bu tarihler arasında yapıldığı söylenebilir. Fakat bir mimari eser inşa edildikten hemen sonra o eser için bir vakıf tanzim edilmesi genel bir teamül olsa da Anadolu Selçuklu dönemi eserlerinin birçoğunda inşa kitabelerindeki tarihlerle vakfiyelerindeki tarihlerin birbiriyle pek örtüşmediği düşünüldüğünde eserin inşasından belli bir zaman sonra da vakıf tanzim edilme ihtimaline binaen kesin bir ifade kullanmak yanlış olacaktır.

Vakfiyede, "imaretin (külliyenin, binaların) tamamının" vakfedildiği, "birbirine bitişik medrese, mescid ve minareden" oluştuğu belirtilmektedir ve günümüzde de bu şekildedir ki bu durum da çeşitli tamirat ve onarımlar geçirmiş olsa da genel olarak yapısal özelliğini koruduğuna delalet etmektedir (Çizim 1, Foto. 1). Konumu ise "Dârü'l-Mülk (başkent) Konya şehrinin içinde Sultan Kapısı yolu üzerinde, Odun Çarşısı/Pazarı yakınında, hendek hizasında" olduğu belirtilmekte ve günümüzdeki mevkiine tekabül etmektedir "Sultan Kapısı yolu üzerinde" olduğundan hareketle oldukça önemli bir mevkide yani sultanın kullandığı saray yol üzerinde olduğu, "en süslü mesken" şeklinde bahsedilmesinden de oldukça tezyinatlı bir yapı olduğu anlaşılır ki günümüzde de medresenin genel yapısına, iç süslemelerine ve özellikle de tac kapısına ve minaresine baktığımızda oldukça süslü olduğu ve vakfiyedeki ifadeyi destekler mahiyette olduğu anlaşılmaktadır. Medresenin bu ve buna benzer özelliklerini bir bütün olarak incelediğimizde ve vakfiyesinde yapı için vakfedilen akaratın genişliğine ve görevlilerin çokluğuna bakıldığında hem Sahip Ata'nın ilme verdiği değeri hem de nüfuzunu göstermesi açısından önemli gösterge olarak değerlendirilebilir.

[1703] Zehra Odabaşı, *Selçuklu'nun Son Veziri Sahib Ata Fahreddin Ali ve Vakıfları*, s.35.

Yapı için "imaret" kavramının kullanılmakta olup imaret lügatte "mamuriyet, umran ve bayındırlık"[1704] manalarına gelmektedir. Terimsel olarak ise Osmanlılara kadar İslâm ve Türk şehirlerinde cami, medrese, darüşşifa, darüzziyafe, zaviye ve türbe gibi binalar için "imaret" kavramı kullanılmaktadır[1705]. Ancak Osmanlı Devrinden bugüne kadar devam eden süreçte ise "imaret" aşevi manasında kullanılmaktadır[1706]. Osmanlı Devrindeki aşevi fonksiyonunu üstlenen, şehirdeki fakirlere, öğrencilere, misafirlere ve ne kadar muhtaç insan varsa bütün bu insanlara içinde yemek dağıtılan kurumlar "imaret" denilirken Anadolu Selçuklu döneminde aynı fonksiyonla kullanılan yapılar "Dârüz'-ziyafe" şeklinde adlandırılıyor ve daha çok medrese ve zaviyelerin yanına inşa ediliyordu[1707]. Anadolu Selçuklu döneminde imaret, şehirlerde/kasabalarda kamu hizmeti için yapılıp kullanılan binalara verilen genel bir isim olup cami, darüşşifa, türbe, zaviye, mescid, darüzziyafe, maristan gibi mimarî eserlerin kitabelerinde bu yapılar için imaret" kavramı kullanıldığı[1708] gibi şehirleri çevreleyen surlara[1709] ve çeşmelere de imaret denilmekteydi[1710]. "Aynı ile kullanılan" cami, medrese gibi toplumun, cemiyetin bizzat hizmetlerinden yararlandığı binaların yani "aynı ile intifa olunan" hayır müesseselerinin vakıflarına da imaret vakıfları denilmekteydi[1711]. Kısacası bu yapı için de "imaret" kavramı sadece bir yapı/eser manasında kullanılmış olabileceği gibi külliye yani yapılar topluluğu manasında da kullanılmış olabilir. Nitekim vakfiyede medrese, mescid ve minareden oluştuğu belirtilen ve önemli, merkezî, farklı işlevler için kullanılan fonksiyonel bir eser ile ilgili dönemin şartları göz önünde bulundurulduğunda "imaret" kavramının külliye manasında kullanılmış olabileceği kanaatindeyiz.

[1704] Şemsüddin Sami, *Kâmus-ı Türkî*, s.950; Mehmet Zeki Pakalın, "İmaret", *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, s.61.
[1705] Osman Ergin, *Fatih İmareti ve Vakfiyesi*, s.12.
[1706] Ömer Lütfi Barkan, *Süleymaniye Camii ve İmareti İnşaatı*, s.192.
[1707] Selçuklu devrinde aşevlerinin zaviyelerin içinde mi yoksa ayrı bir bölüm halinde yanında mı yer aldığı hususu, kesin belli değildir. Sivas Gökmedrese imaretinde aşevi olarak kullanılan darüzziyafe, medrese haricindedir. Yine Ahî Emir Ahmed Zaviyesinde de durum bu şekildedir (Merih Baran, *Ahî Emir Ahmed*, s.39-40.
[1708] Osman Ergin, *Türk Şehirlerinde İmaret Sistemi*, s.43.
[1709] Max Von Berchem – Halil Edhem (Eldem), *Materiaux Pour un Corpus İnscriptionum Arabicarum - Asie Mineure / Sivas-Divriği,* s.15.
[1710] M. Zeki Oral, "Anadolu'da İlhanî Devri Vesikaları, Temirtaş Noyin Zamanında Yapılmış Eserler ve Kitabeleri", s.210.
[1711] Bahaeddin Yediyıldız, "İslâm'da Vakıf", s.21.

Vakfiyede beş farklı tarih bulunmakta olup ilk dördünün vakfa bazı akaratların vakfedildiği tarihleri sonuncusnun ise tescil tarihini gösterdiği kanaati ağır basmaktadır:

Birinci yani yıl ibaresinin "altı yüz" yazılı kısmının okunduğu, yıl ibaresinin diğer rakamlarının ve ay ibaresinin okunamadığı sadece ayın başları (ilk on günü) ibaresinin okunduğu "01-10.??.6??" tarihli mevkufat: (1) korunmuş, surlarla çevrili)[1712] Kırşehir şehrine bağlı Kılcan diye isimlendirilen köyün tamamı; (2) Arazru diye isimlendirilen köy ve oradan (Konya'ya)[1713] bağlı Halka Hası'na ////// (kadar olan) tamamı ortak olan yerin yarısı; (3) Konya'nın dışındaki Ahmed Han Köyü yolu üzerinde bulunan merhum Nizameddin Hurşid el-Berur ile (mülkü diye) bilinen ortak sebzeliğin ortak yarısının tümü ile birlikte tüm imaretin[1714] (külliyenin, binaların) ağaçların, üzüm bağlarının ve orada bunların dışında bulunanların ortak yarısı; (4) içindeki imaret (binalar, külliye)[1715] ile beraber …… …….. kapsayan Konya'nın dışındaki Baba Mahılas Köyü'nde (Baba İlyas Köyü olabilir.) bulunan üzüm bağının tamamı; (5) Konya'nın dışında İbn-i İdris diye bilinen Melisya Köyü'nde bulunan arazinin tamamı ve (6) Konya şehrinin dışında bulunan Bedreddin Yahya b. Zekeriyye et-Tercüman el-Konevi (Konyalı) ile bilinen arazinin tamamıdır. Mevkuflar sayılırken kimseye ait olmayan mescidleri, sebilleri, umumî yolları ve geçitleri müstesna olmak üzere tüm sınırları, hakları ve içerisinde yer alan tüm her şeyiyle vakfedildiği ifade edilmekte ve her birinin sınırı ayrı ayrı açıklanmaktadır. Ayrıca mevkufun kıyamet kopuncaya kadar hibe edilemeyeceği, rehin verilemeyeceği, mülk edinilemeyeceği, miras bırakılamayacağı, vâkıfın belirlediği harcama yerleri/kalemleri dışında başka bir yere harcanamayacağı, vâkıfın şart koştuğu hususlar dışında tasarrufta bulunulamayacağı, kimsenin zaruri bir sebep olmadıkça vakıftan bir şey eksiltemeyeceği belirtilmekte ve bunları yapanlar kahredici ifadeler kullanılmaktadır.

[1712] (محروسة) kelimesi sözlükte "korunmuş" anlamında kullanılmaktadır ancak terim olarak korunmuş belde anlamına gelen "belde-i mahrûse"nin kısaltılmış şekli olup "büyük şehir" anlamında kullanılır. Bu nedenle her iki manayı da vererek tercüme ettik.

[1713] Belgede bu kısım yani "Konya" ibaresi okunamayan ibareleri belirtmek için çizilen (//////) üzerine yazılmış olup adı geçen ve "Halka Hası" diye okuduğumuz köyün kuvvetle muhtemel Konya'ya bağlı olduğunu göstermektedir.

[1714] "İmaret" farklı anlamlarda kullanılmaktadır. Bunlardan birisi de "külliye" yani cami, medrese vb. gibi hayır yapılarının bir arada bulunduğu yapı topluluğu manasındadır. Buradaki ifade kelime manası olarak "bina(lar)" da olabilir terimsel olarak "külliye" manasında da olabilir.

[1715] "İmaret" farklı anlamlarda kullanılmaktadır. Bunlardan birisi de "külliye" yani cami, medrese vb. gibi hayır yapılarının bir arada bulunduğu yapı topluluğu manasındadır. Buradaki ifade kelime manası olarak "bina(lar)" da olabilir terimsel olarak "külliye" manasında da olabilir.

İkinci, yani "664 senesinin Cemâziye'l-Ahir (ayının) 4'ü (H. 04.06.664 - M. 13.03.1266) tarihli mevkufat: (1) Konya'ya bağlı, Kırşehir[1716] Nahiyesi'ndeki Karabük adıyla bilinen köyün tamamı; (2) Hıtta Defteri (Defreki, Difreği)[1717] a'malinden (bağlı) Kilisecik[1718] diye bilinen köyün tamamı; (3) Konya'ya bağlı (Kır)şehir Nahiyesi'de Karabük Köyü'ne bağlı Ko(ü)cat ve Akçaviran köylerinin tamamı; (4) Erzincan'a bağlı Akşehir a'malinden (bağlı) Ağlak (Ağılgaç)[1719] ve Balçık Hisar köylerinin tamamı olup sınırları iyi bilindiği ifade edilerek sınırları izah edilmekte ve bu vakıfların da kıyamete kadar satılamayacağı, hibe edilemeyeceği, rehin olarak verilemeyeceği ifade edilmektedir.

Üçüncü yani 666 senesinin Recep ayının sonlarına (son on gününde) (H. 21-30.07.666 – M. 5-15.04.1268) tarihlenen mevkufat ise; (1) Adı geçen medreseye ve birbirine bitişik dört dükkânı (bu dükkanların) altlarındaki bodrum ve üstlerindeki binaları; (2) Konya'nın içinde Merhum Muhyiddin el-Mütetabbib[1720] adıyla bilinen mahalledeki, sofa, arsa ve üstündeki dairelerin tamamı; (3) Konya'nın dışında, Aksaray Kapısı (Geçidi) dışında Musa diye bilinen mahallede, birbirine bitişik, sofa, arsa, üstündeki iki oda (beyt)[1721] ile beraber altı evi (odayı), iki dükkânı ve arsayı kapsayan evin tamamı; (4) Merendi Mahallesi'nde /////// bulunan, sofa, arsa, bir ev ve üstünde oda bulunan ahırı da içine alan evin tamamı; (5) Konya'nın içinde Merendi Mahallesi'nde, üst katı ile birlikte 5 oda (beyt), çevrilmiş bir yer (avlu) ve tuvaletin tamamı; (6) Konya içinde bulunan Attar Arma(ğa)nşah Mahallesinde, altında ve üstünde on hücresi bulunan evi içine alan Armanhane (Armağanhane) diye bilinen/isimlendirilen evlerin tamamı; (7) Konya'nın içinde, Yeni Çarşı'da (Demirciler Çarşısı'nda), takkeciler (şapkacılar) sırasında bulunan beş dükkanın tamamı; (8) Konya'nın içinde Eski Çarşı'da mestçiler sırasında, (birbirine) bitişik üç dükkanın tamamı; (9) Konya'nın içinde, merhum Kemahlı ekmekçi Şerafeddin'e ve Kara

---

[1716] Bu ibare kuvvetle muhtemel "Kırşehir"dir fakat (شهر مزر – شهر قرس – شهر فرس) şekillerinde de okunabilir.

[1717] Okunuşu bu şekilde olmayabilir ancak siyak-sibaktan bir yer ismi olduğu anlaşılıyor.

[1718] Bu ibareyi tam olarak çözemedik ancak S. Bayram ve A. Hamdi Karabacak (بكليساجق) "Kilisecik" şeklinde okumuştur. (Sadi Bayram, Ahmet Hamdi Karabacak, "Sahib Ata Fahrü'd Din Ali'nin Konya İmaret ve Sivas Gökmedrese Vakfiyeleri", s.39.)

[1719] Bu ibare belgede (اغلقح)şekilde okuduk ve tam olarak çözememekle birlikte "Ağlak" şeklinde tercüme ettik S. Bayram ve A. Hamdi Karabacak ise "Ağılgaç" şeklinde tercüme etmişlerdir. (Sadi Bayram, Ahmet Hamdi Karabacak, "Sahib Ata Fahrü'd Din Ali'nin Konya İmaret ve Sivas Gökmedrese Vakfiyeleri", s.39.)

[1720] "Doktorluk yapan" veya "sahte doktor" gibi bir manaya gelmektedir.

[1721] Beyt (بيت): Ev, konak, hane, oda, oba, yuva, yurt, mesken, ağ, ocak, köy, menzil, köşk, kasr, saray, çadır ve aile gibi çok geniş bir manaya sahiptir.

Arslan'a nispet edilen Cami'nin hizasındaki (karşısındaki) birbirine bitişik üç dükkanın tamamı; (10) Konya'nın içinde Cami Çarşısı'nda bulunan, dükkanların tamamıdır.

Dördüncü yani 666 senesinin Ramazanının ilk 10 gününe tarihlenen mevkufat ise (1) Adı geçen ////// bağlı, Altıntaş Köyü yakınında Konya'da Hacı (isimli bir yerin) arkasında Azazüze diye isimlendirilen köyün diğer yarısının tamamı; (2) Konya'ya bağlı, Kırşehir Nahiyesi'ndeki Karabük'e bağlı Şeğura[1722] diye isimlendirilen köyün tamamıdır.

Vakfın kuruluş amacının Allah rızasını kazanmak ve Hz. Peygamber'in (SAV) "Yediğini bitirdin, giydiğini çürüttün, sadaka olarak verdiğini ise ebedi bıraktın."[1723] ve "Kişi öldüğü zaman şu üç şey; sadaka-i câriye, faydalı ilim ve kendisine dua eden hayırlı evlat hariç malı ve ameli ondan ayrılır."[1724] gibi hadis-i şeriflerde belirtilen mükafata ermek olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca dünya hayatının ve malının geçici ahiretin baki olup ahiret hayatını tercih ederek hayır hasenat yapmayı öven ifadelerin yer alması bu hususu desteklemektedir. Sultan, vezir, hakim hiç kimsenin vakfiyede belirtilen şartlara aykırı hareket etmemesi yönündeki manevi tehditler ve aksine hareket olanları Allah'ın azabıyla korkutması vakfın dolayısıyla hayrının/sadaka-i cariyesinin kıyamete kadar devam etmesini arzu ettiğini göstermektedir. Mevkufun aleyh medrese, mescid ve minarenin dönem dönem bazı hasarlara maruz kalsa da günümüze kadar ulaşabilmesi hem bu arzunun gerçekleştiğini hem de vakıf ve mimari ilişkisinin mimari eser açısından ne kadar ehemmiyetli olduğunu gösteren önemli örneklerden biridir.

Vâkıf, tevliye görevini, sağ olduğu müddetçe bizzat kendisinin, kendisinden sonra erkek evlatlarının, erkek evlatlarından tevliyeti üstlenecek biri kalmazsa azatlılarının, azatlılarından da kimse kalmazsa azatlılarının çocuklarından en sâlih, ihlaslı, layık, ve en reşid (akıllı, yetişkin) olanının üstlenmesini, vakıfların tevliye ve nezaret görevini yürütecek uygun bir kişi kalmazsa da Dârü'l-Mülk Konya'daki hâkime tevdi edilmesini; dört hissesinden üç hissenin tevliye ve nezaret hakkı olarak kendisine, kendisinden sonra erkek evlatlarına verilmesini şart koşmaktadır. Mütevellilik görevini

[1722] Bu ibareyi tam "Şe(a)ğ(g)ura" olarak çözümledik ancak S. Bayram ve A. Hamdi Karabacak "Şigon" şeklinde çözümlemişler. (Sadi Bayram, A. Hamdi Karabacak, "Sahib Ata Fahrü'd Din Ali'nin Konya İmaret ve Sivas Gökmedrese Vakfiyeleri", s.40.)

[1723] İbn Ebi Şeybe, Musannef, Matbatu'r-Rüşd, H.1409-Riyad, C. 7, s.80; (benzeri) Sahih'i Müslim, Kitâbü'z-Zühd ve Rikak 53, Ahmed b. Hanbel, Müsned, C. 26, s.234, 244, 247.

[1724] Farklı lafız ilave ve eksiklikleri ile farklı hadis kaynaklarında geçmektedir. Hangi hadis kaynağında hangi eksiklik, ilave veya lafız farklılıkları ile rivayet edildiğini izah etmek konumuzun dışına çıkacağı için bu şekilde iktifa ettik.

kendisi sağ oldukça kendisinin, kendisi vefat edince evlatlarına bırakması ve tevliye görevi için evlatlarına da bir pay ayırması vakfın hem hayri hem de zürri bir vakıf olduğunu göstermektedir. Bu açıdan bakıldığında mütevelli olarak nesilden nesile evlatlarını görevlendirmesi farklı anlaşılabilir ancak miras olarak tamamı evlatlarına kalacak olan malın-mülkün bir bölümünün vakfa bir bölümünün de evlatlarına tahsis edilmiş olması vakfın idamesi ile birlikte evlatlarına da zulmetmeme isteği olarak görülebilir. Hatta evlatlarının nesli kesilirse onların yerine tevliye görevini azatlı kölelerine bırakması da o dönemin bir vakıası olan köleliğe Müslüman ahali ve yönetim açısından bakışın inceliğini göstermesi bakımından önemlidir.

Vâkıfın güvenilir, görevine bağlı, gayretli, sâlih, göreve layık azatlı kölelerinden olmasını istediği vakfın tahsildarına ve mimarına her ay 30 dirhem; yardımcılardan (yardımcı görevlilerden) her birine her ay on (10) dirhem; nakîbe (vakfın başkanı veya başkan vekili) her ay diğer görevlilerden farklı/ekstra olarak on beş (15) dirhem; mescidin imamına her gün fukahaya/fakihlere[1725] verilen ekmekten yarım rıtıl[1726]; müezzine belirtilen ekmekten her gün çeyrek rıtıl; Sinaneddin Yakub el-Ferraş'a[1727] her gün belirtilen ekmekten çeyrek rıtıl; vâkıfın neslinin kesilmesinden sonra göreve gelecek mütevelliye her ay on (10) dirhem, yardımcı ve tahsildara da yarım (rıtıl) ekmek; vakfa (kâtip olarak) tayin ettiği azatlısı Seyfeddin b. Abdullah el-Kâtib'e her gün, yarım ekmek //////// her ay belirtilen gelirden de beş (5) dirhem verilmesini şart koşmaktadır. Ayrıca vâkıf, vakıf gelirlerinden hak sahibi olanlardan birinin muhasebe (görevini) talep etmesini yasaklamaktadır.

Vakıfta mütevelli, nazır, tahsildar, mimar, nakib, imam, müezzin, kâtip, ferraş (hizmetli, temizlikçi) ve yardımcı görevlilerin görevlendirilmesi, işleyiş ile ilgili bazı şartlar ortaya konulması yani bir nevi yönetmelik hazırlanması ve bu şartların da hakimin onayına sunulması vakfın işleyişine ve hizmetlerin devamına verilen önemi, yönetimsel açıdan ciddiyeti ve düzeni göstermektedir. Diğer önemli bir ayrıntı ise vâkıf, vakıftan gelir elde eden birinin muhasebe (görevini) yapmasını hatta vakfiyede geçtiği şekliyle "talep etmesini" yasaklamış ve bir kontrol mekanizması oluşturması da hem

[1725] Bu kelimeyi metinde bu şeklide okuduk ancak yanlış okumuş da olabiliriz.
[1726] Ağırlığı kullanıldığı yere göre değişmekle birlikte genel kabule göre 130 dirhem ağırlığında arpa veya buğday alan bir ölçek.
[1727] Temizlik işlerine bakan kişi.

vakfın hem de dolaylı olarak vakfın geliri ile idame olunan mimari eserin korunmasına matuf olarak günümüzde de örnek alınması gereken önemli ayrıntıdır.

Vakfiyeye baktığımızda görevlendirilen tahsildarın vâkıfın azatlı kölelerinden olmasının ve görevi hakkıyla yerine getirebilecek, görevine bağlı iyi bir insan olmasının istenmesi toplumsal statüsüne, Müslüman, Türk vb. gibi ırksal, dinsel ve mezhepsel durumuna değil de görev liyakatine, ahlâkî yönüne dikkat çekilmesi liyakate ne kadar önem verildiğini göstermektedir. Ayrıca tahsildara diğer vakıf görevlileri ile karşılaştırıldığında yüksek bir ücret/maaş tahsis edilmesi büyük çaplı bir vakfın gelirlerini toplamanın zaman ve emek açısından görevin büyüklüğüne ve zorluğuna delalet edebileceği gibi -ki zaten Anadolu Selçuklu Vakıfları içerisinde en geniş mevkufa sahip birkaç vakıftan biridir.- para ile uğraşan birinin gönlünün ve elinin vakfı gelirlerine uzatmasına engel olmak için de olabileceği yorumu yapılabilir.

Yukarıda da belirttiğimiz üzere bu vakfın görevlilerin sayısının diğer Anadolu Selçuklu vakıflarının/vakfiyelerinin birçoğuna göre çok olması vakfın büyüklüğüne bir işarettir. Vakıf görevlileri içerisinde en dikkat çekici olanı bir mimarın görevlendirilmesidir. Çünkü Anadolu Selçuklu vakfiyeleri içerisinde bir mimarın görevlendirildiği tek örnektir. Bu husus bir yönüyle eseri yapan mimara diğer ve önemli bir yönüyle de mimari esere verilen değeri göstermektedir. Çünkü eseri yapan kişinin taltif edilmesi, korunup kollanması, maaş bağlanması esere ne kadar önem verildiğini ve aynı zamanda eserin de korunup sürekliliğinin sağlanması için gösterilen öz veriye bir işarettir. Bunun tezahürünü ise dönemin şartları düşünüldüğünde oldukça geniş, sağlam, güzel ve tezyinatlı bir eserin ortaya çıkmasından anlaşılmaktadır.

Vakıf gelirlerinden mimara maaş bağlanan tek örnek olmanın yanı sıra mimara diğer vakıf görevlilerinden hatta müderris ve imamdan daha fazla maaş (30 dirhem) verilmesi de dikkat çekicidir. Vakfiyede tahsildarda olduğu gibi mimarın görevi hakkıyla yerine getirebilecek, görevine bağlı iyi bir insan olmasının istenmesi de hem görev liyakatine hem de ahlâkî yöne dikkat çekilip Müslüman, Türk vb. gibi ırksal, dinsel ve mezhepsel bir şart koşulmaması liyakate ne kadar önem verildiğini gösteren bir diğer göstergedir. Mimar ile ilgili dikkat çekici bir husus da azatlılarından (azatlı kölelerinden) biri olmasının istenmesidir. Vakfiyede mimarın ismi geçmemekle birlikte medresenin taç kapısının yukarı kısmında bulunan madalyonlardan sağ taraftakinin içinde "Amel-i Kölûk" (عمل كلوك) soldakinin içinde ise "bin Abdullah" (بن عبد الله) yani "Kölük b. Abdullah'ın işi" "Ke(ö)lük b. Abdullah yaptı/inşa etti" şeklinde bir yazının

olması eserin mimarının yani Kölük b. Abdullah'ın Sahip Ata Fahreddin b. Ali'nın azatlı kölelerinden olup vakfiyedeki ifade ile örtüştüğü söylenebilir.

Kölük b. Abdullah, Anadolu Selçuklu mimarisinin önde gelen sanatçılarından biridir. İnşa ettiği eserlerden ikisi Konya İnce Minareli Medrese ve Konya Sahip Ata (Larende) Külliyesi olup adı bu eserlerdeki kitâbelerde geçmektedir. Mimarın inşa ettiği Konya Nizamiye Medresesi ise günümüzde mevcut olmayıp kitabesi Konya İnce Minare Taş ve Ahşap Eserler Müzesi'nde sergilenmektedir. Ayrıca Konya'daki Felekabad veya Filobad Köşkü şeklinde ifade edilen eserin de mimarı olduğu düşünülmektedir. İnşa etiği eserler sebebiyle adı, dini, milliyeti, doğum ve ölüm tarihi kısacası kimliği ile ilgili araştıralar yapılmış ve çeşitli görüşler ileriye sürülmüştür. Fakat kendisi ile ilgili inşa ettiği kitabeler dışında kaynaklarda henüz bir kayda rastlanmamıştır. Aynı dönemde yaşadıkları, aynı işverenlerin ve özellikle Selçuklu Veziri Sâhib Ata Fahreddin Ali'nin eserlerinde çalıştıkları ve yakın coğrafyalarda eserler inşa ettikleri için bir diğer Anadolu Selçuklu mimarı Kālûyân el-Konevî ile aynı kişi olduklarını ileri sürenler olmakla birlikte tarihi bilgiler, yaptıkları eserlerin üslupları vb. hususlar dikkate alınarak farklı kişiler oldukları ve hatta Kālûyân el-Konevî'nin Kölük b. Abdullah'ın öğrencisi olduğu ifade edilmektedir.[1728]

Hem mimar hem de ressam olduğu ileri sürülen sanatçının milliyeti ve dini ile ilgili olarak; "Külüg" kelimesinin "kahraman" ve "kölük" kelimesinin de "cesur" anlamına geldiği ifade edilerek ailesini Türk ve Müslüman olduğu veya Selçuklular'dan önce Anadolu'ya gelen ve Hıristiyanlığı kabul eden bir Türk ailesinden gelmiş olduğu ileri sürülmekte, Anadolu Selçukluları'nın hizmetinde çalışmaya başlayan sanatçının muhtemelen 1250 yıllarına doğru Müslümanlığı seçtiği, bundan sonra inşa ettiği eserlere Kölük b. Abdullah olarak imza atmaya başladığı ve Konya'daki iki ünlü eserini inşa ettiği dönemlerde 60-70 yaşlarında olduğu ifade edilmektedir. Mimarın adı, milliyeti ve dini kadar Anadolu Selçuklu mimarisinde ortaya çıkışı konusu da yeterince aydınlık olmamakla birlikte meslekî faaliyetlerine Sultan Alâeddin Keykubad zamanında başladığı ve 1190/1195 yıllarında doğduğu ve 1280 yıllarına kadar yaşadığı kuvvetli bir ihtimal olarak ileri sürülmektedir. Günümüze ulaşan üç kitâbesinin Konya'da bulunmasından hareketle Anadolu Selçuklu başkenti Konya'da ikamet ettiği

[1728] Zeki Sönmez, *Başlangıcından XVI. yüzyıla kadar Anadolu Türk Mimarisinde Sanatçılar*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1995, s.270-273; Zeki Sönmez, "Kölük b. Abdullah", *TDVİA*, C. 26, Ankara 2002, s.248-250; Orhan Cezmi Tuncer, "Mimar Kölük ve Kalûyân", *Vakıflar Dergisi*, S. 19, Ankara 1985, s. 109-118.

düşünülmektedir. Ayrıca II. Bayezid dönemi tahrir defterlerinde Konya'da Kölük adını taşıyan bir mahalleden ve mülkiyeti daha sonra Sadreddin Konevî vakıfları arasında sayılan Mimar Kölük bağından söz edilmesi de bu görüşü desteklemektedir.[1729]

Vakfiyede Konya'dan "Darü'l-Mülk Konya" şekline bahsedilmesi, medresenin yeri tarif edilirken "Sultan Kapısı yolu üzerinde hendek hizasında" olduğunun dile getirilmesi, Konya'nın o dönemde başkent olduğuna, sultanın bir sarayı olduğuna ve sarayı/kaleyi çevreleyen bir hendeğin olduğuna delalet etmektedir. Belgede günümüzde yaklaşık 300 km uzaklıktaki Kırşehir'in Konya'ya bağlı bir nahiye olduğu nakledilmekte, Konya ve civarının coğrafyasını değerlendirmeye katkısı olacak birçok köy ve yerleşim yerinin ismi geçmektedir.

Konya'nın içinde yer aldığı belirtilen Yeni Çarşı, Eski Çarşı ve Cami[1730] Çarşısı'dan, Odun Pazarı'ndan; çarşıların içindeki takkeciler (şapkacılar), mestçiler sıralarından; Kemahlı (Hubbâz) Ekmekçi Şerafeddin, Kemâleddin Hâris (Fâris) b. Ebi'l-Hüseyin el-Bezzâz (kumaşçı) el-Konyevi, Billurî (Billurcu)[1731] Cemaleddin, Sirâceddin el-Kattân (pamukçu) el-Konevî, Şemseddin el-Kattan (Pamukçu), Attar Armağanşah gibi meslek bilgilerinden; "alıcı ile satıcı arasında aracılık yapan kimse" anlamına gelen "dellal" lakaplı bir kişiden, bodrumu ve üst katı bulunan üç katlı diyebileceğimiz dükkanlardan bahsedilmektedir. Bu durum Konya'nın ticari hayatın genişliği ve çeşitliliği ile ilgili ip uçları vermekte olup kumaş, cam ve dericilik alanlarında ticaret veya imalat yapıldığına kanıt olarak gösterilebilir. Ayrıca para cinsi olarak da "dirhem" kullanıldığı görülmektedir.

Şehri tanıma ve tanımlama açısından önemli bilgiler olan Konya'nın içinde yer aldığı ifade edilen Merendi ve Attar Arma(ğa)nşah, Konya'nın dışında Aksaray Kapısı (Geçidi) dışında "Musa" ve Muhyiddin el-Mütetabbib'in[1732] köyü diye bilinen mahallelerin; Kemahlı Ekmekçi Şerafeddin'e ve Kara Arslan'a nispet edilen mescitlerin isimleri geçmekte ve yağmur suyu haricinde dolayısıyla sulama kanallarıyla sulanan arazilerden, üzüm yetiştiriciliğine işaret eden üzüm bağlarından, çiftçi/ırgat

[1729] Zeki Sönmez, *Başlangıcından XVI. yüzyıla kadar Anadolu Türk Mimarisinde Sanatçılar,* s.270-273; Zeki Sönmez, "Kölük b. Abdullah", s.248-250; Orhan Cezmi Tuncer, "Mimar Kölük ve Kalûyân", s. 109-118.

[1730] Belgede bu ibare (الجامع سوق) şeklinde geçmektedir buradan yola çıkarak bir mescid/ cami ile ilintili olarak mescid manasındaki Cami Çarşısı veya "bir araya getiren toplayan" manasından hareketle merkezi bir çarşıdan bahsediliyor olabilir.

[1731] Eskiden kristal eşyâ yapan ve satanlara verilen isim.

[1732] "Doktorluk yapan" veya "sahte doktor" gibi bir manaya gelmektedir.

evlerinden, sebillerden, umumî/ genel/ günümüz tabiriyle ana yollardan ve geçitlerden bahsedilmektedir.

Sare Hatun mülkü, Arap Hatun mülkü, Melike Hatun mülkü diye bilinen yerlerden bahsedilmektedir ki bu da kadınların o dönem için bir sosyal statü göstergesi sayılabilecek mal-mülk sahibi olmak gibi haklarının olduğuna delalet etmektedir. Bunun yanı sıra Tomiş Köyü, Teneş Köyü, Baba Mahılas Köyü, Melisya Köyü, Be(a)lyanu mülkü gibi isimler geçmekte olup Müslüman ve Türk tebaanın yanı sıra farklı ırklardan kişilerin de ayı toplum içerisinde yaşadığını göstermesi açısından önemlidir.

Genel olarak baktığımızda Sahib Ata Fahreddin Ali'nin kıyamet kopuncaya kadar devam etmesi arzu edilen bir vakıf ve bu vakfın himayesiyle idame ettirilen bir medrese kurmakla hem kendisine yararı olacak sadaka-i cariye konumunda bir eser inşa ettirmiş hem de devletine, toplumuna ve ilim hayatına katkı sağlamış olmaktadır. Vakfettiği akaratın tüm gelirini olmasa da bir bölümünü hayır işine ayırarak gelirini doğru bir yola kanalize etmiş ve bu vesileyle de vakıfta eğitim gören talebelerin ve görevlilerin iaşesine katkı sağlayarak döneminin hatta daha sonraki dönemlerin iktisadi hayatında istihdam sağlayıcı bir kurum kazandırmış olmaktadır. Konya özelinde baktığımızda ise şehrin ilim ve kültür hayatının zenginleşmesine ve merkez haline gelmesine katkı sağlamış olmaktadır. Ayrıca hem bir devlet adamı olarak hem de kişisel olarak ilme verdiği değeri göstermesi açısından da önemlidir.

4.8.7. Konya Ferhuniye (Süt Tekkesi) Mescidi ve Türbesi (Keykavus Kızı Türbesi)

4.8.7.1. Mimari:

Yapı orijinal haliyle günümüze ulaşamamış olup Konya merkezde Alaeddin Tepesi'nin kuzeyinde Ferhuniye Mahallesi Sultan Mesut Sokak'ta bulunmaktadır. "Ferhuniye", "Hatuniye", "Keykavus Kızı", "Hand Fatıma Hatun", "Fatıma Hatun" türbesi olarak da bilinmektedir. "Ferhuniye Türbesi" olarak isimlendirilmesi ile ilgili; bir arşiv kaydında Fatma Hatun'un ismi veya vasfı olarak "Ferhunde" kullanıldığı ve bunun halk tarafından "Ferhuniye"ye çevrilmesinden kaynaklı olabileceği ifade edilmektedir[1733]. Sütü kesilen çocuklu kadınların türbeyi ziyaret etmelerinden dolayı halk arasında da "Süt Tekkesi" ismiyle bilindiği belirtilmektedir[1734]. H. 700 M. 1301 tarihli vakfiyesinden Kaykavus b. Keyhüsrev'in kızı Fatıma Hatun'un annesi için yapıldığı anlaşılmaktadır. Vakfiyesinde bir mescidden bahsedilmemekle birlikte görevliler arasında bir imam ve bir müezzinin olduğu belirtilmektedir ki bu da türbenin yanı sıra bir de mescidin olabileceğini göstermektedir. Günümüzde de yapının giriş kapısının üzerinde Osmanlı döneminde tamiri/yeniden inşası esnasında yerleştirildiği anlaşılan Osmanlı Türkçesi ile ve talik hatla yazılmış kitabesinde (Foto. 189) yapıdan mescid şeklinde bahsedilmekte ve içerisinde türbenin olduğu belirtilmektedir.

Fatih, II. Bayezid, I. Selim, Kanuni ve III. Murad dönemlerindeki tahrir defterlerinde Keykavus kızı Türbesi'ne müstakil olarak rastlanmıyor[1735]. Fakat Fatih ve Bayezid İl Yazıcı Defterinde bu müessese dâru'l-huffaz şeklinde tespit ediliyor[1736]. Türbenin 1864 yılında Konya Valisi Velüyyiddin Paşa'nın yardımıyla mütevellisi Seyyid Ali tarafından onarılmış olduğu ve bu onarıma Konyalı Emir Vahibi'nin tarih düşürdüğü ve bunun da Konya Müzesi'nde saklandığı ifade edilmektedir[1737]. Bazı şeriyye sicil kayıtlarında ise konup göçenlere ve hafızlığa çalışan öğrencilere yemek verilen bir zaviyeden bahsedildiği ifade edilmekte ve buradan hareketle bir külliye olabileceği dile getirilmektedir[1738]. Günümüze yapının kapısının üzerinde yer alan kitabesinde ise esas yapının H. 700 (M.1301) yılında yapıldığı ve Rûmî 1325

[1733] İ. Hakkı Konyalı, Konya Tarihi, s.401.
[1734] Mehmet Önder, Mevlâna Şehri Konya, s.145.
[1735] İ. Hakkı Konyalı, Konya Tarihi, s.399.
[1736] İ. Hakkı Konyalı, Konya Tarihi, s.399.
[1737] Mehmet Önder, Mevlana Şehri Konya, s.145.
[1738] Zeki Atçeken, Konya'daki Selçuklu Yapılarının Osmanlı Devrinde Bakımı ve Kullanılması, s.169.

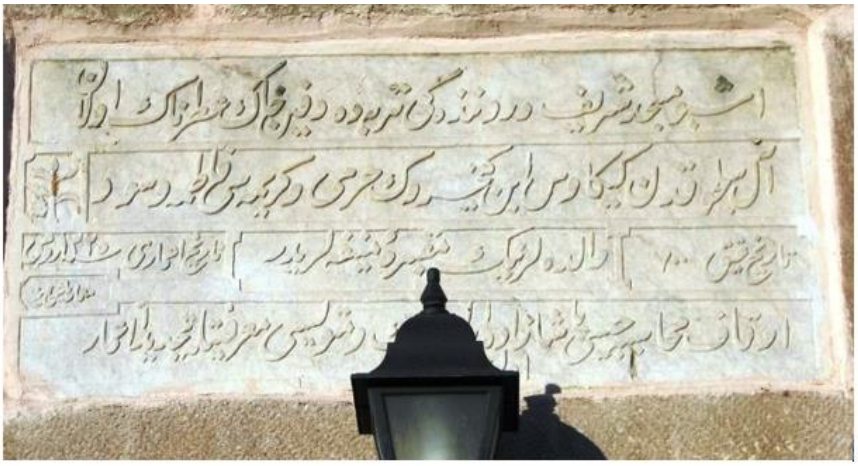
(M.1909/1910) tarihinde vakfın muhasebecisi Paşazade İbrahim Bey ve (vakfın) mütevellisi tarafından yeniden inşa edildiği kaydedilmektedir.

Cami, dikdörtgen planlı olup giriş kapısı batı cephesinde (Foto. 188) yer almaktadır. Batı cephesi düzgün yonu taştan yapılarak yenilenmiştir. Bu cephede giriş kapısının iki yanında birer pencere yer almaktadır. Giriş kapısının üzerinde de tamir/yeniden inşa kitabesi (Foto. 189) yer almaktadır. Güney cephede (Foto. 190) de bir kapı ve kapının iki yanında biri türbe diğeri de mescid kısmına açılan birer pencere yer almaktadır. Ayrıca güney cephe duvarında mihrap izleri bulunur. Girişin tam karşısında yani doğusunda camekanlı ahşap bir bölme ile ayrılmış türbe kısmı (Foto. 191, 192) yer almaktadır. Türbe bölümünde üç (3) adet sanduka yer almaktadır. Yapının diğer cephelerinde pencere veya açıklığı yoktur. Yapının üst örtüsünü ise ahşap kirişli toprak dam üzerine kiremit kaplı kırma bir çatı oluşturmaktadır.

Türbe bölümünde üç (3) sanduka (Foto. 192) bulunmaktadır fakat hiçbirinde medfun olanlarla ilgili bir kitabe vb. yoktur. Ancak eserin vakfiyesinden hareketle bunlardan birinin Kaykavus b. Keyhüsrev'in kızı Fatıma Hatun'un annesi olduğunu söyleyebiliriz. Diğer bir kabrin de Fatıma Hatun'un kendisine ait olduğunu söylemek mümkündür. Üçüncü kabrin de kitabeden hareketle genel bir kanaat olarak Fatıma Hatun'un süt annesine ait olduğu varsayılmaktadır. Ama bu kabirlerin kime ait oldukları ile ilgili kesin bir delil yoktur.

Fotoğraf 188: Konya Ferhuniye (Süt Tekkesi) Mescidi ve Türbesi (Keykavus Kızı Türbesi) Girişi (Batı Cephesi)

Bu Mescid-i Şerif'in içindeki türbede medfun olan Selçuklu ailesinden Keykavus b. Keyhüsrev'in kızı Fatıma ve süt annelerinin yüce kabirleridir. Vakıf muhasebecisi Paşazade İbrahim Bey ve (vakfın) mütevellisi aracılığıyla yeniden imar/inşa edilmiştir. **Eski/ilk tarihi (H.) 700 – Yeniden imar tarihi Rûmî 1325.**	اشبو مسجد شريف درونده كي تربه ده دفين خاك عطرناك اولان آل سلجوقدن كيكاوس ابن كيخسروك حرمي و كريمه سي فاطمه و سود والده لرينك مقبرهء منيفه لريدر اوقاف محاسبه جيسي پاشا زاده ابراهيم بك و متولّيسي معرفتيله تجديدا اعمار اولنمشدر. تاريخ عتيق ٧٠٠ تاريخ اعماري سنة ١٣٢٥ رومي.

Fotoğraf 189: Konya Ferhuniye (Süt Tekkesi) Mescidi ve Türbesi (Keykavus Kızı Türbesi) Tamir/Yeniden İnşa Kitabesi, Metni ve Anlamı

Fotoğraf 190: Konya Ferhuniye (Süt Tekkesi) Mescidi ve Türbesi (Keykavus Kızı Türbesi) Güney Cephesi

Fotoğraf 191: Konya Ferhuniye (Süt Tekkesi) Mescidi ve Türbesi (Keykavus Kızı Türbesi) İçinden Görünüm

Fotoğraf 192: Konya Ferhuniye (Süt Tekkesi) Mescidi ve Türbesi (Keykavus Kızı Türbesi) İçinde Yer Alan Sandukalar

4.8.7.2. Vakfiye[1739] Tercümesi:

(1) Konya'da Keykavus Kızı Fatıma Hatun'un bu vakfiyesi, 14 Cemaziye'l-Ahir (1)325 tarihinde ortaya çan yüce irade (Padişah'ın isteği) gereğince kaydolunmuştur.[1740]

(2) …….[1741]

(3) Zulüm karanlıklarını, parlayan şeriat nur ile yok eden ve şer'i delillerle hükümleri açıklayan yüce ve mukaddes ayetlerle helali v haramı açıklayan Allah'a hamd olsun. Allah'ın selamı (rahmeti) de her sabah ve akşam (daima), İslam'ın kendisinde göründüğü (tecelli ettiği), yaratılmışların efendisi Hazreti Muhammed'in ve âlinin (ailesinin) üzerine olsun.

(4) Asıl meseleye gelince … Şüphesiz dünya mutluluk yeri değil aldanma yeridir, ebedi bir karargâh değil, helak yeridir, nimetleri gelip geçici bir gölge, orada (dünyada) ikamet eden geçici bir misafirdir, hazırlıkları farklı ve amaçları birbiriyle bağlantılıdır. Kazançlı kişi de dünyayı, (ahireti için) bir azık kılıp azık tedariki uğurunda dünyayı (dünya malını) sarf ve tasadduk edendir. Elçileri/peygamberlerin lideri ve muttakilerin önderi Efendimizin "Âdemoğlu vefat ettiğinde ameli kesilir. Ancak şu üç şey müstesnadır. Faydalanılan ilim, kendisine dua eden sâlih evlat ve sadaka-i cariyedir."[1742] dediği üzere vakıf, gerek ahirette ve gerekse dünyada, ölüm ve hayat boyunca faydaları yenilenip duran bir hayır (ecirdir, sevaptır). Allah-u Teâlâ mübarek (uğurlu, bahtiyar), şehid (şöhretli)[1743], ulu sultan, şahların şahı, din ve dünyanın izzeti, Ebu'l-Feth, Kaykavüs b. Keyhüsrev'in -Allah yattığı yeri nurlandırsın- kızı, kazançlıların melikesi, hatunların tâcı, hatunların sultanı (Hatun Sultan veya Sultan Hatun)[1744] Fatıma Hatun'u yüce sünnetine muvaffak kıldığında o (Fatıma Sultan) (Allah-u Teala'nın) yediğini yok ettiğini, giydiğini eskittiğini, tasadduk ettiğini devam ettirdiğini (baki kıldığını) bilip (anlayıp, idrak edip) ve Allah-u Teâlâ'ya

---

[1739] Bu yapı/vakıf ile ilgili 2 vakfiye nüshası vardır. Nüshalardan biri VGMA Defter No: 2178-0 / Sayfa No: 42 / Sıra No: 30 envanter numarası ile kayıtlı olup bu bölümde bu nüshadan "1. nüsha" şeklinde bahsedeceğiz. Nüshalardan diğeri ise VGMA Defter No: 596 / Sayfa No: 151 / Sıra No: 134 envanter numarası ile kayıtlı olup bu bölümde bu nüshadan "2. nüsha" şeklinde bahsedeceğiz.

[1740] Bu paragraf sadece 2. nüshada yer almaktadır ve Osmanlı Türkçesi ile yazılmıştır.

[1741] 2. nüshada vakfiyenin asıl metnine başlamadan önce ve metne dikey olarak yazılmış bazı notlar vardır. Noktalama işareti olmayan bu notlar bütüncül bir şekilde okunamadığı için bu bölümler atlanıp asıl metne geçilmiştir.

[1742] Müslim, Vasiyyet 14. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Vasâya 14; Tirmizi, Ahkâm 36; Nesâî, Vasâyâ 8.

[1743] Bu kelime (الشهيد) şeklinde okunursa "şehit", (الشهير) şeklinde okunursa "şöhretli, meşhur" anlamına gelecek şekilde okunmaya müsait yazıldığı için her iki şekliyle de yazdık.

[1744] 1. Nüshadaki ibare dikkate alındığında bu şeklinde de tercüme edilebilir.

yakınlaşma, rızasını elde etme, ağır azaplarından kaçınma, büyük sevaplara nail olma (amacıyla) bu vakfın ortaya çıkışına kadar kendi mülkü ve hakkı olup elinde ve tasarrufu altında bulunan mülklerini vakfetti, habs etti, hayır olsun diye verdi (infak etti).

(5) Bunlar (bu vakfettiği şeyler), adı geçene ve bahsi gelecek olan köylerdir:

(6) Konya Nâhiyesi'nde bulunan, sınırları; Ahmed Ha(u)n Köyü´nün sınırında, Filvasa (Filrasa),[1745] Eksenos (Kânes)[1746] ve ana (genel, ortak) nehirde son bulan ve Silvar diye isimlendirilen köy ile ona bağlı olan Hasan Köy…

(7) Konya Nahiyesi´nde bulunan, şöhretinden dolayı sınırlarını belirtmeye gerek olmayan Emir Aziz denilen köy ile beraber orada bulunan mezra…

(8) Niğde Nahiyesi´nde bulunan, sınırları; Mağasu(o)n, Ki(e)rlendon, Kilise Hisar ve A(E)ndason'a kadar uzanan Tandon diye bilinen köy ile beraber ona bağlı olan Kızıl Mescid…

(9) Selma Nahiyesi´nde bulunan, sınırları, Kesikli, Balaban - Balyan, Temürci'ye (Demirci)[1747] ve Sarvanlı'ya (Saruvatlu'ya) uzanan G(K)öktaş (Gökbaş)[1748] diye isimlendirilen köy ile beraber ona bağlı olan Bazar, Anbarlı, ve Emirgazi Özü…

(10) Konya Nahiyesi´nde bulunan tüm sınırları, Karkın, Akçaviran, K(G)öcet ve Kaymazoğlanı´na (kadar olan) Beş Kilise diye isimlendirilen köy ile beraber ona bağlı olan Yenice ve Kayserioğlanı (Kasîroğlanı)…

(11) Akşehir Nahiyesi'nde bulunan sınırları Göcen (Göcet), Semun (Söğüd) Höyüğü, Kaldarus ve Kaymazoğlan´a kadar uzanan İ(E)smil diye isimlendirilen köy…

(12) Larende Nahiyesi'nde bulunan, sınırı Busala (Busal)[1749], Co(u,ö)rki, Gedeso(u)n (Göd(r)esun)[1750] ve Yassıviran´a kadar uzanan Zuseyyide (Zuseyyid)[1751] diye isimlendirilen köy…

[1745] Buradan itibaren yer isimlerini 596/151/134 numaralı belgeyi esas alarak yazıp 2178-0/42/30 numaralı belgede farlı bir yazım varsa onları parantez içerisinde vereceğiz.
[1746] 1. nüshada kelime bu şekilde okunmaktadır.
[1747] 1. nüshada kelime bu şekilde okunmaktadır.
[1748] 1. nüshada kelime bu şekilde okunmaktadır.
[1749] 1. nüshada bu şekilde yazılmıştır.
[1750] 1. nüshada bu şekilde yazılmıştır.
[1751] 1. nüshada bu şekilde yazılmıştır.

(13) Larende Nahiyesi´nde bulunan şöhretinden (iyi bilindiğinden) dolayı sınırlarını belirtmeye gerek olmayan Kuzucu (K(G)özcü) diye isimlendirilen köy…

(14) Larende Nhiyesi'de bulunan şöhretinden (iyi bilindiğinden) dolayı sınırlarını belirtmeye gerek olmayan So(u)baruk diye isimlendirilen köy…

(15) Larende Nahiyesi´nde bulunan şöhretinden (iyi bilindiğinden) dolayı sınırlarını belirtmeye gerek olmayan Kamiloğlanı diye isimlendirilen köy…

(16) Konya Nahiyesi´nde bulunan şöhretinden (iyi bilindiğinden) dolayı sınırlarını belirtmeyen gerek olmayan Ekizce diye isimlendirilen köy…

(17) Larende Nahiyesi´nde bulunan şöhretinden (iyi bilindiğinden) dolayı sınırlarını belirtmeye gerek olmayan Sal(u)o diye isimlendirilen köy…

(18) Larende Nahiyesi´nde bulunan şöhretinden (iyi bilindiğinden) dolayı sınırlarını belirtmeye gerek olmayan Kalmeni - Kalhani diye isimlendirilen köy…

(19) Larende Şehri´nde bulunan şöhretinden (iyi bilindiğinden) dolayı sınırlarını belirtmeye gerek olmayan Akviran diye isimlendirilen köy…

(20) Çarşamba Nahiyesi´nde bulunan şöhretinden (iyi bilindiğinden) dolayı sınırlarını belirtmeye gerek olmayan Sarıgerekli/Sarıgörklü diye isimlendirilen köy…

(21) Azazem/Ğarğarem Nahiyes'nde bulunan, şöhretinden (iyi bilindiğinden) dolayı sınırlarını belirtmeye gerek olmayan Armutlu diye isimlendirilen köy…

(22) Korunmuş Aksara(y)[1752] (şehrinde) bulunan şöhretinden (iyi bilindiğinden) dolayı sınırlarını belirtmeye gerek olmayan Pelüt Ağacı diye isimlendirilen köy…

(23) Dâr'u-Nasr Antalya eklentilerinden (bağlı olan), şöhretinden (iyi bilindiğinden) dolayı sınırlarını belirtmeye gerek olmayan Beyş/Beys diye isimlendirilen köy ile beraber ona bağlı olan Şarabhane, Aydın, Usa (Avse), Legün/Lagün, Yassıviran ve Kefke…

(24) Ni(e)zalu (Ni(e)zağlu) Nâhiyesi´nde bulunan şöhretinden (iyi bilindiğinden) dolayı sınırlarını belirtmeye gerek olmayan Yassıviran diye isimlendirilen köy ile beraber ona bağlı olan yerler…

[1752] Her iki belgede de bu (ي) "y" harf yok ancak Aksaray olma ihtimalinden dolayı parantez içerisinde verdik.

(25) Antalya eklentilerinden (bağlı), şöhretinden (iyi bilindiğinden) dolayı sınırlarını belirtmeye gerek olmayan Yarlı/Barlı (Yavlı/Bavlı)[1753] Evli namındaki köy ve ona tabi olan yerler…

(26) Antalya eklentilerinden (bağlı) şöhretinden (iyi bilindiğinden) dolayı sınırlarını belirtmeye gerek olmayan Elibol(u) diye isimlendirilen köy…

(27) Antalya eklentilerinden (bağlı) şöhretinden (iyi bilindiğinden) dolayı sınırlarını belirtmeye gerek olmayan Muslu diye isimlendirilen köy…

(28) İ(A)stano(u)s (İ(A)stano(u)z)[1754] Nâhiyesi´nde bulunan sınırlarını belirtmeye gerek olmayan Hacı diye isimlendirilen köy…

(29) Yine (aynı şekilde) Konya Nahiyesi´nde bulunan şöhretinden (iyi bilindiğinden) dolayı sınırlarını belirtmeye gerek olmayan Si(e)lvar Kasrı (Selifar Köşkü) diye bilinen bağın tamamını vakfetti.

(30) Ve yine (aynı şekilde) Antalya'da bulunan İ'lamu/Alamu Kasrı (Köşkü) diye meşhur şöhretinden (iyi bilindiğinden) dolayı sınırlarını belirtmeye gerek olmayan köşkün tamamını…

(31) Ve yine (aynı şekilde) Konya'nın içinde Şaraphane adındaki, sınırları iki taraftan yola ve İremi Ceziyye (İrem Harabe)[1755] ve mahallenin yoluna kadar uzanan evin tamamını (da vakfetti).

(32) Bütün sınırlarıyla, tüm vergileriyle, genel altyapılarıyla,[1756] diğer maslahatlarıyla (faydalarıyla), çeşitli haklarıyla (hukuklarıyla), ekleriyle, evleriyle (odalarıyla), meskenleriyle, taşlarıyla (hücreleriyle), topraklarıyla (kerpiçleriyle), harabeleriyle, mamureleriyle, avlularıyla, meclisleriyle, bağlarıyla, dikili ağaçlarıyla (fidanlarıyla), bostanlarıyla, meyveli-meyvesiz ağaçlarıyla, sularıyla, menbalarıyla, nehirleriyle, su kuyularıyla, su pınarlarıyla, çölleriyle (sahralarıyla), ahşaplarıyla, çaylarıyla (küçük akarsularıyla), değirmenleriyle, vadileriyle, düzlükleriyle, dağlarıyla, bahçeleriyle, otlaklarıyla, odunluklarıyla, otlayan hayvanların meralarıyla, hayvanların ve koyun sürülerinin otlak yerleriyle, ziraat edilen (ekilen) yerleriyle, kendileriyle alakalı tüm haklarıyla, eski ve yeni, bitişik ve ayrı, örfi ve resmi onlara (vakfedilen

[1753] 1. nüshada bu şekilde yazılmıştır.
[1754] 1. nüshada bu şekilde yazılmıştır.
[1755] 1. nüshada bu şekilde yazılmıştır.
[1756] Buradaki (مرافق) "merâfık" ifadesi "kuyu, mutfak, kiler ve benzerini" ifade eder.

yerlere) nispet edilen (her şeyi) geçerli (doğu), şerî' (kanuna uygun), yürürlükte olan, geçerlilik ve uygunluk şartlarını taşıyan (kapsayan), batıl (geçersiz) ve fesadı gerektirecek şeylerden de uzak (bir şekilde vakfetti).

(33) (Vâkıfe), adı geçen köylerin, bağların ve diğerlerinden (elde edilen) gelirin dörte birini, annesinin mezarının (türbesinin), oradaki cenazesinin, bina, sergi (kilim), kandil, mum, kandil yağı, meşhûr gecelerde (verilecek) sadaka (gibi) dini maslahatlarına, her pazartesi ve perşembe günleri ve diğer adet olmuş günlerde, Receb, Şa`bân ve Ramazân aylarında her gün bir defa adı geçen türbeye devam eden hafızlara, imama, müezzine ve hizmetliye vakfetti. Bunların ücretleri, tayini (atanması) ve azilleri de mütevellinin görüşüne sunulur (mütevellinin yetkisindedir).

(34) Vâkıfe; yine (aynı şekilde) adı geçen köylerin ve bağların ve diğerlerinin bilinen gelirlerinin yarısını, hayatta oldukları müddetçe, azatlılarına ve azatlılarının evlatlarına, annesinin azatlılarına, ve (annesinin) azatlılarının evlatlarına, hizmetini yerine getiren aşağıda zikredilecek olan erkeklere ve kadınlara eşit olarak vakfetti. Onlar da; vâkıfenin azatlısı İftihârüddin Cevher, vâkıfenin azadlısı Hoca Sabih b. Abdullah, Alemüddin (İ'lmüddin) Fakih b. Yakub, Şemseddin b. Şücâuddin Uğurlu, nesebinden (soyundan) kardeşi Ali Bekir, vâkıfenin annesinin azadlısı Fahreddin Ayaz b. Abdullah, vâkıfenin azadlısı Bedrüddin Lülü, vâkıfenin azadlısı Aksungur b. Abdullah, vâkıfenin azadlısı Kutlu Bey (Bekir)[1757] b. Abdullah, vâkıfenın azadlısı Ağa Bekir (Ay Bekir)[1758] b. Abdullah, Alemüddin (İ'lmüddin) Şeyh b. Adullah, Şemsüddin Mehmed (Muhammed) b. Sunkurca, nesebinden (soyundan) kardeşi Ahmed, babası vâkıfenin azadlısı Osman b. Karaca, babası vâkıfenin azadlılarından Devran (Evran)[1759] b. Davud ve O'nun (vâkıfenin) azadlılarına ki onlar (o bayanlar) da: Areku'l-Hevâ, Kasbü's-Sükker, Lems, Sünbüle, Yavaş Hatun, Kumru (Kamerî) Hatun, Şems(î), Mâh-ı Cihan, Mâh-ı Efrûz, Mâh-ı Ruy (Mâh-ı Verâ), Müştehî(â), Nâzan, Şirin, İnci, Nigar Rûz-i Cihan Hatun bnt. Lülü b. Abdullah, annesi vâkıfenin azatlısı Hüma ibnt. Hızır, Mahmûde bnt. Sungurca, nenesi vâkıfenin annesinin azatlısı olan Ayşe (Â'işe) bnt. Eyüb. Bunlardan (yukarda ismi zikredilenlerden) sonra erkekler ve kadınlar eşit olmak şartıyla, göbekten göbeğe (nesilden nesile) evlatlarına ve evlatlarının evlatlarına (torunlarına) aittir. Onlardan biri ölüp arkasında çocuğu kalmaz ise hissesi hayatta

[1757] 1. nüshada bu şekilde yazılmıştır.
[1758] 1. nüshada bu şekilde yazılmıştır.
[1759] 1. nüshada bu şekilde yazılmıştır.

olanlara rücu eder (âit olur). Eğer onların nesilleri kesilir, nesillerinden ne erkek ve ne kadın hiçbir kimse kalmazsa (onlara ayrılan pay) Müslümanların fakirlerine verilir.

(35) (Vâkıfe) -Allah onu (vâkiyeyi) mağfiretiyle sarsın- yine (aynı şekilde) adı geçen köylerden ve bağlardan ve diğerlerinden sınırlarından ve genel (kamu) haklarından geriye kalan dörtte bir hissesinin tamamını, azatlısı Şücauddin Uğurlu b. Abdullah´a, ondan sonra erkek ve kadın eşit olmak üzere neslinden nesile devam edip birbiri ardınca gelen evlatlarına (ve) evlatlarının evlatlarına (torunlarına) vakfetti. Bunların nesillerinden ne erkek ve ne kadın hiçbir kimse kalmadığında, (bu tahsisat), hükmü geçerli (nâfiz) bir hâkimin yetkilendirmesiyle (görevlendirmesiyle) adı geçen vakfa (evkâfa) mütevellî olan kişiye âit olur.

(36) (Vâkıfe), adı geçen vakfın tevliyetini, tevliyet işini/görevini yürütmek, meyvelerden elde edilen ürünleri, gelirleri, vergiyi ve bilinen hakları tahsil etmek husûsunda çalışmak ve giderlere sarf etmek üzere, hayatta olduğu müddetçe, (kendisine) belirtilen dörtte bir hisseden pay verilen (mevkufun aleyh olan) Şücâüddin Uğurlu'ya vakfetti (verdi). Bundan sonra adı geçen vakfın tevliyeti, neslinden nesile devam edip birbiri ardınca gelen (Şecauddinin Uğurlu'nun) çocuklarına ve çocuklarının çocuklarına (torunlarına) ait olur. Eğer ne erkek ve ne kadın bunların neslinden hiçbir kimse kalmazsa tevliye işi/görevi, korunmuş Konya Şehri´nde hükmü geçerli olan hâkimin görüşüne tevdi edilir.

(37) Ve yine (vâkıfe), içinde validesinin kabri bulunan ve el-Müneccim ed-Dîn (Dini amaçla yıldızlar gözlemleme) yapısı/eseri diye bilinen evi, azatlılarına ve mezkûr mütevelliye vakfedip orada ikamet edecek kimseyi, mütevellinin, (vâkıfenin) azatlıları arasından seçmesini ve (orada ikamet edecek olan kişinin de) orada ikamet etmeye layık olmasını şart koştu. Ve adı geçen vâkıfe, adı ecen azatlıların Konya Şehri´nde ikamet edip adı geçen türbeye açıklandığı şekilde refakat etmelerini/bakmalarını, vâkıfesine mağfiretle dua etmelerini, (bu azatlılar) eğer şehirde ikamet etmiyor ve türbeye refakat etmiyorsa/bakmıyorsa gelirlerden bir pay al(a)mamasını şart koştu.

(38) Vâkıfe -Allah onu merhametiyle korusun- gelirlerin tümünün, öncelikle türbenin, mezkûr evin ve korunmuş Konya[1760] (şehrindeki) Se(i)lvar Köşkü adı ile bilinen bağın imarına sarf edilmesini şart koştu. Eğer türbe yıkılırsa, vakfedilen gelirin dörtte biri imkan verdikçe (kadarı) ikinci ve üçüncü defa yeniden inşa edilir. Eğer

[1760] Bu ibare 1. nüshada yazılmamıştır.

(dörtte bir gelirle türbeyi yeniden inşa etmek) mümkün olmazsa gelirin tamamı (türbeyi yeniden inşa etmeye) harcanır. Eğer bir engelden dolayı (türbenin) yeniden inşası mümkün olamazsa, mütevelli, türbe yararına vakfedilen dörtte biri fakir Müslümanların sarf eder. İşte bunların tamamı sahih (doğru, geçerli), şerî' (dine, kanuna uygun) bir vakıf, açık, yürürlükte, ilkelerini kapsayan, şartları içeren, engellerden/itirazlardan arınmış bir habs/vakıf oldu.

(39) Satılamaz, hibe edilemez ve vârislerin en hayırlısı olan Allah yer yüzüne vâris oluncaya kadar (kıyamet kopuncaya kadar) miras bırakılamaz. Saltanat gücüne sahip hiçbir sultana, akıl ve zeka sahibi hiçbir kadıya ve Allâh'a ve ahiret gününe iman iden hiç kimseye bu vakfiyeyi ve bundan (bu vakfiyeden herhangi) bir şeyi iptal itmek ve ahkâmını değiştirmek helal olmaz. Her kim bunlardan bir şeye cüret ederse "Allah'ın öfkesine uğramış olur. Onun varacağı yer cehennemdir ve (cehennem) ne kötü bir sondur."[1761] Allâh'ın, meleklerin ve bütün insanların lanete onun üzerine olsun. Adı geçen vâkıfe -Allah, onun vakfiyesini, şartlarını ve (inşa ettirdiği) kabri kabul etsin.- ikrarı dinlemek ve onu yürürlüğe koymak yetkisine sahip olan kimse (hâkim) huzûrunda vakfetti. Yukarıda imzası/onayı olan (hâkim) de ikrar ettiğini, razı olduğını, cevaz/izin verdiğini ve onayını dinlendi. (Hâkim) vakfiyenin sıhhatine ve bağlayıcılığına hükmetti. Şartlarını kanunlaştırdı. Aynı şekilde özel ve genel (hükümlerini) aıkladı/yaydı. Hükmüne, mecliste hazır olan adil ve emin kimseleri yedi yüz (700) senesinin Zi´l-hicce Ayının yirmi birinci günü şahid kıldı. Ve bu nakil/kopya hicretin sekiz yüz altmış altı (866) senesi aylarından Cemâziye´l-Âhirin başlarında (ilk on gününde) gerçekleşti.

(40) İçeriğe şahit olanlar:[1762] Emirlerin hükümdarı/önderi Süleyman b. Şerif'in azatlısı Hacıların övüncü …….. dînin övüncü (iftiharu'd-dîn) Cevher b. Abdullah / Merhum Fahreddin'in azatlısı hizmetkarların övüncü Seyfeddin b. Abdullah / Ahmed b. Süleyman Faysal Balaban / Eşref b. Süleyman / İsa b. …… / Muhammed b. Said el-Konevî / Ve diğerleri…

[1761] Enfal Suresi 8/16.
[1762] 1. nüshada şahit olarak sadece Eşref b. Süleyman'ın ismi geçmekte olup diğer şahitlerin isimleri 2. nüshada yazılıdır.

4.8.7.3. Vakfiyesi[1763] Metni:

(1) قونيه ده كيكاوس قيزي فاطمة خاتونك اشبو وقفيه سي ١٤ جمازي الاخر ٣٢٥ تاريخنده صادر اولان ارادهء جلية موجبنجه قيد اولمشدر.[1764]

(2) ..... [1765]

(3) الحمد لله كاشف ظلام الظلم بنور الشريعة المضيئة و مبين الاحكام بالادلّة الشرعيّة و موضّح الحلال و الحرام بالآيات العليّة السنيّة و مظهر الاسلام بمحمّد سيّد البريّة صلّى الله تعالى[1766] عليه و على آله فى كلّ بكرة و عشيّة.

(4) امّا بعد... فانّ الدنيا موطن غرور لا موطن سرور و مدار بوار لا دار قرار فنعيمها ظلّ زائل و مقيمها ضيف راحل عدّاتها مختلف و غاياتها متعلّقة فالفائز من جعلها زادا الميعاده وانفقها بادخار زاده. فالوقف حسبة يتجدّد فوائد ها في حالتي البقاء و الفناء و طورى الممات والحيوة على ما قال سيّد المرسلين و امام المتّقين صلواة الله عليهم اجمعين "اذا مات ابن آدم انقطع عمله الا عم ثلاث علم ينتفع به و ولد صالح يدعوا له و صدقة جارية."[1767] و لمّا وفق الله تعالى للسّنّة الرفيعة ملكه المحزرات[1768] تاج الخواتين سلطان الخواتين[1769] فاطمة خاتون بنت السعيد الشهيد (الشهير)[1770] السلطان الاعظم شهنشاه المعظّم عزّ الدنيا و الدين ابو الفتح كيكاوس بن كيخسرو نوّر الله مضجعه حتّى علمت انّ ما[1771] اكلت فقد افناه وما لبست فقد ابلاه وما تصدّقت فقد ابقاه فوقفت و حبست و سبلت تقرّبا الى الله تعالى وابتغاءً لمرضاته و هربا من عذاب الويل و طلبا لثوابه الجزيل ما ذكر انه ملكها وحقّها و فى يدها تحت تصرّفها إلى حين[1772] صدور هذه الوقفيّة.

(5) ذلك من جملة القرى المذكورات و سيأتى ذكرها.

(6) من قرية المسمّاة سلوار الكائنة فى ناحية قونية ينتهى حدودها الى تخوم قرية احمد خون و الى فلواس (فلراس)[1773] و الى واكسانوس (كانس)[1774] و الى النهر العام مع تابعها قرية حسن.

[1763] Bu yapı/vakıf ile ilgili 2 vakfiye nüshası vardır. Nüshalardan biri VGMA Defter No: 2178-0 / Sayfa No: 42 / Sıra No: 30 envanter numarası ile kayıtlı olup bu bölümde bu nüshadan "1. nüsha" şeklinde bahsedeceğiz. Nüshalardan diğeri ise VGMA Defter No: 596 / Sayfa No: 151 / Sıra No: 134 envanter numarası ile kayıtlı olup bu bölümde bu nüshadan "2. nüsha" şeklinde bahsedeceğiz.

[1764] Bu paragraf sadece 2. nüshada yer almaktadır ve Osmanlı Türkçesi ile yazılmıştır.

[1765] 2. nüshada vakfiyenin asıl metnine başlamadan önce ve metne dikey olarak yazılmış bazı notlar vardır. Noktalama işareti olmayan bu notlar bütüncül bir şekilde okunamadığı için bu bölümler atlanıp asıl metne geçilmiştir.

[1766] Bu kelime sadece 1. nüshada yer almaktadır.

[1767] Müslim, Vasiyyet 14. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Vasâya 14; Tirmizi, Ahkâm 36; Nesâî, Vasâyâ 8.

[1768] Bu ibare 2. nüshada (المحزرات) şeklinde 1. nüshada (المحدودات) şeklinde yazılmış ancak siyak-sibak ve mana açısından (المحزرات) şeklinde olmasının daha doğru olacağını düşündüğümüz için bu şekilde yazdık.

[1769] Bu ibare 1. nüshada (خادن) (hatun) şeklinde yazılmıştır.

[1770] Bu kelime (الشهيد) şeklinde okunursa "şehit", (الشهير) şeklinde okunursa "şöhretli, meşhur" anlamına gelecek şekilde okunmaya müsait yazıldığı için her iki şekliyle de yazdık.

[1771] Bu ibare 1. nüshada (انّما) şeklinde yazılmıştır.

[1772] Bu kelime sadece 1. nüshada yer almaktadır.

[1773] Buradan itibaren yer isimlerini 2. nüshayı esas alarak yazıp 1. nüshada farlı bir yazım varsa onları parantez içerisinde vereceğiz.

[1774] 1. nüshada bu şekilde yazılmıştır.

(7) و منها القرية المسمّاة امير عزيز الكائنة فى ناحية قونية بجملته المستغنية عن التحديد لشهرتها مع المزرعة الكائنة فيها.

(8) و منها القرية المسمّاة طندون (طندن)[1775] الكائنة فى ناحية نيكده ينتهى حدودها الى مغاسون و الى كرلندون و الى كليسا حصار و انداسون مع تابعها قزل مسجد.

(9) و منها القرية المسمّاة كوكتاش (كوكباش)[1776] الكائنة فى ناحية سلما ينتهى حدودها الى كسكلو و الى بلبان - بليان و الى تمورجى (دمورجي)[1777] و الى صروانلو (صرووانلو)[1778] مع توابعها بازر والانبرلو و امير غازى اوزى.

(10) و منها القرية المسمّاة بش كليسا فى ناحية قونية بجملة حدودها الى قرقين (قرغين)[1779] والى اقجه ويران الى كوجات و الى قيماز اوغلني مع تابعها يكيجه و قيصرى اوغلني (قصير اوغلاني).

(11) و منها القرية المسمّاة اسمل الكائنة فى ناحية اقشهر ينتهى حدودها الى كوجان (كوجت) و الى سمون (سكود) اويوكي (هيوكي)[1780] و الى قلدروس و قيمار اوغلني.

(12) و منها القرية المسمّاة زو سيده (سيد)[1781] الكائنة فى ناحية لارنده ينتهى حدودها الى بوساله (بوسل)[1782] و الى جوركى و الى كدسون (كود (ر)ه سون)[1783] و يصّى ويران.

(13) و منها القرية المسمّاة قوزيجي (كوزجي) الكائنة فى ناحية لارنده المستغنيه عن التحديد لشهرتها.

(14) و منها القرية المسمّاة سوباروق الكائنة فى ناحية لارنده المستغنيه عن ذكر الحدود لشهرتها.

(15) و منها القرية المسمّاة كامل اوغلنى الكائنة في ناحية لارنده المستغنيه عن التحديد لشهرتها.

(16) و منها القرية المسمّاة اكزجه الكائنة فى ناحية قونية المستغنيه عن ذكر الحدود لشهرتها.

(17) و منها القرية المسمّاة سالو الكائنة فى ناحية لارنده المستغنيه عن ذكر حدودها لشهرتها.

(18) و منها القرية المسمّاة قلمه ني – قلحه ني الكائنة فى ناحية لارنده المستغنيه عن ذكر حدودها لشهرتها.

(19) و منها القرية المسمّاة اق ويران (اقويران) الكائنة فى ناحية لارنده المستغنيه عن التحديد.

(20) و منها القرية المسمّاة صارو كركلو المستغنيه عن التحديد لشهرتها الكائنة فى ناحية جارشنبه.

[1775] 2. nüshada bu şekilde yazılmıştır.
[1776] 1. nüshada bu şekilde yazılmıştır.
[1777] 1. nüshada bu şekilde yazılmıştır.
[1778] 1. nüshada bu şekilde yazılmıştır.
[1779] 1. nüshada bu şekilde yazılmıştır.
[1780] 1. nüshada bu şekilde yazılmıştır.
[1781] 1. nüshada bu şekilde yazılmıştır.
[1782] 1. nüshada bu şekilde yazılmıştır.
[1783] 1. nüshada bu şekilde yazılmıştır.

(21) و منها القرية المسمّاة ارمتلو (ارموتلو)[1784] فى ناحية عزعزم/غرغرم المستغنيه عن التحديد لشهرتها.

(22) و منها القرية المسمّاة بلوط اغاجى الكائنة بمحروسة اقسرا(ي)[1785] المستغنيه عن التحديد لشهرتها.

(23) و منها القرية المسمّاة بيش من مضافات دار النصر انطليه المستغنيه عن التحديد لشهرتها مع توابعها شرابخانه و ايدين و عوسه و لكون و يصّى ويران و كفكه.

(24) و منها القرية المسمّاة يصّى ويران الكائنة في ناحية نزاعلو (نزاغلو) المستغنيه عن ذكر الحدود لشهرتها مع تابعها.

(25) و منها القرية المسمّاة يارلي/بارلي (ياولي/باولي)[1786] من مضافات انطليه مع توابعها المستغنيه عن الحدود لشهرتها.

(26) و منها القرية المسمّاة اليبولى من مضافات انطليه المستغنيه عن التحديد لشهرتها.

(27) و منها القرية المسمّاة موصلى من مضافات انطليه المستغنيه عن الحدود لشهرتها.

(28) و منها القرية المسمّاة حاجي الكائنة فى ناحية استنوس (استانزز)[1787] المستغنيه عن التحديد.

(29) وقفت ايضا جميع الكرم المعروف بقصر سلوار الكائنة فى ناحية قونية المستغنيه عن التحديد لشهرته.

(30) و ايضا جميع القصر الكائنة بانطليه المشهور بقصر اعلمو المستغنيه عن التحديد لشهرتها.

(31) و ايضا جميع البيت الكائنة[1788] بباطن قونية المدعو شربخانه ينتهى الى الطريق من الجانبين و الى ارم جزئيه (ارم خربة)[1789] و الى طريق المحلّة.

(32) بجميع حدودها و كافّة رسومها و عامّة مرافقها و سائر مصالحها و مختلف حقوقها و مضافاتها و بيوتها و مساكنها و حجرها و مدرها و خرابها و عمارتها و افنيتها و انديتها و بيادرها و كرومها و غروسها و بساتينها (بياتينها) و شجرها مثمرها و غير مثمرها سقيها و عذبها (عينها)[1790] و انهارها و آبارها و عيون مائها و صحاريها و اخشبها و سواقيها و ملقى طينها و اوديتها و سهلها و جبلها و رياضها و مروجها و محطّبها و مسارح ماشيتها و مراعي دوبها و مغتنمها و مزرعها و كلّ حقّ يتعلّق بها و ينسب اليها قديما و حديثا متّصلا و منفصلا و عرفيّا و رسميّا و وقفا صحيحا شرعيّا مرعيّا جامعا شرائط الصحة و السداد خاليا عن البطلان و موجبات الفساد.

[1784] 1. nüshada bu şekilde yazılmıştır.
[1785] Her iki belgede de bu (ي) ”y” harf yok ancak Aksaray olma ihtimalinden dolayı parantez içerisinde verdik.
[1786] 1. nüshada bu şekilde yazılmıştır.
[1787] 1. nüshada bu şekilde yazılmıştır.
[1788] 1. nüshada (الكائنيم) şeklinde yazılmıştır.
[1789] 1. nüshada bu şekilde yazılmıştır.
[1790] 1. nüshada bu şekilde yazılmıştır.

(33) و انّها وقفت جميع الربع[1791] الشايع من جميع القرى المذكورة و الكروم (الاكرام)[1792] و غيرها على مصالح الدينية التى هي قبر امّها و عنها لمدفنها من العمارة و البسط والمصابيح والشمع و زيت السراج والصدقة في الليالى المشهورة و على حفّاظ يداومون التربة كلّ يوم الاثنين والخميس والايّام المعهودة و فى شهر رجب و شعبان و رمضان كلّ يوم مرّة و على امام و مؤذّن و فرّاش و يكون جامكيّتهم و نصبهم و عزلهم مفوّضا الى رأي المتولى.

(34) و انّها وقفت ايضا جميع النصف الشايع من القرى المذكور و الكرم و غيرها على عتقائها و اولاد عتقائها و على عتقاء امّها[1793] و اولاد عتقائها و من يلازم خدمتها الآتى ذكرهم ذكورهم و اناثهم فيه سواء. و هم افتخار الدين جوهر عتيق الواقفة و خواجه صبيح بن عبد الله عتيق الواقفة و علم الدين فقيه بن يعقوب و شمس الدين بن شجاع الدين اوغرلو و اخوه نسبا علي بكر و فخر الدين اياز بن عبدالله عتيق امّ الواقفة و بدر الدين لولو عتيق امّ الواقفة واق سنقر (اق صونقر)[1794] بن عبد الله عتيق الواقفة و قوتلو بك (بكر)[1795] ابن عبد الله عتيق الواقفة اغا بكر (اي بكر)[1796] بن عبد الله عنيق الواقفة و علم الدين شيخ بن عبد الله و شمس الدين محمّد بن سنقرجه و اخوه نسبا احمد و عثمان بن قرجه عتيق الواقفة ابوه و دوران (اوران)[1797] بن داود (داوود)[1798] ابوه من عتقاء الواقفة و على عتقائها و هنّ عرق الهوى و قصب السكر لمس و سنبله و يواش خاتون و قمري خاتون و شمس و ماه جهان و ماه افروز وماه روى (ورى) و مشتهي ونازن و شيرين و اينجو و نيكر روز جهان خاتون بنت لولو بن عبد الله و هما ابنت خضر امّها عتيق الواقفة و محموده(ة) بنت سنقرجه و عائشة بنت ايوب جدّتها عتيق امّ الواقفة ما داموا في قيد الحياة. و بعدهم على اولادهم (و على اولادهم) و اولاد اولادهم بطنا بعد بطن ذكورهم و اناثهم فيه سواء. فان مات احد منهم ولم يكن له ولد يرجع حصّته الى الباقين فان انقرضوا او لم يبق من نسلهم احد لا من الذكور ولا من الاناث فعلى فقراء المسلمين.

(35) و انّها تغمّد الله الغفران (غفرانه) و وقفت ايضا جميع الربع الشايع الباقى من جميع القرى المذكورة والكرم المذكورة و غيرها من الحدود والحقوق (و)[1799] العامّة على عتيقها شجاع الدين اوغورلو بن عبدالله و بعده على اولاده (و) اولاد اولاده ذكورهم و اناثهم فيه سواء ما تعاقبوا و تناسلوا فان لم يبق من نسلهم احد لا من الذكور ولا من الاناث فعلي من يكون متولّيا على الاوقاف المذكورة بتفويض القاضى النافذ حكمه.

(36) ووقفت التولية على الاوقاف المذكورة الشجاع الدين اوغرلو الموقوف عليه الربع المذكور لبيانه امر التولية و يجتهد في تحصيل المحصولات من الثمار والمستغلّات والجزية و الحقوق ما هو متعارف و يصرف فى مصارفها ما دام فى قيد الحياة و بعد يكون التولية على الاوقاف المذكورة على اولاده و اولاد اولاده نسلا بعد

[1791] Bu kelime 1. nüshada yazılmamıştır.
[1792] 1. nüshada bu şekilde yazılmıştır.
[1793] Bu kelime 1. nüshada yazılmamıştır.
[1794] 1. nüshada bu şekilde yazılmıştır.
[1795] 1. nüshada bu şekilde yazılmıştır.
[1796] 1. nüshada bu şekilde yazılmıştır.
[1797] 1. nüshada bu şekilde yazılmıştır.
[1798] 1. nüshada bu şekilde yazılmıştır.
[1799] Bu ibare 2. nüshada yazılmamıştır.

نسل و عقبا بعد عقب فان لم يبق احد من نسلهم لا من الذكور و لا من الاناث يكون امر التولية مفوّضا الي رأي القاضى النافذ حكمه بمدينة قونية المحروسة.

(37) و انّها وقفت ايضا الدار المعروف باثر الدين المنجّم التى فيها قبر امّه على عتقائها و على المتولّى المذكور و شرطت الاقامة فيها من العتقاء من اختياره (اختاره)[1800] المتولّى و يكون اهلا للاقامة فيها. و شرطت الواقفة المذكورة ان يكون عتقاء المذكورين مقيمين فى مدينة قونية و يلازمون التربة المذكورة بما هو الصرف و يدعون لواقفها بالمغفرة و من لم يكن مقيما فى المدينة و لم يلازم التربة لم يكن له حصّة من الحاصل.

(38) و شرطت الواقفة تغمّدها الله بغفرانه ان يصرف جميع الحاصل اوّلا فى عمارة التربة و الدار المذكورة و الكرم المعروف بقصر سلوار الكائنة فى المحروسة قونية[1801]. فان انهدمت التربة يعاد ثانيا و ثالثا ما امكن من الربع الموقوف على مصالح التربة. فان لم يمكن يصرف جميع الحاصل. فان لم يكن اعادتها لمانع يصرف المتولّى الربع الموقوف علي مصالح التربة على فقراء المسلمين فصار جملة ذلك وقفا صحيحا شرعيّا حبسا صريحا مرعيّا جامعا لضوابطه حاويا لشرائطه خاليا عن موانعه.

(39) لا يباع و لا يوهب ولا يورث الا ان يري الله الارض وهو خير الوارثين و لا يحلّ لسلطان لقاهره و لا لقاضٍ لدهائه و لا لاحد من يؤمن بالله و اليوم الآخر ان يبطل هذه الوقفيّة و لا شيئا منها و لا يغيّر احكامها و من اجترأى على شيئ منها "فَقَدْ بَآءَ بِغَضَبٍ مِنَ اللهِ وَمَأْوٰيهُ جَهَنَّمُ وَبِئْسَ الْمَصِير"[1802] و عليه لعنة الله والملائكة و الناس اجمعين. وقفت الواقفة المذكورة تقبّل الله منها بالوقفيّته و شرائطها و قبورها لدى من له سماع الاقرار و لتنفيزه فسمع اقراره و ارتضاه و جوازه[1803] و امضاه و هو المسجل الاعلاه و حكم بصحّة الوقفيّة و لزومها و اجاز شرايطها ايضا بسط لخصوصها و عمومها و اشهد على حكمه من حضر من العدول والامناء فى الحادى و العشرين من شهر ذي الحجّة من شهور سنة سبعمائة و هذا النقل وقع فى غرّة جمازي الأخر من شهور سنة ست و ستّين وثمانمائة من هجرة من له العزّ والشرف.

(40) شهود المضمون[1804] / مفخر الحاج ..... افتخار الدين جوهر بن عبد الله عتيق ملك الامراء سليمان بن شريف / مفخر الخدام سيف الدين بن عبد الله عتيق المرحوم فخر الدين / احمد بن حسين فيصل بلبان / محمد بن سليمان بن عيسى ابن عبد الله / اشرف بن سليمان / عيسى بن ..... / محمد بن سعيد القنوي / و غيرهم...

4.8.7.4. Vakfiye Değerlendirme:

VGMA'da yapıya ait mükerrer iki vakfiye nüshası bulunmaktadır. Bu nüshaların biri "Defter No: 2178-0 / Sayfa No: 42 / Sıra No: 30" envanter numarası ile kayıtlı olup bu bölümde bu nüshadan "1. nüsha" şeklinde bahsedilecektir. Diğer nüsha

[1800] 1. nüshada bu şekilde yazılmıştır.
[1801] Bu ibare 1. nüshada yazılmamıştır.
[1802] Enfal Suresi 8/16.
[1803] Bu kelime sadece 1. nüshada yazılmıştır.
[1804] 1. Nüshada şahit olarak sadece Eşref b. Süleyman'ın ismi geçmekte olup diğer şahitlerin isimleri 2. nüshada yazılıdır.

ise “Defter No: 596 / Sayfa No: 151 / Sıra No: 134” envanter numarası ile kayıtlı olup bu bölümde bu nüshadan da “2. nüsha” şeklinde bahsedilecektir. 1. nüsha çok kötü bir hatla ve imla ile yazılmış olup kimi bölümleri ancak 2. nüsha ile karşılaştırılarak anlaşılabilmektedir. 1. Nüshanın sonunda sadece bir şahit ismi yazılı iken 2. nüshanın sonunda 6 şahit ismi kaydedilmiştir. Yine 2. Nüshanın baş tarafında ise vakfiyenin asıl metnine başlamadan önce yazılmış bazı notlar vardır. Noktalama işareti olmayan bu notların belgenin genel içeriği ile ilgili ve farklı kişilerce yapılan onaylar olduğu anlaşılmakta fakat bütüncül bir şekilde okunamadığı için tercüme edilmemiştir.

Her iki nüshanın sonunda da vakfiyenin “yedi yüz senesinin zi῾l-hicce ayının yirmi birinci günü” (H. 21.12.700 – M. 27.07.1301) şahitlerin şehadetiyle tanzim edildiği ve “hicretin sekiz yüz altmış altı senesinde cemâziye῾l-âhirin ayının başlarında (ilk on gününde)” (H. 1-10.06.866– M. 03-12.03.1462) nakledildiği ifade edilmektedir. Ayrıca 2. nüshanın baş tarafında “hülasa” yani özet ifadesi kullanılmaktadır. Bu bilgilerden hareketle vakfiyenin 1462 tarihinde ya orijinal belgeden ya da orijinal belgeye ulaşılamadığı için sözlü olarak özet bir şekilde kaydedildiği yorumu yapılabilir. 2. nüshanın baş tarafındaki Osmanlı Türkçesi ile “Konya’da Keykavus Kızı Fatıma Hatun’un bu vakfiyesi, 14 Cemaziye’l-Ahir (1)325 tarihinde ortaya çıkan yüce irade (Padişah’ın isteği) gereğince kaydolunmuştur.” şeklindeki nottan da 25.07.1907 tarihinde vakıf defterine kaydedildiği anlaşılmaktadır.

Vakfiyede vâkıfın “Kaykavus b. Keyhüsrev’in kızı” olduğu, isminin “Fatıma Hatun” olduğu ifade edilmekte ve “kazançlıların melikesi, hatunların tâcı, hatunların sultanı (Hatun Sultan veya Sultan Hatun)[1805]” gibi sıfatlarla taltif edilmektedir. Bu bilgilerden hareketle vâkıfın ya I. İzzeddin Keykavus’un (1211-1220) ya da II. İzzeddin Keykavus’un (1246-1260) kızı olduğu düşünülebilir. Fakat bu sultanların hüküm sürdüğü tarihleri ve vakfiye tarihini dikkate alarak baktığımızda II. İzzeddin Keykavus’un kızı olması kuvvetle muhtemeldir ve genel olarak araştırmacılar da bu kanaattedir[1806]. Selçuklu hanımlarına, hanedan ailesine mensubiyetinden dolayı Türkçe “hatun” Farsça “hond/hand/Huand” gibi lakaplar verildiği için vâkıf

[1805] 1. nüsha dikkate alındığında bu şeklinde de tercüme edilebilir.
[1806] İ. Hakkı Konyalı, *Konya Tarihi*, s.398. Ayşe Dudu Kuşcu, “Selçuklular Döneminde Konya’da Hatun/Kadın Vakıfları”, s.199; Zeki Atçeken, *Konya’daki Selçuklu Yapılarının Osmanlı Devrinde Bakımı ve Kullanılması,* s.168.

“Hand/Hond/Huand Fatıma” veya “Fatıma Hatun” şeklinde anılmıştır[1807]. Ayrıca vâkıfın, vakfı kendi mülkü olan maldan yaptığı açık olarak ifade edilmektedir.

Şahsiyeti hakkında pek bilgi yoktur. Ancak Konya Ferhuniye (Süt Tekkesi) Mescidi ve Türbesi (Keykavus Kızı Türbesi) olarak bilinen eserin içindeki üç (3) mezardan birinin kendisine ait olduğu düşünülür. İ. Hakkı Konyalı kendisinin öldükten sonra buraya gömüleceğinin vakfiyesinden anlaşıldığını ifade etmektedir. Ancak vakfiyesinde doğrudan bu manaya gelen bir ifade bulunmamakla bitlikte annesine bir türbe yaptırmasından hareketle kendisinin de buraya defnedilmiş olabileceği kastediliyorsa buna biz de katılırız. Kendisinin medfun olduğu ifade edilen yapı da hem mescid hem de türbe hüviyetinde olan bir yapı olup Konya merkezde Alaeddin Tepesi’nin kuzeyinde Ferhuniye Mahallesi Sultan Mesut Sokak’ta bulunmaktadır. (Foto. 188, 189, 190, 191, 192)

Vakfın geliri dört (4) hisseye ayrılmakta ve dörtte bir hisse; vâkıfın annesinin türbesi, mezarın giderleri, türbe binası, sergi (kilim), kandil, mum, kandil yağı gibi ihtiyaçları, mübarek gecelerde sadaka olarak dağıtılması, her pazartesi ve perşembe günleri ve diğer adet olmuş günlerde, Receb, Ṣa`bân ve Ramazân aylarında her gün bir defa adı geçen türbeye devam eden hafızlar, imam, müezzin ve hizmetli için vakfedilmekte ve bu ücretlerin belirlenmesi, görevlilerin tayininin ve azillerinin (görevden alınmalarının) mütevellinin yetkisinde olduğu belirtilmektedir. Bu bilgiler arasında dikkat çeken husus vakfiyede bir mescidden bahsedilmediği halde bir imam ve bir müezzin tayininin yapılmasıdır. Bu da bize türbenin yanı sıra mevkufun aleyh olarak bir de mescidin olabileceğini gösterir ki günümüzde de yapının Osmanlı döneminde tamiri veya yeniden inşası esnasında yerleştirildiği kaydedilen Osmanlı Türkçesi ile yazılmış kitabesinde (Foto. 188) yapıdan mescid şeklinde bahsedilmekte ve içerisinde türbenin olduğu belirtilmektedir. Giriş kapısının üzerinde bulunun bu kitabede yapının H. 700 (M.1301) tarihli olduğu ve Rûmî 1325 (M.1909/1910) tarihinde vakfın muhasebecisi Paşazade İbrahim Bey ve (vakfın) mütevellisi tarafından yeniden inşa edildiği kaydedilmiştir. Bu bilgilerden hareketle aslında türbe ile birlikte bir mescidin de olduğu ancak ya istinsah esnasında sehven yazılmadığı ya da zaman içerisinde yıkıldığı için kopya nüshaya kaydedilmediği düşünülebilir.

[1807] Ayşe Dudu Kuşcu, “Selçuklular Döneminde Konya’da Hatun/Kadın Vakıfları”, s.199.

Vakfiyenin bir bölümünde türbeden "vâkıfın validesinin kabri bulunan ve el-Müneccim ed-Dîn yapısı/eseri diye bilinen ev" şeklinde bahsedilmektedir. "Müneccim" ifadesi yıldız ilmiyle yani astronomi ilmiyle ilgilenen kişilere verilen isim olup bu kişilerin bulunduğu yer olsa olsa bir gözlem evi olabilir kanaatindeyiz. Bu ibareden bizim anladığımız şekliyle türbenin aynı zamanda bir gözlem evi ile bitişik olduğu veya ortak kullanıldığı manası çıkarılabilir. Bununla birlikte bu ibareyi İ. Hakkı Konyalı "Meşhur Selçuklu Müneccimi Esîrüd'-din'in evi" şeklinde anlamıştır. Vakfiyelerdeki yazı ve imla hataları nedeniyle eksik veya yanlış anlamış olabileceğimizi göz ardı etmeksizin İ. Hakkı Konyalı'nın anladığı şekliyle kabul edersek bu sefer de vâkıfın annesinin kabrinin bu evin yani Esîrüd'-din'in evinin içinde olduğu şeklinde bir mana ortaya çıkmaktadır. Bu şekliyle de garip bir durum söz konusu olup ancak türbe ve evin bitişik olduğu gibi bir yorumla makul bir bağdaştırma yapılabilir. Her iki şekilde de yapının türbe, mescid, gözlem evi gibi farklı fonksiyonlarda kullanılan birkaç yapıyı barındıran bir külliye hüviyetinde olduğu anlaşılabilir.

Gelirlerin yarısını yani dörtte ikisini de kendi azatlılarına, annesinin azatlılarına ve onların nesilden nesile devam eden evlatlarına vakfettiği belirtilmekte ve bu azatlıların isimleri tek tek sayılıp erkeklerin ve kadınların eşit derecede hak sahibi oldukları belirtilmektedir. Azatlıların Konya Şehri´nde ikamet edip adı geçen türbeye açıklandığı şekilde refakat etmeleri/bakmaları, vâkıfına mağfiretle dua etmelerini, (bu azatlılar) eğer şehirde ikamet etmiyor ve türbeye refakat etmiyorsa/bakmıyorsa gelirlerden bir pay verilmemesi şart koşulmaktadır. Ayrıca eğer belirtilen azatlılardan birisi ölür ve geride çocuğu kalmaz ise hissesi hayatta olan diğerlerine verileceği ve nesillerinden hiç kimse kalmazsa da Müslüman fakirlerine verileceği belirtilmektedir. Fatıma Hatun'un kendi evlatlarına yönelik bir tahsisinin olmamasından çocuğunun olmadığı anlamı çıkarılabilir.

Gelirin son dörtte bir hissesi de azatlısı Şücauddin Uğurlu b. Abdullah´a, ondan sonra erkek ve kadın eşit olmak üzere neslinden nesile devam eden evlatlarına ve torunlarına vakfedilmektedir. Bu hissenin tahsisinin yanı sıra tevliye görevini de hayatta olduğu müddetçe azatlısı Şücauddin Uğurlu b. Abdullah'a ve ondan sonra da neslinden nesile devam eden çocuklarına ve torunlarına tevdi edildiği kaydedilmektedir. Ayrıca vâkıf, gözlem evi fonksiyonunda olabileceğini belirttiğimiz evi azatlılarına ve mezkûr mütevelliye vakfetmekte, orada ikamet edecek kişiyi

mütevellinin, (vâkıfın) azatlıları arasından seçmesini ve (orada ikamet edecek olan kişinin de) orada ikamet etmeye layık biri olmasını şart koşmaktadır. Eğer ne erkek ve ne kadın bunların neslinden hiçbir kimse kalmazsa da tevliye işini/görevini Konya Şehri´nde hükmü geçerli olan hâkimin görüşüne tevdi edilmektedir.

Gelirin dört hisseye ayrılıp her birinin nerelere tahsis edildiği detaylı olarak belirtilmekle birlikte gelirlerin, öncelikle türbenin, adı geçen evin ve Konya[1808] şehrindeki Se(i)lvar Köşkü adı ile bilinen bağın imarına sarf edilmesi, türbe yıkılırsa, vakfedilen gelirin dörtte biri imkan verdikçe (kadarı) ikinci ve üçüncü defa yeniden inşa edilmesi, dörtte bir gelirle türbeyi yeniden inşa etmek mümkün olmazsa gelirin tamamının türbeyi yeniden inşa etmek için harcanmasını, herhangi bir engelden dolayı türbenin yeniden inşası mümkün olamazsa türbe yararına vakfedilen dörtte bir hissenin fakir Müslümanlara sarf edilmesi şart koşulmaktadır. Bu itibarla hem bu ifadeler hem de vakfın satılamayacağı, hibe edilemeyeceği, kıyamet kopuncaya kadar varis olunamayacağı, hiçbir sultana, kadıya/hâkime ve hiçbir Mü'mine vakfı iptal etmesinin ve ahkâmını değiştirmesinin helal olmayacağı bu şekilde hareket edenlere karşı sarf edilen ta'zir cümleleri yapının/mimari eserin korunması için azami derecede gayret gösterildiğine işaret etmektedir.

Vakfa gelir getirmesi amacıyla bağışlanan mevkuf ise Konya, Niğde, Akşehir, Larende, Antalya, İstanoz ve Aksaray gibi geniş bir coğrafyaya yayılmış köyler yer almaktadır. Bu da vâkfın maddi ve manevi kudretine ve vakfın büyüklüğüne delalet etmektedir. Bu nedenle kanaatimizce mevkufun aleyh olan eserin sadece bir türbe olmadığını gösterir bir başka kanıttır. Mevkuf zikredilirken diğer bazı Anadolu Selçuklu dönemi vakfiyelerinde olduğu gibi bu vakfiyede de Eksenos (Kânes)[1809], Mağasu(o)n, Ki(e)rlendon, Kilise Hisar, A(E)ndason, Tandon gibi bazı Rum veya Ermeni ismi olduğunu değerlendirdiğimiz köy ve yer isimleri yer almaktadır. Bu da farklı milliyet ve dine mensup tebânın birlikte yaşama kültürünü ve hoş görü iklimini göstermesi açısından önemli bir detaydır. Ayrıca mevkufların sınırları belirtilirken Kızıl Mescid, Beş Kilise, Semun (Söğüd) Höyüğü gibi mekan isimleri de geçmektedir. Bunlara ilaveten biri Konya'da Si(e)lvar Kasrı (Selifar Köşkü), diğeri de Antalya'da İ'lamu/Alamu Kasrı (Köşkü) olarak okuduğumuz mimari yapıların ismi geçmektedir. Bunların günümüzdeki yeri ve durumu ile ilgili detaylı çalışma hatta arkeolojik kazı

[1808] Bu ibare 1. nüshada yazılmamıştır.
[1809] 1. nüshadaki kelime bu şekilde okunmaktadır.

yapmak hem dönemin mimarisi hem de tarihi açıdan önemli bilgilere haiz olmaları mümkündür. Fakat çalışmamızın kapsamını aştığı için bu bilgilerle yetiniyoruz.

Vakfiyedeki önemli ayrıntılardan biri de genellikle diğer Anadolu Selçuklu vakfiyelerinde Konya'yı anarken kullanılan "Dârü'l-Mülk" yani başkent ifadesi bu vakfiyede kullanılmamakta ve ayrıca Antalya için bir "Dâru'n-Nasr" ifadesi kullanılmaktadır. Bu ifade "yardım yurdu" gibi bir anlam ifade etmekte fakat "Nasârâ" yani "Hristiyanlar" kastedilmiş olma ihtimalinin de olabileceğini ve böylelikle "Hristiyanların Yurdu" gibi bir ifade kullanılmak istenmiş olabileceği kanaatindeyiz.

4.9. Samsun

4.9.1. Samsun Havza Dereköy Emir El-Hac Veliyyüddin (Zeyneddin) b. Berekât Şah Camii/Mescidi (Ak Mescid) (Ak Camii) ve Türbesi

4.9.1.1. Mimari:

Mimari eserler geçmişte bazı istisnalar olmakla birlikte genellikle yaptıranın yani bânisinin ismi ile anılır. Bu eser de Emir el-Hac Veliyyüddin (Zeyneddin) b. Berekât Şah Camii/Mescidi olarak bilinmektedir. Buradan hareketle caminin banisinin bu kişi olduğunu söylemek mümkündür. İncelediğimiz VGMA Defter No: 608-1 / Sayfa No: 175 / Sıra No: 204 envanter numaralı vakfiyede de vâkıfın ismi Zeyneddin Emirü'l-Hâc ibn el-Berekât Fassâl el-Cündî şeklinde geçmektedir. Vakfiyenin değerlendirme kısmında uzun uzun izah ettiğimiz için tekrar olmaması açısından delillerimizi ve argümanlarımızı ifade etmeden envanter numarasını verdiğimiz vakfiyenin bu eserin vakfiyesi olduğunu söyleyebiliriz.

A. Hüseyin Hüsameddin, eserin (H.) 647 (M.1249/1250) tarihinde yapıldığını belirtmektedir[1810] ve icelediğimiz vakfiye de (H.) 1-10.06.648 (M. 31.08.1250 - 09.09.1250) tarihli bir vakfiyedir. Eserin inşasından yaklaşık bir sene sonra vakıf tanzim edildiği anlaşılmaktadır. Vakfiyede eserin Amasya'da olduğu belirtilmekle birlikte günümüzde eserin bulunduğu yer Samsun ilinin Havza ilçesine bağlı Dere Köy'dür. Vakfiyesinde eserin yapıldığı mevki/arazi ile ilgili bilgi verilse de tam olarak anlaşılamamaktadır. Ayrıca vakfiyesinde eserin geniş ve ferah bir arazi parçası üzerine yedi (7) zira' uzunluğunda ve altı (6) zira' genişliğinde (7x6) zira yeri (planı, temeli) olan bir mescid ve 6'ya 6 (6x6) zira' yeri (planı, temeli) olan bir türbe inşa edilmesi için vakfedildiği ve bu araziye sadece bu binaların yapılmasının şart koşulduğu belirtilmektedir. Vakfiye, eserin plan bilgisinin verilmesi açısından Anadolu Selçuklu Vakfiyeleri arasında yegâne örnektir.

Eserlerin alan ölçüleri zira cinsinden verilmiştir. "Zira", günümüzde tüm dünya tarafından kullanılan ortak ölçü ve tartı sistemine geçilmeden önce kullanılan bir uzunluk ölçü birimidir. Ancak bu ölçü birimi coğrafyadan coğrafyaya devletten devlete hatta aynı devlet içinde farklı bölgelerde farklılık arz etmektedir fakat ortalama 75 cm. olarak kabul edebiliriz[1811]. Bu nedenle burada verilen ölçünün tekabül ettiği uzunluğu

[1810] Abdizade Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C. 1, s.370.
[1811] Mehmet Erkal, "Arşın", s.411-413.

kesin olarak söylemek mümkün olmasa da mescidin yaklaşık 5x4,5m türbe de 4,5x4,5m olduğunu söyleyebiliriz. Yapıda onarım ve değişiklikler yapıldığı belli olsa da genel mimari plan anlamında bir değişiklik olmadığını ve vakfiyede belirtilen ölçüler ile günümüzdeki ölçülerin birbirine uyumlu olduğunu ifade edebiliriz.

Mescid ve türbe günümüzde yakın tarihte yapılmış Dere Köyü Camii'nin güney/kıble tarafındadır ve onunla bitişiktir (Foto. 193). Ayrıca yapıda taş kullanıldığı anlaşılmakta fakat üzerindeki sıvadan kesme taş mı moloz taş mı olduğu tam anlaşılamamaktadır. Birbirine bitişik olan yapılar tek çatı altında bulunmakla birlikte birbirinden bir duvarla ayrılmış durumdadır ve girişleri de farklı yerlerdedir. Mescide köy camisinin alt katına yapılmış salondan demir bir kapı vasıtasıyla girilmektedir (Foto. 194). Kapının dışından düz bir duvar şeklinde gözükse de içeri girince kapının pek muntazam görünmeyen ve karnı geniş bir kemerin içinde olduğu anlaşılmaktadır (Foto. 195). Bu kapıdan girince karşıda mihrap yer almaktadır. Mihrab boyanmış sade bir nişe ve mukarnaslı bir kavsaraya sahiptir. Mihrabın sağında ve solunda da birer pencere bulunmaktadır (Foto. 196). Mescidin güneyindeki iki pencere dışında doğusunda ve batısında başka pencere bulunmamaktadır. Mescidin üst örtüsü içeriden kubbe olup kubbeye geçişler Türk Üçgeni diyebileceğimiz mimari unsurla sağlanmıştır (Foto. 197). Mescid dışarıdan da kırma çatıyla örtülmüştür. Ayrıca mescid vakfiyede belirtilen ölçülere uygun bir alana sahiptir.

Türbenin inşa malzemesi de mescidde olduğu gibi taştır. Günümüzde batıda mescid kuzeyde köy camisi ile bitişik olup kapısı doğudadır (Foto. 198). Kapıdan girince küçük bir giriş bölümü vardır. Bu hazırlık bölümünün güneyinde yer alan ancak eğilerek girilebilecek kadar küçük bir kapıdan, oldukça dar ve içinde nispeten kısa diyebileceğimiz iki sandukanın bulunduğu türbenin asıl bölümüne girilmektedir. Türbe dışarıdan düz duvarlarla çevrili gözükürken asıl mekan olarak ifade ettiğimiz ve sandukaların yer aldığı bölüm içeriden sekizgen bir plan arz etmekte ve üst örtüsü kısa veya basık bir kubbe diyebileceğimiz bir yapıya sahiptir. Güney cephesinde ziyaret penceresi de diyebileceğimiz tek penceresi yer almaktadır (Foto. 199). Üstü de mescidinki gibi dışarıdan kırma çatıyla örtülüdür. Güneydoğu köşesi pahlıdır (Foto. 196). Yapının zamanla aldığı görünüm, burada bir türbe olduğu izlenimini vermekten uzaktır.

Fotoğraf 193: Samsun Havza Dereköy Veliyyüddin (Zeyneddin) b. Berekât (Şah) Camii/Mescidi (Ak Mescid) (Ak Camii) ve Türbesi Güney Batıdan Görünüşü

Fotoğraf 194: Samsun Havza Dereköy Veliyyüddin (Zeyneddin) b. Berekât (Şah) Camii/Mescidi (Ak Mescid) (Ak Camii) Girişi (Dışarıdan)

Fotoğraf 195: Samsun Havza Dereköy Veliyyüddin (Zeyneddin) b. Berekât (Şah) Camii/Mescidi (Ak Mescid) (Ak Camii) Girişi (İçeriden)

Fotoğraf 196: Samsun Havza Dereköy Veliyyüddin (Zeyneddin) b. Berekât (Şah) Camii/Mescidi (Ak Mescid) (Ak Camii) Mihrabı

Fotoğraf 197: Samsun Havza Dereköy Veliyyüddin (Zeyneddin) b. Berekât (Şah) Camii/Mescidi (Ak Mescid) (Ak Camii) Kubbesi ve Kubbeye Geçiş Unsurları

Fotoğraf 198: Samsun Havza Dereköy Veliyyüddin (Zeyneddin) b. Berekât (Şah) Türbesi Kapısı

Fotoğraf 199: Samsun Havza Dereköy Veliyyüddin (Zeyneddin) b. Berekât (Şah) Türbesi İçi

4.9.1.1. Vakfiye[1812] Tercümesi:

(1) Akzâ (en yetkili kadı) huzurunda, müracaat eden (dava açan) iki kişi payıma düşün hissemi talep ettiklerinde adı geçen hâkim de bir başka vakfiyeye göre yeterli görüp, Hanefi imamları arasındaki görüş farklılıklarını bilerek ve şerî' (dine, kanuna uygun) vakıfların tescilinde (onaylanmasında) uyulması gereken (kurallara) uyarak, bin üç yüz otuz üç senesi mübarek Safer ayının dördüncü (04.02.1333) günü kaydederek adı geçen vakfın geçerli ve bağlayıcı olduğuna şerî' (dine kanuna uygun) bir hüküm verdikten sonra adı geçen vakıf geçerli, bağlayıcı, iptal edilmeye ve geçersiz kılınmaya mahal olması imkansızdır. "Onu işittikten sonra kim değiştirirse günahı, yalnızca onu değiştirene ait olur. Allah her şeyi işitir, her şeyi bilir.[1813]"

(2) Vakfın özeti 2826. / (32) Vakfın kayıt numarası 1945.

(3) Bu vakfiye sûreti (nüshası, kopyası), Şûrâyı Evkay'ın 2 Şubat (1)331 tarihli kararına dayanılarak 6 Cemaziye'l-Âhir (1)336 tarihinde ortaya çıkan yüksek (yüce) irâde gereğince kaydedildi.[1814]

[1812] VGMA Defter No: 608-1 / Sayfa No: 175 / Sıra No: 204.
[1813] Bakara Suresi 2/181.
[1814] Buraya kadar olan kısım belgenin başına Osmanlıca olarak yazılmış bir nottur.

(4) Yürürlükte olan vakfiyenin aslından naklettim (nakledildi). Allah Sübhânehû ve Teâlâya muhtaç Havza kadısı Halil -Allah onu bağışlasın- yazdı.

(5) Gereğinin yapılması için geçerli olan vakfiyenin aslından naklettim (nakledildi). Havza Kazası'nde yetkili (görevli), (Allah'a) muhtaç Muhammed ibn-i Yusuf yazdı.

(6) Şerî' (kurallara, kanunlara uygun) olarak onaylanmış vakfiyedir. İçindekilerle amel edilmesi uygun görüldü. Amasya kadısı, (Allah'a) muhtaç Abdülvehhâb -Allah onu bağışlasın- yazdı.

(7) ……[1815] (Allah'ın) peygamberine ve enbiyalarına, onun (Hz. Peygamber'in) ailesine, ona tâbi olanlara, halifelerine, ashabına pâk (sâf) bir salât (dua) olsun.

(8) Asıl meseleye gelince … Bu, Amasya ilinde altı yüz kırk sekiz senesinin Cemâziye'l-Âhir'inin (ayının) başlarında (ilk on gününde) (H. 1-10.06.648) yanımda kararlaştırılan ve huzuruma çıkarılan belgedir.

(9) El-Müeyyed, el-Muzafer Zeyneddin Emirü'l-Hâc ibn el-Berekât Fassâl el-Cündî'nin -Allah ona ve ana-babasına ihsanda bulunsun- akıl ve beden sağlığı yerinde, işleri (verdiği emirler) ve şerî' (dine, kanuna uygun) tüm tasarrufları geçerli olarak Naku'daki Ta'mîr Mahrûn'da[1816] kendisine ait ve tasarrufu altında bulunun, bağ yakınlarındaki birincisi; İsa b. İldaş'ın mülküne; ikincisi, bilinen dağa; üçüncüsü, Sâsânî'ye; dördüncüsü de Müslüman mezarlığına ulaşan dört sınırı olan geniş ve ferah bir arâzi parçasını, üzerine sadece yedi (7) zira' uzunluğunda ve altı (6) zira' genişliğinde (7x6) yeri (planı, temeli) olan bir mescid ve 6'ya 6 (6x6) zira' yeri (planı, temeli) olan bir türbe inşa edilmesi için Allah'ın rızasını kazanmak amacıyla, bol bol sevap elde etmek arzusuyla, elim azabından kaçınmak, "Allah'a temiz bir kalple gelenler dışında ne malın ne çocukların fayda vermeyeceği günde",[1817] ateşten kurtulmak "Herkesin yaptığı iyiliği önüne konmuş olarak bulacağı gün",[1818] kişinin …….. tamamlayacağı gün için vakfetti ve habs etti.

[1815] Siyak-sibak ve mana açısından baktığımızda belgenin başında eksik kısımların olduğu anlaşılmaktadır.
[1816] "Naku'daki Ta'mîr Mahrûm(n)'da" ibaresini yer ismi şeklinde anlayıp tercüme ettik ancak farklı bir manası da olabilir.
[1817] Şuara Suresi 26/88-89.
[1818] Âl-i İmran Suresi 3/30.

(10) Sonra adı geçen vâkıf -Allah sonunu hayır eylesin-, huzurumda, Amasya şehrinin dışında adı geçen, sınırları belirtilmiş bir arazi parçasını; Bafra -Allah-ü Teâlâ, onu tüm âfetlerden korusun- vilâyetinde bulunun, birincisi, Kaya Nehri ile bitişik İrmen Özü'ne, ikincisi, Far(d)o(u)s Caddesi'nin yoluna bitişik Kersâ'ya, üçüncüsü, Aşağı Kalh'taki değirmene ve Ayder diye bilinen, adı geçen yere bitişik Tamyeri/Damyeri ve Terânî (Turânî) Caddesi yoluna, dördüncüsü; Rüzgar Dağı'na (Esentepe'ye) ulaşan dört sınırı kapsayan ve Ayazma diye isimlendirilen köyün tamamını bütün sınırları, vergileri, eklentileri ve tabileri ile; adı geçen ve sınırları belli arazideki erkek ve dişi karışık yedi yüz (700) baş koyunu, otuz (30) baş öküzü, yirmi (20) baş ineği adı geçen mescide ve türbeye sahih (doğru, geçerli), şerî' (dine ve kanuna uygun) ve ebedî bir vakıf, dönüşü olmayan (Allah) rızası için yapılmış bir sadaka, varislerin en hayırlısı olan Allah yeryüzüne ve onun üzerindekilere varis oluncaya kadar haram kılınmış (dokunulmayan, kutsal sayılan) ve şartları üzerine devam eden bir sadaka olarak vakfetti.

(11) Hiçbir yapısı/binası satılamaz, bir parçası dahi hibe edilemez, bu konuda hiçbir itiraz yapılamaz (karşı çıkılamaz). Her sene ecr-i misle (benzerlerinde uygulanan ücrete) göre kiraya verilir.

(12) Adı geçen vâkıf -Allah sonunu hayır eylesin- bunun (kiranın, vakfın) gelirinden, bu vakfın, mescidin ve adı geçen türbenin imarı, tamiri ve vakıf dâhilindeki (vakfın içindeki) genel işleyiş için ihtiyaç duyulan (miktarın) alınmasını, sonra artan (gelirden), adı geçen mescidde insanlara namaz kıldıran ve beş vakit namaza devam eden sâlih (faziletli, takva sahibi) imama ve adı geçen türbeye devam eden hafızlardan ikisine (hafızlara)[1819], imama her ay yirmi 20 dirhem gümüş, hafızlara da her ay yirmi 20 dirhem gümüş ve 4 (dört) müd[1820] buğday (olacak şeklinde) sarf edilmesini şart koştu. Sonra vâkıf -Allah sonunu hayır eylesin- bundan artan (geliri) de çocuğu Durali b. Zeyneddin Emir Hac b. Berekât Şah'a ve nesilden nesile birbiri ardınca gelen çocuklarının çocuklarına (torunlarına) eşit bir şekilde verdi (paylaştırdı). Nesilleri kesildiği, onların neslinden ve soyundan hiç kimse kalmadığı zaman Müslüman fakirlere sarf edilir. Daha sonra vâkıf -Allah sonunu hayır eylesin- tevliyeyi (vakıf işlerini yürütme görevini) ve nezâreti (vakıf işlerini denetleme ve yönetme görevini)

[1819] Buradaki (على نقرين) ifadesi her iki şekilde de değerlendirilip mana verilebileceği için ilk tercihimizin yanında diğer manayı da parantez içinde vermeyi tercih ettik.
[1820] Bir ölçü birimi…

ondan sonra (kendisinden sonrada) (sıralaması yukarda) geçtiği gibi evlatlarını onlardan sonra da Amasya'daki Müslüman fakirleri atadı.

(13) Yazıldığı şekilde ve kaydedildiği biçimde benim huzurumda karar verdiğinde ben de onun sözlerini işittim ve bu vakfiyenin geçerliliğine hükmettim. (Vakfettiği bu malları) mülkiyetinden ve tasarrufundan çıkardı ve sonsuza kadar (ebedî olarak) mülk edinilemez. Bu sadakanın (vakfın) usulünü ve şartları değiştirmek caiz değildir. Her kim onun şartlarını ve usulünü değiştirmeye ve iptal etmeye çalışırsa Allah'ın, meleklerinin, peygamberlerin tümünün lâneti onun üzerine olsun. Allah ona cenneti haram kılsın cehennemliklerle beraber cehenneme soksun. "O gün zalimlere, özür dilemeleri hiçbir fayda sağlamaz. Artık lânet de onlarındır, kötü yurt da onlarındır!"[1821] "Onu işittikten sonra kim değiştirirse günahı, yalnızca onu değiştirene ait olur."[1822] Vâkıfın ecrini/karşılığını/mükâfâtını ezeli ve ebedi hayat sahibi (Hayy) ve lütfu bol (Kerim) olan (Allah verecektir).

(14) Bu olaya (vakfa) şahitlik edenler: Osman b. Sâlih bu (olaya) şahitlik etti. / Abdüssafâ Muhammed b. Ali (Abdüssamed Ahmed b. Ali) bu (olaya) şahitlik etti. / Yusuf b. Süleymen bu (olaya) şahitlik etti. / Mustafa bu (olaya) şahitlik etti. / Muhammed b. Ahmed bu (olaya) şahitlik etti. / Mahmud b. Muhammed bu (olaya) şahitlik etti. / Mâh Melek …… el-Alîm bu (olaya) şahitlik etti.

(15)[1823] Bin yüz otuz dokuz senesinde mübârek Safer ayının başlarında (ilk on gününde) (H. 1-10.02.1139) yüce ferman ile Defterhâne-i Âmire'de[1824] muhâfaza edilen yürürlükteki vakfiye nüshasının aslından yazılarak (kopya edilerek, tashih edilerek) nakledilmiştir (kopya edilmiştir).

(16) Bu nüshanın aslına uygun olduğu tasdik edildi. 26 Kânûn-i Evvel (1)331.

(17) Nâib Mustafa tarafından / Devlet İdâre Meclisi

4.9.1.3. Vakfiye[1825] Metni:

(1) اقضا (اقضى) حضورنده مترافعان فصل حسمه طالبان اولدقلر نده حاكم مومى إليه دخي جانب وقفى اخرى وافي كوروب عالمًا بالخلاف الجاري بين الأئمة الحنفية و مراعيًا لما يجب مراعاته في تسجيل اوقاف

[1821] Mü'min Sûresi 40/52.
[1822] Bakara Suresi 2/181.
[1823] Buradan sonraki kısım Osmanlıca olarak not düşülmüştür.
[1824] Osmanlı Devleti'nde has, zeâmet, timar, mülk, vakıf gibi arazi türlerini tayin ve tescil eden ana defterlerin muhafaza edildiği ve bu defterlerle ilgili günlük işlemlerin yapıldığı devlet dairesi. Erhan Afyoncu, "Defterhâne" *TDVİA,* C. 9, İstanbul 1994, s.100.
[1825] VGMA Defter No: 608-1 / Sayfa No: 175 / Sıra No: 204.

الشرعية وقف مزبورك صحة[1826] و لزومنه حكم شرعي بيوروب من بعد وقف مذكورك صحيح و لازم و نقضي و فسخي محال اولمغين محال اولندي "فَمَنْ بَدَّلَهُ بَعْدَ مَا سَمِعَهُ فَإِنَّمَا إِثْمُهُ عَلَى الَّذِينَ يُبَدِّلُونَهُۥٓ إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ"[1827] تحريرًا في اليوم الرابع من شهر صفر الخير سنة ثلث و ثلثين (ثلاثين) و ثلثمأة (ثلاثمائة) و ألف.

(2) خلاصئة وقفية ٢٨٢٦ / ٣٢ قيود وقفية نومروسي ١٩٤٥

(3) اشبو صورت[1828] وقفية شوراي اوقافك ٢ شباط ٣٣١ تاريخلي قرارينه مستندًا ٦ جمازي الآخر ٣٣٦ تاريخنده صدور ايدن إرادء علية موجبنجه قيد اولوندي.

(4) نقلت من أصل الوقفية معمول به نمقه الفقير إليه سبحانه و تعالى خليل القاضي بحوضه عفى عنه.

(5) نقلت من أصل الوقفية الصحيحة يعمل بلزومها نمقه الفقير محمد ابن يوسف المولى بقضاء حوضه

(6) من الوقفية[1829] مصحح شرعًا ينظر بعمل بما فيه نمقه الفقير عبد الوهاب القاضي باماسيه عفى عنه.

(7) الصالحات و على رسوله و انبيائه الصلوات الذكيات و على آله و اتباعه و خلفائه و اصحابه في .....[1830]

(8) أما بعد... فهذا ذكر ما أقرّ عندي احتضر لدي بمحروسة اماسيه في اوايل (اوائل) جمازي الآخرة سنة ثمان و اربعين و ستمائة.

(9) المؤيد المظفر زين الدين امير الحاج ابن البركات فصال الجندي احسن الله إليه و إلى والديه من صحة عقله و بدنه و جواز أموره و عامة تصرفاته الشرعية إنّه وقف و حبس قطعة أرض في جوار الكرم الذي له و تحت تصرفه في تعمير محرون بناقوع رحبة و سعة من حدود اربعة الحد الأول ينتهي إلى ملك عيسى بن ايلداش و الحد الثاني ينتهي الجبل الذي يعرف و الحد الثالث ينتهي إلى ثاثاني و الحد الرابع ينتهي إلى مقبرة المسلمين لبني عليها مسجد و تربة فقط موضع المسجد ثمانية أزرع طولها و ستة أزرع عرضها و موضع الترابه ستة أزرع في ستة ابتغاءً مرضاة الله و طلبًا لمزيد ثوابه و هربًا من أليم عذابه اعتق به وجه من النار "يَوْمَ لَا يَنْفَعُ مَالٌ وَلَا بَنُونَ ۙ & إِلَّا مَنْ أَتَى اللَّهَ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ "[1831] يوم اتم المرء ..... "يَوْمَ تَجِدُ كُلُّ نَفْسٍ مَا عَمِلَتْ مِنْ خَيْرٍ مُحْضَرًا"[1832].

(10) ثم ذكر الواقف المذكور أحسن الله عاقبته في لدي إنّه وقف قطعة الأرض المذكور المحدود ظاهر محروسة اماسيه و جميع الأرض الكائنة في ولاية بافره حماه الله تعالى عن الآفات القرية المدعوة ايازمه مشتملة

[1826] Belgede (صحت) şeklinde yazılmış ancak imla açısından (صحة) şeklinde olmasının daha doğru olacağını düşündüğümüz için bu şekilde yazdık.
[1827] Bakara Suresi 2/181.
[1828] Belgede (صورت) şeklinde yazılmış ancak imla açısından (صورة) şeklinde olmasının daha doğru olacağını düşündüğümüz için bu şekilde yazdık.
[1829] Belgede (الوقفيت) şeklinde yazılmış ancak imla açısından (الوقفية) şeklinde olmasının daha doğru olacağını düşündüğümüz için bu şekilde yazdık.
[1830] Siyak-sibak ve mana açısından baktığımızda belgenin başında eksik kısımların olduğu anlaşılmaktadır.
[1831] Şuara Suresi 26/88-89.
[1832] Âl-i İmran Suresi 3/30.

على حدود أربعة الحد الأول ينتهي الى[1833] يرمن اوزي و هو متصل نهر قيا و الحد الثاني ينتهي إلى كرسا و هو متصل إلى طريق جدة فار(د)وس و الحد الثالث ينتهي إلى طريق جادة طامير و تراني و هو متصل طاحوني عن القلح السفلي و الموضع المذكور معروف بايدار و الحد الرابع ينتهي إلى جبل ريح بجملة حدوده و كافة مراسمه و عامة لواحقه و توابعه و سبعمائة رأس من الغنم ذكور و اناثا مختلطين و من الثيران ثلاثون رأسًا و من البقور عشرون رأسًا في الأرض المذكورة المحدودة على المسجد و التربة المذكورة وقفًا صحيحًا شرعيًا مؤبدًا صدقة حسبة لا رجعة فيها من مثله محرمة إلى أن يرث الله الأرض و من عليها و هو خير الوارثين جارية على شرائطها[1834].

(11) لا يباع و لا ينى منه و لا يوهب و لا جزء منه و لا يعارض و لا شيء من ذلك. و يؤاجر كل سنة بما هو أجر مثله.

(12) و شرط الواقف المذكور أحسن عاقبته إن يأخذ من أجر ذلك بما يحتاج إليه هذا الوقف و المسجد و التربة المذكورة من العمارة و المرمة و عامة سير داخلة الوقف ثم تصرف الفاضل الإمام الصالح الذي يصلي بالناس في المسجد المذكور و يتواظب على الصلوات الخمس و على نفرين من الحافظين الذين يواظبون في التربة المذكورة و الإمام كل شهر عشرون درهمًا فضة و للحافظين كل شهر عشرون درهمًا و أربعة أمداد من البُر ثم جعل الواقف أحسن الله عاقبته الفضل من ذلك إلى ولده و هو دورعلي بن زين الدين أمير كاج بن بركات شاه و لاولاد اولاده بطنًا بعد بطن و عقبًا بعد عقب سوي في ذلك بينهم و إذا انقرضوا و لم يبق لهم عقب و لا نسب تصرف ذلك فقراء المسلمين ثم جعل الواقف أحسن الله عاقبه التوليته ذلك و النظر إليه بعده على اولاده كما مر بعدهما إلى فقراء المسلمين باماسيه.

(13) فلما أقر عندي على وجه المزبور و النمط المسطور سمعت مقالته و حكمت بصحة وقفية ذلك و أخرج جميع ملكه و تصرفه و لا يجري حاكم الملكيته أبدًا و لا يجوز ان يغير هذه الصدقة عن سبيلها و شرايطها (شرائطها) فمن سعى في ابطالها و تغييرها عن شرائطها[1835] و سبيلها فعليه لعنة الله و الملائكته و النبيين أجمعين و حرّم الله عليه الجنة و أدخله النار مع الداخلين " يَوْمَ لَا يَنْفَعُ الظَّالِمِينَ مَعْذِرَتُهُمْ وَلَهُمُ اللَّعْنَةُ وَلَهُمْ سُوءُ الدَّارِ"[1836] "فَمَنْ بَدَّلَهُ بَعْدَ مَا سَمِعَهُ فَإِنَّمَا إِثْمُهُ عَلَى الَّذِينَ يُبَدِّلُونَهُ إِنَّ اللهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ"[1837] و أجر الواقف على الحي الكريم.

(14) شهود الحال: شهد بذلك عثمان بن صالح / شهد بذلك عبد الصفا محمد بن علي (عبد الصمد احمد بن علي) / شهد بذلك يوسف بن سليمان / شهد بذلك مصطفى / شهد بذلك محمد بن أحمد / شهد بذلك محمود بن محمد / شهد بذلك ماه ملك ..... العليم.

[1833] Belgede bu kelime (الا) şeklinde yazılmış ancak siyak-sibak ve açısından (الى) şeklinde olmasının daha doğru olacağını ve yanlış yazıldığını düşünerek (الى) şeklinde yazdık ve tercüme ettik.
[1834] Belgede (شراطها) şeklinde yazılmış ancak imla açısından (شلائطعا) şeklinde olmasının daha doğru olacağını düşündüğümüz için bu şekilde yazdık.
[1835] Belgede (شرايطها) şeklinde yazılmış ancak imla açısından (شلائطعا) şeklinde olmasının daha doğru olacağını düşündüğümüz için bu şekilde yazdık.
[1836] Mü'min Sûresi 40/52.
[1837] Bakara Suresi 2/181.

(15) با فرمان عالي دفترخانهء عامره ده حفظ اولونان وقفيه ء معمول بها صورتلرينه أصلندن نقل اولندي تحريرًا اوائل صفر الخير سنة تسع و ثلاثين مأئة الف (١٠–١١٣٩/٠٢/٢٠)

(16) اشبو صورة[1838] اصلنه موافق اولمغله تصديق قيلندي ٢٦ كانون الأول ٣٣١

(17) جانبندن نائبي مصطفى / مجلس ادارء عامرة

4.9.1.4. Vakfiye Değerlendirme:

Vakfiyenin başında Osmanlı Türkçesi ile vakfiyenin kaydedildiği tarih ve farklı kadılar tarafından onaylandığını gösteren Arapça notlar yazılmıştır. Aynı şekilde belgenin sonunda da bu şekilde notlar bulunmaktadır. Vakfiyenin başlangıcında genel olarak vakfiyelerin girizgâh bölümlerinde yer alan klasikleşmiş hamdele, salvele ve dua cümlelerinden oluşan bir bölüm varmış ama eksik yazılmış hissi uyandıracak şekilde bir başlangıç söz konusudur. Yine genel olarak vakfiyelerin son bölümlerinde yer alan tanzim/tescil tarihi bu vakfiyede vakfiyenin baş taraflarında yer almakta ve vakfiyenin "altı yüz kırk sekiz senesinin cemâziye'l-âhir ayının başlarında (ilk on gününde)" (H. 1-10.06.648 / M. 31.08.1250 - 09.09.1250) Amasya ilinde tanzim/tescil edildiği belirtilmektedir.

Vâkıf, El-Müeyyed, el-Muzafer Zeyneddin Emirü'l-Hâc ibn el-Berekât Fassâl el-Cündî'dir. Kendisinin akıl ve beden sağlığı yerinde, tüm tasarrufları geçerli iken Naku'daki Ta'mîr Mahrûn'da[1839] kendisine ait ve tasarrufu altında bulunun bir bağın yakınlarındaki, geniş ve ferah diye tanımladığı bir arazi parçasını üzerine sadece yedi (7) zira' uzunluğunda ve altı (6) zira' genişliğinde (7x6) zira yeri (planı, temeli) olan bir mescid ve 6'ya 6 (6x6) zira' yeri (planı, temeli) olan bir türbe inşa edilmesi için vakfetmektedir. Anadolu Selçuklu dönemi vakfiyelerinden bazılarında mimari eserin konumu ile ilgili bilgiler verildiği görülmekle birlikte eserin boyutları ile ilgili bilgi verilen tek vakfiyedir diyebiliriz.

Mevkuf, Amasya şehrinin dışında Bafra vilayetindeki Ayazma isimli bir köydür. Bu ifadeden Ayazma isimli köyün Bafra'ya Bafra'nın da Amasya'ya bağlı olduğunu anlıyoruz. Köyün sınırları ayrıntılı olarak tarif edilmekte ve tüm sınırları, vergileri, eklentileri ve tabileri ile vakfedildiği belirtilmektedir. Ancak arazideki erkek ve dişi karışık yedi yüz (700) baş koyun, otuz (30) baş öküz, yirmi (20) baş inek de

[1838] Belgede (صورت) şeklinde yazılmış ancak imla açısından (صورة) şeklinde olmasının daha doğru olacağını düşündüğümüz için bu şekilde yazdık.

[1839] "Naku'daki Ta'mîr Mahrûm(n)'da" ibaresini yer ismi şeklinde anlayıp tercüme ettik ancak farklı bir manası da olabilir.

vakfedilmektedir. Anadolu Selçuklu dönemi vakfiyelerinin hemen hemen tamamında bazı istisnalar dışında mevkufun içerisindeki her şeyiyle vakfedilmektedir ancak bu vakfiyede içerisindeki büyük ve küçükbaş hayvanlarla birlikte vakfedilmesi de sadece bu vakıfta görülen bir özelliktir.

Vakfiyeyi incelediğimizde özet olarak mimari eserlerle ilgili bazı ipuçları elde edilmektedir. Ancak kesin olarak hangi eser olduğu veya ismi belirtilmemektedir. A. Hüseyin Hüsameddin, Amasya Tarihi adlı eserinde günümüzde Samsun'a bağlı olan Havza ilçesinin o dönem Amasya'ya bağlı olduğunu, Havza Kazası'nın Kamlık Nahiyesi'ne bağlı Dere Köy diye bir köyün olduğunu, Dere Köy'de de Selçuklu emirlerinden "Emirü'l-Hâcc Veliyüddin b. Berekât Şâh" isimli zatın (H.) 647 (M.1249/1250) tarihinde bir câmi ve türbe yaptırıp vakıf tanzim ettiğini belirtmektedir[1840]. Vakfiyede belirtilen cami ve türbe kuvvetle muhtemel A. Hüseyin Hüsameddin'in bahsettiği ve günümüzde Ak Mescid olarak da bilinen Veliyyüddin b. Berekât Şah Camii ve Türbesi'dir. Bu hususu destekleyecek temel argümanları maddeler halinde şöyle sıralayabiliriz:

1- A. Hüseyin Hüsameddin'in Veliyyüddin b. Berekât Şah Camii ve Türbesi'nin (H.) 647 (M. 1249/1250) tarihinde inşa edildiğini ve bir vakıf tanzim edildiğini ifade edilmektedir. Vakfiye ise (H. 10-20.06.648) (M. 31.08.1250 - 09.09.1250) tarihlidir. Buradan eserlerin yapıldığı tarihten yaklaşık bir sene sonrasında vakıf tanzim edildiğini anlayabiliriz ki tarihsel bir uyum söz konusudur.

2- A. Hüseyin Hüsameddin'in vâkıfın ve bânînin ismini "Veliyyüddin" olarak verirken vakfiyede "Zeyneddin" olarak geçmektedir. Ayrıca baba ismi de vakfiyede "Berekât" A. Hüseyin Hüsameddin'de Berekât Şah" şeklinde geçmektedir. Birbirine çok yakın ifadeler olup geçen zaman içerisinde vakfiyede yazan isimde veya caminin isimlendirilmesinde bir değişiklik olmuş veya bir hata söz konusu olmuş olabilir. buna ilaveten ikisinde de "emirü'l-hac" yani hac emiri olarak bahsedilmesi belirttiğimiz iddiayı desteklemektedir.

3- A. Hüseyin Hüsameddin'in "Mübarizüddin İsa bin İldaş isimli birinin bu nahiyede olduğunu belirtmektedir. Vakfiyede cami ve türbenin yapıldığı arazinin sınırları izah edilirken bir tarafının da "İsa b. İldaş'ın mülkü ile sınır olduğu dile

[1840] Abdizade Hüseyin Hüsameddin, Amasya Tarihi, C. 1, s.370.

getirilmiştir. Bu bilgi de vakfiyedeki mevkufun aleyh eserler ve A. Hüseyin Hüsameddin'in belirttiği eserler arasındaki bağlantıyı kuvvetlendirmektedir.

4- Vakfiyede eserlere gelir getirmesi için vakfedilen köyün ismi Ayazma'dır. Bafra'ya bağlı köylerden bir olan İkizpınar Köyü'nün geçmişteki ismi de Ayazma'dır. Günümüzde İkizpınar geçmişte Ayazma diye isimlendirilen bu köy ile Veliyyüddin b. Berekât Şah Camii ve Türbesi'nin bulunduğu Dereköy birbirlerine çok yakındır. Mevkuf arazi, köy veya mezra ile mevkufun aleyh olan eserlerin aynı yerde veya birbirine yakın olması da önemli olup yine vakfiyedeki eserlerle Dereköy'deki eserler arasındaki bağlantıyı kuvvetlendirmektedir. Her ne kadar günümüzde Dereköy Samsun'un Havza ilçesine bağlı, Ayazma (İkizpınar) Köyü Samsun'un Bafra ilçesine bağlı, vakfiyede de Ayazma Köyü'nün Bafra'ya Bafra'nında Amasya'ya bağlı olduğu belirtilse de bu mekanlar birbirine yakın yerler olup geçmişte bu bağlılıkların şartlara göre değişiklik arz etmiş olması mümkündür.

5- İncelediğimiz bu vakfiyenin asıl metnine başlamadan önce vakfiyeyi aslından kopya eden/kaydeden kadılardan/hâkimlerden ikisi Havza kadısıdırlar ve Veliyyüddin b. Berekât Şah Camii (Ak Mescid) ve Türbesi'nin bulunduğu Dereköy günümüzde Havza ilçesine bağlıdır. Ayrıca Amasya kadısının da bu vakfiyeyi onayladığı da belgenin üst bölümünde yer almaktadır ve Samsun'un Havza ilçesinin hatta Bafra ilçesinin geçmişte Amasya'ya bağlı olduğu da malumdur. Yani burada da bir uyum söz konusudur.

6- Günümüzde türbede iki adet sanduka bulunmaktadır. Sandukalarda kime ait olduklarını gösteren kitabe vb. yoktur. Türbenin "Emirü'l-Hâcc Veliyüddin b. Berekât Şâh" ile anılması vakfiyede vâkıfın isminin "Zeyneddin Emirü'l-Hâc ibn el-Berekât Fassâl el-Cündî" şeklinde geçmesi bu zatların iki farklı kişi veya baba isimlerinden yola çıkarak iki kardeş olma ihtimallerini akla getirmektedir. Bu zatların iki farklı kişi (iki kardeş) oldukları değerlendirildiğinde iki kardeşten "Emirü'l-Hâcc Veliyüddin b. Berekât Şâh" vefat edince "Zeyneddin Emirü'l-Hâc ibn el-Berekât Fassâl el-Cündî" buraya bir cami ve türbe yaptırmış, eserin ismi "Emirü'l-Hâcc Veliyüddin b. Berekât Şâh" ile anılmış ve vakfı tanzim eden "Zeyneddin Emirü'l-Hâc ibn el-Berekât Fassâl el-Cündî de daha sonra vefat edince buraya defnedilmiş olabilir. Türbedeki iki sanduka da bu iki kişiye (iki kardeşe) ait olabilir. Ancak bu tamamen bir yorum olup vakfiyedeki eserlerle A. Hüseyin Hüsameddin'in belirttiği eserlerin birbiriyle uzak veya yakın ihtimalle uyuştabileceğine yönelik bir çıkarımdır. Bu iddianın sadece belirtilen

argümanlara dayanılarak doğrulanması elbet mümkün olmayıp farklı bilgi ve belgelere dayanılarak kesin bir sonuca kavuşturulabilir. Fakat çalışmamızın çerçevesini aşacağı için bu kadarıyla iktifa ediyoruz.

Bu bilgilerden hareketle vakfiyede vâkıf tarafından inşa edilmesi şart koşulan cami ve türbe ile Dereköy'deki Veliyyüddin b. Berekât Şah Camii ve Türbesi'nin kuvvetle muhtemel hatta kesin olarak aynı eserler olduğunu söyleyebiliriz.

Vâkıf, öncelikle gelirden vakfın ve vakfın birinci derecede kuruluş amacı olan cami ve türbenin imarı, tamiri ve işleyişi için herhangi bir sınırlama koymadan ne kadar ihtiyaç duyuluyorsa o kadar kullanılmasını, diğer kalemler için ancak bu ihtiyaçların karşılanmasından sonra pay ayrılmasını istemektedir. Bu da vakfın ve mimari eserlerin sadaka-i cariye olarak kendisine sevap kazandırması adına yapılmış bir tahsis olmakla birlikte hem direkt hem de dolaylı olarak mimari eserlerin korunması için önemli bir hususdur. Günümüze gelinceye kadar pek çok değişiklik geçirmiş olabileceğini tahmin etmek zor olmasa da bu eserler günümüzde halen ayaktadır ve genel anlamda mimari tarih açısından özel de de Anadolu Selçuklu Mimarisi açısından önemli ip uçları vermektedir.

Vakfın ve mimari eserlerin sürekliliği açısından bir diğer önemli husus da bu mekanlarla ilgilenecek görevlilerin olmasıdır. İnşa edilen mimari eserler küçük çapta yapılar olduğu için de vakıf biraz küçük çağlı olup sadece imam ve türbedar tayin edilmiştir. Vakfın, mescidin ve türbenin tamir ve bakım masraflarının karşılanmasından sonra artan gelirden de mescidde beş vakit namaz kıldıran sâlih (faziletli, takva sahibi) imama aylık 20 dirhem gümüş ve 4 müd buğday; türbedeki hafızlara da aylık 20 dirhem gümüş ve 4 müd buğday verilmesini şart koşulmaktadır.

İmar ve görevli masraflarından sonra artan gelirin de çocuğu Durali b. Zeyneddin Emir Hac b. Berekât Şah'a ve nesilden nesile çocuklarına ve torunlarına eşit bir şekilde verilmesini; nesilleri kesildiği ve soyundan hiç kimse kalmadığı zaman da Müslüman fakirlere sarf edilmesini şart koşmaktadır. Tevliye ve nezaret görevlerini de önce kendisine sonra nesilden nesile çocuklarına ve torunlarına daha sonra da Amasya'daki Müslüman fakirlere tevdi etmektedir.

4.10. Sivas

4.10.1. Sivas Kesik Köprü (Arslan b. Sinbat b. Gürcü Köprüsü, Ribatı ve Türbesi)

4.10.1.1. Mimari:

Öncelikle şunu belirtmek gerekir ki vakfiyede (القنطرة) şeklinde ifade edilen köprünün yanı sıra Sivas'ın dışında, Sivas'tan Kayseri'ye giden yol üzerinde ve köprüye yakın bir ribattan ve türbeden/merkadden bahsedilmektedir. Ribat ve türbe günümüze ulaşamamıştır ancak köprü yapılan tadilatlarla birlikte günümüze kadar ulaşabilmiştir. Vakfiye H. 12.05.610 / M. 29.09.1213 tarihli olduğuna göre mevkufun aleyh olan ribat, köprü ve türbenin bu tarihten hemen önce inşa edildiğini söylenebilir. Vakfiyede köprünün "A(e)l(i)s Nehri" (نهر الس) üzerine inşa edildiği kaydedilmektedir. Antik dünyanın metinleri, mitolojisi ve ikonografisi için önemli nehirlerden biri olan nehrin Antik Dönemdeki adı "Halys" şeklinde olup "Halys" isminin de nehrin geçtiği yerlerdeki tuzlalardan geldiğini belirtilmektedir[1841]. XIII. yy.da Alis adını taşıyan nehre XV. yy.da Türkmenler tarafından Kızılırmak adının verildiği, Osmanlı döneminde Alis, Âb-ı Sivas ve Kızılırmak olmak üzere nehrin her üç adının da kullanıldığı bilinmektedir[1842]. Günümüzde ise nehir Kızılırmak Nehri olarak isimlendirilmektedir ve Anadolu'nun en uzun nehridir.

Günümüzde "Kesik Köprü" olarak adlandırılan köprü Sivas'ın güneybatısında, eski Sivas-Şarkışla-Kayseri yolunda Kızılırmak Nehri'nin üzerinde kuzey güney doğrultusunda uzanmaktadır. Köprünün bir bölümü toprakla dolduğu için iki bölüm halindedir. Bölümlerinden biri on yedi (Foto. 200, 201) diğeri (Foto. 202) iki gözlü olan köprü toplam on dokuz gözlüdür. Tamamı kesme taşla inşa edilmiştir. Menba (doğu) yönündeki kemer ayaklarında üçgen selyaranlar vardır. Ayakların mansab (batı) yönü ise boştur yani topuk bulunmaz. Köprü gözleri sivri kemerli olup kemerlerin üzerinde korniş uzanır. Korniş üzerinde de iri kesme blok taşlardan yapılmış korkuluk vardır. Köprünün orta kısmı yüksek olduğu için köprü kemerleri yanlara doğru alçalarak devam eder ve uçlarda yol ile birleşir.

[1841] Olcay Zengin Koşan, "Antik Çağ'da Kızılırmak", *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2021, C. 20, S. 3, s.1032-1033.
[1842] Refet Yinanç, "Sivas Abideleri ve Vakıfları 2," *Vakıflar Dergisi*, S. 23, Ankara 1994, s.5.

Fotoğraf 200: Sivas Kesik Köprü Kuzeydoğudan Görünümü

Fotoğraf 201: Sivas Kesik Köprü Güneybatıdan Görünümü

Fotoğraf 202: Sivas Kesik Köprü İkinci Bölümünün Kzeybatıdan Görünümü

4.10.1.2. Vakfiye[1843] Tercümesi:

Sivas Irmağı'nda bulunan Gürcü Köprüsü Vakfı'nın kaydıdır. Kendisiyle amel edilen (yürürlükteki) vakfiye sureti muhasebe evkafı yeniden kaydoldu. Sabık (eski, önceki) nâib (vekil, yetkili) Muhammed Saî'dü'd-din Efendi'nin bilgilendirme emriyle, halen nâib (yetkili, vekil) olan Seyyid Muhammed Emin Efendi'nin meclis mazbatası ile, adı geçen şehrin Evkaf Müdürü Seyyid Ömer Bey'in resmi yazısıyla, Evkaf Müfettişi Seyyid Muhammed Saî'dü'd-din Efendi'nin bilgilendirmesiyle, Evkaf-ı Hümayun Nâzırı (Bakanı) Müşir Mükerrem Seyyid Muhammed Hasib Paşa'nın özetiyle, fermân-ı âlî (yüce ferman, padişah fermanı) ile 4 Rebiülevvel 1263 yılında vaki oldu (gerçekleşti).[1844]

(1) İçeriği benim indimde (bana göre) sahihtir (doğrudur, geçerlidir). Açık olarak, şifahen (bizzat ağzından) duyduğuma göre, adı geçen vâkıfın ikrarı (söylemesi, tasdiki) ile benim huzurumda sabit oldu (yazıldı, gerçekleşti). Müşahede edilene uygun olarak sahihliğine (doğruluğuna, geçerliliğine) hükmettim, imzaladım, icra ettim, hükmüme ve imzama, orada hazır bulunan âdil, güvenilir kişileri şahit gösterdim. Asâkir-i Mem'alik-i Mansur Hâkimi Hüseyin b. Abdülkerim b. Muammed …… tarihinde yazdı.

[1843] VGMA Defter No: 581-2 / Sayfa No: 288 / Sıra No: 290.
[1844] Vakfiyenin başındaki bu not siyakat hattı ile yazılmıştır.

(2) Aslı gibidir… Şânı yüce olana (Allah'a) muhtaç Kayseri şehrine müvellel hilaf (özel, ihtileflı bir davaya bakmak üzere atanan) Seyyid Muhammed Emetî –(Allah) ona mağfiret etsin- yazdı.

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla…

(3) Ömür kalelerinin binalarını ölüm mancınığı ile yaran, bu dünyânın yeni binâlarını zamanların geçmesiyle eskiten, dünya ehline kazâ ve kader oklarını gönderen, onlara bir karar/emir sonucu gelen ve damarlarında karış karış akan, ne kadar dikkatli olsa da hiçbir yaratılmışın tam olarak korunamadığı, iktidar (güç, kuvvet, kudret) sahibleri dışında sadece fakirlere has olmayıp bilakis Allah'ın şehirlerde ve badiyelerde adaletinin işaretleri olan hastalıkları bırakan Allah'a hamd olsun. O'nun (Allah'ın) sürekli devam eden geniş nimetlerine ve sonuçları/etkileri değerli olan kısmetlerine/nasiplerine hamd ederim. Hiçbir ortağı olmayıp tek olan Allah'tan başka ilah olmadığına günâh hastalıklarına şifâ veren bir şehâdetle şehâdet ederim. Nurları/ışıkları parlak deliller, ifadeleri/zikirleri kesin/keskin Kur'an, zihinler ve akıllar için alışılmışın dışında mucizeler, basiret ve vizyon sahibi kişileri gayrete getiren (teşvik eden) ayetler ile Kusay b. Kilâb b. Nezâr ……. gelen/gönderilen -Allah-u Teala ona onun pak ve temiz soyuna, iyilik sahibi dostların ve arkadaşların en seçkinlerine, hayırlı kimseler olan ailesine ve ashabına, yüce nebevî kudsiyete uygun (olana, davranana, yaşayana), hürmete layık, yüceltilmiş, Mustafavî, İmâmî, Abbâsî, Mevlevî, Allah'ın dinine yardım eden Mü'minlerin emiri, âlemlerin Rabb'inin halifesine Allah-u Teala salât (dua, rahmet) ve selâm buyursun. Hilafetin doğuşu, kaynağı, hedefi dışında bir ışıltı ve parıltı yoktur. İmamet anlayışı, ışığı ve parlaklığı dışında parlak bir kazanç ve bilinç yoktur. Toplumun işleri kapandığında azimlerinin/kararlılıklarının anahtarları onu açar. Şirk ehlinin şiddetini ve şüphesi onun gazabının vechinde devam etmez. Nimetlerinin bulutları ümmetlerin üzerinde bol bol yağarak devam eder gider. Kerem/cömertlik bahçesi apaçık bir sevinçle gelen kişinin bakışı/manzarası içindir. Ağızlar, cömertliğinin zikri ile güzel kokulu bir surettedir (güzel kokar). Allah-u Teala'nın yardımı şerefelerinin (balkonlarının, kalelerinin, siperlerinin) etrafında döner durur. Onun (Allah'ın) çağrısı bölgenin, (memleketin, toprağın, vatanın) doğusunda ve batısında (her yerde) yürür gider (meşhurdur, bilinir). Onun temizliği/dürüstlüğü insanlara uyumludur (karışır/iç içedir). Yüksek tabakaya çeşit çeşit yağar. Ehl-i İslam, onun adaletinin nuru ile parlar, faziletinin/ihsanının yağmuru ile çağlar/coşar. Hak sağa sola yayılır (her yerde hakimdir). Bidat ehli, korku

içine dalar. Şeriat ehli, Ömer'in adaletinin gömleğinin içine girer. Din, yardım eden görünüşüyle ağzı tebessüm ettirir. Allah, cömertliği ile, güzel ardımı ile çağlar geçtikçe gölgesini, asırlar geçtikçe de celalini (azametini) ebedi kılsın.

(4) Asıl meseleye gelince… Bu yazılı belgeye, hıyanet ve zulümüm perişanlığından (uzaklaşıp) emanete riayet ve din kurallarına uyma vasıfları ile muttasıf, sözü isabetli, adalette ısrarcı ve hali iyi olmakla işaretli/nam salmış meşhur bağışçılar, belgenin sonunda yazılarının ve kaleme aldıklarının ifadesiyle, gönüllülerin/bağışçıların isimlerinin ve neseplerinin yazılmasıyla, doğruluğun ve dürüstlüğün nuru ile tezyin edilmiş yalan ve şüphe emarelerinden uzak, şüphenin ve kargaşanın engel teşkil etmesinden yükselmiş/kurtulmuş bir şehadetle şahitlik ettikleri ifade/anlatım üzerine uygulandı/yürürlüğe konuldu. Onlar (bu şâhidler), hicrî altı yüz on senesi Cemâziye´l-evvel'in on ikinci günü (12.05.610), yüce, ulu, bilge, âlim, âdil muzaffer, müeyyed (desteklenen), mansûr (yardım olunan), müşeyyed (yüceltilen), dinin ve devletin aslanı, cihânda emirlerinin meliki, devletin seçkini, hazretin övüncü, memleketlerin direği, meliklerin ve sultanların güvenci, emir, isfahsalar, kutluğ, uluğ, yavaş, yetenekli, hâcib (kapıcı, kapıcı başı), Ebu'l-Leys Arslan b. Sa(i)nbat b. Gürci'nin -Allah konumunu/sağlamlığını devam ettirsin, hükmü dünyanın sonuna kadar uzun olsun/devam etsin, söz söylediğinde düşüncesinde/aklında gizli olanı, halinde saklı olanı, malına sirayet edeni ortaya çıkarsın.- hazır bulunduğu mecliste hazır bulundular.

(5) (Adı geçen emir, vâkıf anladı ki); dünya, âdîdir, alçaklığın sığınağıdır, ayıplanma yurdudur, kalıcı değil geçici bir yurttur, bekası yoktur, meşakkati ve bedbahtlığı kadimdir, bahar bulutları gibi süratle geçer, geniş bir serâbın aldatması gibi aldatır, kim orada ebedi olarak kalmak isterse onu zelil eder, kim ona güvenirse boyun eğdirir. Hiçbir nebî nübüvvetinden, hiçbir inatçı zorba cebbâr kuvvetinden, hiçbir kahredici/ezici sultan saltanatından ve hiçbir kibirli melik hükümdarlığından dolayı orada ebedi kalamadı. Onun (dünyanın) felaketleri eğlencelerinin güzelliklerini bozar. Kaygıların isabet ettiği güzelliklerin/iyiliklerin azabı, felaketlerin azabına karıştı. Çokluğun tatlılığı mutlu eder sonra alışılan şeylerin geçip gitmesi üzer. Her nişanlandığı/sözlendiği kişiden ayrılan, her talibini helak eden bir kadın ve evladını (önce) öpen sonra önemsemeyen, (önce) emzirip sonra ayıran anne gibidir. Akıllı, onun zehir ile karışık lezzetlerine güvenmez, arkasından keder gelecek mutluluğuna oturmaz (kanmaz). Emelini/arzusunu kısa/sınırlı tutan, amelini (Allah'a) hasreder, ölümü zihninde tutar (ölümü hatırlar), her zaman Allah'a karşı hakkıyla muttaki olan,

şehvetlerinin sırtından inen, saatlerini ibadetlere hasreden, tüm gücüyle çaba gösteren, kalp gözüyle dikkatlice bakan, (ahirete hazırlık için) azık biriktirmek için hazırlanan, merci ve mead günü (Kıyamet Günü) için hazırlık ve direnç (güç, kuvvet) elde etmekle yetinen/kanaat eden kişiye müjdeler olsun. Bu (söz), konuşmasının muhtevası, amacının ve içindekilerin özeti, (yaptığı) öğüdünün sonucu, mesajının neticesi olduğunda onların (şahitlerin) yanında karar verdi, onların (şahitlerin) huzurunda kabul etti, izahat durumunda herhangi bir aracı ve tercüman olmaksızın, bizzat bağımsız olarak, tasarruflarının sahibi olarak, üstünde herhangi bir otorite olmadan kendisine nispet edilen şeylerde güvenilir olarak lisanıyla ifade ettiği hususlarda onları (şahitleri) kendisine şahit gösterdi.

(6) (Vâkıf), yüce sultan, ulu şahların şahı, ümmetlerin fertlerinin sahibi, Arap ve Acem sultanlarının önderi, cihan meliklerinin efendisi, Allah'ın arzının sultanı, Allah'ın kullarının koruyucusu, Allah'ın beldelerinin himaye eden, Allah'ın halifesinin yardımcısı, dinin ve dünyanın şerefi, İslam'ın ve Müslümanların yardımcısı, sultanların ve meliklerin tâcı, cihanda adaleti ihya eden, zalimlerden mazlumların hakkını alan, kâfirleri ve müşrikleri yok eden, hâricîleri ve (kötülükte) inatçı olanları ezen, zındıkları ve dinden dönenleri kahreden, gazilerin ve mücahidlerin sığınağı, gelen (sığınan) asilerin sığınağı/melcei, muvahhid cemaatinin sığınağı, putperestlerin (belini) kıran, haçlıların torunlarını/soylarını sona erdiren, zamanın dağınık işlerini düzenleyen, birliğin (kıran haccının, nikahın) sahibi, Kur'an'ın icaplarına uyan, muzaffer devletin asaleti ve ulusu, parlak/ışık saçan milletin güzelliği ve ışıltısı, göz alıcı/parlak milletin değeri/değerlisi ve güzeli/güzelliği, hilâfete/halifeliğe destek veren, halkı korkudan kurtaran, Selçuklu ailesinin dayanağı, sultanların sultanı, sultan, gâlip, ebu'l-feth (fethin babası, fethin sâhibi), Emîrü'l-Mü'minin yardımcısı, Keykavus ibn sultan, said, şehid Keyhüsrev ibn Kılıçarslan b. Mesud'un -Allah otoritesine/bayrağına/önde gelenlerine yardım etsin, imza atacak kalemlerini parlatsın- umûmî (geniş) şefkatinin gereğince ve ulu âriflerinin/bilgelerinin muvafakatı üzere bağışlanan, layık görülen, şerefli ve saygıdeğer hazretten iktibas edilen (alınan), yüce ve ulu makamdan bahşedilen şeyi/şeyleri vakfetti, tasadduk etti ve habs etti.

(7) Adı geçen vâkıf -Allah izzetini dâim eylesin, onu koruması altına alsın- riya şâibesinden (uzak) saf bir niyetle, nurlu, parlak, temiz bir inançla, Allah'ın umûmî/geniş fazlını ümit ederek, büyük/geniş kuvvetini isteyerek, bu belge açıklanıncaya, beyanı ulaşan bu vakıf gerçeklene kadar hakkı ve mülkü olan, eli ve

mülkiyeti altında olan, avucunda ve tasarrufu altında olan, bundan sonra tafsilatlı olarak açıklanacak olan, şeri (dine, kanuna uygun) olarak sabit ve geçerli olan malların tamamını vakfetti. Vakfettiği şeyler şunlardır:

(8) Rum beldelerinden biri olan Sivas -Allah korusun ve muhafaza etsin- beldesi hâricinde oraya (Sivas'a) bağlı oranın (Sivas'ın) eklentilerinden olan A(e)l(i)s Nehri yakınında bulunan birbirine bitişik ve birbirini çevreleyen biri Tereblîsîk diğeri de Menfesîk isminde iki köyün tamamı... Bu iki çiftliğin dört sınırı vardır: İkisinindir ve ikisi içindir, o ikisinin ormanlarının sonudur, o ikisinden en sonudur. Birincisi, Kârtifrus diye bilinen caddeye ulaşır ve tamâmı Emîr Şahabeddin Hacı Bermûnî oğlu Emir Hasan Candar'ın Ribatı'na vakfedilen araziler ile sınırdır. İkincisi, Akçe Yakub ve Hayt Efrik Köyleri arazileri ile sınırdır. Üçüncüsü, Kâr(i)mîkâr diye bilinen yer ile sınırdır ve tamamı A(e)l(i)s Nehri'nde son bulur. Dördüncüsü, Ağfenikar mevki ile sınırdır ve tamâmı adı geçen nehirde son bulur.

(9) Farklı arazileri kapsayan Bedbol (Bedpol) adıyla bilinen mezranın tamamı…

(10) Şen(t)krak diye bilinen bir parça arazinin tamamı… Dört sınırı vardır. Birincisi, Üsküriç Köyü arazisi ile sınırdır. İkincisi, İlmelek mülkü diye bilinen arazi ile sınırdır. Üçüncüsü, yol ile sınırdır. Dördüncüsü adı geçen nehirle sınırdır.

(11) Dört sınırı olan bir parça arazinin tamâmı… Birincisi, Sultaniye arazisi ile sınırdır. İkincisi, Âl-i Baba Sisin (Baba Sisin ailesi) mülkü diye bilinen yer ile sınırdır. Üçüncüsü, Sercîs mülkü diye bilinen (yer ile sınırdır). Dördüncüsü, Tros(ş) mülkü diye bilinen (yer ile sınırdır).

(12) Adı geçen vâkıfın köprüsüne yakın, dört sınırı olan bir parça arazinin tamamı… Birincisi ve ikincisi adı geçen A(e)l(i)s Nehri ile sınırdır. İkincisi, Yenbeliğ yolu ile sınırdır. Üçüncüsü, Ağfikar ile sınırdır. Dördüncüsü, Şenlak Köyü sınırı ile sınırdır.

(13) Dört sınırı olan bir parça arazinin tamamı… Birincisi, Keriküvis mülkü ile sınırdır. İkinci ve üçüncüsü Mağfesik Köyü sınırı ile sınırdır. Dördüncüsü yol ile sınırdır.

(14) Adı geçen Sivas Kasabası kabri ile sınır olan adı geçen köprüye yakın bir parça arazinin tamamı… Dört sınırı vardır. Birincisi, adı geçen A(e)l(i)s Nehri ile sınırdır. İkincisi, orada bulunan Sultânîye Arazisi ile sınırdır. Üçüncüsü, Cemme Yolu ile sınırdır. Dördüncüsü, adı geçen mezra ile sınırdır.

(15) Bundan önce (hemen yukarıda) adı geçen araziye yakın bir parça arazinin tamamı… Dört sınırı vardır: Birincisi, Tedernek Mülkü diye bilinen (yer) ile sınırdır. İkincisi, Kedrikeyka diye bilinen arazi ile sınırdır. Üçüncüsü, Sel Deresi ile sınırdır. Dördüncüsü yol ile sınırdır.

(16) Adı geçen köprüye yakın, birbirine bitişik üç parça arazinin tamamı… Dört sınırı vardır: Birincisi, Berende Köyü Yolu'na sınırdır. İkincisi, Şehinşâh Milkü diye bilinen (yer) ile sınırdır. Üçüncüsü, Bahaddin Musa el-Candar mülkü ile sınırdır. Dördüncüsü, Cemme Yolu ile sınırdır.

(17) Adı geçen bu araziye yakın bir parça arazinin tamamı… Dört sınırı vardır. Birincisi, Berenda Köyü Yolu ile sınrıdır. İkincisi Cemme Yolu ile sınırdır. Üçüncüsü, orada bulunan Akdağı Arazisi ile sınırdır. Dördüncüsü, Bahaddin Musa el-Candar mülkü diye bilinen (yer) ile sınırdır.

(18) Köprüye yakın birbirine bitişik üç parça arazinin tamamı… Dört sınırı vardır. Birincisi, Cemme Yolu ile sınırdır. İkincisi, orada bulunan, Akdağı Çayırı'nda akan nehir ile sınırdır. Üçüncüsü, adı geçen köprü yolu ile sınırdır. Dördüncüsü, Bahaddin Musa el-Candar Mülkü ile sınırdır.

(19) Arslan Mezrası diye bilinen mezraya yakın bir parça arazinin tamamı… Dört sınırı vardır. Birincisi, Zalik (Zâk) Mülkü diye bilinen (yer) ile sınırdır. İkincisi Seyl (Sel) Vadisi ile sınırdır. Üçüncüsü Lala Kaymaz Mülkü ile sınırdır. Dördüncüsü, Arslan Mezrası diye bilinen mezranın sınırı ile sınırdır.

(20) Adı geçen Arslan Mezrası'nın içinde bulunan bir parça arazinin tamamı… Dört sınırı vardır. Birincisi, Uşak Mülkü ile sınırdır. İkincisi, Tarîf Mezrası sınırı ile sınırdır. Üçüncüsü, adı geçen Arslan Mezrası sınırı ile sınırdır. Dördüncüsü, Se(y)l Vadisi ile sınırdır.

(21) Kârısun diye bilinen yerde bulunan bir parça arazinin tamamı… Dört sınırı vardır. Birincisi, Semak Ofid Nehri ile sınırdır. İkincisi, yol ile sınırdır. Üçüncüsü, Sultâniye Arazisi ile sınırdır. Dördüncüsü, Bahaddin Musa el-Candar Mülkü ile sınırdır.

(22) Adı geçen A(e)l(i)s Nehri yakınında bir parça arazinin tamamı… Dört sınırı vardır. Birincisi, adı geçen A(e)l(i)s Nehri ile sınırdır. İkincisi, yol ile sınırdır. Üçüncüsü, adı geçen vâkıfın mülkü olarak bilinen (yer) ile sınırdır. Dördüncüsü, Afd(r)ik Mülkü diye bilinen (yer) ile sınırdır.

(23) Sübütro(u)s Kilisesi´ne yakın bir parça arazinin tamamı… Dört sınırı vardır. Birincisi, Zâlik (Zâk) Mülkü diye bilinen (yer) ile sınırlıdır. İkincisi, Sübüturo(u)s Tepesi ile sınırdır. Üçüncüsü, Makarri diye bilinen yer ile sınırdır. Dördüncüsü, orada Akdağı diye bilinen yer ile sınırdır.

(24) Aynı şekilde adı geçen bu kiliseye yakın bir parça arazinin tamamı… Dört sınırı vardır. Birincisi, Zâlik (Zâk) Mülkü diye bilinen (yer) ile sınırdır. İkincisi, yol ile sınırdır. Üçüncüsü Sübütros Arazisi ile sınırdır. Dördüncüsü, Bedrunak Mülkü diye bilinen (yer) ile sınırdır.

(25) Zûfîr diye bilinen yerdeki mahallede/bölgede Her Cender Ferânı Vâhid'in bir parça arazisinin tamamı… Adı geçen bu parçanın özellikle Ka(ı)rar Mezrası'nın dört sınırı vardır. Birincisi, Küluğ Diyeğ diye bilinen yer ile sınırdır. İkincisi, adı geçen Zûfîr diye bilinen (yere) ulaşır. Üçüncüsü, Berir diye bilinen yer ile sınırdır. Dördüncüsü, adı geçen A(e)l(i)s Nehri ile sınırdır.

(26) Ha(u)lidî Mezrası diye isimlendirilen mezrada bulunan bir parça arazinin tamamı… Dört sınırı vardır. Hepsi de oradaki Sultaniye Arazisi ile sınırdır.

(27) Emir Sifehsalar ……..dîn Subaşı Bey'in çayırlarına yakın çayırın tamamı… Dört sınırı vardır. Birincisi, adı geçen otlak ile sınırdır. İkincisi, Sultaniye Arazisi ile sınırdır. Üçüncüsü, Efd(r)îk diye bilinen (yer) ile sınırdır. Dördüncüsü, Rumî diye bilinen (yer) ile sınırdır.

(28) Adı geçen Sübtüros´a yakın bir parça arazinin tamamı… Dört sınırı vardır. Birincisi, Şe(n)tkerak Köyü yolu ile sınırdır. İkincisi, adı geçen A(e)l(i)s Nehri ile sınırdır. Üçüncüsü, İsnakrador diye bilinen arazisi ile sınırdır. Dördüncüsü, Korkika diye bilinen yer ile sınırdır.

(29) Semmak(t) Ofir diye bilinen arazide bir parça arazinin tamamı… dört sınırı vardır: Birincisi, Ef(r)dik arazisi ile sınırdır. İkincisi, Harsudlu diye bilinen (yer) ile sınırdır. Üçüncüsü, yol ile sınırdır. Dördüncüsü, Se(y)l Vadisi ile sınırdır.

(30) Rum beldelerinden bir belde olan konumu korunmuş Kayseri Beldesi'nin dışında, onun (Kayseri'nin) kalelerinden bir kale olan Harseniz Kalesi bölgesinde/mahallinde bulunan, Serîha diye isimlendirilen köyün eklentileriyle ve (oraya) bağlı olan yerleriyle (birlikte) tamamı… Dört sınırı vardır: Birincisi, Gühertaş Köyü ile sınırdır ve tamamı Sürhodir Dağı, meslehâya (silahlık) (??) ile bitişik olan …… Üyük (Höyük) ile, Yüzerlik (Buzedlik) Köyü ve Belviran ile sınırdır. İkincisi,

Af(k)rîson diye bilinen (yer) ile sınırdır ve tamamı Ardaş Dağı´nda, Belazer Dağı yolunda, Kuru Çay'da, Samedli Köyü'nde, Kereş Yolu'nda ve Zabelarâda son bulur. Üçüncüsü, Kesifon Köyü ile sınırdır ve tamamı Celaleddin Keygazi Köprüsü yolunun geçidinde, Ayukeruna Köyü'nde Abdül Kabîlesi yolunda son bulur. Dördüncü, Emir'in babasının merkabi (gözetleme yeri, rasathane) ile sınırdır ve tamamı Kerş Yolu'nda, D(t)ilki Özü Yolu'nda, Yazıpınar Sahrası'nın ortasında ve adı geçen Gühertaş Köyü sınırı ile bitişik Sekretli Köyü'nde son bulur.

(31) Adı geçen vâkıf -Allah onun başlangıç yolunu kolaylaşırsın.-, üç köyü ve on beş parça (araziyi) içine alan D(t)epeyol Mezrası'nın tamamını, bu belgede açıklanan, sınırları belirtilen mekanları kapsayan on bir parça (arazinin) tamamını tüm sınırları, hakları, merâfıkı (binada faydalanılan şeyleri), ve merâsimi (düzenlemeleri, vergileri) ve tüm kandilleri(?) ile, adı geçen köylerin tüm evlerini, oralara (kendilerine) bağlı olan, izafe edilen (eklenilen), düzlük, dağ, dere, sulama (kanalları, sulak yerleri), nehirleri, ağaçları, çeşmeleri, kuyuları, su yolları, kamışlıkları, ve kerestelikleri, ……., bahçeleri, ……., yemlikleri, ……., samanlıkları, bilinen su alma hakkı, belirlenen dışkı (gübre, çöp) arma yerleri, belirlenen …… atma yerleri, mamur ve harap yerleri, içindeki ve dışındaki, bitişik ve ayrı, onun olduğu bilinen, onun içinde kabul edilen, ondan kabul edilen, onunla bilinen lehine hakların tümünü, hepsini, tamamen A(e)l(i)s Nehri üzerindeki yapımı ve inşası yazılan (çizilen, resmedilen) kemerli köprüye, oraya (köprüye) yakın, Adı geçen Sivas Kasabası'nın dışında, oradan (Sivas'tan) Kayseri Kasabası'na giden yol üzerinde bulunan ribata, kabrinde kalanlara, türbesinden ve meşhedinden ayrılmayanlara (Türbesine, kabrine, türbesini ihya edenlere) üçte ikisi adları geçen kemerli köprü ve ribata ve üçte biri de adı geçen kabrine/türbesine ve orada bulunanlara olmak üzere üç hisse şeklinde şerî (dinî, kanunî) yöntem üzere, hükmün gereğini içeren, itibarını zedeleyecek her türlü engelden uzak, sıhat (doğruluk, geçerlilik) şartlarını taşıyan bir şekilde ebedî ve şerî (dine, kanuna uygun) bir vakıf, sonsuz, duyulan (ilan edilen), bir habs[1845], dâimî, katî, kesin, karara bağlanmış, sonuçlandırılmış, yürürlüğe girmiş bir tasadduk olarak vakfetti.

(32) Herhangi bir şekilde ve herhangi bir sebeple satılamaz, hibe edilemez, rehin verilemez, varis olunamaz, mülk edinilemez, telef edilemez, yok edilemez, muhalefet

[1845] Buradaki kelimeyi tam olarak okuyamadık ancak siyak-sibak ve mana açısından bu şekilde olabileceğini düşünerek böyle yazdık ve tercüme ettik.

edilemez. Bilakis ebedi/sonsuz olan aslına uygun olarak devam ettirilir ve kuvvetli/sağlam şartı üzere ikame edilir. Zaman geçtikçe onu takip eden/peşinden gelen diğerinin yenilemesi günlerin geçmesi onu (vakfı) kesintiye uğratmaz, ayların ve senelerin devam edip ilerlemesi onu (vakfı) sona erdirmez. Her ne kadar zaman geçse de ondan sonra (gelen) diğerleri, vârislerin en hayırlısı olan Allah yeryüzüne ve onun üzerindekilere vâris oluncaya (kıyamet kopuncaya kadar) onu kuvvetlendirir, ihya eder.

(33) Allah'a, resulüne ve âhiret gününe iman eden hiçbir sultana, padişaha, emire, vezire, müftüye, kadıya/hâkime, vâliye, reise, başkana, muhtesibe ve hiçbir insana bu vakfı bozması, değiştirmesi, dönüştürmesi, iptal etmesi, engellemesi ve ihmal etmesi helal olmaz. Her kim onu (vakfı) eksiltmeye/hasar vermeye ve dönüştürmeye çalışırsa, değiştirmeyi isterse, iptal etmeye ve engellemeye kalkışırsa kesinlikle haram kılınan/yasaklanan bir şey yapmış olur ve günahı hak eder. Bu konuda, Hz. Peygamber -Allah-u Teala ona salât (rahmet, dua) ve selam etsin- "Her kim haksız yere bir karış yere sahip olursa Allah-u Teala Cehennem ateşinde (Cehennemde) yedi katını boynuna geçirir."[1846] dedikten, Allah-u Teala "Zalimlere ise elîm/can yakıcı bir azâb hazırlamıştır."[1847] ve yüce olan (Allah) "Haberiniz olsun ki, Allah'ın lâneti zâlimlerin üzerine olacaktır."[1848] dedikten sonra müttakî (Allah'tan korkan) bir mü'min, nasıl Allah'a itiraz eder ve merhametli bir muvahhid (tevhid inancını benimseyen, Allah'a iman eden) bir mü´min (Allah'a) karşı çıkar. Kim Allah'u Teala'nın kitabına ve Rasulullah'ın -selam onun üzerine olsun- sünnetine muhalefet ederse, Allah'ın ve Rasulünün haram kıldığını helal olarak düşünürse, bu vakfı bozmaya çalışırsa, veya onu yıkmaya girişirse "Allah'ın öfkesine uğramış olur ve onun varacağı yer cehennemdir ve o ne kötü bir sondur."[1849] "Allah'ın, meleklerin ve bütün insanların lâneti onun üstünedir."[1850] azabın temelleri ve cezanın kuralları ile (en ağır cezalar ile) (Allah) onu hesaba çeker, gözetimi/denetimi altında tutar ve karşılığını verir. "O gün zalimlere mazeretlerinin hiçbir faydası olmaz. Lânet onların üzerinedir, kalınacak yerin en kötüsü de onlar içindir."[1851] "(Bu)[1852] öyle bir gündür ki artık konuşamazlar. (Zamanı geçtiği için) kendilerine izin de verilmez ki mazeret bildirsinler."[1853] "O gün herkes

[1846] Buhari, Mezalim 13; Müslim, Müsakat, 139-142.
[1847] İnsan Suresi 76/31.
[1848] Hud Suresi 11/18.
[1849] Enfal Suresi 8/16.
[1850] Bakarsa Suresi 2/161.
[1851] Mü'min Suresi 40/52.
[1852] Belgede ayet-i kerimenin bu kelimesi eksik yazılmıştır.
[1853] Mürselât Suresi 77/35-36.

(yaptığının)[1854] karşılığını bulur. O gün hiçbir haksızlık olmayacaktır; kuşkusuz Allah'ın hesabı çok hızlıdır."[1855]

(34) Özel faydalar hedeflenen, özet olarak ve tafsilatlı olarak (izah edilen) gelirler ile lütfettiği şeyler her an, her zaman ve her fırsatta öncelikle adı geçen vakfın tamirine ve yıkılan yerleri yapmaya, zarar gören yerleri yenilemeye, korumaya, …….. ıslah etmeye ve ihtiyaç hasıl olduğunda gelirlerini arttırmaya sarf edilir. Eğer bu hususlarda ihtiyaç olmazsa mevkûfu aleyhlerin ki onlar da kemerli köprünün, ribatın ve merkadin (mezarın, türbenin) tamirine, sakinlerinin bakımına, bağlılarının/taraftarlarının masraflarına harcanır. Bunlardan artan, değerli mülkler, akarlar ve kıymetli şeyler satın alınabilecek (bir meblağ) temin edilinceye kadar korunur/biriktirilir, nihayet adı geçen bu vakıflara eklenir ve üzerlerine ebedi olarak vakıf hükmü icrâ edilir.

(35) Adı geçen vâkıf, adı geçen bu vakfı malından ayırdı, mülkünden çıkardı, adı geçen vakıfta tevliye ve nezâret (görevini) kendisi şart kıldı. Bu (görevi) bizzat kendisi üstlenir, (kendisine) vekalet edecek kişiyi vekalet verir, dilediği kimseye vasiyet eder, tercih ettiği kişiye yetki verir, istediği kişiye vekil tayin eder ve istediğinde vekaletten azleder. (Vâkıf) hayatta oldukça hiç kimse bu hususlarda itiraz hakkı olamayacaktır. Tevliye ve nezâret (görevini) hiçbir kimseye devretmeden süresi sona erer ve vakti biterse (vefat ederse), vefatının akabinde tevliye ve nezâret (görevi), isimleri Gürcü, Sinbat ve Şid olan çocuklarının içerisinden en reşid, en ideal ve en münasip olana ve nesilleri devam ettiği ve peş peşe geldikleri müddetçe nesilden nesile ve peş peşe onların çocuklarının çocuklarını (torunlarını) atadı. Bunların nesilleri kesilir ve artlarında kimse kalmazsa tevliye görevine onların asebesini[1856] ve nesilleri devam ettiği müddetçe bunların göbekten göbeğe, asırdan asıra onların çocuklarını atadı. Bunların da nesilleri kesilir ve ölürlerse tevliye görevine zevi'l-erhâmını ve devirden devire, nesilden nesile onların çocuklarını atadı. Eğer onlar yok olurlar ve ölürlerse azad edilmiş ve sahibi olduğu ve (sonra) hürriyetine kavuşmuş kölelerini, kölelerini ve onların çocuklarını atadı. Adı geçen, vasıfları belirtilen topluluklardan kimse kalmazsa tevliye görevine Sivas şehrinin hakimliğini yürüten, hükmüne itaat edilen, geçmişi

[1854] Belgede ayet-i kerimenin bu kelimesi eksik yazılmıştır.
[1855] Mü'min Suresi 40/17.
[1856] Baba tarafından gelen erkek akraba ve erkek çocuklar.

temiz, güvenilir, kişiliği temiz, rüşvet ve tamahkarlıkla kirlenmemiş kadıyı/hakimi atadı.

(36) Adı geçen vâkıf kendine ve kendinden sonra adı geçen vakıfta nâzır ve mütevelli olanların hepsine ihtiyaç duyulması halinde adı geçen vakıftan peş peşe üç seneden fazla kiraya verilmemesini, ilk/önceki kiralamanın süresi bitmeden yeni bir kiralama sözleşmesini yapılmamasını, zalim, tamahkar, haksızlıkla üstün gelen (zorba), fesadından/şerrinden korkulan, hile ve aldatmasından emin olunmayan kimselere kiralanmamasını şart koştur. -Allah-u Teala korusun- eğer köprü sel altında (yıkılır), ribat ve meşhed/türbe/kabir yok olur, izleri ve kalıntıları silinir (yok olur), yenilenmesi imkânsız olursa, devamlılığı/kalıcılığı mümkün olmazsa, ayağa kaldırılamazsa, kullanılması zorlaşırsa adı geçen vakıftan hasıl olan fayda ve elde edilen gelir nesilden nesile, göbekten göbeğe "Dilediğini yapan Rabb'inin dilemesi dışında gökler ve yerler durdukça."[1857] (vâkıfın) çocuklarının ve onların çocuklarının olur. "Onu işittikten sonra kim değiştirirse günahı, yalnızca onu değiştirene ait olur. Allah her şeyi işitir, her şeyi bilir."[1858] Kıyamet gününe, "İnsanların âlemlerin rabbinin huzuruna çıkacakları güne"[1859] kadar "Allah-u Teâlâ'nın lâneti de meleklerin ve bütün insanların lânetleri de onların üzerinedir."[1860]

(37) Adı geçen vâkıfın mükafatını iyi/güzel amel yapanın ecrini zayi etmeyip bilakis her bir iyiliğe on kat sevap veren ihsanı bol, cömert ve diri olan Allah verecektir. Adı geçen vâkıf ondan (kendisinden, vâkıftan) sâdır olan vakfiyeye şahit olarak ve hesap görücü olarak kâfi olan Allah-u Teala'yı, sonra tüm melekleri, enbiyanın (peygamberlerin) ve evliyanın (Allah dostlarının) ruhlarını, adı geçen şahitleri şahit kıldı. (Vakıf) emri/işi hükmü ve kararı uygulanan, uygulaması/tatbiki ve imzası/tasdiki geçerli bir çok İslam kadısına/hakimine sunulduktan sonra onlar da Allah-u Teala'nın nimetlerine hamd ederek, peygamberlerinin önderi Hz. Muhammed'e, nesline, ashabına, samimi/ihlaslı kimselere ve Müslümanlara daimi ve bol salât (dua) ve selâm ederek (vâkıftan, vakıf yapan kişiden) sâdır olan vakfiyenin sıhhatine (doğruluğuna, geçerliliğine) hükmettiler, imzaladılar/onayladılar, geçerli kıldılar, izin verdiler, yürürlüğe koydular.

[1857] Hud Suresi 11/107
[1858] Bakara Suresi 2/181.
[1859] Mutaffifin Suresi 83/6.
[1860] Bakara 2/161; Al-i İmran 3/87.

(38) Belgeye (olaya) şahitlik edenler: Bu (belgeye, olaya) Sultânî şahitlik etti. / Adı geçen vâkıf, Allah-u Teala'ın rızasını umarak karar verdiği şeye Abdullah b. Fuzayl esSultânî'yi şahit gösterdi. Kendi sağ (eliyle) yazdı. / Bu (belgeye, olaya) İbrahm b. Musa ibn Ali şahitlik etti. Emri ile yaz(ıl)dı. / Bu (belgeye, olaya) es-Sultânî Muhammed b. İbrahim şahitlik etti ve kendi hattıyla (eliyle) yazdı. / Bu belgenin içindekilere İbn Mesud ibn Mansur b. Muzaffer şahitlik etti. / Bu onurlu şeyin (belgenin) sıhhatine (doğruluğuna, geçerliliğine) Hamza b. Müeyyed şahitlik etti. / Bu (belgeye, olaya) es-Sultânî Şâze şahitlik etti ve kendi hattıyla (eliyle) yazdı. / Bu (belgeye, olaya) es-Sultânî Selkî ibn Abdullah şahitlik etti ve emri e yaz(ıl)dı. / Bu (belgenin) içindekilerin tamamına Ebu Bekir ibn Musa şahitlik etti ve kendi hattıyla (eliyle) yazdı. / Bu (belgeye, olaya) Ebu Bekir ibn ……. ibn Abdülmelik şahitlik etti ve kendi hattıyla (eliyle) (kaydedilen) tarihte yazdı. / Bu onurlu şeyin (belgenin) sıhhatine Muhammed b. Ebi(u)'l-Umeyr (Ebi(u)'l-Ömer) el-Malâtî (Malatyalı) şahitlik etti. / (Belgenin) içeriğine ve içindekilere, Allah'a ham ederek Peygamberine salat ederek ……. muhtaç Abdurrahman b. Abdullah şahitlik etti. / Bu belgenin içeriğine ve içindekilere, Kamil ibn İshak kaydedilen tarihte kendi hattıyla (yazısıyla) şahitlik etti.

4.10.1.3. Vakfiye[1861] Metni:

وقف جسر كورجي در ارماغ سيواس قيد شود صورة وقفيه معمول بها محاسبه اوقاف مجددًا قيد شود فرمود با اعلام محمد صعد الدين افندي نائب سابق السيد محمد امين افندي نائب حالًا با مظبطه مجلس و با انهاء السيد عمر بك مدير اوقاف مدينة مذكور و با اعلام السيد محمد صعد الدين افندي مفتش اوقاف و با تلخيس مشير مكرم السيد محمد حاسيب پاشا ناظر اوقاف همايون با فرمان علي الواقي ٤ ربيع الاول ١٢٦٣.[1862]

(1) صح ما تضمنه عندي و ثبت لدي باقرار الواقف المذكور وفق ما استمعنيه من فلق فيه شفاهًا و حكمت بصحته وفق المشاخد و امضيته و اجزته و اجريته و اشهدت على حكمي و امضائي بما فيه من حضرات من العدول و الثقات حرر الحسين بن عبد الكريم بن محمد الحاكم بعساكر الممالك المنصور ..... في تاريخه.

(2) طبق اصله ... نمقه الفقير إليه عز شأنه السيد محمد امتي المول الخلافة بمدينة قيصريه غفر له.

بسم الله الرحمن الرحيم

(3) الحمد لله المفلق بمنجنوق المنون مشيد قلاع الاعمار المخلق نبد (بند) دار (واد) الادوار جديد بناء هذه الدار المرسل على اهلها سهام الاقضية و الاقدار الموكل بهم اسقامًا تحضرهم عن القرار و تجري فيهم مجرى الدماء في الاشبار لا يعصم كل الانام منها الاعتصام بالحذار و لا تختص بالفقراء دون ذوي الاقتدار بل هي علائم

[1861] VGMA Defter No: 581-2 / Sayfa No: 288 / Sıra No: 290.
[1862] Vakfiyenin başındaki bu not siyakat hattı ile yazılmıştır.

عدل الله في البادين و الحضار احمده على نعمه العميمة القرار و قسمه القيمة الآثار اشهد ان لا اله الا الله وحده لا شريك له شهادة شافية عن عوارض الاوزار و اشهد ان محمد عبده و رسوله بالبرهان الساطع الانوار و القران القاطع الاذكار و المعجزات الخارقة للعقول و الافكار و الايات مشوقة لذو عن البصائر و الابصار منبعثًا عن ..... قسي بن كلاب بن نزار صلى الله تعالى عليه و على عترته الاطياب الاطهار و خيرته من الآل و الاصحاب الابرار و على الموافق المقدسة النبوية المعظمة و المقار الممجدة المكرمة المصطفوية الامامية العباسية المولوية الناصرة لدين الله امير المؤمنين و خليفة رب العالمين فما من مشرقة و طالعة الّا و من مطلع الخلافة منشئها و معادها و لا بارقه عائدة و عارفة إلا ومن افق الامامته تلألئها و لمعانها و لا تفتح مغالق امور الجمهور الّا بمفاتيح عزماتها و لا تفكّ/و لا تحلّ غرب اهل الشرك و الشك الابشرة نقماتها لا زالت صحائب نعمها على الامم ماطرة و رياض كرمها لمناظر من يردها بهجة ظاهرة و الافواه بذكر منتها اوجه عاطرة و نصرة الله تعالى حول شرفاتها دائرة و دعواتها في مشارق الارض و مغاربها سائرة مازجت زكائها على الورى و ردت الانواع على السرى فاهل الاسلام متألقة بانوار عدلها متدفقة بامطار فضلها و الحق يضرب يمنة و يسرة و اهل البدع خاضوا من الفزع غمرة و الشرع بدخل في جلابيب عدل العمري و الدين باسم الثغر بالنظر الناصرى خلد الله على مر الدهور ظلالها و ابد على كر العصور جلالها بمنته و حسن عونه.

(4) اما بعد فهذا المستطر يقتضى على ذكر ما شهد المتبرعون بتقرير خطهم و كتبتهم المتطوعون بتحرير اسمهم و نسبتهم آخره شهادة متحلية بانوار الصدق و الصواب متخلية عن آثار الافك و الارتياب متعلية عن اعتوار الشك و الاضطراب من المشاهير المتصفين بصفة الامانة و الديانة عن كدر الغدر و الخيانة المتسمين بسمة سداد المقالة و عناد العدالة و صلاح الحالة. انهم حضروا مجلسًا حضر فيه الثاني عشر من شهر جمزي الاول احد شهور سنة عشر و سنة مائة هجرة طيبة الامير الاصفهسلار الاجل الكبير المبجل الحبر العالم العادل المظفر المؤيد المنصور المشيد اسد الدولة و الدين ملك الامراء في العالمين اختيار الدولة و افتخار الحضرة عماد المملكة معتمد الملوك و السلاطين قتلغ الوغ يواش قادر حاجب حاسوب ابو الليث ارسلان بن سنباط بن كورجي ادام الله تمكينه و سبط إلى المباد يمينه_و اظهر في ايراد مقاله ما اضمر من اعتقاد باله و افتقاد حاله و انتقال ماله.

(5) ان الدنيا الدنية مأوى الدنية و مثوى الزرية دار ممر لا دار مقر عديمة البقاء مديمة العناء و الشفاء تمر مر السحاب في الربيع و تغر غر السراب المليع من اخلد اليها اضرعته و من اعتمد عليها صرعته لم يخلد فيها نبي لنبوته و لا جبار عنيد لقوته و لا سلطان قاهر لسلطنة و لا ملك متكبر لمملكته قد تخلت دواهيها بمحاسن ملاهيها و اختلطت عذاب اطايبها بصاب همومها غدارة مصاييها تسر بحلو عداتها ثم تسوء بمرّ عاداتها فهي حسناء تفرك كل خاطب و تهلك كل طالب و أم تقبل اولادها ثم تقل و ترضع بنيها ثم تفصل فالعاقل لا يركن إلى لذتها المشوبة بالسم و لا يسكن إلى مسرتها المعقبة بالهم فطوبى لمن قصر امله و حصر عمله و ابصر اجله و اتقى الله في اوقاته حق تقاته و نزل عن صهوات شهواتها و قصر على الطاعات ساعاته و اجتهد كل الاجتهاد و امعن النظر ببصيرة الفؤاد و تشمر لادخار الزاد و اقتصر على اقتناء العدة و العناد ليوم المرجع و المعاد و لما كان هذا فحوى كلامه و قصارى مطاويه و مرامه و عاقبة موعظته و خاتمة تذكرته اقر عندهم و اعترف لديهم و اشهدهم على نفسه متفوها بلسان حالة البيان من غير واسطة و لا ترجمان مستقلًا بذاته مستبدًا بتصرفاته مأمونًا فيما ينسب إليه غير مولى عليه

(6) إنه وقف و تصدق و حبس ما اقتبس من الحضرة العليا الشريفة و اختص من السدة العظمى المنيفة مما اسدى إليه و احرى عليه على المقتضى العواطف العميمة و مرتضى عوارف الجسيمة السلطان المعظم شهنشاه الاعظم مالك رقاب الامم سيد سلاطين العرب و العجم مولا ملوك العالم سلطان ارض الله راعي عباد الله حامي بلاد الله معين خليفة الله عز الدنيا و الدين غياث السلام (الاسلام) و المسلمين تاج الملوك و السلاطين محي العدل في العالمين منتصف المظلومين من الظالمين قاتل الكفرة و المشركين قامع الخوارج و المتمردين قاهر الزنادقة و الملحدين كهف الغزاة و المجاهدين ملجأ عصاة الوافدين ملاذ العصبة الموحدين قاصم عبدة الاوثان حاسم حفدة الصلبان ناظم شتات الزمان صاحب القرآن موافق موجب القران جلال الدولة القاهرة و علاؤها و جمال الملة الزاهرة و سناؤها و كمال الملة الباهرة و بهائها نصير الخلافة مجير الخلق عن المخافة ركن آل سلجول سلطان سلاطين السلطان الغالب ابو الفتح كيكاوس ابن السلطان السعيد الشهيد كيخسرو ابن قليچ ارسلان بن مسعود ناصر امير المؤمنين نصر الله اعلامه و نضّر لتوقيع اقلامه

(7) وقف الواقف المذكور ادام الله عزته و جعل حراسته[1863] حزده بنية صافية عن شائبة الرياء و طوية صافية النور و الضياء رجاء فضل الله العميم و ابتغاء طوله الجسيم جميع ما صح و ثبت شرعًا انه كان من حقه و ملكه و تحت يده و حوزته و في تصرفاته و قبصته إلى ان اعرب عنه هذا الذكر و وقع عليه هذا الوقف الوارد بياته مفصلًا فيما بعد...

(8) فمن ذلك جميع الضيعتين الكائن موضعهما ظاهر قصبة كرة سيواس احدى كور الروم حماها الله و حرسها و هما من اعمالها و مضافاتها المتصلتين المسماتين احديهما تربليسيك و الاخرى منفسيك القريبين من نهر الس المشتملة عليهما و المحيطة لهما حدود اربعة هي منهما و لهما و آخر غاباتها و اقضى منهما بانهما اولها يلي الجادة المعروفة بكار تفروس و تمامه ينتهي إلى تخوم الاراضي الموقوفة على رباط الامير الحسن الجانداري والد الامير شهاب الدين حاجي برموني و ثانيها يلي اراضي ضيعة اقجه يعقوب و حيط افراك و ثالثها يلي موضعها يعرف بكارمي كار و تمامه ينتهي إلى نهر الس المذكور و رابعها يلي موضعًا يعرف باغفني كار و تمامه ينتهي إلى النهر المذكور

(9) و من ذلك جميع المزرعة المعروفة ببرپول المشتملة على اراضي مختلفة

(10) و منها جميع شقص ارض يعرفن بشنكراك المشتمل عليها حدود اربعة اولها يلي تخوم ضيعة اوسكريج و ثانيها يلي ما يعرف بملك ايلملك و ثالثها يلي الطريق و رابعها يلي النهر المذكور

(11) و منها جميع شقص ارض المشتمل عليها حدود اربعة اولها يلي الارض السلطانية هناك و ثانيها يلي ما يعرف بملك آل بابا سيسين و ثالثها يعرف بملك سرجيس و رابعها يلي ما يعرف بملك تروش

(12) و منها جميع شقص ارض قريبة من قنطرة الواقف المذكور المشتمل عليه حدود اربعة اولها و ثانيها يليان نهر آلس المذكور و ثالثها يلي طريق ينبلغ و ثالثها يلي اعفني كار و رابعها يلي تخوم ضيعة شنلاك

[1863] Belgede bu kelime (الحراسته) şeklinde yazılmış ancak siyak-sibak ve imla açısından (حراسته) şeklinde olmasının daha doğru olacağını düşündüğümüz için bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.

(13) و منها جميع شقص ارض المشتمل عليه حدود اربعة اولها يلي ما يعرف بملك كريكويس و ثانيها و ثالثها يليان تخوم ضيعة مغفسيك و رابعها يلي الطريق

(14) و منها شقص ارض قريبة من القنطرة المذكورة بما يلي مقبرة كورة سيواس المذكورة المشتمل عليه حدود اربعة اولها يلي آلس المذكور و ثانيها يلي الارض السلطانية هناك و ثالثها يلي الطريق الجمة و رابعها يلي المزرعة المذكورة

(15) و منها جميع ارض قريبة من الارض المذكورة قبل هذه المشتملة عليه حدود اربعة اولها يلي ما يعرف بملك تدرنك و ثانيها يلي ارضًا معروفة بكدركيكا و ثالثها يلي وارد السيل و رابعها يلي الطريق

(16) و منها جميع ثلثة اشقاص ارض متصل بعضها ببعض قريبة من القنطرة المذكورة المشتمل عليها حدود اربعة اولها يلي طريقة ضيعة برندا و ثانيها يلي ما يعرف بملك شهنشاه و ثالثها يلي بملك بهاء الدين موسى الجندار و رابعها يلي طريق الجمة

(17) و منها جميع شقص ارض قريبة من هذه الاراضي المذكورة المشتمل عليه حدود اربعة اولها يلي طريق ضيعة برندا و ثانيها يلي طريق الجمة و ثالثها يلي ارضًا اقطاغية هناك و رابعها يلي يعرف بملك بهاء الدين موسى الجاندار

(18) و منها جميع ثلثة اشقاص ارض قريبة من القنطرة متصل بعضها ببعض مشتمل عليها حدود اربعة اولها يلي طريق الجمة و ثانيها يلي نهرًا هناك يجري في المرج الاقطاغي و ثالثها يلي طريق القنطرة المذكورة و رابعها يلي ما يعرف بملك بهاء الدين موسى الجاندار

(19) و منها جميع شقص ارض قريبة من مزرعة تعرف بارسلان المشتمل عليه حدود اربعة اولها يلي ما يعرف بملك ذلك و ثانيها يلي وادي السيل و ثالثها يلي ما يعرف بملك لالا قيماز و رابعها يلي تخوم مزرعة المعروفة بارسلان

(20) و من ذلك جميع شقص ارض كائن موضعها باطن مزرعة ارسلان المذكورة المشتمل عليه حدود اربعة اولها يلي ما يعرف بملك اوشاك و ثانيها يلي تخوم مزرعة تعرف و ثالثها يلي تخوم مزرعة ارسلان المذكورة و رابعها يلي وادي السيل

(21) و من ذلك جميع شقص ارض في موضع يعرف بكاريسون المشتمل عليه حدود اربعة اولها يلي نهر سماك اوفيد و ثانيها يلي طريق و ثالثها يلي الارض السلطانية و رابعها يلي بملك ما يعرف بملك بهاء الدين موسى الجاندار

(22) و من ذلك جميع شقص الارض قريبة من نهر آلس المذكور المشتمل عليه حدود اربعة اولها يلي النهر المذكور و ثانيها يلي طريق و ثالثها يلي ما يعرف بملك الواقف المذكور و رابعها يلي ما يعرف بملك آفريك

(23) و من ذلك جميع شقص الارض قريبة من بيعة سُبُتروس المشتمل عليه حدود اربعة اولها يلي ما يعرف بملك ذلك و ثانيها يلي تلّ سبتروس و ثالثها يلي موضعًا معروفًا بمقرى و رابعها يلي موضعًا اقطاغيًا هناك

(24) و من ذلك جميع شقص الارض قريبة ايضًا من هذه البيعة المذكورة المشتمل عليه حدود اربعة اولها يلي ما يعرف بملك ذلك و ثانيها يلي الطريق و ثالثها يلي اراضي سبتروس رابعها يلي ما يعرف بملك بدروناك

(25) و من ذلك جميع شقص ارض هرجندر فران واحد في صقع موضع يعرف بزوفير و هذا الشقص المذكور سيما مزرعة قرار المشتمل عليه حدود اربعة اولها يلي موضعًا معروفًا بكلوغ ديغ و ثانيها يلي زوفير المذكور و ثالثها يلي موضعًا يعرف ببرير و رابعها يلي نهر آلس المذكور

(26) و من ذلك جميع شقص ارض بمزرعة مسماة بخلدي مشتمل عليه حدود اربعة كلها يلي الاراضي السلطانية هناك

(27) و من ذلك جميع المرج القريب من مرج الامير سفهسالار .....[1864] الدين صوباشي بك المشتمل عليه حدود اربعة اولها يلي المرج المذكور و ثانيها يلي الارض السلطانية و ثالثها يلي ما يعرف باقديك و رابعها يلي ما يعرف بالرومي

(28) و من ذلك جميع شقص ارض قريبة من سبتروس المذكور المشتمل عليه حدود اربعة اولها يلي طريق ضيعة شنكراك و ثانيها يلي نهر آلس المذكور و ثالثها يلي ما يعرف بارض اسنقردور و رابعها يلي موضعًا معروفًا بكوركيكا

(29) و من ذلك جميع شقص ارض من موضع معروف بسماك(ت) اوفير المشتمل عليه حد د اربعة اولها يلي ارض افريك و ثانيها يلي ما يعرف بخرسودلي و ثالثها يلي الطريق و رابعها يلي وادي السيل

(30) و من ذلك جميع الضيعة المسماة بسريخا الكائن موضعها ظاهر كورة محروسة قيصرية احدى كور الروم في صقع قلعة خرسنزا احدى قلاعها من اعمالها و مضافاتها المشتمل عليها حدود اربعة اولها يلي ضيعة كهرتاش و تمامه ينتهي إلى جبل[1865] السورخودر ..... ايوك التي هي متصلة المسلاحة و ضيعة بوزدلك و بل ويران و ثانيها يلي ضيعة المعروفة باقريسون و تمامه ينتهي إلى جبل ارداش و طريق جبل بلاذر و قوري چاي إلى ضيعة صمدلو و طريق كرش إلى ذابلار و ثالثها يلي ضيعة كيثيفو و تمامه ينتهي إلى معبر طريق قنطرة جلال الدين كيغازي إلى ضيعة ايوكرونا و طريق شعب عبدل و رابعها يلي مرقب ابي الامير و تمامه ينتهي إلى طريق كرش و إلى طريق دلكو اوزي و إلى وسط صحرايازي پيكار إلى ضيعة سكرتلو المتصلة بتخوم ضيعة كهر طاش المذكورة

(31) وقف الواقف المذكور سهل الله تعالى عليه سبيل المباد جميع ضياع الثلثة و المزرعة المعروفة بديه يول المحتوية على خمسة عشر شقصًا و جميع اشقاص الاحد عشر المشتملة الاماكن المحدودة الموصوفة في هذا الذكر بجميع حدودها و حقوقها و مرافقها و مراسمها و مصابحها(؟) كلها و جميع بيوتات الضياع المذكورة

[1864] Belgede burada herhangi bir kelime bulunmamaktadır. Ancak siyak-sibak ve mana açısından bakıldığında bir isim olması gerektiği anlaşılmaktadır. Kuvvetle muhtemel istinsah sırasında sehven yazılmamıştır.

[1865] Belgede burada (جليل) şeklinde okunmaya daha müsait bir kelime bulunmaktadır. Ancak mana ve siyak-sibak açısında (جبل) şeklinde olmasının daha doğru olacağını ve istinsah edilirken yanlış yazıldığını düşündüğümüz için (جبل) şeklinde yazdık ve tercüme ettik.

و ما يتعلق بها و ينضاف إليها من سهلها و جبلها و غديرها و سقيها[1866] و انهارها و اشجارها و عيونها و آبارها و قنواتها و قصباتها و مخشبها و محتطها و مقاصمها ..... و رياضها و فرادينها(؟) و معالفها و اصابها(؟) و متابنها و حق شربها المعلوم و ملقى زبلها المرسوم و مرمى كياها(؟) المرسوم و عامرها و غامرها و كل حق هو لها داخل فيها و خارج منها و متصل بها و منفصل عنها و معلوم لها و مغزى إليها و معدود عنها و معروف بها باسرها حذافيرها و تمامها و كمالها على القنطرة المرسومة ببنائها المرسومة بانشائه على نهر آلس المذكور و على الرباط القريبة منها الكائن موضعها ظاهر كورة سيواس المذكورة على الجادة المسلوكة منها إلى كورة قيصرية المذكورة و على مقيمي مرقده و ملازمي تربته و مشهده اثلاثًا ثلثاه على القنطرة و الرباط المذكورين و ثلثه على المرقد المذكور و مقيميه وقفًا مؤبدًا شرعيًا و تصدقًا سرمدًا سمعيًا حبسًا[1867] مخلدًا قطعيًا بتًا بتلًا جزمًا فصلًا جاريًا على نهج الشرع حاويًا مقتضى الحكم عاريًا عن الموانع القادحة جامعًا لشرائط الصحة.

(32) لا يباع[1868] و لا يوهب و لا يرهن و لا يورث و لا يملك و لا يتلف و لا يهلك و لا يخلف لوجه من الوجوه و سبب من الاسباب بل يجري على اصله المؤبد و يقام على شرطه المؤكد لا ينقضه مرور الايام و لا ينقضه كرور الشهور و الاعوام كلّما انقضى زمان جدده آخر مما يليه و مهما مضي اوان اكده آخر بعده يحييه الى ان يرث الله الارض و من عليها و هو خير الوارثين

(33) لا يحل لاحد يؤمن بالله و رسوله و اليوم الآخر من سلطان و ملك و امير و وزير و مفتٍ و قاضٍ و والٍ و رئيس و عميد و محتسب و لا لاحد من الناس قاطبة طرًا نقض هذا الوقف و لا نقضه و لا تغييره و لا تبديله و لا ابطاله و لا تعطيله و لا اهماله و لا تحويله. فمن شرع في نقصه و تحويله و رام عزمًا في تغييره و تبديله و هم في ابطاله و تعطيله فقد ارتكب المحرم و استوجب المعاصم و كيف يتعرض لذلك مؤمن متق أو يتصدى موحد مشفق عن الله تعالى بعد ما قال النبي صلى الله تعالى عليه و سلم "شبر من الارض يأخذه المرء بغير حق طوقه الله من سبع ارضين في نار جهنم"[1869] قال الله تعالى "وَالظَّالِمِينَ اَعَدَّ لَهُمْ عَذَابًا اَلِيمًا"[1870] و قال جلً و علا "اَلَا لَعْنَةُ اللهِ عَلَى الظَّالِمِينَۙ"[1871] فمن خالف كتاب الله تعالى و سنة رسوله عليه السلام و استحل ما حرم الله و رسوله و سعى في فساد هذا الوقف أو تصدى إلى تخريبه "فَقَدْ بَآءَ بِغَضَبٍ مِنَ اللهِ وَمَأْوٰيهُ جَهَنَّمُۜ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ"[1872] "عَلَيْهِمْ لَعْنَةُ اللهِ وَالْمَلٰٓئِكَةِ وَالنَّاسِ اَجْمَعِينَۙ"[1873] و الله حسيبه و مكافيه و مطالبه و مجازيه باقانين العذاب و قوانين

[1866] Belgede bu kelime (سيقهت) şeklinde yazılmış ancak siyak-sibak ve mana açısından (سقيهت) şeklinde olmasının daha doğru olacağını düşündüğümüz için bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.
[1867] Buradaki kelimeyi tam olarak okuyamadık ancak siyak-sibak ve mana açısından bu şekilde olabileceğini düşünerek böyle yazdık ve tercüme ettik.
[1868] Belgede (لا يباعد) şeklinde yazılmış ancak siyak-sibak ve mana açısından (لا يباع) şeklinde olmasının daha doğru olacağını ve yanlış yazıldığını düşündüğümüz için bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.
[1869] Buhari, Mezalim 13; Müslim, Müsakat, 139-142.
[1870] İnsan Suresi 76/31.
[1871] Hud Suresi 11/18.
[1872] Enfal Suresi 8/16.
[1873] Bakara Suresi 2/161.

العقاب "يَوْمَ لَا يَنْفَعُ الظَّالِمِينَ مَعْذِرَتُهُمْ وَلَهُمُ اللَّعْنَةُ وَلَهُمْ سُوءُ الدَّارِ"[1874] " (هٰذَا)[1875] يَوْمُ لَا يَنْطِقُونَ ۙ * وَلَا يُؤْذَنُ لَهُمْ فَيَعْتَذِرُونَ"[1876] "اَلْيَوْمَ تُجْزٰى كُلُّ نَفْسٍ (بِمَا كَسَبَتْ)[1877] لَا ظُلْمَ الْيَوْمَ ۭ اِنَّ اللّٰهَ سَرِيْعُ الْحِسَابِ"[1878]

(34) فما اراد من فوائد مستقلة و تفضل بعوائد مجملة و مفصلة في كل وقت و اوان و حين و زمان يبدأ بصرف ذلك إلى عمارة الوقف المذكور و بناء ما انهدم و استجداد ما ضرب منه و انثلم و اصلاح مرمته و استزادة غلته ان دعت الحاجة إليها و استغنى عنها يصرف إلى عمارة الموقوف عليهم و هو القنطرة و الرباط و المرقد و رعاية مقيميه و نفقة ملازميه فما فضل منها يحفظ/يخزن[1879] و يجمع إلى ان يحصل به ما يشتري من نفائس الاملاك و العقارات و الاعلاق حتى يضاف إلى هذه الاوقاف المذكورة و يجري عليه حكم الوقفية على سبيل التأبيد.

(35) و قد ابان الواقف المذكور هذه الوقف المذكور عن ماله و ازاله عن ملكه و جعل التولى في الوقف المذكور و النظر فيه إلى نفسه يتولى ذلك بذاته و يستنيب فيه من بنوبه و يوصى إلى من يشاء و يفوض إلى من آثر و يوكل فيه من اراد و يعزل عن الوكالة انّى احب و كيف اختار لا اعتراض لاحد من الناس كائنًا من كان فيه عليه ما دام في قيد الحياة فاذا انخرم اجله و انصرم مهله و لم يفوض التولية و النظر إلى غيره من احد من الناس كافة جعل الولاية بعد وفاته و النظر فيه عقيب مماته إلى الارشد و الامثل و الاسد من اولاده و هم المسمون كورجي (كوركجي) و سنباط و شيد و اولد اولادهم ما تعاقبوا و تناسلوا عقبًا فعقبًا نسلًا فنسلًا فان انقطع نسلهم و لم يبق من اعقابهم احد جعل الولاية إلى عصباتهم و اولادهم ما توالدوا بطنًا بعد بطن و قرنًا بعد قرن فإذا انقرضوا و مضو جعل الولاية إلى زوي ارحامه و اولادهم جيلًا فجيلًا قبيلًا فقبيلًا فإذا فنوا و توفّوا جعل الولاية إلى عتقائه و محرريه من مماليكه و ارقائه و اولادهم فإن لم يبق من الطوائف المذكورين الموصوفين احد جعل الولاية إلى قاض عفيف الذيل (الزيل) امين الجيب مهذب النفس غير المتلوثبالرشا و الاطماع يتولى قضاء كورة سيواس و يتعاطى حكمها.

(36) و شرط الواقف المذكور على نفسه و على كل ناظر و متول بعده في الوقف المذكور أن لا يؤجر شيأ من الوقف المذكور عند مسيس الحاجة اكثر من ثلثة سنين متواليات ثم لا يعقد عليه عقد اجارة اخرى حتى تنقضى مدة الاجارة المعقود عليها الاولى و لا يؤجر من ظالم و لا طامع و لا متقلب/متغلب و لا من تخشى غائلته و لا يؤمن مكره و مكيدته فإذا انطمت القنطرة و انمحى الرباط و المشهد عياذًا بالله تعالى و اندرست آثارها و عفت اطلالها و امتنع ايجادها و استحال استمرارها و تعذر حصولها و تعسر انتفاع بها صارت الفوائد الحاصلة من الوقف المذكور عوائد مصروفات إلى الابناء ثم ابنائه نسلا بعد نسل و بطنًا بعد بطن "مَا دَامَتِ السَّمٰوٰتُ وَالْاَرْضُ اِلَّا مَا شَاۗءَ رَبُّكَ ۭ اِنَّ رَبَّكَ فَعَّالٌ لِمَا يُرِيْدُ"[1880] "فَمَنْ بَدَّلَهُ بَعْدَ مَا سَمِعَهُ فَاِنَّمَا اِثْمُهُ عَلَى الَّذِيْنَ يُبَدِّلُوْنَهٗ ۭ اِنَّ اللّٰهَ

[1874] Mü’min Suresi 40/52.
[1875] Belgede ayet-i kerimenin bu kelimesi eksik yazılmamıştır.
[1876] Mürselât Suresi 77/35-36.
[1877] Belgede ayet-i kerimenin bu kelimesi eksik yazılmamıştır.
[1878] Mü’min Suresi 40/17.
[1879] Belgede burada (يحضن) şeklinde okunmaya müsait bir ifade vardır ancak siyak-sibak ve mana açısından (يحفظ) şeklinde veya (يخزن) şeklinde olmasının daha uygun olacağı ve yanlış yazıldığı düşünülerek bu şekilde transkribe edilmiş ve tercüme edilmiştir.
[1880] Hud Suresi 11/7.

سَمِيعٌ عَلِيمٌ"[1881] و "..... عَلَيْهِمْ لَعْنَةُ اللهِ وَالْمَلٰٓئِكَةِ وَالنَّاسِ اَجْمَعِينَ[1882]" إلى يوم القيامة "يَوْمَ يَقُومُ النَّاسُ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ[1883]"

(37) و اجر الواقف المذكور على الحي الحليم الملك الكريم الذي لا يضيع اجر من احسن عملًا بل يجزي بكل حسنة عشر بدلا اشهد الله تعالى الواقف المذكور بهذا الوقف المذكور على نفسه و كفى بالله شهيدًا و حسيبًا ثم ارواح الانبياء و الاولياء ثم الملائكة اجمعين ثم الشهود و المسمين اخره و ذلك بعد ان دفع امره إلى عدة من قضاة الاسلام و ولاة الاحكام و الائمة الحكام ممن ينفذ حكمهم و قضاؤهم و سوّغ تنفيذهم و امظاؤهم فحكموا بصحته الوقفية المذكورة الصادرة عنه و تنفذوه و امضوها و اجازوها و اجروها حامدين لله تعالى على آلائه و مصلين على محمد سيد انبيائه و على عترته و صحابته و اصفائه و مسلمين تسليمًا كثيرًا.

(38) شهود الحال: شهد بذلك السلطاني / استشهد الواقف المذكور بما اقر به ابتغاء مرضاة الله تعالى عبد الله بن فضيل السلطاني و كتبه بيمينه / شهد بذلك ابراهيم بن موسى ابن علي و كتب بامره / شهد بذلك السلطاني محمد بن ابراهيم و كتب بخطه / شهد على مضمون هذا الكتاب ابن مسعود ابن منصور بن مظفر / شهد بصحت هذه المعلي حمزة بن مؤيد / شهد بذلك السلطاني شازة و كتب بخطه / شهد بذلك السلطاني يلقي ابن عبد الله و كتب بامره / شهد بجميع ما فيه ابو بكر ابن موسى و كتب بخطه / شهد بذلك ابو بكر ابن ..... ابن عبد الملك و كتب بخطه في تاريخه / اشهد بصحته هذه المعاني محمد بن ابي العمير (العمر) الملاطي / شهد بمضمونه و بما فيه الفقير ..... عبد الرمن بن عبد الله حامدًا لله و مصليًا على نيبه / اشهد ما فيه مضمونه هذا كتب بخطه كاميل ابن اسحق في التاريخ المذكور.

4.10.1.4. Vakfiye Değerlendirme:

Vakfiye, besmele, hamdele, salvele, şehadet lafızları ile başlanmakta, dünyanın geçici ve aldatıcı olduğu, akıllı kişinin dünya nimetlerine güvenmeyen Allah'a karşı hakkıyla muttaki olup ahiret için hazırlanan kişi olduğu yönündeki düşüncelerden hareketle vâkıfın herhangi bir aracı olmaksızın, bağımsız olarak kendisine nispet edilen şeyleri şahit göstererek vakfettiği, vakfa aykırı bir işlem yapılamayacağı bilakis aslına uygun olarak devam ettirilip kıyamet kopuncaya kadar ihya edilmesi gerektiği, Allah'a, resulüne ve âhiret gününe iman eden hiçbir sultan, vezir vb. yönetici ve insana vakfı bozmasının, değiştirmesinin, dönüştürmesinin ve engellemesinin helal olmayacağı, vakfa hasar vermeye, iptal etmeye ve engellemeye kalkışanların haram kılınan bir şey yapmış olacağı ve bu şekilde davrananların ayet-i kerimeler ve hadis-i şeriflerde belirtilen cezalara duçar olacağı ifade edilmektedir.

[1881] Bakara Suresi 2/181.
[1882] Bakara 2/161; Al-i İmran 3/87.
[1883] Mutaffifin Suresi 83/6.

Vakıf, Anadolu Selçuklu Sultanı Keykavus b. Keyhüsrev b. Kılıçarslan b. Mesud yani I. İzzeddin Keykavus döneminde H. 12.05.610 / M. 29.09.1213 tarihinde düzenlenmiştir. Vakfiyede sultan "ümmetin fertlerinin sahibi, Arap ve Acem sultanlarının önderi, cihan meliklerinin efendisi, Allah'ın arzının sultanı, Allah'ın kullarının koruyucusu, Allah'ın beldelerinin himaye eden, Allah'ın halifesinin yardımcısı, sultanların ve meliklerin tâcı, hâricîleri ve (kötülükte) inatçı olanları ezen, zındıkları ve dinden dönenleri kahreden, gazilerin ve mücahidlerin sığınağı, muvahhid cemaatinin sığınağı, putperestlerin (belini) kıran, haçlıların torunlarını/soylarını sona erdiren, Kur'an'ın icaplarına uyan, hilâfete/halifeliğe destek veren, Selçuklu ailesinin dayanağı, sultanların sultanı, gâlip, ebu'l-feth (fethin babası, fethin sâhibi), Emîrü'l-Mü'minin yardımcısı, Keykavus ibn sultan, said, şehid Keyhüsrev ibn Kılıçarslan b. Mesud" şeklinde tavsif edilmekte, devlet başkanının dini ve dünyevi anlamda bir otorite olduğu, dönemin halifesinin destekçisi olduğu ve ona tabi olduğu anlaşılmaktadır. Övgü ile bahsedilen hilafet makamı "Mustafavî, İmâmî, Abbâsî, Mevlevî" sıfatları kullanılarak tavsif edilmektedir ki buradan da Abbasi halifesine bağlı olunduğu anlaşılmaktadır.

Vakfiyede vâkıfın ismi "Ebu'l-Leys Arslan b. Sa(i)nbat b. Gürci" olarak geçmekte ve "bilge, âlim, âdil, emirlerinin meliki, devletin seçkini, meliklerin ve sultanların güvenci, emir, isfahsalar, kutluğ, uluğ, yavaş, yetenekli, hâcib (kapıcı, kapıcı başı)" gibi sıfatlarla tavsif edilmektedir. Bu bilgilerden hareketle vâkıfın devlet kademesinde emirlik, komutanlık ve hâciplik gibi üst düzey görevler yaptığı anlaşılmaktadır. Bu ifadelerden vâkıfın Gürcü asıllı olduğu da anlaşılmaktadır. Vâkıfla ilgili bu vakfiyenin dışında tarihi kaynaklarda pek bilgi bulunmamaktadır[1884].

Mevkufun aleyh yapılardan biri vakfiyede (القنطرة) şeklinde ifade edilen bir köprü olup köprünün A(e)l(i)s Nehri üzerine inşa edildiği, kemerli bir köprü olduğu, inşasının ve binasının kaydedildiği/planlandığı belirtilmektedir. Bir diğer mevkufun aleyh yapı ise bir ribat (رباط) olup yapının bahsedilen köprüye yakınında olduğu ve Sivas- Kayseri yolu üzerinde bulunduğu ifade edilmektedir. Bu ifadelerden bahsedilen köprünün yapılan tamirat ve tadilatlarla birlikte günümüze ulaşan, eski Sivas- Kayseri yolu üzerindeki Kesik Köprü (Foto. 200, 201, 202) olarak isimlendirilen köprü olduğu anlaşılmaktadır. İnşa kitabesi olmayan köprü için vakfiyedeki H. 12.05.610 / M.

[1884] Refet Yinanç, "Sivas Abideleri ve Vakıfları 2," s.5.

29.09.1213 tarihinden hareketle bu tarihten önce inşa edildiği söylenebilir. Köprünün yapısal özelliklerine baktığımızda Anadolu Selçuklu dönemi köprülerinin genel karakteristiğini taşımaktadır. Bahsedilen ribat ise günümüze ulaşamamış olup vakfiyedeki ifadeden hareketle köprüye yakınlarında yapılacak arkeolojik çalışmalar neticesinde yerinin tespit edilmesi mümkündür. Vakfiyedeki H. 12.05.610 / M. 29.09.1213 tarihinden harektele köprü gibi ribatın da bu tarihten önce inşa edildiği söylenebilir. Vakfiyede köprü ve ribatın vâkıf tarafından inşa edildiğine dair açık bir ifade bulunmamaktadır. Fakat genel teamül olarak kişilerin kendi yaptırdıkları yapılar için vakıf tanzim etmesinden hareketle bu köprü ve ribatın bânîsinin vâkıf "Ebu'l-Leys Arslan b. Sa(i)nbat b. Gürci" olduğunu söyleyebiliriz.

Mevkufun aleyh köprü ve ribat dışında, nerede olduğu açık olarak belirtilmeyen bir türbede kalanlara ve türbeyi ihya edenlere de vakıf gelirinden pay ayrılmaktadır. Fakat burada türbeye ve türbenin binasına değil de türbede bulunan bir nevi türbedar diyebileceğimiz orayı koruyup kollayan kişilere pay ayrılmaktadır. Yani tam olarak mevkufun aleyh bir yapı olarak görünmese de üçüncü bir mevkufun aleyh söz konusudur diyebiliriz. Türbenin bânîsi ve içerisinde medfun olan kişi veya kişilerle ilgili açık bir ifade bulunmamaktadır. Fakat satır aralarında (مرقده) ve (مشهده) gibi ifadeler "merkadi/kabri" "meşhedi/türbesi" gibi ifadeleri yer almaktadır. Bu ifadeleri kendisinin yaptırdığı kabir ve türbe şeklinde anlarsak yapıların bânîsinin vâkıfın kendisi olduğu fakat içerisinde kimin veya kimlerin medfun olduğu bilinmiyor denilebilir. (مرقده) ve (مشهده) "merkadi/kabri" "meşhedi/türbesi" ifadelerini vâkıfın kendisinin medfun olduğu kabri ve türbesi şeklinde anlarsak ya vâkıfın vefat etmeden önce kendi türbesini inşa ettirdiğini ve vefat edince buraya defnedildiğini ya da vakfiye vâkıf vefat ettikten sonra istinsah edildiği için istinsah edildiği dönemin şartları dikkate alınarak kaydedildiği şeklinde yorumlanabilir.

Mevkuf ise Sivas'ın dışında ve Sivas'a bağlı olan A(e)l(i)s Nehri yakınında birbirine bitişik Tereblîsîk ve Menfesîk isminde iki köyün tamamı, Bedbol (Bedpol) adıyla bilinen mezranın tamamı, Şen(t)krak diye bilinen bir parça arazinin tamamı, Arslan Mezrası diye bilinen mezranın içinde bir parça arazi ile aynı mezraya yakın yakın başka bir parça arazinin tamamı, vâkıfın köprüsüne yakın sekiz parça arazinin tamamı, Sivas'ın kabristanlığı ile sınır olan ve adı geçen köprüye yakın bir parça arazinin tamamı, üç parça arazinin tamâmı, Kârısun diye bilinen yerde bulunan bir parça arazinin tamamı, A(e)l(i)s Nehri yakınında bir parça arazinin tamamı,

Sübütro(u)s Kilisesi´ne yakın iki parça arazinin tamamı, Zûfîr diye bilinen yerde Her Cender Ferânı Vâhid'in bir parça arazisinin tamamı, Ha(u)lidî Mezrası diye isimlendirilen mezrada bulunan bir parça arazinin tamamı, Emir Sifehsalar ……..dîn Subaşı Bey'in çayırlarına yakın çayırın tamamı, Sübtüros´a yakın bir parça arazinin tamamı, Semmak(t) Ofir diye bilinen arazide bir parça arazinin tamamı, Kayseri'nin dışında, onun (Kayseri'nin) kalelerinden bir kale olan Harseniz Kalesi bölgesinde/mahallinde bulunan Serîha diye isimlendirilen köyün tamamı, üç köyü ve on beş parça (araziyi) içine alan D(t)epeyol Mezrası'nın tamamıdır. Bunların tüm sınırları, hakları, oralara atfedilen (eklenilen), düzlükleri, dağları, nehirleri, ağaçları, bahçeleri, mamur ve harap yerleri yani her şeyiyle birlikte vakfedildiği belirtilmektedir.

Vakfiyede gelirin üçte ikisi (2/3'ü) köprü ve ribata ve üçte biri (1/3'ü) de kabrine/türbesine ve orada bulunanlara vakfedilmiştir. Bununla birlikte mevkufun gelirinin öncelikle adı geçen vakfın tamiri, yıkılan yerlerinin onarılması, korunması ve ihtiyaç hasıl olduğunda gelirlerini arttırmak için; eğer bu hususlarda ihtiyaç olmazsa mevkûfu aleyh köprü, ribat ve merkadin (mezarın, türbenin) tamiri, sakinlerinin (türbedarlarının) ihtiyaçları, bağlılarının/müntesiplerinin masrafları için sarf edilmesi, bunlardan artanın da değerli mülkler, akarlar ve kıymetli şeyler satın alınabilecek meblağa ulaşıncaya kadar korunup/biriktirilip adı geçen mevkufa eklenmesi ve üzerlerinde vakıf hükmünün icrâ edilmesi; köprünün yıkılması, ribat ve meşhedin/türbenin/kabrin yok olması ve yenilenmesinin imkânsız hale gelmesi durumunda da gelirin nesilden nesile vâkıfın çocuklarının ve onların çocuklarının olması şart koşulmaktadır. Burada öncelikle eserin korunması, buna matuf olarak eserin devamlılığını sağlayacak mevkufun korunması ve daha sonra da mevkufun aleyhin korunması silsilesinin takip edildiği anlaşılmaktadır. En son olarak eserin korunması ve ihyası mümkün olmazsa vâkıfın çocuklarına bırakılması şart koşulmaktadır. Bir eseri inşa etmek ne kadar elzemse hem sevap hem hizmet hem de sanatsal açıdan o eserin devamlılığını sağlamak amacıyla korunmasını sağlamak için tamir vb. şartlar ileri sürmek de önemlidir. Bu husus hemen hemen tüm vakfiyelerde olduğu gibi bu vakfiyede de söz konusudur. Burada ifade edilen önemli bir diğer husus da mevkuf ve mevkufun aleyhin devamlılığı cihetinden harcamalar yapıldıktan sonra artan gelir olursa biriktirilmesi ve yeterli miktara ulaşınca yeni gelir getirici mülkler satın alınıp mevkuf olarak değerlendirilmesinin istenmesidir. Bu husus hem paranın ticari hayata tekrar geri dönmesi hem de eserin ve vakfın ihyası için yeni açılımların yapılması

bakımında dikkat çekicidir.

İhtiyaç duyulması halinde vakıf akaratının peş peşe üç seneden fazla kiraya verilmemesini, ilk/önceki kiralamanın süresi bitmeden yeni bir kiralama sözleşmesini yapılmamasını, zalim, tamahkar, haksızlıkla üstün gelen (zorba), fesadından/şerrinden korkulan, hile ve aldatmasından emin olunmayan kimselere kiralanmamasını şart koşmaktadır. Bu şartla akartın bir şahsın menfaatine tahsis edilmesi gibi bir durumun engellenmek ve çok sayıda kişinin faydalanmasını sağlamak açısından önemlidir.

Vâkıf, tevliye ve nezâret görevini kendisi üstlenmiş, dilediği kişiyi kendisine vekil tayin edip azledebileceği ve hayatta olduğu müddetçe bu konuda hiç kimsenin itiraz edemeyeceğini belirtmektedir. Tevliye ve nezâret görevini devredemeden vefat ederse, vefatının akabinde tevliye ve nezâret (görevi), isimleri Gürcü, Sinbat ve Şid olan çocuklarının içerisinden en reşid ve en münasip olana, onlardan sonra nesilleri devam ettiği müddetçe onların çocuklarına, bunların nesilleri kesilir onların asebesine[1885] ve onların çocuklarına, bunların nesilleri kesilir zevi'l-erhâmına ve onların çocuklarına, bunların nesilleri kesilirse azad edilmiş kölelerine ve onların çocuklarına, bunların da nesilleri kesilirse ve vasıfları belirtilen topluluklardan hiç kimse kalmazsa Sivas şehrinin hakimliğini yürüten, hükmüne itaat edilen, geçmişi temiz, güvenilir, kişiliği temiz, rüşvet ve tamahkarlıkla kirlenmemiş kadıya/hakime tevdi etmektedir. Tevliye ve nezaret görevinin tevdi edildiği kişiler açısından normal bir durum olmakla birlikte bu kişiler için vakfın gelirlerinden bir pay veya bir ücret belirlenmemiş olması dikkat çekicidir. Buradan hareketle türbe ile ilgilenenlerin vâkıfın evlatları olduğu için açık olarak belirtilmemiş olduğu yorumu yapılabilir.

Vakfiyede Sivas ve Kayseri ile ilgili olarak "Rum beldelerinden biri" olduğu belirtilmektedir ki buradan hareketle o dönemde Anadolu'ya Rum denildiğini anlaşılmaktadır. Ayrıca vakfedilen yerler ile ilgili bilgi verilirken Sivas'ın şehirciliği ve mimarisi ile ilgili olarak da bazı ip uçları verilmektedir. Şöyle ki şehirde "sulama (kanalları, sulak yerleri), çeşmeleri, kerestelikleri, belirlenen dışkı atma (kanalizasyon) yerleri" gibi yerlerin olduğu, "Sultaniye arazisi" diye ifade edilen Sultana ait bir arazinin olduğu, "Emîr Şahabeddin Hacı Bermûnî oğlu Emir Hasan Candar Ribatı" ve bu ribatın bir vakfının olduğu, Celaleddin Keygazi Köprüsü, Sübütro(u)s Kilisesi ve

[1885] Baba tarafından gelen erkek akraba ve erkek çocuklar.

Kayseri şehrinde (مرقب ابي الامير) ”Emir’in babasının merkabi (kontrol noktası, gözetleme yeri)” gibi yapıların olduğu anlaşılmaktadır.

4.10.2. Sivas I. İzzeddin Keykavus Dâraü'ş-Şifası (Şifaiye Medresesi)

4.10.2.1. Mimari:

Yapının bânîsi, vakfiyesinde "Keykâvus b. Keyhüsrev b. Kılıçarslan" şeklinde kitabesinde (Foto. 203) ise "Keykâvus b. Keyhüsrev" şeklinde yazılmış olup I. İzzeddin Keykavus tarafından yaptırıldığı anlaşılmaktadır. Yapım tarihi taç kapı kitabesinde H.614 (M.1217/1218) olarak kaydedilmiştir. Vakfiyesi de H. 01.01.615 (M.30.03.1218) tarihli olup yapının inşasından yaklaşık altı ay-bir sene sonra düzenlenmiş olduğu anlaşılmaktadır. Bir diğer husus ise vakfiyede eser "dârü'ş-şifa" şeklinde isimlendirilirken kitabesinde (Foto. 203) "dârü's-sihha" olarak isimlendirilmiştir. Bu iki kavram birbirinin yerine kullanılmakta olup farklı herhangi bir ayrıntıyı belirtmek için kullanıldığını söylemek zordur. Ancak bu durum vakfiyenin daha sonraki dönemde yani istinsah edildiği dönemde kullanılan isimlendirmeye göre yazılmış olması ihtimalini akla getirmektedir.

Yapının konumu vakfiyesinde "Sivas'ın dışında, Tokat Kapısı'nın (Caddesi'nin) başında" şeklinde ifade edilmektedir. Günümüzde bulunduğu cadde Medreseler Sokağı olarak adlandırılmaktadır ve hemen karşısında Çifte Minareli Medrese bulunmaktadır. Vakfiyesinde yönleri belirtilmeden dört taraftan sınırları şu şekilde belirtilmiştir: Birinci sınırı, Melik Nizameddin Yağıbasan Hankahı, ikinci sınırı; Selçukiye (Selçuklu) Medresesi ve oraya vakfedilen arazi, üçüncü sınırı; Sultaniye (Sultan) Bahçesi, Mimar Bedreddin Ali'nin konakları (dokuma tezgahları)[1886], Erâkîl el-Kas (Papaz, Keşiş) Konağı, Zo(u)lik (Zevlik) el-Mağribî (el-Mağzilî) Konağı, Fâr(i)t el-Hayik (Hâik) [Dokumacı Fâr(it)] Konağı ve Hüseyin el-Bakkal [Bakal/Manav Hüseyin] Konağı, dördüncü sınırı; darü'ş-şifanın giriş kapısının ve geçişinin olduğu ana cadde ile bitişiktir." Bu ifadelere baktığımızda dârü'ş-şifanın dördüncü sınırı olarak belirtilen ana cadde üzerinde ve dârü'ş-şifanın karşısına sonradan Çifte Minareli Medrese'nin inşa edildiği anlaşılmaktadır. Kitabesinden hareketle H.640 (M.1271-72) tarihinde yapıldığını bildiğimiz Çifte Minareli Medrese darü'ş-şafadan/dârü's-sihhadan yaklaşık 25-26 yıl sonra inşa edilmiştir.

[1886] Kelime belgede (مناول) ve (منازل) şekilde okunmaya müsaittir. Bu nedenle her ikisini de yazdık. (مناول) kelimesi "dokuma tezgahları", (منازل) kelimesi ise "evler" manasına gelmekte olup tercümede her ikisini de belirttik. Geçtiği diğer yerlerde de bu şekilde yazdık.

1937 yılında Sedat Çetintaş, Türk Tarih Kurumu adına yaptığı kazı çalışmalarında tespit ettiği temel izlerine göre Sivas Darü'ş-şifası'nın da Kayseri'deki Gevher Nesibe Hatun Şifahanesi gibi bir medrese ile bitişik yani çifte medrese olduğunu öne sürmüş[1887] ancak 1972-1974 yılları arasında burada bir araştırma kazısı yapan Orhan Cezmi Tuncer ise binanın yalnız darü'ş-şifadan ibaret olduğunu belirtmiştir[1888]. Vakfiyesinde eserin sınırları izah edilirken günümüze ulaşamamış bir hankahtan ve medreseden bahsedilmektedir. Hankahın Danişmendli meliklerinden Nizameddin Yağıbasan'a ait olduğu ifade edilirken medrese için sadece Selçukiye Medresesi denilmekte başka bir açıklama yapılmamaktadır. Bu eserlerle ilgili kaynaklarda da çok fazla malumat bulunmamaktadır. Vakfiyedeki ifadelere baktığımızda ise bu yapıların hemen dârü'ş-şifanın yakınında/yanında olduğu ile ilgili bir bilgi yoktur. Bu açıdan baktığımızda da Orhan Cezmi Tuncer'in kazılarda bir bulguya rastlanmamış olması gayet tabii görünmektedir. Bu konuyla ilgili kesin sonuca ancak daha derinlemesine araştırmalar yapılarak ve daha detaylı kazılar yapılarak ulaşılabileceğini göstermektedir.

Keykâvus Darü'ş-şifası veya Sivas Darü'ş-şifası olarak bilinen yapının işlevi vakfiyesinde "rahatsızların ve hastaların sığınağı" şeklinde ifade edilmektedir. Selçuklu dârü'ş-şifalarının (hastanelerinin) en büyüğü ve en muhteşemidir. Osmanlı devrinde medreseye çevrildiği için "Şifaiye Medresesi" olarak da bilinir. Ancak darü'ş-şifanın hangi tarihte medreseye çevrildiği kesin olarak bilinmemektedir. Darüş'-şifa medreseye çevrildikten sonra, vâkıfın şartlarına uyulmayıp medresenin hizmeti doğrultusunda vakıfta değişiklik yapılmış ve medresenin vakıfları ile görevlileri yeni duruma göre tesbit ve tayin edilmiştir.[1889]

Dârü'ş-şifâ, ekseni doğu-batı yönünde olmak üzere planlanmış, dört eyvanlı, tek katlı ve avlulu bir yapıdır (Çizim 25, 26, 27). Giriş hariç diğer yönlerde farklı boyutlarda 19 odası bulunmaktadır. Türbe hariçi diğer tüm kapalı mekanlar yıldız, sivri, beşik, çapraz ve aynalı tonoz gibi farklı tonoz tarzlarıyla örtülüdür. Binanın beden duvarları kesme taştandır. Diğer bölümlerde ise taş malzemenin yanı sıra tuğla da kullanılmıştır. Yapıda kümbet hariç bütün mekân ve hacimler tuğla tonoz örtü sistemine

[1887] Sedat Çetintaş, *Sivas Darüşşifası 1217 (H. 614)*, İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Yayını, İstanbul 1953, s.70.
[1888] Orhan Cezmi Tuncer, "Son Kazılar Işığında Sivas Şifahane Planı", *I. Milletler Arası Türkoloji Kongresi (İstanbul, 15-20 X.1973) 3. Türk Sanatı Tarihi*, İstanbul 1979, s.911-951.
[1889] Refet Yinanç, "Sivas Abideleri ve Vakıfları", s.32.

sahiptir. Batı yani ana cephesindeki taç kapı cepheye hâkim durumdadır ve cephe yüksekliğini aşmaktadır (Foto. 204). Yay kemerli geniş açıklığı, içte bitkisel dışta ise geometrik geçme kompozisyonlu iki bordür çevreler. Taç kapıda mukarnaslı kavsaranın alt kısmı ile yuvarlak kemerli giriş açıklığı arasında tek satırlık bir inşa kitabesi (Foto. 203) yer almaktadır. Kitabede dâru's-sıhha olarak isimlendirilen yapının Keykavus b. Keyhüsrev tarafından H. 614 yılında yaptırıldığı yazılıdır. Kapı kemerinin iki tarafındaki köşebentlerden soldakinde tahrip olmuş bir boğa figürü sağdakinde ise yürüyen bir aslan figürü bulunmaktadır. Bu figürlerden hastaların aslan ve boğa gibi kuvvetlenerek taburcu olacakları manası çıkarılabileceği, aslanın Türklerde kuvvet ve egemenlik sembolü olarak kullanıldığı ve Selçuklu hâkimiyetini sembolize ettiği gibi yorumlar yapılmaktadır.[1890] Tahrip olduğu için tam olarak ne olduğu bilinemeyen bu figürlerin pars olduğu da dile getirilmiştir[1891].

Taç kapıdan geniş ve uzun bir dehliz vasıtasıyla üstü açık dikdörtgen şeklindeki avluya girilir. Dehliz oldukça yüksek olup çapraz tonozludur. Dehlizin iki yanında karşılıklı iki bölüm ve bunların yanlarında da ikişer oda vardır. Ayrıca dehlizden kuzeyinde ve güneyinde yer alan beşik tonozlu revaklara geçilebilmektedir. Günümüzde ortasında büyükçe bir havuzun bulunduğu avluya girdiğimizde ise güney ve kuzey cephelerde revaklar göze çarpmaktadır. Her iki cephedeki revak dizileri eyvan kemerleri diğerlerinden daha yüksek ve geniş olmak üzere kademeli olarak yapılmış beş kemerli bir görünüme sahiptirler. Revaklar taştan yapılmasına karşın revakların arasındaki duvarlarda ve tonozlarda tuğla kullanılmıştır.

Girişin karşısında yani doğu tarafta, sivri kemerli geniş bir eyvan ve eyvanın iki yanında birer oda bulunmaktadır (Foto. 205). Ana eyvan olduğu gözlemlenen bu eyvan direk olarak avluya açılmakta olup cephesindeki kemer ve pervazlar, girift geometrik bezemelerle süslenmiştir. Eyvan kemerinin iki köşebendinden sağdakinde "ay" kursu içinde örgülü saçlarıyla bir kadın başı figürü ve altında (سورة القمر) yazısı, soldakinde ise "güneş" kursu içinde bir erkek başı figürü ve altında (سورة الشمس) yazısı yer almaktadır (Foto. 207, 208). Her iki figürün de etrafında (لا اله الا الله محمد رسول الله) "Allah'tan başka ilah yoktur, Hz. Muhammed onun peygamberidir" yazılıdır.

[1890] Ali Haydar Bayat, *Kuruluşunun 750. Yılında Sivas Tıp Sitesi, Kuruluşunun 750. Yılında Sivas Tıp Sitesi 1217-1967*, Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi Yayınları, Bornova, 1967, s.7.
[1891] Gönül Çantay, *Anadolu Selçuklu ve Osmanlı Darüşşifaları*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 1992, s.48.

Avlunun kuzey tarafında beş sivri kemerli revak dizisi vardır. Kuzey doğu ve kuzey batı köşelerinde kuzey güney yönlü iki koridor vardır. Bu koridorlarda kuzeyde yer alan ve hastaların gezmesi için yapılmış etrafında odaların da bulunduğu bahçe şeklinde bir mekana geçildiği düşünülmektedir[1892]. Bu kanattaki odaların aydınlanma ihtiyacı güney cephelerinde bulunan ve avluya açılan pencerelerle sağlanmaktadır. Yüksekte konumlandırılan bu pencerelerden birinin üzerinde çini pano şeklinde bir kitabe vardır. Arapça ve Farsa kelimelerle yazılan kitabede (Foto. 213) mealen "Kim ki sara, göz hastası ise İzzeddin devletinin korumasındadır[1893]." yazılıdır. Bu ifadelerden dârü'ş-şifanın özellikle göz hastalıkları ve sara tedavisinde öne çıktığı anlaşılmaktadır.

Avlunun güneyinde kuzeydeki ile simetrik beş kemerli revak dizisi bulunmaktadır. Bu revakların ortasında yer alan ve diğerlerine göre daha geniş ve yüksek olan revakın devamı yapının güney eyvanıdır (Foto. 210, 211). Bu eyvanda eserin bânîsi İzzeddin Keykavus'un ve yakınlarının mezarı bulunmaktadır. Yapının inşa kitabesinde H. 614 (M.1217/1218) tarihinde inşa edildiği, H. 01.01.615 (M.30.03.1218) tarihinde vakfiyesinin düzenlendiği ve türbe kitabesinde yazdığı üzere İzzedin Keykavus'un H. 04.10.617 (M.02.12.1220) tarihinde vefat etmesi üzerine buraya defnedildiği anlaşılmaktadır. Türbenin dârü'ş-şifa inşa edilirken mi yoksa daha sonra mı eklendiği ile ilgili kesin bir bilgi yoktur. Ancak genel kanaat türbenin daha sonra yapıya eklendiğidir[1894]. Ayrıca giriş kapısının sağındaki pencere alınlığının alt köşelerinde iki parça halinde (عمل أحمد بن بدل المرندي) yazmakta ve "Ahmed b. Bedel el-Merendî[1895] yaptı." yazmaktadır (Foto. 212) ki bu ibareden yola çıkarak bazı araştırmacılar bu kişinin türbenin mimarı[1896] bazıları da türbedeki çini işlerini yapan

[1892] Ali Haydar Bayat, *Kuruluşunun 750. Yılında Sivas Tıp Sitesi, Kuruluşunun 750. Yılında Sivas Tıp Sitesi 1217-1967*, s.5.
[1893] Müjgan Üçer, "Sivas Dârüşşifâsı (Dârüssıhhası)- 800 Yıllık Sağlık Yurdumuz", *Sivas Darüşşifası'nın 800. Yılı Anısına XIII. Türk Tıp Tarihi Kongresi (Sivas, 18-21 Ekim 2017) Kongreye Sunulan Bildiriler,* Sivas İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, Sivas 2021, C. 1, s.53.
[1894] Ohan Cezmi Tuncer, "Sivas İzzeddin Keykavus Şifahanesi Üzerine Üç Not", *Sanat Tarihi Yıllığı*, İstanbul 1981, S. 11, s.167. Mehmed Kutlu, "Selçuklu Çağında Sivas'ta Abidevî Bir Tıp Kurumu: Keykavus Darüssıhhası", *Geçmişten Geleceğe Küçük Asya-Anadolu* (Edt. M. Aça - M. A. Yolcu), Çanakkale 2022, s.283; Gönül Çantay, "Keykâvus I Dârüşşifâsı", *TDVİA*, C. 25, İstanbul, 2002, s.354.
[1895] Merend, günümüzde İran'ın Güney Azerbeycan topraklarında yer alan bir şehirdir.
[1896] İbrahim Yasak - Ahmet Kaleli, *Dünden Bugüne Sivas İli*, Seyran Yayınları, Sivas 1986, s.61; Kazım İsmail Gürkan, "Selçuklu Hastaneleri", *Malazgirt Armağanı*, TTK Yayınları, Ankara 1993, s.41.

usta[1897] olarak kabul etmişlerdir. Ayrıca bu ibare (عمل أحمد بن ابو بكر المرندي) "Ahmed b. Ebu Bekir el-Merendî" şeklinde de okunmuştur[1898].

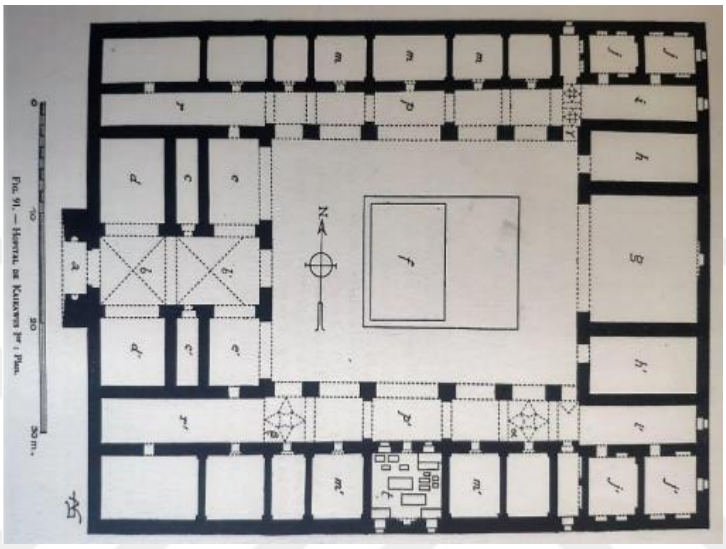
Güney eyvanda yer alan ve tuğladan ongen kasnaklı piramidal bir görüntüye sahip olan kümbet cepheyi aşan tek hacimdir (Foto. 206, 216, 217). Türbe kasnağı üzerinde yer alan sivri kemerli yüzeyler tuğlanın farklı dizilişleriyle oluşturulmuş her biri diğerinden farklı geometrik kompozisyonlara sahiptir. Türbe sırlı tuğla ve mozaik çini dekoru açısından başlı başına bir sanat şaheseri olup Anadolu Selçuklu mimarisinin en önemli eserlerinde biridir. Dârü'ş-şifada çini süsleme daha çok türbe cephesinde ve sandukalarda kullanılmıştır. Kuzey eyvan yan mihrap nişleri ve revakların kemer karınlarında da az da olsa çini ve tuğla süsleme yer almaktadır.

Türbenin revak altında son bulan ve avluya bakan cephesi sağır kemerle belirtilmiştir. Kemerin üst kısmı, ma'kılî hatla "Muhammed" yazan fîrûze renkli sırlı tuğlalarla ve kızıl kahve renginde pişmiş tuğlalarla bezenmiştir. Ortasında da küçük bir mazgal bulunmaktadır. Bu bölümün altında cephe boyunca devam eden tek satırlık kitabe (Foto. 209, 210, 211) yer almaktadır. Kitabe boydan boya mavi zemin üzerine beyaz kabartma harflerle yazılmış olup harflerin arasında yer yer bitkisel motiflerin bulunmaktadır. Kitabenin altındaki bölümün ortasında kapı, kapının iki yanında da simetrik olarak yerleştirilmiş birer pencere bulunmaktadır. Kapının ve pencerelerin alınlıkları bunları çevreleyen bordürler geometrik kompozisyonludur. Kapının ve pencerelerin alınlıklarında, kapının sağır kemerinde ve lentosunda farklı Arapça ve Farsca ayet, şiir ve kelâm-ı kibar tarzında kitabeler yer almaktadır. Bu bölüm de mozaik çini tekniğinde yapılmış bezemelere doludur.

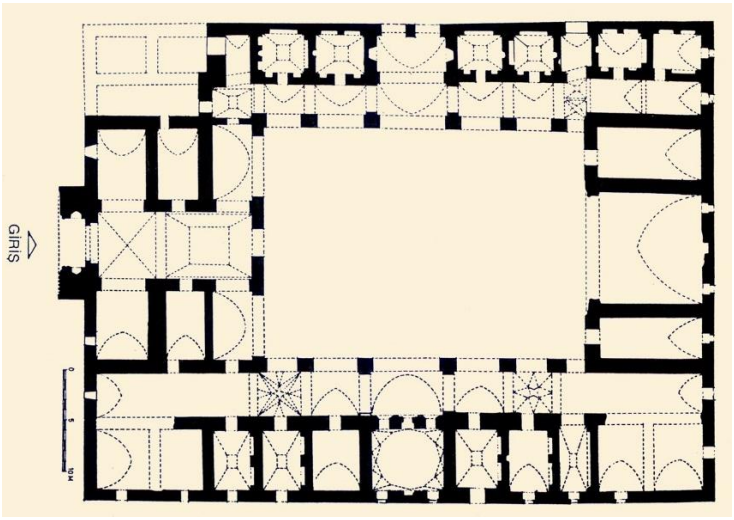
Kareye yakın bir plana sahip olan türbe içten kubbe, dıştan ise ongen bir kasnak üzerine oturtulmuş piramidal külah ile örtülmüştür (Foto. 216, 217). Kubbeye geçiş Türk üçgenleriyle sağlanmıştır. Türbenin içinde bir tanesi I. İzzeddin Keykavus'a bir diğeri hanımı Selçuk Hatuna ve diğerleri de da hanedan üyelerine ait olmak üzere toplam 13 sanduka (Foto 215) yer almaktadır. Sandukalar çinilerle kaplıdır. Türbenin güney duvarı üzerinde mukarnaslı ve sütunceli bir taş mihrap nişi (Foto. 214)

[1897] Sedat Çetintaş, *Sivas Darüşşifası 1217 (H. 614),* s.18; Hakkı Acun, "Sivas ve Çevresi Tarihi Eserlerinin Listesi ve Turistik Değerleri", *Vakıflar Dergisi*, S. 20, Ankara, 1988, s.182-221; Zafer Bayburtluoğlu, *Anadolu'da Selçuklu Dönemi Yapı Sanatçıları*, Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayını, Erzurum 1993, s.207.
[1898] Zeki Sönmez, *Anadolu Türk-İslam Mimarisinde Sanatçılar,* Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1995, s.214.

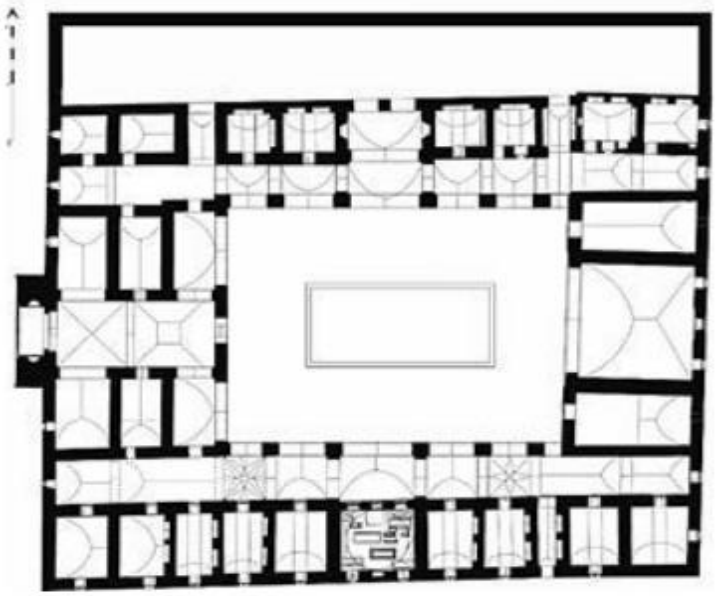
bulunmaktadır. Boyanarak renklendirilen taş mihrabın ana süsleme bordürü geometrik geçmelerle yıldız motifleri oluşturan kompozisyona sahiptir. Mihrap sütunçelerinin üstünde mukarnaslı kavsarayı çevreleyen kitabede, Selçuklu sülüsü ile Tevbe Suresi'nin 129. Ayet-i kerimesi yazılıdır. Bu mihrabın doğu ve batısında ise yuvarlak kemerli niş içine konumlandırılan iki pencere vardır.

Çizim 25: Sivas I. İzzeddin Keykavus Dâraü'ş-Şifası (Şifaiye Medresesi) Planı (A. Gabriel, 1934)

Çizim 26: Sivas I. İzzeddin Keykavus Dâraü'ş-Şifası (Şifaiye Medresesi) Planı Planı (Gönül Çantay, TDVİA)

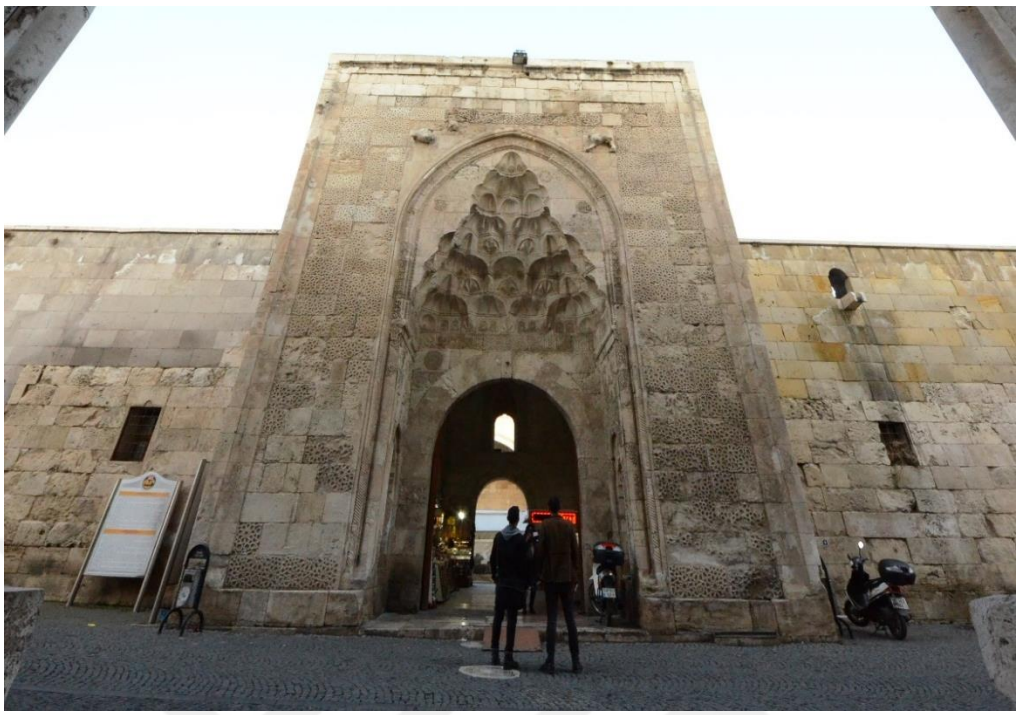

Çizim 27: Sivas I. İzzeddin Keykavus Dâraü'ş-Şifası (Şifaiye Medresesi) Planı (Mehmet Kutlu)

امر بعمارة هذه الدار الصحة السلطان الغالب لرضاء الله تعالى بامر الله عز الدنيا و الدين ركن الاسلام و المسلمين سلطان البر و البحر تاج آل سلجوق ابو الفتح كيكاوس بن كيخسرو برهان امير المؤمنين في تاريخ سنة اربع عشرة وة ستمائ
Galip sultan, din ve dünyanın izzeti İslam'ın ve Müslümanların dayanağı, kara ve denizin sultanı, Selçuk(lu) ailesinin tâcı, Müminlerin emirinin delili/destekçisi, fetih babası/sahibi Keykâvus b. Keyhüsrev Allah'ın emrine binaen Allah rızası için 614 senesinde bu dâru's-sıhhanın (hastanenin) yapımını emretmiştir.

Fotoğraf 203: Sivas I. İzzeddin Keykavus Dâraü'ş-Şifası Taç Kapı Kitabesi, Metni ve Tercümesi

Fotoğraf 204: Keykavus (Sivas) Dârü'ş-şifası (Şifaiye Medresesi) Taç Kapısı ve Batı Cephesi

Fotoğraf 205: Keykavus (Sivas) Dârü'ş-şifası (Şifaiye Medresesi) Avlu ve Ana (Doğu) Eyvanı

Fotoğraf 206: Keykavus (Sivas) Dârü'ş-şifası (Şifaiye Medresesi) Güney ve Batı Cephelerinden Genel Görünümü

Fotoğraf 207, 208: Keykavus (Sivas) Dârü'ş-şifası (Şifaiye Medresesi) Ana Eyvanının (Doğu Eyvanının) Sağ ve Sol Köşebendinde Yer Alan Figürler

لقد اخرجنا من سعة القصور إلى ضيق القبور يا حسرتاه "ما (كان) أَغْنَى عَنِّي مَالِيَهْ * هَلَكَ عَنِّي سُلْطَانِيَهْ" تحقق الانتقال و تبين الرحال عن ملك و شيك الزوال في الرابع من شوال سنة سبع عشرة و ستماية

"Biz geniş saraylardan çıkarılıp daracık kabirlere (konulduk). Ne yazık ki "Servetim bana hiç fayda sağlamadı. Saltanatım elimden gitti." (Hakka Suresi 69/28-29) Geçici dünya mülkünden el çekip Ahirete göçüş ve gidiş hadisesi altı yüz on yedi senesi Şevval ayının dördüncü günü gerçekleşti. (H.04.10.617/M.02.12.1220)

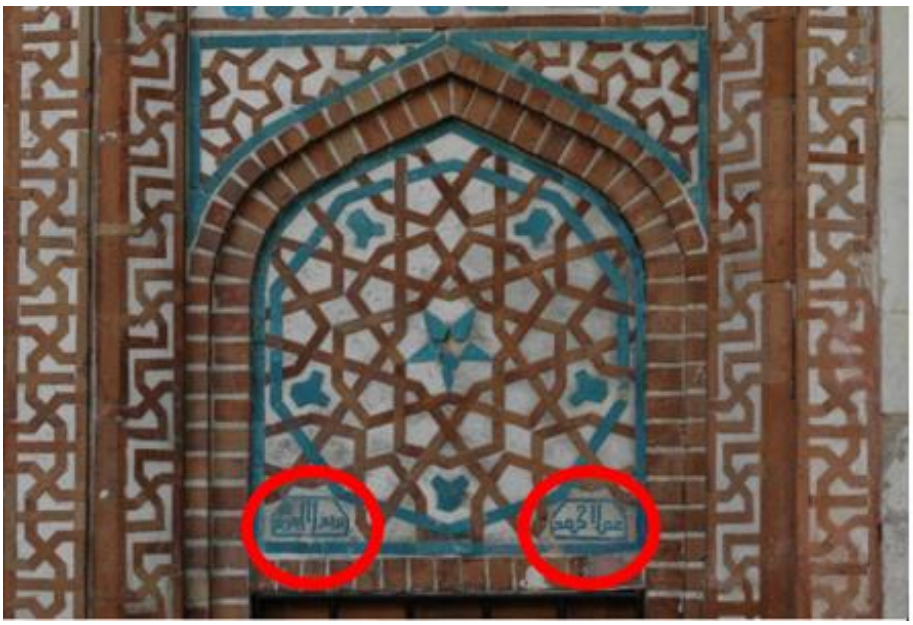
Fotoğraf 209: Keykavus (Sivas) Dârü'ş-şifası (Şifaiye Medresesi) İzzeddin Keykavus Türbesi Kitabesi, Transkribi ve Tercümesi

Fotoğraf 210: Keykavus (Sivas) Dârü'ş-şifası (Şifaiye Medresesi) İzzeddin Keykavus Türbesi Girişi ve Kitabesi

Fotoğraf 211: Keykavus (Sivas) Dârü'ş-şifası (Şifaiye Medresesi) İzzeddin Keykavus Türbesi Girişi

Fotoğraf 212: Keykavus (Sivas) Dârü'ş-şifası (Şifaiye Medresesi) Türbeye Giriş Cephesi Sanatçı Kitabesi

Fotoğraf 213: Keykavus (Sivas) Dârü'ş-şifası (Şifaiye Medresesi) Kuzey Kanadında Avluya Açılan Pencerelerden Birinde bulunan Kitabe

Fotoğraf 214: Keykavus (Sivas) Dârü'ş-şifası (Şifaiye Medresesi) İzzeddin Keykavus Türbesi İçerisinde Yer Alan Mihrab

Fotoğraf 215: Keykavus (Sivas) Dârü'ş-şifası (Şifaiye Medresesi) İzzeddin Keykavus Türbesinin İçi ve Sandukalar

Fotoğraf 216, 217: Keykavus (Sivas) Dârü'ş-şifası (Şifaiye Medresesi) İzzeddin Keykavus Türbesi Kubbesi ve Kasnağı

4.10.2.2. Vakfiye[1899] Tercümesi:

(1) Şifahiye Medresesi Vakfiyesi Sivas'da kaydedildi. Yürürlükte olan vakfiye sureti kalemiyye cihetinden/tarafından, adı geçen mahallin yazısıyla, küçüklerin

[1899] VGMA Defter No: 584 / Sayfa No: 288 / Sıra No: 138.

ninesi(?)[1900] Medine Hatun'un isteğiyle, Evkaf (Vakıflar) Müfettişi Faziletli Mehmed Şerif Efendi'nin bildirmesiyle, Evkâf-ı Hümâyun Nâzırı (Vakıflardan sorumlu bakan) Devletli Mehmed Hurşid Paşa'nın telhisiyle[1901] 19 Zilk'ade 1286 (M. 20 Şubat 1870) tarihinde yeniden kaydedildi.

(2) Aslı gibidir… İhtilaf/anlaşmazlık üzerine davaya bakmak için Sivas şehrine tayin edilen, şanı yüce olana (Allah'a) muhtaç Rıza Efendizâde Muhammed Şemseddin -(Allah) ikisine de mağfiret etsin.- yazdı.

(3) Yazılı olan şartlara uygun olarak(?) Rabb'inin rahmetine muhtaç, kul, Kayseri Hâkimi Ahmed b. Serâ(?) Suad b. Ahmed er-Râzî, altı yüz on dokuz senesinin Rebîülâhir (ayının) yirmi yedisinde (H. 27.04.619) Allah'a hamd ederek ve O'nun (Allah'ın) Peygamberine (SAV) salât ve selâm ederek yazdı.

(4) Durumu kendilerine bildirdiğim adları bu yazının zeylinde/ekinde bulunan Ali ve Kamer adlı kişiler, Merhum Sultan İzzeddin'in -Allah lütfuyla onu korusun- ikrarı/tasdiki üzerine (belgenin) içinde kararlaştırılmış/belirlenmiş ayrıntılar üzerine eklenenlere/ilave edilenlere/ona (sultana) izafe edilenlere şahit oldu. Böylece o ikisinin şahitliklerini kabul ettim. Altı yüz on dokuz senesinin Rebîülevvvel ayının on altısında (16.03.619) hediyenin/hibenin ve vakfiyenin sıhhatine (doruluğuna, geçerliliğine) hükmettim. Konya şehri kadısı Mahmud b. Ebu'l-Fazl Mansur Ebu(?) Muhammed Ahmed Allah'a hamd ederek yazdı.

(5) Yüce alimlerin en efdali, seçkin selefin (alimlerin) en güveniliri Hüseyin (Hasan) Çelebi b. Kemaleddin Ahmed –(Allah) kabrini nurlandırsın- ve yüce veli/dost mevlânâ (efendimiz) Hamîdü'd-dîn'in şehadetiyle Sivas'a bağı Harsu(o)n Köyü, Kayseri'ye bağlı Efk(g)ere Köyü, Aksaray'a bağlı Mermendi, tâbîleri (oraya bağlı yerleri) ile beraber Malatya'ya bağlı Şelmân (Selaman) (Sâmân), Tokat'a bağlı Eb(m)lek(g)el (olmak üzere) adı geçen beş (5) köyü vakfetti. Bu vakfı (vakfiyeyi) imzaladım. Şahid olunan/bilinen, adı geçen beş köy hakkındaki (vakfiyenin) sıhhatine (doğruluğuna, geçerliliğine) hükmettim. Tokat nâibi Kutbu'd-dîn b. Hayrü(e)'d-dîn'in

[1900] Bu ifade ile ne kastedildiği tam olarak anlaşılamadı ancak "vakfa vâris olan yaşı küçük çocukların ninesi" denilmek istenmiş olabilir.
[1901] Pâdişâha, iznini, görüşünü veya emrini almak için alt makamlardan yazılan ve konunun özetini içeren yazı.

şehadetiyle, korunmuş ……[1902] şehri hâkimi Mahmud b. Şeyh Hasan ibn Abdülvehhâb yazdı.

(6) Herhangi bir engelleyici aracı/vasıta veya tercüman olmaksızın vâkıftan duyduğum şekilde ve adı geçen vâkıfın ikrar/tasdiki ile (belgenin) içeriği benim nezdimde sahih oldu (doğru oldu, gerçekleşti) ve benim huzurumda sabit oldu (kesinleşti). Ondan sadır olan vakfiyenin sıhhatine (doğruluğuna, geçerliliğine) ve sübutuna/kesinliğine hükmettim, uygulamaya koydum, imzaladım, yazdım ve hazır bulunanlardan âdil, güvenilir, kabul/muvafakat/onay erbabı/sahibi, ……., ……. kişileri hükmüme şahit kıldım. Asâkir-i Memâliki'l-Mansur (Muzaffer Memleket Askerleri) hâkimi olan Hüseyin b. Abdülkerim b. Muhammed Aksaray şehrinde yazdı.

(7) Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla (başlarım). Şüphesiz/kesin olarak Allah'a (sığınırım).

(8) İhsanı/lütfu bol, kullarını çok seven, karşılık beklemeden veren, kullarına çok merhamet eden, şefkat ve merhamet sahibi olan, kullarının tövbelerini kabul eden, kereminin/cömertliğinin (bir tezahürü olarak) sevap elbiselerinden yüksek derece hilati/hırkası kuşatan/giydiren, azabın zorluğunun sıkıntısını himmeti/yardımı ile rahatlatan Allah'a hamd olsun. Geniş ve taze/tatlı olan nimetlerinin sürekliliği karşısında ne kadar mübalağa edilse/ne kadar uzatılsa da yeterli gelmeyecek bir hamd ile hamd, önceden gelen azap emrinden sonra cezasını kaldırması yani affı karşılığında idrak sebeplerinin idrak etmekte aciz ve yetersiz kaldığı bir şükür ile şükrederim. Zorluk ve şüphe, zarar ve ızdırap sebebiyle (yanan) aşıkların/velilerin/sevenlerin ateşine şifa veren şehadet ile Allah'tan başka ilah olmadığına ve onun hiçbir ortağının olmadığına şehadet ederim. Aşırı derecede haşin (kaba, ayak takımı) Arapların arasında şirk kuvvetlendiğinde ümmetinin en hayırlısı olarak gönderdiği Hz. Muhammed b. Abdimenaf b. Kusay b. Kilab'ın -Allah ona (Hz. Muhammed'e), temiz ve pâk soyuna, ashabının en hayırlılarına/seçkinlerine bulut kahkahaları ve karga figanları devam ettikçe kesintisiz ve nihayetsiz bir şekilde daimî olarak salat (dua, rahmet) etsin.- Allah'ın kulu ve peygamberi olduğuna şehadet ederim. Aynı şekilde mukaddes,

[1902] Belgede burada bir şehir ismi yazılmamış olup istinsah esnasında sehven yazılmamış veya atlanmış olabilir. Ayrıca bir önceki ifadede Tokat nâibinin ismi geçmekte olup burada yazılmayan şehrin de Tokat olması kuvvetle muhtemeldir. Ancak Refet Yinanç "Sivas" olabileceğini ifade eder. (Refet Yinanç, "Sivas Abideleri ve Vakıfları", s.33.

muazzam (yüce), nebevî, mümecced (şerefli), mükerrem (saygın), Mustafavî, İmâmî, Abbâsî, Mevlevîlerin önderi, Nâsîrî'ye de (salat, dua, rahmet olsun). Allah, asırlar boyunca gölgesini/himayesini ebedi kılsın ve çağlar boyunca da azametini daim eylesin. Tüm zamanlarda tesirini/etkisini yüceltsin. Biraz umut/ümit sağlasın/kazandırsın. Yüksekliğini ve yaygınlığını büyütsün. Çeşitli hayırları kat kat ve yaygın olarak bir araya getirsin. Tamamen dinin faydasına ve apaçık hakkın doğuşuna ışık olduğunda övünç vesilelerinden kahramanlar yetiştirsin/çıkarsın. Tuhaf/garip/alışık olunmayan şeylerin devam etmesini engellesin. Doğru yolu gösteren nidayı yükselten gençleri çoğaltsın. Kalpler dostluğun sadakati üzerine toplansın. Diller güzel dualarla (Allah'a) yalvarsın. Dualarımız izzet/şeref yönünden üstün derecelilere yer/yatak hazırlama konusunda yerin ve göğün rabbine niyazda bulunsun. Rahatsızlık nedenleri toplanmasın/bir araya gelmesin. Onun hürmüz kumaşından elbiseleri üzerinden çıkarmaya çalışanların eli uzanmadan üzerinde kalsın. İsteğinin/duasının yıldızları ikbal/gelecek ufkundan doğsun. Sabah akşam kuşlar terennüm ettiği sürece insanın/ademoğlunun üzerinde devletinin bulutları yükselsin ki böylece emirlerinin ve nehiylerinin önünde hükümdarlar ve zorbalar boyun eğsin. Kayserlerin ve kisraların boyunları üstün derecelilerin prensiplerine itaat etsin/boyun eğsin. Allah-u Teala güzel bir yardım/ihsanı ile güzel bir hediye vermeye ve bolluk bahşetmeye kâdirdir.

(9) Asıl meseleye gelince… Bu yazı (bu satırlar), (belgenin) sonundaki (belgenin sonunda yazılı), apaçık hıyanet ve sözünde durmama huyundan (sıyrılmış), saf/temiz, dürüstlük/emanet sıfatı ile nitelenen, sözü kuvvetli, adaleti kuşanmış ve yaşantısı güzel vb. alametlerle bilinen meşhur bağışçıların yazılı tespitleri/beyanlarıyla ve gönüllülerin kaydedilen isimleri ve nispetleriyle doğruluk ve isabet nurları ile donatılmış, zan ve şüphe izlerini taşımayan, karışıklık ve şüphenin çığırtkanlığından uzak bir şehadet ile şahit oldukları özettir. Onlar (şahitler) yüce huzura, kıymetli divana, yüce sultan, en yüce, şahların şahı, ümmetlerin ve kölelerinin sahibi, Acem ve Arap sultanlarının önderi, âlemin/dünyanın meliklerinin efendisi, Allah'ın arzının (yeryüzünün) sultanı, Allah'ın kullarının çobanı (yöneticisi), Allah'ın beldelerinin koruyucusu, Allah'ın halifesinin yardımcısı, dinin ve dünyanın iftihar vesilesi, İslam'ın ve Müslümanların yardımcısı, meliklerin ve sultanların dayanağı, kainatta adaleti ihya eden, zâlimlerden mazlumların hakkını alan, gazilerin/savaşçıların ve mücahidlerin sığınağı, kafirleri ve müşrikleri yok eden, zındıkları ve inkarcıları bastıran, azgınları, asileri ve inatçıları kahreden, Kur'an'ın dostu, Kur'an'ın icaplarını aksatmadan yapan,

zamanın akışını düzenleyen, putlara tapanları kahreden, Haçlıların soyunu kurutan, devletin celâli/azameti ve yüceliği, parlak/aydınlık milletin güzelliği ve yüceliği, muhteşem/üstün ümmetin kemâli/olgunluğu ve güzelliği, imamların yardımcısı/destecisi, insanların/halkın yardımcısı, günlerin/zamanın koruyucusu, hilafetin övücü, mahlukatı her türlü korkudan/endişeden koruyan ve her türlü âfetten kurtaran, doğunun ve batının meliklerinin sığınağı, Allah'ın halifesinin kırıp geçiren kılıcı, dilekleri ve ihtiyaçları noktasında Allah'ın kullarının imdadına yetişen, Allah'ın savaşçısı, gâlip beldelerinin aslanı, galip sultan, Selçuklu ailesinin tâcı, denizin ve karanın sultanı, fethin babası/sahibi (ebu'l-feth), Keykâvus b. şehid Sultan Keyhüsrev b. Sultan Kılıçarslan, Mü'milerin emirinin yardımcısı -Allah, istirahat edecek ve yatacak yerini (kabrini) nurlandırsın, türbesini ve dönüş yerini kutsasın/arındırsın, kabrini sulasın, nefsine huşu versin, toprağını sulasın, mukarrebun meleklerinin hakkıyla (yüzü suyu hürmetine), nebilerin ve resullerin (peygamberlerin) derecesiyle (yüzü suyu hürmetine), Allah'ın salih kullarının (yüzü suyu) hürmetine mukaddes hazire mekanını onun meskeni ve sığınağı kılsın- huzuruna çıkanlar için iç huzuru ve mutluluk ile süslediği meclise geldiler. Bu (olay) altı yüz on beş (615) senesinin aylarının başlangıcı Allah'ın ayı Muharrem'in biri/ilk günü tarihinde…….. ile (gerçekleşti).

(10) (Sultan, vâkıf), aklının/gönlünün inancını (gönlündekini), halinin acziyetini (acizliğini) ve malının tükeneceğini (malının mülkünün elinden gideceğini) ifade eden sözünde şu hususları izhar etti/beyan etti: Bela, rezillik ve musibet yurdu olan dünya kalınacak değil kaçılacak yurttur, konaklayıp durulacak değil geçip gidilecek yeridir, sevinç değil üzüntü evidir/yeridir, (orada) ikamet etmek ve ebedi kalmak yoktur, onların (orada kalanların vakti) hüsran ve sefalettir, bahardaki bulut (gibi) gelip geçer, üzerinde ot bitmeyen serabın aldatması (gibi) aldatır, kim orada kalırsa onu yerele yeksan eder, kim şehvetlerinin sırtına binerse yere serer, gönderilen hiçbir peygamber elçiliğinden ve peygamberliğinden dolayı, hiçbir inatçı zalim kuvvetinden ve cesaretinden dolayı, hiçbir kahredici/zorla itaat ettiren sultan devletinden ve saldırısından dolayı, hiçbir kahredici/zorla itaat ettiren melik memleketinden/hükümdarlığından ve kuvvetinden dolayı orada (dünyada) ebedi olarak kalmadı. Onun (dünyanın) afetleri/musibetleri azarlamaları çözülerek halledildi(?). Ona (dünyaya) isabet eden latif/ince/nüktedan azaplar, vuku bulan yeni azaplarla gençleşir (yenilenir) (?). Onun (dünyanın) belaları ve sıkıntıları azabını tatlandırır ve

sonra kötü alışkanlıkları devam eder (?). O (dünya) kocaları ile arasında fitne çıkartan, onunla evlenenleri/evlenme teklifinde bulunanları bölük bölük tehlikeye atan bir kadın (gibidir). Çocuğunu öpüp sonra tokat atan, birazcık emzirip sonra memeden kesen bir anne (gibidir). Onun ne işi gücü bırakmış (dünyadan elini eteğini çekmiş) yaşlıya ne de saygı uyandıran beyaz saçlara sahip şeyhe/yaşlıya hiç merhameti, nezaketi, acıma duygusu ve şefkati yoktur. Akıllı kişi, (dünyanın) zehirle pişmiş lezzetlerine yaslanmaz/bağlanmaz, peşinden dert gelen mutluluğuna güvenmez. Allah-u Teala'nın "Bizim uğrumuzda cihad edenler var ya, biz onları mutlaka yollarımıza ileteceğiz. Şüphesiz Allah, mutlaka iyilik yapanlarla beraberdir."[1903] sözünde olduğu üzere emellerini/arzularını kısa tutan, amelini (Allah'a) has kılan, her zaman hakkıyla Allah'tan korkan, saatlerini/zamanlarını ibadetle geçiren, büyük bir gayretle gayret gösteren (cihad eden), Allah-u Teala'nın "Allah, kimi doğru yola iletirse işte o, doğru yolu bulmuştur."[1904] "(Allah)[1905], kimi saptırırsa artık onu doğru yola iletecek yoktur."[1906] sözü üzerine (ahiret) azığı biriktirmek için canla başla çalışan, dönüş ve varış günü (ahiret günü) için teçhizat ve donanım elde etmekle yetinen, va'd (cennetle müjdelenmek) ve vaî'dden (cehennemle korkutulmak) ibret alan kişiye müjdeler olsun.

(11) (Vâkıf) sözünün gereği, dileğinin ve isteğinin gayesi, tezkeresinin/belgesinin neticesi ve mesajının/öğüdünün sonucu olarak onların (şahitlerin) yanında karar verdi, onların (şahitlerin) huzurunda kabul etti. (Kendisinin - vakfının)[1907] sağlamlığı konusunda onları şahit gösterdi. Kendi diliyle (ifadesiyle) herhangi bir engelleyici vasıta ve tercüman olmadan bizzat kendisi tarafından bağımsız olarak ve üzerinde herhangi bir otorite/ortak olmaksızın kendisine nispet edilen tasarruflarının ve teberrularının bağımsız olduğu konusundaki beyanı üzere onu (vakfiyeyi) (şüphe ve benzerinden) saf/âri kıldı.

(12) Riya lekesinden/kusurundan arınmış/temiz bir niyet ve nur ve ışık (gibi) arınmış/temiz bir inanç ile Azim (Yüce) olan Allah-u Teala'nın "Şüphesiz ki sadaka veren erkeklerle sadaka veren kadınlar ve Allah'a güzel bir borç verenler var ya,

[1903] Ankebut Suresi 29/69.
[1904] İsra Suresi 17/97; Kehf Suresi 18/17.
[1905] "Allah" lafzı belgede yazılmamıştır.
[1906] Ra'd Suresi 13/33.
[1907] Belgede kelimenin yazımı net olarak bir fikir vermemektedir. Ancak siyak-sibak ve mana itibariyle baktığımızda bu iki kelimeden birine yakın bir ifade olması gerektiğini düşündüğümüz için bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.

(verdikleri) onlara kat kat ödenir. Ayrıca onlara çok değerli bir mükâfat da vardır."[1908] sözündeki lütfunu ve geniş affını ümit ederek Allah'ın üzerine mağfiret sağanağını boşaltmasını ve O'nun (Allah'ın) cennetin zenginliklerini helal kılmasını/bahşetmesini ve Şihâbî hadisinde[1909] "Hz. Peygamber şöyle buyurdu: Kıyamet günü insanlar arasında hüküm verilinceye kadar, herkes sadakasının gölgesinde olacaktır."[1910], "-(Allah'ın) salâtı (rahmeti) ve selamı onun üzerine olsun- "İnsanoğlu öldüğü zaman, üç şey hariç bütün amellerinin (sevabı) da sona erer. (Bunlar): Sadaka-i câriye, istifade edilen ilim, kendisine dua eden hayırlı evlat."[1911] ve "-(Allah'ın) salâtı (rahmeti) ve selamı onun üzerine olsun- senin için dünyada üç şey vardır yiyip tükettiğin, giyip eskittiğin ve tasadduk edip ebedi kıldığındır."[1912] şeklinde Arabî Peygamber'den gelen şihâbî (?) (açık, kesin) hadislerde belirtildiği gibi sadakasının gölgesinde gölgelendirmesini isteyerek ve "Herkesin yaptığı iyiliği ve yaptığı kötülüğü hazır bulacağı günde kişi, kötülükleri ile kendi arasında uzak bir mesafe bulunmasını ister. Yine Allah, sizi kendisine karşı dikkatli olmanız hakkında uyarmaktadır."[1913] "O gün insan kardeşinden, annesinden, babasından, karısından ve oğullarından kaçar. O gün onlardan her birinin başından aşkın bir işi, kendine yetecek bir derdi ve belâsı vardır."[1914] "O gün Allah'a arınmış/temiz bir kalp ile gelenlerden başka malın da oğulların da fayda vermeyeceği gündür."[1915] (ayetlerinde belirtildiği üzere) azabının acısından, cezasının korkunçluğundan ve hesabının hızlı olmasından korkarak vakfetti, habs etti ve tasadduk etti.

(13) Adı geçen vâkıf -Allah kabrini nurlandırsın, ruhunu mübarek/kutsal kılsın- bu zikir/belge ifade edilinceye ve vakıf meydana gelinceye kadar şer'î (dini, kanuni) olarak hakkı ve mülkü, olan elinde, himayesinde, tasarrufu altında ve yetkili olduğu sabit ve sahih (doğru, geçerli) olan, biraz sora ayrıntılı şekilde beyan edilecek olan (malların) tamamını vakfetti.

(14) Konumu/mevkii Rum kasabalarından/şehirlerinden biri olan Dârü'l-Mülk

[1908] Hadid Suresi 57/18.
[1909] Şihâbî'nin Müsned'inde geçen hadiste…
[1910] Şihâbî, Müsned, Beyrut 1986, C. 1, s. 94; bazı lafız farklılıklarıyla aynı hadis Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde de geçektedir. Ahmed b. Hanbel, Müsned, C. 4, s. 148.
[1911] Müslim, Vasiyyet 14. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Vasâya 14; Tirmizi, Ahkâm 36; Nesâî, Vasâyâ 8.
[1912] Bazı lafız farklılıklarıyla Müslim, Zühd, 3, 4; Tirmizi, Zühd, 31.
[1913] Al-i İmran 3/30.
[1914] Abese Suresi 80/34-37.
[1915] Şuara Suresi 26/88-89.

Konya Kasabası'nın/Şehri'nin -Allah onu muhafaza etsin ve korusun- dışında olan sebzeliğin/bostanın tamamı bunlardandır (vakfedilenlerdendir). Dört sınırı vardır. Birincisi, Reîsü'd-din Alişir (Alişirîn) b. Hasan al-Kayserî'nin buzluğu/taşlığın[1916] ile; ikincisi, Cemâle'd-din Muhammed es-Serrâc'ın (eğercinin) bağı ile, üçüncüsü ve dördüncüsü de oraya girişin ve geçişin olduğu geniş cadde (anayol) (Şari' Caddesi) ile bitişiktir.

(15) Cenne (Çene, Çine) Kasabası'nın/Şehri'nin dışında onun köylerinden biri olan Beydiğin (Beytekin) Köyü'ndeki bir gözlü değirmen ile ahır ve üzerinde çatısı olan tahıl ambarının tamamı bunlardandır (vakfedilenlerdendir). Ahır ve tahıl ambarı adı geçen ve Harisfor (Harifor) diye bilinen isimlendirilen değirmenle bitişiktir. Dört sınırı kapsar/vardır. Birincisi, araziye; ikincisi, Sivastos Bahçesine (Bahçeciğine)[1917]; üçüncüsü nehre ve dördüncüsü de oraya (vakfedilen yere) giriş ve geçişi sağlayan yolla bitişiktir.

(16) Mevkii, E(a)rakliye (Ereğli) Kasabası'nın/Şehri'nin kenar mahallesinde olan Türkmenler Çarşısı'nde birbirine bitişik 30 dükkanın tamamı bunlardandır (vakfedilenlerdendir). Dört sınırı kapsar/vardır. Birincisi ve ikincisi yola, eskiden Şihâbü'd-din el-Amelî'nı-iye (nispetle) bilinen Sultan(lık) Dükkanları ile; üçüncüsü birazı yol, birazı Y(b)ermûbî b. Hüseyin el-Vebbâr (Yüncü), birazı da İmâdü'd-din Râmin (Dâmin, Emin) b. Yusuf'un dükkanına ve diğer yol ile; dördüncüsü Hacı Balâk (Budak)[1918] Mescidi'ne vakfedilen dükkan ve yol ile bitişiktir.

(17) Mermendî diye isimlendirilen Rum köyünün, oraya isnad ve nispet edilen, oraya bağlı olanların hepsi ve oradan sayılanların diğer bir kısmının tamamı bunlardandır (vakfedilenlerdendir). Onun (köyün), eklentilerinin ve ona bağlı olan yerlerin konumu korunmuş Akse(a)r (Aksaray)[1919] Kasabası'nın/Şehri'nin dışında yer alır. Dört sınırı kapsar/vardır. Birincisi, Va(e)rbakenân (Borbakenan) diye isimlendirilen Seke(i)r (Senir) Köyü arazisi ve Karlataş arazisi ile; ikincisi, Karaviran arazisi ve Eb(y)ula arazisi ile; üçüncüsü, Selçûkî (Selçuklu) Hatun Bağı'na, Sofik(l)er

[1916] Bu kelime belgede net olarak okunamamış olup (مجمرة) veya (مجمدة) şekilde de okunmaya müsait olduğu için tercümede her iki manayı da verdik.
[1917] Belgede ism-i tasğîr kullanıldığı için biz de parantez içerisinde belirttik.
[1918] Belgede (بلاق) şeklinde okunmaya daha uygun ancak Refet Yinanç (بوداق) şeklinde okumuştur. (Refet Yinanç, "Sivas Abideleri ve Vakıfları", s.36.
[1919] Belgede (اقسر) şeklinde okunmaya daha uygun ancak Refet Yinanç (اقسراي) şeklinde okumuştur. (Refet Yinanç, "Sivas Abideleri ve Vakıfları", s.36.

diye isimlendirilen Sandal Köyü arazisi ve Celde(i)k Köyü arazisi ile; dördüncüsü, Gelegüle (Keleküle) arazisi, Safrâ (Sarı) Köy arazisi ile bitişiktir. Yol ve geçiş dördüncü sınırdandır. Bu köyün sınırları ve hudutları şerî' (dine, kanuna uygun) olarak, korunmuş hüküm mahfilinde ve Aksar'da (Aksaray'da) -Allah-u Teala orayı muhafaza etsin- alışılagelmiş mecliste, adil, güvenilir, kabul (kabul yetkisi) ve güven sahibi Resul b. İsmail b. Ethem, Türkanşâh b. el-Beğur b. Süleyman, Ahmed b. İsrâîl b. İbrahim, Turhan b. el-Gâzî b. Celde(i)k, Şemseddin b. Mahmud b. İsrâîl diye isimlendirilen Kimya (Kahya) b. Ömer b. İshak, Muhammed Se(a)lâr b. İlyas ibn Semâ(î), Süleyman b. Hoca ve Sûlî b. Teneş b. K(g)ecme(i)s'in şehadetleriyle benim nezdimde sahih (doğru, geçerli) oldu ve benim huzurumda sabit oldu/gerçekleşti.

(18) Konumu Kayseri Kasabası'nın/Şehri'nin dışında oraya (Kayseri'ye) bağlı olan yerlerden ve eklentilerinden biri olan Efkere Köyü'nün tamamı bunlardandır (vakfedilenlerdendir). Dört sınırı kapsar/vardır. Birincisi kıble/güney (sınırı): Vadi ile (tarafından) başlar Deksâdı(e)ç Köyü arazilerinin sınırlarının ilki olan Kerkör (Gergör, Krikor) diye bilinen değirmende son bulur, Efkere Köyü'nün kenarındaki/yamacındaki vadinin tepesinden batıdaki Efkere Köyüne'ne bakan (nâzır) kilise harabesine döner. Rum (Roma) döneminden (kalan) kum tepesine (tümülüse) yönelir ve oradan Bâlâk(g)âsî Köyü sınırındaki diğer bir kum tepesine (tümülüse) ulaşır. Bundan sonra kuzeyde Bâlâ(g)kâsî Köyü'nden Efkere yolu üzerindeki kilise harabesinin yanına kadar biraz/bir bölüm sınırlanır/devam eder. Yine batı tarafında Bâlâk(g)âsî yolunun başlangıcında/girişinde/ağzında inşa edilen köprüye ulaşır ve kuzey tarafa Bâlâ(g)kâsî Bostanları tarafına döner. Oradan batı tarafta bostan duvarlarının yanında/boyunca Bâlâk(g)âsî'nin harman yerine, Kayseri'ye giden Bâlâk(g)âsî yolunun başlangıcına/girişine/ağzına ve dört yol sınırına doğru geri döner. Oradan kıble/güney tarafta Kayseri yolu ile beraber Tânmâ Köyü yakınına inen/varan vadiye/atika yola ulaşır. Oradan kıble/güney tarafa adı geçen yola, Sarnıca ve Kemeryol diye bilinen ağıla döner. Yine dağın zirvesinde varıncaya kadar devam eder. Oradan doğu tarafta içinden dört yoldan birinin ve aynı şekilde kullanılmayan/kapalı eski bir köprünün bulunduğu vadiye/patika yola döner. Orada son bulur ve batı taraftaki vadinin başlangıcına/girişine/ağzına bakan/nâzır kum tepesine (tümülüse), Cökiler (Cevkiler) arazisinin sınırına ulaşır/varır. Oradan doğu tarafta sert/hareketsiz/cansız/sabit, yuvarlak (silindir şeklindeki) taşı Emir Süleyman'ın değiştirip/dönüştürüp hudutların ve sınırların alameti ve işareti yaptığı kayaya/taşa döner. Yine doğu tarafta oradaki kum

tepesinin (tümülüsün) hizasındaki Senkere (Sengide) diye bilinen vadiye/patika ulaşır. Oradan kuzey taraftaki vadiyi/patika yolu geçerek Bâlâk(g)âsî Köyü'ne döner. Oradan Bâlâkâsî Dağı'nın zirvesine/tepesine, harab kiliseye yakın, ortasında Eğri Biğar (Pınar) diye bilinen su kaynağının bulduğu vadiye geri döner. İkinci doğu (sınırı): Efk(g)ere Köyü'ne bakan/nazır (taraftaki) kum tepesinden (tümülüsten) başlar sonra kuzey tarafta Bâlâk(g)âsî Köyü ve Efkere Köyü arasındaki vadi/patika yol ile Bâlâkâsî (Köyü) müzakerecileri (danışma meclisi) ve çiftçileri olan Efr(d)ik b. T(n)ağus, T(n)âsîl b. Tat(n)er(z), Sefesliyu(o)n b. Kusuf el-Kas (Elkas, Papaz), K(f)a(e)rah Tu(o)ru(o)s b. Hağ(k)midas ve K(f)a(e)rah Fâsîl b. E(i)stîfân'ın (Stefan) bağlarının yanındaki akıntı/su kanalıyla sınırlanır/son bulur. Aynı şekilde yol ile beraber Menzisu(o)n Köyü vadisinin başlangıcına/girişine/ağzına ilerler (ile sınırlıdır). Üçüncü kuzey (sınırı): Menzisu(o)n Köyü'nün (ve) Efkere Köyü'nü (ayıran) sınırından başlar, oradan batı tarafa döner, Menzisu(o)n Köyü'nün çiftçilerinin kale harabesinin aşağısına vadinin ortasına inşa etiği değirmenlerde ve arazide son bulur. Oradan kuzey tarafa iner, Sivas yolu üzerindeki Engürgöl Köyü'nün mezarlığına ulaşır. Batı tarafı, bu yol ile beraber devam eder ve Ferenc (Ferbah - Ferîh) Köyü'nün susuz ve ağaçsız (bina olmayan, tarıma ayrılmış) topraklarında ve arazilerde son bulur. Dördüncü batı (sınırı): Sivas Ferenc (Ferbah - Ferîh) Köyü'nün arazisi ile bitişik yoldan başlar, güney (kıble) tarafa Türkmen ağıllarına, sarnıca ve Kemeryol(u) diye bilinen ağıla doğru seyreder (devam eder).

(19) Konumu/mevkii Menziso(u)n Köyü'nün aşağısında bulunan Efkere Köyü'ne bağlı Engürgöl Köyü arazileri ile oraya bitişik (ve) oradan ayrı yedi parçanın tamamı bunlardandır (vakfedilenlerdendir). Birinci parça/bölüm (dört) sınırı kapsar: Kavzin ve Engürgöl Köyü yolunun başlangıcına/girişine/ağzına Ü(o)skifân Beze(â)hân tarafından inşa edilen köprünün ayağından başlar, nehri kuzeyden geçerek Sarımsaklu(ı)'daki diğer nehirde son bulur ve kıbleye/güneye (doğru) Meslebâ(n) Köyü'ne inip bitince/tamamlanınca Engürgöl Nehri'nin yanındaki otlağa/çayıra döner, derenin kıyısındaki köprünün sınırına/ayağına kadar (ilerler), (bu taraf, yön) bitince/tamamlanınca Karaviran Köyü'nden Engürgöl Köyü'ne giden yola dönüp adı geçen Ü(o)skifân Değirmeni'ne (ulaşır). İkinci parça/bölüm dört sınırı kapsar: Birincisi, Kayser b. Hacı Yusuf'un elindeki ikta arazileri ile; ikincisi, Tarihnek

(Tarancık)[1920] lakaplı Muhammed'in elindeki ikta arazileri ile; üçüncüsü, adı geçen Muhammed'in elinde iken şimdi Fahreddin el-Cündî'nin elinde olan ikta arazileri ile; dördüncüsü de şimdi adı geçen Fahreddin'in elindeki ikta arazileri ile bitişiktir/sınırdır. Üçüncü parça/bölüm dört sınırı kapsar: Birincisi ve ikincisi; adı geçen Fahreddin'in elindeki ikta arazileri ile; ikinci sınırın tamamı Zeyneddin el-Cündî ve aynı şekilde Ali el-Candâr'ın elinde olan ikta arazileri ile; üçüncüsü, Karaviran'dan geçen Engürgöl yolu ile -bu sınırın tamamı Emir Ali el-Candâr'ın elinde olan ikta arazileridir.-; dördüncüsü, Kayser b. Hacı Yusuf'un elimdeki ikta arazileri ile – bu sınırın tamamı da Emir Muhammed el-Kürdî el-Cündî'nin elindeki ikta arazileri iken şimdi Şerefe(ü)ddin el-Cündî'nin elindedir.- bitişiktir/sınırdır. Dördüncü parça/bölüm dört sınırı kapsar: Birincisi, adı geçen Fahreddin'in elindeki ikta araziler ile; ikincisi, yol ile; üçüncüsü, adı geçen Kayser'in elindeki ikta arazileri ile; dördüncüsü, Ali Candâr iktası diye bilinen ikta arazileri ile bitişiktir/sınırdır. Beşinci parça/bölüm dört sınırı kapsar: Birincisi, adı geçen Kayser'in iktası ile; ikincisi, İbrahim el-Kürdî el-Cündî'nin iktası ile; üçüncüsü, Muhammed el-Kürdî iktası ile; dördüncüsü, Emir Ali el-Candâr iktası ile bitişiktir/sınırdır. Altıncı parça/bölüm dört sınırı kapsar: Birincisi, oradaki dere/göl ile; ikincisi, Fahreddin ve adı geçen İbrahim Kürdî'nin iktası ile; üçüncüsü, adı geçen İbrahim Kürdî'nin ve Fahreddin Şedibahr'in[1921] iktaları ile; dördüncüsü, çayır/otlak ile bitişiktir/sınırdır. Yedinci parça/bölüm dört sınırı kapsar. Onun konumu/mevkii Kayseriyye'ye (Kayseri'ye) giden Karaviran Yolu'nun başlangıcında/girişinde/ağzında bulunan Gazi Göl'dedir (Yağzi Göl, Bağzi Göl). Birinci (sınırı), adı geçen yol ile; ikincisi, Hoca Muzaffer'in ikta arazisi ile; üçüncüsü, De(a)ze(a)son (Köyü) ve bu parça/arazi arasını ayıran dağ ile; dördüncüsü, Susviran Köyü arazileri ve Efkere Köyü hudutları ve sınırları ile bitişiktir/sınırdır. Adı geçen yedi parça/bölüm, âlim, âdil, faziletli (fâzıl), olgun (kâmil) kadı, adı geçen Kayseyiyye (Kayseri) -şan ve şerefi daim olsun- hâkimi necme'd-din (dinin yıldızı), şemsü'l-İslam (İslam'ın güneşi), kadıların ve hâkimlerin önderi Ahmed b. Seyrâsfâd (Serâ Suad) b. Ahmed er-Râzî'nin gönderdiği (sâdır olan) saygıdeğer/yüce emirle gelen hükmümün/kararımın yazılmasıyla benim nezdimde sahih/geçerli oldu ve benim huzurumda sabit oldu/gerçekleşti. (Vakıf), tanıklığı güvenilir, onaylama yetkisi ve itibar sahibi meşhur Kayserililerin şehadetiyle onun (kadının, hâkimin) nezdinde sahih (geçerli) ve onun (kadının, hakimin) huzurunda

[1920] Noktasız azıldığı için farklı şekillerde de okunmaya müsaittir.
[1921] Biz buradaki ismi tam olarak okuyamadık ancak Refet Yinanç bu şekilde okumuştur. (Refet Yinanç, "Sivas Abideleri ve Vakıfları", s.37.

sabit oldu/gerçekleşti. Onlar (şahitler): Malatî (Malatyalı), Muhtesib Şemseddin Ebu Bekir b. Hacı İbrahim, Şemseddin Alişîr b. Ali b. Abdullah el-Bezzâz, Hacı Arslan b. Şirîn b. Aydoğdu ve Hoca Ebu Bekir ibn Hacı Hasan b. Ebü'l-Hüseyn ve Hoca Ahmed b. Yususf b. Mû(o)l'dur. Şerî (dini, kanuni) olarak şartlarının anlaşılmasından ve tamamlanmasından sonra imza ve geçerlilik durumunda/halinde/esnasında (uygulamaya geçildiğinde) imza yazısındaki/belgesindeki (imzalı belgedeki) açıklamaya uygun olarak içeriğini uygulamaya koydum, imzaladım, cevaz verdim, yerine getirdim, kabul etim, sıhhatine (doğruluğuna, geçerliliğine) ve sübutuna (kesinliğine) hükmettim,

(20) Konumu/mevkii Malatya Kasabası'nın/Şehri'nin dışında, (Malatya'nın) köylerinden bir köy olan, onun (Malatya'nın) eklentilerinden ve oraya (Malatya'ya) bağlı olan Sâmân Köyü'nün, oraya (köye) bağlı olanların ve oranın (köyün) eklentilerinin tamamı bunlardandır (vakfedilenlerdendir). Dört sınırı kapsar/vardır. Birincisi kıble/güney (sınırı), batı tarafından başlar, Beytü'l-Gâzî diye bilinen yerden Har(â)bî diye isimlendirilen köye giden yolda son bulur. Bu sınırın bir bölüme adı geçen Har(â)bî Köyü'nün sınırları ile, ikisinin (Harâbî Köyü ile vakıf arazisini) arasını ayıra hat/sınır ile, aynı şekilde Câkmekâ (susuz, ağaçsız arazi veya bina olmayan tarıma ayrılmış arazi) arazilerinden biri olan De(a)nyel el-Kass'ın (Keşiş, Papaz) (susuz, ağaçsız arazi veya bina olmayan tarıma ayrılmış arazi) arazisinin ortasındaki dere ile ve adı geçen arazinin dışındaki set -ki o da deredir- ile bitişiktir. Bu sınır doğuya doğru Câkmekâ Köyü ile (adıyla) bilinen nehre, Menus Sâmânî diye bilinen parçaya (bir parça araziye) uzanır. Bir kısmı Sîlûs Köyü sınırları ile ikisini (Silûs Köyü ve vakıf arazisini) ayıran adı geçen Sâmân Köyü arazilerini sulayan dere ile, Kefâr (Küffar) diye isimlendirilen dereye uzanıp Zû(ü,o)f diye bilinen yer ile bitişiktir. Sonra bu sınır, Har(â)bî Köyü'nden Malatya Kasabası'na/Şehri'ne giden yola varır. Ve o da kıble/güney sınırının tamamıdır/sonudur. İkincisi doğu (sınırı), kıble/güney sınırının bitiminden başlar Kelekencî (Gelekencî) Köyü'nden Malatya Kasabası'na/Şehri'ne giden yol ile, uzanan tepe ile, Beldnâ (Beledenâ) Köyü sınırları ile ve adı geçen Beldnâ (Beledenâ) Köyü pınarı ile birleşir. Bu minval/yol/gidişat üzere adı geçen Sâmân Köyü'nden adı geçen Malatya Kasabası'na/Şehri'ne giden yola uzanır. (Bu sınırın) bir kısmı da adı geçen Belednâ (Beledenâ) Köyü ve Sâmân Köyü sınırları arasını ayıran ve adı geçen pınardan/kaynaktan (akan) dere ile birleşir. Bu sınır adı geçen Belednâ (Beledenâ) Köyü arazilerini (sulamak) üzere Sâmân Nehri'nden su alan Büyük (Nehir)

diye bilinen dere üzerindeki Ma(u)sl Tepesi'ne uzanır. Sonra bu sınır Malatya Kasabası'ndan/Şehri'nden Eblistân (Elbistân) Kasabası'na/Şehri'ne giden büyük caddeye/yola uzanır. Sonra adı geçen cadde/yol bu caddeye/yola geçişi sağlayan kemerli geçitte/köprüde/tâkta son bulur. Sonra kemerli geçidin/köprünün/tâkın ardından/peşinden Semû (Serbû) Köyü'nün sınırında ve ikisi arasını ayıran köy deresinde son bulur. Bu sınırın bir kısmı Sîfkûn (Seyifgün) Köyü arazilerinin sınırları ile birleşir ki o da tümüyle doğu sınırının sonudur. Üçüncü kuzey (sınırı), bu sınırın (doğu sınırının) bitiminden başlar Zefîrî[1922] Köyü yolu ile, en aşağıdaki tepe olan ve Kasrîk diye bilinen büyük tepe ile birleşir. Bu sınırın tamamı Kutluğ Dere diye bilinen vadi ile son bulur. Dördüncü batı (sınırı), adı geçen bu sınırın (kuzey sınırının) bitiminden başlar, adı geçen Kutluğ Dere Vadisi diye bilinen vadinin uç noktasında/sonunda ve oradaki yolların toplandığı yerde (yolların kesiştiği noktada) son bulur. Ve yine bu şekilde kıbleye/güneye doğru Beytü'l-Gâzi diye bilinen yere uzanır ki burası da batı sınırının tamamen sonu ve adı geçen Sâmân Köyü'nün sınırıdır. (Bu teberru, bağış) o dönemin Malatya –bereketi daim olsun- Kasabası/Şehri hâkimi, kadı, imam, âdil, âlim, burhâne'd-din (dinin delili), şerefü'l-İslâm (İslâm'ın şerefi/iftihar vesilesi), kadıların ve hâkimlerin güneşi Ebû(î) Nasr b. Mesud b. Muzaffer el-İn(evî)'den (Anevî, Enevî) sâdır olarak vârid olan/gelen yazı/belge ile benim nezdimde sahih/geçerli oldu ve benim huzurumda sabit oldu/gerçekleşti. (Bu teberru, bağış), meşhur imamların, âlimlerin, güvenin ve adaletin aynaları: İmam, âlim, behrü'd-dîn (dinin parıltısı), İbrahim b. İsmail b. Ömer el-Hatîb es-Sultânî; imam, âlim, imâdü'd-din (dinin direği) Ömer b. Hüseyin Ali es-Selmânî; Muhtesib Ahmed b. er-Refî'; Muhammed b. Hüseyin; Osman b. İshak; Mütevelli Muhammed b. Yahya; babası hakim Ahmed b. Ebu(i) Nasr b. Mesud b. Muzafer el-E(i)n(e)vî ve şartlı kâtib (şartları taşıyan kâtib) Yusuf ibn Nuh b. Yusuf el-Erzincânî'nın şehadetiyle onun (hâkimin) nezdinde sahih/geçerli oldu ve onun (hâkimin) huzurunda sabit oldu/gerçekleşti. Şerî' (dine, kanuna uygun) şartların anlaşılmasından ve yürürlükteki yükümlülüklerin ele alınmasından sonra imza ve (uygulamaya geçildiğinde) imza yazısındaki/belgesindeki (imzalı belgedeki) açıklamaya uygun olarak (vakfiyenin) içeriğini yürürlüğe koydum, imzaladım, kapalı kalmış yönlerini ortaya koydum/açığa çıkardım, kabul ettim, sıhhatine (doğruluğuna, geçerliliğine) ve sübutuna

[1922] Belgedeki yazılışı bizim okuduğumuz şekle daha yakın olmakla birlikte Refet Yinanç (نرفيري) (Nerfîrî) şeklinde kaydetmiştir. (Refet Yinanç, "Sivas Abideleri ve Vakıfları", s.38.

(kesinleştiğine, gerçekleştiğine) hükmettim.

(21) Konumu/mevkii Tokat Kasabası'nın/Şehri'nin dışında bulunan, (Tokat'ın) köylerinden bir köy olan, (Tokat'ın) eklentilerinden ve oraya (Tokat'a) bağlı olan Ebîgel (Ebîgül, Ebîkel) Köyü'nün tamamı bunlardandır (vakfedilenlerdendir). Dört sınırı kapsar/vardır. Birincisi doğu (sınırı), oraya (Tokat'a) bağlı olan Hristopolî Köyü'nün arazileri ile birleşir ve Ferûs Köyü'nün arazilerinde son bulup tamamlanır. İkinci batı (sınırı), oranın (Tokat'ın) köylerinden biri, (Tokat'ın) eklentilerinden ve oraya (Tokat'a) bağlı olan Yerib (Berib) Köyü arazileri ile birleşir. Üçüncü kuzey (sınırı), aynı şekilde Tokat'a bağlı olan, orada Dâmid(r)iyye (Râmidiyye, Râmiriyye, Dâmidiyye) diye bilinen dağ ile, Ç(c)ardek(ğ)in Köyü arazileri ile, Tokat'a bağlı Seyrilen Köyü arazileri ile birleşir. Dördüncü kıble/güney (sınırı), Ko(u)mnat Kasabası/Şehri nehri ile birleşir. Tamamı Hacı Hüseyin diye bilinen mezrada, büyük/ana caddede/yolda, Kebsâd (Keysâr) Köyü arazilerinde, Esfonkis (Esfomkit) Köyü arazilerinde, adı geçen Ferus Köyü arazilerinde, adı geçen Ebîgel (Ebigül, Âbîgül, Epikül) Köyü hududunda ve sınırında son bulur. (Bu vakıf, teberru) o dönemde kadı, imam, âlim, Şemseddin (dinin güneşi), İslam'ın ve Müslümanların bahâsı (güzelliği), kadıların ve hâkimlerin şerefi/iftihar vesilesi, adı geçen Tokat şehri hâkimi Ebi(u) Hâmid Ahmed b. Muhammed b. Ahmed el-Evşî'den kaynaklı/sâdır olarak vârid olan/gelen yazı/belge ile benim nezdimde sahih/geçerli oldu ve benim huzurumda sabit oldu/gerçekleşti. Başlangıçta/girişte belirtildi/zikredildi. (Bu vakıf, teberru), reis/önder/başkan Zeyneddin Mahmud b. İshak Tokâdî'nin, Emirü'd-din Sâlih ibn İsmail el-Cündî'nin şehadetiyle onun (hâkimin) nezdinde sahih/geçerli oldu ve onun (hâkimin) huzurumda sabit oldu/gerçekleşti. Yükümlülüklerin anlaşılmasından ve gerekli olan konuların ele alınmasından sonra imza ve geçerlilik durumunda/halinde/esnasında (uygulamaya geçildiğinde) imzalı yazıdaki/belgedeki (imzalı belgedeki) açıklamaya uygun olarak (vakfiyenin) içeriğini yürürlüğe koydum, imzaladım, uyguladım, izin verdim, kabul ettim ve sıhhatine (doğruluğuna, geçerliliğine) ve sübutuna (kesinleştiğine, gerçekleştiğine) hükmettim.

(22) Konumu/mevkii Sivas Kasabası'nın/Şehri'nin dışında bulunan, (Sivas'ın) köylerinden bir köy olan, onun (Sivas'ın) eklentilerinden ve oraya (Sivas'a) bağlı olan, Üzeyir, Adverir (Erverir) Han, Ovacık, Oruç Han, Kob(y)mâd, Arab Viranı, Derbendcik, Cavi(u)ldar diye isimlendirilen köyleri ve mezraları ve diğerlerini içine

alan Harhon (Harhun, Haruhon) Köyü'nün tamamı bunlardandır (vakfedilenlerdendir). Dört sınırı kapsar/vardır. Birincisi kıble/güney (sınırı), Derbendcik diye bilinen Kârson (Kârsun) yolu ile, Derbendcik'ten Necmeddin Eryürek (Erbürek, Eryörük) diye bilinen mezranın zirvesine/yukarısına giden büyük cadde/yol ile, Karlu Köyü arazilerine, adı geçen Harhon (Harhun, Haruhon) Köyü'nden Sivas Kasabası'na /Şehri'ne doğru kesilen (giden) yol ile, Akbiğar (Akpınar) Köyü arazileri ile, adı geçen mezradaki Senek Kança'ya da akan suyun gittiği yere kadar uzanan/giden tepeyle ve Harhon (Harhun, Haruhon) arazileri ile Akbiğar (Akpınar) arasını ayıran Erzincan yolu diye bilinen yola giden yol ile birleşir. İkincisi doğu (sınırı), adı geçen yoldan başlar Altu(ı)ntepe diye bilinen tepeye kadardır ve aynı şekilde Kızılseker (Kızılsenir) diye isimlendirilen, Derbendcik, Çavuldur ve Kerembakâ'ya giden araziyi geçerek Cîrân'a kadar uzanır. Üçüncüsü kuzey (sınırı), Kapucak (Kayacık, Kuyucuk, Kapıcık) arazileri ve önceden Muhammed ve A(e)rcuk Mezrası diye bilinen Harhon (Harhun, Haruhon) Köyü'nün sahibi olan Nesibe Hatun Mezrası, Karâsî Bezbadik (Bezyarik) arazileri, İbn-i Aişe diye bilinen Ali (Yüksek) Vadisi ile birleşir. Dördüncüsü batı (sınırı), adı geçen, Serbâ b. Y(b)ârık arazilerine bitişik araziler ile, Hamza değirmeninin suyunun geldiği yol ile, Derbendcik diye bilinen ve adı geçen Kârson yolu ile birleşir.

(23) Adı geçen şehre (Svas'a) bağlı Komer (Gömer, Kömür) Köyü'nün tabileri ve mezraları ile beraber tamamı bunlardandır (vakfedilenlerdendir). Şöhretinden (iyi bilindiğinden) ve orada bu isimde başka (bir yer) olmadığı için sınırlarını belirtmeye gerek yoktur.

(24) Adı geçen şehre (Sivas'a) bağlı Kânâbâd Nahiyesi'ndeki Kombad divanının (dîvânî vergisinin) tamamı (vakıftır). Subaşı, Sandal, Tonor, Dene, Kombad, Kavak, Ka(ı)cî, Kızılköy, Candar, Salur, Ber(d)e Hacı, Bekirli (Beğdili), Hanîs, Ser(e)k(e)ler diye isimlendirilen mezraları, köyleri ve diğerlerini kapsar. Sınırlarının tamamı Tamlu(ı)ca Dağı ve oradan Danyal Köprüsü'ne ve Kân(âbâd) Nehri'ne uzanan tepe ile bitişiktir.

(25) Konumu/mevkii Sivas şehrinin dışında olan yetmiş sekiz (78) dükkanın tamamı bunlardandır (vakfedilenlerdendir). Dokuz (9) dükkan Bezzazlar (Manifaturacılar) Çarşısı'ndadır. Birbirine bitişik olan dükkanların dört sınırı vardır. Birinci ve ikinci (sınırı), Fındık İmâdü'd-din Ayaz Emir Ahmed Ahar Hanı'nın/Oteli'nin mescidinin vakıflarıyla bitişiktir. Üçüncü (sınırı), büyük cadde/yol

ile; At ve Hayvan Pazarı'na ve diğer yerlere giden yol ile; dördüncü (sınırı), çarşının ilan yeri (Çarşının dua meydanı veya dua kubbesi denilen yeri de olabilir.)[1923] ile bitişiktir. Altı (6) dükkan Bezzazlar (Manifaturacılar) Çarşısı'ndadır. Birbirine bitişik olan dükkanların dört sınırı vardır. Birinci ve ikinci (sınırı), Hal(i)niye Hanı ile; üçüncü (sınırı), Muhtesib Salahaddin Reşid'in dükkanı ile; dördüncü (sınırı) da ilan yeri ile bitişiktir. İki (2) dükkan Bezzazlar (Manifaturacılar) Çarşısı'ndadır. Birbirine bitişik olan dükkanların dört sınırı vardır. Birinci (sınırı), Emînü'd-din Ali'nin dükkanı ile; ikinci (sınırı) da aynı şekilde (Emînü'd-din Ali'nin dükkanı) ile; üçüncü (sınırı), Kamerü'd-din Şemûn'un dükkanı ile; dördüncü (sınırı) da ilan yeri ile bitişiktir. On iki (12) dükkan Bezzazlar (Manifaturacılar) Çarşısı'ndadır. Birbirine bitişik olan dükkanların dört sınırı vardır ve tamamı farklı yollar ile bitişiktir. İki (2) dükkan Bezzazlar (Manifaturacılar) Çarşısı'ndadır. Birbirine bitişik olan dükkanların dört sınırı vardır. Birinci ve ikinci (sınırı), Cemâleddin (Celâleddin) Muhammed el-Kazvînî'nin yaptığı Mescidü'l-Cami'ye (Merkez Cami'ye) vakfettiği dükkanlar ile; üçüncü (sınırı), Hacı Osman'ın dükkanları ile; dördüncü (sınırı) da ilan yeri ile bitişiktir. Altı (6) dükkan Bezzazlar (Manifaturacılar) Çarşısı'ndadır. Birbirine bitişik olan dükkanların dört sınırı vardır. Birinci (sınırı), Hacı Osman'ın dükkanı ile; ikinci (sınırı) Cemâleddin (Celâleddin) Muhammed el-Kazvînî'nin vakıfları ile; üçüncü (sınırı), Sevsin Vakfı ile; dördüncü (sınırı) da ilan yeri ile bitişiktir. Sekiz (8) dükkan Terziler Çarşısı'ndadır. Birbirine bitişik olan dükkanların dört sınırı vardır. Birinci ve ikinci (sınırı), Zah(î)re'd-din Îlî (İblî) b. Yağıbasan'ın hanı/oteli ile; üçüncü (sınırı), Yakup es-Servî'nin dükkanı ile; dördüncü (sınırı) da yol ile bitişiktir ve oraya giriş ve geçiş oradadır (bu yoldadır). Dokuz (9) dükkan Ayakkabıcılar (Ayakkabı Tamircileri) Çarşısı'ndadır. Birbirine bitişik olan dükkanların dört sınırı vardır. Birinci ve ikinci (sınırı), Şerafeddin Muhammed'in vakıfları ile; üçünü (sınırı), Bedreddin Hüseyin b. Ebî(u) Fevâris'in varislerinin dükkanı ile; dördüncü (sınırı) da yol ile bitişiktir ve oraya giriş ve geçiş oradadır (bu yoldadır). On iki (12) dükkan Bezzazlar (Manifaturacılar) Çarşısı'ndadır. Birbirine bitişik olan dükkanların dört sınırı vardır ve tamamı farklı yollar ile bitişiktir.

(26) Adı geçen, mübarek vâkıf -Allah ona rahmet ve lütuf sağanağı/yağmuru yağdırsın, af ve bağış gömlekleri/elbiseleri giydirsin.-, bu belgede adı geçen,

[1923] Belgede bu ibare (منادي السوق) şeklinde geçmektedir. Bu ibareye bakarak çarşının ilan yeri manasında kullanılma olasılığını kuvvetli bulmakla birlikte "Dua Kubbesi/Dua Meydanı" da kastedilmiş olabilir. Tercümede (منادي) İbaresinin geçtiği yerleri burada itibaren ilan yeri olarak tercüme edeceğiz

açıklanan/belirtilen, sınırları belirli beş (5) köy/mezra, yüz sekiz (108) dükkanı, yedi (7) parça yeri, sebzeliği, değirmeni, ambarı, ahırı, tüm hudutları, hakları, alt yapıları, sınırları, menfaatleri, vergileri (vergi gelirleri), tüm arazileri, binaları, harabeleri, yukarısı, aşağısı (altı, üstü), evleri, konakları (dokuma tezgahları)[1924], yemlikleri, köşe bucağı, hayvan bağlama yerleri, minberleri (mescidleri), meraları, meskenleri, ağaçları, üzüm bağları, …… (ekras),[1925] bostanları, kiralık/icarlı yerleri, otlakları, kesim yerleri, doldurma/boşaltım yerleri, odunlukları, sebzelikleri, nehirleri, sulama kanalları, kuyuları, bahçeleri, ormanları/meşelikleri, gölleri, havuzları, pınarları, obrukları, tepeleri, ovaları/düzlükleri/düzlük çukurları, dağları, bilinen su içme hakları, tarif edilen atık atma yerleri, mamur ve harap yerleri, dâhilî, hâricî, bitişik, ayrı, tarif edilen, bilinen, nispet edilen, sayılan ve lehine olan tüm hakları, tümüyle ve tüm boyutlarıyla inşaatı çizilen/kaydedilen ve yapımı emredilen, konumu/mevkii Sivas Kasabası'nın/Şehri'nin -Allah orayı korusun ve muhafaza etsin.- dışında, Tokat -afetlerden muhafaza olunsun-Caddesi'nin/Yolu'nun başında/girişinde/ağzında bulunan, birinci (sınırı), Melik Nizameddin Yağıbasan -Allah ruhunu kutsasın, kabrini nurlandırsın.- Hankahı ile, ikinci (sınırı), Selçukiye (Selçuklu) Medresesi ve oraya vakfedilen arazi ile, üçüncü (sınırı), Sultaniye (Sultan) Bahçesi, Mimar Bedreddin Ali'nin konakları, Erâkîl el-Kas (Papaz, Keşiş) konağı, Zo(u)lik (Zevlik) el-Mağribî (el-Mağzilî) konağı, Fâr(i)t el-Hayik (Hâik) [Dokumacı Fâr(it)] konağı ve Hüseyin el-Bakkal [Bakal/Manav Hüseyin] konağı ile, dördüncü (sınırı), adı geçen, oraya (darüşşifaya) giriş kapısının ve geçiş yolunun olduğu merkezi yol (ana cadde) ile bitişik dört sınırı olan, rahatsızların ve hastaların sığınağı olan dârü'ş-şifaya (şifa evine) ebedi, sahih (doğru, geçerli), şerî' (dine, kanuna uygun) bir vakıf, sonsuz, açık, semî (işitilen, duyulan) bir tasadduk, ebedî, câiz (geçerli), katî', kesin, karar verilmiş, şerî' üsluba göre işleyen/devam eden, hükmün gereğini içeren, çürütücü engellerden arınmış, sıhhat şartlarını bir arada bulunduran bir habs/vakıf olarak vakfetti.

(27) Adı geçen bu vakıflar, satılamaz, hibe edilemez, rehin verilemez, miras bırakılamaz, mülk edinilemez, bozulamaz, yok edilemez, herhangi bir şekilde ve herhangi bir sebeple muhalefet edilemez. Bilakis, aslı üzere devam eder,

[1924] Kelime belgede (مناول) ve (منازل) şekilde okunmaya müsaittir. Bu nedenle her ikisini de yazdık. (مناول) kelimesi "dokuma tezgahları", (منازل) kelimesi ise "evler" manasına gelmekte olup tercümede her ikisini de belirttik. Geçtiği diğer yerlerde de bu şekilde yazdık.

[1925] Belgede burada (اقرصها) veya (اقرحها) şeklinde okunabilecek bir kelime bulunmaktadır ancak tam olarak ne kastedildiğini anlayamadık.

doğrulanmış/kati şartları yerine getirilir, günlerin geçmesi, ayların ve mevsimlerin peş peşe ilerlemesi onu hükümsüz kılmaz, zaman geçip gitse de (sonradan) gelenlerden bir grup/topluluk onu yeniler/tamir eder (yenilesin/tamir etsin), her ne kadar mevsim/zaman geçse de ondan sonra gelen bir grup/topluluk, "Varislerin en hayırlısı olan Allah, yeryüzüne ve onun üzerindekilere varis oluncaya (kıyamet kopuncaya) kadar." hayırlı bir şekilde onu destekler/kuvvetlendirir (desteklesin/kuvvetlendirsin).

(28) Allah'a ve Ahiret Günü'ne inanan halife, sultan, melik, emir, vezir, vâli, reis, kadı, müfti, başkan, muhtesib ve bütün insanlardan herhangi biri olsun hiç kimseye, bu vakıfları bozmak, eksiltmek, değiştirmek, dönüştürmek, iptal etmek, engellemek, ihmal etmek ve tahvil/transfer etmek helal olmaz. Her kim onu bozmaya ve tahvil/transfer etmeye yönelik bir hüküm/yasa/kural koyarsa, değiştirmek ve dönüştürmek isterse, iptal etmeye ve engellemeye niyet ederse, yasaklanan/haram bir iş yapmış ve günaha girmiş olur. Hz. Peygamber -Salat (dua, rahmet) ve selam onun üzerine olsun.- Kim, bir karış toprağı haksız yere gasp ederek Mü'min kardeşinden alırsa o Allah, Cehennemde o yerin yedi katını boynuna geçirir."[1926] dedikten ve Allah-u Teala da "Zalimlere ise elem dolu bir azap hazırlamıştır."[1927] ve "Bilin ki, Allah'ın lâneti zalimlerin üzerinedir!"[1928] dedikten sonra Allah-u Teala'dan korkan bir Mü'min nasıl olur da karşı koyar/itiraz eder veya bir muvahhid nasıl olur da engel olur. Her kim Allah'ın kitabına ve onun resulünün sünnetine muhalefet ederse, Allah ve resulünün haram kıldığı/yasakladığı şeyi yüceltirse/överse, Müslüman kardeşinin vakfının bozulması için çaba harcarsa ve tahrip etmeye yeltenirse Allah'ın gazabını hak etmiş olarak döner. Onun yeri de cehennemdir. Orası, varılacak ne kötü yerdir."[1929] "Allah'ın, meleklerin ve bütün insanların lâneti onların üstünedir."[1930] Allah onu hesaba çeker, karşılığını verir, gözetimi/denetimi altında tutar, azabın temelleri ve cezanın kuralları ile (en ağır cezalar ile) ona karşılığını verir. "O gün zalimlere mazeretlerinin hiçbir faydası olmaz. Lânet onlaradır, kalınacak yerin en kötüsü de onlar içindir."[1931] "Bu öyle bir gündür ki artık konuşamazlar. Zamanı geçtiği için) kendilerine izin de verilmez ki

[1926] Benzer lafızlar için bkz. Buhari, Mezalim 13, Bedü'l-Halk 3; Müslim, Müsakat 137/139/141/143; Tirmizi, Diyât 31; Ahmed b. Hanbel, C. 1, 187/188.
[1927] İnsan Suresi 76/31.
[1928] Hud Suresi 11/18.
[1929] Enfal Suresi 8/16.
[1930] Bakarsa Suresi 2/161.
[1931] Mü'min Suresi 40/52.

mazeret bildirsinler."[1932] "O gün herkes yaptığının karşılığını bulur. O gün hiçbir haksızlık olmayacaktır; kuşkusuz Allah'ın hesabı çok hızlıdır."[1933]

(29) Adı geçen vâkıf –(Allah) rahmet/merhamet ve rıza yağmuru ile onu sulasın/bereketlendirsin, cennetlerin ortasında bir mesken hazırlasın (mekanını cennet eylesin).- bu vakıfları malından ayırdı, mülkünden çıkardı. Emir, yüce, büyük, muhterem, akıllı, haberdar/tecrübeli, âlim, adaletli, yeteri (kadar gücü kuvveti olan), kâmil/olgun, daima (ömür boyu) muzaffer olan, (Allah tarafından) övülerek desteklenen, dinin güzelliği (cemâle'd-din), İslam'ın ve Müslümanların ihtişamı/yücesi/onuru, memleketlerde meliklerin ve sultanların destekçisi, üstadü'd-dâr[1934] Ferah (Ferruh) b. Abdullah el-Hâzin, el-Hâs'ı (özel hazinedâr) –(Allah) başarısını dâim eylesin, yolunu hayır üzere devam ettirsin.- özel olarak bu yazıya geçirilmiş vakıf belgesinde adı gecen vakıflara, genel olarak da tüm memleketlerdeki vakıflara mütevellî ve nâzır yaptı. Kendisi mütevelli olur/olabilir, yetki verdiği kimseye vekalet verebilir, istediği kişiyi vekil tayin edebilir, seçtiği ve tercih ettiği kişiye devredebilir, dilediği kişiyi vekil tayin edebilir, istediği zaman ve istediğinde o kişiyi vekaletten azledebilir. İnsanlardan hiçbiri (hiç kimse) ona karşı itiraz edemez. Çünkü o, genel olarak adı geçen bu vakıflardaki tasarruflara özel olarak da derecelerinin/mevkilerinin ve tabakalarının/sınıflarının farkına göre mahir, hoşgörülü, seçkin, deneyimli, hatırşinas/nezaket sahibi, bilgiçlik taslamayan (ukala olmayan) doktorların/tabiplerin, faziletli göz doktorlarının, ıslah edici, şefkatli, dost canlısı mukim olan, cerrahların gelirlerini takdir etmekte/belirlemekte, ilaç ve derman temin etmek için …… ……[1935] ayarlamakta/bulmakta, hizmetlilerin ve

[1932] Mürselât Suresi 77/35-36.
[1933] Mü'min Suresi 40/17.
[1934] Kelimenin kökeni ile ilgili farklı görüşler ileri sürülmekle birlikte son çalışmalarda kelimenin menşeinin Farsça istez ve dâr kelimelerinden oluştuğu (isteddâr, siteddâr) ve "alım memuru" anlamına geldiği görüşü ağırlık kazanmıştır. Ayrıca Farsça üstâz ile Arapça dâr kelimelerinden meydana geldiği (üstâzü'd-dâr, üstâdü'd-dâr) ve "evin sorumlusu" mânasını taşıdığı da ileri sürülmüştür. Abbâsîler'de ve onlara ait topraklarda kurulan müslüman hânedanlarda H. IV. (M. X.) yüzyılın başlarından itibaren üstâdüddâr unvanı taşıyan bir görevlinin bulunduğu görülmektedir. Üstâdüddâr unvanının kahramâne, üstâdü'l-gulâm ve hâcib gibi sarayın idaresinden sorumlu görevliler için kullanılan genel bir lakap olduğunu ileri sürülmüş ve bu müessesenin Selçuklular'dan Abbâsîler'e intikal ettiği hususu da neredeyse kesinlik kazanmıştır. Anadolu Selçuklu Devleti'nde kendilerine "vekîl-i hâl" de denilen üstâdüddârlar ise sultanın gelirlerini tahsil edip gerekli yerlere sarfetme, saray mutfağının ve saraydaki diğer dairelerin ihtiyaçlarını giderme, buralardaki görevlilerin idaresini üstlenme, vakıflara nezaret etme gibi görevleri yürütürlerdi. (Fatih Yahya Ayaz, "Üstâdüddâr", *TDVİA,* C. 42, İstanbul 2012 s.393-395.
[1935] Burada (غير البعير) şeklinde iki kelime vardır. "Deve dışında" şeklinde tercüme dilebilir. Tüm cümleyi de "ilaç bulmak için deve dışında (bir hayvan) bulmak" şeklinde tercüme edilebilir. Ancak bu ifade ile ne kastedildiği tam olarak anlaşılamamıştır.

görevlilerin/gelip-gidenlerin durumlarını yürütmekte yetkili (ve) güvenilirdir.

(30) Allah-u Teala'nın ayrıntılı ve genel olarak, her vakit, çağ, dönem ve zamanda ifade ettiği üzere elde edilen gelirlerin kullanımı ve getirisi/faydası daha yüksek aidatları/gelirleri tercih edilmesi gerektiğinde mütevelli -Allah yöneticiyi (vakfın yöneticisini, mütevelliyi) muvaffak/başarılı kılsın- bu (geliri), adı geçen mevkufun aleyhin (mimari eserin, dârü'ş-şifanın) imarına, yıkılan ve kırılan/eskiyen yerlerini yapmaya, harap olan ve bozulan yerlerini yenilemeye, tamir gerektiren yerlerini onarmaya ve gelirlerini arttırmaya sarf eder/harcar. Eğer ihtiyaç olmazsa oraya vakfedilen yerlerin imarına sarf eder/harcar. Bunlardan artandan Rum beldelerinde (Anadolu'da) halkının muamelelerinde/işlerinde/alışverişinde geçerli olan beyaz kırtâsî[1936] sultânî gümüşten yarısı iki bin kırtâsî gümüş olan dört bin (4000) dirhem kırtâsî gümüş ve öz/temiz gelirden buğday müddü[1937] (ölçeği) ile yarısı beş yüz (500) müd olan bin müd her sene belgede geçenlere uygun olarak ve yazılanlara göre kendisine sarf eder/verir. Değerli akarat/gayri menkul satın almak, adı geçen vakıflara eklemek, (geliri, vakfedilen malları) arttırmak, düzene/sisteme riayet etmek ve alışveriş ile elde ettiği gelirleri değerlendirmek hususunda uzlaşıldığı zaman (gelirin) artanı adı geçen dârü'ş-şifa'nın hazinesinde/kasasında biriktirir.

(31) Adı geçen vâkıf adı geçen vakıflarda mütevellisine, nâzırını ve tüm mütevellilere kabrinin ışık ile doldurulmasını (aydınlatılmasını) sonra kiralamaya ihtiyaç duyulduğunda peş peşe üç (3) yıldan daha fazla kiraya verilmemesini sonra bu ilk anlaşma/akid bitinceye kadar onun üzerine başka bir (kiralama) anlaşması/akdi yapılmamasını, zâlim, aç gözlü, haksızlıkla galip gelen, saldırgan, şerrinden korkulan, hile ve tuzağından emin olunmayan kişilerle (kiralama) anlaşma/akid yapılmamasını şart koştu.

(32) -Allah korusun.- adı geçen Darü'ş-Şifa yok olursa, yapıları mahvolursa, kalıntıları görünmez hale gelirse, alametleri/görüntüleri/planları/çizimleri silinirse/yok olursa (yeniden) yapmak imkansız olursa, yenilemek mümkün olmazsa, (yeniden) meydana getirilemezse, orada ikamet etmek/oturmak zorlaşırsa, kullanılamazsa adı geçen vakıflardan hasıl olan faydaların sarf edilen yerlerin geliri "İstediğini hakkıyla

[1936] Bu ifade ile ne kastedildiği tam olarak anlaşılamadı ancak resmi veya geçerli gibi bir mana kastedilmiş olabilir.
[1937] Müd: Çoğunlukla hububat ve bakliyat gibi kuru besinlerin ölçümünde kullanılan ölçek.

yapan Rabbinin dilediği hariç, (onlar) gökler ve yer durdukça..."[1938] Müslüman fakirlerin, muvahhid yoksulların, Mü'min miskinlerin/düşkünlerin olur. "Onu işittikten sonra kim değiştirirse günahı, yalnızca onu değiştirene ait olur. Allah her şeyi işitir, her şeyi bilir."[1939] Kıyamet gününe, "İnsanların âlemlerin rabbinin huzuruna çıkacakları güne"[1940] kadar "Allah-u Teâlâ'nın lâneti de, meleklerin ve bütün insanların lânetleri de onların üzerinedir."[1941]

(33) Adı geçen vâkıfın -Allah şehit düştüğü/gömülü olduğu yeri (meşhed) nurlandırsın, kabrini aydınlatsın.- mükafatını iyi/güzel amel yapanın ecrini zayi etmeyip bilakis her bir iyiliğe on kat sevap veren ihsanı bol, cömert ve diri olan Allah verecektir. Adı geçen vâkıf ondan (kendisinden, vâkıftan) sâdır olan vakfiyeye şahit olarak ve hesap görücü olarak kâfi olan Allah-u Teala'yı, sonra tüm melekleri, enbiyanın (peygamberlerin) ve evliyanın (Allah dostlarının) ruhlarını, şahid olan Müslümanları şahit kıldı. (Vakıf) emri/işi hükmü ve kararı uygulanan, uygulaması/tatbiki ve imzası/tasdiki geçerli bir çok İslam kadısına/hakimine sunulduktan sonra onlar da Allah-u Teala'nın nimetlerine hamd ederek, peygamberlerinin önderi Hz. Muhammed'e, nesline, ashabına, samimi/ihlaslı kimselere ve Müslümanlara daimi ve bol salât (dua) ve selâm ederek (vâkıftan) sâdır olan vakfiyenin sıhhatine (doğruluğuna, geçerliliğine) hükmettiler, imzaladılar/onayladılar, geçerli kıldılar, izin verdiler, yürürlüğe koydular.

(34) (Bu olaya/vakfa/vakfiyeye şahitlik edenler:) Buna (bu olaya) Başar(d)e (Basara) b. Abdullah şahit oldu ve (kendi) hattıyla(yazısıyla/eliyle yazdı. / Buna (bu olaya) Enes ed-Devvâk (Zevvâk) şahit oldu ve (kendi) hattıyla (yazısıyla/eliyle yazdı. / Buna (bu olaya) Behramşâh b. Kaymâlî (Hammâlî) şahit oldu ve (kendi) hattıyla (yazısıyla/eliyle yazdı. / Buna (bu olaya) Ebubekir b. Muhammed şahit oldu ve (kendi) hattıyla (yazısıyla/eliyle yazdı.[1942]

[1938] Hûd Suresi 11/107.
[1939] Bakara Suresi 2/181.
[1940] Mutaffifin Suresi 83/6.
[1941] Bakara 2/161; Al-i İmran 3/87.
[1942] Belgenin devamında uzun uzun övücü ifadelerle taltif edilerek isimleri kaydedilen, içlerinde hâkimlerin/kadıların da bulunduğu 18 şahidin daha ismi yazılmıştır. Fakat hem noktasız olarak yazıldığı ve bu nedenle bazı bölümleri iyi okunamadığı hem de araştırmamızın ana ekseni dışında tâlî bir hususu olşturduğu için bu bölümü buraya almadık.

4.10.2.3. Vakfiye[1943] Metni:

(1) وقفية مدرسة شفائية در سيواس قيد شود صورة وقفية معمول بها و قلم جهات مجددًا قيد شود فرموده با محررات محل مذكور و با ارض حال جدة صغيرات مدينة خاتون و با اعلام مفتش اوقاف فاضل محمد شريف افندي و با تلخيس ناظر اوقاف همايون دولتلو محمد حرشيد پاشا و با رئوس همايون في ذي القعدة ستة (١٢٨٦)[1944]

(2) طبق اصله رضا افندى زاده محمد شمس الدين المولى خلافه بمدينة سيواس نمقه الفقيرإليه عزّ شانه غفر لهما.

(3) لشرائطها المزبور ..... كتبه العبد الفقير الى رحمة ربّه احمد بن سرا سعاد بن أحمد الرازى الحاكم بقيصرية فى السابع و العشرين من ربيع الآخر من سنة تسع عشر و ستّمائة حامدا لله تعالى و مصلّيا على نبيّه و مسلّما.

(4) شهد من اعلمت علي و قمر زيل هذا المسطور على اقرار السلطان المرحوم عز الدين تعمده الله لرضوانه بما اضيف اليه فيه على التفاصل المقرر في مطاويه و قبلت شهادتهما بذلك و حكمت بصحته الوقفية و الهدية في السادس عشر من ربيع الاول سنة تسع عشر .....[1945] و ستمائة كتبه محمود بن ابي الفضل منصورابي محمد احمد القاضي بمدينة قونيه حامد الله تعالى.

(5) ..... وقف القرى الخمس المذكور و هي قرية حرصون من اعمال سيواس و قرية افكره من اعمال قيصرية و مرمندي من اعمال اقسراي و شلمان (سلمان) مع توابعها من اعمال ملاطيه و املاك بكل من اعمال توقات بشهادة انسب العلماء العظام و ثقة السلف الكرام حسين چلبي بن كمال الدين احمد طاب ثراه و المولى الاعظم مولانا حميد الدين. امضيت هذه الوقف (الوقفية) و حكمت بصحتها في القرى الخمس المذكورة المشهود بها. حرره محمود بن شيخ حسن ابن عبد الوهاب الحاكم مدينة المحروسة بشهادة قطب الدين بن خير الدين النائب بمدينة توقات.

(6) صح مضمونه عندي و ثبت لدي باقرار الواقف المذكور حسب ما استمعته من واقف[1946] فيه حالة البيان بلا واسطة حاجب و لا ترجمان و حكمت بصحة الوقفية الصادرة عنه و ثبوتها و نفذتها و امضيتها و احررتها[1947] و اشهدت على حكمي و امضائي من حضر من العدول و الثقات و ارباب القبول بلا .... نمقه الحسين بن عبد الكريم بن محمد الحاكم بعساكر الممالك المنصور و .... المحروسة في تاريخه.

(7) بسم الله الرحمن الرحيم يقيني بالله يقيني

[1943] VGMA Defter No: 584 / Sayfa No: 288 / Sıra No: 138.
[1944] Bu kısım belgede siyakat yazısı ile yazılmıştır.
[1945] Belgede burada tam okuyamadığımız bir kelime var ancak siyak-sibak ve mana açısından baktığımızda herhangi bir manaya matuf olmadan, sehven ve zâid olarak yazılmış gibi görünmektedir.
[1946] Bu kelime belgede (فلق) şeklinde okunmaya daha müsaittir ancak siyak-sibak ve mana açısından (واقف) şeklinde olmasının daha doğru olacağını ve yanlış yazıldığını düşünerek (واقف) şeklinde yazdık ve tercüme ettik.
[1947] Bu kelime iki defa yazılmış.

(8) الحمد لله الكريم العطوف الوهّاب الرحيم الروئف التوّاب الملبّس من كرمه خلعة الرفعة من ثوب الثواب المنفّس عن الهمّة بما اهمّه كربة عقبة العقاب احمده على توالى نعمه العميمة العزاب و اشكره على توالى نقمه المقدّمة بامر العذاب حمدا يقصر عن ..... فصاراه اطناب الاطناب و شكرا يقتر عن مدرك هذه اسباب الاستيعاب و_اشهد ان لا اله الا الله وحده لا شريك له شهادة شافية بحر المحبّين عن عسر والارتياب و ضرّ و الاضطراب و اشهد انّ محمّدا عبده و رسوله بعثه الله خير امتهم و اشتدّ شرك بترك اجلاف الاعراب من درجة ..... عبد مناف بن قصي بن كلاب صلّى الله عليه و على عترته الاطهار والاطياب و خيرته الاصحاب[1948] صلاة دائمة دوام قهقهة السحاب و نوحة الغراب بلا انقضاء و لا انقصاب و على الموافق المقدّسة المعظمة النبوية المقار الممجّدة المكرّمة المصطفويّة والاماميّة العبّسيّة سيّد المولويّة الناصرية. خلّد الله على كرّ العصور ظلالها و ابّد على مرّ الدهور جلالها اجلّها فى الزمان وقعا و اكسبها لقليل الآمال نفعا و ازكاها اوجا و نشرا و احواها لاقسام الخير طيّا و نشرا فانبتت من مفاخرها فاخرة ما كان لمصالح الدين جامعا و فى مطالع الحقّ المبين لامعا و لدوائب الغرائب باترا و لشيعة الفتى بإعلاء المناد الهدى وافرا و اجتمعت القلوب على ولاء الولاء و ابتهلت الالسن بصالح الدعاء و تضرّعت دعانا[1949] الى ربّ الارض والسماء فى ان يوطى لمعاليها من العزّ مهادا لا تلمّ به دواعى الازعاج و يبقى ملابس من الحزن و لا يمتدّ اليها يد الانهاج يطلع كواكب دعوتها فى افق الاقبال و ينشصّ سحايب (سحائب) دوالتها (دولتها) على الورى دارة النوال ما ترنّمت الاطيار فى الغدوّ والآصال حتّى يعنوا لاوامرها و نواهيها وجوه الملوك و الجبابرة و يخضع لمراسم معاليها رقاب القياسرة والاكاسرة والله تعالى قدير على الاجداء الجميل واسداء الجزيل بمنّه و حسن عونه.

(9) امّا بعد... فهذا المستطر مقتصر على ذكر ما شهد المتبرّعون بتقرير خطّهم و كتبتهم المتطوّعون بتحرير اسمهم و نسبتهم آخره شهادة متحلّية بانوار الصدق والصواب متخلّية عن آثار الافك والارتياب متعلّية عن اعتوال الشكّ والاضطراب وهم من مشاهير المتّصفين بصفة صفاء الامانة عن كدر الغدر و الخيانة المناظر المتّسمين بسمة شداد المقالة وعتاد العدالة و حسن الحالة. انّهم حضروا الحضرة العليّة والسادة السنيّة مجلسا حلاه بالحضور فيه والحبور لمن يوافيه السلطان العظيم شاهنشاه الاعظم مالك رقاب الامم سيّد سلاطين العرب و العجم مولى ملوك العالم سلطان ارض الله راعى عباد الله حامى بلاد الله معين خليفة الله عزّ الدين والدنيا غياث الاسلام و المسلمين ركن الملوك و السلاطين محيى العدل فى العالمين منصف المظلوبين من الظالمين كهف الغزّاة والمجاهدين قاتل الكفرة و المشركين قامع الزنادقة و الملحدين قاهر الطغاة و البغاة و المتمرّدين صاحب القرآن مواظب مواجب القرآن ناظم بدّة الزمان قاهر عبدة الاوثام حاسم حفدة الصلبان جلال الدولة القاهرة و علاؤها جمال الملّة الزاهرة و سنائها و كمال الامّة الباهرة و بهائها ظهير الامام نصير الانام مجير الايّام زخر الخلافة ملاز الورى لدى كلّ مخافة و ينقذهم عن كلّ آفة ثمال ملوك المشارق و المغارب سيف خليفة الله الضارب الساكب غوث عباد الله فى المحارب و المطالب ليث بلاد الله المحارب الغالب السلطان الغالب تاج آل سلجوق سلطان البرّ و البحر ابو الفتح كيكاوس بن السلطان الشهيد كيخسرو بن السلطان السعيد قلج ارسلان ناصر امير المؤمنين نوّر الله مرقده و مضجعه قدّس مشهده و مرجعه روى دمه و روح نفسه و بل ثراه و جعل بحبوحة الخطيرة القدسيّة مأواه و مثواه

[1948] Belgede bu kelime (فالاصحاب) şeklinde yazılmış ancak (الاصحاب) şeklinde olmasının siyak-sibak ve mana açısından daha uygun olacağını düşündüğümüz için bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.
[1949] Bu kelime belgede (الدعانا) şeklinde yazılmış ancak kelime yazım kuralı açısından yanlıştır. (دعانا) şeklinde olması daha doğrudur. Bu nedenle (دعانا) şekline yazdık. Ayrıca mana açısından kelime hiç yazılmasa da oldurdu.

بحقّ الملائكة المقرّبين و منزلة الانبياء و المرسلين و حرمة عباد الله الصالحين. و ذلك بتاريخ غرة شهر الله المحرم مفتتح شهور سنة خمس عشر ستّمائة .....

(10) و اظهر فى ايراد مقاله ما اضم من اعتقاد باله و افتقار حاله و انتفاد ماله بانّ الدنيا الدنيّة و البليّة و مثوى الرزية دار فرار لا دار قرار و محلّ ارتحال لا محطّة رحال و منزل ترح لا منزلة فرح عديم الاقامة و البقاء مدتهم الحسارة و الشقاء و تمر مر السحاب فى الربيع و تغرّ غرّ السراب المليع من اخلد اليها اصرعته و من ركب صهوات شهواتها صرعته لم يخلد فيها نبيّ مرسل لنبوّته و رسالته و لا جبّار عنيد بقوّته و بسالته و لا سلطان قاهر لدولته و صولته و لا ملك قاهر لمملكته و شوكته قد تحلّت دواهيها بحلل ملاميها و شبب عذاب لطائف[1950] اصابها بعذاب صاب همومها و مصابيها يحلو عذابها ثمّ تسوء بمرّ عاداتها فهي حسناء تفرك (تفرق) كلّ زوج و تهلك من خطبها فوجا بعد فوج و ام تقبل اولادها ثمّ تلطمه و ترضع بنيها قليلا ثمّ تفطمه ليس لها رحمة و لا رقّة ولا حنّة و لا شفقة على السرج الرابغة الشيبة و الشيوخ الاكابر ذوي الشيبة الكبيرة الهيبة فالعاقل لا يركن الى لزّاتها المشويّة بالسمّ و لا يسكن الى مسرّتها المعقبة بالهمّ فطوبى لمن قصر امله و حصر عمله و اتّقى الله فى اوقاته حقّ تقاته و قصر على الطاعات ساعاتها و اجتهد كلّ الاجتهاد و انعم النظر ببصيرة الفؤاد فى قوله تعالى " وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَاۚ وَإِنَّ اللهَ لَمَعَ الْمُحْسِنِينَ"[1951] و تشمّر في ادّخار الزاد و اقتصر على اقناء العدّة و العتاد ليوم المرجع و المعاد و اعتبر بالوعد و الايعاد (الوعيد)[1952] عن قوله تعالى "وَمَنْ يَهْدِ اللهُ فَهُوَ الْمُهْتَدِۖ"[1953] "وَمَن يُضْلِلِ (اللهُ)[1954] فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ"[1955]

(11) و لمّا كان فحوى كلامه و دعوى مطلوبه و مرامه و عاقبة عظته و خاتمة تذكرته اقرّ عندهم و اعترف لديهم و اشهدهم على نفسه فى سلامة (نفسه - وقفه)[1956] متفوها بلسانه حالة البيان من غير واسطة حاجب و لا ترجمان مستبدّا بزاته مستقلّا بتصرّفاته و تبرّعاته فيما ينسب إليه غير مولى عليه.

(12) انّه قد وقف و تصدّق و حبس بنيّة صافية عن شائبة الريي و طوية صافية النور و الضياء رجاء فضل الله العظيم و عفوه العميم قوله تعالى "اِنَّ الْمُصَّدِّقِينَ وَالْمُصَّدِّقَاتِ وَاَقْرَضُوا اللهَ قَرْضًا حَسَنًا يُضَاعَفُ لَهُمْ وَلَهُمْ اَجْرٌ كَرِيمٌ"[1957] و رغبة فى انّه يفيض الله عليه شآبيب غفرانه و يحلّه بحبوحة جنّاته و يضلّه بظلّ صدقته كما ورد عن النبيّ العربي في الحديث شهابى[1958] حيث قال عليه الصلوة و السلام "المؤمن فى ظلّ صدقة يوم القيامة حتّى يقضى بين الناس"[1959] و قال عليه الصلوة و السلام "اذا مات ابن آدم انقطع عنه عمله الا عن ثللث صدقة

[1950] Belgede (لطاف) şeklinde yazılmış ancak siyak-sibak ve mana açısından (اطائف) şeklinde olmasının daha doğru olacağını düşündüğümüz için bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.
[1951] Ankebut Suresi 29/69.
[1952] Belgede (الايعاد) şeklinde yazılmıştır. Ancak (الوعيد) şeklinde olması gramer ve mana açısından daha uygun olacağı kanaatindeyiz.
[1953] İsra Suresi 17/97; Kehf Suresi 18/17.
[1954] (الله) lafzı belgede yazılmamıştır.
[1955] Ra'd Suresi 13/33.
[1956] Belgede kelimenin yazımı net olarak bir fikir vermemektedir. Ancak siyak-sibak ve mana itibariyle baktığımızda bu iki kelimeden birine yakın bir ifade olması gerektiğini düşündüğümüz için bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.
[1957] Hadid Suresi 57/18.
[1958] Şihabi'nin Müsned'inde geçen bir hadiste…
[1959] Şihâbî, Müsned, C. 1, s.94, Beyrut 1986; bazı lafız farklılıklarıyla aynı hadis Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde de geçektedir. Ahmed b. Hanbel, Müsned, C. 4, s.148.

جارية و علم ينتفع به و ولد صالح يدعوا له"[1960] و قال عليه الصلوة والسلام "لك من دنياك ثلث ما اكلت و فافنيت او لبست فابليت او تصدّقت فابقيت"[1961] و رهبة من وجيع عذابه و فظيع عقابه و سريع حسابه "يَوْمَ تَجِدُ كُلُّ نَفْسٍ مَا عَمِلَتْ مِنْ خَيْرٍ مُحْضَرًاۚ وَمَا عَمِلَتْ مِنْ سُوٓءٍۚ تَوَدُّ لَوْ اَنَّ بَيْنَهَا وَبَيْنَهُۥٓ اَمَدًا بَعِيدًاۗ وَيُحَذِّرُكُمُ اللهُ نَفْسَهُۗ"[1962] "يَوْمَ يَفِرُّ الْمَرْءُ مِنْ اَخِيهِۙ * وَاُمِّهِ وَاَبِيهِۙ * وَصَاحِبَتِهِ وَبَنِيهِۜ * لِكُلِّ امْرِئٍ مِنْهُمْ يَوْمَئِذٍ شَاْنٌ يُغْنِيهِۜ"[1963] "يَوْمَ لَا يَنْفَعُ مَالٌ وَلَا بَنُونَۙ * اِلَّا مَنْ اَتَى اللهَ بِقَلْبٍ سَلِيمٍۜ"[1964]

(13) وقف الواقف المذكور ضوّأ الله ضريحه و قدّس روحه جميع ما صحّ و ثبت شرعا انّه كان من حقّه و ملكه و تحت يده و حوزته (حرزته) فى تصرّفه و قبضته الى ان اعرب عنه هذا الذكر و وقع عليه هذا الوقف الوارد بيانه مفصّلا فيما بعد.

(14) فمن ذلك جميع المبقلة الكاين (الكائن) موضعها ظاهر دار الملك كورة قونية احد اكور الروم حماه الله و حرسها المشتملة عليه حدود اربعة اوّلها يلى مجمّدة/مجمرة[1965] لرئيس الدين عليشر بن (عليشرين) الحسن القيصريّ و ثانيها يلى كرم جمال الدين محمّد السرّاج و ثالثها و رابعها يليان الجادّة الشارعة و اليها المفتح والممر.

(15) و من ذلك جميع الرحى التى هي ذات عين واحدة الكاين (الكائن) موضعها ظاهر كورة الجنّة بضيعة بيدكين احدى ضياعها والاصطبل و الهرى الذى عليه علية متّصلين بالرّحى المذكور المعروف بحر يسفور (بحريفور) المشتملة عليها حدود اربعة اوّلها يلى ارض و ثانيها يلى جنينة سيواستوس و ثالثها يلى النهر رابعها يلى الطريق و اليه الفتح والممر.

(16) و من ذلك جميع الحوانيت المتّصل بعضها بالبعض و هي ثلاثون حانوتا الكاين (الكائن) موضعها بربض كورة اراكلية بسوق التراكمة المشتملة عليها حدود اربعة اوّلها و ثانيها يليان الطريق والحوانيت السلطانيّة المعروفة قديما بشهاب الدين العلمى و ثالثها يلى بعضها الطريق و بعضها حوانيت يرموبى بن حسين الوبار و بعضها حانوت عماد الدين امين (رامين) بن يوسف و طريقا آخر و رابعها يلى حانوتا موقوفا على مسجد الحاج بلاق و يلى الطريق.

(17) من ذلك جميع الضيعة الروميّة المسمّاة مرمندى وما يعزى إليها و ينسب و بعد من اعمالها و يحسب من يردد كله و غيرها الكاين (الكائن) موضعها ظاهر كورة اقسر المحروسة و من اعمالها و من مضافاتها المشتملة عليها حدود اربعة اولها يلي اراضي ضيعة سكر كوي المسماة بورباكنان و اراضي قرله طاش و ثانيها يلي اراضي قرا ويران و اراضي ابوله و ثالثها يلي كرم سلچوكي حنوت (حانوت) و اراضي ضيعة صندل المسماة صوفيكر و اراضي ضيعة جلدك و رابعها يلي اراضي كلاكوله و اراضي الضيعة الصفراء و المسلك (السلك) و الممر من الحد الرابع و حدود هذه الصيعة و تخومها قد صحت عندي و ثبت لدي شرعًا في محفل الحكم المحروس و المجلس المأنوس باقسرا حماها الله تعالى بشهادة العدول و الثقات و ارباب القبول و الثقات و هو

[1960] Müslim, Vasiyyet 14. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Vasâya 14; Tirmizi, Ahkâm 36; Nesâî, Vasâyâ 8.
[1961] Bazı lafız farklılıklarıyla Müslim, Zühd, 3, 4; Tirmizi, Zühd, 31.
[1962] Al-i İmran Suresi 3/30.
[1963] Abese Suresi 80/34-37.
[1964] Şuara Suresi 26/88-89.
[1965] Bu kelime belgede net olarak okunamamış olup her iki şekilde de okunmaya müsait olduğu için bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.

رسول بن اسماعيل بن ادهم و تركانشاه بن البغور بن سليمان و احمد بن اسرائيل بن ابراهيم و ترخان بن الغازي بن جلول (جلدك) و كميا بن عمر بن اسحق و المسمى شمس الدين بن محمود بن اسرائيل و محمد سلار بن الياس ابن سمي و سليمان بن خواجه و سولي بن تنش بن كجمس.

(18) و من ذلك جميع ضيعة افكره الكاين (الكائن) موضعها ظاهر كورة قيصرية و من اعمالها و مضافاتها المشتملة عليها حدود اربعة اولها القبلي يبتدي منها بجانب الشعب حتى ينتهي إلى رحى معروفة بكركور و هذه الرحى اول تخوم اراضي ضيعة دكسادج و يرجع عن فوق الشعب في صقع ضيعة افكره إلى بيعة خربة مطلة على ضيعة افكره في جانب الغربي سارا إلى كثيب قديم من عهد الروم و منه يجتاز إلى كثيب آخر إلى حدود ضيعة بالاكاسي و بعد ذلك يتحدد قليلا في الجانب الشمالي إلى جنب بيعة خربة على طريق افكره من ضيعة بالاكاسي و كذلك يجتاز في الجانب الغربي إلى جسر مبني على فوهة طريق بالاكاسي و يرجع في الجانب الشمالي إلى جانب أو لآخر بساتين بالاكاسي و ينعكس منه في الجانب الغربي في جنب حيطان البساتبن إلى بيادر بالاكاسي و فوهة طريق بالاكاسي المسلوك إلى قيصرية و إلى حد الطريق بالاربعة و يجتاز منها في الجانب القبلي مع طريق قيصرية إلى شعب ينحدر قريبًا من ضيعة تانما و يرجع عنه في الجانب القبلي إلى الشعب المذكور إلى صهريج و زريبة معروفة بكماريول و كذلك يسير حتى ينتهي إلى قلة جبل و منها يرجع في الجانب الشرقي إلى شعب فيه ممر احدى الطرق الاربعة و فيه ايضًا جسر قديم معطل و يجتاز منه حتى ينتهي إلى كثيب مطل على فوهة الشعب في الجانب الغربي إلى تخوم اراضي جوكيلر و منه يرجع في الجانب الشرقي إلى صخر صلد قلقه و قلّبه الامير سليمان و جعله الامارة و علامة التخوم و الحدود و كذلك يجتاز في الجانب الشرقي إلى شعب معروف به سنكرة حذاء كثيب هناك و منه يرجع إلى فوهة الشعب في الجانب الشمالي إلى ضيعة بالاكاسي و ينعكس عنه إلى قلة جبل بالاكاسي إلى شعب في وسطه ينبوع قريب من بيعة خربة هناك و يعرف ذلك ينبوع باغري بيغار (بكار) و ثانيها الشرقي يبتدء من كثيب مطل على ضيعة افكره ثم يتحدد عنه في الجانب الشمالي إلى شعب متوسطة بين ضيعة افكره و ضيعة بالاكاسي إلى ميزاب/ميازيب_السيل عنه في جنب كرم افريك بن تغوس (نغوس) و كرم ناسيل (تاسيل) بن تاتر (تانر) و كرم السفس ليون بن كوسف القس و فراح (ع) [قراح(ع)] نوروس (توروس) بن حغمداس (حقمداس) و فراح (ع) [قراح(ع)] فاسيل بن استيفان وهم مزاكرة ضيعة بالاكاسي و فلاحيها و هكذا يسير مع الطريق إلى فوّهة شعب ضيعة منزيسون و ثالثها الشمالي يبتدء من حدود ضيعة منزيسون من ضيعة افكرة راجعها عنه في الجانب الغربي حتى ينتهي إلى ارصية و طواحين عمرها فلاحو ضيعة منزيسون اسفل قلعة خربة (حربنة) وسط الشعب و كذلك ينحدر عنها في الجانب الشمالي حتى ينتهي إلى مقابر ضيعة انكوكولي (انكوركولي) على جادة سيواس و كذلك يسير مع هذه الجادة في الجانب الغربي حتى ينتهي إلى اراضي واقرحة ضيعة الفريخ (فربخ – فريخ) رابعها الغربي يبتدي من جادة سيواس المتصلة باراضي ضيعة الفرنج (فربخ – فرييخ) سايرا في الجانب القبلي إلى زرايب (زرائب) التراكمه و صهريجة و زريبه معروفة بكمر يولي.

(19) و من ذلك جميع بالاشقاص السبعة من مضافاتها ضيعة افكره الكاين (الكائن) موضعها اسفل ضيعة منزيسون المتصلة باراضي ضيعة انكوركول المنفصلة عنها الشقص الاول المشتمل عليه حدود (اربعة)[1966] يبتدء من اسفل جسر مبني على فوهة طريق كاوزين و ضيعة انكوركول بناه اوسكيفان بزاهان إلى نهر يبتدء عنه في

[1966] Belgede bu kelime yok ancak siyak-sibak ve mana açısından olmasının daha iyi olacağını ve sehve yazılmadığını düşündüğümüz için parantez içerisinde ekledik ve tercüme ettik.

الجانب الشمالي حتى ينتهي إلى نهر آخر سرمسقلو و يجتاز قبلي[1967] ضيعة مسلبا و من تمة ترجع في مرج[1968] في جنب نهر انكوركولي إلى حد جسر على شاطيء[1969] غدير هناك و من تمة يرجع إلى طريق مسكوك[1970] من ضيعة قرا ويران إلى ضيعة انكوركول و إلى رحي اوسكيفان المذكور الشقص الثاني المشتمل عليه حدود اربعة اولها يلي الاراضي الاقطاعية في يد قيصر بن الحاج يوسف و ثانيها يلي الاراضي الاقطاعية في يد محمد الملقب بطريحنك و ثالثها يلي الاراضي الاقطاعية التي كانت في يد محمد المذكور و صارت الآن في يد فخر الدين الجندي و رابعها يلي الاراضي الاقطاعية التي هي الآن في يد فخر الدين المذكور الشفص الثالث المشتمل على حدود اربعة اولها و ثانيها يليان الاراضي الاقطاعة (الاقطاعية)[1971] في يد فخر الدين المذكور و تمام الحد الثاني يلي اقطاع زين الدين الجندي و ايضا يلي الاراضي الاقطاعية التي كانت في يد الامير علي الجاندار و ثالثها يلي طريق انكوركول المسلوك من قرا ويران و تمام هذا الحد ايضًا يلي الاراضي الاقطاعية التي كانت في يد الامير علي الجاندار و رابعها يلي الاراضي الاقطاعية في يد قيصر بن الحاج يوسف و تمام هذا الحد ايضًا يلي الاراضي الاقطاعية التي كانت في يد الامير محمد الكردي الجندي و صارت الآن في يد شرف الدين الجندي الشقص الرابع المشتمل عليه حدود اربعة اولها يلي الاراصي الاقطاعية في يد فخر الدين المذكور و ثانيها يلي الطريق و ثاليها يلي الاراضي الاقطاعية في يد قيصر المذكور و رابعها يلي الاراضي الاقطاعية المعروفة باقطاغ على جاندار الشقص الخامس المشتمل عليه حدود اربعة اولها يلي اقطاع قيصر المذكور و ثانيها يلي اقطاع ابراهيم الكردي الجندي و ثالثها يلي اقطاع محمد الكردي الجندي و رابعها يلي اقطاع الأمير علي جاندار الشقص السادس المشتمل عليه حدود اربعة اولها يلي الغدير الذي هناك و ثانيها يلي اقطاع فخر الدين و ابراهيم الكردي المذكورين و ثلثها يلي اقطاع ابراهيم الكردي المذكور و فخر الدين شاد نهر و رابعها المرج الشقص السابع المشتمل عليه حدود اربعة الكاين (الكائن) موضعه يغزي كول على فوّهة طريق قرا ويران المسلوك إلى قيصرية أولها يلي الطريق المذكور و ثانيها يلي اقطاع كان لخواجه مظفر و ثالثها يلي جبلا حايلًا (حائلًا) بين هذا الشقص و بين ضيعة داذاسون و رابعها يلي اراضي ضيعة سوس ويران و حدود ضيعة افكره و تخومها و اشقاصها السبعة المذكورة قد صحت عندي و ثبتت لدي بكتاب حكمي وارد عن مصدرة القاضي بالأمر الأجل العالم العادل الفاضل الكامل نجم الدين شمس الاسلام سيد القضاة و الحكام أحمد بن سيراسفاد بن أحمد الرازي الحاكم بقيصرية دام مجده مذكور فيه أنها صحت عنده و ثبتت لديه بشهادة مشاهر قيصرية من الثقات الاثبات و ارباب القبول و الالتفات و هم شمس الدين ابو بكر بن الحاج ابراهيم الملطي المحتسب و شمس الدين عليشير بن علي بن عبد الله البزازي و الحاج ارسلان بن شرين بن آبدعدي و خواجه الو بكر ابن الحاج الحسن بن ابي الحسين و خواجه أحمد بن يوسف بن مول و بعد استيعاب الشرائط و استيفائها شرعًا نفذت مضمونه و امضيته و اجزيته اجربته و ارتضيته و حكمت بصحته و ثبوته حسبما يعرب عنه كتاب الامضاء لدي النفاذ و المضاء.

[1967] Belgede (قلبي) şeklinde yazılmış ancak mana açısından (قبلي) şekilde olmasının daha iyi olacağını ve yanlış yazıldığını düşünerek (قبلي) şekilde yazdık ve tercüme ettik.

[1968] Belgede (مرح) şeklinde yazılmış ancak mana açısından (مرج) şekilde olmasının daha iyi olacağını ve yanlış yazıldığını düşünerek (مرج) şekilde yazdık ve tercüme ettik.

[1969] Belgede (ياطي) şeklinde yazılmış ancak mana açısından (شاطيء) şekilde olmasının daha iyi olacağını ve yanlış yazıldığını düşünerek (شتطيء) şekilde yazdık ve tercüme ettik.

[1970] Bu kelime ile ne kastedildiği tam olarak anlaşılamamıştır.

[1971] Bu kelimeyi ikta/tımar olarak tercüme ettik. Ancak belgede bu kelime (الاقطاعية) şeklinde yazılmış olup (الاقطاعة) şeklinde olmasının daha doğru olacağını düşündük. Bu nedenle (الاقطاعية) şeklinde yazılmış kelimeyi parantez içerisinde yazdık.

(20) و من ذلك جميع ضيعة سامان الكاين (الكائن) موضعها ظاهر كورة ملطية احدى ضياعها و من اعمالها و مضافاتها المشتمل عليها حدود اربعة اولها القبلي مبدأه من طرف الغرب ينتهي إلى طريق مسلوك من موضع يعرف ببيت الغازي إلى ضيعة المسماة بخرابي و بعض هذا الحد يلي تخوم ضيعة خرابي المذكورة و الحايل (الحائل) بينهما ايضًا سرى وسط قراح لدانيل القس احد اقرحة جاكمكا و الحايل (الحائل) هو السرى غير القراح المذكور و يمتد هذه الحد نحو الشرق إلى نهر معروف بضيعة حاكمكا (جاكمكا) و إلى شقص معروف بمناس الساماني و بعضه يلي تخوم ضيعة سيلوسي و الحايل (الحائل) بينهما سرى هو مستقى اراضي ضيعة سامان المذكورة إلى موضع معروف بزوف ممتدًا إلى سرى مسمى بكفار (بكغار) ثم ينتهي هذا الحد إلى طريق مسلوك من ضيعة خرابي إلى كورة ملطية و هو تمام الحد القبلي و ثانيها الشرقي مبدأه من منتهى الحد القبلي يلي طريقً مسلمكًا من ضيعة كلاكنجي إلى كورة ملطية و يلي تلا ممدودا و يلي تخوم ضيعة بلدنا و يلي ينبوع الضيغة بلدنا المذكور و هو يمتد على هذا المنوال إلى طريق مسلوك من ضيعة سامان المذكورة إلى كورة ملطية المذكورة و بعضه يلي سريًا من الينبوع المذكور و هو الحايل (حائل) بين تخوم ضيعتي سامان و بلدنا المذكورتين و يمد هذه الحد إلى تل مصل على سرى يستقي الماء عنه من نهر سامان لاراضي ضيعة بلدنا المذكورة و هو النهر المعروف بأكبر ثم يمتد هذا الحد إلى جادة عظمي مسلوكه من كورة ملطية إلى كورة ابلستان (البسنان) ثم الجادة المذكورة ينتهي إلى قنطرة هي معبر هذه الجادة ثم وراء القنطرة ينتهي إلى تخوم ضيعة سربو (سرمو) و الحايل (الحائل) بينهما سرى لهذا الضيعة و بعض هذا الحد يلي تخوم اراضي ضيعة سيفكون و هو منتهى الحد الشرقي باسره و حذافيره و ثالثها الشمال مبدأه من منتهى هذا الحد يلي طريق ضيعة ذفيري و يلي تلا عظيمًا و هو التل الاسفل المعروف بقصريك و تمام هذا الحد ينتهي إلى واد معروف بقتلغ دره و رابعها الغربي مبدأه من منتهى هذا الحد المذكور ينتهي إلى الوادي المذكور ممتدًا إلى ذروة واد معروف بحاد قتلغ دره و إلى مجمع الطريقين هناك و هو يمتد هكذا نحو القبلة إلى موضع معروف ببيت الغاري و هذا منتهى الحد الغربي باسره و تمامه و حدود ضيعة سامان المذكور و تخومها قد صحت عندي و ثبتت لدي بكتاب وارد عن مصدرة القاضي الامام العالم العامل برهان الدين شرف الاسلام شمس القضاة و الحكام ابي نصر بن مسعود بن مظفر الانوي الحاكم حالتئذ بكورة ملطية دامت بركته مذكور فيه انها صحت عنده و ثبتت لديه بشهادة مشاهير الائمة و العلماء و مناظير العدول و الامناء و هم الامام العالم بهر الدين ابراهيم بن اسماعيل بن عمر الخطيب السلطاني و الامام العالم عماد الدين عمر بن الحسين علي السلماني و احمد بن الرفيع المحتسب و محمد بن الحسين و عثمان بن اسحق و محمد بن يحيى المتولي و احمد بن ابي نصر بن مسعود بن مظفر الانوي الحاكم ابوه و الكاتب (المشروطي – الشروطي) يوسف ابن نوح بن يوسف الارزنجاني و بعد استيعاب الشرايط (الشرائط) الشرعية و استيفاء المواجب المرعية نفذت مضمونه و امضيته و اجربت مكنونه و اجربته و ارتضيته و حكمت بصحته و ثبوته حسب ما يعرب عنه كتاب الامضاء لدى النفاد و المضاء.

(21) و من ذلك جميع ضيعة ايبكل الكاين (الكائن) موضعها ظاهر كورة دوقات هي احدى (ضيائها) ضياعها و من اعمالها و مضافاتها المشتمل عليها حدود اربعة اولها الشرقي يلي اراضي ضيعة حرستوبولي و هي اعمالها و تمامه ينتهي إلى اراضي ضيعة فروس و ثانيها الغربي يلي اراضي ضيعة يريب و هي احدا (احدى) ضياعها و من اعمالها و مضافاتها و ثالثها الشمالي يلي جبلا هناك يعرف بداميدية (بدامرية) و هي ايضًا من اعمال دوقات و يلي ايضًا اراضي ضيعة جاردكين و اراضي ضيعة سيريلن من اعمال دوقات و رابعها القبلي

يلي نهر كورة قومنات و تمامه ينتهي إلى اراضي مزرعة معروفة بالحاج حسين و إلى الجادة الشارعة و إلى اراضي ضيعة كبساد (كيسار) و إلى اراضي ضيعة اسفونكيث و إلى اراضي ضيعة فروس المذكور و حد ضيعة ابيكل المذكورة و تخومها قد صحت عندي و ثبتت لدي بكتاب وارد عن مصدرة القاضي الامام العالم شمس الدين بهاء الاسلام و المسلمين شرف القضاة و الحكام ابي حامد احمد بن محمد بن احمد الاوشي الحاكم حالتئذ بمحروسة دوقات و إنّ تمهيده مذكور فيه انها صحت عنده و ثبتت لديه بشهادة زين الدين محمود بن اسحق الرئيس الدوقاتي و امير الدين صالح ابن اسماعيل الجودي و بعد استيعاب موجباته و استيفاء مقتضياته نفذت مضمونه و امضيته و اجربته و اجزته و ارتضيته و حكمت بصحته و ثبوته حسب ما ينبئ عنه كتاب الامضاء لدي النفاذ و المضاء.

(22) و من ذلك جميع ضيعته خروخون الكاين (الكائن) موضعها ظاهر كورة سيواس هي احدى ضياعها و من اعمالها و مضافاتها المشتمل على القرى و المزارع المدعوات عزير و ارويرر و خان و اواجق و اوروج خان و قوبماد و عرب ويراني و دربندجق و جاولدر و غيرها المشتمل عليها حدود اربعة اولها القبلي يلي شعب كارسون المعروف بدربندجق و يلي الجادة العظمى المسلوك من دربندجق إلى ذروة مزرعة معروف بنجم الدين اريورك و يلي اراضي ضيعة فارلو (قاراو) و يلي الطريق المسكوك من ضيعة خروخون المذكور إلى كورة سيواس و يلي اراضي ضيعة اق بيغار و يلي تلا المزرعة المذكورة قدر ما يمتد الماء إليه و هكذا يسير إلى سنك قنجمه و إلى الطريق حايل (حائل) بين اراضي خروخون و اق بيغار مسلوك إلى طريق معروف بطريق ارزنجان و ثانيها الشرقي مبدأه من الطريق المذكور إلى تل معروف بالتون ديه و يمتد هكذا إلى جيران مارًّا منها إلى ارض مدعوة بقزيل سكر مسلوك إلى دربندجق و جاولدر المذكورين و إلى ارض كرم بغا (بقا) و ثالثها الشمالي يلي اراضي قبوجق (قاپوجق) و اراضي مزرعة نسب خاتون التي كانت صاحبة قرية خروخون المعروف بمزرعة محمد و ارجوك و يلي اراضي فراسي بزيادك و شعب علي المعروف و إبن عائشة و رابعها الغربي يلي اراضي المذكور المتصلة باراضي سربى بن يارق (بارق) و يلي شعبا منه يأتي ماء رحى حمزة إلى شعب كارسون المذكور المعروف بدربندجق.

(23) و من ذلك جميع القرية كومر من اعمال المدينة المذكورة مع توابعها و مزارعها المستغنية عن التحديد لشهرتها و عدم تسميتها هناك.

(24) و جميع ديوان قوبماد بناحية كان اباد من اعمال المدينة المذكورة المشتمل على القرى و المزارع المدعوات صوباشي و صندل و طونور و دنه و قوبماد و قواق و قجي و قزل كوي و جاندر و صالور و بره (بده) حاجي و بكر لي (بكدلي) و هانيس و سركلر و غيرها و جميع حدودها متصلة بجبل طملوجه و بتل ممتد منها إلى جسر دانيال و نهر كان(اباد).

(25) و من ذلك جميع الحوانيت و هي ثمانية و سبعون حانوتًا الكاين (الكائن) موضعها ايضًا ظاهر كون(؟) مدينة سيواس منها تسعة حوانيت في سوق البزازين متصل بعضها بالبعض المشتملة عليها حدود اربعة اولها و ثانيها يليان باوقاف مسجد فندق عماد الدين اياز امير أحمد اخر و ثالثها يلي الجادة العظمى و الطريق المسلوك إلى سوق الخيل و الدواب و غيرها و رابعها يلي منادي السوق و منها ستة حوانيت متصل بعضها بالبعض في السوق البزازين المشتملة عليها حدود اربعة اولها و ثانيها يليان خان خلنية و ثالثها يلي حانوت صلاح الدين رشيد المحتسب و رابعها المنادي و منها حانوتان متصلان في سوق البزازين المشتمل عليهما حدود اربعة اولها

يلي حانوت امين الدين علي و ثانيها ايضًا يليه و ثالثها يلي حانوت قمر الدين شمعون و رابعها يلي المنادي و منها اثنا عشر حانوتًا متصلًا بعضها بالبعض في السوق البزازين المشتملة عليها حدود اربعة كلها يلي الطرق المختلفة و منها حانوتان متصلان في سوق البزازين المشتمل عليهما حدود اربعة اولها و ثانيها يليان حوانيت وقفها جمال الدين محمد القزويني على المسجد الجامع الذي بناه و ثالثها اولها يلي حانوت الحاج عثمان و رابعها يلي المنادي و منها ستة حوانيت متصل بعضها بالبعض في سوق البزازين المشتملة عليها حدود اربعة اولها يلي حانوت الحاجي عثمان و ثانيها يلي اوقاف جمال الدين محمد القزويني و ثالثها يلي وقف سوسين و رابعها يلي المنادي و منها ثمانية حوانيت متصل بعضها بالبعض في سوق الخياطين المشتملة عليها حدود اربعة اولها و ثانيها يليان فندق ظهير (ظهر) الدين ابلي (ايلى) بن يغبسان و ثالثها يلي حانوت يعقوب السروي و رابعها يلي الطريق و إليه المفتح و الممر و منها تسعة حوانيت متصل بعضها بالبعض في السوق الاساكفة المشتملة عليها حدود اربعة اولها و ثانيها يليان اوقاف شرف الدين محمد و ثالثها يلي حانوت ورثة بدر الدين الحسين بن ابي الفوارس و رابعها يلي الطريق إليه المفتح و الممر و منها اثنا عشر حانوتًا متصلًا بعضها بالبعض في سوق البزازين المشتملة عليها حدود اربعة كلها يلي الطريق المختلفة.

(26) وقف الواقف المذكور المبرور سقاه الله شآبيب الرحمة و الرضوان و كساه جلابيب العفو و الغفران الضياع الخمس و الحوانيت الماية (المائة) و الثمانية و الاشقاص السبعة و المبقلة و الرحى و الهرى و الاصطبل المذكورة المحدودة الموصوفة في هذا الذكر بجميع حدودها و حقوقها و مرافقها و تخومها و مصالحها و رسومها كلها ارضها و بنائها و نقضها و سمائها و علوها و سفلها و بيوتاتها و مناولها (منازلها)[1972] و معالفها و اصابيها و اواخيها و منابرها و مراعيها و مساكنها و اشجارها و كرومها اقرحها و بساتينها و مستأجرها و مروجها و مقاصها و محاشها و محاطبها و مباقلها و انهارها و سواقيها و آبارها و رياضها و غياضها و غدرانها و حياضها و عيونها و وهادها و تلالها و قيعانها و جبالها و حق شربها المعلوم و ملقى ذيلها المرسوم و عامرها و غامرها و كل حق هولها داخل فيها و خارج عنها و متصل بها و منفصل عنها و معروف بها و معلوم لها معزى إليها معدود عنها باسرها و خذافيرها على دار الشفاء و مأوى المرضى و الاعلاء التي رسم بانشائها و أمر ببنائها الكاين (الكائن) موضعها ظاهر كورة سيواس حماها الله تعالى و حرسها على فوهة جادة دوقات حميت عن الآفات المشتملة عليها حدود اربعة اولها يلي خانقاه الملك نظام الدين يغبسان قدس الله روحه و نور ضريحه و ثانيها يلي المدرسة السلجوقية و ارضها الموقوفة عليها و ثالثها يلي جنينة السلطانية و يلي منازل (مناول) بدر الدين علي المعمار و يلي منزل اراكيل القس و يلي منزل ذوليك المغزلي (المغربي) و يلي منزل فارت الحايك و يلي منزل الحسين البقال و رابعها يلي الجادة الشارعة المذكورة و إليها مفتح بابها و فيها ممر طريقها وقفًا مؤبدًا صحيحًا شرعيًا و تصدقًا سرمدًا صريحًا سمعيًا و تحبيسًا مخلدًا جايزًا (جائزًا) قطعيًا بتًّا بتلًا جزمًا فصلًا جاريًا على منهج الشرع حاويًا مقتضى الحكم خاليًا عن الموانع القادحة جامعًا لشرايط الصحة.

(27) لا تباع هذه الاوقاف المذكورة و لا يوهب و لا يرهن و لا يورث و لا يملك و لا يتلف و لا يهلك و لا يخلف بوجه من الوجوه و سبب من الاسباب بل يجري على اصلها المؤبد و تقام على شرايطها (شرائطه) المؤكد

[1972] Kelime belgede (مناول) ve (منازل) şekilde okunmaya müsaittir. Bu nedenle her ikisini de yazdık. (مناول) kelimesi "dokuma tezgahları", (منازل) kelimesi ise "evler" manasına gelmekte olup tercümede her ikisini de belirttik. Geçtiği diğer yerlerde de bu şekilde yazdık.

لا ينقضها مرور الايام و لا ينقضها كرور الشهور و الاعوام كلما انقضى زمان جددها لفّ مما يليه و مهما مضى اوان أكدها لفّ بعده بخير إلى أن يرث الله الارض و من عليها و هو خير الوارثين.

(28) لا يحل لأحد يؤمن بالله و اليوم الآخر من خليفة و سلطان و ملك و أمير و وزير و والى و رئيس و قاض و مفتي و عميد و محتسب و لا لأحد من الناس قاطبة طرًّا نقض هذه الاوقاف المذكورة و لا نقصها و لا تغييرها و لا تبديلها و لا ابطالها و لا تعطيلها و لا اهمالها و لا تحويلها فمن شرع في نقضها و تحويلها و رام في تغييرها و تبديلها و هم في ابطالها و تعطيلها فقد ارتكب المحرم و استوجب المأثم و كيف يتعرض كذلك مؤمن او يتصدى له موحد خايف (خائف) من الله تعالى بعد ما قال عليه الصلوة و السلام "..... شبر الارض يأخذه ارض غصبه المؤمن من اخيه المؤمن بغير حق طوقه الله من سبع ارضين في نار جهنم"[1973] و قال تعالى "وَالظَّالِمِينَ اَعَدَّ لَهُمْ عَذَابًا اَلِيمًا"[1974] و قال عز و علا "اَلَا لَعْنَةُ اللهِ عَلَى الظَّالِمِينَۙ"[1975]. فمن خالف كتاب الله و سنة رسوله و استحل ما حرم الله و رسوله و سعى في فساد وقف اخيه المسلم أو قصد إلى تخريبه "فَقَدْ بَآءَ بِغَضَبٍ مِنَ اللهِ وَمَأْوٰيهُ جَهَنَّمُۜ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ"[1976] "عَلَيْهِمْ لَعْنَةُ اللهِ وَالْمَلٰٓئِكَةِ وَالنَّاسِ اَجْمَعِينَۙ"[1977] و الله حسيبه و مكافيه و رقيبه و مجازيه باقانيم العذاب و بوانير العقاب "يَوْمَ لَا يَنْفَعُ الظَّالِمِينَ مَعْذِرَتُهُمْ وَلَهُمُ اللَّعْنَةُ وَلَهُمْ سُوٓءُ الدَّارِ"[1978] " هٰذَا يَوْمُ لَا يَنْطِقُونَۙ * وَلَا يُؤْذَنُ لَهُمْ فَيَعْتَذِرُونَ"[1979] "اَلْيَوْمَ تُجْزٰى كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْۜ لَا ظُلْمَ الْيَوْمَۜ اِنَّ اللهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ"[1980]

(29) و قد ابان هذه الاوقاف المذكور الواقف المذكور روى الله ثراه بريا الرحمة و الرضوان و بوأ مثواه بحبوحة الجنان عن ماله و انزلها عن ملكه و جعل الأمير الاجل الكبير المبجل الامير العاقل الخبير العالم العادل الكافي الكامل المظفر المؤيد المنصور المشيد جمال الدين جلال الاسلام و المسلمين عمدة الملوك و السلاطين في الممالك استاد الدار فرح بن عبد الله الخازن الخاص دام توفيقه و استقام إلى الخيرات طريقه متوليًا لاوقاف المذكورة في هذه الوثيقة الوقفية المسطورة خاصتًا و لاوقاف الممالك عامة و ناظرًا فيها يتولى بنفسه و يستنيب فيها من ينوبه و يوكل من شاء و يفيض إلى من آثر و اختار و يوكل فيها من اراد و يعزله عن الوكالة إلى احب و متى شاء لا اعتراض لأحد من الناس كاينًا (كائنً) من كان فيها عليه إذهو المفوض إليه المعول عليه في التصرفات في هذه الاوقاف المذكورة عامة و خاصة في تقدير اورادات (واردات)[1981] الاطباء و الحاذقين و المترفقين الفايقين (الفائقين) المجربين المهذبين الغير المتحذقين و الكحالين الفاضلين و الجراحين المصلحين الشفيقين الرفيقين القاطنين و ترتيب غير البعير لتحصيل الادوية و العقاقرين و تمشية احوال المتخدمين الملاذمين على تباين درجاتهم و تفاوت طبقاتهم.

[1973] Benzer lafızlar için bkz. Buhari, Mezalim 13, Bedü'l-Halk 3; Müslim, Müsakat 137/139/141/143; Tirmizi, Diyât 31; Ahmed b. Hanbel, C. 1, 187/188.
[1974] İnsan Suresi 76/31.
[1975] Hud Suresic 11/18.
[1976] Enfal Suresi 8/16.
[1977] Bakara Suresi 2/161.
[1978] Mü'min Suresi 40/52.
[1979] Mürselât Suresi 77/35-36.
[1980] Mü'min Suresi 40/17.
[1981] Kelime belgede (اورادات) şeklinde yazılmış olup bu şekliyle bir mana bulunmamaktadır. Ancak siyak-sibaktan yola çıkarak ve benzerliğinden dolayı (واردات) şeklinde olduğu ve istinsah esnasında yanlış yazıldığını düşünerek parantez içerisinde (واردات) şeklinde yazdık ve tercüme ettik.

(30) فيما افاد الله تعالى من فوايد (فوائد) ريع مستغلها و تفضل بعوايد (بعوائد) نفع مرتفقها من مجملها و مفصلها في كل وقت و اوان و حين و زمان بيد المتولي المذكور وفقه الله القياد يصرف ذلك إلى عمارة الاوقاف المذكورة و بناء ما انهدم منها و انثلم و استجداد ما خرب و انجزم و اصلاح مرماتها و استزادة غلاتها إن دعت الحاجة إليها و إن استغنت عنها يصرف إلى عمارة الموقوف عليها فيما فضل عنها يصرف إلى نفسه منها كلّ سنة من القرطاس البيض الفضته السلطانية الرايجة بلاد الروم في معاملات اهليها اربعة الاف درهم قرطاس فضى من النقد الذكور النصف منها كلها تأكيدا لها الفا قرطاس فضي و من القلة النقية الف مد بمد بر انّ النصف من ذلك خمسمائة مد حسب المحرر و وفق المار يخترن الفاضل في خزانة دار الشفاء المذكور حتى إذا انفق شري اعلاق العقارات و نفايس (نفائس) المستغلات حصلها بالمبايعة و اضافها إلى الاوقاف المذكورة و ما لازديادها و رعاية نسقها.

(31) و شرط الواقف المذكور ملئ ضريحه بالنور على المتول المذكور و الناظر في اوقاف المذكورة و على كل متول بعد أن لا يؤخر شيئا منها عند مسيس الحاجة في الاجارة اكثر من ثلث سنين متوليات (متوليًا) ثم لا يعقد عليه عقد اجارة اخرى حتى تنقضى هذه الاجارة المعقود عليها الاولى و لا يؤجر من ظالم و لا طامع و لا متغلب و لا متعد و لا من يخشى غائلته و لا يؤمن مكره و مكيدته

(32) فإن انطمست دار الشفاء المذكورة عياذ بالله تعالى و اندرست آثارها و عفت اطلالها و انمحى رسومها و امتنع ايجادها و استحال استجدادها و تعذر حصولها و تعسر السكون إليها و عدم الانتفاع بها صارت الفوايد (الفوائد) الحاصلة من الاوقاف المذكورة عوايد (عوائد) مصروفات إلى فقراء المسلمين و محاويح الموحدين و مساكين المؤمنين "مَا دَامَتِ السَّمٰوَاتُ وَالْأَرْضُ اِلَّا مَا شَاۤءَ رَبُّكَ اِنَّ رَبَّكَ فَعَّالٌ لِمَا يُرِيدُ"[1982] "فَمَنْ بَدَّلَهُ بَعْدَ مَا سَمِعَهُ فَاِنَّمَا اِثْمُهُ عَلَى الَّذِينَ يُبَدِّلُونَهُۥ اِنَّ اللهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ"[1983] و "..... عَلَيْهِمْ لَعْنَةُ اللهِ وَالْمَلٰٓئِكَةِ وَالنَّاسِ اَجْمَعِينَ"[1984] إلى يوم القيامة "يَوْمَ يَقُومُ النَّاسُ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ"[1985]

(33) و أجر الواقف المذكور نور الله مشهده و ضوا مرقده على الحي الجواد الكريم الذي لا يضيع اجر من احسن عملا بل يجزي بكل حسنة عشر ابدالا اشهد لله تعالى الواقف المذكور بهذه الوقفية الصادرة عنه و كفى بالله شهيدا و حسيبا ثم ارواح الانبياء و الاولياؤ ثم الملائكة اجمعين ثم الشهود المسلمين و ذلك بعد أن رفع امره إلى عدة من قضاة الاسلام و ولاء الاحكام و الائمة الحكام ممن ينفذ حكمهم و قضاؤهم و يسوغ تنفيذهم و امضاؤهم فحكموا بصحة الوقفية الصادرة عنه و امضوها و تفذوها و اجازوها و اجروها حامدين لله تعالى على الآلائه و مصلين على سيد انبيائه محمد و عترته و صحابته و اصفيائه و مسلمين تسليمًا كثير دائما.

(34) (شهود الحال:) شهد بذلك بشار(د)ة (بسارة) بن عبدالله و كتبه بخطه. / شهد بذاك انس الدواق (الذواق) و كتبه بخطه / شهد بذاك بهرامشاه بن قيمالي (خمالي) و كتبه بخطه / شهد بذاك ابو بكر بن محمد و كتب بخطه.[1986]

[1982] Hûd Suresi 11/107.
[1983] Bakara Suresi 2/181.
[1984] Bakara 2/161; Al-i İmran 3/87.
[1985] Mutaffifin Suresi 83/6.
[1986] Belgenin devamında uzun uzun övücü ifadelerle taltif edilerek isimleri kaydedilen, içlerinde hâkimlerin/kadıların da bulunduğu 18 şahidin daha ismi yazılmıştır. Fakat hem noktasız olarak yazıldığı

4.10.2.4. Vakfiye Değerlendirme:

Vakfiye, VGMA'da 584 numaralı defterin 288. sayfasında 138 sıra numarası ile kayıtlı ve 4 sayfadır. Belgenin en üstündeki siyakat ile yazılmış nottan 19 Zilk'ade 1286 (M. 20 Şubat 1870) tarihinde Vakıf Defteri'ne kaydedildiği anlaşılmaktadır.

Vakfiyenin asıl metnine geçilmeden önce vakfiyeyi, Sivas, Kayseri, Konya ve Tokat kadıları ile tam olarak çözümleyemediğimiz bir şehrin kadısının onayladığına işaret eden tasdik yazıları yer almaktadır. Vakfiyenin içerisinde bazı mevkufun yeri ve sınırları belirtildikten hemen sonra şahit isimleri ve mevkufun bulunduğu şehrin kadısının onayı yer almaktadır. Vakfiye metnine başlanmadan önce tasdik kaydı düşen kadılardan birinin tasdiki "altı yüz on dokuz senesinin Rebîülâhir (ayının) yirmi yedisi" (H.27.04.619 / M.10.06.1222) diğerinin "altı yüz on dokuz senesinin Rebîülevel ayının on altısı" (H.16.03.619 / M.30.04.1222) tarihinde gerçekleştiği ve şahitlerden birinin şahitliğinin "altı yüz on sekiz senesinin Şaban ayının on sekizinde" (H.17.08.618 / M.06.11.1221) gerçekleştiği kaydedilmiştir. Tüm bunlardan hareketle vakfiyenin 1218 tarihinde hazırlandığı, daha sonra meydana gelen bir değişiklikten veya başka bir sebepten 1221 tarihinde bu vakfiyeye şahitlik edildiğini ve 1222 tarihinde mevkufların bulunduğu her bir şehrin kadısının ayrı ayrı bu vakfiyeyi onayladıkları anlaşılmaktadır.

Klasikleşmiş şekilde vakfiyeye besmele ve ağdalı bir üslupla ifade edilen "hamdele-salvele" yani Allah'a hamd ve Hz. Muhammed'e (SAV) salat (dua) ve şehadet ifadeleri ile başlanmıştır. Hz. Muhammed'in (SAV) soyu yani dedeleri Abdimenaf, Kusay ve Kilab'in isimleri zikredilmiştir ki bu durum Anadolu Selçuklu dönemi vakfiyeleri arasındaki ender örneklerden biridir. Ayrıca dünyanın geçici bir yer olduğu, dünyaya aldanılmaması gerektiği, iyilik yapılarak ahirete hazırlanılması gerektiği ile ilgili uzun uzun izahattan sonra bu husus tasadduk etmenin ve hayır yapmanın önemi ile ilgili çeşitli ayet-i kerimeler ve hadis-i şeriflerle desteklenmektedir. Daha sonra vâkıfın, şahitlerin huzurunda, kendi hür iradesiyle, tasarrufu altındaki mülklerden vakfettiği ifade edilmektedir.

Vakfiyede yapının bânîsi, "Keykâvus b. Keyhüsrev b. Kılıçarslan" şeklinde yazılmış olup Anadolu Selçuklu Sultanı I. İzzeddin Keykavus olduğu anlaşılmaktadır.

ve bu nedenle bazı bölümleri iyi okunamadığı hem de araştırmamızın ana ekseni dışında tâlî bir hususu olşturduğu için bu bölümü buraya almadık.

Vâkıf yani sultan, "Acem ve Arap sultanlarının önderi, Allah'ın arzının (yeryüzünün) sultanı, Allah'ın halifesinin yardımcısı, Haçlıların torunlarına/soyuna son veren, hilafetin övücü, Allah'ın halifesinin kırıp geçiren kılıcı, Selçuklu ailesinin tâcı, denizin ve karanın sultanı, Mü'milerin emirinin yardımcısı" gibi bazı iltifatlar ile taltif "Mustafavî, İmâmî, Abbâsî, Mevlevîlerin önderi, Nâsîrî" gibi sıfatlarla da tavsif edilmektedir. Bu taltif ifadeleri ve sıfatlar devlet, yönetici ve yönetim anlayışı ile ilgili ipuçları vermesi açısından önemli detaylardır.

H. 01.01.615 (M.30.03.1218) tarihli olan vakfiyede eser "dârü'ş-şifa" şeklinde isimlendirilmekte ve "rahatsızların ve hastaların sığınağı" olarak tarif edilmektedir. Ayrıca vakfiyede, belgenin sultanın meclisinde/huzurunda, belgenin sonunda yazılı/kayıtlı olan dürüst bağışçıların yazılı beyanları ve güvenilir şahitlerin şehadetiyle ortaya çıkan bir özet olduğu belirtilmektedir.

Yapının mimarının kim olduğu bilinmemektedir. Vakfiyesinde de eserin mimarı ile ilgili herhangi bir isim zikredilmemektedir. Ancak yapının sınırları izah edilirken sınırlarından bir kısmının "Mimar Bedreddin Ali'nin Konakları"na kadar olduğu ifade edilmektedir. Dönemin şartlarını da göz önünde bulundurduğumuzda bir şehirde en fazla birkaç mimar olması muhtemeldir. Bu mimarın da evinin/konağının yapı ile sınır olmasını da bir işaret olarak kabul etiğimizde eserin mimarının Mimar Bedreddin Ali olma ihtimalinin çok yüksek olduğunu söyleyebiliriz.

Mevkufun aleyh tüm boyutlarıyla inşaatı çizilen/kaydedilen ve yapımı emredilen, "Sivas Kasabası'nın/Şehri'nin dışında Tokat Caddesi'nin/Yolu'nun başında/girişinde/ağzında bulunan dârü'ş-şifadır (şifa evidir, hastanedir)." Belgede eserle ilgili olarak (رسم بانشائها و أمر ببنائها) "inşaatı çizilen/kaydedilen ve yapımı emredilen" şeklinde tercüme edebileceğimiz bir ifade kullanılmaktadır ki buradan eserin önce mimari olarak çizim, tasarım, taslak vb. faaliyetlerinin yapıldığını daha sonra ise inşasına geçildiğini yani mimari ve mühendislik evrelerini göstermesi açısından önemli bir bilgidir. Dârü'ş-şifa'nın sınırları ise "birincisi, Melik Nizameddin Yağıbasan Hankahı ile, ikincisi, Selçukiye (Selçuklu) Medresesi ve oraya (medreseye) vakfedilen arazi ile, üçüncüsü, Sultaniye (Sultan) Bahçesi ve bazı evler/konaklar ile, dördüncüsü, oraya (darüşşifaya) giriş kapısının ve geçiş yolunun olduğu merkezi yol (ana cadde) ile bitişiktir" denilerek ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır. 1937 yılında Sedat Çetintaş, Türk Tarih Kurumu adına yaptığı kazı çalışmalarında tespit ettiği temel

izlerine göre Sivas Darü'ş-şifası'nın da Kayseri'deki Gevher Nesibe Hatun Şifahanesi gibi bir medrese ile bitişik yani çifte medrese olduğunu öne sürmüş[1987] ancak 1972-1974 yılları arasında burada bir araştırma kazısı yapan Orhan Cezmi Tuncer ise binanın yalnız darü'ş-şifadan ibaret olduğunu belirtmiştir[1988]. Vakfiyesinde eserin sınırları izah edilirken bahsedilen hankahın Danişmendli meliklerinden Nizameddin Yağıbasan'a ait olduğu ifade edilirken medrese için sadece Selçukiye Medresesi denilmekte başka bir açıklama yapılmamaktadır. Bu eserlerle ilgili kaynaklarda da çok fazla malumat bulunmamaktadır. Vakfiyedeki ifadelere baktığımızda ise bu yapıların hemen dârü'ş-şifanın yakınında/yanında olduğu ile ilgili bir bilgi yoktur. Bu açıdan baktığımızda da Orhan Cezmi Tuncer'in kazılarda bir bulguya rastlanmamış olması gayet tabii görünmektedir. Bu konuyla ilgili kesin sonuca ancak daha derinlemesine araştırmalar yapılarak ve daha detaylı kazılar yapılarak ulaşılabileceğini göstermektedir.

Vakfiyede mevkuflar; Konya'nın dışındaki bir sebzeliğin tamamı, Cene (Cine) Kasabası'nın dışında Beydiğin Köyü'ndeki bir gözlü değirmenin, ahırın ve tahıl ambarının tamamı, E(a)rakliye (Ereğli) Kasabası'nın kenar mahallesindeki Türkmenler Çarşısı'nda birbirine bitişik 30 dükkanın tamamı, Mermendî (Merendi) diye isimlendirilen Rum köyü ve oraya (köyüne) bağlı olanların tamamı, Kayseri'nin dışında ve oraya (Kayseri'ye) bağlı olan Efk(g)ere Köyü'nün tamamı, Menziso(u)n Köyü'nün aşağısında bulunan Efk(g)ere Köyü'ne bağlı Eng(k)ürg(k)öl Köyü arazileri ve yedi parça arazinin tamamı, Malatya'nın dışında ve oraya (Malatya'ya) bağlı olan Sâmân Köyü ve oraya (köye) bağlı olanların tamamı, Tokat'ın dışında bulunan ve oraya (Tokat'a) bağlı olan Ebîkel Köyü'nün tamamı, Sivas'ın dışında bulunan ve oraya (Sivas'a) bağlı olan, Üzeyir, Aro(u)yer, Han, A(o)vacık, Oruç Han, Kobmâd, Arab Viranı, Derbendcik, Cavildar diye isimlendirilen köyleri ve mezraları ve diğer yerleri de içine alan Haruhon Köyü'nün tamamı, adı geçen şehre (Sivas'a) bağlı K(g)o(ö)mer Köyü'nün tabileri ve mezraları ile beraber tamamı, adı geçen şehre (Sivas'a) bağlı Kânâbâd Nahiyesi'nde, Subaşı, Sandal, Tonor, Dene, Kombad, Kavak, Kacî, Kızılköy, Candar, Salur, Ber(d)e Hacı, Bekirli (Beğdeli), Hanîs, Ser(e)k(e)ler diye isimlendirilen mezraları, köyleri ve diğer yerleri de kapsayan Kombad Divanı'nın tamamı, Sivas şehrinin dışında olan yetmiş sekiz (78) dükkanın tamamı şeklinde sayılmış ve her birinin mevkileri ve sınırları ayrıntılı olarak izah edilmiştir. Genel toplam olarak

[1987] Sedat Çetintaş, *Sivas Darüşşifası 1217(614),* s.70.
[1988] Orhan Cezmi Tuncer, "Son Kazılar Işığında Sivas Şifahane Planı", s 911-952.

sınırları belli beş (5) köy/mezra, yüz sekiz (108) dükkan, yedi (7) parça yer, sebzelik, değirmen, ambar, ahır; tüm sınırları, hakları, binaları, harabeleri, meraları, ağaçları, üzüm bağları, nehirleri, kuyuları, gölleri, tepeleri, düzlükleri ve benzeri tüm her şeyiyle vakfedildiği belirtilmiştir.

Görüleceği üzere Konya, Tokat, Sivas, Malatya ve Aksaray gibi geniş bir coğrafi yelpazeden mevkuf bulunmakta ve çok sayıda akarat vakfedilmektedir ki bu da mevkufun aleyh olan mimari eserin uzun zaman ayakta kalması, işleyişinin devam etmesi, insanlara faydalı olması ve dolayısıyla vâkıfa öldükten sonra da sevap kazandırmaya devam etmesi düşüncesinden kaynaklıdır. Tabi bu kadar geniş çapta akaratın vakfedilmesinde sadece bu düşüncelerin değil vâkfın bir sultan ve imkanlarının geniş olmasının da payı büyüktür.

Vakıf mülklerinin ve mallarının satılamayacağı, miras bırakılamayacağı, bozulamayacağı, vakfa aykırı tasarrufta bulunulamayacağı, Allah'a ve Ahiret Günü'ne inanan halife, sultan, melik, emir, vezir, vâli, kadı, müfti ve benzeri her kim olursa olsun hiç kimsenin bu vakıfları bozmasının, değiştirmesinin, iptal etmesinin, engellemesinin ve ihmal etmesinin helal olmayacağı ifade edilmektedir. Her kim de bozmaya, değiştirmeye, iptal etmeye ve engellemeye niyet ederse, haram olan bir iş yapmış ve günaha girmiş olur denilmekte ve bu minvalde hareket edenlerin karşılaşacağı cezalar ve azaplarla ilgili farklı ayet-i kerimeler ve hadis-i şerifler ifade edilmektedir. Bununla birlikte aslı üzere devam ettirilmesi, şartlarının yerine getirilmesi, ne kadar zaman geçerse geçsin yani kıyamet kopuncaya kadar sonradan gelenlerin (selefin) vakfı yenilemesi en güzel/hayırlı şekilde desteklemesi/kuvvetlendirmesi istenmektedir.

Vâkıf, "Ferruh b. Abdullah el-Hâzin, el-Hâs" (Ferruh b. Abdullah el-Hâzin, el-Hâs / özel hazinedâr) isimli bir kişiyi özel olarak bu vakfa genel olarak da memleketteki tüm vakıflara mütevellî ve nâzır tayin etmektedir. Vakfiyede emir, âlim, adaletli, akıllı, tecrübeli, olgun/kâmil, meliklerin ve sultanların destekçisi olarak tavsif edilmektedir. Anadolu Selçuklu devlet adamlarından Mubarizüddin Ertokuş, Celaleddin Karatay, Seyfeddin Torumtay gibi gulam sınıfından yetişip atabey, emiru'l-ümera (ordu başkomutanı/komutanı) gibi üst düzey görevlerde bulunmuş bir devlet adamı olan Ferruh b. Abdullah taştdârlık, üstadüddârlık, atabeylik görevlerinde bulunmuştur. Nerede ve ne zaman doğduğu kesin olarak bilinmemektedir. İsmine ilk defa, el-Hacı Ferruh olarak I. İzzeddin Keykavus döneminde, 1215 yılında Konya'da dış kale

surlarının dışında Larende Kapısı'na yakın konumda yaptırdığı mescitte rastlanmaktadır. 1215 yılında Konya'da Hacı Ferruh Mescidi/Taş Cami/Akça Gizlenmez Mescidi isimleriyle bilinen bir cami, 1235'te Çankırı'da Anadolu Selçuklu Devleti'nin dördüncü hastanesi, 1242 yılında da Çankırı'ya Anadolu'nun ilk Dar'ul-Hadis'ini inşa ettirmiştir. Dar'ul-Hadis yaklaşık sekiz asırdır ayakta kalmasına rağmen, Daru'ş-şifa ise maalesef yıkılmıştır.[1989]

Mütevelli olan Ferruh b. Abdullah'ın, vakıflarda görev alacak tabip, cerrah ve göz doktorlarını, ilaç temin etmekle görevli kişileri, hizmetlileri, diğer görevlileri ve gelip-gidenleri yönetmekte yetkili (ve) güvenilir kişi olduğu ve istediği kişiyi, istediği zaman vekil tayin etmekte veya azletmekte serbest olduğu ifade edilmektedir. Vâkıf, mütevellinin görevlileri seçme konusunda güvenilir ve hangi özellikteki görevlileri seçmekte yetkin olduğunu ve de dolaylı olarak vakıf görevlilerinde aranan şartları belirtmektedir. Şöyle ki: tabiplerin/doktorların "mahir, hoşgörülü, deneyimli, hatırşinas/nezaket sahibi, bilgiçlik taslamayan (ukala olmayan)" kişiler, göz doktorlarının faziletli kişiler, cerrahların da ıslah edici, şefkatli, dost canlısı mukim[1990] kişiler olması istenmektedir. Görevlendirilecek doktorların sadece işinde mahir olması değil insani olarak da iyi huylu kişiler olmasının istenmesi önemli bir ayrıntı olup tedavi sürecinde maddi müdahaleler kadar maneviyatın da etkili olduğunun bilindiğini ve hastaların moralini bozabilecek hususlara dikkat edildiğini göstermektedir. Doktorların "mukim" olmalarının şart koşulması ise kuvvetle muhtemel o dönemde çok sayıda tabip olmadığı ve tabiplerin de genellikle gezgin olmalarından dolayı daha iyi hizmet alınabilmesi için orada ikamet etmelerinin istenmesinden kaynaklıdır. Ayrıca darü'ş-şifanın görevlileri arasında tabiplerin, göz doktorlarının, cerrahların, ilaç yapmakla veya bulmakla görevli kişilerin ve hizmetlilerin olduğu anlaşılmakta ancak sayıları ile ilgili herhangi bir bilgi verilmemektedir.

Anadolu Selçuklu Devleti'nde farklı görevlerde bulunan Ferruh b. Abdullah'ın bu vakfın meydana geldiği tarihte "üstadü'd-dâr" olduğu anlaşılmaktadır. "Üstadü'd-dâr" kelimesinin kökeni ile ilgili farklı görüşler ileri sürülmekle birlikte kelimenin menşeinin Farsça "istez" ve "dâr" kelimelerinden oluştuğu (isteddâr, siteddâr) ve "alım

[1989] Hüseyin Yazıcı, "Atabey Cemaleddin Ferruh B. Abdullah", *Uluslararası Çankırı'nın Manevi Mimarları Sempozyum Bildirileri*, Çankırı 2017, s.381-394.
[1990] Buradaki mukim ifadesiyle darü'ş-şiafada kalan veya darü'ş-şiafanın olduğu memlekette yani Sivas'ta yerleşik olan birisi olması kastedilmiş olabilir.

memuru" anlamına geldiği görüşü ağırlık kazanmıştır. Ayrıca Farsça "üstâz" ile Arapça "dâr" kelimelerinden meydana geldiği (üstâzü'd-dâr, üstâdü'd-dâr) ve "evin sorumlusu" mânasını taşıdığı da ileri sürülmüştür. Abbâsîler'de ve onlara ait topraklarda kurulan Müslüman hânedanlarda H. IV. (M. X.) yüzyılın başlarından itibaren "üstâdüddâr" unvanı taşıyan bir görevlinin bulunduğu görülmektedir. Üstâdüddâr unvanının kahramâne, üstâdü'l-gulâm ve hâcib gibi sarayın idaresinden sorumlu görevliler için kullanılan genel bir lakap olduğunu ileri sürülmüş ve bu müessesenin Selçuklular'dan Abbâsîler'e intikal ettiği hususu da neredeyse kesinlik kazanmıştır. Anadolu Selçuklu Devleti'nde kendilerine "vekîl-i hâl" de denilen üstâdüddârlar ise sultanın gelirlerini tahsil edip gerekli yerlere sarfetme, saray mutfağının ve saraydaki diğer dairelerin ihtiyaçlarını giderme, buralardaki görevlilerin idaresini üstlenme, vakıflara nezaret etme gibi görevleri yürüten kişilerdir.[1991] Mütevelliye, mevkufun aleyh ve mevkufun, tamirat ve tadilat gibi tüm ihtiyaçları karşılandıktan sonra olmak üzere her sene (senelik) Rum beldelerinde (Anadolu'da) geçerli olan gümüşten dört bin (4000) dirhem ve bin müd buğday ücret takdir edilmektedir.

İhtiyaçları karşılamak, görevlilerin ücretlerini vermek, değerli akarat/gayri menkul satın alıp adı geçen vakıflara eklemek, (geliri, vakfedilen malları) arttırmak, düzene/sisteme riayet etmek ve elde edilen gelirleri değerlendirmek gibi tüm gider kalemleri biter ve yine de elde gelir kalırsa bu artanın dârü'ş-şifaınn hazinesinde/kasasında biriktirilmesi istenmektedir. Vakfiyede bunun sebebi ile ilgili açık bir ifade yoktur. Fakat diğer bazı vakıflarda/vakfiyelerde gördüğümüz üzere bu biriktirilen gelirle yeni mülkler satın alınarak mevkufa dahil edilmesi gelirin ve bu gelirden faydalanan vakfın devamlılığı dolayısıyla vâkıfın sadaka-i cariyesinin, amel defterinin ve sevaplarının devam etmesi temenni edilmiş olabilir. Ayrıca vâkıf adı geçen vakıfların mütevellilerine, nâzırını ve diğer görevlilerine kabrinin ışık ile doldurulmasını (aydınlatılmasını), kiralama ihtiyacı olduğunda peş peşe üç (3) yıldan daha fazla kiraya verilmemesini sonra bu ilk anlaşma/akid bitinceye kadar onun üzerine başka bir (kiralama) anlaşması/akdi yapılmamasını, zâlim, aç gözlü, haksızlıkla galip gelen, saldırgan, şerrinden korkulan, hile ve tuzağından emin olunmayan kişilerle (kiralama) anlaşma/akid yapılmamasını da şart koşmaktadır. Bu ayrıntılar da vakfın

[1991] Fatih Yahya Ayaz, "Üstâdüddâr", s.393-39.

işleyiş sürecinde mevkufun ve dolayısıyla mevkufun aleyhin korunmasına yöneliktir.

Vâkıfların kuruluş amaçlarının başında hayır ve hasenat yapıp sevap elde etmek olmakla birlikte bu vakıf malına karşı duyulan hassasiyetten faydalanılarak hayrın devamlılığını sağlamaktır ve bu vesileyle vakıfla birlikte mimari eser de korunmuş olmaktadır. Nitekim genel olarak vakfiyelerde mevkufun ve mevkufun aleyhin de korunmasına yönelik şartlar dile getirilmekte olup bu hususu bu vakfiyede de görmekteyiz. İhtiyaç olması halinde mütevellinin geliri adı geçen dârü'ş-şifanın imarına, yıkılan ve kırılan/eskiyen yerlerini yapmaya, harap olan ve bozulan yerlerini yenilemeye, tamir gerektiren yerlerini onarmaya ve gelirlerini arttırmaya sarf etmesi, eğer ihtiyaç olmazsa mevkufun (vakfedilen yerlerin/mülklerin) imarına sarf etmesi istenmektedir. Darü'ş-Şifa yok olur yenilemek mümkün olmazsa veya orada ikamet etmek/oturmak zorlaşırsa vakfın geliri Müslüman fakirlere, yoksullara ve miskinlerin/düşkünlere dağıtılması şart koşulmaktadır.

Vakfiyede geçen "Kayseyiyye (Kayseri) hâkimi kadıların ve hâkimlerin önderi Ahmed b. Serâsfâd b. Ahmed er-Râzî'nin gönderdiği (sâdır olan) saygıdeğer/yüce emirle gelen hükmün/kararın yazılmasıyla benim nezdimde sahih/geçerli oldu ve benim huzurumda sabit oldu/gerçekleşti." ve "Tokat şehri hâkimi Ebi(u) Hâmid Ahmed b. Muhammed b. Ahmed el-Evşî'den kaynaklı/sâdır olarak vârid olan/gelen yazı/belge ile benim nezdimde sahih/geçerli oldu ve benim huzurumda sabit oldu/gerçekleşti." gibi cümlelerden vakıf tanzim edildikten sonra mevkufun bulunduğu yerdeki kadıya mevkuf ile ilgili bilgi verildiği onun da şahitlerin şehadetiyle onayladığı anlaşılmaktadır. Bu husus vakfa süreç içerisinde ilavelerin yapıldığı ve bu ilavelerin yeniden şahitlendirildiği veya farklı yerlerdeki mevkufun farklı kişilerin şahitliği ile vakfa dahil edildiği ihtimallerinden biri ile izah edilebilir.

Vakfiyede, Konya'nın "Rum kasabalarından/şehirlerinden biri" olduğu belirtilmekte ve "Dârü'l-Mülk" olarak tavsif edilmektedir. Buradan Anadolu coğrafyası için "Rum" tabirinin kullanıldığını ve Konya'nın da "Başkent" olduğunu anlamaktayız. Vakfiyede ismi geçen ve günümüzde iyi bildiğimiz Konya, Sivas, Tokat, Kayseri ve Malatya şehirlerinin yanı sıra C(ç)e(i)ne, E(a)rakliye (Ereğli), Asker, Ko(u)mnat ve Eblistân (Elbistân) gibi yerleşim yerleri de (كورة) şeklinde ifade edilmişlerdir. Buradan diğer şehirlerin de o dönemde günümüzde iyi bildiğimiz şehirler gibi büyük ve merkezi birer şehir olduklarını anlayabiliriz. Ancak buraların günümüzde hangi yerleşim

yerlerine tekabül ettiği ve genel özellikleri ile ilgili bilgi vermek tezimizin çerçevesini aşacağı için sadece bu bilgiyle iktifa ettik.

Bazı kişilerin lakaplarından, bazı dükkanların faaliyet alanlarından veya diğer bazı bilgilerden hareketle dönemin ticari hayatı, meslekleri, zanaatleri ve sanatı ile ilgili ipuçları elde etmek mümkündür. Örneğin, "Cemâle'd-din Muhammed es-Serrâc" ve "Şemseddin Alişîr b. Ali b. Abdullah el-Bezzâz" isimli kişilerden yola çıkarak Konya'da eğer ve koşum takımları yapımıyla uğraşan saraçlık ve manifaturacılık zanaatleriyle; "Fâr(i)t el-Hayik (Hâik) [Dokumacı Fâr(it)]" ve "E(a)râkîl el-Bakkal [Bakal/Manav E(a)râkîl]" isimli kişilerden Sivas'da dokumacılık ve bakkallık/manavlık zanaatleriyle; Yermû b. Hüseyin el-Vebbâr isimli kişiden de E(a)rakliye (Ereğli) Kasabası'nın/Şehri'nde yüncülük zanaatiyle işdigal edildiğini anlamaktayız. Ayrıca "Muhtesib Şemseddin Ebu Bekir b. Hacı İbrahim" isminden de Malatya'da muhtesiblik görevinin olduğunu anlamaktayız.

Konya'da "Hasan al-Kayserî" isminde birine ait olduğu anlaşılan (مجمرة) veya (مجمدة) şekilde okunma ihtimalinden dolayı "buzluğu/taşlığın" şeklinde tercüme ettiğimiz ifade ile kuvvetle muhtemel bir buzhaneden bahsedilmektedir. Ancak yeri ile ilgili kesin bir bilgi verilmemektedir. Buğday vb. öğütüp un yapmak için kurulan ve her dönem ihtiyaç duyulan değirmen isimleri geçmektedir. Bunlar: Kayseri'ye bağlı Menzisu(o)n Köyü çiftçilerinin inşa etiği değirmenler ile Kerkör (Gergör, Krikor) ve Ü(o)skifân isimli bir kişiye ait olduğu anlaşılan değirmenler; Cenne (Çene, Çine) Kasabası'nın/Şehri'ndeki Beydiğin (Beytekin) Köyü'ndeki bir gözlü değirmen ile Harisfor (Harifor) diye bilinen değirmen ve Sivas şehrinde Hamza Değirmeni olarak bilinen değirmenlerdir. Belgeden Hamza Değirmeni'nin su ile çalıştığı anlaşılmaktadır ki o dönem itibariyle el değirmenleri hariç büyük çaplı değirmenler su gücüyle çalıştığı için akarsu ve nehirlerin kenarlarına kurulmaları bir zorunluluktu. Büyük bir ihtimalle ismi geçen diğer değirmenler de su gücüyle çalışmaktaydılar ancak bunu belirten herhangi bir bilgi verilmemiştir.

Çarşılar, dükkanlar ve hanlar ticaret hayatı için önemli yerler olup bir şehirdeki çarşıların, dükkanların ve hanların sayısı, büyüklüğü ve işlevi o şehrin gelişmişliğini göstermesi açısından tarih boyunca önemli göstergelerden biri olmuştur. Bu vakfiyede de birçok dükkanın mevkuf olarak belirlendiği görülmektedir. Bu durum hem mevkufun aleyhe verilen önemi hem de zımnen ticari hayatın gelişmişliğini

göstermektedir. Bir diğer yönden de mimari tarih açısından değerlendirilmesi gereken önemli ipuçlarıdır. Bu vakfiyede de E(a)rakliye (Ereğli) Kasabası'nın/Şehri'nin bir kenar mahallesindeki "Türkmenler Çarşısı"ndan, Sivas şehrinin dışında olduğu ifade edilen "Bezzazlar (Manifaturacılar) Çarşısı" "Terziler Çarşısı" ve "Ayakkabıcılar (Ayakkabı Tamircileri) Çarşısı"ndan bahsedilmektedir. Tokat'ta "eskiden Şihâbü'd-din el-Amelî'nı-iye (nispetle) bilinen Sultan(lık) Dükkanları" ifadesinden sultana veya devlete ait dükkanların, Sivas'ta ise "Sultaniye (Sultan) Bahçesi"nin bulunduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca Sivas'da at ve hayvan pazarının bulunduğu da anlaşılmaktadır.

Belgede Sivas şehrinin dışında yer alan Bezzazlar (Manifaturacılar) Çarşısı'ndaki bazı mevkuf dükkanların yerleri tarif edilirken (منادي السوق) şeklinde bir ifade geçmektedir. Bu ibareye bakarak çarşıda ticari, idari veya tamamen farklı olarak zayi edilen malların ilanı gibi bazı duyuru ve ilanların yapıldığı ve bu işe tahsis edilmiş olan özel bir mekanın olduğunu düşündüren bu yeri "çarşının ilan yeri" şeklinde tercüme ettik. Bu şekilde anlaşılması ve kullanılması kuvvetle muhtemel olmakla birlikte "Dua Meydanı" veya "Dua Kubbesi" de denilen yerin de kastedilmiş olabileceği kanaatindeyiz. Sabah namazında camide buluşan esnaf, namazdan sonra çarşının "dua meydanı" veya "dua kubbesi" adı verilen bölümünde toplanır, kendi aralarından seçilmiş olan ilmine güvenilir bir kişinin (duacının) önderliğinde doğruluk yemini eder, helâl ve bereketli kazançlar elde etmek için dua eder ve daha sonra dükkânlarını açardı. Bu geleneğinin ilk olarak nerede ve hangi yapıda ortaya çıktığı ile ilgili kesin bir bilgi bulunmamakla birlikte bilinen en eski örneklerinin Artuklu devrine tarihlendirilen Mardin'deki Revaklı Çarşı'da ve XV. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenen Kütahya'daki Büyük Bedesten'de olduğu kabul edilmektedir. Yaygın olarak XVI. yüzyılda ortaya çıkan bu mekanlar arastaların merkezi durumunda olup daha çok fütüvvet geleneğinin devam ettiği ve Ahîlik teşkilâtının ticaret hayatına hâkim olduğu yerlerde görülmektedir.

Belgede "Cemâleddin (Celaleddin) Muhammed el-Kazvînî'nin yaptığı Mescidü'l-Camii" şeklinde izah edilen, küçük bir mahalle mescidi hüviyetinde olmadığı, merkezi ve içerisinde Cuma namazının kılındığı bir cami olma olasılığını kuvvetlendiren "cami" sıfatıyla belirtilen mescidin Sivas Ulu Camii olma olasılığını akla getirmektedir. Dânişmendliler'e başkentlik yapan şehirde bir Ulu Camii'nin olması gerektiğinden Sivas Ulu Camii'nin Dânişmendliler tarafından yapıldığı kabul

edilmekteyken[1992] 1955 yılında yapılan onarım esnasında ortaya çıkarılan ve günümüzde Sivas Müzesi'nde sergilenen iki kitabeye[1993] dayanılarak yapının esasında Selçuklular devrinde inşâ edildiği ortaya konmuştur[1994]. Ancak yine de yapının kıble duvarına dikey planlaması ve avlusunun olması gibi nedenlerle ilk yapının Dânişmendliler devrinde şekillenmiş olabileceğini düşünen araştırmacılar da bulunmaktadır[1995]. Bu "Mescidü'l-Camii"nin Sivas Ulu Camii olabileceği tamamen bir çıkarımdan ibaret olduğunu ve vakfiyenin istinsah esnasında vakfiyenin orijinalinin değil de mevkufun daha iyi anlaşılması için istinsah edildiği dönemdeki isimlere göre yazılmış olabileceğini de göz önünde bulundurmak gerekir. Vakfiyedeki bu bilginin de değerlendirilerek yeniden ele alınması ufuk açıcı olacaktır. Ancak tezimizin genel çerçevesini aşacağı için bu bilgilerle iktifa ettik.

Sivas'da bulunan Fındık İmâdü'd-din Ayaz Emir Ahmed Ahar Hanı'nın mescidi ile E(a)rakliye (Ereğli) Kasabası'nın/Şehri'nde Hacı Balâk (Budak)[1996] Mescidi gibi mescitlerden; Sivas'da Melik Nizameddin Yağıbasan Hankâhıve Selçukiye (Selçuklu) Medresesinden; Fındık İmâdü'd-din Ayaz Emir Ahmed Ahar Hanı, Adverir (Erverir) Han, Oruç Hanı, Hal(i)niye Hanı ve Zah(î)re'd-din İblî (Îlî) b. Yağıbasan Hanı gibi hanlardan; Sivas'dak Selçukiye (Selçuklu) Medresesi Vakfı, Sevsin Vakfı, Şerafeddin Muhammed'in Vakıfları, Hacı Balâk (Budak)[1997] Mescidi Vakfı, Cemâleddin (Celâleddin) Muhammed el-Kazvînî'nin yaptığı Mescidü'l-Cami Vakfı gibi vakıflardan bahsedilmektedir. Ancak bu eserler ve konumları ile ilgili bilgi verilmemekte olup günümüzdeki yerleri ile ilgili bilgiye ancak yer isimleri ve topoğrafya dikkate alınarak ve yapılan tarifler incelenerek ulaşılabilecektir. Her bir

[1992] Doğan Kuban vd., *Selçuklu Çağında Anadolu Sanatı*, s.120.
[1993] Kitabelerden birinde "Bu mescidin yapılmasını, din ve dünyanın kıymeti olan adaletli İzzeddin'in oğlu Melikşah'ın saltanatı zamanında Allah'ın rahmetine dönecek olan Kızılarslan b. İbrahim tarafından Kul Ahi'ye (H.)593 (M.1197) yılında emretti."' diğerinde de "Bir gücü ve topluluğu yenen, din ve dünyanın şerefi, fethin sahibi, Allah'ın zayıf kulu, Mü'minlerin emiri Keykavus Yusuf b. Keyhüsrev .... (H.)609 (M.1212) yılında Allah'ın rahmetine kavuştu." yazılıdır. İkinci kitabenin amir kitabesi veya minarenin kitabesi olduğunu düşünenler de vardır. (Hakkı Acun, "Sivas ve Çevresi Tarihi Eserlerinin Listesi ve Turistik Değerleri", s.185; Oktay Aslanapa, *Türk Sanatı*, 109.
[1994] Refet Yinanç bu kitabenin onarım kitabesi olduğunu kabul eder. Bkz. Refet Yinanç, "Sivas Abideleri ve Vakıfları", s.15; Kurt, Erdman, "XIII. Yüzyıl Anadolu Camilerinin Özel Durumu", *Milletlerarası Birinci Türk Sanatları Kongresi Ankara 19-24 Ekim 1959, Kongreye Sunulan Tebliğler,* 1962, s.146-147.
[1995] Refet Yinanç, "Sivas Abideleri ve Vakıfları", s.15.
[1996] Belgede (بلاق) şeklinde okunmaya daha uygun ancak Refet Yinanç (بوداق) şeklinde okumuştur. (Refet Yinanç, "Sivas Abideleri ve Vakıfları", s.36.)
[1997] Belgede (بلاق) şeklinde okunmaya daha uygun ancak Refet Yinanç (بوداق) şeklinde okumuştur. (Refet Yinanç, "Sivas Abideleri ve Vakıfları", s.36.)

eserle ilgili ayrı ayrı sondajlama inceleme yapmak tezimizin genel çerçevesini aşacağı için sadece bu bilgileri vermekle iktifa ettik. Ayrıca satır aralarında harman yeri, ağıl, sarnıç, ana cadde, divan, dokuma tezgahları, yemlikler, hayvan bağlama yerleri, buzluk/taşlık, ambar, minberler (mescidler), kesim yerleri, doldurma/boşaltma yerleri, odunluklar, sulama kanalları, kuyular, ormanlar/meşelikler, göller, havuzlar, pınarlar, bahçe, bostan, sebzelik, değirmen, atık atma yerleri gibi dönemin yaşam tarzı, şehir hayatı, topoğrafyası gibi pek çok alana ışık tutabilecek bilgiler geçmektedir.

Yukarıda zikrettiğimiz mimari unsurların yanı sıra vakfiyenin satır aralarında Kayseri şehrinde olduğu anlaşılan dikkat çekici diğer bir husus ise Emir Süleyman isminde birisi tarafından yuvarlak (silindir şeklindeki) bir taşın sınır işareti yapıldığı bilgisidir. Bu hadiseden o dönemde sınırların genel kabulünün yanı sıra sınır taşı denilebilecek bir işaretle de belirlendiğini göstermektedir. Ancak bu bilgi tüm sınırların bu şekilde gösterildiğini teyit edecek kadar yeterli olmasa da bu konuyla ilgili önemli bir bilgidir.

Ulaşım ve ticaret için önemli olan mimari unsurlar arasında köprüler yer alır ve köprülerin uzunluğu, yüksekliği ve genişliği gibi bazı teknik unsurlar devrin mimari yetisi ile ilgili ip uçları verir. Vakfiyede Kayseri'ye bağlı Bâlâkâsî yolunun başlangıcında/girişinde/ağzında inşa edilen köprüden, Malatya'da Kavzin ve Engürgöl Köyü yolunun başlangıcına/girişine/ağzına Ü(o)skifân Beze(â)hân tarafından inşa edilen köprüden ve Kânâbâd Nahiyesi'ndeki Dayal Köprüsü'nde bahsedilmektedir. Bu köprüler belgede (جسر) kelimesi ile ifade edilirken Malatya'dan Eblistân (Elbistân) Kasabası'na/Şehri'ne giden büyük caddeye/yola geçişi sağlayan köprü (قنطرة) kelimesiyle ifade edilmektedir. Bu ifadelerden köprülerin arasında isimlendirmeye bile etki edecek şekilde farklı mimari özellikler olduğunu anlamaktayız. Bu farklılığı ifade etmek için (جسر) kelimesini "köprü" (قنطرة) kelimesini "kemerli köprü" şeklinde tercüme ettik.

Mevkuflardan biri Kayseri'ye bağlı olan bölgede Efkere Köyü şeklinde geçen günümüzde Gesi Bahçeli Mahallesi/Köyü olarak bilinen yer olup buranın sınırları izah edilirken (كثيب) şeklinde geçen ve "kum yığını" "kum tepesi" şeklinde tercüme edilebilecek olan iki yerden bahsedilmektedir. Bunlardan birinin Efkere Köyü'nün yakınlarında de diğerinin ise Bâlâk(g)âsî Köyü sınırında yer aldığından bahsedilir. Kelimenin manasına baktığımızda dikkat çekici ve anlamlı bir ifade teşkil

etmemektedir ancak belgede önemli bir ayrıntı var ki Efk(g)ere Köyü'nün yakınlarındaki kum tepesi "Rum (Roma) döneminden (kalan) kum tepesi" şeklinde izah edilmektedir. Bu da akıllara höyük denilen toprak yığılarak oluşturulmuş tepecikleri akla getirmektedir. Belgede bu iki höyüğün yerleri tam olarak tarif edilmemektedir ancak yer isimleri ve topoğrafyanın ayrıntılı olarak incelenmesi sonucu tam olarak nerede oldukları aydınlığa kavuşturulacaktır.

Kayseri'deki mevkuf Efkere Köyü tarif edilirken hem Efkere Köyü'nde (Gesi Bahçeli Mahallesi/Köyü) hem de Bâlâk(g)âsî Köyü'nde iki farklı kilisenin, Sivas şehrinde Erâkîl adlı bir papazın/keşişin konağının/evinin ve Malatya şehrinde de Danyel isimli bir papazın/keşişin de arazisinin, Tokat şehrinde de Hristopolî, Ferûs, Esfonkis (Esfomkit) Köyü, Yerib ve Mermendî (Merendi) gibi Rum köylerinin olduğundan bahsedilmektedir. Bu ve bunun gibi bazı ayrıntılar gayr-i müslimlerin ibadet edebilecekleri kiliselerinin/manastırlarının olduğunu, mülkiyet edinebildiklerini, köylerinin isimlerinde bir değişiklik yapılmadığını gösterir ki bunlar da farklı din mensuplarına karşı hoşgörünün ve birlikte yaşama kültürünün gelişmişliğini göstermesi açısından önemli ayrıntılardır. Ayrıca Ahmed b. İsrâîl b. İbrahim ve Şemseddin b. Mahmud b. İsrâîl diye isimlendirilen ve atalarının isimlerinin İsrail olduğu anlaşılan kişilerden bahsedilmesi de dönemin dini ve sosyolojik yapısı açsından oldukça önemli ayrıntılardır.

Devlet başkanı veya onun yetki verdiği bir kişi veya kurum tarafından özellikle arazi gibi taşınmaz malların mülkiyet, işletme veya faydalanma yani intifâ veya bir bölgenin vergi gelirlerini toplama hakkını bir kişiye tahsis etmeye Selçuklular döneminde "İkta Sistemi" denilmektedir. Belgede de mevkuf olarak belirtilen Kayseri'nin Efkere Köyü'ne (Gesi Bahçeli Mahallesi/Köyü) bağlı Engürgöl Köyü arazileri ve oraya bitişik bazı arazi parçalarının sınırları tarif edilirken Kayser b. Hacı Yusuf, Tarihnek(?)[1998] lakaplı Muhammed, Fahreddin el-Cündî, Kayser, İbrahim El-Kürdî El-Cündî ve Muhammed el-Kürdî gibi şahıslara tahsis edilen ikta arazilerinin olduğu anlaşılmaktadır.

Vakfiyede, Sivas'a bağlı olduğu ve gayr-i müslim tebaanın yaşadığı anlaşılan Bâlâ(g)kâsî Köyü ile ilgili önemli bir ayrıntıdan bahsedilmektedir. Köyün

[1998] Noktasız azıldığı için farklı şekillerde de okunmaya müsaittir.

müzakerecilerinin yani danışma meclisinin olduğu belirtilmektedir. Köyün bir gayr-i müslim köyü olması ve bu müzakerecilerin veya diğer bir ifadeyle danışma meclisi üyeleri diyebileceğimiz kişilerin çiftçi olarak belirtilmesi de Anadolu Selçuklu idari şeması ile ilgili önemli tarihi verilerden olduğu kanaatindeyiz.

4.10.3. Sivas Gölova Şeyh Behlül Dana Zaviyesi ve Türbesi

4.10.3.1. Mimari:

Genellikle "Behlül Dana" denilince Ebû Vüheyb b. Amr b. el-Mugire el-Kûfî es-Sayrafî (ö. 183/799) isimli ve Abbasi halifesi Hârûnürreşîd (788-809) ile olan münasebetiyle bilinen kişi akla gelmektedir[1999]. Ancak tarihte "Behlül Dânâ" ve özellikle "Behlül" ismiyle anılan çok sayıda alim ve mutasavvıf vardır. Zaviyenin vakfiyesinin (H.) 672 (M. 1274) tarihinde düzenlenmiş olduğunu ve meşhur Behlül Dânâ'nın ölümünün de H. 183 olduğunu düşündüğümüzde vakfiyede geçen ve Behlül Dânâ el-Horasâni olarak belirtilen kişinin meşhur Behlül Dânâ olmadığı anlaşılmaktadır.

Vakfiyesinde türbenin Suşehri'nde olduğu, Suşehri'nin de "Karahisar"a bağlı olduğu ifade edilmektedir. Belgenin üst kısmındaki siyakatla yazılan notta da "Karahisâr-ı Şarkî'deki Şeyh Behlül Zaviyesi Vakfı" denilmektedir. "Karahisar" veya "Karahisâr-ı şarkî" şeklinde ifade edilen yer günümüzde Şebinkarahisar olarak isimlendirilmekte ve Giresun iline bağlı bir ilçedir. Suşehri de günümüzde Sivas iline bağlı bir ilçedir. Sivas'ın Gölova ilçesine bağlı Aşağı Tepecik Köyü'nde de Şeyh Behlül Dana'ya atfedilen bir türbe bulunmaktadır. Vakfiyede mevkuf olarak bahsedilen "Baru Köyü"nün de Aşağı Tepecik ve Yukarı Tepecik köylerinin kapsayan köyün ismidir. Tüm bunları birlikte değerlendirdiğimizde Aşağı Tepecik Köyü'ndeki Şeyh Behlül Dana Türbesi olarak bilinen türbenin bu şahsa ait olduğu ve her ne kadar günümüzde zaviyeden bir iz kalmasa da zaviyenin bu köyde, türbenin şimdi bulunduğu yerde olduğu söylenebilir. Günümüzde zaviyeden bir iz kalmamıştır. Türbenin de tarihi ve sanatsal bir değeri olmayıp çok yakın zamanda yenilenmiş olduğu anlaşılmaktadır. Bu yapıların günümüze ulaşamamasının sebebi zaviyenin işlevsel olarak düşünülüp muhkem ve çok teferruatlı yapılmaması veya mevkiinden dolayı çok korumaması olarak gösterilebilir. Ayrıca vakfiyede zaviyeye dârü'z-zâkirîn (zikir evi, zikredenlerin evi) denilmektedir.

Günümüzde zaviye ayakta değildir. Herhangi bir tarihi ve sanatsal değeri olmayan türbenin içinde bir sanduka bulunmaktadır. Günümüzde halen ziyaret edilen türbe kubbe ile örtülü olup dört tarafı pencereli oldukça aydınlık bir mekandır (Foto.

[1999] Süleyman Uludağ, "Behlûl-i Dânâ", *TDVİA*, İstanbul 1992, C. 5, s. 352.

218, 219). Türbenin olduğu tepede bir yapıya ait olabilecek taşlar ve yapının temeli intibaını veren kalıntılar vardır. Kuvvetle muhtemel bu kalıntılar bahsi geçen zaviyeye ait olmalıdır. Ayrıca köylüler önceden burada bir bina kalıntısının olduğunu, zamanla kalıntıların azaldığını ve buradan çeşitli tarihi eserlerin çıkarıldığını ifade etmektedirler.

Fotoğraf 218: Sivas Gölova Şeyh Behlül Dana Türbesi ve Yıkılmış Olan Zaviyeye Ait Olabileceği Düşünülen Taşlar

Fotoğraf 219: Sivas Gölova Şeyh Behlül Dana Türbesinin İçi ve Yıkılmış Olan Yapıya Ait Olabileceği Düşünülen Taş

4.10.3.2. Vakfiye[2000] Tercümesi:

(1) Fihrist-i Defter-i Erzurum: 181

(2) Adı geçen vakfın daha önceki muhasebesinde vakfiye olarak izah edildi (açıklandı).[2001]

(3) Karahisâr-ı Şarkî'deki Şeyh Behlül Zaviyesi Vakfı kaydedildi. Sâbık (önceki/eski) Karahisâr-ı Şarkî Nâibi Halil Efendi'nin arzı (takdimi, ifadesi) ile, Karahâr-ı Şarkî Livâ'sı (Sancağı) Evkaf (Vakıflar) Müdürü Seyyid Hüseyin Efendi'nin (resmi yazıyla) haber vermesi/bildirmesi ile, Meclis üyelerinin tutanağı/zabtı/kaydı ile, sâbık (önceki, eski) Evkaf (vakıflar) Müfettişi faziletli es-Seyyid Muhammed Sa'dü'd-dîn Efendi'nin i'lamı (mahkeme kararını gösteren resmi belge) ile, Şeyhü'l-İslam Hazretleri es-Seyyid Muhammed Arif Efendi'nin ve Evkaf-ı Hümayun Nâzırı (Vakıflar Bakanı) Atufetli[2002] Zîver Efendi'nin (resmi yazıyla) haber vermesi/bildirmesi ile ve 22 Şevval 1260 tarihli rüûs-u hümayun ile (resmi yazıyla) kendisiyle amel olunan (yürürlükteki) vakfiye sureti Muhasebe-i Evkaf'a (Vakıflar Muhasebesi'ne) yeniden/yenilenmiş olarak kaydedildi.[2003]

(4) Bu vakıf sahih (doğru, geçerli) oldu. Çünkü bu mesele/olay temiz bir kaynaktan/kökten/nesilden ve halkın ve belgenin ifadesi ile vakfiye babındandır/kategorisindendir. Sonra/üstelik vakfeden evlatlar, değerli ortaklar, saygıdeğer güvenilir kişiler bu konu bir şüpheleri yoktur. (Allah'a) muhtaç, hakir (bendeniz) Karahisar-ı Şarkî'de Muhammed …….. ……. ……. yazdı.

(5) Müvella'l-mevâlî (üst düzey yönetici payesine erişmiş) Dâru'l-Feth Mübarek Konstantiniyye Hâkimi/Kadısı Hızır Bey Çelebi (Halebî) Allah'ın (izniyle) imzaladı.

[2000] VGMA Defter No: 582-1 / Sayfa No: 247 / Sra No: 173.
[2001] Bu bölüm, belgede siyakat ile yazılmış bölümün sol üst kısmında çapraz olarak Osmanlı Türkçesi ile yazılmış kısımdır.
[2002] Kelime Manası: Âtıfet sâhibi, şefkatli, merhametli; İstılah Manası: Osmanlı Devleti'nde yazışmalarda askerî teşkîlâtta birinci ferikler, mülkî teşkîlâtta bâlâ rütbesi ricâli için kullanılan unvan sözü… (http://lugatim.com/s/atufet)
[2003] Bu bölüm/paragraf belgenin üst kısmında siyakat yazısı ile yazılmıştır.

(6) (Kendisiyle amel olunan (yürürlükteki) vakfiye sureti)[2004] ihtilaf, Karahisâr-ı Şarkî'ye anlaşmazlık üzerine tayin edilen hâkim el-Hac Halil Sıdkî. (Allah'a) muhtaç …….. yazdı.

(7) Geçen bu belgeyi şerî' (dine, kanua uygun) ve bundan (bu belgeden) sorumlu olan bir imza/tasdik ile imzaladım. Ben Samed ve Ğanî olan (Hiçbir şeye muhtaç olmayan ve herşeyin kendisine muhtaç olduğu) Rabb'inin affını ümit eden, Amasya şehrinden Abdurrahman b. Muhammed el-Muslî.

(8) Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla… Yaratan, kendisine ibadet edilen, rızık veren, kendisine hamd edilen, kullarını sınırlarla ve ölçülerle (ilâhî emirler ve kânunlarla) kuşatan, kullarını kıyametten (ilme's-saat - kıyamet saatini bilmekten) koruyan, itaat emri ile (karşılığında) ebedi hayatı ve cenneti gerekli kılan, kullarının güçleri ve kapasiteleri oranında (yaptıkları ibadetlerden) râzı olan Allah'a hamd ederim. Allah'ın, sayıların kuşatamayacağı ve kulların şükrün gereğini yerine getiremeyeceği (bollukta olan) nimetlerine hamd ederim. Kişinin güç/otorite (kıyamet) gününde mukâbele (Allah ile veya kıyamet ile karşılaşacağı) ânında, sorguya çekildiği esnada güvence altına alındığı şehadet ile Allah'tan başka ilah olmadığına ve O'nun (Allah'ın) hiçbir ortağı (şeriki) olmadığına şehadet ederim. Geçmiş zamanda (ezelde) bu niyetle kendisinden söz alınmış, tüm ümmetlere/milletere gönderilmiş Hz. Muhammed'in O'nun (Allah'ın) kulu ve peygamberi olduğuna şehadet ederim. (Allah o ümmetlere) şeytan galip gelmiş, tuğyan/zulüm/azgınlık onları ele geçirmiş ve yenmiş bir haldeyken onu (Hz. Peygamberi) gönderdi ve onların (Şeytanla olan) bağlarını Hz. Muhammed -Allah ona salat (dua, rahmet) ve selam etsin.- (vesilesi) ile çözmeyi, (şeytanın) yardımcılarını azaltmayı, (şeytanın) ordularını örtmek/yok etmek istedi ki böylece cansız mahluk (bile) adalet kelimesini (adaleti) söylesin, cehalet uykusunda uyuyan uyansın. (Allah'ın) salâtı (rahmeti, duası) ve selâmı onun, yüce âlinin (ailesinin) ve sadık/salih/dindar ve değerli ashâbının üzerine olsun.

(9) Asıl meseleye gelince… Efendimiz, Yüce Sultan –Allah onu âlemde (kainatta) gölgelendirsin (korusun)-, ümmetlerin sultanlarının önderi, Arap ve Acem mülkünün efendisi, adalet ve insaf yollarını ihya eden, zulmün ve zulme götüren şeylerin sebeplerini yok eden, fesadın ve tuğyanın (haddi aşma, azgınlık) önünü kesen, âsileri ve azgınlık edeleri sürgün eden (sürüp çıkaran), hakkı ve onun gücün boyun

[2004] Parantez içerisindeki bölüm not düşülen paragraftan ayrı olarak bir kenarına yazılmıştır.

eğen, bâtılı zelil eden, hanîf[2005] dinin kökünü/aslını (temelini) koruyan, güçlüyü de zayıfı da kollayan, ümmetin üzüntüsünü çözen, şahid olan âyetlerle (delillerle) açıklanan/kanunlaşan/korunan ilâhi gayeye mâtuf avâmın ve havâssın (başına gelen) felaketlerde samimi/açık yürekli, sultanların sultanı,[2006] dinin ve dünyanın yardımcısı, emirü'l-mü'minînin destekçisi, Eba'l-feth (fethin babası), Keyhüsrev b. Sultan Saîd Rukneddin Kılıçarsan b. Sultan Saîd Gıyaseddin Keyhüsrev b. Aladdin Keykubad, -Allah, onu iki yerde de (Dünyada ve Ahirette) gölgelendirsin/korusun, saltanatını ebedi kılsın, dünya mülkünün (devletinin, saltanatının) görkemi/azameti/egemenliği konusunda dostlarını ve yardımcılarını desteklesin, mevcut/dünya (ile ilgili) büyük bilgisi olmakla birlikte (rağmen) istikbale/geleceğe/ahirete bakmayı/düşünmeyi (Ahirete hazırlık yapmayı) terk etmesin ki böylece onun yüce himmeti/gayesi/gayreti hakkı çağırmak/tesis etmek ve sona erecek memleketten ebedi kalacak memlekete/yurda doğru yönelmek, ve o sebeple yüce ilimleri arttırmak, …… zamanlara sıkı sıkı tutunmak (olsun), Allah onun devletini desteklesin, onunla hakkı kuvvetlendirsin- kendisinden önce gelen babası sultan saîd, şehid Rükneddin Kılıç Arslan'ın -Allah toprağını/mezarını güzelleştirsin, mekanını cennet kılsın-, şeyh, zâhid, sâliklerin[2007] kutbu[2008], ariflerin numune-i imtisâli, sâlihlerin sığınağı, (gizli sırlara) vâkıf[2009] olanların sırlarına vâkıf, tüm sâliklerin lideri, doğru (yakîn) yola götüren, İslam'ın ve Müslümanların destekçisi, seyyidlerin[2010] önderi, Tâhâ[2011] ve Yâsin[2012] ailesinin sırrı, Âlemlerin Rabbi Allah katında makbul Behlül Dânâ b. Hüseyin el-Horasânî –Allah'ın rahmeti ve rızası onun üzerine olsun- için inşa ettirdiği Dârü'z-Zâkirin diye isimlendirilen zaviyeye (vakfetti).

[2005] [2005] Kelime belgede (الحنفي) şeklinde yazılmış. Ancak kelime kendinden önce gelen (الدين) kelimesi ile birlikte (الدين الحنفي) şeklinde yazıldığı için (الحنيفي) şeklinde olabileceğini düşündüğümüzden buna göre mana verdik. Ancak (الدين الحنفي) şeklinde de Hanefi dininin değil de "Hanefi mezhebinin temellerini koruyan" diye yorumlanıp tercüme edilebilir.

[2006] Belgede bu kelimenin yanındaki derkenar notunda (سلطان كيخسرو ابن قليج ارسلان) yazılıdır.

[2007] Sâlik: Tasavvuf literatüründe bir tarikata, tasavvufi meşrebe bağlı olup o yalda gidenlere verilen isimdir.

[2008] Kutub: Tasavvuf literatüründe üst mertebedeki alimlerden, ariflerden veya şeyhlerden de üstte olan kişilere verilen isim.

[2009] Burada "vâkıf" terimsel manada vakıf yapan kişi olarak değerlendirilirse vakfı yapan sultanın sırlarını bilen manası verilebilir.

[2010] Buradaki "seyyit" lafzından kuvvetle muhtemel Hz. Peygamberin soyundan gelenler kastedilmektedir ve mana "Seyyitlerin yani Hz. Peygemberin soyundan gelenlerin önderi" şeklinde verilebilir. Ancak seyyid kavramı terimsel değil de sözlük manasında kullanıldıysa "önderlerin önderi" şeklinde övücü, yüceltici bir mana ifade eder.

[2011] Kur'an-ı Kerim'deki 20. sure.

[2012] Kur'an-ı Kerim'deki 36. sure.

(10) Yüce sultan, yüce şahların şâhı –Allah amellerini kabul etsin, dünyada ve ahirette amellerini (emellerine) kavuştursun-, bunları (aşağıda ismi zikredilecekleri), Kara Hisar'a[2013] bağlı Dâru'l-A(u)lâ (yüksek dereceli yurt) Suşehri Nahyesi'nde bulunan zaviyenin, adı geçen tevliyenin ve türbe-i mutahharanın (pak, temiz türbenin) maslahatına (faydasına) insanlar arasında Baro Köyü olarak isimlendirilen köyün tamamını vakfetti. (Köyün) birinci sınırı geçer ve Irmak Nehri'nde son bulur, (oradan) geçer, Adak(n)mışdin Suk (Soğuk) Pınar'da son bulur, (oradan) geçer, bilinen kabirde son bulur, (oradan) geçer, ana yolda son bulur, (oradan) geçer, Türk dilinde Yüce Kaya olarak bilinen dağda son bulur, (oradan) geçer, Başurlu(i) (Beşü(i)rli) Göl'de son bulur, (oradan) geçer, ……..[2014] son bulur, (oradan) geçer, Böğürce Pınar Kuyusu'nda son bulur, ve kuzey taraftan Küçük Höyük'te (son bulur), (oradan) geçer, Aluçlu Gediği'nde son bulur, (oradan) geçer, Yüce Höyük'te son bulur, (oradan) geçer Kuş Ağaç'ta son bulur, (oradan) geçer, Türk dilinde Soğrak (denilen) akarsuda son bulur, (oradan) geçer, Kızıl Höyük'te son bulur, (oradan) geçer, Neksek Höyük'te son bulur, (oradan) geçer, Yakuş (Yokuş) ..……[2015] Kuyusu'nda son bulur, (oradan) geçer, Karataşlar Kayası'nda son bulur, (oradan) geçer, Gökçeköy Köyü'nde son bulur, (oradan) geçer, Basar Pınar Kuyusu'nda son bulur, (oradan) geçer, ana yolda son bulur, (oradan da) geçer, ilk sınırdaki akarsu ile buluştuğu (bitiştiği) yerde son bulur.

(11) Sınırları, hakları, tâbi olanları, eklentileri, yol(ları), (mutfak, kiler gibi) faydalanılan yerleri, içindeki, dışındaki, bitişik ve ayrı tüm hakları; diğer arâziler ve eklerin sulak ve kıraç, mamur ve metruk, düzlük ve tepelik, verimli ve verimsiz, gidilebilen ve gidilemeyen yerleri, harman yerleri; onunla (ona ait olduğu) bilinen uzak, yakın, eski, yeni diğer hakların ve diğer binaların tamamı; zikredilsin veya zikredilmesin her türlü ve ona izafe edilen farklı idari/resmi hakların tamamı ifsad edecek hiçbir şart, iptal edecek hiçbir istisna ve ihlal edecek hiçbir kayıt olmaksızın sahih, şeri, sonsuz, ebedi ve kesin bir şekilde (vakfetti).

(12) Vâkıf –Allah saltanatını daim eylesin.- şeyhliği (şeyhlik yapmayı), tevliyeyi (mütevelli olmayı), gelip gidenler yemek yedirmek (görevi) üzere Behlül Dânâ'nın – Allah sırrını (ruhunu) mukaddes kılsın.- artarda geldikleri ve nesilden nesile devam ettikleri sürece, öncelik en sâlih olana verilmesi şartıyla, kızlar hariç

[2013] Kelimenin yanındaki derkenar notunda (زاوية ..... شهر .... قره حصار) yazılıdır.
[2014] Belgede burası boş bırakılmış.
[2015] Belgede bu boşlukta (جكاده / جكاره / پكاره) gibi üç farklı şekilde okunabilecek bir ibare bulunmaktadır. Tam olarak emin olamadığımız için yazmadık.

çocuklarına, çocuklarının çocuklarına (torunlarına) verdi. Böylece tüm adı geçen araziler ebedi bir vakıf, daimî bir habs (vakıf), sonsuz bir sebil (vakıf) oldu. Satılamaz, rehin verilemez, hibe edilemez, herhangi bir şekilde ve herhangi bir yolla temlik edilemez (sahip olunamaz), parçalanıp bölünemez. Yüce Allah'a ve Âhiret Günü'ne iman eden hiçbir imama (devlet başkanına), sultana, emire, memura, kadıya ve hâkime bir değişiklik yapması, dönüştürmesi, (vakıfla ilgili hususlarda) bir kesinti yapması, hükmünü kaldırması (iptal etmesi) câiz değildir. Her kim (bu vakfın) değiştirilmesi ve harap olması için uğraşırsa "Allah'ın, meleklerin ve tüm insanların laneti üzerine olsun"[2016]. Allah onun zekatını, fidyesini, orucunu, namazını, sadakasını, haccını ve cihadını kabul etmesin (etmez). "Allah onlara gazap etmiş, onları lânetlemiş ve kendilerine cehennemi hazırlamıştır." Ve Onlara "hakkında kötü zanda bulunan münafık erkeklere ve münafık kadınlara, Allah'a ortak koşan erkeklere ve Allah'a ortak koşan kadınlara azap ettiği" gibi azap eder (etsin). "Allah ona gazap etmiş, onu lânetlemiş ve onun için büyük bir azap hazırlamıştır."[2017]

(13) Kastı, niyeti, işi ve dileği hususunda vâkıfın mükâfatını (karşılığını) verecek olan Allah'tır. "Onu işittikten sonra kim değiştirirse günahı, yalnızca onu değiştirene ait olur. Allah her şeyi işitir, her şeyi bilir."[2018] İş (olay), yukarıda tescili/onayı/imzası bulunan âdil, son dönem gelenlerin (son dönem âlimlerinin) en faziletlilerinin önde geleni, muhakkiklerin numune-i imtisâli, ümmetlerin (milletlerin) hocası, hakiki sultan, memleketlerdeki (ülkedeki) kadıların şeyhlerinin (hocalarının) şeyhi (hocası), İslâm ve Müslümanların sığınağı, enbiyânın ve resullerin vârisi, sultanların ve kralların nasihatçisi olan hâkim Ebu's-Senâ ve'l-Vakâr (övgü ve vakar sahibi) el-E(Ü)rmevî'ye – Allah onun gölgesini (ömrünü) uzatsın ve ikbâlini/geleceğini ve ömrünü muhafaza etsin.- sunulduktan sonra hüküm verdi. Adı geçen vâkıfın[2019] – Allah saltanatını ebedi kılın- sıhhatine[2020] hükmetti ve şerî (kanuna, dine uygun) bir hüküm ve kesinleşmiş bir vakıf olarak bağlayıcı olduğuna karar verdi.

[2016] Bakara Suresi 2/161; Âl-i İmran Suresi 3/87.
[2017] Nisa Suresi 4/93.
[2018] Bakara suresi 2/181.
[2019] Belgede bu kelime bu şeklinde yazılmış ancak VGMA'da (Dolap Kutusu: (8/-) /Dosya No: (2/-) /Gömlek No: (0/0) / Sayfa:8) ile kayıtlı olan ve mevkuf ve mevkufun aleyh dışında diğer noktalarda birkaç kelime ve ibare dışında neredeyse birebir olan vakfiyeden hareketle kuvvetle muhtemel (الوقف) şekilde olacağını ve manasının da bu şekilde daha uygun olacağını düşünmekle birlikte orijinalini bozmamak için kelimeyi değiştirmedik.
[2020] Vakıf yapabilecek aklî vasıflara sahip olduğunun kastedilmesi kuvvetle muhtemeldir.

(14) Onun hükmüne ve kararına da (Hicrî) altı yüz yetmiş iki (672) senesinin muazzam (mübarek) Şaban ayının ortalarında (11. ve 20. günleri arasında) (H. 11-20.08.672) âdil âlimlerden, hazır bulunan güvenilir kimselerden ve milletten (ümmetten, nesilden) oluşan bir cemaat (topluluk), kutsal bir mecliste ve yüce bir mevkide (ortamda) şahitlik ettiler.

(15) Hâle (olaya, mecliste verilen karara, belgede yazılan hükme) şâhitlik edenler: (Belgenin) içindekilere Süleyman b. Emir şahitlik etti. / (Belgenin) içindekilere Hasan b. İskender el-Hamî ed-Dârî şahitlik etti. / (Belgenin) içindekilere Mevla Ali b. Mahmud şahitlik etti. / (Belgenin) içindekilere Ali b. Yusuf şahitlik etti. / (Belgenin) içindekilere Hacı Selahaddin b. Osman şahitlik etti. / (Belgenin) içindekilere Ömer İbn Muslih el-Hâfız şahitlik etti. / (Belgenin) içindekilere Hüsâmeddin İbn Ömer şahitlik etti.

4.10.3.3. Vakfiye[2021] Metni:

(1) فهرس دفتر ارضروم ١٨١

(2) وقف مزبورك مقدم اولارق محاسبه سنده وقفي اولمقله شرح ويريلدي[2022]

(3) وقف زاويه شيخ بهلول در قره حصار شرقي قيد شود صورة وقفيه معمول بها محاسبه اوقاف مجددًا قيد شود فرموده با عرض حليل افندي نائب قره حصار شرقي سابق و با انهاء سيد حسين افندي مدير اوقاف لواء قره حصار شرقي و با مظبطه اعضاء مجلس و با اعلام فضيلتلو السيد محمد صعد الدين افندي مفتش اوقاف سابق و با انهاء السيد محمد عارف افمدي حضرة شيخ الاسلام و عتوفتلو زيور افندي ناظر اوقاف همايون و با رئوس همايون في اثنان عشرين من شوال سنة ستون و مائتين و الف.[2023]

(4) قد صح هذا الوقف[2024] لأنّ هذا المسئل من عرق الطاهر و من باب وقفية بذكر الشعب و الكتاب و ثمّ أنّ الأولاد الوقوف و من شركاء العظام و الثقة الكرام لا ريب فيه نمّقه الحقير الفقير محمد .... بقره حصار شرقي

(5) امضا (امضى) (باذن) الله[2025] مولى الموالي حضربك چلبي (حلبي) حاكمًا بدار الفتح القسطنطنية السعيد

[2021] VGMA Defter No: 582-1 / Sayfa No: 247 / Sra No: 173.
[2022] Bu kısım belgenin üst kısmındaki siyakat ile yazılmış bölümün sol üst kısmında çaprazlama şekilde Osmanlı Türkçesi ile yazılmış kısımdır.
[2023] Bu bölüm/paragraf belgenin üst kısmında siyakat yazısı ile yazılmıştır.
[2024] Belgede bu kelime (وقف) şeklinde yazılmış ancak siyak-sibak ve mana açısından (الوقف) şeklinde olmasının daha doğru olacağını ve hatalı yazıldığını düşünerek bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.
[2025] Belgede buradaki ibare (بالله) şeklinde okunmaya daha uygun ancak siyak-sibak ve mana açısından (باذن الله) şeklinde olmasının daha doğru olacağını ve yanlışlıkla eksik yazıldığını düşünerek bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.

(6) (صورة أصل الوقف المعمول)[2026] الحاج خليل/جليل صدقي المول الخلافة بمدينة قره حصار شرقي نمّقه الفقير ....

(7) امضيت هذا الكتاب المضي إمضأ شرعيًا مسؤلا من ذلك و أنا الراجي عفو ربه الصمد الغني عبد الرحمان بن محمد المصلي بمدينة اماسيه

(8) بسم الله الرحمن الرحيم الحمد لله الخالق المعبود الرازق المحمود المحيط بعباده بالحد و الحدود و حجب عن خلقه علم الساعة و واجب خلود و جنته بأمر الطاعة و يرضى من عباده بالوسع و الاستطاعة أحمده على نعمه لا يستوعبها الأعداد و لا ينهض بواجب شكرها العباد و أشهد أن لا إله إلا الله وحده لاشريك له شهادةً يقمن المرء عند المسئلة يوم سطوة عند المقابلة و أشهد أنّ محمدًا عبده و رسوله المأخوذة ميثاقه في القدم بنية المبعوث إلى جملة الأمم أرسله قد استحوز عليها الشيطان و استبرها و استحقها الطغيان فأرادها فحلّ بمحمد صلى الله عليه و سلّم عقودها و قلّل بأنصاره و استرنه جنودها حتى فاه بكلمة العدل جامدًا و استيقظ من سنة الجهل راقد صلى الله عليه و سلّم و على آله العظام و صحبه البررة الكرام.

(9) أمّا بعد... فإنّ مولانا السلطان الأعظم ظلّ الله في العالم سيد سلاطين الأمم مولى ملوك العرب و العجم محيي سنن العدل و الأنصاف ماحي سبب الجور و الاستناف مسدّد الفساد و الطغيان منفي (و)[2027] المتمرّدين و البغاة[2028] مدين الحق و حيله و مذلّل الباطل و حامي حورة الدين الحنيفي (الحنفي)[2029] عاصم بالقوى و الضعيف كاشف الغمة من الأمّة صريح الطامة عن الخاصة و العامة المخصوص بالغاية الإلهية المنصوص عليها بالآيات الشاهدة سلطان[2030] السلاطين غياث الدين[2031] و الدنيا ناصر أمير المؤمنين ابا الفتح كيخسرو بن السلطان السعيد ركن الدين قليج ارسلان بن سلطان السعيد غياث الدين كيخسرو بن علا الدين كيقباد ظلّ الله في الأرضين خلّد الله سلطانه و أيّد اوليائه و اعوانه على جلالة ملكه العاجل لا يترك النظر في الآجل و مع علمه الشامخ الحاضر لا يهمل الأعداد ليوم الآخر فهمّته العالية سموئه عن المذكور[2032] الأمور الفانية و ينحو نحو الملكة الباقية عن المتناهية و إنه أيّد الله دولته و ايد به الحقّ و سببه ما نمى إلى علوم العالية و عض على أوانه الشامة ما سبق إليه ابوه السلطان السعيد الشهيد ركن الدين قليج ارسلان طيب الله ثراه و جعل الجنت مثواه من إنشاء الزاوية المسماة بدار الذاكرين (الذكر - الذكرين ـ الذكرن)[2033] للشيخ[2034] الزاهد قطب السالكين قدوة العارفين مرجع الصالحين

[2026] Parantez içerisindeki bölüm not düşülen paragraftan ayrı olarak bir kenarına yazılmıştır.

[2027] Bu harf mana olarak buraya uymamaktadır. Sehven yazıldığını düşünerek parantez içerisinde gösterdik ve tercümesini buna göre yaptık.

[2028] Metinde (البغات) şeklinde yazılmıştır. Ancak imla açısından البغاة şeklinde olması daha doğru olacağını ve yanlış yazıldığını düşünerek bu şeklinde yazdık.

[2029] Kelime belgede (الحنفي) şeklinde yazılmış. Ancak biz kelimenin kendinden önce gelen (الدين) kelimesine de dayanarak (الحنيفي) şeklinde olabileceğini ve (الحنفي) şeklinde yazılmış olabileceğini düşünüyoruz.

[2030] Kelimenin yanındaki derkenar notunda (سلطان كيخسرو ابن قليج ارسلان) yazılıdır.

[2031] Bu kelim iki defa yazılmış. İkincisinin yerine (الدنيا) olmasının siyak sibak açısından daha iyi olacağını düşündüğümüzden (الدنيا) şeklinde yazdık ve tercüme ettik.

[2032] Metinde (الذكور) şeklinde yazılmış. Ancak mana açısından (الذاكر) şeklinde olmasının daha doğru olacağını düşünerek (الذاكر) şeklinde yazıp tercüme ettik.

[2033] Metinde (الذكرن) veya (الذكرين) şeklinde yazılmış. Ancak mana açısından (الذاكرين) şeklinde veya (الذكر)şeklinde olmasının daha doğru olacağını düşünerek (الذاكرين) şeklinde yazıp tercüme ettik.

[2034] Belgede bu kelime (الشيخ) şeklinde yazılmış ancak siyak-sibak ve mana açısından (للشيخ) şeklinde olmasının daha doğru olacağını ve istinsah esnasında yanlış yazılmış olabileceğini düşünerek bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.

واقف اسرار الواقفين قائد مجمع السالكين الهادي إلى طريق اليقين ركن الاسلام و المسلمين سيد السادات سر آل طه و يسن مقبول حضرة[2035] ربّ العالمين بهلول دانه بن حسين الخرساني عليه رحمة و الرضوان.

(10) فوقف هذه السلطان الأعظم الشنشاه المعظم تقبّل الله أعماله و بلغ في الدين و الدنيا أعماله[2036] على مصالح الزاوية و التولية المذكورة و تربته المطهرة الكائنة في توابع دار العلا ناحية صو شهري توابع قره حصار[2037] جميع القرية التي تسمى بقرية بارو بين الناس الحد الأول يمر و ينتهي بنهري ارماق يمر و ينتهي اطاكمشدين صوق پيكار يمر و ينتهي الى قبر المعروف يمر و ينتهي الى طريق العامة يمر و ينتهي الى جبل معروف لسان تركي يوجه قيه يمر و ينتهي الى بشورلي كوله يمر و ينتهي .....[2038] يمر ينتهي الى عين بكورجه پيكار و طرف شمال كوجيك هوكه يمر و ينتهي الى الوجلي كدوكي يمر و ينتهي الى يوجه هيوكه يمر و ينتهي الى قوش اغاج يمر و ينتهي الى ماء جاره[2039] لسانه تورك صوغرق يمر و ينتهي الى قزيل هيوك يمر وينتهي نكسك هيوك يمر و ينتهي عين يقوش جكاده يمر و بنتهي الى حجر قره طاشلر يمر و ينتهي الى قرية كوكجه كوي يمر و ينتهي عين بصار پيكاره يمر وينتهي الى طريق عام يمر و ينتهي الى ملتقى نهر جاره[2040] في حد الاول.

(11) بجملة مالها من الحدود و الحقوق و توابع و اللواحق و الطريق و المرافق و بكل حق داخل فيها و خارج عنها و متصل و منفصل عنها و سائر الاراضي و المضافات سقيها و عديها عامرها و غامرها و جريها و سهلها و شاخصها و منبتها و غير المنبت منها و مربطها و اعطانها و بيادرها و كل شيء يعرف بها و سائر المبنيات من سائر الحقوق و القديمة و الحديثة و القريبة و البعيدة[2041] ذكر أو لم يذكر بجميع الحقوق الديوانية[2042] على اختلافها انواعها و تفاوت[2043] إضافها وقفًا صحيحًا شرعيًا مخلدًا مؤبدًا مبتوتًا لا شرط يفسده ولا استثناء يبطله و لا قيد يقدح فيه.

(12) و قد جعل الواقف خلّد الله سلطانه مشيخة و التولية و الملكية القرية بارو لإ طعام الطعام للصادرين و الواردين لاولاد بهلول دانه قدّس الله سرّه العزيز و اولاد اولاده واولاده دون الاناث[2044] ما تعاقبوا و تناسلوا الأصلح فالأصلح فصارت جميع المزارع المذكورة وقفًا أبديًا و حبسًا سرمد يًا و سبيلًا مخلّدًا لا يبايع و لا يرهن و

[2035] Belgede (حضرت) şeklinde yazılmış. Ancak doğru yazım (حضرة) şeklinde olduğu için bu şekilde yazdık.

[2036] Belgede bu kelime (اعماله) şeklinde yazılmış ancak VGMA'da (Dolap Kutusu: (8/-) /Dosya No: (2/-) /Gömlek No: (0/0) / Sayfa:8) ile kayıtlı olan ve mevkuf ve mevkufun aleyh dışında diğer noktalarda birkaç kelime ve ibare dışında neredeyse birebir olan vakfiyeden ve manadan da hareketle kuvvetle muhtemel (آماله) şekilde olacağını ve manasının da bu şekilde daha uygun olacağını düşünmekle birlikte orijinalini bozmamak için kelimeyi değiştirmedik.

[2037] Kelimenin yanındaki derkenar notunda (قره حصار توابع ..... صو شهر .... زاوية) yazılıdır.

[2038] Belgede burası boş bırakılmış.

[2039] Kelime metinde bu şekilde yazılmış ancak (جارٍ) şeklinde olsa gramer açısından daha uygun olurdu.

[2040] Kelime metinde bu şekilde yazılmış ancak (جارٍ) şeklinde olsa gramer açısından daha uygun olurdu.

[2041] Belgede bu kelime (البعيدت) şeklinde yazılmış. Ancak yazım kuralı açsından (البعيدت) şeklinde olması daha doğru olacağı içi bu şekilde yazdık.

[2042] Belgede bu kelime (الديوانيت) şeklinde yazılmış. Ancak yazım kuralı açsından (الديوانية) şeklinde olması daha doğru olacağı içi bu şekilde yazdık.

[2043] Belgede bu kelime (تفاوة) şeklinde yazılmış. Ancak yazım kuralı açsından (تفاوت) şeklinde olması daha doğru olacağı içi bu şekilde yazdık.

[2044] Belgede bu kelime (الاناس) şeklinde yazılmış. Ancak siyak sibaktan ve vakfiyelerdeki genel anlayıştan yola çıkarak (الإناث) şeklinde olmasının daha doğru olacağını ve (الاناس) olduğunu kabul ettiğimiz takdirde mana açısından zorlama bir sonuç çıkacağını düşündüğümüzden bu şekilde yazıp mana verdik.

لا يوهب و لا يملك بوجه من الوجوه و لا طريق من الطرق و لا يحلّ و لا يزع و لا يجوز لإمام و لا سلطان و لا أمير و لا مأمور[2045] و لا قاض و لا حاكم يؤمن بالله العظيم و اليوم الآخر أن يغيره و لا أن يبدله و لا أن يقدع (يقدح) فيه و لا أن يبطله فمن سعى في خرابه و تبديله ف "عَلَيْهِمْ لَعْنَةُ[2046] اللهِ وَالْمَلَٰئِكَةِ وَالنَّاسِ اَجْمَعِينَ"[2047]. ولا قبِل الله منه صرفًا و لا عدلًا و لا صومًا و لاصلوة و لاصدقة و لا حجًا و لا جهادًا "وَغَضِبَ اللهُ عَلَيْهِمْ وَلَعَنَهُمْ وَاَعَدَّ لَهُمْ جَهَنَّمَ وَسَاءَتْ مَصِيرًا"[2048] و عذبه كما "يُعَذِّبَ الْمُنَافِقِينَ وَالْمُنَافِقَاتِ وَالْمُشْرِكِينَ وَالْمُشْرِكَاتِ الظَّانِّينَ بِاللهِ ظَنَّ السَّوْءِ "[2049] وَغَضِبَ اللهُ عَلَيْهِ وَلَعَنَهُ وَاَعَدَّ لَهُ عَذَابًا عَظِيمًا"[2050]

(13) و أجر الواقف على الله في قصده و نواه و أمره[2051] و ابتغاه "فَمَنْ بَدَّلَهُ بَعْدَ مَا سَمِعَهُ فَاِنَّمَا اِثْمُهُ عَلَى الَّذِينَ يُبَدِّلُونَهُ اِنَّ اللهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ"[2052] و قد حكم بعد مرافعة أمر إلى الحاكم العادل المسجل في أعلائه هو مولاه أفضل المتأخرين قدوة المحققين استاذ الأئمة سلطان الحقيق شيخ شيوخ القضاة في الممالك حجر[2053] الإسلام و المسلمين وارث الأنبياء و المرسلين ناصح الملوك و السلاطين ابو الثناء (و)[2054] الوقار[2055] الارموي مدّ الله ظله[2056] و حرس إقباله و عمره و حكم بصحة[2057] الواقف[2058] المذكور[2059] خلد الله سلطانه و قضى بلزومه حكمًا شرعيًا وقفًا مبرمًا

[2045] Bu kısım belgede mürekkep lekesi olduğundan okunamamaktadır. Ancak cümlenin siyak-sibâkından (مأمور) şeklinde okunabileceği anlaşılmaktadır.

[2046] Belgede bu gelime (لعنت) şeklinde yazılmış ama yazım kuralları açısından (لعنة) şeklinde yazılması daha doğru olacağı için bu şekilde yazdık.

[2047] Bakara Suresi 2/161; Âl-i İmran Suresi 3/87.

[2048] Fetih Suresi 48/6.

[2049] Fetih Suresi 48/6.

[2050] Nisa Suresi 4/93.

[2051] Belgede bu kelime (و أمر) şeklinde yazılmış. Ancak siyak sibaktan (أمره) şeklinde olması daha doğru olacağı içi bu şekilde yazdık.

[2052] Bakara Suresi 2/181.

[2053] Belgede bu kelime bu şeklinde yazılmış ancak VGMA'da (Dolap Kutusu: (8/-) /Dosya No: (2/-) /Gömlek No: (0/0) / Sayfa:8) ile kayıtlı olan ve mevkuf ve mevkufun aleyh dışında diğer noktalarda birkaç kelime ve ibare dışında neredeyse birebir olan vakfiyeden hareketle kuvvetle muhtemel (حجة) şekilde olacağını ve manasının da bu şekilde daha uygun olacağını düşünmekle birlikte orijinalini bozmamak için kelimeyi değiştirmedik.

[2054] Belgede bu harf yoktu ancak siya-sibak ve mana açısından olmasının daha uygun olacağını ve sehven eksik yazıldığını düşünerek parantez içerisinde metne ve tercümeye ekledik.

[2055] Belgede bu kelime yazılırken (ق) kaf harfi olarak okuduğumuz harfin noktaları yoktu ancak siyak-sibak ve mana açsından kuvvetle muhtemel (وقار) şekilde olduğunu ve sehven eksik yazıldığını düşünerek bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.

[2056] Belgede bu kelime silindiği için tam olarak okunamamaktadır ancak VGMA'da (Dolap Kutusu: (8/-) /Dosya No: (2/-) /Gömlek No: (0/0) / Sayfa:8) ile kayıtlı olan ve mevkuf ve mevkufun aleyh dışında diğer noktalarda birkaç kelime ve ibare dışında neredeyse birebir olan vakfiyeden ve manadan da hareketle kuvvetle muhtemel (ظله) şekilde olacağını ve manasının da uygun olacağını düşünerek bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.

[2057] Kelime belgede (صحت) şeklinde yazılmış. Ancak doğru yazılışı (صحة) şeklinde olduğu için biz bu şekilde yazdık.

[2058] Belgede bu kelime bu şeklinde yazılmış ancak VGMA'da (Dolap Kutusu: (8/-) /Dosya No: (2/-) /Gömlek No: (0/0) / Sayfa:8) ile kayıtlı olan ve mevkuf ve mevkufun aleyh dışında diğer noktalarda birkaç kelime ve ibare dışında neredeyse birebir olan vakfiyeden hareketle kuvvetle muhtemel (الوقف) şekilde olacağını ve manasının da bu şekilde daha uygun olacağını düşünmekle birlikte orijinalini bozmamak için kelimeyi değiştirmedik.

[2059] Belgede bu kelime (المذكورة) şeklinde yazılmış. Ancak vâkıf erkek olduğu için Arapça yazım kurallarına göre (المذكور) şeklinde olması daha doğru olacağından bu şekilde yazdık.

(14) و أشهد على حكمه و قضائه جماعة[2060] من الأمم و العلماء العدولين و الأمناء الحاضرين بمجلس الشريف و محفله المنيف في أواسط شعبان المعظم سنة اثنى و سبعين و ستمائة.[2061]

(15) شهود الحال : شهد بما فيه سليمان بن أمير / شهد بما فيه حسن بن إسكندر الحسين الداري / شهد بما فيه مولا علي بن محمود / شهد بما فيه علي بن يوسف / شهد بما فيه الحاج صلاح الدين بن عثمان / شهد بما فيه عمر ابن مصلح الحافظ / شهد بما فيه حسام الدين ابن عمر.

4.10.3.4. Vakfiye Değerlendirme:

Vakfiye (H.) 672 senesinde Şaban ayının ortalarında (11. ve 20. günleri arasında) (H. 11-20.08.672 / M. 19 Şubat-1 Mart 1274) düzenlenmiş olup belgenin yukarısına siyakat hattıyla yazılan notta da vakfiye suretinin (vakfın) (H.) 22 Şevval 1260 (M. 4 Kasım 1844) tarihinde yürürlükte olduğu ve resmi yazıyla Muhasebe-i Evkaf'a (Vakıflar Muhasebesi'ne) yeniden/yenilenmiş olarak kaydedildiği belirtilmektedir. İncelediğimiz bu vakfiye VGMA'da "Defter No: 582-1 / Sayfa No: 247 / Sra No: 173" numara ile kayıtlıdır. Ancak burada inceleyeceğimiz vakfiye VGMA'da "(Dolap Kutusu: (8/-) / Dosya No: (2/-) / Gömlek No: (0/0) / Sayfa:8)" ile kayıtlı belgenin mükerreri olarak kaydedilmiştir. Ancak bu iki belge karşılaştırıldığında vâkıfın, onaylayan hâkmin, bazı şahitlerin isimlerinin aynı olduğu, bazı küçük kelime farklılıkları dışında vakfiyelerin cümlelerinin de aynı olduğu ancak mevkufun aleyhlerin ve vakfedilen yerlerin farklı olduğu görülmektedir. VGMA'da "(Dolap Kutusu: (8/-) / Dosya No: (2/-) / Gömlek No: (0/0) / Sayfa:8)" ile kayıtlı belge Şeyh Merzuban Zaviyesi ve Türbesi'ne ait bir vakfiye olup ayrı bir başlık olarak incelenmiştir.

Vakfiyede mevkufun aleyh olan zaviye ve türbenin yeri ile ilgili olarak Suşehri'nde olduğu ve Suşehri'nin de "Karahisar"a bağlı olduğu ifade edilmektedir. Belgenin üst kısmındaki siyakatla yazılan notta da "Karahisâr-ı Şarkî'deki Şeyh Behlül Zaviyesi Vakfı" denilmektedir. "Karahisar" veya "Karahisâr-ı şarkî" şeklinde ifade edilen yer günümüzde Şebinkarahisar olarak isimlendirilmekte ve Giresun iline bağlı bir ilçedir. Suşehri de günümüzde Sivas iline bağlı bir ilçedir. Mevkuf olan (vakfedilen) "Baru Köyü" ise günümüzde Aşağı Tepecik ve Yukarı Tepecik şeklinde isimlendirilen iki köyü kapsamakta olup günümüzde Sivas'ın Gölova ilçesine bağlıdırlar. Bu

[2060] Belgede bu kelime (جماعت) şeklinde yazılmış. Ancak yazım kuralları gereği (جماعة) şeklinde olması daha doğru olacağından bu şekilde yazdık.
[2061] Bu kelime belgede (ستماء) şeklinde yazılmıştır. Ancak yazım kuralı açısından (ستمائة) şeklinde olması daha uygun olduğundan bu şekilde yazdık.

köylerden Aşağı Tepecik Köyü'nde de Şeyh Behlül Dana el-Horasâni'ye atfedilen bir türbe bulunmaktadır. Türbede kimin medfun olduğunu belirten kitabe vb. bir emare olmasa ve vakfiyede açık olarak zaviyenin yeri belirtilmese de mevkuf olan köyde olması kuvvetli bir ihtimaldir ve hali hazırda da böyle bilinmektedir. Vakfiyede zaviye için dârü'z-zâkirîn (zikir evi, zikredenlerin evi) ismi kullanılmaktadır. Belgenin üstündeki siyakat ile yazılmış notta ise "Şeyh Behlül Zaviyesi Vakfı" denilmekte ve türbeden bahsedilmemektedir. Günümüzde de zaviyeden bir eser yoktur ve türbe de son dönemde yapılmış alelade bir yapıdır.

Vâkıfın Ebü'l-feth (fethin babası), Keyhüsrev b. Rukneddin Kılıçarsan b. Gıyaseddin Keyhüsrev b. Aladdin Keykubad olduğu, vakfın "zaviyenin ve türbenin maslahatına" bir vakıf olduğu , dârü'z-zâkirîn (zikir evi, zikredenlerin evi) olarak isimlendirilen zaviyeyi ise vâkıfın yani III. Gıyaseddin'in babası (IV.) Rükneddin Kılıç Arslan'ın Behlül Dânâ b. Hüseyin el-Horasânî için inşa ettirdiği kaydedilmektedir. Bu ifadeleri göz önünde bulundurduğumuzda vakfiyenin tanzim tarihinde (1274) dönemin sultanının III. Keyhüsrev (M. 1266-1284) olduğunu, bânîsinin vâkıf III. Gıyasedin Keyhüsrev'in babası IV. Kılıçarslan olduğu, dolayısıyla zaviyenin M. 1249-1266 tarihleri arasında bir dönemde, türbenin ise zaviyenin inşasından sonra vakfın tanziminden önce yani 1249 ile 1274 tarihleri arasında bir zamanda inşa edildiği anlaşılmaktadır.

Zaviyenin bânîsi (IV.) Rükneddin Kılıç Arslan'ın zaviyeyi Behlül Dânâ b. Hüseyin el-Horasânî için inşa ettirdiği belirtilir. Genellikle "Behlül Dana" denilince "Behlûl-i Dîvâne, Sultânü'l-meczûbîn" gibi isimlerle de bilinen ve asıl adı Ebû Vüheyb b. Amr b. el-Mugire el-Kûfî es-Sayrafî (ö. 183/799) olan, Abbasi halifesi Hârûnürreşîd (788-809) ile olan münasebetiyle bilinen, hakkındaki bilgilerin büyük bir kısmı menkıbe mahiyetinde olan, diğer behlûllere ve meczuplara ait söz ve hikâyelerin de çoğunlukla kendisine bağlandığı ve aslen Kûfeli olduğu ve Bağdat'ta yaşadığı rivayet edilen kişi gelmektedir[2062]. Ancak tarihte "Behlül Dânâ" ve özellikle "Behlül" ismiyle anılan çok sayıda alim ve mutasavvıf vardır. Vakfiyenin H. 672 tarihinde düzenlenmiş olduğunu ve meşhur Behlül Dânâ'nın ölümünün de H. 183 olduğunu düşündüğümüzde vakfiyede geçen ve Behlül Dânâ el-Horasâni olarak belirtilen kişinin meşhur Behlül Dânâ'dan çok uzun zaman önce yaşamış olduğu ve Horasâni nisbesinden de meşhur

[2062] Süleyman Uludağ, "Behlûl-i Dânâ", 352.

Behlül Dânâ'nın yaşadığı coğrafyadan farklı bir coğrafyada yaşadığı anlaşılmaktadır. Bu da bize bu iki Behlül Dânâ'nın çok farklı kişiler olduğunu göstermektedir. Vakfiyede adı geçen Behlül Dânâ ise nisbesinden de anlaşılacağı üzere Horasan asıllı bir kişidir. Bu kişinin bir zaviye ile anılmasını da dikkate alacak olursan XI. yüzyılın sonlarından itibaren Anadolu'ya gelen ve Anadolu'nun İslamlaşmasında ve Türkleşmesinde etkili olan Tasavvuf erbabından biri olduğu anlaşılmaktadır. Kendisiyle ilgili çok detaylı bilgi bulunmamakla birlikte vakfiyenin tanzim edildiği tarihte yaşadığını söyleyebiliriz.

Vâkıf, gelip gidenlere yemek yedirme görevini yani zaviyenin hizmetini yürütmeleri için Baro Köyü'nün gelirini, meşihati (şeyhlik görevini) ve tevliyeyi, Behlül Dânâ'nın nesilden nesile devam eden kızlar hariç evlatlarına ve torunlarına vermektedir. Bunların içinden de önceliğin en sâlih olan kişi de olmasını şart koşmaktadır. Vakfiyede zaviyede kaç görevlinin olduğu veya kaç kişiye hizmet verdiği gibi detaylar belirtilmemektedir. Bânî IV. Kılıçarslan'ın zaviye için bir vakıf tanzim etmiş olması ve III. Keyhüsrev'in de daha önce yapılan bu vakfa bir ilave yapmış olması kuvvetli bir ihtimaldir.

Vakfı yapan sultan için Arap ve Acem mülkünün efendisi, hanîf[2063] dinin kökünü (temelini) koruyan, sultanların sultanı,[2064] dinin ve dünyanın yardımcısı, Emirü'l-Mü'minînin destekçisi gibi sıfatlar kullanılmaktadır. Burada dikkat çekici iki husus vardır. Birincisi Emirü'l-Mü'minînin olarak ifade edilen dönemin halifesine siyaseten olmasa da dinen bağlı olunduğunu göstermektedir. İkincisi ise devletin ve dolayısıyla halkın Hanefi Mezhebi'ne tabi olduğu anlaşılmaktadır.

Vakfiyede Suşehri'ni "Dâru'l-Alâ (دار العلا) (yüksek dereceli yurt)" şeklinde tavsif edilmektedir. Sahipata Fahreddin Ali b. Hüseyin tarafından inşa ettirilen Sivas Gök Merese'ye ait vakfiyede ve Sivas Zara Şeyh Merzuban Zaviyesi vakfiyesinde de Sivas şehri ile ilgili olarak bu ifade kullanılmaktadır. Bu ifade genel bir övgü amacıyla kullanılmış olabilir ancak tarihte bazı önemli şehirlere kendilerine has bir unvan verildiğini bilmekteyiz. Bu durumda bu ifadeden sonra Sivas şehrinin sehven yazılmadığı daha kuvvetli bir ihtimaldir. Yukarıda da belirttiğimiz gibi temel hususlar

[2063] Kelime belgede (الحنفي) şeklinde yazılmış. Ancak kelime kendinden önce gelen (الدين) kelimesi ile birlikte (الدين الحنفي) şeklinde yazıldığı için (الحنيفي) şeklinde olabileceğini düşündüğümüzden buna göre mana verdik. Ancak (الدين الحنفي) şeklinde de Hanefi dininin değil de "Hanefi mezhebinin temellerini koruyan" diye yorumlanıp tercüme edilebilir.

[2064] Belgede bu kelimenin yanındaki derkenar notunda (سلطان كيخسرو ابن قليج ارسلان) yazılıdır.

dışında bu vakfiye ile benzer ifadeler kullanılarak tanzim edilmiş Şeyh Merzuban Zaviyesi Vakfiyesi'nde "Dâru'l-Alâ (دار العلا) (yüksek dereceli yurt)" ifadesi Sivas şehri için kullanılmıştır. Bir de vakfiyede Suşehri'nin bir nahiye olduğu ifade edilmektedir ki Anadolu Selçuklu vakfiyelerinde de genellikle nahiyelerin hangi şehre köylerin de hangi nahiye veya kazalara bağlı oldukları belirtilmiştir. Bu nedenle sehven unutulmuş olma ihtimalinin daha mantıklı bir yorum olacağı kanaatindeyiz. Ayrıca belgenin asıl metni başlamadan önce bu sureti/kopyayı tasdik edenlerin tasdikleri belirtilirken bir hâkimin unvanı "Dâru'l-Feth Mübarek Konstantiniyye kadısı/hâkimi" şeklinde ifade edilmektedir. Bu ifadelerden belgenin kaydedildiği (H.) 22 Şevval 1260 (M. 4 Kasım 1844) tarihinde İstanbul'a Konstantiniyye denildiğini ve unvan olarak da "Dâru'l-Feth" yani fetih yurdu ifadesinin kullanıldığını çıkarabiliriz.

Vakfiye, "Hakiki sultan, memleketlerdeki (ülkedeki) kadıların kadısı, şeyhlerin (hocaların) şeyhi (hocası), İslâm ve Müslümanların sığınağı, enbiyânın ve resullerin vârisi, sultanların ve kralların nasihatçisi" gibi sıfatlarla tavsif edilen Ebu's-Senâ ve'l-Vakâr (övgü ve vakar sahibi) el-Urmevî adlı kişinin tescili/onayı/imzası ile vakıf bağlayıcı olduğuna karar verildiği kaydedilmiştir. Sahipata Fahreddin Ali b. Hüseyin tarafından inşa ettirilen, VGMA'da "Defter No: 592 / Sayfa No: 101 / Sra No: 91" envanter numarası ile kayıtlı olan Sivas Gök Merese Vakfı'nı tasdik eden hâkimin ismi "Ebu's-Senâ Muhammed b. Ebî(û) Bekir b. Ahmed el-Urmevî" yine VGMA'da "(Dolap Kutusu: (8/-) / Dosya No: (2/-) / Gömlek No: (0/0) / Sayfa:8)" envanter numarası ile kayıtlı ve IV. Kılıçarslan tarafından inşa ettirilen Şeyh Merzuban Zaviyesi Vakfını tasdik eden hakimin adı da Ebu's-Senâ v'l-Vefâ Muhammed ibn. Ebu Bekir b. Ahmed el-U(e)rmevî olarak geçmektedir. Baktığımızda aynı şehirde ve tarihsel olarak birbirine yakın bir zaman diliminde gerçekleşen bu vakıfların aynı kişi tarafından tasdik edildiği anlaşılmaktadır. Diğer vakfiyelerde de "kâdı'l-kudât" görevinde olduğu belirtilen bu şahsin dönemin önemli simalarından biri olduğu açıktır.

4.10.4. Sivas Zara Şeyh Merzuban Zaviyesi ve Türbesi

4.10.4.1. Mimari:

Eserin Osmanlı döneminde farklı tarihlerde dönemlerinin hâkimlerinin tasdiki ile istinsah/kopya edilerek günümüze kadar ulaşan, VGMA'da "(Dolap Kutusu:(8/-) / Dosya No: (2/-) / Gömlek No: (0/0) / Sayfa:8)" envanter numarası ile kayıtlı ve (H.) 10-20.08.672 (M. 19 Şubat-1 Mart 1274) tarihli bir vakfiyesi bulunmaktadır. Vakfiyede vâkıfın Ebü'l-feth (fethin babası) Keyhüsrev b. Rukneddin Kılıçarsan b. Gıyaseddin Keyhüsrev b. Aladdin Keykubad olduğu, vakfın "zaviyenin ve türbenin maslahatına" bir vakıf olduğu, dârü'z-zâkirîn (zikir evi, zikredenlerin evi) olarak isimlendirilen zaviyeyi ise vâkıfın yani III. Gıyaseddin'in babası (IV.) Rükneddin Kılıç Arslan'ın Şeyh Merzuban diye meşhur Şeyh Mamud b. Seyyid Ali el-Hüseyin el-Bağdâd(î) için inşa ettirdiği kaydedilmektedir. Bu ifadeleri göz önünde bulundurduğumuzda vakfiyenin tanzim tarihinde (1274) dönemin sultanının III. Keyhüsrev (M. 1266-1284) olduğu, bânîsinin yani vâkıfın III. Keyhüsrev'in babası IV. Kılıçarslan olduğu, dolayısıyla zaviyenin M. 1249-1266 tarihleri arasında bir dönemde, türbenin ise zaviyenin inşasından sonra vakfın tanziminden önce yani 1249 ile 1274 tarihleri arasında bir zamanda inşa edildiği anlaşılmaktadır.

Vakfiyede zaviyenin yeri "Sivas'a bağlı Zara'nın yakınlarında" şeklinde tarif edilmektedir. Zara ilçesine bağlı Tekke Köy'de Şeyh Merzuban Türbesi olarak bilinen bir türbe bulunmakta ve geçmişte de köy Şeyh Merzuban Köyü olarak bilinmektedir. Günümüzde zaviyeden eser yoktur ancak halen Şeyh Merzuban Türbesi diye bilinen bir türbe bulunmaktadır. Bir de türbenin karşısındaki tepede köylülerin geçmişte Cuma ve bayram namazlarının kılındıklarını ifade ettikleri ve günümüzde kullanılmayan bir cami (Foto. 222) vardır. Orhan Cezmi Tuncer de türbe ile ilgili "Şeyh İbrahim Camii'ne bitişik kargir bir türbedir."[2065] der. Bu ifadeden geçmişte türbeye bitişik bir cami olduğu anlaşılmaktadır. Ancak günümüzde böyle bir bina yoktur. Yıkılmış olabilir veya türbenin karşısındaki tepede eskiden cami olarak kullanılan yapı kastedilmiş olabilir (Foto. 222). Fakat Orhan Cezmi Tuncer camiye bitişik olduğunu söylediği için bu ihtimal geri planda kalmaktadır. Türbeye bitişik olduğu ifade edilen cami kuvvetle muhtemel zaviye olarak kullanılan yapıdan camiye çevrilmiştir. Yine kuvvetle

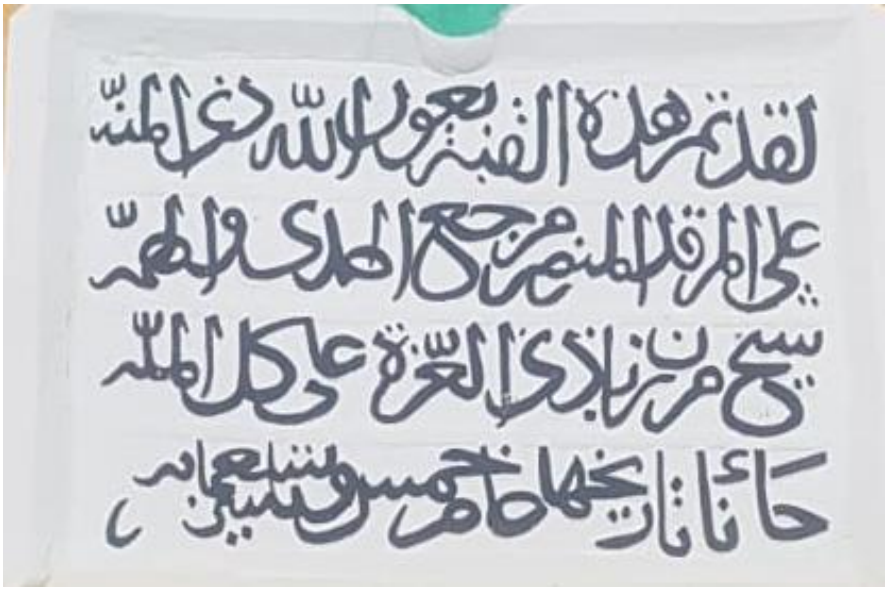
[2065] Orhan Cezmi Tuncer, *Anadolu Kümbetleri*, C. 3, Adalet Matbaacılık, Ankara 1992, s.177.

muhtemel bu camiye ismini veren Şeyh İbrahim de Şeyh Merzuban'ın ahfadından biridir.

Türbe biri asıl diğeri de hazırlık mekanı diyebileceğimiz iki bölümden oluşmaktadır (Foto. 221). Hazırlık bölümünden sandukanın olduğu asıl bölüme geçişi sağlayan kapının (Foto. 223) üzerinde bir kitabe bulunmaktadır. Kitabede (Foto. 220) özet olarak "Şeyh Merzuban'ın mezarının üzerinde bulunan bu kabir (H.) 965 (1557-1558) tarihinde tamamlandı." yazmaktadır. Ama buradaki tarih vakfiyedeki tarihle uyuşmamaktadır. Bunun sebebi bir onarım veya yeniden inşa tarihinin buraya kaydedilmesinden kaynaklı olabilir. Orhan Cezmi Tuncer türbede yerde de iki kitabe olduğunu bunlardan birinin (M.) 1792 diğerinin de (M.) 1889 tarihli olduğunu ve bunların onarım tarihleri olduklarını ifade etmektedir[2066]. Bu durumda türbedeki kitabenin bir onarım kitabesi olduğu söylenebilir. Buna binaen tarihlendirmenin vakfiyeye dayanılarak yapılmasının daha doğru olacağı kanaatindeyiz.

Türbenin hazırlık mekanı dediğimiz bölümü asıl mekanın kuzeydoğu köşesinde yer alır ve kare planlı bir eyvan görünümüne sahiptir. Günümüzde demir bir kapıdan girilen bu mekânın basık bir tonoz örtüsü vardır köşelerde pandantifi andıran geçişler vardır. Dışarıdan ise basık bir kırma çatı ile örtülüdür. Sandukanın bulunduğu sekizgen yapılı asıl bölüme hazırlık mekanındaki basık bir açıklıktan girilir. Bu açıklığın üstünde de yukarıda belirttiğimiz dört satırlık Arapça kitabe yer almaktadır. Asıl mekan dediğimiz sekizgen planlı bölümde sadece bir sanduka (Foto. 224) vardır. İçerisi oldukça dardır. Doğu ve batı kenarlarında kubbe eteğine yakın bir yerde, çok küçük iki iki adet mazgal penceresi vardır. Güney kenarında, yakın tarihte üzeri ahşapla kapatılmış küçük bir mihrap (Foto. 223) vardır. Üstü içeriden kubbe ile dışarıdan da basık bir piramidal külahla örtülüdür. Türbenin çevresinde yakın tarihli mezarlar olduğu gibi daha önceki tarihlere ait olduğu anlaşılan mezarlar da vardır. Türbeni yakın tarihte genel bir onarımdan geçirildiği anlaşılmaktadır. Yapının dışının, içinin ve kubbelerinin kaplanması buralarda kullanılan malzeme ile ilgili fikir sahibi olmamızı engellemekte ancak beden duvarlarında taş malzeme, kubbede de tuğla malzeme kullanıldığını düşünüyoruz.

[2066] Orhan Cezmi Tuncer, *Anadolu Kümbetleri*, C. 3, s.177.

Fotoğraf 220: Sivas Zara Şeyh Merzuban Türbesi Kitabesi

Fotoğraf 221: Sivas Zara Şeyh Merzuban Türbresi Genel Görünüm

Fotoğraf 222: Sivas Zara Şeyh Merzuban Türbresi Karşısındaki Kullanılmayan Cami

Fotoğraf 223: Sivas Zara Şeyh Merzuban Türbesi Asıl Mekan Giriş Kapısı (sol) ve Türbrenin İçindeki Mihrab (sağ)

Fotoğraf 224: Sivas Zara Şeyh Merzuban Türbesi İçi

4.10.4.2. Vakfiye[2067] Tercümesi:

(1) Suret/Kopya

(2) Aslına uygundur (aslı gibidi)… Sivas şehrinde, ihtilaf, anlaşmazlık üzerine tayin edilen (hâkim) Rıza Efendizâde Muhammed Şemseddin. (Allah'a) muhtaç sd-Dâî (?) -Allah mağfiret etsin.- yazdı.

(3) O'nun (Allah'ın) ismiyle… Sınırları belli, başı ve sonu ile (başından sonuna, tamamen) kopya edilmiş, şerî' (dine, kanuna) uygun, sarılmış (rulo halinde), imzalarla ebedi devam eden bu vakfiye vakıf zamanından bu delillere/zamana kadar muttasıl (kesintiye uğramadan), herhangi bir fazlalık ve noksanlık olmaksızın (aslına, vakfiyeye, vakfa) uygun bir belgedir. Aslını, korunmuş Dâru'l-Mülk (Konya, başkent) hâkimi mevlâ merhum …… Mahmud ibn Ebibekir (Ebubekir) Ahmed el-Ü(r)rmevî tescil etti (onayladı, kaydetti). Sonra tüm Rum (Anadolu) şehirlerinin hâkimi mevlâ merhum kadıların/hâkimlerin en güzel örneği (numûne-i imtisali) Muhamed b. el-Mekârim 694 senesinin Şevval ayının 19'unda imzaladı. Sonra zamanında Memâlik ve Asâkir hâkimi mevlâ merhum Ahmed b. Yusuf b. Ahmed el-mühâci el-mekârim (633)(?) senesinde

[2067] VGMA'da "(Dolap Kutusu: (8/-) / Dosya No: (2/-) / Gömlek No: (0/0) / Sayfa:8).

imzaladı. Sonra zamanın Rum (Anadolu) Memâliki ve Asâkiri hâkimi mevlâ merhum Muhammed ibn Muhammed 946 senesinde imzaladı. Sonra mevlâ hâkim Osman ibn Ömer Sivas şehrinde 970 senesinde uyguladı. Sonra bunu zamanın Tokat ve Sivas hâkimi mevlâ merhum Ebu Zeyd b. Mahmud 993 (senesinde) imzaladı. Sonra sivas hâkimi mevlâ Seyid Muhammed ibn Hacı ……, ……. senesinde, zamanın Amasya hâkimi 846 (senesi) ortalarında mevlâ Abdurrahman imzaladı. Sonra zamanın Rum (Anadolu) …….. ……, …… …… Hacı Muhammed b. Mesud aynı tarihte imzaladı. Sonra Dâru'l-Feth (fetih yurdu) Kanstantiniyye (İstanbul) hâkimi nizam-ı kelâle (?) ve büyük üstad Said Hızır Bey Çelebi b. Celâlî imzaladı. Sonra korunmuş Sivas (şehrinin) hâkimi, kadısı mevlâ muazzam (yüce) sonra gelenlerin (müteahhir ulemanın) övüncü, …… en faziletlisi Lütfullah Ebi Yusuf 877 senesinde imzaladı.

(4) Bu suret/kopya kopya edilmiş aslına uygundur. (Allah'a) muhtaç saadet-i kiram …….. yurdu Sivas müfettişi Şeyh Mahmud Hasan yazdı. (Şeyh Muhammed Hüseyin)

(5) Bu suret/kopya, aslını kopya eden kişinin kontrol ettiğine uygundur. (Allah'a) muhtaç, hakir (bendeniz) saadet-i kiram …….. yurdu –(Allah) bu ..…… ……. ahalisini korusun- müfettişi Şeyh Muhammed b. Hüseyin yazdı. (Şeyh Muhammed Hüseyin)

(6) Bu, aslından nakledilen, şerî' (kanuna, dine uygun), sahih (doğru, geçerli) dürülmüş (rulo halindeki) vakfiye suretidir. İnceledim, hiçbir eksiği ve fazlası olmadığını gördüm. İmzalanmasına/onayına Müslüman bir topluluğu ve gurubu şahit gösterdim. Mevlana Ali b. Hamza, ……. İsa …….. b. Musa Sivâsî onlardandır. Ben Sivas şehrinde (Allah'a) muhtaç E(i)hsiyâ mevlâ -Bârî olan (Allah) ona mağfiret etsin. Dokuz yüz yirmi bir (920). (Ali b. Hamza, İshak b. E(i)hsiyâ)

(7) Bu suret/kopya nakledilen aslına uygundur. ……. …… …… Aslı ……. oldu. Neredeyse yok olacaktı. (Allah'a) muhtaç …….. b. Abdurrahman mevlâ Sivas. Muharrem'in biri (sene) dokuz yüz yirmi (01.01.920). (Hayreddin b. Abdurrahman)

(8) …….. …….. …….. …….. Hacı Musa b. Ali Mevla Sivas Kazası -Allah onları affetsin.- (Hacı Musa b. Ali)

(9) Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla… Yaratan, kendisine ibadet edilen, rızık veren, kendisine hamd edilen, kullarını sınırlarla ve ölçülerle (ilâhî emirler ve kânunlarla) kuşatan, kullarını kıyametten (ilme's-saat - kıyamet saatini bilmekten) koruyan, itaat emri ile (karşılığında) ebedi hayatı ve cenneti gerekli kılan, kullarının güçleri ve kapasiteleri oranında (yaptıkları ibadetlerden) râzı olan Allah'a hamd ederim. Allah'ın, sayıların kuşatamayacağı ve kulların şükrün gereğini yerine getiremeyeceği (bollukta olan) nimetlerine hamd ederim. Kişinin güç/otorite (kıyamet) gününde mukâbele (Allah ile veya kıyamet ile karşılaşacağı) ânında, sorguya çekildiği esnada güvence altına alındığı şehadet ile Allah'tan başka ilah olmadığına ve O'nun (Allah'ın) hiçbir ortağı (şeriki) olmadığına şehadet ederim. Geçmiş zamanda (ezelde) bu niyetle kendisinden söz alınmış, tüm ümmetlere/milletere gönderilmiş Hz. Muhammed'in O'nun (Allah'ın) kulu ve peygamberi olduğuna şehadet ederim. (Allah o ümmetlere) şeytan galip gelmiş, tuğyan/zulüm/azgınlık onları ele geçirmiş ve yenmiş bir haldeyken onu (Hz. Peygamberi) gönderdi ve onların (Şeytanla olan) bağlarını Hz. Muhammed -Allah ona salat (dua, rahmet) ve selam etsin.- (vesilesi) ile çözmeyi, (şeytanın) yardımcılarını azaltmayı, (şeytanın) ordularını örtmek/yok etmek istedi ki böylece cansız mahluk (bile) adalet kelimesini (adaleti) söylesin, cehalet uykusunda uyuyan uyansın. (Allah'ın) salâtı (rahmeti, duası) ve selâmı onun, yüce âlinin (ailesinin) ve sadık/salih/dindar ve değerli ashâbının üzerine olsun.

(10) Asıl meseleye gelince… Efendimiz, Yüce Sultan –Allah onu âlemde (kainatta) gölgelendirsin (korusun)-, ümmetlerin sultanlarının önderi, Arap ve Acem mülkünün efendisi, adalet ve insaf yollarını ihya eden, zulmün ve zulme götüren şeylerin sebeplerini yok eden, fesadın ve tuğyanın (haddi aşma, azgınlık) önünü kesen, âsileri ve azgınlık edeleri sürgün eden (sürüp çıkaran), hakkı ve onun gücün boyun eğen, bâtılı zelil eden, hanîf[2068] dinin kökünü/aslını (temelini) koruyan, güçlüyü de zayıfı da kollayan, ümmetin üzüntüsünü çözen, şahid olan âyetlerle (delillerle) açıklanan/kanunlaşan/korunan ilâhi gayeye mâtuf avâmın ve havâssın (başına gelen) felaketlerde samimi/açık yürekli, sultanların sultanı,[2069] dinin ve dünyanın yardımcısı, emirü'l-mü'minînin destekçisi, Eba'l-feth (fethin babası), Keyhüsrev b. Sultan Saîd Rukneddin Kılıçarsan b. Sultan Saîd Gıyaseddin Keyhüsrev b. Sultan Said Alaeddin

[2068] [2068] Kelime belgede (الحنفي) şeklinde yazılmış. Ancak kelime kendinden önce gelen (الدين) kelimesi ile birlikte (الدين الحنفي) şeklinde yazıldığı için (الحنيفي) şeklinde olabileceğini düşündüğümüzden buna göre mana verdik. Ancak (الدين الحنفي) şeklinde de Hanefi dininin değil de "Hanefi mezhebinin temellerini koruyan" diye yorumlanıp tercüme edilebilir.

[2069] Belgede bu kelimenin yanındaki derkenar notunda (سلطان كيخسرو ابن قليج ارسلان) yazılıdır.

Keykubad, - Allah, onu iki yerde de (Dünyada ve Ahirette) gölgelendirsin/korusun, saltanatını ebedi kılsın, dünya mülkünün (devletinin, saltanatının) görkemi/azameti/egemenliği konusunda dostlarını ve yardımcılarını desteklesin, mevcut/dünya (ile ilgili) büyük bilgisi olmakla birlikte (rağmen) istikbale/geleceğe/ahirete bakmayı/düşünmeyi (Ahirete hazırlık yapmayı) terk etmesin ki böylece onun yüce himmeti/gayesi/gayreti hakkı çağırmak/tesis etmek ve sona erecek memleketten ebedi kalacak memlekete/yurda doğru yönelmek, ve o sebeple yüce ilimleri arttırmak, …… zamanlara sıkı sıkı tutunmak (olsun), Allah onun devletini desteklesin, onunla hakkı kuvvetlendirsin- kendisinden önce gelen babası sultan saîd, şehid Rükneddin Kılıç Arslan'ın -Allah toprağını/mezarını güzelleştirsin, mekanını cennet kılsın-, şeyh, zâhid, sâliklerin[2070] kutbu[2071], ariflerin numune-i imtisâli, sâlihlerin sığınağı, (gizli sırlara) vâkıf[2072] olanların sırlarına vâkıf, tüm sâliklerin lideri, doğru (yakîn) yola götüren, İslam'ın ve Müslümanların destekçisi, seyyidlerin[2073] önderi, Tâhâ[2074] ve Yâsin[2075] ailesinin sırrı, Âlemlerin Rabbi Allah katında makbul Şeyh Merzuman diye meşhur Şeyh Mamud b. Seyyid Ali el-Hüseyin el-Bağdâd(î) – Allah'ın rahmeti ve rızası onun üzerine olsun- için inşa ettirdiği Dârü'z-Zâkirin diye isimlendirilen zaviyeye (vakfetti).

(11) Yüce sultan, yüce şahların şâhı –Allah amellerini kabul etsin, dünyada ve ahirette emellerine kavuştursun-, bunları (aşağıda ismi zikredilecekleri), Dâru'l-Ulâ (şerefli, yüce şehir) Sivas'a bağlı Zara'nın yakınlarında bulunan adı geçen zaviyenin ve türbe-i mutahharanın (pak, temiz türbenin) maslahatına (faydasına) tamamını vakfetti. (Bunlar) Şeyh Köy, Güllü (Küllü) Ba(i)lur Mezrası, Sad(r)ğa Vîrânı, Yusuf Köyü, Çölmekçi Vîrânî Mezrası, Çelik Vîrânı Mezrası, Hi(a)tabcık Vîrânı Mezrası, Talha Vîrânı Mezrası, Dökme Taş Mezrası, Kızılca Vîrânı Mezrası, Hu(o)z Gölgeler Vîrânı Mezrası, Kırlar Vîrânı Mezrası, Yahbasız (Yahbaz) Vîrânı Mezrası, Abâk (Ayâk) Vîrânı Mezrası, Kutlu Bey Vîrânı Mezrası, Bayındır Köyü ve Bayındır

[2070] Sâlik: Tasavvuf literatüründe bir tarikata, tasavvufi meşrebe bağlı olup o yalda gidenlere verilen isimdir.
[2071] Kutub: Tasavvuf literatüründe üst mertebedeki alimlerden, ariflerden veya şeyhlerden de üstte olan kişilere verilen isim.
[2072] Burada "vâkıf" terimsel manada vakıf yapan kişi olarak değerlendirilirse vakfı yapan sultanın sırlarını bilen manası verilebilir.
[2073] Buradaki "seyyit" lafzından kuvvetle muhtemel Hz. Peygamberin soyundan gelenler kastedilmektedir ve mana "Seyyitlerin yani Hz. Peygemberin soyundan gelenlerin önderi" şeklinde verilebilir. Ancak seyyid kavramı terimsel değil de sözlük manasında kullanıldıysa "önderlerin önderi" şeklinde övücü, yüceltici bir mana ifade eder.
[2074] Kur'an-ı Kerim 20. sure.
[2075] Kur'an-ı Kerim 36. sure.

Mezrası, Yerir Mezrası, İrtormâsî (Eyertormâsî, Ayrıturmas) Köyü (olup) onları dört sınır çevirir ve içine alır. Batıda olan birinci sınırı: Oradan ……. …… ……. Varma (O(ö)rma(e)) divar, oradan geçer, Kayak Tarla diye isimlendirilen yerde son bulur, oradan geçer, Kükürt(?) Tepesi diye bilinen tepede son bulur, oradan geçer, Şekil (Şengül) Tepesi diye bilinen tepede son bulur, oradan geçer, Yânikaraca diye bilinen tepede son bulur, oradan geçer, Gül (Kül) Boğazı diye isimlendirilen yerde son bulur, oradan geçer, Göç Yolu diye bilinen yolda son bulur. Güney Sınırı: adı geçen yolun sınırından/kenarından (başlar) Çatal Tepe diye bilinen tepeye ulaşır, oradan geçer, Sarı Taş diye bilinen kayada son bulur, oradan geçer, Yân(î) Pınarı (Yazı Pınar) diye isimlendirilen kuyuda son bulur, oradan geçer, Dip Yol diye isimlendirilen yolda son bulur, oradan geçer, İrtormây (Eyertormây, Ayrıturmas) Dağı'nın …….. son bulur. Şark/doğu sınırı; Oradan geçer, doğuya doğru akan Kara Pınar diye bilinen yere atlar/geçer, oradan geçer, Kuru (Kara(ı)) Çukur Gediği diye bilinen yere ulaşır, oradan geçer, Taluçık (Tatlıcık) diye isimlendirilen kuyuda son bulur, oradan geçer, Kara Tepe diye isimlendirilen tepede son bulur, oradan geçer, Çukur Pınar diye isimlendirilen kuyuda son bulur, oradan geçer, Acı Su Nehri'nin kenarındaki/sınırındaki kuyuda son bulur, oradan geçer, adı geçen nehrin kenarında/sınırında son bulur ve ……. ……. …….. yola ulaşır. Kuzey sınırı: Erzincan Yolu diye bilinen yol (ile başlar) oradan adı geçen yolun kenarı/sınırı üzerinden geçer, Öküz Taş diye bilinen kayada son bulur, oradan geçer, birinci sınırdaki adı geçen …….. ……. son bulur.

(12) Sınırları, hakları, tâbi olanları, eklentileri, yol(ları), ……, içindeki, dışındaki, bitişik ve ayrı tüm hakları; diğer arâziler ve eklerin sulak ve kıraç, mamur ve metruk, düzlük ve …….., verimli ve verimsiz, gidilebilen ve gidilemeyen yerleri, harman yerleri, kuyuları; onunla (ona ait olduğu) bilinen uzak, yakın, eski, yeni diğer hakların ve diğer binaların tamamı; zikredilen her türlü ve ona izafe edilen farklı idari/resmi hakların tamamı ifsad edecek hiçbir şart, iptal edecek hiçbir istisna ve ihlal edecek hiçbir kayıt olmaksızın sahih, şeri, sonsuz, ebedi ve kesin bir şekilde (vakfetti).

(13) Vâkıf –Allah saltanatını daim eylesin.- köy sakinlerine (köyde oturanlara, yaşayanlara), gelip gidenler yemek yedirmek (görevi) üzere, (zaviyenin) meşihatini (şeyhlik görevini) ve tevliyesini Şeyh Merzuban'ın –Allah sırrını (ruhunu) mukaddes kılsın.- ard arda geldikleri ve nesilden nesile devam ettikleri sürece, önceliğin en sâlih ve kemal sahibi olana verilmesi şartıyla, kızlar hariç erkek çocuklarına, çocuklarının çocuklarına (torunlarına) verdi. Allah korusun evlatlarının nesli kesilirse fakirlerin ve

miskinlerin olur. Böylece tüm adı geçen mezralar ve köyler, ebedi bir vakıf, daimi bir habs (vakıf), sonsuz bir sebil (vakıf) oldu. Rehin verilemez, hibe edilemez, herhangi bir şekilde ve herhangi bir yolla temlik edilemez (sahip olunamaz), parçalanıp bölünemez ve satılamaz. Yüce olan Allah'a ve Âhiret Günü'ne iman eden hiçbir imama (devlet başkanına), sultana, emire, memura, kadıya ve hâkime bir (değişiklik yapması, dönüştürmesi)[2076], (vakıfla ilgili hususlarda) bir kesinti yapması, hükmünü kaldırması (iptal etmesi) câiz değildir. Her kim (bu vakfın) değiştirilmesi ve harap olması için uğraşırsa "Allah'ın, meleklerin ve tüm insanların laneti üzerine olsun"[2077]. Allah onun zekatını, fidyesini, orucunu, namazını, sadakasını, haccını ve cihadını kabul etmesin (etmez). "Allah onlara gazap etmiş, onları lânetlemiş ve kendilerine cehennemi hazırlamıştır." Ve onlara "hakkında kötü zanda bulunan münafık erkeklere ve münafık kadınlara, Allah'a ortak koşan erkeklere ve Allah'a ortak koşan kadınlara azap ettiği" gibi azap eder (etsin). "Allah ona gazap etmiş, onu lânetlemiş ve onun için büyük bir azap hazırlamıştır."[2078]

(14) Kastı, niyeti, işi ve dileği hususunda vâkıfın mükâfatını (karşılığını) verecek olan Allah'tır. "Onu işittikten sonra kim değiştirirse günahı, yalnızca onu değiştirene ait olur. Allah her şeyi işitir, her şeyi bilir."[2079] İş (olay), yukarıda tescili/onayı/imzası bulunan âdil, son dönem gelenlerin (son dönem âlimlerinin) en faziletlilerinin önde geleni, muhakkiklerin numune-i imtisâli, ümmetlerin (milletlerin) hocası, hakiki sultan, memleketlerdeki (ülkedeki) kadıların şeyhlerinin (hocalarının) şeyhi (hocası), İslâm ve Müslümanların delili, enbiyânın ve resullerin vârisi, sultanların ve kralların nasihatçisi olan hâkim Ebu's-Senâ ve'l-Vakâr (övgü ve vakar sahibi) Mahmud ibn Ebu Bekir b. Ahmed el-U(r)rmevî'ye – Allah onun gölgesini (ömrünü) uzatsın ve ikbâlini/geleceğini ve ömrünü muhafaza etsin.- sunulduktan sonra hüküm verdi. Adı geçen vakfın adı geçen vâkıfın –Allah saltanatını ebedi kılın- emri ile sıhhatine hükmetti ve şerî (kanuna, dine uygun) bir hüküm ve kesinleşmiş bir vakıf olarak bağlayıcı olduğuna karar verdi.

[2076] Parantez içerisindeki kelimeler yıprandığı ve silindiği için okunamadı ancak VGMA'da 582-1/247/173 numara ile kayıtlı olan ve mevkuf ve mevkufun aleyh dışında diğer noktalarda birkaç kelime ve ibare dışında neredeyse birebir olan vakfiyeden ve manadan da hareketle kuvvetle muhtemel bu şekilde olacağını düşünerek bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.
[2077] Bakara Suresi 2/161; Âl-i İmran Suresi 3/87.
[2078] Nisa Suresi 4/93.
[2079] Bakara suresi 2/181.

(15) Onun hükmüne ve kararına da (Hicri) altı yüz yetmiş iki (672) senesinin muazzam (mübarek) Şaban ayının ortalarında (11. ve 20. günleri arasında) (H. 11-20.08.672) âdil âlimlerden, hazır bulunan güvenilir kimselerden ve milletten (ümmetten, nesilden) oluşan bir cemaat (topluluk), kutsal bir mecliste ve yüce bir mevkide (ortamda) şahitlik ettiler.

(16) Hâle (olaya, mecliste verilen karara, belgede yazılan hükme) şâhitlik edenler: (Belgenin) içindekilere …… b. Yusuf şahitlik etti. / (Belgenin) içindekilere Hoca Muhammed b. Hüseyin el-Alevî şahitlik etti. / (Belgenin) içindekilere Süleyman b. ……. şahitlik etti. / (Belgenin) içindekilere Seyyid Hasan b. Seyyid İskender ……. ……. şahitlik etti. / (Belgenin) içindekilere …….. b. Muhammed şahitlik etti. / (Belgenin) içindekilere Ali b. Yusuf şahitlik etti. / (Belgenin) içindekilere Hacı Selahaddin b. Osman şahitlik etti. / (Belgenin) içindekilere Ömer b. Muslih el-Hâfız şahitlik etti. / (Belgenin) içindekilere Muhammed ibn Ebu Bekir ……. ……. şahitlik etti. / (Belgenin) içindekilere Muhammed b. Ali el-Fâruk şahitlik etti. / (Belgenin) içindekilere Yusuf b. ……. b. Yakub el-Hâfız şahitlik etti. / (Belgenin) içindekilere ……. b. Muhammed eş-Şirâzî şahitlik etti. / (Belgenin) içindekilere …….. b. …….. şahitlik etti.

4.10.4.2. Vakfiye[2080] Tercümesi:

(1) صورت

(2) طبق اصله... رضا افندي زاده محمد شمس الدين المولى خلافة بمدينة سيواس نمقه الفقير الداعي غفر لهما.

(3) بسمه... هذا الوقفية المحدودة المصورة اولها بآخرها المدينة الشرعية الفيفة المجلد بامضاءت صكّ متصلة من زمن الوقف إلى هذه الاولين (الاوان) مطابقة لها بلا تغيير (تغير) و لا تبديل (تبدل)_و قد سجل اصلها المولى المرحوم ..... محمود ابن ابي بكر أحمد الارموي الحاكم بدار الملك المحروسة ثم امضاءها المولى المرحوم اسوة القضاة محمد بن المكارم الحاكم بجميع الممالك الروم في التاسع عشر من شوال سنة اربعة و تسعين و ستمأة ثم امضاها المولى المرحوم أحمد بن يوسف بن المهاجر الحاكم في زمانه بالممالك و العساكر في سنة ثلث (ثلاث) و ثلثين (ثلاثين) و ستمأة ثم امضاها المولى المرحوم محمد ابن محمد الحاكم في اوانه بممالك الروم و عساكر ها في سنة ستت و اربعين و تسعمأة ثم نفذها المولى الحاكم عثمان ابن عمر بمدينة سيواس في سنة و سبعين و تسعمأة ثم امضاء ها المولى المرحوم ابو زيد بن محمود الحاكم في عهده بمدينة توقات و سيواس ثلث و تسعين

[2080] VGMA'da "(Dolap Kutusu: (8/-) / Dosya No: (2/-) / Gömlek No: (0/0) / Sayfa:8). Vakfiye matbu ve değerli bir kağıda kopya edilmiş olup kağıdın üst kısmında yarım daire şeklinde (بيك غروش و دها زياده مبلغ ويا قيمتي حاوي حجت تحريرينه مخصوص ورقهدر) ibare yazılmış, yarım dairenin ortasında ise soğuk damga, iki yanında da Osmanlı dönemi pulları bulunmakta ve altında da (قيمتي اون غروشدر) yazılıdır.

و تسعمأة ثم امضا المولى السيد محمد ابن الحاج ..... الحاكم بمدينة سيواي ست و اربعين و ثمانه ستمأ(؟) المولى عبد الرحمن الحاكم في عهده بمدينة اماسيه في اواسط ستة و اربعين ثمانماء ثم امضاها .... حاجي محمد بن مسعود اوانه .... الروم في ..... التاريخ ايضً ثم امضاها نظام الكلالى(؟) و استاد الاعلى السعيد حضر بك چلبي (حلبي) بن جلالي حاكم بدار الفتح قصطنطنية ثم امضاها المولى المعظم افتخار المتئخرين و أفضل ..... لطف الله ابي يوسف الحاكم القاضي محروسة سيواس سبع و سبعين و ثمانمأة.

(4) هذه الصورة على شاكله اصله المصور حرر الفقير الشيخ محمود الحسن المأمور بتفتيش السسعادة الكرام دار ..... سيواس. (الشيح محمود الحسن)

(5) هذه الصورة طبق عاير المصور عينه نمقه الفقير الحقير الشيخ محمد بن الحسين المأمور بتفتيش السعادة الكرام دار ..... حميت اهلها هذه .... (الشيخ محمد بن الحسين)

(6) هذه صورة الوقفية الفيفة الصحيحة الشرعية المنقولة من الاصل و إني طالعته فوجدت بلا زيادة و لا نقصان و اشهدت على امضائه جماعة من المسلمين و لفيف منهم مولانا علي بن حمزة ..... عيسى ..... بن موسى السيواس و أنا الفقير اسحق بن احسيا المولى بمدينة سيواس عفا عنها الباري في تاريخ اثنى عشرين و تسعمأ (علي بن حمزة – اسحق بن احسيا)

(7) هذه صورة الموافقة لاصلها المنقول له ..... و معنًا و مخفي ..... فالاصل صار فكادت ان تضمحل كانت الفقير خير بن عبد الرحمن المولى سيواس في غرة محرم عشرين و تسعمأة (خير الدين بن عبد الرحمن)

(8) ..... الوقفية ..... نمقها الحاج موسى بن علي المولى بقضاء سيواس عفى هنهم (الحاج موسى بن علي)

(9) بسم الله الرحمن الرحيم الحمد لله الخالق المعبود الرازق المحمود المحيط بعباده بالحد و الحدود و حجب عن خلقه علم الساعة و واجب خلود و جنته بأمر الطاعة و يرضى من عباده بالوسع و الاستطاعة أحمده على نعمه لا يستوعبها الأعداد و لا ينهض بواجب شكرها العباد و أشهد أن لا إله إلا الله وحده لاشريك له شهادةً يقمن المرء عند المسئلة يوم سطوة عند المقابلة و أشهد أنّ محمدًا عبده و رسوله المأخوذة ميثاقه في القدم بنية المبعوث إلى جميع الأمم أرسله قد استحوز عليها الشيطان و استبرها و استحقها الطغيان فأرادها فحلّ بمحمد صلى الله عليه و سلّم عقودها و قلّل بأنصاره و استرنه جنودها حتى فاه بكلمة العدل جامدًا و استيقظ من سنة الجهل راقد صلى الله عليه و سلّم و على آله العظام و صحبه البررة الكرام.

(10) أمّا بعد... فإنّ مولانا السلطان الأعظم ظلّ الله في العالم سيد سلاطين الأمم مولى ملوك العرب و العجم محيي سنن العدل و الأنصاف ماحي سبب الجور و الاستناف مسدّد الفساد و الطغيان منفي المتمرّدين و

البغاة[2081] مدين الحق و حيله و مذلّل الباطل و حامي حورة الدين (الحنيفي (الحنفي)[2082] عاصم بالقوى و الضعيف كاشف الغمة من الأمّة صريح الطامة عن الخاصة و العامة المخصوص بالغاية الإلهية المنصوص عليها)[2083] بالآيات الشاهدة سلطان[2084] السلاطين غياث الدين[2085] و الدنيا ناصر أمير المؤمنين ابا الفتح كيخسرو بن السلطان السعيد ركن الدين قليج ارسلان بن سلطان السعيد غياث الدين كيخسرو بن السلطان السعيد علا الدين كيقباد ظلّ الله في الأرضين خلّد الله (سلطانه)[2086] و أيّد اوليائه و اعوانه على جلالة ملكه العاجل لا يترك النظر في الآجل و مع علمه الشامخ الحاضر لا يهمل الأعداد ليوم الآخر فهمّته العالية سموئه عن المذكور الأمور الفانية و ينحو نحو الملكة الباقية عن المتناهية و إنه أيّد الله دولته و ايد به الحقّ و سببه ما نمى إلى علوم العالية و عض على أوانه الشامة ما سبق إليه ابوه السلطان السعيد الشهيد ركن الدين قليج ارسلان طيب الله ثراه و جعل الجنت مثواه من إنشاء الزاوية المسماة بدار الذاكرين للشيخ الزاهد قطب السالكين قدوة العارفين مرجع الصالحين واقف اسرار الواقفين قائد مجمع السالكين الهادي إلى طريق اليقين ركن الاسلام و المسلمين سيد السادات سر آل طه و يسن مقبول حضرة[2087] ربّ العالمين شيخ محمود بن سيد علي الحسين البعدادي[2088] المشهور شيخ مرزبان عليه رحمة و الرضوان.

(11) فوقف هذه السلطان الأعظم الشنشاه المعظم تقبّل الله أعماله و بلّغه في الدين و الدنيا أما له على مصالح الزاوية المذكورة و تربته المطهرة الكائنة في توابع دار العلى سيواس بقرب زاره جميع القرية التي تسمى شيخ كويي و مزرعة كوللو يلور (بلور) و مزرعة صدغه (صرغه) ويراني و قرية يوسف و مزرعة چولمكجي ويراني و مزرعة جليك ويراني ومزرعة حطابجق ويراني و مزرعة طلحة ويراني و مزرعة دوكمه طاش و مزرعة قزلجه ويراني و مزرعة خوز كو لكلر ويراني و مزرعة قيرلر ويراني و مزرعة يخباسز (يخباز) ويراني و مزرعة آباك (آياك) ويراني و مزرعة قتلو بك ويراني و قريه بايندير و مزرعة بايندير و مزرعة يرير و قرية ايرطورماسي يحيطها و يشتمل عليها حدود اربعة الحد الاول الغربي منها .... وارمه ديوار و منه يمر و يتنهي إلى ارض مدعو بقياق ترلا و منه يمر و يتنهي إلى تلّ المعروف بكوكرت تپه سي و منه يمر

[2081] Metinde (البغات)şeklinde yazılmıştır. Ancak imla açısından البغاةşeklinde olması daha doğru olacağını ve yanlış yazıldığını düşünerek bu şeklinde yazdık.

[2082] Kelime belgede (الحنفي)şeklinde yazılmış. Ancak biz kelimenin kendinden önce gelen (الدين) kelimesine de dayanarak (الحنيفي)şeklinde olabileceğini ve (الحنفي) şeklinde yazılmış olabileceğini düşünüyoruz.

[2083] Parantez içerisindeki kısım muhtemelen ehven unutulmuş ve belgenin kenarına derkenar olarak yazılmıştır.

[2084] Kelimenin yanındaki derkenar notunda (سلطان كيخسرو ابن قليج ارسلان) yazılıdır.

[2085] Bu kelim iki defa yazılmış. İkincisinin yerine (الدنيا)olmasının siyak sibak açısından daha iyi olacağını düşündüğümüzden (الدنيا)şeklinde yazdık ve tercüme ettik.

[2086] Belgede bu kelime yazılmamış ancak VGMA'da 582-1/247/173 numara ile kayıtlı olan ve mevkuf ve mevkufun aleyh dışında diğer noktalarda birkaç kelime ve ibare dışında neredeyse birebir olan vakfiyeden ve manadan da hareketle kuvvetle muhtemel bu şekilde olacağını düşünerek bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.

[2087] Belgede (حضرت) şeklinde yazılmış ancak imla açısından (حضرة) şeklinde yazılmasının daha doğru olacağını düşündüğümüz için bu şekilde yazdık.

[2088] Belgede (البغداد) şeklinde yazılmış ancak (البغدادي) şeklinde olmasının daha doğru olacağını düşündüğümüz için bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.

و ينتهي إلى تلّ المعروف شكل تپه سي و منه يمر[2089] و ينتهي إلى تلّ معروف بياني قرجه و منه يمر[2090] و ينتهي إلى موضع مدعو بكول بغازي و منه يمر[2091] و ينتهي إلى طريق معروف بكوج يولي و الحد القبلي من حافته الطريق المزبور يتصل إلى تلّ معروف بجتل تپه و منه يمر و بنتهي إلى حجر معروف بصاري طاش و منه يمر و ينتهي إلى عين مدعوة بيان بيكاري و منه يمر[2092] و ينتهي إلى طريق معروف بديب يول و منه يمر و ينتهي إلى ..... جبل ايرطورماي و الحد الشرقي منه يمر و ينقل إلى موضع معروف بقره بيكار يجري إلى الشرق و منه يمر[2093] و يتصل إلى موضع معروف بقري جوقر كدوكي و منه يمر و ينتهي إلى عين مدعوة بطلوجق و منه يمر[2094] و يتنهي إلى تلّ مدعوة قره تپه و منه يمر و ينتهي عين مدعوة بجقور بيكار و منه يمر و ينتهي إلى عين في حافة نهر آجي صو و منه يمر[2095] و ينتهي من حافة النهر المزبور و يتصل إلى الطريق في شعب ..... دريندي و الحد الشمالي الطريق (الطريق)[2096] معروف بارزنجان يولي مارًا منه على حافة الطريق المزبور و ينتهي إلى حجر المعروف اوكوز طاش و منه يمر و ينتهي إلى .... المذكور في الحد الاول

(12) بجملة ما لها من الحدود و الحقوق و التوابع و اللواحق و الطريق المرافق و بكلّ حق داخل فبها و خارج عنها و متصل و منفصل عنها و سائر الارض و المضافات سقيها و عديها عامرها و غامرها و جريها و سهلها و شاخصها و منبتها و غير المنبت منها و مربطها و اعطانها و بيادرها و آبارها و كل شيء يعرف بها و سائر المبنيات من سائر الحقوق و القديمة و الحديثة و القريبة و البعيدة[2097] مما يذكر بجميع الحقوق الديوانية[2098]

[2089] Belgede (يسم) şeklinde yazılmış ancak sehven bu şeklinde yazıldığını ve siyak-sibak ve mana açısından (يمر) şeklinde olmasının daha doğru olacağını düşündüğümüz için b şekilde yazdık ve tercüme ettik.

[2090] Belgede (يسم) şeklinde yazılmış ancak sehven bu şeklinde yazıldığını ve siyak-sibak ve mana açısından (يمر) şeklinde olmasının daha doğru olacağını düşündüğümüz için b şekilde yazdık ve tercüme ettik.

[2091] Belgede (يسم) şeklinde yazılmış ancak sehven bu şeklinde yazıldığını ve siyak-sibak ve mana açısından (يمر) şeklinde olmasının daha doğru olacağını düşündüğümüz için b şekilde yazdık ve tercüme ettik.

[2092] Belgede (يسم) şeklinde yazılmış ancak sehven bu şeklinde yazıldığını ve siyak-sibak ve mana açısından (يمر) şeklinde olmasının daha doğru olacağını düşündüğümüz için b şekilde yazdık ve tercüme ettik.

[2093] Belgede (يسم) şeklinde yazılmış ancak sehven bu şeklinde yazıldığını ve siyak-sibak ve mana açısından (يمر) şeklinde olmasının daha doğru olacağını düşündüğümüz için b şekilde yazdık ve tercüme ettik.

[2094] Belgede (يسم) şeklinde yazılmış ancak sehven bu şeklinde yazıldığını ve siyak-sibak ve mana açısından (يمر) şeklinde olmasının daha doğru olacağını düşündüğümüz için b şekilde yazdık ve tercüme ettik.

[2095] Belgede (يسم) şeklinde yazılmış ancak sehven bu şeklinde yazıldığını ve siyak-sibak ve mana açısından (يمر) şeklinde olmasının daha doğru olacağını düşündüğümüz için b şekilde yazdık ve tercüme ettik.

[2096] Kuvvetle muhtemel kelime sehven iki kere yazılmış.

[2097] Belgede bu kelime (البعيدت) şeklinde yazılmış. Ancak yazım kuralı açsından (البعيدت) şeklinde olması daha doğru olacağı içi bu şekilde yazdık.

[2098] Belgede bu kelime (الديوانيت) şeklinde yazılmış. Ancak yazım kuralı açsından (الديوانية) şeklinde olması daha doğru olacağı içi bu şekilde yazdık.

على اختلافها انواعها و تفاوت[2099] إضافها وقفًا صحيحًا شرعيًا مخلدًا مؤبدًا مبتوتًا لا شرط يفسده ولا استثناء يبطله و لا قيد يقدح فيه.

(13) و قد جعل الواقف خلّد الله سلطانه مشيخة[2100] و التولية للساكن القرية لإ طعام الطعام للصادرين و واردين لاولاد شيخ مرزبان قدّس الله سرّه العزيز و اولاد اولاده و ذكوره دون الاناث[2101] ما تعاقبوا و تناسلوا يد الاصلح الأصلح فالأصلح الارشد و الارشد و بعده انقرض الاولاد العياذ بالله يكون الفقراء[2102] و المساكين فصارت[2103] جميع القرى و المزارع المذكورة وقفًا أبديًا و حبسًا سرمد يًا و سبيلًا مخلّدًا و لا يرهن و لا يوهب و لا يملك بوجه من الوجوه و لا طريق من الطرق و لا يُحلّ و لا يباع و لا يجوز لإمام و لا سلطان و لا أمير و لا مأمور و لا قاض و لا حاكم يؤمن بالله العظيم و اليوم الآخر (أن يغيره و لا أن يبدله)[2104] و لا أن يقدح فيه و لا أن يبطله فمن سعى في خرابه و تبديله "لَعْنَةُ اللهِ وَالْمَلٰٓئِكَةِ وَالنَّاسِ اَجْمَعِينٌ"[2105]. ولا تقبل الله منه صرفًا و لا عدلًا و لا صومًا و لاصلوة و لاصدقة و لا حجًا و لا جهادًا "وَغَضِبَ اللهُ عَلَيْهِمْ وَلَعَنَهُمْ وَاَعَدَّ لَهُمْ جَهَنَّمَ وَسَاءَتْ مَصِيرًا"[2106] و اعذبه كما "وَيُعَذِّبَ الْمُنَافِقِينَ وَالْمُنَافِقَاتِ وَالْمُشْرِكِينَ وَالْمُشْرِكَاتِ الظَّانِّينَ بِاللهِ ظَنَّ السَّوْءِ"[2107] "وَ غَضِبَ اللهُ عَلَيْهِ وَلَعَنَهُ وَاَعَدَّ لَهُ عَذَابًا عَظِيمًا"[2108]

(14) و أجر الواقف على الله فيما قصده و نواه و أمره[2109] و ابتغاه "فَمَنْ بَدَّلَهُ بَعْدَ مَا سَمِعَهُ فَاِنَّمَا اِثْمُهُ عَلَى الَّذِينَ يُبَدِّلُونَهُ اِنَّ اللهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ"[2110] و قد حكم بعد مرافعة أمر إلى الحاكم العادل المسجل أعلاه هو مولاه أفضل المتأخرين قدوة المحققين استاذ الأئمة سلطان الحقيق شيخ شيوخ القضاة في الممالك حجة الإسلام و المسلمين وارث الأنبياء و المرسلين ناصح الملوك و السلاطين ابو الثناء و الوفاء محمود ابن ابو بكر بن احمد الارموي مدّ الله ظله و حرس إقباله و عمره و حكم بصحة الوقف المذكور بامر الواقف المذكور خلد الله سلطانه و قضى بلزومه حكمًا شرعيًا وقفًا مبرمًا

[2099] Belgede bu kelime (تفاوة) şeklinde yazılmış. Ancak yazım kuralı açsından (تفاوت) şeklinde olması daha doğru olacağı içi bu şekilde yazdık.

[2100] Belgede bu kelime (المشيخته) şeklinde yazılmış. Ancak yazım kuralı açsından (مشيخة) şeklinde olması daha doğru olacağı içi bu şekilde yazdık.

[2101] Belgede bu kelimenin olduğu yıpranıp yırtıldığı için bulunmamakta ancak siyak-sibak ve mana açısından bu şekilde olacağını düşünerek hem metne hem de tercümesine parantez içerisinde ekledik.

[2102] Belgede bu kelime üzerinde mürekkep lekesi olduğu için tam olarak okunamadı ancak kuvvetle muhtemel bu şekilde olduğunu düşündüğümüz için bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.

[2103] Belgede bu kelime (فصارة) şeklinde yazılmış ancak imla açısından (فصارت) şeklinde olmasının daha doğru olacağını ve yanlış yazılmış olduğunu düşünerek bu şekilde yazdık.

[2104] Parantez içerisindeki kelimeler yıprandığı ve silindiği için okunamadı ancak VGMA'da 582-1/247/173 numara ile kayıtlı olan ve mevkuf ve mevkufun aleyh dışında diğer noktalarda birkaç kelime ve ibare dışında neredeyse birebir olan vakfiyeden ve manadan da hareketle kuvvetle muhtemel bu şekilde olacağını düşünerek bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.

[2105] Bakara Suresi 2/161; Âl-i İmran Suresi 3/87.

[2106] Fetih Suresi 48/6.

[2107] Fetih Suresi 48/6.

[2108] Nisa Suresi 4/93.

[2109] Belgede bu kelime (و أمر) şeklinde yazılmış. Ancak siyak sibaktan (أمره) şeklinde olması daha doğru olacağı içi bu şekilde yazdık.

[2110] Bakara Suresi 2/181.

(15) و أشهد على حكمه و قضائه جماعة[2111] من الأمة و العلماء العدولين و الأمناء الحاضرين بمجلسه الشريف و محفله المنيف في أواسط شعبان المعظم سنة اثنى و سبعين و ستمائة.

(16) شهد بما فيه ..... بن يوسف / شهد بما خواجه محمد بن حسين العلوي / شهد بما فيه سليمان بن ..... / شهد بما فيه سيد حسن بن سيد اسكندر .... / شهد بما فيه ..... بن محمود / شهد بما فيه علي بن يوسف / شهد بما فيه الحاج صلاح الدين بن عثمان / شهد بما فيه عمر ابن مصلح الحافظ / شهد بما فيه محمد ابن ابو بكر .... / شهد بما فيه محمد بن علي الفاروق / شهد بما فيه يوسف بن ..... بن يعقوب الحافظ / شهد بما فيه ..... بن محمد الشرازي / شهد بما فيه ..... بن .....

4.10.4.4. Vakfiye[2112] Değerlendirme:

Vakfiye, (H.) 10-20.08.672 (M. 19 Şubat-1 Mart 1274) tarihli olup Osmanlı döneminde kıymetli kağıt hüviyetinde matbu ve mühürlü bir kağıda el yazısı ile istinsah edilen ve üzerinde kopya nüsha olduğu belirtilen rulo halinde bir belgedir. Vakfiyenin asıl metnine başlanmadan önce farklı tarihlerde, isimleri yazılan ve dönemlerinin hakimleri oldukları belirtilen şahıslar tarafından istinsah edilen suretlerin/kopyaların aslına uygun olduğunun onaylandığı/imzalandığı kaydedilmektedir. İncelediğimiz vakfiye VGMA'da "(Dolap Kutusu: (8/-) / Dosya No: (2/-) / Gömlek No: (0/0) / Sayfa:8)" envanter numarası ile kayıtlıdır. Aynı tarihli ve VGMA'da "Defter No: 582-1 / Sayfa No: 247 / Sra No: 173" numara ile kayıtlı diğer bir vakfiyenin mükerreri olduğu belirtilmektedir. Ancak bu iki belge karşılaştırıldığında vâkıfın, onaylayan hâkmin, bazı şahitlerin aynı kişiler olduğu, bazı küçük kelime farklılıkları dışında vakfiyelerin cümlelerinin de aynı olduğu ancak mevkufun aleyhlerin ve mevkufun farklı olduğu görülmektedir. VGMA'da "Defter No: 582-1 / Sayfa No: 247 / Sıra No: 173" numara ile kayıtlı vakfiye Şeyh Behlül Dânâ Zaviyesi ve Türbesi için tesis edilmiştir.

Vakfiyede vâkıfın Ebü'l-feth (fethin babası), Keyhüsrev b. Rukneddin Kılıçarsan b. Gıyaseddin Keyhüsrev b. Aladdin Keykubad olduğu, vakfın "zaviyenin ve türbenin maslahatına" bir vakıf olduğu , dârü'z-zâkirîn (zikir evi, zikredenlerin evi) olarak isimlendirilen zaviyeyi ise vâkıfın yani III. Gıyaseddin'in babası (IV.) Rükneddin Kılıç Arslan'ın Şeyh Merzuban diye meşhur Şeyh Mamud b. Seyyid Ali el-Hüseyin el-Bağdâd(î) için inşa ettirdiği kaydedilmektedir. Bu ifadeleri göz önünde bulundurduğumuzda vakfiyenin tanzim tarihinde (1274) dönemin sultanının III.

[2111] Belgede bu kelime (جماعت) şeklinde yazılmış. Ancak yazım kuralları gereği (جماعة) şeklinde olması daha doğru olacağından bu şekilde yazdık.
[2112] VGMA'da "(Dolap Kutusu: (8/-) / Dosya No: (2/-) / Gömlek No: (0/0) / Sayfa:8).

Keyhüsrev (M. 1266-1284) olduğunu, bânîsinin vâkıfın yani III. Keyhüsrev'in babası IV. Kılıçarslan olduğu, dolayısıyla zaviyenin M. 1249-1266 tarihleri arasında bir dönemde, türbenin ise zaviyenin inşasından sonra vakfın tanziminden önce yani 1249 ile 1274 tarihleri arasında bir zamanda inşa edildiği anlaşılmaktadır.

Mevkufun aleyh eserlerin yerlerinin de Sivas'a bağlı Zara yakınlarında olduğu belirtilmektedir. Günümüzde de Zara ilçesine bağlı Tekke Köy'de Şeyh Merzuban Türbesi olarak bilinen bir türbe bulunmaktadır. Geçmişte de köy Şeyh Merzuban Köyü olarak bilinmektedir. Vakfiyede de sayılan mevkuflardan ilki Şeyh Köyü olarak ifade edilmektedir ki kuvvetle muhtemel bu köy o dönem zaviyenin kurulduğu köyün ismidir. Çevresinde Dip Yol, …… Derbendi (Geçidi), Erzincan Yolu gibi yol ve geçitlerin olduğu bir kavşağa kurulduğu anlaşılan zaviye o dönemde Anadolu'nun muhtelif kırsal alanlarında ve daha çok yol güzergahlarındaki ıssız geçitlerde tesis edilmiş olan diğer benzeri zaviyelerle aynı konumda yer aldığını göstermektedir[2113].

Kendisi için zaviye inşa ettirilen kişini "Şeyh Merzuban" diye meşhur olduğu ancak asıl adının "Şeyh Mamud b. Seyyid Ali el-Hüseyin el-Bağdâd(î)" olduğu belirtilmektedir. el-Bağdâd(î)" künyesinden Şeyh Merzuban'ın Bağdatlı olduğu anlaşılmaktadır. Merzuban diye meşhur olmasından da komutan veya uç beyi gibi bir görevi olduğu düşünülebilir. Çünkü eski Farsça merz "sınır" ve pân "bekçi" kelimelerinin birleşiminden oluşan "merzuban" tabiri "sınır bekçisi, sınır kumandanı, uç beyi" gibi anlamlar taşır[2114]. Ayrıca Hasan Yüksel 1536'da Şeybekoglu Korkut Bey b. Mirza Muhammed ve kız kardeşi Müslime Hatun tarafından bu zaviye için tesis edilen vakfiyede Şeyh Marzubân'ın kimliği "Şeyh Mahmud b. Şeyh Ali el-Hüsynî el-Bağdadî el-Vefaî el- Hanefî" olarak verildiğini, buradan da Vefaî Tarikatı'na ve Hanefî Mezhebi'ne mensup olduğunun anlaşıldığını ifade eder[2115].

Vâkıf, gelip gidenlere yemek yedirme görevini yani zaviyenin hizmetini yürütmeleri için meşihati (şeyhlik görevini) ve tevliyeyi Şeyh Merzuban'ın, nesilden nesile devam erkek evlatlarına ve torunlarına vermektedir. Bunların içinden de önceliğin en sâlih olan kişi de olmasını şart koşmaktadır. Vakfiyede zaviyede kaç

[2113] Ömer Lütfi Barkan, "Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskan ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler", *Vakıflar Dergisi*, S. 2, Ankara 1942, s.279-386; Ahmet Yaşar Ocak, "Zaviyeler (Dini, Sosyal ve Kültürel Tarih Açısından Bir Deneme)", s.247-269.
[2114] Tahsin Yazıcı, "Merzübân", *TDVİ A*, C. 29, Ankara 2004, s.255.
[2115] Hasan Yüksel, "Selçuklular Döneminden Kalma Bir Vefaî Zaviyesi (Şeyh Marzubân Zaviyesi)." *Vakıflar Dergisi*, S. 25, Ankara 1995, s.237.

görevlinin olduğu veya kaç kişiye hizmet verdiği gibi detaylar belirtilmemektedir. Muhtemelen zaviyenin bânîsi IV. Kılıçarslan, zaviye için bir vakıf tanzim etmiş ve vakfiyesinde bu görevlileri belirlemiş; III. Keyhüsrev'in vakfı da bir ilave kabilinden olduğu için burada bahsedilmemiş olabilir.

Vakfı yapan sultan için Arap ve Acem mülkünün efendisi, hanîf[2116] dinin kökünü (temelini) koruyan, sultanların sultanı,[2117] dinin ve dünyanın yardımcısı, Emirü'l-Mü'minînin destekçisi gibi sıfatlar kullanılmaktadır. Burada dikkat çekici iki husus vardır. Birincisi Emirü'l-Mü'minînin olarak ifade edilen dönemin halifesine siyaseten olmasa da dinen bağlı olunduğu, ikinci olarak da devletin ve dolayısıyla halkın Hanefi Mezhebi'ne tabi olduğu anlaşılmaktadır.

Vakfiyede Zara'nın "Dâru'l-Alâ (دار العلا) (yüksek dereceli yurt)" şeklinde tavsif edilen Sivas'a bağlı olduğu anlaşılmaktadır. Sahipata Fahreddin Ali b. Hüseyin tarafından inşa ettirilen Sivas Gök Merese'ye ait vakfiyede ve Sivas Gölova Şeyh Behlül Dânâ Zaviyesi vakfiyesinde de Sivas şehri ile ilgili olarak bu ifade kullanılmaktadır. Bu ifade genel bir övgü amacından ziyade tarihte bazı önemli şehirlere kendilerine has bir unvan verildiğini bilmekteyiz ve Sivas şehrinin de bu şekilde bir unvana sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Vakfiye, "Hakiki sultan, memleketlerdeki (ülkedeki) kadıların kadısı, şeyhlerin (hocaların) şeyhi (hocası), İslâm ve Müslümanların sığınağı, enbiyânın ve resullerin vârisi, sultanların ve kralların nasihatçisi" gibi sıfatlarla tavsif edilen Ebu's-Senâ ve'l-Vakâr (övgü ve vakar sahibi) el-Urmevî adlı kişinin tescili/onayı/imzası ile vakıf bağlayıcı olduğuna karar verildiği kaydedilmiştir. Sahipata Fahreddin Ali b. Hüseyin tarafından inşa ettirilen, VGMA'da "Defter No: 592 / Sayfa No: 101 / Sra No: 91" envanter numarası ile kayıtlı olan Sivas Gök Merese Vakfı'nı tasdik eden hâkimin ismi "Ebu's-Senâ Muhammed b. Ebî(û) Bekir b. Ahmed el-Urmevî" yine VGMA'da "Defter No: 582-1 / Sayfa No: 247 / Sra No: 173" envanter numarası ile kayıtlı ve bu eser gibi IV. Kılıçarslan tarafından inşa ettirilen Şeyh Behlül Dânâ Zaviyesi Vakfını tasdik eden hakimin adı da Ebu's-Senâ v'l-Vefâ Muhammed ibn Ebu Bekir b. Ahmed el-U(e)rmevî olarak geçmektedir. Baktığımızda aynı şehirde ve tarihsel olarak birbirine yakın bir

[2116] Kelime belgede (الحنفي) şeklinde yazılmış. Ancak kelime kendinden önce gelen (الدين) kelimesi ile birlikte (الدين الحنفي) şeklinde yazıldığı için (الحنيفي) şeklinde olabileceğini düşündüğümüzden buna göre mana verdik. Ancak (الدين الحنفي) şeklinde de Hanefi dininin değil de "Hanefi mezhebinin temellerini koruyan" diye yorumlanıp tercüme edilebilir.

[2117] Belgede bu kelimenin yanındaki derkenar notunda (سلطان كيخسرو ابن قليج ارسلان) yazılıdır.

zaman diliminde gerçekleşen bu vakıfların aynı kişi tarafından tasdik edildiği anlaşılmaktadır. Diğer vakfiyelerde de "kadı'l-kudat" görevinde olduğu anlaşılan bu şahsın dönemin önemli simalarından biri olduğu açıktır.

4.10.5. Sivas Gök Medrese (Sahibiye Medresesi) ve Sahib Ata Dârü'z-Ziyâfesi

4.10.5.1. Mimari:

4.10.5.1.a. Sivas Gök Medrese (Sahibiye Medresesi) Mimarisi:

Gök Medrese'nin taç kapısında kapı açıklığının hemen üzerindeki kitabesinden (Foto. 225), yine taç kapının saçak altındaki kitabesinden (Foto. 226) ve taç kapının solunda/kuzeyinde yer alan çeşmenin kitabesinden (Foto. 228) Keyhüsrev b. Kılıç Arslan döneminde inşa edildiği anlaşılmaktadır. Vakfiyesinden de vakfının "Ebu'l-Feth Keyhüsrev b. Sultan Rükneddin Kılıçarslan İbn Sultan Gıyaseddin Keyhüsrev b. Alaaddin Keykubad" döneminde düzenlendiğini anlıyoruzki kitabe ile aynı döneme tekabül etmektedir. Taç kapıda kapı açıklığının hemen üzerindeki kitabesinde ve ana (doğu) eyvan kitabesinde (Foto. 229) 01.01.670 (M. 09.08.1271) tarihinde inşa edildiği kaydedilmektedir. Vakfiyesi ise H. 24 Zilhicce 678 (M. 26 Nisan 1280) tarihinde tanzim edilip H. 19 Şevval 694 (M. 1 Eylül 1295) senesinde hâkim tarafından tasdik edilen ve H. Zilkade 680 (M. Şubat/Mart 1282) tarihinde tanzim edilen iki bölümden müteşekkildir.

Eserin bânisi ise taç kapısında kapı açıklığının hemen üzerindeki kitabesinde (Foto. 227), taç kapının solunda/kuzeyinde yer alan çeşme kitabesinde (Foto. 228) ve ana (doğu) eyvan kitabesinde (Foto. 229) Ali b. Hüseyin olarak geçmektedir. Vakfiyesinde ise "Ali b. Hüseyin b. Hacı Ebî(u) Bekir el-Konevî" şeklinde geçmektedir. Mimarı ile ilgili vakfiyesinde herhangi bir isim zikredilmezken yapının taç kapı nişinin kuzey ve güney duvarlarındaki mihrâbiyelerin üst köşelerine bulunan kitabelerde "عمل استاذ كالويان القنوي" (Üstad Kâlüyân el-Konevî işidir.) (Foto. 227) şeklinde kaydedilmiştir.

Günümüzde Gök Medrese diye bilinen ve müze olarak kullanılan yapının ismi vakfiyesinde "Medrese-i Sahibiyye-i Fahriyye" olarak geçmektedir. Sonraki dönemlerde, Mescid-i Medrese, Medrese-i Sahib ve XVIII. yüzyıldan itibaren de Gök Medrese olarak isimlendirilmiştir[2118]. Gök Medrese olarak isimlendirilmesi ise çinilerinin firuze renkli olmasından kaynaklıdır[2119]. Ayrıca günümüzde bânisi Sahib

[2118] Ömer Demirel, *Osmanlı Vakıf-Şehir İlişkisine Bir Örnek: Sivas Şehir Hayatında Vakıfların Rolü*, Ankara 2000, s.19, 71.
[2119] Özkan Ertuğrul, "Gök Medrese", *TDVİA*, C. 14, İstanbul 1996, s.138.

Ata'ya atfen "Sahibiye Medresesi" olarak da isimlendirilmektedir. Evliya Çelebi ise medreseyi Kızıl Medrese olarak tanıtmaktadır[2120]. Vakfiyesinde değişik tarihlerde yapılan tadilatlarla birlikte büyük ölçüde asli halini koruyarak bugüne ulaşabilen medrese, iki minare ve çeşme dışında bir de darü'z-ziyafeden bahsedilmektedir ancak dârü'z-ziyafeden günümüze herhangi bir iz kalmamıştır.

Sivas merkezde Gök Medrese Mahallesi'nde bulunan medrese açık avlulu ve dört eyvanlı bir plana (Çizim 28, 29) sahip olan yapı doğu-batı yönünde konumlanmıştır ve batı yönündeki taç kapıdan girilir. Bazı araştırmacılar tarafından tek katlı, bazıları tarafından ise iki katlı olduğu değerlendirilmektedir. İki katlı olduğunu düşünenler üst kotlarda yer alan mazgal pencerelere[2121], ikinci kata çıkış için kullanıldığı varsayılan merdivene ve giriş eyvanı üzerinde yer alan bazı duvar işlerine[2122] bakarak bu kanaate varmışlardır. Ayrıca Evliya Çelebi, Seyahatnamesinde yapının altlı üstlü seksen adet odaya sahip olduğundan ve eğitimin kışın alt katta yazın üst katlarda yapıldığını belirtmektedir[2123]. Günümüzde ise medresenin üstü, avlusu hariç ikinci bir kat hissi verecek şekilde çatı ile örtülüdür.

Medrese güneydoğu tarafındaki taşkın bölüm nedeniyle yamuk bir dikdörtgen biçimindedir (Çizim 30, 31). Genel olarak moloz taşla inşa edilmiş olan yapının dış yüzeylerinde kesme taş kullanılmıştır. Özellikle taç kapıda olmak üzere bazı bölümlerde beyaz ve gri mermer, diğer bazı bölümlerde de kalker kullanılmıştır. Minarelerde, yan eyvanların yani güney ve kuzey eyvanların tonozlarında ve kubbelerde ise tuğla malzeme kullanılmıştır. Genel hatlarıyla taş, tuğla ve çini mozaik tezyinatı gibi farklı bezeme stilleri açısından ve bitkisel, rûmî ve geometrik motif çeşitliliği açısından oldukça zengindir. Taç kapsında, minarelerinde, giriş eyvanının iki yanındaki mescid ve dâru'l-kurrada, eyvanlarda, odaların kapı ve pencerelerinin üzerlerinde farklı ayet ve hadislerden iktibas edilmiş veya kelâm-ı kibar kabilinden çoğu da Selçuklu sülüsü ile yazılmış pek çok kitabe yer almaktadır. Fakat biz burada yapının genel mimari yapısından bahsedeceğiz.

[2120] Evliya Çelebi, *Seyahatname,* İstanbul 1998, s.90.
[2121] Can Mehmet Hersek, *Fetihten Osmanlı Dönemine Kadar Sivas Şehri Anıtları*, Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 1993, s.209.
[2122] Bkz. Orhan Cezmi Tuncer, "Sahip Ata (Gök) Medrese İle ilgili Çalışmalar", *Vakıflar Dergisi,* S. 28, Ankara 2004, s.121-140.
[2123] Evliya Çelebi, *Seyahatna*me, İstanbul 1998, s.90.

Medreseye batı cephesinin orta noktasında yer alan taç kapıdan girilmekte olup medresenin en gösterişli ve hareketli cephesi bu cephedir (Foto. 230). Taç kapının iki yanında simetrik olarak yerleştirilmiş, kaideleri taç kapı ile bütünleşen sırlı tuğla ve çinilerle bezenmiş tek şerefeli iki minare yükselmektedir. Minare kaidelerinin iki yanında sağdaki/güneydeki mescide soldaki/kuzeydeki dershaneye ait birbiriyle simetrik mukarnas kavsaralı birer pencere (Foto. 234, 235) bulunmaktadır. Taç kapının kuzeyinde/solunda kalan beden duvarının ortasında cephenin simetrisini bozmakla birlikte cepheye hareketlilik ve estetik katan üç lüleli bir çeşme (Foto. 236, 237) yer almaktadır. Çeşmenin üstünde ise küçük bir pencere açıklığı formunda olan fakat günümüzde kapalı olan bir bölüm bulunmaktadır. Taç kapının güneyinde/sağında kalan beden duvarında, kuzeyde çeşmenin üzerindeki pencere formundaki kapalı bölümün simetrisine yerleştirilmiş bir pencere açıklığı bulunmaktadır. Taç kapı cephesinin yani batı cephesinin güney ve kuzey köşelerinde de birbiriyle simetrik olarak yerleştirilmiş alt kısmında yüksek kabartmalı rumi ve bitkisel motifler ve üst kısmında daha hafif kabartmalı olarak geometrik bezemeli köşe kuleleri (238, 239) yer almaktadır. Cephe süslemesinde lotus, palmet, hayat ağacı ve nar gibi bitkisel motifler; rûmî desenler ve geometrik kompozisyonların yanı sıra burçları temsil eden ve Türklerin on iki hayvanlı takvimlerinde bulunan[2124] ejder, koç, yılan, aslan vb. hayvanların başlarının tasviri dikkat çekmektedir. (Foto. 240)

Medrese batı cephesinin iki köşesi dışında doğu cephesinin iki köşesinde toplam dört (4) köşe kulesi, güney cephesinde üç Kuzey cephesinde de iki olmak üzere toplam beş (5) adet de payanda/istinat kulesi ile desteklenmektedir. Giriş/batı cephesi dışındaki (Foto. 232, 233) cepheler oldukça sadedir. Güney cephede doğuya yakın olan kısım dışarıya taşkın bir şekilde yapılmıştır. Ayrıca batı cephesinin dışındaki cephelerde farklı boyutlarda pencere açıklıkları bulunmaktadır.

Batı cephede yer alan taç kapı, yapının beden duvarlarından hem çıkıntı yaparak hem de daha yüksek yapılarak ön plana çıkarılmıştır. Neredeyse hiç boş yer kalmayacak şekilde ince işçilikli bitkisel, geometrik ve rûmî motiflerle bezenmiş olan taç kapıda mermer malzeme kullanılmıştır. Kapı nişinin ön yüzü sütuncelerle başlar ve iki yanında (güneyde ve kuzeyde) taç kapıyı andırır şekilde süslü mihrabiyeler (Foto. 241, 242) yer almaktadır. Bu mihrâbiyelerin üst köşelerine ise mimarın isminin yazılı olduğu

[2124] Ahmet Çaycı, *Anadolu Selçuklu sanatında Gezegen ve Burç Tasvirleri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2002,

karşılıklı iki kitabe (Foto. 227) yer almaktadır. Kapı açıklığı basık kemerli olup bu kemerin hemen üzerinde inşa tarihi ve bânînin isminin yazılı olduğu kitabe (Foto. 225) yer almaktadır. Kapı nişi mukarnas kavsaralı olup Bakara sûresinin 285 ve 286. ayetlerinin yazılı olduğu sağır bir sivri kemer ile çevrelenmektedir. En dışta ise içleri kabartma tekniğiyle yapılmış geometrik ve bitkisel motiflerle bezeli beş bordür ile çevrelenmektedir. Kapı nişinin köşebendinde nişi çevreleyen sivri kemerin içinde iki adet, dışında da iki adet olmak üzere toplam dört adet yuvarlak boşluk bulunmaktadır. Kuvvetle muhtemel bu boşlukların içerisinde daha önce kabaralar bulunmaktaydı. Kapı nişini çerçeveleyen sağır sivri kemer ile en dıştaki bordürlerin arasında yani saçağın altında eserin dönemin sultanının isminin yer aldığı başka bir kitâbe (Foto. 226) yer almaktadır. Taç kapı en üstte ise rûmî desenlerle bezenmiş 9 adet dendan ile sona ermektedir. (Foto. 230, 231)

Taç kapıyla uyum içinde, taç kapının sağında ve solunda birbiriyle simetrik olarak inşa edilen tek şerefeli iki minare yer almaktadır. Minarelerin kaide kaplamaları mermerdendir. Kaidelerinin en altında göz hizasında içinde Kalem Suresi'nden ayetlerin yer aldığı sekizgen bir çerçeve, sekizgen çerçevenin üzerinde bir kemer içine alınmış içinde bazı hayvan figürleri de yer alan hayat ağacı, hayat ağacının üzerinde kare çerçeve içine alınmış geçmeli bir sekizgen ve sekizgenin içinde de minare kaidesini/kovasını aydınlatan küçük bir pencere, geçmeli sekizgen bölümün üzerinde ise bir kitabe yer alır. Bu kitabeden sonraki bölüm tuğla malzeme ile yapılmıştır. Kitabeden sonra turkuaz renkli çinili bir madalyon ve bu madalyonunu üzerinde de turkuaz tek renk çini mozaikli bir pano (Foto. 243, 244) yer alır. Minarenin pabuç kısmının dört cephesinin orta alanında, turkuaz-koyu patlıcan moru çinilerle süslü, dikdörtgen formlu, sivri kemerli panolar yer almaktadır. Minarenin gövdesi ise yivli olup yivlerinin arası, fîrûze renkli sırlı tuğlaların üst üste sıralanmasıyla meydana getirilen kaval silmelerle ayrılmıştır. Ayrıca minareleri üzerine yine fîrûze çinilerle zikzak motifli süslemeler yapılmıştır. Şerefenin altında turkuaz ve koyu patlıcan moru çinilerden oluşturulmuş geniş bir yazı kuşağı vardır (Foto. 245). Tuğlaların kirpi saçak şeklinde dizilim yapmasıyla şerefe için genişletme sağlanmış ve tuğlalardan düz örgü ile de korkuluğu yapılmıştır. Şerefenin üst kısım da sırsız tuğla malzemeden düz örgüyle yapılmıştır (Foto. 245). Minare son olarak konik bir külahla son bulmaktadır.

Taç kapının sağında/güneyde ve solunda/kuzeyinde minare kaidelerinden hemen sonra sağdaki/güneydeki mescide soldaki/kuzeydeki dâru'l-kurra olarak bilinen

odaya açılan ve birbiriyle simetrik olan iki pencere (Foto. 234, 235) bulunmaktadır. Pencere nişleri mukarnas kavsaralı olup nişlerin ön yüzündeki köşelerde sütunceler bulunmakta ve nişin üzerinde basık bir sivri kemer yer almaktadır. Kemerin hemen üstünde de bir kitabe bulunmaktadır.

Batı cephesinde taç kapının sol/kuzey tarafında cephedeki simetriği bozmakla birlikte cepheye zenginlik veren ve hareketlilik sağlayan bir çeşme (Foto. 236, 237) bulunmaktadır. Yonca yaprağı şeklinde farklı renkteki taşlarla almaşık örgü şeklinde yapılmış üç dilimli bir kemeri, üç lülesi ve iki satırlık kitabesi bulunmaktadır. Kitabede (Foto. 228) çeşmenin inşasını, Keyhüsrev b. Kılıçarslan döneminde medresenin de bânîsi olan Ali b. Hüseyin'in emrettiği kaydedilmektedir. Çeşmenin çerçeve köşe payeleri kalker, ayna taşı mermerdir. Tüm bunları en dışta geometrik bir bordür çerçevelemektedir.

Taç kapıdan yıldız tonoz ile örtülü giriş eyvanına geçilmektedir. Giriş eyvanının güneyinde/sağında yer alan kapıdan mescide geçilmektedir. Kapının üzerindeki kitabede Cin sûresinin 18. ayeti (Şüphesiz mescidler Allah'ındır; o halde (oralarda) Allah'la beraber hiç kimseye ibadet etmeyin.) yazılıdır. Güneyindeki mihrabında (Foto. 247) tuğla malzeme kullanılmış ve beş bölümden oluşan mor ve turkuaz renkli mozaik çinilerle kaplı bordürlerle çerçevelenmiştir. Bordürlerden en geniş olanına ise kûfî hattıyla Ayete'l-Kürsi yazılmıştır. Batı cephesine ve avlu cephesine açılan iki pencere ile aydınlatılmaktadır. Üst örtüsü ise tuğla malzemeden yapılmış ve çini moziklerle kaplanmış kubbe olup kubbeye (Foto. 248) Türk üçgenleri ile geçiş sağlanmaktadır. Türk üçgenlerinin yüzeyleri de çini mozaiklerle kaplanmıştır. Kubbe eteğinde de çini mozaikle çepeçeveli hadis-i şeriflerden oluşan bir kitabe yer almaktadır. Bir de minareye geçişi sağlayan bir merdiven bulunmaktadır. Mescidin hemen yanında yani medresenin güney batı köşesinde de bir oda yer almaktadır. Bu odanın üst örtüsü tonoz olup kapısı talebe odalarının önündeki revaklı koridora açılmaktadır.

Giriş eyvanının kuzeyinde/solunda yer alan kapıdan da dâru'l-kurra (Foto. 249) olarak bilinen mekana geçilmektedir. Kapının üzerindeki kitabe "Ümmetimin en hayırlı ibadeti Kur'an okumaktır." yazılıdır. Mekanda kullanılan büyük bir kemer vasıtasıyla oluşturulan kare form sonrasında kubbe yapılmış ve geçiş sağlanmıştır. Mescidde olduğu gibi dâru'l-kurrada da batı cephesine ve avlu cephesine açılan iki pencere ile aydınlatılmakta ve minareye çıkan bir merdiven yer almaktadır. Dâru'l-kurranın yanında yani medresenin kuzeybatı köşesinde üst örtüsü tonoz olan, girişi talebe

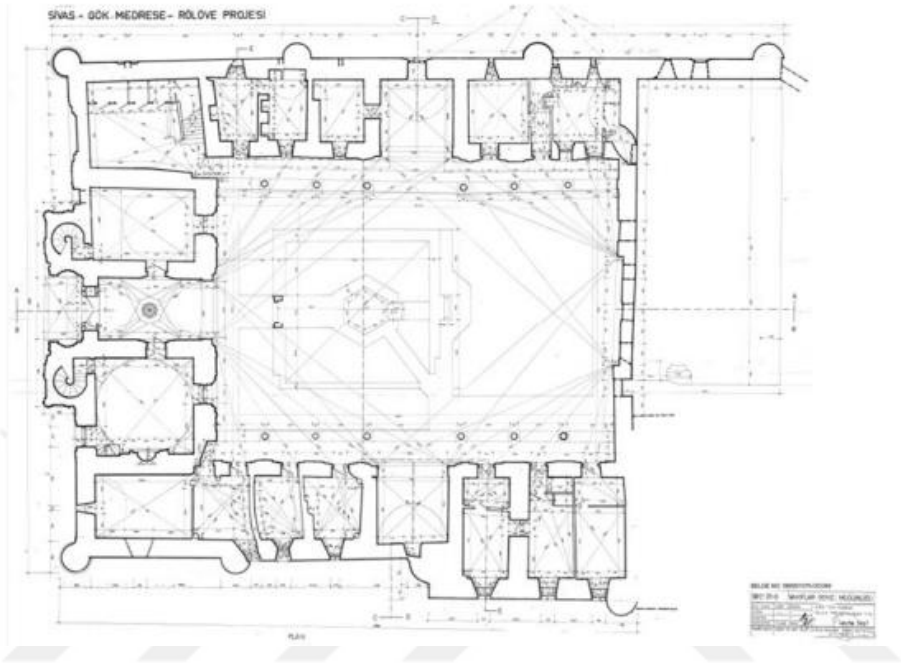
odalarının önündeki revaklı koridora açılan, ön/batı cephedeki çeşmenin hemen arkasına konumlanmış olan hela/abdesthane (Foto. 250) yer almaktadır. 4 kabinli abdesthanede musluğun olmadığı bir dönemde pis su ve temiz su kanallarının yer alması gelişmiş bir örnek olması açısından dikkat çekicidir.

Giriş eyvanından doğu batı yönünde uzanan dikdörtgen avluya (Foto. 251) geçilmektedir. Avludan giriş cephesine (Foto. 252) baktığımızda oldukça sade olup mescidin ve dâru'l-kurra'nın avluya açılan pencereleri ve kubbeleri görülmektedir. Girişin karşısında yani doğu cephede önünde revak bulunmayan ve direk avluya açılan ana eyvan (Foto. 253) yer almaktadır. Kuvvetle muhtemel yazlık dershane olarak kullanılan bu eyvan sivri kemerli bir tonoz örtüye sahiptir. Eyvanın hemen üzerinde güneyden kuzeye kesintisiz şekilde devam eden tek satırlık kitabe kuşağı (Foto. 229) yer almaktadır. Kitabede özet olarak medresenin yapımının H. 670 (M. 1271) tarihinde Ali b. Hüseyin tarafından emredildiği kaydedilmektedir. Ana eyvanın sağında/güneyinde ve solunda/kuzeyinde kapıları doğrudan avluya açılan, kuvvetle muhtemel kışlık dershane olarak kullanılan, sağdaki soldakine nispetle daha büyük olan ve medresenin en büyük kapalı mekânlarını oluşturan kare planlı ve kubbeli iki oda (Foto. 254) yer almaktadır.

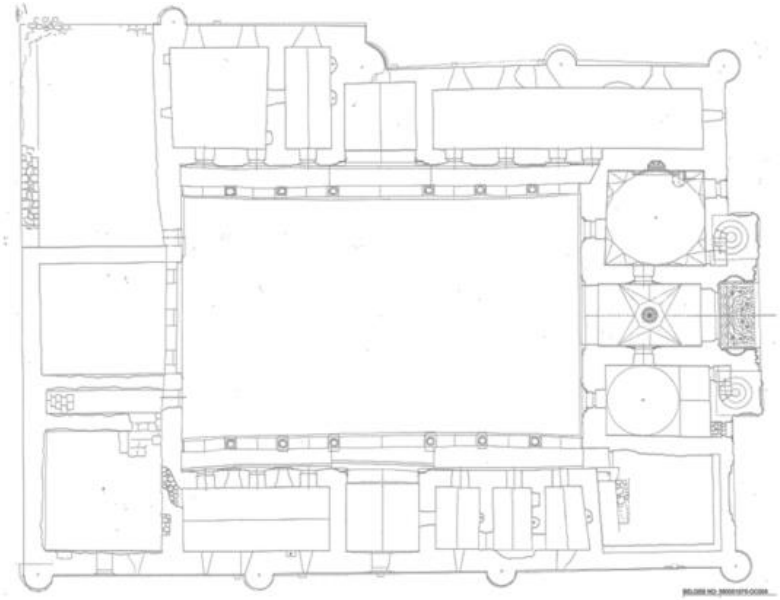
Avlunun sağ/güney ve sol/kuzey cepheler birbiriyle simetrik olup orta noktalarında eyvanlar eyvanların yanlarında da talebe odaları/hücreleri yer almaktadır (Foto. 255, 256) (Çizim 30, 31). Yan (güney ve kuzey) eyvanların sağında ve solunda üçer olmak üzere her bir cephede altı, karşılıklı her iki cephede de altışar olmak üzere toplam on iki talebe odası mevcuttur. Medresenin diğer beden duvarlarına göre daha taşkın olan güney doğu tarafına denk geldiği için güney doğuda yer alan üç talebe odası diğerlerine nispetle daha uzundur. Talebe odalarının ve eyvanların önünde ise revak dizesi sıralanır. Revaklar yedi kemerli olup eyvanların önüne denk gelen revak kemerleri diğerlerine göre daha geniştir. Sivri kemerli revakları her bir cephede altışar adet olmak üzere toplam on iki mermer sütun taşımaktadır. Sütunların başlıkları ve gövdeleri ise birbirinden farklıdır. Revak kemerleri ile talebe odaları/hücreleri arasında kalan alanın üstü günümüzde yapılmış diğer örneklerde olduğu gibi kapak taşları ile örtülüdür.

Birbirinin simetriği olan yan (güney ve kuzey) eyvanlar sivri tonozlu olup mavi ve turkuaz tonlarındaki çini mozaiklerle kaplıdır (Foto. 257, 258). Talebe odalarının/hücrelerinin her birinin çeşitli kurgudaki kemerli kapısı ve onun üzerinde

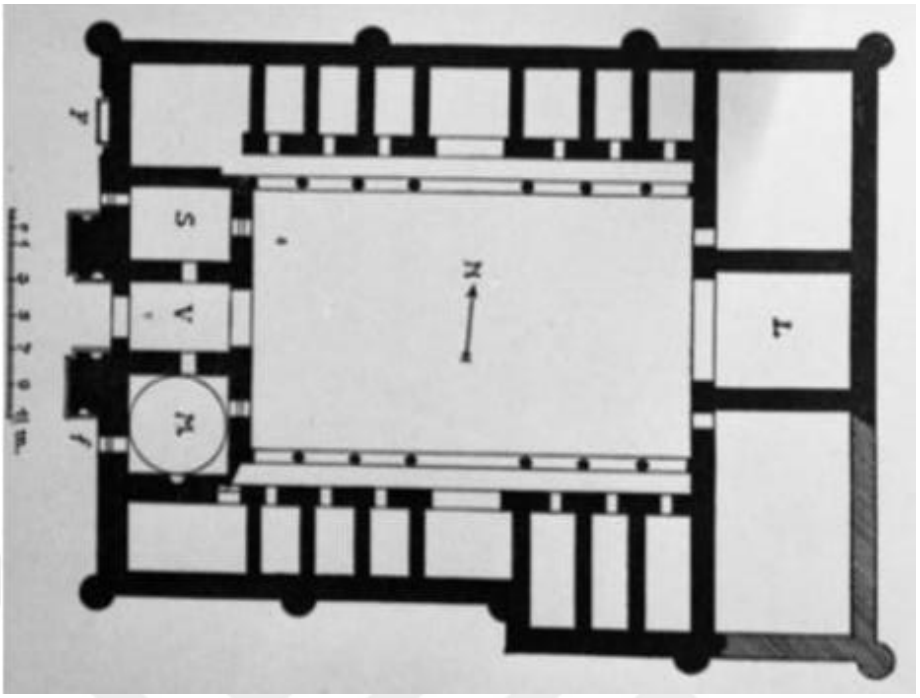
yer alan sivri kemerli pencere açıklığı bulunmaktadır. Bu kapılar revakların ortalarına denk gelecek şekilde olup her birinin üzerinde ilim, iyilik, doğruluk vb. temalara sahip hadis metinlerinden oluşan kitabeler yer almaktadır. Ayrıca bu odalar kapı üstlerinde ve beden duvarlarına yer alan pencerelerle aydınlatılmaktadır.

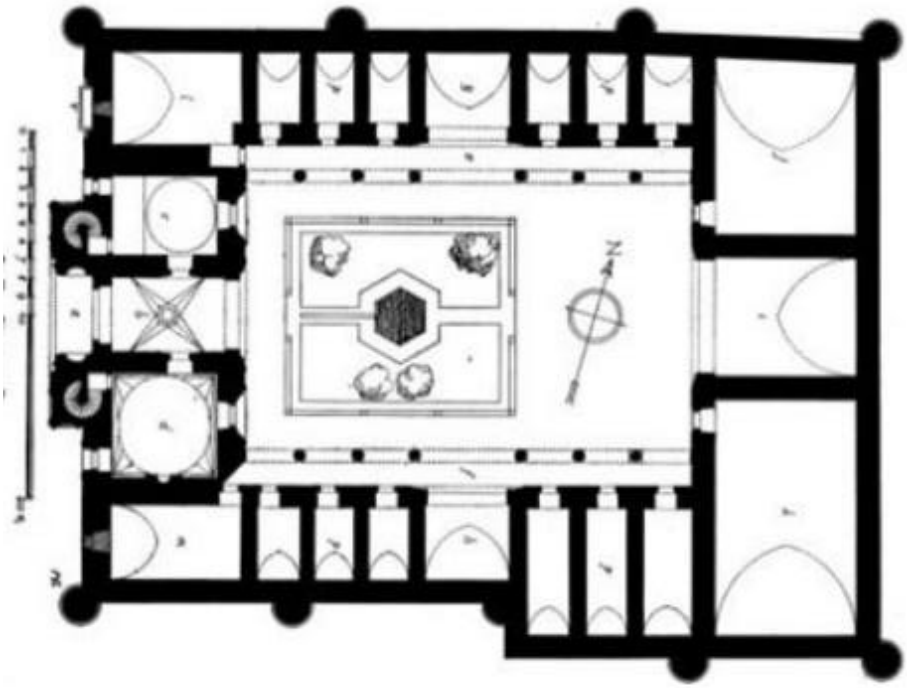
Çizim 28: Sivas Gök Medrese Planı, 1968 (VGMA)

Çizim 29: Sivas Gök Medrese Planı, 1979 (VGMA)

Çizim 30: Sivas Gök Medrese Planı, 1979 (M. V. Berchem'den 1917)

Çizim 31: Sivas Gök Medrese Planı, 1979 (A. Gabriel'den 1934)

امر بعمارة هذه المدرسة المباركة في ايام دولة السلطان الاعظم ساهنشاه المعظم غياث الدنيا و الدين كيخسرو بن قلج ارسلان خلد الله دولته الصاحب الاعظم الدستور المعظم ابو الخيرات و الحسنات فخر الدولة و الدين علي بن الحسين أحسن الله عاقبته في غرة محرم سنة يبعين و ستماية
Yüce Sultan, yüce şahların şahı, dinin ve dünyanın yardımcısı Keyhüsrev b. Kılıç Arslan -Allah devletini daim eylesin.- döneminde, yüce sahib, büyük devlet adamı, hayır ve hasenat sahibi, din ve devletin övüncü Ali b. Hüseyin -Allah sonunu hayır eylesin.- altı yüz yetmiş yılı muharrem ayının birinde (H. 01.01.670 / M. 09.08.1271) bu mübarek medresenin yapılmasını emretti.

Fotoğraf 225: Sivas Gök Medrese Taç Kapıda Kapısının Üstündeki İnşa Kitabesi, Metni ve Tercümesi

عمر في ايام دولة السلطان الاعظم شاهنشاه المعظم غياث الدنيا و الدين كيخسرو بن قلج ارسلان خلد الله دولته
Yüce sultan, yüce şahların şahı, dünyanın ve dinin yardımcısı Keyhüsrev b. Kılıç Arslan'ın -Allah devletini daim eylesin.- saltanatı zamanında yapılmıştır.

Fotoğraf 226: Sivas Gök Medrese Taç Kapının Saçak Altındaki Kitabesi, Metni ve Tercümesi

Üstad Kâlüyân el-Konevî işidir.	عمل استاذ كالويان القنوي

Fotoğraf 227: Sivas Gök Medrese Taç Kapı Mimar Kitabesi, Metni ve Tercümesi

امر باتشاء هذه العين في ايام دولة السلطتن الاعظم شاهنشاه المعظم غياث الدنيا و الدين ابي الفتح كيخسرو بن قلج ارسلان خاد الله دولته الصاحب الاعظم الدستور المعظم ابو الخيرات و الحسنات فخر الدولة و الدين علي بن الحسين احسن الله عاقبته

Bu çeşmenin yapılmasını, Büyük sultan Ebu'l-feth (fethin sahibi) Keyhüsrev b. Kılıçarslan -Allah devletini daim eylesin.- döneminde, yüce sahib ve büyük devlet adamı, hayır ve hasenat sahibi, din ve devletin övüncü Ali b. Hüseyin -Allah sonunu güzel eylesin.- emretti.

Fotoğraf 228: Sivas Gök Medrese Çeşme Kitabesi, Metni ve Tercümesi

امر باتساء هذه المدرسة المباركة تقربًا إلى الله تعالى الصاحب الاعظم الدستور المعظم هو ..... إلى ..... رسوم الكرم قوام ..... القاهرة و نظام الملة الظاهرة ابو الخيرات و الطاعات و الحسنات فخر الدولة و الدين علي بن الحسين خير الله عاقبته في غرة محرم سنة سبعين و ستماية

Allah'a yakın olmak (Allah'ın rızasını kazanmak) amacıyla, sahibü'l-azam ve düstûru'l-muazzam (baş vezir ve buyruk sahibi), ……., devlet otoritesinin direği, apaçık olan dinin düzenleyicisi, hayır, taat ve hasenat sahibi, din ve devletin övüncü Ali b. Hüseyin -Allah sonunu hayırlı eylesin.- altı yüz yetmiş senesinin muharrem ayının başında (H. 01.01.670 / M. 09.08.1271) bu mübarek medresenin yapımını emretti.

Fotoğraf 229: Sivas Gök Medrese Ana Eyvan (Doğu Eyvanı) Kitabesi, Metni ve Tercümesi

Fotoğraf 230: Sivas Gök Medrese Batı Cephesi Genel Görünüm

Fotoğraf 231: Sivas Gök Medrese Taç Kapı ve Minareleri Genel Görünüm

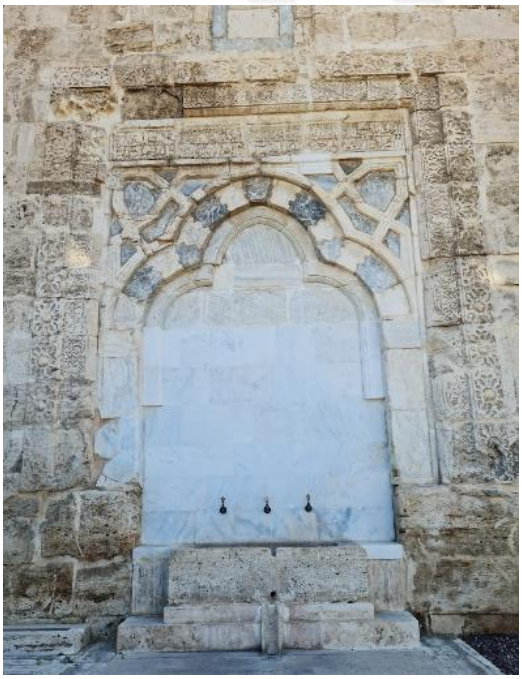
Fotoğraf 232: Sivas Gök Medrese Güney Cephesi

Fotoğraf 233: Sivas Gök Medrese Kuzey Cephesi

Fotoğraf 234, 235: Sivas Gök Medrese Batı Cephesi Dâru'l-Kurra (sol) ve Mescid (sağ) Pencereleri

Fotoğraf 236, 237: Sivas Gök Medrese Çeşmesi

Fotoğraf 238, 239: Sivas Gök Medrese Kuzeybatı (sol) ve Güneybatı (sağ) Köşe Payandaları (İstinat Kuleleri)

Fotoğraf 240: Sivas Gök Medrese Taç Kapı Hayvan Figürü Örnekleri

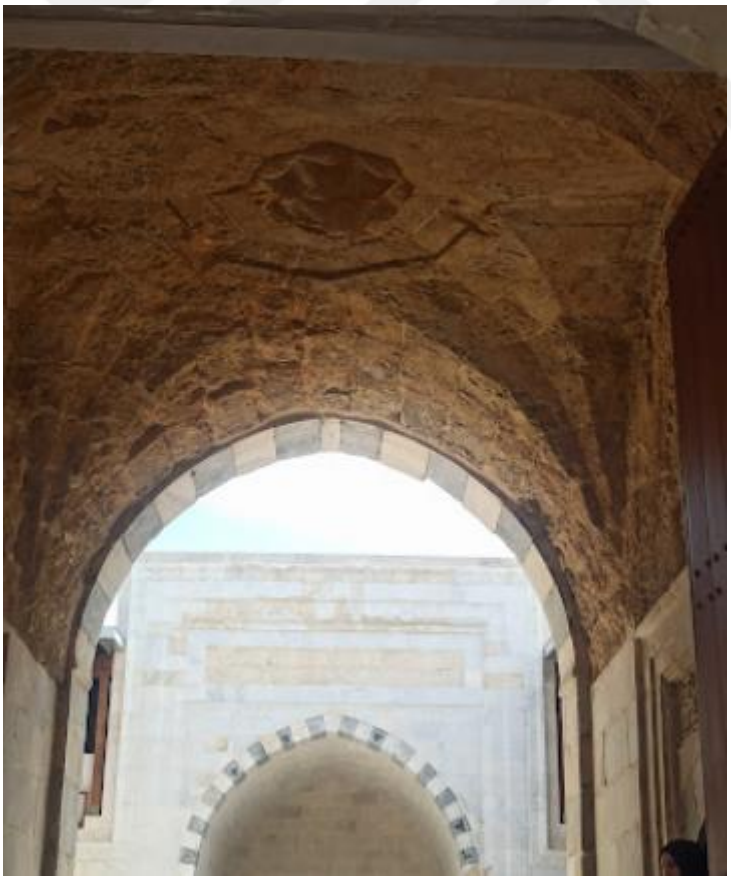

Fotoğraf 241, 242: Sivas Gök Medrese Taç Kapı Kuzey (sol) ve Güney (sağ) Mihrabiyeleri

Fotoğraf 243, 244: Svas Gök Medrese Minare Detayları (Çini Panolar: Sol / Şerefe: Sağ)

Fotoğraf 245: Svas Gök Medrese Minare Gövde Detayı

Fotoğraf 246: Svas Gök Medrese Giriş Eyvanının Tonoz Örtüsü

Fotoğraf 247: Svas Gök Medrese Mescidinin Mihrabı

Fotoğraf 248: Sivas Gök Medrese Mescidinin Kubbesi

Fotoğraf 249: Sivas Gök Medrese Dâru'l-Kurrası

Fotoğraf 250: Sivas Gök Medrese Abdesthanesi

Fotoğraf 251: Sivas Gök Medrese Avlusu

Fotoğraf 252: Sivas Gök Medrese Batı/Giriş Cephesinin Avludan Görünümü

Fotoğraf 253: Sivas Gök Medrese Doğu Cephesindeki Ana Eyvanı

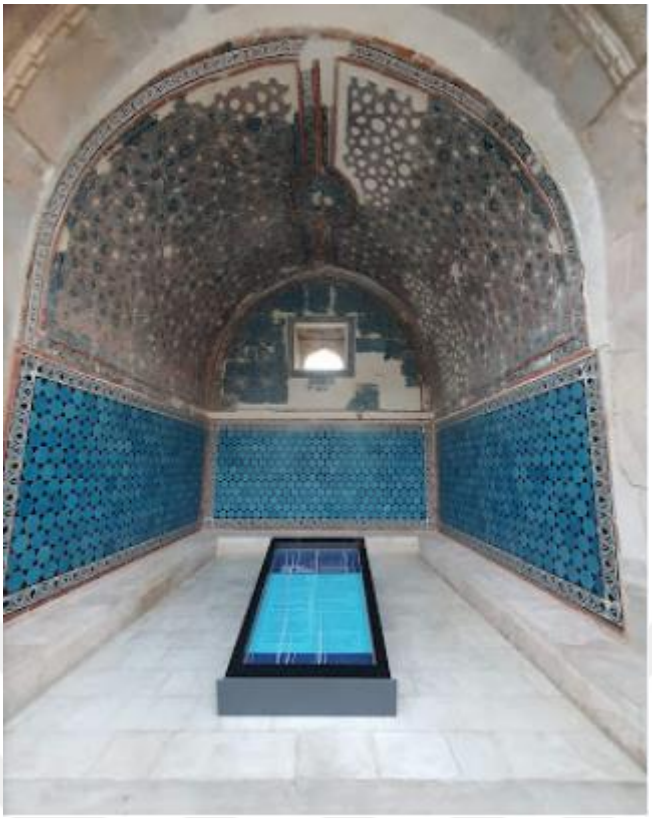
Fotoğraf 254: Sivas Gök Medrese Ana Eyvanının Bitişindeki Kışlık Odalardan Biri

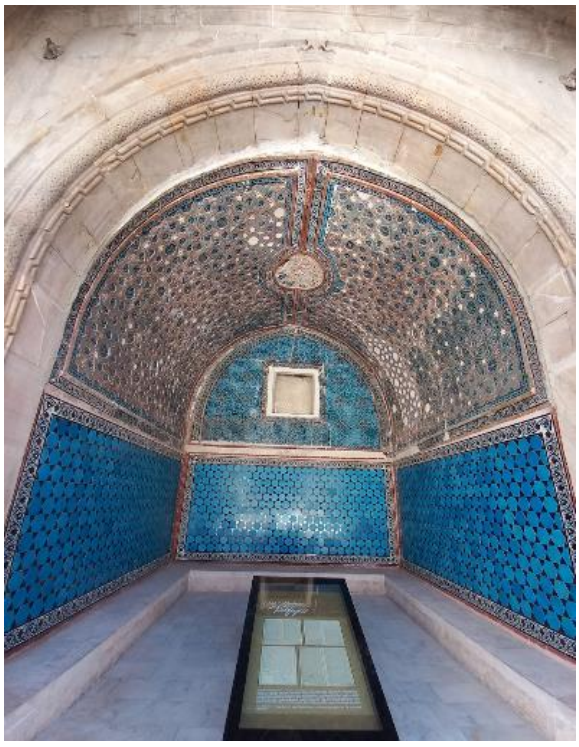
Fotoğraf 255: Sivas Gök Medrese Avlusundan Kuzey Cephesi

Fotoğraf 256: Sivas Gök Medrese Avlusundan Güney Cephesi

Fotoğraf 257: Sivas Gök Medrese Kuzey Eyvan

Fotoğraf 258: Sivas Gök Medrese Güney Eyvan

4.10.5.1.b. Sahib Ata Dârü'z-Ziyâfesi Mimarisi:

Vakfiyesi ilki H. 24 Zilhicce 678 (M. 26 Nisan 1280) tarihli ikincisi H. Zilkade 680 (M. Şubat/Mart 1282) tarihli diğeri iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde bir Dâru'z-Zıyafe'den (Aşevinden) bahsedilmezken ikinci bölümde vâkıfın medresenin dışında fakat yakınında bir Dâru'z-Zıyafe'yi inşa ettirdiğinden bahsedilmektedir. Konumu ile ilgili açık bir izahat yapılmamaktadır. Bina günümüze ulaşmamakla birlikte vakfiyedeki "medrese yanında/yakınında" ifadesinden hareketle, medrese etrafında yapılacak kazı çalışmaları ile bu önemli müessesenin kalıntılarına ulaşılarak gün yüzüne çıkarılabileceği kanaatindeyiz.

Dâru'z-Zıyafe, Müslüman zümreden olan fıkıh alimlerine, fıkıh talebelerine, alimlere, ilim talebelerine, Müslüman fakirlere ve Alevilere vakfedildiği, şerî (dini) ilimleri, fıkıh, hilaf ve bunları tamamlayıcı ilimleri öğrenmek için tahsis edildiği belirtilmektedir. güvenilir, sâlih (ihlaslı, iyi ahlaklı), yemek pişirme ve tatlı yapma konusunda bilgili bir şahsın mütevelli ve müderrisin belirleyeceği bir ücret mukabilinde her Ramazan ayında, iki bayramda, Reğaib (Reğaib Kandili'nde) ve şaban ayının yarısı gecesinde (Berat Kandili'nde) yemek pişirmesi; her Ramazan ayında Cuma geceleri ballı kadayıf (tatlı) yapılıp müderris, iki (müderris) yardımcısı (iki asistan) ve fakihlere/talebelere dağıtılması şart koşulmuştur. Vakfın geliri öncelikle vakıfların ve rakabesinin (mülklerin aslının)[2125] binasının/tamirinin[2126] yerine getirilmesine ayrılmaktadır. Bu tahsisden sonra geriye kalan gelir beş (5) hisseye bölünmekte ve bu beş (5) hisseden dördü (4/5) medresenin, mescidin, iki minarenin, çeşmenin (çeşmelerin) ve dârü'z- ziyafenin maslahatına ayrılmaktadır. Yukarıda da belirttiğimiz üzere minareleri ve çeşmesi ile birlikte medrese günümüze ulaşabilmişse de dâru'z-zıyafe ulaşamamıştır.

4.10.5.2. Vakfiye[2127] Tercümesi:

(1) 'Bâtakrîr[2128] (bilgilendirmek üzere, tespit olarak) 56051 Umûmî/Genel 372

[2125] Bir şeye sâhip olma hakkı veya sahip olunan bir malın aslı.
[2126] Belgede burada kullanılan (عمارة)kelimesi her iki anlama da gelebilir.
[2127] VGMA Defter: 604/ Sayfa: 67-73 / Sıra: 90.
[2128] "Ba" (با) (Farsça bir ek olup Arapça ve Farsça kelimelerin önüne gelerek zarf fonksiyonunda "ile" anlamında ön ek.); "takrir" (تقرير) (Arapça bir kelime olup ifade, anlatım gibi manalara gelmektedir.): Osmanlı Devleti'nde resmî dâirelerden sadrâzamlığa gönderilen yazı.

(2) Bu vakfiye sureti (kopyası), Şurây-i Evkaf'ın (Vaıflar Meclisi'nin) 18 Temmuz (1)329 tarihli kararı üzerine bâtakrîr[2129] (bilgilendirmek üzere, tespit olarak) 13 Ramazan 1331 tarihinde ortaya çıkan yüce irade (padişah iradesi, emri) gereğince kaydolunmuştur.

(3) Seyyid Mustafa Necib Müftizâde el-müvellâ[2130] el-hilâf (ihtilaf, anlaşmazlık üzerine tayin edilen hâkim) Sivas Şehri…

(4) Vâkıfın …….. hayratı vakfiyesi Anadolu altıncı…

H. Zilkade 680 (M. Şubat/Mart 1282) Tarihli Bölüm:

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla (başlarım).

(5) Allah'a tevekkül ettim. Kendisine nispet edilenlerin tümüyle birlikte adı geçen vakıf, Sahibü'l-a'zam[2131] düstûru'l-muazzamın[2132] (üstünlük sahibi yüce otoritenin, sadrazamın, baş vezirin) kabulü/tasdiki (ile) benim huzurumda sabit oldu (gerçekleşti). Adı geçen vakfın sıhhatine (doğruluğuna, geçerliliğine) detaylı bir şekilde karar/hüküm verdim. Tam (eksiksiz) bir hüküm; kesin, bağlayıcı bir karar ile (vakfın) bağlayıcı/kesin olduğuna karar verdim. (Belgeyi, vakfiyeyi), Dârü'l-Mülk (Başkent) Konya'nın ve diğer korunmuş memleketlerin (şehirlerin) hâkimi/kadısı Ebu's-Senâ Muhammed b. Ebî(û) Bekir b. Ahmed el-Urmevî yazdı.

(6) Furkân'ın (Kur'an-ı Kerim'in) nurunun şahitleri ile iman kaidelerini yükselten (koyan), Beyân'ın (Kur'an-ı Kerim'in, açıklamanın) ve Burhân'ın (ayet-i kerimenin, delilin) faydaları ile dinlerin odak noktalarını (akidelerini, inanç esaslarını) düzenleyen Allah'a hamd olsun ki: O (Allah), insan cinsini/soyunu, yakîne (imana) götüren aklı ve Hakk'ı (Allah'ı, doğruyu) izah eden faydalı ilmi bahşederek hayvan türleri (tüm canlılar) karşısında değerli kıldı (onurlandırdı). Onlar (insanlar) da, kendi nefislerinde ve varlık âleminde (öznel ve nesnel şeylerde) mükemmel ve eksiksiz hakikatlere şahit oldular. İmkân âleminin (dünyanın) meydana gelişinin kaynağını/aslını anladılar. Akılları (mantıkları, idrakleri) ile rahmeti engin, yüce ve her

[2129] "Ba" (با) (Farsça bir ek olup Arapça ve Farsça kelimelerin önüne gelerek zarf fonksiyonunda "ile" anlamında ön ek.); "takrir" (تقرير) (Arapça bir kelime olup ifade, anlatım gibi manalara gelmektedir.): Osmanlı Devleti'nde resmî dâirelerden sadrâzamlığa gönderilen yazı.
[2130] Bir dâvâya bakması hukuken sakıncalı görülen mahallî bir hâkimin yerine yalnız o dâvâyı halletmesi için tâyin edilen hâkim.
[2131] "A'zam" ibaresi devlet görevinde baş vezirlik, sadrazamlık görevinin sıfatıdır.
[2132] Kaide, kural anlamına gelen "düstûr" kelimesi "Devlet kānunlarını içine alan kitap, kānun ve nizam üzere davranmakla görevli sadrâzam, vezir vb. devlet büyüğü" anlamında da kullanılmaktadır.

türlü noksanlıktan münezzeh olana (yani Allah-u Teâlâ'ya) şahitlik ettiler (iman ettiler). Düşünce (fikir) perspektifleri ile madde ve zaman bağından müteâl[2133] (yüce, hiçbir şeye bağımlı olmayan) ve kayyûm[2134] (varlığı kendinden) olana (Allah'a) intisap ettiler/bağlandılar. Nefisleri irfan nuru ile müşerref oldu (tanıştı, onurlandı) ve güven (emân, iman) ruhunu ve iç huzuru kazandılar. Herhangi bir eşi ve benzeri olması imkânsız olan Allah'tan başka ilah olmadığına, O'nun tek olduğuna ve ortağı olmadığına şehadet ederim. Hz. Muhammed'in, (Allah-u Teâlâ'nın), cennetin yüksek derecelerini hususunda müjdeleyici ve ateşin (cehennemin) aşağı dereceleri konusunda da uyarıcı olarak gönderdiği kulu ve peygamberi olduğuna şehadet ederim. Allah, ona (Hz. Peygambere), ailesine, ashabına, halifelerine lütuf ve merhametin şerefini bahşeden salât (rahmet, dua) ile salât (rahmet, dua) etsin.

(7) Asıl meseleye gelince… Dünya yok olmaya mahkûm, elde edilemez (ulaşılamaz, geçici) bir yurttur, onun sevgisi kötü sonuçlar doğuran bir azap ve büyük bir beladır. O (dünya) söz verdiğinde sözünden döner ve mahveder, onun aklının/şuurunun en faydalısı günah, ilacının en faydalısı da dağlamadır. Allah onu (dünyayı) (herkesin gelip geçtiği) bir geçit/yol kıldı siz de onu (dünyayı), (ebedi) ikametgâh edinmeyin. O (dünya), sermayesi, yazılmış (farz kılınmış) ibadetler, sevap kazandıran iyilikler, gerekli (arzu edilen, kabul olunan) sadakalar, sevilen yakınlıklar (Allah'a yakın olma hali), güzel huylar, yüce ilimler, yüksek fiiller, nefsi cimriliğin ve tamahkarlığın kederlerinden temizlemek, arzularını (isteklerini), eza ve minnet kirliliklerinin bulaşmadığı şeylere harcamak olan bir ticarethanedir.

(8) Akıllı kişi, dünyada topladığını ahiretin hatırı için harcar. Kim, ahiret için çalışırsa yüksek/övgü dolu makamlara ulaşır. Kim de geçişi süslere aldanırsa tükenmeyen nimetlere ve yüksek makamlara ulaşamaz. Akıllı için dünya ekip-biçme/kazanç yeri cahil için ise kayıp yeridir. Kim hayır (iyilik) ekerse zarardan emin olur. Kim de şer ekerse kaçacak yer bulamaz. Kim ekinini (hayrını) çoğaltırsa, kökünü ve dalını güzelleştirirse ve oradaki (dünyadaki) ekini (hayrı) çok olursa Allah katında en büyük sevabı ve en değerli azığı kazanır.

[2133] "Kendi zâtı ile kāim olan, varlığında ve varlığının devâmında her şey kendisine muhtaç olduğu halde kendisinin hiçbir şeye ihtiyâcı olmayan, bütün mahlûkātı var kılıp varlığını devam ettiren" anlamında esmâ-i hüsnâdan (Allah'ın en güzel isimlerinden)dır.

[2134] "Kendi zâtı ile kāim olan, varlığında ve varlığının devâmında her şey kendisine muhtaç olduğu halde kendisinin hiçbir şeye ihtiyâcı olmayan, bütün mahlûkātı var kılıp varlığını devam ettiren" anlamında esmâ-i hüsnâdan (Allah'ın en güzel isimlerinden)dır.

(9) Allah-u Teâlâ, efendimiz, yüce sultan, âlemde (dünyada) Allah'ın gölgesi, Arap ve Acem meliklerinin efendisi, Allah'ın arzının (yeryüzünün) sultanı, Allah'ın beldelerinin (şehirlerinin) koruyucusu, Allah'ın kullarının yardımcısı, Allah'ın dostlarına değer veren ve onlara destek olan, Allah'ın düşmanlarını rezil eden, dinin ve dünyanın yardımcısı, İslam'ın ve Müslümanların dayanağı, haricileri (isyancıları) ve mütemerridleri (dinden dönenleri, asileri) bastıran, kafirleri ve müşrikleri katleden, zındıkları (dinsizleri) ve mülhidleri (Allah'ı inkar edenleri) kahreden, sultanların ve meliklerin en adili Ebu(i)'l-Feth Keyhüsrev b. Sultan Said Rükneddin Kılıçarslan İbn Sultan Said Gıyaseddin Keyhüsrev b. Mü'minlerin emirinin delili (dayanağı) sultanu'l-mefhûr (övgüye lâyık sultan) Alaaddin Keykubad -Allah saltanatını ebedi kılsın, fıkhının (hukuk ilminin, verdiği hükümlerin) delilini göstersin (açığa çıkartsın), ordusuna ve destekçilerine yardım etsin.

(10) Her türlü noksanlıktan münezzeh ve yüce olan Allah Sahibü'l-a'zam[2135] düstûru'l-muazzamın[2136] (yücelik sahibi, büyük otoritenin) (sadrazamın, baş vezirin), zamanın en temizi, âlemin iyisi (doğrusu), dünyanın yöneticisi, adaletin ve merhametin tecelli ettiği (açığa çıktığı) kişi, şeriatın sığınağı, sünneti ihya eden (yaşatan), zayıfların ve miskinlerin sığınağı, mağdurların koruyucusu, hükümdarlığın yöneticisi (düzenleyicisi), memleketlerin yöneticisi, doğudaki batıdaki, uzaktaki yakındaki meliklerin, emirlerin ve vezirlerin meliki (hükümdarların, yöneticilerin ve vezirlerin hükümdarı), Hakk'ın (Allah'ın, doğrunun, adaletin), devletin ve dinin övüncü, sultanların ve meliklerin (hükümdarların, yöneticilerin) sağ (kolu), Eba(u)'l-Meâlî ve'l-Mefâhir ve'l-Menâkıb ve'-Meâsir ve'l-Mehâsin (üstün derecelerin, övgülerin, menkıbelerin, güzel eserlerin (güzelliklerin), iyiliklerin babası) Ali b. Hüseyin b. Hacı Ebî(u) Bekir el-Konevî'yi -Allah günlerini ve saadetini devam ettirsin (ömrünü uzatsın), işlerini ve vaziyetini kötülüklerden korusun- muvaffak (başarılı) kıldığında merhametli gözle (şefkat nazarıyla) uzun mesafe (uzun uzun) düşündü ve tüm her şeyin Allah'a döneceğini, yolun korkularla dolu olduğunu, (dünyanın yol) işaretleri felaketlere götürür, yol azığının yol güvenliği için gerekli olduğunu, yolun meşakkatlerinin çok olduğunu anladı. Dünya miras yoluyla yok olduğunu, hayır-hasenat yoluyla baki kaldığını, "Şüphesiz ki iyiliklerin kötülükleri yok etiğini…"[2137]

[2135] "A'zam" ibaresi devlet görevinde baş vezirlik, sadrazamlık görevinin sıfatıdır.
[2136] Kaide, kural anlamına gelen "düstûr" kelimesi "Devlet kānunlarını içine alan kitap, kānun ve nizam üzere davranmakla görevli sadrâzam, vezir vb. devlet büyüğü" anlamında da kullanılmaktadır.
[2137] Hud Suresi 11/114.

"Allah'ın faizi yok ettiğini (tükettiğini), sadakaları ise arttırdığını…"[2138] anladı. Üstünlük yarışına girmek için değil değerli bir arzuda/istekte bulunarak hayırlı ve iyi amelleri korudu. Sevaplı amellerde ve iyiliklerde üstün gelmeye çalışmadan (üstünlük taslamadan) bolluk (bereket) elini açtı. Allah yolunda mallarını infak etti ve (böylece) efendilerini (dostlarını) geçti. Allah rızası için zâhire/azık/hazine harcadı (sarf etti) (ve böylece) eli açıklığın hayranlık uyandıracak seviyesini ve cömertliğin (üst) sınırını geçti. Önceki ümmetlerin hayalinden bile geçmeyecek (şekilde infakta bulundu ki) Ma'n ve Hatem ile ilgili haberlerin (bilgilerin), Numan ve Kays b. Asım ile ilgili kıssaların hükmünü kaldırdı. Öyle acayip bir iyilik ki sanki ehli zamanın isyanları/asileri ile cennetin (en yüksek) derecelerini ve bağışlanmanın (en yüksek) makamlarını satın alır (elde eder). Bahtının/şansının durumunu/koşulunu izlerse (takip ederse) adalet yolunun yollarına şahit olur (takip eder). Eğer gözü ham hurmaya tamah ederse (isterse, görürse) hayırlarının ayıbını (kusurunu) görür. Allah kalbinin muvaffakiyetini ve gözünün keskinliğini arttırsın. Yolunu dosdoğru yol eylesin.

(11) Sonra o -Allah onu yüceltsin.- başkalarının/yabancıların gözüyle baktı, ileri görüşlülerin düşündüğü şekilde düşündü. Bu zamanın kılıç tufanı (savaş), kemiyet ve keyfiyet sınırının keskin bir şekilde dışına çıkıldığı aşıldığı bir zaman olduğunu gördü ki; neredeyse alimlerin azalmasıyla (ölmesiyle) âlem (dünya) ölecek/yok olacak, takva sahiplerinin yok olmasıyla güzel hasletler (övülmüş ahlakalar) yok olacak ve "Allah hiçbir cahili dost/velî edinmez" sözündeki evliyanın (Allah dostlarının) zafer ve gurur sahibinin ipine bağlanmalarından dolayı sağlam bir kulp olan ilmin meskenleri (alametleri, işaretleri) silinecekti/bozulacaktı. Eğer (ilim) pazarı durgunlaşır, ışığı/parlaklığı kaybolursa/sönerse, ileri gelen kafirlerin eli, parlak milletin beldelerini işgal etmesinden dolayı (ilmî konudaki) açıklar büyür hatta medreseler ve mabetler harap olur, âlim ve âbid yok olur. O (vâkıf) -Allah onu yüceltsin- kayıt/düzenlenme devrinden sonra ilim sancaklarını (işaretlerini) yükseltmeyi (yüceltmeyi), şeriatın (dinin, kanunun) temellerini (binalarını) yıkıldıktan sonra inşa etmeyi, ataletten (tembellikten, uyuşukluktan) sonra alimleri şevklendirmeyi (ilim ateşiyle tutuşturmayı), gereksiz (fuzûlî) şeylerden sonra kullanımın ve faydanın/kazancın eserlerini (sonuçlarını) ortaya çıkarmayı seçti (tercih etti, istedi). Allah doğru yolu gösterdi, doğru yola iletti. Allah'ın doğru yolu gösterdiği kişi muvaffak (başarılı) olur

[2138] Bakara suresi 2/276.

ve (Allah'tan) yardım isteyeni de (Allah) korur. Allah-u Teala şöyle buyurdu: "Bizim uğrumuzda cihad edenler var ya, biz onları mutlaka yollarımıza ileteceğiz."[2139]

(12) İsmi yüce olan Allah'ın yol göstermesi ile Sivas şehrinde, şehir içindeki Kale Kapısı'nın karşısında binasını diktiği/inşa ettiği, arazisini genişlettiği, suyunu akıttığı, yazlığı, kış kompleksi (kış için toplanma yeri), fakihlerin/talebelerin oturduğu evleri (odaları), abdestliği, bir tanesi medrese girişinin sağ tarafında diğeri sol tarafında (kuzeyinde)[2140] olmak üzere iki minaresi, içerisinde mescidi bulunan Medrese-i Sahibiyye-i Fahriyye diye meşhur medreseyi ve medresenin dışında sınırlarını belirtmeye ve tarif etmeye gerek olmayan Dâru'z-Zıyafe'yi (Aşevini) inşa etti ve onu (Dâru'z-Zıyafe'yi (Aşevini)) Müslüman zümrelerden fıkıh alimlerine, fıkıh talebelerine, alimlere, ilim talebelerine, Müslüman fakirlere ve Alevilere vakfetti. Medreseyi de şerî (dini) ilimleri tahsil (öğrenme), fıkıh, hilaf ve bunları tamamlayıcı ilimler gibi dini hükümleri öğrenmek için yaptı/tahsis etti.

(13) (Vâkıf, vakıf yapan kişi) -Allah-u Teâlâ, (Allah) dostlarının vakfettiği hayır eserlerini/meskenlerini ve hayır kurumu binaları gibi bildirsin (meşhur etsin)- orada (medresede) ebedî (dâimî) olarak bir müderris (hoca); iki müderris yardımcısı (iki asistan); araştırmacı, (verdiği hükümlerde) delil gösterebilen, bekar (bağımsız) fakihlerden/talebelerden beş kişi; hitabet, mesâil, cumu' (üzerinde ittifak edilen hususlar) ve furûk (üzerinde ihtilaf edilen hususlar) ilimlerinde araştırma yapan beş kişi; araştırmacı seviyesine ulaşamasa da fıkıh ile meşgul olan (fıkıh araştırmalarında ilerleyen) beş kişi ve (medreseye) yeni başlayanlardan beş kişiden (olmak üzere) fakihlerden/talebelerden, Müslüman fıkıh talebelerinden, araştırmacılardan ve tahsildarlardan oluşan yirmi kişi, ebedî (sürekli) olarak bir ……., mescidin imamı olup cemaate farz namazları kıldıracak bir imam, iki müezzin, mescide bir başka imam daha, kütüphane görevlisi (hâzin-i dâru'l-kütüb) olacak bir adam, kapıcı ve hizmetli görevlendirilmesini şart koştu.

(14) Müderrisin, Şafi Mezhebi'nin şerî hükümlerinde, fıkıh usulünde ve ihtilaflı konularda (hilaf ilminde) hazırlıklı (yeterli) şafi mezhebinden, âlim, fakîh biri olmasını şart koştu. Bir zaman şehirde bu faziletlere hâiz şafilerden hiç kimse kalmazsa o zaman eğitim görevi, kendi mezhebinde (Hanefi mezhebinde) Şâfi müderrise şart koşulan şartları taşıyan Hanefilerden âlim bir şahsa verilir. Sonra zikredilen ve açıklanan

[2139] Ankebût Suresi 2/69.
[2140] Belgedeki (الشمال) kelimesi hem "sol" hem de "kuzey anlamına geldiği için iki manayı da ekledik.

özelliklerde şâfi mezhebinden olan bir âlim gelir ve Hanefi Mezhebinden olan müderristen daha faziletli biri olursa eğitim görevi ona (Şâfî müderrise) verilir ve Hanefi mezhebinden olan müderris görevden alınır veya mütevelli eğitim görevinin değişimi (şartında olduğu) gibi bir takdirde bulunur ve karar verir ve bu değişim, değişim sebebi olduğu müddetçe devam eder.

(15) Her biri, talebeler için fıkıh kitaplarını şerh eden (izah eden), ince düşünce sahibi, araştırmacı, delille hüküm veren ve görüş (hüküm) sahibi fakihlerden/talebelerden cumu' (üzerinde ittifak edilen hususları) belirlemede, meseleleri açıklamada ……. olan beş kişinin; fıkıh (ilminde), fıkhi meselelerde cumu' (üzerinde ittifak edilen hususları) ve furûk (üzerinde ihtilaf edilen hususları) açıklamada temâyüz eden (öne çıkan) beş kişinin; meselelerle (sorunlarla) ilgili kesin bilgi, cumu' (üzerinde ittifak edilen hususlar), furûk (üzerinde ihtilaf edilen hususlar) ile bunların özetlenmesi ve tahkiki (araştırılması) hususunda eğitim alan mütevassıt (medrese eğitiminde orta derecede olan kişi) beş kişinin; medresede oturan, bekar olarak orada (medresede) geceleyen mübtedilerden (medrese eğitiminde ilk derecede olan kişi) beş kişinin olmasını ve şeri bir özür olmadıkça (eğitimden) geri kalmamalarını şart koştu. Eğer evli olurlarsa medresede her hafta iki gece kalırlar (kalabilirler). Hangi mezhepten olursa olsun evlileri idare etmekle görevli olan kişi kesinlikle bu miktarı ve daha fazlasını ihlal etmesin.

(16) Fakihlerin/talebelerin ve (iki müderris) yardımcısının (iki asistanın) tamamının sabah akşam (günün iki ucunda) müzakere ve tekrar için gelmelerini şart koştu. Medresedeki sâlih (ihlaslı), Şafi mezhebine mensup fakihlerden/talebelerden bir fakihin/talebenin, medresenin halılarında farz namazlarda ve yine anı şekilde (hakkında) diğer başka haberlerin/rivayetlerin/hadislerin olduğu Reğaib, Şaban ayının yarısındaki (Berat) ve Ramazan ayındaki Kadir Gecesi, diğer mübarek gecelerde örfün cemaatle kılınmasına hükmettiği nafile namazlarda (mendup veya müstehap namazlarda) cemaate imam olup namazları kıldırmasını; müezzinlerden birinin minarenin şerefesinde durup oradan fakirlere, miskinlere ve övülen (mükafatlandırılan) genel sadakadan almak isteyenlere, herhangi bir minnet ve başa kakma olmaksızın yufka (ekmek, pide) dağıtmasını şart koştu.

(17) Mütevelliye, denetçiye ve tahsildara da samimi bir şekilde (vakfı bir emanet gibi düşünerek) (gelirlerini) arttırma, tahsil etme, gerekli harcamaları yapma,

imar ve tamir (gibi) hususlara güzel bir şekilde çaba sarf etmeyi, hıyaneti (hilekarlığı) terk etmeyi şart koştu.

(18) Vâkıf (vakfı yapan kişi) -Allah şânını (itibarını) yüceltsin-, adı geçen vâkıfın (korunmuş) Sivas şehrinin içinde adı geçen Medresenin yanında/yakınında inşa etti(rdi)ği Dârü'z-Ziyâfe'de, ileri gelen (seyyid) Alevî'lerilerden, fakihlerden/talebelerden, sâlihlerden (iyi amel sahiplerinden), yiyecek dağıtıldığı sırada (orada) hazır bulunan fakirlerden gelen giden 30 şahsa, senenin her günü ne büyük ne küçük orta boyda 30 (ahşap) kepçe dolusu yemek; bir okka güzel, besili koyun eti, eğer (bu evsafta et bulmakta) zorlanılırsa keçi ve inek eti, onlarla beraber Sivas şehrinin şartlarına uygun irmik ekmeği(?) hazırlanmasını/verilmesini, her gün pişirilip fakirlere, odun ve tabağın/tasın yettiği kadar miskinlere ve ihtiyaç sahiplerine dağıtılmasını şart koştu.

(19) ……. İbrahim mülkü, Cemaleddin Ali el-Hayyat (Terzi) Mescidi Vakfı, çayır (otlak) ve yol…….[2141]

(20) Birinci sınırı, Hacı Emirü'd-Din (mülküne); ikinci ve üçüncü (sınırı), Mehdi'd-Din Aksakar Vakfı'na; dördüncü (sınırı) ise Cafer et-Tiflîsî'nin ve Kerim Mesud'un varislerinin (mülküne) ve yola (kadar olan) Sivas şehrinin içinde …… (Ta'mu)[2142] Çarşısı'nın kapısının yakınında bulunan bostanların tamamı…

(21) Birinci sınırı, Ğani Vakfı'na; ikinci sınırı, Han Candar (Candar Han) ve Taceddin Mahmud Vakfı'na; üçüncü sınırı, Baba ……. (Karababel)[2143] ve Manastır Vakfı'na, özel araziye ve (dördüncü sınırı)[2144] yola (kadar olan) Sivas şehrinin dışında Kayseriyye Kapısının (önünde) bulunan Mese/Mase/Mose arazisinin ortak yarısını şart koştu (vakfetti).

(22) Birinci sınırı, Çark varislerinin (mülküne); ikinci (sınırı), Kemal Habûl ve Dımaşkî'nin (Şamlı'nın) varislerinin (mülküne); üçüncü sınırı, Medrese-i Şerif'in

[2141] Belgede bu paragrafla ilgili okunamayan bir yer yoktur. Ancak siyak-sibak ve mana açısından vakfedilen bir yerden bahsedildiği, sınırlarının tarif edildiği, kuvvetle muhtemel istinsah esnasında sehven eksik yazılmış veya atlanmış olduğu anlaşılmaktadır.
[2142] Tam olarak okuyamadığımız ve (…….) şeklinde gösterdiğimiz ibare belgede yaklaşık "Ta'mu" şekilde okunmaktadır.
[2143] Tam olarak okuyamadığımız ve (…….) şeklinde gösterdiğimiz ibare belgede yaklaşık "Karababel" şekilde okunmaktadır.
[2144] Belgede burada böyle bir ibare yok ancak siyak-sibak ve mana açsından sehven eksik yazıldığını düşündüğümüz ekledik.

vakfına ve yola (kadar olan), Sivas şehrinin dışında İshak Hoca (Bahçesi) olarak bilinen bahçenin tamamı…

(23) Birinci ve ikinci sınırı, Attarlar Mescidi Vakfına; üçüncü (sınırı), Subaşı Medresesi Vakfı'na ve dördüncü sınırı da yola (kadar olan) Sivas şehrinin içinde, Ahteri diye bilinen Hamnât(ı)bân (Hamnâtı()yân) Mahallesi'ndeki evin (konağın) tamamı…

(24) Birinci sınırı, Taceddin Mahmud (mülkü) ve Kemaliye Medresesi Vakfı'na; İkinci (sınırı), Evta'a (Otağa); üçüncü (sınırı), Zahre'd-Din Mahmud Hûd'un varislerinin (mülküne); dördüncü (sınırı da) evlerin arazisine (konakların arazisine) (kadar olan) Subaşı Medresesi'nin arkasında …….. ……. …….. bir parça arazinin tamamı…

(25) Birinci sınırı, Subaşı Medresesi Vakfı'na; ikinci (sınırı), Terken Hatun (mülküne); üçüncü (sınırı), Aktarlar Mescidi Vakfı'na; dördüncü (sınırı), yola (kadar olan) Sivas şehrinin içinde Bakkallar (Sebzeciler) Çarşısı'nda ekmekçiler dükkanı (iki ekmekçi dükkanı)…

(26) Birinci sınırı, Tusî'nin varislerinin (mülküne); ikinci (sınırı), Aktarlar Mescidi Vakfı'na; üçüncü (sınırı), nehre; dördüncü (sınırı), yola (kadar olan), Sivas şehrinin içinde Kasaplar Çarşısı'ndaki kasap dükkanının tamamı…

(27) Birinci sınırı, Zahreddin'in ve Mahmud el-Hud varislerinin (mülküne); ikinci (sınırı), adı geçen medresenin vakfının dükkanına; üçüncü (sınırı), Yahudi evlerine; dördüncü (sınırı), yola (kadar olan) Sivas şehrinin içinde, Kasaplar Çarşısı'ndaki ortak dükkânın yarısını şart koştu (vakfetti).

(28) Birinci sınırı, adı geçen ortak dükkana; ikinci (sınırı), Subaşı Medresesi Vakfı'na; üçüncü (sınırı), Yahudi evlerine; dördüncü (sınırı), yola (kadar olan) Sivas şehrinin içinde, Kasaplar Çarşısı'ndaki dükkanı şart koştu (vakfetti).

(29) Birinci sınırı, Subaşı Medresesi Vakfına; ikinci (sınırı), ……. (Les(e)t)[2145] Hatun Vakfı'na; üçüncü (sınırı), Bulg(ğ)arî Medresesi Vakfı'na; (dördüncü sınırı), yola kadar uzanan Sivas şehrinin içinde, Kasaplar Çarşısı'ndaki dükkanı diğer dükkanı şart koştu (vakfetti).

[2145] Tam olarak okuyamadığımız ve (…….) şeklinde gösterdiğimiz ibare belgede yaklaşık bu şekilde okunmaktadır.

(30) Bir sınırı (tarafı), merhum Nizâmeddin Hurşid el-Berevan(î) (Han'ı) diye bilinen han olan Attarlar Çarşısı'nda birbirine bitişik üç dükkanın tamamı ki (bu dükkanların) hepsi Sivas şehrinin içinde Attârân (Attarlar) Mescidi yakınında olup dört sınırı vardır. Birinci sınırı, Kâmilüddin Mansur Hanı'na, Hemmamüddin'in sahip olduğu sahaya (yere); ikinci sınırı, Şemseddin b. Şerefeddin Baba (mülkü) diye bilinen mülke, Selçûkiye Medresesi Vakfı'na, Ali Çavuş (Çeşmesi) diye bilinen çeşmenin vakfına, Bedreddin Zeyd mülküne, Necmeddin et-Tûsî Medresesi Vakfı'na; üçüncü sınırı, su dolabına; dördüncü sınırı, Selçukiye Vakfına ve yola bitişiktir.

(31) Birinci sınırı, Attarlar Mescidi; ikinci ve üçüncü (sınırı), adı geçen han; dördüncü (sınırı), yol olan Attarların yakınındaki dükkanın tamamı…

(32) Birinci, ikinci ve üçüncü sınırı adı geçen han; dördüncü (sınırı) yol olan, Sivas şehrinin içindeki dükkanın tamamı…

(33) Birinci ve ikinci sınırı, adı geçen vakıf; üçüncü (sınırı), Bedel (Bilal)[2146] Vakfı; dördüncü (sınırı), yol olan Sivas şehrinin içindeki iki dükkanın tamamı…

(34) Birinci sınırı, Attarlar Mescidi; (ikinci sınırı)[2147], Ahmed Şah Vakfı; üçüncü ve dördüncü (sınırı), yol olan, Sivas şehrinin içinde üç dükkanın tamamı…

(35) Birinci sınırı, merhum Mecdüddin Atabey (mülküne); ikinci (sınırı), Hacı Muhammed Vakfı'na ……..[2148] Sivas şehrinin içinde bulunan dükkanın tamamı…

(36) ……. gönderilen (çıkarılan) ekmekten ……[2149]

(37) Vaha'da[2150] araştırma yapan ve yine[2151] beş kişiden oluşan fakihlerin/talebelerin her birine her ay yarısı yedi buçuk dirhem olan on beş dirhem Sultânî Gümüş ve her gün üç okka gönderilen (çıkarılan) ekmekten verilir.

[2146] Bu kelimede mürekkep dağıldığı için tam okuyamadık bize göre en uygun görünen iki farklı okunuş bu şekildedir.
[2147] Belgede bu ifade yok ancak siyak-sibaktan kuvvetle muhtemel bu şekilde olacağını düşündüğümüz için parantez içerisinde verdik.
[2148] Siyak-sibak ve manaya baktığımızda belgede eksik veya atlanmış ibareler olduğu anlaşılmaktadır.
[2149] Siyak-sibak ve manaya baktığımızda belgede eksik veya atlanmış ibareler olduğu anlaşılmaktadır.
[2150] Bu kelime sözlük anlamıyla "çölde su ve bitki bulunan yer" anlamına gelmekle birlikte özel bir yer ismi de olabilir. Ancak siyak-sibak açısından ne denilmek istendiğini tam olarak anlayamadık.
[2151] Kuvvetle muhtemel yukarıda eksik olan kısımla bağlantılı olarak "aynı şekilde" denilmiştir.

(38) Fıkıh kitaplarını ezberleme ve okumada orta seviyede (mütevassıt)[2152] olan yine beş kişiden oluşan fakihlerin/talebelern her birine her ay yarısı beş dirhem olan on dirhem gümüş ve her gün gönderilen (çıkarılan) ekmekten üç okka ekmek verilir (verilmesi şart koşuldu).

(39) Mübtedi[2153] olan ve yine beş kişiden oluşan fakihlerin/talebelerin her birine yarısı dört dirhem olan sekiz dirhem gümüş ve her gün her birine gönderilen (çıkarılan) ekmekten üç okka ekmek verilir (verilmesi şart koşuldu).

(40) Şeriatın ve örfün cemaatle eda edilmesine hükmettiği namazlarda imamlık yapan fakihlerden/talebelerden birinin medresede imam olmasını şart koştu. Bu durumda (o zaman), imamlık yapmasından dolayı ona her ay ……. ……. uygun (râyiç/râic olarak) yarısı beş dirhem olan on gümüş dirhem fazla verilir (zam yapılır). Medresenin imamı (olması münasebetiyle) yaşlı (kıdemli), şeriatın ve örfün cemaatle eda edilmesine hükmettiği namazlarda mescidde imamlık yapacak, imamlık şartlarını bilen bir adam olması şartıyla medresedeki mescidin imamına, dolgun ve güzel koyun etinden, eğer bu zor olursa keçi ve inek (etinden) ve bununla beraber Sivas şehrindeki (standartlara) uygun (benzeyen, o evsafta) güzel pide ekmeğinden iki okka veya fakirlere, miskinlere, Alevilere ihtiyaçlarına yetecek kadar, her sabah, ileri gelenlerden (seyyidlerden), fakihlerden/talebelerden ihtiyaç sahiplerine dağıtılmak (üzere) pişirilen has ekmek unundan verilmesini şat koştu. Bunları yerinde yenmesi veya istenilen yere götürülmesi serbesttir.

(41) (Vâkıf, vakıf yapan kişi) bir aşçı, bir kapıcı ve ihtiyaçları gidermekle (ihtiyaçlarla ilgilenmekle) görevli bir hizmetlinin (temizlikçinin) belirlenmesini, ihtiyaçların ve (yakacak) odunun yetecek miktarda senelik olarak takdir edilmesini, hem hizmetli (temizlikçi) hem de ihtiyaçları gidermekle (ihtiyaçları belirlemekle) görevli kapıcıya, öğrenci olması şartıyla her ay yarısı on iki buçuk (dirhem olan) yirmi beş sultânî gümüş dirhem verilmesini, Dâru'z-Ziyâfe'deki aşçıya her ay on beş gümüş dirhem ve her gün bir nasip/hisse/pay[2154] verilmesini, vakfın maslahatını (faydalı işlerini, menfaatlerini) yerine getiren denetçiye her sene yarısı iki yüz elli dirhem olan beş yüz gümüş dirhem verilmesini, (gelirleri) toplayan tahsildara her ay yarısı yirmi

[2152] Medrese eğitiminde orta seviye…
[2153] Medrese eğitiminde ilk seviye…
[2154] Belgedeki (نصيب) "nasip" ifadesiyle tam olarak ne kastedildiği anlaşılamamıştır. Ancak yemek olabileceği kanaatindeyiz.

dirhem olan kırk sultânî gümüş dirhem verilmesini, mimara da (yapılardaki) hasarın tamir olması (etmesi) şartıyla her ay yarısı yirmi beş dirhem olan elli gümüş dirhem (ve) adı geçen medresede vakfı[2155] yapanlara/inşa edenlere (vakfın ustalarına) da her ay yarısı on beş dirhem olan otuz sultânî gümüş dirhem (verilmesini)[2156], müezzinlerden her birine her ay vasıfları belirlenmiş paradan[2157] yirmi beş dirhem verilmesini, kapıcıya her ay yarısı on dirhem olan yirmi gümüş dirhem verilmesini, medresede hizmetli (temizlikçi) olması şartıyla Emîrü'l-Kebir Bahaü'd-Din Kablu-Kaylu[2158] el-Ferrâş'a ve ondan (kendisinden) sonra da en uygun (sâlih) ve en yaşlı (olgun) olan erkek -kız değil- evlatlarına ve evlatlarının evlatlarına her ay yarısı on beş dirhem olan otuz dirhem sultânî gümüş, eğer adı geçen Bahaü'd-Din Kablu-Kaylu[2159] el-Ferrâş'ın nesli kesilirse medresede hizmetli (temizlikçi) olan kişiye her ay yirmi dirhem verilmesini, medresede nakîb[2160] (başkan veya yardımcısı) olan kişiye her ay yarısı on beş dirhem olan otuz gümüş dirhem ve her gün üç okka olan ekmekten bir nasip (adet) verilmesini şart koştu.

(42) Müderris, fakihler/talebeler, iki müderris yardımcısı (iki asistan), nakîb[2161] (başkan veya yardımcı), ilgililer (akrabalar) ve medresede çalışanlar için medresede Ramazan ayının bütün gecelerinde iftar düzenlenerek güzel bir sofra kurulmasını, bütün Ramazan gecelerinde, iki bayramda (Ramazan ve Kurban Bayramlarında), Reğaib Gecesi'nde (Reğaib Kandili Gecesi'nde) ve Şaban ayının yarısı (15. günü) gecesinde (Berat Kandili Gecesi'nde) kurban kesilmesini şart koştu…

[2155] Belgede (الواقف) (Vakıf yapan kişi) şeklinde yazılmış ancak mana açısından (وقف) (vakıf) şeklinde olmasının daha doğru olabileceğini ve yanlış yazılmış olabileceğini düşünerek parantez içerisinde verdik.
[2156] Belgede burada yukardaki diğer cümlelerde olduğu gibi bu manaya gelebilecek olan (يعطى) ibaresi eklenmemiştir. Ancak siyak-sibak ve mana açısından daha uygun olacağını ve sehven unutulduğunu düşündüğümüz için ekledik.
[2157] "Vasıfları belirlenmiş para" ile maksat kuvvetle muhtemel yukarıda geçen "sultânî gümüş" olsa gerektir.
[2158] Belgedeki bu ibare belgede (قبلو-قيلة) şeklinde yazılmış ve bu iki şekilden biriyle okunabilir. Ancak Sadi Bayram ve Ahmet Hamdi Karabacak, kaleme aldıkları makalede bu ibareyi "Kutlu" şeklinde tercüme etmişlerdir. (Sadi Bayram, Ahmet Hamdi Karabacak, "Sahıb Ata Fahrü'd Din Ali'nin Konya İmaret ve Sivas Gökmedrese Vakfiyeleri", s.55.)
[2159] Belgedeki bu ibare belgede (قبلو-قيلة) şeklinde yazılmış ve bu iki şekilden biriyle okunabilir. Ancak Sadi Bayram ve Ahmet Hamdi Karabacak, kaleme aldıkları makalede bu ibareyi "Kutlu" şeklinde tercüme etmişlerdir. (Sadi Bayram, Ahmet Hamdi Karabacak, "Sahıb Ata Fahrü'd Din Ali'nin Konya İmaret ve Sivas Gökmedrese Vakfiyeleri", s.55.)
[2160] Bir cemâatin büyüğü, bir kavim veya kabîlede başkan veya başkan vekîli olan kimse. 2. Tekkede mukâbelede, semâda şeyhe vekâlet veya yardımcılık eden kıdemli derviş veya dede. 3. Esnaf teşkîlâtında şeyh yardımcısı. Nakîb-i imâret: Bir imâret şeyhinin yardımcısı, imâret işlerinin gözeticisi.
[2161] Bir cemâatin büyüğü, bir kavim veya kabîlede başkan veya başkan vekîli olan kimse. 2. Tekkede mukâbelede, semâda şeyhe vekâlet veya yardımcılık eden kıdemli derviş veya dede. 3. Esnaf teşkîlâtında şeyh yardımcısı. Nakîb-i imâret: Bir imâret şeyhinin yardımcısı, imâret işlerinin gözeticisi.

(43) ……. Kemal Mihmandar'ın evi[2162]; üçüncü (sınırı), Şeref Baba Vakfı, nehir ve Büyük Han; dördüncü (sınırı) yol olan ……. [2163]

(44) Birinci sınırı, Selçukiye Medresesi Vakfı; ikinci ve üçüncü (sınırı), Vâkıfa (vakfı yapan kişiye) ait Büyük Han (Vâkıfın adını taşıyan Büyük Han); dördüncü sınırı yol olan Sivas şehrinin içindeki dükkanın tamamı.

(45) Birinci sınırı, Kemaleddin Mihmandar'ın[2164] evinin mülküne (arazisine) bitişik; ikinci (sınırı), nehre; üçüncü (sınırı), Vâkıfa (vakfı yapan kişiye) ait Büyük Han (Vâkıfın adını taşıyan Büyük Han); dördüncü sınırı yol olan Sivas şehrinin içindeki dükkanın tamamı…

(46) Birinci sınırı, Medrese-i Şerife Vakfı'na; ikinci (sınırı), Muzaffer'üd-din Yahya mülkün; üçüncü (sınırı), Vâkıfa (vakfı yapan kişiye) ait Büyük Han (Vâkıfın adını taşıyan Büyük Han); dördüncü sınırı yol olan Sivas şehrinin içindeki dükkanın tamamı…

(47) Birinci sınırı, merhum, şehid Kadı İzzeddin'in -Allah ona rahmet etsin.- mülküne; ikinci (sınırı), Tûsî (Tûsiye) Medresesi Vakfı'na; üçüncü (sınırı), Medrese-i Şerif Vakfı'na; dördüncü sınırı yola kadar olan Sivas şehrinin içinde, Sevâkîn (sürücüler, nakliyeciler, pazarcılar) Çarşısı'nda bulunan birbirine bitişik on bir dükkanın tamamı…

(48) Birinci ve ikinci sınırı, nehir ve Kadı Necmeddin Medresesi Vakfı …….[2165] olan dinin ve dünyanın yardımcısı (Gıyasü'd-dünya ve'd-din) yüce sultan (es-sultan'ul-muazzam) Keyhüsrev b. Kılıçarslan'ın vakfettiği erkekler ve kadınlar hamamından (oluşan) Şahne Hamamı diye bilinen iki hamamın tamamı…

(49) (Vâkıf yani vakıf yapan kişi), mütevellinin kazandığı (elde ettiği), tahsildarın topladığı ve denetleyicinin (murakıbın, müşrifin) müderrisin gözetimi ve bilgisi dahilinde muhafaza ettiği, sınırlı/belirli, vakfedilen tüm gelir getirici mülklerin iyiliklerini, faydalarını, mahsulünü ve gelirlerini Allah rızası için vakfetti.

[2162] Belgede bu bölüm (بيت كمال منها ندار) şeklinde veya (بيت كمال مهماندار) şeklinde okunabilir.

[2163] Belgede burada bir eksiklik yoktur. Ancak siyak-sibaktan bu paragrafta vakfedilen bir yerin sınırının izah edildiği anlaşılmakta olup sadece iki tarafının sınırı tarif edilmiş ve kuvvetle muhtemel diğer iki tarafın sınırı sehven eksik bırakılmış veya atlanmıştır. Kuvvetle muhtemelen istinsah esnasında sehven yazılmamıştır veya atlanmıştır.

[2164] Bu kelime (مهماندار) veya (منهما ندار)şekilde de okunabilir.

[2165] Belgede burada bir eksiklik yoktur. Ancak iki tarafın sınırının izah edilip diğer iki sınırın izah edilmediği anlaşılmakta olup siyak-sibak ve mana itibariyle diğer iki tarafın sınırının sehven eksik bırakılmış veya atlanmış olduğu kanaatindeyiz.

(50) Sonra dengeyi/ölçüyü sağlayarak ve kapsamını belirleyerek tamamını beş (5) hisseye ayırdı. Vakıfların (vakfedilen mülklerin) ve rakabesinin[2166] binasından/tamirinden[2167] (tamiri/binası için gerekli olan kısım harcandıktan) sonra beş hissenin bir hissesi yüce emir, ilim sahibi, adaletli, emirlerin (yöneticilerin) önderi, büyüklerin (büyük zâtların) soyundan gelen (torunu), sevilen, soyu temiz Şemseddin Muhammed (Mehmed) b. merhum Tâceddin Hüseyin[2168] b. adı geçen Vâkıf'a (vakıf yapan kişi yani Ali b. Hüseyin b. Hacı Ebî(u) Bekir el-Konevî) -Allah ömrünü uzatsın- verilir/sarfedilir. Adı geçen vâkıftan (vakıf yapan kişiden) sonra nesilden nesile, göbekten göbeğe (kuşaktan kuşağa) hem erkek hem de kız evlatlarına (harcanır, verilir). Tevliye (görevi), Emirü'l-Kebir Şemseddin Mütevelli Muhammed'den sonra doğrudan/direkt/derhal (vâkıfın, vakıf yapan kişinin) kız ve erkek evlatlarından en sâlihinin (üstününün) olur. Doğrudan (direk olarak) tevliye görevi için ayrılan hissesinin beşte birinden (yani beşte birin beşte birinden) geriye kalanı da (yani beşte bir hissenin beşte dördü de) diğer tevliye sahiplerine (verilir). Sonra eğer bir vakit neslinin ve evlatlarının soyunun kesildiği anlaşılırsa (tevliye görevi) adı geçen vâkıfın (vakıf yapan kişinin) -Allah şanını (itibarını) yüceltsin.- en sâlih (en uygun, en takvalı) çocuğuna nispet edilir ve daha önce (yukarda) ifade edildiği gibi tevliye (görevi) kız ve erkek (evlatlarına) verilir. (Tevliye görevi) onlardan sonra onların azatlılarının (âzâd edilmiş kölelerinin) en olgunu (en yaşlısı) ve en sâlihine (en uygununa, en takvalısına) sonra onların (azatlı kölelerinin) çocuklarının en olgununa (en yaşlısına), (azatlılarının nesilleri) peş peşe geldiği müddetçe (sürekli olarak) çocuklarının en olgun (en yaşlı) çocuğuna (verilir). Sonra da Sivas'taki Müslümanların hakimine ve onların takdirine/kararına (bırakılır). Onlara tevliye (görevinin) hakkı olarak mütevellinin hissesinden her sene yarısı üç yüz dirhem olan altı yüz gümüş dirhem verilir ve (gelirin) geri kalan kısmı vakfedilen vakıflara döner.

(51) (Vâkıf, vakıf yapan kişi), gelirin ve giderin yarısında, ücretlerin miktarı ve hak edişlerde arttırma ve eksiltme (yapma konusundaki görevi), özel olarak şeref sahibi nefsinin (kendisinin) (üstlenmesini) şart koştu.

(52) (Vâkıf, vakıf yapan kişi), gelirin arta kalanının tamamının ki o da beş hisseden dördü (4/5) olup medresenin, mescidin iki minarenin (minarelerin), çeşmenin

[2166] Bir şeye sâhip olma hakkı veya sahip olunan bir malın aslı.
[2167] Belgede burada kullanılan (عمارة) kelimesi her iki anlama da gelebilir.
[2168] Belgede "Hasan" şeklinde de okunabilecek şekilde yazılmıştır.

(çeşmelerin) ve dârü'z- ziyafenin maslahatına (menfaatine, yararına) harcanmasını şart koştu.

(53) Müderrise, senenin her ayı için yarısı yetmiş beş dirhem olan yüz elli dirhem sultânî gümüş, ayın her günü için de Sivas şehrindeki (standartlara) uygun (benzeyen, o evsafta) on iki okkalık bütün buğday ekmeği verilir. Hanefi ve Şafi iki (müderris) yardımcısının (iki asistanın) her birine, her ay, yarısı yirmi beş dirhem olan elli dirhem sultânî gümüş ve yine her birine, her gün (özellikleri, vasıfları) belli ve yarısı üç okka olan altı (okkalık) ekmek verilir.

(54) Beş kişiden oluşan bilgili ve seçkin fakihlerin/talebelerin her birine, her ay yarısı on dirhem olan sultânî yirmi gümüş dirhem; ve yine her birine her gün güzel (taze) koyun etinden üç okka …….. verilir. Orada (Darü'z-ziyafe'de), mütevellinin, müşrifin (denetçinin) ve müderrisin takdir ettiği (belirlediği) çeşitli güzel yemekler pişirilir. Her bayram yerel-yöresel/süslü[2169], safranlı (zerdeli) pilav pişirilir, sofra açılır ve sofra bezi medresenin ortasına serilir, tam olarak yetecek miktarda taş unundan ekmek koyulur ve yemekler konur ve sofra getirilir. Müderris, iki müderris yardımcısı (iki asistan), fakihler/talebeler, nakîb (vakfın başkanı veya başkan vekili) ve talebeler isterlerse gelebilirler ve istedikleri vakit de kalkabilirler (bitirebilirler). Nefisleri mutmain olmuş (karınları doymuş) şekilde (yemeği) bitirdiklerinde nakîb (vakfın başkanı veya başkan vekili) İslam'ın sultanına, Müslümanların emirlerine (yöneticilerine), vâkıfa (vakıf yapan kişiye), (vâkıfın, vakıf yapan kişinin) evlatlarına ve ana-babasına, diğer Müslümanlara hayır ve mağfiret dileyerek dua eder. Cemaat de onun duasına amin der.

(55) Her Ramazan ayında Cuma geceleri ballı kadayıf alınmasını, müderristen, iki (müderris) yardımcısından (iki asistandan) ve fakihlerden/talebelerden ……. alınmasını şart koştu. Her Ramazan ayında, iki bayramda, Reğaib (Reğaib Kandili'nde) ve şaban ayının yarısı gecesinde (Berat Kandili'nde), güvenilir, sâlih (ihlaslı, iyi ahlaklı), yemek pişirme ve tatlı yapma konusunda bilgili bir şahsın çalıştırılmasını, (bu şahsın da) mütevelli ve müderrisin belirleyeceği bir ücret mukabilinde belirtilen bu vakitlerde yemek pişirmesini şart koştu.

[2169] Buradaki ibare belgede (المحلى) şeklinde yazılmış ancak (المُحلَّى) şeklinde okunursa süslenmiş, donatılmış; (المَحَلِّي) şeklinde okunursa da mahalli, yerel, yöresel gibi manalara gelmektedir. Bu nedenle her iki okunuşa göre mana verdik.

(56) Ramazan gecelerinin tamamında, Reğaib Gecesi'nde (Kandili'nde), Şaban ayının yarısı gecesinde (Berat Kandili'nde) ve iki bayram gecesinde medresenin merdiven sahanlığında (avlusunda, ortasında), yemek zamanında, farz ve mendub (nafile) namazlarda, (bunlar) bitinceye kadar, yeterli miktarda yakmak için mum, (ders) mütalaası ve faydalanmak/kullanmak (öğretim/eğitim, yemek) için topluluğun bir araya geldiği gecelerde lamba verilmesini, merdiven sahanlığında (avluda, ortada) yazın ve kışın kandil/ateş yakılmasını, kış mevsiminin dışında, temizlik/abdest için kolaylık sağlamak üzere tuvalete/abdesthaneye de aynı şekilde ateş/meşale/kandil asılmasını ve (bunların yakıtının da) adı geçen yeri tam olarak (eksiksiz olarak) ışıklandıracak medresenin mescidinde (kullanılan) yağdan veya keten tohumu yağından (olmasını) ve faydasının (kullanımının) belirlenenlerin/tahsis edilenlerin dışında faydalananların tamamını da kapsamasını şart koştu.

(57) Yeterli miktarda yakacak, kış evi (kışlık mekan) yakıldığı sürece ihtiyacı giderecek kadar odun satın alınmasını, müderrisin dersini dinlemek ve sağlamlaştırmak üzere yazın ve kışın toplandığı (yerler, derslikler), mescid ve medrese için o yerin ve içindekilerin süsünü (güzelliğini) tamamlayacak hasır, kilim, yatak, tatlı su satın alınmasını, aynı şekilden hasır ve ……. (satın alınmasını), suyu soğutmak muhafaza etmek için küpler (kap kacaklar, kaseler), su içmek için testiler ve kulplu bardaklar, abdest ve temizlik için ibrikler satın alınmasını ve yetecek kadar su hazırlanmasını (hazırda bulundurulmasını) şart koştu.

(58) (Vâkıf, vakıf yapan kişi) -Allah şanını (itibarını) attırsın- müderris derse geldiğinde fakihlerin/talebelerin, iki yardımcının (iki müderris yardımcısının, iki asistanın) ve nakîbin (başkanın, başkan yardımcısının) yanına gelmesini (bir araya gelmelerini), oturduklarında Kur'an-ı Kerimin dörtte birini[2170] okumaya başlamalarını ve bitirdiklerinde Kur'an-ı Kerim (tilavetinin) ardından nakîbin (başkanın, başkan yardımcısının) İslam'ın sultanı için sonra Müslümanların emirleri (yöneticileri için) ve orduları için onra en güzel hayırlar (hayır duaları) ile vâkıfa (vakıf yapan kişiye), çocuklarına, babalarına (atalarına), dedelerine (atalarına) sonra gelmiş geçmiş tüm Müslümanlara dua etmesini şart koştu.

(59) Eğer bu vakfın sahiplerinden bir hak sahibi ölürse ve fani dünya yurdundan bekâ (ahiret) yurduna irtihal ederse İslamî kefenlemeye uygun kefen malzemeleri ile

[2170] İbarede belirtilmese de bir cüzün dörtte biri de olabileceği kanaatindeyiz.

eksiksiz bir şekilde kefenlenmesini, gelir yeterli ve bol olduğunda bahsi geçen masrafların (giderlerin) kendileri için belirlenen ücretler üzerinden tam olarak karşılanmasını, eğer bir zaman/dönem, masraflarda (masrafları karşılamada) bir eksiklik olur veya bir musibet/felaket olursa her bir nasipten/haktan ve ücretten senelik (hesaba göre) eksiltme yapılmasını ve bu senelik (eksiltilecek) hesabın da (hak edişi) az olandan az, çok olandan çok şeklinde (yani senelik kazancına göre belirlenmesini) şart koştu.

(60) Sonra adı geçen vâkıf (vakıf yapan kişi) -Allah şânını (itibarını) yüceltsin.- Sivas şehrinin içinde adı geçen medresenin yakınındaki Dârü'z-ziyafe'nin tamamını vakfetti. Orayı, ileri gelenlerden (seyyidlerden), Alevilerden, fakihlerden/talebelerden, sâlihlerden, fakirlerden, yemek dağıtıldığı vakit orada hazır bulunanlardan, girip çıkan (gelen giden) otuz kişi için darü'z-ziyafe (yemek dağıtılan yer) olarak belirledi. (Ve vâkıf, vakıf yapan kişi) -Allah şanını (itibarını) yüceltsin.- senenin her günü büyüklük ve küçüklük bakımından orta genişlikte (içi) bir okkalık[2171] yemek dolu otuz nasib (pay) hazırlanmasını şart koştu.

(61) …….[2172] Necmeddin Muhammed el-Hat(t)âbî Medresesi, Şerefü'd-din Osman So(u)lsâlî Zaviyesi Vakfı ve erkekler hamamına kadar; üçüncü (sınırı), adı geçen vâkıfın (vakıf yapan kişinin) -Allah şanını (itibarını) yüceltsin.- mülküne, Zahre'd-din Muhammed ve Şihabe'd-din Ahmed'in varislerinin (mülküne); dördüncü (sınırı da) yola kadar olan ……..[2173]

(62) Birinci ve ikinci sınırı, Kansek Mülkü; üçüncü (sınırı), Hartuk(n) Mülkü; dördüncü (sınırı) yol olan, Sivas şehrinin içinde, Bahaddin Efrazdar(d) Mahallesi'nde bulunan Buğday Çarşısı'ndaki (Pazarı'ndaki) birbirine birişik üç dükkanın[2174] tamamı…

(63) Birinci sınırı Receb el-Kazzaz (İpekçi) (Mülkü); ikinci (sınırı), Şemseddin Mü'min Mülkü; üçüncü (sınırı), adı geçen vâkıfın (vakıf yapan kişinin) -Allah şanını

[2171] Belgede bir eksiklik yok ancak siyak-sibak ve manaya bakıldığında eksiklik olduğu izlenimi vermektedir.
[2172] Belgede burada bir eksiklik yok ama vakfedilen bir yerin sınırlarının tarif edildiği ve ilk kısmının yazılmadığı anlaşılmaktadır.
[2173] Belgede burada bir eksiklik yok ama vakfedilen bir yerin adının olduğu ama yazılmadığı anlaşılmaktadır.
[2174] Belgede (حواسب) şeklinde yazılmıştır ancak siyak sibak ve mana açısından (حوانيت) şeklinde olmasının daha doğru olacağını ve yanlış yazıldığını düşündüğümüz için bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.

(itibarını) yüceltsin.- mülkü; dördüncü (sınırı) yol olan Sivas şehrinin içinde Çamaşır Çırpıcıları Çarşısı'nda bulunan birbirine bitişik iki dükkanın (dükkanların) tamamı…

(64) Birinci, ikinci ve üçüncü sınırı, Sultan Kapısı'ndaki Kale suru; dördüncü (sınırı) yol olan Sivas şehrindeki yerin ve öşrünün tamamı…

(65) Birinci sınırı, Kerased el-Hubbaz (Ekmekçi) (mülüküne); ikinci (sınırı), Ad(i)l Şah (mülküne); üçüncü (sınırı), Hazaraz (Hüdâdâd) (mülküne); dördüncü (sınırı da) yola kadar olan Sivas şehrinin içinde Harheruf (Herheref) Mehellesi'ndeki bir evin tamamı…

(66) Birinci sınırı Müşteri Hatun Vakfı; ikinci (sınırı), Fahreddin Vakfı; üçüncü (sınırı) Bîzâr Mülkü; dördüncü (sınırı), yol olan Sivas şehrinin içinde Semerkandî ile (diye) bilinen Tâbgâh'taki (Nâbgâh'taki) [2175] dükkanının tamamı…

(67) Birinci sınırı, Mescid'e -ki onun tamamı Hoca Zeki'nin mülküdür-[2176]; ikinci (sınırı), Şemseddin Mülkü'ne; üçüncü (sınırı), Hoca …….[2177]; dördüncü (sınırı), yola kadar olan Sivas şehrinin içinde Hoca Zeki Mahallesi'ndeki nâbgâh[2178] dükkanlarının tamamı…

(68) Birinci ve ikinci sınırı, özel bir mülke bitişik; üçüncü (sınırı), Zeki Hoca (Mülkü); dördüncü (sınırı), yol olan Sivas şehrinin içinde Harheruf (Hurhuref) Mahallesi'ndeki bir evin tamamı…

(69) Birinci ve ikinci sınırı, Ali mülkü; üçüncü ve dördüncü (sınırı), yol olan Sivas şehrin içinde Celal Hüsrev Mahallesi'ndeki iki ev ve üzerlerindeki dört hücrenin (odanın) tamamı…

(70) Birinci sınırı, vakfın Şahne diye bilinen hamamına kadar; ikinci (sınırı), Zahreddin Muhammed varislerinin mülkü; üçüncü (sınırı), Şehâbeddin Ahmed'in

---

[2175] Belgede bu kelime (تابکاه) şeklinde veya (نابکاه) şeklinde okunabilir. (تاب) Arapça'da "yalı, zayıf" gibi Farça'da ise "güç, kuvvet, sıcaklık, hararet, parlayan, yarlatan, aydınlatan" gibi manalara gelmektedir. (ناب) ise Arapça'da "diş" Farsça'da ise "halis, katıksız, saf" gibi manalara gelmektedir. (کاه) ise Farsça ve Arapça kelimelerin sonuna gelerek yer ve zaman bildiren türemiş isimler yapan bir ektir. Bununla birlikte ne kastedildiğini tam olarak anlayamamakla birlikte kuvvetle muhtemel bir yer ismidir.

[2176] Burada ikinci sınırdan bahsedilmiyor. Bir eksiklik veya yanlışlık olma ihtimali vardır.

[2177] Burası belgede yazılmamış.

[2178] (ناب) Belgede bu kelime (تابکاه) şeklinde veya (نابکاه) şeklinde okunabilir. (تاب) Arapça'da "yalı, zayıf" gibi Farça'da ise "güç, kuvvet, sıcaklık, hararet, parlayan, yarlatan, aydınlatan" gibi manalara gelmektedir. (ناب) ise Arapça'da "diş" Farsça'da ise "halis, katıksız, saf" gibi manalara gelmektedir. (کاه) ise Farsça ve Arapça kelimelerin sonuna gelerek yer ve zaman bildiren türemiş isimler yapan bir ektir. Bununla birlikte tam olarak ne kastedildiğini anlayamadık.

mülkü; dördüncü (sınırı), yol olan, adı geçen medresenin yakınındaki bir dârın (evin) tamamı…

(71) Birinci sınırı,, Câbir (Hâbir) ve Devran/Duran (Durna, Dorn) Vakfı; ikinci ve üçüncü (sınırı), Kilise Vakfı; dördüncü sınırı yol olan, Sivas şehrinin içinde Aşçılar Çarşısı'daki dükkanın tamamı…

(72) Birinci sınırı; Yusuf Vakfı; ikinci (sınırı) Nâzırüddin Mahmud'un mülkü ile bitişik; üçüncü (sınır), Ağca Medrese'ye; dördüncü (sınırı) yol olan, adı geçen medresenin yakınındaki dârın (evin) tamamı…

(73) Birinci sınırı Necmeddin Karaca, Mahmud Vakfı, Mahmud el-Hallâtî (Ahlâtî) Mülkü ve yola kadar Ömer Mülkü olan[2179] Sivas şehrinin içindeki dârın (evin), bahçenin ve Hacı Hüseyin'in -Allah rahmet eylesin- Müşteri (Jüpiter Yıldızı) Kârhânesi'nin (İmâlathânesi'nin) (Hacı Hüseyin'den satın alınan kârhânenin/imâlathânenin)[2180] tamamı…

(74) Sınırları, Attarlar Mescidi, nehir, Şemseddin Muhammed Vakfı'na, Fahreddin Aba (Apa) varislerinin (mülkü) olan Attarlar Çarşısı olarak bilinen (çarşıdaki) birbirine bitişik dükkanların[2181] tamamı…

(75) Birinci sınırı, yola; ikinci sınırı, adı geçen -Allah şanını (itibarını) yüceltsin.-vakfa; üçüncü ve dördüncü sınırı, Zahre'd-din Muhammed'i varislerinin (mülküne) kadar olan Sivas şehrinin içinde adı geçen medresenin yakınında bulunan dükkanın tamamı…

(76) Birinci sınırı, şehir suru; ikinci (sınırı), merhum Beylerbeyi Vakfı; üçüncü sınırı, Kazvînî Mescidi Vakfı; dördüncü sınırı, yol olan Sivas şehrinin içinde Koyun Pazarı'nda tümü dört dükkan ve on üç odadan oluşan (yerin) on iki hisselik aslının yedi hissesinin tamamı…

[2179] Burada sadece bir taraftaki sınırdan bahsedilmektedir. İkinci, üçüncü ve dördüncü sınırlar ya sehven yazılmadı ya da buradaki ibarede bir eksiklik veya karışıklık var.

[2180] Bu ibare belgede (الكارخانه المشتري) şeklinde yazılmıştır. (المشتري) kelimesi "satın alan kimse, alıcı", "Dokuz uydusu bulunan ve güneşe yakınlığı bakımından beşinci sırada yer alan en büyük gezegen, Jüpiter" gibi anlamlara; (الكارخانه) kelimesi ise "İş yeri, îmâlâthâne, atölye, fabrika" ve "Süt ve sütten mâmûl şeylerin satıldığı yer Süt ve sütten mâmûl şeylerin satıldığı yer" gibi manlara gelmektedir. Yani "müşteri (yıldız, jüpiter) imâletânesi", "satın alınan imâlathâne" gibi manalara gelmektedir.

[2181] Kelime belgede (الحاييين) şeklinde yazılmıştır ve (حاسب) ifadesi "Hesap eden (kimse), hesap edici" anlamına gelmektedir ancak siyak-sibak ve mana açısından kelimenin aslında (الحانوتين) (dükkanlar) şeklinde olup yanlış yazılmış olabileceği kanaatinde olduğumuz için bu şekilde yazdık ve tercüme ettik. . Ayrıca kelimenin aslında (الحانوتين) şeklinde olup yanlış yazılmış olabileceği de ihtimal dahilindedir.

(77) Birinci sınırı Sultan Hankahı; ikinci (sınırı), Demîmü'd-Dâr Bahaddin Oru(o) (Evru)[2182] Kürdî'nin (mülküne); üçüncü (sınırı), Savil; dördüncü sınırı yol olan Sivas şehrinin içinde Tokat Kapısı'ndaki ma'sıranın (yağhânenin) tamamı…

(78) Sivas şehrinin içinde, Muhyiddin Yahya b. Hürremşah (ismiyle) bilinen sınırlarını belirtmeye gerek olmayan, on üç hücresi (odası) bulunan …….[2183] tamamı…

(79) Naiblerin (yardımcıların, vekillerin) ve emirlerin (yöneticilerin) önderi, fetva işlerini (teknik işleri)[2184] üstlenen, Celâle'd-dîn Mahmud b. Emirü'l-Hâc'ın mülküne bitişik ekmekçi dükkanının tamamı…

(80) Sivas şehrinin içinde Samiye Habur'un mülküne bitişik ekmekçi dükkanının tamamı…

(81) Birinci sınırı, adı geçen vâkıfın -Allah şânını (itibarını) yüceltsin.- (mülkü); ikinci (sınırı), nehir; üçüncü (sınırı), Naz Hatun (mülkü); dördüncü (sınırı), …….. yolu olan Hamamcı Ali'nin kızının (mülkü) yönünde/tarafında bulunan bir parça arazinin tamamı…

(82) Birinci sınırı, vâkıfın (vakıf yapan kişinin) -Allah şânını (itibarını) arttırsın.- (mülkü) ve nehir; ikinci (sınırı), Sinanüddin Oğuz'un mülkü ile bitişik; üçüncü (sınırı), İldiğin (?); dördüncü (sınırı), yol olan (Sivas)[2185] şehrinin içinde Defterdâr Bahaedddin Mahallesi'nde birbirine bitişik iki dükkanın (dükkanların) ve bir parça arazinin tamamı…

(83) Adı geçen vâkıfın (vakıf yapan kişinin) -Allah şânını (itibarını) yüceltsin.- elindeki üç yüz baş koyunun tamamı…

(84) Emir Nasredin Behramşah ve Emir Nureddin Hamza'nın Fahreddin Subaşı'nın -Allah rahmet eylesin.- hanımından satın aldığı mülklerin tamamı…

[2182] Belgede (اورو) şeklinde geçen bu ibareyi tam olarak okuyamadık.

[2183] Buradaki ibare belgede (ارمانمالە) şeklinde yazılmış ancak ne manaya geldiği ve ne kastedildiği tam olarak anlaşılamamıştır.

[2184] Belgede bu kelime (استفتاء) şeklinde okunursa "fetva", (استفناء) şeklinde okunursa teknik iş, sanatsal faaliyet" anlamına gelmektedir. Bu nedenle her iki şekliyle de hem metin çözümünde hem de tercümede ekledik.

[2185] Belgede geçmiyor ancak siyak sibak ve genel olarak vakfiyeye baktığımızda kuvvetle muhtemel sehven eksik yazıldığı izlenimi vermektedir. Bu nedenle hem belge çözümlemesinde (Arapça kısmında) hem de tercümesinde parantez içerisinde yazdık.

(85) (Dört tarafından) sınırları, Kerîmüddin İsfehânî (mülkü), Sa(u)düre varisleri (mülkü), Sirâceddin (mülkü) ve Kö(u)rkerif (mülkü) olan Koyun Çarşısı'ndaki bostanın (bağın, bahçenin) tamamı…

(86) Dâruzziyâfe için senelik/her sene gerekli olan şeyleri/malzemeleri…

(87) Bir aşçı aynı zamanda hizmetli (temizlikçi) görevi de olan bir kapıcı ayarlanmasını (atanmasını) şart koştu. Sonra, bu vakfiyenin ortaya çıktığı zamana kadar kendisinin, hakkı ve mülkü olan elindeki ve tasarrufu altındakileri medresenin, mescidin, ……..[2186] ve dâruzziyâfenin maslahatına (yararına) samimi olarak Kerim olan Allah'ın rızasını kazanmak için vakfetti. Bunlar (vakfettiği şeyler):

(88) Doğu sınırı, Kesrik Köyü ve Hevâ Köyü sınırı ile bitişik; batı sınırı, Bağık (Yağık) Köyü ve Lina Köyü sınırı ile bitişik; güney sınırı, Kebtî Köyü ve …….[2187] Köyü sınırı ile bitişik; kuzey sınırı Biğ Köyü ve Sefâl Köyü ile bitişik olmak üzere dört sınırı ihtiva eden, Divriği şehrine bağlı Rum kasabalarından (köylerinden) bir olan, Lakarca(ı) diye isimlendirilen köyün tamamı…

(89) Korunmuş Sivas (şehrine) bağlı, (iyi bilindiği için) sınırlarını belirtmeye gerek olmayan, Ha(u)but diye isimlendirilen köyün tamamı…

(90) Dut(r)lu (Divriği)[2188] şehrine bağlı Rum kasabalarından (köylerinden) biri olan, (iyi bilindiği için) sınırlarını belirtmeye gerek olmayan, Kesrik diye isimlendirilen köyün tamamı…

(91) Birinci sınır, Havran Köyü; ikinci (sınırı), Yukarı Taban Köyü, Yaşlu(ı) Kilise[2189] ve Lir Nehri; üçüncü (sınırı), Baru(o)lik Köyü, Zara Köyü ve Lir Nehri; dördüncü (sınırı), Karban Köyü diye bilinen Sofular Köyü ve Lir Nehri olan Zara Köyü'nün yakınlarında Sivas'a bağlı Ek(ğ)iz Köyü'nün tamamı…

(92) Sivas şehrindeki buna (bu vakıflara) bağlı olan hakların ve vergilerin tamamı…

[2186] Belgede buradaki ibare tam anlaşılmıyor ancak siyak-sibak ve vakfiyenin geneline baktığımızda kuvvetle muhtemel "iki minarenin" şeklinde bir ibare olması gerektiği anlaşılıyor.

[2187] Belgede burası atlanmış, azılmamış.

[2188] Belgede buradaki ibarenin okunuşu (دودلي) (دورلي)şekline daha yakındır. Ancak (دوركي)şeklinde olup hatalı yazılmış olabileceğini de göz önünde bulundurarak bu şeklini de hem metin çözümlemesinde hem de tercümede parantez içerisinde verdik.

[2189] Belgede bu kelime (ياشلو كليسا) şeklinde yazılmış olup "Eski Kilise" denilmek istenmiş olabileceği kanaatindeyiz.

(93) Mahuk (Mahnuk) Köyü yakınlarındaki (iyi bilindiği için) sınırlarını belirtmeye gerek olmayan Ke(ü)rd Köyü'nün tamamı…

(94) Sınırları, İstihâlî (İshâlî) diye bilinen arazi, Celal'in arazisi, Ali Çavuçgez Vakfı, dağ ve Eremfeş'in (Edemfeş'in) arazisi, Hava Refîk arazisi ve dağın üzerindeki (geçen) Hava Refîk Köyü yolu olan Nusre'd-Din'den satın aldığı (alınan) Mahmud Hâcib Köyü'nün tamamı…

(95) İ bilindiği için sınırlarını belirtmeye gerek olmayan Merzifon'daki Divan İlmelek ve K(g)ökm(h)al Köyü'nün tamamı…

(96) (İyi bilindiği için) …….. sınırlarını belirtmeye gerek olmayan Ekodefteros (E(A)kutfet(e)ros) köyünün ve bu köye bağlı arazilerin ve değirmenin tamamı…

(97) Birinci sınırı, Neccar Nehri; ikinci (sınırı), Seyfeddin Hürrem Şah iktâsı[2190]; üçüncü (sınırı), To(a)ğa Şah mülkü ve Akça Tam; dördüncü (sınırı) Ebi Bekir Köyü ve yol olan Dodurga köyü yakınında bulunan Dakın (Defin) diye bilinen mezranın tamamı…

(98) (Birinci sınırı bu) Hoca Nureddin b. Makrema Bâk; ikinci (sınırı), Tâceddin Keyo varislerinin (mülkü), üçüncü ve dördüncü (sınırı) yol olan birbirine bitişik evleri ve dokuz dükkanı kapsayan Han'ın tamamı…

(99) Birinci ve ikinci sınırı Tâc(eddin) Keyo; üçüncü (sınırı), Subaşı Medresesi; dördüncü (sınırı) yola kadar olan Aşağı Attarlar Çarşısı'ndaki bitişik altı dükkanın tamamı…

(100) Birinci sınırı, Üstadüdâr[2191] Bahâeddin'in (mülkü); ikinci (sınırı), Eski Kap(b)an (Kantar); üçüncü (sınırı), Ho(a)kka Bâz Medresesi Vakfı; (dördüncü sınırı) yol olan Demirciler Çarşısı'ndaki yedi dükkanın tamamı…

[2190] Devlete ait bir kimseye mülk olarak veya gelirinden faydalanması için verilen arazi.

[2191] Kelimenin menşei hakkında Farsça istez ve dâr kelimelerinden oluştuğu (isteddâr, siteddâr) ve "alım memuru" anlamına geldiği, Farsça üstâz ile Arapça dâr kelimelerinden meydana geldiği (üstâzü'd-dâr, üstâdü'd-dâr) ve "evin sorumlusu" mânasını taşıdığı yahut Farsça "baş usta" anlamındaki ustaserâ kelimesinin Arapça'ya üstâz şeklinde geçtiği ve zamanla üstâdâr biçimine dönüştüğü görüşleri ileri sürülmüştür. Son çalışmalarda birinci görüşün doğru olduğu kanaati ağırlık kazanmıştır. (Fatih Yahya Ayaz, "Üstâdüddâr", s.393.)

(101) Birinci (ve ikinci)[2192] sınırı, Şemseddin el-Cezî Medresesi Vakfı; üçüncü (sınırı), Subaşı Vakfı; (dördüncü sınırı) yol olan (İpekçiler- Çiftçiler)[2193] Çarşısı'ındaki dükkanların tamamı…

(102) Birinci sınırı, özel mülk; ikinci (sınırı), Semânî (Yağcı) Hanı; üçüncü (sınırı), Medrese-i Şerif Vakfı; (dördüncü sınır) yol olan Sivas şehrinin içinde Muhtesib'in[2194] dükkanının yakınındaki dört dükkanın tamamı…

(103) Birinci sınırı, Semânî (Yağcı) Hanı; ikinci (sınırı), İki (Erkek) Kardeş Kapısı Mescidi Vakfı; üçüncü (sınırı), ……. (Vâhire, Vâfiye); dördüncü (sınırı) yol olan Muhtesib'in[2195] dükkanının yakınındaki diğer dükkanların tamamı…

(104) Birinci sınırı, Bulğ(g)âri (Bulgar) Medresesi Vakfı; ikinci (sınırı), adı geçen Bulğ(g)âri (Bulgar) Medresesi Vakfı ve E(a)r(ğ)ûn; üçüncü ve dördüncü (sınırı) yol olan Sivas şehrinin içinde Karaca Mahallesi'nde birbirine bitişik hattâbî (oduncu) dükkanının, demirci evinin ve Hammâdî'nin evinin tamamı…

(105) Birinci ve ikinci sınırı, Hacı Yakub Vakfı; üçüncü (sınırı), Subaşı Medresesi Vakfı; dördüncü (sınırı) yol olan, üstünde Subaşı Medresesi'nin vâkıfının (vakıf yapan kişinin) dükkanları bulunan evlerin ve arazinin tamamı…

(106) Birinci sınırı, İki (Erkek) Kardeş Kapısı (Mescidi) Vakfı; ikinci (sınırı), harabe; üçüncü (sınırı), Karaca varisleri (mülkü); (dördüncü sınırı)[2196] yol olan Sivas şehrinin içinde Karaca Mahallesi'ndeki Sâmûrân (Kürkçü) Dükkanı'nın tamamı…

(107) Birinci sınırı, Bulğ(g)âri (Bulgar) Medresesi Vakfı; ikinci (sınırı), İsfahâni Vakfı ve ekmekçi dükkanı; (dördüncü sınırı)[2197] yol olan Sivas şehrinin içinde Karaca Mahallesindeki diğer kasap dükkanının tamamı…

[2192] İkinci sınırı yazılmadığı için birinci ve ikinci sınırın bu şekilde olabileceğini düşünerek hem çözümlemeye hem de tercümeye parantez içerisinde ekledik.

[2193] Buradaki kelimeyi net olarak okuyamadık ancak (الحريرين) veya (الحراثين) şeklide olabileceğiniz bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.

[2194] İslâm hukūkunda bir kasaba veya şehir halkının şer'î emir ve yasaklara uymasını sağlamakla görevli olarak çarşı ve pazarı kontrol eden, ticârî dâvâlara ve bâzı amme dâvâlarına bakan belediye zâbıta memuru, ihtisap ağası, ihtisap emîni, şehremîni.

[2195] İslâm hukūkunda bir kasaba veya şehir halkının şer'î emir ve yasaklara uymasını sağlamakla görevli olarak çarşı ve pazarı kontrol eden, ticârî dâvâlara ve bâzı amme dâvâlarına bakan belediye zâbıta memuru, ihtisap ağası, ihtisap emîni, şehremîni.

[2196] Bu ibare belgede yok ancak siyak sibak ve mana açısından sehven yazılmadığını düşündüğümüz için parantez içerisinde ekledik ve tercüme ettik.

[2197] Bu ibare belgede yok ancak siyak sibak ve mana açısından sehven yazılmadığını düşündüğümüz için parantez içerisinde ekledik ve tercüme ettik.

(108) Birinci ve ikinci sınırı, Sücâü'd-din E'ranû; üçüncü (sınırı), Mama Hatun, (dördüncü sınırı)[2198] yol olasn Belvar'daki Akkâlîn (Bakkâlîn, Bakkallar)[2199] Çarşısı'ndaki üç dükkanın tamamı…

(109) Sınırları, üç taraftan divan sahibinin (mülküne) kadar, (bir taraftan da) yola kadar olan Sivas şehrinin içindeki Sultan Çarşısı'nda dört dükkanın tamamı…

(110) Sivas şehrinin dışında bulunan, sınırlarını belirtmeye gerek olmayan otlak (mera, çayır) arazinin tamamı…

(111) (Sınırlarından) biri, Necmeddin Handan Hanı Vakfı'na, adı geçen vâkıfın (vakıf yapan kişinin) -Allah şânını, (itibarını) yüceltsin.- (vakfına, mülküne), Gedik ve Baba Bedri mülküne ve yola kadar; diğer sınırları ise Emirü'd-din Ali Hâmevî Medresesi Vakfı'na, Necmeddin Handan (Handar) Hanı'na, Müslüman mezarlığına ve yola kadar olan Keyluk Mahallesi'nde birbirine bitişik bir ev, tâbgâh[2200] ve bir başka arazinin tamamı…

(112) Sınırları, Bedreddin Ömer mülkü, Nâsırüddin Zaviyesi vârisleri (mülkü), Hacı Mübarek Vakfı, Su(o)sâbî varisleri (mülkü), Ebi(u) Bekir, İshak, Seyhân (Sahân) ve Turan (mülkü) ve yol olan Merhum Hacı Hasan Bedus(e) Mukâb'ın (Mevkâb'ın, Merkâb'ın) (mülkü) diye bilinen (yere kadar olan) bahçenin ve bir evin tamamı…

(113) Sınırı, adı geçen vâkıfın (vakıf yapan kişinin) -Allah şanını (itibarını) yüceltsin.- (mülkü), ziraat yapılan (bir yer) ve yola kadar olan Sivas şehrinin içinde Koyun Pazarı'nın yakınında bir ev, köy, ahır ve çevrili alanın (avlunun) tamamı…[2201]

(114) (İyi bilindiği için) sınırlarını belirtmeye gerek olmayan, Sivas şehrinin dışında Zeynü'd-dîn el-Fârisî'den satın aldığı bir parça arazinin tamamı…

[2198] Bu ibare belgede yok ancak siyak sibak ve mana açısından sehven yazılmadığını düşündüğümüz için parantez içerisinde ekledik ve tercüme ettik.

[2199] Belgede bu ibare (العقالين)şeklinde yazılmıştır ve (عقال)"deve bağlamak için kullanılan ip" manasına gelmektedir. Ancak bu kelimenin (البقالين)şeklinde olabileceği ve yanlış yazıldığı da düşünülebilir ki (البقال)kelimesi de "bakkal, manav" gibi manalara gelmektedir. Bu nedenle her iki şekilde de yazdık ve tercüme ettik.

[2200] Kelime belgede (تابكاه) şeklinde yazılmış olup Farsça (تاب) kelimesi "parlaklık, parıltı, sıcaklık" gibi anlamlara (كاه) ise Farsça ve Arapça kelimelerin sonuna gelerek yer ve zaman bildiren türemiş isimler yapan bir ektir. Ayrıca (تاب) yerine (طبع) kelimesi kastedilmiş olabileceğini düşünürsek (طبع) kelimesi de "damgalamak, mühür basmak" gibi anlamlara gelir ki o zaman da mühür basılan yer anlamında bu işin yapıldığı mekan kastedilmiş olabilir ancak tam olarak ne kastedildiğini anlayamadık.

[2201] Bu paragraf tam olarak anlaşılamadı. Belgede okunamayan veya eksik bir yer yok ancak yazılmamış bir kısım olduğu kanaati hasıl olmaktadır.

(115) (İyi bilindiği için) sınırlarını belirtmeye gerek olmayan, Sivas şehrinin dışındaki mebkalenin (sebzeliğin)[2202] tamamı…

(116) Sınırları ve vasıfları belli bu akarları[2203] tüm sınırları, hakları, yolları, vergileri, maslahatları, tabileri, eklentileri, binaları, çatıları, aşağıları, yukarıları, kökleri (asılları), su taşıyan (kanalları), su yolları, kar atma yerleri, köy arazileri, bağları, dağları, ……., tepeleri, gölgelikleri, hayvan otlakları,[2204] sınırı iyiliklerin/güzelliklerin (Din'in) üstadı[2205] Baha(ü)ddin ve Mezrekşah'ın (Merzekşah'ın) (mülküne), şehrin surlarına ve yola kadar olan çayırları (vakfetti).

(117) Dört sınırının ikincisi yol (diğer) tamamı ise Tâceddin Muhammed (mülkü) olan, adı geçen Mübarek Medrese Mahallesi'ndeki -Allah onun günlerini devam ettirsin.- evin tamamı…

(118) Birinci sınırı Şehab Abân (mülkü); ikinci (sınırı), Aklesendorsis (mülkü); üçüncü (sınırı), Salahaddin (mülkü) ve (dördüncü sınırı) yol olan Subaşı Mahallesi'ndeki evin tamamı…

(119) Birinci, ikinci ve üçüncü sınırı (üç tarafı) yol, dördüncü sınırı da Bedre'd-dîn Muhtesib'in (mülkü) olan Subaşı Medresesi Mahallesi'ndeki dört adet dükkan yerinin ortak yarısının tamamı…

(120) (İyi bilindiği için) sınırlarını belirtmeye gerek olmayan, Sivas şehrine bağlı Samanharman (adlı) diğer bir köy…

(121) Sınırları, Şeref K(f)on mülkü, Serun (Serven) mülkü, Senfer mülkü, Hacı Bakkal mülkü ve yola kadar olan Sivas'ın içinde Köförteg(f)os Mahallesi'nde bulunan bir evin tamamı…

(122) Birinci sınırı Alaeddin (mülküne); ikinci (sınırı) Abdurrahman (mülküne); üçüncü (sınırı), adı geçen eve; dördüncü (sınırı) yola kadar olan, adı geçen mahalledeki bir ahırın tamamı…

[2202] Belgede (مبعلة) şekilde okunmaya daya yakın ancak bu ifade "sadece tabii su ile sulanan bol sulu yer" anlamına gelmektedir. Bu şekilde olabileceği gibi "sebzelik" anlamına gelen (مبقلة) şeklinde de okunabilir.

[2203] "Gelir getiren ev, dükkân, bağ bahçe gibi mülk; mülkten elde edilen gelir."

[2204] Belgede bu kelime "lamba" anlamına gelen (مسارج) şeklinde yazılmıştır ancak tam olarak ne kastedildiği anlaşılamamıştır. Otlak manasına gelen (مسارح) şeklinde olup yanlış yazıldığını düşünerek bu şekilde mana verdik..

[2205] Belgede bu kelime (استاذ الزين) (iyiliklerin/güzelliklerin üstadı) şeklinde yazılmıştır ancak (استاذ الدين) (Din'in üstadı) şeklinde olma ihtimalide vardır. Bu nedenle hem metin çözümlemesine hem de tercümede her ikisini de yazdık.

(123) Sivas şehrinin dışında (iyi bilindiği için) sınırlarını belirtmeye gerek olmayan, ziraat yapmaya elverişli bir parça arazinin tamamı…

(124) Erfil'den (E(a)rafi'den) satın aldığı ve tamamı on iki hisse olan mülkün yedi hissesinin tamamı…

(125) Birinci sınırı, Attar Seyfeddin Fehmi (mülkü); ikinci (sınırı) Taceddin Ali'in varislerinin (mülkü); üçüncü (sınırı) Hacı Yakup vakfı; dördüncü (sınırı) yol olan, Sivas şehrinin içinde Attarlar Çarşısı'ndaki (bir) dükkanın tamamı…

(126) Sınırları Meltabiyye Hayrı Vakfı, İsfahanlı Vakfı, mezkur vâkıfın (vakıf yapan kişinin) -Allah şanını (itibarını) yüceltsin.- (mülkü) ve yol olan Haremeyn Çarşısı'nda iki dükkanın tamamı…

(127) Sınırları, Meltabiyye Hayrı Vakfı, mezkur vâkıfın (vakıf yapan kişinin) -Allah şanını (itibarını) yüceltsin.- (mülkü), Aba Bay (Baba Bey) diye bilinen Hokkabaz Medresesi Vakfı ve yol olan Eski …….. (Eski Han)[2206] diye bilinen hanın tamamı…

(128) Sınırları Meltabiyye Hayrı Vakfı, mezkur vâkıfın (vakıf yapan kişinin) -Allah şanını (itibarını) yüceltsin.- (mülkü) ve yol olan Sivas şehri içinde Bıçakçılar Çarşısı'ndaki birbirine bitişik sekiz adet dükkânın tamamı…

(129) Sivas şehrinin dışındaki mülklerinin tamamı…

(130) Sınırları, nehir, Medrese-i Şerife Vakfı ve yol olan, Sivas şehrinin dışında Kürd Bedreddin'in diye bilinen eve bitişik ev ve iki devreli/taşlı (iki öğütme yeri/taşı bulunan) değirmenin tamamı…

(131) Sınırları Necmeddin Medresesi Vakfı, Hacı Zeki ve Mülküllah (Meliküllah) Gazi Mescidi Vakfı, Kemaliye Medresesi Vakfı ve yol olan Sivas'ın dışında Kızılca Köy mevki diye bilinen yerde bir parça bataklığın(?) tamamı…

(132) Kayseriyye yolunda iki parça arazinin tamamı.. [2207]

(133) Sınırları, çayları, dereleri, mekanları, evleri, ……., ……, sulak yerleri, çıplak (susuzluktan kuraklaşmış) yerleri, düzlükleri, harabeleri, pınarları, kuyuları, suları, nehirleri, dahili ve harici, bitişik ve ayrı her türlü şeyi, sahih (doğru,

---

[2206] Kelime belgede daha çok (بصان العتيق)şeklinde okunmaya müsait ancak kuvvetle muhtemel بخان) (العتيق şeklinde olduğu ve yanlış yazıldığı kanaatindeyiz ki bu durumda "eski han" şeklinde tercüme edebiliriz.

[2207] Belgede burada herhangi bir izahat yapılmamış, belirtilen arazinin sınırlarının tarifi olması gerektiği ancak bir eksiklik veya hata yapılmış olabileceği kanaatindeyiz.

geçerli), şerî (dine, kanuna uygun) bir vakıf; açık, yürürlükte, hükmî (hikemî) (hükme, sonuca bağlanmış), Allah yolunda, karara bağlanmış, razı olunan, ……., kesin, kurallarını tam olarak kapsayan, şartlarını içeren, itirazlardan uzak, engellerden arınmış bir habs (olarak vakfetti).

(134) Satılamaz, hibe edilemez, bir rehin (karşılığında) mülk edinilemez, vârislerin en hayırlısı olan Allah yeryüzüne ve onun üzerindekilere varis oluncaya (kıyamet kopuncaya) kadar (bu vakfa) vâris olunamaz bir sene …… , kiralanmaz, ortak olunmaz, eğer bir zaruret ortaya çıkarsa üçer yıllık (kiralanabilir, ortaklık kurulabilir), ilk akdin (anlaşmanın) süresi bitmeden akid (anlaşma) yapılamaz, süre bittiği ve akitte sona erdiği zaman kiraya verilebilir ve ortaklık kurulabilir, bir zaruret olmadıkça bu (uzunlukta) kiralama yapılması haramdır (yasaktır).

(135) (Vâkıf, vakıf yapan kişi), vakfedilen akarattan (gelirden), asılların (asıl vakıfların, binaların) ve bölümlerin (diğer vakıfların ve binaların) imarı, (vakfedilen) yerlerin genişletilmesi, faydalarının ortaya çıkartılması gibi en güzel şekilde faydalanılmasını ve en güzel tarzda kullanılmasını, her çeşit tahsilatının yapılmasını, ifrat ve tefritten kaçınılmasını (şart koştu)[2208]. (Vâkıf, vakıf yapan kişi), rızkın (gereken ihtiyaçların) (temin edilmesini) eğer yeterli gelmezse (gerekli ihtiyaçların temini hususunun) mütevellinin takdirine bırakılmasını şart koştu. Adı geçen vâkıf (vakıf yapan kişi), -Allah şanını (itibarını) yüceltsin.- altmış dirhem değerinde bir baş ineğin satın alınıp kurban edilmesini, eti dışında tüm nimetlerinin tamamının satılıp yufka (ekmeği) satın alınmasını, bunların medresenin kapısında fakirlere ve miskinlere infak edilmesini şart koştu.

(136) Hayatta olduğu sürece -Allah uzun ömürler versin.- tevliye ve nezaret görevinin, adı geçen vâkıfa (vakfı yapan kişiye) (yani kendisine) ait olduğunu, ondan sonra ise zikri geçtiği gibi vâkıfın (vakıf yapan kişinin) oğlu merhum Taceddin Hüseyin'in[2209] oğlu sonraki Emir Şemseddin Muhammed'e ait olduğunu ifade etti.

(137) (Vâkıf/vakıf yapan kişi) -Allah şanını (itibarını) yüceltsin.- bu mübarek (Allah katında makbul) sadakanın medrese, minare, mescid ve dârüzziyafe oturulmaya uygun ve müsait olarak devam ettiği sürece belirtilen masraflara/giderlere

[2208] Belgede bu kısımda yaklaşık bir kelimelik boşluk bulunmaktadır. İstinsah esnasında okunamayan bir kelimenin yazılmadığını ve bu kelimenin de kuvvetle muhtemel (شرط)olduğunu düşünerek bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.
[2209] Belgede "Hasan" şeklinde de okunabilecek şekilde yazılmıştır.

harcanmasını; -Allah korusun- eğer yıkılırsa asıl (ana) mal ile ikinci ve üçüncü defa yenilenmesini (yeniden inşa edilmesini); eğer bu da (yeniden inşa edilmesi de) meydana gelen felaketlerden bir felaket ve engellerden bir engel nedeniyle imkansız hale gelirse onların (vakıfların) maslahatına/yararına harcanan (gelirler), Müslüman fakirlere ve miskinlere, vakıfların imarı, malların tahsili ve fakirlere harcanması işlerinde güzel bir şekilde (işlerine) devam ettikleri müddetçe kayıtlı payları kadar, mütevellinin, evlatlarının, azatlı kölelerin ve tahsildarların nasiplerine harcanmasını; sonra eğer girdi/gelir artarsa bu artan ile vakıf için, medrese ve dâruzziyâfe için gelir getiren mülk satın alınmasını ve adı geçen vakfa yapılan harcananların bunlara da yapılmasını şart koştu.

(138) Bütün bunlar sahih (geçerli) bir vakıftır, açık bir habstir (vakıftır), sadaka-i câriyedir, belgenin (belgeyi yazanın) zikrettiği şartlar üzere tamamlanmış izindir (hediyedir, tahsilattır, cömertliktir), (belgenin veya belgeyi yazanın) emrettiği açık bir hükümdür/kanundur, Allah-u Teâlâ'nın hükmü ile bir sadakadır, Allah'ın karara bağlamasıyla sağlamdır, Allah'ın emriyle ebedidir, Allah'ın ahdi/sözü ile sonsuzdur, değişimden, dönüşümden muhafaza edilmiştir, nakilden (yerinin değiştirilmesinden) ve başka bir yere yerleştirilmekten korunmuştur. Devir geçtikçe kuvvetlenecek, zaman geçtikçe sağlamlaşacak ve yayılacak. Onun asılları/kökleri dönüştürülemez. Dalları ve bölümleri değiştirilemez. Bilakis şartları kesinleşir (belirlenir), kuralları pekiştirilir, izleri (işaretleri, etkileri) ve geçenleri (gelip-geçenleri) yüceltilir.

(139) Allah'a, ahiret gününe, meleklerine, kitaplarına ve peygamberlerine iman eden sultana, melike, vezire, emire, hâcibe (kapıcıya, muhafıza), valiye, muhtesibe, hâkime, insafsıza ve zalime bu hayırları dönüştürmesi, değiştirmesi, eksiltmesi, değişiklik yapması, harcamalarını ve gelirlerini (isabet eden şeyleri) değiştirmeye, kapılarını/girişlerini/bölümlerini[2210] ve yolunu/programını değiştirmeye çalışması helal olmaz. Kim onu iptal etmeye/bozmaya çalışırsa, dönüşmesini ve sona ermesini amaçlarsa Allah onun düşmanı ve hesap sorucusu; zebâniler gözcüsü, ateş nasibi, Mâlik[2211] kefili/bakıcısı, Hâviye[2212] mola yeri olsun/olur; Allah'ın, meleklerinin, ……., sâlih (ihlaslı) Mü'min erkeklerin ve Mü'min kadınların laneti onun üzerine

[2210] Buradaki ("ابواب) kelimesinin "kapılar" şeklinde değil de bölümler şeklinde tercüme etmenin daha uygun olacağını düşündüğümüz için bu şekilde yazdık.
[2211] Kur'an'da cehennemliklere dair beyanlardan anlaşıldığına göre cehennemde zebânilerin başında Mâlik adlı bir melek vardır. (Yusuf Şevki Yavuz, "Zebânî", *TDVİA*, C. 44, İstanbul 2013, s.164.)
[2212] Cehennemde azabın en şiddetli olduğu yedinci tabaka.

olsun. Vâkıfın (vakıf yapan kişinin) kastettiği, niyet ettiği, emrettiği ve arzu ettiği şeylerden dolayı mükâfatını/karşılığını değişimden(?)[2213] sonra Allah verecektir. "Onu işittikten sonra kim değiştirirse günahı, yalnızca onu değiştirene ait olur. Allah her şeyi işitir, her şeyi bilir."[2214]

(140) Durumun (davanın), adaletli, yukarda imzası bulunan, efendimiz, önderimiz, alemin işareti (delili), dinin koruyucusu/direği, müteahhirinin[2215] (sonra gelenlerin) en faziletlisi, tahkikat (inceleme) yapanların örneği, doğruluğun, saltanatın, alimlerin ve imamların üstadı, memlekette kadıların (hâkimlerin) hocasının (büyüğünün) hocası (büyüğü), milletin ve dinin ışığı, İslam'ın ve Müslümanların delili (dayanağı), nebilerin ve resullerin varisi, sultanların ve meliklerin nasihat edicisi Ebu's-Senâ ve'l-vefa Muhammed b. Ebu Bekir b. Ahmed el-Ermevi -Allah, (Ahiret gününde) gölgesini uzatsın, geleceğini ve ömrünü muhafaza eylesin- adı geçen vâkıfın (vakıf yapan kişinin) -Allah şanını (itibarını) yüceltsin.- müracaatı ile adı geçen vakfın sıhhatine (geçerliliğine) hükmetti ve şerî' (kanuna, dine uygun) bir hüküm ve onaylanmış, yürürlüğe konulmuş bir karar olarak gerekliliğine karar verdi.

(141) Sonucu cevaz (onaylama, uygun bulma) olan hükmüne ve kararına, altı yüz seksen (680) senesin mübarek Zilkade ayında, mübarek bir mecliste, işin/çalışmanın neticesinde hazır bulunan imam, alim, adil ve emin kişilerden oluşan bir topluluğu şahit gösterdi. Alemlerin Rabb'i olan Allah'a hamd olsun. Allah'ın selamı efendimiz (Hz.) Muhammed'e, onun değerli, temiz ailesine olsun. Merhametlilerin en merhametlisi (olan Allah'ın) rahmetinle (muamele eyle)…

(142) İçeriğinin sübutuna şahitlik ederiz / Yukarıda geçenlere şahitlik ederiz: Ahmed Yahya, yukarıda imzaladığı imzasının şahitliği ile (şahitlik etti). / İçindekilere şahitlik ederiz: Rabb'ine muhtaç istiğfar/tövbe eden Mahmud'un çocuğu …….. ve Muhammed b. Muhammed İsmail; Allah'ın kendisini affettiği kişinin yardımıyla Ömer b. Ömer el-Emevi b. Hasan b. Ömer el-Hatîb. / Azim olan Allah'ın girişte/başlangıçta belirttiği bedel/ücret (karşılığında) satan (kişinin) satış (işleminin) içeriğine şahitlik (ederim). / Kesin olarak içeriğine şahitlik ederiz: Kerîm (cömert) olan Rabb'inin rahmetini uman el-Ermevî Ömer b. İsmail (Ömer b. İsmail el-Ermavî), Muhammed b.

[2213] Tam olarak ne kastedildiği anlaşılamamıştır.
[2214] Bakara Suresi 2/181.
[2215] Belli bir dönemden (yaklaşık hicrî V. / M. XI. yüzyıl) sonra gelen ilim adamları ve bunların yaşadığı zaman.

Ahmed b. Abdurrezzak –(Allah) onu naî'm yurdunda (Cennette) rızıklandırsın.- İbn-i Nâzır et-Taberânî -Allah onu affetsin-. / Buna şahitlik ederiz: Ahmed b. Ali b. Beren(?) Mübârek el-Menfea/el-Menkaa El-Akray(?) / Kesin olarak (belgenin) Allah'ın huzurunda (düzenlendiği) tarihe; kesin olarak (belgenin) içeriğine şahitlik ederiz.

H. 24 Zilhicce 678 (M. 26 Nisan 1280) Tarihinde Tanzim Edilip H. 19 Şevval 694 (M. 1 Eylül 1295) Tarihinde Hâkim Tarafından Teasdik Edilen Bölüm:

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla…

(143) Bu kitabın (belgenin içeriği), huzurumda, şahadetnameyi (şahitlik kitabını/ sayfasını) bildiren kişinin şehadetiyle, (yine) benim huzurumdaki şehadetiyle ve uygun/eksiksiz/tam bir dönüşüm/değişim ile sabit oldu. Belgeyi ve başlangıcını (girişini) imzaladım. İçeriğinin sıhhatine (doğruluğuna) yazılmasının gerekliliğine hükmettim. Hükme (karara) adil kişileri şahit gösterdim (şahitlik etti). Ben Rum (Anadolu) memleketlerinin tamamının hâkimi Muhammed b. Mekârim altı yüz doksan dört (694) senesinde Şevval'in on dokuzunda (Allah'a) hamd ederek, dua ederek ve teslim olarak yazdım.

(144) Yüce Sultan -Allah şanını (itibarını) arttırsın." Bu kitapta/belgede sınırları belirlenmiş ve açıklanan yerleri belirli maslahatlar (faydalar) ve açıklanan şekilde sahih (geçerli, doğru), şerî' (dine, kanuna) uygun bir vakıf olarak vakfetti. Sıhhatine (doğruluğuna, geçerliliğine) ve lüzumuna (bağlayıcılığına) ve geçerliliğine hükmettim. Sorumlu olarak buna şahitlik ettim (şahitler getirdim). (Bunu, bu belgeyi) Kazasker el-Mansur Ali b. Abdullah Muhammed Tâlbî (belgede belirtilen) tarihte şükrederek yazdı.

(145) Razı olarak ve işaret ederek seçtiği salih amellere sevk eden/ulaştıran, emelleri/arzuları gerçekleştiren, sevdiği ve razı olduğu şeylere ihsanda bulunan kimseye doğru yolu gösteren, O'nu destekleyeni ve …….. …… ……. yardım edeni davet eden, güvenilen, hayırlı işleri ve kapısında hayır murad etmeyi destekleyen, nimetlerine şükredenleri cömertliğinden ümitvar eden, kuvvetlendiren, destekleyen, "İyilik ve takvâ hususunda yardımlaşın"[2216] diyen Allah'a O'ndan başka nimet verecek kimse görmeyen kişinin hamdi ile hamd ederim. O'ndan (Allah'tan) başka bahşeden ve engelleyen hiç kimse bilinmez (kabul edil(e)mez). O'na (Allah'a)

[2216] Mâide Suresi 5/2.

tam bir şükür ile şükrederiz. Böylece O'nun rızasına ulaşırız. Arzu edilenden (istenilenden), gereğinden daha fazlasını bekleriz/ümit ederiz.

(146) Şeksiz şüphesiz ……. ……. …… ve ictihad ederek (araştırma ve inceleme yaparak), Ahiretin (sonun, ölümün) meydana geleceği konusunda itikadını/inancını ilim ile destekleyen Mü'minin şehadetiyle Allah'tan başka ilah olmadığına, onun tek olduğuna ve ortağının olmadığına ve doğru sözlü, güvenilir, alemlere rahmet olarak gönderilen, insanlara indirilen iki diş gibi birbirini güçlendiren sünneti ve farzı açıklayan Hz. Muhammed'in (SAV) -Allah'ın rahmeti (duası), onun (Hz. Peygamberin), temiz ailesinin, seçkin (cömert) ashabının üzerine olsun. …….. ……. …… ……. ……. …….. ve (Allah'ın) tam/gerçek selamı üzerlerine olsun.- Allah'ın kulu ve elçisi olduğuna şahitlik ederiz.

(147) Asıl meseleye galince… Efendimiz, yüce sultan, Allah'ın yeryüzündeki gölgesi, ümmetlerin/milletleri sultanlarının efendisi/önderi, Arap ve Acem meliklerinin efendisi, adaletin ve hakkın koruyucusu, zulmün ve haksızlığın sebebini yok eden, kulları ve köleleri destekleyen, âsîleri/haddi aşanları ve dinden dönenleri yok eden, batılın ve onun yolunun yerine hakkın ve onun yolunu destekleyen, hanîf dinin imajını koruyan, kuvvetli zayıf (herkesin) koruyucusu, liderlerin sahtekarlığını ortaya çıkaran, özel genel herkesten felaketi uzaklaştıran, ilâhî yardım ile özel (ilâhî yardıma mazhar olmasıyla özel), hoş/güzel işaretler/deliller ile tayin edilmiş sultanların sultanı, dünyanın ve dinin yardımcısı (Gıyase'd-din ve'd-dünya), fethin babası Keyhüsrev (Sultan Gıyaseddin Keyhüsrev); kutlu/saadetli Sultan Rükneddin Kılıçarslan b. kutlu/saadetli Sultan Gıyaseddin Keyhüsrev b. kutlu/saadetli Sultan Alaeddin Keykubad yeryüzünde Allah'ın gölgesi -dünyadaki hükümdarlığı süresince Allah saltanatını ebedi kılsın, dostlarını ve yardımcılarını ölümsüz kılsın- halihazırdaki (mevcut, dünyalık) işini azim ile yapmakla beraber sonuna (Ahiret'e) bakmayı (Ahiret için bir şeyler yapmayı) terk etmez, Ahiret Günü için hazırlık yapmayı ihmal etmez, onun yüce himmeti (niyeti, maksadı) onu fâni işlere dayanmaktan/güvenmekten uzak tutar, gerekli olmayandan (ebedi olmayandan, önemli olmayandan) ebedi/sonsuz olan yurda (Ahiret'e) doğru ilerler.

(148) Allah devletini, hak/doğru olan elini (gücünü, kuvvetini) ve içinde yücelik bulunan ilimlere doğru yolculuk yaptırsın. Devletinin kefili/koruyucusu, memleketinin işlerine düzene sokan, es-sâhibü'l-a'zam ve'd-düstûru'l-muazzam (yüce sahib/mâlik/koruyuc ve yüce kanun/kanun kitabı) (sadrazam), âlemdeki (Dünya'daki)

vezirlerin meliki (en üstünü), milletlerin/ümmetlerin sığınağı, milletin yardımcısı/destekçisi, memleketin yöneticisi, saltanatın düzeni (düzenleyicisi), şeriatın desteği (destekçisi), işlerin yörüngesi/merkezi, halkın maslahatının/iyiliğinin koruyucusu, mülkün (otoritenin, hükümdarlığın) direği, âlemin/dünyanın dirliği-düzeni (düzelticisi), devletin ve dinin övüncü (Fahru'd-Devle ve'd-Din), İslam'ın ve Müslümanların övüncü, meliklerin ve sultanların yardımcısı Ebu'l-Meâlî (şerefin, onurun babası) (saygıdeğer) Ali b. Hüseyin -Allah yardımcılarını kuvvetlendirsin/şereflendirsin, yüceliğini ve gücünü/kuvvetini attırsın.- mübarek, dâru'l-alâ (yüksek dereceli yurt) Sivas'ta Kale'nin karşısında (kalenin) …….[2217] kapısının önündeki medresenin inşası ve aynı şekilde inşaat hükümleri, ve şahitlerin (mezar taşlarının) tamamının iyileştirilmesi/güzelleştirilmesi (hususunu) dini bütün bir şekilde, kuvvetli ve sağlam bir irade ile daha önce (adı) geçen (Sultan'ın) -Allah saltanatının nurunu yükseltsin/yaysın Hak kelâmını yüceltme gayreti hususunda ona ve destekçilerine yardım etsin.- yüce/ulu görüşüne sundu.

(149) Bu mevzuda nakledilen (vakıflar, vakfedilen şeyler), taksim edilir ve bu adı geçen kutlu medresenin kapılarına (bölümlerine)[2218] ve kutlu (mübarek) ……..nın maslahatına (yararına, faydasına) aktif/faal bir şekilde harcanır.

(150) Bu yüce sultan -Allah amellerini kabul eylesin, dünya ve din konusundaki amaçlarına (hedeflerine, umutlarına) ulaştırsın.- giriş solundaki dehlizde/koridorda, mescidinin karşısında toprak (taş) eve (çadıra, odaya) benzeyen mektebin maslahatına (faydasına, yararına) vakfetti.

(151) Hepsi de Dâru'l-alâ (yüksek dereceli yurt) (korunmuş) Sivas şehrine bağlı kabul edilen Fâris Nahiyesi'ndeki Nakbâ(?) diye bilinen arazi, mağra, …….. ve Nik(f)osa diye isimlendirilen köyün tamamı…

(152) (Korunmuş) Sivas şehrine bağlı kabul edilen Kötni (Gotni) Mezrası diye bilinen mezranın (çiftliğin) tamamı…

(153) Bir kısmı adı geçen Fâris'e (Fâris Nahiyesine) bağlı kabul edilen Yaşlı Kilise diye bilinen mezranın tamamı…

[2217] Buradaki kelimeyi tam okuyamadık.

[2218] Belgede burada "يصرف في ابواب هذه المدرسة السعيدة المذكورة و مصالح ..... المبرورة" şeklinde bir ibare geçmektedir. Buradaki (ابواب" kelimesinin "kapılar" şeklinde değil de bölümler şeklinde tercüme etmenin daha uygun olacağını düşündüğümüz için bu şekilde yazdık.

(154) (Korunmuş) Sivas şehrine bağlı kabul edilen Yazır (Yazid) ve Halid Mezrası diye bilinen mezranın tamamı…

(155) Bir kısmı adı geçen Fâris'e (Fâris Nâhiyesi'ne) ve bir kısmı da (korunmuş) Sivas şehrine bağlı kabul edilen Meral E(a)brah diye bilinen mezranın tamamı…

(156) (Korunmuş) Sivas şehrine bağlı kabul edilen Kötni (Gotni) Mezrası diye bilinen mezranın (çiftliğin) tamamı…

(157) Tüm bunları dört sınır çevreler, içine alır, kapsar. Güneyi; Emre diye isimlendirilen köyün sınırında, Taşağıl diye isimlendirilen yerlerde, Hud diye isimlendirilen köye ait arazilerde, Danişmentli diye isimlendirilen yerlerde ve Ayasemeri diye isimlendirilen yerlerde son bulur. Doğusu; adı geçen Emre (Köyü'nün) sınırında, Zer (Zir'e, Zur'a) (Yazır'a) Nehri'nde, Zer'e (Zir'e, Zur'a) (Yazır'a) ait arazilerde son bulur. Kuzeyi, Hud'a ait arazilerde, Nadirin Vakfı'nda, Demrak diye isimlendirilen yerlerde, Kema(e)nka(e)rbaş diye isimlendirilen yerlerde, Zer'e (Zir'e, Zur'a) (Yazır'a) ait arazilerde son bulur. Batısı; Ayasemeri'de, Akrak Baba'da, Alis (İlyas) Nehri'nde, Körkü diye isimlendirilen köye ait arazilerde ve İlbey diye bilinen yerlerde son bulur.

(158) Tüm sınırları, hakları, alt yapıları, müştemilatları, ekleri (yan kuruluşları), bağlı yerleri (şubeleri), onun ismiyle bilinen, bunlardan kabul edilen, buralara nispet edilen her şey ki (onlar da); arazilerin düzlüğü (ovası), viranesi, yükseltisi (tepesi), seyrek (susuz) yerleri, dağları, tepeleri, vadileri, platoları, mamur ve harap yerleri, konaklama yerleri, ……, durgun ve akan suları, hazır bulunan (ayakta kalan), sona eren (çöken), belli olan (tam olan) ve geride kalan yerler (kalıntılar) (diğerleri), meyveli ve meyvesiz ağaçları, ekşi olanları, bal (tatlı olanları), …….. …….., çiftlik hayvanı (malı), çevresi, oturulacak yeri, otlayan hayvanların meraları (çayırları, otlakları), çeşitli hayvanlar, kışla(ı)k, yazla(ı)k, bostanlar, avlanma yerleri, çimenlikler, mezat (açık arttırma) yeri, binalar, evlerin diğer imaretleri (yapıları), hayvan sağacak ve bağlayacak yerleri, harman yerleri, minberleri (oturacak yerleri, mescidleri), buranın ismiyle bilinen, oraya nispet edilen, mutlak olarak ismine, kapsamına dahil olan eski-yeni, uzak-yakın, bitişik-ayrık, ismi zikredilen-zikredilmeyen farklı tür, kök ve sınıftan her şeyi sahih (geçerli, doğru), şerî' (dine, kanuna uygun), ömür boyu devam eden, ebedi, yerine getirilmiş/tamamlanmış, uygun bir vakıf olarak, (vakfetti). İfsad edecek (bozacak) hiçbir şart, feshedecek hiçbir istisna, geçersiz kılacak hiçbir şart yoktur (şart

öne sürülemez). Allah, masrafları ayırıp dağıtma, harcamaların miktarlarını (tayin etme) işini/yetkisini/emrini, vâkıfa (vakıf yapan kişiye) -Allah saltanatını (sultanlığını) daim kılsın.- verdi ve o da (vâkıf/vakıf yapan kişi de) (bunları yani harcama miktarlarını vb. veya vakfiyeyi) belirledi ve harcamaları onlara habs/vakıf ve sayı/miktar olarak tayin etti. Son olarak onun vesikası/kaydı/dokümanı kesintisiz bir saygınlıktır/kutsallıktır.

(159) Mütevelli (vakfı yöneten), yürürlükteki (geçerli, uygulamada olan) durumlarda/işlerde, Sâhibu'l-a'zam (Sadrazam, başvezir), adı geçen kutlu medresenin bânîsi (yaptıranı, yapanı) ve (vakfın) nâzırı (denetleyicisi, idarecisi) -Allah onun talihini/bahtını korusun, müşfik nazarı ile ona ve onun içine/gönlüne yönelsin/nazar etsin, yüce rabbini şahit kılsın.- (medrese) binasının maslahatı/faydası için adı geçen …….. mevkileri, tüm mezraları, belirtilen sınırları ile beraber adı geçen yerleri ve tüm bunları ebedi bir vakıf, sonsuz bir habs (vakıf), ömür boyu devam eden bir hayır olarak (vakfetti). Satılamaz, rehin verilemez, hibe edilemez, herhangi bir yöntemle veya herhangi bir yolla mülk edinilemez. Allah'a ve Ahiret Günü'ne iman eden hiçbir imama (öndere, yöneticiye), sultana, emire, memura, kadıya, hâkime (bu vakfı, şartlarını vb.) değiştirmesi, geçersiz kılması, iptal etmesi (lağvetmesi, feshetmesi) helal olmaz, izin verilmez, caiz olmaz. Her kim de bunu yaparsa bu ne kötü bir şeydir (bundan dolayı günahkâr olur), yardım ederse veya direk olarak veya dolaylı olarak buna devam ederse Allah'ın, meleklerinin ve tüm insanların laneti onun üzerine olsun. Allah onun hiçbir tasarrufunu, adaletini (şahitliğini/yaptığı işi), orucunu, namazını, sadakasını, haccını ve şehadetini kabul etmez, razı olmaz. "Allah onlara gazap etmiş, kendilerini lânetlemiş ve onlar için cehennemi hazırlamıştır. Orası ne kötü bir varış yeridir!"[2219] Onlara "Erkek olsun, kadın olsun, Allah hakkında kötü zan besleyen münafıkları ve müşrikleri de cezalandırsın. Kötülük ve belâ çemberi asıl onların boyunlarına geçmiştir."[2220] (ayette geçen münafıklar ve müşrikler) gibi azab eder. "Allah ona gazap etmiş, onu lânetlemiş ve onun için büyük bir azap hazırlamıştır."[2221] "Onu işittikten sonra kim değiştirirse günahı, yalnızca onu değiştirene ait olur. Allah her şeyi işitir, her şeyi bilir."[2222]

[2219] Fetih Suresi 48/6
[2220] Fetih Suresi 48/6
[2221] Nisa Suresi 4/93.
[2222] Bakara Suresi 2/181.

(160) Yukarıda bahsedildiği şekilde mübarek (hayırlı) hüküm ve karar Aksa'daki (yukardaki, uzaktaki) bir kadı tarafından hükümler babında sâdır oldu/çıktı. Allah, yeryüzüne ve onun üzerindekilere varis oluncaya -ki o varislerin en hayırlısıdır.- (yani kıyamet kopuncaya) kadar, Allah'ın (rızası için yapılan) vakfının Müslümanlar tarafından değiştirilmesinin, hükmünün kaldırılmasının (bozulmasının), feshedilmesinin ve dönüştürülmesinin hiçbir yolu yoktur.

(161) Vâkıfın (vakıf yapan kişinin) -Allah saltanatını daim kılsın, şanını (itibarını) yüceltsin.- mükafatını her türlü kusur noksanlıktan münezzeh olan Allah verecektir. Allah tasadduk edenleri mükafatlandırır ve iyilik yapanların ecrini (sevabını) zayi etmez (ihmal etmez). Vâkıfın (vakıf yapan kişinin) -Allah günlerini (ömrünü) uzatsın, dünyada ve ahirette makamını yükseltsin.- tarafından yapılan vakıf hayrıdır. Hükmün sahih (doğru, geçerli) ve gerekli olduğu altı yüz yetmiş sekiz senesinin Zilhicce ayının yirmi dördünde (24.11.678) (vaki oldu).

(162) Yedi (7) ve yetmiş (70) arasında veya isminin suretinden (açıklanmasından, kopyasından) sonraki satırda bir ekleme (ilave) vardır. O esasında (temelinde) sahihtir (doğrudur, geçerlidir). Bu kitabın (belgenin) sonundaki tarihte eklenmiştir. Tek olan Allah'a hamd olsun. Onu (bu ilaveyi) Tâlibî) yazdı.

(163) Muhtevasının sıhhatine (doğruluğuna, geçerliliğine) Abdülhak b. Ahmed b. Ammâr şahitlik etti. / Merhâl(?) içeriğine şahid oldu… Ben Muhammed b. er-Rüşdî Ca'fer ed-Dülemî -Allah sonunu güzel eylesin.- / Lala (?)… Buna Halil şahitlik etti. / Onun (belgenin, vakfın) sübutuna (varlığına, gerçekliğine) Mevdud b. Ahmed şahitlik eder (etti). / Buna (bu vakfa, vakfiyeye, belgeye), …….. Ömer b. İlyas …….. …… şahitlik etti. / Buna (bu vakfa, vakfiyeye, belgeye), Abdülaziz b. er-Rûmî şahitlik etti ve kendi el yazısıyla yazdı. / Buna (bu vakfa, vakfiyeye, belgeye), Hüseyin b. Ali şahitlik etti. / Buna (bu vakfa, vakfiyeye, belgeye), Ahmed b. el-Hasan -Allah sonunu güzelleştirsin.- şehitlik etti ve kendi el yazısıyla yazdı. / Buna (bu vakfa, vakfiyeye, belgeye), Ebubekir b. Ahmed -Alah ona rahmet etsin.- meclis huzurunda şahitlik etti. / Buna (bu vakfa, vakfiyeye, belgeye), Emîrü'l-Abd Babası (?) b. Muhammed şahitlik etti ve kendi el yazısıyla yazdı. / Mevlâ (Mevlânâ) es-sultanü'l-a'zam, ümmetlerin (milletlerin) boyunlarının sahibi, sultanların sultanı -Allah saltanatını daim kılsın, yardımcılarına (dostlarına) yardım etsin.- bu belgeye göre adı geçen vakfiyenin (vakfın) tasdikine (beni) şahit gösterdi ben de muhtaç kul, ……..,

lütufkar olan rabbine hamd eden, aslı (kökeni) el-Berberî (olan) Mesud b. Muhammed b. Mahmud -…… …….- şahitlik ettim. ……. beni şahit gösterdi.

4.10.5.3. Vakfiye[2223] Metni:

(1) با تقرير[2224] ٥٦٠٥١ عمومي ٣٧٢

(2) اشبو صورت وقفيه شوراي اوقافك ١٨ تموز سنة ٣٢٩(١) تاريخلي قراري اوزرينه باتقرير[2225] ١٣ رمضان سنة ١٣٣١ تاريخنده صدور ايدن اراده ء عليّه عموميموجبنجه قيد اولنمشدر

(3) السيد مصطفى نجيب مفتي زاده المولى[2226] الخلاف بمدينة سيواس.

(4) (واقفك ..... خيراتي وقفيه سي اناطولي سادس ١٠٠)

H. Zilkade 680 (M. Şubat/Mart 1282) Tarihli Bölüm:

بسم الله الرحمن الرحيم

(5) توكلت على الله ثبت عندي مضمونه اقرار الصاحب الأعظم الدستور المعظم الوقف المذكور فيه بجميع ما نسب إليه فيه و حكمت بصحّة الوقف المذكور على الوجه المفصّل فيه و قضيت بلزومه حكمًا تامًّا و قضاءً مبرمًا ملزمًا كتبه ابو الثناء محمود بن ابي بكر بن أحمد الارموي الحاكم بدار الملك قونية و سائر الممالك المحروسة.

(6) الحمد لله رافع قواعد الايمان بشواهد نور الفرقان ممهّد (مهد) معاقب الاديان بفوائد البيان و البرهان الذي كرم نوع الانسان على صنوف الحيوان بما منحه العقل الهادي إلى الايقان و العلم الفائد إلى التبيان الحق[2227]. شاهدوا في الانفس و الآفاق الحقايق الاحكام و الاتقان. فعثروا على مصدر وجود عالم الامكان. و شاهدوا[2228] معقولهم[2229] سبحان جلال الرحمن. و انتسبوا بنواظر الفكر قيومًا متعاليًا عن علائق المواد و الازمان. فأشرفت نفوسهم بنور العرفان و فازوا بروح الامام و الاطمئنان. و أشهد أن لا اله الّا الله وحده لا شريك له المتعال عن الانداد و الاعوان. و أشهد أنّ محمدًا عبده و رسوله أرسله بشيرًا بدرجات الجنان و نذيرًا بدركات النيران. صلّى الله عليه و على آله و صحبه و خلفائه صلوة فطرتهم بكرامة الرحمة و الرضوان.

[2223] VGMA Defter: 604/ Sayfa: 67-73 / Sıra: 90 (604/67/90).

[2224] "Ba" (با) (Farsça bir ek olup Arapça ve Farsça kelimelerin önüne gelerek zarf fonksiyonunda "ile" anlamında ön ek.); "takrir" (تقرير) (Arapça bir kelime olup ifade, anlatım gibi manalara gelmektedir.): Osmanlı Devleti'nde resmî dâirelerden sadrâzamlığa gönderilen yazı.

[2225] "Ba" (با) (Farsça bir ek olup Arapça ve Farsça kelimelerin önüne gelerek zarf fonksiyonunda "ile" anlamında ön ek.); "takrir" (تقرير) (Arapça bir kelime olup ifade, anlatım gibi manalara gelmektedir.): Osmanlı Devleti'nde resmî dâirelerden sadrâzamlığa gönderilen yazı.

[2226] (مولّى) Bir dâvâya bakması hukuken sakıncalı görülen mahallî bir hâkimin yerine yalnız o dâvâyı halletmesi için tâyin edilen hâkim.

[2227] Bu kelime belgede (حف) şeklinde yazılmış ancak siyak-sibak ve mana açısından (الحق) şeklinde olmasının daha doğru olacağını ve yanlış yazıldığını düşünerek (الحق) şekilde yazdık ve tercüme ettik.

[2228] Belgede bu kelime (شاهدو) şeklinde yazılmış ancak (شاهدوا) şeklinde olması daha doğru olacağı için bu şekilde yazdık.

[2229] Belgede bu kelime (معقولهم) şeklinde yazılmış ancak (بعقولهم) şeklinde olması daha doğru olacağı için bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.

(7) أما بعد... فإنّ الدنيا دار محال مقرونة بزوال حبّها العذاب الوبيل و الخطب الجليل. إن وعدت أخلفت و إن أوعدت أتلفت أوفق رشدها غيّ و أرفق دوائها كيّ. قد جعلها الله لكم ممرًا فلا تجعلوها مقرًا. هي متجر بضايعها (بضائعها) الطاعات المكتوبة و الحسنات المندوبة و الصدقات المطلوبة و القربات المحبوبة و الاخلاق الزاكية و العلوم العالية و الفضائل السامية و تطهيرا لنفس من كدرات البخل و الضنة و بذل الرغائب من غير شوائب الاذى و المنة.

(8) فالعاقل من سمح بحشر الدنيا لخطير العقبى. فمن سعى للآخرة فإنّه بالمقامات الفاخرة. و من إغتر بالزخارف الفانية خاب من النعم الباقية و الدرجات العالية. فالدنيا مزرعة للعاقل مضيعة للجاهل. فمن زرع الخير امن الضير. و من حرث الشر فقد المفر. و من أكثر زرعه و أطاب أصله و فرعه و وسع فيه زرعه وجده عند الله أعظم أجرًا و أكرم ذخرًا[2230].

(9) و أدام الله دولت مولانا السلطان الاعظم ظلّ الله في العالم مولى ملوك العرب و العجم سلطان أرض الله حافظ بلاد الله ناصر عباد الله معين معزّ اولياء الله مذلّ اعداء الله غياث الدين و الدنيا ركن الاسلام و المسلمين قامع الخوارج و المتمردين قاتل الكفرة و المشركين قاهر الزنادقة و الملحدين أعدل الملوك و السلاطين ابي الفتح كيخسرو بن السلطان السعيد ركن الدين قلج ارسلان ابن السلطان السعيد غياث الدين كيخسرو بن السلطان المغفور علاء الدين كيقباد برهان امير المؤمنين خلّد الله سلطانه و أظهر فقه[2231] برهانه و نصر جنده و أعوانه.

(10) و لمّا وفق الله سبحانه و تعالى الصاحب الأعظم الدستور المعظم أصفى الزمان صلاح العالم مدير الدنيا مظهر العدل و الانصاف كهف الشريعة محي السنّة ملجأ الضعفاء و المساكين ملاذ ملهوفين نظام الملك قوام الممالك ملك الملوك و الأمراء و الوزراء شرقًا و غربًا بعدًا و قربًا فخر الدولة و الحقّ و الدين يمين الملوك و السلاطين ابا المعالي و المفاخر و المناقب و المأثر و المحاسن علي بن الحسين بن الحاجي ابي بكر القونوي أدام[2232] الله ايّامه و اقباله و صان عن المكاره اموره و احواله حتّى نظر بعين الرأفة في طول المسافة و علم أن إلى الله مرجع الكافّة[2233] و أنّ الطريق مشحون بالمخافة (و)[2234] مؤدية أعلامها بالآفة و إنّه لا بد لأمن زاده و عناء الطريق (الطريق)[2235] موفور. و علم أنّ الدنيا إفنائها في الميراث و ابقائها عطائها في القربات "اِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّئَاتِ"[2236] "يَمْحَقُ اللهُ الرِّبٰوا وَيُرْبِي الصَّدَقَاتِ"[2237] مرّ في الخيرات و القربات باغًا كريمة لا فاضل و فتح في المندوبات و المبرات يد البسطة لا تطاول و أنفق في سبيل الله اموالًا جاوز موالهم و بذل في مرضات الله ذخاير (ذخائر) فاق خير الجود و مجال الكرم و لم سلف اوهام سلف الامم فنسخ أخبار معن و حاتم و احاديث

[2230] Bu kelime belgede (زخرا) şeklinde yazılmış ancak (ذخرا) şeklinde olmasının mana açısından daha uygun olduğunu düşündüğümüz için bu şekilde yazıp tercüme ettik.
[2231] Bu kelime belgede (فقيه) şeklinde yazılmış ancak (فقه) şeklinde olmasının mana açısından daha uygun olduğunu düşündüğümüz için bu şekilde yazıp tercüme ettik.
[2232] Bu kelime belgede (دام) şeklinde yazılmış ancak (ادام) şeklinde olmasının mana açısından daha uygun olduğunu düşündüğümüz için bu şekilde yazıp tercüme ettik.
[2233] (أنّه يرجع إلى الله مرجع الكافة)
[2234] Burada atıf harfi yok ancak siyak sibak ve mana açısından olmasının daha doğru olacağını ve sehven unutulduğunu düşünerek bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.
[2235] Bu kelime peş peşe iki defa yazılmış. Bu hususun sehven olduğunu düşünerek bu duruma göre tercüme ettik.
[2236] Hud Suresi 11/114.
[2237] Bakara suresi 2/276.

نعمان و قيس بن عاصم. كأنه يشتري درجات الجنان و مقامات الغفران بعصاة[2238] أهل الزمان أعظم به محسنًا. إن رمق ظرفة بخته شاهد طرق من طريق ميزانه و إن طمحت عينه بسرة يعاين اعيار[2239] خيراته زاد الله لقلبه توفيقًا و لنظره تحقيقًا و جعل الصراط السوى المستقيم له طريقًا.

(11) ثم إنّه أعلاه الله تعالى نظر بعين الاعيار و تدبر تدبرً أهل الاستبصار. رأى هذا الزما زمان الطوفان[2240] السيف و السقل الخارج عن حدّ الكمّ و الكيف حتى كاد يقبض العالم بقبض العلماء و ينقرض الخلائق الحميدة بانقراض الاتقياء و يندرس معالم العلم الذي هو العروة[2241] الوثقى لربط الاولياء بحبل ذي العزّة و الكبرياء في قوله "ما اتخذ الله وليًّا جاهلًا". و إن ركدت سوقه و اختفت بروقه و اتسع على الرفع فتوقه لظهور اليد العالية الكافرة على بلاد الملة الزاهرة حتى خربت المدارس و المعابد و ابادت العالم و العابد. فاختار اعلاه الله تعالى إعلاء اعلام العلوم بعد دور رسومها[2242] و اشاد[2243] مباني الشرع بعد طموسها و اسعاد العلماء بعد الخمول و إظهار آثار الافادة و الاستفادة بعد الفضول. و استخار الله و استهدى بالله و المهتدي من الله موفق مستعينه مصان. قال الله تعالى " وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَاۚ"[2244]

(12) فبنى بهداية الله عزّ اسمه في مدينة سيواس تجاه باب القلعة بباطن المدينة مدرسة شيد بنائها و وسع فضائها و اجرى مائها مشتمل على صيفي و مجمع شتوي و بيوت يسكنها الفقهاء (و)[2245] ميضأة (و)[2246] مئذنتين احدهما عن يمين الداخل في المدرسة و الاخرى عن شماله و المسجد داخل المدرسة و شهرتها بالمدرسة الصاحبية الفخرية و دار الضيافة خارج المدرسة تغني عن ذكر الحدود و في تعريفها ثم وقفها على الفقهاء و المتفقهين[2247] و العلماء و المتعلمين من فرق المسلمين و الفقراء المسلمين و العلويين و جعلها مسكنًا لهم في المدرسة سكونها التحصيل العلوم الشرعية و تعلّم الاحكام الدينية من الفقه و الخلاف وومكملاتها

(13) و شرط أعلم[2248] الله تعالى كما وقفه الاحبا معالم الخيرات و مباني المبرّات ان ينصب فيها ابدًا مدرّس و معيدان و عشرون نفرًا من الفقهاء و المتفقهة المسلمين و الباحثين و المحصلين خمسة نفر من الفقهاء المجردين المستدلين الباحثين و خمسة نفر من الباحثين في القاء و المسائل و الجموع و الفروق و خمسة نفر ممن

[2238] Bu ibare belgede (بعصات) şeklinde yazılmış ancak (بعصاة) şeklinde olmasının imla açısından daha doğru olacağını düşündüğümüz için bu şekilde yazdık.

[2239] Belgede bu kelimenin sehven (اعيان) şeklinde yazılmış olabileceğini, mana ve siyak sibak açısından (اعيار) şeklinde olmasının daha doğru olacağını düşünerek bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.

[2240] Bu kelime belgede (الطوفا) eklinde yazılmış ancak sehven bu şekilde yazılmış olduğunu ve (الطوفان) şeklinde olmasının daha doğru olacağını düşünerek bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.

[2241] Belgede bu kelimenin sehven (عروة) şeklinde yazılmış olabileceğini, mana ve siyak sibak açısından (العروة) şeklinde olmasının daha doğru olacağını düşünerek bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.

[2242] Belgede bu kelimenin (سومها) şeklinde yazılmış ancak mana ve siyak-sibak açısından (رسومها) şeklinde olmasının daha doğru olacağını düşünerek bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.

[2243] Belgede bu kelimenin (اشاده) şeklinde yazılmış ancak mana ve siyak-sibak açısından (اشاد) şeklinde olmasının daha doğru olacağını düşünerek bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.

[2244] Ankebût Suresi 129/69.

[2245] Burada (و) harfi yok ancak mana ve siyak-sibak açısından olmasının daha doğru olacağını ve sehven yazılmadığını düşünerek parantez içerisinde ekledik.

[2246] Burada (و) harfi yok ancak mana ve siyak-sibak açısından olmasının daha doğru olacağını ve sehven yazılmadığını düşünerek parantez içerisinde ekledik.

[2247] Bu kelime belgede (المتفقهة) şeklinde de okunabilir ancak siyak-sibak ve mana açısından (المتفقهين) şeklinde okumanın daha doğru olacağını düşünerek bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.

[2248] Bu kelime belgede (اعلام) şeklinde yazılmış ancak siyak-sibak ve mana açısından (اعلم) şeklinde okumanın daha doğru olacağını düşünerek bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.

توغلوا الفقه و إن لم يبلغوا درجة المباحثين و خمسة نفر من المبتدين. و ينصب فيها ابدًا ..... و إمام مقيم الصلوة المكتوبة فيها بالجماعة و فيه إمام المسجد و مؤذنان و إمام آخر في المسجد و رجل واحد يكون خازن دار الكتب و بواب و فراش.

(14) و شرط أن يكون المدرّس الشافعي المذهب عالمًا فقيهًا مستحضرًا للاحكام الشرعية من مذهبه و اصول الفقه و طرق (من)[2249] الخلاف. فإن خلت المدينة في وقت من الاوقات من جامع هذه الفضائل من الشافعين يفوض التدريس يومئذ إلى شحص عالم من الحنفية موصوف في مذهبه بالصفات المشروطة في المدرس الشافعي. ثم إذا حضر عالم شافعي المذهب كما ذكر او وصف فكان أفضل من المدرّس الحنفي يولى التدريس و يصرف الحنفي او قدّر المتولي على مثل تحوّل التدريس و يقرّر عليه و زال البدل لوجود المبدل.

(15) و شرط أن يكون خمسة و ان يكون كلّ واحد منهم[2250] فقيهًا ..... في تقرير الجموع و تصور المسائل شارحًا للكتب الفقهية للمتعلمين من الفقهاء من أهل البحث و الاستدلال و المناظرة و خمسة ممن ظهر تمييزهم في الفقه و ذكر الجموع و الفراق في المسائل الفقهية و خمسة المتوسطين الذين اخذوا في ايقان المسائل و تحصيل الجموع و الفروق و تلخيصها و تحقيقها و خمسة من المبتدين يسكنون المدرسة و يبيتون بها من هو مجرد و لا تخلفوا إلا لعذر شرعي و إن كان متأهلين يبيتون في المدرسة كلّ اسبوع ليلتين لا يخلّ بهذا المقدار البتة و ما زاد مفوّض إلى ادارة المتأهّلين من أيّ مذهب كان.

(16) و شرط لحضور طرفي النهار في البقعة على الفقهاء و المعيدين كلّهم البحث و التكرار. و شرط ان يؤمّ في المدرسة فقيه صالح شافعي المذهب من أحد الفقهاء يكون إمامًا بها يقيم الصلوات المكتوبة بالجماعة في بسط المدرسة و كذا الصلوات النافلة التي حكم العرف باقامتها بالجماعة كالرغائب و ليلة النصف من شعبان و ليلة القدر من رمضان من الرقاق الحواري و منه صنوف سائر الاخبار[2251] و يقف احد المؤذنين على شرف المنارة و بيطرح منها رغيفًا (غيفًا)[2252] على الفقراء و المساكين و من يرغب في أخذه صدقةً عامةً مشكورةً من غير منٍّ و لا أذى.

(17) و شرط على المتولي و المشرف و الجابي السعي الجميل في الازدياد و التحصيل و الايصال إلى مصارف المستحقة و العمارة و المرمة على نهج الامانة و ترك الخيانة.

(18) و شرط الواقف أعلى الله شانه أن يترتّب في دار الضيافة التي أنشأها الواقف المذكور باطن محروسة سيواس قرب المدرسة المذكورة للصادرين و الواردين الثلاثين نفرًا من السادات العلويين و الفقهاء و الصلحاء و الفقراء الحاضرين وقت التفرقة للطعام كلّ يوم من ايّام السنة ثلاثين مصلة كلّ مصلة فقعت متوسطة في الصغر و الكبر مملوء[2253] من الطبيخ فيها اوقية من اللحم الجيّد السمين الفتى فإن تعذر فمن المعز و البقر

[2249] Belgede bu ibare var ancak mana ve gramer açısından olmaması gerekirdi.
[2250] Belgede bu ibare (منهما) şeklinde yazılmış ancak siyak-sibak ve mana açısından (منهم) şeklinde olmasının daha doğru olacağını düşündüğümüz için bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.
[2251] Belgede bu kelime (الاخباز) şeklinde yazılmış ancak siyak-sibak ve mana açısından (الاخبار) şeklinde olmasının daha doğru olacağını düşünerek bu şekilde yazdık.
[2252] Bu kelime belgede iki defa yazılmış ve biz de ikincisini parantez içerisinde yazdık.
[2253] Kelime belgede (مملوة) şeklinde yazılmış ancak siyak-sibak ve mana açısından uygun olmadığını ve sehven yazıldığını düşünerek (مملوء) şeklinde yazdık ve tercüme ettik.

معهما اوقيان من الخبز الجيّد الرغاف بصحة مدينة سيواس الرقاق السميد يطبخ كلّ يوم و يفرق على الفقراء و المساكين و من الحوائج (الحوايج) بقدر ما يكفيه الحطب و الزبادي.

(19) ..... و ملك ابراهيم و وقف مسجد جمال الدين علي الخيّاط و المرج و الطريق.[2254]

(20) و جميع البستان قرب باب سوق ..... (طعموا)[2255] باطن مدينة سيواس الحد الاول حاجي امير الدين و الثاني و الثالث وقف مهد الدين اقسقر و الرابع[2256] ورثة جعفر التفليسي (و)[2257] ورثة كريم مسعود و إلى الطريق.

(21) و شرط النصف المشاع من أرض ماسه ظاهر مدينة سيواس على باب قيصرية الحدّ الاول وقف غني و الثاني وقف خان جندار و تاج الدين محمود و الثالث بابا ..... (كرابابل)[2258] و وقف دير[2259] و الاراضي الخاصة و (الرابع)[2260] إلى الطريق.

(22) و جميع باغجه معروفة بخواجه اسحق ظاهر مدينة سيواس الحدّ الاول ورثة چارق و الثاني كمال ..... (حبول)[2261] و ورثة دمشقي و الثالث وقف المدرسة الشريفة و (الرابع)[2262] إلى الطريق.

(23) و جميع البيت باطن مدينة سيواس بمحلة خمناطبان (خمناطيان) المعروف باهتري الحدّ الاول و الثاني وقف مسجد العطارين و الثالث وقف مدرسة سوباشي و الرابع إلى الطريق.

(24) و جميع قطعة أرض ظاهر مدرسة سوباشي .... الحدّ الاول تاج الدين محمود و وقف مدرسة الكمالية و الثاني اوطاع (اوطاغ) و الثالث ورثة ظهر الدين محمد هود و الرابع أرض البيوت.

(25) حانوت الخبازين في سوق البقالين باطن مدينة سيواس الحدّ الاول وقف مدرسة سوباشي و الثاني تركن خاتون و الثالث وقف مسجد العطّارين و الرابع إلى الطريق.

[2254] Bu paragrafta okunamayan bir yer yoktur. Ancak siyak-sibak ve mana açısından vakfedilen bir yerden bahsedildiği, sınırlarının tarif edildiği, kuvvetle muhtemel istinsah esnasında sehven eksik yazılmış veya atlanmış olduğu anlaşılmaktadır.

[2255] Tam olarak okuyamadığımız ve (…….) şeklinde gösterdiğimiz ibare belgede yaklaşık bu şekilde yazılmıştır.

[2256] Belgede burada (الثالث) ibaresi yazılmıştır ancak vakfedilen yerin sınırları tarif edilirken daha önce de aynı ibarenin geçtiğinden ve dördüncü sınır ifadesinin de yer almamasından hareketle kuvvetle muhtemel burada (الرابع) ibaresinin yazılması gerektiğini ve sehven yazılmadığını düşünerek bu şeklinde yazdık ve tercüme ettik.

[2257] Belgede bu ibare yok ancak siyak-sibak ve mana açısından olmasının daha doğru olacağını düşündüğümüz için belgeye ve tercümesine ekledik.

[2258] Tam olarak okuyamadığımız ve (…….) şeklinde gösterdiğimiz ibare belgede yaklaşık bu şekilde yazılmıştır.

[2259] Bu ifadede noktalar sehven konulmamış veya silinmiş olup (دير - دبر - دتر) şekillerinde okunabilir en uygun olanı (دير) olduğu için bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.

[2260] Bu kelime belgede yok ancak siyak-sibak ve mana açısından bu şekilde olması gerektiğini ve sehven eksik yazıldığını düşünerek parantez içerisinde hem metne hem de tercümeye ekledik.

[2261] Bu kelimeyi tam olarak okuyup anlayamadık ancak yaklaşık olarak bu şekilde okunmaktadır.

[2262] Bu kelime belgede yok ancak siyak-sibak ve mana açısından bu şekilde olduğunu düşünerek parantez içerisinde hem metne hem de tercümeye ekledik.

(26) و جميع الحانوت القصاب في سوق القصابين باطن مدينة سيواس الحدّ الاول ورثة طوسي و الثاني وقف مسجد العطّارين و الثالث النهر و الرابع إلى الطريق.

(27) و شرط نصف حانوت مشاع في سوق القصابين باطن مدينة سيواس الحدّ الاول ورثة ظهر الدين و محمود الهود و الثاني حانوت وقف المدرسة المذكور و الثالث بيوت اليهود و الرابع إلى الطريق.

(28) و شرط الحانوت في سوق القصابين باطن مدينة سيواس الحدّ الاول الحانوت المشاع المذكور و الثاني وقف المدرسة سوباشي و الثالث بيوت اليهود و الرابع إلى الطريق.

(29) و شرط الحانوت أخرى في سوق القصابين باطن مدينة سيواس ينتهي حدودها الاول وقف مدرسة سوباشي و الثاني وقف ..... (لست)[2263] خاتون و الثالث وقف مدرسة بلغاري و (الرابع)[2264] إلى الطريق.

(30) و جميع ثلاثة (ثلثة)[2265] دكاكين متصل بعضها ببعض في سوق العطارين الحدّ الاول الخان هو المعروف بنظام الدين خرشد البرواني المرحوم كائن كلّه بباطن مدينة سيواس قرب مسجد عطاران (عطارين) يحتوي جميعه حدودًا اربعة فالحد الاول منه متصل لخان كامل الدين منصور و بساحة مملوكة لهمام الدين و الحد الثاني متصل بملك يعرف شمس الدين بن شرف الدين بابا و بوقف مدرسة سلچوقية و بوقف عين يعرف بعلي چاوش و بملك بدر الدين زيد و بوقف مدرسة نجم الدين الطوسي و الحد الثالث متصل بالساقية و الحد الرابع متصل بوقف سلچوقية و بالطريق.

(31) و جميع الدكان قرب العطارين و الحدّ الاول مسجد العطارين و الثاني و الثالث الخان المذكور و الرابع إلى الطريق.

(32) و جميع دكان باطن مدينة سيواس الحدّ الاول و الثاني و الثالث إلى الخان المذكور و الرابع إلى الطريق.

(33) و جميع الدكانين باطن مدينة سيواس الحدّ الاول و الثاني إلى الخان المذكور و الثالث وقف البدل (بلال)[2266] و الرابع إلى الطريق.

(34) و جميع ثلاثة حوانيت باطن مدينة سيواس الحدّ الاول مسجد العطارين و (الثاني)[2267] وقف عن أحمد شاه و الثالث و الرابع إلى الطريق.

(35) و جميع دكان باطن مدينة سيواس الحدّ الاول المرحوم مجد الجين اتابك و الثاني وقف حاجي محمد.....[2268]

[2263] [2263] Tam olarak okuyamadığımız ve (…….) şeklinde gösterdiğimiz ibare belgede yaklaşık bu şekilde yazılmıştır.

[2264] Bu ibare belgede yok ancak siyak-sibak ve mana açısından olmasının daha doğru olacağını ve istinsah esnasında sehven unutulduğunu düşünerek metne ve tercümesine parantez içerisinde ekledik.

[2265] Belgede bu şekilde yazılmıştır.

[2266] Bu kelimede mürekkep dağıldığı için tam okuyamadık bize göre en uygun görünen iki farklı okunuş bu şekildedir.

[2267] Bu ibare metinde yok ancak siyak-sibak ve mana açısından olması daha doğru olacağını ve istinsah esnasında sehven yazılmadığını düşünerek parantez içerisinde ekledik ve tercüme ettik.

[2268] Siyak-sibak ve manaya baktığımızda bu kısımda eksik veya atlanmış ibareler olduğu anlaşılmaktadır.

(36) ..... من الخبز المبعوث .....[2269]

(37) و يعطى لكلّ واحد من الفقهاء الباحثين في الواحة[2270] و هم ايضًا خمسة نفر كلّ شهر خمسة عشر درهمًا فضة سلطانية نصفه سبعة دراهم و نصف درهم و كل يوم ثلاث اواق من الخبز المبعوث.

(38) و يعطى لكلّ واحد من الفقهاء الذين توسطوا كتب الفقه حفظًا و قراءةً و هم ايضًا خمسة نفر كلّ شهر عشرة درهم فضة نصفه خمسة دراهم و كل يوم ثلاث اواق من الخبز المبعوث.

(39) و يعطى كلّ واحد من الفقهاء المبتدين و هم ايضًا خمسة نفر ثمانية درهم فضة سلطانية نصفه اربعة دراهم و كلّ يوم ثلاث اواق من الخبز المبعوث لكلّ واحد.

(40) و شرط أن يكون الامام في المدرسة احد الفقهاء يؤم الناس في الصلوات التي قضى الشرع و العرف بإقامتها بالجماعة و حينئذ يضاف له بحكم الامامة كلّ شهر عشرة دراهم فضة نصفه خمسة دراهم رائجة (رايجة)[2271] .... و يعطى للامام في المسجد في المدرسة عن امام المدرسة شرط أن يكون رجلًا معمرًا عارفًا شرائط الامام يؤم الناس في الصلوات التي قضى الشرع و العرف بإقامتها بجماعة في المسجد الذي .....[2272] من اللحم الجيد السمين الغنمي و إن تعذر فمن المعز و البقر معها اوقيان من الخبز الجيد الرغاف بصحة مدينة سيواس أو من الرقاق السميد يطبخ كل يوم و يفرق على الفقراء و المساكين و العلويين من الحوايج بقدر ما يكفيه و يفرق ضحوة كل يوم على من حضر من السادات و الفقهاء و الصلحاء و الفقراء المحتاجين و هو مخير بين أن يأكل في مكانه و بين أن يحمله إلى حيث اراد.

(41) و شرط أن يرتب طبّاخ و بوّاب و فرّاش هو أيضًا الحوايجي (الحوائجي)[2273] و الحوايج (الحوائج) و الخطب و يقدر ما يكفيه بسنة إلى سنة و و يعطى البوّاب هو أيضًا فرّاش و الحوايجي (حوائجي) شرط أن يكون تلميذ كلّ شهر خمس و عشرون درهمًا فضةٍ سلطانية نصفه عشرة دراهم و درهمين و نصف و يعطى لطبّاخ دار الضيافة كلّ شهر خمسة عشر درهمًا فضة و كلّ يوم نصيبه واحدة و يعطى للمشرف القائم بمصالح الوقف كلّ سنة خمسمائة درهم فضة تصفه مأتين و خمسون درهمًا و يعطى للجابي المستخرج كلّ شهر اربعون درهمًا فضة سلطانية نصفه عشرون درهمًا و يعطى للمعمار شرط أن يكون عمارة غرمه كل شهر خمسون درهمًا فضة نصفه خمسة عشرون درهمًا و (يعطى)[2274] بنّاة الوقف (الواقف)[2275] في المدرسة المذكورة كلّ شهر ثلاثون درهمًا فضة

[2269] Siyak-sibak ve manaya baktığımızda bu kısımda eksik veya atlanmış ibareler olduğu anlaşılmaktadır.
[2270] Her ne kadar mana itibariyle tam olarak anlaşılmasa da belgede ibare bu şekilde okunmaktadır.
[2271] Belgede bu şekilde yazılmıştır.
[2272] Her ne kadar belgenin bu kısmında bir eksiklik olmasa da siyak-sibak ve mana açısından bir eksiklik olduğu anlaşılmaktadır.
[2273] Bu ibare ile ne kastedildiğini tam olarak anlayamadık ancak (الحوايج – الحوائج) kelimesi "ihtiyaç, günlük ihtiyaç" gibi manalara gelmektedir (الحوايجي – الحوائجي) kelimesi ile de siyak-sibak açısından baktığımızda "ihtiyaçları gideren, ihtiyaçlarla ilgilenen" gibi bir manada kullanılmış olabileceğini düşünmekteyiz.
[2274] Belgede burada bu ibare bulunmamaktadır. Ancak yukardaki diğer cümlelerde olduğu gibi (يعطى) ibaresinin eklenmesinin siyak-sibak ve mana açısından uygun olacağını ve sehven unutulup yazılmadığını düşündüğümüz için ekledik.
[2275] Belgede (الواقف) şeklinde yazılmış ancak mana açısından (وقف) şeklinde olmasının daha doğru olabileceğini ve yanlış yazılmış olabileceğini düşünerek (وقف) şeklinde yazdık ve tercüme ettik.

سلطانية نصفه خمسة عشر درهمًا و يعطى لكلّ واحد من المؤذنين في كلّ شهر خمسة و عشرون درهمًا من النقد الموصوف[2276] و يعطى للبوّاب كل شهر عشرون درهمًا فضة نصفه عشرة دراهم و يعطى للأمير الكبير بهاء الدين قبلو- قيلو[2277] الفراش شرط أن يكون فرّاشًا في المدرسة و بعده لاولاده و اولاد اولاده للذكور غير الاناث الأصلح فالأصلح الأرشد فالأرشد كل شهر ثلاثمن درهمًا فضة سلطانية نصفه خمسة عشر درهمًا و إن انقطع نسل المذكور بهاء الدين قبلو- قيلو[2278] الفراش و يعطى من يكون هو فرّاشًا في المدرسة كل شهر عشرون درهمًا و يعطى للنقيب في المدرسة كل شهر ثلاثون[2279] درهمًا فضة نصفه خمسة عشر درهمًا و كل يوم نصيبه واحد من الخبز يكون ثلاث اواق.

(42) و شرط أن يتخذ في المدرسة برسم للفطور للمدرس و الفقهاء و المعيدين و النقيب و المتعلقين و الملازمين للمدرسة في كل ليلة من ليال شهر رمضان مائدة جيدة حسنة فيذبح كل ليلة من شهر رمضان و العيدين و ليلة الرغائب و ليلة النصف من شهر شعبان.

(43) .....[2280] و بيت كمال مهماندار[2281] و الثالث وقف شرف بابا و النهر و الخان الكبير و الرابع إلى الطريق.

(44) و جميع الدكان باطن مدينة سيواس الحد الاول وقف مدرسة سلجوقيه و الثاني و الثالث الخان الكبير للواقف و الرابع إلى الطريق.

(45) و جميع الدكان باطن مدينة سيواس الحد الاول متصل بملك بيت كمال الدين مهماندار[2282] و الثاني النهر و الثالث الخان الكبير للواقف و الرابع إلى الطريق.

(46) و جميع الدكان باطن مدينة سيواس الحد الاول وقف المدرسة الشريفة و الثاني[2283] إلى ملك مظفر الدين يحيى و الثالث الخان الكبير للواقف و الرابع إلى الطريق.

(47) و جميع احدى عشر حانوتًا في سوق السواقين متصل بعضها ببعض باطن مدينة سيواس الحد الاول ملك المرحوم الشهيد قاضي عز الدين رحمه الله كان و الثاني وقف المدرسة الطوسية و الثالث وقف المدرسة الشريف و الرابع إلى الطريق.

[2276] (النقد الموصوف) ile maksat kuvvetle muhtemel yukarıda geçen (فضة سلطانية) olsa gerektir.

[2277] Belgedeki bu ibare bu iki şekilden biriyle okunabilir ancak Sadi Bayram ve Ahmet Hamdi Karabacak'ın kaleme aldıkları makalede bu ibareyi "Kutlu" şeklinde tercüme etmişlerdir. (Sadi Bayram, Ahmet Hamdi Karabacak, "Sahıb Ata Fahrü'd Din Ali'nin Konya İmaret ve Sivas Gökmedrese Vakfiyeleri", s.55.)

[2278] Belgedeki bu ibare bu iki şekilden biriyle okunabilir ancak Sadi Bayram ve Ahmet Hamdi Karabacak'ın kaleme aldıkları makalede bu ibareyi "Kutlu" şeklinde tercüme etmişlerdir. (Sadi Bayram, Ahmet Hamdi Karabacak, "Sahıb Ata Fahrü'd Din Ali'nin Konya İmaret ve Sivas Gökmedrese Vakfiyeleri", s.55.)

[2279] Belgede bu kelime (ثلثون) şeklinde yazılmıştır.

[2280] Belgenin burasında bir eksiklik veya okunamayan kelime veya kelimeler yok ancak siyak-sibak ve mana açısından burada birkaç kelimenin eksik olduğu anlaşılmaktadır. Kuvvetle muhtemel istinsah esnasında sehven yazılmamıştır.

[2281] Bu kelime (مهماندار) veya (منها ندار) şekilde de okunabilir.

[2282] Bu kelime (مهماندار) veya (منهما ندار) şekilde de okunabilir.

[2283] Belgede buradaki ibare (الثالث) şeklinde yazılmış ancak siyak-sibak ve mana açısından, (الثالث) ibaresinin ikinci kez gelip (الثاني) ibaresinin yazılmamasından hareketle sehven (الثالث) yazıldığını düşündüğümüz için (الثاني) şeklinde yazdık ve tercüme ettik.

(48) و جميع الحمامين الذين وقفهما السلطان المعظم غياث الدنيا و الدين كيخسرو بن قلج ارسلان حمام الرجال و حمام النساء المعروف بحمام شحنه باطن مدينة سيواس الحد الاول و الثاني النهر و وقف مدرسة نجم الدين القاضي رحمه الله...[2284]

(49) و وقف لله تعالى منها من خير و نفع و غلة و ريع من جملة العقارات الموقوفة المحدودة يحصله المتولي و يجمعه الجابي و يحفظه المشرف ببطن المدرس و علمه.

(50) ثم يجعل الكل سهامًا خمسة بالتحقيق متعادلة و بالتعيين شمائلة. يصرف بعد عمارة الاوقاف و الرقبة سهم من خمسة اسهم إلى الامير الكبير العالم العادل سيد الامراء سلالة الاكابر حبيب نسيب شمس الدين محمد بن المرحوم تاج الدين حسين[2285] بن الواقف المذكور أدام الله عمره بعد الواقف المذكور ثم إلى اولاده نسلًا بعد نسل و بطنًا بعد بطن ذكورهم و اناثهم. و يكون المباشرة للتولية من بعد الامير الكبير شمس الدين متولي محمد للاصلح منهم الذكور و الاناث فللمباشرة لأجل التولية خمس الخمس من حصة التولية و الباقي على الكل بالتولية. ثم لو اتفق في وقت من الاوقات انقراض الولد و النسل للامير الكبير شمس الدين محمد بن حسين/حسن نسبت على اولاد اولاد أصلحهم الواقف المذكور أعلى الله شأنه و يباشر لأجل التولية كما تقدم ذكره للذكور و الاناث و بعدهم للأرشد عتقائهم و أصلحهم ثم لأرشد اولادهم و لارشد اولاد اولادهم ما تعاقبوا ثم لحاكم المسلمين و قضائهم بسيواس (لسيواس) و يعطى لهم بحق التولية من قاصة المتولي كل سنة ستماية (ستمائة) درهم فضة نصفه ثلثمائة (ثلاثمائة) درهم و الباقي يعود إلى الاوقاف الموقوفة.

(51) و شرط خاصة الادخال نصفه النفس الشريفة و الاخراج نصفه و الزيادة و النقصان في المستحقين و مقدار وظائفهم.

(52) و شرط أن يصرف جميع ما باقي من الدخل و هو اربعة سهم من خمسة اسهم إلى مصالح المدرسة و المسجد و المنارين و العين (العينين) و إلى مصالح دار الضيافة.

(53) فيعطى منه المدرس كل شهر من شهور السنة مائة درهم و خمسون درهمًا فضة سلطانية نصفه خمسة و سبعون درهمًا و كل يوم ايام الشهور من كامل من الخبز البري و ذلك اثنا عشر اوقية بصحة مدينة سيواس. و يعطى لكل واحد من المعيدين الشافعية و الحنفية كل شهر خمسون درهمًا فضة سلطانية نصفه خمسة و عشرون درهمًا و لكل واحد كل يوم نصفه ستة من الخبز الموصوف نصفه ثلاث اواق.

(54) و يعطى لكل واحد من الفقهاء المستدلين المتميزين و هم خمسة نفر عشرون درهمًا فضة سلطانية نصفه عشرة درهم في كل شهر و كل يوم لكل واحد ثلاث اواق ..... من غنم جيد. فيطبخ فيها من الوان الاطعمة جيدة على ما يراه المتولي و المشرف و المدرس. و يتخذ كل عيدين الرز المزعفر المحلى و يرش المائدة و يمد سماط في بسط المدرسة و يبسط الخبز الرقاق الحواري قدر الكفاية الكاملة و يوضع الاطعمة و يحضر المائدة. المدرس و المعيدين الفقهاء و النقيب و المتعلمون إن شاء حضر و إن شاء ترك برهًا فله ذلك. فإذا فرغوا مع طمأنية

[2284] Belgede bu şekilde bitmiş ancak siyak-sibak ve mana itibariyle kuvvetle muhtemel burada bir eksiklik olduğu anlaşılmaktadır.
[2285] Belgede (حسن) "Hasan" şeklinde de okunabilecek şekilde yazılmıştır.

النفس يدعوا النقيب بعد رفع المائدة لسلطان الاسلام و إمراء المسلمين و الواقف و اولاده و الآبائه بالخير و بالمغفرة و لسائر المسلمين و الجماعة يؤمون على دعائه.

(55) و شرط أن يتخذ في ليلة الجمعة كل شهر رمضان قطائف بالعسل و يتخذ علمية-علميه[2286] من المدرس و المعيدين و الفقهاء و شرط أن يستأجر كل شهر رمضان و العيدين و ليلة الرغائب و نصف شهر شعبان شخص أمين صالح عارف باتخاذ الطبايخه (الطبائخه) و الاطعمة و الحلاوي يطبخ الاطعمة في هذه الاوقات المشار إليها بأجرة يعينها المتولي و المدرس.

(56) و شرط ان يعطي في جملة ليلة رمضان و ليلة الرغائب و ليلة نصف شهر شعبان و ليلة العيدين من الشمع للاشتعال في بسطة المدرسة وقت المائدة و وقت اداء الصلوات المكتوبات المندوبات إلى الفراغ منها بقدر الكفاية و سراج السرج في مجمع القوم ليلا للاستفادة و المطالعة و اشعال قنديل في البسطة في الصيف و في الشتاء السوى شتاء و يعلق ايضًا قنديل في الميضاءة (الميضأة) و هو الغاية تسهيلًا لأمر الطهارة و من الزيت المصباحي في دهن مسجد المدرسة او دهن بزر الكتان ما يكمل به اضاءة المواضع المذكورة يعم النفع كافة المنتفعين من غير التعيين.

(57) و شرط أن يشتري من الحطب الجزل ملأ ما يكفيه به و يندفع به الحاجة وقت الاشتعال في البيت الشتوي و يشعل في المطبخ وقت اتخاذ الاطعمة و يشتري لموضع يجتمع الفقهاء لاستماع درس المدرس و اتقان الدروس صيفًا و شتاء و المسجد و المدرسة من الحصر و البسط و الفرش و ذلال ما يستكمل به زينة البقعة و يحتوي عليها و كذلك الحصر و من البيوت ..... و يشتري الحباب لتبريد الماء و صونه فيها الجرار و الكيزان للشرب و الاباريق للوضوء و الطهارة و يعد الماء مقدار الكفاية.

(58) فقد شرط أعلى الله شانه أن المدرس إذا حضر الدرس حضر عمد الفقهاء و المعيدان و النقيب فإذا جلسوا أخذوا قراءة القرآن من الربع فإذا فرغوا يدعوا النقيب عقب القرآن لسلطان الاسلام ثم لأمراء المسلمين و جنودهم[2287] ثم يدعوا للواقف بأجمل الخيرات و لاولاده و آبائه و اجداده ثم لكافة المسلمين من العاقبين و الغابرين اجمعين.

(59) و شرط إن مات احد المستحقين من ارباب هذه الوقف و ينتقل من دار الدنيا الفانية إلى دار البقاء يجهز و يكفن على أتم جهاز تجهيز الاسلام فيستوعب المصارف المشار إليها بالوظائف المعينة لهم على أكمل الوضوع[2288] إذا كان الدخل وافيًا شايعًا فإن نقص في يوم من الايام من المصارف و المصاب تدخل كسر في كل نصيب و وظيفة بالسنة و الحياب السنوي فبما قلّ بحسابه و فيما كثر بحسابه.

[2286] Bu ibare ile tam olarak ne kastedildiği anlaşılamadı ve tercümede "……" şeklinde belirtildi.
[2287] Belgede bu kelime (جبودهم) şeklinde yazılmış ancak siyak-sibak ve mana açısından (جنودهم) şeklinde olmasının daha doğru olacağını düşünerek bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.
[2288] Belgede bu kelime (الوضوء) şeklinde yazılmıştır ancak siyak-sibak ve mana açısından uygun olmadığını ve sehven bu şekilde yazıldığını ve (الوضع – الوضوع) şeklinde olmasının daha olduğunu düşünerek bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.

(60) و ثم وقف الواقف المذكور اعلى الله شانه جميع دار الضيافة باطن مدينة سيواس قرب المدرسة المذكورة جعلها دار الضبافة للصادرين (و)[2289] الواردیا الثلاثين نفرًا من السادات و العلويين و الفقهاء و الصالحين و الفقراء الحاضرين وقت التفرقة الطعام. و شرط أعلى الله شانه أن ترتب كل يوم من ايام السنة ثلاثون نصيبه سعته متوسطة في الصغر و الكبر مملوءة من الطبخ فيها اوقية.

(61) .....[2290] مدرسة نجم الدين محمد الخطبي و وقف زاوية شرف الدين عثمان سولسالي و إلى حمام الرجال و الثالث ملك الواقف المذكور اعلى الله شانه و ورثة ظهر الدين محمد و شهاب الدين احمد و الرابع إلى الطريق.

(62) و جميع ثلاث حوانيت[2291] في سوق الحنطة باطن مدينة سيواس بمحلة بهاء الدين ازفردار(د) متصلًا بعضها ببعض الحد الاول و الثاني ملك قانسك و الثالث ملك حارتوك و الرابع إلى الطريق.

(63) و جميع الحانوتين بسوق القصارين باطن مدينة سيواس متصلًا بعضها ببعض الحد الاول رجب القزاز و الثاني إلى ملك شمس الدين مؤمن و الثالث بملك الواقف المذكور أعلى الله شانه و الرابع إلى الطريق.

(64) و جميع الارض و عشره مدينة سيواس الحد الاول سور القلعة على باب السلطان و الثاني و الثالث و الرابع إلى الطريق.

(65) و جميع البيت الواحد بمحلة حرهروف (هرهروف) باطن مدينة سيواس الحد الاول كراسد الخباز و الثاني عدل شاه و الثالث خزاراز و الرابع إلى الطريق.

(66) و جميع الحانوت لتابكاه/لنابكاه[2292] المعروف بسمرقندي باطن مدينة سيواس الحد الاول وقف مشتري خاتون و الثاني وقف فخر الدين و الثالث ملك بيزار و الرابع إلى الطريق.

(67) و جميع نابكاه[2293] باطن مدينة سيواس بمحلة خواجه زكي الحد الاول مسجد و تمامه ملك خواجه زكي و الثالث ملك شمس الدين و الثالث خواجه و الرابع إلى الطريق.

(68) و جميع البيت الواحد باطن مدينة سيواس بمحلة حرهروف الحد الاول و الثاني يتصل بملك خاص و الثالث خواجه زكي و الرابع إلى الطريق.

[2289] Belgede bu ibare yok ancak olmasının daha doğru olacağını düşündüğümüz için parantez içerisinde ekledik.

[2290] Belgede burada bir eksiklik yok ancak siyak-sibak ve mana açısından bir eksiklik olduğu anlaşılmaktadır.

[2291] Belgede (حواسب) şeklinde yazılmıştır ancak siyak sibak ve mana açısından (حوانيت) şeklinde olmasının daha doğru olacağını ve yanlış yazıldığını düşündüğümüz için bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.

[2292] Belgede bu kelime (تابكاه)şeklinde veya (نابكاه)şeklinde okunabilir. (تاب)Arapça'da "yalı, zayıf" gibi Farça'da ise "güç, kuvvet, sıcaklık, hararet, parlayan, yarlatan, aydınlatan" gibi manalara gelmektedir. (ناب) ise Arapça'da "diş" Farsça'da ise "halis, katıksız, saf" gibi manalara gelmektedir. (كاه)ise Farsça ve Arapça kelimelerin sonuna gelerek yer ve zaman bildiren türemiş isimler yapan bir ektir. Bununla birlikte ne kastedildiğini tam olarak anlayamadık.

[2293] (ناب) Arapça'da "diş" Farsça'da "halis, katıksız, saf" gibi manalara gelmektedir. (كاه)ise Farsça ve Arapça kelimelerin sonuna gelerek yer ve zaman bildiren türemiş isimler yapan bir ektir. Bununla birlikte tam olarak ne kastedildiğini anlayamadık.

(69) و جميع البيتين و فوقهما اربع حجر باطن مدينة سيواس بمحلة جلال خسرو الحد الاول و الثاني ملك علي و الثالث و الرابع إلى الطريق.

(70) و جميع الدار قرب المدرسة المذكورة الحد الاول إلى حمام الواقف المعروف شحنه و الثاني بملك ورثة ظهر الدين محمد و الثالث ملك شهاب الدين أحمد و الرابع إلى الطريق.

(71) و جميع الحانوت في سوق الطباخين باطن مدينة سيواس الحد الاول جابر (حابر) و وقف دورن (دورنه) و الثاني و الثالث وقف الكنيسه و الرابع إلى الطريق.

(72) و جميع الدار قرب المدرسة المذكورة الحد الاول وقف يوسف و الثاني يتصل بملك ناظر الدين محمود و الثالث باغجه المدرسة و الرابع ألى الطريق.

(73) و جميع الدار و البغچه و الكارخانه المشتري من حجي حسين رحمه الله بباطن مدينة سيواس الحد الاول نجم الدين فراجه و وقف محمود و ملك محمود خلاطي (اخلاطي) و ملك عمر إلى الطريق.

(74) و جميع الحانوتين[2294] بالسوق العطارين المعروفة (العرفانيه - العرخانيه – الفرحانيه)[2295] متصل بعضها ببعض حدودها وقف مسجد العطارين و النهر و وقف شمس الدين محمد و ورثة فخر الدين ابا.

(75) و جميع الحانوت قرب المدرسة المذكورة باطن مدينة سيواس الحد الاول إلى الطريق و الثاني إلى الوقف المذكور أعلى الله شانه و الثالث و الرابع بورثة ظهر الدين محمد.

(76) و جميع سبعة اسهم من أصل اثنى عشر سهمًا من جملة اربعة حوانبت و ثلاث عشر حجرة بسوق الغنم باطن مدينة سيواس الحد الاول سور المدينة و الثاني وقف المرحوم بكلر بكي و الثالث وقف مسجد القزوني و الرابع إلى الطريق.

(77) و جميع المعصرة على باب توقاد باطن مدينة سيواس الحد الاول خانقه السلطان و الثاني دميم الدار بهاء الدين اورو كوردي و الثالث صويل و الرابع إلى الطريق.

(78) و جميع ارمانماله[2296] المشتمل ثلثة (ثلاثة) عشر حجرات باطن مدينة سيواس المعروف محي الدين يحيى بن حرمشاه المستغني عن التحديد.

(79) و جميع الدكان الخبازي المتصل بملك سيد الامراء و النواب مالك و موان الاستفتاء (الاستفناء) جلال الدين محمود بن امير الحاج.

(80) و جميع الدكان الخبازي المتصل بملك ساميه حبور باطن مدينة سيواس.

[2294] Kelime belgede (الحايبين) şeklinde yazılmıştır ve (حاسب) ifadesi “Hesap eden (kimse), hesap edici” anlamına gelmektedir ancak siyak-sibak ve mana açısından kelimenin aslında (الحانوتين) şeklinde olup yanlış yazılmış olabileceği kanaatinde olduğumuz için bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.

[2295] Kelime tam olarak anlaşılamadı farklı şekillerde okunma ihtimali vardır. Ancak siyak-sibak ve mana açısından (المعروفة) şeklinde olmasının daha uygun olacağını düşünerek bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.

[2296] Bu ibare belgede bu şekilde yazılmış ancak ne manaya geldiği ve ne kastedildiği tam olarak anlaşılamamıştır.

(81) و جميع قطعة ارض بجهت دختره علي الحمامي الحد الاول للواقف المذكور أعلى الله شانه و الثاني إلى النهر و الثالث ناز خاتون و الرابع إلى الطريق .....

(82) و جميع حانوتين و البيت الولد و قطعة ارض باطن مدينة (سيواس)[2297] بمحلة بهاء الدين دفتردار متصلًا بعضها ببعض الحد الاول للواقف أعلى الله شانه و النهر و الثاني يتصل بملك سنان الدين اغوز و الثالث ايلدكن و الرابع إلى الطريق.

(83) و جميع ثلثمائة (ثلاثمائة) رأس الغنم على يد الواقف المذكور أعلى الله شأنه.

(84) و جميع الاملاك التي اشتراه الامير نصر الدين بهرام شاه و الامير نور الدين حمزة من منكوحة فخر الدين سوباشي رحمه الله من ذلك.

(85) و جميع البستان بسوق الغنم حدودها كريم الدين اصفهاني و ورثة صدوره و سراج الدين و كور كريف.

(86) و ما لا بد لدار الضيافة من سنة إلى سنة.

(87) و شرط ان ترتب طباخ و بواب أيضًا هو فرّاش ثم وقف على مصالح المدرسة و المسجد و على مصالح .....[2298] و دار الضيافة خالصًا لوجه الله الكريم ما ذكر انه له و حقّه و ملكه و في يده و تحت تصرفه إلى حين صدور هذه الوقفية منه و ذلك:

(88) جميع قرية المدعو(ة) لتكارجي من أعمال مدينة دوركي إحدى كور الروم المشتمل عليها حدود اربعة فحدها الشرقي متصل بتخوم قرية كسريك و تخوم قرية هوى و حدودها الغربي متصل بتخوم قرية باغيا (ياغيك) و تخوم قرية لينا و حدودها القبلي متصل بتخوم قرية الكبتي و تخوم قرية ..... و حدودها الشمالي متصل بتخوم قرية بيغ و تخوم قرية سفال.

(89) و جميع القرية المدعوة بحبوت من أعمال محروسة سيواس المستغني عن التحديد.

(90) وجميع القرية المدعوة كاسريك من توابع مدينة دود(ر)لي (دوركي)[2299] احد كور الروم المستغني عن التحديد.

(91) و جميع القرية اكز من توابع سيواس قرب قرية زاره الحد الاول قرية حاوران و الحد الثاني قرية طابن أعلى و ياشلو كليسا و النهر اللير و الحد الثالث قرية بارولك و قرية زاره و النهر اللير و الحد الرابع قرية صوفيلر المعروف بقرية كربان و النهر اللير.

(92) و جميع ما يتعلق بذلك من الحقوق و الرسوم بمدينة سيواس.

[2297] Belgede bu ibare yok ancak siyak-sibak ve mana açısından bu ibarenin olmasının daha doğru olacağını ve sehven unutulduğunu düşündüğümüz için parantez içerisinde hem metne hem de tercümeye ekledik.

[2298] Belgede buradaki ibare tam anlaşılmıyor ancak siyak-sibak ve vakfiyenin geneline baktığımızda kuvvetle muhtemel (مئذنتين) şeklinde bir ibare olması gerektiği anlaşılıyor.

[2299] Belgede buradaki ibarenin okunuşu (دورلي) (دودلي) şekline daha yakındır. Ancak (دوركي) şeklinde olup hatalı yazılmış olabileceğini de göz önünde bulundurarak bu şeklini de hem metin çözümlemesinde hem de tercümede parantez içerisinde verdik.

(93) و جميع قرية كرد كوي قرب قرية محوق (محنوق) المستغني عن الحدود.

(94) و جميع قرية محمود حاجب اشترى من نصرة الدين حدودها متصل بأرض معروفة باستحالي و أرض جلال و وقف علي چاوشكز و جبل و طريق قرية حوا رفيق و على أرض اد(ر)م فش و أرض حوا رفيق و جبل.

(95) و جميع قرية ديوان ايلملك و كوكمال (كوكحال) بمرزيفون المستغني عن التحديد. (خوان)[2300]

(96) و جميع قرية اقودفتروس و ما يتعلق بها من الأراضي و الطاحونة المستغني عن التحديد خوان(؟).

(97) و جميع المزرعة المعروفة بدقن (بدفن) قرب قرية طوطرغا الحد الاول نهر نجّار و الثاني اقطاع سيف الدين خرمشاه و الثالث ملك طغاشاه و أقجه طام و الرابع قرية ابي بكر و الطريق.

(98) و جميع خان مشتمل على بيوت و تسعة حوانيت متلاصق بعضه ببعض و هذا خواجه نور الدين بن مقرمه باق و الثاني ورثة تاج الدين كيو و الثالث و الرابع إلى الطريق.

(99) و جميع ستة حوانيت ..... في سوق العطارين السفل المتلاصقة الحد الاول و الثاني ورثة تاج (الدين)[2301] كيو و الثالث مدرسة سوباشي و الرابع إلى الطريق.

(100) و جميع سبعة دكاكين في سوق الحدادين الحد الاول استاد الدار[2302] بهاء الدين و الثاني قبان (قپان) العتيق و الثالث وقف مدرسة حقه باز و إلى الطريق.

(101) و جميع الحانوت في سوق (الحريرين - الحراثين)[2303] الحد الاول (و الثاني)[2304] وقف مدرسة شمس الدين الجزي و الثالث وقف سوباشي و (الرابع)[2305] إلى الطريق.

(102) و جمع الدكاكين الاربعة قرب دكان المحتسب باطن مدينة سيواس الحد الاول ملك خاص و الثاني خان السماني و الثالث وقف المدرسة الشريفة و (الرابع)[2306] إلى الطريق.

[2300] Burada böyle bir ibare yazılmış ancak ne kastedildiği tam olarak anlaşılamamıştır.

[2301] Metinde bu bölüm (تاج كيو) şeklinde yazılmış ancak bir iki satır önce (تاج الدين كيو) şeklinde yazılmıştır. İkincisinin yani buradaki ibarenin kuvvetle muhtemel sehven eksik yazıldığını düşündüğümüz için (الدين) ibaresini parantez içerisinde ekleyerek yazdık ve tercüme ettik.

[2302] Kelimenin menşei hakkında Farsça istez ve dâr kelimelerinden oluştuğu (isteddâr, siteddâr) ve "alım memuru" anlamına geldiği, Farsça üstâz ile Arapça dâr kelimelerinden meydana geldiği (üstâzü'd-dâr, üstâdü'd-dâr) ve "evin sorumlusu" mânasını taşıdığı yahut Farsça "baş usta" anlamındaki ustaserâ kelimesinin Arapça'ya üstâz şeklinde geçtiği ve zamanla üstâdâr biçimine dönüştüğü görüşleri ileri sürülmüştür. Son çalışmalarda birinci görüşün doğru olduğu kanaati ağırlık kazanmıştır. (Fatih Yahya Ayaz, "Üstâdüddâr", s.393.)

[2303] Buradaki kelimeyi net olarak okuyamadık ancak (الحريرين) veya (الحراثين) şeklide olabileceğini düşündüğümüz için her ikisini de parantez içerisinde yazdık ve tercüme ettik.

[2304] Bu ibare belgede yok ancak siyak sibak ve mana açısından sehven yazılmadığını düşündüğümüz için parantez içerisinde ekledik ve tercüme ettik.

[2305] Bu ibare belgede yok ancak siyak sibak ve mana açısından sehven yazılmadığını düşündüğümüz için parantez içerisinde ekledik ve tercüme ettik.

[2306] Bu ibare belgede yok ancak siyak sibak ve mana açısından sehven yazılmadığını düşündüğümüz için parantez içerisinde ekledik ve tercüme ettik.

(103) و جميع الحانوت الآخر قرب دكان المحتسب الحد الاول خان السماني و الثاني وقف مسجد در برادران و الثالث واخره - وافيه(؟) و الرابع إلى الطريق.

(104) و جميع حانوت حطابي و بيت الحدادين و بيت الحمادي باطن مدينة سيواس بمحلة قراجه متصل بعضها ببعض الحد الاول وقف مدرسة بلغاري و الثاني وقف المذكور بلغاري و ارغون و الثالث و الرابع إلى الطريق.

(105) و جميع الارض و البيوت و فوقها دكاكين الواقف مدرسة سوباشي باطن مدينة سيواس الحد الاول و الثاني وقف الحاج يعقوب و الثالث وقف مدرسة سوباشي و الرابع إلى الطريق.

(106) و جميع حانوت الصاموران بمحلة قراجه باطن مدينة سيواس الحد الاول وقف در برادران و الثاني الحرابة و الثالث ورثة قرجه و (الرابع)[2307] إلى الطريق.

(107) و جميع حانوت اخر قصابي بمحلة قراجه باطن مدينة سيواس الحد الاول وقف مدرسة بلغاري و الثاني وقف اصفهاني و الحانوت الخبازي و (الرابع)[2308] إلى الطريق.

(108) و جميع ثلاث حوانيت في سوق العقالين (البقالين)[2309] في بلوار الحد الاول و الثاني سجاع الدين اعرنو و الثالث ماما خاتون و (الرابع)[2310] إلى الطريق.

(109) و جميع الحونيت الاربعة باطن مدبنة سيواس بسوق سلطان الحدود إلى صاحب الديوان من الجوانب الثلاثة و إلى الطريق.

(110) و جميع الارض الكائن ظاهر مدينة سيواس من المرج المستغني عن ذكر الحدود.

(111) و جميع دكان تابكاه[2311] و بيت واحد متصل بعضها ببعض و عرصة أخرى بمحلة كيلوك احدها وقف خان نجم الدين حاندان و الواقف المذكور أعلى الله شانه و ملك كديك و بابا بدري و إلى الطريق و حدود الأخر وقف مدرسة أمير الدين علي حاموي و خان نجم الدين خاندار(ن) و مقابر المسلمين و إلى الطريق.

[2307] Bu ibare belgede yok ancak siyak sibak ve mana açısından sehven yazılmadığını düşündüğümüz için parantez içerisinde ekledik ve tercüme ettik.

[2308] Bu ibare belgede yok ancak siyak sibak ve mana açısından sehven yazılmadığını düşündüğümüz için parantez içerisinde ekledik ve tercüme ettik.

[2309] Belgede bu ibare (العقالين) şeklinde yazılmıştır ve (عقال) "deve bağlamak için kullanılan ip" manasına gelmektedir. Ancak bu kelimenin (البقالين) şeklinde olabileceği ve yanlış yazıldığı da düşünülebilir ki (البقال) kelimesi de "bakkal, manav" gibi manalara gelmektedir. Bu nedenle her iki şekilde de yazdık ve tercüme ettik.

[2310] Bu ibare belgede yok ancak siyak sibak ve mana açısından sehven yazılmadığını düşündüğümüz için parantez içerisinde ekledik ve tercüme ettik.

[2311] Kelime belgede (تابكاه) şeklinde yazılmış olup Farsça (تاب) kelimesi "parlaklık, parıltı, sıcaklık" gibi anlamlara (كاه) ise Farsça ve Arapça kelimelerin sonuna gelerek yer ve zaman bildiren türemiş isimler yapan bir ektir. Ayrıca (تاب) yerine (طبع) kelimesi kastedilmiş olabileceğini düşünürsek (طبع) kelimesi de "damgalamak, mühür basmak" gibi anlamlara gelir ki o zaman da mühür basılan yer anlamında bu işin yapıldığı mekan kastedilmiş olabilir ancak tam olarak ne kastedildiğini anlayamadık.

(112) و جميع باغجه و البيت الواحد المعروف بمرحوم حاجي حسن بدوسه موقاب (مرقاب) حدودها ملك بدر الدين عمر و ورثة ناصر الدين زاوية و وقف حاجي مبارك و ورثة سوسابي و ابي بكر و اسحاق و سيحان (سحان) و توران و إلى الطريق.

(113) و جميع البيت و الضيعة و الاصطبل و المحوط قرب سوق الغنم باطن مدينة سيواس حدها الواقف المذكور أعلى الله شانه و الحراثة و إلى الطريق.[2312]

(114) و جميع قطعة الارض[2313] اشترى من زين الدين فرصي ظاهر مدينة سيواس المستغني عن ذكر الحدود.

(115) و جميع مبعلة ظاهر مدينة سيواس المستغني عن ذكر الحدود.

(116) بجملة حدودها هذه العقارات الموصوفة المحدودة و حقوقها و طرايقها (طرائقها), رسومها و مصالحها (و)[2314] توابعها (و)[2315] لواحقها (و)[2316] بنايها (بنائها) و سقوفها أدانيها و أعاليها (و)[2317] جذوعها (و)[2318] سقائها (و)[2319] مجرى ماءها و ملقى ثلجها (و)[2320] اراضي القرية و كرومها (و)[2321] جبالها و شعائها (شقائها) تلالها و ظلالها (و)[2322] مسارحها (مرجها) و مراعيها حدودها استاذ الزين (الدين)[2323] بهاء الدين و مزركشاه (مرزكشاه) و سوار المدينة و إلى الطريق.

(117) و جميع الدار بمحلة المدرسة المباركة المذكورة أدام الله ايامها ثانيها الحدود الاربعة طريق تمامه تاج الدين محمد.

[2312] Bu paragraf tam olarak anlaşılamadı. Belgede okunamayan veya eksik bir yer yok ancak yazılmamış bir kısım olduğu kanaati hasıl olmaktadır.

[2313] Belgede bu ibare (قطعى ارض) şeklinde yazılmış ancak (قطعة الارض) şeklinde olmasının gramer ve mana açısından daha doğru olacağı ve yanlış yazıldığını düşündüğümüz için bu şekilde yazdık ve tercüme etik.

[2314] Belgede bu ibare yok ancak olmasının daha iyi olacağını düşündüğümüz için parantez içerisinde ekledik.

[2315] Belgede bu ibare yok ancak olmasının daha iyi olacağını düşündüğümüz için parantez içerisinde ekledik.

[2316] Belgede bu ibare yok ancak olmasının daha iyi olacağını düşündüğümüz için parantez içerisinde ekledik.

[2317] Belgede bu ibare yok ancak olmasının daha iyi olacağını düşündüğümüz için parantez içerisinde ekledik.

[2318] Belgede bu ibare yok ancak olmasının daha iyi olacağını düşündüğümüz için parantez içerisinde ekledik.

[2319] Belgede bu ibare yok ancak olmasının daha iyi olacağını düşündüğümüz için parantez içerisinde ekledik.

[2320] Belgede bu ibare yok ancak olmasının daha iyi olacağını düşündüğümüz için parantez içerisinde ekledik.

[2321] Belgede bu ibare yok ancak olmasının daha iyi olacağını düşündüğümüz için parantez içerisinde ekledik.

[2322] Belgede bu ibare yok ancak olmasının daha iyi olacağını düşündüğümüz için parantez içerisinde ekledik.

[2323] Belgede bu kelime (استاذ الزين)(iyiliklerin/güzelliklerin üstadı) şeklinde yazılmıştır ancak (استاذ الدين) (Din'in üstadı) şeklinde olma ihtimalide vardır. Bu nedenle hem metin çözümlemesine hem de tercümede her ikisini de yazdık.

(118) و جميع الدار بمحلة سوباشي الحد الاول شهاب ابان و الثاني اقلسندورسس و الثالث صلاح الدين و إلى الطريق.

(119) و جميع نصف مشاع من ارض دكاكين الاربعة بمحلة مدرسة سوباشي الاول و الثاني و الثالث إلى الطريق و الرابع بدر الدين محتسب.

(120) و جميع القرية الاخرى سامانحرمن توابع مدينة سيواس المستغنية عن ذكر الحدود.

(121) و جميع البيت الواحد الكائن باطن سيواس بمحلة كوفورتفوس ينتهي حدوده إلى ملك شرف قون (فون) و إلى ملك سرون و إلى ملك سنفر و إلى ملك الحاج بقال و إلى الطريق.

(122) و جميع الاصطبل بالمحلة المذكورة الحد الاول علاء الدين و الثاني عبد الرحمن و الثالث البيت المذكور و إلى الطريق.

(123) و جميع قطعة ارض المزارع ظاهر مدينة سيواس المستغني عن ذكر الحدود.

(124) و جميع الاملاك التي اشترى من ارفى سبعة اسهم من جملة اثنى عشر سهمًا من ذلك.

(125) و جميع دكان في سوق العطارين باطن مدينة سيواس الحد الاول سيف الدين فهمي عطارين و الثاني ورثة تاج الدين علي و الثالث وقف حاجي يعقوب و إلى الطريق.

(126) و جميع الحانوتين في سوق الحرمين حدودها وقف خير ملطبيه و وقف الاصفهاني و الواقف المذكور أعلى الله شانه و إلى الطريق.

(127) و جميع الخان المعروف (بخان - بصان)[2324] العتيق حدوده وقف خير ملطبيه و الواقف المذكور أعلى الله شأنه و وقف مدرسة حقه باز المعروف بابا بك و إلى الطريق.

(128) و جميع الحوانيت الثمانية في سوق السكاكين متصل بعضها ببعض باطن مدينة سيواس حدودها وقف خير ملطبيه و الواقف المذكور أعلى الله شأنه و إلى الطريق.

(129) و جميع الاملاك ظاهر مدينة سيواس.

(130) و جميع الطاحونة المشتمل على مدارتين و البيت الواحدالمتصل المعروف بكرد بدر الدين حدودها النهر و وقف المدرسة الشريفة و إلى الطريق.

(131) و جميع قطعة ارض بتخلق المعروف بموضع قزلجه كوي على ظاهر سيواس حدودها وقف مدرسة نجم الدين و وقف مسجد حاجي زكي و ملك الله غازي و وقف المدرسة الكماليه و إلى الطريق.

(132) و جميع قطعي ارض بدرب قيصريه .....[2325]

[2324] Kelime belgede daha çok (بصان العتيق) şeklinde okunmaya müsait ama bu durumda tam olarak ne denilmek istendiği tam anlaşılamıyor. Ancak kuvvetle muhtemel (بخان العتيق) şeklinde olduğu ve yanlış yazıldığı kanaatindeyiz ki bu durumda "eski han" şeklinde tercüme edebiliriz.

[2325] Belgede burada herhangi bir izahat yapılmamış, belirtilen arazinin sınırlarının tarifi olması gerektiği ancak bir eksiklik veya hata yapılmış olabileceği kanaatindeyiz.

(133) حدودها[2326] جداولها و و سواقيها اماكنها و مساكنها .... سقيها و عريها سهلها و خربها عيونها و آبارها مياهها و انهارها و سائر حقوقها داخلة و خارجة متصلة منفصلة على تتاهي الوجوه و الاسباب وقفًا صحيحًا شرعيًا و حبسًا صريحًا مرعيًا حكميًا و تسبلًا مقرًا مرضيًا ..... جازمًا جامعًا لضوابطه حاويًا شرائطه خاليًا عن موانعه عاريًا عن دوافعه.

(134) لا يباع و لا يوهب و لا يملك برهن و لا يورث إلى أن يرث لله الارض و من عليها و هو خير الوارثين و يؤاجر و يساقي على ما ..... سنة فإن دعت ضرورة فثلاثًا ثلاثًا و لا يعقد عليه بعقد[2327] إلا بعد انقضاء المدة من العقد الاول فإذا إنقرضت المدة و انقطعت العقد يؤاجر و يساقي و حرم وضعة الاجارة هذه الطويلة و ما يقضي إليها.

(135) .....(شرط)[2328] أن يستغل[2329] العقارات الموقوفة بأكمل انواع الاستغلال و أفضل صنوف الاستعمال بما فيه عمارة الاصول و عمارة[2330] الفصول و واسع[2331] المواضع و استماء المنافع و يستحصل باجماع اصناف التحصيل و يجتنب في التفريط و التقليل و شرط ما رزقه و إن لم يف يفوض إلى رأي المتولي و شرط الواقف المذكور أعلى الله شأنه أن يشتري في كل جمعة رأس من البقر ستين درهمًا و يذبح و يباع جميع آلائها سوى اللحم و يشتري به رقاق و يتصدق به اللحم على باب المدرسة على الفقراء و المساكين.

(136) و قد جعل التولية و النظر في أمر الوقف (الواقف)[2332] المذكور ما دام قيد حياته أدام الله عمره و بعده يكون التولية للامير المقبل شمس الدين محمد بن المرحوم تاج الدين حسين[2333] بن الواقف كما تقدم[2334] ذكره.

(137) و شرط أعلى الله شأنه أن يصرف هذه الصدقة المبرورة إلى المصافر المذكورة ما دامت المدرسة و المنارة و المسجد و دار الضيافة عامرة قابلة لسكون فإن انهدمت و العياذ بالله يعاد بأصل المال ثانيًا و ثالثًا فإن تعذر[2335] بعائق من عوائق الزمان و طارق (طارقة) [2336] من طوارق الحدثان يصرف ما كان مصروفًا إلى

[2326] Belgede ibare (حدود) şeklinde yazılmış ancak siyak-sibak ve mana açısından (حدودها) şeklinde olmasının daha doğru olacağını ve yanlış yazıldığını düşünerek bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.

[2327] Belgede burada tam olarak mana veremediğimiz (باعقد) şeklinde bir ibare vardı. Siyak-sibak ve mana açısından(بعقد) şeklinde olmasının daha doğru olacağını düşündüğümüz için bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.

[2328] Belgede bu kısımda yaklaşık bir kelimelik boşluk bulunmaktadır. İstinsah esnasında okunamayan bir kelimenin yazılmadığını ve bu kelimenin de kuvvetle muhtemel (شرط) olduğunu düşünerek bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.

[2329] Belgede burada (ان سغل -ان سفل) şeklinde okunabilecek bir kelime mevcut olmakla birlikte uygun bir bağlamda mana veremediğimiz için ve siyak-sibaktan da hareketle kuvvetle muhtemel (ان يستغل) şeklinde olabileceğini düşünerek bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.

[2330] Belgede (عرارة) şeklinde yazılmış ancak (عمارة) şeklinde olmasının daha doğru olacağını ve yanlış yazılmış olabileceğini düşünerek bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.

[2331] Belgede (واسعا) şeklinde yazılmış ancak (واسع) şeklinde olmasının daha doğru olacağını ve yanlış yazılmış olabileceğini düşünerek bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.

[2332] Belgede (الوقف) şeklinde yazılmış ancak siyak-sibak ve mana açısından şeklinde (الواقف) olmasının daha doğru olacağını ve gayr-i ihtiyari yanlış yazıldığını düşünerek (الواقف) şekline yazdık ve tercüme ettik.

[2333] Belgede (حسن) "Hasan" şeklinde de okunabilecek şekilde yazılmıştır.

[2334] Belgede (يقدم) şeklinde yazılmış ancak siyak-sibak ve mana açısından (تقدم) şeklinde olmasının daha doğru olacağını ve gayr-i ihtiyari yanlış yazıldığını düşünerek (تقدم) şekline yazdık ve tercüme ettik.

[2335] Belgede (يعذر) şeklinde yazılmış ancak (تعذر) şeklinde olmasının daha doğru olacağını ve yanlış yazılmış olabileceğini düşünerek bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.

[2336] Belgede (طارق) şeklinde yazılmış ancak (طارقة) şeklinde olmasının daha doğru olacağını düşünerek bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.

مصالحها إلى الفقراء المسلمين و مساكنهم و نصيب[2337] المتولي و اولاده و العتقاء و المحصلين يجري على معهودها ما داموا طيبين على عمارة الاوقاف و تحصيل المال و الصرف إلى الفقراء ثم إن زاد الدخل في بعض الاوقاف بعد اسباغ[2338] الوظائف المعينة يشتري بذلك الزائد عقار للواقف و الوقف على المدرسة و دار الضيافة و يكون مصروف من[2339] الاوقاف المذكورة مصرفه.

(138) فصار كل ذلك وقفًا صحيحًا حبسًا صريحًا و صدقةً جاريةً منحةً ماضيةً على الشرائط المحرر ذكرها و القانون المفصل أمرها صدقة محرمة بحرمات الله تعالى مؤكدة بحكم الله و مؤبدة بأمر الله مخلدة بمواثيق[2340] الله محفوظة من التغيير و التبديل محروسة من النقل والتحويل. كلما أتى عليها دهر أكدها و متى مر عليها زمان وطدها[2341] و مهدها لا يغير اصولها و لا يبدل فروعها و فصولها بل يقرر شرائطها و يئيد ضوابطها و يعلى رسومها و مارها.

(139) لا يحل لاحد يؤمن بالله و اليوم الآخر و ملائكته و كتبه و رسله من سلطان و ملك أو وزير أو أمير أو حاجب أو وال أو محتسب أو حاكم أو غاشم أو ظالم أن يقصد هذه الخيرات بتغيير و تبديل ونقص و تحويل أو يسعى في تبديل مصارفه و مصابّه و سد مناهجه و ابوابه و من يسعى في ابطاله و قصد إلى تغييره و زواله فالله خصمه و حسبه و الزبائن رقيبه و النار نصيبه و مالك كفيله و الهاوية مقيله و عليه لعنة الله و لعنة الملائكة ..... و صالح المؤمنين و المؤمنات. و أجر الواقف بعد التبديل على الله فيما قصده و نواه و امره و ابتغاه "فَمَنْ بَدَّلَهُ بَعْدَ مَا سَمِعَهُ فَإِنَّمَا إِثْمُهُ عَلَى الَّذِينَ يُبَدِّلُونَهُ إِنَّ اللهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ"[2342]

(140) قد حكم بعد مرافعة الامر إلى الحاكم العادل المسجل اعلاه و هو مولانا و سيدنا علامة العالم قطب الشريعة أفضل المتأخرين قدوة المتحققين استاد الأئمة و العلماء السلطنة و الحقيقة شيخ شيوخ القضاة في الممالك سراج الملة و الدين حجة الاسلام و المسلمين وارث الانبياء و المرسلين ناصح الملوك السلاطين ابو الثناء و الوفاء محمد بن ابي بكر بن احمد الارموي مدّ الله ظله و حرس اقباله و عمره. و حكم بصحة الوقف المذكور بالتماس الواقف المذكور أعلى الله شأنه و قضى بلزومه حكمًا شرعيًا و قضاءً مبرمًا مرعيً.

(141) و أشهد على حكمه و قضائه جماعة من الائمة العلماء و العدول و الامناء الحاضرين مجلس الشريف و محصله المسعب في اوائل شهر المبارك زي القعدة سنة ثمانين و ستمائة و الحمد لله رب العالمين و صلى الله على سيدنا محمد و آله الاكرمين الطاهرين برحمتك يا ارحم الراحمين.

[2337] Belgede (حصيب) şeklinde yazılmış ancak (نصيب) şeklinde olmasının daha doğru olacağını ve yanlış yazılmış olabileceğini düşünerek bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.
[2338] Belgede (اسباع) şeklinde yazılmış ancak (اسباغ) şeklinde olmasının daha doğru olacağını ve yanlış yazılmış olabileceğini düşünerek bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.
[2339] Belgede (مصرف الاوقاف) şeklinde yazılmış ancak (مصروف من الاوقاف) şeklinde olmasının daha doğru olacağını ve yanlış yazılmış olabileceğini düşünerek bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.
[2340] Belgede (مواسق) şeklinde yazılmış ancak (مواثيق) şeklinde olmasının daha doğru olacağını ve yanlış yazılmış olabileceğini düşünerek bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.
[2341] Belgede (اطدها) şeklinde yazılmış ancak (وطدها) şeklinde olmasının daha doğru olacağını düşünerek bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.
[2342] Bakara Suresi 2/181.

(142) ثبوت مضمونه نشهد. / نشهد بما جرى به اعلا. / احمد بن يحيى باشهاد موقعه وقّع[2343] اعلاه. / نشهد بما فيه: ..... ولد محمد و محمد اسماعيل بن محمد الفقير إلى ربه و المستغفر لديه عمر بن عمر الاموي ابن الحسن بن عمر الخطيب بعونه من عفا الله عنه. / الشاهد بما فيه بيعه بايع بالثمن يقدمه مدخله الرب العظيم. / نشهد لمضمونه باتًا[2344]: كتبه الارموي الراجي رحمة ربه الكريم عمر بن اسماعيل محمد بن احمد بن عبد الرزاق رزقه دار النعيم ابن ناظر الطبراني عفا الله عنه. / نشهد بذلك: احمد بن علي بن برن(؟) مبارك المنفعة/المنقعة(؟) الاقراي. / نشهد بما فبه باتًا[2345] ما روي البات[2346] عند الله بتاريخه

H. 24 Zilhicce 678 (M. 26 Nisan 1280) Tarihinde Tanzim Edilip H. 19 Şevval 694 (M. 1 Eylül 1295) Tarihinde Hâkim Tarafından Tasdik Edilen Bölüm:

بسم الله الرحمن الرحيم

(143) ثبت مضمون هذا الكتاب عندي بشهادة من اعلمت على رقيم شهادة بشهادته عندي و قلب وافي امضيت الكتاب و مقدمه و حكمت بصحة مضمونه و لزوم مكتوبه و شهدت العدول على حكم حررته و أنا محمد بن المكارم الحاكم بجميع ممالك الروم في التاسع عشر من شوال سنة اربع و تسعين و ستمائة حامدً و مصليًا و مسلمًا.

(144) وقف السلطان الاعظم أعلى الله شأنه المواضع المحدودة الموصوفة في هذه الكتاب على المصالح المعينة على الوجه المبين وقفًا صحيحًا شرعيًا. و حكمت بصحته و لزومه و مضايه (مضائه) دائر. و اشهدت بذلك مسئولاً. كتبه علي بن عبد الله محمد الطالبي قاضى العسكر المنصور تاريخه حامدًا.

(145) الحمد لله محقق الامال الموثق لصالح الأعمال ذي من (الذي)[2347] يختاره إلى ما فيه و رضاه و اشاره مرشد من يحسنه إلى ما يحبه[2348] و يرضيه[2349] و هو من داعية من يؤيده و يسعده على ..... ما بعده

[2343] Belgede yazılan ibareyi tam olarak anlayamadık. Siyak-sibak ve mana itibariyle daha doğru olacağını düşünerek bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.
[2344] Belgede burada (ببوتا) şeklinde yazılan bir ibare vardır. Ancak siyak-sibak ve mana açısından tam olarak ne kastedildiğini anlayamadık ve (باتًا) şeklinde olmasının daha doğru olacağını düşünerek bu şekilde azdık ve tercüme ettik.
[2345] Belgede burada (ببوتا) şeklinde yazılan bir ibare vardır. Ancak siyak-sibak ve mana açısından tam olarak ne kastedildiğini anlayamadık ve (باتًا) şeklinde olmasının daha doğru olacağını düşünerek bu şekilde azdık ve tercüme ettik.
[2346] Belgede burada (البيوت) şeklinde yazılan bir ibare vardır. Ancak siyak-sibak ve mana açısından tam olarak ne kastedildiğini anlayamadık ve (البات) şeklinde olmasının daha doğru olacağını düşünerek bu şekilde azdık ve tercüme ettik.
[2347] Belgede buradaki ibare (ذي من) şeklindedir ancak (الذي) şeklinde olmasının daha doğru olacağını ve yanlış yazıldığını düşünerek hem metin çözümüne hem de tercümeye (الذي) ibaresini parantez içerisinde ekledik ve bu şekilde tercüme ettik.
[2348] Bu kelime belgede (ما نحه) şeklinde okunmaya daha müsait ancak bu şekliyle tam olarak mana veremediğimiz için kuvvetle muhtemel (ما نحاه) şeklinde olabileceğini düşünerek bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.
[2349] Bu kelime belgede (مريضه) şeklinde okunmaya daha müsait ancak bu şekliyle tam olarak mana veremediğimiz için kuvvetle muhtemel (يرضيه) şeklinde olabileceğini ve yanlış yazıldığını düşünerek bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.

و جاعل[2350] و يؤمن يقي به (تقي به)[2351] على خير الامر و أمر الخير من بابه جاعل الرجا لكرمه للشاكرين لنعمه أكد و أقوى القائل "وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوٰى"[2352] بحمده حمد من لا يرى منعمًا سواه و لا يعرف معطيًا و لا مانعًا إلا اياه و نشكره شكرًا نبلغ[2353] به رضاه و ننتظر من المريد موجبه و مقتضاه.

(146) و نشهد أن لا اله إلا الله وحده لا شريك له شهادة المؤمن .... من سوى الشك و الريب المؤيد بالعلم اعتقاده المؤدى إلى حصول آخره لاجتهاده و أن محمدًا عبده و رسوله الصادق الامين المرسل رحمة للعالمين المبين للناس ما نزل إليهم سنة و فرضًا القائل التي كالسنان يشد[2354] بعضه بعضًا صلى الله عليه و على آله الطاهرين و صحابة الاكرمين ..... طرف ..... و أطلب ..... ارضًا و سلّم تسليمًا.

(147) أما بعد فإنّ مولانا السلطان الأعظم ظل الله في العالم سيد سلاطين الامم مولى ملوك العرب و العجم محرس العدل و الانصاف ماحي سر الجور و الاعتساف مد العباد و العتقاء مفنى المتمردين البغاة بديل الحق و حبله بدل الباطل و حبله حامي صورة الدين الحنيف عاصم حولى القوى و الضعف كاشف إليه غش[2355] الائمة مزيح الطامة عن الخاصة و العامة المخصوص بالعناية الالهية المنصوص عليه الآيات الشاهية سلطان السلاطين غياث الدنيا و الدين ابا الفتح كيخسرو بن السلطان السعيد ركن الدين قلج ارسلان بن السلطان السعيد غياث الدين كيخسرو بن السلطان السعيد علاء الدين كيقباد ظل الله في الارضين خلد الله سلطانه و أبد اوليائه و اعوانه على خلال ملكه العاجل لا يترك النظر في الاجل و مع عظم شأنه الحاضر لا يهمل الاعداد ليوم الآخر فهمته العالية يسمونه عن الركوز إلى الامور الفانية و ينحو نحو المملكة الباقية غير الماهية.

(148) و أنه ايد الله دولته و ايد به الحق و ساحته إلى علومه العالية و عرض على ارائه السامية ما سبق إليه كافل دولته و ناظم امور مملكته الصاحب الاعظم الدستور المعظم ملك الوزراء في العالم كهف الامم عضد الملة قوام المملكة نظام السلطنة ظهر (ظهير) الشريعة مدار الامور حافظ مصالح الجمهور عماد الملك صلاح العالم فخر الدولة و الدين فخر الاسلام و المسلمين معين الملوك و السلاطين ابو المعالي علي بن الحسين أعز الله انصاره و ذاد علوه و اقتداره من انشأ المدرسة السعيد بدار العلا سيواس تجاه القلعة قبالة بابها إليه في .....[2356] في احكام بنائها و تحسين التامة الشاهدة بمنائه دينه و قوة نفسه و عزمه رفع الله ننار سلطانه و اعانه على ما يقي به من اعلا كلمة الحق و اعوانه.

[2350] Bu kelime belgede (حاءل) şeklinde okunmaya daha müsait ancak bu şekliyle tam olarak mana veremediğimiz için kuvvetle muhtemel (جاعل) şeklinde olabileceğini düşünerek bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.

[2351] Belgede bu şekilde yazılmıştır.

[2352] Mâide Suresi 5/2.

[2353] Bu kelime belgede (سلع) şeklinde okunmaya daha müsait ancak bu şekliyle tam olarak mana veremediğimiz için kuvvetle muhtemel (نبلغ) şeklinde olabileceğini düşünerek bu şekilde yazdık ve tercüme ettik

[2354] Belgede burada (سد) şeklinde okunmaya daha müsait bir ibare olmakla birlikte siyak-sibak ve mana açısından (يشد) şekline olmasının daha uygun olacağını düşündüğümüz için bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.

[2355] Bu kelime belgede tam olarak okunamadı ancak siyak-sibak ve mana açısından kuvvetle muhtemel (غشّ) şeklinde olabileceğini düşündüğümüz için bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.

[2356] Buradaki kelimeyi ta olarak okuyamadık.

(149) إن ما (وقف)[2357] من هذه المادة المأثورة تقسيم و يصرف في ابواب هذه المدرسة السعيدة المذكورة و مصالح ..... المبرورة بسهم.

(150) فوقف هذا السلطان الاعظم تقبل الله اعماله و بلغه في الدين و الدنيا اماله على مصالح المكتب المثل[2358] الجول[2359] البيت الذي في دهليزها عن يسار الداخل إليها قبالة مسجدها.

(151) جميع القرية التي تسمى بنيقوسا (بنيفوسا) و الدين[2360] و المغارة و الارض المعروف (ذلك نقبا)[2361] الكائن ذلك كله من اعمال ناحية فارس المعدود في توابع دار العلا سيواس المحروسة.

(152) و جميع المزرعة المعروفة بمزرعة كوتني المعدودة في اعمال سيواس المحروسة.

(153) و جميع المزرعة المعروفة بياشلو كليسا المعدود بعضها في اعمال فارس المذكورة.

(154) و جميع المزرعة المعروفة بيازر (بيازد) و بمزرعة خالد المعدودة في اعمال سيواس المحروسة.

(155) و جميع المزرعة المعروفة بمزرعة مرل ابرح المعدودة بعضها في اعمال فارس المذكورة و بعضها في اعمال سيواس المحروسة.

(156) و جميع المزرعة المعروفة بمزرعة كوتني المعدودة في اعمال سيواس المحروسة.

(157) و يحيط بجميع ذلك ويحويه و يشتمل عليه حدود اربعة القبلي منها ينتهي بتخوم القرية التي يسمى امره و المواضع المسمى طاش اغل و الارضين المنسوبة إلى القرية التي يسمى به حود و الموضع المسمى دانشمندلو و المواضع المسمى ايوه سمري و الشرقي ينتهي تخوم امره المذكورة و نهر زر (يزر)[2362] و الارضين المنسوبة إلى زر (يزر)[2363] و الشمال ينتهي بالارضين المنسوبة إلى الحدود و وقف نادرين المواضع المسمى دمراك والمواضع المسمى كمنكر باش و الارضين المنسوبة إلى زرا (يزر)[2364] و الغربي ينتهي بالمواضع المسمى ايوه سمري اكراك بابا نهر اليس (الياس)[2365] و الارضين المنسوبة إلى القرية المسماة كوركي و المواضع المعروف بالبكي.

[2357] Bu kelime belgede yok ancak siyak-sibak ve mana açsından bu şekilde veya buna benzer bir ibarenin olması daha uygun düşmektedir. Aksi taktirde mana vermek de mümkün olmuyor. Bu nedenle bu ibareyi parantez içinde metne ve tercümeye ekledik.

[2358] Buradaki kelimeyi tam olarak okuyamadık ancak en uygun bu şekilde okunabileceğini düşünerek bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.

[2359] Buradaki kelimeyi tam olarak okuyamadık ancak en uygun bu şekilde okunabileceğini düşünerek bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.

[2360] Burada bu şekilde okunmaya müsait bir kelime var ancak nasıl okunacağını ve ne şekilde ana verileceği noktasında tereddüt ettiğimiz için yazdık ancak tercüme etmedik.

[2361] Burada bu şekilde okunmaya müsait bir kelime var ancak nasıl okunacağını ve ne şekilde ana verileceği noktasında tereddüt ettiğimiz için yazdık ancak tercüme etmedik.

[2362] Belgede (زر) şeklinde okunmaya daha müsait ancak (يزر) şeklinde de olabileceğini düşünerek parantez içerisinde verdik.

[2363] Belgede (زر) şeklinde okunmaya daha müsait ancak (يزر) şeklinde de olabileceğini düşünerek parantez içerisinde verdik.

[2364] Belgede (زر) şeklinde okunmaya daha müsait ancak (يزر) şeklinde de olabileceğini düşünerek parantez içerisinde verdik.

[2365] Belgede (اليس) şeklinde okunmakla birlikte (الياس) şeklinde de olabileceğini düşünerek parantez içerisinde verdik.

(158) بجميع حدود و جميع ذلك و جميع حقوقه و مرافقه و لواحقه و مضافاته و توابعه و كلّ شيء يعرف مسمى منه و يعدّ منه و ينسب إليه من الارضين سهلها ووخربها و مرتفعها و غائضها و الجبال والتلال و الاودية و الهضاب و العامر و الغامر و الرحال و ..... و المياه راكدها و جاريها و بحرها و منقطعها و معينها و غائرها (غايرها) و الاشجار المثمرة و غير المثمرة منها و المزي منها و العسالي و العدي من مريد عليها و السعي و المحيطه و المجلس و مرعى السوائم و مختلف البهائم و الشتائي[2366] و المصايف و الرياض والعناص و المروج و الحراج و الابنية، و سائر العمارات من المساكن و و المحارل و المرابط و السادر و المنابر و كلّ شيء يعرف مسمى من ذلك و ينسب إليه و يدخل تحت اطلاق اسمه و حسبه ..... من كلّ قديم و حديث و بعيد و قريب و متصل و منفصل مما ذكر و مما لم يذكر على اختلاف انواعه و مصادره و اصنافه وقفًا صحيحًا شرعيًا مخلدًا مؤبدًا منجزًا منسوبًا لا شرط تفسده و لا استسناء[2367] يبطله و لا قيد يقدح فيه جعل لله الواقف خلد الله سلطانه لامر في تفصيل مصرفه فاصله و مقادير المصرفات منه يوقفها و تعين المصروف إليهم حبسًا و عددًا و اسناده آخرًا إلى الحرمة التي لا ينقطع.

(159) و المتولي عليه الناظر في احواله المرعى لمصالح إلى الصاحب الأعظم باني المدرسة السعيدة المذكورة و مبنيها حرس الله اقباله و توجهه إليه و باطنه بنظره الكريم و اشهده إلى ربّه العالي و مضارب ..... المذكورة و جميع المزارع و المواضع المذكورة معها الحدود الموصوف و جميع ذلك وقفًا ابديًا و حبسًا سرمديًا و سبيلًا مخلّدًا لا يباع و لا يرهن و لا يوهب و لا يملك بوجه من الوجوه و لا طريق من الطرق و لا يحلّ و لا يسوغ و لا يجوز لإمام و لا سلطان و لا أمير و لا مؤمور و لا قاض و لا حاكم يؤمن بالله و اليموم الآخر أن يبدّل و لا أن يقدح فيه و لا أن يبطله فمن فعله ساء منه ذلك أو أعان عليه أو يبقى فيه مباشرًا أو ملبسًا فعليه لعنة الله و الملائكة و الناس أجمعين و لا يقبل الله منه صرفًا و لا عدلًا و لا صومًا و لا صلوة و لا صدقة و لا حجًا و لا جهادًا. "وَغَضِبَ اللهُ عَلَيْهِمْ وَلَعَنَهُمْ وَاَعَدَّ لَهُمْ جَهَنَّمٌ وَسَاءَتْ مَصِيراً"[2368] و عذّبه كما "وَيُعَذِّبَ الْمُنَافِقِينَ وَالْمُنَافِقَاتِ وَالْمُشْرِكِينَ وَالْمُشْرِكَاتِ الظَّانِّينَ بِاللهِ ظَنَّ السَّوْءِ عَلَيْهِمْ دَائِرَةُ السَّوْءِ"[2369] "وَغَضِبَ اللهُ عَلَيْهِ وَلَعَنَهُ وَاَعَدَّ لَهُ عَذَاباً عَظِيماً"[2370] "فَمَنْ بَدَّلَهُ بَعْدَ مَا سَمِعَهُ فَإِنَّمَا إِثْمُهُ عَلَى الَّذِينَ يُبَدِّلُونَهُ إِنَّ اللهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ"[2371]

(160) و صدر الحكم و القضاء السعيد و الامضاء لذلك على الوجه المذكور من قاضٍ من القضاة[2372] بابه الاحكام فلا سبيل إلى تغيير وقف من الله و لا نسخه من المسلمين في ابطاله و لا تبديله حتى يرث الله الارض و من عليها و هو خير الوارثين.

[2366] Buradaki kelime (الشاتي) şeklinde yazılmış ancak siyak-sibak ve mana açısından (الشتائي) şeklinde olmasının daha doğru olacağını düşünerek bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.

[2367] Bu kelime belgede (استيضاؤ) şeklinde okunmaya daha müsait ancak mana verilmesi cihetinden uygun olmadığını düşündüğümüz için (استسناء) şeklide olduğunu ve yanlış yazıldığını düşünerek bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.

[2368] Fetih Suresi 48/6.

[2369] Fetih Suresi 48/6.

[2370] Nisa Suresi 4/93.

[2371] Bakara Suresi 2/181.

[2372] Belgede burada (الاقصى) şeklinde bir ibare var ancak siyak-sibak ve mana açısından (من القضاة) şeklinde olmasının daha doğru olacağını düşünerek bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.

(161) و أجر الواقف خلّد الله سلطانه و أعلى شأنه على الله سبحانه. فإنّ الله يجزي المتصدقين و لا يضيع أجر المحسنين و كان صدقة الوقف من الواقف خلّد الله ايامه و رفع في الدنيا و الآخرة مقامه و الحكم بصحته و لزومه في الرابع و العشرين من ذي الحجة سنة ثمان و سبعين و ستمائة.

(162) فيه الحاق بين السابع و سبعين أو سطر الذي بعد صورة اسمه و هو صحيح في الاصل الحق في تاريخه هذا منتهى الكتاب و الحمد لله وحده كتبه الطاليحي (طالبي).

(163) شهد بصحة مضمونه عبد الحق بن أحمد بن عمار. / مرحال... شهد بما فيه و أنا محمد بن الرشدي جعفر الدلمي احسن الله عواقبه (عاقبه). / لالا (؟) شهد بذاك خلبل. / به يشهد ثبوتًا مودود بن أحمد. / شهد بذلك ..... عمر بن الياس .... / شهد بذلك عبد العزيز بن الرومي و كتبه بخطه. / شهد بذلك الحسين بن علي. / شهد بذلك أحمد بن الحسن احسن الله عاقبه كتبه بخطه. / شهد بذلك لدى المجلس ابو بكر بن أحمد رحمه الله عواقبه. / شهد بذلك امير العبد باباسي بن محمد و كتبه بخطه. / اشهد المولى السلطان الاعظم مالك رقاب الامم سلطان السلاطين خلّد الله سلطانه و نصر اعوانه على اقراره بالوقفية المذكورة في نظر هذا الكتاب فشهدت به و أنا العبد الضعيف ..... أحمد بربه اللطيف مسعود بن محمد بن محمود ..... الاصل أحسن ..... في تاريخه اشهد على .....

4.10.5.4. Vakfiye Değerlendirme:

Sivas Gök Medrese Vakfiyesi, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde "Defter No: 604 / Sayfa No: 67-73 / sıra No: 90" envanter numarası ile kaydedilmiştir. Vakfiye Anadolu Selçuklu Vakfiyeleri içerisinde nitelik ve nicelik bakımından oldukça geniş malumatın yer aldığı vakfiyelerden biridir ki bu durum vakfın hacminin ve işlevinin genişliğini göstermektedir. Bu çerçevede Anadolu Selçuklularında medrese kurumunun işleyişi ve eğitimi ile ilgili bilgilerin yanı sıra vakfın kurulduğu şehir hakkında da sosyal, iktisadi ve kültürel hayata dair ayrıntılar yer almaktadır. Belgenin üzerinde Osmanlı Türkçesi ile "Vakfiye sureti Şurây-i Evkaf'ın[2373] (Vakıflar Meclisi'nin) 18 Temmuz (1)329 tarihli kararı üzerine bâtakrîr[2374] (bilgilendirmek üzere, tespit olarak) 13 Ramazan 1331 tarihinde ortaya çıkan yüce irade (padişah iradesi, emri) gereğince kaydolundu" notu yazılıdır.

[2373] 2 Mayıs 1920'de çıkarılan bir kanunla şeyhülislâmlıkla Evkāf-ı Hümâyun Nezâreti'nin görevlerini üstlenen Şer'iyye ve Evkaf Vekâleti kuruldu. Vekilin (bakan) maiyetinde bir başkan ve iki üyeden oluşan Şûrâ-yı Evkāf adlı bir meclis bulunuyordu. Görevi ise vekâletin veya bağlı dairelerin havale edeceği konuları görüşmek, vakıf hizmetleri ile ilgili konuları incelemek ve karara bağlamaktı. (Ali Akyıldız, "Şer'iyye Evkaf Vekaleti", *TDVİA*, C. 39, İstanbul 2010, s.7-8.)

[2374] "Ba" (با) (Farsça bir ek olup Arapça ve Farsça kelimelerin önüne gelerek zarf fonksiyonunda "ile" anlamında ön ek.); "takrir" (تقرير) (Arapça bir kelime olup ifade, anlatım gibi manalara gelmektedir.): Osmanlı Devleti'nde resmî dâirelerden sadrâzamlığa gönderilen yazı. Kubbealtı Lügati http://lugatim.com/s/TAKRİR.

Vakıf defterine aynı numara/başlık altına farklı tarihlere ait iki belgenin kaydedildiği anlaşılmaktadır. İlki H. Zilkade 680 (M. Şubat/Mart 1282) tarihinde tanzim edilmiş olup tasdik tarihi belirtilmemiştir ki bu durumda tasdik tarihinin de aynı tarih olduğu kabul edilebilir. İkincisi ise H. 24 Zilhicce 678 (M. 26 Nisan 1280) tarihinde tanzim edilmiş olup H. 19 Şevval 694 (M. 1 Eylül 1295) tarihinde de kadı/hâkim tarafından tasdik edildiği kaydedilmiştir. Bu bilgilerden hareketle vakıf defterinde daha sonra kaydedilen bölümün/vakfiyenin daha önce tanzim edildiği ancak daha geç bir dönemde tasdik edildiği ilk kaydedilenin ise ikinciden sonra tanzim edildiği anlaşılmaktadır. Bu durum vakfiyenin muhtemelen rulo halinde olup zamanla tahrip olmasından dolayı parçalandığı ve daha sonra metni korumak adına vakfiye defterine bu karmaşık haliyle kaydedildiği şeklinde yorumlanabilir[2375]. Bu nedenle ilk olarak tarihi daha erken fakat vakıf defterine daha sonra kaydedilmiş olan belge/vakfiye ile ilgili bilgileri değerlendireceğiz. Daha sonra ise tanzim tarihi sonra ancak vakıf defterine daha önce kaydedilen belgeyi/vakfiyeyi inceleyeceğiz.

H. 24 Zilhicce 678 (M. 26 Nisan 1280) Tarihinde Tanzim Edilip H. 19 Şevval 694 (M. 1 Eylül 1295) Tarihinde Hâkim Tarafından Tasdik Edilen ve Vakfiyeye Daha Sonra Kaydedilen Bölümün Değerlendirmesi:

Besmeleyle başlanan bu bölümün ilk satırlarında "Rum (Anadolu) memleketlerinin tamamının hâkimi" şeklinde vasıflandırılan Muhammed b. Mekârim adlı bir hakim tarafından H. 19 Şevval 694 (M. 1 Eylül 1295) senesinde belgenin içeriğini, şahadetnameyi kadının/hakimin huzurunda bildiren bir kişinin şehadetiyle sabit olduğu ve belgenin girişini imzalayıp içeriğinin sıhhatine (doğruluğuna) hükmettiği ve adil kişileri şahit gösterdiği belirtilmektedir. Bu bilgilerin ardından açıklanan yerlerin, açıklanan şekilde sahih (geçerli, doğru) ve şerî' (dine, kanuna uygun) bir vakıf olarak vakfedildiği ve Kazasker el-Mansur Ali b. Abdullah Muhammed Tâlibî isimli bir şahsın belgenin sıhhatine (doğruluğuna, geçerliliğine), lüzumuna (bağlayıcılığına) ve geçerliliğine hükmedip sorumlu olarak şahitlik ettiği ve belirtilen tarihte yazdığı belirtilmektedir. Belgenin sonunda ise hükmün H. 24 Zilhicce

[2375] S. Sadi Kucur, "Sivas Gök Medrese 'Sahibiye Medresesi Vakfiyesi", *Anadolu Selçuklu Şehirleri ve Uygarlığı Sempozyumu,* (edt. Âdem Esen, Haşim Karpuz, Osman Eravşar), İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Atatürk Kültür Merkezi, Selçuklu Belediyesi Basın Yayın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü, Konya, 2009, s.337.

678 (M. 26 Nisan 1280) tarihinde sahih (doğru, geçerli) ve gerekli olduğu ile son bulmuş ve şahitlerin isimleri yazılmıştır.

Vakfın dolayısıyla vakfiyenin, "Sultanların sultanı, dünyanın ve dinin yardımcısı (Gıyase'd-din ve'd-dünya), fethin babası (Ebu'l-Feth) Keyhüsrev (Sultan Gıyaseddin Keyhüsrev) b. Sultan Rükneddin Kılıçarslan b. Sultan Gıyaseddin Keyhüsrev b. Sultan Alaeddin Keykubad" yani III. Gıyaseddin Keyhüsrev döneminde tanzim edildiği anlaşılmaktadır. Binanın taç kapısındaki iki kitabesinde ve taç kapının solunda/kuzey tarafında yer alan çeşme kitabesinde de Keyhüsrev b. Kılıç Arslan döneminde inşa edildiği kaydedilmiştir. Ancak burada sultanın "Allah'ın yeryüzündeki gölgesi" şeklinde taltif edilmesi sultana devlet başkanından öte bir bakış açısı ile bakıldığı, "ümmetlerin/milletlerin sultanlarının efendisi/önderi, Arap ve Acem meliklerinin efendisi" ifadesi onun saltanatının büyüklüğünü göstermesi veya en azından öyle kabul edildiğini göstermesi açısından önemlidir. Ancak burada en dikkat çekici sıfatlandırma "hanîf dinin imajını koruyan" ifadesidir.

Vâkıfın ismi vakfiyede "Ali b. Hüseyin" şeklinde geçmekte, binanın taç kapısında kapı açıklığının hemen üzerindeki kitabede ve taç kapının solunda/kuzey tarafında yer alan çeşme kitabelerinde de Ali b. Hüseyin olarak geçmektedir. Eserin bânîsi Ali b. Hüseyin daha çok Sahib Ata Fahreddin Ali olarak bilinmektedir. Asıl adı ise Ali b. Hüseyin el-Hâc Ebubekir olup doğum tarihi ve yeri kesin olarak bilinmemektedir. Ölüm tarihi M. 1288 olup kendisinden "ihtiyar vezir, yaşlı vezir" şeklinde söz edilmesinden hareketle 1210-1220 tarihleri arasında doğmuş olabileceği tahmin edilmektedir. Genel kanaat İran kökenli olduğu yöndedir ancak bu konuda da kesin bir bilgi yoktur. Taceddin Hüseyin, Nusretüddin Hasan, Şücaüddin Günek ve Şemseddin Kayser isminde dört oğlu, Melike Hatun ve Fatma Hatun isminde iki kızı ile oğlu Nusretüddin Hasan'ın oğulları olan Şemseddin Mehmed ve Muzafferüddin Devle adlı torunları olduğu bilinmektedir.[2376]

Anadolu Selçukluları döneminde 1249-1259 yılları arasında "emîr-i dâd", 1259-1260 yılları arasında "saltanat nâibi" ve 1260-1288 yılları arasında "sâhib (vezir)" olarak görev yapmış olup "sâhib", "sâhib-i âzam", "sâhib-i muazzam", ebu'l-hayrat", "hoca", "emir-i dîvânî" ve "kavvâmü'l-mülk" gibi lakaplarla anılmıştır[2377]. Bu görevler

[2376] Zehra Odabaşı, *Selçuklu'nun Son Veziri Sahib Ata Fahreddin Ali ve Vakıfları*, s.25-34.
[2377] Zehra Odabaşı, *Selçuklu'nun Son Veziri Sahib Ata Fahreddin Ali ve Vakıfları*, s.34-35.

ve lakaplar onun döneminde kamusal ve sosyal çok farklı alanlarda hatırı sayılır işlere imza attığını göstermektedir.

Sahib Ata, Anadolu Selçuklu Devleti'nin siyasi ve askeri açıdan zor dönemlerden geçtiği süreçte kendi servetiyle anıtsal mimari eserler inşa etmiştir ve onun bu cömertliği vesilesiyle "atâ"[2378] lakabı kurduğu vakfılar vesilesiyle de "ebu'l-hayrat" lakabı verilmiştir[2379]. Konya'da kendi adıyla anılan Sahib Ata Külliyesi, yine Konya'da İnce Minareli Medrese ve Türbesi, Kayseri'de Sâhibiye Medresesi ve Çeşmesi, yine Kayseri'de bir çeşme, Sivas'ta Gök Medrese ve bir çeşme, Akşehir'de Taş Medrese ve Mescidi ile İshaklı (Sâhib Ata) Kervansarayı yaptırdığı on sekiz mimari eserin en önemlileridir[2380].

Vakfiyede Sahib Ata'yı taltif eden ifadeler devlet ve hatta halk için çok üstün bir konuma sahip olduğunu göstermektedir. Bu ifadelerden bazıları "devletinin kefili/koruyucusu, memleketinin işlerini düzene sokan, vezirlerin meliki (en üstünü), milletlerin/ümmetlerin sığınağı, milletin yardımcısı/destekçisi, memleketin yöneticisi, saltanatın düzeni (düzenleyicisi), şeriatın desteği (destekçisi), işlerin yörüngesi/merkezi, halkın maslahatının/iyiliğinin koruyucusu, mülkün (otoritenin, hükümdarlığın) direği, âlemin/dünyanın dirliği-düzeni (düzelticisi), devletin ve dinin övüncü (Fahru'd-Devle ve'd-Din), İslam'ın ve Müslümanların övüncü, meliklerin ve sultanların yardımcısı" şeklindedir. Bu bölümün sonlarına doğru vakfın mütevellisinin ve nâzırının (denetleyicisinin, idarecisinin) kendisi olduğu "Masrafları ayırıp dağıtma, harcamaların miktarlarını (tayin etme) işinin/yetkisinin/emrininin, vâkıfa ait olduğu belirtilmektedir.

Medresenin "Mübarek, Dâru'l-alâ (yüksek dereceli yurt)" şeklinde vasıflandırılan Sivas şehrinde "Kale'nin karşısında ……. Kapısı'nın önüne" inşa edildiği belirtilmiştir. Vakfın gelirinin "kutlu medresenin kapılarına (bölümlerine)[2381] ve mübarek) ……..nın[2382] maslahatına harcanacağı ve ayrıca "girişin solundaki dehlizde/koridorda, mescidinin karşısında toprak (taş) eve (çadıra, odaya) benzeyen

[2378] Arapça bir kelime olup "verme, bağışlama, hibe, ihsan ve verilen şey" gibi manalara gelmektedir. (Mustafa Fayda, "Atâ", s.33.)
[2379] İ. Hakkı Uzunçarşılı, "Sahib Ata Oğulları", s.150-152.
[2380] Erdoğan Merçil, "Sâhib Ata", s.516.
[2381] Belgede burada "يصرف في ابواب هذه المدرسة السعيدة المذكورة و مصالح ..... المبرورة"şeklinde bir ibare geçmektedir. Buradaki "ابواب"kelimesinin "kapılar" şeklinde değil de bölümler şeklinde tercüme etmenin daha uygun olacağını düşündüğümüz için bu şekilde yazdık.
[2382] Bu kelime belgede tam olarak okunamamıştır.

mektebin maslahatına vakfettiği" belirtilmiştir. Bu ifadelerden medresenin kale kapılarından birinin karşısında olduğunu, içerisinde ise girişin solunda bir mektebin ve onun karşısında da bir mescidin yer aldığını anlamaktayız.

Nik(f)osa Köyü, Kötni (Gotni) Mezrası, Yaşlı/Eski Kilise ve Ayasemeri diye isimlendirilen yerlerin bulunması Hristiyan veya gayr-i müslim tebaanın bulunduğuna ve onların kullandıkları yer isimlerinin değiştirilmediğine işaret etmesi açısından önemlidir. Ayrıca Danişmentli diye isimlendirilen yer, Nadirin Vakfı, E(a)l(i)s (Halys, Kızılırmak) Nehri gibi geçen isimler de o dönemle ilgili farklı alanlarda ipucu verebilecek bilgilerdir.

Vakfiyede diğer vakfiyelerde olduğu gibi vakfın değiştirilmesi, satılması vb. konularda sultan, vezir her kim olursa olsun yasaklandığı ve bunu yapanların Allah tarafından tazir edileceği ile ilgili ifadeler yer almaktadır. Buna ilaveten vakfın tarihi de kaydedildikten sonra Tâlibî tarafından vakfiyenin bir bölümünde ilhak/ekleme olduğu ve bu ilhakın/eklemenin da vakfiyede kaydedilen tarihte olduğu yönünde bir not bulunmaktadır. Devamında ise şahitler kaydedilmiştir.

H. Zilkade 680 (M. Şubat/Mart 1282) Tarihli Olup Vakfiyeye Daha Önce Kaydedilen Bölümün Değerlendirmesi:

Yukarıda değerlendirdiğimiz bölümden farklı olarak bu bölümün "Dârü'l-mülk (başkent) Konya'nın ve diğer korunmuş memleketlerin (şehirlerin) hâkimi/kadısı Ebu's-senâ Muhammed b. Ebî(û) Bekir b. Ahmed el-Urmevî" tarafından yazıldığı belirtilmektedir. Tarih olarak daha önce olan ancak vakıf defterine daha sonra kaydedilen belgede ise tasdik eden hakim "Rum (Anadolu) memleketlerinin tamamının hâkimi Muhammed b. Mekârim" olduğu beirtilmektedir. Bu da bu iki bölümün farklı zamanlarda farklı hakimler tarafından tasdik edildiğini göstermektedir. Ayrıca bu kadıların sıfatlarındaki farklılık da dikkat çekici olup aynı görevin farklı ifadeleri veya farklı görevler olduğu ifade edilebilir.

Dönemin sultanı "Ebu(i)'l-Feth Keyhüsrev b. Sultan Said Rükneddin Kılıçarslan İbn Sultan Gıyaseddin Keyhüsrev b. Alaaddin Keykubad" olup Allah'ın gölgesi, Arap ve Acem meliklerinin efendisi, Allah'ın arzının (yeryüzünün) sultanı, İslam'ın ve Müslümanların dayanağı gibi sözlerle taltif edilmekte ve "haricileri (isyancıları) ve mütemerridleri (dinden dönenleri, asileri) bastıran, kafirleri ve müşrikleri katleden, zındıkları (dinsizleri) ve mülhidleri (Allah'ı inkar edenleri)

kahreden" gibi sıfatlar atfedilmektedir. Bu durum sultana bakış açısını ve döneminde hariciler ve dinden dönenlerle ilgili bazı olayların vuku bulmuş olabileceğini göstermektedir. Ayrıca Aladdin Keykubad "Mü'minlerin emirinin delili (dayanağı)" şeklinde sıfatlandırılmıştır ki bu da döneminin halifesine bakış tarzını ve bağlılığını göstermektedir.

Vâkıfın ismi "Ali b. Hüseyin b. Hacı Ebî(u) Bekir el-Konevî" şeklinde geçmekte olup "Sahibü'l-a'zam[2383] düstûru'l-muazzamın[2384] (yücelik sahibi, büyük otorite, sadrazamın, baş vezir), dünyanın yöneticisi, adaletin ve merhametin tecelli ettiği (açığa çıktığı) kişi, şeriatın sığınağı, hükümdarlığın yöneticisi (düzenleyicisi), memleketlerin yöneticisi, doğudaki batıdaki, uzaktaki yakındaki meliklerin, emirlerin ve vezirlerin meliki (hükümdarların, yöneticilerin ve vezirlerin hükümdarı), devletin ve dinin övüncü, sultanların ve meliklerin (hükümdarların, yöneticilerin) sağ (kolu)" gibi taltif cümleleriyle övülmektedir. Bunlar Sahipata'nın devlet hiyerarşisindeki ve işleyişindeki kuvvet ve kudretini gösterir ifadelerdir.

Önceki bölümde vâkıfın ismi kısaca "Ali b. Hüseyin" şeklinde geçmekte iken burada "Ali b. Hüseyin b. Hacı Ebî(u) Bekir el-Konevî" şeklinde geçmektedir. Burada dedesinin de ismi zikredilmiş ve "el-Konevî" künyesi de kullanılmıştır. Bu künyeden hareketle Konyalı olduğunu ifade edebiliriz ancak kaynaklarda[2385] daha çok İran/Fars kökenli olduğu belirtilmektedir. Buradan hareketle kökeninin her ne kadar İran olsa da atalarının/dedelerinin birkaç kuşak önce Konya'ya gelip yerleştiklerini veya en azından kendisinin Konya'da doğmuş olabileceğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Buraya kadarki bilgilerden hem bu bölümün hem de yukardaki bölümün ayni sultan döneminde ve aynı vâkıf tarafından fakat farklı senelerde vakfedilmiş ve farklı kadılar tarafından tasdik edilmiş iki farklı vakfiye olduğunu göstermektedir.

Dünya, sermayesi, ibadetler, sadakalar, güzel huylar, yüce ilimler, yüksek faziletler olan bir ticarethanedir, akıllı için dünya ekip-biçme/kazanç yeri cahil için ise kayıp yeridir denilerek yapılan bu hayrın manevi yönü vurgulanmıştır. Eğer ilim durgunlaşır ve ışığı sönerse ilmî konudaki zafiyetin büyüyeceği hatta medreseler ve mabetler harap olup âlimlerin ve âbidlerin yok olacağı, bunun için de ilim sancaklarını

[2383] "A'zam" ibaresi devlet görevinde baş vezirlik, sadrazamlık görevinin sıfatıdır.
[2384] Kaide, kural anlamına gelen "düstûr" kelimesi "Devlet kānunlarını içine alan kitap, kānun ve nizam üzere davranmakla görevli sadrâzam, vezir vb. devlet büyüğü" anlamında da kullanılmaktadır. http://lugatim.com/s/DÜSTUR
[2385] Zehra Odabaşı, *Selçuklu'nun Son Veziri Sahib Ata Fahreddin Ali ve Vakıfları*, s.25-28.

yüceltmesi, şeriatın temellerinin inşa edilmesi, alimlerin teşvik edilmesi amaçlanarak bu medresenin inşa edildiği ifade edilmiştir. Bu ifadeler de dönemin ilmin yuvası olan medreselere verilen değeri ve vâkıf Sahib Ata'nın ilme, alime ve eğitime verdiği önemi göstermesi açısından önemli ifadelerdir. Ayrıca medresede eğitim gören tüm öğrencilere ödenek ayrılması yani günümüz tabiriyle burs verilmesi de bu bakış açısının sözde kalmadığını eyleme geçtiğini göstermektedir.

Günümüzde Gök Medrese olarak bilinen yapının ismi vakfiyesinde "Medrese-i Sahibiyye-i Fahriyye" olarak geçmektedir. Medrese, sonraki dönemlerde, Mescid-i Medrese, Medrese-i Sahib ve 18. Yüzyıldan itibaren de Gök Medrese olarak isimlendirilmiştir[2386]. Evliya Çelebi ise medreseyi Kızıl Medrese olarak tanıtmaktadır[2387]. Vakfiyede, medresenin yerinin "Sivas şehrinde, şehir içindeki Kale Kapısı'nın karşısında" olduğu, arazisinin geniş olduğu, suyunun aktığı, yazlık-kışlık bölümlerinin, talebe odalarının, abdestliğinin, mescidinin, bir tanesi medresenin girişinin sağında diğeri de solunda olmak üzere iki minaresinin bulunduğu belirtilmektedir. Buradan medresenin merkezi bir konumda olduğu, talebelerin ve hocaların rahat bir şekilde ilim öğrenmelerini kolaylaştıracak hemen hemen her türlü fiziki şartların ayrıntılı olarak düşünüldüğü görülmektedir.

Önceki bölümde medresenin ismi verilmezken bu bölümde medresenin isminin "Medrese-i Sahibiyye-i Fahriyye" diye meşhur olduğu belirtilmiştir. Her ikisinde de medresenin yeri "Sivas şehrinde, şehir içindeki Kale Kapısı'nın karşısında" olarak tarif edilmiş yani aynı yer tarif edilmiştir. Yukarıdaki bölümde "girişin solundaki dehlizde/koridorda, mescidinin karşısında toprak (taş) eve (çadıra, odaya) benzeyen mekteb"in varlığından bahsedilirken bu bölümde medrese biraz daha ayrıntılı tarif edilmiş girişin sağında ve solunda yer alan iki minareden ve minare şerefesinden bahsedilmiştir. Ancak burada da mescidin yeri ile ilgili bilgi verilmemiş ve bir mektepten bahsedilmemiştir.

Önceki bölümde bir Dâru'z-Zıyafe'den (Aşevinden) bahsedilmezken bu bölümde vâkıfın medresenin dışında ancak yakınında bir Dâru'z-Zıyafe'yi inşa ettirdiğinden bahsedilmiş ve iyi bilindiği belirtilerek yeri tam olarak tarif edilmemiştir. Dâru'z-Zıyafe, Müslüman zümreden olan fıkıh alimlerine, fıkıh talebelerine, alimlere,

[2386] Ömer Demirel, *Osmanlı Vakıf-Şehir İlişkisine Bir Örnek: Sivas Şehir Hayatında Vakıfların Rolü*, s. 19, 71.
[2387] Evliya Çelebi, *Seyahatname*, s.90.

ilim talebelerine, Müslüman fakirlere ve Alevilere vakfedildiği, şerî (dini) ilimleri, fıkıh, hilaf ve bunları tamamlayıcı ilimleri öğrenmek için tahsis edildiği belirtilmektedir.

Dârü'z-Ziyâfe'de, Alevî'lerilerden,[2388] fakihlerden/talebelerden, sâlihlerden, yiyecek dağıtıldığı sırada hazır bulunan fakirlerden, gelen gidenden 30 kişiye senenin her günü orta büyüklükte bir kap yemek, bir okka et ve ekmeğin yettiği kadar miskinlere ve ihtiyaç sahiplerine dağıtılması şart koşulmuştur. Buna ilaveten Darü'z-ziyafe'de, mütevellinin, müşrifin (denetçinin) ve müderrisin takdir ettiği (belirlediği) çeşitli güzel yemekler pişirilmesini; her bayram yerel-yöresel/süslü[2389], safranlı (zerdeli) pilav pişirilmesini, medresenin ortasına sofra açılmasını, ekmek ve yemek koyulmasını; müderris, (iki müderris) yardımcısı (iki asistan), fakihler/talebeler, nakîb (vakfın başkanı veya başkan vekili) herkes yemeğini yediğinde nakîb İslam'ın sultanına, Müslümanların emirlerine (yöneticilerine), vâkıfa, (vâkıfın) evlatlarına ve ana-babasına, diğer Müslümanlara hayır ve mağfiret dileyerek dua emesi ve cemaatin de onun duasına amin demesi; güvenilir, sâlih (ihlaslı, iyi ahlaklı), yemek pişirme ve tatlı yapma konusunda bilgili bir şahsın mütevelli ve müderrisin belirleyeceği bir ücret mukabilinde her Ramazan ayında, iki bayramda, Reğaib (Reğaib Kandili'nde) ve şaban ayının yarısı gecesinde (Berat Kandili'nde) yemek pişirmesi; her Ramazan ayında Cuma geceleri ballı kadayıf (tatlı) yapılıp müderris, iki (müderris) yardımcısı (iki asistan) ve fakihlere/talebelere dağıtılması şart koşulmuştur.

Önceki belgede sadece mütevellinin ve nâzırın, vâkıfın kendisinin olacağı ifade edilmiş ve diğer hiçbir konuda bilgi verilmemiştir. Bu bölümde ise tevliye ile ilgili ayrıntılı bilgi verilmiştir.

Vakfın, geliri ve giderinin yarısında, ücretlerin miktarı ve hak edişlerde arttırma ve eksiltme yapma konusunda özel olarak vâkfın yetkisi olduğu vurgulanmaktadır. Vakfın geliri öncelikle vakıfların ve rakabesinin (mülklerin aslının)[2390] binasının/tamirinin[2391] yerine getirilmesine ayrılmaktadır. Bu tahsisden sonra geriye kalan gelir beş (5) hisseye bölünmektedir. Bu beş (5) hisseden biri (1/5) tavliye için

[2388] Genel anlamda konumuz olmadığı ve makalenin hacmini aşacağı için buradaki "Alevi" kavramıyla ne kastedildiği değinmedik.
[2389] Buradaki ibare belgede (المحلى)şeklinde yazılmış ancak (المُحلَّى)şeklinde okunursa süslenmiş, donatılmış; (المَحَلِّي)şeklinde okunursa da mahalli, yerel, yöresel gibi manalara gelmektedir. Bu nedenle her iki okunuşa göre mana verdik.
[2390] Bir şeye sâhip olma hakkı veya sahip olunan bir malın aslı.
[2391] Belgede burada kullanılan (عمارة)kelimesi her iki anlama da gelebilir.

ayrılmaktadır. Geriye kalan dört (4) hisse yani beş hissenin dördü (4/5) medresenin, mescidin, iki minarenin, çeşmenin (çeşmelerin) ve dârü'z- ziyafenin maslahatına ayrılmaktadır. Minareleri ve çeşmesi ile birlikte medrese günümüze ulaşabilmişse de dâru'z-zıyafe ulaşamamıştır.

Tevliye ve nezaret görevinin hayatta olduğu sürece kendisine, kendisinden sonra ise oğlu merhum Taceddin Hüseyin'in[2392] oğlu sonraki Emir Şemseddin Muhammed'e ait olduğunu ifade edilmektedir. Adı geçen vâkıftan sonra nesilden nesile hem erkek hem de kız evlatlarından en sâlihine (üstününe), tevliye hissesinin beşte biri (yani beşte birin beşte biri) tevliye (görevi) için, geri kalanı da (yani beşte bir hissenin beşte dördü de) diğer tevliye sahiplerine verilir. Eğer bu tevliye sahibinin nesli kesilirse (tevliye görevi) adı geçen vâkıfın (vakıf yapan kişinin) en sâlih (en uygun, en takvalı) (diğer) çocuğuna nispet edilir ve daha önce (yukarda) ifade edildiği gibi tevliye (görevi) kız ve erkek (evlatlarına) verilir. Bunların da nesli kesilirse vâkıfın azatlılarının (âzâd edilmiş kölelerinin) en olgunu (en yaşlısı) ve en sâlihine sonra onların (azatlı kölelerinin) nesilleri devam ettiği müddetçe bunların içinden en olgununa, eğer bunların da nesli kesilirse Sivas'taki Müslümanların hakiminin takdirine/kararına (bırakılır). Onlara tevliye (görevinin) hakkı olarak mütevellinin hissesinden senelik altı yüz gümüş dirhem verilir ve (gelirin) geri kalan kısmı vakfedilen vakıflara döneceği belirtilir.

Medresede eğitim görevlisi olarak dâimî bir müderris ve iki müderris yardımcısı (asistan) görevlendirilmiştir. Müderrisin ilmi açıdan belirlenen şartları taşıyan Şafi mezhebinden bir müderris olması eğer bu şartları taşıyan bir kişi bulunamazsa belirtilen şartları taşıyan Hanefi mezhebine mensup bir müderrisin görevlendirilmesi şart koşulmuştur. Buna ilaveten Hanefi müderris görevdeyken ondan daha üstün seviyede Şafi mezhebine mensup bir müderris bulunursa derhal hanefi müderrisin yerine o şafi müderrisin görevlendirilmesi ve mütevellinin bu durum vaki oldukça aynı şekilde hareket etmesi şart koşulmuştur. Bu hususun bu kadar üzerinde durulmasının sebebi birincisi vâkıfın yani Sahib Ata'nın kendisinin Şafi mezhebine mensup olması; ikincisi ise yöredeki halkın daha çok Şafi mezhebine mensup olması olabilir.

Müderrise, aylık yüz elli dirhem sultânî gümüş, günlük on iki okkalık Sivas buğday ekmeği, Hanefi ve Şafi iki (müderris) yardımcısının (iki asistanın) her birine,

[2392] Belgede "Hasan" şeklinde de okunabilecek şekilde yazılmıştır.

aylık elli dirhem sultânî gümüş ve yine her birine günlük altı (okkalık) ekmek verilmesi şart koşulmuştur. Beş kişiden oluşan bilgili ve seçkin fakihlerin/talebelerin (en üst seviyedeki günümüzdeki anlamıyla master talebesi diyebiliriz) her birine, aylık yirmi gümüş dirhem; ve yine her birine günlük güzel (taze) koyun etinden üç okka ……..[2393]; araştırma yapan (müntehi diyebileceğimiz üst seviye talebe) ve beş kişiden oluşan fakihlerin/talebelerin her birine aylık on beş dirhem Sultânî Gümüş ve günlük üç okka ekmek; orta seviyede (mütevassıt)[2394] seviyede olan ve beş kişiden oluşan fakihlerin/talebelerin her birine aylık on dirhem gümüş ve günlük üç okka ekmek; mübtedi[2395] (başlangıç seviyesinde) olan ve yine beş kişiden oluşan fakihlerin/talebelerin her birine aylık sekiz dirhem gümüş ve günlük her birine üç okka ekmek verilmesi şart koşulmuştur.

Medresede, tüm Ramazan gecelerinde, Reğaib Gecesi'nde, Şaban ayının yarısı gecesinde (Berat Kandili'nde) ve iki bayram gecesinde medresenin merdiven sahanlığında (avlusunda, ortasında), yemek zamanında, farz ve mendub (nafile) namazlarda, (bunlar) bitinceye kadar, yeterli miktarda yakmak için kandil/mum, (ders) mütalaası ve faydalanmak/kullanmak (öğretim/eğitim, yemek) için topluluğun bir araya geldiği gecelerde lamba/kandil verilmesi, merdiven sahanlığında (avluda, ortada) yazın ve kışın kandil/ateş yakılması, kış mevsiminin dışında, temizlik/abdest için kolaylık sağlamak üzere tuvaletet/abdesthaneye de aynı şekilde ateş/kandil asılması ve (bunların yakıtının da) adı geçen yeri tam olarak (eksiksiz olarak) ışıklandıracak medresenin mescidinde (kullanılan) yağdan veya keten tohumu yağından (olması) ve faydasının (kullanımının) belirlenenlerin/tahsis edilenlerin dışında faydalananların tamamını da kapsaması şart koşulmuştur.

Yeterli miktarda yakacak, kış evi (kışlık mekan) yakıldığı sürece ihtiyacı giderecek kadar odun satın alınması, müderrisin dersini dinlemek ve sağlamlaştırmak üzere yazın ve kışın toplandığı (yerler, derslikler), mescid ve medrese için o yerin ve içindekilerin tefrişatını tamamlayacak hasır, kilim, yatak, tatlı su satın alınmasını, aynı şekilden hasır ve ……. (satın alınması), suyu soğuk muhafaza etmek için küpler (kap kacaklar, kaseler), su içmek için testiler ve kulplu bardaklar, abdest ve temizlik

[2393] Belgede bu kelime tam olarak okunamadı.
[2394] Medrese eğitiminde orta seviye…
[2395] Medrese eğitiminde ilk seviye…

için ibrikler satın alınması ve yetecek kadar su hazırlanması (hazırda bulundurulması) şart koşulmuştur.

Müderris derse geldiğinde fakihlerin, iki yardımcının (müderris yardımcılarının, asistanların) ve nakîbin bir araya gelmeleri, Kur'an-ı Kerim'in dörtte biri[2396] kadar okumaları ve bitirdiklerinde nakîbin İslam'ın sultanı, Müslümanların emirleri (yöneticileri) ve orduları için sonra da en güzel hayırlar (hayır duaları) ile vâkıfa, (vâkıfın) çocuklarına, babalarına (atalarına), dedelerine (atalarına) sonra gelmiş geçmiş tüm Müslümanlara dua etmeleri şart koşulmuştur.

Başlangıç (mübtedî), orta (mütevassıt), üst (müntehi) ve araştırmacı (lisans üstü diyebileceğimiz) seviyelerinden her birinden beşer kişi olmak üzere toplam 20 talebenin medresede eğitim gördüğü belirtilmekte veya görmesi öngörülmektedir. Eğitimin kalitesi ve sistemsel olarak düzenli sürdürülebilmesi için bazı şartlar konulmuştur: Bunlar: (1) Medresede kalan, bekar talebelerin bir özrü olmadıkça eğitimden geri kalmamaları, (2) Fakihlerin/Talebelerin ve (iki müderris) yardımcısının (asistanların) sabah akşam (günün iki ucunda) müzakere ve tekrar yapmaları, (3) Medresedeki sâlih (ihlaslı), Şafi mezhebine mensup fakihlerden/talebelerden birinin farz namazlarda hakkında hadis bulunan/rivayet edilen Reğaib, Şaban ayının yarısı (Berat) ve Ramazan ayındaki Kadir Gecesi, diğer mübarek gecelerde örfün cemaatle kılınmasına hükmettiği nafile namazlarda cemaate imam olup namazları kıldırması ve talebe bursuna ek olarak bu görevinden dolayı on gümüş dirhem fazla verilmesidir.

Önceki bölümde medresede görevlendirilecek müderris ve talebelerle ilgili herhangi bir bilgi yer almazken bu bölümde oldukça teferruatlı şartlar ve bilgiler yer almaktadır. Buradaki bilgiler medresenin aydınlatmasından suyuna, yakacağından medresede kullanılacak halı, yatak, kap kacak vb. malzemeye kadar fiziki olarak eğitim faaliyetleri için uygun hale getirilmesini; ders verecek müderris ve yetişecek talebeler için daha iyi bir eğitim ortamı sağlanması için yemeğine, bursuna ve maaşına kadar oldukça geniş bir çerçevede planlanmasını içermektedir. Tüm bu bilgiler medresenin kurumsallaşarak bir sistem dahilinde çalıştığını profesyonelleşildiğini ve eğitime verilen önemi göstermektedir. Bunun neticesi olarak da hem hoca ve talebe açısından hem de buradaki eğitim sonucu devlete ve topluma hizmet açısından önemli ve kaliteli

[2396] İbarede belirtilmese de bir cüzün dörtte biri de olabileceği kanaatindeyiz.

geri dönüş sağlanabileceği görülmektedir. Ayrıca akaratının da epey çok olması eğitime verilen önemin bir diğer göstergesidir.

Vakfın, dolayısıyla medresenin ve hatta dârü'z-ziyâfenin ve mescidin, hem fonksiyonel hem de fiziki olarak işleyişi, idamesi ve ayakta kalabilmesi için sadece müderris, müderris yardımcısı ve talebelerin bulunması ve gözetilmesi başlı başına yeterli değildir. Bu nedenle vakıf ve medrese için ihtiyaç duyulan diğer alanlarda da görevliler ihdas edilmiş ve bu görevlilerin görevlerinin ehemmiyeti ve fonksiyonuna göre ücretler belirlenmiş ve ayrıntılı olarak izah edilmiştir.

Medresenin ve vakfın diğer işlerini yürütmek üzere de nakîb, tahsildar, denetçi, mimar, inşaat ustası, mescidde imamlık yapan bir kişi, mescidde görevli olacak diğer bir imam (fakihlerden talebelerden), iki müezzin, kütüphane görevlisi (hâzin-i dâru'l-kütüb), kapıcı (bevvâb), ihtiyaçları gidermekle görevli bir hizmetli (ferrâş), aşçı gibi kişiler görevlendirilmiştir. Vakfın, medresenin ve dârü'z-ziyafenin çalışma düzeni ile ilgili de bazı şartlar ileri sürülmüştür: Bunlar (1) mütevelli, denetçi ve tahsildarın gelirleri arttırma, tahsil etme, gerekli harcamaları yapma, imar ve tamir (gibi) hususlarda en iyi şekilde gayret göstermesi ve hıyaneti (hilekarlığı) terk etmesi (2) müezzinlerden birinin minarenin şerefesinde durup oradan fakirlere, miskinlere, sadakadan faydalanmak isteyenlere, herhangi bir minnet ve başa kakma olmaksızın yufka (ekmek, pide) dağıtmasını ve müezzinlerin her birine aylık vasıfları belirlenmiş paradan[2397] yirmi beş dirhem verilmesini, (3) Cemaatle eda edilen namazlarda mescidde imamlık yapacak, imamlık şartlarını bilen bir adam olması şartıyla ve bu imama iaşesini sağlayacak et ve ekmek verilmesini (4) hem hizmetliye hem de ihtiyaçları gidermekle görevli kapıcıya, öğrenci olmaları şartıyla aylık yirmi beş sultânî gümüş dirhem verilmesini, hizmetli (temizlikçi) görevini Emîrü'l-Kebir Bahaü'd-Din Kablu-Kaylu[2398] el-Ferrâş'a ve ondan sonra da en uygun (sâlih) ve en yaşlı (olgun) olan -kızlar hariç- erkek evlatlarına ve evlatlarının evlatlarına aylık otuz dirhem sultânî gümüş, eğer adı geçen Bahaü'd-Din Kablu-Kaylu[2399] el-Ferrâş'ın nesli kesilirse

[2397] "Vasıfları belirlenmiş para" ile maksat kuvvetle muhtemel yukarıda geçen "sultânî gümüş" olsa gerektir.

[2398] Belgedeki bu ibare belgede (قبلو-قيلة)şeklinde yazılmış ve bu iki şekilden biriyle okunabilir. Ancak Sadi Bayram ve Ahmet Hamdi Karabacak, kaleme aldıkları makalede bu ibareyi "Kutlu" şeklinde tercüme etmişlerdir. (Sadi Bayram, A. Hamdi Karabacak, "Sahib Ata Fahrü'd Din Ali'nin Konya, İmaret ve Sivas Gökmedrese Vakfiyeleri", s.55)

[2399] Belgedeki bu ibare belgede (قبلو-قيلة)şeklinde yazılmış ve bu iki şekilden biriyle okunabilir. Ancak Sadi Bayram ve Ahmet Hamdi Karabacak, kaleme aldıkları makalede bu ibareyi "Kutlu" şeklinde

medresede hizmetli (temizlikçi) olan kişiye de aylık yirmi dirhem verilmesini, (5) Dâru'z-Ziyâfe'deki aşçıya aylık on beş gümüş dirhem ve günlük bir nasip/hisse/pay[2400] verilmesini (6) denetçinin vakfın maslahatını gözetmesi şartıyla senelik beş yüz gümüş dirhem verilmesini, (7) gelirleri toplamakla görevli tahsildara aylık kırk sultânî gümüş dirhem verilmesini, (8) mimara da yapılardaki hasarları tamir etmesi şartıyla aylık elli gümüş dirhem verilmesini (9) vakfî[2401] yapanlara/inşa edenlere (meremmetçilere, ustalara) da aylık otuz sultânî gümüş dirhem verilmesini (10) kapıcıya aylık yirmi gümüş dirhem verilmesini, (11) nakîbe[2402] (başkan/yönetici) olan kişiye aylık otuz gümüş dirhem ve günlük üç okka ekmek verilmesini şart koştu.

Görüleceği üzere vakfiyede yapıdaki hasarları tamir etmesi şartıyla bir mimarın görevlendirildiği kaydedilmesine karşın ne yapıyı ilk inşa eden ne de hasarların tamiriyle görevlendirilen mimarın ismi zikredilmemiştir. Ancak eserin taç kapı nişinin kuzey ve güney duvarlarındaki mihrâbiyelerin üst köşelerine "عمل استاذ كالويان القنوي" (Üstad Kâlüyân el-Konevî işidir.) şeklinde kaydedilen kitabede mimarının Kalüyân el-Konevi olduğu anlaşılmaktadır. Mimarın Rum asıllı olduğu, Melana'yı tanıdıktan sonra Müslüman olduğu, resim sanatında da usta olduğu ile ilgili bilgiler vardır[2403].

Ayrıca nakîb (başkan veya yardımcı), ilgililer (akrabalar) ve medresede çalışanlar için medresede Ramazan ayının bütün gecelerinde iftar düzenlenerek güzel bir sofra kurulması, bütün Ramazan gecelerinde, iki bayramda (Ramazan ve Kurban Bayramlarında), Reğaib Gecesi (Reğaib Kandili Gecesi) ve Şaban ayının yarısı (15. günü) gecesi (Berat Kandili Gecesi) kurban kesilmesi şart koşulmuştur.

Tüm mevkuf sınırları, dereleri, evleri, düzlükleri, pınarları, yolları, vergileri, eklentileri, binaları, çatıları, su yolları, kar atma yerleri, bağları, dağları, gölgelikleri,

tercüme etmişlerdir. (Sadi Bayram, A. Hamdi Karabacak, "Sahib Ata Fahrü'd Din Ali'nin Konya, İmaret ve Sivas Gökmedrese Vakfiyeleri", s.55)

[2400] Belgedeki (نصيب) "nasip" ifadesiyle tam olarak ne kastedildiği anlaşılamamıştır. Ancak yemek olabileceği kanaatindeyiz.

[2401] Belgede (الواقف) (Vakıf yapan kişi) şeklinde yazılmış ancak mana açısından (وقف) (vakıf) şeklinde olmasının daha doğru olabileceğini ve yanlış yazılmış olabileceğini düşünerek parantez içerisinde verdik.

[2402] Bir cemâatin büyüğü, bir kavim veya kabîlede başkan veya başkan vekîli olan kimse. 2. Tekkede mukâbelede, semâda şeyhe vekâlet veya yardımcılık eden kıdemli derviş veya dede. 3. Esnaf teşkîlâtında şeyh yardımcısı. Nakîb-i imâret: Bir imâret şeyhinin yardımcısı, imâret işlerinin gözeticisi. http://lugatim.com/s/NAKİB

[2403] Zeki Sönmez, *Başlangıcından XVI. yüzyıla kadar Anadolu Türk Mimarisinde Sanatçılar*, s.282-284.

hayvan otlakları,[2404] dahili ve harici, bitişik ve ayrı vb. her türlü şeyi ile birlikte vakfedilmiştir. Kıyamet kopuncaya kadar da satılamayacağı, hibe edilemeyeceği, mülk edinilemeyeceği, iman eden sultan, melik, vezir, vali vb. hiç kimseye bu hayırları değiştirmesi, eksiltmesi, kapılarını/girişlerini ve yolunu/programını değiştirmeye çalışması helal olmaz. Kim onu iptal etmeye/bozmaya çalışırsa ve sona ermesini amaçlarsa Allah onun düşmanı ve hesap sorucusu olduğu yönünde klasik vakfiye metinlerinde bulunan klasik ifadeleri ayetlerle desteklenerek uzun uzun izah edilmiştir.

Vakfın gelirleri ve akaratı ile ilgili tasarruflar konusunda, vakfedilen akarattan asılların (asıl vakıfların, binaların) ve bölümlerin imarı, (vakfedilen) yerlerin genişletilmesi, faydalarının ortaya çıkartılması gibi en güzel şekilde faydalanılmasını ve en güzel tarzda kullanılmasını, her çeşit tahsilatının yapılmasını ancak ifrat ve tefritten kaçınılması, akaratın gelir getirmesi için ancak bir zaruret olması durumunda en fazla üçer yıllığına kiralanabileceği, bir zaruret olmadıkça da bu uzunlukta kiralama yapılması yasaklanmış ve herhangi bir haksızlığa mahal vermemek için de bir ayrıntı olarak ilk akdin (anlaşmanın) süresi bitmeden yeni anlaşma yapılamayacağı belirtilmiştir. Ayrıca rızkın (gereken ihtiyaçların) (temin edilmesini) eğer yeterli gelmezse (gerekli ihtiyaçların temini hususunun) mütevellinin takdirine bırakılmasını şart koşulmuştur.

Bu bölümden gelirlerin ve kiraların iyi takip edilip toplanması ama aynı zamanda Kur'an ve sünnet çerçevesinde bir incelik olarak ifrat ve tefrite kaçılmaması, kiralamanın herhangi bir haksızlığa yol açmaması için en fazla üç yıllığına yapılması ve bir akit/antlaşma süresi bitmeden bir diğerinin yapılmaması istenerek genel çerçevede hem vakfın hem vakıf hizmetlerinin hem de vakıftan hizmet kiralayanların herhangi bir gadre uğramamasına yönelik tedbirler alınmaya çalışıldığı görülmektedir.

Vakfın sadaka-i cariye olarak vâkıfa sevap getirmesi için hizmetlerinin ve dolayısıyla bu hizmetlerin devamı için de hizmet binalarının fiziki olarak sağlam kalabilmesi önemlidir. Belgede bu amaçla da bazı kıstaslar belirlenmiştir. Bu sadakanın medrese, minare, mescid ve dârüzziyafe kullanılmaya uygun ve müsait olarak devam ettiği sürece belirtilen masraflara/giderlere harcanması; eğer yıkılırsa ikinci ve üçüncü defa yenilenmesi (yeniden inşa edilmesi); eğer bu da (yeniden inşa edilmesi de)

[2404] Belgede bu kelime "lamba" anlamına gelen (مسارج)şeklinde yazılmıştır ancak tam olarak ne kastedildiği anlaşılamamıştır. Otlak manasına gelen (مسارح) şeklinde olup yanlış yazıldığını düşünerek bu şekilde mana verdik..

meydana gelen felaketlerden bir felaket ve engellerden bir engel nedeniyle imkansız hale gelirse vakıfların maslahatına/yararına harcanan gelirlerin Müslüman fakirlere ve miskinlere, vakıfların imarı, malların tahsili ve fakirlere harcanması gibi konularda güzel bir şekilde çalıştıkları müddetçe kayıtlı payları kadar, mütevellinin, evlatlarının, azatlı kölelerinin ve tahsildarların nasiplerine harcanması; sonra eğer girdi/gelir artarsa bu artan ile vakıf, medrese ve dâruzziyâfe için gelir getiren mülk satın alınması ve adı geçen vakfa yapılan harcamaların bunlara da yapılması; dârü'z-ziyâfe için senelik/her sene gerekli olan şeylerin/malzemelerin de vakfedildiği yani temin edilmesi gerekliliği şart koşulmuştur.

Vakfiyeler, dönemlerinin siyasi, ekonomik ve toplumsal açıdan birçok bilgiye veya ipucun sahip olabileceği malumdur. Ancak bu vakfiyeye baktığımız zaman epey geniş ölçekli bilgi içerdiğini görmek mümkündür. Vakfın akaratının epey çok olası ve bu akaratla ilgili bilgi verilirken, tarif yapılırken satır aralarından birçok bilgi edinmek mümkün olmaktadır. Burada bir fikir vermesi açısından bunları tek tek belirtmenin faydalı olacağını düşündüğümüz için inceleyeceğiz.

Belgede elliye yakın farklı vakıf ismi geçmektedir ki bu durum bize toplumun hayır-hasenat konusundaki duyarlılığını, birçok önemli sosyal faaliyetin devletten beklenilmeden toplum tarafından üstlenildiğini göstermesi açısından önemlidir. Bu vakıfların bazılarının mescid ve medrese vakfı olması beklenilen bir durumdur ancak aralarında kilise, manastır, çeşme gibi yapılar için kurulmuş vakıfların olması ve hanımlar tarafından kurulmuş vakıfların olması da diğer önemli bir noktadır. Bununla birlikte vakfiyede zaman zaman Osmanlı döneminde kullanılan tabirlerin geçmesi vakfiyenin Osmanlı döneminde istinsah edilirken o dönemin şartları dikkate alınarak istinsah edildiği kanaati hasıl olmaktadır.

Belgede/vakfiyede adı geçen vakıflar: Cemaleddin Ali el-Hayyat (Terzi) Mescidi Vakfı, Mehdi'd-Din Aksakar Vakfı, Ğani Vakfı, Taceddin Mahmud Vakfı, Baba ……. (Karababel)[2405] ve Manastır Vakfı, Attarlar Mescidi Vakfı, Subaşı Medresesi Vakfı, Kemaliye Medresesi Vakfı, ……. (Les(e)t)[2406] Hatun Vakfı, Bulg(ğ)ârî Medresesi Vakfı, Selçûkiye Medresesi Vakfı, Ali Çavuş Çeşmesi Vakfı,

[2405] Tam olarak okuyamadığımız ve (…….) şeklinde gösterdiğimiz ibare belgede yaklaşık "Karababel" şekilde okunmaktadır.
[2406] Tam olarak okuyamadığımız ve (…….) şeklinde gösterdiğimiz ibare belgede yaklaşık bu şekilde okunmaktadır.

Necmeddin et-Tûsî Medresesi Vakfı, Bedel (Bilal)[2407] Vakfı, Ahmed Şah Vakfı, Hacı Muhammed Vakfı, Şeref Baba Vakfı, Medrese-i Şerife Vakfı, Tûsî (Tûsiye) Medresesi Vakfı, Kadı Necmeddin Medresesi Vakfı, Şerefü'd-din Osman So(u)lsâlî Zaviyesi Vakfı, Müşteri Hatun Vakfı, Fahreddin Vakfı, Câbir (Hâbir) ve Devran/Duran (Durna, Dorn) Vakfı, Kilise Vakfı, Yusuf Vakfı, Necmeddin Karaca ve Mahmud Vakfı, Şemseddin Muhammed Vakfı, merhum Beylerbeyi Vakfı, Kazvînî Mescidi Vakfı, Ali Çavuçgez Vakfı, Ho(a)kka Bâz Medresesi Vakfı, Şemseddin el-Cezî Medresesi Vakfı, Subaşı Vakfı, İki (Erkek) Kardeş Kapısı Mescidi Vakfı, Hacı Yakub Vakfı, İsfahâni Vakfı, Necmeddin Handan Hanı Vakfı, Emirü'd-din Ali Hâmevî Medresesi Vakfı, Hacı Mübarek Vakfı, Meltabiyye Hayrı Vakfı, Hacı Zeki ve Mülküllah (Meliküllah) Gazi Mescidi Vakfı.

Vakıf, bir eğitim kurumu olan medrese temelinde kurulmuştur. Vakfiyeye baktığımızda ise 14 adet medreseden bahsedilmektedir. Bu da şehrin o dönemki nüfusunu göz önüne aldığımızda eğitim kurumlarının ve dolayısıyla eğitimin toplumda ne kadar yaygın olduğunu ve eğitime verilen değeri anlamak açısından önemlidir.

Belgede/vakfiyede adı geçen medreseler: Subaşı Medresesi, Kemaliye Medresesi, Bulg(ğ)arî Medresesi, Selçûkiye Medresesi, Medrese-i Şerife[2408] (?), Tûsî (Tûsiye) Medresesi, Kadı Necmeddin Medresesi, Necmeddin Muhammed el-Hat(t)âbî Medresesi, Necmeddin Medresesi[2409], Ağca Medrese, Mübarek Medrese[2410], Ho(a)kka Bâz Medresesi, Şemseddin el-Cezî Medresesi, Emirü'd-din Ali Hâmevî Medresesi.

Şehirde yaşayan Müslümanlar açısından kurulan vakıfların ve medreselerin yanı sıra ibadet ve manevi eğitim amaçlı yapılar da olmazsa olmazlardandır. Bir de Müslüman toplum açısından önemli olan bir diğer husus da ibadetlerin temelini oluşturan temizlik paralelinde kurulan hamamlardır. Tabii ki bu vakfiyede hepsinin isminin yer alması beklenemez ama isimleri yer alan mescid ve zaviyeler şunlardır:

[2407] Bu kelimede mürekkep dağıldığı için tam okuyamadık bize göre en uygun görünen iki farklı okunuş bu şekildedir.
[2408] Bu ifadenin incelediğimiz "Sivas Gök Medrese (Saibiye Medresesi)" için kullanıldığını düşünmekteyiz.
[2409] Bu isim "Kadı Necmeddin Medresesi" veya "Necmeddin Muhammed el-Hat(t)âbî Medresesi" için kısaltılarak kullanılmış olabileceği gibi taamen farklı bir medrese de olabilir.
[2410] Bu ifadenin incelediğimiz "Sivas Gök Medrese (Saibiye Medresesi)" için kullanıldığını düşünmekteyiz.

Belgede/vakfiyede adı geçen mescidler: Attarlar Mescidi, Mescid'e -ki onun tamamı Hoca Zeki'nin mülküdür, Kazvînî Mescidi, İki (Erkek) Kardeş Kapısı Mescidi, Hacı Zeki ve Mülküllah (Meliküllah) Gazi Mescidi.

Belgede/vakfiyede adı geçen zaviyeler: Şerefü'd-din Osman So(u)lsâlî Zaviyesi, Sultan Hankahı, Nâsırüddin Zaviyesi.

Belgede/vakfiyede adı geçen hamam: Şahne diye bilinen hamam.

Şehir hayatı için ve şehirde yaşayan müslim gayri müslim tüm toplum için olmazsa olmazlardan biri de ticarettir. Çünkü insanların yaşamlarını idame ettirebilmeleri için bazı gereksinimleri ve bu gereksinimleri sağlayacak kişiler her yerleşim yerinde ve her toplumda az veya çok bulunur. Vakfiyede adı geçen çarşıların, dükkanların, hanların ve meslek sahiplerinin isimlerine ve sayılarına baktığımızda ve tüm hepsinin bir vakfiyede bulunmasının imkansız olduğunu düşündüğümüzde Sivas şehrindeki ticari hayatın büyüklüğü ve hangi alanlarda ticaret yapıldığı ile ilgili bilgi sahibi olmak mümkündür.

Belgede/vakfiyede adı geçen hanlar: Nizâmeddin Hurşid el-Berevan(î) Han'ı, Han Candar (Candar Hanı), Kâmilüddin Mansur Hanı, Vâkıfın adını taşıyan Büyük Han (Sahip Ata Hanı), Semânî (Yağcı) Hanı, Necmeddin Handan (Handar) Hanı, Eski …….. (Eski Han)[2411]…

Belgede/vakfiyede adı geçen çarşılar: Eski Kap(b)an[2412], Sivas şehrinin içinde …… (Ta'mu)[2413] Çarşısı, Sivas şehrinin içinde Bakkallar (Sebzeciler) Çarşısı, Sivas şehrinin içinde Kasaplar Çarşısı, Sivas şehrinin içinde Sevâkîn (sürücüler, nakliyeciler, pazarcılar) Çarşısı, Sivas şehrinin içinde Bahaddin Efrazdar(d) Mahallesi'ndeki Buğday Çarşısı, Sivas şehrinin içinde Çamaşır Çırpıcıları Çarşısı, Sivas şehrinin içinde Aşçılar Çarşısı, Sivas şehrinin içinde Koyun Pazarı, Demirciler Çarşısı, (İpekçiler- Çiftçiler)[2414] Çarşısı, Haremeyn Çarşısı, Belvar'daki Akkâlîn

[2411] Kelime belgede daha çok (بصان العتيق)şeklinde okunmaya müsait ancak kuvvetle muhtemel (بخان العتيق) şeklinde olduğu ve yanlış yazıldığı kanaatindeyiz ki bu durumda "eski han" şeklinde tercüme edebiliriz.

[2412] Un, tahıl, yağ, bal vb. malların tartıldığı ve toptan alınıp satıldığı devlet kontrolündeki pazar yeri, ağır yük tartan kantar. (http://lugatim.com/s/kapan)

[2413] Tam olarak okuyamadığımız ve (…….) şeklinde gösterdiğimiz ibare belgede yaklaşık "Ta'mu" şekilde okunmaktadır.

[2414] Buradaki kelimeyi net olarak okuyamadık ancak (الحريرين)veya (الحراثين) şeklide olabileceğiniz bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.

(Bakkâlîn, Bakkallar)[2415] Çarşısı, Sivas şehrinin içindeki Sultan Çarşısı, Attarlar Çarşısı, Sivas şehri içinde Bıçakçılar Çarşısı…

Belgede/vakfiyede adı geçen meslekler: Hayyât (Terzi), kazzaz (ipekçi), hubbaz (ekmekçi), hattâbî (oduncu), demirci, hamamcı, üstadüdâr[2416], semânî (yağcı), bakkal, attar, sevvâk…

Belgede/vakfiyede adı geçen dükkanlar: Ekmekçi dükkanı, tâbgâh (nâbgâh)[2417] dükkanı, kârhâne (imâlathâne), ma'sıra (yağhâne), sâmûrân (kürkçü) dükkanı...

Vakfiyede akaratın yerleri ve sınırları anlatılırken şehrin yerleşim şekli, coğrafyası ve topğrafyası ile ilgili bilgiler, mahalle ve köy isimleri de bulunmaktadır. Şehrin surla çevrili olduğunu Kayseriyye Kapısı, Tokat Kapısı, Sultan Kapısı isminde kapılarının olduğunu, şehrin içinde ve dışında meyve sebze yetiştirildiğini, sulak ve kıraç arazilerin olduğu gibi bataklığın da olduğunu, Lir Nehri ve Neccar Nehri ismi verilen nehirlerin olduğunu, Seyfeddin Hürrem Şah iktâsı[2418] diye bilinen ikta arazinin ve dolayısıyla ikta sisteminin olduğunu anlamaktayız.

Sivas şehrinin sosyal ve kültürel yönüyle de ilgili ipuçları taşıyan bazı bilgileri de bu vakfiyeden elde etmek mümkündür. Örneğin "Tiflîsî, Dımaşkî (Şamlı), Tusî, Kürdî, Fârisî" gibi nispetlerden farklı milletlerden insanların yaşadığını, "Terken Hatun mülkü, Naz Hatun mülkü, Hamamcı Ali'nin kızının mülkü, Mama Hatun, Müşteri Hatun Vakfı" gibi ifadelerden de kadının toplum içerisinde faal bir şekilde hayata katılabildiğini kendine ait mülk edinebildiği ve hatta vakfı kurabildiğini; "Aklesendorsis mülkü, Kansek Mülkü, Hartuk(n) Mülkü" gibi ibarelerden şehirde gayri müslim vatandaşların ya da müslüman olsa bile Türk olmayan tebaanın yaşadığını; "Divriği'ne bağlı Rum kasabalarından (köylerinden) bir olan Lakarca(ı) Köyü" gibi

[2415] Belgede bu ibare (العقالين)şeklinde yazılmıştır ve (عقال)"deve bağlamak için kullanılan ip" manasına gelmektedir. Ancak bu kelimenin (البقالين)şeklinde olabileceği ve yanlış yazıldığı da düşünülebilir ki (البقال)kelimesi de "bakkal, manav" gibi manalara gelmektedir. Bu nedenle her iki şekilde de yazdık ve tercüme ettik.

[2416] Kelimenin menşei hakkında Farsça istez ve dâr kelimelerinden oluştuğu (isteddâr, siteddâr) ve "alım memuru" anlamına geldiği, Farsça üstâz ile Arapça dâr kelimelerinden meydana geldiği (üstâzü'd-dâr, üstâdü'd-dâr) ve "evin sorumlusu" mânasını taşıdığı yahut Farsça "baş usta" anlamındaki ustaserâ kelimesinin Arapça'ya üstâz şeklinde geçtiği ve zamanla üstâdâr biçimine dönüştüğü görüşleri ileri sürülmüştür. Son çalışmalarda birinci görüşün doğru olduğu kanaati ağırlık kazanmıştır. (Fatih Yahya Ayaz, "Üstâdüddâr", s.393.)

[2417] Belgede bu kelime (تابكاه)şeklinde veya (نابكاه)şeklinde okunabilir. (ناب)Arapça'da "yalı, zayıf" gibi Farça'da ise "güç, kuvvet, sıcaklık, hararet, parlayan, yarlatan, aydınlatan" gibi manalara gelmektedir. (ناب) ise Arapça'da "diş" Farsça'da ise "halis, katıksız, saf" gibi manalara gelmektedir. (كاه)ise Farsça ve Arapça kelimelerin sonuna gelerek yer ve zaman bildiren türemiş isimler yapan bir ektir. Bununla birlikte ne kastedildiğini tam olarak anlayamamakla birlikte kuvvetle muhtemel bir yer ismidir.

[2418] Devlete ait bir kimseye mülk olarak veya gelirinden faydalanması için verilen arazi.

ifadelerden açıkça Rum ahalinin yaşadığı yerler, köyler olduğunu; “Yahudi Evleri” ifadesinden Yahudilerin ve “Manastır Vakfı, Yaşlu(ı) Kilise (Eski Kilise), Manastır Vakfı” ifadelerinden de Hristiyanların yaşadığını ve mabetler inşa edip ibadetlerini yapmalarına izin verildiğini hatta vakfı kurabildiklerini anlamak mümkündür.

4.11. Tokat

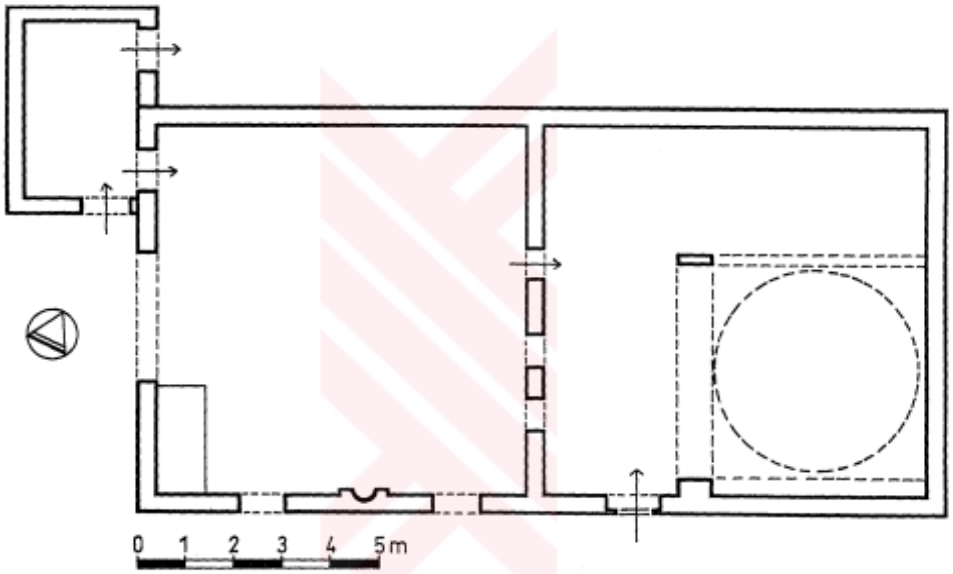
4.11.1. Tokat Zile Bayezid Zaviyesi:

4.11.1.1. Mimari:

Vakfiyede, Bayezid Zaviyesi olarak isimlendirildiği belirtilen zaviye günümüzde Bayezid Bestami, Şeyh Ethem Çelebi Tekkesi, Beyazıd Camii ve Şeyh Ethem Türbesi, Musa Fakıh Türbesi ve Tekkesi, Şeyh Ethem Çelebi Camii olarak bilinmekte ve Zile ilçe merkezinde Alikadı Mahallesinde Şeyh Ethem Çelebi Sokakta yer almaktadır.

Zaman içerisinde orijinal halini kaybettiği anlaşılan yapı günümüzde cami ve camiye bitişik türbeden müteşekkildir. Cami kare planlı olup kiremit kaplı kırma çatıya sahiptir. Yapıya kuzeyinde yer alan kapıdan girilmektedir ve bu kapının bulunduğu küçük bölümden küçük bir bahçeye geçilmektedir. Caminin beden duvarlarında mazgal pencereler yer almaktadır. Alçı mihrabı yoğun bitkisel bezemelerle süslü, ahşap minberi ise sadedir. Kuzey tarafında kadınlar mahfili, kuzeybatı köşede de silindirik gövdeli ve tek şerefeli minaresi yer almaktadır. Caminin kuzeydoğusunda Şeyh Ethem Türbesi yer alır ve iki pencerenin yer aldığı bu duvarda türbeye geçişi sağlayan bir kapı bulunmaktadır. (Foto. 233, 234) (Çizim 32)

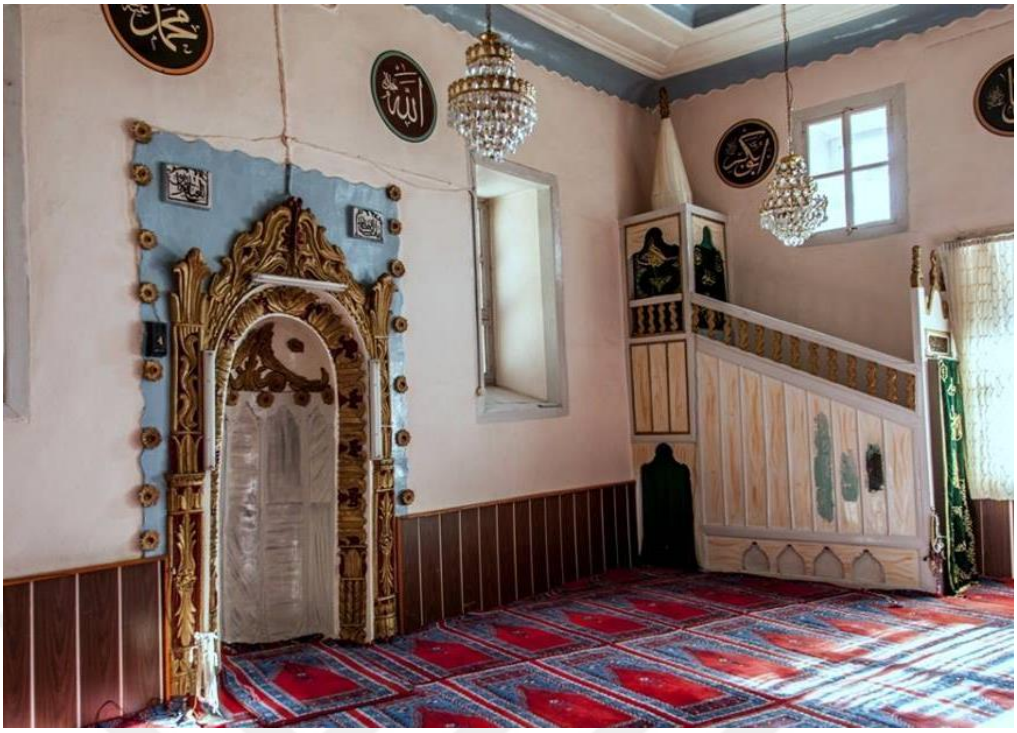
Kare planlı türbe doğu ve güneyde ana beden duvarlarına kuzey ve batıda ise kemerlere oturan kubbe ile örtülüdür. Kubbe sekizgen bir kasnak üzerinde yükselmektedir. Türbe, batı ve kuzey yönlerden ahşap örtülü revaklarla çevrilmiştir. İçinde altı adet sanduka bulunan türbenin kubbesi, kubbe geçişleri ve duvar yüzeyleri manzara tasvirlerinin, natüralist bitkilerin ve natürmortların yer aldığı kalemişleri ile bezenmiştir. Bu kalemişlerinden en önemlisi ise türbenin güney duvarında yer alan Mekke/Kabe tasviridir. Türbenin pandantiflerdeki şemse motiflerinin içinde de dört halifenin isimleri yazılıdır. Bu süslemeler XIV.yy Osmanlı dönemi özellikleri taşımaktadır. Ayrıca türbenin sokağa açılan fakat kullanılmayan bir kapısı bulunmaktadır. (Foto. 235, 236, 237) (Çizim 1)

Çizim 32: Tokat Zile Beyazıd Zaviyesi Planı (Nuri Seçgin'den)

Fotoğraf 233: Tokat Zile Beyazıd Zaviyesi Caminin Genel Görünüşü (Kuzey ve Doğu Cepheleri)

Fotoğraf 234: Tokat Zile Beyazıd Caminin Mihrabı ve Minberi.

Fotoğraf 235: Tokat Zile Beyazıd Zaviyesi Türbesinin İçinden Bir Görünüm.

Fotoğraf 236: Tokat Zile Beyazıd Zaviyesi Türbesinin İçinden Bir Görünüm (Mekke/Kabe Tasviri)

Fotoğraf 237: Tokat Zile Beyazıd Zaviyesi Türbesinin İçinden Bir Görünüm.

4.11.1.2. Vakfiye Tercümesi:

4.11.1.2.a. H. 655 (M. 1257) Tarihli Vakfiye[2419] Tercümesi:

(1) Aslına uygundur…

İşbu mühür uygundur. 17 Cemâziye'l-Âhir (1)326…

Zile Kazası Nâibi, 8 Ramazan 1325 senesi (Mühür)…

Şer'î (dine, kanuna uygun) i'lâmât (belgeler)[2420] Mümeyyizi[2421]…

…… ……[2422]

(2) Âlemlerin rabbi, hayır ve iyilik sahiplerinin kalplerini menkul ve gayri menkulleri vakfetmeye teşvik ederek rahmet eden (Rahman), malları ve mülkleri vakfedenlerin ecrini ihmal etmeyerek merhamet eden (Rahim) Allah'a hamd olsun. Ademoğlu'nun evlatlarının efendisi, Adnanoğulları'ndan, "Şu üç şey hariç Ademoğlu öldüğü zaman, bütün amellerinin (sevabı) sona erer; sadaka-i câriye, istifade edilen ilim, kendisine dua eden hayırlı bir evlat."[2423] hadis-i şerifi ile ümmetini mülkleri vakfetmeye teşvik eden, O'nun (Allah Resulünün) -Allah'ın selamı ve rahmeti/duası onun üzerine olsun- izinde olan, O'nun (Hz. Peygamber'in) yanında O'nun (Allah'ın) dinine yardım eden, ganimetlerden elde ettiklerini Müslüman fakirlere sadaka-i câriye olarak veren ashabına günler, zamanlar ve aylar geçip gittiği (devam ettiği) müddetçe dâima salât ve selam olsun. "Ben şehâdet ederim ki; Allah'tan başka ilah yoktur, O tektir, hiçbir ortağı yoktur." (Bu söz) bu dünyada ve öbür dünyada söyleyene fayda verir. Ve ben (yine) şehâdet ederim ki; tüm yaratılmışlara, uzak-yakın (önceki-sonraki) tüm dostlarına (ashabına) gönderilen, uzak-yakın (önce-sonra) iman etmeleri (için) mucizeler izhar eden (Hz.) Muhammed O'nun (Allah'ın) kulu ve rasûlüdür. Asıl meseleye gelince…

(3) Bu, saygıdeğer (övgüye layık) âlimlerin halefi[2424] (halef âlimlerden) Bedreddin b. İlyas b. Zekeriya, şeyhlerin numune-i imtisâli halef Şeyh Razıyyüddin b.

[2419] VGMA Defter No: 1966-0 / Sayfa No: 1 / Sıra No: 1.

[2420] Bir mahkemece bir dâvânın nasıl bir karâra bağlandığını gösteren belgeler. Îlâmât-ı şer'iyye: Şer'iye mahkemelerinin verdiği kararlar.

[2421] Mümeyyiz kelimesinin sözlük anlamı "İyiyi kötüden, doğruyu yanlıştan ayıran, ayırt eden, temyiz yeteneğine sâhip olan kimsedir"; terim anlamı ise "bir kurumda kâtiplerin yazılarını ve evrâkıları inceleyip tashih eden memurdur".

[2422] Bu iki kelime okunamadı.

[2423] Müslim, Vasiyyet 14; Ebû Dâvûd, Vasâya 14; Tirmizi, Ahkâm 36; Nesâî, Vasâyâ 8.

[2424] Halef kelimesinin sözlük anlamı "sonradan gelen ve birinin yerine geçen kimsedir"; terim anlamı ise "bir memûriyette, bir işte birinin yerine geçen kimsedir".

Şeyh Şeyh Yahya b. Şeyh Safiyyüddîn, taliplerin[2425] (talebelerin, isteklilerin) dayanağı Şeyh Nizameddin Receb b. Şeyh Nu'mân ve örneklik teşkil edenlerin ve (Allah'a) yakın olanların övüncü Recep Çelebi b. Hasan Bey b. Atâullah Bey'in şahit olduğu/gördüğü, kıymetlilerin ve faziletlilerin övüncü, gönüllülerin ve isteklilerin rol modeli, avamın (halkın) ve havassın (ileri gelenlerin) iltimas ettiği (arka çıktığı), Allah'ın kesen/keskin kılıcı, Allah'ın parlayan nuru/ışığı, hakkın, milletin ve dinin yardımcısı/destekçisi Şeyh Muînüddin Halil Zîlî b. zâhid, üstün/hünerli, âlim, gönlünü Allah'a bağlamış, Samed (hiçbir şeye muhtaç olmayan her şeyin kendisine muhtaç olduğu) olan Allah'a erişen Şeyh Ali el-Mücerred Zîlî b. şeyh/yaşlı/önder mütevazi/dindar, üstün/hünerli, (ilim, fazilet vb. şeylerde) olgunluğa erişmiş, hakkı, milleti ve dini ihya eden Şeyh Osman er-Rûmî tarafından tescil edilen vekili Mevlânâ Nasreddin b. Şeyh Rükneddin b. Şeyh Hasan Dede'nin huzurunda, Beyazıd b. -âriflerin (irfan sahibi kişilerin) sultanı, şeyhlerin babası (önderi), Allah dostlarının ve gönüllülerin kutbu (lideri), hakkın, milletin ve dinin güzelliği, Horasan doğumlu Zile'de medfun, âriflerin (irfan sahibi kişilerin) sultanı Bâyezîd Tayfur b. İsa es-Surûrmüşânî'nin[2426] neslinden- Şeyh Cemâleddîn Musa Zîlî'nin -Allah onlardan razı olsun ve Cennete dahil etsin- cennet yurt Şam'ın Salihiye (bölgesindeki) hânk(g)âhında, kıymeti şeyhlerin övüncü, övgüye layık âlimlerin en faziletlisi, avamın (halkın) ve havassın (ileri gelenlerin) mürşidi Şeyh Edhem b. -adı geçen/işaret edilen şeyh, hakkın, milletin ve dinin yardımcısı/destekçisi, adı geçen/işaret edilen şeyhin babası tarafından kurulan zikri gelecek (bahsedilecek) vakfın mütevellisi- Şeyh Muînüddîn tarafından sâdır olan/ortaya atılan, uygulanması doğru/geçerli hukûkî ve şerî' (kanuna, dine uygun) şahitlik hakkındaki zikri gelecek (bahsedilecek) davayı/hükmü kabul etmeyen Tâceddîn Hasan b. Ali b. Musa ve Nasûh b. İlyas b. Receb'in şehadetiyle sahih (doğru, geçerli), şeri (dine, kanuna uygun) bir delil, açık, yürürlükte, kesin bir vesikadır.

(4) İşaret edilen/adı geçen şeyh, kânûnî olarak üzerinde hakkı olan ve mülkü olan/kendisine ait elindeki, tasarrufu ve himayesi altındaki, hakkın (Allah'ın, doğrunun), milletin ve dinin koruyucusu yüce sultanın, ağaçları, meyveleri/ürünleri ve (hayvan, keçi) postlarıyla toprak, belirli/standart vergi ve öşür olarak elde ettiği/hakim

[2425] Bir tarîkata girmek isteyen kimse

[2426] Belgede bu şekilde yazılmış olup bu kişinin Bâyezîd Bistâmî ismiyle meşhur olan alim olduğu kanaatindeyiz ve onun gerçek ismi ise Ebu Yezîd Tayfur b. İsâ b. Sürûşân şeklindedir (Süleyman Uludağ, "Bâyezîd Bistâmî", *TDVİA*, C. 5, Ankara 1992, s.238). Kuvvetle muhtemel istinsah esnasında belgenin bu kısmında kâtip tarafından bir eksiklik veya yanlışlık yapılmıştır.

olduğu şerî' (dine, kanuna uygun), sahih (doğru, geçerli) bir mülk olan malından, fiilî (işlevsel) ve kavlî (sözlü) tasarrufları geçerli iken Zile -Allah onu (Zile'yi) hile ve tuzaktan korusun- civarındaki/yakınındaki altı (6) araziye ve altı (6) bahçeyi sahih (doğu, geçerli), şerî' (dine, kanuna uygun) bir vakıf ve açık, yürürlükte bir habs (vakıf) olarak vakfetti, habsetti (vakfetti) ve (Allah yolunda) hayır olarak bağışladı.

(5) Birincisi: Bucakb(p)âre diye isimlendirilen arazidir. Arazi sınırı olarak yerel tahıl ölçeği (keyl, kile) ile on (10) ölçek (keyl, kiley) buğday içerir (kapsar). Sınırı; ilk olarak Mekriş'den başlayıp Müslüman mezarlığına doğru giden yola, ikinci olarak batı tarafından başlayıp doğu tarafına giden yola, üçüncü olarak kuzeyden başlayıp kıbleye (güneye), sınırına büyük taş yerleştirilmiş/konmuş Şeyh Kasım'ın arazisine kadar giden yola ve oradan da Kenan Dede'nin arazisine kadardır.

(6) İkincisi: D(t)ut(d)aş diye isimlendirilen arazidir. Arazi sınırı olarak adı geçen tahıl ölçeği (keyl, kile) ile beş (5) ölçek (keyl, kiley) buğday içerir (kapsar). Sınırı; D(t)utaş'daki meşhur kemerden/köprüden (başlar), oradan yol ile (yoldan, yol boyunca, yolu takip ederek) Tokat Çukuru denilen araziye, oradan Kes(e)li Ar(a)k'a, oradan …….. Beylik Çayırı'na ve oradan Ömer Dede'nin arazisine ve oradan da kuzeye giden yol ile (yoldan, yol boyunca, yolu takip ederek) adı geçen köprünün sınırına kadardır.

(7) Üçüncüsü: Kepek Tarla diye isimlendirilen arazidir. Arazi sınırı olarak adı geçen tahıl ölçeği (keyl, kile) ile on iki (12) ölçek (keyl, kiley) buğday içerir (kapsar). (Sınırı,) Zile yakınındaki Selâsiye yolunun (yollarının) ortasından Kazlıca (Kızılca) Köyü Kemeri'ne/Köprüsü'ne kadardır.

(8) Dördüncüsü: Tefrik diye isimlendirilen arazidir. Arazi sınırı olarak adı geçen tahıl ölçeği (keyl, kile) ile on beş (15) ölçek (keyl, kiley) buğday içerir (kapsar). (Sınırı,) Tokat'a ve Turhal'a giden yoldan Kethüdâ Melik Mansur el-Fâzî'nin arazisine kadardır.

(9) Beşincisi[2427]: Halpet (Halepte) Arazisi diye isimlendirilen araziye kadardır. Arazi sınırı olarak adı geçen tahıl ölçeği (keyl, kile) ile beş (5) ölçek (keyl, kiley) buğday içerir (kapsar). Sınırı önce Celeb Çeşmesi'nden (kaynağından, pınarından),

[2427] Belgede burada (و الرابع)"dördüncü" ibaresi bulunmaktadır. Ancak daha öncesinde (و الرابع الأرض) ifadesi ve daha sonrasında da (السادس الأرض) ifadesi yer almakta olup "beşinci" arazi atlanmıştır ki bu da bize (الخامس)"beşinci" yerine sehven (الرابع)"dördüncü" yazıldığını göstermektedir. Bu nedenle siyak sibak ve mana açısında (الخامس) şeklinde azdık ve tercüme ettik.

Dereboğazı diye isimlendirilen vadideki yol ile (yoldan, yol boyunca, yolu takip ederek) nehre (giden) yola doğru çıkar (ilerler), oradan nehre, oradan da adı geçen çeşmeye (kaynağa, pınara) (ulaşır).

(10) Altıncısı: Darıcı (Derici) diye isimlendirilen arazidir. Arazi sınırı olarak adı geçen tahıl ölçeği (keyl, kile) ile on iki (12) ölçek (keyl, kiley) buğday içerir (kapsar). Sınırı; nehirden çıkıp (tırmanıp) doğu tarafa giden yoldan adı geçen vadiye çıkan (tırmanan) adı geçen yola, adı geçen vadiden dallara ayrılan nehre, oradan Darıca (Derice) Yolu diye isimlendirilen nehre, oradan da adı geçen yola kadardır.

(11) Müptel Z(S)okak (Müptel Sokağı, Müptel Yolu, Müptel Geçidi) diye isimlendirilen mevkide bulunan altı bahçeye gelince oralarda (o bahçelerde) beş yüz (500) erkek işçi çalışır. Onların (bahçelerin) sınırı doğudan ve batıdan biri diğerinden ayrılan iki yoldur ki bunlar kuzeye (kuzeydeki), ikisini de kesen yola doğru tırmanırlar (giderler).

(12) İşaret edilen Şeyh'in şerî' (dine, kanuna uygun) ve geçerli bir vakıf, açık ve yürürlükte bir habs (vakıf) olarak Bayezid Zaviyesi diye meşhur zaviyenin yararına vakfedildiğine, habsedildiğine ve hayır olarak verildiğine, yürürlükte ve geçerli bir şehadet (şâhitlik) ile şâhit olundu. Burayı (zaviyeyi) işaret edilen şeyh, Kutbu'l-Meşâyih (şeyhlerin kutbu, en üst mertebede bulunanı), Cemâlü'l-Hakki ve'l-Milleti ve'd-Dîn (Hakk'ın, Millet'in ve Din'in güzelliği, yüzü) Şeyh Cemaleddin Musa -Allah toprağını (kabrini) güzelleştirsin, makamını cennet eylesin, -her türlü hile ve tuzaktan korunmuş/mahmiyye[2428]- Zile'nin merkezinde/ortasında adı geçen zaviyeye giden (gelen) fakir, miskin, Mü'min, misafirlerin (yolcuların), talebe değillerse üç (3) gün, eğer seyr-i süluk sahibi ve zâhid talebelerden iseler kıymetli ve güzel yemeklerden israf etmeden ve kısıtlamadan, zaviye mamur (ayakta, hizmet vermeye) devam ettiği müddetçe yemeleri için inşa etti. Eğer harab olmaya başlarsa vakfın gelirinden tamir/imar edilir. -Allah korusun- eğer binadan bir iz kalmayacak ve yeniden inşa etmek mümkün olmayacak şekilde yıkılırsa Rasulullah'ın -Allah'ın salâtı (rahmeti) ve selamı onun üzerine olsun- şehrindeki fakirlere (verilir).

(13) Tevliyeyi, âhir zamana (kıyamete) kadar soyları devam ettiği ve ard arda geldiği sürece göbekten göbeğe, nesilden nesile, mükerrem (saygı değer, hürmete layık)

[2428] Mahmiyye: Etrâfı surlarla çevrilerek düşmana karşı korunan büyük şehir. (http://lugatim.com/s/MAHMİYE)

evladı, işaret edilen/adı geçen Şeyh Edhem'e, onun erkek evlatlarına ve evlatlarının evlatlarına şart koştu. Eğer -Allah'u Teala korusun- nesilleri kesilirse örfi mülk edinme ve şeri' (dine, kanuna uygun) düzenlemeden sonra kabul mevkisindeki vâkıfın geçerli şehadeti (şahitliği) ile devrin hakimine (şart koştu).

(14) Yukarda imzası bulunan, Mevla'sının rızasını uman hâkim adı geçen vakfın bağlayıcı olduğuna hükmetti. O (vakıf) da tamamıyla/tümüyle şeri' (dine, kanuna uygun), geçerli bir vakıf, açık, yürürlükte, kesin bir hüküm, yöntemleri/kuralları bir araya getiren, şartları kapsayan, herhangi bir engeli bulunmayan, bölünmeden (parçalanmadan) uzak bir habs (vakıf) oldu.

(15) Her kim onu (vakfı) iptal etmek isterse, ifsad etmeye (bozmaya) çalışırsa Allah'ın, meleklerin ve tüm insanların laneti o kişinin üzerine olsun. O amel bakımında ahirette hüsrana uğrayanlardan, "İyi yaptıklarını sandıkları halde, dünya hayatında çabaları boşa giden kimselerden"dir[2429]. Allah-u Teala, onun namazını, bağışını, sadakasını, orucunu, adaletini, (hayır için yaptığı) harcamasını, zekatını, haccını, kurbanını kabul etmez aksine Cehennemi evi, ateşi yurdu kıldı (kılar). "Onu işittikten sonra kim değiştirirse günahı, yalnızca onu değiştirene ait olur. Allah her şeyi işitir, her şeyi bilir."[2430] Vâkıfın mükafatını Hayyü'l-kayyüm olan (Allah) verir.

(16) Bunun üzerine hüküm (karar), şahitlik ve yazı yüce (mübarek) Şaban ayının başlarında (ilk on gününde) altı yüz elli beş (655) senesinde vaki oldu (gerçekleşti).

(17) Bu olaya (vakfa) şahitlik edenler (mecliste hazır bulunanlar): (Bu vakfın, vakfiyenin, belgenin) içindekilere Bedreddin Ekek(?) şâhid oldu. / (Bu vakfın, vakfiyenin, belgenin) içindekilere Muhammed b. Mevlânâ Ali b. Habib şâhd oldu. / (Bu vakfın, vakfiyenin, belgenin) içindekilere Muhyiddin Kâsım şahid oldu. / (Bu vakfın, vakfiyenin, belgenin) içindekilere Mevlânâ Muslihiddin b. Şeyh Nureddin şâhid oldu. / (Bu vakfın, vakfiyenin, belgenin) içindekilere Mevlânâ Abdullah el-Hatîb şahid oldu. / (Bu vakfın, vakfiyenin, belgenin) içindekilere Kara Kemal Dede şâhid oldu. / (Bu vakfın, vakfiyenin, belgenin) içindekilere Seyfeddin Erzincânî şâhid oldu. / (Bu vakfın, vakfiyenin, belgenin) içindekilere Şeyh Şehâbeddin el-Hârî şâhid oldu. / (Bu vakfın, vakfiyenin, belgenin) içindekilere, (Allah'a) muhtaç Abdullah b. Osman Nurullah Sûfî şâhid oldu, yayımlanan belgeyi neşretti (yazdı, bastı, dağıttı).

[2429] Kehf Suresi 18/104
[2430] Bakara Suresi 2/181.

4.11.1.2.b. H. 701 (M. 1301) Tarihli Vakfiye[2431] Tercümesi:

(1) Zulmün karanlığını süregelen Şeriat'ın (İslam'ın) nuru ile açıklığa kavuşturan/aydınlatan, şerî' (İslâmî, dinî) deliller ile helal ve haramı belirleyen, yüce, mübarek ayetlerle/delillerle izah eden, yaratılmışların efendisi Hz. Muhammed -Allah, ona (Hz. Peygambere) ve ailesine her sabah ve akşam salât (dua, rahmet) etsin.– ile İslâm'ı ilan eden Allah'a hamd olsun. Asıl meseleye gelince…

(2) Dünya mutluluk yurdu değil aldanma yurdudur, kalıcı bir yer değildir, ////////[2432] nimetleri yok olan bir gölgedir, orada ikamet eden kişi yolculuk yapan bir misafirdir, gıdası aldatıcıdır, amacı/hedefi farklıdır. Başarılı kişi onu ////////[2433] yapan ve /////////[2434] infak edendir. Vakıf, peygamberlerin lideri ve muttakilerin imamının -Allah'ın salâtı (rahmeti, duası) onların üzerine olsun- "İnsan öldüğü zaman, şu üç ameli dışında bütün amellerinin (sevabı) kesilir. Bunlar kendisinden istifade edilen ilim, arkasından dua eden hayırlı bir evlât ve sadaka-i câriyedir." dediği üzere faydaları hem bekâ hem fenâ halinde (hem ahirette hem dünyada), hem hayattayken hem de ölünce karşılaşılacak bir hayırdır/sadakadır.

(3) Meşhurların ve akranların (aynı seviyede olanların) önderi, kabilelerin/boyların ve eşrafın/ileri gelenlerin övüncü Şemseddin Ahmed b. Merhum Bedevî Bîlkaya/Belkayası/Belkayı diye isimlendirilen köyün dörtte birini vakfetti, habsetti, hayır olarak verdi ve ebedi kıldı. Aynı şekilde Fatma Hatun bnt. merhum, dini yücelten (Alaaddin) Şeyh Ali diye isimlendirilen hanım Tokat'a -Allah onu (Tokat'ı) afetlerden korusun.- bağlı, adı geçen, bilinen/meşhur köyün dörtte birini vakfetti, habsetti, tesis etti/kurdu. Adı geçen köyün yarısı Kızlar Köyü, Arab(p)lar Köyü, Güngörmez Arazisi, Hisarcık Arazisi sınırları ile bitişik olup tüm sınırları, hakları, eklentileri, müştemilatı, eski zamandan beri onunla bilinen ve ona nispet edilen, dâhilî ve hâricî tüm hakları ile sahih (doğru, geçerli), şerî' (dine, kanuna uygun) bir vakıf; açık, yürürlükte, ebedî, razı olunan bir vakıf olarak, Allah-u Teala'ya yakınlaşmak, O'nun (Allah'ın) rızasını amaçlamak, vahim azabından kaçınmak ve bol sevap/mükafat istemek için korunmuş Zile şehrinde inşa edilen ariflerin (irfan sahiplerinin) şeyhi, (manevi yolun) yolcularının önderi Şeyh Muînü(e)ddin'e -Allah-u Teala

[2431] VGMA Defter No: 1966-0 / Sayfa No: 3 / Sıra No: 4.
[2432] Belgede burada bir boşluk var.
[2433] Belgede burada bir boşluk var.
[2434] Belgede burada bir boşluk var.

korusun/kusurlarını örtsün- nispet edilen, korunmuş, mübarek Zaviye'nin maslahatına/yararına (vakfettiler). Tevliye (görevi) için zâhidlerin ve âbidlerin önderi, İslam'ın ve Müslümanların şeyhi/üstadı/din adamı Şeyh Edhem'i -Allah, her iki dünyada (dünyada ve ahirette) onun mutluluğunu dâim kılsın.- sonra nesilden nesile, peş peşe geldikleri ve nesilleri devam ettikçe onun (Şeyh Edhem'in) en olgun/bilgili erkek çocuğunu ve çocuğunun çocuğunu (torununu) sonra onun (Şeyh Edhem'in) sâlih halifelerini ve müslümanların fakirlerini yetkili kıldılar. Satılamaz, hibe edilemez, rehin verilemez, varislerin en hayırlısı olan Allah yeryüzüne ve üzerindekilere varis oluncaya (kıyamet kopuncaya) kadar varis olunamaz. Onu işittikten sonra kim değiştirirse günahı, yalnızca onu değiştirene ait olur. Allah her şeyi işitir, her şeyi bilir."[2435]

(4) Vâkıfın (vakıf yapan kişinin) mükafatını hayırseverlerin mükafatını zâyi' etmeyen, hay/diri ve şefkat sahibi olan; çok cömert ve ikram sahibi olan (Allah) verir. Bütün bu hüküm, şahitlik ve kayıt yedi yüz bir (701) senesinin Rebîülevvel ayının onunda gerçekleşti.

(5) (Vakfa/vakfiyeye şahitlik edenler): Bu (vakfa, vakfiyeye) Hacı Ahmed b. Ömer şahitlik etti. / Bu (vakfa, vakfiyeye) Hüseyin b. Mahmud şahitlik etti. / Bu (vakfa, vakfiyeye) Şeyh Derviş b. İsmail şahitlik etti. / Bu (vakfa, vakfiyeye) Şemseddin b. Şeyh Muhammed şahitlik etti. / Bu (vakfa, vakfiyeye) Emir İlyas b. Rasul şahitlik etti. / Bu (vakfa, vakfiyeye) İsmail b. Kutbu'd-Din el-İmam şahitlik etti. / Bu (vakfa, vakfiyeye) Şeyh …….. b. Ömer şahitlik etti. / Bu (vakfa, vakfiyeye) Musa b. Mustafa şahitlik etti. / Bu (vakfa, vakfiyeye) Safa b. Ömer şahitlik etti. / Bu (vakfa, vakfiyeye) Şeyh …… b. Şeyh Bayram şahitlik etti.

4.11.1.2.c. H. 707 (M. 1307/1308) Tarihli Vakfiye[2436] Tercümesi:

(1) Şanı yüce, hediyeleri bol, azameti yüce, ihsanları yüce ve nimetleri geniş olan Allah'a hamd olsun. Yaratılmışların en hayırlısı, nebi (peygamber), selâmet/huzur/kurtuluş yolunu gösteren Hz. Muhammed'e (SAV) ve en hayırlı dostlarına (ashâbına) salât (dua, rahmet) ve selâm olsun. Asıl meseleye gelince…

(2) Bu, fütüvveti (mertliği) ve mürüvveti (yiğitliği) ile bilinen Âhi ……. b. G(k)abartu'nun zikri/ifadesi ile şerî' (dine, kanuna uygun), açık bir delil, doğru (geçerli) bir yazıdır/belgedir. Dünya mutluluk yeri değil yokluk ve aldanma (yeridir).

[2435] Bakara Suresi 2/181.
[2436] VGMA Defter No: 1966-0 / Sayfa No: 3 / Sıra No: 3.

Bazen de insanın yediği -yani sadaka verdiği ve vakfettiği şeyi kastediyoruz.- Allah-u Teala'nın "İnsan ancak çabasının sonucunu elde eder ve çabasının sonucunu ileride mutlaka görecektir."[2437] dediği gibi baki kalacaktır. "Ve görecek olanlara cehennem açık bir şekilde gösterilecektir. Azgınlık yapan ve dünya hayatını ahirete tercih eden kişi işte onun için tek sığınak cehennemdir."[2438] Bu nedenle Tokat'a -Allah onu tehlikeden korusun.- bağlı, mahallinde çok iyi bilindiği için sınırlarını belirtmeye gerek olmayan Pi(e)lâkî (Pi(e)lâfî) diye isimlendirilen köyün tamamını, dini bütün (dindar), (manevi yolun) yolcusu, zâhid, şeyhlerin sultanı, ileri gelenlerin önderi Şeyh Musa –(Allah onu) mübarek kılsın, cenneti sığınağı/meskeni yapsın- Zaviyesi'ne sahih (doğru, geçerli), şerî' (dine, kanuna uygun), muteber (geçerli), yürürlükte, sıhhat ve güve şartlarını kapsayan, fasadı/bozulmayı gerektirecek şeylerden arınmış bir vakıf olarak vakfetti.

(3) Tevliye görevinin, adı geçen şeyhin oğlu (manevi yolun) yolcularının efendisi/önderi, âriflerin (irfan sahiplerinin) lideri, fakirlerin ve miskinlerin hizmetkârı Şeyh Ali'nin –(Allah) feyzini devam ettirsin.- olmasını, tamamının gelen gidenlere harcanmasını şart koştu. (Böylece) sahih (doğru, geçerli) bir vakıf oldu. Satılamaz, hibe edilemez ve Allah yeryüzüne vâris oluncaya (kıyamet kopuncaya) kadar varis olunamaz.

(4) Her kim (vakfı, şartlarını) değiştirirse "Allah'ın, meleklerin, insanların hepsinin laneti onların üzerine olsun."[2439] "Allah'ın gazabına uğramıştır."[2440] "Onu işittikten sonra kim değiştirirse günahı, yalnızca onu değiştirene ait olur. Allah her şeyi işitir, her şeyi bilir."[2441]

(5) Yedi yüz yedi (707) senesinde mübarek Receb ayının başında/birinde yazıldı.

(6) (Vakfa/vakfiyeye şahitlik edenler): (Bu vakfın, vakfiyenin, belgenin) içindekilere Mesud b. Hamid şahitlik etti. / (Bu vakfın, vakfiyenin, belgenin) içindekilere Rüstem b. Carullah şahitlik etti. / (Bu vakfın, vakfiyenin, belgenin) içindekilere Mahmud b. Ali şahitlik etti. Erzincan döneminde geldi. / (Bu vakfın,

[2437] Necm Suresi 53/39-40.
[2438] Naziat Suresi 79/36-39.
[2439] Al-i İmran Suresi 3/87. Belgede (عَلَيْهِمْ) kelimesi yazılmamıştır ancak mana açısından olmasının daha iti olacağını düşündüğümüz için ekledik.
[2440] Enfal Suresi 8/16.
[2441] Bakara Suresi 2/181.

vakfiyenin, belgenin) içindekilere Mahmud b. Hoca Ali şahitlik etti. / (Bu vakfın, vakfiyenin, belgenin) içindekilere Hüseyin b. Timur (Teymur) şahitlik etti. / (Bu vakfın, vakfiyenin, belgenin) içindekilere Hacı Yahya b. Ebubekir şahitlik etti. / (Bu vakfın, vakfiyenin, belgenin) içindekilere Rehan b. Hoca Ali şahitlik etti. / (Bu vakfın, vakfiyenin, belgenin) içindekilere Muhammed b. Hoca Ali şahitlik etti. / (Bu vakfın, vakfiyenin, belgenin) içindekilere Halil b. İshak el-Ma'lum (bilinen) şahitlik etti. / (Bu vakfın, vakfiyenin, belgenin) içindekilere Şerâfeddin (dinin şerefi) Hoca Ali b. Resul el-Zîlî şahitlik etti. / (Bu vakfın, vakfiyenin, belgenin) içindekilere kadıların/hâkimlerin önderi Alaaddin şahitlik etti. / Muînşâh b. Sadü's-Sefâ'nın hükmüne/kararına hâkim şahitlik etti. / (Bu vakfın, vakfiyenin, belgenin) içindekilere İsa b. Lâyıh şahitlik etti.

4.11.1.3. Vakfiye Metni:

4.11.1.3.a. H. 655 (M. 1257) Tarihli Vakfiye[2442] Metni:

(1) طبق أصله

اشبو مهر مطابقدر ١٧ جماذي الآخر ١٣٢٥

٨ رمضان سنة ١٣٢٥

نائب قضاء زيله (مهر)

اعلامات شرعي[2443] مميزي[2444]

....

(2) الحمد لله ربّ العالمين الرحمن الذي حثّ[2445] قلوب اصحاب الخيرات و المبرات إلى وقف العقارات و المنقولات الرحيم الذي لا يضيع أجر من و قف الاملاك و العقارات و الصلوة و السلام على رسوله سيد ولد بني آدم من بني عدنان الذي حثّ أمّته إلى وقف الاملاك بقوله الشريف "إذا مات ابن آدم انقطع عمله إلا عن ثلث علم ينتفع به و ولد صالح يدعوا له و صدقة جارية" و على اصحاب الذين كانوا على أثره صلّى الله عليه و سلّم و كانوا لديه لدينه ينصرون و ليجعلوا ما حصلوا من الغنائم الفقراء المسلمين صدقات جاريات صلاة دائمة ما مضت الشهور و الدهور و الايام الخاليات أشهد أن لا اله الا الله وحده لا شريك له ينتفع قائلها في الدنيا و العقبا و أشهد

[2442] VGMA Defter No: 1966-0 / Sayfa No: 1 / Sıra No: 1.

[2443] Bir mahkemece bir dâvânın nasıl bir karâra bağlandığını gösteren belgeler. Îlâmât-ı şer'iyye: Şer'iye mahkemelerinin verdiği kararlar.

[2444]Mümeyyiz kelimesinin sözlük anlamı "İyiyi kötüden, doğruyu yanlıştan ayıran, ayırt eden, temyiz yeteneğine sâhip olan kimsedir"; terim anlamı ise "bir kurumda kâtiplerin yazılarını ve evrâkıları inceleyip tashih eden memurdur".

[2445] Belgede (مس) şeklinde yazılmış ancak hemen bu kelimenin üstüne (حث) şeklinde bir not düşülmüştür. Siyak-sibak ve mana açısından (حثّ) şeklinde olmasının daha doğru olacağını düşünerek bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.

أنّ محمدًا عبده و رسوله المبعوث إلى كافّة الانام و القربى و بُعدى لاصحابه أظهر المعجزات إلى أن صاروا مؤمنين قربًا و بعدًا. و بعده...

(3) فهذه حجّة صحيحة شرعيّة و وثيقة صريحة مرعية مفصحة بما شهد خلف العلماء الفخام بدرالدين بن الياس بن ذكريا و قدوة المشايخ الخلف الشيخ رضي الدين بن شيخ يحيى بن شيخ صفي الدين و عمدة الطالبين شيخ نظام الدين رجب بن شيخ نعمان و فخر الاماثل و الاقارب رجب چلبي بن حسن بك بن عطاء الله بك بمحضر مولانا نصر الدين بن شيخ ركن الدين بن شيخ حسن دده الوكيل المسجّل عن (من[2446]) قِبل مفخر الافاضل و الاكارم قدوة الطالبين و الراغبين و ملتمس الخواص و العوام سيف الله القاطع و نور الله الساطع معين الحق و الملة[2447] و الدين الشيخ معين الدين الخليل زيلي بن الزاهد البارع العالم الرباني و واصل الصمداني الشيخ علي المجرد زيلي بن الشيخ الناسك البارع الكامل محي الحق و الملة[2448] و الدين الشيخ عثمان الرومي في صالحية الشام شام الجنة في بايزيد بن سلطان العرفاء ابا المشايخ (المشايخين)[2449] و قطب الاولياء الراغبين جمال الحقّ و الملة[2450] و الدين الشيخ جمال الدين موسى زيلي مدفنًا و الخرساني مولدًا من نسل سلطان العارفين بايزيد طيفور بن عيسى السرور مشاني[2451] طاب (طيب)[2452] الله ثراهم و جعل الجنّة مثواهم بشهادة[2453] تاج الدين حسن بن علي بن موسى و نصوح بن الياس بن رجب المنكر علي الدعوي الآتي ذكره عن الاستشهاد الشرعي و الدعوي صحيحة المرعي الصادر عن قِبل فخر المشايخ الكرام و أفضل العلماء الفخام مرشد الخواص و العوام الشيخ أدهم بن الشيخ مشار إليه معين الحقّ و الملة[2454] و الدين الشيخ معيد الدين المتولي إلى الوقف الآتي ذكره المنصوب (المنصّب)[2455] من[2456] قبل ابيه الشيخ المشار إليه.

(4) فإنّ الشيخ المشار إليه قد وقف و حبس و سبّل في حالة (حاله) يصحّ منه التصرّفات القولية و الفعلية في ماله و عليه شرعًا ما هو له و ملكه في يده و تحت تصرّفه و حرزه ملكًا صحيحًا شرعيًا بتملك سلطانه الأعظم ملاذ الحقّ و الملة[2457] و الدين أرضًا و خراجًا مواصفة و عشرًا باشجارها و اثمارها و اوبارها و اراضيها وقفًا

[2446] Belgede (عن) şeklinde yazılmış ancak (من) şeklinde olması mana açısından daha uygundur.
[2447] Belgede (الملت) şeklinde yazılmış ancak imla açısından (الملة) şeklinde olması daha uygun olduğu için bu şekilde yazdık.
[2448] Belgede (الملت) şeklinde yazılmış ancak imla açısından (الملة) şeklinde olması daha uygun olduğu için bu şekilde yazdık.
[2449] Belgede (المشايخين) şeklinde yazılmış ancak imla açısından (االمشايخ) şeklinde olması daha uygundur.
[2450] Belgede (الملت) şeklinde yazılmış ancak imla açısından (الملة) şeklinde olması daha uygun olduğu için bu şekilde yazdık.
[2451] Belgede bu şekilde yazılmış olup bu kişinin Bâyezîd Bistâmî ismiyle meşhur olan alim olduğu kanaatindeyiz ve onun gerçek ismi ise Ebu Yezîd Tayfur b. İsâ b. Sürûşân şeklindedir (Süleyman Uludağ, "Bâyezîd Bistâmî", s.238). Kuvvetle muhtemel istinsah esnasında belgenin bu kısmında kâtip tarafından bir eksiklik veya yanlışlık yapılmıştır
[2452] Belgede (طاب) şeklinde yazılmış ancak (طيب) şeklinde olması mana açısından daha uygundur.
[2453] Belgede bu kelime (بشهادت) şeklinde yazılmış ancak imla açısından (بشهادة) şeklinde olmasının daha doğru olacağını düşündüğümüz için bu şekilde yazdık.
[2454] Belgede (الملت) şeklinde yazılmış ancak imla açısından (الملة) şeklinde olması daha uygun olduğu için bu şekilde yazdık.
[2455] Belgede (المنصوب) şeklinde yazılmış ancak (المنصّب) şeklinde olması mana açısından daha uygun olduğu için parantez içerisinde gösterdik ve tercümesini de bu şekliyle yaptık.
[2456] Belgede (عن) şeklinde yazılmış ancak (من) şeklinde olması mana açısından daha uygundur.
[2457] Belgede (الملت) şeklinde yazılmış ancak imla açısından (الملة) şeklinde olması daha uygun olduğu için bu şekilde yazdık.

صحيحًا شرعيًا و حبسًا صريحًا مرعيًا الأرض الستة و الحدائق الستة في جوار زيله حماها الله عن المكر و الحيلة.

(5) الأوّل الأرض المسمّات ببجاق باره (پاره) يستوعب[2458] عشرة اكيال بكيل المحلّي تخمًا من البرّ و حدّه اوّل الطريق الذي يبتدأ من المكريش يجر إلى مقابر المسلمين و الثاني الطريق الذي يبدأ من جانب الغربي يجر إلى جانب الشرقي و الثالث الطريق الذي يبدأ من الشمال يجر إلى القبلية إلى الأرض[2459] شيخ قاسم الموضوع في حدّه حجرًا موضوعًا كبيرًا و منه[2460] إلى أرض كنعان دده.

(6) الثاني الأرض المسمى بدوطاش تستوعب[2461] خمسة عشر كيلا[2462] بكيل المذكور تخمًا من البرّ و حدّه من القنطرة المشهورة بدوطاش و منها بالطريق إلى أرض يقال توقاد چقوري و منه إلى كسلي ارق و منه إلى ..... بكلك چايري و منه إلى أرض عمر دده و منه بالطريق الذي يجر الشمال إلى حدّ القنطرة المذكورة الأرض.

(7) الثالث الأرض المسمى بكپك تارلا يستوعب[2463] اثنى عشر كيلا[2464] بكيل المذكور تخمًا من البر في وسط الطرق[2465] الثلاثية بقريب من الزيله إلى قنطرة قزلجه قرية.

(8) و الرابع الأرض المسمات بتفريق تستوعب[2466] خمسة عشر كيلا[2467] بكيل المذكور تخمًا من البرّ من الطريق الذي يجر إلى التوقاد و من الطريق الذي يجر إلى التورحال و إلى أرض كتخدا ملك منصور الفازي.

[2458] Belgede (يستعب) şeklinde yazılmış ancak siyak-sibak ve mana açısından (يستوعب) şeklinde olmasının daha doğru olacağını ve yanlış yazıldığını düşünerek bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.

[2459] Belgede bu kelime (الارض) şeklinde yazılmış ancak imla ve mana açısından (ارض) şeklinde yazılmasının daha doğru olacağını düşündüğümüz için (ارض) şeklinde yazdık ve tercüme ettik.

[2460] Belgede ibare (من) şeklinde yazılmış ancak siyak-sibak ve mana açısından (منه) şeklinde olmasının daha doğru olacağını ve yanlış yazıldığını düşünerek bu şekilde yazdık.

[2461] Belgede (تستعيب) şeklinde yazılmış ancak siyak-sibak ve mana açısından (يستوعب) şeklinde olmasının daha doğru olacağını ve yanlış yazıldığını düşünerek bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.

[2462] Belgede bu kelime (اكيال) şeklinde yazılmıştır ancak imla açısından (كيلا) şeklinde olması daha doğru olacağı için bu şekilde yazdık.

[2463] Belgede (يستعيب) şeklinde yazılmış ancak siyak-sibak ve mana açısından (يستوعب) şeklinde olmasının daha doğru olacağını ve yanlış yazıldığını düşünerek bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.

[2464] Belgede bu kelime (اكيال) şeklinde yazılmıştır ancak imla açısından (كيلا) şeklinde olması daha doğru olacağı için bu şekilde yazdık.

[2465] Belgede bu kelime (طرق) şeklinde yazılmıştır ancak imla ve mana açısından (الطرق) şeklinde olmasının daha doğru olacağını düşündüğümüz için bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.

[2466] Belgede (تستعيب) şeklinde yazılmış ancak siyak-sibak ve mana açısından (تستوعب) şeklinde olmasının daha doğru olacağını ve yanlış yazıldığını düşünerek bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.

[2467] Belgede bu kelime (اكيال) şeklinde yazılmıştır ancak imla açısından (كيلا) şeklinde olması daha doğru olacağı için bu şekilde yazdık.

(9) و الخامس[2468] إلى الأرض[2469] المسمى بأرض حلپت يستوعب[2470] خمسة اكيال بكيل مذكور تخمًا من البرّ حدّه[2471] الاوّل من ينبوع جلب بالطريق يصعد في الوادي المسمى بدره بوغازي إلى الطريق الذي يجر إلى النهر و منه إلى النهر و منه إلى الينبوع المذكورة.

(10) السادس الأرض المسمى بأرض داريجي يستوعب[2472] اثنى عشر كيلا[2473] بكيل المذكور تخما من البرّ و حدّه من الطريق الذي يصعد من النهر إلى جهت[2474] الشرق و منه إلى الطريق المذكور الذي يصعد إلى الوادي المذكور و منه إلى النهر المتشعبة من الوادي المذكور و منه إلى الطريق الذي يجر إلى النهر المسمى بطريق داريجى و منه إلى الطريق المذكور.

(11) و أمّا الحدائق الستة في الموقع المسمى بمپتال زوقاق (زقاق) يعمل فيهنّ خمس مائة رجال من العمّال حدّهنّ شرقًا و غربًا الطريقان يفترقان احداهما من الآخر يصعدان[2475] إلى جهة[2476] الشمال إلى الطريق الذي يقطعهما.

(12) و شهدوا بشهادة صحيحة مرعية بأنّ الشيخ المشار إليه وقف و حبس و سبّل وقفًا صحيحًا شرعيًا و حبسًا صريحًا مرعيًا بمنافع الزاوية المشهورة بالزاوية البايزيدي الذي بناها الشيخ مشار إليه قطب المشايخ جمال الحق و الملّت و الدين الشيخ جمال الدين موسى طاب الله ثراه و جعل الجنّة مثواه وسط الزيلة المحميّة عن المكر و الهيلة للصادرين على الزاوية المذكور(ة) من الفقراء و المساكين المؤمنين المسافرين ليطعموا ثلث ايام إن لم يكن من الطالبين و إن كان من الطالبين الراغبين السالكين الزاهدين حيث شاءوا طعامًا بليغًا سنيًا لا اسرافًا و لا تقصيرًا ما دامت[2477] الزاوية معمورة[2478] و إن أشرف خرابًا فيعمر من غلّة الوقف فإن إنهدمت بحيث لا يبقى أثر من البناء لا يمكن بنائها العياذ بالله لفقراء مدينة الرسول صلّى الله عليه و سلّم.

[2468] Belgede burada (و الرابع) "dördüncü" ibaresi bulunmaktadır. Ancak daha öncesinde (و الرابع الأرض) ifadesi ve daha sonrasında da (السادس الأرض) ifadesi yer almakta olup "beşinci" arazi atlanmıştır ki bu da bize (الخامس) "beşinci" yerine sehven (الرابع) "dördüncü" yazıldığını göstermektedir. Bu nedenle siyak sibak ve mana açısında (الخامس) şeklinde azdık ve tercüme ettik.

[2469] Belgede bu kelime (ارض) şeklinde yazılmış ancak imla ve mana açısından (الارض) şeklinde yazılmasının daha doğru olacağını düşündüğümüz için (الارض) şeklinde yazdık ve tercüme ettik.

[2470] Belgede (يستعب) şeklinde yazılmış ancak siyak-sibak ve mana açısından (يستوعب) şeklinde olmasının daha doğru olacağını ve yanlış yazıldığını düşünerek bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.

[2471] Belgede (الحده) şeklinde yazılmış ancak imla açısından (حده) şeklinde olmasının daha doğru olacağını ve yanlış yazıldığını düşünerek bu şekilde yazdık.

[2472] Belgede (يستعيب) şeklinde yazılmış ancak siyak-sibak ve mana açısından(تستوعب) şeklinde olmasının daha doğru olacağını ve yanlış yazıldığını düşünerek bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.

[2473] Belgede bu kelime (اكيال) şeklinde yazılmıştır ancak imla açısından (كيلا) şeklinde olması daha doğru olacağı için bu şekilde yazdık.

[2474] Belgede (جهت) şeklinde yazılmış ancak imla açısından (جهة) şeklinde olmasının daha doğru olacağını ve yanlış yazıldığını düşünerek bu şekilde yazdık.

[2475] Belgede bu kelime (يسعدان) şeklinde yazılmış ancak siyak-sibak ve mana açısından (يصعدان) şeklinde olmasının daha doğru olacağını ve yanlış yazılmış olduğunu düşünerek bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.

[2476] Belgede (جهت) şeklinde yazılmış ancak imla açısından (جهة) şeklinde olmasının daha doğru olacağını ve yanlış yazıldığını düşünerek bu şekilde yazdık.

[2477] Belgede (ما دام) şeklinde yazılmış ancak imla açısından (ما دامت) şeklinde olmasının daha doğru olacağını ve yanlış yazıldığını düşünerek bu şekilde yazdık.

[2478] Belgede (معمورا) şeklinde yazılmış ancak imla açısından (معمورة) şeklinde olmasının daha doğru olacağını ve yanlış yazıldığını düşünerek bu şekilde yazdık.

(13) و شرط توليته لولده المكرم الشيخ المشار إليه الشيخ أدهم و لااولاده و لااولاد اولاده الذكور بطنًا بعد بطن و نسلًا بعد نسل على ما تناسلوا و تعاقبوا إلى آخر الزمان فإن انقرضوا العياذ بالله تعالى لحاكم الوقت بشهادة صحيحة واقفة موقع القبول بعد التعديل الشرعي و التمليك[2479] العرفي بلا نكول.

(14) فحكم الحاكم الموقّع اعلاه المتوقّع رضاء مولاه بلزوم الوقف المذكور فصارت هي كلّها وقفًا صحيحًا شرعيًا و حبسًا صريحًا مرعيًا بتًّا بتلًا جامعًا بضوابطه حاويًا لشرائطه وخاليًا عن موانع و عاريًا عن قواطع.

(15) فمن أراد أن يبطله و يسعى أن يسفد فعليه لعنة الله و الملائكة و الناس اجمعين و هو في الآخرة من الخاسرين اعمالًا "اَلَّذِينَ ضَلَّ سَعْيُهُمْ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَهُمْ يَحْسَبُونَ اَنَّهُمْ يُحْسِنُونَ صُنْعاً"[2480] و لا يقبل الله تعالى منه صلوة ولا صلة و لا صدقة و لا صومًا و لا عدلًا و لا صرفًا ولا زكاة و لا حجًّا و لا هدية بل جعل النار مثواه و الجحيم مأواه "فَمَنْ بَدَّلَهُ بَعْدَ مَا سَمِعَهُ فَاِنَّمَا اِثْمُهُ عَلَى الَّذِينَ يُبَدِّلُونَهُۥٓ اِنَّ اللهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ"[2481] و أجر الواقف على الحي القيوم.

(16) و على هذا وقع الحكم و الاشهاد و التحرير في اوائل شهر شعبان المعظم سنة خمس و خمسين و ستمائة.

(17) شهود الحال: شهد بما فيه بدر الدين اكك / شهد بما فيه محمد بن مولانا علي بن حبيب / شهد بما فيه محي الدين قاسم / شهد بما فيه مولانا مصلح الدين بن شيخ نور الدين / شهد بما فيه مولا عبد الله الخطيب / شهد بما فيه قره كمال دده / شهد بما فيه سيف الدين ارزنجاني / شهد بما فيه شيخ شهاب الدين البخاري / شهد بما فيه نشر الحروف الباعث الفقير الحقير عبد الله بن عثمان نور الله صوفي.

4.11.1.3.b. H. 701 (M. 1301) Tarihli Vakfiye[2482] Metni:

(1) الحمد لله الذي كاشف ظلام الظلم بنور الشرعية المضيئة و مبين الحال و الاحرام بالادلة الشرعية و موضح الحلال و الحرام بالآيات العلية السنية و مظهر الاسلام بمحمد سيد البرية صلى الله عليه و على آله في كلّ بكرة و عشية. اما بعد...

(2) فإنّ الدنيا موطن غرور لا موطن سرور ///////[2483] لا دار قرار نعيمها ظل زائل و مقيمها ضيف راحل مختلة و غايتها متلفة فالفائز من جعلها //////[2484] و انفقها //////[2485] و الوقف حسنة لتجدوا فوائدها حالتي البقاء و الفناء و طوري الممات و الحياة[2486] على ما قال سيد المرسلين و امام المتقين صلوات الله عليهم "إذا مات ابن آدم انقطع عمله إلا عن ثلث علم ينتفع به و ولد صالح يدعوا له و صدقة جارية."

[2479] Belgede (التمليف) şeklinde yazılmış ancak siyak-sibak ve mana açısından (التمليك) şeklinde olmasının daha doğru olacağını ve yanlış yazıldığını düşünerek bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.
[2480] Kehf Suresi 18/104.
[2481] Bakara Suresi 2/181.
[2482] VGMA Defter No: 1966-0 / Sayfa No: 3 / Sıra No: 4.
[2483] Belgede burada bir boşluk var.
[2484] Belgede burada bir boşluk var.
[2485] Belgede burada bir boşluk var.
[2486] Belgede bu kelime (الحيات) şeklinde yazılmış ancak imla açısından (الحياة) şeklinde yazılmasının daha doğru olacağını düşündüğümüz için bu şekilde yazdık.

(3) فوقف و حبس و سبل و خلّد سيّد المشاهر و الاقران و مفخر القبائل و الاعيان شمس الدين أحمد بن المرحوم بدوي ربع القرية المدعوة بيل قيي و ايضًا قد اقرت و وقفت (وقف)[2487] و حبست المرءة المسماة فاطمة خاتون بنت المرحوم علاء الدين شيخ علي ربع القرية المذكورة من اعمال توقاد حميت عن الآفات شايعًا و قد يكون نصفًا من القرية المذكورة محدودًا حدودها متصلة بقرية قيزلار و بقرية عربلار و باراضي كون كورماز و باراضي حصارجق بجملة حدودها و حقوقها (و)[2488] توابعها و لواحقها و كل حق داخل فيها و خارج عنها يعرف بها و ينسب إليها في قديم الدهر وقفًا صحيحًا شرعيًا و حبسًا صريحًا مرعيًا و مخالدًا مرضيًا تقربًا إلى الله تعالى و ابتغاء لمرضاته و هربًا من عذاب الوبيل و طلبًا لثوابه الجزيل على مصالح الزاوية الشريفة المبنية في مدينة المحفوظة زيله المحمية المنسوبة لشيخ العارفين سيد السالكين شيخ معين الدين تغمّده[2489] الله تعالى و جعالا و فوضا التولية لسيد الزهاد و العباد شيخ الاسلام و المسلمين شيخ ادهم ادام الله سعادته في الدارين ثم لارشد اولاده و اولاد اولاده ذكورًا على ما تعاقبوا و تناسلوا نسلًا بعد نسل و عقبًا بعد عقب ثم لخلافائه المصلحين و لفقراء المسلمين لا يباع و لا يوهب و لا يرهن و لا يورث إلى أن يرث الله الارض و من عليها و هو خير الوارثين "فَمَنْ بَدَّلَهُ بَعْدَ مَا سَمِعَهُ فَإِنَّمَا إِثْمُهُ عَلَى الَّذِينَ يُبَدِّلُونَهُ ۚ إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ"[2490]

(4) و اجر الواقف على الحي الحليم و الجواد الكريم الذي لا يضيع أجر المحسنين و بجميع وقع الحكم و الاشهاد و التحرير في العشر ربيع الاول من شهور سنة احدى سبعمائة.

(5)(شهود الحال): شهد بذلك الحاج أحمد بن عمر / شهد بذلك حسين بن محمود / شهد بذلك شيخ درويش بن اسماعيل / شهد بذلك شمس الدين بن شيخ محمد / شهد بذلك أمر الياس بن رسول / شهد بذلك اسماعيل بن قطب الدين الامام / شهد بذلك شيخ ..... بن عمر / شهد بذلك موسى بن مصطفى / شهد بذلك صفا بن عمر / شهد بذلك شيخ ..... بن شيخ بيرام.

4.11.1.3.c. H. 707 (M. 1307/1308) Tarihli Vakfiye[2491] Metni:

(1) الحمد لله الذي جلّ جلاله و عمّ نواله و عظم كبريائه و تعالى آلائه و عمت نعمائه و الصلوة و السلام على خير الانام محمد النبي الهادي إلى سبل السلام و اصحاب التابعين الاخيار. و بعد...

(2) فهذه حجة شرعية و تبنية و لايحة صادقة بذكر ما علم به الفتوة و المروة اخي من الرسل ان بن قبرتو دام توفيقه بأن الدنيا من ثبور و غرور لا دار سرور تارة اكله انسان نعني ما تصدق و وقف يبقي كما قال الله تعالى "وَاَنْ لَّيْسَ لِلْاِنْسَانِ اِلَّا مَا سَعٰىۙ * وَاَنَّ سَعْيَهٗ سَوْفَ يُرٰىۖ "[2492] "وَبُرِّزَتِ الْجَحِيمُ لِمَنْ يَرَى * فَأَمَّا مَنْ طَغَىٰ * آثَرَ الْحَيَوٰةَ الدُّنْيَا"[2493] لاجله وقف جميع القرية المدعوة پلافي (پلاقي) من اعمال توقاد حميت عن المخافات

[2487] Belgede bu kelime (وقف) şeklinde yazılmış ancak siyak-sibak, mana ve imla açısından (وقفت) şeklinde yazılmasının daha doğru olacağını düşündüğümüz için bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.
[2488] Belgede bu harf yok ancak siyak-sibak ve mana açısından olmasının daha iyi olacağını düşündüğümüz için bu şekilde yazdık ve tercümeye ekledik.
[2489] Belgede bu kelime (تغمد) şeklinde yazılmış ancak siyak-sibak ve mana açısından (تغمده) şeklinde yazılmasının daha doğru olacağını düşündüğümüz için bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.
[2490] Bakara Suresi 2/181.
[2491] VGMA Defter No: 1966-0 / Sayfa No: 3 / Sıra No: 3.
[2492] Necm Suresi 53/39-40.
[2493] Naziat Suresi 79/36-39.

المستغنية عن التحديد لشهرتها في مكانها على زاوية الشيخ صالح (الصالح)[2494] الدين السالك الناسك سلطان المشايخ قطب الاوتاد شيخ موسى طيب (طاب)[2495] وجعل الجنت مثواه وقفًا صحيحًا شرعيًا معتبرًا مرعيًا جامعًا لشرائط الصحة[2496] و الاعتماد خاليًا عن موجب الفساد.

(3) و شرط بأن يكون التولية لابن الشيخ المذكور و هو سيد السالكين قطب العارفين خادم الفقراء و المساكين شيخ علي دامت بركته بأن يتصرف كلّه للصادر و الوارد فيها فصارت وقفًا صحيحًا لا يباع و لا يوهب و لا يورث إلى (إلا)[2497] أن يرث الله الارض.

(4) فمن غيّر (تغير)[2498] "عَلَيْهِمْ لَعْنَةَ اللهِ وَالْمَلٰٓئِكَةِ وَالنَّاسِ اَجْمَعِينَۙ"[2499] "فَقَدْ بَٓاءَ بِغَضَبٍ مِنَ اللهِ"[2500] "فَمَنْ بَدَّلَهُ بَعْدَ مَا سَمِعَهُ فَاِنَّمَا اِثْمُهُ عَلَى الَّذِينَ يُبَدِّلُونَهُۜ اِنَّ اللهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ"[2501]

(5) كتب في غرّة شهر الحرام رجب سنة سبع و سبعمائة.

(6) (شهود الحال): شهد بما فيه مسعود بن حميد / شهد بما فيه رستم بن جار الله / شهد بما فيه محمود بن علي جاء دور ارزنجاني / شهد بما فيه محمود بن خواجه علي / شهد بما فيه حسين بن تيمور / شهد بما فيه الحاج يحيى بن ابو بكر / شهد بما فيه رهان بن حوجه علي / شهد بما فيه محمد بن حوجه علي / شهد بما فيه خليل بن اسحاق المعلوم / شهد بما فيه شرف الدين خوجه علي بن رسول الزيلي / شهد بما فيه علاء الدين سيد القضاة / شهد الحاكم على الحكم معين شاه بن سعد السفاء / شهد بما فيه الحاج عيسى بن لايح (؟)

4.11.1.4. Vakfiye Değerlendirme:

VGMA kayıtlarına göre zaviyeye ait H. 655, 701, 707, 780, 789, 801, 977, 979, tarihli sekiz adet vakfiye belgesi bulunmaktadır. Çalışmamızın kapsamı çerçevesinde tarih itibariyle Tokat'ın Anadolu Selçuklu hakimiyeti altındaki döneme ait olan 655, 701 ve 707 tarihli vakfiyelerin metinlerine ve tercümelerine yer verip değerlendirdik. Fakat bu değerlendirmelerde vakfiyeler arasında bazı uyuşmazlıklar olduğu anlaşılmakta olup bunlarla ilgili geniş izahat ilgili vakfiyeyi değerlendirirken

[2494] Belgede bu kelime (الصالح) şeklinde yazılmış ancak (صالح) şeklinde olmasının imla açısından daha doğru olacağını düşündüğümüz için bu şekilde yazdık.
[2495] Belgede bu kelime (طاب) şeklinde yazılmış ancak (طيب) şeklinde olmasının imla açısından daha doğru olacağını düşündüğümüz için bu şekilde yazdık.
[2496] Belgede bu kelime (الصحت) veya (الصمت) şeklinde okunmaya daha yakındır. Ancak siyak-sibak, mana ve imla açılarından (الصحة) şeklinde olması daha doğru olacağını düşündüğümüz için bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.
[2497] Belgede bu kelime (إلا) şeklinde yazılmış ancak (إلى) şeklinde olması mana ve imla açısından daha doğru olacağını düşündüğümüz için bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.
[2498] Belgede bu kelime (تغير) şeklinde yazılmış ancak (غير) şeklinde olmasının mana açısından daha doğru olacağını düşündüğümüz için bu şekilde yazdık.
[2499] Al-i İmran Suresi 3/87. Belgede (عَلَيْهِمْ) kelimesi yazılmamıştır ancak mana açısından olmasının daha iti olacağını düşündüğümüz için ekledik.
[2500] Enfal Suresi 8/16.
[2501] Bakara Suresi 2/181.

yapılmıştır. Ayrıca incelediğimiz belgelerin hiçbiri orijinal olmayıp Vakıf Defterlerinde yer alan kopya nüshalardır.

4.11.1.4.a. H. 655 (M. 1257) Taihli Vakfiye[2502] Değerlendirme:

İncelediğimiz belgelerin hiçbiri orijinal olmayıp vakıf defterlerine kopya edilen nüshalardır. İncelediğimiz ilk belgenin tarihi H. 655 senesinin Şaban ayının başları (ilk on günü) (H.1-10.08.655 / M. 10-23 Ağustos 1257) olup VGMA'da 1966-0/1/1 envanter numarası ile mükerreri ise 56/3 envanter numarası ile kayıtlıdır. Belgenin üst kısmına Zile Kazası Nâibi'nin 8 Ramazan 1325 (15 Ekim 1907) tarihinde onayladığına dair bir mühür olduğu ve 17 Cemâziye'l-Âhir (1)326 (17 Temmuz 1908) tarihinde de aslına uygun olarak kaydedildiği not edilmiştir.

Vâkıfın ismi Şeyh Cemaleddin Musa Zîlî olarak geçmekte ve Zile'nin merkezinde inşa edilen Bayezid Zaviyesi diye meşhur zaviyenin yararına vakfettiği kaydedilmiştir. Zaviyeye gelen-giden fakir, miskin, Mü'min, misafirlerin (yolcuların), talebe değillerse üç (3) gün, eğer seyr-i süluk sahibi ve zâhid talebelerden iseler kıymetli ve güzel yemeklerden israf etmeden ve kısıtlanmadan, zaviye mamur (ayakta, hizmet vermeye) devam ettiği müddetçe yiyip içebilecekleri dile getirilmektedir. Vakfiyede zaviyenin mimarisi ile ilgili herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Binasının korunması adına ise bina harab olmaya başladığında vakfın gelirleri ile binanın tamir/imar edilmesi ve bina geride bir iz kalmayacak ve yeniden inşa edilemeyecek derecede yıkılırsa da gelirlerin Rasulullah'ın şehrindeki (Medine'deki) fakirlere verilmesi şart koşulmaktadır. Tevliye görevi de âhir zamana (kıyamete) kadar Şeyh Edhem'e ve soyları devam ettiği müddetçe onun erkek evlatlarına ve torunlarına, eğer nesilleri kesilirse devrin hakimine şart koşulmaktadır.

İşaret edilen/adı geçen şeyh, elde ettiği/hakim olduğu malından, fiilî (işlevsel) ve kavlî (sözlü) tasarrufları geçerli iken Zile civarındaki/yakınındaki altı (6) araziye ve altı (6) bahçeyi vakfetmektedir. Bunlar Bucakb(p)âre diye isimlendirilen arazi, D(t)ut(d)aş diye isimlendirilen arazi, Kepek Tarla diye isimlendirilen arazi, Tefrik diye isimlendirilen arazi, Halpet (Halepte) Arazisi diye isimlendirilen arazi, Darıcı (Derici) diye isimlendirilen altı (6) arazi ve Müptel Sokağı (Müptel Yolu, Müptel Geçidi) diye isimlendirilen mevkide bulunan altı (6) bahçedir. Ayrıca belgede bu bahçelerde beş yüz (500) erkek işçinin çalıştığı bilgisi de verilmektedir.

[2502] VGMA Defter No: 1966-0 / Sayfa No: 1 / Sıra No: 1.

Vakfiyenin/nüshanın giriş bölümündeki ifadelerden, vakfiyenin/nüshanın bir itiraza veya davaya binaen Cemaleddin Musa Zîlî'nin yaptığı vakıftan sonra vakfın/vakfiyenin yenilendiğini veya vakfa/vakfiyeye bir ek yapıldığı anlaşılmaktadır. Buna binaen bu nüshada yer alan tarihin ilk vakfiyede yer alan tarih mi yoksa ortaya çıkan dava/itiraz sonucu oluşturulan nüshanın tarihi mi olduğunu kesin olarak bilmek elbette ki mümkün değildir. Ancak Cemaleddin Musa Zîlî ile Cemaledin Sâvî'nin aynı kişiler olduğunu[2503], Cemaleddin Savi'nin H..630/M.1232-33 yılında vefat ettiğini[2504] ve Cemaleddin Musa Zîlî'nin/Sâvî'nin olmayan bir esere vakıf yapamayacağını düşünürsek nüshada mevkufun aleyh olarak ifade edilen Beyazıd Zaviyesi'nin H. 1-10 Şaban 655 (10-23 Ağustos 1257) tarihinden en az 20-25 yıl önce yapıldığını söylemek yanlış olmayacaktır.

Vakfiyenin/nüshanın giriş bölümündeki dava/itiraz ile ilgili itiraz eden, itiraz edilen ve şahitler ile ilgili bilgiler verilirken olayın vuku bulduğu yer "Beyazıd b. Şeyh Cemaleddin Musa Zili Hankahı" olarak, belgenin düzenlendiği yer de Şam'ın Sâlihiye Bölgesi/Mahallesi olarak belirtilmektedir. Bazı kaynaklarda Şam'da bulunduğu belirtilen "Beyazıdiyye Hankahı" veya "Hankâh-ı Beyazıdiyye" şeklinde isimlendirilen hankâh ile vakfiyede geçen bu hankâh muhtemelen aynı hankâhlardır.

H. I. (M.VII.) yüzyılda bazı âbid ve zâhidler, inzivaya çekilip ibadet ettikleri yerlere savmaa, mihrâb, mescid, müseycid ve düveyre denilmiş, daha sonraki dönemlerde hankah ve bunun yanında ribât ismi de kullanılmaya başlanmıştır. Osmanlılar'da hankah yerine daha çok dergâh, tekke ve zâviye kelimeleri kullanılmıştır.[2505] H. IV. (M. X.) yüzyılın son çeyreğiyle H. V. (M. XI.) yüzyılın ilk yarısında Horasan'daki hankahların bir şeyh ile dervişlerini barındıran evlerden ibaret olduğu ve tarikat yapısı şeklinde tasarlanmadığı, Büyük Selçuklu Devleti'nin desteğiyle tarikatların yeniden örgütlendiği H. V. (M. XI.) yüzyılın ortalarından itibaren o tarihe kadar Türkistan-Horasan kuşağına özgü hankah teriminin Selçuklular'la beraber batıya doğru yayıldığı, Irak, Suriye, Filistin ve Anadolu'da yeni kurulan tekkelerin çoğuna hankah adı verildiği, aynı geleneğin Eyyûbîler'ce Mısır'a taşınmış olduğu ve burada Memlükler tarafından sürdürüldüğü, o döneme kadar mütevazi şeyh evi niteliğindeki

[2503] Vedat Turğut, "Cemâlüddin Musa Sâvî/Zilî ve Şeyh Osman-ı Velî ile Ahfadına Dair Vakfiyeler ve Düşündürdükleri (Vahdet-i Tarikat)", *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, Yıl/Vol. 5, S./No. 2, s.1055, 2020.
[2504] Tahsin Yazıcı, "Cemleddiîn-i Sâvî", *TDVİA*, C. 7, İstanbul 1993, s.313.
[2505] Süleyman Uludağ, "Hankah", *TDVİA*, C. 16, İstanbul 1997, s.42.

binaların yerlerini, özellikle hankah olarak tasarlanan ve daha fazla insana hizmet verebilmek için boyutlarıyla mimari programı geniş tutulan kuruluşlara terk ettiği, Suriye, Filistin ve Mısır'da hankah daha ziyade seyyah dervişlerin barınağı gibi kullanılan, herhangi bir tarikata bağlı bulunmayan, gerektiğinde devletin tayin ettiği yöneticiler tarafından idare edilen, tasavvufî eğitimin arka planda tutulduğu geniş kapsamlı kuruluşları anlattığı, Horasan, İran ve Hindistan'da hankah bir mürşid yönetiminde dervişlerin eğitildiği belirli bir tarikata bağlı merkezleri ifade ettiği, zaviye ifadesinin genelde bir şeyh ile dervişlerinin yaşadığı küçük kapsamlı tekkeler için kullanıldığı, İslâm dünyasının sınır boyları olan Mağrib ile Anadolu'da meskûn bölgelerdeki ufak zâviyelerin yanı sıra kolonizasyon merkezi niteliğinde, geniş kapsamlı bazı kırsal kesim zâviyelerinin de inşa edildiği, bazen tarikatın merkez tekkesi için âsitâne, küçükleri için zâviye teriminin kullanıldığı,[2506] Osmanlı devrinde tarikat merkezi (âsitâne) konumunda ve çok defa tarikat pîrinin türbesini de barındırdığı için pîr evi niteliğinde olan önemli tesislerin hankah olarak adlandırıldığı, âsitâne veya pîr evi sıfatlarını taşımayan zâviye statüsündeki birtakım tekkelerin de olduğu, kelime tekrarından hoşlanılmamasından dolayı aynı yapıyı "hankah, dergâh, tekke, âsitâne" gibi farklı şekillerde anıldığı, Osmanlı devrinde hankah teriminin, daha ziyade âsitâneler ve pîr evleri için kullanılmakla beraber tarikat yapılarının statülerini ve fonksiyonlarını kesin surette belirleyici olmadığı, özellikle de belirli bir mimari tipe tekabül etmediği[2507] gibi çok farklı ifadeler bulunmaktadır. Bu durum da bize bu isimlendirmelerin bize kesin ve net bir bilgi vermeyeceğini göstermektedir.

Bu terminoloji ile bağlantılı olarak vakfiyede dikkat çeken husus "Horasan doğumlu Zile'de medfun, Bâyezîd Tayfur b. İsa es-Surûrmüşânî'nin[2508] neslinden Şeyh Cemâleddîn Musa Zîlî'nin cennet yurt Şam'ın Salihiye (bölgesindeki) hânk(g)âhında" denilerek tanıtılan Şam'daki müesseseye "خانقاه" hankah, Şeyh Cemaleddin Musa'nın Zile'nin merkezinde/ortasında inşa ettiği ve "Bayezid Zaviyesi" diye meşhur olan müesseseye ise "زاوية" zaviye isminin verildiği görülmektedir. Bu iki müessesenin farklı şekillerde isimlendirilmesi bir önceki paragrafta izah etmeye çalıştığımız gibi farklı görevlerinden, farklı coğrafyalarda bulunmalarından veya farklı statülerinden mi

[2506] Mustafa Kara, "Tekke", *TDVİA,* C. 40, İstanbul 2011, s.368.
[2507] M. Baha Tanman, "Hankah (Mimari)", *TDVİA*, C. 16, İstanbul 1997, s.46.
[2508] Belgede bu şekilde yazılmış olup bu kişinin Bâyezîd Bistâmî ismiyle meşhur olan alim olduğu kanaatindeyiz ve onun gerçek ismi ise Ebu Yezîd Tayfur b. İsâ b. Sürûşân şeklindedir (Süleyman Uludağ, "Bâyezîd Bistâmî", s.238). Kuvvetle muhtemel istinsah esnasında belgenin bu kısmında kâtip tarafından bir eksiklik veya yanlışlık yapılmıştır

ya da hiçbir farklılık olmayıp sadece dil alışkanlığından mı kaynaklandığını sadece elimizdeki vakfiyeye bakarak anlamak mümkün değildir.

Arapça'da bir cismi veya eylemi ifade eden çok farklı kelimeler bulunmaktadır. Bu kelimelerin bazıları arasında hiçbir fark olmadığı gibi bazıları arasında çok ince nüanslar bulunabilmekte ve ifadeler arasında ince detaylı anlam farklılıkları ortaya çıkabilmektedir. Ayrıca konuşanın, yazanın veya kullananın da bu kelimeleri kullanırken aradaki nüansları dikkate alıp almadığı da elbette ki önemlidir. Arapça'da bahsettiğimiz bu özellikteki kelimelerden ikisi "جسر" ve"قنطرة" kelimeleri olup her ikisi de "köprü" manasında kullanılabilir. Ancak "قنطرة" kelimesi "جسر" kelimesinden ince bir ayrıntı farkıyla "kemerli köprü" veya "kemer" anlamında da kullanılabilir. Vakfiyede de biri D(t)utaş Arazisi'ne diğeri de Kazlıca (Kızılca) Köyü'ne atfedilen ve "قنطرة" şeklinde ifade edilen iki unsurdan bahsedilmektedir. Bunların bildiğimiz manada tek kemerli mi çok kemerli mi oldukları ile ilgili ipucu verebilecek ayrıntıya vakfiyede rastlamadık. Tüm bunların yanı sıra "جسر" kelimesi yerine özellikle "قنطرة" kelimesinin kullanılmasından hareketle köprü ama kemerli bir köprü olabileceği yorumu yapılabilir.

4.11.1.4.b. H. 701 (M. 1301) Tarihli Vakfiye[2509] Değerlendirme:

Belge/nüsha 10 Rebîülevvel 701 (13 Kasım 1301) tarihli olup VGMA'da 1966-0/3/4 numara ile kayıtlıdır. Şemseddin Ahmed b. Merhum Bedevî, Bîlkaya/Belkayası/Belkayı diye isimlendirilen köyün dörtte birini; aynı şekilde Fatma Hatun bnt. Şeyh Ali diye isimlendirilen bir hanımın Tokat'a bağlı, Bîlkaya/Belkayası/Belkayı diye bilinen/meşhur köyün dörtte birini, Zile şehrinde inşa edilen Şeyh Muînü(e)ddin'e nispet edilen zaviyenin maslahatına/yararına vakfettiği kaydedilmiştir. Tevliye (görevi) ise Şeyh Edhem'e ondan sonra nesilden nesile onun (Şeyh Edhem'in) en olgun/bilgili erkek çocuğuna ve torununa sonra da onun (Şeyh Edhem'in) sâlih halifelerine ve Müslüman fakirlere verilmesi şart koşulmuştur.

Vâkıf Fatma Hatun'un, babası Şeyh Ali olarak geçmektedir. H. 655 tarihli vakfiyeye baktığımızda Şeyh Ali'nin, Şeyh Osman er-Rûmî'nin oğlu olduğu, H.707 tarihli nüshaya baktığımızda ise Şeyh (Cemaleddin) Musa'nın oğlu olduğu anlaşılmaktadır. Vâkıfın babası olarak geçen Şeyh Ali'nin de birbiriyle bağlantılı olan bu vakfiyelerde farklı kişiler olarak geçmesinin mantıklı bir izahı bulunmamaktadır. H.

[2509] VGMA Defter No: 1966-0 / Sayfa No: 3 / Sıra No: 4.

701 tarihli vakfiyede mevkufun aleyh "Şeyh Muînü(e)ddin'e nispet edilen zaviye" olarak geçmekte ancak hem H. 655 hem de H. 707 tarihli vakfiyelerde "Şeyh Cemaleddin Musa Zîlî'ye nispet edilen zaviye" olarak geçmektedir. Farklı tarihlerde bir zaviyenin atfedildiği kişi veya ismin değişme ihtimali olmakla birlikte nispeten kısa sayılabilecek süreli zaman aralığında değişip tekrar önceki ismiyle/nisbesiyle anılmasının görünürde pek mantıklı bir izahı bulunmamaktadır.

H. 701 tarihli belgede/nüshada zaviyenin kendisine nispet edildiği Şeyh Muineddin'in soyu H. 655 tarihli vakfiyede/nüshada "Şeyh Muîneddin Halil Zîlî b. Şeyh Ali el-Mücerred Zîlî b. Şeyh Osman er-Rûmî" olarak geçmektedir. Sadece bu belgeyi/nüshayı dikkate aldığımızda vâkıfın babasının isminin Şeyh Ali olduğunu, mevkufun aleyhin Şeyh Muineddin Zaviyesi olduğunu, Şeyh Ali'nin de Şeyh Muineddin'in oğlu ve dolayısıyla Fatma Hatun'un da zaviyenin kendisine atfedildiği Şeyh Muineddin'in kardeşi olduğunu ve kardeşinin zaviyesine vakıf yaptığını düşünmek H. 701 tarihi vakfiyenin H. 655 ve H. 707 tarihli vakfiyelerle bağlantılı olduğunu düşünmekten daha mantıklı olmaktadır. H. 655, H. H. 701 ve H. 707 tarihli vakfiyelerin Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşiv kayıtlarına göre aynı esere nispet edilmesinin tek mantıklı tarafı ise H. 655 tarihli vakfiyenin ve H. 701 tarihli vakfiyelerin tevliye görevini üstlenen kişinin aynı kişi yani Şeyh Edhem olmasıdır denilebilir. Bir başka problemli taraf ise H. 655 tarihli Şeyh Cemaleddin Musa Zaviyesi'nin vakfının tevliye görevinin Şeyh Edhem'e şart koşulmasına karşı H. 707 tarihli vakfiyede tevliye görevinin Şeyh (Cemaleddin) Musa'nı oğlu Şeyh Ali'ye şart koşulmasıdır.

H. 655 tarihli vakfiyenin giriş kısmında Şeyh Edhem b. Muineddin'den sadır olan davayı/itirazı Taceddin Hasan b. Ali b. Musa[2510] ve Nasuh b. İlyas b. Receb'in inkar ettiğinin belirtilmesi, H. 701 tarihli vakfiyede farklı bir zaviye isminin geçmesi, H. 655 ve H.707 tarihli vakfiyelerde mevkufun aleyhin aynı olup tevliye görevinin verildiği kişilerin/nesebin farklı olması bir karışıklığın olduğunu akla getirebilir. Ancak H. 701 tarihli vakfiyenin diğer iki vakfiyeden tamamen ayrı bir mevkufun aleyhe vakfedildiği ve farklı bir eser olma ihtimali daha kuvvetlidir. Sözün özü Zile'de Şeyh Cemaleddin Musa Zîlî Zaviyesi ve Şeyh Muineddin Zaviyesi diye iki farklı zaviyenin olma ihtimali daha kuvvetli görünmektedir ancak burada da bu eserin neresi olduğu

[2510] Bu şahsın da H. 707 tarihli vakfiyede belirtilen Cemaleddin Musa Zîlî'nin oğlu olması mümkündür.

veya olabileceği konusunu en azında sadece vakfiyelere bakarak izah etmek mümkün gözükmemektedir. Bu hususun diğer tarihi kaynaklara ve arşiv belgelerine bakılarak vuzuha kavuşturulması da çalışmamızın genel çerçevesini aşacağı için bu bilgilerle iktifa ederek konuyu burada tamamlayacağız.

4.11.1.4.c. H. 707 (M. 1307/1308) Tarihli Vakfiye[2511] Değerlendirme:

Bu nüsha/belge 01 Receb 707 (27 Aralık 1307) tarihli olup VGMA'da 1966-0/3/3 envanter numarası ile kayıtlıdır. Âhi Arslan(?) b. G(k)abartu'nun zikri/ifadesi ile geçerli (kayda alınan) bir yazı/belge olup Tokat'a bağlı Pi(e)lâkî (Pi(e)lâfî) diye isimlendirilen köyün tamamı Şeyh Musa Zaviyesi'ne vakfedilmekte, tevliye görevi de adı geçen şeyhin [Şeyh (Cemaleddin) Musa'nın] oğlu Şeyh Ali'ye tevdi edilmekte ve tamamının zaviyeye gelen gidenlere (talebe ve misafirlere) harcanması şart koşulmaktadır.

Bu belgede/nüshada mevkufun aleyhin ismi Şeyh Musa Zaviyesi olarak geçmekte, H. 655 tarihli vakfiyede Şeyh Cemaleddin Musa Zaviyesi, H.701 tarihli vakfiyede ise Şeyh Muineddin Zaviyesi olarak geçmektedir. Bu durumda bu H.707 tarihli vakfiyedeki mevkufun aleyh ile diğer vakfiyelerdeki mevkufun aleyh eserlerin farklı olup olmadığı sorusunu akla getirmektedir. H. 655 tarihli vakfiyedeki mevkufun aleyh Şeyh Cemaleddin Musa'ya atfedilmekte bu yani H. 707 tarihli vakfiyede Şeyh Musa'ya atfedilmektedir. "Cemaleddin" ifadesi isim olarak kullanılabileceği gibi iltifata matuf lakap veya sıfat olarak da kullanılabildiğine göre iki yani H. 655 ve H. 707 tarihli vakfiyelerdeki mevkufun aleyh olan eserlerin aynı eserler olduğunu söylemek mümkündür. İkinci yani H. 701 tarihli vakfiyedeki mevkufun aleyh ve diğer iki vakfiyedeki (H. 655 ve H. 707 tarihli vakfiyelerdeki) mevkufun aleyhlerin arasındaki ilişkiyi bir önceki bölümde 2. vakfiyeyi (H. 701 tarihli vakfiyeyi) incelerken geniş bir şekilde izah etmiştik.

H. 707 tarihli vakfiyede/nüshada Şeyh (Cemaleddin) Musa Zaviyesi vakfının tevliye görevinin Şeyh Musa'nın oğlu Şeyh Ali'ye tevdi edildiği belirtildiği halde H. 655 tarihli vakfiyede Şeyh Edhem'e tevdi edildiği belirtmektedir. Bu iki nüshayı aynı esere ait vakıflar olarak değerlendirdiğimizde neden tevliye görevinin iki farklı kişiye tevdi edildiği sorusu akla gelmektedir. Burada da ya H. 655 tarihli vakfiyede belirtilen davanın konusu olan bir durumdan, bir karışıklıktan veya aynı mevkufun aleyh için

[2511] VGMA Defter No: 1966-0 / Sayfa No: 3 / Sıra No: 3.

farklı mevkufları ve mütevellileri olan iki farklı vakıf tesis edilmiş olma ihtimali akla gelmektedir.

4.11.2. Tokat Erbaa Fidi Köyü (Akça Köy) Ahi Ahmed Nahcivânî Zaviyesi ve Tokat Niksar Ahi Ahmed Nahcivânî Zaviyesi

4.11.2.1. Mimari:

Vakfiyede, vâkıf Şemseddin Âhi Ahmed b. Doğanşah Nahcivanî'nin biri Niksar'a bağlı Fidi Köyü'nde diğer de Niksar'da bulunan iki zaviye için vakıf tanzim ettiği görülmektedir. Yani vakfiyede iki tane mevkufun aleyh mimari eserin ismi geçmektedir.

4.11.2.1.a. Tokat Erbaa Fidi Köyü (Akça Köy) Ahi Ahmed Nahcivânî Zaviyesi:

Vakfiyesinde zaviyenin Niksar'a bağlı Fidi Köyü'nde olduğu belirtilmektedir. Günümüzde ise Fidi Köyü'nün ismi Akça Köy olup Erbaa'ya bağlıdır. Günümüzde hem Niksar hem de Erbaa Tokat iline bağlı birer ilçedir. Ahi Ahmed Nahcivânî Zaviyesi'nin bu köyde inşa edilmesi kuvvetle muhtemel köyün eski Amasya-Niksar yolu üzerinde olması, mümbit ve yeşil bir çevreye sahip olmasıdır. Vakfiyede zaviye ile ilgili bilgi verilmemiş olup günümüzde de bu yapıdan bir iz kalmamıştır. Köyde zaviye/tekke niteliğinde olmayan bir bina ve türbe (Foto. 238, 239, 240) varsa da yakın dönemde inşa edilmiş, herhangi bir tarihi değeri ve mimarî özelliği yoktur. Fakat bu türbe ve binanın çevresinde tarihi değere haiz bazı mezar taşları bulunmaktadır.

4.11.2.1.b. Tokat Niksar Ahi Ahmed Nahcivânî Zaviyesi:

Niksar Ahi Ahmed Nahcivânî Zâviyesi ile ilgili olarak da vakfiyede Niksar'ın merkezinde bulunduğu belirtilmekte ancak yeri, konumu, mimarisi vb. konularda herhangi bir bilgi verilmemektedir. İ. Hakkı Uzunçarşılı bu bölgedeki eserlerin kitabelerini incelediği kitabında Karanlık Tekke diye bir tekkeden bahsetmiş, tekkenin Ahmed Nahcivani ile ilgisine değinmemiş fakat tekke binası olarak gösterdiği fotoğrafın (Foto. 241) altına "Niksar'da Karanlık Tekke yahut Ahi Nahcivânî" kaydı düşmüştür[2512]. Ayrıca İ. Hakkı Uzunçarşılı yapının türbe ve mescidden oluştuğunu, muhkem ve kagir olduğunu, türbede kime ait olduğu yazılı olmayan bir kabrin olduğunu, sadece türbe penceresinin üzerinde (الحكم لله) "Hüküm Allah'ındır." şeklinde bir yazının bulunduğunu belirtmektedir [2513.] M. Zeki Oral ise türbenin tonozla

[2512] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Tokat, Niksar, Zile Turhal, Pazar, Amasya Vilayet, Kaz ve Nahiye Merkezlerindeki Kiabeler*, s.181.
[2513] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Tokat, Niksar, Zile Turhal, Pazar, Amasya Vilayet, Kaz ve Nahiye Merkezlerindeki Kiabeler,* s.73.

kapatılmış bir odadan ibaret olduğunu, üst kısmının ve duvarlarının yıkılıp yalnız temel kısmının kaldığını, bir türbe ve bir mescidi ihtiva eden tekke binalarının yanında bir çukura yuvarlanmış halde olan kemer üstü taşında iki satırlık bir kitabe olduğunu, kitabenin birinci satırının silik ama ikinci satırında (أحمد النحجواني رحمة الله تعالى توفي في ذي الحجة لسنة اربعة و سبعماية). "Ahmet Nahcivanî 704 yılı Zilhicce (Nisan 1305) ayında öldü. Allah rahmet eylesin" yazıldığını ve kitabenin vâkıfın ölüm tarihini göstermesi bakımından önemli olduğunu belirtmektedir[2514]. İ. Hakkı Uzunçarşlı ve M. Zeki Oral'ın verdiği bilgilerden hareketle Niksar Ahmed Nahcivânî Zaviyesi'nin, zaviye, mescid ve türbeden oluşan bir yapı kompleksi olduğu ve Karanlık Teke olarak da bilindiği sonucunu çıkarabiliriz.

Fotoğraf 238: Tokat Erbaa Fidi Köyü (Akça Köy) Ahi Ahmed Nahcivânî Zaviyesi Genel Görünüm

[2514] M. Zeki Oral; "Selçuklu Devri Vesikaları Ahi Ahmed Nahcivanî Vakfiyesi", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 3, S. 3-4, Ankara 1954, s.62-63.

Fotoğraf 239: Tokat Erbaa Fidi Köyü (Akça Köy) Ahi Ahmed Nahcivânî Zaviyesi'nin İçinden Görünüm

Fotoğraf 240: Tokat Erbaa Fidi Köyü (Akça Köy) Ahi Ahmed Nahcivânî Zaviyesi'nin Türbesinde Bulunan Sandukalar

نیکساره قرا کاق تکیه یاخود أخی نجوان

Fotoğraf 241: Ahi Nahcivânî Tekkesi'nden bir görünüm. (Ahi Ahmed Nahcivânî Tekkesi) (Karanlık Tekke) (İsmail Hakkı Uzunçarşılı'dan)

4.11.2.2. Vakfiye[2515] Tercümesi:

…….[2516]

(1) Bu kitap/belge, şeyhlerin meliki (önde geleni), âriflerin sultanı, muhakkiklerin[2517] sığınağı, güzellikleri (iyilikleri) ve övgüleri toplayan, hayrat inşa eden, cömertlik ve yiğitlik sahibi Nahcivanî diye meşhur (bilinen) Şemseddin Âhi Ahmed b. Doğanşah -Allah saadetini (mutluluğunu) devam ettirsin, yüceliğini ebedi kılsın-, ismi aziz (yüce) olan Allah-u Teâlâ'nın "Onlar (yola gelmek için) kıyamet vaktinin ansızın gelivermesini mi bekliyorlar? Halbuki onun alâmetleri geldi. O gelip çatınca akıllarını başlarına devşirmeleri neye yarar!" dediği ve Rasulullah (SAV)'in "İnsanoğlu öldüğü zaman, şu üç şey hariç bütün amellerinin sevabı da sona erer. Bunlar, sadaka-i câriye, istifade edilen ilim, kendisine hayır dua eden hayırlı evlattır." dediği için Allah-u Teâlâ'nın rızasını amaçlayarak, geri dönülecek yerde (ahirette) sevab ve bol ecir vadi/sözü/müjdesi bakımından zayıf kimsenin muhkem (sağlam, apaçık

[2515] Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde bu vakfiye ile ilgili genel bilgiler bulunmakta ancak belge bulunmamaktadır. Belge önce Tokat Müzesine sonra da 08/07/1940 tarihinde Ankara Etnografya Müzesi'ne devredilmiş olup müzede 842/245 kayıt numarası ile kayıt altına alınmıştır.
[2516] Belgenin en üstünde yaklaşık bir satırlık bir not var ancak çok yıprandığı ve silindiği için okunmuyor.
[2517] Muhakkik: Mârifet ve keşif yoluyla varlıkların, meselelerin hakîkatini bilme seviyesine erişen kimse.

anlaşılan) kitabındaki ve anlaşılan/bilinen hitabındaki kesin hükme sarılarak yaptığı vakfın, habsin ve tasadduğun ifadesidir (hatırasıdır).

(2) Halis (samimi) bir niyet ve içten bir hayır (hasenat) yapma arzusu ile vakfetti. Niksar şehrine bağlı, sınırları; Fenariye'ye, Düsâri Köyü'ne, Dikmetaş'a (Değmetaş'a), Meydan Kuyusu'na, Karacakaya'ya (Kırcakaya'ya), Kuşaklıtaş'a Çatkara'ya, Büyük Haçpazar'a (Hacıpazar'a) ve Küçük Haçpazar'a (Hacıpazar'a) ve Bisari Köyüne kadar olan Fidi -Allah her türlü helak ve hezimetten korusun- şeklinde ifade edilen köyün tamamını, az olsun çok olsun, haricinde (dışında) veya dahilinde (içinde) olsun tüm sınırları, hakları, tabileriyle (tabi bölgeleriyle) ve eklentileriyle yarısı kendisine (Şemseddin Âhi Ahmed b. Doğanşah Nahcivanî'ye) nispet edilen ve adı geçen mevkuf (vakfedilen) Fidi Köyü'nde bina edilmiş olan zaviyenin, (diğer) yarsını da (yine) kendisine (Şemseddin Âhi Ahmed b. Doğanşah Nahcivanî'ye) nispet edilen ve korunmuş Niksar şehrinde bina edilmiş olan zaviyenin maslahatına (yararına) tasadduk etti ve onayladı/doğruladı.

(3) Adı geçen mevkufun (vakfedilen şeyin) üç hissesinden birini (üçte birini), Fidi Köyü'nde inşa edilen zaviyeye, (ikinci) üçte birini (korunmuş) Niksar'da inşa edilen zaviyeye (son) üçte birini de mütevelliye verdi (ayırdı). Tevliyeyi, kendisi hayatta olduğu müddetçe kendisine, sonra kuşaktan kuşağa, nesilden nesile çocuklarına ve çocuklarının çocuklarına (torunlarına) verdi (ayırdı). -Allah korusun- nesilleri kesilirse tevliye, Niksar şehrinde hâkim olan kişinin olur. Sahih (geçerli), şer'i (dine, kanuna uygun) bir vakıf, açık, yürürlükte olan, ebedî ve sonsuz bir habs (vakıf) olarak (vakfetti[2518]). Satılamaz, hibe edilemez, rehin verilemez, üç (3) seneden fazla kiraya verilemez, değiştirilemez, bozulamaz, herhangi bir gerekçe veya sebeple mülk edinilemez, yeryüzüne ve onun üzerindekilere, vârislerin en hayırlısı olan Allah vâris oluncaya kadar miras bırakılamaz.

(4) Allah'a ve ahiret gününe inanan; sultan, kadı, hakim, fakih veya mütevelli hiç kimseye bu vakfiyeyi (vakfı) bozmaya, değiştirmeye çalışması, fâsid bir te'vil (yorum), süslü ve güzel (gösterilen) boş (abes) şeylerle hükmünü ortadan kaldırmaya ve dönüştürmeye kastetmesi helal olmaz. Kim bunu yaparsa veya bilerek tasarlarsa, "Allah'a temiz bir kalple gelenler dışında malın da çocukların da fayda vermeyeceği

[2518] Bu ibare (وقف) belgede yok ancak siyak-sibak ve mana açısından olmasının daha doğru olacağını düşünerek hem metne hem de tercümesine parantez içerisinde ekledik.

günde”[2519] ve zalimin az veya çok (yaptıklarının karşılığını) bulacağı günde, (Allah) onu hesaba çeker, karşılığını verir ve yaptığı kötü eylem/davranış üzerine ona savaş açar. “Onu işittikten sonra kim değiştirirse günahı, yalnızca onu değiştirene ait olur. Allah her şeyi işitir, her şeyi bilir.”[2520] Allah’ın, meleklerin ve tüm insanların laneti onun üzerine olsun.

(5) Müslüman hakimlerden (Müslümanların hakimlerinden) şeri’ yönden hükmü muteber bir hâkim vakfiyenin geçerliliğine (doğruluğuna) hükmetti ve uyguladı. Onun hükmüne hükmün verildiği mecliste güvenilir ve adaletli kimselerden hazır bulunanlar şahitlik etti.

(6) Bu (hüküm, vakfiye) altı yüz doksan senesinin Şevval (ayının) ortalarında (11. ve 20. günleri arasında) yürürlüğe girdi.

(7) (Vakfa/vakfiyeye şahitlik edenler): Ahmed b. Ali (hükmün, vakfiyenin) sabitliğine (gerçekleştiğine) şahitlik eder. Ve hattı (yazıyı) tahrir etti (yazdı, kaydetti). / Hüseyin b. Hemam (hükmün, vakfiyenin) sabitliğine (gerçekleştiğine) şahitlik etti ve kendi yazısıyla/eliyle yazdı. / Muhtesib[2521] Muhammed b. Ahmed (hükme, vakfiyeye) şahitlik eder. / Hâfız Muhammed b. Mahmud (vakfiyenin) içindekilere şâhitlik etti. / Ahmed b. Yusuf (hükmün, vakfiyenin) sabitliğine (gerçekleştiğine) şahitlik etti. / Muhammed b. İsa b. Ahmed (hükmün, vakfiyenin) sabitliğine (gerçekleştiğine) şahitlik etti. / Ebü’l-Fazl b. Ömer el-Kazvînî (hükmün, vakfiyenin) içindekilere şahitlik etti. / Ali b. İsmail şahitlik eder (etti). / Yusuf b. Hüseyin (hükmün, vakfiyenin) içindekilere şahitlik eder (etti) ve kendi yazısıyla/eliyle yazdı. / Hüseyin b. Ali es-Sivâsî buna (bu vakfiyeye, bu hadiseye) şahitlik etti.

[2519] Şuara Suresi 26/88-89.
[2520] Bakara Suresi 2/181.
[2521] İslâm hukūkunda bir kasaba veya şehir halkının şer’î emir ve yasaklara uymasını sağlamakla görevli olarak çarşı ve pazarı kontrol eden, ticârî dâvâlara ve bâzı amme dâvâlarına bakan belediye zâbıta memuru, ihtisap ağası, ihtisap emîni, şehremîni.

4.11.2.3. Vakfiye[2522] Metni:

[2523].....

(1) هذا[2524] الكتاب[2525] ذكر[2526] لوقف و حبس و تصدق به ملك المشايخ[2527] سلطان العارفين ملاذ المحققين جامع المحاسن[2528] و المحامد باني الخيرات صاحب الفتوة و المروة شمس الدين[2529] اخي أحمد بن طغنشاه[2530] المعروف بالنحجوان[2531] ادام الله إقباله و أبّد جلاله ابتغاءً لمرضات الله تعالى و طلبًا لثوابه و هربًا من أليم عذابه و ويل عقابه و تمسكًا بما نص في محكم كتابه و معلوم/مفهوم[2532] خطابه من له ضعيف للثواب[2533] في المآب و وعد الأجر الكريم إذ قال عزّ اسمه "اِنَّ الْمُصَّدِّقِينَ وَالْمُصَّدِّقَاتِ وَاَقْرَضُوا اللهَ قَرْضاً حَسَناً يُضَاعَفُ لَهُمْ وَلَهُمْ اَجْرٌ كَرِيمٌ"[2534] و قال رسول الله صلّى الله عليه و سلّم "إذا مات ابن آدم انقطع عمله إلا عن ثلث صدقة جارية و علم ينتفع به و ولد صالح يدعوا له بالخير."[2535]

(2) فوقف على[2536] نية خالصة و رغبة[2537] في المبرات[2538] صادق و تصدق جميع القرية المدعوة فيدي من اعمال مدينة نكسار حميت عن البوار و الانكسار حدودها ينتهي إلى فناري و إلى قرية دوساري و إلى دكمه طاش و إلى بئر ميدان و إلى قرجه قيا و إلى قوشاقلو طاش و إلى جات (جلت) قرا و إلى حاچپازار كبير و

[2522] Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde bu vakfiye ile ilgili genel bilgiler bulunmakta ancak belge bulunmamaktadır. Belge önce Tokat Müzesine sonra da 08/07/1940 tarihinde Ankara Etnografya Müzesi'ne devredilmiş olup müzede 842/245 kayıt numarası ile kayıt altına alınmıştır.

[2523] Belgenin en üstünde yaklaşık bir satırlık bir not var ancak çok yıprandığı ve silindiği için okunmuyor.

[2524] Belgede burada yazan kelimeyi silik olduğu için okuyamadık ancak M. Zeki Oral bu şekilde okumuştur. M. Zeki Oral; "Selçuklu Devri Vesikaları Ahi Ahmed Nahcivanî Vakfiyesi", s.57.

[2525]Belgede burada yazan kelimeyi silik olduğu için okuyamadık ancak M. Zeki Oral bu şekilde okumuştur. M. Zeki Oral, "Selçuklu Devri Vesikaları Ahi Ahmed Nahcivanî Vakfiyesi", s.57.

[2526] Belgede burada yazan kelimeyi silik olduğu için okuyamadık ancak M. Zeki Oral bu şekilde okumuştur. M. Zeki Oral, "Selçuklu Devri Vesikaları Ahi Ahmed Nahcivanî Vakfiyesi" s.57.

[2527] M. Zeki Oral buradaki kelimeyi (المال الحلال) şekilde okumuştur ancak belgedeki yazım (المشايخ) şeklinde okunmaya daha uygun olduğu için bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.

[2528] Belgede burada yazan kelimeyi silik olduğu için okuyamadık ancak M. Zeki Oral bu şekilde okumuştur. M. Zeki Oral, "Selçuklu Devri Vesikaları Ahi Ahmed Nahcivanî Vakfiyesi" s.57.

[2529] Belgede burada yazan kelimeyi silik olduğu için okuyamadık ancak M. Zeki Oral bu şekilde okumuştur. M. Zeki Oral, "Selçuklu Devri Vesikaları Ahi Ahmed Nahcivanî Vakfiyesi" s.57.

[2530] Belgede burada yazan kelimeyi silik olduğu için okuyamadık ancak M. Zeki Oral bu şekilde okumuştur. M. Zeki Oral, "Selçuklu Devri Vesikaları Ahi Ahmed Nahcivanî Vakfiyesi", s.57.

[2531] Belgede burada yazan kelimeyi silik olduğu için okuyamadık ancak M. Zeki Oral bu şekilde okumuştur. M. Zeki Oral, "Selçuklu Devri Vesikaları Ahi Ahmed Nahcivanî Vakfiyesi" s.57.

[2532] Silik olduğu için tam olarak okunamıyor ancak bu iki şekilde okunmaya uygundur.

[2533] Biz bu şekilde okuduk ancak M. Zeki Oral (للنواب) şeklinde okumuştur. Kanaatimizce bizim yazdığımız siyak-sibak ve mana açısından daha doğrudur.

[2534] Hadid Suresi 57/18.

[2535] Müslim, Vasiyyet 1; Ebû Dâvûd, Vasâya 14; Tirmizi, Ahkâm 36; Nesâî, Vasâyâ 8.

[2536] Belgede bu ibare (عن) şeklinde yazılmış ancak (على) şeklinde olmasının daha doğru olacağını düşünerek bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.

[2537] Belgede burada yazan kelimeyi silik olduğu için okuyamadık ancak M. Zeki Oral bu şekilde okumuştur. M. Zeki Oral" "Selçuklu Devri Vesikaları Ahi Ahmed Nahcivanî Vakfiyesi", s.58.

[2538] Belgede burada yazan kelimeyi silik olduğu için tam okunmamaktadır ancak M. Zeki Oral (المبرات) şekilde okumuştur. Metne baktığımızda ise (في المبرات) şeklinde olmasının daha doğru olacağını düşündüğümüz için bu şekilde yazdık ve tercüme ettik. M. Zeki Oral, "Selçuklu Devri Vesikaları Ahi Ahmed Nahcivanî Vakfiyesi", s.58.

إلى حاچپازار صغير و إلى قرية پيساري بعامة حدودها و حقوقها و توابعها و لواحقها داخلًا و خارجًا من القليل[2539] و الكثير[2540] نصفها على مصالح الزاوية المنسوبة إليه المبنية في قرية فيدي الموقوف المذكور و نصفها على الزاوية المنسوب إليه المبنية في محفوظة نكسار.

(3) و جعل على الموقوفة المذكورة اثلاثًا ؛ ثلثً للزاوية المبنية في قرية فيدي و ثلثًا للزاوية المبنية في محفوظة نكسار و ثلثًا للمتولي. و جعل التولية لنفسه ما دام في قيد الحيوة ثم لاولاده و اولاد اولاده بطنًا بعد بطن و نسلًا بعد نسل. فإذا انقرضوا العياذ بالله يكون التولية لمن يكون حاكمًا في مدينة نكسار. (وقف)[2541] وقفًا صحيحًا شرعيًا و حبسًا صريحًا مرعيًا مؤبدًا مخلدًا بحيث لا يباع و لا يوهب و لا يرهن و لا يؤجر أكثر من ثلث سنين و لا يستبدل و لا يتلف و لا يملك بوجه من الوجوه و سببًا من الاسباب و لا يورث إلى أن يرث الله الارض و من عليها و هو خير الوارثين.

(4) لا يحل لاحد يؤمن بالله و اليوم الآخر من سلطان و قاض و حاكم و وال أو فقيه أو متولي أن يسعى في ابطال هذه الوقفية و تبديلها و يقصد في نسخها و تحويلها بتأويل فساد و اباطيل مزخرفة و منمقة[2542] فمن يفعل ذلك أو صمم العرف عليه فالله حسيبه و مجازيه و على سوء صنيعه محاربه "يَوْمَ لَا يَنْفَعُ مَالٌ وَلَا بَنُونَ ۙ *اِلَّا مَنْ اَتَى اللّٰهَ بِقَلْبٍ سَلِيْمٍ"[2543]. يوم يوجد الظالم بالقليل و الكثير "فَمَنْ بَدَّلَهُ بَعْدَ مَا سَمِعَهُ فَاِنَّمَا اِثْمُهُ عَلَى الَّذِيْنَ يُبَدِّلُوْنَهٗ ۗ اِنَّ اللّٰهَ سَمِيْعٌ عَلِيْمٌ"[2544] و عليه لعنة الله و الملائكة و النلس اجمعين.

(5) و قد حكم و قضى بصحة الوقفية حاكم من حكام المسلمين نافذ الحكم مناول[2545] شرعي[2546] و أشهد على حكمه من حضر مجلس حكمه من العدول و الثقات

(6) و جرى ذلك في اواسط شوال سنة تسعين و ستمائة.

(7) (شهود الحال): يشهد ثبوتا أحمد بن علي و حرر بخطه / شهد على ثبوته حسين بن همام[2547] و كتب بخطه / يشهد به محمد بن أحمد المحتسب / شهد بما فيه محمد بن محمود الحافظ / شهد على ثبوته أحمد بن

[2539] Belgede burada yazan kelimeyi silik olduğu için okuyamadık ancak M. Zeki Oral bu şekilde okumuştur. M. Zeki Oral, "Selçuklu Devri Vesikaları Ahi Ahmed Nahcivanî Vakfiyesi", s.58.

[2540] Belgede burada yazan kelimeyi silik olduğu için okuyamadık ancak M. Zeki Oral bu şekilde okumuştur. M. Zeki Oral, "Selçuklu Devri Vesikaları Ahi Ahmed Nahcivanî Vakfiyesi" s.58.

[2541] Bu ibare belgede yok ancak siyak-sibak ve mana açısından olmasının daha doğru olacağını düşünerek hem metne hem de tercümesine parantez içerisinde ekledik.

[2542] Bu kelime tam olarak okunamamakta olup M. Zeki Oral (ممونت) şeklinde okumuş ancak siyak-sibak ve mana açısından (منمقة) şeklinde okunmasının daha doğru olacağını düşündüğümüz için bu şekilde yazdık ve tercüme ettik. Belgede burada yazan kelimeyi silik olduğu için okuyamadık ancak M. Zeki Oral bu şekilde okumuştur. M. Zeki Oral, "Selçuklu Devri Vesikaları Ahi Ahmed Nahcivanî Vakfiyesi ", s.58.

[2543] Şuara Suresi 26/88-89.

[2544] Bakara Suresi 2/181.

[2545] Belgede burada yazan kelimeyi silik olduğu için okuyamadık ancak M. Zeki Oral bu şekilde okumuştur. M. Zeki Oral, "Selçuklu Devri Vesikaları Ahi Ahmed Nahcivanî Vakfiyesi", s.59.

[2546] Belgede burada yazan kelimeyi silik olduğu için okuyamadık ancak M. Zeki Oral bu şekilde okumuştur. M. Zeki Oral, "Selçuklu Devri Vesikaları Ahi Ahmed Nahcivanî Vakfiyesi", s.59.

[2547] Belgede burada yazan kelimeyi olarak okuyamadık ancak M. Zeki Oral bu şekilde okumuştur. M. Zeki Oral. "Selçuklu Devri Vesikaları Ahi Ahmed Nahcivanî Vakfiyesi", s.59.

يوسف / شهد على ثبوته محمد بن عيسى بن أحمد / شهد بما فيه بمضمونه ابو الفضل بن عمر القزويني / يشهد علي بن اسماعيل / يشهد بما فيه يوسف بن حسين كتبه بخطّه / شهد بذلك شيخ حسن بن علي السواسي

4.11.2.4. Vakfiye[2548] Değerlendirme:

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde bu vakfiye ile ilgili genel bilgiler bulunmakta ancak belge bulunmamaktadır. M. Zeki Oral, vakfiye belgesini 1932 yılında Tokat'ın Erbaa ilçesine bağlı Fidi Köyü'ndeki (günümüzdeki ismiyle Akça Köy'deki)[2549] mütevelliler elinde görmüş ve onun vesilesiyle belge önce Tokat Müzesine sonra da 08/07/1940 tarihinde Ankara Etnografya Müzesi'ne devredilmiş olup müzede 842/245 kayıt numarası ile kayıt altına alınmıştır[2550]. Halen bu müzede muhafaza edilen belge 0,94x0,19m. ebatlarında koyu sarımtırak renkli bir kağıda 46 satır halinde düzenlendiği görülmektedir. Selçuklu neshi[2551] ve siyah mürekkeple yazılmış olan belgenin sol tarafı boydan boya yıpranmış ise de yazıları silinmemiştir. Ancak baş tarafındaki tevki yazı tamamen, birinci satırı da kısmen silinmiştir. Alelade bakımsız ahşap bir çerçeve ile çerçevelenmiştir.

Vakfiyede vâkıfın ismi "Nahcivanî diye meşhur (bilinen) Şemseddin Âhi Ahmed b. Doğanşah" şeklinde geçmektedir. Vakfiyede Ahi Ahmed'in lakabı yazıldığı halde babasının adı sadece Doğanşah olarak yazılmış, görevi, mesleği vb. bilgi yazılmamıştır. Vâkıfın babasının Ebu Müslim Horasanî oğlu ve Abbasîlerin Nahcivan valisi Muaz evlâdından olduğunu söylüyorlarsa da başka bilgi ve delillileri yoktur[2552]. Vakfiyenin "Altı yüz doksan senesinin (690) Şevval (ayının) ortalarında (11. ve 20. günleri arasında) (H. 11-20.10.690)"[2553] yürürlüğe girdiği kaydedilmiş olup bu da takriben H. 10-20.10.690 M. 06-16.10.1291 tarihlerine ve II. Mesud dönemine tekabül etmektedir. Mevkufun-aleyh, vâkıfın kendisine (Şemseddin Âhi Ahmed b. Doğanşah Nahcivanî'ye) nispet edilen iki zaviye olup bunlardan birinin Fidi Köyü'nde (Tokat'ın Erbaa ilçesine bağlı Akça Köy'de) diğerinin de Niksar (Tokat'ın ilçe) merkezde bulunduğu anlaşılmaktadır. Mevkuf ise Niksar şehrine bağlı Fidi Köyü (Akça Köy)

[2548] Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde bu vakfiye ile ilgili genel bilgiler bulunmakta ancak belge bulunmamaktadır. Belge önce Tokat Müzesine sonra da 08/07/1940 tarihinde Ankara Etnografya Müzesi'ne devredilmiş olup müzede 842/245 kayıt numarası ile kayıt altına alınmıştır.
[2549] Vakfiyede/belgede "Fidi Köyü" olarak belirtilen köy günümüzde Tokat'ın Erbaa İlçesi'ne bağlı olup ismi de "Akça Köy"dür.
[2550] M. Zeki Oral, "Selçuklu Devri Vesikaları Ahi Ahmed Nahcivanî Vakfiyesi", s.57.
[2551] M. Zeki Oral, "Selçuklu Devri Vesikaları Ahi Ahmed Nahcivanî Vakfiyesi", s.57.
[2552] M. Zeki Oral, "Selçuklu Devri Vesikaları Ahi Ahmed Nahcivanî Vakfiyesi ", s.64.
[2553] Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'ndeki kayıtta H. 20.10.690 şeklinde tarihlendirilmiştir. VGMA Defter No: 2157-0 / Sayfa No: 135 / Sıra No: 101.

olup vâkıf köyün yarısını Fidi Köyü'ndeki zaviyesine, diğer yarısını da Niksar'da yaptırdığı zaviyeye vakfetmiştir. Ayrıca köyün gelirinin üçte biri, Fidi Köyü'nde (Akça Köy'de) bulunan zaviyeye, üçte biri Niksar'da bulunan zaviyeye, diğer üçte biri de mütevelliye ayrılmıştır. Tevliye görevi, kendisi hayatta olduğu müddetçe kendisine, kendisinden sonra da nesilden nesile çocuklarına ve torunlarına, onların nesilleri kesilirse de Niksar şehrinde hâkim olarak görev yapan kişiye tevdi edilmiştir.

Vakfiyede zaviye ile ilgili bilgi verilmemiş olup günümüzde de bu yapıdan bir eser kalmamıştır. Köyde zaviye/tekke niteliğinde bir bina ve türbe varsa da yakın dönemde inşa edilmiş ve kayda değer mimarî özelliği olmayan bir binadır. Niksar Ahi Ahmed Nancivânî Zâviyesi ile ilgili olarak vakfiyede Niksar'ın merkezinde bulunduğu belirtilmekte ancak yeri, konumu, mimarisi vb. konularda herhangi bir bilgi verilmemektedir.

Vakfiyede geçen Fenariye, Düsâri Köyü, Dikmetaş (Değmetaş), Meydan Kuyusu, Karacakaya (Kırcakaya), Kuşaklıtaş, Çatkara, Büyük Haçpazar (Hacıpazar) ve Küçük Haçpazar (Hacıpazar) ve Bisari Köyü gibi yer isimleri geçmektedir. Ancak bu köylerin ve mevkilerin günümüzde tekabül ettiği alanlar kendilerine verilen isimlerle paralel olarak değerlendirilip tarihi, kültürel, arkeolojik ve antropolojik olarak derinlemesine incelenmelidir. Fakat çalışmamızın çerçevesini aşacağı için sadece isimlerini vermekle yetindik.

4.11.3. Tokat Sulusaray Malum Seyyid Zaviyesi (Cami ve Türbe)[2554]

4.11.3.1. Mimari:

Vakfiyede, Şeyh Ömer Seydî b. Şeyh İsmail'in (Seyid[2555] Ömer'in) inşa ettiği zaviyenin maslahatı için ve Emir Âhi Mesud b. Muhammed b. Alınmış Sanlu'nun bir vakıf tesis ettiği belirtilmektedir. Mevkuf da "Tokat şehrine bağlı Artuk Âbâd'da bulunan, ……. diye isimlendirilen köyün tamamını" olarak belirtilmektedir. "Artuk Âbâd" günümüzde Artova diye bilinen ilçedir ancak köyün ismi çok iyi okunamadığı için neresi olduğu ve dolayısıyla da bu köyde inşa edildiği anlaşılan zaviyenin neresi olduğu vakfiyeden anlaşılamamaktadır. Vakfiyeyi değerlendirdiğimiz bölümde daha ayrıntılı olarak izah edeceğimiz üzere bu zaviyenin Tokat'ın Sulusaray ilçesine bağlı Malum Seyit Tekke Köyü'nde bulunan, günümüzde cami olarak kullanılıp bitişiğinde bir türbenin de bulunduğu Tekke Camii veya Merkez Camii de denilen yapının vakfiyede belirtilen zaviye olduğu kanaatindeyiz. Bu nedenle burada vakfiyede belirtilen mevkufun aleyh olarak değerlendirdiğimiz Malum Seyit Tekke Köyü'ndeki yapı ile ilgili bilgi vereceğiz. Bununla birlikte zaviyenin/caminin (Foto. 242) bulunduğu Malum Seyit Tekke Köyü günümüzde Dutluca Köyü olarak isimlendirilmektedir.

Yapının doğusunda yer alan avlu duvarındaki kitabede: "Ahmed Ağa hayrı makbul ide Rabb-i kerîm / Vâlidesi Şerife Hatun rûhuna nesîm / Ehl-i irfan hâdimi mücerrem didi tarihini / Fevziyâ olsun … cennete … el nâim 1190 (1776)." (Foto. 243) yazılıdır.

Sivas Mufassal Defteri'nde 1574 tarihli arşiv kaydında o dönemde Tokat'ın Artukabad Kazası'na yani Artova İlçesi'ne bağlı olan zaviyeye tuz gelirlerinden pay ayrıldığı kaydedilmiştir[2556]. Bu arşiv kaydından yapının kitabedeki tarihten çok önceleri de aktif olarak kullanıldığı ve kitabenin de ya onarım kitabesi ya da avlunun yapımı ile ilgili bir kitabe olma olasılığını kuvvetlendirmektedir.

Yapının kapısı güneydoğu köşesindedir (Foto. 244). Kapıdan girince bir sofa bulunmaktadır (Foto. 245). Sofada caminin harimine geçişi sağlayan basık yuvarlak kemerli bir kapı (Foto. 246) ve yukarıya yani kadınlar mahfiline çıkışı sağlayan

[2554] Vakfiyenin bu yapıya ait bir olup olmadığı kesin olarak vakfiyeden anlaşılmamaktadır. Ancak vakfiyeden ve çevre araştırmalarından hareketle kuvvetle muhtemel bu esere ait bir vakfiye olduğu kanaati hasıl olmuştur.
[2555] Hz. Peygamber'in soyundan gelen.
[2556] Sivas Mufassal Defteri, 1574, C. 2, s. 240.

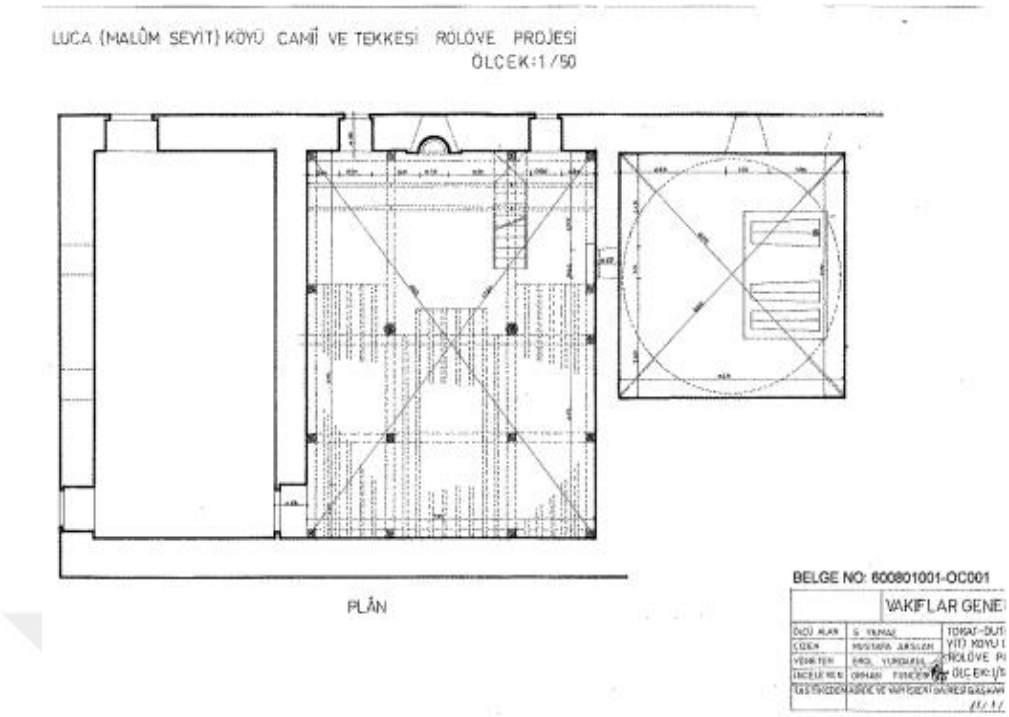
merdivenler yer almaktadır. Sofanın kuzey batı duvarında yer alan kapıdan caminin harim kısmına girilmektedir. Sofanın doğudaki duvarında yukarıda dört adat büyük altta ise üç adat küçük pencere bulunmaktadır.

Cami hariminin çatısını taşıyan ahşap direkler harimi üçe bölmekte ve dolayısıyla cami mihraba dik uzanan üç sahınlı bir plana sahip olmaktadır (Çizim 33). Ortadaki sütunlar yuvarlak duvara bitişik olanlar ise kare formludur (Foto. 247). Ahşap sütunların kaidelerinin birçoğu devşirmedir (Foto. 248). Harimin doğusunda ahşap sütunlarla taşınan ve ahşap korkuluklarla sonlandırılan kadınlar mahfili yer almaktadır. Caminin minberi, mihraba göre daha eski görünmekle birlikte her ikisi de yakın dönemlere aittir.

Günümüzde cami olarak kullanılan zaviyenin beden duvarlarında genel olarak moloz taş kısmen de kesme taş kullanılmış ve doğu cephesi tamamen güney cephesinin de üst kısımları sıvanmış ve beyaza boyanıştır. Beden duvarlarında devşirme malzemeler de kullanılmıştır (Foto. 249). Yapı güney cephesinde beş kuzey cephesinde de bir adet pencere ile aydınlatılmaktadır. Caminin üst örtüsü ahşap kırma çatı olup kiremit kaplamadır.

Yapının batısında yer alan kare planlı türbeye geçiş ise harimin batı duvarında bulunan dikdörtgen formunda pencere benzeri küçük bir kapı ile sağlanmaktadır (Foto. 252). Türbenin içerisinde üç adet ahşap sanduka yer almaktadır (Foto. 253). Mezarlar, Malum Seyyid'e, hanımına ve gelinine aittir. Türbede sadece güney cephede küçük mazgal bir pencere bulunmaktadır. Türbe moloz taşla inşa edilmekle birlikte köşelerde kesme taş kullanılmıştır. Kubbesi de tuğla örgüdür. Günümüzde yapının üzeri kırma çatı ve kiremitle korunmaktadır.

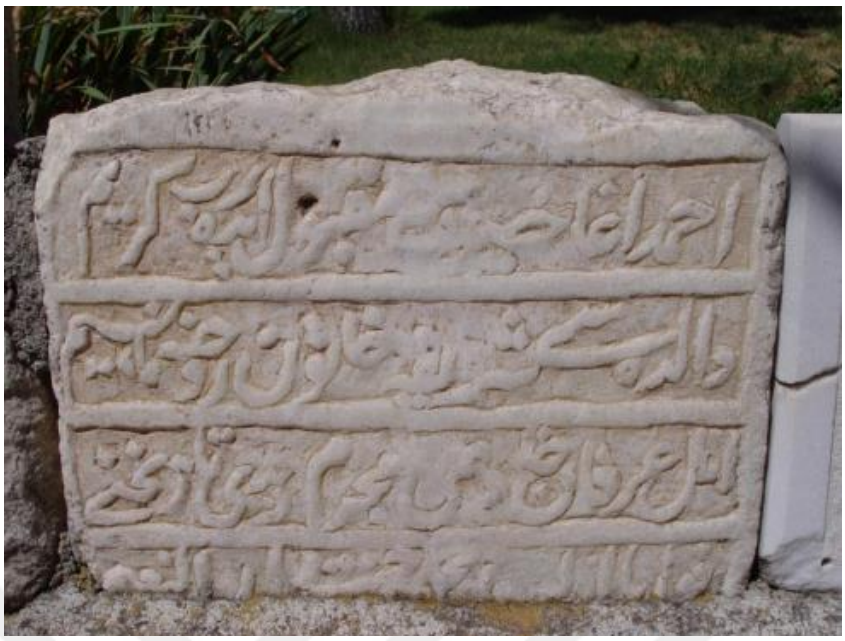
Zaviye/cami genel hatlarıyla doğu-batı eksenli dikdörtgen bir plana sahiptir. Ancak sadece harim kısmını dikkate aldığımızda ise kuzey güney eksenli dikdörtgen bir plana sahiptir (Çizim 33). Yapının cephe sistemi sade bir görünüme sahiptir. Güneydoğu köşede orijinal olmayıp sonradan yapıya ilave edilen tuğla malzeme ile inşa edilen kare kaideli, silindirik gövdeli ve tek şerefeli minare yer almaktadır. Bahçesinde bir sütun (Foto. 251) ve güneyde yer alan avluda da 1776 yılındaki onarım zamanında yapılmış olan bir adet şadırvan (Foto 250) bulunmaktadır.

Çizim 33: Tokat Sulusaray Malum Seyyid Tekke Köyü Camii (Zaviye ve Türbe) Planı (VGMA)

Fotoğraf 242: Tokat Sulusaray Malum Seyyid Tekke Köyü Camii (Zaviye ve Türbe) Genel Görünüş

Fotoğraf 2243: Tokat Sulusaray Malum Seyyid Tekke Köyü Camii (Zaviye ve Türbe) Avlu Duvarındaki Kitabe

Fotoğraf 244: Tokat Sulusaray Malum Seyyid Tekke Köyü Camii (Zaviye ve Türbe) Girişi

Fotoğraf 245: Tokat Sulusaray Malum Seyyid Tekke Köyü Camii (Zaviye ve Türbe) Giriş Sofası

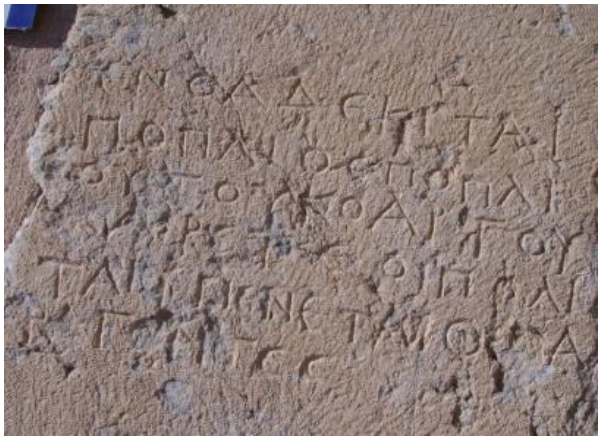

Fotoğraf 246: Tokat Sulusaray Malum Seyyid Tekke Köyü Camii (Zaviye ve Türbe) Harim Giriş Kapısı

Fotoğraf 247: Tokat Sulusaray Malum Seyyid Tekke Köyü Camii (Zaviye ve Türbe) Harim Genel Görünüş

Fotoğraf 248, 249: Tokat Sulusaray Malum Seyyid Tekke Köyü Camii (Zaviye ve Türbe) Devşirme Malzeme Örnekleri (Sütun Kaidesi (sol) ve Mezar Steli (sağ)

Fotoğraf 250, 251: Tokat Sulusaray Malum Seyyid Tekke Köyü Camii (Zaviye ve Türbe) Şadırvanı (sol) ve Bahçesindeki Sütun (sağ)

Fotoğraf 252, 253: Tokat Sulusaray Malum Seyyid Tekke Köyü Camii (Zaviye ve Türbe) Türbe Kapısı (sol) ve Türbe İçerisindeki Sandukalar (sağ)

Fotoğraf 254: Tokat Sulusaray Malum Seyyid Tekke Köyü Camii (Zaviye ve Türbe) Genel Görünüş (VGMA)

4.11.3.2. Vakfiye[2557] Tercümesi:

(1) İşbu vakfiye 29 Recep ……. tarihinde ortaya çıkan yüce irade (Padişah emri) mucibince/gereği kaydolmuştur.[2558] (1851/2/3) Tokat.

(2) Yerleri ve gökleri yaratan, çekirdeği ve tohumu yarıp çıkartan, havadaki kuşların rızkını veren Allah'a hamd olsun. İnsanların önderi/efendisi Hz. Muhammed Mustafa'ya (SAV) ve hidayet rehberleri olan âline (ailesine) salat (dua, rahmet) olsun. Asıl meseleye gelince…

(3) Saygıdeğer/yüce gönüllü emir Emir Âhi Mesud b. Muhammed b. Alınmış Sanlu sâfî/temiz/hâlis bir kararla/azimle Allah-u Teala (rızası) için vakfetti. Dünya aldanma yurdudur, mutluluk yurdu değildir. Tatlısı acıdır, …… …… ve ahiretin tarlasıdır. "İnsan ancak çabasının sonucunu elde eder. Ve çabasının karşılığı ileride mutlaka görülecektir."[2559] İnsanoğlu öldüğü zaman, bütün amellerinin sevabı da sona

[2557] VGMA Defter No: 990-0 / Sayfa No: 22 / Sıra No: 18. Vakfiyenin bu yapıya ait bir olup olmadığı kesin olarak vakfiyeden anlaşılmamaktadır. Ancak vakfiyeden ve çevre araştırmalarından hareketle kuvvetle muhtemel bu esere ait bir vakfiye olduğu kanaati hasıl olmuştur. Geniş izahat için vakfiyeyi değerlendirdiğimiz bölüme bakılabilir.
[2558] Bu bölüm belgenin üstüne Osmanlı Türkçesi ile not düşülmüştür.
[2559] Necm Suresi 53/39-40.

erer. Şu üç şey bundan müstesnadır: Sadaka-i câriye, istifade edilen ilim, kendisine dua eden hayırlı evlat.[2560]

(4) "Allah'a temiz bir kalple gelenler dışında malın da çocukların da fayda vermeyeceği günde"[2561] azamet sahibi olan Allah'ın rızasını kazanmak amacıyla, bol olan affını talep ederek, acıklı azabından kaçınarak en hâlis niyet ve en temiz ……. ile ona (o mülke) sahip olduğundan bu vakfiye ortaya çıkıncaya kadar onun (o mülkün) kendisinin hakkı, mülkü, elinde ve tasarrufu altında olduğu sabit olduktan sonra Tokat -her türlü bela ve afetten muhafaza olunsun- şehrine bağlı Artuk Âbâd'da (Artova) bulunan, ……. diye isimlendirilen köyün tamamını (vakfetti). (Bu köy), birincisi; Selis (Güzelbeli) ve Tahmidle köylerine bitişen; ikincisi; Deveci, Yalka(?), Kızıl Elma Beli (Kızılelma) ve Kara Balık Hisarı'nın (Balık Hisar) Namazlığı ……. dan gelen yol, Beğdeli …… ve Taş Köprü'ye vâsıl olan; üçüncüsü, Artuk (Âbâd) Yolu diye isimlendirilen, Oyer ve Bağ Mezraları'nı ayıran yol önünde yola ayrılan Kumlu Dere'den varır ve Bağlarkaya tarafı şehir tepesinden, yakasından, Danişmend Veli (Ahmed Danişmend), ve …… Ateşbeli Mezrasın'dan, Sırlıktan, dağın tepesinden, Yıl Pınar'dan Çeme (Çime) …… inip Yakacık'tan, Kamı(a)ş Gölü'nün (Kamış Gölü) kenarından Salsaray Köyüne, ...……. ortası büyük …… Kara Yataklı Kaya tarafı yoluna varan (ulaşan); dördüncüsü de içine Sayfo(u)l Köyü, …… Köyü, Güllük Mezrası, A(e)yranca Mezrası, Nâsır Mezrası, Aydoğdu …… Mezrası, Kilise Mezrası, Kazancı ve Karayatak (Karabatak) mevkileri dahil olup Tarı(i)kça derununa/içine varıp (varır)[2562] dere boyu E(a)lyakuz Suyu, Alişîr …… karıştığı yerden, Alişîr deresinden çıkıp Karakaya'ya varıp Karkın Köyü mezrasından, Bozkayalar'a varıp Eğrialan'dan Tahmidle Köyü'ne ulaşan sınırlarla çevrilidir/sınırlıdır.[2563] (Belirtilen bu mevkufu) tüm sınırları, hakları, yolları, müştemilatı, eklentileri, ilaveleri, verimli ve verimsiz arazileri, meyveli ve meyvesiz ağaçları, kanalları, arkları, dağları, patikaları, tepeleri, platoları, sulak yerleri, düzlükleri, odun toplama yerleri, ot toplama yerleri, kuyuları, nehirleri, evleri, meskenleri, mekânları, dâhili ve harici, belirtilen belirtilmeyen, yazılan yazılmayan bütün hakları ile gelen gidene hizmet etmesi için şeyh/üstad, zâhid, âbid, takva sahibi, şeyhlerin övünç vesilesi, fakirlerin ve miskinlerin hizmetkârı, dinin ve milletin

[2560] Müslim, Vasiyyet 14. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Vasâya 14; Tirmizi, Ahkâm 36; Nesâî, Vasâyâ 8.
[2561] Şuara Suresi 42/88-89.
[2562] Metinde üçüncu sınırı açıklayan kısma toplu bir mana verilemediği için bu şekilde bir tercüme yapmak zorunda kaldık.
[2563] Vakfiye Arapça olmakla birlikte altını çizdiğimiz kısım Osmanlı Türkçesi ile yazılmıştır.

aydınlığı Ömer Seydî b. Şeyh İsmail'in –(Allah) bereketini/nimetini/saadetini devam ettirsin- adı geçen köyde inşa ettiği zaviyenin maslahatına/yararına bir vakıf olarak vakfetti, habs etti, ebedi kıldı, hayır olarak verdi.

(5) (Vâkıf, vakıf yapan kişi), adı geçen zaviyeye, Seyyid Ömer'in erkek çocuklarının sonra onun çocuklarının çocuklarının nesilleri devam ettiği sürece, önceliğin en sâlih (evlatta olması şartıyla) göbekten göbeğe (nesilden nesile) şeyh olmasını, adı geçen zaviyenin hizmetinden (hizmet yerine getirildikten sonra) arta kalanlar şeyhlik hakkı olmasını, erkek çocukların nesli kesilirse (şeyhlik hakkı olarak ayrılan miktarın) kız çocuklarına, kızların da nesli kesilirse sâlih kişilere ve fakirlere (verilmesini) şart koştu.

(6) Sahih (doğru, geçerli), şeri (dine, kanuna uygun), açık, yürürlükte olan bir vakıf olarak (vakfetti). Satılamaz, hibe edilemez, temlik edilemez, rehin bırakılamaz, rehin alınamaz, emanet verilemez, emanet alınamaz, tüm yaratılmışların sahibi ve varislerin en hayırlısı olan Allah, yeryüzüne ve üzerindekilere varis oluncaya (kıyamet kopuncaya) dek miras bırakılamaz. İster emir ister hâkim olsun Allah'a ve ahiret gününe iman eden hiç kimseye bu vakfı değiştirmesi, dönüştürmesi, iptal ermesi/yürürlükten kaldırması helal olmaz. Her kim (bu vakfı) değiştirmeye çalışır veya iptal etmeye/ yürürlükten kaldırmaya kastederse "Allah'ın, meleklerin ve bütün insanların laneti onun üzerine olsun."[2564]. "Onu işittikten sonra kim değiştirirse günahı, yalnızca onu değiştirene ait olur. Allah her şeyi işitir, her şeyi bilir."[2565] Vâkıfın (vakıf yapan kişinin) mükafatını Hayy (ezelî ve ebedî hayat sahibi) ve Kerîm (cömert, ihsanı bol) olan Allah verir.

(7) Bütün bunlarla ilgili hüküm, şahitlik ve kayıt Nebî'nin (Peygamber'in) -Allah'ın rahmeti,ve selâmı onun üzerine olsun.- hicretinin altı yüz doksan dördüncü (694) senesinin Receb ayının sonunda vaki oldu.

(8) (Vakfa/vakfiyeye şahitlik edenler): (Belgenin, vakfiyenin) içindekilere Hasan b. Yahya el-Mendi şahitlik etti. / (Belgenin, vakfiyenin) içeriğine/muhtevasına Eşref b. Mahmud …….. …….. şahitlik etti. / (Belgenin, vakfiyenin) lehine Sa'd Yunus el-Kayseriyye –Allah muvaffak kılsın- şahitlik etti. / Nasrullah b. Davud'un -hayırla korunsun- şehadetiyle… / Mübarek/şerefli imzasıyla Emir Hasan b. Abdullatif -Latîf

[2564] Bakara Suresi 2/161; Al-i İmran Suresi 3/87.
[2565] Bakara Suresi 2/181.

(merhametli) olan Rab ona mağfiret etsin.- şahitlik eder. / Hayreddin …… -Allah ikisine de mağfiret etsin- imza ile şahitlik eder. / (Belgenin, vakfiyenin) içindekilere Hacı Resul b. Yunus şahitlik etti. / Ali b. Celal el-Kayseriyye –Allah o ikisinin suçlarını …….- şahit olarak yazdı (yazısıyla şahitlik etti). / (Belgenin, vakfiyenin) içeriğine Hasan b. Ali …….. şahitlik etti. / (Belgenin, vakfiyenin) içeriğine Hacı Emir Seydî Mahmut el-Kadı şahitlik etti. / (Belgenin, vakfiyenin) içeriğine Hacı Nuh b. Nasır şahitlik etti. / (Belgenin, vakfiyenin) içeriğine ……. b. İbrahim şahitlik etti. / Hayreddin b. Hamza el-Usûrî imza ile şahitlik etti. / (Belgenin, vakfiyenin) içeriğine Ali b. Esad –Allah mağfiret etsin- şahitlik etti / (Belgenin, vakfiyenin) içeriğine Bekir b. İshak şahitlik etti. / (Belgenin, vakfiyenin) içeriğine İskender b. Emin şahitlik etti. / (Belgenin, vakfiyenin) içeriğine Ahmed b. Hüseyin şahitlik etti. / (Belgenin, vakfiyenin) içeriğine İsmail b. Cemaleddin şahitlik etti.

4.11.3.3. Vakfiye[2566] Metni:

(1) اشبو وقفيه ٢٩ رجب ..... تاريخنده صدور ايدن إراد علّيّه موجبنجه قيد تولمشدر.[2567] ١٨٥١/٢/٣ توقات.

(2) الحمد لله الذي خالق الأرض و السماء و فالق الحبّ و النوى رازق الطير في جوّ الهوى و صلّى الله على سيّد الورى محمد المصطفى و على آله الأئنّة الهدى. أمّا بعد...

(3) فإنّال أمير[2568] المكرّم أخى مسعود بن محمد بن النمش صانلو وقف لله تعالى بعزيمة الصافية . أنّ الدنيا دار غرور لا دار سرور حلومها مر .... و أنّها من مزرع الآخرة "وَاَنْ لَيْسَ لِلْاِنْسَانِ اِلَّا مَا سَعٰىۙ * وَاَنَّ سَعْيَهُ سَوْفَ يُرٰى"[2569] "و أنّ عمل ابن آدم من بعد وفاته ينقطع إلّا (من)[2570] ثلاث علم ينتفع به و ولد صالح يدعو له و صدقة جارية "[2571]

(4) أنّه وقف و حبس و خلّد و سبّل بأخلص نيّته و أصفى ..... ابتغاء لمرضات الله العظيم و لطلب العفو الكريم و هربًا من عذاب الأليم "يَوْمَ لَا يَنْفَعُ مَالٌ وَلَا بَنُونٌۙ * اِلَّا مَنْ اَتَى اللّٰهَ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ "[2572] بعد ما ثبت أنّه له و حقّه و ملكه في يده و تحت تصرّفه أنّ صدور هذه الوقفية منذ ذلك ملك جميع القرية المدعوّة بيلانلو الكائنة

[2566] VGMA Defter No: 990-0 / Sayfa No: 22 / Sıra No: 18. Vakfiyenin bu yapıya ait bir olup olmadığı kesin olarak vakfiyeden anlaşılmamaktadır. Ancak vakfiyeden ve çevre araştırmalarından hareketle kuvvetle muhtemel bu esere ait bir vakfiye olduğu kanaati hasıl olmuştur. Geniş izahat için vakfiyeyi değerlendirdiğimiz bölüme bakılabilir.

[2567] Bu bölüm belgenin üstüne Osmanlı Türkçesi ile not düşülmüştür.

[2568] Bu kelime belgede (امير) şeklinde yazılmış ancak (الامير) şeklinde olmasının mana ve imla açısından daha doğru olacağını düşündüğümüz için bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.

[2569] Necm Suresi 53/39-40.

[2570] Metinde (من) yazılmamış ama hadisin metnini göz önünde bulundurduğumuzda ve mana itibariyle olmasının daha iyi olacağını ve sehven unutulduğunu düşünerek parantez içende verdik ve mana verirken de (من) ifadesi varmış gibi mana verdik.

[2571] Müslim, Vasiyyet 14. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Vasâya 14; Tirmizi, Ahkâm 36; Nesâî, Vasâyâ 8.

[2572] Şuara Suresi 42/88-89.

بارتق اباد من اعمال مدينة توقات حميت عن بلية و الآفات المحدودة. الحدّ الأوّل متّصلة قرية تحميدله و قرية سليس و الحدّ الثاني متّصلة دوجي و يلقه و قزل المه بلي و قرية بالق حصار نك نمازلغي ..... كلن طريق و قرية بكدلي ..... و طاش كوپرويه واصل اولوب و الحد الثالث طريق الأعظم المسمى بارقوت يول الفاصل بمزارع اوير و باغ اوكنده يول ايريلان قوملي درهدن واریر و بغلر قيه طرفي شهير دپسندن و يقه .....دن و دانشمند ولي و مزرعة ..... اتش بلدن و صيرلقدن طاغك دپسندن بيل پكاردن چمه ..... اينيب و يقجقدن و قمش (قمس) كولنك كنارندن الفاصل قربة صال سراي اق ..... اورته سي بيوك ..... قره يتقلي قيه طرفي طريقه واريب الحدالرابع طريقجه درونه واروب دره سيره اليقوض[2573] صويي علي شار ..... قرشدوغي يردن علي شار دره سندن چيقوب قره قيايه واروب مزرعه قرقن قريسندن بوزقيالره واروب اكري الاكدن يتّصل إلى قريه تحميدله و داخل هذه الحد قرية صيفول[2574] و قرية ..... و المزارع كللك و مزرعه ايرنجه و مزرع الناصر و مزرع اي طوغدي ..... مزرع كليسه و مواضع قضنجي و قره يتق (بتق)[2575] بجميع ما لها من الحدود و الحقوق و الطرائق و المرافق و اللواحق و المضافات و الاراضي العامرة و الغامرة و الاشجار المثمرة[2576] وغير المثمرة و الجداول و السواقي و الجبال و الشعاب و التلال و الهضاب و السقي و الهدى و السهل ..... و المتحطّب و المتحشش و الآبار و الانهار و البيوت و المساكن و الاماكن و بكلّ حقّ هو له داخل فيها و خارج عنها ذكر أو لم يذكر حرّر أو لم يحرّر وقفًا على مصالح الزاوية التي أنشأها لأجل الخدمة من الصادر و الوارد الشيخ الزاهد العابد الوارع مفخر المشايخ خادم الفقراء و المساكين بهاء الملّة و الدين عمر سيدي بن شيخ اسماعيل دامت بركته في القرية[2577] المذكورة

(5) و شرط أن يكون شيخًا على الزاوية [2578] المذكورة إلى أولاده الذكور سيد عمر ثمّ أولاد أولاده بطنًا بعد بطن الأصلح فالاصلح إما تعاقبوا أوتناسلوا و حقّه[2579] شيخًا ما فضّل لخدمة[2580] الزاوية المذكورة و بعد انقراض الأولاد الذكور ثمّ أولاد الاناث و بعد انقراض أولاد الأناث ثمّ صلحاء و الفقراء.

(6) (وقف) وقفًا صحيحًا شرعيًّا صريحًا مرعيًّا بحيث لا يباع و لا يوهب ولا يملك و لا يرهن و لا يسترهن و لا يودع و لا يستودع و لا يورث إلى أن يرث الله الأرض ومن عليها و هو خير الوارثين و مالك و رقاب الخلائق أجمعين. لا يحلّ لأحد يؤمن بالله و اليوم (الآخر)[2581] من الأمراء و الحكّام تبديل هذه الوقف و لا

[2573] Bu ifade (البعوص ـ البعوض ـ البقوص البقوض اليقوص اليقوض اليعوص اليقوض) şekillerinde de okunabilir.
[2574] Bu ifade (صيغول) şeklinde de okunabilir.
[2575] Vakfiye Arapça olmakla birlikte altını çizdiğimiz kısım Osmanlı Türkçesi ile yazılmıştır.
[2576] Bu ifadenin dil bilgisi açısından (مثمرة) ş eklinde olması gerekir. Ancak metinde (مثمر) şeklinde yazılmıştır. Sehven yazıldığını düşündüğümüz için metne (مثمرة) şekilde yazdık.
[2577] Bu ifadenin dil bilgisi açısından (القرية) şeklinde olması gerekir. Ancak metinde (قرية) şeklinde yazılmıştır. Sehven yazıldığını düşündüğümüz için metne (القرية) şekilde yazdık.
[2578] Bu ifadenin dil bilgisi açısından (الزاوية) şeklinde olması gerekir. Ancak metinde (زاوية) şeklinde yazılmıştır. Sehven yazıldığını düşündüğümüz için metne (الزاوية) şekilde yazdık.
[2579] Belgede bu kelime (حقها) şeklinde yazılmış ancak siyak-sibak ve mana açısından (حقه) şeklinde olmasının daha doğru olacağını düşündüğümüz için bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.
[2580] Bu ifadenin (لخدمة) yerine (من خدمة) şeklinde olması mana ve gramer açısından daha iyi olur.
[2581] Bu ifade metinde yok ama olsa daha güzel olrdu.

تغييره و لا تعطيله فمن سعى في تغييره و قصدإلى ابطاله و تبديله "... عَلَيْهِمْ لَعْنَةُ اللهِ وَالْمَلٰٓئِكَةِ وَالنَّاسِ اَجْمَعِينَۙ"[2582] " فَمَنْ بَدَّلَهُ بَعْدَ مَا سَمِعَهُ فَاِنَّمَا اِثْمُهُ عَلَى الَّذِينَ يُبَدِّلُونَهُۜ اِنَّ اللهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌۜ "[2583] و أجر الواقف على الحيّ الكريم.

(7) و بجميع ذلك وقع الحكم و الأشهاد و التحرير في أواخر رجب (المرجّب) سنة أربع و تسعين و ستمائة عام هجرة النبيّ صلّى الله عليه وسلّم .

(8)(شهود الحال): شهد بما فيه حسن بن يحيى المندي / شهد لمضمونه أشرف بن محمود .... / شهد له سعد يونس القيصري وفّقه الله تعالى / بشهادة نصرالله بن داود حجب له بالخير / يشهد بإمضاء الشريف أمير حسن بن عبد اللطيف غفر له الرب اللطيف / يشهد بالإمضاء خير الدين ..... غفر لهما / شهد بما فيه حاج رسول بن يونس / حرّره شاهدًا علي بن جلال القيصري ..... الله عنه سيّئاتهما / شهد بما فيه حسن بن علي ..... / شهد ما فيه حاج أمير سيدي محمود القاضي ابوه / شهد بما فيه حاج نوح بن الناصر / شهد بما فيه ..... بن ابراهيم / شهدنا بالإمضاء خير الدين بن حمزة العصوري / شهد بما فيه علي بن أسعد غفر الله له / شهد بما فيه بكر بن إسحق / شهد بما فيه اسكندر بن أمين / شهد بما فيه أحمد بن حسين / شهد بما فيه اسماعيل بن جمال الدين.

4.11.3.4. Vakfiyesi Değerlendirme:

Vakfiyenin üzerinde Osmanlı Türkçesi ile "İşbu vakfiye 29 Recep ……. tarihinde ortaya çıkan yüce (padişah) irade mucibince/gereği kaydolmuştur." notu düşülmüş olup buradan vakfiyenin orijinal veya bir kopya nüshadan vakıf defterine kaydedildiği anlaşılmaktadır. Ancak kaydedildiği tarihi tam olarak okuyamadık.

Vâkıf Emir Âhi Mesud b. Muhammed b. Alınmış Sanlu, gelen gidene hizmet etmesi için şeyh Ömer Seydî b. Şeyh İsmail'in (Seyyid Ömer'in) adı geçen köyde inşa ettiği zaviyenin maslahatına/yararına Allah rızası için bir vakıf tesis etmiştir. Zaviyenin şeyhliğini nesilleri devam ettiği sürece Seyyid Ömer'in erkek çocuklarının sonra torunlarının olmasını, zaviyenin hizmeti için ayrılan miktardan arta kalanın şeyhlik hakkı olmasını, erkek çocukların nesli kesilirse de (şeyhlik hakkı olarak ayrılan miktarın) kız çocuklarına, kızların da nesli kesilirse sâlih kişilere ve fakirlere (verilmesini) şart koşmaktadır. Ayrıca mevkuf, tüm sınırları, hakları, yolları, müştemilatı, eklentileri ve tüm her şeyiyle vakfedilmekte, her kim olursa olsun kıyamete kadar satılmak, hibe etmek, temlik etmek ve benzeri her türlü tasarruftan da men edilmektedir. Son olarak da "hicretinin altı yüz doksan dördüncü (694) senesinin Receb ayının sonunda" (15 Haziran 1295) gerçekleştiği kaydedilmektedir.

[2582] Bakara Suresi 2/161; Al-i İmran Suresi 3/87. Metinde (عليهم) ifadesi (عليه) şeklinde yazılmış. Ancak ayet-i kerimeden mülhem olduğunu düşündüğümüz için (عليهم) şeklinde kullandık.
[2583] Bakara Suresi 2/181.

Vakfiyede, vâkıfın vakfiye hasıl oluncaya kadar hakkı, mülkü ve tasarrufu altında olan mallardan "Tokat şehrine bağlı Artuk Âbâd'da bulunan, ……. diye isimlendirilen köyün tamamını" vakfettiği kaydedilmektedir. Ancak zaviyeye vakfedilen ve zaviyenin de içerisinde bulunduğu yerin/köyün isminin yazılı olduğu kelime çok farklı şekillerde okunmaya müsait olup nasıl okunduğunu ve neresi olduğunu tam olarak anlayamadık. Kesin olarak bildiğimiz husus ise zaviyenin Artuk Âbâd'a bağlı olan bir köyde olduğu ve Artuk Âbâd diye bilinen yerin de günümüzde Tokat'ın Artova ilçesi olduğudur. Bununla birlikte:

1- Vakfiyede mevkufun sınırları ayrıntılı olarak anlatılmakta ve bu anlatımda geçen yer ve mevki isimlerinin bazılarının nereler olduğunu tam olarak anlayamasak da Selis (Güzelbeli), Kızıl Elma Beli (Kızılelma), Kara Balık Hisarı (Balık Hisar), Artuk (Âbâd) Yolu (Artova Yolu), Danişmend Veli (Ahmet Danişment veya Çerkez Danişment), Çe(i)me (Çime), Kamı(a)ş Gölü (Kamış Gölü), Salsaray Köyü (Sulusaray Köyü), gibi günümüzde de neresi olduğunu bildiğimiz köy ve yer adları da bulunmaktadır. Bu köyler de genel olarak Malum Seyit Tekke Köyü'nün çevresindeki köylerdir. Vakfiyede yazılan diğer köylerin isimleri ve geçmişten günümüze isimlerindeki değişikliklerle ilgili daha derinlemesine bir inceleme yapıldığında çok daha kesin bilgiler elde edilebilecektir.

2- Tokat'ın Sulusaray ilçesi geçmişte idari bir merkez iken zamanla bu özelliğini kaybetmiştir. Artova ilçesine bağlı bir belde/köy iken de 1990 yılında ilçe olmuştur.

3- Tokat'ın Sulusaray ilçesine bağlı Malumseyit Tekke Köyü, yaklaşık 1500'lü yıllarda "Seyit Ömer" şeklinde isimlendirilmektedir.

4- Vakfiyede mevkufun aleyh zaviyeyi Ömer Seydî b. Şeyh İsmail'in yani Seyyid Ömer isminde bir şahsın inşa ettiği kaydedilmektedir. Malum Seyit Tekke Köyü'nün geçmişte "Seyit Ömer" şeklinde isimlendirilmesinin vakfiyede zaviyeyi inşa eden Ömer Seydî b. Şeyh İsmail ile bağlantılı olması çok kuvvetli bir ihtimaldir.

5- Kesin bir kaynağa dayanmamakla birlikte Malum Seyit Tekke Köyü Cami'nin yani zaviyenin bitişiğindeki türbede medfun olanların Malum Seyyid yani Seyid Ömer, hanımı ve gelini olduğu söylenmektedir.

6- Kesin ve net bir kaynak bulunmasa da halk arasında caminin bir tekke/zaviye olduğu ve 1200'lü yıllarda yaşayan ve Horasan erenlerinden olduğu söylenen Seyit Ömer tarafından yapıldığı söylenmektedir.

7- Malum Seyit Tekke Köyü Camii'nin planına ve mimari özelliklerine baktığımızda ve hemen yanında bir türbenin olduğunu da düşünürsek buranın bir zaviye ve türbenin de zaviyenin kurucusuna ait olma olasılığını akla getirmektedir.

Tüm bu bilgiler ışığında ve civarda yapılan incelemeler sonucunda vakfiyede belirtilen zaviyenin günümüzdeki Malum Seyit Tekke Köyü Camii olduğu kanaati hasıl olmaktadır.

Vakfiyenin dili Arapça olmakla birlikte mevkufun sınırları izah edilirken Osmanlı Türkçesi ile kaydedilmiştir. Bu da bize vakfiye istinsah edilirken mevkuf ile ilgili bilgilerin vakfiyenin istinsah edildiği dönemdeki şekliyle/sınırlarıyla/isimleriyle kaydedildiğini göstermektedir ki bu da mevkilerin isimlerinin değişmesi sonucu daha iyi anlaşılması niyetiyle olabileceği gibi mevkufta meydana gelen bir değişiklik nedeniyle olma ihtimali de mümkündür.

Farsça bir kelime olan namazgah ve Arapça bir kelime olan musallâ kavramları genelde namaz kılınan her yeri ifade eder. Fıkıhî bir kavram olarak ise yerleşim merkezlerinin dışında bayram, yağmur duası (istiskā) ve cenaze namazlarının kılındığı belirli yerlere denir. Belli zamanlarda namaz kılınan yerlerin yanı sıra yanında yol kenarlarında yolcular için yapılan üstü açık mescidler için de bu tabir kullanılmıştır. Hz. Peygamber de Mekke yolunda çeşitli yerlerde namazgâhlar edinmiş ve bu gelenek daha sonraki dönemlerde de devam etmiş, şehirlerde ve yeni kurulan yerlerde bayram namazları için kıble kısmında taştan sabit mihrap ve minber bulunan geniş namazgâhlar yapılmıştır.[2584]

Vakfiyede de dikkate alınıp değerlendirilmesi gereken diğer bir husus "Kızıl Elma Beli (Kızılelma) ve Karabalık Hisarı'nın (Balık Hisar) Namazlığı" ibaresidir. Bu ifade namazgah veya musalla terimleri ile ifade edilen "namaz kılınan yer" anlamında kullanılmış olması kuvvetle muhtemeldir. Günümüzde Kızılelma, Tokat'ın Almus ilçesine bağlı; Karabalık Hisar ise Tokat'ın Sulusaray ilçesine bağlı olan Balık Hisar köyleri olup ibaredeki tekil kullanımdan bu köylerin aynı namazlığı (namazgahı)

[2584] Nebi Bozkurt, "Namazgah", *TDVİA,* C. 32, İstanbul 2006, s.357-358; Yavuz Tiryaki, "Namazgah (Mimari)", *TDVİAi,* C. 32, İstanbul 2006, s.39-360.

kullandıkları anlaşılmaktadır. Ancak namazgahlar mimari olarak en fazla kıbleyi gösteren bir taş, bir çeşme ve üstü açık çevrili bir yapıya sahip olduklarından bu namazlığın nerede olduğunu tespiti oldukça zordur. Bir diğer husus ise yukarıda belirtiğimiz gibi bu namazlık, mevkufun sınırları anlatılırken Osmanlı Türkçesi ile belirtilmiş olup vakfiyenin ilk ortaya çıktığı döneme mi yoksa istinsah edilirken mevcut duruma göre bir tarif yapılmış ve istinsah edildiği döneme mi tarihlendirileceğidir. Benzer durum yine vakfiyede geçen "Kilise Mezrası" ifadesi içi de söz konusudur. İsimlendirilmeden bir kilise yapısının mevcudiyeti ve buna binaen bir isimlendirme yapılmış olduğu anlaşılmaktadır. Ancak bu yapının vakfiyenin ilk meydana geldiği dönemde mi yoksa istinsah edildiği dönemde mi mevcut olduğu konusu daha özel bir projeksiyonla araştırılıp aydınlatılması gereken bir hususdur. Bununla birlikte yapının mevcut olmayıp ismin kullanımının devam etme olasılığı da vardır.

5. BÖLÜM: GENEL DEĞERLENDİRME

Çalışmamızın konusunu ve ana temasını Anadolu Selçuklu Devleti dönemine ait bir mimari esere matuf olarak tanzim edilmiş olan hayrî, veya yarı hayrî-yarı zürrî vakıfların vakfiyeleri oluşturmaktadır. Bu nedenle bir mimari esere matuf olmayan zürrî vakıfların vakfiyeleri dahil edilmemiştir. Anadolu Selçuklu Devleti'nin resmi olarak 1075-1308 tarihleri arasında hüküm sürdüğü genel kabul görmüş bir görüştür. Bununla birlikte Büyük Selçuklu Devleti'nin zayıflamaya başlamasıyla Anadolu Selçuklu Devleti'nin kurulduğu XI. yüzyılın sonları ile XII. yüzyılın başlarında ve Anadolu Selçuklu Devleti'nin otoritesinin zayıfladığı XIII. yüzyılın son dönemlerinde birçok beylik kurulmuştur. Bu beyliklerin/devletlerin hüküm sürdüğü tarihlerde ve hüküm sürdüğü şehirlerde tesis edilen vakıfların bu devletler/beylikler döneminde kurulan vakıflar olarak kabul edilmiş olup vakıfların/vakfiyelerin tesis edildiği tarihte o şehirde veya bölgede resmi olarak Anadolu Selçuklu Devleti hüküm sürmekte ise çalışmaya dahil edilmiş fakat bahsi geçen beyliklerden/devletlerden biri hüküm sürmekteyse dahil edilmemiştir.

Bu minval üzere el aldığımız her bir vakfiyeyi öncelikle ve özellikle mevkufun aleyh mimari eser bağlamında hangi bilgileri içerdiği, mevkufun aleyh mimari eser günümüzde halen ayakta ise vakfiyesinde verilen bilgilerle günümüzdeki halinin karşılaştırılması, eğer yapı ayakta değilse veya tamamen yenilendiyse vakfiyedeki bilgiler çerçevesinde mevkufun aleyh mimari eser ile ilgili bir sonuca ulaşılabilir mi gibi sorular çerçevesinde değerlendirilmiştir. Daha sonra Anadolu Selçuklu Mimari tarihi ve genel mimari tarih açısından doğrudan veya dolaylı olarak yer alan bilgiler varsa bu bilgileri de değerlendirilmiştir. Ayrıca vakfiyelerde belirttiğimiz hususların dışında siyasi, sosyolojik, ekonomik, tarihi vb. diğer alanlarla ilgili yüzeysel veya geniş çaplı birçok satır arası bilgiler de bulunmakta olup bu konuların her birinin ehli tarafından spesifik ve derinlemesine incelenmesi daha isabetlidir. Bununla birlikte bunların içerisinden mucib-i dikkat olanlarla ilgili çalışmamızın sınırlarını ve çerçevesini aşmayacak şekilde genel ve kısa değerlendirmeler yapılmaya çalışılmıştır.

"Genel Değerlendirme" bölümünde vakıf-vakfiye-mimari eser ilişkisi bağlamında genel bir projeksiyon oluşturmak adına mevkufun aleyh her bir mimari eserle ilgi vakfiyelerinde yer alan bilgiler özet olarak değerlendirilmiştir. Bu bağlamda kataloğa dahil edilen Anadolu Selçuklu dönemi vakfiyelerini, ihtiva ettiği kadarıyla,

değerlendirme kısmında ele almaya çalışacağız. Değerlendirm kısmında da şehirler alfabetik sıraya göre tasnif edilmiştir.

Amasya Kaya Paşa Camii:

Mimari esere/vakfa ait ikisi de VGMA'da Vakıf Defterlerinde bulunan iki mükerrer vakfiye nüshası bulunmaktadır. Vakfiyenin tanzim tarihi "Hicri 585 senesinin Şaban Ayı" olarak belirtilmiştir. Vâkıf, emir Kaya Paşa b. Kaya Çelebi b. Muhammed Çelebi'dir. A. Hüseyin Hüsameddin, "Amasya emirlerinden Torumtâyzâde Kaya Paşa" diye bir kişiden bahseder ve bu kişinin Anadolu Selçuklu Veziri Torumtay'ın torunu olduğunu ifade eder fakat onun bahsettiği Kaya Paşa'nın Osmanlı döneminde yaşamış bir şahıs olduğu anlaşılmaktadır[2585]. Bu durumda A. Hüseyin Hüsameddin'in verdiği bilgilerde veya vakfiyedeki tarih konusunda bir yanlışlık olduğu veya iki farklı Kaya Paşa'nın olduğu sonucu çıkmaktadır. Ancak Anadolu Selçuklu dönemindeki Kaya Paşa'nın farklı bir kişi olduğunu düşünürsek o zaman da Anadolu Selçuklu döneminde "Kaya" diye bir isim, "Paşa" ve "Çelebi" gibi unvanların kullanımı ile ilgili istifhamlar ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle kuvvetle muhtemel vakfiyenin tarihinin yanlış olduğunu ve Osmanlı dönemine ait olduğunu düşünmekteyiz. Bununla birlikte vakfiyede yazan tarihi dikkate alarak her ihtimale karşı çalışmaya dahil edilmiştir.

Vakfiyede mevkufun aleyhten "beldedeki küçük cami" şeklinde bahsedilmekte fakat hangi şehirde olduğu, konumu, ismi vb. ile ilgili herhangi bir bilgi verilmemektedir. Metnin siyak-sibakına baktığımızda beldeden kastın kuvvetle muhtemel Amasya olduğu anlaşılmaktadır. "Küçük" ifadesi ise Anadolu Selçuklu dönemi mahalle mescidlerini hatırlatan evsafta bir yapıyı akla getirmektedir. Fakat vakfiyede ayrıntılı olarak izah edilen cami görevlerine ve sayılarına baktığımızda hem fiziki hem de işlevsel olarak daha büyük bir cami olduğu kanaati hasıl olmaktadır. Cami için verilmiş özel bir isim bulunmasa da bazı istisnalar dışında genellikle mimari eserlerin bâni ismi ile anıldığından hareketle bu caminin Kaya Paşa Camii şeklinde isimlendirilmiş olması kuvvetle muhtemeldir. Ancak günümüzde Amasya'da fiziki anlamda böyle bir cami mevcut değildir. Genel olarak tarihi vesikalar çerçevesinde de bu yapının hangisi olduğu veya yıkılmış ise nerede olduğu ile ilgili kesin bir bilgiye de ulaşamadık. Bu durumda caminin günümüze ulaşamadığını ya da Kaya Paşa'nın kendisinin yaptırdığı değil daha önce yapılmış bir cami içi vakıf tanzim etmiş olması

[2585] Abdizade Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi,* C. 1, s.29.

da mümkündür. Son tahlilde vakfiyenin tarihinin doğru olup olmadığını ve mevkufun aleyhin hangi cami olduğu ile ilgili şimdilik kesin bir şey söylemek zor gözükmektedir.

Amasya Halifet Gazi Medresesi:

Vakfiyenin biri VGMA'da Vakfı Defteri'nde diğeri ise rulo halinde ve müstakil bir belge olan iki mükerrer nüshası vardır. Belge (H.) 622 (M. 1225) tarihli olup dönemin sultanının ismi geçmemektedir. Vâkıfın ismi vakfiyenin içerisinde "Müberizüddin Halîfet Alp b. Sûlî b. Türkenşâh" şeklinde, vakfiyenin üstündeki notta ise "Halîfet Gazi" şeklinde geçmektedir. Mevkufun aleyh yapıdan "Amasya şehrinde vâkıfın inşa ettirdiği medrese" şeklinde bahsedilmektedir. Vakfiyede mevkufun aleyh yapının hangisi olduğu nerede inşa edildiği gibi hususlar açık bir şekilde belirtilmemekle birlikte Amasya Halifet Gazi Medresesi olduğu ve ayrıca medresenin bânisinin Halifet Gazi oluğu anlaşılmaktadır. Yapı günümüzde tamamen yıkılmış olup kalıntılarından ve kaynaklardan Amasya merkezde Halifet Gazi Türbesi'nin batısında ve türbeyle bitişik olduğu (Çizim 1) bilinmektedir. Bununla birlikte kalıntılardan ve kaynaklardan medrese ile bitişik olduğu anlaşılan ve günümüzde ayakta olan türbeden vakfiyede bahsedilmemektedir. Türbenin bir kitabesi de olmadığı için ne zaman yapıldığına dair kesin bir bilgi yoktur.

Medresenin yıkılmadan önceki halini gördüğü anlaşılan A. Hüseyin Hüsameddin medresenin kapısının üzerinde bir kitabesinin olduğunu ve kitabede (Foto. 2) medresenin yapımının altı yüz otuz iki (632) (M. 1234/1235) yılında Emir Mücahid Gazi Mübariz'ü-Devle ve'd-Din Halîfe b. Tûlî tarafından emredildiğinin yazılı olduğunu ifade eder[2586]. İsmail Hakkı Uzunçarşılı da bu kitabede (Foto. 3) medresenin yapımının Emir Mücahid Gazi Mübarizüddin Halîfet Alp b. Sûlî tarafından altı yüz altı (606) (M. 1209/1210) yılında emredildiğinin yazılı olduğunu kaydeder[2587]. Günümüzde Amasya Arkeoloji Müzesi'nin bahçesinde Sultan I. Mesud Türübesi'nin batısında Medreseye ait olduğu düşünülen bir kitabe sergilenmektedir. Fakat epey yıprandığı ve deforme olduğu için tam olarak okunamamaktadır. Mevkufun aleyh bir yapının inşasından sonra vakıf tanzim edilmesi teoride ve görünüşte herhangi bir sorun teşkil etmese de A. Hüseyin Hüsameddin ve İsmal Hakkı Uzunçarşılı'nın beyanlarından

[2586] Abdizade Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C. 1, s.284.
[2587] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Tokat Niksar Zile Turhal Pazar Amasya Vilayet Kaza ve Nahiye Merkezlerindeki Kitabeler*, s.94.

hareketle bahsedilen mevkufun aleyh medresenin inşa tarihi ile vakfın tanzim tarihi arasında yaklaşık 15-16 yıllık bir zaman aralığı olması bazı şüphelere neden olmaktadır.

Vâkıf, tevliye, nezaret (mütevellilik, nâzırlık) ve diğer görevleri ve buna ilaveten vakıfları imar etme, onarma, şeklini muhafaza etme, harab olduktan ve yıkıldıktan sonra eski durumuna geri getirme, vakfın gelirinden/hasılatından imar etme, belirtilen masraflara harcanma ve tüm bu konudaki vakfın şartlarına yerine getirme görevlerinin tamamını oğlu Emir Şücaüddin Tekvur Sinan'a tevdi etmektedir. Ayrıca gelirin öncelikle vakfedilen mekan ve arazilerin imarına sonra da Amasya'da inşa ettirdiği medresenin imarına ve onarımına harcanmasını şart koşmaktadır. Bunlara ilaveten medrese yıkıldıktan sonra yeniden yapılması zor olursa gelirin Müslüman fakirlere dağıtılması fakat daha sonra yeniden medreseyi inşa etmek mümkün olursa yine yeniden inşa edilmesi şart koşulmakta; sultan, vali, kadı veya fakih hiç kimsenin bu vakfiyeyi/vakfı bozamayacağı, iptal edemeyeceği, bunu yapanın Ahiret günü yaptığı kötü şeye binaen karşılığını göreceği ifade edilmektedir. Bu ifadelerden vakfın dolayısıyla mevkufun aleyh mimari eserin korunması noktasında ne kadar ince ayrıntılara dikkat edildiğine dair önemli göstergedir.

Amasya Gök Medrese Camii (Torumtay Camii) (Torumtay Medresesi) (Torumtay Dârü'z-Ziyafesi):

Vakfiyenin H. 655 yılının Recep ayında (M. 15 Temmuz-13 Ağustos 1257) tanzim olunduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca vakfiyede hangi sultan döneminde düzenlendiği ile ilgi bir kaydın olmaması ve kitabesinin de bulunmaması eserin tarihlendirilmesinde kesin bir şey söylemeyi zorlaştırmaktadır. A. Hüseyin Hüsameddin, Amasya valisi Emir Seyfeddin Turumtay'ın H. 665/M. 1266 yılında bir medrese ve bir cami inşa ettiği ve Gök Medrese diye meşhur olduğu bilgisini vermektedir[2588]. Claude Cahen de yapının 1240 tarihli olduğunu belirtmektedir[2589]. Bununla birlikte genel olarak vakıf kültüründe olduğu üzere vakfiyenin düzenlendiği H. Recep 655 / M. 15 Temmuz-13 Ağustos 1257 tarihinden hemen önce yapılmış olması muhtemeldir.

Vâkıfın ismi vakfiyede Beylerbeyi Torumtay …… b. Abdüsselam" şeklinde geçmekte olup Torumtay ifadesi (طوروم طاي) şeklinde yazılmıştır. Amasya Gök Medrse Camii karşısındaki Torumtay Türbesi'nin kitabesinde ve türbenin içindeki

[2588] Abdîzâde Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C. 1, s.163.
[2589] Calude Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu,* s. 231.

sandukasında (طرمطاي) (Foto. 27) şeklinde yazılmıştır. Babasının ismi vakfiyesinde "Abdüsselam" şeklinde geçerken türbesinin kitabesinde "Abdullah" (Foto. 24, 25) olarak geçmektedir. Vakfiyedeki "Beylerbeyi" ifadesinden de vakfiyenin düzenlendiği H.655/M.1257 tarihinde vâkıfın beylerbeyi görevinde olduğu anlaşılmaktadır. (H) 679 (M.1280) yılında vefat ettiği[2590] kaydedilmekle birlikte türbesinin kitabesi (H.) 677 (M.1278/1279) tarihlidir (Foto. 24, 25).

Mevkufun aleyh yapı ile ilgili olarak vakfiyesinde "Gök Medrese" diye meşhur olduğu belirtilmekte yani açık açık bir medrese binası zikredilirken varlığı ile ilgili kesin ifadelerin yer almadığı bir "imaret" ve bir "cami"den bahsedilmektedir. Bununla birlikte mimari eser(ler)in tam yeri/konumu veya mimarileri ile ilgili herhangi bir bilgi verilmemektedir. Genel olarak vakfiyelerde görülen önce tüm mevkufun belirtilip sonra da buralardan elde edilen gelirlerin nerelere sarf edileceği şeklinde bir sıralama bulunur. Bu vakfiyede ise biri "imaret" diğeri de "medrese" olan iki farklı mimari eserden ve bu eserlere farklı iki mevkufun tahsis edildiği görülmektedir.

İmaret için görevlendirilen görevliler ve sarf malzemeleri dikkate alındığında aşevi işlevi gören bir kurum olduğu; medrese için görevlendirilen görevlilere ve tahsis edilen kalemlere baktığımızda ise eğitim maksatlı olduğu ve buna ilaveten bir de mescidi olduu anlaşılmaktadır. Bu husus, farklı üç mimari eserin varlığına delalet etmektedir. Ancak günümüzde sadece cami fonksiyonu icra eden ve Amasya Gök Medrese Camii olarak isimlendirilen binanın ayakta olması ve vakfiyedeki ifadelerin de açık olmaması nedeniyle imaret yapısı ile ilgili sarih bilgilerden mahrum durumdayız. Bununla birlikte Amasya Gök Medrese Camii veya Torumtay Medresesi/Camii olarak anılan yapıya ilaveten bir de Torumtay Medresesi ve Torumtay İmareti'nin olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Ancak yine de üç farklı eserin olmayıp aynı yapının farklı fonksiyonlar için kullanılmış olabileceği, vakfiye istinsah edilirken bir yanlışlık olabileceği, daha sonraki bir zamanda vakfiyeye bir ekleme yapılmış olabileceği veya iki farklı eser için düzenlenen iki farklı vakfiyenin birleştirilmiş olabileceği gibi ihtimalleri de göz ardı etmemek gerekir.

Günümüzde Amasya il merkezinde, Yeşilırmak Nehri'nin güney yakasında Mustafa Kemal Paşa Caddesi üzerindeki Torumtay Sokak'ta bulunan ve cami/mescid olarak kullanılan medrese işlevine de atfen "Gök Medrese Camii", bânisine izafeten de

[2590] Abdîzâde Hüseyin Hüsameddin, Amasya Tarihi, C. 2, s.418.

“Torumtay Medresesi” veya “Torumtay Camii” olarak bilinmektedir. Gök Medrese denilmesinin sebebi de doğu duvarına bitişik türbenin firuze renkli çinilerine dayandırılır. Anadolu Selçuklu döneminde ve hatta Osmanlı döneminde mimari eserlere bir isim verilmez ve genellikle yaptıranının ismiyle anılır. Ancak vakfiyede medresenin ismi “Gök Medrese” olarak kaydedilmiştir. Anadolu Selçuklu döneminde aşevi fonksiyonunda kullanılan yapılar için “imaret” kavramı değil de daha çok “dârü’z-ziyâfe” kavramı kullanılmaktadır. Bu durumda isimlendirmelerin vakfın düzenlendiği döneme ait olmayabileceğini, vakfiyenin istinsah edildiği dönemlerde böyle isimlendirildiği için bu şekilde kaydedilmiş olabileceğini göstermektedir.

Yapı her ne kadar cami fonksiyonuyla bilinse de minaresi bulunmamaktadır (Foto. 14). Medresenin/caminin doğu duvarına bitişik olarak inşa edilen ziyaretgahına/içerisine caminin içinde yer alan girişten/kapıdan ulaşılan bir türbe (Foto. 12) ve medresenin/caminin kuzeyinde, camiden bağımsız ve caminin taç kapısının hemen karşısında, içerisinde Seyfeddin Torumtay’ın ve ahfadının medfun olduğu farklı bir türbe (Foto. 14, 23, 24, 26, 27) olmak üzere iki türbe bulunmaktadır fakat vakfiyesinde herhangi bir türbeden bahsedilmemektedir.

Camiden/medreseden bağımsız inşa edilen türbe ilk bakışta bir türbe izlenimi vermemekte olup acaba bu yapı farklı bir amaç için yapılıp daha sonra türbeye mi çevrildi sorusu akla gelmektedir. Ancak her ne kadar günümüzde bulunmasa da önceden yapının bir cenazeliğinin (mumyalığının, kriptasının) olduğu yönünde rivayetlerin ve izlerin olduğu ifade edilmesi ayrıca güney duvarındaki inşa kitabesinden de (H.) 677 (M.1278/1279) tarihinde yani Gök Medrese’nin inşasından sonra yapıldığının anlaşılması bu düşüncenin geçerli olmadığına delalet etmektedir.

İmaret için ayrılan mevkufun gelirleri ile fakirler için yemek yapılması şart koşulmakta, bir nâzır, bir aşçı, bir ekmekçi görevlendirilmekte ve bunların alacağı ücretler izah edilmektedir. Bunlarla birlikte mimari yöne tekabül eden önemli bir ayrıntı var ki o da tamirat işiyle uğraşan bir kişinin görevlendirilmesidir. Ayrıca medrese/cami için ayrılan mevkufun gelirinin dörtte birinin (1/4) mevkufun tamiratı, geriye kalanın yani dörtte üçünün (3/4) de mevkufun aleyh olan Gök Medrese için tahsis edilmiştir.

Amasya Taşova Alparslan Beldesi Şeyh Seyyid Nureddin Alparslan Zaviyesi

VGMA'da ve tek nüsha halindeki vakfiyesi, "altı yüz elli beş (655) senesinin Ramazan ayının ortasına (11. ve 20. günler arası)" (H. 15.09.655 / Milâdî 26.09.1257) tarihlenmiştir. Amasya Taşova Zuday Köyü eski sakinlerinden olup eski Sivas Kadısı Hacı Şakir Efendi'nin torunu Cemal Saçlı'nın oglu Remzi Saçlı adlı şahstan 1992 yılında Alparslan Müzesi'ne intikal eden bir nüsha daha vardır[2591]. VGMA kayıtlarından incelediğimiz nüsha bu nüshanın bir fotoğrafıdır.

Genel olarak vakıf kültüründe ve özellikle de Anadolu Selçuklu dönemi vakıf kültüründe nadiren rastlanan bir özellik olarak bazı mimari eserlerin uygun görülen yerlerine kitabe mahiyetinde vakıf metinleri hak edilmiştir[2592]. Bu vakfiyede de vâkıf, vakfın herkesçe bilinmesi ve duyulması için vakfiyenin vakıfların kapılarına sabitlenmesini/yazdırılmasını/astırılmasını istemektedir. Buradan bu vakfiyenin bir taş vakfiye şeklinde mimari eser(ler)e hak edildiği anlamı çıkarılabilir. Fakat metindeki ifadeden vakfiye metninin yazılı olduğu kağıdın asılmasının istendiği de anlaşılabilir. Mevkufun aleyh mimari eser de günümüzde ayakta olmadığı için kesin bir şey söylemek mümkün olmamakla birlikte tarihite vakıf metinlerinin mimari eserlere hak edildiği[2593] örneklerin olması bu vakfiyenin de bir kısmının veya bir özetinin Amasya Taşova Zaviyesi'nin uygun bir yerine sabitlenmiş/hak edilmiş olabileceği kanaatine sevk etmektedir.

Vakfiye H. 655 M. 1257 tarihli olduğuna göre zaviyenin vakfiye tarihinden biraz önce yapılmış olduğu söylenebilir. Vakfiyede zaviyenin mimari yapısı ile ilgili açık bilgiler verilmemekle birlikte satır arası bilgilerden bir külliye hüviyetinde olduğu anlaşılmaktadır. Fakat yapıdan günümüze sadece ayakta kalmış birkaç duvarı ve etrafa dağılmış taşlar dışında bir şey kalmamıştır (Foto. 30, 31). VGMA'daki yani bizim incelediğimiz vakfiyenin üst kısmında vakfiyenin kopya nüsha olduğunu işaret eden, şahitlerin, onaylayan kadıların ve katibin notları yer almaktadır. Bu notlardan birinde açık bir şekilde olmasa da vâkıf Seyyid Nureddin Alparslan'ın kabrinin Zedevi (Zetavi) Zaviyesi diye meşhur zaviyede olduğu kaydedilmiştir ki bu da Seyyid Nureddin

[2591] Sadi Bayram, "Amasya-Taşova-Alparslan Beldesi Seyyid Nureddin Alparslan Er-Rufai'nin 655 H. / 1257 M. Tarihli Arapça Vakfiyesi Tercümesi ile 996 H. / 1588 M. Tarihli Seyyid Fettah Veli Silsile-Namesi", s.33.
[2592] Gönül Cantay, "Türklerde Vakıf ve Taş Vakfiyeler", s.147-162.
[2593] Gönül Cantay, "Türklerde Vakıf ve Taş Vakfiyeler", s.147-162.

Alparslan'ın kabrinin bu zaviyede olabileceği ihtimalini göstermekte olup günümüzde de yapının kalıntılarının arasında ahşaptan yapılmış bir mekanın girişinde Seyid Nureddin Alparslan Türbesi yazmakta ve içerisinde de iki adet sanduka bulunmaktadır. Caminin kapısı, türbenin sandukası, vakfiye belgesi ve bazı mezar taşları Alpaslan Beldesi'nde bulunan Alpaslan Müzesi'nde sergilenmektedir.

Vâkıfın ismi Seyyidî (Seyyid) Nureddin Alparslan b. Sârîmeddîn Muhammed b. Ebu Bekir el-Kemâhî er-Rufâî" olarak geçmekte olup eserin bânîsinin de aynı kişi olduğu söylenebilir. Vakfiyede, eserin "Niksar'a bağlı Zedevi Köyü'nün dışında, bitişiğindeki evler ve köprü[2594] ile beraber korunmuş[2595] Felanbi(e)l Kalesi yakınında" yer aldığı ifade edilmektedir. Zedevi Köyü zaman içerisinde Zeytuva, Zitay, Zuday, Yolbaşı ve günümüzde de Alparslan Beldesi olarak isimlendirilmektedir. Felanbi(e)l Kalesi denilen yer de geçmişte "Havalan Kale veya Hüvelan Kale" şeklinde isimlendirilmiş olup günümüzde Çalkaya olarak bilinmektedir. Her ikisi de Amasya'nın Taşova ilçesine bağlıdır[2596].

Vakfiyede eserin bir zaviye olduğu belirtilmekle birlikte bir mescidinin, minaresinin, çilehanesinin/halvethânesinin, misafirhanesinin, dârü'z-ziyafesinin/imaretinin/aşevinin, fırınının olduğuna delalet eden ifadeler, tuvaletinin/lavabosunun, sikâyesinin/çeşmesinin, sofasının/çaradağının/sekisinin, avlusunun, ahırının, hamamının olduğu yönündeki açık ifadeler ve yemek pişiren, ekmek yapan, halıları (kilimleri) seren, zaviyeyi süpüren/temizleyen, misafirleri ve sahanları (sofraları, yemek kaplarını) sevk eden, lamba (ışık) yakan, yemek dağıtan, muhasebe işine bakan görevlilerinin olmasından hareketle yapının sadece bir zayiye binasından ibaret olmayıp zaviye merkezli bir külliye hüviyetinde olduğu anlaşılmaktadır.

Bir eseri yapmak kadar onu korumak da önemli olduğundan hareketle vâkıf ayrıntılı bir şekilde vakfın gelirlerinin her sene öncelikle ihtiyaç olduğu kadarıyla aslının (vakfedilen malların, yerlerin) imarı, sonra mevkufün aleyh zaviyenin imarı/binaları/tamirat, noksanlarının/eksiklerinin düzeltilmesi, dökülen/bozulan yerlerinin

[2594] Belgede bu kelime (الحسر) şekline benzer bir şekilde yazılmış ancak (الجسر) şeklinde olmasının daha doğru olacağını düşünerek bu şekilde yazdık ve tercüme ettik.
[2595] Mahruse (محروسة) korunmuş belde anlamına gelen "belde-i mahrûse"nin kısaltılmış şekli olup "büyük şehir" anlamında kullanılır.
[2596] Sadi Bayram, bu ibareyi "Sonihsa (Sonusa-Uluköy)" şeklinde okumuştur. (Sadi Bayram, "Amasya-Taşova-Alparslan Beldesi Seyyid Nureddin Alparslan Er-Rufai'nin 655 H. / 1257 M. Tarihli Arapça Vakfiyesi Tercümesi ile 996 H. / 1588 M. Tarihli Seyyid Fettah Veli Silsile-Namesi", s.35.

ikmal edilmesi, tahrip olan/yıkılan yerlerinin yükseltilmesi, aşınmalarının/çürümelerinin engellenmesi ve her halükarda meskun yerlerin mamur hale getirilmesi (hasarının telafi edilmesi) için harcanmasını, ne zaman mevkûfün-aleyh olan zâviye yıkılırsa, çökerse sağlam temeller üzerine yükseltilmesini (inşa edilmesini), eğer zâviye imar (tamir) edilmeye ve yeniden inşa edilmeye uygun değilse, onu ıslah etmek (düzeltmek) imkan dahilinde olmazsa gelirlerin diğer hak sahiplerine ve Müslüman fakirlerin yararına harcanmasını istemektedir. Ayrıca vâkıf tamirat ve tadilat işlerinden sonra geriye kalan gelirle de her gün, sabah akşam yemek pişirilip gelene, gidene, zaviyenin mücavirine[2597], görevlilere ve komşulara dağıtılmasını, talebelere ve Müslüman fakirlere tasaddukta bulunulmasını istemektedir.

Zaviyenin aydınlatılması, tefrişi ve kullanılacak malzemelerin temini de düşünülmüş ve ne zaman ihtiyaç olursa lambalar için yağ alınması, yaz kış (ne zaman) ihtiyaç olursa kazan, tencere, sahan (tabak, çanak), sofra, kaşık, bardak, süpürge, perde (örtü) gibi alet ve edevâtın, halı ve kilimin satın alınması hatta gelen gidene bayramlarda ve mübarek gecelerde ikram edilmek üzere gerektiği kadar bal ve tereyağı satın alınması şart koşulmaktadır.

Amasya Burmalı Minare (Pervane) Camii

Vakfiyesi VGMA'da yer almakta olup (H.) 30.09.699 (M.19.06.1300) tarihlidir. Vâkıfın ismi "Pervane Bey b. Osman" olarak geçmektedir. Yalnız vakfiyeye bakılarak asıl adının mı "Pervane" olduğu yoksa devlet kademesindeki görevine binaen mi "Pervane" denildiği ile ilgili kesin bir hükme varmak mümkün değildir. Bununla birlikte vakfiyede satır arası bir bilgi olarak kendisinden "emir" diye bahsedilmektedir. Anadolu Selçuklu emirlerinin ve devlet adamlarının yaptığı vakıfların vakfiyelerinde genellikle sultanının isminin yer aldığı görülmektedir. Vâkıfı Anadolu Selçuklu döneminde devlet kademesinde görev almış bir kişi olarak kabul ettiğimizde taktirde vakfiyede dönemin sultanının isminin geçmemiş olması dikkate değer bir durumdur. Yapının kitabesinde (Foto. 33) ise imaretin Keyhüsrev b. Keykubad b. Keyhüsrev'in saltanatı zamanında inşa edildiği ve onu (imareti) "altı yüz kırk" (H. 640) senesinde av emiri Ferruh ve onun kardeşi Yusuf el-hâzin (hazinedar, hazine muhafızı Yusuf)

[2597] Bir tekke, türbe veya mâbet yakınındaki bir yerde kendini ibâdete vererek dünyâdan el etek çeken, uzlete çekilen, îtikâfa giren kimse.

tarafından inşa edildiği ve vakfedildiği kaydedilmiştir[2598]. Yapının kitabesini ve vakfiyesini karşılaştırdığımızda bariz uyuşmazlıklar ortaya çıkmaktadır.

A. Hüseyin Hüsameddin, Anadolu Selçuklu Dönemi siyasetinde önemli bir devlet adamı olan Muîneddin Süleyman Pervâne'nin Kutbeddin Osman Bey isminde bir kardeşinin, Kutbeddin Osman Bey'in de "İzzeddin Pervane Mehmed" isminde bir oğlunun olduğunu[2599], İzzeddin Mehmed Pervane Bey'in Burma Minare Camii'ni inşa ettiren Necmeddin Ferruh'un damadı olup kayınpederi Necmeddin Ferruh Bey'in inşa ettiği Burmalı Minare Camii için H. 699 senesinde bir vakfiye tanzim ettiğini ifade etmektedir[2600]. İzzeddin Mehmed Pervane Bey'in kayınpederi Necmeddin Ferruh'un inşa ettiği yapı için neden vakıf tanzim ettiğini ise şöyle açıklar: Necmeddin Ferruh Bey Sultan Mesud'un vezirliğini yaparken bir muharebede esir düştükten sora esaretten kurtulup Amasya'ya geri dönünce Amasya'da inşa ettiği Burma Minâre diye meşhûr olan caminin vakfını tanzim etmeye ömrü vefa etmediğinden dolayı halefi İzzeddin Mehmed Pervâne Bey'in vakıf tanzim ettiğini ve bunun vakfiyede açık olarak göründüğünü belirtmektedir[2601]. Bu ifadedeler kitabe ve vakfiye arasındaki uyuşmazlıkları gidermekte olup bu durumda vâkıfın isminin vakfiyede Pervane Bey b. Osman şeklinde geçmesinin de eksik yazımdan yani bir hatadan kaynaklı oluğu söylenebilir.

Kitabe ile vakfiye arasındaki bir tenakuz da kitabede yapı "imaret" olarak ifade edilirken vakfiyede "cami" olarak ifade edilmektedir. Anadolu Selçuklu döneminde imaret, şehirlerde/kasabalarda kamu hizmeti için yapılıp kullanılan binalara verilen genel bir isim olup bu dönemde yapılan cami, darüşşifa, türbe, zaviye, mescid, darüzziyafe, maristan gibi mimarî eserlerin kitabelerinde bu yapılara[2602], şehirleri çevreleyen surlara[2603], çeşme hayırlarına da imaret denilmektedir[2604]. Bu nedenle "imaret" kavramı ile "cami"nin kastedildiğini ve vakfiyede "cami" ifadesinin kullanılmasının sebebi olarak da vakfiyenin istinsah edildiği dönemde yapıdan "cami" olarak bahsedilmesinden kaynaklı olduğunu söyleyebiliriz.

[2598] Ali Yardım, Amasya Burmalı Minare Camii Kitabeleri (Kapı, Mihrab, Minber), s. 13.
[2599] Abdîzâde Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C. 2, s.433.
[2600] Abdîzâde Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C. 1, s.115.
[2601] Abdîzâde Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C. 2, s.433.
[2602] Osman Ergin, *Türk Şehirlerinde İmaret Sistemi*, s.43.
[2603] Max Von Berchem, - Halil Edhem (Eldem), *Materiaux Pour un Corpus İnscriptionum Arabicarum - Asie Mineure / Sivas-Divriği,* C. 1, s. 15.
[2604] Mehmet Zeki Oral, "Anadolu'da İlhanî Devri Vesikaları, Temirtaş Noyin Zamanında Yapılmış Eserler ve Kitabeleri", s. 210.

Vakfiyede mevkufun aleyh yapıdan "yüce/büyük cami" şeklinde bahsedilmektedir. Hangi şehirde olduğunu gösteren ifade ise tam olarak okunamamaktadır. Şahitlerin isimlerinden sonra vakfiyenin deftere kaydı ile ilgili bir davanın izahatının yapıldığı Osmanlı Türkçesi ile yazılmış ve biraz silik olduğu için zor okunmakta olan notta "Amasya" şeklinde okunmaya yakın olan ibareden caminin Amasya'da olduğunu anlamaktayız. Ayrıca vâkıfın camiyi Allah'a karşı ittika (takva) ve (Allah) rızası üzerine bina ettiği, temellerinin/binasının yükseldiği, şehrin içinde olduğu, orada/şehirde (yaşayan) halk nezdinde bânisinin (yaptıranın) ismiyle tanındığı, binası meşhur olduğu/iyi bilindiği için sınırlarını tarif etmeye gerek olmadığı belirtilmektedir.

Günümüzde ise cami Amasya il merkezinde, Yeşilırmak Nehri'nin güney yakasında, Dere Mahallesi'nde Taşhan Sokak'ta bulunmakta, "Burmalı Minare Camii" "Mahkeme Camii"[2605], "Ulu Camii" ve "Pervâne Camii" adlarıyla anılmaktadır. Cami, güney-kuzey doğultusunda dikdörtgen planlı bir yapıdır (Çizim 6, 7). Genel hatlarıyla Anadulu Selçuklu cami mimarisine uygun bir iç mekana sahiptir. Minberinin (Foto. 41) yapım tarihi ve ustası ile ilgili herhangi bir kayıt yoktur fakat üzerindeki hatti unsurlar ve motif dağarcığından Anadolu Selçuklu dönemine ait olduğunu anlaşılmaktadır[2606].

Vakfiyede mevkufun aleyh olan yapı/eser sadece bir cami olarak ifade edilmekte ve minareden bahsedilmemekle birilikte vakfiyedeki satır arası bilgilerden caminin bir de minaresi olduğu anlaşılmaktadır. Ancak o dönemin şartları göz önüne alındığında minarenin önemli bir mimari unsur olması hem de vakfiyede minarelerin aydınlatılması ve müezzinlerin ezanları minareden okumaları gibi şartların olması minarenin varlığına delalettir. Bu durumda cami ile birlikte minareden bahsedilmemesi kitabede "imaret" vakfiyede "cami" olarak bahsedilmesi ile ilgili izahatta belirttiğimiz gibi bu hususun da vakfiyenin istinsah edildiği dönemle alakalı olduğunu ve aslında minaresi olmayan yapıya bir minare eklenmesi ve bu eklemeden sonra vakfiyede de vakfın şartlarına halel getirmeyecek şekilde tadilat/değişiklik yapılarak yeni bazı şartlar eklendiğini söyleyebiliriz. Ayrıca bugün caminin kuzeybatısında yer alan

[2605] Evliya Çelebi, *Seyahatnâme,* C. 2, s. 183-194.
[2606] Abdîzâde Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi,* C. 1, s.116; Ali Yardım, *Amasya Burmalı Minâre Câmii Kitâbeleri (Kapı, Mihrap, Minber),* s.29; Gülay Apa Kurtişoğlu, "Anadolu Selçuklu Döneminin İki Minberi: Amasya Burmalı Minare Camii Minberinin Divriği Ulu Camii Minberiyle İlişkisi Üzerine", s.94.

"Burma/Burmalı Minare", (H.) 1143'te (M. 1730-31'de) Vasi' Çelebizâde es-Seyyid el-Hâc Ahmed Efendi tarafından yaptırılmış olup[2607], yapının orijinal minaresi olmadığı malımdur.

Caminin kuzydoğu köşesinde taçkapının solunda ve camiye bitişik olarak yapılmış olan bir de türbe (Foto. 37, 42) bulunmaktadır. Kitabesi bulunmayan yapının genel görünüşü, cami ile bitişik olması, girişinin caminin içerisinden olması ve malzeme yapısının cami ile benzerlik arz etmesi gibi husular göz önünde bulundurulduğunda cami ile birlikte yapılmış olduğu izlenimi vermektedir. Ancak vakfiyede türbeden hiç bahsedilmemesi ve türbeye dair harhangi bir işaretin olmaması; caminin farklı dönemlerde meydana gelen deprem, yangın vb. nedenlerden dolayı zarar gördüğü için bazı onarımlar ve değişiklikler yapıldığı ile ilgili kaynaklarda bazı bilgiler bulunmasına karşın türbenin hasar görüp görmediği veya türbede herhangi bir değişiklik yapılıp yapılmadığı ile ilgili de pek bilgi de bulunmamaktaır. Bunlar göz önüne alındığında türbe ile caminin birlkte yapılmadığı izlenimi vermektedir. Tamamen kesme taştan yapılan türbe kare kaide üzerine sekizgen bir plana (Çizim 4) sahip olup içten kubbe dıştan da konik külahla örtülüdür (Foto. 37). Ziyaretgah bölümünün altında bir de cenazelik/mumyalık bölümü bulunmaktadır.

Vakfın, dolayısıyla caminin faaliyetlerine devam edebilmesi için bir hatib, bir imam, bir müezzin, (vaizlik yapacak) bir şeyh, Kur'an-ı Kerim okuyacak yedi (7) kişi, bir hizmetli (ferrâş), iki kayyım (koruyucu), lambaları yakıp söndürmekle görevli bir kişi, caminin ve caminin yanındaki/kenarındaki su yolununun tamirini/onarımını yapacak tamirci/görevli, iki tahsildar, bir nazır, bir katib görevlendirilmiştir. Görevli sayısının çokluğu görevlilerin görevleri hususnda ayrıntılı tanımlamalar yapılıp görev ihmalleri sonucu izlenecek yolun izah edilmesi vakfın büyüklüğünü, mevkufun aley olan caminin fonksiyonel çapını ve vâkıfın kudretini göstermesi açısından önemli ip uçlarıdır.

Vakıflardan fayda sağlayacak (kar getirecek) şekillerde faydalanılması ve buradan elde edilen gelirin ihtiyaç olması halinde öncelikle mevkufun onarımı için ihtiyaç yoksa bahsedilen mevkufun aleyh cami için harcanması şart koşulmuştur. Vâkıf, adı geçen vakıfların gelirlerinin yarısını (1/2), caminin ve adı geçen mevkuf köylerin mütevellisine ve diğer yarısını (1/2) da görevlere ve masraflara harcanmasını şart

[2607] Abdîzâde Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi,* C. 1, s.116; Ahmet Şimşirgil, "XVI. Yüzyılda Amasya Şehri", s.97.

koşmaktadır. Caminin fonksiyonunu devam ettirmesi için şeyh/vaiz, hatib, imam ve müezzin gibi görevliler ve bu görevlilerin alacağı ücretler, binanın/caminin temizliği, aydınlatılması ve işleyişi ile ilgili görevliler ve bu görevlilerin alacağı ücretler ile özellikle yapının tamiri ile ilgilenecek özel bir görevli ihdas edilip alcakları ücretler tek tek belirlenmiştir. Bu bilgiler bize vâkıfın öncelikle vakıf eseri olan caminin fiziken korunmasına ve daha sonra fonksiyonlarını icra etmeye devam etmesine büyük gayret sarf edildiğini göstermektedir.

Ankara Saraç Sinan Mescidi, Türbesi ve Medresesi:

H. 20.08.687 (M. 19.09.1288) tarihli vakfiyesi Osmanlı Türkçesi ile yazılmıştır. Vakfiyenin asıl metnine başlamadan önce "Ankara'da Sarac (Sirac) Sinan Medresesi Vakfı 25 Safer (1)316 tarihinde ortaya çıkan yüce irade (padişahın emri) gereğince kaydolunmuştur." şeklinde bir not düşülmüştür. Anadolu Selçuklu dönemi vakfiyeleri Arapça olduğu halde bu vakfiyenin Osmanlı Türkçesi ile yazılmış olması kuvvetle muhtemel Osmanlı döneminde Arapça aslından Osmanlı Türkçesine tercüme edilerek istinsah edildiğini göstermektedir.

Vakfiyede vâkıfın Hacı Sinâne(ü)ddîn Yusuf b. Hasan olduğu, yapının Ankara'da birbirine bitişik bir mescid ve medreseden oluştuğu, ilk defa vâkıf tarafından inşa edildiği ve vâkıfın ismiyle isimlendirildiği ifade edilmektedir. Vakfiyede bu bilgilerin dışında mevkufun aleyh ile ilgili başka bilgi verilmemiştir. Doğu cephesinde, eyvan kemerinin sağında mermer üzerine hak edilmiş üç satırlık Arapça kitabesinde ise Yusuf b. Hasan tarafından H. 687 (M. 1288) yılında inşa edildiği ifade edilmektedir (Foto. 47). Yapı günümüzde Saraç Sinan Mescidi olarak bilinmektedir.

Vakfiyesinde yapının birbirine bitişik bir mescid ve medreseden oluştuğu ifade edilmektedir. Bu ifadelere bakıldığında yapının Anadolu Selçuklu dönemi medreselerinin plan tipinde bir medrese ve hemen yanında da küçük bir mescidden teşekkül ettiği anlaşılmaktadır. Yapının günümüzdeki durumuna (Çizim 10) baktığımızda ise medresenin ana eyvanı ve eyvanın iki yanındaki mekanların ayakta kaldığı ancak kuvvetle muhtemel bu eyvan ve iki yanındaki mekanların doğusunda yer alan avlunun ve bu avlunun iki tarafında yani güneyinde ve kuzeyinde yer alan talebe odaları ile bitişiğindeki küçük mescidinin yıkıldığı izlenimi vermektedir. Gönül Öney de mevcut planının bir medrese veya zaviyenin ana eyvanı ile iki yan mekânını hatırlattığını, bir tadilat sonucu böyle önemli bir eserin belki de sadece bu kısmının

kullanıldığını, kâgir, açık veya kapalı avlulu Selçuklu medreseleri gibi avlu etrafında dershaneleri olan, mescit ve türbesi ile bitişik bir yapı olması gerektiğini belirtmiştir[2608].

Vâkıf, bir mütevelli, bir müderris ve bir imam atanmasını şart koşmuş, kendilerine verilecek ücreti belirlemiş ve müderris, imam ve mütevelli için ayrılan ücretler ayrıldıktan sonra geriye kalan gelirin medrese ve mescidin bakım ve onarımı için sarf edilmesini şart koşmuştur. Fakat genel olarak vakfiyelerde bakım ve onarımın öncelenmesi söz konusu iken burada görevlilerin ücretlerinin ödenmesinden sonra bakım ve onarıma pay ayrılması istisnai bir durumdur.

Çankırı Şeyh Mehdi Zaviyesi ve Türbesi

Vakfiye "altı yüz yetmiş (H. 670) senesinin Recep ayına (M. Şubat/Mart 1272) tarihlendirilmiş ve dönemin sultanı ile ilgili bilgi verilmemiştir. Vâkıfın ismi "Hazreti Şeyh Mehdî b. Hamîd b. Şaban" şeklinde geçmekte olup mevkufun aleyh bir türbe ve bir zaviyeden bahsedilmektedir. Zaviyenin "Ankara'da (عنقرة), Karataş (بقرا طاش) denilen bir yerde" inşa edildiği belirtilirken türbenin nerede inşa edildiği ve içinde kimin veya kimlerin medfun olduğu ile ilgili bilgi bulunmamaktadır. Fakat bu ifadeden hareketle türbenin de Karataş denilen yerde zaviyeye yakın hatta bitişik olduğu düşünülebilir.

Ankara'nın Kahramankazan ilçesinde Kumpınar Köyü'nde Şeyh Mehdi veya Mehdi Dede diye bilinen bir zatın mezarı mevcuttur. Zaviyeye nispetle köyün zamanla "Şeyh Mehdî" ve "Tekke-i Meytî" adıyla anıldığı bilgileri bulunmaktadır[2609]. Bununla birlikte bu zaviyenin ilk olarak ne zaman kim tarafından yapıldığı ile ilgili kesin bir bilgi yoktur. Ayrıca Kumpınar Köyü'nde latin harflerle "Şeyh Mehdi Dede" yazılmış bir mezar taşından ve yapıya ait olma ihitmali olan birkaç taştan başka ne zaviye ne de türbe ile ilgili bir işaret veya kalıntı mevcut değildir.

Çankırı il merkezinde de Şeyh Mehdi Türbesi olarak bilinen bir türbe ve yanında da Şeyh Mehdi Camii olarak bilinen bir cami bulunmakta olup bir külliye yani çevresinde bir zaviye veya cami ile birlikte bir yapı topluluğu olduğu fakat zamanla yapıların yıkılıp yeniden yapıldığı ve tarihi değerlerinin yok olduğu anlaşılmaktadır. Türbenin bulunduğu mevkinin/mahallenin ismi Karataş Mahallesi'dir. Vakfiyede zaviyenin bulunduğu yerin isminin de Karataş olarak ifade edilmesi bir bağlantı

[2608] Gönül Öney, Ankara'da Türk Devri Yapıları, s.25.
[2609] Abdülkerim Erdoğan, *Ankara Erenleri I*, s.127.

olabileceğini göstermekte fakat vakfiyede Karataş'ın (عنقره) Ankara denilen bir yere bağlı olduğunun ifade edilmesi bu münasebete aykırı bir durum teşkil etmektedir. Ancak günümüzdeki Ankara şehri tarihte Ankyra, Ankras, Angora, Engüri ve Engüriye şeklinde isimlendirilmiş[2610] olup Çankırı şehrinin isminin Antikçağ'da bugünkü şehrin ilk nüvesini teşkil eden Karatekin tepesindeki Gangra Kalesi'nin ismine dayandığı, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde Kengırı (كنغرى) ve Kângırı (كانغرى) şekillerinde adlandırıldığı, halk arasında Çangırı veya Çengiri, Cumhuriyet döneminde Çankırı şeklinde resmiyet kazanmış[2611], ayrıca Çankırı'nın geçmişte Gangara veya Kiangara şeklinde ifade edildiği bilinmektedir[2612]. Yani Çankırı ili için geçmişte kullanılan isimlerin vakfiyedeki (عنقره) ifadesine yakın bir şekilde telaffuz edildiği görülmektedir. Hatta vakfiyedeki kelimenin başındaki ayın (ع) harfinin (غ) şeklinde olabileceği ve bu durumda "Gangara" şeklindeki telaffuza yakın olarak "Ğangara" şeklinde de telaffuz edilebileceği düşünüldüğünde zaviyenin ve türbenin günümüzdeki Çankırı şehrinde olması kuvvetle muhtemeldir. Ayrıca vakfiyede geçen bazı mevkufun da (عنقره) 'ya bağlı olduğu belirtilmekte ve bu yer isimlerini incelediğimizde bunların bazılarının Çankırı'ya bağlı köyler olması bazılarının da günümüzde Ankara'ya bağlı olsa da Çankırı'ya yakın mevkide olması türbe ve zaviyenin Çankırı da olduğunu kuvvetlendirmektedir. Sonuç olarak bu vakfiyenin Çankırı Şeyh Mehdi Zaviyesi ve Türbesi'ne ait olduğu ve bu nedenle vakfiyede belirtilen zaviye ve türbenin Çankırı il merkezinde olduğu kanaati hasıl olmaktadır.

Yukarıdaki bilgiler muvacehesinde vâkıfın Çankırı il merkezideki türbede medfun olan Şeyh Mehdi olduğu anlaşılmaktadır. Şeyh Mehdi'nin Billur Bey olarak da bilindiği, Cemalettin Ferruh'un kardeşi olduğu[2613], Billur Baba (Bey) Tekkesi'nde medfun olduğu, Çankırı fatihlerinden olduğu gibi bilgiler bulunmaktadır[2614]. Vakfiyede ise yeryüzünde Allah'ın velisi (dostu) Hazreti Şeyh Mehdî b. Hamîd b. Şaban olarak belirtilmekte ve vakfiyenin kendi ifadesine/sözüne binaen deruhte edildiği belirtilmektedir ki bu da vâkıfın vakfiyede belirtilen H. 670 - M. 1272 tarihinde hayatta olduğunu göstermektedir.

[2610] Sargon Erdem, "Ankara", *TDVİA*, s.202.
[2611] İlhan Şahin, "Çankırı, *TDVİA*, s.216.
[2612] Mehmet Turgut Berbercan, "Türk Hakimiyetinden Önce Antikçağ'daki Çankırı'ya Bir Bakış", s.175.
[2613] Ahmet Kemal Üçok, *Çankırı Coğrafyası,* s.68.
[2614] A. Kemal Hacışeyhoğlu, *Çankırı Tarihi,* s.178.

Çankırı merkezde Karataş Mahallesi'nde Kayabaşı Caddesi'nde yer alan Şeyh Mehdi Türbesi çağına ait ipucu verebilecek herhangi bir mimari ve sanatsal değere sahip değildir. (Foto. 70, 71, 72) Türbenin hemen yanında Şeyh Mehdi Camii[2615] (Foto. 70, 73, 74) olarak bilinen caminin zaviye olarak kullanılan yapının yerine sonradan yapılmış olma ihtimali vardır. Fakat bu yapı da asli özeeliklere sahip değildir.

Şeyh Mehdi Türbesi'nde kimlerin medfun olduğu kesin olarak bilinmemektedir. Ancak türbe Şeyh Mehdi Türbesi olarak adlandırıldığına ve vakfı da Şeyh Mehdi tanzim ettiğine göre ya bu türbede daha önce medfun birinin veya birilerinin olduğu ya da vakfın aslında sadece zaviye için yapılıp Şeyh Mehdi vefat dince bu zaviyenin bir köşesine bir türbe yapıldığı ve daha sonraki dönemlerde de vakfın aslına halel getirmeyecek şekilde türbenin de mevkufun aleyhe dahil edildiği düşünülebilir.

Vâkıf, gelirlerin öncelikle türbenin ve zaviyenin görevlilerine, inşa ettiği zaviyenin maslahatına/yararına tahsis etmiştir. İkisi (türbe ve zaviye) yıkılırsa sonsuza kadar yeniden yapılmasını, eğer bu imkansız olursa, dönemin hâkiminin bilgisi dahilinde hayır görülen başka bir yere inşa edilmesini, sonra türbede pazartesi ve perşembe günleri iki cüz Kur'an-ı Kerim okumakla görevlendirilen hâfızın maslahatına/yararına sarf edilmesini, sonra aydınlatma ve mübarek geçelerde (yakılacak) mum, hasır ve kilim için sarf edilmesini, sonra durumlarına göre zaviyeye gelen ve orada konaklayanların doyurulası için sarf edilmesini, bu harcama kalemlerinden bir şey artarsa da artanın iki hisseye ayrılıp bir hissenin tevliye hizmetine (mütevelliye) diğer hissenin de meşihat hizmetine (şeyhe) verilmesini şart koşmaktadır. Mimari eserin yani zaviyenin sonsuza kadar korunması, yıkılırsa yeniden inşa edilmesi eğer bu imkansız olursa başka bir yere inşa edilmesi istenerek önceliğin eserin korunmasına verildiği anlaşılmaktadır. Her ne kadar günümüzde zaviye ayakta olmasa da vakıf geleneğinin mimari eserlerin korunması açısından ne derece öneme haiz olduğunu göstermesi açısından değerli bir ayrıntıdır. Diğer yandan aydınlatma, kilim, hasır ve zaviyeye gelenlerin doyurulmasının istenmesi de eserin yanı sıra eserin fonksiyonunun da muhafaza edilmesine yönelik bir korumadır ki bunun da eserin korunmasında direkt ve dolaylı etkisi vardır. Çünkü insanlar kullandıkları ve faydalandıkları yapıları korumaya daha meyyaldir.

[2615] Günümüzde belirttiğimiz caminin yakınına yine Şeyh Mehdi Camii olarak isimlendirilen yen bir cami yapılmış olup bizim Şeyh Mehdi Camii olarak belirttiğimiz yapı ile ilgili olarak görevliler Kur'an Kursu vb. farklı amaçlarla kullanılacağını ifade etmektedirler. (Foto.: 2)

Çorum Hüsamiye Medresesi

Anadolu Selçuklu dönemine ait vakfiyeler genel olarak vakıf defterlerine kaydedilmiş olup ya başka nüshası bulunmamakta ya da bir de müstakil bir nüshası/kopyası bulunmaktadır. Fakat bu vakfiye VGMA'da bulunmakla birlikte sadece müstakil bir nüsha/kopya olup vakıf defterlerinde kayıtlı değildir ve altı yüz altmış beş (665) senesinin Muharrem ayına (M. 1266) tarihlenmektedir. Dönemin sultanının ismi geçmemektedir.

Yapıdan vakfiyesinde "Karahisar Demirli'de Hüsameddin'in binası/yapısı diye meşhur olan Hüsâmiye Medresesi" şeklinde bahsedilmektedir. "Hüsameddin" isminde bir şahıs tarafından inşa edildiği anlaşılmakta ve "Hüsamiye Medresesi" şeklinde isimlendirilmektedir. Bu bilgiden hareketle vâkıfın isminin de "Hüsamedin" olduğu söylenebilir fakat bunun dışında kişi hakkında pek bilgi bulunmamaktadır.

Günümüze kısmen yıkılmış ve harabe halde ve sadece genel hatlarıyla ulaşabilmiş olan yapı Çorum'un Alaca İlçesine bağlı Mahmudiye Köyü sınırları içerisinde ve Kalehisar Köyü'ne sadece 3 km uzaklıkta bir arazide yer almaktadır. Medrese iki eyvanlı ve açık avlulu plan tipine sahip olup tüm odaların ve bölümlerin üst örtüsü sivri tonozdur ve daha çok moloz taş malzeme kullanılmıştır (Foto. 83). Yapının etrafında farklı yapılara ait olduğu anlaşılan kalıntılar mevcut olup bu kalıntılar dikkate alındığında bölgenin daha önce nispeten büyük bir yerleşim yeri olduğu anlaşılmaktadır. Günümüzde yapı ve çevresinde arkeolojik çalışmalara devam edilmektedir.

Vakfiyesinde mevkufun aleyh yapıya gelirden ne kadar bir pay ayrıldığı ile ilgili açık bir izahat yapılmamış olup yapının bulunduğu beldenin harab olması durumunda yapının/medresenin en yakın beldeye nakledilmesi şartı koşulmuştur. Diğer Anadolu Selçuklu vakfiyelerinde pek rastlanmayan bu şartla birlikte medresenin inşa edildiği beldenin zamanla küçülmesi ve terk edilmiş olması bir tevafuk mu yoksa bu konuda farklı bir durum mu söz konusu olduğu incelenip araştırılması gereken bir ayrıntıdır.

Kastamonu Gölköy Şeyh Ahmed Zaviyesi (Şeyh Ahmed Camii):

Zaviyenin vakfiyesi (H.) 20-30.03.603 (M. 25.10.1206-04.11.1206) tarihli olup hangi sultanın dönemine ait olduğu belirtilmemektedir. Vakfiyedeki Arapça ifadelerin iki farklı şekilde anlaşılmaya müsait olmasından dolayı yapının vakfiye tarihinden önce mi inşa edildiği yoksa bu tarihte yapılan vakıfta zaviyenin yapımının mı şart koşulduğu

tam olarak net değildir. Vakfiye tarihinden önce inşa edilmiş olduğunu da bu tarihten birkaç yıl sonra inşa edilmiş olduğunu da kabul edersek her iki halde de mimarlık tarihi açısından eserin Kastamonu'daki Anadolu Selçuklu dönemine ait erken örneklerden biri olduğu anlaşılmaktadır. Eldeki belgelere göre mevkufun aleyh olan zaviyenin Kastamonu'da kurulan ilk zaviye olduğu ve vakfiyesinin de ilk zaviye vakfiyesi olduğu düşünülmektedir[2616].

Vakfiyesinde zaviyenin nerede inşa edildiği açıkça belirtilmemektedir. Günümüzde Kastamonu merkeze bağlı Gölköy'de Şeyh Ahmed Camii olarak bilinen bir cami ve yanında da Şeyh Ahmed'in türbesi bulunmaktadır. Vakfiyede yazılışı "N(t)ekregöl(e)" şeklinde okunmaya daha müsait olan bir yerden bahsedilmekte olup kuvvetle muhtemel burası Şeyh Ahmed Zaviyesi'nin de içinde bulunduğu Gölköy'dür. Bu şekilde düşünmemizin birinci nedeni, Gölköy'ün geçmişte "Nefsigöl" olarak isimlendirilmesi olup vakfiyede "N(t)ekregöl(e)" şeklinde yazılan bu yerin istinsah esnasında yanlış yazılmış olma ihtimali vardır. İkinci nedeni ise bitişiğinde Şeyh Ahmed türbesinin bulunduğu Gölköy'deki Şeyh Ahmed Camii olarak bilinen yapının geçmişte var olan tekkenin yerine inşa edilmiş olması kuvvetle muhtemeldir. Zaviye orijinal haliyle günümüze ulaşamasa da onun yerine inşa edildiği anlaşılan Şeyh Ahmed Camii hizmet vermeye devam etmektedir.

Vakfiye metninin bir bölümünde -8 ve 9. paragraflar- bir hata, eksiklik veya yazı diziliminden kaynaklı olarak iki farklı anlam çıkarılması mümkündür. 8 numaralı paragraf birinci şekliyle tercüme edilirse vâkıf Ali b. Şeyh Ahmed olup mevkufun aleyhin kim veya kimler olduğu; ikinci şekliyle tercüme edilirse de mevkufun aleyh Şeyh Ahmed'in oğlu olup vâkıfın kim olduğu eksik kalmaktadır. 9 numaralı paragraf ise birinci şekliyle tercüme edilirse Şeyh Ahmed Zâviyesi mevkufun aleyh olup onun inşa edilmesi; ikinci şekliyle de mevkufun aleyh olan yani vakıftan yararlanan kişiye Şeyh Ahmed Zaviyesi'ni inşa etmesinin şart koşulduğu anlamı çıkmaktadır. Anlamlandırmadaki bu ikili durum nedeniyle vakfın hayrî mi zürrî mi olduğu konusu da tam olarak aydınlanmamış olmaktadır. İbarenin anlaşılmasında bazı ikilemler olsa da her halükârda vakfın Şeyh Amed Zaviyesi ile ilgili olduğu anlaşılmaktadır. Eserde bu muammanın çözülmesinde bize yardımcı olabilecek bir kitabe vb. bulunmamaktadır. Ancak şahsî kanaatimiz eserin vâkıfı ve bânisinin Ali b. Şeyh Ahmed olduğudur.

[2616] Fazıl Çifci, *Kastamonu Camileri, Türbeleri ve Diğer Tarihi Eserler*, s.189.

Kayseri Şeyh Turesan (Türesan) Zaviyesi:

VGMA'da yer alan vakfiye Vakıf Defterine Osmanlı Türkçesi ile olup kuvvetle muhtemel Arapça olan aslı Osmanlı döneminde istinsah edilirken Osmanlı Türkçesine tercüme edilerek kaydedilmiştir. Ayrıca vakfiyedeki bazı bilgilerden ve kullanılan bazı tabirlerden istinsah edildiği dönemin şartları dikkate alınarak istinsah edildiği anlaşılmaktadır.

Vakfiye H. 598 M. 1201/1202 tarihli olup vâkıfın "Sultan Alaaddin'in hanımı Huand Hatun" olduğu belirtilmektedir. Yapının giriş kapısının üstünde bulunan kitabesinde (Foto. 91) ise "Keyhsrev b. Keykubad" yani II. Gıyaseddin Keyhüsrev döneminde "safvetü'd-dünya ve'd-dîn" unvanlı büyük bir melike" tarafından yaptırıldığı kaydedilmiş fakat baninin asıl isminin ve inşa tarihinin yazılı olduğu kısım kırılmıştır (Foto. 90). Kırılan kısma daha sonra alelade bir tamiratla H. 640 (M. 1242/1243) tarihi eklenmiştir. Selçuklu saray kadınları sultan ile olan akrabalık bağlarına göre bir hiyerarşi dahilinde unvanlar kullanmakta olup sultan ile yani hanedan ailesiyle kan bağı olan kadınlar "ismetü'd-dünya ve'd-din" unvanı kullanırken, sultan ile kan bağı olmayan ama sultana bir evlat vermiş olan kadınlar ise "safvetü'd-dünya ve'd-din" unvanını kullanmışlardır.[2617] Genel olarak Huand Hatun'un da yaptırdığı yapılarda "safvetü'd-dünya ve'd-din" unvanı ile anıldığı görülür[2618]. Ayrıca Farsça "ay" manasına gelen "mah" ve "peri" kelimelerinin birleşimiyle oluşan Mahperi ismiyle de bilinmekte olup bu nedenle Mahperi Huand Hatun olarak isimlendirilir.

Mahperi Huand Hatun'un 618/1221-1222 tarihinde Sultan Alaaddin ile evlendiği[2619] ve evlenir evlenmez Müslüman olmadığı[2620] bilgileri ile birlikte değerlendirdiğimizde vakfiye tarihinin bu bilgilerle uyuşmadığı görülmektedir. Ayrıca zaviyenin Keyhüsrev b. Keykubad döneminde inşa edildiği kaydını ve Keyhüsrev b. Keykubad'ın da H. 634-644 (M. 1236/1237-1246/1247) yılları arasında saltanat sürdüğünü dikkate aldığımızda da vakfiye tarihi ile kitabe tarihinin uyuşmadığı görülmektedir. Bu bakımdan yapının tarihi ile ilgili kesin bir şey söylemek zordur. Fakat vakfiyedeki tarih, eserin kitabesinde yer alan sultanın saltanat sürdüğü dönem,

[2617] Patricia Blessing, "Women Patrons in Medieval Anatolia and a Discussion of Māhbarī Khātūn's Mosque Complex in Kayseri", s.492.
[2618] Patricia Blessing, "Women Patrons in Medieval Anatolia and a Discussion of Māhbarī Khātūn's Mosque Complex in Kayseri", s.492.
[2619] İbn Bibi, *El Evamirü'l-Ala'iye Fi'l-Umuri'l-Ala'iye (Selçukname) I*, s.261-266.
[2620] Mehmet Çatyırdağ, *Kayseri Tarihi Araştırmaları*, s. 85.

kitabe tamir edilirken ilave edilen tarih ve Mahperi Huand Hatun'un Müslüman olduğu tarihlerle ilgili bütüncül bir değerlendirme yapıldığında yapının bânisinin ve vâkıfının Sultan Alaaddin Keykubad'ın hanımı II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in annesi Mahperi Huand Hatun olduğu, yapının II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in saltanatı döneminde yani H. 634-644 (M. 1236/1237-1246/1247) tarihleri arasında yapıldığı, vakfiyede yazılan tarihe temkinli yaklaşmamız gerektiği, hatalı istinsah edilmiş olabileceği ve ayrıca bu bilgiler ışığında kitabedeki tarihin daha makul olduğu anlaşılmaktadır.

Vakfiyede asıl metne başlamadan önce Osmanlı Türkçesi ile "Ürgüp Şeyh Turasan'a ait vakıfların vakfiyesidir." şeklinde bir not düşülmüş ve vakfiyenin içerisinde de mevkufun Şeyh Turesan Zâviyesi'ne vakfedildiği belirtilmiştir. Günümüzde Kayseri'nin İncesu İlçesi ile Ürgüp'ün Başdere Köyü arasında Tekke Dağı adıyla bilinen, vakfiyenin girişindeki nottan da anlaşılacağı üzere geçmişte Nevşehir'in Ürgüp ilçesine, bugün ise Kayseri'nin İncesu İlçesine bağlı dağlık bir bölgede kurulmuştur. Zaviyenin içindeki odalardan birinde kapısında "Şeyh Turesan Veli Hz." yazan bir türbe ve içinde kime ait olduğu ile ilgili bir şahidesi/kitabesi bulunmayan bir sanduka bulunmakta olup Şeyh Turesan'a ait olduğu kabul edilmektedir. Ayrıca kare planlı, tonoz örtülü ve günümüzde çilehane olarak tanımlanan bir oda, mutfak, zaviyenin tüm kuzey cephesi boyunca uzanan, sivri tonoz örtülü ve şehitlik olarak anılan fakat bazı araştırmacılara göre zaviyenin han[2621] kısmı olduğu ifade edilen bir mekân bulunmaktadır. Mescid mihrabı dışında zaviyenin genelinde kayda değer herhangi bir süsleme de yoktur. Şeyh Turesan Zaviyesi'nin mimarisi ile ilgili öne çıkan en önemli husus Anadolu Selçuklu döneminde çoğunlukla ahşap olarak yapılmış ve günümüze kadar hemen hemen tamamı kaybolmuş zaviyelerin aksine aslını koruyan ve kârgir malzemeyle inşa edilen en eski yapılardan birisi olmasıdır[2622].

Vakfiyede yapıdan zaviye olarak bahsedilmekte ve Şeyh Turesan'ın, zaviyenin şeyhi olduğu belirtilmektedir. Bununla birlikte kitabesinde zaviye ifadesi yerine meşhed/türbe ifadesi kullanılmaktadır. Günümüzde de yapının kuzey, güney ve batısında mezarlar vardır. Dolayısıyla zaviyenin güney tarafı hariç üç tarafının zamanla bir hazireye dönüştüğü düşünülebilir.

[2621] Mehmet Çayırdağ, "Kayseri'nin İncesu İlçesinde Şeyh Turesan Zaviyesi", s.273; Yıldıray Özbek ve Celil Arslan, *Kayseri Taşınmaz Kültür Varlıkları Envanteri,* C. 3, s.1044.
[2622] Mehmet Çayırdağ, "Kayseri'nin İncesu İlçesinde Şeyh Turesan Zaviyesi", s.278.

Şeyh Turesan'ın soyu, hayatı ve şahsiyeti hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. İsminin Dur-Ali, Tur-Ali, Tur-Afşin, Tur-Hasan veya Dur-Hasan isminin birleşmesinden meydana geldiği tahmin edilmekte, XIII. yy. Anadolu'sunda Selçuklu döneminde Kayseri İncesu'da yaşdığı, Şeyh Ahmet Yesevî Hazretlerinin dergâhında yetişmiş ve Anadolu'da irşad faaliyetleri yapan Selçuklu devri erenlerinden biri olduğu belirtilmektedir. Ayrıca muhtemelen Moğolların 1243'te Kayseri'yi işgalleri esnasında yapılan savunmada şehit düştüğü ve Hunat Hatun'un da bu nedenle zaviyenin kitabesine meşhed (şehitlik) yazdırdığı ileri sürülmektedir.[2623] Osman Turan da bu zatın birinci haçlı seferinde büyük yararlıklar gösteren Kapadokya hakimi Hasan Bey olduğunu kabul etmektedir[2624].

Kırşehir Ahi Evran Camii ve Zaviyesi (Türbesi)

Yapıya ait üçü "H. 676" biri "H. 706" tarihli olmak üzere dört vakfiye nüshası bulunmaktadır. Bu nüshalar genel olarak temel hususlar ve içerik açısından aynı olup sadece ana hususlara tekabül etmeyen bazı küçük farklılıkları olduğu görülmektedir ki bu da ya birbirlerinden kopya edildiklerini ya da hepsinin aynı belgeden kopya edildiklerini göstermektedir. CBDA'daki nüsha ve KBYEK'de bulunan iki nüsha "(H.) 676" (M. 1277/1278) tarihli iken VGMA'daki nüsha "(H.) 706" (M. 1306/1307) tarihlidir. VGMA'daki nüshanın deftere kopya/istinsah edildiğini, diğer belgelerin müstakil birer belge/varak şeklinde olduğunu göz önünde bulundurduğumuzda VGMA'daki nüshanın deftere kaydedilirken tarih ibaresinin yanlış yazılmış olma ihtimali vardır. Belgelerdeki ifadelerin orijinal olduklarını kabul ederek bir değerlendirme yapsak da genel olarak belgeye baktığımızda istinsah/kopya edilirken ibarelerin istinsah edildiği döneme göre yazılmış olma ihtimali kuvvetlidir.

Yapıda biri türbe bölümünde sandukaların bulunduğu eyvanın güney duvarında "H. 854" (M. 1450/1451) tarihli ve Hasan Bey b. Seydî Bey tarafından inşa ettirildiği (Foto. 105) kaydedilmiş, diğeri de türbe bölümünün giriş kapısının üzerinde "H. 886" (M. 1481/1482) tarihli ve Sultan Mehmed b. Murat döneminde Aliyyü'd-Devle (Alâü'd-Devle) b. Süleyman[2625] tarafından inşa ettirildiği (Foto. 106, 107) kaydedilmiş iki kitabe bulunmaktadır. Bir de günümüze ulaşamamış olmakla birlikte yapının cami

[2623] Mehmet Çayırdağ, *Şeyh Turesan Veli Hazretleri,* s.3-4.
[2624] Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s.130.
[2625] Aliyyü'd-Devle (Alâü'd-Devle) b. Süleyman, Dulkadiroğulları Beyliği yöneticilerinden bir olup beyliği 1480-1515 yılları arasında yönetmiştir. (Vural Köker, "Dulkadiroğlu Beyliği Alâüddevle Bey Dönemi (1480- 1515) Safevi - Osmanlı İlişkilerine Bir Bakış" s.45.

bölümündeki mihrabın üzerinde Sultan Süleyman b. Selim'in izniyle Şeyh Ahi Evran'ın ahfadından bir şeyh tarafından (H.) 968 (M. 1560/1561) yılında inşa ve imar edildiği bilgilerinin yer aldığı ifade edilen bir kitabeden bahsedilmektedir[2626].

Vakfiyelerdeki ve kitabelerdeki tarihler birlikte değerlendirildiğinde yapının kuvvetle muhtemel H. 676 M. 1277/1278 tarihinde veya küçük bir ihtimalle de H. 706 M. 1306/1307 tarihinde inşa edildiği fakat inşa edildikten bir müddet sonra yıkıldığı veya zarar gördüğü için (H.) 854 (M. 1450/1451), (H.) 886 (M. 1481/1482) ve (H.) 968 (M. 1560/1561) tarihlerinde farklı kişiler tarafından yeniden inşa veya tamir edildiği şeklinde anlaşılabilir.

Vâkıf, Şeyh Nasreddin Pîr-i Pîrân Evran'dır. Vâkıfın Ahi Evran olmasından ve bir mimari eseri yaptıranın/yapanın o eser için bir de vakıf tanzim etmesinin gelenek olmasından hareketle mevkufun aleyh yapıyı ilk olarak bizzat kendisinin yaptırmış olduğu söylenebilir. Fakat bu hususla ilgili açık bir ifade bulunmamaktadır.

VGMA'daki nüshanın baş tarafına "Şeyh Nasreddin Ahi Evran Vakfiyesi" şeklinde not düşülmüştür. Vakfiyenin içerisinde de mevkufun aleyhin bir zaviye ve bir mescid olduğu mescidin de bir türbe ile bitişik olduğu belirtilmektedir. Yapı günümüzde Kırşehir il merkezinde Ahi Evran Mahallesi'nde yer almaktadır. Günümüzdeki yapıda yer alan kitabelere ve yapının mimarisine baktığımızda yapıların orijinal ilk halinden herhangi bir emârenin kalmadığı aşikardır. Bununla birlikte yapının günümüzde bir cami/mescid ve bir de türbe olmak üzere iki bölümden oluştuğunu görmekteyiz. Her bölümün kendi içerisindeki mimari özelliklerine ve birbirleriyle olan bağlantılarına baktığımızda vakfiyedeki türbenin mescidle bitişik olduğu ifadesinin günümüzdeki bina ile örtüştüğünü söyleyebiliriz. Bu durumda vakfiyede belirtilen yapı ile günümüzdeki yapının yaklaşık aynı plan özelliklerine sahip olduklarını ve aynı boyutlarda olableceği tahmin edilebilir.

Günümüzde türbe bölümünün doğusundaki eyvanda kime ait oldukları tespit edilemeyen altı adet kabir yer almaktadır. Bu bölümün vakfiyede belirtilen türbe olması muhtemeldir. Günümüzde Ahi Evran'ın kabri de yapının türbe bölümünde kuzeyindeki eyvandadır. Bu da vâkıf Ahi Evran'ın zaviyeye vakıf tanzim etmesinden sonraki bir tarihte vefat etmesi üzerine buraya defnedildiği şeklinde yorumlanabilir.

[2626] Halim Baki Kunter, "Kitabelerimiz", s.434.

Vakfın ve vakıf eserlerinin korunmasına matuf olarak da mütevellinin görevleri sayılırken kabrin ve mescidin imarı için çalışması, vakfın yararına olan işleri yapması ve bunlardan geriye kalan gelirin imkân ölçüsünde yolculara harcanması şart koşulmaktadır.

Kırşehir Şeyh Süleyman Türkmânî (Şeyh Süleyman b. Şeyh Hüseyin b. Şeyh Şemseddin) Zaviyesi (Türbesi):

Hicri 697 senesinin Muharrem ayının başlarında (ilk on gününde) (H. 1-10.01.697 / M. 19-29.10.1297) tanzim edildiği kaydedilen vakfiyenin asıl metnine başlamadan önce farklı tarihlerde kaydedildiğini ve tahrir edildiğini, farklı kişiler ve hâkimler tarafından onaylandığını gösteren notlar bulunmaktadır.

Vâkıfın ismi vakfiyede "Şeyh Süleyman b. Şeyh Hüseyin Efendi b. Şemseddin" şeklinde geçmekte olup "Şeyh Süleyman Türkmânî" olarak da bilinmektedir[2627]. Vâkıfın Kırşehir Cacabey Medresesi Vakfiyesi'nde[2628] adı geçen "Şemseddin Türkmen Beyi"nin torunu olduğu düşünülmekte ve Şeyh Süleyman'a Türkmânî denilmesinin sebebi olarak Cacabey Medresesi Vakfiyesi'ndeki bu ifade gösterilmektedir[2629]. Şeyh Süleyman Türkmânî'nin küçük yaşta babasıyla birlikte (H.) 621 (M. 1224/1225) yılında Anadolu'ya akın eden Türk boyları ile birlikte Konya'ya geldiği ve oraya yerleştiği[2630], 1239 yılında ise Mevleviliği yaymak üzere Kırşehir'e geldiği[2631] Sultan Veled'in halifelerinden biri olduğu[2632] ifade edilmektedir. Doğum ve ölüm tarihi ile ilgili kesin bir bilgi bulunmamakla birlikte muhtemelen 1214[2633] tarihinde doğduğu; 1297 ile 1317 tarihleri arasında[2634], 1298 yılında 84 yaşlarında Kırşehir'de[2635] veya (H.) 692 (M. 1292/1293) yılında vefat ettiği[2636] yönünde tahminler bulunmaktadır. Vakfiyede vâkıfın bizzat kendisi olduğu ifadesini ve vakfiyenin de 1297 tarihli olduğunu göz önünde bulundurduğumuzda bu tarihten sonra vefat ettiği kesindir. Kırşehir'de Şeyh Süleyman Türkmânî Türbesi olarak bilinen türbedeki 4

[2627] Cevat Hakkı Tarım, Kırşehir Tarihi Üzerine Araştırmalar, s.75; Enver Behnan Şapolyo, Kırşehir Büyükleri, s.32; İlhan Şahin, Tarih İçinde Kırşehir (Araştırmalar-İncelemeler), s.129.
[2628] Ahmet Temir, Kırşehir Emiri Cacaoğlu Nur el-Din'in 1272 Tarihli Arapça-Moğolca Vakfiyesi, s.28-29.
[2629] Cevat Hakkı Tarım, Kırşehir Tarihi Üzerine Araştırmalar, s.79-80.
[2630] Cevat Hakkı Tarım, Kırşehir Tarihi Üzerine Araştırmalar, s.75, 79.
[2631] Enver Behnan Şapolyo, Kırşehir Büyükleri, s.32
[2632] Abdülbaki Göklpınarlı, *Mevlana'dan sonra Mevlevilik*, s.44.
[2633] Enver Behnan Şapolyo, Kırşehir Büyükleri, s.32.
[2634] İlhan Şahin, Tarih İçinde Kırşehir (Araştırmalar-İncelemeler), s.133.
[2635] Enver Behnan Şapolyo, Kırşehir Büyükleri, s.32.
[2636] Cevat Hakkı Tarım, Kırşehir Tarihi Üzerine Araştırmalar, s.78.

kabirden birinin kendisine ait olduğu düşünülmektedir[2637]. Ayrıca vakfiyeden de Şeyh Süleyman Türkmânî'nin Mevlevi Tarikatı'na mensup olduğu anlaşılmaktadır.

Vakfiyeye göre Şeyh Süleyman, mevkufun aleyh zaviyeyi Kırşehir'in dışında doğu tarafa inşa etmiştir/ettirmiştir. Günümüzde Şeyh Süleyman'a atfedilen, zaviye veya tekke olarak isimlendirilen bir yapı bulunmamakla birlikte Kırşehir merkezde Kırşehir Kalesi'nin doğusunda ve kalenin dışında Şeyh Süleyman Türkmânî Türbesi bulunmaktadır. O dönem şartları göz önünde bulundurulduğunda vakfiyede zaviye için belirtilen konumla günümüzdeki türbenin konumları örtüşmektedir. Ayrıca günümüzde Şeyh Süleyman Türkmânî Türbesi'ne bitişik olan ve İmaret Camii olarak isimlendirilen bir cami mevcuttur. Bu caminin Şeyh Şüleyman'ın inşa ettiği/ettirdiği tekkenin yerine veya yakınına sonradan inşa edilmiş olma ihtimali kuvvetlidir. Ancak ne cami ne de türbe tarihi ve mimari bir değer taşımadıkları için bu yapılardan yola çıkılarak bir çıkarım yapmak mümkün değildir.

Vakfiyede Kırşehir'de zaviyeye vakfedilen bir çiftlikten ve bu çiftliğin içinde de zaviye-i şerif kabristanlığı olarak belirtilen bir yerden bahsedilmektedir. Bu kabristanlıkta da bizim türbe olduğunu tahmin ettiğimiz bir (قبة) kubbenin bulunduğu ifade edilmektedir. Kabristanlık olarak ifade edilen yerin günümüzde Şeyh Süleyman Türkmânî'nin türbesinin çevresinde yer alan mezarlık olması ve kubbe/türbe şeklinde ifade edilen mekanın da Şeyh Süleyman Türkmânî'nin medfun olduğu türbe olması kuvvetli bir ihtimaldir. Bu durumda her ne kadar bu türbe Şeyh Süleyman Tütkmânî Türbesi olarak bilinse de burada daha önce bir türbenin olduğu ve Şeyh Şüleyman'ın buraya daha sonra defnedildiği sonucu çıkartılabilir. Şeyh Süleyman Türkmânî Türbesi'ne bitişik olup bizim Şeyh Süleyman Türkmânî Zaviyesinin yerine inşa edilmiş olabileceğini düşündüğümüz İmaret Camii'nin son cemaat mahallindeki kabirler, türbenin ve caminin (zaviyenin) çevresinde bir kabristanın bulunduğu göz önüne alırsak vakfiyede günümüzde Şeyh Süleyman Türkmânî Türbesi olarak ifade edilen yapının dışında başka bir türbeden bahsedilmekte olup günümüze ulaşamadığı da düşünülebilir.

Gelirin hangi oranda nereye tahsis edildiği ile ilgili bir bilgi yoktur. Fakat öncelikle zaviyenin ve vakıfların korunması ve devam etmesi amacıyla vakıfların ve zaviyenin imarı için harcanması şart koşulmaktadır. Bu masraflar karşılandıktan sonra kalan gelirin ise zaviyeye gelen yolcuların ve komşuların doyurulması için

[2637] Cevat Hakkı Tarım, *Kırşehir Tarihi Üzerine Araştırmalar*, s.75; Enver Behnan Şapolyo, *Kırşehir Büyükleri*, s.32; İlhan Şahin, *Tarih İçinde Kırşehir (Araştırmalar-İncelemeler*), s.129.

harcanmasını bu harcamadan sonra kalan gelirin de vakfın mütevellisi ve zaviyenin şeyhi arasında eşit olarak ikiye bölünmesi/paylaştırılması şart koşulmaktadır. Hem zaviyenin hem de zaviyeye vakfedilenlerin korunması ve işlevlerinin devam etmesi adına mülk edinilmesi kabul edilemeyeceği belirtilmekte, elde edilebilecek her türlü gelirin (faydanın) elde edilmesi noktasında vakıflarla ilgilenilmesi istenmekte, hâkim, melik (kral, yönetici), kadı, vâli, vâris bile olsa hiç kimsenin vakfın şartlarını değiştirmesinin, âtıl (işlevsiz) bırakmaya niyet etmesinin helal olmayacağı ve bunu yapanların Allah tarafından cezalandırılacağı ile ilgili uyarılar ifade edilmektedir.

Konya Şemseddin Altun Aba (İplikçi) Medresesi ve Kervansarayı:

Vakfiyenin biri TİEM'de diğeri ise VGMA'da olmak üzere iki nüshası bulunmaktadır. Nüshalar mükerrer olup aralarında temel hususlarda herhangi bir farklılık yoktur sadece bazı imla ve yazım farklılıkları vardır. TİEM nüshasının baş tarafında "Altun Pa Vakfiyesi" şeklinde VGMA nüshasının baş tarafında da "Altun Pa Medresesi Vakfiyesi Suretidir" şeklinde not bulunmaktadır. Bu durumda her ikisinin de asıl nüsha olmayıp sonradan istinsah edilmiş oldukları yani kopya oldukları anlaşılmaktadır.

Vakfiyeye baktığımızda farklı amaçlarla yani farklı mevkufun aleyhlere vakfedilen akarat olduğu ve bu çerçevede dört (4) farklı bölümden müteşekkil olduğu görülmektedir. Vakfiye içerisinde farklı amaçlar yani mevkufun aleyhler için farklı mevkuflar/mülkler tahsis edildiği ve bunların gelirlerinin sadece belirlenen amaç için sarf edilmesi istendiği için birbirlerinden ayrılmış olması mümkündür. Fakat bir ihtimal bunların vâkıf tarafından vakfa yapılan ilaveler veya aynı vâkıfa ait farklı vakıflar/vakfiyeler olup daha sonra birleştirilmiş olması da mümkündür. Bu nedenle bölümler halinde değerlendirmek daha makul gözükmektedir.

Birinci Bölüm:

Anadolu Selçuklu sultanlarından ikisinin ismi geçmekte ve her iki sultan için de "onun zamanında" şeklinde bir ifade kullanılmaktadır. Biri II. Kılıçarslan diğeri ise onun oğlu II. Süleyman Şah'dır. Bu nedenle vakfiyenin tam olarak hangi sultan döneminde gerçekleştiği ile ilgili kesin bir şey söylemek zordur. Fakat vakfiyenin (H.) Recep 598 (M. Mart/Nisan 1202) tarihli olmasından hareketle kuvvetle muhtemel II. Süleyman Şah döneminde gerçekleştiği söylenebilir.

Vâkıfın ismi, "Ebu Said Altuniye[2638] b. Abdullah" بن [2639](التونية) (ابو سعيد التونبه عبد الله şeklinde geçmektedir. Vakfiyenin başındaki notta (آلتون يا) şeklinde yazılı iken vakfiyenin içerisinde[2640] (امير شمس الدين آلتونبه) şeklinde geçmektedir. Babasının isminin "Abdullah" şeklinde geçmesinden ve babaları gayr-i Müslim olup Müslüman olanlara en çok nispet edilen baba isminin "Abdullah" olmasından hareketle devşirme olduğu veya sonradan Müslüman olmuş olabileceği kabul edilebilir. Mütevelli ve nazır olarak azadlı kölelerinden Ayaz ve Ruzbe'yi tayin etmesinden hareketle de çocuğunun olmadığı kabul edilebilir. Osman Turan da konuyla bağlantılı olarak kendisinin kölelikten yetiştiğini ve kölelikten yetişen bazı devlet adamlarının da çocuğunun olmamasından hareketle böyle kişilerin çocuğunun olmamasının devlet sistemiyle alakalı bir mesele olabileceğini ifade eder[2641].

Vakfiyenin bu (birinci) bölümünde mevkufun aleyh medrese ile ilgili Yeni Çarşı Caddesi'nde bulunduğu belirtilmekte fakat kimin kurduğu veya inşa ettiği ile ilgili sarih/açık bir ifade kullanılmamaktadır. İkinci bölümde[2642] ise "Emir Şemseddin Altun Aba'nın tesis ettiği (kurduğu) medrese" (امير شمس الدين آلتونبه الواقف المذكور على المدرسة التى اسّها[2643] بربض قونية şeklinde açık bir ifade kullanılmakta yani medresenin kurucusu olarak Emir Şemseddin Altun Aba'nın ismi verilmektedir. Yani Şemseddin Altun Aba'nın hem vâkıf hem bânî olduğu anlaşılmaktadır.

Medresenin konumu ile ilgili de bu (birinci) bölümde "şehrin dışında (ظاهر)" yer aldığı belirtilirken ikinci bölümde "Konya'nın dış/kenar mahallesinde (ربض)" yer aldığı belirtilmektedir. Orta Çağ şehirleri genellikle sarayın yani yönetim binasının da olduğu bir iç kale ve bu iç kalenin dışında bir yerleşim yeri ve en dışta da bir dış kale bulunacak şekilde dizayn edilirdi. Konya şehri de (Çizim 15, 16) bu şekilde bir yapıya sahiptir. İfadelerdeki farklılık bu mivaldeki bir sebeple "şehir" kelimesiyle iç surların çevrelediği alan kastedilmiş olabileceği ve bu nedenle önce medresenin şehrin dışında yani iç surların dışında olduğu belirtilirken daha sonra şehrin büyüyüp gelişmesi veya şehir kavramıyla sadece iç surlarla çevrili alanın değil de dış surların içerisinin kastedilmesinden dolayı dış/kenar mahalle ifadesi kullanılmış olabilir. Fakat bu iki

[2638] Her iki nüshada da böyle okunmaya müsait bir şekilde yazılmıştır.
[2639] VGMA'daki nüshada bu şekilde yazmaktadır.
[2640] 19. paragrafta…
[2641] Osman Turan, "Selçuk Devri Vakfiyeleri Şemseddin Altun-Aba, Vakfiyesi ve Hayatı", s. 200.
[2642] 19. Paragraf…
[2643] Her iki nüshada da (اساها) şeklinde yazılmıştır fakat siyak-sibak ve mana açısından bu şekliyle uygun olmadığını düşündüğümüz için (اسّها) şeklinde yazdık ve tercüme ettik.

ifadenin arasındaki bu farkın vâkıfın yaşadığı kısa bir dönemde değil de daha uzun bir dönemde gerçekleşmiş olması gerekir. Sadece farklı kelimelerin kullanımından ibaret olduğu düşüncesinde değil de bilinçli bir kullanım farklılığından kaynaklı olduğu düşüncesi ile hareket ettiğimizde ya vakfa vakfiyenin ilk tesisinden ve hatta vâkıfın vefatından epey sonra bir ilave yapıldığı veya medresenin ilk inşa edildiği dönemde şehre göre konumu ile vakfiyenin istinsah edildiği dönemindeki şehre göre konumu dikkate alınarak farklı ifadeler kullanıldığı yorumu da yapılabilir. Bu minvalde medresenin konumu ile ilgili Alâeddin Tepesi'nin doğusunda Mevlana Türbesi'ne doğru giden yolun sağ tarafında günümüzde İplikçi(ler) Camii'nin olarak bilinen yapının güney bitişiğinde olduğu ile ilgili genel bir kanaat bulunmaktadır.

Bânîsine atfen Altun Aba Medresesi olarak bilinmekle birlikte Altun Aba'nın vakıf mütevellisi olarak "İplikçi Oğlu"nu tayin ettiği için "İplikçi Medresesi" olarak da bilinmektedir. III. Murad dönemi tahrir defterinde İplikçi Camii'nin yandıktan sonra tamir edildiği kaydı bulunduğu halde bu caminin bitişiğinde olduğu kabul edilen Altun Aba Medresesi hakkında böyle bir kayda[2644] rastlanmasa da medresesinin H.992 / M.1584 yılına kadar ayakta olduğu kabul edilmekte ve ne zaman yıkıldığı veya yok olduğu ile ilgili kesin bir bilgi bulunmamaktadır. [2645] Ne zaman yıkıldığı kesin olarak bilinmese de vakfiyesinin H. 598 M. 1202 tarihli olmasından hareketle bu tarihten önce yapılmış olduğu kabul edilebilir. Medresesinin Konya'da Selçuklu dönemine ait ilk medrese[2646] olduğu iddia edilse de vakfiyesinde bu medreseden önce de var olduğu anlaşılan "Medresetü's-Sultaniyye" (Sultan Medresesi) adında bir medreseden bahsedilmesi ilk olmadığını göstermektedir.

Görevliler arasında bir imam ve bir müezzinden bahsedilmekte olup bu ifadeler medreseden hariç mevkufun aleyh bir de mescidin olabileceğini akla getirmektedir. Fakat vakfiyede açık olarak mevkufun aleyh olarak bir mescidden bahsedilmemektedir. Ayrıca vakıf görevlilerinin ve eğitim gören talebelerin sayısına baktığımızda medresenin epey hacimli bir yapı olduğu anlaşılmaktadır. Bu durum medresenin, Anadolu Selçuklu dönemine ait Konya şehrinde hatta çok yakınında bulunan İnce Minareli Medrese'de olduğu gibi bitişiğinde medrese ile entegre küçük bir mescidinin ve bir de minaresinin olabileceğini, İnce Minareli Medrese ve Karatay Medresesi

[2644] İ. Hakkı Konyalı, *Konya Tarihi*, s.538.
[2645] İ. Hakkı Konyalı, *Konya Tarihi*, s.538.
[2646] Mehmet Önder, *Konya Maarif Tarihi,* s.11.

benzerinde mimari özelliklere sahip hatta onlardan da büyük ölçekli bir yapı olabileceğini düşündürmektedir. Aptullah Kuran da "Konya Şeriyye Sicil Defterlerinde bulunan bir kayıtta yer alan "Medresenin kebir kubbe etrafında olan kemerlerin temelleri kırmızı çamur ve taş ile meremet…." şeklindeki ifadeden hareketle büyük bir ihtimalle ortada büyük bir kubbesi olduğu, doğu-batı ekseninde takriben 15x10 m. ölçülerinde dikdörtgen planlı olduğu, iki eyvanlı ve ana eyvanın yanlarında iki adet kubbeli odalarının ve üçer veya dörder kişi kalacak şekilde 10-12 adet talebe hücresinin olduğunu tahmin etmekte[2647]; Zeki Atçeken ise bu medreseden sonra yapılan Karatay ve İnce Minareli medreselerin mimari plan özelliklerini bu medreseden almış olabileceğini[2648] ifade etmektedir. Fakat günümüze ulaşamadığı için kesin bir kanaate varmak zordur.

Bu (birinci) bölümde mevkufun ve mevkufun aleyh medresenin imarına ve onarımına öncelik verilmesinin akabinde medrese faaliyetleri için harcama yapılacak her bir kalem ayrı ayrı ifade edilmektedir. Buna ilaveten medresedeki ders verilen yerde ihtiyaç duyulan, hasır, sergi/halı/kilim gibi ihtiyaçların giderilmesi, ders mekanlarında, namaz kılınan mekanda ve taharet (abdest) yerlerinin aydınlatılması için bezir yağı satın alınması, belirli mübarek gün ve gecelerde kullanılmak üzere mum satın alınması, yine belirli günlerde sofra kurulması, kış mevsiminde ihtiyacı karşılayacak kadar odun satın alınması istenmektedir. Dolayısıyla mimari ve vakıf ilişkisindeki mimari eserin hem işlevsel hem de fiziksel olarak muhafazası ve idamesi mantığı genel olarak vakıf kültüründe ve Anadolu Selçuklu vakıflarında görüldüğü gibi bu vakıfta da görülmektedir.

Medresede ders mekanlarının hatta abdest alınan yerlerin ısıtılması ve aydınlatılması için ödenek ayrılması, baş müderrisin yani eğitimcinin eğitim hizmetleri dışında vakfın işleyişi vb. konulara karışmamasının bir nevi eğitim hizmetlerine yoğunlaşmasının istenmesi, talebelerin uyması gereken bazı kurallar konulması gibi hususlar hem eğitim yuvasına, hem eğitim verene hem de eğitim görene dolayısıyla eğitime verilen öneme delalet etmekte, eğitim sistemini ve disiplini bozacak davranışların engellenmeye çalışıldığına işaret etmektedir.

[2647] Abdullah Kuran, *Anadolu Medreseleri I*, s.105-106.
[2648] Zeki Atçeken, *Konya'daki Selçuklu Yapılarının Osmanlı Devrinde Bakımı ve Kullanılması*, s.193.

Vakfın/vakfiyenin eğitim ve ilim açısından çok önemli bir özelliği de senelik gelirin bir miktarının kitap satın alınması için ayrılması ve kitapların bazı kurallar çerçevesinde ödünç verilmesidir. Kitap basmanın ve bulmanın kısıtlı olduğu dönemlerde sunulmuş bir hizmet olduğunu göz önünde bulundurursak bu hizmet de ilimî açıdan çok çok önemlidir. Buna ilaveten bir de bu işlerle ilgilenmesi için bir hazinetü'l-kütüb (kütüphaneci) görevlendirilmektedir ki bu da çok önemlidir. Bu husus bize medrese bünyesinde bir kütüphane olduğunu ve ödünç kitap verildiğini göstermektedir. Fakat zaman zaman değindiğimiz üzere bazı karinelere dayanarak esası teşkil eden konularda olmasa da vakfiyede bazı değişiklikler yapıldığını müşahede etmiştik. Bu minvalde ihtiyatı da elden bırakmadan ve bu bilgi çerçevesinde aksi ispatlanıncaya kadar Konya'nın hatta Anadolu'nun ilk kütüphanesini Altun Aba kurmuştur dersek yanlış olmayacaktır.

İkinci Bölüm:

Bu bölümdeki ifadelerden bu bölümün vâkıf tarafından ilave edildiği anlaşılmaktadır fakat neden böyle bir ilave yapıldığı ve vakfiyenin sonunda belirtilen tarihte mi yoksa farklı bir tarihte mi ilave edildiği ile ilgili açık bir bilgi verilmemektedir. Bununla birlikte daha önce de belirttiğimiz üzere farklı mülklerin gelirlerinin farklı amaçlarla kullanılmasının arzu edildiğini ve bu minvalde bir vakfiye tanzim edildiğini söylemek makul bir yorum olacaktır.

İkinci bölümdeki mevkuf, bazı vasıflara sahip olması istenen fakir Müslümanların mezarlık, kefenleme, tekfin ve diğer dini vecibeleri için kullanılmak üzere vakfedilmektedir. Ayrıca önceki bölümde olduğu gibi bu (ikinci) bölümde de gelirlerin ihtiyaç halinde öncelikle vakfın imarı ve tamiri sonra sürekli devam eden gerekli ihtiyaçların karşılanması ve zorunlu olarak ortaya çıkan ihtiyaçların karşılanması için kullanılması şart koşulmaktadır.

Üçüncü Bölüm:

Bu bölümdeki tek mevkuf Konya kalesinin/kasrının dışındaki Meydânî Mahallesi'nde olduğu belirtilen Yeni Şehir – Yeni Bahçe[2649] olarak nitelenen dericilere tahsis edilen hanın beşte bir (1/5) hissesidir. Buradan bu hanın iç kalenin dışında ve dış kalenin içinde olduğu anlaşılmakta ve her ne kadar belgede açıkça belirtilmese de bu

[2649] Bu kelimenin yazılışı çok sarih olmayıp her iki şekilde de okunmaya müsait olarak yazıldığı için hem metinde hem de tercümesinde iki şekliyle de yazdık.

hanın bânîsinin de Altun Aba olması kuvvetle muhtemeldir. Hanın beşte birlik (1/5) hissesinin tüm geliri ayrıntılı olarak tarif edilen amelleri yapan kişinin/kişilerin her zaman ve dönemde faydalanması için vakfedildiği belirtilmektedir. Bu (üçüncü) bölümde de öncelikle bu hissenin (yani hanın beşte bir hissesinin) ihtiyaç duyulan imar ve tamir faaliyetleri için sarf edilmesi, artan kısmıyla da yemek yedirme, İslam'ın müekked (kuvvetli, bağlayıcı) sünneti olan hitan (sünnet olma) gibi maslahatlara/hususlara, giyim, ayakkabı, Mü'minlerin güzel özelliklerle ünsiyet oluşturmaya devam etmeleri ve namaz kılabilecek kadar Kur'an öğrenmeleri için gerekli olan ihtiyaçlar için sarf edilmesi şart koşulmaktadır.

Dördüncü Bölüm:

Bu bölümde vâkıfın Konya şehrinde Eski Çarşı'da bulunan bir dükkanı tüm her şeyi ile Konya'ya bağlı Arka(ı)t Suru[2650] diye isimlendirilen yerde ve Cisr – Cebîr[2651] diye bilinen yerde kendisinin inşa ettiği hana vakfettiği belirtilmektedir. Vakfiyedeki ifadelerden mevkufun aleyh bu hanın Konya şehir sınırlarının dışında olduğu anlaşılmaktadır. Bu hanla ilgili genel kanaat günümüzde Konya-Beyşehir-Isparta yolu üzerinde Altınapa Baraj Gölü havzasında yer alan Altı(u)apa Hanı olduğudur. (Foto. 119). Osman Turan ise vakfiyede bahsedilen hanın Akşehir-Ilgın arasında olduğunu kabul eder[2652]. Oktay Aslanapa ve Ara Altun ise Konya-Beyşehir-Isparta yolu üzerindeki hanın Altun Aba'ya nispetini kabul etmekle birlikte Konya-Akşehir arasında bir mevkideki bir hana işaret ederler ve isminin de Argıt Han olduğunu dile getirirler[2653]. Günümüzde de Akşahir-Ilgın arasında yer alan Argıthanı isminde Ilgına bağlı bir yerleşim yeri bulunmaktadır. Bu yerleşim yerinin (mahallenin) isminin Argıthanı olmasından ve vakfiyede hanın bulunduğu mevkinin "Argıt Suru" şeklinde ifade edilen isminin Argıthanı ismiyle benzeşmesinden hareketle bahsedilen hanın Argıthanı Mahallesi civarında olma ihtimali daha kuvvetlidir.

Birinci ve üçüncü bölümünde mevkuf iki handan bahsedilmektedir. Bu hanların şehrin dış surları içerisinde olduğu anlaşılmakta birlikte aynı yapılar mı yoksa farklı yapılar mı oldukları net değildir. Fakat burada belirtilen han mevkuf değil mevkufun

[2650] TİEMA nüshasında (سور) şeklinde VGMA nüshasında ise (صور) şeklinde yazılmıştır.
[2651] TİEMA nüshasında (الجسر) şeklinde VGMA nüshasında ise (الجبير) şeklinde okunmaya daha uygun olarak yazılmıştır.
[2652] Osman Turan, "Selçuklu Kervansarayları", s. 475.
[2653] Oktay Aslanapa, *Türk Sanatı*, s.171; Ara Altun, "Altınapa Hanı", s.541.

aleyh olup verilen bilgilerden şehir sınırlarının dışında bir mevkide yer aldığı ve belirtilen hanlardan farklı bir yapı olduğu anlaşılmaktadır.

Hana tahsis edilen gelirle ihtiyaç halinde öncelikle belirtilen mevkufun imar ve tamir edilmesi, daha sonra adı geçen mevkufun aleyh han için sarf edilmesi, mevkufun aleyh han için kışın yakılmak üzere bezir (yağı) satın alınması, daha sonra artan ile odun satın alınması şart koşulmaktadır. Ayrıca mimari eserin yani hanın yıkılması halinde gelir ile yeniden inşa edilmesi eğer inşa edilmesi mümkün olmazsa veya gönüllü olarak imarını ve tamirini üstlenen bir kişi çıkmazsa da gelirin fakir ve miskin Müslümanlara sarf edilmesi şart koşulmaktadır. Ancak genel olarak menzil hanlarında gelen misafirlerin yeme-içme gibi ihtiyaçları için ve handa görev alacaklar için ayrılan bir payın olmadığı görülmektedir. Bunun özel bir nedeninin olup olmadığı ile ilgili vakfiyede herhangi bir ipucu bulunmamaktadır.

Konya Akıncı (Akıncı Sultan, Arslan Taşı) Mescidi

Anadolu Selçuklu dönemi vakfiyelerinin dili genellikle Arapça olmasına karşın VGMA'da Vakıf Defterinde yer alan eserin vakfiyesi Osmanlı Türkçesi olup kuvvetle muhtemel Arapça olan vakfiye, Osmanlı döneminde tercüme edilerek vakıf defterine kaydedilmiştir. Genel itibariyle imla ve yazı karakteri yönüyle hatalar ve bozukluklar vardır.

VGMA kayıtlarında Vakıf Defterindeki nüshanın dışında müstakil bir nüshasının daha olduğu ve mükerrer olduğu kaydedilmiştir. VGMA yetkililerinden bu mükerrer nüshayı istediğimizde yanlış kaydedilmiş olabileceği ve mükerrer belgesinin olmadığı tarafımıza iletilmiştir. Belgenin üzerindeki "müzeye alındı" ifadesi de vakfın deftere kayıtlı vakfiyesinin dışında müstakil bir mükerrer belgesinin olabileceği ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Çünkü Anadolu Selçuklu dönemine ait incelediğimiz bazı vakıfların vakfiyeleri veya mükerrer nüshaları müstakil birer belge olarak farklı müzelerde bulunmaktadır. Bu itibarla her ne kadar bu belgeye ulaşamamış olsak da böyle bir belge daha olduğu anlaşılmaktadır.

İncelediğimiz vakfiyenin, H. 607 yılında Zilka'de ayının başlarında (ilk on gününde) (H.1-10.11.607 / M. 16-25.04.1211) tanzim edildiği kaydedilmekte ve dönemin Anadolu Selçuklu Sultanı'nın ismi zikredilmemektedir. Fakat günümüzde İnce Minare Taş ve Ahşap Eserler Müzesi'nde sergilenen kitabesinde (Foto. 121) de

"في دولة سلطان المعظّم غياث الدنيا و الدين ابو الفتح كيخسرو بنى هذا المسجد جمال الدين اسحق بن امير علي في الصفر سنة سبعة ستمائة" (Bu mescidi, büyük sultan din ve dünyanın yardımcısı, fetihin babası Keyhüsrev'in hükümdarlığı zamanında, (H.) altı yüz yedi (607) yılının Safer ayında Emir Ali oğlu Cemale'd-din İshak inşa etti.) yazmaktadır. Bu durumda kitabesinde dönemin sultanının ismi Keyhüsrev olarak geçmekte, kitabenin ve vakfiyenin tarihi I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in ikinci hükümranlık dönemine tekabül etmektedir. Kitabesinin "H. Safer 607" (M. 25.07.1210 - 22.08.1210), vakfiyesinin ise "H. 607 yılının Zilka'de ayının başları (ilk on günü)" (H. 1-10.11.607 / M. 16-25.04.1211) şeklinde tarihlendirilmesi ise eserin inşasından yaklaşık 9 ay sonra bir vakıf tanzim edildiğini göstermektedir.

Vâkıfın ismi Camaleddin b. İshak'tır fakat kendisi hakkında pek bilgi yoktur. Genel olarak Anadolu Selçuklu vakfiyelerinde olduğu gibi bu vakfiyede de mevkufun aleyh mescid hakkında fazla bilgi bulunmamaktadır. Vakfiyenin üst kısmında Osmanlı Türkçesi ile "Akıncı Sultan Mescid-i Şerifi'nin Vakfiyesi Suretidir." yazılıdır. Vakfiyenin iç kısmında da yapının konumu tarif edilirken "Akıncı Sultan yakınında" denilerek yeri tarif edilmiştir. Mescidin "Akıncı Mescidi" olarak anılması "Akıncı Sultan yakınında" ibaresiyle bağlantılı olduğunu göstermekle birlikte bu ibare ile tam olarak ne kastedildiği anlaşılmamaktadır. Anadolu Selçuklu döneminde İç Kale'deki saraydan bu mescide doğru açılan kapıya Akıncı Kapısı denildiği, civarında Akıncı Sarayı denilen bir saray olduğu, Akıncı Medresesi denilen bir medreseye yakın olduğu veya mescidin bitişik olan türbenin içinde bir akıncı medfun olduğu için "Akıncı Mescidi" şekilde isimlendirilmiş olabileceği yönünde çok kuvvetli karinelere dayanmayan tahmini çıkarımlar olmakla birlikte Anadolu Selçuklu döneminde İç Kale'deki saraydan bu mescide doğru açılan kapıya Akıncı Kapısı denildiği için bu isimle anıldığı kabul edilmektedir [2654].

Vakfiyede "İki tane büyük acem kılıcı, yirmi okka (vakıyye, vukıyye, ukıyye) gelen bir kazan, gelen giden misafire, komşuya ve kaybolacak suları kazmaya" vakfedilmektedir. Bu bilgiler vakıf bünyesinde bir aşevi ve misafirhane olabileceğini göstermektedir. Fakat vakfiyenin geneline baktığımızda mevkufun aleyh bir mescidden başka bir yapının ismi zikredilmemektedir. Bu da bu hizmetlerin mescid bünyesinde yapıldığı için farklı bir mevkufun aleyh mimari yapının isminin zikredilmediğini ya da

[2654] İ. H. Konyalı, *Konya Tarihi*, s.216-218.

bu hizmetlerin vakfın/vakfiyenin aslından olmayıp Osmanlı döneminde ilave edildiği şeklinde yorumlanabilir.

Anadolu Selçuklu dönemi vakfiyelerinin hemen hemen tamamında arazi, bağ, bahçe, gayr-i menkul, dükkan veya bunların gelirlerinin mevkuf olduğu görülür ancak nadir karşılaşılan bir şekilde bu vakıfta/vakfiyede para da mevkufa dahil edilmekte ve "on bin dirhem"lik bir meblağın vakfedildiği belirtilmektedir. Daha da ilginç olanı ise vakfın borç verdiği ve hatta borçlulardan kuvvetli bir rehin, iyi bir kefil alınması çok zaruri olduğunda da bunlardan biriyle iktifa edilmesi ve her ikinci senede (iki senede bir) yeniden yapılıp ertelenmemesi şart koşulmaktadır. Bu durum vakfın para vakfı diyebileceğimiz bir çalışma sisteminin olduğunu/olabileceğini göstermektedir. XV. yüzyılda sermayesi para olan vakıflar kurulmaya başlanmıştır ve fiili olarak para vakıflarının Osmanlı'dan önce uygulandığına dair bir örnek tespit edilememektedir[2655]. Ayrıca para vakıflarının Osmanlı'ya özgü bir kurum olduğu düşünülektedir[2656]. Bu nedenle vakıfta/vakfiyede Osmanlı döneminde bazı değişiklikler yapılmış olması kuvvetle muhtemeldir.

Konya Hatuniye (Raziye Devlet Hatun, Kütük/Güdük Minare) Mescidi ve Raziye Devlet Hatun Kervansarayı (Kadın Hanı, Taş Han)

VGMA'da Devlet Hatun'a ait biri H. 610 (M. 1213) tarihli diğeri H. 621 (M. 1224) tarihli iki vakfiye bulunmaktadır. Her iki vakfiye de Vakıf Defterlerine kaydedilmiş, her ikisinde de asıl metne başlamadan önce Osmanlı Türkçesi ile "Devlet Hatun Vakfiyesi suretidir." notu düşülmüş ve her ikisi de sarih ve düzgün yazılmamış olup imla hataları bulunmaktadır. Bu nedenle istinsah hatalarından kaynaklı bilgi yanlışlığına neden olmamak için belgelere temkinli yaklaşmak gerekmektedir. Ayrıca her iki vakfiyenin de üst kısmında "Müzeye alındı." Şeklinde bir not vardır. Fakat bu durumla ilgili hangi müze olduğu, nedeni vb. hususlarla ilgili pek iz süremedik.

Vâkıfın ismi 1213 tarihli vakfiyede "Selçuk(lu) ailesinden Devlet Hatun bnt. Ahmed el-Arûsî" şeklinde geçerken 1224 tarihli vakfiyede "Selçuk(lu) ailesinden Devlet Han Hatun ibn Abdullah" şeklinde geçmektedir. Ayrıca vâkıfenin mevkufun aleyh olarak tayin ettiği ve Günümüzde Konya'nın Kadınhanı ilçesinde bulunan Raziye

[2655] Tahsin Özcan, *Osmanlı Para Vakıfları: Kanûnî Dönemi Üsküdar Örneği,* s. 11.
[2656] Emrah Dumlu, "XVI. Yüzyıl Osmanlı Uleması Arasında Para Vakıfları Etrafında Cereyan Eden Tartışmalar (Ebussuûd, İbn Kemal - Çivizâde, Birgivî)", s.304.

Devlet Hatun Kervansarayı olarak bilinen ribatın/hanın H. 620 - M. 1223/1224 yılına tarihlenen kitabesinde (Foto. 129) adı Raziye Hatun bnt. Mahmud şeklinde geçmektedir. Ayrıca yine vâkıfa atfedilen günümüzde Konya'nın Şems-i Tebrizi Mahallesi Hatuniye Sokak'ta yer alan mescidin minaresinde Sulatan Alaeddin b. Keykubad b. Keyhüsrev dönemine ait H. 620 - M. 1229/1230 tarihli kitabe (Foto. 125) bulunmaktadır. Kitabede inşa eden şeklinde değil de sahibi olarak kaydedilen kişi de vâkıfın kendisi değil de vâkıfın kardeşi[2657] olduğu ifade edilen "Bedreddin Ber(e)mûnî b. Hacı Mahmud"dur.

Kaynaklarda kendisi hakkında pek bilgi bulunmayan vâkıf Raziye Devlet Hatun ile ilgili bilgilerin temelini vakfiyelerdeki ve vakıf eserlerinin kitabelerindeki bilgiler oluşturmaktadır. Araştırmacılar da bu bilgilerden yola çıkarak bazı yorumlar yapmışlar ve genel bir kanaate varmışlardır. Fakat vakfiyelerdeki ve vakıf eserlerin kitabelerindeki yazıların kısmen bozuk olması, istinsah hatalarının olması, vakfiye ve kitabe tarihlerinde uyumsuzlukların olması, vakfiyede vakfın hangi döneme ait olduğunu gösterecek sultan isminin yazılmamış olması, Devlet Hatun'un hangi Anadolu Selçuklu sultanının hanımı olduğunun açık bir ifade ile belirtilmemiş olması ve benzeri bazı nedenlerle genel kanaate temkinli yaklaşılması gerektiği aşikardır.

İ. Hakkı Konyalı, vâkıfın asıl isminin Seyrekviran/Kadınhanı Raziye Devlet Hatun Kervansarayı'nın kitabesinde yazdığı şekliyle "Raziye bnt. Mahmud", babasının Danişmedoğullarından "Muzafferü'd-din Mahmud" olduğunu ve "Bir(e)mûnî" nispetiyle bilindiğini belirtmektedir. 1224 tarihli vakfiyede vâkıfın babasının isminin "Abdullah" şeklinde yazılmış olmasını vakfiyeyi istinsah eden kâtibin Devlet Hatun'un babasının nisbesini iyi okuyamayıp "Bir(e)mûnî" ifadesinin de bir Hristiyan adı sandığı için "Abdullah" şeklinde yakıştırmasına bağlamaktadır. Fatih Sultan Mehmed ve II. Bayezid devri Karaman ili vakıf defterlerindeki kayıtlarda "Vakf-ı Mescid-i Devlet Hatun bint-i Ber(e)mûnî der nefs-i Konya…" şeklindeki bir kayda dayanarak babasının nisbesinin "Ber(e)mûnî" olduğunun desteklendiğini belirtmektedir. Anlaşılan o ki İ Hakkı Konyalı Raziye Devlet Hatun ile ilgili genel kanaatini bu kayıt çerçevesinde oluşturmuştur. Hatuniye Mescidi'nin minaresindeki kitabede ismi geçen "Bedreddin Ahmed Bir(e)mûnî b. Hacı Mahmud"un (Mahmud oğlu Bedreddin Bir(e)mûnî'nin) olduğunu, "el-Arûsî" şeklinde vasıflandırıldığını ve bu kişinin de Raziye devlet

[2657] İ. Hakkı Konyalı, *Konya Tarihi*, s.263.

Hatun'un kardeşi olduğunu Devlet Hatun'un inşa ettirdiği mescidin deprem veya başka bir nedenle yıkılması nedeniyle kitabeye mescidin tamirini yaptıran Devlet Hatun'un kardeşi "Bedreddin Ber(e)mûnî b. Hacı Mahmud"un isminin kaydedildiğini belirtmektedir. Bununla birlikte 1213 tarihli vakfiyede Devlet Hatun'un babasının ismi "Ahmed el-Arûsî" şeklinde geçmekte olup İ. Hakkı Konyalı vakfiyede geçen bu bilgiyi yani burada babasının isminin "Ahmed el-Arûsî" şeklinde yer aldığını da kaydetmekte fakat bu durumda vakfiyedeki "Devlet Han Hatun bnt. Ahmed el-Arûsî" ifadesinden neden Ahmed el-Arûsî'nin kızı Devlet Hatun manası çıktığı ile ilgili açık bir izahat yapmamakta sadece vakfiyelerde istinsah hatalarının hatta bazı uydurmaların olduğunu ifade etmektedir. Sonuç olarak İ. Hakkı Konyalı'nın ifadelerinden "Bedreddin Ahmed el-Ber(e)mûnî" ile Raziye Devlet Hatun'un kardeş olduğu ve bu kardeşlerin babalarının Danişmedoğullarından "Muzafferü'd-din Mahmud el- Ber(e)mûnî" olduğu şeklinde cem edilebilecek bir mana çıkmaktadır. Ayrıca Raziye Devlet Hatun'un Selçuklu hükümdarlarından hangisinin hanımı olduğunu kesin olarak tespit edemediğini ancak I. Keyhüsrev'in hanımı olma ihtimalinin kuvvetli olduğunu belirtmektedir.[2658] İ. Hakkı Konyalı dışında bu konuyla ilgili araştırma yapan araştırmacılar[2659] da bazı nüans ve yorum farklılıkları olmakla birlikte hemen hemen İ. Hakkı Konyalı ile ilgili aynı bilgileri paylaşmışlar ve çoğu zaman onu referans göstermişlerdir. Sadece hangi sultanın hanımı olduğu konusunda "I. Gıyaseddin Keyhüsrev"[2660] veya I. İzzeddin Keykavus[2661] olabileceği yönünde farklı yorumlar bulunmaktadır.

Devlet Hatun vakfiyeleri günümüze ulaşabilen en erken tarihli kadın vâkıftır diyebiliriz. İncelediğimiz bu iki vakfiye bir hanımın imar faaliyetinde bulunduğunu göstermekte olup bu da bize Anadolu Selçuklu Devletin'nin toplumsal yapısında ve saray kültüründe bir hanımın/kadının statüsünü göstermesi açısından önemli bir göstergedir. Çünkü imar faaliyetlerinde bulunmak kişinin maddi varlığını yani zenginliğini göstermesinin yanı sıra toplumsal konumunu ve statüsünü göstermesi

[2658] İ. Hakkı Konyalı, *Konya Tarihi*, s.261-265.
[2659] Bkz. Ayşe Dudu Kuşçu, "Selçuklular Döneminde Konya'da Hatun/Kadın Vakıfları", *Konya Kitabı XVIII – Konya Vakıfları,* s.193; Zeki Atçeken, "Güdük Minare ve Hatuniye Mescidi", s.215; Zeki Atçeken, *Konya'daki Selçuklu Yapılarının Osmanlı Devrinde Bakımı ve Kullanılması,* s.82-85; Aynur Durukan, "Anadolu Selçuklu Sanatında Kadın Baniler", s.15; Sema Gündüz Küskü, "Raziye Devlet Hatun: Arusî Min Âl-i Selçuk", s.176; Mehmet Ali Hacıgökmen, "Selçuklu-Danişmendli İlişkileri Çerçevesinde Kadınhanı'na Adını Veren Raziye Devlet Hatun", s.38.
[2660] İ. Hakkı Konyalı, *Konya Tarihi*, s.264; Ayşe Dudu Kuşcu, "Selçuklular Döneminde Konya'da Hatun/Kadın Vakıfları", s.193.
[2661] Mehmet Hacı Gökmen, "Selçuklu-Danişmendli İlişkileri Çerçevesinde Kadınhanı'na Adını Veren Raziye Devlet Hatun", s.39.

açısından da önemli işaretlerden biridir. Bir de saray kadınlarının (sultan eşi-annesi ve kızı gibi) yalnız dönemin politik ilişkileri doğrultusunda siyasi evlilikleriyle kaynaklarında yer bulabildikleri düşünüldüğünde, mimari eserleriyle dikkat çeken ve bunun sembolik gücünü kullanan bani kadınlardan biri de Raziye Devlet Hatun'dur. Hatta yapılarıyla hanedan kadınları arasında bir mimari geleneği başlatan kişi olarak da değerlendirilebilir.

Dönemin yapılarıyla bilinen dört sultan eşinden Devlet Hatun'un bir, Melike İsmetü'd-Dünya Hatun'un iki (belki de daha fazla) ve Mahperi Hatun'un 5 hanın baniliğini üstlenmiş olmaları sultan eşlerinin saray hiyerarşisindeki konumlarını sergilediği gibi, dönemin hanedan kadınları arasında yalnız sultan eşlerinin "han" inşa ettirmiş olduğunu da belgelemektedir. Konya siluetine egemen olan çifte şerefeli bir minare inşa ettirerek politik nüfuzunu ortaya koyduğu ve 1213-1225 gibi oldukça erken bir süreçte, üstelik başkent merkezli önemli bir ticaret yolunda han inşa ettirten ilk sultan eşi olduğu, yaptırdığı bu han aracılığıyla sultan eşleri arasında han inşa ettirme geleneğini başlattığı görülmektedir.[2662]

Vakfiyelerde biri mescid diğeri ribat olarak ifade edilen han/kervansaray olmak üzere mevkufun aleyh iki eser ismi geçmektedir. Mescid ile ilgili 1213 tarihli vakfiyede "Konya'nın merkezinde Esediyye Mahallesi'nde beş vakit namazın edası ve Allah rızası için minaresi ile beraber bir mescid inşa etti." yazılı iken 1224 tarihli vakfiyede ise "Konya şehrinin içindeki mahallelerden P(b)iremânî Mahallesinde bulunan mescidin yararına (vakfetti)." yazılıdır.

Mescid asli hüviyetini koruyamamış olup sanatsal ve tarihî bir değere haiz değildir. Günümüzdeki ahşap çatılı kagir bina 1957[2663] yılında inşa edilmiş olup Alaeddin Tepesi'nin doğusunda Şems-i Tebrizi Mahallesi'nde Kınacı Sokak'ta yer almaktadır (Foto. 122). Özgün mescidin ne zaman yıkıldığı ile ilgili kesin bir bilgi olmadığı gibi net bir bilgi de yoktur. Ancak (M.) 1714 tarihli bir kayıttan hareketle kubbeli olduğu anlaşılmakta[2664] ve İ. Hakkı Konyalı, "minareden mescit damına açılan pencere ve eklenti ile tırnaklardan" hareketle mescidin kemerli ve kubbeli olabileceğini ifade ederek bu kaydı teyit etmektedir[2665].

[2662] Sema Gündüz Küskü, "Raziye Devlet Hatun: Arusî Min Âl-i Selçuk", s.188-189.
[2663] İ. Hakkı Konyalı, *Konya Tarihi*, s.265.
[2664] Zeki Atçeken, "Güdük Minare ve Hatuniye Mescidi", s.216; *Zeki Atçeken, Konya'daki Selçuklu Yapılarının Osmanlı Devrinde Bakımı ve Kullanılması*, s.89.
[2665] İ. Hakkı Konyalı, *Konya Tarihi*, s.262.

Mescidin kuzeybatı köşesinde yer alan minaresi (Çizim 20) (Foto. 123) şerefenin birkaç metre üst kısmından itibaren yıkılmış olup günümüzde tek şerefelidir. Konya'da Anadolu Selçuklu devrine ait en eski minare olarak kabul edilmekte olup mimarisi, tezyinatı ve çinileriyle devrinin bütün karakteristik özelliklerini taşıdığı belirtilmektedir[2666]. Minarenin orijinalinin iki hatta üç şerefeli olduğu ile ilgili bazı bilgiler vardır[2667]. Ayrıca minarenin günümüzde kısa ve geniş bir yapıya sahip olmasından dolayı "Kütük Minare"[2668] ve boyuna nispetle kalın olmasından dolayı da "Güdük Minare"[2669] şeklinde de isimlendirilmektedir.

1213 tarihli vakfiyede minarenin zikredilmesine karşın 1224 tarihli vakfiyede minare zikredilmemiştir. Bu durumda mescid ile minarenin birlikte yapıldığı ve vakfiyede minare ve mescidin belirtildiği ama daha sonra bir şekilde minare yıkıldığı için 1224 tarihli vakfiyede minarenin zikredilmediği daha sonra ise 1229/1230 tarihinde Raziye Devlet Hatun'un kardeşi Bedreddin Bir(e)mûnî b. Hacı Mahmud'un belki de kardeşinin vefat etmesi üzerine bu minareyi yaptırdığı şeklinde yorumlanabilir.

Yukarıda beliritlen ihtimal haricinde (1) Raziye Devlet Hatun'un Seyrekviran'da/Kadınhanı'nda inşa ettiği hanın kitabesinin 1223/1224 tarihli olup bina sahibinin Raziye Hatun bnt. Mahmud şeklinde yazılmış olması; (2) Konya Hatuniye (Raziye Devlet Hatun) Mescidi'nin minaresindeki kitabenin tarihinin 1229/1230 olup sahibinin "Bedreddin Ber(e)mûnî" b. Hacı Mahmud" şeklinde yazılmış olması; (3) 1213 tarihli vakfiyede mescid ile beraber minareden bahsedilmesine karşın 1224 tarihli vakfiyede minarenin zikredilmeyip minarede vakfiyelerden sonraki bir tarihe (1229/1230) tekabül eden bir kitabenin olması; (4) Mescidin bulunduğu mahallenin 1213 tarihli vakfiyede "Esediye" şeklinde, 1224 tarihli vakfiyede "P(b)iremânî (Ber(e)mûnî" şeklinde olup bu mahallenin Selçuklular dönemindeki en eski adının "Bir(e)mû(â)nî Mahallesi"[2670] olması ve kuvvetle muhtemel o dönemde Raziye Devlet Hatun'un babasına, abisine kısacası ailesine nispetle bu mahalleye "P(b)iremânî (Ber(e)mûnî) Mahallesi" denilmesi; (5) Osmanlı döneminde istinsah edilen ve vakıf defterlerine kaydedilen vakfiye nüshalarına hatalı kayıtların hatta kimi zaman art niyetli

[2666] İ. Hakkı Konyalı, *Konya Tarihi,* s.261.
[2667] Zeki Atçeken, "Güdük Minare ve Hatuniye Mescidi", s.216.
[2668] İ. Hakkı Konyalı, *Konya Tarihi,* s.261.
[2669] Faik Soyman – İbrahim Tongur, *Konya Eski Eserler Kılavuzu*, Konya Yeni Kitapevi, Konya 1944, s.96.
[2670] İ. Hakkı Konyalı, *Konya Tarihi,* s.264-265; Zeki Atçeken, *Konya'daki Selçuklu Yapılarının Osmanlı Devrinde Bakımı ve Kullanılması*, s.82, dipnot:381. (Vakfiye suretlerinde "Esediye", şeriyye sicil kayıtlarında ise "Bremânî" şeklinde geçtiğini belirtmektedir.)

değişikliklerin yapıldığını ifade eden araştırmacıların olması gibi hususlar nedeniyle 1213 tarihli vakfiyenin 1224 tarihli vakfiyeden daha sonraki bir tarihe ait olup ya 1224 tarihli vakfiye mevcut olmadığı halde iyi bir niyetle vakfiyenin/vakfın kaybolmaması için sözlü olarak kayda geçirildiği veya tamamen art niyetli olarak 1224 tarihli vakfiyedeki hükümleri değiştirmek için kimi bölümlerinin ve tarihinin yanlış kaydedilmiş olması mümkündür.

Bu değerlendirmeden hareketle de (1) caminin bir minare ile birlikte anılması nedeniyle 1213 tarihli vakfiyenin istinsah edildiği dönemde minare lafzının vakfiyeye eklenmiş olabileceği; (2) aslında Raziye Devlet Hatun'un 1224 yılından önce hanı ve mescidi inşa ettirdiği ve 1224 tarihinde bu eserler için bir vakıf düzenlediği; (3) minarenin ise Raziye Devlet Hatun tarafından değil de mescid ve hanı inşa ettirip bu eserler için bir vakıf tanzim etmesinden sonra Raziye Devlet Hatun kardeşi Bedreddin Ber(e)mûnî b. Hacı Mahmud tarafından yaptırılmış olduğu şeklinde yorumlanabilir.

Minare kitabesindeki "imaretin sahibi" (صاحب هذا[2671] للعمارو) şeklindeki ifade ile sadece mescid kastedilmiş olabileceği gibi birkaç yapıdan müteşekkil külliye hüviyetinde bir yapı topluluğu da kastedilmiş olabilir. Anadolu Selçuklu döneminde imaret, şehirlerde/kasabalarda kamu hizmeti için yapılıp kullanılan binalara verilen genel bir isim olup cami, darüşşifa, türbe, zaviye, mescid, darüzziyafe, maristan gibi mimarî eserlerin kitabelerinde bu yapılar için imaret" kavramı kullanıldığı[2672] ve şehirleri çevreleyen surlara[2673] ve çeşmelere de imaret denildiği bilinmektedir[2674]. Kısacası bu yapı için de "imaret" kavramı sadece bir yapı/eser manasında kullanılmış olabileceği gibi külliye manasında da kullanılmış olabilir. Bu minvalde kitabedeki "imaret" kavramı sadece yapı manasında kullanılmış ise buraya kadarki değerlendirme perspektifine paralel bir değerlendirme söz konusu olacaktır. Fakat kelime birkaç yapıdan oluşan bir yapı topluluğu manasında kullanılmış ise bu durumda üç farklı yorum yapılabilir. Birincisi yapı bir mescid ve minareden oluştuğu için Raziye Devlet Hatun'un kardeşi Bedreddin Ber(e)mûnî İ. Hakkı Konyalı'nın yorumuyla zarar gören veya yıkılan yapıyı tamir ettirince bu şekilde bir ifade kullanılmış olabilir. İkincisi, yukarıda da nedenlerini sıraladığımız şekilde Raziye Devlet Hatun'un yaptırdığı eser

[2671] Arapça gramer kurallarına göre bu kelimenin (هذه) şeklinde olması gerekirdi fakat yanlış yazılmıştır.
[2672] Osman Ergin, *Türk Şehirlerinde İmaret Sistemi*, s.43.
[2673] Max Von Berchem, - Halil Edhem (Eldem), *Materiaux Pour un Corpus İnscriptionum Arabicarum - Asie Mineure / Sivas-Divriği,* C. 1, s. 15.
[2674] Zeki Oral, "Anadolu'da İlhanî Devri Vesikaları, Temirtaş Noyin Zamanında Yapılmış Eserler ve Kitabeleri", s. 210.

sadece mescidden oluşmakta olup kardeşi Bedreddin Ber(e)mûnî kardeşinin yaptırdığı mescide ilk akla gelen tabii ki minare olmakla birlikte minareye ilaveten günümüzde bilinmeyen yapılar da eklediği için bu ifade kullanılmış olabilir. Üçüncüsü ise, Mehmet Önder'in[2675] bu kitabenin başka bir yapıdan getirilmiş olabileceği yorumu ile birlikte vakfiyelerdeki ve kitabelerdeki tarihlerden ve ifadelerden yola çıkarak yaptığımız yorumları da dikkate alarak Raziye Devlet Hatun'un yaptırdığı mescid bu mescid olmayabilir. Fakat Osmanlı dönemi kaynaklarında Devlet Hatun'a ait yapının bu yapı olduğu yönündeki arşiv bilgilerinin olması bu üçüncü yorumu boşa çıkarmaktadır[2676].

Vakfiyelerde mevkufun aleyh olarak mescidin dışında zikredilen diğer yapı ribat olarak ifade edilen han/kervansaraydır. Yapı günümüzde Konya'nın Kadınhanı ilçesinde bulunmakta olup Devlet Hatun'un tarafından yani bir kadın tarafından yaptırıldığı için yapının bulunduğu yerleşim yerinin ismi "Kadınhanı" olmuştur. Yapı bânisine atfen de Raziye Devlet Hatun Kervansarayı olarak bilinmektedir. Yapıya halk arasında taş malzemeden yapılmasından mülhem Taş Han da denilmektedir. Karma plan tipinde yani hem kapalı hem de açık avlulu olduğu anlaşılmakla birlikte günümüzde açık avlulu kısmının kapalı bölümle ortak batı duvarı dışında tümü yıkılmıştır (Çizim 21).

Ribat ile ilgili 1213 tarihli vakfiyede "Yolcular için Konya şehri eklentilerinden Seyrekviran Mezrası'nda bir ribat inşa etti." şekline ifade edilmekte ve ayrıca 1224 tarihli vakfiyenin bir yerinde de yapıdan "han" şeklinde bahsedilmektedir. 1224 tarihli vakfiyede ise yapıdan "(yukarıda/vakfiyede) adı yazılı olan Seyrekviran Mezrası'nın dışında bulunan ribatın yararına (vakfetti)." şeklinde bahsedilmektedir. Vakfiyelerden birinde "Seyrekviran Mezrası'nda" diğerinde "Seyrekviran Mezrası'nın dışında" şeklinde küçük bir nüans olsa da ifade farklılığından kaynaklı olup temel bir farklılığın kastedilmediği ya da mezranın sınırlarının değişimi veya sınırlarının bilinilirliği açılarından bir farklılık olduğu düşünülebilir.

Anadolu Selçukluları döneminde, Konya beş altı vilayetten oluşmaktaydı. Bunlardan biri de "Vilayet-i Said" idi[2677]. Vakfiyede de "S'ad (Said) Nahiyesi" olarak geçen yer günümüzde yine Konya'ya bağlı Kadınhanı ilçesidir. Vakfiyede Seyrekviran şeklinde okuduğumuz mezra/yer ile ilgili ise çok detaylı bir araştırma yapamasak da

[2675] Mehmet Önder, *Mevlana Şehri Konya*, s.21
[2676] Zeki Atçeken, *Konya'daki Selçuklu Yapılarının Osmanlı Devrinde Bakımı ve Kullanılması*, s.85-91.
[2677] Yusuf Küçükdağ - Caner Arabacı, *Selçuklular ve Konya*, s.235.

1530 yılına ait Said İli'ne yani Kadınhanı'na bağlı köy ve mezraların yer verildiği bir listede Seyrek[2678] isminde bir köye rastladık ki bu köy vakfiyede belirtilen mezranın zamanla bir yerleşim yeri olup köy statüsünü kazanmış olduğu şeklinde yorumlanabilir.

Ribatın/hanın/kervansarayın giriş kapısının üzerindeki yazı ve imla açısından oldukça bozuk olan kitabesi (Foto. 129) H. 620 M. 1223/1224 tarihlidir ve yapının sahibi olarak kaydedilen isim Raziye Hatun bnt. Mahmud'dur. Devlet Hatun ile ilgili esas bilgilerin çoğu bu kitabeye dayandırılmaktadır. Kitabede hangi Sultan dönemine ait olduğu ile ilgili bir kayıt olmayıp sadece "es-Sultânî" yani "sultana ait, sultan işi/yapısı" manasına gelebilecek bir ifade yer almaktadır. Aynı döneme ait yapılarda da "es-sultani" ibaresi ile başlayan çok sayıda kitabe bulunmakla birlikte diğer yapıların ortak noktası bânîlerinin Sadeddin Köpek, Mubarizüddin Ertokuş, Esededdin Ayaz, Emir Seyfeddin Karasungur, Cemaleddin Ferruh ve Bedreddin Muhlis gibi vezir, emir, vali veya atabey makamında bulunan siyasi-askeri kişilikler olmalarıdır[2679]. Vakfiyeleri, vâkıfı vb. açılardan önemli ayrıntılar barındıran yapı kitabesi açısından da önemli bir istisna içermektedir. Kitabede yapı karakteri yani hangi işleve ait olduğunu gösteren bir ifadenin yer almaması da ilginçtir. Kitabedeki hem "es-Sultânî" ifadesinin yer alması hem de yapının işlevi ile ilgili bir izah olmamasının tarihi perspektif açısından incelenmesi gereklidir ki bu durumda mimari eser açısından da aydınlığa çıkmamış yönlerin aydınlanması için faydalı olacaktır. Kitabede yapı ile ilgili "inşa etti" gibi bir kavramın kullanılmayıp "sahibi" denilmesinin de "kendi parasıyla yaptırdığını" vurgulamak amacıyla olabileceğine dikkat çekilmektedir[2680]. Kitabedeki bir diğer önemli husus ise "Allah'ım ona rahmet et." ifadesinin yazılı olmasıdır. Bu ifade bir dua kabilinden olabileceği gibi Raziye Devlet Hatun'un 1223/1224 tarihinde vefa etmiş olduğuna da delalet edebilir.

Her iki vakfiyede de biri mescid diğeri han olmak üzere iki mevkufun aleyh mimari eser bulunduğunu belirtmiştik. 1213 tarihli vakfiyede yapıdan "ribat" kavramıyla bahsedilirken vakfiyenin bir yerinde de "han" şeklinde bahsedilmektedir. Yapıya önce ribat sonra han denilmesinin sebebi vakfiyenin aslında "ribat" kelimesi kullanılırken istinsah esnasında kâtibin kendi döneminde bu tarz yapılara verilen "han" kavramını kullandığı anlaşılır. Bu da istinsah esnasında herhangi bir art niyet olmadan

[2678] Barış Sarıköse, "Kadınhanı Ve Çevresinin İdari Yapısı (1467-1990)", s.33.
[2679] Sema Gündüz Küskü, "Raziye Devlet Hatun: Arusî Min Âl-i Selçuk", s.179.
[2680] Sema Gündüz Küskü, "Raziye Devlet Hatun: Arusî Min Âl-i Selçuk", s.181.

sehven yapılmış olabilir. Fakat bu durum bize vakfiyenin asli metnine bakılarak birebir istinsah edil(e)mediğini veya istinsahın özensiz yapılıp içinde birtakım başkaca hataların olabileceğini göstermektedir. Bununla birlikte kavramsal olarak "ribât" veya "han" kavramının kullanılmasının herhangi bir sakıncası yoktur.

1213 tarihli vakfiyede gelirin sekiz (8) hisseye ayrılıp, iki (2) hissenin imama, iki (2) hissenin mütevelliye, iki (2) hissenin de Seyrekviran Mezrası'ndaki ribatın maslahatına, bir (1) hissenin müezzine, bir (1) hissenin de lamba yağı, hasır ve kilim için ayrılması şart koşulmaktadır ve 1224 tarihli vakfiye ile sadece bir noktada farklılık arz etmektedir. Bu farklılık da 1213 tarihli vakfiyede sadece ribatın maslahatına ayrılan 2 hissesinin 1224 tarihli vakfiyede mescidin, ribatın ve dükkanların müşahedesine (bakımına/tamirine) sarf edilmesinin şart koşulmasıdır.

1213 tarihli vakfiyede açık olarak mescid ve han yıkılırsa imkân varsa gelirlerin tamamıyla tamir edilmesi, eğer tamiri mümkün olmazsa gelirlerin Müslüman fakirlere dağıtılması şart koşulmaktadır. 1224 tarihli vakfiyede ise açık olarak mescid ve han denilmeden binalar yıkılırsa imkan dahilinde ikinci ve üçüncü kez yeniden imar edilmesi, eğer gelirlerin azlığından dolayı mümkün olmazsa sonsuza değin Müslüman fakirlere dağıtılması şart koşulmaktadır.

Sonuç olarak vakfiyeleri karşılaştırdığımızda tarihleri farklı olduğu gibi vâkıfın babasının ismi, mevkufun aleyh mescidin yeri, bazı mevkuflar, tevliye şartları, gelirlerin dağıtımı gibi hususlarda da tam bir mutabakat söz konusu değildir. Bir de mevkufun aleyh eserlerde yer alan kitabelerdeki isimler ve tarihlerin de birbiriyle tam örtüşmemesi bu belgelerin iki farklı vakfa ait vakfiyeler olduğu ve vakfiyede belirtilen yapılarla günümüzdeki yapıların farklı olduğu izlenimi vermektedir. Buna karşın belgelerin sonradan istinsah edilmesi ve istinsah esnasında istenmeden bazı hata ve eksikliklerin yapılmış olma ihtimali, kasten farklı amaçlarla vakfiyelerde tahrifat yapılmış olma ihtimali, vakfiyelerin üzerindeki notta aynı vakfa ait olduklarının yazılı olması, vâkıfın isminin aynı olması, bazı farklılıklar olsa da mevkufun aleyh olan eserlerin takriben aynı yerlerde olmaları, mevkuf mezraların aynı olması ve gelirlerden dağıtılan hisselerin de bir-iki ayrıntı dışında aynı olması gibi hususlar dikkate alındığında ise aralarında bir bağlantının olduğu intiba vermektedir. Bu durumda sadece bu iki vakfiye nazarında bir değerlendirme yapmak riskli olmakla birlikte daha farklı ve daha fazla belge ve bilgi çerçevesinde daha sağlıklı sonuçlara ulaşılabilir.

Konya Hızır İlyas(lık) Zaviyesi:

Hızır-İlyas Vakfı'na ait dört vakfiye belgesine ulaştık. Dört belgede de tarih "Hicri 646 senesinin Cemâziye'l-Âhir ayının ortalarıdır (11. ve 20. günleri arasında) (H. 11-20.06.646) (M.30 Eylül-10 Ekim 1248). Dört nüshanın içerdiği bilgilerde temel olarak hiçbir farklılık yoktur. Fakat her biri farklı kâtip tarafından istinsah edildiği anlaşılan nüshalarda sehven yapılan veya iyi okunamamaktan kaynaklı birçok yazım hatası ve eksiklik olduğu görülmektedir. Bu nedenle dört nüsha karşılaştırmalı olarak tahkik edilerek bir metin transkripti ve tercüme yapılmıştır.

Birincisi nüsha, Koyunoğlu Müzesi'nde bulunmakta olup şeklen orijinal olduğu intibâı verse de incelendiğinde çok eski olduğu ama orijinal olmadığı anlaşılmaktadır[2681]. Kuvvetle muhtemel diğer nüshalar bu nüshadan istinsah edilmiştir. İkincisi nüsha, VGMA'da Vakıf Defterinde kayıtlıdır. Bu nüshanın baş tarafında Osmanlı Türkçesi ile "Hızır İlyas Vakfiyesi Suretidir" şeklinde not düşülmüştür. Bu nüshanın asıl nüshaya tam olarak vâkıf olunmadan çalakalem hata kimi yerlerinde de hatalı ve eksik istinsah edildiği anlaşılmakta olup yazı karakteri açısında en kötü nüshadadır. Üçüncü nüsha da VGMA'da Vakıf Defterine kayıtlıdır. Dördüncü nüsha ise Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı'nda bulunmaktadır. Bu nüsha diğer nüshalara göre nispeten daha itinalı yazılmıştır.

Vakfın kurucusunun ismi birinci nüshada ve dördüncü nüshada Kemaleddin Ağlabek (Oğulbey) (كمال الدين اغلبك) şeklinde geçmektedir. Ancak diğer iki nüshada ğayın (غ) harfi noktasız yani (ع) şeklinde yazılmıştır. Ayıca birinci nüshada (بقشقسوز بن طغرلشاه بن فريد) ikici nüshada: (بقشقور بن طفرشافي فريد) üçüncü nüshada ise harflerin tamamı noktasız ve farklı okumalara açık olmakla birlikte: (بقشقوز بن طغرلشاه بن فريد) şeklinde ve dördüncü nüshada da (بقشقبور بن طغرشافي فربد) şeklinde yazılmıştır. Bunların istinsah hatası olma ihtimali aşikar olmakla birlikte dördüncü hariç ilk üç nüshayı da gördüğünü ifade eden İ. Hakkı Konyalı, bu kısmı "Sungur b. Tuğrulşah b. Mezid" (بسنقور بن طغرلشاه بن مزيد) [2682] şeklinde, birinci nüshayı inceleyen Alattin Aköz de "Kuşaksız olarak bilinen Kemaleddin Oğulbek b. Tuğrulşah b. Ferid" şeklinde okumuştur. Yani vâkıfın vakfiyedeki sıfatlarından bir emir veya en azından üst düzey

[2681] Alattin Aköz, "… Hızır İlyas Vakfiyesi", s.533.
[2682] İ. Hakkı Konyalı, *Konya Tarihi,* s.602.

bir devlet adamı olduğu anlaşılmakla birlikte tarihi kaynaklarda kendisi hakkında malumat olmadığı için kesin bir şey söylemek zordur.

İkinci ve üçüncü nüshaların içerikleri aynı olmasına karşın VGMA'nın kendi kayıtlarında ikinci nüsha kaydedilirken vâkıfın ismi "Kemleddin Ağlabek (Oğulbey)" şeklinde kaydedilmiş ve "Hızır İlyas Zaviyesi" vakfına ait olduğu not düşülmüş, üçüncü nüshada ise vâkıf "Sungur b. Tuğrulşah b. Ferid" şeklinde kaydedilmiş ve "Seyfiyye Medresesi ve Bukaası"na ait olduğu not düşülmüştür. Bu iki kayıt arasında vâkıf isminin farklı yazılması vâkıfın asıl isminin "Kemleddin Ağlabek (Oğulbey)" olup "Sungur b. Tuğrulşah b. Ferid" diye bilinmesinden kaynaklanabilir. Buna mukabil üçüncü nüshada mevkufun aleyin Hızır İlyas Zaviyesi olduğundan bahsedilmekte fakat vakfiyenin herhangi bir yerinde "Seyfiyye Medresesi" ismi geçmemektedir. Bu farklılığın nereden kaynaklandığı sehven mi yoksa daha sonraki dönemlere ait kayıtlara dayanılarak mı yapıldığının tam olarak anlaşılması için bu iki vakfa ait diğer tüm belgelerin derinlemesine incelenmesi sonucu ortaya çıkacaktır.

Mevkufun aleyh zaviyenin ismini vakfiyedeki "Hızır İlyas Zaviyesi diye isimlendirilen" ibaresinden anlıyoruz. Konumu ise "Adı geçen vâkıfın mahallesindeki Ertaş diye bilinen Hâşî Kebir Geçidi'nin (Kapısı)'nın içinde"[2683] şeklinde tarif edilir. Günümüzde Ferhuniye Mahallesi'nde Başarabey Mescidi'nin doğusunda yer alan mevkiine tekabül etmekte olup yapıyı anımsatacak herhangi bir bina, tabela vs. yoktur. Vakfiyede zaviye ile ilgili bunun dışında başka bir bilgi bulunmamaktadır. Ayrıca eser yani zaviye, genellikle türbe ile birlikte anılsa da vakfiyede türbenin varlığı ile ilgili herhangi bir ibareye rastlamadık ve bu da ya olduğu halde isminin zikredilmediğini ya da kuvvetle muhtemel vakfiyenin düzenlendiği tarihte burada herhangi bir türbenin olmadığını göstermektedir. Bu da zaviyeye daha sonraki bir tarihte türbe eklenmiş olabileceğini ve bu türbenin eklenmesiyle de zaviye ve türbenin birlikte anılmaya başlanmış olabileceğini düşündürmektedir. Günümüzde zaviyeden bir eser kalmamakla birlikte vâkıf gelirlerin öncelikle vakfın imarı için harcanmasını eğer imar için ayrılan paydan bir şey artarsa ancak o zaman diğer kalemlere harcama yapılmasını şart koşmaktadır.

[2683] Bu ibare Koyunoğlu Nüshası'da (درب حاشي كبير) şeklinde VGMA 1. Nüsha'da ve CBDA Nüshası'nda (درر حاشي كر) VGMA 2. Nüsha'da ise (در حاشي كبير) şeklinde yazılmıştır. Ayrıca burada bir kapı ifadesi geçmemektedir.

Genellikle bir tekke veya zaviye vakfında o tekke veya zaviyenin şeyhinden ve ona gelirden bir miktar tahsis edildiğinden bahsedilmesine rağmen bu vakfiyede ne bir şeyhten ne de ona tahsis edilen bir gelirden bahsedilmektedir ki burada bir şeyhin görevli olmadığı, ismiyle bağlantılı olarak buranın tasavvufi merkezli bir tarikat kurumu olmayıp "Hıdrellez" merasimlerinin gerçekleştirildiği "hıdırlık" denilen mekan olabileceği anlamına gelebilir. Bazı şehirlerde Hızır ile İlyâs'a atfen bazı mekanların olmasından ve Anadolu Selçuklu döneminde Konya'nın en mamur semtinde[2684] olmasından hareketle kurulduğu yerde Hıdırellez merasimlerinin yapıldığı ve buna nispetle Hızır İlyas Zaviyesi ismini almış olması kuvvetli bir ihtimaldir.

Konya Kadı İzzeddin Mâristân-ı Atîki ve Kadı İzzedin Camii

Vakfın VGMA'da kayıtlı olan nüshasını incelemekle birlikte Mikail Bayram "Selçuklu Veziri Kadı İzzeddin Tarafından Düzenlenen Bir Vakıfname" adlı makalesinde 1981 yılında Kadı İzzeddin'e ait olduğu anlaşılan bir vakfiye bulunduğundan ve Mevlana Müzesine naklonunduğundan bahsetmektedir[2685]. Mevlana Müzesi'nde böyle bir belge bulamadık ve ellerindeki bu tarz belgeleri Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı'na (CBDA) gönderdiklerini ifade ettiler. CBDA kayıtlarını incelediğimizde üzerinde "Kadı İzzeddin Vakfiyesi Suretidir" yazan ve H. 506 (M. 1113) tarihli müstakil varak halinde bir belge bulduk. Fakat Mikail Bayram makalesinde Mevlana Müzesi'nde kazandırılan belgenin H. 1 Şaban 652 (M. 1254) tarihli olduğunu belirtmekte, belgenin son yani şahitlerin isimlerinin olduğu kısmının fotoğrafı ile kendisinin tarif ettiği belgenin evsafı CBDA'deki belge ile uyuşmamaktadır. Bu durumda Mikail Bayram'ın bahsettiği belgenin Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri'nde bulduğumuz belge olmadığı anlaşılmaktadır. Bu nedenle incelediğimiz iki belge dışında Mikail Bayram'ın belirttiği farklı bir belge olduğu kanaatine sahip olmakla birlikte bu belgeye ulaşamadık.

VGMA'daki belge bazı kelimelerin ve cümlelerin okunmasını ve tercüme edilmesini zorlaştıracak şekilde oldukça kötü yazılmış bir belgedir. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri'ndeki belge ise daha okunaklı ve düzgün yazılmış bir belgedir. Bu iki belgenin üzerinde kasten bir tahrif yapılmadığını düşünerek karşılaştırdığımızda vâkıfın, mevkufun aleyhin, genel olarak içeriklerinin, belgelerde adı geçen vâkıf sultanın isimlerinin aynı olması ve ayrıca iki nüshanın sonunda aynı tarihli ve aynı

[2684] İ. Hakkı Konyalı, *Konya Tarihi,* s.601.
[2685] Mikail Bayram, "Selçuklu Veziri Kadı İzzeddin Tarafından Düzenlenen Bir Vakıfname", s.48.

ifadelerin kullanıldığı notların olması mükerrer olduklarına delalet edecek hususlardır. Buna mukabil bazı hususlarda da birbirlerine nazaran eksikliklerin ve farklılıkların olduğu görülmektedir. VGMA belgesi H. 652 (M. 1254) tarihli olup vâkıfın Keykavus b. Gıyaseddin Keyhüsren b. Alaeddin Keykubad (II. İzzeddin Keykavus) olduğu kaydedilmektedir. Sultanın müstakil ve ortak olarak yaklaşık 1246-1262 yılları arasında hüküm sürdüğü düşünüldüğünde belgedeki tarihi gerçek ile belge tarihi uyuşmaktadır. CBDA nüshası ise H. 506 (M. 1113) tarihli olup vâkıfın Keykavus b. Gıyaseddin Keyhüsren b. Alaeddin Keykubad (II. İzzeddin Keykavus) olduğu kaydedilmektedir. Bu durumda belge tarihi ile sultanların görev süreleri uyuşmamaktadır. Ayrıca Kadı İzzeddin'in H. 654 (M. 1256)[2686] tarihinde vefat ettiği yönündeki bilgileri de dikkate aldığımızda CBDA nüshasında kaydedilen H. 506 (M. 1113) tarihi ile vâkıfın ölüm tarihi de uyuşmamaktadır. VGMA nüshasında mevkuflardan biri olarak sayılan "Koçmar Köyü" uzun uzun ve ayrıntılı olarak sınırları vb. ile birkaç satıra tekabül eden bir izhatla yazıldığı halde CBDA nüshasında ne mevkuf köyün ismi ne de sınırlarını izah eden bölüm hiç yazılmamıştır.

VGMA nüshası ile CBDA nüshası arasında önceki paragrafta izah ettiğimiz üzere esasa tekabül eden hususlarda farklılıklar bulunmaktadır. Ayrıca aralarında mükerrer belgelerde görüldüğü üzere dua ve vakfa muğayir hareket edenlere karşı tazir cümleleri, vâkıfı öven ifadeler gibi vakfiyenin temel hususları ile ilgili olmayan hususlarda da farklılıklar vardır. Bir durum değerlendirmesi yaptığımızda iki ihtimalin mevcudiyeti ortaya çıkmaktadır:

Birinci İhtimal: Vâkıfın, mevkufun aleyhin, genel olarak içeriklerinin, döneminin yani belgelerde adı geçen sultanın isimlerinin aynı olması ve ayrıca bu iki nüshanın sonunda mütevelli ile ilgili aynı ifadelerle yazılmış aynı tarihli bazı notların olması iki belgenin aynı yani mükerrer belgeler olduğu hususunu kuvvetlendirmektedir. Bununla birlikte esasa tekabül eden hususlardaki farklılıklar istinsah esnasında sehven yapılmış eksiklik veya yanlışlık sonucu olup iki belgenin mükerrer olduğu söylenebilir.

İkinci İhtimal: İki nüshayı karşılaştırdığımızda vâkıfın, mevkufun aleyhin, genel olarak içeriklerinin, döneminin yani belgelerde adı geçen sultanın isimlerinin aynı olması iki belgenin aynı yani mükerrer belgeler olduğunu düşünmemizi sağlayacak ihtimallerdir. Fakat iki belgenin tarihlerinin tamamen birbirinden farklı

[2686] İbn-i Bibi, *Anadolu Selçukî Devleti Tarihi*, s.258.

olması, uzun uzun ve ayrıntılı olarak sınırları vb. ile birkaç satıra tekabül eden bir mevkufun belgenin birinde tamamen kayıtlı olup diğerinde tamamen kaydedilmemiş olması iki belgenin mükerrer belge olmadıklarını göstermektedir. Buradan hareketle bir istinsah hatası söz konusu ise tüm sınırları vb. ile bir mevkufun yazılmasında değil de bir-iki kelime ile ifade edilen tarih ibaresinde bir yanlışlık olduğunu düşünmek daha izah edilebilir ve makul görünmektedir. CBDA nüshasının tarih ibaresinin yanlış kaydedilmiş veya yanlış istinsah edilmiş olmakla birlikte VGMA nüshasında ismi geçen vâkıf sultan Keykavus b. Gıyaseddin Keyhüsren b. Alaeddin Keykubad'ın (II. İzzeddin Keykavus) hüküm sürdüğü 1246-1262 tarihleri arasında bir tarihte vaki olduğu ve vâkıfın önce CBDA nüshada belirtilen bir vakıf tanzim ettiği ve daha sonra vakfiye ifadelerinde bazı küçük farklarla VGMA nüshasını tanzim edip iki belgede de adı geçen aynı mevkufun aleyhlere bir de "Koçmar Köyü"nü vakfettiği düşünülebilir.

Vâkıf II. İzzeddin Keykavus olduğuna göre mevkufun aleyh Mâristân-ı Atîk'in banisinin de yine sultanın kendisi olduğu düşünülebilir. Fakat belgelerde mevkufun aleyhi inşa edenin ve vâkıfının Kadı İzzeddin olduğu yönünde bir ibare bulunmaktadır. Bu durumda yapıyı önce Kadı İzzeddin'in inşa ettiği ve inşa ettiği bu esere bir vakıf tanzim ettiği daha sonra ise Sultan II. İzzeddin Keykavus'un bu eser için ek olarak farklı bazı akârat vakfettiği anlaşılmaktadır. Ancak bizim incelediğimiz vakfiyelerden VGMA nüshasını bizzat görüp okuduğunu ifade eden[2687] İ. Hakkı Konyalı bu Maristân-ı Atik'i yapan kişinin olsa olsa II. Kılıçarslan olduğunu ifade etmekte[2688] olup vakfiyedeki vâkıfı (واقفها) ve inşa edeni (منشئها) ifadelerini kaçırmış gözükmektedir. VGMA nüshası çok kötü bir hat ve çok kötü bir imla ile yazılmasından dolayı bu durum gayet tabii olup biz de VGMA nüshasını nispeten daha iyi bir hat ve imlaya sahip CBDA nüshası ile karşılaştırıp birlikte tetkik ettikten sonra bu kanaate vardık. Aynı esere ait olup bizim ulaşamadığımız ancak Mikail Bayram'ın görüp incelediğini ifade ettiği vakfiye nüshasına da ulaşılırsa ve eğer bu konu ile ilgili ifadelerin yer aldığı bölüm yıpranmamışsa bir daha değerlendirme imkanı olacaktır. Bununla birlikte farklı kaynak ve belgelerle desteklenmeden çok kesin bir ifade kullanmamak gerektiğini düşünüyoruz.

[2687] İ. Hakkı Konyalı, *Konya Tarihi*, s.282.
[2688] İ. Hakkı Konyalı, *Konya Tarihi*, s.164.

"Mâristân" kelimesi "bîmaristân" kelimesinin halk arasında bu kelimeden bozulmasıyla kullanılan bir kelime olup hastane anlamına gelmektedir. Selçuklular hastane için dârülâfiye ve dârüşşifâ tabirlerini kullanırken Osmanlılar dârüşşifâ ile birlikte daha çok dârüssıhha, şifâhâne, bîmârhâne ve tımarhane kelimelerini kullanmışlardır.[2689] Anadolu Selçuklu dönemine ait olup bu vakfiye ile aralarında yaklaşık 60 sene fark olan Şifaiye Medresesi veya bir diğer ifadeyle Sivas Darüşşifası'nın H. 01.01.615 (M.30.03.1218) tarihli vakfiyesinde "dârü'ş-şifa" şeklinde bir isimlendirme kullanılırken burada maristan ifadesinin kullanılması dikkat çekicidir.

Mâristân-ı Atîk günümüze ulaşamamıştır fakat bazı tarihi karinelerden hareketle sağlam, büyük ve azametli bir bina olabileceği ifade edilmektedir[2690]. İ. Hakkı Konyalı, Fatih Sultan Mehmed devrinde H. 881 / M. 1476 tarihinde Konya evkafının tespitinde "Vakf-ı cami-i ve medrese-i Kadı İzze'd-din der-nefs-i Konya. Hisse-i medrese mensuh olup cami'e ilhak olundu." ifadelerinin yazıldığını yani bir medrese ve bir caminin olduğu ancak medresenin yıkıldığı için hissesinin camiye aktarıldığını; II. Bayezid devrinde de tahrir heyetinin medrese yıkıldığı için hissesini camiye naklettiğini; III. Murad dönemi tahrir defterinde de "Vakf-ı cami Kadı İzze'd-din Mehmed der-mukabele-i medrese-i Atabey der nefs-i Konya ber muceb-i vakıfnâme el-müverrehü bi-tarih-i selh-i Receb sene (اربع و اربعين و ستماية) (644)" (Konya'nın içinde Atabey Medresesi'nin karşısında Kadı İzzeddin Mehmed Camii Vakfı, altı yüz kırk dört (644) senesinin Receb ayının sonu) ifadelerinin yer aldığını ifade etmektedir.[2691] Bu ifadelerden Kadı İzzeddin Camii ve Kadı İzzeddin Medresesi olarak isimlendirebileceğimiz iki eserden bahsedildiğinin anlaşılmasına karşın incelediğimiz vakfiye nüshalarında bir medrese ifadesi geçmemektedir. Bununla birlikte Anadolu Selçuklu ve Osmanlı dönemleri özelinde medrese, mâristân, dârü'ş-şifa, bimaristan gibi yapıların yapısal ve mimari özellikleri açısından birbirine çok yakın hatta aynı plan tipleri üzere kurulduğu görülmektedir. Bir Anadolu Selçuklu dönemi eseri olan Keykâvus Darü'ş-şifası veya Sivas Darü'ş-şifası olarak bilinen yapının Osmanlı döneminde medreseye çevrilip "Şifaiye Medresesi" olarak isimlendirilmesi[2692]

[2689] Arslan Terzioğlu, "Bîmriatân", s.163.
[2690] İ. Hakkı Konyalı, *Konya Tarihi,* s.164.
[2691] İ. Hakkı Konyalı, *Konya Tarihi,* s.282.
[2692] Refet Yinanç, "Sivas Abideleri ve Vakıfları", s.32.

örneğinde olduğu gibi bu mâristânın da daha sonra ve özellikle Osmanlı döneminde medreseye çevrilmiş olması kuvvetli bir ihtimaldir.

Cami de orijinal haliyle günümüze ulaşamamış olup orijinalinin yani ilk halinin kubbeli ve kâgir bir yapı olduğu ifade edilmektedir[2693]. Bununla birlikte Konya'nın Karatay İlçesi'ne bağlı Şems-i Tebrizi Mahallesi'nde Konya (Anadolu) İmam Hatip Lisesi'nin güneybatısında Kadı İzzeddin Camii olarak bilinen 1936[2694] yılında hayırseverler tarafından yaptırılmış[2695] bir cami/mescid (Foto. 139, 140) bulunmaktadır.

III. Murad dönemi tahrir defterinde yer aldığı belirtilen ifadeden Kadı İzzeddin Camii'ne ait H. 644 (M. 1246) tarihli bir vakfiyenin olduğu belirtilmektedir[2696]. Burada bir maristandan/hastaneden bahsedilmediği görülse de aynı tarihte Kadı İzzeddin'in maristan/hastane için de bir vakıf tanzim ettirmiş olması kuvvetle muhtemeldir. Bu bilgiyi ve incelediğimiz iki vakfiye nüshasındaki Kadı İzzeddin'in maristanın/hastanenin vâkıfı ve inşa eden kişi olduğu bilgisini birleştirdiğimizde kesin olmamakla birlikte Kadı İzzeddin'in maristanı/hastaneyi de H. 644 (M. 1246) tarihinde inşa ettirip bir vakıf/vakfiye tanzim etmiş olması muhtemeldir. Bu durumda Kadı İzzeddin'in hem maristan/hastane hem de cami için II. İzzeddin Keykavus'a ait olan ve incelediğimiz H. 652 (M. 1254) tarihli vakfiyeden yaklaşık 6 yıl önce H. 644 (M. 1246) tarihinde bir vakıf tanzim ettiğini ve bu durumda da bu eserlerin inşasının ya H. 644 (M. 1246) tarihinde ya da hemen öncesinde tamamlandığını ifade edebiliriz.

Buraya kadarki değerlendirmelerden ve yapı için "atik" yani "eski" ifadesinin kullanılmasından en azından 1246'dan sonra 1254 tarihine kadar Konya'da iki farklı maristan/dârü'ş-şifa/hastane olduğu/inşa edildiği çıkarımı yapılabilir. Fakat her ne kadar böyle bir durum teorikte mümkün olsa da pratikte hele de o dönem şartları düşünüldüğünde uzak bir ihtimal gibi gözükmektedir. Bununla birlikte şu kesindir ki vakfiyedeki "Maristan-ı Atik" ifadesinden bu yapıdan sonra Konya şehrine bir veya

[2693] İ. Hakkı Konyalı, "Bir Huccet İki Vakfiye", s.97-98.
[2694] İ. Hakkı Konyalı, "Bundan 26 sene evvel yapılmıştır." şeklinde bir ifade kullanır ki Konyalı kitabının ilk baskısının ön sözünde kitabını 1944 yılında hazırladığını 163 yılında basımına başlandığını ve 1964 yılında baskısının tamamlandığını söyler. Bu göz önünde bulundurursa günümüzdeki caminin yapım tarihi olarak yaklaşık 1937-1938 tarihleri çıkmaktadır. (İ. Hakkı Konyalı, *Konya Tarihi*, s.281.)
[2695] Hayri Önol, "Konya'da Kadı İzzeddin Camii Vakfiyesi", s.448.
[2696] İ. Hakkı Konyalı, *Konya Tarihi*, s.282.

daha çok ama en az bir hastanenin daha inşa edildiği ve Konya şehrinde vakfiyedeki H.652 (M. 1254) tarihinde birden fazla hastanenin olduğu anlaşılmaktadır.

Vakfiyede, vakfedilen ve adı geçen köyün faydalarının/kazançlarının/gelirlerinin dört kısma/hisseye ayrılıp öce El-Mescidü'l-Camii'nin rakabesine/kendisine/müşahedesine daha sonra iki hissesinin, mütevellinin görüşüne uygun bir şekilde caminin, hatibin, müezzinin ve kayyımın (müezzin kayyımın) ihtiyaçları ile kilim/halı, hasır, yağ (gaz yağı), mum ve diğer ihtiyaçlar için harcanması, geriye kalan hisselerden bir hissenin de -ki o da dörtte bir hissedir.- adı geçen maslahatlar/faydalar için harcanması ve geriye kalan son bir hissenin de derecelerine/makamlarına ve mütevellinin belirlediği şartlara göre mütevelli, nâzır ve hafızlar için harcanması şart koşulmaktadır.

Bu vakfın nüshalarındaki bazı muğlaklıklar burada da karşımıza çıkmaktadır. Çünkü vakfiyenin bir bölümünde mâristân-ı atik olarak ifade edilen yapıya bazı köy vb. yerler vakfedildiği ve bir diğer bölümünde de vakfın gelirleri ile ilgili paylaşım ifade edilirken "El-Mescidü'l-Camii" olarak ifade edilen yapıya pay ayrıldığı belirtilmektedir. Bu durumda "El-Mescidü'l-Camii" de bir mevkufun aleyh olarak gözükmekte fakat mâristâna bir pay ayrıldığı ile ilgili bir ibarenin yer almaması muammaya neden olmaktadır. Nüshalarda, kastî bir tahrif olmadığı, bir hata veya bir eksiklik yapılmadığı varsayılırsa maristanın Osmanlı döneminde medreseye çevrilmesi ve daha sonra da yıkılması ile onun haklarının camiye intikal ettirilmiş olması ile ilgili bilgileri de göz önünde bulundurduğumuzda vakfiyenin istinsahı esnasında bu husus dikkate alınarak maristanın yani medresenin isminin belirtilmemiş olma ihtimali çok yüksektir. Fakat Maristan-ı Atik'i kimin inşa ettiği ve vâkıfının kim olduğu vakfiyede belirtilirken "El-Mescidü'l-Camii" ile ilgili bânisi veya vâkıfı ile ilgili bir ifade yer almamaktadır. Maristan-ı Atik'in bânîsinin ve vâkıfının Kadı İzzeddin'in olmasından ve yukarıda belirttiğimiz üzere İ. Hakkı Konyalı'nın Osmanlı dönemi belgelerinde yer aldığını ifade ettiği bilgilerden hareketle caminin de bânisinin ve vâkıfının Kadı İzzeddin olduğu söylenebilir ki yukarıda da belirttiğimiz üzere bunu destekleyen bazı belgeler de bulunmaktadır.

Mescidden "El-Mescidü'l-Cami" şeklinde bahsedilmesi yapının fonksiyonel olarak ayrıcalıklı bir yapı olduğu kanaatini uyandırmaktadır. Çünkü Arapça (جمع)"toplayan, bir araya getiren" anlamındaki câmi' kelimesi, sadece cuma namazı

kılınan büyük mescidler için kullanılmakta iken daha sonra, içinde cuma namazı kılınan ve hatibin hutbe okuması için minber bulunan mescidler cami, minberi bulunmayan yani cuma namazı kılınmayan küçük mescidler ise sadece mescid olarak anılır olmuştur[2697]. Buna binaen bu caminin içerisinde Cuma Namazı kılının minberi bulunan merkezi veya büyük bir cami olduğu kanaati hasıl olmaktadır. Bu da caminin evsafı ve mimari açısından oldukça önemli bir eser olduğuna delalet eder fakat ilgili yapı günümüze ulaşamamıştır.

Konya İnce Minareli Medresesi ve Mescidi (Sahibata Dâru'l-Hadisi ve Mescidi):

Konya İnce Minareli Medrese vakfiyesi VGMA'da Vakıf Defterine kaydedilmiştir ve Arapçadır. Belge yazı estetiği, dilbilgisi, sentaks, transkripsiyon yani çözümleme ve tercüme açılarından zorlukları olan bir belgedir. Vakfiyede farklı tarihler yer almakta olup yazının kötü olması nedeniyle ilkini sadece "……. ayının başları (ilk on günü) 6??" şeklinde okuyabildik[2698]. Bizim tam olarak okuyamadığımız bu tarihi Sadi Bayram ve A. Hamdi Karabacak yayınladıkları makalelerinde[2699] ve İ. H. Konyalı da Konya Tarihi kitabında H. 663 (M.1264/1265) olarak belirtmektedirler[2700]. Daha sonra vâkıfın vakfa (H.) 4 Cemâziye'l-Ahir 664 (M. 13 Mart 1266) senesinde, (H.) 666 senesinin Recep Ayının sonlarında (son on gününde) (H. 21-30.07. 666 / M. 5-10 Nisan 1268) ve yine (H.) 666 senesinin Ramazan ayı başlarında (ilk on gününde) (H. 1-10.09.666 / M. 15-25 Mayıs 1268) da bazı eklemeler yaptığı anlaşılmaktadır. Son olarak da (H.) 679 senesinin Ramazan Ayı'nın sonlarında (son on gününde) (H. 21-30.09.679 / M. 13-23 Ocak 1281) bazı eklemeler yapılmış ve Muhammed b. Ebubekir b. Ahmed isminde kazı'l-kuzât olduğu belirtilen bir hâkim tarafından onaylandığı

[2697] Ahmet Önkal – Nebi Bozkurt, "Cami (Dini ve Sosyokültürel Tarihi)", s.46.

[2698] Sadi Bayram ve A. Hamdi Karabacak'ın rulo halindeki bir nüshanın kendilerine getirilen fotoğrafından okudukları diğer nüshada "Şaban ayının başları (ilk on günü) H. 663" (M. 19.05.1265/29.05.1265) şeklinde okunmuş (Sadi Bayram - A. Hamdi Karabacak, "Sahib Ata Fahrü'd Din Ali'nin Konya İmaret ve Sivas Gökmedrese Vakfiyeleri", s.39.) ve İ. Hakkı Konyalı da şüpheli olduğunu not etmekle birlikte H. 663 (M.1264/1265) tarihini vermiştir. (İ. Hakkı Konyalı, *Konya Tarihi*, s.532)

[2699] Sadi Bayram ve A. Hamdi Karabacak'ın fotoğraflarını gördükleri belirttikleri ve bir makale yazdıkları nüshadır. (Sadi Bayram - A. Hamdi Karabacak, "Sahib Ata Fahrü'd Din Ali'nin Konya İmaret ve Sivas Gökmedrese Vakfiyeleri", ss.31-69.

[2700] Sadi Bayram ve A. Hamdi Karabacak'ın rulo halindeki bir nüshanın kendilerine getirilen fotoğrafından okudukları diğer nüshada "Şaban ayının başları (ilk on günü) H.663" (M. 19.05.1265/29.05.1265) şeklinde okunmuş (Sadi Bayram ve A. Hamdi Karabacak, "Sahib Ata Fahrü'd Din Ali'nin Konya İmaret ve Sivas Gökmedrese Vakfiyeleri", s.39) ve İ. Hakkı Konyalı da şüpheli olduğunu not etmekle birlikte H. 663 (M.1264/1265) tarihini vermektedir. (İ. Hakkı Konyalı, *Konya Tarihi*, s.532)

bilgisine yer verilmiştir. Bu tarihlerden yola çıkılarak vakfın tesisinden hemen sonra tescil edildiği daha sonra farklı tarihlerde vakfa bazı eklemeler yapıldığı ve son olarak da (H.) 679 (M.1281) tarihinde bunların tamamının tescillendiği söylenebilir. Vakfiyenin içerisinde belgenin "dürülmüş" yani katlanmış veya rulo halinde olduğu bilgisi vardır ki kuvvetle muhtemel VGMA'daki deftere bu belgeden istinsah edilerek kaydedilmiştir.

İncelediğimiz bu belgenin dışında Sahib Ata'nın torunlarından olduğu ifade edilen bir şahıs tarafından Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne okunması için fotoğrafları intikal ettirilen tomar halindeki bir nüshasından[2701] daha söz edilmektedir. Bu belge arşiv sisteminde görünmemektedir. Belgeye ulaşabilmek için belge ile ilgili bir makale[2702] yazan Sadi Bayram'la ve özel gayretlerimizle Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşiv yetkilileriyle görüşsek de belgeye ulaşıp inceleyemedik.

İncelediğimiz vakfiyede dönemin sultanının isminin kaydedilemediği anlaşılmakla birlikte "Selçuk(lu) ailesinin tâcı" denilerek Selçuklu hanedanından olduğu teyid edilmektedir. Vâkıfın ismi ise "Ali b. Hüseyin Hacı Bekir el-Konevî" şeklinde geçmekte olup genel olarak da bilinen "Sahib Ata" ve "Fahreddin" ifadelerinin övücü birer lakap olduğu anlaşılmaktadır. Vâkıfın bir diğer eseri olan Konya Sahip Ata Külliyesi'ndeki caminin ve hangahın inşa kitabelerinde "Ali b. Hüseyin b. Hacı Ebubekir" şeklinde yazılmış olması[2703] ve genel olarak da bu şekilde bilinmesi vakfiyede "Hüseyin" isminden sonra "ibn" ifadesinin yazılmamış olması bir istinsah hatası olduğunu düşündürmektedir.

Medresenin günümüze ulaşmış bir inşa kitabesi olmadığı ve elimizdeki vakfiyede de ilk tescil tarihi tam olarak okunamadığı için kesin inşa tarihi bilinememektedir. Bununla birlikte vakfiyede Sahip Ata'dan "sadrazam, vezir-i azam" şeklinde bahsedilmesinden ve 1260 ile 1288 yılları arasında vezirlik yapmasından[2704] ve vakfiyede kaydedilen ama okuyamadığımız ilk tarihten sonra H. 664 (M. 1266) tarihinin kaydedilmesinden hareketle vakfın H. 658 (M. 1260) ve H. 664 (M. 1266)

[2701] Bu nüshayı Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde bulamadık. Makaleyi yazan isimlerden Sadi Bayram ile yaptığımız görüşmede de belgenin fotoğraflarının kendisinde de bulunmadığını söylemiştir. Bu nedenle bu belgeyi görmedik ve inceleyemedik.
[2702] Sadi Bayram - A. Hamdi Karabacak, "Sahib Ata Fahrü'd Din Ali'nin Konya İmaret ve Sivas Gökmedrese Vakfiyeleri", ss.31-69.
[2703] Remzi Duran, *Selçuklu Devri Konya Yapı Kitabeleri (İnşa ve Tam'ir),* Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 2001, s.58, 61
[2704] Zehra Odabaşı, *Selçuklu'nun Son Veziri Sahib Ata Fahreddin Ali ve Vakıfları*, s.35.

tarihleri arasında tesis edildiği ve vakfiyesinin de bu tarihler arasında tanzim edildiği kesinlik kazanmaktadır. Bu bilgiye istinaden de İnce Minareli Medrese ve Mescidi'nin (Sahibata Dâru'l-Hadisi ve Mescidi'nin) de bu tarihler arasında yapıldığı söylenebilir.

Vakfiyede, "imaretin (külliyenin, binaların) tamamının" vakfedildiği, "birbirine bitişik medrese, mescid ve minareden" oluştuğu belirtilmekte olup çeşitli tamirat ve onarımlar geçirmiş olsa da genel olarak yapısal özelliğini koruduğuna delalet etmektedir (Çizim 1, Foto. 1). Konumu ise "Dârü'l-Mülk (başkent) Konya şehrinin içinde Sultan Kapısı yolu üzerinde, Odun Çarşısı/Pazarı yakınında, hendek hizasında" olduğu belirtilmekte ve günümüzdeki mevkiine tekabül etmektedir "Sultan Kapısı yolu üzerinde" olduğundan hareketle oldukça önemli bir mevkide yani sultanın kullandığı saray yolu üzerinde olduğu, "müzeyyen" şeklinde bahsedilmesinden de oldukça tezyinatlı bir yapı olduğu anlaşılır ki günümüzde de medresenin genel yapısına, iç süslemelerine ve özellikle de tac kapısına ve minaresine baktığımızda vakfiyedeki ifadeyi destekler mahiyette süslü olduğu anlaşılmaktadır.

Binanın görkemli portalinde inşa kitabesi olmamasına karşın usta/mimar kitabesi (Foto. 154) yer almaktadır. Taç kapısının yukarı kısmında bulunan madalyonlardan sağ taraftakinin içinde "amel-i Ke(ö)lûk" (عمل كلوك) soldakinin içinde ise "bin Abdullah" (بن عبد الله) yani "Ke(ö)lük b. Abdullah'ın işi" "Ke(ö)lük b. Abdullah yaptı/inşa etti" şeklinde bir yazının olması eserin mimarının Kölük b. Abdullah olduğunu göstermektedir. Vakfiyede güvenilir, görevine bağlı, gayretli, sâlih, göreve layık azatlı kölelerinden bir kişinin mimar olarak görevlendirilmesi ve aylık 30 dirhem ücret/maaş verilmesi şart koşulmaktadır. Fakat mimar ismi geçmemektedir. Anadolu Selçuklu vakıfları/vakfiyeleri içerisinde bir mimarın görevlendirildiği tek örnektir. Bu husus bir yönüyle eseri yapan mimara, diğer ve önemli bir yönüyle de mimari esere verilen değeri göstermektedir. Çünkü eseri yapan kişinin taltif edilmesi, korunup kollanması, maaş bağlanması esere ne kadar önem verildiğini ve aynı zamanda eserin de korunup sürekliliğinin sağlanması için gösterilen öz veriye işarettir. Bunun tezahürünü ise dönemin şartları düşünüldüğünde oldukça geniş, sağlam, güzel ve tezyinatlı bir eserin ortaya çıkmasından anlaşılmaktadır.

Konya Ferhuniye (Süt Tekkesi) Mescidi ve Türbesi (Keykavus Kızı Türbesi)

VGMA'da yapıya ait mükerrer iki vakfiye nüshası bulunmaktadır. Nüshalardan biri oldukça kötü bir hatla ve imla ile yazılmış olup kimi bölümleri ancak diğer nüsha ile karşılaştırılarak anlaşılabilmektedir. Her iki nüshanın sonunda da vakfiyenin "yedi yüz senesinin Zi´l-hicce ayının yirmi birinci günü" (H. 21.12.700 – M. 27.07.1301) şahitlerin şehadetiyle tanzim edildiği ve "hicretin sekiz yüz altmış altı senesinde cemâziye´l-âhirin ayının başlarında (ilk on gününde)" (H. 1-10.06.866 / M. 03-12.03.1462) orijinal belgeden ya da orijinal belgeye ulaşılamadığı için sözlü olarak özet bir şekilde naklen kaydedildiği anlaşılmaktadır.

Vakfiyede vâkıfın "Kaykavus b. Keyhüsrev'in kızı" olduğu, isminin "Fatıma Hatun" olduğu ifade edilmekte ve "hatunların tâcı, hatunların sultanı (Hatun Sultan veya Sultan Hatun)" gibi sıfatlarla taltif edilmektedir. Bu bilgilerden hareketle vâkıfın I. İzzeddin Keykavus'un (1211-1220) ya da II. İzzeddin Keykavus'un (1246-1260) kızı olduğu düşünülebilir. Fakat bu sultanların hüküm sürdüğü tarihleri ve vakfiye tarihini dikkate alarak baktığımızda II. İzzeddin Keykavus'un kızı olması kuvvetle muhtemeldir ve genel olarak araştırmacılar da bu kanaattedir[2705]. Selçuklu hanımlarına, hanedan ailesine mensubiyetinden dolayı Türkçe "hatun" Farsça "hond/hand/Huand" gibi lakaplar verildiği için vâkıf "Han/Hond/Huand Fatıma" veya "Fatıma Hatun" şeklinde anılmıştır[2706].

Vakfiyesinden mevkufun aleyh yapının Kaykavus b. Keyhüsrev'in kızı Fatıma Hatun'un annesi için yaptırıldığı anlaşılmaktadır. Vakfiyedeki bilgiler arasında mevkufun aleyh bir mescidden bahsedilmediği halde bir imam ve bir müezzin görevlendirilmesi dikkat çekicidir. Bu da bize mevkufun aleyh türbenin yanı sıra mevkufun aleyh bir de mescidin olabileceğini gösterir ki günümüzde de yapının Osmanlı döneminde tamiri veya yeniden inşası esnasında yerleştirildiği kaydedilen Osmanlı Türkçesi ile yazılmış kitabesinde (Foto. 188) yapının H. 700 (M.1301) tarihli olduğu ve Rûmî 1325 (M.1909/1910) tarihinde vakfın muhasebecisi Paşazade İbrahim Bey ve (vakfın) mütevellisi tarafından yeniden inşa edildiği kaydedilmekte yapıdan

[2705] İ. Hakkı Konyalı, *Konya Tarihi*, s.398. Ayşe Dudu Kuşcu, "Selçuklular Döneminde Konya'da Hatun/Kadın Vakıfları", s.199; Zeki Atçeken, *Konya'daki Selçuklu Yapılarının Osmanlı Devrinde Bakımı ve Kullanılması,* s.168.
[2706] Ayşe Dudu Kuşcu, "Selçuklular Döneminde Konya'da Hatun/Kadın Vakıfları", s.199.

mescid şeklinde bahsedilmekte ve içerisinde de bir türbenin olduğu belirtilmektedir. Bu bilgilerden hareketle aslında türbe ile birlikte bir mescidin de olduğu ancak vakfiyeye bu mescidin ya istinsah esnasında sehven yazılmadığı ya da zaman içerisinde yıkıldığı için istinsah edilen nüshaya kaydedilmediği düşünülebilir.

Vakfiyenin bir bölümünde türbeden "vâkıfenin validesinin kabri bulunan ve el-Müneccim ed-Dîn yapısı/eseri diye bilinen ev" şeklinde bahsedilmektedir. "Müneccim" ifadesi yıldız ilmiyle yani astronomi ilmiyle ilgilenen kişilere verilen isim olup bu kişilerin bulunduğu yer olsa olsa bir gözlem evi olabilir kanaatindeyiz. Bu ibareden bizim anladığımız şekliyle türbenin aynı zamanda bir gözlem evi ile bitişik olduğu veya ortak kullanıldığı manası çıkarılabilir. Bununla birlikte bu ibareyi İ. Hakkı Konyalı "Meşhur Selçuklu Müneccimi Esîrüd'-din'in evi" şeklinde anlamıştır. Vakfiyelerdeki yazı ve imla hataları nedeniyle eksik veya yanlış anlamış olabileceğimizi göz ardı etmeksizin İ. Hakkı Konyalı'nın anladığı şekliyle kabul edersek bu sefer de vâkıfın annesinin kabrinin bu evin yani Esîrüd'-din'in evinin içinde olduğu şeklinde bir mana ortaya çıkmaktadır. Bu şekliyle de garip bir durum söz konusu olup bu durum da ancak türbe ve evin bitişik olduğu şeklinde yorumlanarak bağdaştırılabilir. Her iki şekilde de yapının türbe, mescid, gözlem evi gibi farklı fonksiyonlarda kullanılan birkaç yapıyı barındıran bir külliye hüviyetinde olduğu düşünülebilir. Fakat yapı orijinal haliyle günümüze ulaşamamıştır.

Cami/mescid, dikdörtgen planlı olup giriş kapısı batı cephesinde (Foto. 188) yer almaktadır. Türbe bölümüne cami/mescid bölümünden geçilmekte olup içerisinde üç (3) adet sanduka (Foto. 192) bulunmaktadır. Sandukaların hiçbirinde medfun olanlarla ilgili bir kitabe vb. yoktur. İ. Hakkı Konyalı vâkıfın öldükten sonra buraya gömüleceğinin vakfiyesinden anlaşıldığını ifade etmektedir. Ancak vakfiyesinde doğrudan bu manaya gelen bir ifade bulunmamakla bitlikte annesine bir türbe yaptırmasından hareketle kendisinin de buraya defnedilmiş olabileceği kastediliyorsa buna biz de katılırız. Üçüncü kabrin de kitabeden hareketle genel bir kanaat olarak Fatıma Hatun'un süt annesine ait olduğu varsayılmaktadır. Fakat kabirlerin kime ait oldukları ile ilgili kesin bir delil yoktur.

Vakfın geliri dört (4) hisseye ayrılmakta: Dörtte iki hisse, vâkıfın kendi azatlılarına, annesinin azatlılarına ve onların nesilden nesile devam eden evladına; dörtte bir hisse, yine vâkıfın azatlısı Şücaüddin Uğurlu b. Abdullah'a ve onun nesilden nesile devam eden kız ve erkek evladına; dörtte bir hisse de; vâkıfın annesinin türbesi,

mezarın giderleri, türbe binası, sergi (kilim), kandil, mum, kandil yağı gibi ihtiyaçları, mübarek gecelerde sadaka olarak dağıtılması, her pazartesi ve perşembe günleri ve diğer adet olmuş günlerde, Receb, Şa`bân ve Ramazân aylarında her gün bir defa adı geçen türbeye devam eden hafızlar, imam, müezzin ve hizmetli için vakfedilmektedir. Bu taksimatla birlikte vâkıf gelirin öncelikle türbenin, adı geçen evin ve Konya[2707] şehrindeki Se(i)lvar Köşkü (Selifar Köşkü) adı ile bilinen bağın imarına sarf edilmesini, türbe yıkılırsa, vakfedilen gelirin dörtte biri imkan verdikçe (kadarı) ikinci ve üçüncü defa yeniden inşa edilmesini, dörtte bir gelirle türbeyi yeniden inşa etmek mümkün olmazsa gelirin tamamının türbeyi yeniden inşa etmek için harcanmasını, herhangi bir engelden dolayı türbenin yeniden inşası mümkün olamazsa türbe yararına vakfedilen dörtte bir hissenin fakir Müslümanlara sarf edilmesini şart koşmaktadır. Bu ifadelerden yapının/mimari eserin korunması için azami derecede gayret gösterildiği anlaşılmaktadır.

Samsun Havza Dereköy Emir El-Hac Veliyyüddin (Zeyneddin) b. Berekât Şah Camii/Mescidi (Ak Mescid) (Ak Camii) ve Türbesi

VGMA'daki belge "altı yüz kırk sekiz senesinin cemâziye'l-âhir ayının başlarına (ilk on günü)" (H. 1-10.06.648 / M. 31.08.1250 - 09.09.1250) tarihlendirilmiş olup genel olarak vakfiyelerin son bölümlerinde yer alan tanzim/tescil tarihi bu vakfiyede belgenin ilk kısımlarında yer almaktadır. Vâkıfın ismi ise Zeyneddin Emir el-Hac (Emirü'l-Hâc) ibn el-Berekât Fassâl el-Cündî şeklinde geçmektedir.

Vakfiyeyi incelediğimizde mevkufun aleyh mimari eserle ilgili bazı ipuçları elde edilmektedir. Ancak kesin olarak hangi eser olduğu veya ismi belirtilmemektedir. A. Hüseyin Hüsameddin, Amasya Tarihi adlı eserinde günümüzde Samsun'a bağlı olan Havza ilçesinin o dönem Amasya'ya bağlı olduğunu, Havza Kazası'nın Kamlık Nahiyesi'ne bağlı Dere Köy diye bir köyün olduğunu, Dere Köy'de de Selçuklu emirlerinden "Emirü'l-Hâc Veliyüddin b. Berekât Şâh" isimli zatın (H.) 647 (M.1249/1250) tarihinde bir câmi ve türbe yaptırıp vakıf tanzim ettiğini belirtmektedir[2708]. Vakfiyede belirtilen cami ve türbe kuvvetle muhtemel A. Hüseyin Hüsameddin'in bahsettiği ve günümüzde Ak Mescid olarak da bilinen Veliyyüddin b.

[2707] Bu ibare 1. nüshada yazılmamıştır.
[2708] Abdizade Hüseyin Hüsameddin, Amasya Tarihi, C. 1, s.370.

Berekât Şah Camii ve Türbesi'dir. Bu hususu destekleyecek temel argümanları maddeler halinde şöyle sıralayabiliriz:

1- A. Hüseyin Hüsameddin'in Veliyyüddin b. Berekât Şah Camii ve Türbesi'nin (H.) 647 (M. 1249/1250) tarihinde inşa edildiğini ve bir vakıf tanzim edildiğini ifade edilmektedir. İncelediğimiz vakfiye ise (H. 10-20.06.648) (M. 31.08.1250 - 09.09.1250) tarihlidir. Buradan eserlerin yapıldığı tarihten yaklaşık bir sene sonrasında vakıf tanzim edildiğini anlayabiliriz ki tarihsel bir uyum söz konusudur.

2- A. Hüseyin Hüsameddin'in vâkıfın ve bânînin ismini "Veliyyüddin" olarak verirken vakfiyede "Zeyneddin" olarak geçmektedir. Ayrıca baba ismi de vakfiyede "Berekât" A. Hüseyin Hüsameddin'de Berekât Şah" şeklinde geçmektedir. Birbirine çok yakın ifadeler olup geçen zaman içerisinde vakfiyede yazan isimde veya caminin isimlendirilmesinde bir değişiklik veya bir hata söz konusu olmuş olabilir. Buna ilaveten ikisinde de "emirü'l-hac" yani hac emiri olarak bahsedilmesi belirttiğimiz iddiayı desteklemektedir.

3- A. Hüseyin Hüsameddin "Mübarizüddin İsa bin İldaş isimli birinin bu nahiyede olduğunu belirtmektedir. Vakfiyede cami ve türbenin yapıldığı arazinin sınırları izah edilirken de bir tarafının İsa b. İldaş'ın mülkü ile sınır olduğu dile getirilmiştir. Bu bilgi de vakfiyedeki mevkufun aleyh yapılar ile A. Hüseyin Hüsameddin'in belirttiği eserler arasındaki bağlantıyı kuvvetlendirmektedir.

4- Vakfiyede eserlere gelir getirmesi için vakfedilen köyün ismi Ayazma'dır. Bafra'ya bağlı köylerden bir olan İkizpınar Köyü'nün geçmişteki ismi de Ayazma'dır. Günümüzde İkizpınar geçmişte Ayazma diye isimlendirilen bu köy ile Veliyyüddin b. Berekât Şah Camii ve Türbesi'nin bulunduğu Dereköy birbirlerine çok yakındır. Mevkuf arazi, köy veya mezra ile mevkufun aleyh olan eserlerin aynı yerde veya birbirine yakın olması da önemli olup yine vakfiyedeki eserlerle Dereköy'deki eserler arasındaki bağlantıyı kuvvetlendirmektedir. Her ne kadar günümüzde Dereköy Samsun'un Havza ilçesine bağlı, Ayazma (İkizpınar) Köyü Samsun'un Bafra ilçesine bağlı, vakfiyede de Ayazma Köyü'nün Bafra'ya Bafra'nında Amasya'ya bağlı olduğu belirtilse de bu mekanlar birbirine yakın yerler olup geçmişte bu bağlılıkların şartlara göre değişiklik arz etmiş olması mümkündür.

5- İncelediğimiz bu vakfiyenin asıl metnine başlamadan önce vakfiyeyi aslından kopya eden/kaydeden kadılardan/hâkimlerden ikisi Havza kadısıdırlar ve Veliyyüddin

b. Berekât Şah Camii (Ak Mescid) ve Türbesi'nin bulunduğu Dereköy günümüzde Havza ilçesine bağlıdır. Ayrıca Amasya kadısının da bu vakfiyeyi onayladığı da belgenin üst bölümünde yer almaktadır ve Samsun'un Havza ilçesinin hatta Bafra ilçesinin geçmişte Amasya'ya bağlı olduğu da malumdur. Yani burada da bir uyum söz konusudur.

6- Günümüzde türbede iki adet sanduka bulunmaktadır. Sandukalarda kime ait olduklarını gösteren kitabe vb. yoktur. Türbenin "Emirü'l-Hâcc Veliyüddin b. Berekât Şâh" ile anılması vakfiyede vâkıfın isminin "Zeyneddin Emirü'l-Hâc ibn el-Berekât Fassâl el-Cündî" şeklinde geçmesi bu zatların iki farklı kişi veya baba isimlerinden yola çıkarak iki kardeş olma ihtimallerini akla getirmektedir. Bu zatların iki farklı kişi (iki kardeş) oldukları değerlendirildiğinde iki kardeşten "Emirü'l-Hâcc Veliyüddin b. Berekât Şâh" vefat edince "Zeyneddin Emirü'l-Hâc ibn el-Berekât Fassâl el-Cündî" buraya bir cami ve türbe yaptırmış, eserin ismi "Emirü'l-Hâcc Veliyüddin b. Berekât Şâh" ile anılmış ve vakfı tanzim eden "Zeyneddin Emirü'l-Hâc ibn el-Berekât Fassâl el-Cündî de daha sonra vefat edince buraya defnedilmiş olabilir. Türbedeki iki sanduka da bu iki kişiye (iki kardeşe) ait olabilir. Ancak bu tamamen bir yorum olup vakfiyedeki eserlerle A. Hüseyin Hüsameddin'in belirttiği eserlerin birbiriyle uzak veya yakın ihtimalle uyuştabileceğine yönelik bir çıkarımdır. Bu iddianın sadece belirtilen argümanlara dayanılarak doğrulanması elbet mümkün olmayıp farklı bilgi ve belgelere dayanılarak kesin bir sonuca kavuşturulabilir. Fakat çalışmamızın çerçevesini aşacağı için bu kadarıyla iktifa ediyoruz.

Bu bilgilerden hareketle vakfiyede vâkıf tarafından inşa edilmesi şart koşulan cami ve türbe ile Dereköy'deki Veliyyüddin b. Berekât Şah Camii ve Türbesi'nin kuvvetle muhtemel hatta kesin olarak aynı eserler olduğunu söyleyebiliriz.

Vakfiyesinde geniş ve ferah bir arazi parçası üzerine yedi (7) zira' uzunluğunda ve altı (6) zira' genişliğinde (7x6) zira yeri (planı, temeli) olan bir mescid ve 6'ya 6 (6x6) zira' yeri (planı, temeli) olan bir türbe inşa edilmesi için bir arazi vakfedildiği ve bu araziye sadece bu binaların yapılmasının şart koşulduğu belirtilmektedir. Vakfiye, eserin plan bilgisinin ve ölçülerinin verilmesi açısından Anadolu Selçuklu Vakfiyeleri arasında yegâne örnektir. Eserlerin alan ölçüleri zira cinsinden verilmiş olup günümüzde tüm dünya tarafından kullanılan ortak ölçü ve tartı sistemine geçilmeden önce kullanılan bir uzunluk ölçü birimidir. Bu ölçü birimi de coğrafyadan coğrafyaya devletten devlete hatta aynı devlet içinde farklı bölgelerde farklılık arz etmektedir fakat

ortalama 75 cm. olarak kabul edebiliriz[2709]. Bu nedenle burada verilen ölçünün tekabül ettiği uzunluğu kesin olarak söylemek mümkün olmasa da mescidin yaklaşık 5x4,5m türbe de 4,5x4,5m olduğunu söyleyebiliriz. Yapıda onarım ve değişiklikler yapıldığı belli olsa da genel mimari plan anlamında bir değişiklik olmadığını ve vakfiyede belirtilen ölçüler ile günümüzdeki ölçülerin birbirine uyumlu olduğunu ifade edebiliriz.

Vâkıf, öncelikle gelirden vakfın ve vakfın birinci derecede kuruluş amacı olan cami ve türbenin imarı, tamiri ve işleyişi için herhangi bir sınırlama koymadan ne kadar ihtiyaç duyuluyorsa o kadar kullanılmasını, diğer kalemler için ancak bu ihtiyaçların karşılanmasından sonra pay ayrılmasını istemektedir. Bu da vakfın ve mimari eserlerin sadaka-i cariye olarak kendisine sevap kazandırması adına yapılmış bir tahsis olmakla birlikte hem direkt hem de dolaylı olarak mimari eserlerin korunması için önemli bir hususdur. Günümüze gelinceye kadar pek çok değişiklik geçirmiş olabileceğini tahmin etmek zor olmasa da bu eserler günümüzde halen ayaktadır ve genel anlamda mimari tarih açısından özel de de Anadolu Selçuklu Mimarisi açısından önemli ip uçları vermektedir.

Sivas Kesik Köprü (Arslan b. Sinbat b. Gürcü Köprüsü, Ribatı ve Türbesi)

VGMA'da yer alan vakfiye H. 12.05.610 / M. 29.09.1213 tarihli olup Anadolu Selçuklu Sultanı Keykavus b. Keyhüsrev b. Kılıçarslan b. Mesud yani I. İzzeddin Keykavus döneminde tanzim edilmiştir. Vâkıfın ismi "Ebu'l-Leys Arslan b. Sa(i)nbat b. Gürci" olarak geçmekte ve "bilge, âlim, âdil, emirlerinin meliki, devletin seçkini, meliklerin ve sultanların güvenci, emir, isfahsalar, kutluğ, uluğ, yavaş, yetenekli, hâcib (kapıcı, kapıcı başı)" gibi sıfatlarla tavsif edilmektedir. Bu bilgilerden hareketle vâkıfın devlet kademesinde emirlik, komutanlık ve hâciplik gibi üst düzey görevler yaptığı anlaşılmaktadır. Ayrıca bu ifadelerden vâkıfın Gürcü asıllı olduğu da anlaşılmaktadır. Vâkıfla ilgili bu vakfiyenin dışında tarihi kaynaklarda pek bilgi bulunmamaktadır[2710].

Mevkufun aleyh yapılar (القنطرة) şeklinde ifade edilen bir köprü ve bir ribattır. Mevkufun aleyh köprü ve ribat dışında, nerede olduğu açık olarak belirtilmeyen bir türbede kalanlara ve türbeyi ihya edenlere de vakıf gelirinden pay ayrılmaktadır. Fakat burada türbeye ve türbenin binasına değil de türbede bulunan bir nevi türbedar diyebileceğimiz orayı koruyup kollayan kişilere pay ayrılmakta olduğu için tam olarak

[2709] Mehmet Erkal, "Arşın", s.411-413.
[2710] Refet Yinanç, "Sivas Abideleri ve Vakıfları 2," s.5.

mevkufun aleyh bir yapı olarak görünmese de üçüncü bir mevkufun aleyh söz konusudur diyebiliriz. Vakfiye H. 12.05.610 / M. 29.09.1213 tarihli olduğundan ve yapılara ait kitabe de olmadığından hareketle mevkufun aleyh ribat, köprü ve türbenin bu tarihten hemen önce inşa edildiği söylenebilir. Ayrıca köprü ve ribatın vâkıf tarafından inşa edildiğine dair açık bir ifade bulunmamaktadır. Fakat genel teamül olarak kişilerin kendi yaptırdıkları yapılar için vakıf tanzim etmesinden hareketle bu köprü ve ribatın bânîsinin vâkıf "Ebu'l-Leys Arslan b. Sa(i)nbat b. Gürci" olduğunu söyleyebiliriz.

Vakfiyede köprünün A(e)l(i)s Nehri (نهر الس) üzerine inşa edildiği, kemerli bir köprü olduğu, inşasının ve binasının kaydedildiği/planlandığı belirtilmektedir. Nehrin Antik Dönemde "Halys" şeklinde ifade edildiği[2711], XIII. yy.da Alis denildiği, XV. yy.da Türkmenler tarafından Kızılırmak adının verildiği, Osmanlı döneminde ise Alis, Âb-ı Sivas ve Kızılırmak olmak üzere her üç adının da kullanıldığı bilinmektedir[2712]. Günümüzde de nehir Kızılırmak Nehri olarak isimlendirilmektedir. Bu ifadelerden bahsedilen köprünün yapılan tamirat ve tadilatlarla birlikte günümüze ulaşan, eski Sivas- Kayseri yolu üzerindeki Kesik Köprü (Foto. 200, 201, 202) olarak isimlendirilen köprü olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca köprünün yapısal özelliklerine baktığımızda Anadolu Selçuklu dönemi köprülerinin genel karakteristiğini taşımaktadır.

Ribat ile ilgili olarak vakfiyede "Sivas'ın dışında, Sivas'tan Kayseri'ye giden yol üzerinde ve köprüye yakınında olduğu belirtilmektedir. Vakfiyedeki H. 12.05.610 / M. 29.09.1213 tarihinden harektele köprü gibi ribatın da bu tarihten önce inşa edildiği söylenebilir. Fakat yapı günümüze ulaşamamıştır. Üçüncü bir mevkufun aleyh olma ihtimali var dediğimiz türbe de günümüze ulaşamamıştır. Türbenin bânîsi ve içerisinde medfun olan kişi veya kişilerle ilgili de vakfiyede açık bir ifade bulunmamaktadır. Fakat satır aralarında (مرقده) ve (مشهده) gibi ifadeler "merkadi/kabri" "meşhedi/türbesi" gibi ifadeleri yer almaktadır. Bu ifadeleri vâkıfın kendisinin yaptırdığı kabir ve türbe şeklinde anlarsak bânîsinin vâkıfın kendisi olduğu fakat içerisinde kimin veya kimlerin medfun olduğu bilinmiyor denilebilir. (مرقده) ve (مشهده) "merkadi/kabri" "meşhedi/türbesi" ifadelerini vâkıfın kendisinin medfun olduğu kabri ve türbesi şeklinde anlarsak ya vâkıfın vefat etmeden önce kendi türbesini inşa ettirdiğini ve vefat edince buraya defnedildiğini ya da vakfiye vâkıf vefat ettikten sonra istinsah edildiği

[2711] Olcay Zengin Koşan, "Antik Çağ'da Kızılırmak", s.1032-1033.
[2712] Refet Yinanç, "Sivas Abideleri ve Vakıfları 2," s.5.

için istinsah edildiği dönemin şartları dikkate alınarak kaydedildiği şeklinde yorumlanabilir.

Vakfiyede gelirin üçte ikisi (2/3'ü) köprü ve ribata ve üçte biri (1/3'ü) de kabrine/türbesine ve orada bulunanlara vakfedilmiştir. Bununla birlikte mevkufun gelirinin öncelikle adı geçen vakfın tamiri, yıkılan yerlerinin onarılması, korunması ve ihtiyaç hasıl olduğunda gelirlerini arttırmak için; eğer bu hususlarda ihtiyaç olmazsa mevkûfun aleyh köprü, ribat ve merkadin (mezarın, türbenin) tamiri, sakinlerinin (türbedarlarının) ihtiyaçları, bağlılarının/müntesiplerinin masrafları için sarf edilmesi, bunlardan artanın da değerli mülkler, akarlar ve kıymetli şeyler satın alınabilecek meblağa ulaşıncaya kadar korunup/biriktirilip adı geçen mevkufa eklenmesi ve üzerlerinde vakıf hükmünün icrâ edilmesi; köprünün yıkılması, ribat ve meşhedin/türbenin/kabrin yok olması ve yenilenmesinin imkânsız hale gelmesi durumunda da gelirin nesilden nesile vâkıfın çocuklarına ve onların çocuklarına şart koşulmaktadır. Burada öncelikle eserin korunması, buna matuf olarak eserin devamlılığını sağlayacak mevkufun korunması ve daha sonra da mevkufun aleyhin korunması silsilesinin takip edildiği anlaşılmaktadır. En son olarak eserin korunması ve ihyası mümkün olmazsa vâkıfın çocuklarına bırakılması şart koşulmaktadır.

Sivas I. İzzeddin Keykavus Dâraü'ş-Şifası (Şifaiye Medresesi)

Vakfiyesi H. 01.01.615 (M.30.03.1218) tarihli olup içerisinde bazı mevkufun yeri ve sınırları belirtildikten hemen sonra şahit isimleri ve mevkufun bulunduğu şehrin kadısının onayı yer almaktadır. Vakfiye metnine başlanmadan önce tasdik kaydı düşen kadılardan birinin tasdiki "altı yüz on dokuz senesinin Rebîülâhir (ayının) yirmi yedisi" (H.27.04.619 / M.10.06.1222) diğerinin "altı yüz on dokuz senesinin Rebîülevel ayının on altısı" (H.16.03.619 / M.30.04.1222) tarihinde gerçekleştiği ve şahitlerden birinin şahitliğinin "altı yüz on sekiz senesinin Şaban ayının on sekizinde" (H.17.08.618 / M.06.11.1221) gerçekleştiği kaydedilmiştir. Tüm bunlardan hareketle vakfiyenin M. 1218 tarihinde hazırlandığı, daha sonra meydana gelen bir değişiklikten veya başka bir sebepten 1221 tarihinde bu vakfiyeye şahitlik edildiğini ve 1222 tarihinde mevkufların bulunduğu her bir şehrin kadısının ayrı ayrı bu vakfiyeyi onayladıkları anlaşılmaktadır.

Vakfiyesi H. 01.01.615 (M.30.03.1218) tarihli iken kitabesinin H.614 (M.1217/1218) tarihli olması inşasından yaklaşık altı ay-bir sene sonra vakfiyesinin düzenlenmiş olduğunu göstermektedir. Yapının bânîsi, vakfiyesinde "Keykâvus b.

Keyhüsrev b. Kılıçarslan" şeklinde, kitabesinde (Foto. 203) ise "Keykâvus b. Keyhüsrev" şeklinde yazılmış olup I. İzzeddin Keykavus tarafından yaptırıldığı anlaşılmaktadır. Bir diğer husus ise vakfiyede eser "dârü'ş-şifa" şeklinde isimlendirilirken kitabesinde (Foto. 203) "dârü's-sihha" olarak isimlendirilmiştir. Bu iki kavram birbirinin yerine kullanılmakta olup farklı herhangi bir ayrıntıyı belirtmek için kullanıldığını söylemek zordur. Ancak bu durum vakfiyenin daha sonraki dönemde yani istinsah edildiği dönemde kullanılan isimlendirmeye göre yazılmış olması ihtimalini akla getirmektedir.

Mevkufun aleyh yapı ile ilgili vakfiyede "İnşaatı çizilen/kaydedilen ve yapımı emredilen, Sivas Kasabası'nın/Şehri'nin dışında Tokat Yolu'nun başında/girişinde/ağzında bulunan dârü'ş-şifadır (şifa evidir, hastanedir)." şeklinde bahsedilmektedir. (رسم بانشائها و أمر ببنائها) "inşaatı çizilen/kaydedilen ve yapımı emredilen" şeklinde tercüme ettiğimiz bu ifade eserin önce mimari olarak çizim, tasarım, taslak vb. faaliyetlerinin yapıldığını daha sonra ise inşasına geçildiğini yani mimari ve mühendislik evrelerini göstermesi açısından önemli bir bilgidir. Dârü'ş-şifa'nın sınırları ise "birincisi, Melik Nizameddin Yağıbasan Hankahı ile, ikincisi, Selçukiye (Selçuklu) Medresesi ve oraya (medreseye) vakfedilen arazi ile, üçüncüsü, Sultaniye (Sultan) Bahçesi ve bazı evler/konaklar ile, dördüncüsü, oraya (darüşşifaya) giriş kapısının ve geçiş yolunun olduğu merkezi yol (ana cadde) ile bitişiktir" denilerek ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır. Bu ifadelere baktığımızda dârü'ş-şifanın dördüncü sınırı olarak belirtilen ana cadde üzerinde ve dârü'ş-şifanın karşısına sonradan Çifte Minareli Medrese'nin inşa edildiği anlaşılmaktadır. Kitabesinden hareketle H.640 (M.1271-72) tarihinde yapıldığını bildiğimiz Çifte Minareli Medrese darü'ş-şafadan/dârü's-sihhadan yaklaşık 25-26 yıl sonra inşa edilmiştir.

Keykâvus Darü'ş-şifası veya Sivas Darü'ş-şifası olarak bilinen yapının işlevi vakfiyesinde "rahatsızların ve hastaların sığınağı" şeklinde ifade edilmektedir. Selçuklu dârü'ş-şifalarının (hastanelerinin) en büyüğü ve en muhteşemidir. Osmanlı devrinde medreseye çevrildiği için "Şifaiye Medresesi" olarak da bilinir. Ancak darü'ş-şifanın hangi tarihte medreseye çevrildiği kesin olarak bilinmemektedir. Darüş'-şifa medreseye çevrildikten sonra, vâkıfın şartlarına uyulmayıp medresenin hizmeti

doğrultusunda vakıfta değişiklik yapılmış ve medresenin vakıfları ile görevlileri yeni duruma göre tesbit ve tayin edilmiştir.[2713]

Yapının mimarının kim olduğu bilinmemektedir. Vakfiyesinde de eserin mimarı ile ilgili herhangi bir isim zikredilmemektedir. Ancak yapının sınırları izah edilirken sınırlarından bir kısmının "Mimar Bedreddin Ali'nin Konakları"na kadar olduğu ifade edilmektedir. Dönemin şartlarını da göz önünde bulundurduğumuzda bir şehirde en fazla birkaç mimar olması muhtemeldir. Bu mimarın da evinin/konağının yapı ile sınır olmasını da bir işaret olarak kabul etiğimizde eserin mimarının Mimar Bedreddin Ali olma ihtimali mümkündür.

Genel olarak vakfiyelerde mevkufun ve mevkufun aleyhin de korunmasına yönelik şartlar dile getirilmekte olup bu hususu bu vakfiyede de görmekteyiz. İhtiyaç olması halinde mütevellinin geliri adı geçen dârü'ş-şifanın imarına, yıkılan ve eskiyen yerlerini yapmaya, harap olan ve bozulan yerlerini yenilemeye, tamir gerektiren yerlerini onarmaya ve gelirlerini arttırmaya sarf etmesi, eğer ihtiyaç olmazsa mevkufun imarına sarf etmesi istenmektedir. Darü'ş-Şifa yok olur ve yenilemek mümkün olmazsa veya orada ikamet etmek/oturmak zorlaşırsa vakfın geliri Müslüman fakirlere, yoksullara ve miskinlere/düşkünlere dağıtılması şart koşulmaktadır.

İhtiyaçları karşılamak, görevlilerin ücretlerini vermek, değerli akarat/gayri menkul satın alıp adı geçen vakıflara eklemek, (geliri, vakfedilen malları) arttırmak, düzene/sisteme riayet etmek ve elde edilen gelirleri değerlendirmek gibi tüm gider kalemleri biter ve yine de elde gelir kalırsa bu artanın dârü'ş-şifaınn hazinesinde/kasasında biriktirilmesi istenmektedir. Vakfiyede bunun sebebi ile ilgili açık bir ifade yoktur. Fakat diğer bazı vakıflarda/vakfiyelerde gördüğümüz üzere bu biriktirilen gelirle yeni mülkler satın alınarak mevkufa dahil edilmesi gelirin ve bu gelirden faydalanan vakfın devamlılığı dolayısyla vâkıfın sadaka-i cariyesinin, amel defterinin ve sevaplarının devam etmesi temenni edilmiş olabilir.

Sivas Gölova Şeyh Behlül Dana Zaviyesi ve Türbesi

Vakfiyenin (H.) 672 senesinde Şaban ayının ortalarında (11. ve 20. günleri arasında) (H. 11-20.08.672 / M. 19 Şubat-1 Mart 1274) düzenlenmiş olduğu

[2713] Refet Yinanç, "Sivas Abideleri ve Vakıfları", s.32.

kaydedilmiştir. İncelediğimiz bu vakfiye VGMA'da "Defter No: 582-1 / Sayfa No: 247 / Sra No: 173" numara ile kayıtlı olup yine VGMA'da "(Dolap Kutusu: (8/-) / Dosya No: (2/-) / Gömlek No: (0/0) / Sayfa:8)" ile kayıtlı belgenin mükerreri olarak kaydedilmiştir. Ancak bu iki belge karşılaştırıldığında vâkıfın, onaylayan hâkmin, bazı şahitlerin isimlerinin aynı olduğu, bazı küçük kelime farklılıkları dışında vakfiyelerin cümlelerinin de aynı olduğu ancak mevkufun aleyhlerin ve vakfedilen yerlerin farklı olduğu görülmektedir. VGMA'da "(Dolap Kutusu: (8/-) / Dosya No: (2/-) / Gömlek No: (0/0) / Sayfa:8)" ile kayıtlı belge Şeyh Merzuban Zaviyesi ve Türbesi'ne ait bir vakfiye olup ayrı bir başlık olarak incelenmiştir.

Vâkıfın Ebü'l-feth (fethin babası), Keyhüsrev b. Rukneddin Kılıçarsan b. Gıyaseddin Keyhüsrev b. Aladdin Keykubad olduğu, vakfın "zaviyenin ve türbenin maslahatına" bir vakıf olduğu, dârü'z-zâkirîn (zikir evi, zikredenlerin evi) olarak isimlendirilen zaviyeyi ise vâkıfın yani III. Gıyaseddin'in babası (IV.) Rükneddin Kılıç Arslan'ın Behlül Dânâ b. Hüseyin el-Horasânî için inşa ettirdiği kaydedilmektedir. Bu ifadeleri göz önünde bulundurduğumuzda vakfiyenin tanzim tarihinde (1274) dönemin sultanının III. Keyhüsrev (M. 1266-1284) olduğunu, bânîsinin yani vâkıfın III. Keyhüsrev'in babası IV. Kılıçarslan olduğu, dolayısıyla zaviyenin M. 1249-1266 tarihleri arasında bir dönemde, türbenin ise zaviyenin inşasından sonra vakfın tanziminden önce yani 1249 ile 1274 tarihleri arasında bir zamanda inşa edildiği anlaşılmaktadır.

Zaviyenin bânîsi (IV.) Rükneddin Kılıç Arslan'ın zaviyeyi Behlül Dânâ b. Hüseyin el-Horasânî için inşa ettirdiği belirtilir. Genellikle "Behlül Dana" denilince Ebû Vüheyb b. Amr b. el-Mugire el-Kûfî es-Sayrafî (ö. 183/799) isimli ve Abbasi halifesi Hârûnürreşîd (788-809) ile olan münasebetiyle bilinen kişi akla gelmektedir[2714]. Ancak tarihte "Behlül Dânâ" ve özellikle "Behlül" ismiyle anılan çok sayıda alim ve mutasavvıf vardır. Zaviyenin vakfiyesinin (H.) 672 (M. 1274) tarihinde düzenlenmiş olduğunu ve meşhur Behlül Dânâ'nın ölümünün de H. 183 olduğunu düşündüğümüzde vakfiyede geçen ve Behlül Dânâ el-Horasâni olarak belirtilen kişinin meşhur Behlül Dânâ olmadığı anlaşılmaktadır ve kendisiyle ilgili pek bilgi bulunmamaktadır.

[2714] Süleyman Uludağ, "Behlûl-i Dânâ", s. 352.

Vakfiyesinde türbenin Suşehri'nde olduğu, Suşehri'nin de "Karahisar"a bağlı olduğu ifade edilmektedir. Belgenin üst kısmındaki siyakatla yazılan notta da "Karahisâr-ı Şarkî'deki Şeyh Behlül Zaviyesi Vakfı" denilmektedir. "Karahisar" veya "Karahisâr-ı şarkî" şeklinde ifade edilen yer günümüzde Giresun iline bağlı Şebinkarahisar ilçesidir. Suşehri de günümüzde Sivas iline bağlı bir ilçedir. Sivas'ın Gölova ilçesine bağlı Aşağı Tepecik Köyü'nde de Şeyh Behlül Dana'ya atfedilen bir türbe bulunmaktadır. Vakfiyede mevkuf olarak bahsedilen "Baru Köyü"ü de Aşağı Tepecik ve Yukarı Tepecik köylerinin kapsayan köyün ismidir. Tüm bunları birlikte değerlendirdiğimizde Aşağı Tepecik Köyü'ndeki Şeyh Behlül Dana Türbesi olarak bilinen türbenin vakfiyede ismi geçen zata ait olduğu ve her ne kadar günümüzde bir iz kalmasa da zaviyenin de bahsi geçen türbenin olduğu yerde veya yakınında olduğu söylenebilir. Günümüzdeki haliyle türbenin tarihi ve sanatsal bir değeri yoktur ve içinde bir sanduka bulunmaktadır. Ayrıca türbenin olduğu tepede kuvetle muhtemel zaviyeye ait olan temel kalıntıları ve taşlar mevcuttur. Zaviyenin günümüze ulaşamamasının sebebi işlevsel olarak düşünülüp muhkem ve çok teferruatlı yapılmaması veya mevkiinden dolayı çok korunamaması olarak gösterilebilir.

Sivas Zara Şeyh Merzuban Zaviyesi ve Türbesi

İncelediğimiz vakfiye VGMA'da "(Dolap Kutusu: (8/-) / Dosya No: (2/-) / Gömlek No: (0/0) / Sayfa:8)" envanter numarası ile kayıtlıdır. Aynı tarihli ve VGMA'da "Defter No: 582-1 / Sayfa No: 247 / Sra No: 173" numara ile kayıtlı diğer bir vakfiyenin mükerreri olduğu belirtilmektedir. Ancak bu iki belge karşılaştırıldığında vâkıfın, onaylayan hâkmin, bazı şahitlerin aynı kişiler olduğu, bazı küçük kelime farklılıkları dışında vakfiyelerin cümlelerinin de aynı olduğu ancak mevkufun aleyhlerin ve mevkufun farklı olduğu görülmektedir. VGMA'da "Defter No: 582-1 / Sayfa No: 247 / Sıra No: 173" numara ile kayıtlı vakfiye Şeyh Behlül Dânâ Zaviyesi ve Türbesi için tesis edilmiştir. (H.) 10-20.08.672 (M. 19 Şubat-1 Mart 1274) tarihli ve rulo halinde olan vakfiyenin kıymetli kağıt hüviyetinde ve mühürlü bir kağıda Osmanlı döneminde istinsah edildiği anlaşılmaktadır. Vakfiyenin asıl metnine başlamadan önce farklı tarihlerde, dönemlerinin hakimleri oldukları belirtilen ve isimleri kaydedilen şahıslar tarafından istinsah edildiği ve aslına uygun olduğu kaydedilmiştir.

Vakfiyede vâkıfın Ebü'l-feth (fethin babası) Keyhüsrev b. Rukneddin Kılıçarsan b. Gıyaseddin Keyhüsrev b. Aladdin Keykubad olduğu, vakfın "zaviyenin ve türbenin maslahatına" bir vakıf olduğu, dârü'z-zâkirîn (zikir evi, zikredenlerin evi)

olarak isimlendirilen zaviyeyi ise vâkıfın yani III. Gıyaseddin'in babası (IV.) Rükneddin Kılıç Arslan'ın Şeyh Merzuban diye meşhur Şeyh Mamud b. Seyyid Ali el-Hüseyin el-Bağdâd(î) için inşa ettirdiği kaydedilmektedir. Bu ifadeleri göz önünde bulundurduğumuzda vakfiyenin tanzim tarihinde (M. 1274) dönemin sultanının III. Keyhüsrev (M. 1266-1284) olduğu, bânîsinin yani vâkıfın III. Keyhüsrev'in babası IV. Kılıçarslan olduğu, dolayısıyla zaviyenin M. 1249-1266 tarihleri arasında bir dönemde, türbenin ise zaviyenin inşasından sonra vakfın tanziminden önce yani M. 1249 ile 1274 tarihleri arasında bir zamanda inşa edildiği anlaşılmaktadır.

Vakfiyede zaviyenin mevkii "Sivas'a bağlı Zara'nın yakınları" olarak tarif edilmektedir. Zara ilçesine bağlı Tekke Köy'de de Şeyh Merzuban Türbesi olarak adlandırılan bir türbe bulunmakta ve köy geçmişte Şeyh Merzuban Köyü olarak bilinmektedir. Günümüzde zaviyeden eser yoktur ancak halen Şeyh Merzuban Türbesi olarak adlandırılan bir türbe bulunmaktadır. Orhan Cezmi Tuncer türbe ile ilgili "Şeyh İbrahim Camii'ne bitişik kargir bir türbedir."[2715] der. Bu ifadeden geçmişte türbeye bitişik bir cami olduğu anlaşılmaktadır. Ancak günümüzde belirtilen cami mevcut değildir. Türbeye bitişik olduğu ifade edilen cami kuvvetle muhtemel vakfiyede ismi geçen zaviyenin yerine inşa edilmiş ve yine kuvvetle muhtemel bu camiye ismini veren Şeyh İbrahim de Şeyh Merzuban'ın ahfadından biridir.

Vakfiyede "Şeyh Merzuban" diye meşhur olduğu belirtilen zatın asıl adının "Şeyh Mamud b. Seyyid Ali el-Hüseyin el-Bağdâd(î)" olduğu ve kendisi için zaviye inşa ettirildiği ifade edilmektedir. "El-Bağdâd(î)" nisbesinden hareketle Bağdatlı olduğu "Merzuban" diye meşhur olmasından da komutan veya uç beyi gibi bir görev ifa ettiği sonucu çıkarılabilir. Çünkü Farsça "merz", "sınır" ve pân da "bekçi" demek olup bu iki kelimelerinin birleşiminden oluşan "merzuban" tabiri de "sınır bekçisi, sınır kumandanı, uç beyi" gibi anlamlara gelmektedir[2716]. Ayrıca Hasan Yüksel 1536'da Şeybekoglu Korkut Bey b. Mirza Muhammed ve kız kardeşi Müslime Hatun tarafından bu zaviye için tesis edilen vakfiyede Şeyh Marzubân'ın kimliğinin "Şeyh Mahmud b. Şeyh Ali el-Hüsynî el-Bağdadî el-Vefaî el- Hanefî" olarak verildiğini, buradan da Vefaî Tarikatı'na ve Hanefî Mezhebi'ne mensup olduğunun anlaşıldığını ifade etmektedir[2717].

[2715] Orhan Cezmi Tuncer, *Anadolu Kümbetleri*, C. 3, s.177.
[2716] Tahsin Yazıcı, "Merzübân", s.255.
[2717] Hasan Yüksel, "Selçuklular Döneminden Kalma Bir Vefaî Zaviyesi (Şeyh Marzubân Zaviyesi)." s.237.

Türbe biri asıl diğeri de hazırlık mekanı diyebileceğimiz iki bölümden oluşmakta (Foto. 221) ve hazırlık bölümünden sandukanın olduğu asıl bölüme geçişi sağlayan kapının (Foto. 223) üzerinde bir kitabe bulunmaktadır. Kitabede (Foto. 220) özet olarak "Şeyh Merzuban'ın mezarının üzerinde bulunan bu kabir (H.) 965 (1557-1558) tarihinde tamamlandı." yazmaktadır. Ama buradaki tarih vakfiyedeki tarihle uyuşmamaktadır. Bunun sebebi bir onarım veya yeniden inşa tarihinin buraya kaydedilmesinden kaynaklı olabilir. Nitekim bu türbe ile ilgili bir araştırma yapan Orhan Cezmi Tuncer de türbede, yerde biri (M.) 1792 diğeri de (M.) 1889 tarihli iki kitabe olduğunu ve kitabelerde yazılı olan tarihlerin onarım tarihleri olduklarını ifade etmektedir[2718].

Sivas Gök Medrese (Sahibiye Medresesi) ve Sahib Ata Dârü'z-Ziyâfesi

VGMA'da Vakıf Defterine yapıya ait aynı numara/başlık altında tarihleri farklı iki belge kaydedildiği anlaşılmaktadır. İlki H. Zilkade 680 (M. Şubat/Mart 1282) tarihinde tanzim edilmiş olup tasdik tarihi belirtilmemiştir ki bu durumda tasdik tarihi ile tanzim tarihinin aynı olduğu kabul edilebilir. İkincisi ise H. 24 Zilhicce 678 (M. 26 Nisan 1280) tarihinde tanzim edilmiş H. 19 Şevval 694 (M. 1 Eylül 1295) tarihinde de kadı/hâkim tarafından tasdik edilmiştir. Bu bilgilerden hareketle vakıf defterine daha sonra kaydedilen bölümün/vakfiyenin daha önce tanzim edildiği ancak daha geç bir dönemde tasdik edildiği; ilk kaydedilen bölümün ise ikinci bölümden sonra tanzim edildiği anlaşılmaktadır. Buna binaen belge iki bölüm halinde incelenmiş olup ilk olarak tarihi daha erken fakat vakıf defterine daha sonra kaydedilmiş olan bölüm/vakfiye; daha sonra ise tanzim tarihi daha geç bir tarih olan fakat vakıf defterine daha önce kaydedilen bölüm/vakfiye incelenmiştir.

Birinci Bölüm: H. 24 Zilhicce 678 (M. 26 Nisan 1280) Tarihinde Tanzim Edilip H. 19 Şevval 694 (M. 1 Eylül 1295) Tarihinde Hâkim Tarafından Tasdik Edilen ve Vakfiyeye Daha Sonra Kaydedilen Bölüm:

Besmeleyle başlanan bu bölümün ilk satırlarında belgenin içeriğinin "Rum (Anadolu) memleketlerinin tamamının hâkimi" olarak vasfedilen Muhammed b. Mekârim adlı bir hakimin huzurunda H. 19 Şevval 694 (M. 1 Eylül 1295) senesinde, bir kişinin şehadetiyle sabit olduğu, imzalandığı ve adil kişilerin şahit gösterildiği belirtilmektedir. Daha sonra açıklanan mevkufun açıklandığı şekliyle sahih (geçerli,

[2718] Orhan Cezmi Tuncer, *Anadolu Kümbetleri*, C. 3, s.177.

doğru) ve şerî' (dine, kanuna uygun) bir vakıf olarak vakfedildiği, Kazasker el-Mansur Ali b. Abdullah Muhammed Tâlibî tarafından belgenin sıhhatine (doğruluğuna, geçerliliğine), lüzumuna (bağlayıcılığına) ve geçerliliğine hükmedilip belirtilen tarihte yazıldığı belirtilmektedir. Son olarak hükmün H. 24 Zilhicce 678 (M. 26 Nisan 1280) tarihinde sahih (doğru, geçerli) ve gerekli olduğu ifade edilerek şahitlerin isimleri kaydedilmiştir.

Zikredilen ifadelerden vakfın dolayısıyla vakfiyenin, "Keyhüsrev b. Rükneddin Kılıçarslan b. Gıyaseddin Keyhüsrev b. Alaeddin Keykubad" (III. Gıyaseddin Keyhüsrev) döneminde tanzim edildiği anlaşılmaktadır. Binanın taç kapısındaki iki kitabede ve taç kapının solunda/kuzey tarafında yer alan çeşme kitabesinde de Keyhüsrev b. Kılıç Arslan döneminde inşa edildiği kaydedilmiştir.

Vâkıfın ismi vakfiyede "Ali b. Hüseyin" şeklinde geçmekte, medresenin taç kapısında kapı açıklığının hemen üzerindeki kitabede (Foto. 227), taç kapının solunda/kuzeyinde yer alan çeşme kitabesinde (Foto. 228) ve ana (doğu) eyvan kitabesinde (Foto. 229) Ali b. Hüseyin olarak geçmektedir. Bununla birlikte daha çok Sahib Ata Fahreddin Ali olarak bilinmektedir.[2719]

Medresenin "Mübarek, Dâru'l-alâ (yüksek dereceli yurt)" şeklinde vasıflandırılan Sivas şehrinde "Kale'nin karşısında ……. Kapısı'nın önüne" inşa edildiği belirtilmiştir. Vakfın gelirinin "kutlu medresenin kapılarına (bölümlerine)[2720] ve mübarek) ……..nın[2721] maslahatına harcanacağı ve ayrıca "girişin solundaki dehlizde/koridorda, mescidinin karşısında toprak (taş) eve (çadıra, odaya) benzeyen mektebin maslahatına vakfedildiği" belirtilmiştir.

İkinci Bölüm: H. Zilkade 680 (M. Şubat/Mart 1282) Tarihli Olup Vakfiyeye Daha Önce Kaydedilen Bölüm:

Önceki bölümü tasdik eden kadının/hâkimin "Rum (Anadolu) memleketlerinin kadısı/hâkimi Muhammed b. Mekârim" olduğu beirtilirken bu bölümün "Dârü'l-mülk (başkent) Konya'nın hâkimi/kadısı Ebu's-senâ Muhammed b. Ebî(û) Bekir b. Ahmed el-Urmevî" tarafından yazıldığı belirtilmektedir. Önceki bölümde olduğu gibi bu

[2719] Zehra Odabaşı, *Selçuklu'nun Son Veziri Sahib Ata Fahreddin Ali ve Vakıfları*, s.25-34.
[2720] Belgede burada "يصرف في ابواب هذه المدرسة السعيدة المذكورة و مصالح ..... المبرورة"şeklinde bir ibare geçmektedir. Buradaki "ابواب"kelimesinin "kapılar" şeklinde değil de bölümler şeklinde tercüme etmenin daha uygun olacağını düşündüğümüz için bu şekilde yazdık.
[2721] Bu kelime belgede tam olarak okunamamıştır.

bölümde de sultanın "Keyhüsrev b. Rükneddin Kılıçarslan b. Gıyaseddin Keyhüsrev b. Alaaddin Keykubad" (III. Gıyaseddin Keyhüsrev) olduğu belirtilmektedir. Vâkıfın ismi de "Ali b. Hüseyin b. Hacı Ebî(u) Bekir el-Konevî" şeklinde geçmektedir. Bu da bu iki bölümün aynı sultan döneminde, aynı vâkıf tarafından fakat farklı senelerde vakfedilmiş ve farklı hakimler tarafından tasdik olunmuş iki farklı vakfiye olduğunu göstermektedir.

Önceki bölümde medresenin ismi verilmezken bu bölümde/vakfiyede Medresenin "Medrese-i Sahibiyye-i Fahriyye" diye meşhur olduğu belirtilmektedir. Her iki bölümde de medresenin yeri "Sivas şehrinde, şehir içindeki Kale Kapısı'nın karşısında" olarak tarif edilmiştir. Yukarıdaki bölümde "girişin solundaki dehlizde/koridorda, mescidinin karşısında toprak (taş) eve (çadıra, odaya) benzeyen mekteb"in varlığından bahsedilirken bu bölümde/vakfiyede medrese biraz daha ayrıntılı tarif edilmiş, girişin sağında ve solunda iki minare yer aldığından ve minare şerefesinden bahsedilmiştir. Fakat mescid ve mektepten bahsedilmemiştir. Ayrıca bu bölümde/vakfiyede medresenin arazisinin geniş olduğu, suyunun aktığı, yazlık-kışlık bölümlerinin, talebe odalarının ve abdestliğinin bulunduğu belirtilmektedir. Bu bilgilerden medresenin merkezi bir konumda olduğu, talebelerin ve hocaların ilimle iştigal ederken rahat etmelerini sağlayacak hemen hemen her türlü fiziki şartın ayrıntılı olarak düşünüldüğü anlaşılmaktadır.

Önceki bölümde medresede görevlendirilecek müderrisle ve talebelerle ilgili teferruatlı şartlar ve bilgiler yer almazken bu bölümde medresede eğitim görevlisi olarak dâimî bir müderrisin ve iki müderris yardımcısının (asistanın) görevlendirildiği belirtilmiştir. Müderrisin ilmi açıdan belirlenen şartları taşıyan Şafi mezhebine mensup bir müderris olması, eğer bu şartları taşıyan bir müderris bulunamazsa belirtilen şartları taşıyan Hanefi mezhebine mensup bir müderrisin görevlendirilmesi şart koşulmuştur. Buna ilaveten Hanefi müderris görevdeyken ondan daha üstün seviyede Şafi mezhebine mensup bir müderris bulunursa derhal hanefi müderrisin yerine o şafi müderrisin görevlendirilmesi ve mütevellinin söz konusu durum vaki oldukça aynı şekilde hareket etmesi şart koşulmuştur. Bir müderris, Hanefi ve Şafi iki (müderris) yardımcısı (iki asistan) için maaş, bilgili ve seçkin (en üst seviyede, günümüzdeki anlamıyla master talebesi) beş fakih/talebe, araştırma yapan (müntehi yani üst seviye diyebileceğimiz)

beş fakih/talebe, orta seviye (mütevassıt)[2722] beş fakih/talebe, mübtedi[2723] (başlangıç seviyesinde) beş fakih/talebe için de burs kabilinden ücretler tahsis edilmiştir. Ayrıca eğitimin kalitesi ve sistemsel olarak düzenli sürdürülebilmesi için medresede kalan, bekar talebelerin bir özrü olmadıkça eğitimden geri kalmamaları, fakihlerin/talebelerin ve (iki müderris) yardımcısının (asistanların) sabah akşam (günün iki ucunda) müzakere ve tekrar yapmaları, cemaatle kılınan namazlarda cemaat olunması gibi bazı hususlar da şart koşulmuştur.

Tüm Ramazan gecelerinde, Reğaib Gecesi'nde, Şaban ayının yarısı gecesinde (Berat Kandili'nde) ve iki bayram gecesinde medresenin merdiven sahanlığında (avlusunda, ortasında), yemek zamanında, farz ve mendub (nafile) namazlarda, yakmak için yeterli miktarda kandil/mum, (ders) mütalaası ve (öğretim/eğitim, yemek) için topluluğun bir araya geldiği gecelerde lamba/kandil verilmesi, merdiven sahanlığında (avluda, ortada) yazın ve kışın kandil/ateş yakılması, kış mevsiminin dışında, temizlik/abdest için kolaylık sağlamak üzere tuvaletet/abdesthaneye de aynı şekilde ateş/kandil asılması ve (bunların yakıtının da) medresenin mescidinde (kullanılan) yağdan veya keten tohumu yağından (olması) ve faydasının (kullanımının) belirlenenlerin/tahsis edilenlerin dışındakileri de kapsaması şart koşulmuştur. Yeterli miktarda yakıt, kış evi (kışlık mekan) yakıldığı sürece ihtiyacı giderecek kadar odun satın alınması, müderrisin dersini dinlemek ve sağlamlaştırmak üzere yazın ve kışın toplandığı (yerler, derslikler), mescid ve medrese için o yerin ve içindekilerin tefrişatını tamamlayacak hasır, kilim, yatak, tatlı su satın alınmasını, aynı şekilden hasır ve …… (satın alınması), suyu soğuk muhafaza etmek için küpler (kap kacaklar, kaseler), su içmek için testiler ve kulplu bardaklar, abdest ve temizlik için ibrikler satın alınması, yetecek kadar su hazırlanması (hazırda bulundurulması) şart koşulmuştur. Günümüzde de medresenin dâru'l-kurra olarak bilinen bölümünün yanında yani medresenin kuzeybatı köşesinde, girişi talebe odalarının önündeki revaklı koridora açılan, ön/batı cephedeki çeşmenin hemen arkasına konumlanmış olan hela/abdesthane (Foto. 250) yer almaktadır

Bahsi geçen ifadeler, aydınlatmadan suya, yakacaktan kullanılacak halı, yatak, kap kacak vb. malzemeye kadar medresenin her türlü ihtiyacının giderilmeye ve eğitime uygun hale getirilmeye çalışıldığına; müderrisin maaşı/ücreti, talebelerin

[2722] Medrese eğitiminde orta seviye…
[2723] Medrese eğitiminde ilk seviye…

yemeği ve bursu düşünülerek de ilim adamlarının desteklenmeye çalışıldığına işaret etmektedir. Ayrıca akaratının da epey çok olması eğitime verilen önemin bir diğer göstergesidir. Tüm bunlar medresenin kurumsallaştığının ve eğitimin profesyonelleştiğinin göstergeleridir.

Önceki bölümde bir dâru'z-zıyafe'den (aşevinden) bahsedilmezken bu bölümde vâkıfın medresenin yakınında bir dâru'z-ıyafe inşa ettirdiğinden bahsedilmiş ve iyi bilindiği belirtilerek konumu tam olarak tarif edilmemiştir. Dâru'z-zıyafenin, Müslüman zümreden olan fıkıh alimlerine, fıkıh talebelerine, alimlere, ilim talebelerine, Müslüman fakirlere ve Alevilere vakfedildiği belirtilmektedir. Minareleri ve çeşmesi ile birlikte medrese günümüze ulaşabilmişken maalesef dâru'z-zıyafe ulaşamamıştır.

Vakfın geliri öncelikle vakıfların ve rakabesinin (mülklerin aslının)[2724] binasına/tamirine[2725] tahsis edilmektedir. Bu tahsisden sonra geriye kalan gelir beş (5) hisseye bölünmekte, beşte biri (1/5) tavliye için ayrılmaktadır. Geriye kalan dört (4) hisse yani beşte dördü (4/5) medresenin, mescidin, iki minarenin, çeşmenin (çeşmelerin) ve dârü'z- ziyafenin maslahatına ayrılmaktadır.

Medresenin ve vakfın diğer işlerini yürütmek üzere de mütevelli, nakîb, tahsildar, denetçi, mimar, inşaat ustası (meremmetçi), mescidde imamlık yapan bir kişi, mescidde görevli olacak (fakihlerden talebelerden) diğer bir imam, iki müezzin, kütüphane görevlisi (hâzin-i dâru'l-kütüb), kapıcı (bevvâb), ihtiyaçları gidermekle görevli bir hizmetli (ferrâş), aşçı gibi kişiler görevlendirilmiştir. Bu görevliler arasında en dikkat çekici olanlar mimar ve inşaat ustası veya meremmetçi olarak ifade ettiğimiz görevlilerdir. Vakfiyede mimarin görev tanımı "yapılardaki hasarları tamir etmek" olarak belirlenmekte aylık elli gümüş dirhem verilmesi şart koşulmaktadır. Yapı bir medrese olup kurumun en önemli görevlisinin müderris olması ve mimara da müderrise verilen ücret kadar bir ücret verilmesi mimarın hem vâkıf hem de toplum nezdindeki statüsünü göstermesi açısından önemli bir ayrıntıdır. Ayrıca meremmetçilere/inşaat ustalarına da aylık otuz sultânî gümüş dirhem verilmesi şart koşulmaktadır. Bu görevlilere de medresenin diğer kapıcı, ferraş gibi görevlileri kadar maaş verilmesi de bu görevlilerin konumunu göstermesi açısından önemlidir. Mimar ve ustaların aylık ücret alması ve bu durumla ilgili bir kayıt veya sınırla ilgili bilginin olmaması devamlı

[2724] Bir şeye sâhip olma hakkı veya sahip olunan bir malın aslı.
[2725] Belgede burada kullanılan (عمارة)kelimesi her iki anlama da gelebilir.

bu ücreti aldıklarını göstermektedir. Bu durumda yapıda devamlı surette bir tamirat ve tadilat mı söz konusu olduğu akla gelmektedir. Kanaatimizce böyle bir durum söz konusu olmayıp mimara ve inşaat ustasına pay ayrılarak mevkufun aleyh mimari eserde her ne zaman yapısal bir sorun olursa hemen müdahale edilerek çözüme kavuşturulmasına gösterilen aşırı ihtimamın bir sonucudur. Medresenin taç kapısından başlayıp birçok bölümünde gördüğümüz sanatsal izler bu kanaatimizi desteklemektedir.

Vakfiyede görevlendirilen mimarın kim olduğu veya olacağı ile ilgili herhangi bir bilgi yoktur. Fakat medresenin taç kapı nişinin kuzey ve güney duvarlarındaki mihrâbiyelerin üst köşelerine bulunan kitabelerde "عمل استاذ كالويان القنوي" "Üstad Kâlüyân el-Konevî işidir." (Foto. 227) şeklinde kitabeler bulunmaktadır. Bu da yapının mimarının Kalüyân el-Konevi olduğunu göstermektedir. Vakfiyede mimar ile ilgii herhangi bir ayrıntı verilmemekle birlikte mimarının Rum asıllı olduğu, Melana'yı tanıdıktan sonra Müslüman olduğu, resim sanatında da usta olduğu giibi bilgiler verilmektedir[2726].

Vakfın sadaka-i cariye olarak vâkıfa sevap getirmesi için hizmetlerinin ve dolayısıyla bu hizmetlerin devamı için de hizmet binalarının fiziki olarak sağlam kalabilmesi önemlidir. Belgede bu amaçla da bazı kıstaslar belirlenmiştir. Bu hayrın medrese, minare, mescid ve dârüzziyafe kullanılmaya uygun ve müsait olarak devam ettiği sürece belirtilen masraflara/giderlere harcanması; eğer yıkılırsa ikinci ve üçüncü defa yenilenmesi (yeniden inşa edilmesi); eğer bu da (yeniden inşa edilmesi de) meydana gelen felaketlerden bir felaket ve engellerden bir engel nedeniyle imkansız hale gelirse vakıfların maslahatına/yararına harcanan gelirlerin Müslüman fakirlere ve miskinlere, vakıfların imarı, malların tahsili ve fakirlere harcanması gibi konularda güzel bir şekilde çalıştıkları müddetçe kayıtlı payları kadar, mütevellinin, evlatlarının, azatlı kölelerinin ve tahsildarların nasiplerine harcanması; sonra eğer girdi/gelir artarsa bu artan ile vakıf, medrese ve dâruzziyâfe için gelir getiren mülk satın alınması ve adı geçen vakfa yapılan harcamaların bunlara da yapılması; dârü'z-ziyâfe için senelik/her sene gerekli olan şeylerin/malzemelerin de temin edilmesi şart koşulmuştur.

Belgede elliye yakın farklı vakıf ismi geçmektedir ki bu durum bize toplumun hayır-hasenat konusundaki duyarlılığını, birçok önemli sosyal faaliyetin devletten

[2726] Zeki Sönmez, *Başlangıcından XVI. yüzyıla kadar Anadolu Türk Mimarisinde Sanatçılar*, s.282-284.

beklenilmeden toplum tarafından üstlenildiğini göstermesi açısından önemlidir. Bu vakıfların bazılarının mescid ve medrese vakfı olması beklenilen bir durumdur ancak aralarında kilise, manastır, çeşme gibi yapılar için kurulmuş vakıfların olması ve hanımlar tarafından kurulmuş vakıfların olması da dikkat çekici diğer hususlardır. Vakıf, bir eğitim kurumu olan medrese temelinde kurulmuştur. Vakfiyeye baktığımızda ise 14 adet medreseden bahsedilmektedir. Bu da şehrin o dönemki nüfusunu göz önüne aldığımızda eğitim kurumlarının ve dolayısıyla eğitimin toplumda ne kadar yaygın olduğunu ve eğitime verilen değeri anlamak açısından önemlidir. Vakfiyenin satır aralarında da altı (6) mescid, iki (2) zaviye, bir (1) hamam, yedi (7) han ve on beş (15) çarşının ismi, dönemin ticari hayatına ışık tutacak meslek isimleri, şehrin surla çevrili olduğu Kayseriyye, Tokat, Sultan isminde kapılarının olduğu, yine şehrin yerleşim şekli, coğrafyası ve topğrafyası ile ilgili bilgiler, mahalle ve köy isimleri geçmekte hatta ikta arazinin ve dolayısıyla ikta sisteminin olduğunu belirten ifadeler zikredilmektedir. Ayrıca Sivas şehrinin sosyal ve kültürel yönüyle de ilgili ipuçları taşıyan bazı bilgileri de geçmektedir. Bununla birlikte zaman zaman Osmanlı döneminde kullanılan tabirlerin geçmesi, vakfiyenin Osmanlı döneminde istinsah edilirken o dönemin şartları dikkate alınarak istinsah edildiği intibaı uyandırmakta ve bu nedenle bu bilgilere temkinli yaklaşmak gerektiği kanaati hasıl olmaktadır.

Tokat Zile Bayezid Zaviyesi:

VGMA kayıtlarına göre zaviyeye ait H. 655, 701, 707, 780, 789, 801, 977, 979, tarihli sekiz adet vakfiye belgesi bulunmaktadır. Çalışmamızın kapsamı çerçevesinde tarih itibariyle Tokat'ın Anadolu Selçuklu hakimiyeti altındaki döneme ait olan 655, 701 ve 707 tarihli vakfiyeleri değerlendirdik fakat bu değerlendirmelerde vakfiyeler arasında bazı uyuşmazlıklar olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca incelediğimiz belgelerin hiçbiri orijinal olmayıp vakıf defterlerine kopya edilen nüshalardır.

H. 655 (M. 1257) Taihli Vakfiyesi:

Vakfiye H. 655 senesinin Şaban ayının başlarına (ilk on gününe) (H. 1-10.08.655 / M. 10-23 Ağustos 1257) tarihlenmekte ve vâkıfın ismi Şeyh Cemaleddin Musa Zîlî olarak geçmektedir. Giriş bölümündeki ifadelerden, vakfiyenin bir itiraza veya davaya binaen Cemaleddin Musa Zîlî'nin tanzim ettiği vakıftan sonra vakfın/vakfiyenin yenilendiğini veya vakfa/vakfiyeye bir ek yapıldığı anlaşılmaktadır. Buna binaen bu nüshada yer alan tarihin vakfiyenin ilk tanzim tarihi mi yoksa ortaya çıkan dava/itiraz sonucu oluşturulan nüshanın tarihi mi olduğunu kesin olarak

anlaşılamamaktadır. Ancak Cemaleddin Musa Zîlî ile Cemaledin Sâvî'nin aynı kişiler olduğunu[2727], Cemaleddin Savi'nin H..630/M.1232-33 yılında vefat ettiğini[2728] ve Cemaleddin Musa Zîlî'nin/Sâvî'nin olmayan bir esere vakıf yapamayacağını düşünürsek nüshada mevkufun aleyh olarak ifade edilen Beyazıd Zaviyesi'nin H. 1-10 Şaban 655 (10-23 Ağustos 1257) tarihinden en az 20-25 yıl önce yapıldığını söylemek yanlış olmayacaktır.

Vakfiyede Zile'nin merkezinde inşa edilen ve Bayezid Zaviyesi diye meşhur olan zaviyenin yararına vakfedildiği kaydedilmiştir. Vakfiyede zaviyenin mimarisi ile ilgili herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Binasının korunması adına ise bina harab olmaya başladığında vakfın gelirleri ile binanın tamir/imar edilmesi ve bina geride bir iz kalmayacak ve yeniden inşa edilemeyecek derecede yıkılırsa da gelirlerin Rasulullah'ın şehrindeki (Medine'deki) fakirlere verilmesi şart koşulmaktadır. Zaviyeye gelen-giden fakir, miskin, Mü'min, misafirlerin (yolcuların), talebe değillerse üç (3) gün, eğer seyr-i süluk sahibi ve zâhid talebelerden iseler kıymetli ve güzel yemeklerden israf etmeden ve kısıtlanmadan, zaviye mamur (ayakta, hizmet vermeye) devam ettiği müddetçe yiyip içebilecekleri dile getirilmektedir.

Zaviye günümüzde Bayezid Bestami, Şeyh Ethem Çelebi Tekkesi, Beyazıd Camii ve Şeyh Ethem Türbesi, Musa Fakıh Türbesi ve Tekkesi, Şeyh Ethem Çelebi Camii olarak bilinmekte ve Zile ilçe merkezinde Alikadı Mahallesinde Şeyh Ethem Çelebi Sokakta yer almaktadır. Zaman içerisinde orijinal halini kaybettiği anlaşılan yapı günümüzde cami ve camiye bitişik türbeden müteşekkildir. Kuzeybatı köşesinde de silindirik gövdeli ve tek şerefeli minaresi yer almaktadır. (Foto. 233, 234) (Çizim 32)

Vakfiyenin/nüshanın giriş bölümünde dava/itiraz ile ilgili itiraz eden, itiraz edilen ve şahitler ile ilgili bilgiler verilirken olayın vuku bulduğu yer "Beyazıd b. Şeyh Cemaleddin Musa Zili Hankahı" olarak, belgenin düzenlendiği yer de Şam'ın Sâlihiye Bölgesi/Mahallesi olarak belirtilmektedir. Bazı kaynaklarda Şam'da bulunduğu belirtilen "Beyazıdiyye Hankahı" veya "Hankâh-ı Beyazıdiyye" şeklinde isimlendirilen hankâh ile vakfiyede geçen bu hankâh muhtemelen aynı hankâhlardır.

[2727] Vedat Turğut, "Cemâlüddin Musa Sâvî/Zilî ve Şeyh Osman-ı Velî ile Ahfadına Dair Vakfiyeler ve Düşündürdükleri (Vahdet-i Tarikat)", *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, Yıl/Vol. 5, S./No. 2, s.1055, 2020.
[2728] Tahsin Yazıcı, "Cemleddiîn-i Sâvî", *TDVİA*, C. 7, İstanbul 1993, s.313.

H. 701 (M.1301) Tarihli Vakfiyesi[2729]

Vakfiye/nüsha 10 Rebîülevvel 701 (13 Kasım 1301) tarihlidir. Şemseddin Ahmed b. Merhum Bedevî, Bîlkaya/Belkayası/Belkayı diye isimlendirilen köyün dörtte birini; aynı şekilde Fatma Hatun bnt. Şeyh Ali de Tokat'a bağlı, Bîlkaya/Belkayası/Belkayı diye bilinen/meşhur köyün dörtte birini, Zile şehrinde inşa edilen ve Şeyh Muînü(e)ddin'e nispet edilen zaviyenin maslahatına/yararına vakfettikleri kaydedilmiştir. Bu durumda aynı mevkufun aleyh için bir vakfiyede iki vâkıfın bulunmakta ve bu vâkıflardan birinin kadın diğerinin de erkek olduğu anlaşılmaktadır.

Vâkıf Fatma Hatun'un babasının ismi Şeyh Ali olarak geçmektedir. H. 655 tarihli vakfiyeye baktığımızda Şeyh Ali'nin, Şeyh Osman er-Rûmî'nin oğlu olduğu, H.707 tarihli nüshaya baktığımızda ise Şeyh (Cemaleddin) Musa'nın oğlu olduğu anlaşılmaktadır. Vâkıfın babası olarak geçen Şeyh Ali'nin birbiriyle bağlantılı olan bu vakfiyelerde farklı kişiler olarak geçmesinin mantıklı bir izahı bulunmamaktadır. H. 701 tarihli vakfiyede mevkufun aleyh "Şeyh Muînü(e)ddin'e nispet edilen zaviye" olarak geçmekte ancak hem H. 655 hem de H. 707 tarihli vakfiyelerde "Şeyh Cemaleddin Musa Zîlî'ye nispet edilen zaviye" olarak geçmektedir. Farklı tarihlerde bir zaviyenin atfedildiği kişi veya ismin değişme ihtimali olmakla birlikte nispeten kısa sayılabilecek süreli zaman aralığında değişip tekrar önceki ismiyle/nispetiyle anılmasının görünürde pek mantıklı bir izahı bulunmamaktadır.

H. 701 tarihli vakfiyede/nüshada zaviyenin kendisine nispet edildiği Şeyh Muineddin'in soyu H. 655 tarihli vakfiyede/nüshada "Şeyh Muîneddin Halil Zîlî b. Şeyh Ali el-Mücerred Zîlî b. Şeyh Osman er-Rûmî" olarak geçmektedir. Sadece bu vakfiyeyi/nüshayı dikkate aldığımızda vâkıfın babasının isminin Şeyh Ali olduğunu, mevkufun aleyhin Şeyh Muineddin Zaviyesi olduğunu, Şeyh Ali'nin de Şeyh Muineddin'in oğlu ve dolayısıyla Fatma Hatun'un da zaviyenin kendisine atfedildiği Şeyh Muineddin'in kardeşi olduğunu ve kardeşinin zaviyesine vakıf tanzim ettiğini düşünmek H. 701 tarihi vakfiyenin H. 655 ve H. 707 tarihli vakfiyelerle bağlantılı olduğunu düşünmekten daha mantıklı olmaktadır. H. 655, H. H. 701 ve H. 707 tarihli vakfiyelerin VGMA kayıtlarına göre aynı esere nispet edilmesinin tek mantıklı tarafı ise H. 655 tarihli vakfiyenin ve H. 701 tarihli vakfiyelerin tevliye görevini üstlenen

[2729] VGMA Defter No: 1966-0 / Sayfa No: 3 / Sıra No: 4.

kişinin aynı kişi yani Şeyh Edhem olmasıdır denilebilir. Bir başka problemli taraf ise H. 655 tarihli Şeyh Cemaleddin Musa Zaviyesi'nin vakfının tevliye görevinin Şeyh Edhem'e şart koşulmasına karşı H. 707 tarihli vakfiyede tevliye görevinin Şeyh (Cemaleddin) Musa'nı oğlu Şeyh Ali'ye şart koşulmasıdır.

H. 655 tarihli vakfiyenin giriş kısmında Şeyh Edhem b. Muineddin'den sadır olan davayı/itirazı Taceddin Hasan b. Ali b. Musa[2730] ve Nasuh b. İlyas b. Receb'in inkar ettiğinin belirtilmesi, H. 701 tarihli vakfiyede farklı bir zaviye isminin geçmesi, H. 655 ve H.707 tarihli vakfiyelerde mevkufun aleyhin aynı olup tevliye görevinin verildiği kişilerin/nesebin farklı olması bir karışıklığın olduğunu akla getirebilir. Ancak H. 701 tarihli vakfiyenin diğer iki vakfiyeden tamamen ayrı bir mevkufun aleyhe vakfedilmesi ve farklı bir eser olması daha kuvvetli bir ihtimaldir. Sözün özü Zile'de Şeyh Cemaleddin Musa Zîlî Zaviyesi ve Şeyh Muineddin Zaviyesi diye iki farklı zaviyenin olma ihtimali daha kuvvetli görünmektedir ancak burada da bu eserin neresi olduğu veya olabileceği konusunu en azında sadece vakfiyelere bakarak izah etmek mümkün gözükmemektedir. Bu hususun aydınlatılması ancak diğer tarihi kaynaklar ve arşiv belgelerinin incelenmesiyle mümkündür.

H. 707 (M. 1307/1308) Tarihli Vakfiyesi[2731]:

Bu nüsha/belge 01 Receb 707 (27 Aralık 1307) tarihli olup mevkufun gelirinin tamamının mevkufun aleyh Şeyh Musa Zaviyesi'ne gelenlere ve gidenlere (talebelere ve misafirlere) harcanması şart koşulmaktadır.

Bu vakfiyede/nüshada Şeyh Musa Zaviyesi olarak geçen yapının ismi H. 655 tarihli vakfiyede Şeyh Cemaleddin Musa Zaviyesi, H.701 tarihli vakfiyede ise Şeyh Muineddin Zaviyesi olarak geçmektedir. Bu durumda bu H.707 tarihli vakfiyedeki mevkufun aleyh ile diğer vakfiyelerdeki mevkufun aleyh eserlerin farklı olup olmadığı sorusu akla gelmektedir. H. 655 tarihli vakfiyedeki mevkufun aleyh Şeyh Cemaleddin Musa'ya atfedilmekte bu yani H. 707 tarihli vakfiyede Şeyh Musa'ya atfedilmektedir. "Cemaleddin" ifadesi isim olarak kullanılabileceği gibi iltifata matuf lakap veya sıfat olarak da kullanılabildiğine göre H. 655 ve H. 707 tarihli vakfiyelerdeki mevkufun aleyh olan eserlerin aynı eserler olduğunu söylemek mümkündür. İkinci yani H. 701 tarihli vakfiyedeki mevkufun aleyh ve diğer iki vakfiyedeki (H. 655 ve H. 707 tarihli

[2730] Bu şahsın da H. 707 tarihli vakfiyede belirtilen Cemaleddin Musa Zîlî'nin oğlu olması mümkündür.
[2731] VGMA Defter No: 1966-0 / Sayfa No: 3 / Sıra No: 3.

vakfiyelerdeki) mevkufun aleyhlerin arasındaki ilişkiyi bir önceki bölümde 2. vakfiyeyi (H. 701 tarihli vakfiyeyi) incelerken geniş bir şekilde izah etmiştik.

H. 707 tarihli vakfiyede/nüshada Şeyh (Cemaleddin) Musa Zaviyesi vakfının tevliye görevinin Şeyh Musa'nın oğlu Şeyh Ali'ye tevdi edildiği belirtildiği halde H. 655 tarihli vakfiyede Şeyh Edhem'e tevdi edildiği belirtmektedir. Bu iki nüshayı aynı esere ait vakıflar olarak değerlendirdiğimizde neden tevliye görevinin iki farklı kişiye tevdi edildiği sorusu akla gelmektedir. Burada da ya H. 655 tarihli vakfiyede belirtilen davanın konusu olan bir durumdan, bir karışıklıktan veya aynı mevkufun aleyh için farklı mevkufları ve mütevellileri olan iki farklı vakıf tesis edilmiş olma ihtimali akla gelmektedir.

Tokat Erbaa Fidi Köyü (Akça Köy) Ahi Ahmed Nahcivânî Zaviyesi ve Tokat Niksar Ahi Ahmed Nahcivânî Zaviyesi

VGMA'da eserin vakfiyesi ile ilgili bilgiler bulunmakta ancak belgenin kendisi bulunmamaktadır. M. Zeki Oral, vakfiye belgesini 1932 yılında Tokat'ın Erbaa ilçesine bağlı Fidi Köyü'ndeki (günümüzdeki ismiyle Akça Köy'deki)[2732] mütevellilerin elinde görmüş ve onun vesilesiyle belge önce Tokat Müzesi'ne sonra da 08/07/1940 tarihinde Ankara Etnografya Müzesi'ne devredilmiş[2733] olup halen bu müzede muhafaza edilmektedir.

Vakfiyenin "altı yüz doksan senesinin (690) Şevval (ayının) ortalarında (11. ve 20. günleri arasında) (H. 11-20.10.690)"[2734] yürürlüğe girdiği kaydedilmiş olup bu da takriben H. 10-20.10.690 M. 06-16.10.1291 tarihlerine ve II. Mesud dönemine tekabül etmektedir. Vâkıfın "Nahcivanî diye meşhur (bilinen) Şemseddin Âhi Ahmed b. Doğanşah"dır. Vâkıfın babasının Ebu Müslim Horasanî oğlu ve Abbasîlerin Nahcivan valisi Muaz evlâdından olduğu ifade edilmektedir[2735]. Mevkufun aleyh, vâkıfa (Şemseddin Âhi Ahmed b. Doğanşah Nahcivanî'ye) nispet edilen iki zaviye olup bunlardan birinin Fidi Köyü'nde (Tokat'ın Erbaa ilçesine bağlı Akça Köy'de) diğerinin de Niksar (Tokat'ın ilçe) merkezde bulunduğu anlaşılmaktadır.

[2732] Vakfiyede/belgede "Fidi Köyü" olarak belirtilen köy günümüzde Tokat'ın Erbaa İlçesi'ne bağlı olup ismi de "Akça Köy"dür.
[2733] M. Zeki Oral, "Selçuklu Devri Vesikaları Ahi Ahmed Nahcivanî Vakfiyesi", s.57.
[2734] Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'ndeki kayıtta H. 20.10.690 şeklinde tarihlendirilmiştir. VGMA Defter No: 2157-0 / Sayfa No: 0135 / Sıra No: 0101.
[2735] M. Zeki Oral, "Selçuklu Devri Vesikaları Ahi Ahmed Nahcivanî Vakfiyesi ", s.64.

Tokat Erbaa Fidi Köyü (Akça Köy) Ahi Ahmed Nahcivânî Zaviyesi:

Vakfiyede zaviyenin Niksar'a bağlı Fidi Köyü'nde olduğu belirtilmektedir. Günümüzde ise Fidi Köyü'nün ismi Akça Köy olup Erbaa'ya bağlıdır. Hem Niksar hem de Erbaa Tokat iline bağlı birer ilçedir. Ahi Ahmed Nahcivânî Zaviyesi'nin bu köyde inşa edilmesi kuvvetle muhtemel köyün o dönemde kullanılan Amasya-Niksar yolu (Eski Amasya-Niksar Yolu) üzerinde olması, mümbit ve yeşil bir çevreye sahip olmasıdır. Vakfiyede zaviye ile ilgili bilgi verilmemiş olup günümüzde de yapıdan bir iz kalmamıştır. Köyde bir bina ve türbe (Foto. 238, 239, 240) varsa da yakın dönemde inşa edilmiş, herhangi bir tarihi değeri ve mimarî özelliği yoktur. Fakat bu türbe ve binanın çevresinde tarihi değere haiz bazı mezar taşları bulunmaktadır.

Tokat Niksar Ahi Ahmed Nahcivânî Zaviyesi:

Vakfiyede Niksar Ahi Ahmed Nahcivânî Zâviyesi ile ilgili olarak da Niksar'ın merkezinde bulunduğu belirtilmekte ancak yeri, konumu, mimarisi vb. huşularda herhangi bir bilgi verilmemektedir. İ. Hakkı Uzunçarşılı Karanlık Tekke diye bir tekkeden bahsetmiş, tekkenin Ahmed Nahcivani ile ilgisine değinmemiş fakat tekke binası olarak gösterdiği fotoğrafın (Foto. 241) altına "Niksar'da Karanlık Tekke yahut Ahi Nahcivânî" kaydı düşmüştür[2736]. Ayrıca İ. Hakkı Uzunçarşılı yapının türbe ve mescidden oluştuğunu, muhkem ve kagir olduğunu, türbede kime ait olduğu yazılı olmayan bir kabrin olduğunu belirtmektedir [2737]. M. Zeki Oral ise türbenin tonozla kapatılmış bir odadan ibaret olduğunu, üst kısmının ve duvarlarının yıkılıp yalnız temel kısmının kaldığını, bir türbe ve bir mescidi ihtiva eden tekke binalarının yanında bir çukura yuvarlanmış halde olan kemer üstü taşında iki satırlık bir kitabe olduğunu, kitabenin birinci satırının silik ama ikinci satırında (أحمد النحجواني رحمة الله تعالى توفي في ذي الحجة لسنة اربعة و سبعماية). "Ahmet Nahcivanî 704 yılı Zilhicce (Nisan 1305) ayında öldü. Allah rahmet eylesin" yazıldığını ve kitabenin vâkıfın ölüm tarihini göstermesi bakımından önemli olduğunu belirtmektedir[2738]. İ. Hakkı Uzunçarşlı ve M. Zeki Oral'ın verdiği bilgilerden hareketle Niksar Ahmed Nahcivânî Zaviyesi'nin, zaviye, mescid ve

[2736] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Tokat, Niksar, Zile Turhal, Pazar, Amasya Vilayet, Kaz ve Nahiye Merkezlerindeki Kiabeler,* s.181.
[2737] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Tokat, Niksar, Zile Turhal, Pazar, Amasya Vilayet, Kaz ve Nahiye Merkezlerindeki Kiabeler*, s.73.
[2738] M. Zeki Oral; "Selçuklu Devri Vesikaları Ahi Ahmed Nahcivanî Vakfiyesi", s.62-63.

türbeden oluşan bir külliye olduğu ve Karanlık Teke olarak da bilindiği anlaşılmaktadır. Fakat günümüze bu eserden herhangi bir iz kalmamıştır.

Tokat Sulusaray Malum Seyyid Zaviyesi (Cami ve Türbe)[2739]

Vakfiye "hicretinin altı yüz doksan dördüncü (694) senesinin Receb ayının sonlarına (21-30. Günler arasına)" (H. 30.07.694 / M. 15 Haziran 1295) gerçekleştiği kaydedilmektedir. Vakfiyenin dili Arapça olmakla birlikte mevkufun sınırları izah edilirken Osmanlı Türkçesi ile kaydedilmiştir. Bu da vakfiye istinsah edilirken mevkuf ile ilgili bilgilerin vakfiyenin istinsah edildiği dönemdeki şekliyle/sınırlarıyla/isimleriyle kaydedildiğini göstermektedir.

Vâkıf Emir Âhi Mesud b. Muhammed b. Alınmış Sanlu, gelen gidene hizmet etmesi için şeyh Ömer Seydî b. Şeyh İsmail'in (Seyyid Ömer'in) adı geçen köyde inşa ettiği zaviyenin maslahatına/yararına vakıf tanzim etmiştir. Bu durumda zaviyenin bânisinin Ömer Seydî b. Şeyh İsmail olduğu vâkıfın ise Emir Âhi Mesud b. Muhammed b. Alınmış Sanlu olduğu anlaşılmaktadır. Hem vâkıf hem de bânî ile ilgili kaynaklarda pek bilgi yoktur.

Zaviyeye vakfedilen ve zaviyenin de içerisinde bulunduğu yerin/köyün isminin yazılı olduğu kelime çok farklı şekillerde okunmaya müsait olup nasıl okunduğu ve neresi olduğu tam olarak anlaşılmamaktadır. Kesin olarak bildiğimiz husus ise zaviyenin Artuk Âbâd'a bağlı olan bir köyde olduğu ve Artuk Âbâd diye bilinen yerin de günümüzde Tokat'ın Artova ilçesi olduğudur. Bununla birlikte:

1- Vakfiyede mevkufun sınırları ayrıntılı olarak anlatılmakta ve bu anlatımda geçen yer ve mevki isimlerinin bazılarının nereler olduğunu tam olarak anlayamasak da Selis (Güzelbeli), Kızıl Elma Beli (Kızılelma), Kara Balık Hisarı (Balık Hisar), Artuk (Âbâd) Yolu (Artova Yolu), Danişmend Veli (Ahmet Danişment veya Çerkez Danişment), Çe(i)me (Çime), Kamı(a)ş Gölü (Kamış Gölü), Salsaray Köyü (Sulusaray Köyü), gibi günümüzde de neresi olduğunu bildiğimiz köy ve yer adları da bulunmaktadır. Bu köyler de genel olarak Malum Seyit Tekke Köyü'nün çevresindeki köylerdir.

[2739] Vakfiyenin bu yapıya ait bir olup olmadığı kesin olarak vakfiyeden anlaşılmamaktadır. Ancak vakfiyeden ve çevre araştırmalarından hareketle kuvvetle muhtemel bu esere ait bir vakfiye olduğu kanaati hasıl olmuştur.

2- Tokat'ın Sulusaray ilçesi geçmişte idari bir merkez iken zamanla bu özelliğini kaybetmiştir. Artova ilçesine bağlı bir belde/köy iken de 1990 yılında ilçe olmuştur.

3- Tokat'ın Sulusaray ilçesine bağlı Malumseyit Tekke Köyü, yaklaşık 1500'lü yıllarda "Seyit Ömer" şeklinde isimlendirilmektedir.

4- Vakfiyede mevkufun aleyh zaviyeyi Ömer Seydî b. Şeyh İsmail'in yani Seyyid Ömer isminde bir şahsın inşa ettiği kaydedilmiştir. Malum Seyit Tekke Köyü'nün geçmişte "Seyit Ömer" şeklinde isimlendirilmesinin vakfiyede zaviyeyi inşa ettiği zikredilen Ömer Seydî b. Şeyh İsmail ile bağlantılı olması çok kuvvetli bir ihtimaldir.

5- Kesin bir kaynağa dayanmamakla birlikte Malum Seyit Tekke Köyü Cami'nin yani zaviyenin bitişiğindeki türbede medfun olanların Malum Seyyid yani Seyid Ömer, hanımı ve gelini olduğu söylenmektedir.

6- Kesin ve net bir kaynak bulunmasa da halk arasında caminin bir tekke/zaviye olduğu ve 1200'lü yıllarda yaşayan ve Horasan erenlerinden olduğu söylenen Seyit Ömer tarafından yapıldığı söylenmektedir.

7- Malum Seyit Tekke Köyü Camii'nin planına ve mimari özelliklerine baktığımızda ve hemen yanında bir türbenin olduğunu da dikkate aldığımızda buranın bir zaviye olması ve türbenin de zaviyenin kurucusuna ait olması mümkündür.

Tüm bu bilgiler ışığında ve civarda yapılan incelemeler sonucunda vakfiyede belirtilen zaviyenin günümüzde Tokat'ın Sulusaray ilçesine bağlı Malum Seyit Tekke Köyü'nde bulunan ve cami olduğu kanaatindeyiz. Günümüzde bu köy Dutluca Köyü olarak isimlendirilmektedir.

SONUÇ

Çalışmamızda mükerrer belgeler hariç 31 vakfiye mükerrerler dahil 42 vakfiye incelenmiştir. Bu vakfiyelerden 34 tanesi VGMA'da yer almakta olup bunlardan 3 tanesi müstakil belge geriye kalan 31 tanesi ise Vakıf Defterlerine kayıtlıdır. Geriye kalan 8 adet vakfiyeden 3 tanesi CBDA'de, 2 tanesi Konya Yazma Eserler Bölge Kütüphanesi'nde, 1 tanesi Türk İslam Eserleri Müzesi'nde, 1 tanesi Ankara Etnografya Müzesi'nde, 1 tanesi Koyunoğlu Müzesi'nde yer almaktadır. Ayrıca bu 8 adet vakfiye müstakil belgelerdir.

Vakfiylerden en erken tarihli olanı H. 585 M. 1189, en geç tarihli olanı ise H. 707 M. 1307/1308 tarihlidir. 3 tanesi H. VI. yüzyıla, 4 tanesi H. VIII. yüzyıla aitken geriye kalanların tamamı H. VII. yüzyıla aittir. Anadolu Selçuklu dönemi vakfiyeleri 3 tanesi dışında Arapça kaydedilmiştir. 3 vakfiye/nüsha ise Osmanlı Türkçesi ile kaydedilmiştir. Kuvvetle muhtemel bunların Arapça asıllarından Osmanlı Türkçesine tercüme edilerek kaydedildiğini düşünmekle birlikte bunun deftere kaydedilirken mi yoksa daha önce mi gerçekleştiği ile ilgili kesin bir ifade kullanmak zordur.

Vakfiyelerde, 42 adet mevkufun aleyh yapı bulunmakta olup bunlardan 15 tanesi tek mevkufun aleyh 13 tanesi çift veya daha fazla mevkufun aleyh için tanzim edilmiştir. Bunlardan 6 tanesi Amasya, 2 tanesi Ankara, 1 tanesi Çankırı, 1 tanesi Çorum, 1 tanesi Kastamonu, 1 tanesi Kayseri, 3 tanesi Kırşehir, 11 tanesi Konya, 2 tanesi Samsun, 9 tanesi Sivas, 4 tanesi Tokat sınırları içerisinde inşa edilmiştir. Bu yapıların 9 tanesi Cami/Mescid, 7 tanesi Medrese, 2 tanesi Maristan/Dârüş-Şifa/Dârü's-Sıhha, 2 tanesi İmaret/Dârü'z-Ziyafe, 13 tanesi Zaviye/Dârü'z-Zâkirîn, 5 tanesi Türbe, 3 tanesi Ribat/ Han/Kervansaray ve 1 tanesi de Köprü yapısıdır. Bu yapılardan 22 tanesi günümüzde mevcuttur fakat 8 tanesi orijinal haliyle günümüze ulaşamamış, 2 tanesi kısmen mevcud, 1 tanesi de harabe haldedir. Diğerleri ise zaman içerisinde tamirat ve tadilat geçirmekle birlikte ayakta kalmışlardır. Genel hatlarıyla kısmen veya tamamen orijinal mimari özellikleri ile günümüze ulaşabilmiş diyebileceğimiz yapılardan 5 tanesi Medrese, 1 tanesi Dârüş-Şifa, 1 tanesi Zaviye, 4 tanesi Mescid/Cami, 1 tanesi Türbe, 1 tanesi Köprü, 2 tanesi Han/Kervansaraydır.

Vâkıflardan 4 tanesi bayan olup diğerleri erkektir. Bayan vâkıflardan 2 tanesi sultan hanımı, 1 tanesi sultan kızı, 1 tanesi de halktan biridir. Erkek vâkıflardan 3 tanesi

sultan, 8 tanesi devlet kademesinde farklı görevlerde bulunmuş emirler ve devlet adamları, 6 tanesi şeyh, diğer 5 tanesi ise bazılarının şeyh veya emir olma ihtimali olmakla birlikte halktan birer vatandaş oldukları görülmektedir. 11 eserin vâkıfı ile bânisinin aynı kişiler olduğu vakfiyelerinde açıkça zikredilmektedir. 5 eserin vâkıfı ile bânisinin ayrı kişiler olduğu açıkça vakfiyelerinde zikredilmektedir. 1 vakfiyede eserin bânisinin vâkıfı olduğu açıkça zikredilmediği halde kitabesinden vâkıfının ve bâninin aynı kişiler olduğu anlaşılmakta ve 1 vakfiyede de ibaredeki muğlaklık kesin bir hüküm vermeyi zorlaştırmaktadır. Geriye kalanlarla ilgili ise vakfiyede mimari eserin vâkıf tarafından inşa edildiği ile ilgili açık bir ifade bulunmamaktadır. Bununla birlikte diğer belge ve kaynaklarla teyid edilmeden kesin bir hüküm vermek yanlış olsa da genel kanaatten hareketle bu eserlerin vâkıflarının aynı zamanda bânileri olduğu düşünülebilir.

Sonuç olarak, Anadolu Selçuklu dönemi araştırmaları için önemli arşiv kaynaklarından biri olan vakfiyelerin metin transkriplerini ve tercümelerini kapsayan bir çalışma yaparak genel anlamda Anadolu Selçuklu tarihi ve kültürü üzerine özel olarak da Anadolu Selçuklu sanatı ve mimarisi üzerine araştırma yapacaklar için katkı sağlamayı amaç edindik.

KAYNAKÇA

Arşiv Kaynakları:

VGMA Defter No: 582-2 / Sayfa No: 307 / Sıra No: 211.
VGMA Defter No: 587 / Sayfa No: 139 / Sıra No: 169.
VGMA Defter No: 610 / Sayfa No: 37 / Sıra No: 46.
VGMA Defter No: 490-0 / Sayfa No: 100 / Sıra No:2.
VGMA Defter No: 579 / Sayfa No: 31 / Sıra No: 19.
VGMA Defter No: 592 / Sayfa No: 50 / Sıra No: 45.
VGMA Defter No: 582-1 / Sayfa No: 215 / Sıra No: 149.
VGMA Defter No: 1962-0 / Sayfa No: 30 / Sıra No: 29.
VGMA Defter No 737-0 / Sayfa No 168 / Sıra No 63.
VGMA Defter No: 592 / Sayfa No: 101 / Sıra No:61.
VGMA Defter No: 2178-0 / Sayfa No: 42 / Sıra No: 30.
VGMA Defter No: 596 / Sayfa No: 151 / Sıra No: 134.
VGMA Defter No: 608-1 / Sayfa No: 175 / Sıra No: 204.
VGMA Defter No: 581-2 / Sayfa No: 288 / Sıra No: 290.
VGMA Defter No: 584 / Sayfa No: 288 / Sıra No: 138.
VGMA Defter No: 582-1 / Sayfa No: 247 / Sra No: 173.
VGMA Defter No: 628-3 / Sayfa No: 16 / Sıra No: 8.
VGMA Defter No: 595 / Sayfa No: 31 / Sıra No: 27.
VGMA Defter No: 2176-0 / Sayfa No: 34 / Sıra No: 80.
VGMA Defter No: 20178-0 / Sayfa No: 064 / Sıra No: 050.
VGMA Defter No: 2178 / Sayfa No: 436 / Sıra No: 479.
VGMA Defter No: 2178 / Sayfa No: 230 / Sıra No: 212.
VGMA Defter No: 2176 / ayfa No: 224 / Sıra No: 518.
VGMA Defter No: 601 / Sayfa No: 193 / Sıra No: 254.
VGMA Defter No: 2178 / Sayfa No: 31 / Sıra No: 22.
VGMA Defter No: 604 / Sayfa No: 67-73 / Sıra No: 90.
VGMA Defter No: 1966-0 / Sayfa No: 1 / Sıra No: 1.
VGMA Defter No: 1966-0 / Sayfa No: 3 / Sıra No: 4.
VGMA Defter No: 1966-0 / Sayfa No: 3 / Sıra No: 3.
VGMA Defter No: 990-0 / Sayfa No: 22 / Sıra No: 18.
VGMA Dolap Kutusu:(10/-) / Dosya No:(1/-) / Gömlek No:(0/0) / Sayfa No: 1.
VGMA Dolap Kutusu:(10/-) / Dosya No: (1/-) / Gömlek No: (0/0) Sayfa No: 5.
VGMA Dolap Kutusu:(8/-) / Dosya No:(2/-) / Gömlek No: (0/0) / Sayfa No: (8).
VGMA EV. VKF. Defter (Sayfa, Sıra) No: 05-02 / Dosya No: 5 / Gömlek No:2/- / Sayfa No: 1.
CBDA AE.OÖ. Gömlek No:1 / Sıra No: 2
CBDA BOA EV.VKF. Dosya/Gömlek No: 14/46.
CBDA Kutu: “EV. VKF. / Gömlek: 12 / Sıra: 53.
KBYEK Kırşehir KRŞMZBG2007-15(E)
KBYEK Kırşehir KRŞMZBG2007-9(E)
TİEMA 3416 / 1 / 1.
KOYUNOĞLU MÜZESİ YAZMALAR KATALOĞU 15200/1.
ANKARA ETNOGRAFYA MÜZESİ 842/245.

Diğer Kaynaklar:

ABDÎZÂDE HÜSEYİN HÜSAMEDDİN, Amasya Tarihi, C.1, Hikmet Matbaası, İstanbul 1327-1330.

_____, Amasya Tarihi, C. 2, Necm-i İstikbal Matbaası, İstanbul 1332-1329.

ACUN, Hakkı, "Sivas ve Çevresi Tarihi Eserlerinin Listesi ve Turistik Değerleri", Vakıflar Dergisi, S. 20, Ankara, 1988, ss.182-221;

AFYONCU, Erhan, "Defterhâne" TDVİA, C. 9, İstanbul 1994, ss.100-104.

AKGÜNDÜZ, Ahmet, İslam Hukukunda Ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 1988.

_____, "İcâre-i Vâhide", TDVİA, C. 21, İstanbul 2000, ss.388-389.

AKOK, Mahmut, "Konya'da Üç Tarihi ve Mimari Eser, Altınapa Kervansarayı, Hasbey Darulhuffazı ve Selim II. İmareti", Türk Arkeoloji Dergisi, Türk Tarih Kurumu Basımevi, S. 33, Ankara 1973, ss.5-36.

_____, "Konya'da İnce Minareli Medresenin Rölöve ve Mimarisi", Türk Arkeoloji Dergisi, C. 24, S. 1, Ankara 1970, ss.5-36.

AKÖZ, Alattin, "Türk dünyasının ortak değeri olarak Hızırilyas ve 1248 (h. 646) tarihli bir Hızır İlyas Vakfiyesi", CIÉPO Interim Symposium : The Central Asiatic Roots of Ottoman Culture August 24-29, 2009, ss.521-544.

AKSARÂYÎ, Kerimü'd-din Mahmud Müsâmeretü'l-Ahbâr ve Müsâyeretü'I-Ahyar, (nşr. Osman Turan), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1944.

AKYILDIZ, Ali, "Şer'iyye Evkaf Vekaleti", TDVİA, C. 39, İstanbul 2010, ss.7-8.

ALTUN, Ara, "Altınapa Hanı", TDVİA, C. 2, İstanbul 1989, ss.541.

ANONİM, Sekçuknâme, (Çev. Feridun Nafiz Uzluk, Anadolu Selçukluları Devleti Tarihi III), Örnek Matbaası, Ankara 1952.

APA KURTİŞOĞLU, Gülay, "Anadolu Selçuklu Döneminin İki Minberi: Amasya Burmalı Minare Camii Minberinin Divriği Ulu Camii Minberiyle İlişkisi Üzerine", Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, S. 11, Nisan 2014, ss.93-126.

ARABACI, Caner, Osmanlı Dönemi Konya Medreseleri, Konya Ticaret Odası Yayınları, Konya 1998.

ARIK, Mehmet Oluş, "Erken Devir Anadolu Türk Mimarisinde Türbe Biçimleri", Ankara Üniversitesi Dergisi, S. 11, Ankara 1969, ss.57-100.

ARİF ALİ, Hikayet-i Melik Gazi (Danişmend Tarihi, Dânişmendnâme), İstanbul Belediye Atatürk Kitaplığı, MC-Yz-K.000441.

ARSEVEN, Celal Esad, Türk Sanatı Tarihi, MEB Yayınları, Ankara 1956.

ASLANAPA, Oktay, Türk Sanatı, Remzi Kitapevi, İstanbul 1999.

ATÇEKEN, Zeki, "Güdük Minare ve Hatuniye Mescidi", TDVİA, C. 14, İstanbul 1996, ss.215-216.

_____, Konya'daki Selçuklu Yapılarının Osmanlı Devrinde Bakımı ve Kullanılması, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1998.

AYAZ, Fatih Yahya, "Üstâdüddâr", TDVİA, C. 42, İstanbul 2012, ss.393-395.

AZİZ b. ERDEŞİR-İ ESTERÂBÂDÎ, Bezm u Rezm (Eğlence ve Savaş) (Çev: M. Öztürk), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2014.

BAKIRER, Ömür Bakırer, "Bizans, Danişmend, Selçuklu ve Beylikler Dönemlerinde Çorum", Çorum Tarihi, ss.51-78.

BARAN, Merih, Ahî Emir Ahmed, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1991.

BARKAN, Ömer Lütfi, Süleymaniye Camii ve İmareti İnşaatı, C. 1-2, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1979.

_____, “Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskan ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler”, Vakıflar Dergisi, S. 2, Ankara 1942, ss.279-386.

BAŞ, Ali – ÜREKLİ, Bayram, “Konya Şerefeddin (Şerafeddin) Camii”, Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 1999, S. 13, ss.199-253.

BAYAT, Ali Haydar, “Anadolu Selçuklu Sağlık Müesseselerinden Sivas Darü’ş-Şifası ve Vakfıyesi”, I. Uluslararası Türk-İslam Bilim ve Teknoloji Tarihi Kongresi, İstanbul 1981, C. 2, ss.23-35.

_____, Kuruluşunun 750. Yılında Sivas Tıp Sitesi, Kuruluşunun 750. Yılında Sivas Tıp Sitesi 1217-1967, Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi Yayınları, Bornova 1967.

BAYBURTLUOĞLU, Zafer, Anadolu’da Selçuklu Dönemi Yapı Sanatçıları, Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayını, Erzurum 1993.

BAYKARA, Tuncer, Anadolu'nun Selçuklular Devrindeki Sosyal ve İktisadi Tarihi Üzerine Araştırmalar, Ege Üniversitesi Yayını, İzmir 1990.

BAYRAM, Mikail, "Selçuklular Zamanında Tokat ve Malatya Yöresinin Fikri ve Kültürel Yapısı ve Siyasi Boyutlan", Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi, S. 72, Haziran 1991, ss.87-98.

_____, Ahi Evran Teşkilatının Kuruluşu, Damla Matbaacılık, Konya 1991.

_____, “Selçuklu Veziri Kadı İzzeddin Tarafından Düzenlenen Bir Vakıf-nâme”, Ata Dergisi, S. 7, Konya 1997, ss.47-53.

BAYRAM, Sadi, “Anadolu'da XII. Yüzyıl Bir Rufai Zaviyesi”, IX. Pre-Ottoman And Ottoman Symposium Bildirisi, Ankara 1992. (https://www.sadibayram.com)

_____, “Amasya-Taşova-Alparslan Beldesi Seyyid Nureddin Alparslan Er-Rufai’nin 655 H. / 1257 M. Tarihli Arapça Vakfiyesi Tercümesi ile 996 H. / 1588 M. Tarihli Seyyid Fettah Veli Silsile-Namesi”, Vakıflar Dergisi, S. 23 Ankara 1994, ss.31-74.

BAYRAM, Sadi – KARABACAK, A. Hamdi, “Sahib Ata Fahrü'd Din Ali'nin Konya, İmaret ve Sivas Gökmedrese Vakfiyeleri”, Vakıflar Dergisi, S. 13, Ankara 1981, ss.31-69.

BAYYİĞİT, Mehmet, “Sosyal Yardımlaşma ve Dayanıma Kurumu Olarak Vakıflar”, Necmeddin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C. 11, S. 11, Konya 2001, ss.59-66.

BERBERCAN, Mehmet Turgut, “Türk Hakimiyetinden Önce Antikçağ’daki Çankırı’ya Bir Bakış”, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 2020, C. 13, S. 5, ss.174-181.

BERCHEM, Max Von - EDHEM (ELDEM), Halil, Materiaux Pour un Corpus İnscriptionum Arabicarum - Asie Mineure / Sivas-Divriği, C. 1-3, Kahire 1917.

BERKİ, Ali Himmet, Vakıflar, Cihan Kitaphanesi (Yayınevi), İstanbul 1940.

_____, “Vakıfların Tarihi Mahiyeti, İnkişafı ve Tekâmülü Cemiyet ve Fertlere Sağladığı Faideler”, Vakıflar Dergisi, S. 6, İstanbul 1965, ss.9-15.

_____, “Vakıfların Hukuk ve Tarih Bakımından Kıymeti”, Vakıflar Dergisi, S. 6, İstanbul 1965, ss.5-8.

_____, Vakıflara Dair Yazılan Eserlerle Vakfiye ve Benzeri Vesikalarda Geçen Istılah ve Tabirler, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1966.

_____, "Vakıf Nasıl Yapılır", Vakıflar Dergisi, S. 10, Ankara 2006, ss.66-70.

BİLMEN, Ömer Nasuhi, Hukuk-i İslamiye ve Istılahat-ı Fıkhıye Kamusu, C. 1-5, Bilmen Yayınevi, İstanbul 1965.

BLESSİNG, Patricia, “Women Patrons in Medieval Anatolia and a Discussion of Māhbarī Khātūn’s Mosque Complex in Kayseri”, Belleten Dergisi, C. 78, S. 282, Ankara 2014, ss.475-526.

BODMER, Jean Pierre, “Selçuklular Anadolu’da”, (Çev.: Ali Osman Öztürk), Cogito, S. 29, İstanbul 2004, ss.33-46.

BOZKURT, Nebi, “Namazgah”, TDVİA, C. 32, İstanbul 2006, ss. 357-358.

BÖCÜZADE, Süleyman Sami, Kurulusundan Bugüne kadar Isparta Tarihi, C. 1-2, (Çev. Suat Seren), Serenler Yayın, İstanbul 1983.

BULDUK, Üçler, “Çorum Sancağının Osmanlı İdarî Teşkilatındaki Yeri -1”, OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, S. 3, Ankara 1992, ss.129-167.

CAHEN, Claude, Osmanlıdan Önce Anadolu’da Türkler, E Yayın Dizisi, İstanbul 1979.

CAHEN, Calude, Osmanlılardan Önce Anadolu, (çev. Erol Üyepazarcı), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2012.

CAN, Yılmaz - GÜN, Recep, Ana Hatlarıyla Türk İslam Sanatları ve Estetiği, Kayıhan Yayınları, İstanbul 2006.

CANTAY, Tanju, “Bir Kuzey-Doğu Anadolu Gezisinden Notlar (Amasya Halifet Gazi Medresesi; Amasya Halifet Gazi Kümbeti'ndeki Roma Lahdi; Tokat Garipler Camii; Niksar Hacı Çıkrık Medresesi)”, Sanat Tarihi Yıllığı, 1997, S. 7, ss.21-40.

ÇAĞATAY, Neşet, “Osmanlı İmparatorluğunda Reayadan Alınan Vergi ve Resimler”, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, Ankara 1974, C. 5, S. 5, ss.483-511.

_____, “Vakıf ve Tarihi Gelişimi”, Güncel Konular Üzerine Makaleler, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 1994.

ÇAL, Halit, “Niksar Doğan Şah Alp Türbesi - Eyvan Türbeler”, X. Ortaçağ-Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Prof. Dr. H. Örcün Barışta'ya Armağan (3.-6 Mayıs 2006) Bildirileri, Ankara 2009, ss.183-200.

ÇANTAY, Gönül, Anadolu Selçuklu ve Osmanlı Darüşşifaları, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 1992.

_____, “Keykâvus I Dârüşşifâsı”, TDVİA, C. 25, İstanbul, 2002, ss.353-355.

_____, “Türklerde Vakıf ve Taş Vakfiyeler”, *Vakıflar Dergisi*, S. 11, Ankara 1994, ss.147-162.

ÇAYCI, Ahmet, Türk-İslam Kültüründe Vakıf ve Sanat, Palet Yayınları, Konya 2018.

_____, Anadolu Selçuklu Sanatında Gezegen ve Burç Tasvirleri, Kültür Bakanlığı Yayınları. Ankara 2002.

ÇAYIRDAĞ, Mehmet, “Kayseri’nin İncesu İlçesinde Şeyh Turesan Zaviyesi”, Belleten Dergisi, C. 44, S. 174, Ankara 1980, ss.271-278.

_____, Şeyh Turesan Veli Hazretleri, 2. Baskı, Kayseri 2008.

_____, Kayseri Tarihi Araştırmaları, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Kayseri 2001.

ÇELEBİ, İlyas, “Hızır”, TDVİA, İstanbul 1998, C.17, ss.406-409.

ÇETİNTAŞ, Sedat, Sivas Darüşşifası 1217 (H. 614), İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Yayını, İstanbul 1953.

ÇİFÇİ, Fazıl, Kastamonu Camileri, Türbeleri ve Diğer Tarihi Eserler, Türkiye Diyanet Vakfı Kastamonu Şubesi Yayını, Ankara 2000.

ÇİFÇİOĞLU, İsmail, "Anadolu Selçuklu Sultanlarının Gayrimüslim Kadınlarla Evlilikleri", ZEITSCHRIFT FÜR DIE WELT DER Türken Journel of World of Turks, C. 5, S. 1, 2013, ss.7-25.

DEĞERLİ, Ayşe Değerli, Konya'daki Selçuklu Eserlerinden İplikçi Camii'nin Osmanlı Döneminde Kullanımı, VI. Uluslararası Türk Sanatı, Tarihi Ve Folkloru Kongresi Sanat Etkinlikleri, Edit.: Osman Kunduracı-Ahmet Aytaç, 12-14 Mayıs 2016 Konya, ss.499-504.

DEMİR, Mustafa, "Anadolu'da İlk Şehirleşmesinde Vakıfların Rolü", I. Türk Tarihi ve Edebiyatı Kongresi Bildirileri, Celal Bayar Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Manisa 1997, ss.63-68.

DEMİR, Mustafa, "Türkye Selçuklu Vakıfları", Türkler Ansiklopedisi, C. 7, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, ss.272-280.

DEMİREL, Ömer, Osmanlı Vakıf-Şehir İlişkisine Bir Örnek: Sivas Şehir Hayatında Vakıfların Rolü, Ankara 2000.

DEMİRKENT, Işın, "Kılıçarslan I", TDVİA, C. 25, Ankara 2022, ss. 396-398.

DOĞAN, Mehmet Sait, "Vakıf Medeniyetimize Sosyal Siyaset Ve Sosyoloji Açısından Bir Yaklaşım", İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Konferansları Dergisi, S. 34, İstanbul 2006, ss. 9-28.

DUMLU, Emrah, "XVI. Yüzyıl Osmanlı Uleması Arasında Para Vakıfları Etrafında Cereyan Eden Tartışmalar (Ebussuûd, İbn Kemal - Çivizâde, Birgivî)", İLTED, Erzurum 2015/2, S. 44, ss.303-337.

DURAN, Remzi, Selçuklu Devri Konya Yapı Kitabeleri (İnşa ve Tam'ir), Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 2001.

DURMAZ, Sayime, "Haçlılar, Bizans ve Selçuklular", Anadolu Selçukluları ve Beylikler Dönemi Uygarlığı I, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2015, ss. 37-55.

DURUKAN, Aynur, "Anadolu Selçuklu Sanatında Kadın Baniler", Vakıflar Dergisi, S. 27, Ankara 1998, ss.15-36.

DURUKAN, Aynur, "Selçuklu Dönemi Kültür Ortamından Bir Kesit: XII. Yüzyıl", Türkler Ansiklopedisi, C. 7, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, ss.722-740.

DÜNDAR, Abdülkadir, Kayseri İncesu Şeyh Turesan Velî Zaviyesi, IV. Uluslararası Alevilik Ve Bektaşilik Sempozyumu (18-20 Ekim 2018) Bildiriler Kitabı, Edit.: O. Kurtoğlu, A. Çamkara Erginer, C. 1, Ankara 2018, ss.449-479.

EKİNCİ, Ekrem Buğra, İslâm Hukuku Umûmî ve Hususî Hükümler, Arı Sanat Yayınevi, İstanbul 2016.

EMECAN, Feridun, "Ağnam Resmi", TDVİA, İstanbul 1988, C.1, ss.478-479.

_____, "Bennak", TDVİA, İstanbul 1992, C.5, ss.458-459.

_____, "Cebelü", TDVİA, İstanbul 1993, C.7, ss.188-189.

ERDEM, İlhan, "İlk Dönem Türkiye Selçuklu-Moğol İlişkilerinin İktisadi Boyutu (1243-1258)", AÜ Tarih Araştırmaları Dergisi, C. 24, S. 38, 2005, ss.1-10.

ERDEM, Sargon, "Ankara", TDVİA, İstanbul 1991, C. 3, ss.201-203.

ERDEMİR, Yaşar, "Ünlü Selçuklu Veziri Sahib Ata Akşehirli midir?", I. Uluslararası Nasreddin Hoca Sempozyumu (Bilgi Şöleni) (6-7 Temmuz 2005), Akşehir 2005, ss.21-29.

ERDMAN, Kurt, "XIII. Yüzyıl Anadolu Camilerinin Özel Durumu", Milletlerarası Birinci Türk Sanatları Kongresi Ankara 19-24 Ekim 1959, Kongreye Sunulan Tebliğler, 1962, ss.144-151.

ERDOĞAN, Abdülkadir, "Konya İle İlgili En Eski Bir Selçuk Vakfiyesi", Konya Dergisi, S. 6, Konya 1937, ss. 370-375.

_____, Ankara Erenleri I, Ankara Büyükşehir Belediye Başkanlığı Kültür Yayınları, Ankara 2012.

ERGİN, Osman, Fatih İmareti ve Vakfiyesi, İstanbul Belediyesi Matbaası, İstanbul 1945.

_____, Türk Şehirlerinde İmaret Sistemi, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul 1939.

ERKAL, Mehmet, "Arşın", TDVİA, C. 3, İstanbul 1991, ss.411-413.

_____, "Öşür", TDVİA, İstanbul 2007, C.34, ss.97-100.

ERSAN, Mehmet – ALİCAN, Mustafa, Osmanlı'dan Önce Onlar Vardı - Türkiye Selçukluları Sorularla Selçuklular Tarihi, Timaş Yayınları, İstanbul 2020.

ERTEM, Adnan, "Osmanlıdan Günümüze Vakıflar", Vakıflar Dergisi, S. 36, Aralık 2011, ss.26-66.

ERTUĞRUL, Özkan, "Gök Medrese", TDVİA, C. 14, İstanbul 1996, ss.138-139

ERTUĞRUL, Selda, "Gökmedrese Camii", TDVİA, C. 14, İstanbul 1996, ss.140-142.

EVLİYA ÇELEBİ (Derviş Mehmed Zîlî), Seyahatnâme, (Yay. Haz. Zekeriya Kurşun-Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1998.

EYİCE, Semavi, "Alaeddin Köşkü", TDVİA, C. 2, İstanbul 1989, ss.330-331.

_____, "Burmalı Minare Camii ve Türbesi", TDVİA, İstanbul 1992, C. 6, ss.444-445.

FAYDA, Mustafa, "Atâ", TDVİA, C.4, İstanbul 1991, ss.33-34.

FÎRÛZÂBÂDÎ, el-Kâmûsu'l-Muhît, (baskı yeri yok) (baskı tarihi yok).

GABRİEL, Albert Louis, Monuments Turcs d'Anatolie II Amasya-Tokat-Sivas, (çev. Nuri Fudayl KICIROĞLU), Türk Arkeoloji ve Kültür Mirası Enstitüsü Yayınları, İstanbul 2022.

GEYİKOĞLU, Hasan, "Antalya'nın İlk Türk Mülki Amiri ve Kumandanı Mübarizettin Ertokuş'un Faaliyetleri ve Eserleri", Adalya V 2001-2002, AKMED Yayınları, İstanbul 2002, ss.187- 202.

GÖLPINARLI, Abdülbaki, Mevlana'dan sonra Mevlevilik, İnkılap ve Aka Kitapevi, İstanbul 1983.

GÜNDÜZ KÜSKÜ, Sema, "Raziye Devlet Hatun: Arusî Min Âl-i Selçuk", Canan Parla Armağanı, (Edt.: M. E. Altınsapan, B. Y. O. Uçkan), Sanat Tarihi, Arkeoloji, Tarih, Filoloji Araştırmaları, İstanbul 2020, Büyük Doğu Yayınları, ss. 175-193.

GÜLSOY, Ufuk vd., Bir Medeniyetin İzdüşümü Vakıflar, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, İstanbul 2012.

GÜRKAN, Kazım İsmail, "Selçuklu Hastaneleri", Malazgirt Armağanı, TTK Yayınları, Ankara 1993, ss.33-48.

HACIGÖKMEN, Mehmet Ali, "Türkiye Selçukluları Zamanında Konya'nın Devlet Merkezi Oluşu", Türkiyat Araştırmaları Dergisi, S. 29, 2011, ss.231-260.

_____, "Selçuklu-Danişmendli İlişkileri Çerçevesinde Kadınhanı'na Adını Veren Raziye Devlet Hatun", Vakıflar Dergisi, S. 44, Aralık 2015, ss.37-47.

HACIŞEYHOĞLU, A. Kemal, Çankırı Tarihi, Vilayet Matbaası, 1930.

HAMİLTON, William John Hamilton, Reseraches İn Asie Mineure, Pontus And Armenia With Some Account On Their Antiquities And Geology, C.1-2, London 1842.

HANİLÇE, Murat, "Yozgat İlinde İki Osmanlı Kalesinin Dünü ve Bugünü Karahisar-ı Behramşah (Müşalim) Kalesi ve Akçakale", Tarih ve Gelecek Dergisi, C. 3, S. 3, 2017, ss.141-164.

HARMAN, Ömer Faruk, "İlyas", TDVİA, İstanbul 2000, C. 22, s.160-162.

_____, "Nûh", TDVİA, C. 33, İstanbul 2007, ss.224-237.

_____, "Yâfes", TDVİA, C. 43, İstanbul 2013, ss.174-175.

HERSEK, Can Mehmet, Fetihten Osmanlı Dönemine Kadar Sivas Şehri Anıtları, Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 1993.

IŞIK, Mustafa, Fetih'ten Cumhuriyet'e Kayseri'deki Mimarî Eserlerde Kadının Adı". Türk Dünyasında Kadın Algısı I. (ed. Ş. Ulusan, S. Kayhan), Manisa Celal Bayar Üniversitesi Yayınları, Manisa 2016, ss.109-131.

İBN-İ BİBİ, El Evamirü'l-Ala'iye Fi'l-Umuri'l-Ala'iye (Selçukname), (çev. Mürsel Öztürk), C. 1-2, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1996.

_____, Anadolu Selçukî Devleti Tarihi, (çev. M. Nuri Gençosman), Uzluk Yayınevi, Ankara 1941.

İBN-İ KUDÂME, el-Kâfî, (thk. Abdullah b. Abdülmuhsin Türkî), C. 1-6, Cize 1417/1997.

İBN MANZÛR, Lisânü'l-Arab, C. 1-15, Beyrut (baskı tarihi yok).

İBN-İ ŞEDDAD, Târihu el-Meliki'z Zâhir. (yay. Ahmed Hatit), İntişârâtü'l-İslamiyye Yayınları. Beyrut 1983.

İBNÜ'L-EMİN MAHMUT KEMAL - HÜSEYİN HÜSAMETTİN, "Evkaf-ı Hümayun Nezaretinin Kuruluş Tarihi ve Nazırlarının Hal Tercümeleri", (Sadeleştiren: Nazif Öztürk), Vakıflar Dergisi, S. 15, Ankara 1982, ss.89-99.

KAFESOĞLU, İbrahim, Selçuklu Tarihi, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1972.

KARA, Mustafa, "Tekke", TDVİA, C. 40, İstanbul 2011, ss.368-370.

KARAMAĞRALI, Haluk, "Erzurum'daki Hatuniye Medresesi'nin Tarihi ve Banisi Hakkında Mülâhazalar", Selçuklu Araştırmaları Dergisi, S. 3, 1971, ss.209-242.

KARPUZ, Haşim, Anadolu Selçuklu Mimarisi (2.Baskı), Selçuk Üniversitesi Yaşatma ve Geliştirme Vakfı Yayını, Konya 2004.

_____, "Ayabakan Türbesi", Konya Ansiklopedisi, Konya Büyükşehir Belediyesi Yayınları, C. 1, ss.354.

KAYA, Abdullah, "Başlangıçtan 1071'e Kadar Türklerin Anadolu'ya Akınları Hakkında Genel Bir Değerlendirme", EKEV Akademi Dergisi, Yıl 18, S. 59, 2014, ss.211-232.

KAYAOĞLU, İsmet, "Torumtay Vakfiyesi", Vakıflar Dergisi, S. 12, Ankara 1978, ss.91-112.

_____ "Rahatoğlu Vakfiyesi", Vakıflar Dergisi, S. 13, Ankara 1981, ss.1-29.

_____, "Vakıfların Yönetim Tarihi", Diyanet Dergisi, C. 16, S. 2, Ankara 1977, ss.124-128.

KAYMAZ, Nejat, Anadolu Selçuklu Sultanlarından II. Gıyâsü'd-dîn Keyhüsrev ve Devri, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2014.

KAZICI, Ziya, İslami ve Sosyal Açıdan Vakıflar**,** Marifet Yayınları, İstanbul 1985.

_____, "Ahîlik", TDVİA, C. 1, Ankara 1988, ss.540-542.

_____, Osmanlı Vakıf Medeniyeti, Bilge Yayınları, İstanbul 2003.

_____, İslam Medeniyeti ve Müesseseleri Tarihi, Marmara İlahiyat Vakfı Yayınları, İstanbul, 2006.

KAZICI, Ziya – ŞEKER, Mehmet, İslam-Türk Medeniyeti Tarihi, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1981.

KESİK, Muharrem, “Türkiye Selçuklu Devleti Tarihi Sultan I. Mesud Dönemi (1116- 1115), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2003.

_____, “Pervâne”, TDVİA, C. 34, İstanbul 2007, ss.244.

KILIÇ, Ali, “Ankara Saraç Sinan Camisi 2008 Yılı Restorasyonu”, XIII. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri, Pamukkale Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü Yayınları, İstanbul 2009, ss.357-368.

KOCA, Salim, “Alâeddin Keykubâd’dan Sonra Türkiye Selçuklu Devleti İdaresinde Ortaya Çıkan Otorite Zafiyeti ve Emîr Sadeddîn Köpek’in Selçuklu Saltanatını Ele Geçirme Teşebbüsü”, Gazi Türkiyat Türkoloji Araştırmaları Dergisi, C. 1, S. 7, ss.65-97.

KOÇYİĞİT, Fazilet, “Amasya Gökmedrese Camii Üzerine Bir Değerlendirme”, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, C. 7, S.35, 2014, ss.423-431.

KONYALI, İbrahim Hakkı, Konya Tarihi, Konya Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Konya 2007.

_____, “Bir Huccet İki Vakfiye”, Vakıflar Dergisi, S. 7, Ankara 1968, ss.97-110.

KÖKER, Vural, “Dulkadiroğlu Beyliği Alâüddevle Bey Dönemi (1480- 1515) Safevi - Osmanlı İlişkilerine Bir Bakış”, Atlas sosyal Bilimler Dergisi, 2021, C. 1, S. 7, ss.45-64.

KÖPRÜLÜ, Bülent, “Tarihte Vakıflar”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, C. 8, Ankara 1951, ss.479-518.

KÖPRÜLÜ, Fuad, “Vakıf Müessesesi ve Vakıf Vesikalarının Tarihi Ehemmiyeti”, Vakıflar Dergisi, S. 1, Ankara 1938, ss.1-6.

_____, İslam ve Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları ve Vakıf Müessesesi, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1983.

_____, “Vakıf Müessesesinin Hukûkî Mahiyeti ve Tarihi Tekâmülü”, Vakıflar Dergisi, S. 2, Ankara 1942, ss.1-36.

KUBAN, Doğan, Sanat Tarihimizin Sorunları, Çağdaş Yayınları, İstanbul 1975.

_____, Doğan vd., Selçuklu Çağında Anadolu Sanatı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2002.

KUBAN, Doğan, “Fiziksel Çevrenin Öğeleri/Amasya Burmalı Minare Camisi”, Selçuklu Çağında Anadolu Sanatı, (Edit.: Doğan Kuban), İstanbul 2008.

KUCUR, S. Sadi, Sivas, Tokat ve Amasya’da Selçuklu ve Beylikler Devri Vakıfları – Vakfiyelere Göre –, (Basılmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 1993.

_____, “Sivas Gök Medrese ‘Sahibiye Medresesi’ Vakfiyesi”, Anadolu Selçuklu Şehirleri ve Uygarlığı Sempozyumu, (ed.t Âdem Esen, Haşim Karpuz, Osman Eravşar), İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Atatürk Kültür Merkezi, Selçuklu Belediyesi Basın Yayın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü, Konya, 2009, ss.337-349.

KUNTER, Halim Baki, “Kitabelerimiz”, Vakıflar Dergisi, S. 2, Ankara 1942, ss.431-455.

KURAN, Aptullah, Anadolu Medreseleri I, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1969.

KUŞÇU, Ayşe Dudu, “Selçuklular Döneminde Konya’da Hatun/Kadın Vakıfları”, Konya Kitabı XVIII – Konya Vakıfları, Edt. C. Arabacı, N. Yazıcı, İ. Kıvrım, A. Akman, M. Akkuş, Konya Ticaret Odası Yayınları, Konya 2021, ss.189-207.

KUTLU, Mehmed, “Selçuklu Çağında Sivas’ta Abidevî Bir Tıp Kurumu: Keykavus Darüssıhhası”, Geçmişten Geleceğe Küçük Asya-Anadolu (Edt. M. Açа - M. A. Yolcu), Çanakkale 2022, ss.281-304.

KUZGUN, Şaban, “Hâm”, TDVİA, C. 15, İstanbul 1997, ss.395-396.

KUZUCULAR, Kâni, masya Kenti’nin Fiziksel Yapısının Gelişimi (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul 1994.

KÜÇÜKDAĞ, Yusuf, “Konya'da Alaeddin Darü'ş-şifası, Tıp Medresesi ve Mescidinin Yeri, Yapısı”, Osmanlı Araştırmaları, İstanbul 1989, C. 9, S. 9, ss.347-359.

KÜÇÜKDAĞ, Yusuf, “Lale Devrinde Konya”, (Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi), Konya 1989.

KÜÇÜKDAĞ, Yusuf – ARABACI, Caner, Selçuklular ve Konya, Selçuklu Belediyesi Yayınları, Konya 1994.

MERÇİL, Erdoğan, “Sâhib Ata”, TDVİA, C. 35, İstanbul 1991, ss.515-516.

MÜLAYİM, Selçuk, Anadolu Türk Mimarisinde Geometrik Süslemeler, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1982.

_____, “İplikçi Camii”, C. 22, TDVİA, İstanbul 2000, ss.373-375.

MÜTERCİM ASIM, Burhan-ı Kat-ı, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2000,

OCAK, Ahmet Yaşar, “Zaviyeler (Dini, Sosyal ve Kültürel Tarih Açısından Bir Deneme)”, Vakıflar Dergisi, S. 12, Ankara 1978, ss.247-269.

_____, “Emirci Sultan Zaviyesi”, Tarih Enstitüsü Dergisi, S. 9, 1979, ss.129-208

ODABAŞI, Zehra, Selçuklu’nun Son Veziri Sahib Ata Fahreddin Ali ve Vakıfları, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2019.

OLTULU, Ersel, Amasya‟nın Anıtsal Eserleri ve Hızır Paşa Külliyesi Restitüsyon ve Koruma Önerisi, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul 2006.

ORAL, Mehmet Zeki, "Anadolu'da İlhanî Devri Vesikaları, Temirtaş Noyin Zamanında Yapılmış Eserler ve Kitabeleri", V. Türk Tarih Kongresi Tebliğleri, Ankara 1960, ss.108-215.

_____, “Konya’nın Tarihi Eserleri ve Bugünkü Durumları”, Konya Dergisi, S. 84-85, Konya 1945, ss.32.

_____, “Selçuklu Devri Vesikaları Ahi Ahmed Nahcivanî Vakfiyesi”, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C. 3, S. 3-4, Ankara 1954, ss. 57-65.

ÖGEL, Semra, Anadolu Selçuklularının Taş Tezyinatı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1966.

_____, Anadolu Selçuklu Sanatı Üzerine Görüşler, Matbaa Teknisyenleri Basımevi, İstanbul 1986.

ÖMER HİLMİ EFENDİ, İthâfu’l-Ahlâf fi Ahkâmi’l-Evkâf. Matbaa-i Amire, İstanbul 1890.

ÖNDER, Mehmet, Konya Maarif Tarihi, Ülkü Basımevi, Konya 1952.

_____, Mehmet, Mevlana’nın Konya’daki Evi ve Medresesi, Konya Gazeteciler Cemiyeti Neşriyatı, Konya 1956.

_____, Mevlana Şehri Konya, Güven Matbaası, Ankara 1971.

ÖNEY, Gönül, Ankara’da Türk Devri Yapıları, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara 1971.

ÖNEY, Gönül, “Anadolu Selçuklu Sanatı”, Türkler Ansiklopedisi, C. 7, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, ss.805-817.

ÖNKAL, Ahmet – BOZKURT, Nebi, "Cami (Dini ve Sosyokültürel Tarihi", TDVİA, İstanbul 1993, C. 7, ss.46-56.

ÖNKAL, Hakkı, Anadolu Selçuklu Türbeleri, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 1996.

_____, "Selçuklular Devri Amasya Türbeleri", Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, S. 4, Ankara 1980, ss.185-240.

ÖNOL, Hayri, "Konya'da Kadı İzzeddin Camii Vakfiyesi", Konya Mecmuası, S. 7, Konya (1)937, ss.447-448.

ÖZ, Mustafa, "Zakkum", TDVİA, C. 44, İstanbul 2013. ss.108.

ÖZAYDIN, Abdülkerim, "Dânişmendliler", TDVİA, C. 8, İstanbul 1993, ss.469-474.

ÖZBAYRAKTAR, Aykut, "Seyfeddin Torumtay'ın Siyasî Hayatı Ve Amasya'daki Faaliyetleri", 4-7 Ekim Uluslararası Amasya Sempozyumu, Amasya-2017, ss.443-462.

ÖZBEK, Yıldıray – ARSLAN, Celil, Kayseri Taşınmaz Kültür Varlıkları Envanteri 3. Cild, Kayseri Büyükşehir Belediyesi, Aydoğdu Ofset Matbaacılık, Ankara 2008.

ÖZCAN, Tahsin, Osmanlı Para Vakıfları: Kanûnî Dönemi Üsküdar Örneği, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2003.

ÖZEN, Şükrü, "Kâdılkudât", TDVİA, C. 24, İstanbul 2001, ss.77-82.

ÖZGÜDENLİ, Osman Gazi, "Vakfiye"', TDVİA, C. 42, İstanbul 2012, ss.465-467.

ÖZTÜRK, Nazif, Türk Yenileşme Tarihi Çerçevesinde Vakıf Müessesesi, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1995.

_____, Elmalılı M. Hamdi Yazır Gözüyle Vakıflar, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara: 1995.

_____, "Mütevelli", TDVİA, C. 32, İstanbul 2006, ss.217-220.

_____, "Mukâtaalı Vakıf", TDVİA, C. 31, Ankara 2020, ss.132-134.

PAKALIN, Mehmet Zeki, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, Milli Eğitim Bakanlığı Yayını, C. 1-3, İstanbul 1993.

SAHİLLİOĞLU, Halil, "Bâd-ı Hevâ", TDVİA, İstanbul 1991, C. 4, ss.416-418.

_____, "Dinar", TDVİA, C. 9, İstanbul 1994, ss.352-355.

SARIKÖSE, Barış, "Kadınhanı Ve Çevresinin İdari Yapısı (1467-1990)" Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi, S. 1, Konya 2018, ss.32-47.

SARRE, Friedrich, Denkmaeler Persischer Baukunst IV: Die Seldschukischen Baudenkmaeler von Konya, Berlin 1910.

SEVİM, Ali – MERÇİL, Erdoğan, Selçuklu Devletleri Tarihi: Siyaset, Teşkilat ve Kültür, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1995.

SİMBAT, Başkumandan Simbat Vakâyinâmesi (951-1334). (Çev: H. d. Andreasyon), Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi Basılmamış Tercümeler, Ankara 1946, No:68.

SOLMAZ, Sefer, "Türkiye Selçukluları Devrinin Ünlü Gazisi Mübarizü'd-Din Halîfet Gazi", Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, S. 16, Konya 2016, ss.237-248.

SOYMAN, Faik – TONGUR, İbrahim, Konya Eski Eserler Kılavuzu, Konya Yeni Kitapevi, Konya 1944.

SÖNMEZ, Zeki, Başlangıcından XVI. yüzyıla kadar Anadolu Türk Mimarisinde Sanatçılar, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1995.

_____, Anadolu Türk-İslam Mimarisinde Sanatçılar, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1995.

_____, “Kölük b. Abdullah”, TDVİA, C. 26, Ankara 2002, ss.248-250.

SÖZEN, Metin, Anadolu Medreseleri (Selçuklu ve Beylikler Devri), İTÜ Mimarlık Fakültesi Yayını, İstanbul 1972.

SÜMER, Faruk, "Anadolu'da Moğollar", Selçuklu Araştırmaları Dergisi I, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 1970.

_____, Yüzyıllar Boyunca Türk Sanatı, Milli Eğitim Bakanlıyı Yayınları, Ankara 1977.

_____, "Selçuklular - III. Anadolu Selçukluları (1075-1308)", TDVİA, C. 36, İstanbul 2009, ss.380-384.

_____, “Keykubad I”, TDVİA, C. 25, Ankara 2022, ss.357-359.

_____, “Keykavus II”, TDVİA, C. 25, Ankara 2022, ss.354-356.

ŞAHİN, Haşim, “Somuncu Baba”, TDVİA, İstanbul 2009, C. 37, ss.277-278.

ŞAHİN, İlhan, “Ahî Evran”, TDVİA, C. 1, Ankara 1988, ss.529-530.

_____, “Çankırı”, TDVİA, İstanbul 1993, C. 8, ss.216-218.

_____, Tarih İçinde Kırşehir (Araştırmalar-İncelemeler), Eren Yayıncılık, İstanbul 2011.

ŞAHİNOĞLU, M. Nazif, “Bahâeddin Veled”, TDVİA, C. 4, İstanbul 1991, ss.40-462.

ŞAMAN DOĞAN, Nermin, “Selçuklu Döneminde Siyasi ve Bani Kimliği ile Mübarizeddin Ertokuş”, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, C. 27, S. 1, Ankara Haziran 2010, ss.231-251.

ŞAPOLYO, Enver Behnan, Kırşehir Büyükleri, Kırsed Yayını, San Matbaası, Ankara 1937.

ŞEKER, Mehmet, Fetihlerle Anadolu’nun Türkleşmesi ve İslamlaşması, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1997.

_____, İslâm’da Sosyal Dayanışma Müesseseleri, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayını, Ankara, 2007.

_____, Vakfiyelerin Türk Kültürü Bakımından Özellikleri, Tarih İncelemeleri Dergisi, S. 8, 1993, ss.1-18.

ŞEMSEDDİN SAMİ, Kâmus-i Türkî, Çağrı Yayınları, İstanbul, H.1317.

ŞEŞEN, Ramazan, “İmadeddin Katip el- İsfehani’nin Eserlerindeki Anadolu’nun Tarihi ile İlgili Bahisler”, Selçuklu Araştırmaları Dergisi, Ankara 1971, ss.249-369.

ŞEŞEN, Ramazan, “Vakıflar”, İslam Ansiklopedisi, C. 13, Milli Eğitim Bakanlığı Yayını, İstanbul 1993, ss.153-172.

ŞİMŞİRGİL, Ahmet, “XVI. Yüzyılda Amasya Şehri”, Tarih İncelemeleri Dergisi, 1996, C. 11, S. 197, ss. 77-109.

TANMAN, M. Baha, “Hankah (Mimari)”, TDVİA, C. 16, İstanbul 1997, ss.43-46.

TANYELİ, Uğur, “Anadolu Selçuklu Mimarlığı ve Sanatı”, Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, C. 1, İstanbul 1997, ss.88-93.

TARIM, Cevat Hakkı, Kırşehir Tarihi Üzerine Araştırmalar, Kırşehir Vilayet Matbaası, 1938.

TAŞPINAR, İsmail, “Sâm”, TDVİA, C. 36, İstanbul 2009, ss.60-61.

TAZEBAY, M. Uygur, "Osmanlıların Kuruluş Dönemindeki Vakıf Türlerinden Ailevi ve Yarı Ailevi Vakıflar", IV. Vakıf Haftası Dergisi, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, 1-7 Aralık 1986, ss.25-28.

TEKİN, Başak Burcu, “Anadolu Selçuklu Kültürünü Anlamak: Sanat Tarihi Açısından Bir Değerlendirme”, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S. 32, Kayseri 2012, ss.21-31.

TEKİNDAĞ, Mehmed Cenab Şehabeddin, "İzzet Koyunoğlu Kütüphanesinde Bulunan Türkçe Yazmalar Üzerinde Çalışmalar I", Türkiyat Mecmuası, C. 16, ss.133-139.

TEMİR, Ahmet, Kırşehir Emiri Cacaoğlu Nur el-Din'in 1272 Tarihli Arapça-Moğolca Vakfiyesi, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1989.

TERZİOĞLU, Arslan, "Bîmristân", TDVİA, C. 6, İstanbul 1992, ss.163-178.

TİRYAKİ, Yavuz, "Namazgah (Mimari)", TDVİA, C. 32, İstanbul 2006, ss.39-360.

TOMAR, Cengiz, "Nâzır", TDVİA, C. 32, İstanbul 2006, ss.449.

TUNCER, Orhan Cezmi, "Son Kazılar Işığında Sivas Şifahane Planı", I. Milletler Arası Türkoloji Kongresi (İstanbul, 15-20 X.1973) 3. Türk Sanatı Tarihi, İstanbul 1979, ss.911-951.

_____, "Sivas İzzeddin Keykavus Şifahanesi Üzerine Üç Not", Sanat Tarihi Yıllığı, S. 11, İstanbul 1981, ss.165-176.

_____, "Mimar Kölük ve Kalûyân", Vakıflar Dergisi, S. 19, Ankara 1985, ss.109-119.

_____, Anadolu Kümbetleri I (Selçuklu Dönemi), Güven Matbaası, Ankara 1986.

_____, Anadolu Selçuklu Mimarisi ve Moğollar, Vakıflar Bankası Yayını, Ankara 1986.

_____, Anadolu Kümbetleri, C. 1-3, Adalet Matbaacılık, Ankara 1992.

_____, "Sahip Ata (Gök) Medrese İle ilgili Çalışmalar", Vakıflar Dergisi, S. 28, Ankara 2004, ss.121-140.

TURAN, Osman, "Selçuklu Kervansarayları", Belleten Dergisi, Yıl 1946, C. 10, S. 39, ss.471-496.

_____, "Selçuk Devri Vakfiyeleri Şemseddin Altun-Aba, Vakfiyesi ve Hayatı", Belleten Dergisi, 1947, C. 11, S. 42, ss.197 – 236.

_____, "Selçuklu Devri Vakfiyeleri III – Celâleddin Karatay Vakıfları ve Vakfiyeleri", Belleten Dergisi, C. 13, S. 45, Ankara 1948, ss.17-171.

_____, Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2009.

TURAN, Osman, Selçuklular Zamanında Türkiye, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2014.

TURĞUR, Vedat, "Cemâlüddin Musa Sâvî/Zilî ve Şeyh Osman-ı Velî ile Ahfadına Dair Vakfiyeler ve Düşündürdükleri (Vahdet-i Tarikat)", Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi, Yıl/Vol. 5, S./No. 2, ss.1029-1073.

UĞUR, M. Ferit – KOMAN, M. Mesut, Sahip Ata İle Oğullarının Hayatı ve Eserleri, Konya Halkevi Neşriyat, İstanbul 1934.

ULUDAĞ, Süleyman, "Behlûl-i Dânâ", TDVİA, İstanbul 1992, C. 5, ss.352-353.

_____, "Bâyezîd Bistâmî", TDVİA, C. 5, Ankara 1992, ss.238-241.

_____, "Hankah", TDVİA, C. 16, İstanbul 1997, ss.42-43.

_____, "Hızır", TDVİA, İstanbul 1998, C.17, ss.409-411.

UYUMAZ, Emine, Sultan I. Alâeddîn Keykubad Devri Türkiye Selçuklu Devleti Siyasi Tarihi (1220- 1237), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2003.

UZLUK, Şahabettin, "Anadolu Selçuklu Medrese Planının Konya'da İki Camide Uygulanışı", IX. Türk Tarih Kongresi Kongreye Sunulan Bildiriler II, Ankara/21-25 Eylül 1981, Ankara 1988, ss.711-714.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, Tokat Niksar Zile Turhal Pazar Amasya Vilayet Kaza ve Nahiye Merkezlerindeki Kitabeler, Milli Matbaa, İstanbul 1927 (1345).

_____, Afyon Karahisar, Sandıklı, Bolvadin, Çay, İsaklı, Manisa, Birgi, Muğla, Milas, Peçin, Denizli, Isparta, Atabey ve Egirdir'deki Kitabeler ve Sahip, Saruhan, Aydın, Menteşe, İnanç, Hamit Oğulları Hakkında Malumat, Devlet Matbaası, İstanbul 1347-1929.

_____, Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 1969.

_____, Osmanlı Devlet Teşkilatına Medhal, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1988.

ÜÇER, Müjgan, "Sivas Dârüşşifâsı (Dârüssıhhası)- 800 Yıllık Sağlık Yurdumuz", Sivas Darüşşifası'nın 800. Yılı Anısına XIII. Türk Tıp Tarihi Kongresi (Sivas, 18-21 Ekim 2017) Kongreye Sunulan Bildiriler, Sivas İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, Sivas 2021, C. 1, ss.39-66.

ÜÇOK, Ahmet Kemal, Çankırı Coğrafyası, Okuyan Adam Yayınları, Ankara 2002.

ÜLKEN, Hilmi Ziya, "Vakıf Sistemi Ve Türk Şehirciliği", Vakıflar Dergisi, S. 9, Ankara 1970, ss.13-39.

ÜNAL, Rahmi Hüseyin, Osmanlı Öncesi Anadolu-Türk Mimarisinde Taç Kapılar, Ticaret Matbaacılık, İzmir 1982.

ÜNVER, Ahmet Süheyl, "Konya'da İkinci Bir Çifte Şerefeli Minâre", Konya Mecmuası, S. 105-107, Konya 1947, ss.2-3.

YALÇIN, Aydın, Türkiye İktisat Tarihi, Ayyıldız Yayınevi, Ankara 1979.

YARDIM, Ali, Amasya Burmalı Minare Camii Kitabeleri (Kapı, Mihrab, Minber), Amasya Valiliği Kültür Yayınları, Ankara 2004.

YASAK, İbrahim – KALELEİ, Ahmet, Dünden Bugüne Sivas İli, Seyran Yayınları, Sivas 1986.

YAVUZ, Yusuf Şevki, "Zebânî", TDVİA, C. 44, İstanbul 2013, ss.164.

YAZICI, Hüseyin, "Atabey Cemaleddin Ferruh B. Abdullah", Uluslararası Çankırı'nın Manevi Mimarları Sempozyum Bildirileri, Çankırı 2017, ss.391-394.

YAZICI, Tahsin, Cemleddiîn-i Sâvî, TDVİA, C. 7, İstanbul 1993, ss.313-314.

YAZICI, Tahsin, "Merzübân", TDVİA, C. 29, Ankara 2004, ss.255-256.

YEDİYILDIZ, Bahaeddin, "İslâm'da Vakıf", Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi, Çağ Yayınları, C. 14, İstanbul 1989, ss.19-68.

_____, XVIII. Yüzyılda Türkiye'de Vakıf Müessesesi (Bir Sosyal Tarih İncelemesi), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2003.

_____, "Vakıf (Tarih)" TDVİA, C. 42, İstanbul 2012, ss.479-486.

YETKİN, Suut Kemal, İslam Mimarisi, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1965.

_____, İslam Ülkelerinde Sanat, Cem Yayınevi, İstanbul 1984.

YİNANÇ, Refet, "Selçuklu Medreselerinden Amasya Halifet Gazi Medresesi ve Vakıfları", Vakıflar Dergisi, S. 15, Ankara 1982, ss.5-22.

_____, "Sivas Abideleri ve Vakıfları", Vakıflar Dergisi, S. 22, Ankara 1991, ss.15-44.

_____, "Sivas Abideleri ve Vakıfları 2," Vakıflar Dergisi, S. 23, Ankara 1994, ss.5-18.

YÜKSEL, Hasan, "Anadolu Selçukluları'nda Vakıflar", Anadolu Selçukluları ve Beylikleri Dönemi Uygarlığı I. (Editör A Yaşar.), T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2006, ss.309-328.

_____, Osmanlı Siyasi ve Ekonomik Hayatında Vakıfların Rolü (1585-1683), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1998.

_____, "Selçuklular Döneminden Kalma Bir Vefaî Zaviyesi (Şeyh Marzubân Zaviyesi)." Vakıflar Dergisi, S. 25, Ankara 1995, ss.235-250.

ZENGİN KOŞAN, Olcay, “Antik Çağ’da Kızılırmak”, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2021, C. 20, S. 3, ss.1030-1042.